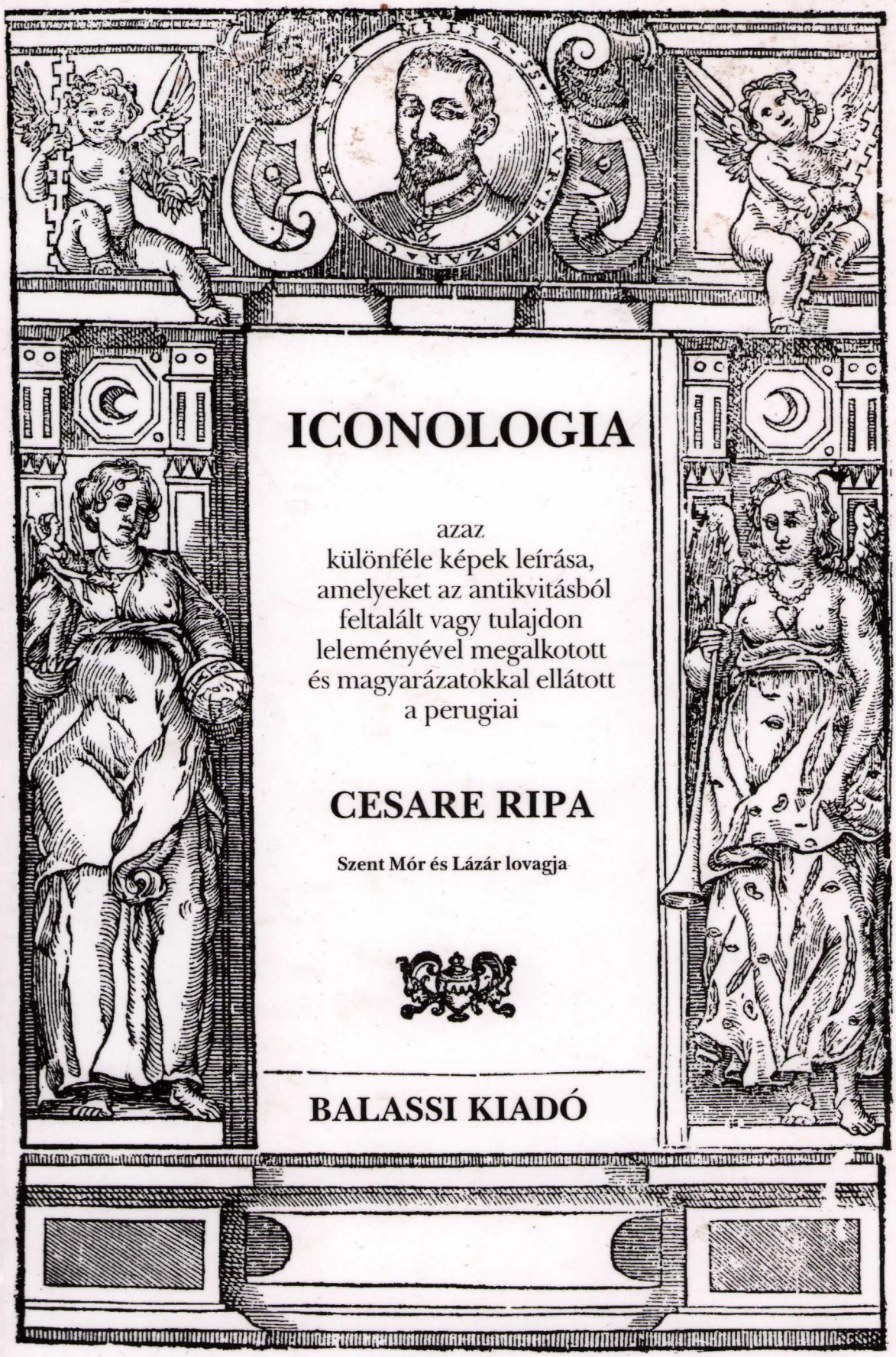

ICONOLOGIA

azaz
különféle képek leírása,
amelyeket az antikvitásból
feltalált vagy tulajdon
leleményével megalkotott
és magyarázatokkal ellátott
a perugiai

CESARE RIPA

Szent Mór és Lázár lovagja

BALASSI KIADÓ

5000 Ft

„Ripával a kezemben megmagyarázhatom mindama allegóriák legnagyobb részét, amelyek Róma palotáit és templomait díszítik" – írja Émile Mâle francia ikonográfus a trienti zsinat utáni művészetről készült alapvető összefoglalásában. *„És nem csak Rómáéit"* – teszi hozzá a kor másik szakértője, Mario Praz, hanem – folytathatnánk – a késő reneszánsz és barokk művészet allegóriáinak és emblémáinak jó részét is, a velencei mesterektől a késő barokk német püspökrezidenciákig, a versailles-i kert szobraitól a jezsuita oltárok és kiadványok bonyolult vallásos jelképeiig.

Cesare Ripa először 1593-ban megjelent könyve összefoglalása annak a nagyszabású kísérletnek, amely allegóriák formájában ötvözni tudta az előző két évszázadban feltámasztott pogány örökség elemeit és az azokat befogadó keresztény világképet. A mű, amely a 19. századig hét nyelven, közel negyven kiadásban, számos változatban látott napvilágot, most kerül először magyarul az olvasók elé.

9 789635 061549

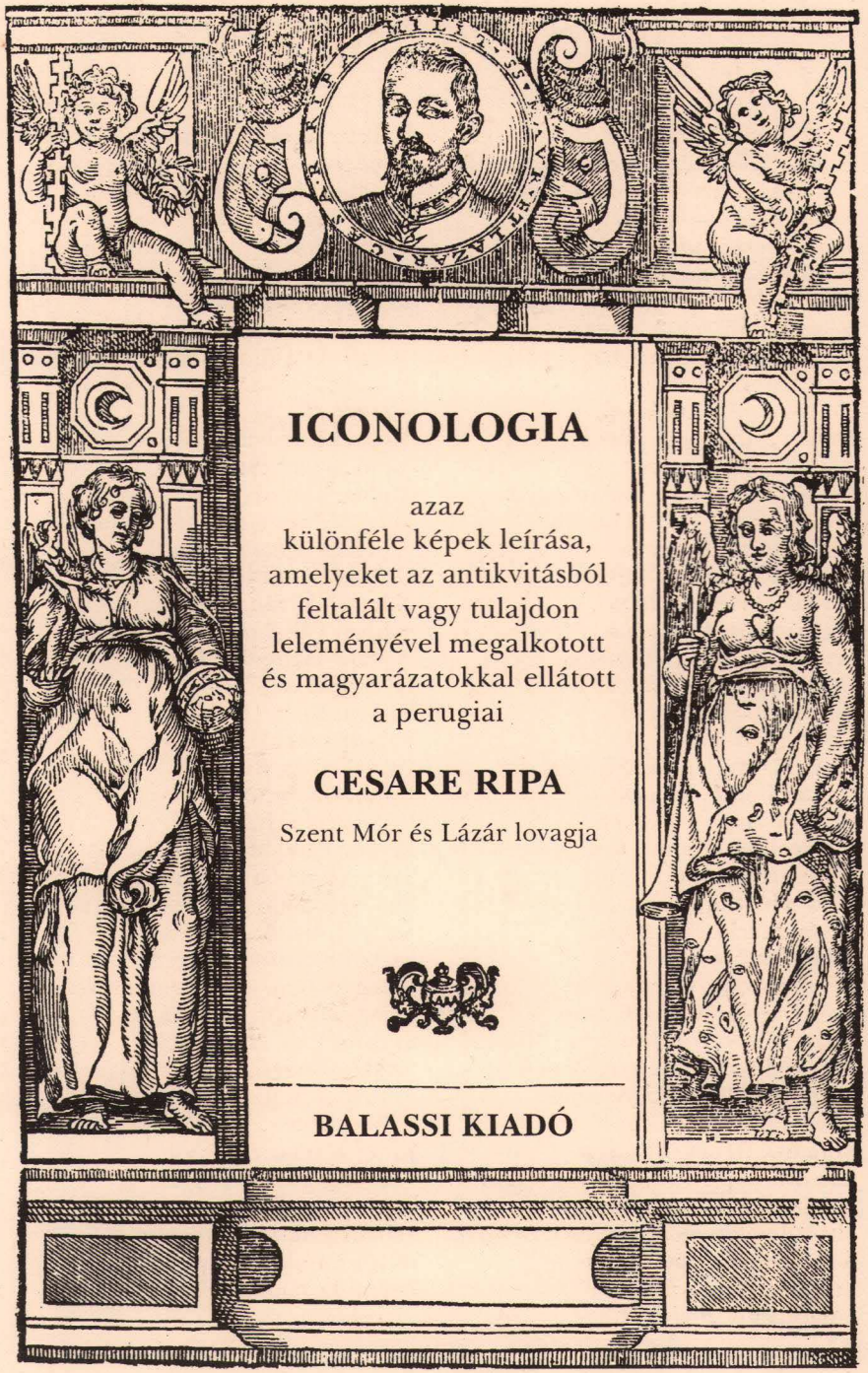

ICONOLOGIA

azaz
különféle képek leírása,
amelyeket az antikvitásból
feltalált vagy tulajdon
leleményével megalkotott
és magyarázatokkal ellátott
a perugiai

CESARE RIPA

Szent Mór és Lázár lovagja

BALASSI KIADÓ

A könyv megjelenését előfizetésével támogatta

Aczél Eszter, *Budapest*
Állami Műemlékhelyreállítási és Restaurálási Központ, *Budapest*
Bardi Terézia, *Budapest*
Barki Gergely, *Budapest*
Barkóczi István, *Budapest*
Bor Ferenc, *Budapest*
Borossay Józsefné, *Budapest*
Bródy Sándor Könyvtár, *Eger*
Buda Zsófia, *Budapest*
Buzási Enikő, *Budapest*
Dobos Zsuzsanna, *Budapest*
Eörsi Anna, *Budapest*
Eötvös Loránd Tudományegyetem Művészettörténet Tanszék Könyvtára, *Budapest*
Érseki Könyvtár, *Veszprém*
Farbaky Péter, *Budapest,*
Galavics Géza, *Budapest*
Gáncse Mihály, *Kétegyháza*
Gárdonyi Zoltán, *Budapest*
Gedeon G. Péter, *Páty*
Gerszi Teréz, *Budapest*
Gosztola Annamária, *Budapest*
Gyulai Gergely, *Budapest*
Hamvai Árpád, *Budapest*
Hámori Katalin dr., *Budapest*
Heimlich István, *Budapest*
Hild–Ybl Alapítvány, *Budapest*
István Mária, *Budapest*
Janus Pannonius Tudományegyetem, *Pécs*
Jernyei Kiss János, *Budapest*
Jókai Mór Városi Könyvtár, *Pápa*
Keresztény Múzeum, *Esztergom*
Kisgergely Borbála, *Budapest*
Knapp Béla dr. *Budapest*
Komárik Dénes, *Budapest*
Kossuth Lajos Tudományegyetem Magyar és Összehasonlító Irodalomtudományi Intézet, *Debrecen*
Kossuth Múzeum, *Cegléd*
Kulturális Innovációs Alapítvány, *Budapest*
Külkereskedelmi Főiskola, *Budapest*
Lánchidi István, *Budapest*
Lángi József, *Székesfehérvár*
Lévay József Muzeális Könyvtár, *Miskolc*
Lipták Dezső, *Budapest*
Lővei Pál, *Budapest*
Madarász Ágnes, *Budapest*
Magyar Iparművészeti Főiskola, *Budapest*
Megyei Könyvtár, *Békéscsaba*
Mikó Árpád, *Budapest*
Molnár Ferenc, *Eger*
MTA Művészettörténeti Kutató Intézet, *Budapest*
D. Nagy András, *Budapest*
Németh István, *Budapest*
Nényei Pál, *Budapest*
Nováky Hajnalka, *Budapest*
Nyerges Éva, *Budapest*
Pajorin Klára, *Budapest*
Pálinkás Gyula, *Budapest*
Papp Gábor, *Budapest*
Pataki Gábor, *Budapest*
Pócs Alfréd dr., *Eger*
Reiner Lászlóné, *Budapest*
Sárospataki György, *Dunaharaszti*
Somogyi Hajnalka, *Budapest*
Szabó Júlia, *Budapest*
Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat, Múzeumok Igazgatósága, *Nyíregyháza*
Szakács Rita, *Budapest*
Szépművészeti Múzeum, *Budapest*
Szunyogh Katalin, *Budapest*
Urbach Zsuzsa dr., *Budapest*
Vadas Ferenc, *Budapest*
Váczi Piroska, *Budapest*
Végh János, *Budapest*
Velladics Márta, *Budapest*
Wehli Tünde, *Budapest*
Zentai Loránd, *Budapest*

CESARE RIPA

ICONOLOGIA

A Balassi Kiadó
és a Magyar Képzőművészeti Főiskola
közös kiadása

CESARE RIPA

ICONOLOGIA

BALASSI KIADÓ
BUDAPEST, 1997

Fordította,
a jegyzeteket és az utószót írta

SAJÓ TAMÁS

Lektorálta

TAKÁCS JÓZSEF

Megjelent
a Művelődési és Közoktatási Minisztérium támogatásával,
a Felsőoktatási Pályázatok Irodájának
„Felsőoktatási Tankönyv- és Szakkönyvtámogatási Program"-ja keretében

Kutatásai során Sajó Tamás OTKA-ösztöndíjban részesült

© Sajó Tamás, 1997
© Balassi Kiadó, 1997

Lukács László SJ-nek

BEVEZETŐ

A könyv, amelyet az olvasó a kezében tart, Cesare Ripa lovag *Iconologiája*, a 17–18. századi művészet legnagyobb hatású jelképszótára volt. Virágkorának több mint két évszázada alatt hét nyelven, közel negyven kiadásban terjedt el Európában és a tengeren túl, s közvetlenül vagy közvetve szobrok, freskók és táblaképek ezreit ihlette Mexikótól Lengyelországig, Németalföldtől Szentpétervárig.

A mű jelen kiadása nem csupán azért nagy jelentőségű, mert első alkalommal lát napvilágot magyar fordításban, hanem azért is, mert minden más nyelvű változatot megelőzve ez egyúttal az első annotált kiadása is. Ripa ugyanis hatalmas mennyiségű klasszikus és kortárs idézettel támasztotta alá „az antikvitásból és máshonnan feltalált különféle képeinek" százait. Ebben a kiadásban négyszáz év után első ízben teszünk kísérletet a képek és magyarázataik, több mint kétezer idézet forrásának tisztázására s egyúttal annak meghatározására is, hogy elsősorban mely művekből merítette Ripa az *Iconologia* anyagát.

Fordításunk és forrásfeltárásunk alapjául az 1593-ban megjelent mű második, 1603-as kiadását választottuk, minthogy ez volt az *Iconologia* első fametszetekkel díszített megjelentetése s egyszersmind első igazán népszerű változata is. Ez azonban nem jelenti azt, hogy Ripa e kiadást tekintette volna a mű végleges változatának. Az *Iconologia* csak szerzője életében is három alaposan átdolgozott újabb kiadásban jelent meg, halála után pedig számos, gyökeresen átírt olasz és más nyelvű változata látott napvilágot. Ezek publikálását az *Iconologia* főbb forrásainak teljes szövegével együtt CD formájában tervezzük.

Hároméves fordítói és kommentátori munkám gyümölcsét közzétéve itt szeretnék köszönetet mondani mindazoknak, akiktől ez idő alatt támogatást, ösztönzést és bátorítást kaptam: lektoromnak, Takács Józsefnek és római patrónusomnak, Lukács László SJ-nek; a Tüdős Kör tagjainak, Mészáros Istvánnak, Szentesi Editnek és Ujvári Péternek; Andó Gézának; Gyuri öcsémnek és feleségemnek, Katának.

Budapest, 1997. október

Sajó Tamás

INTRODUCTION

This book, the *Iconology* of Cesare Ripa, was the most influential dictionary of symbols from the 17th and 18th centuries. During the two centuries of its golden age, the *Iconology* was translated into seven languages, appearing in almost forty editions throughout Europe and overseas, thus having direct or indirect influence on thousands of statues, frescoes, and paintings from Mexico to Poland and from the Netherlands to Saint Petersburg.

The present edition of this work is pioneering not only because it is published now for the first time in Hungarian translation, but also because this version is its very first annotated edition, in any language. Ripa commented on hundreds of his "images design'd by the Ancient Egyptians, Greeks, Romans and Modern Italians" with thousands of citations from ancient and modern authors. In the present edition I have attempted for the first time to explore the sources of these "images" and their explanations, all in all more than two thousand citations. At the same time I tried to determine those works that served as the most important sources for Ripa while he was compiling the materials of his *Iconology*.

For the translation and annotation, I opted for the second edition (1603) of the *Iconology* (first published in 1593) because this volume was the first illustrated version of the work and also the first really popular one. However, this does not mean that Ripa regarded this edition as a final version. The *Iconology* was published in three more revised editions during the author's lifetime, and after his death, again in several fully reorganised Italian, and other language, versions. We also plan to publish all these versions, together with the full text of the most important sources of the *Iconology*, in CD format.

As I publish the fruits of this three-year translating and annotating project, I would like to thank all those who supported, inspired, and encouraged me during this period: to my reader József Takács; to László Lukács, SJ, my patron in Rome; to the members of the *Tüdős Kör*, István Mészáros, Edit Szentesi, and Péter Ujvári; to Géza Andó; to my brother Gyuri and my wife Kata.

Budapest, October 1997

Tamás Sajó

ICONOLOGIA

azaz különféle képek leírása,
amelyeket az antikvitásból feltalált
vagy tulajdon leleményével megalkotott
és magyarázatokkal ellátott
a perugiai

CESARE RIPA

Szent Mór és Lázár lovagja

Ebben az új, javított kiadásban több mint 400 képmással gyarapította,
valamint metszett ábrázolásokkal díszíttette ugyanaz a szerző

Nem kevésbé hasznos, mint szükséges mű
költők, festők, szobrászok és mások számára
az emberi erények és bűnök, érzelmek
és szenvedélyek ábrázolásához

RÓMÁBAN
Lepidus Faciusnál, M.DC.III.

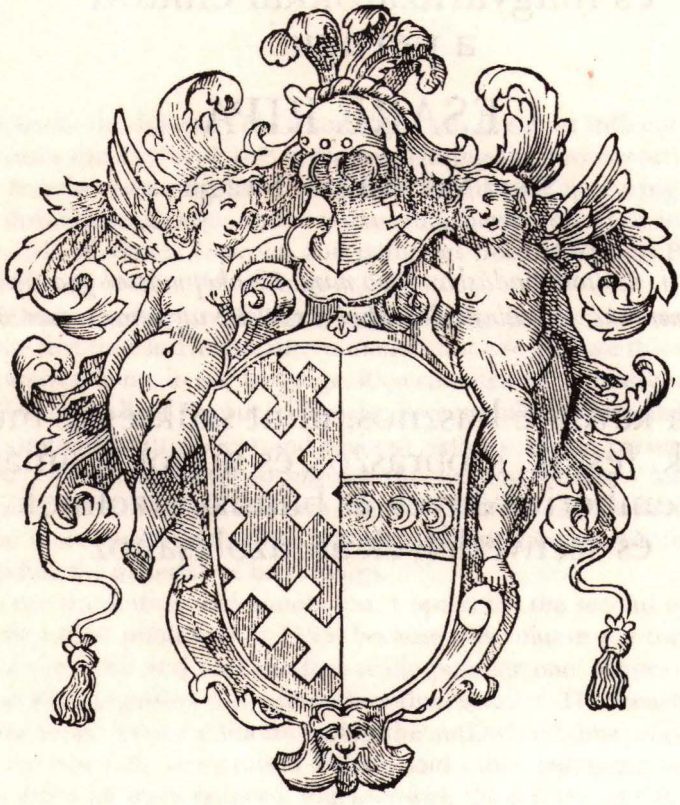

ELÖLJÁRÓ BESZÉD AZ OLVASÓHOZ

Az olyan képek készítésének, amelyek valami mást jelentenek, mint amit szemünkkel látunk, nincsen sem biztosabb, sem általánosabb szabálya, mint hogy utánozzuk ama emlékeket, amelyeket könyvekben, érméken és faragott köveken találunk, s amelyeket a latinoknak és a görögöknek vagy a náluk is régebbi népeknek, e mesterségek feltalálóinak iparkodása örökített ránk. Mindközönségesen is úgy tűnik, hogy aki enélkül kíván boldogulni, az többnyire csak tévelyeg, akár tudatlansága, akár túlzott merészsége folytán: márpedig éppen ezt a két hibát kell kerülniük azoknak, akik némi dicsőséget remélnek fáradozásaik jutalmául. Jómagam azonban, minthogy az ilyen képekből szerettem volna vaskosabb kötetet összeállítani, mint amekkorát a régiségek tanulmányozásából leszűrni lehetne, kénytelen voltam sokat magam megalkotni, másokat pedig újabb forrásokból átvenni s mindegyikre valószerű magyarázattal szolgálni. Hogy mindamellett a fenti hiba gyanújába ne keveredjem, jónak láttam azért néhány dolgot előadni a jelképes *concettó*k formálásáról és értelmezéséről elöljáróban e művemhez, amelyet számos barátom már oly türelmetlenül vár, hogy legfőbb kötelességemnek tartom végre eleget tenni sürgetésüknek.

Eltekintek most azoktól a képektől, amelyekkel a szónokok élnek, s amelyekről Aristotelés beszél Retorikájának harmadik könyvében,[1] és csupán azokról fogok szólni, amelyek a festőkre tartoznak, vagyis azokra, akik színek vagy más látható dolgok révén ábrázolnak ezektől különböző dolgokat. A kettő persze hasonlít egymásra, hiszen amiként ez szemünkön keresztül győz meg, úgy amaz a szavak segítségével mozgatja meg akaratunkat; s mert ennek is egyaránt lehetnek tárgyai az emberen kívül álló dolgok metaforái és az emberrel kapcsolatos dolgok, amelyeket esszenciáknak nevezünk.

A szónokok képeinek módjára alkották meg a régiek az istenségek képmásait, amelyek csupán fátyol vagy ruházat gyanánt rejtik a filozófia ama részeit, amelyek a természet dolgainak keletkezésével és pusztulásával, az egek állásával, a csillagok befolyásával, a föld szilárdságával és más hasonló dolgokkal foglalkoztak. Ők ugyanis kitartó tanulmányaik folytán a köznépét messze meghaladó tudásra tettek szert ezekben a dolgokban, és hogy tudós és tudatlan ne hatolhasson egyformán a dolgok mélyére, ezekről csak leplezett formában társalogtak egymás között, és ilyen kép-

[1] Aristotelés, *Rhetorica* 3.4. 1406b–1407a és 3.10–11. 1410b–1412a.

másokba rejtve hagyták azokra az utódaikra, akik a többieket méltóságban és tudásban felülmúlták. Ebből született a régi szerzők tollán az a számtalan sok mese, amelyek a tudósoknak hasznos gyarapodására, a tudatlanoknak pedig édes gyönyörködtetésére szolgálnak. Számos jeles nagyság azonban nem érezte magához méltatlan fáradságnak, hogy e történetek rejtett tanulságairól magyarázattal szolgáljon. Ők hagyták reánk írásaikban, hogy Saturnus képén egykor az időt értették, amely az éveket, hónapokat és napokat nemzi és elpusztítja, amiként ez az isten is felfalta tulajdon gyermekeit; a mennydörgő Jupiteren az égnek azt a legtisztább részét, ahonnét szinte valamennyi meteorológiai jelenség származik; s a mindent felülmúló szépségű Venus képén a *prima materiát*, amely, mint a filozófusok mondják, vágyakozik az őt beteljesítő forma után. Akik pedig a világot mozgó testnek gondolták, s úgy vélték, mint Hermés Trismegistos mondja Poimandrésében, hogy minden a csillagok befolyása alatt áll, ennek mására képzelték el Argos pásztort, aki ezer szemével mindenfelé vigyáz. Hasonlóképpen vélekedtek Junóról, akit Homéros szerint Jupiter tart kezével a levegőben, és előszámlálhatatlanul sok egyéb képről, amelyek már temérdek kötetet töltöttek meg, és számos szerzőt foglalkoztattak a nagyobb tudás és bölcsesség javára.

A képmások másik fajtája azokat a dolgokat öleli fel, amelyek az emberben lelhetőek fel, vagy szoros kapcsolatban állnak vele: így a fogalmak, avagy *concettók* vagy a *concettók*ból a gyakori egyedi cselekvések révén születő tulajdonságok, avagy *habitus*ok. Behatóbb vizsgálódás mellőzésével *concettón* értjük itt mindazt, aminek szavakkal jelentést adhatunk, s ezeket az egyszerűség kedvéért két csoportra oszthatjuk. Az egyikbe azok tartoznak, amelyek állítanak vagy tagadnak valamit valakiről; a másikba azok, amelyek sem nem állítanak, sem nem tagadnak.

Az első csoportba tartozókkal élnek az *impresák* szerkesztői, akik ezekben kevés alakkal és szóval egyetlen *concettót* mutatnak be, valamint az emblémák készítői, akik terjedelmesebb *concettók*at jelenítenek meg számos szóval és alakkal.

Jelen fejtegetéseinkben azonban azokkal a másfajta képekkel foglalkozunk, amelyeknek művészete a második csoport *concettó*in alapul. Ezek erős hasonlóságot mutatnak a definíciókkal, s csupán az erényekre és a bűnökre vonatkoznak, valamint mindazokra a dolgokra, amelyek vagy az előbbiekkel, vagy az utóbbiakkal kapcsolatban állnak. Mindezek sem nem állítanak, sem nem tagadnak valamit, hanem puszta tulajdonságokat vagy fogyatékosságokat jelölnek, s ezért helyesen ábrázoljuk őket az ember figurájával. Amiként ugyanis a filozófusok közkeletű nézete s különösen Aristotelés szerint az ember minden dolog mértéke – ahogyan a definíció is mértéke a definiált dolognak –, úgy az ember külsejében megnyilvánuló járulékos forma is járulékos mértéke lehet akármilyen definiálható minőségnek, vonatkozzék ez akár csupán lelkünkre, akár egész összetett valónkra. Látjuk tehát, hogy tárgyunk szempontjából nem tekinthetjük képnek azt, aminek nincs emberi formája, s hogy rosszul disztingvált kép az, ahol a fő alak nem teljesíti valamilyen módon azt a feladatot, amelyet a *genus* lát el a definícióban.

Figyelembe kell vennünk továbbá magának a dolognak valamennyi lényeges részét, amelyek közül az alábbiakban a *dispositiót* és a *qualitas*t tekintjük át.

Ami például a fejet illeti, ennek *dispositiója* felszegett vagy lehorgasztott, vidám vagy búskomor állapotát jelenti sok más szenvedéllyel együtt, amelyek, akár a színházban, az emberi arcon megnyilvánulnak. Ugyanígy a kar, a kéz, a láb, a lábfej, a hajviselet, az öltözék és minden más dolgában is ügyelnünk kell ezek

*dispositió*jára, azaz jól megkülönböztetett és tudatosan szabályozott állapotára, amire ki-ki maga is rájöhet anélkül, hogy erre sok szót vesztegetnénk.

A minőségek közé tartozik a fehérség vagy feketeség, arányosság vagy aránytalanság, kövérség vagy soványság, fiatalság vagy öregség és más egyéb dolgok, amelyek nem egykönnyen különíthetők el az őket hordozó dologtól. Vigyázzunk rá, hogy mindezek a részek olyan egybehangzó harmóniát alkossanak, amelynek felfejtése során elégedettséggel tölthet el a dolgok összhangjának felismerése, s a találkozás annak jó ízlésével, aki e részeket ilyen tökéletes és gyönyörködtető egységgé tudta összerendezni.

Ilyen tökéletes volt a régiek valamennyi műve, s az újak közül is azokéi, akik nem a véletlenre bízzák magukat. Minthogy pedig a fiziognómiáról és a színekről a régiek is kellőképpen értekeztek, ezekben számos tanult hozzáértő szerint nyugodtan hagyatkozhatunk Aristotelés tekintélyére, aki csupán ezekről szolgál útbaigazítással;[1] egyebekben pedig arra, amit számosan egybehangzóan állítanak. Gyakran ezért el is tekintünk az ilyenek részletezésétől, mivelhogy több egybeszerkesztett dologról szólva elég egyikről vagy másikról elmondani azt, aminek egyébként mindegyikben meg kellene nyilvánulnia, ha külön állnának egymástól. S noha az írott definíciónak s ennek példájára a festett definíciónak is kevés szóból kell állnia, mindazonáltal nem helytelen, ha többféle javasolt dolgot is figyelembe veszünk: akár azért, hogy több közül válasszuk ki a néhány leginkább megfelelőt, akár pedig azért, hogy valamennyit egyetlen olyan kompozícióvá ötvözzük, ami inkább hasonlít a szónokok és költők által kedvelt leíráshoz, semmint a dialektikusok tulajdonképpeni definíciójához. Annál is helyénvalóbbnak látszik ez, minthogy a festészet egyébként is inkább hasonlít ezekre a könnyedebb és kellemesebb művészetekre, mintsem ama bonyolultabb és nehezebb mesterségre. A régiek, mint azt bárki világosan láthatja, mind az egyik, mind a másik fajta kompozíciónak igen szép és nagy ítélőképességgel megalkotott példáit hagyták ránk.

Miután tehát láttuk, hogy a képeknek ez a fajtája igen jól párhuzamba állítható a definíciókkal, azt mondhatjuk, hogy ezeknek is, akár amazoknak, négy fő elve vagy oka van, amelyekből megalkotásuk során kiindulhatunk, s amelyeket az iskolában használt nevükön anyagnak, ható oknak, formának és célnak nevezünk.[2] Az elvek sokféleségéből származik egyfelől ama definíciók különbsége, amelyeket a különféle szerzők ugyanarról a tárgyról alkotnak, másfelől ama sokféle különböző kép, amelyek ugyanazon dolgot jelölik. Mindezt megfigyelheti bárki a mi képeinken, amelyeket elsősorban a különféle régi szerzőktől szemezgettünk egybe, s ahol mind a négy elvet, noha különböző forrásokból származnak, egyazon dolog szemléltetésére alkalmaztuk.

Mindazonáltal, ha célunk az, hogy a szokásostól eltérő módon ábrázoljunk valamely rejtett értelmű dolgot, s közben szellemdús invenciónkkal gyönyörűséget is szerezzünk, úgy dicséretesebb, ha csupán egyetlen elvet alkalmazunk. Így elkerülhetjük a homályosságot, valamint a sokféle dolog összerendezésével, magyará-

[1] Lásd Aristotelés, *Physiognomonica* és *De coloribus*.
[2] Aristotelés, *Metaphysica* 5.2. 1013a.

zatával és emlékezetbe vésésével járó unalmasságot is. Ha tehát egy dologban ki tudunk mutatni valamely végső különbségtételt *[differentia specifica]*, csupán ezzel az eggyel is dicséretessé és tökéletessé tehetjük a képet. Ha azonban nincs ilyen megkülönböztető jegy, amely mindig ugyanahhoz a dologhoz társulna, úgy több általánosabbat alkalmazunk, amelyek együttesen mutatják ugyanazt, amit ez önmagában is tartalmazna.

Miután tehát ilyen módon kellőképpen megismertük ama definiálható dolog minőségeit, okait, sajátos és járulékos tulajdonságait, amelynek képét meg akarjuk alkotni, olyan, anyagi dolgokban rejlő hasonlóság után kell néznünk, amely a képen a szavaknak vagy a rétorok definíciójának helyére léphet. Hasonlóságnak pedig e tárgyban két dolognak olyan vonatkozását nevezzük, amelyik mindkettőt egyenlő mértékben kapcsolja egy harmadikhoz, s ilyenkor a két dolog közül a kisebbiket választjuk. Így például az Erő hasonlatosságára az oszlopot festjük, mert ez tart minden követ az épületben, sőt magát a rajta nyugvó épületet is, a legkisebb mozgás vagy remegés nélkül; s azt mondhatjuk, hogy ilyen az ember ereje is, amelynek révén elviseli valamennyi reá zúduló csapás és nehézség súlyát. A Retorika hasonlatosságát pedig karddal és pajzzsal festjük, mert amiképpen a katona ezekkel védi tulajdon életét és tör másoké ellen, úgy a rétor és a szónok is érveivel és következtetéseivel *[enthymema]* teremt kedvező helyzetet magának és veri vissza az ellenkezést.

Élhetünk ezenfelül egy másik fajta hasonlósággal is, ami abban áll, ha két dolog valamely harmadik, különböző dologban megegyezik egymással. Így például a Nemeslelkűséget az oroszlánnal jegyezhetjük, minthogy ebben az állatban az nagy mértékben fellelhető.[1] A hasonlóságnak ez a fajtája kevésbé dicséretes, ám jóval gyakrabban használják a könnyebb invenció és magyarázat okán.

Ez a kétfajta hasonlóság tehát a jól formált kép idege és ereje. Ezek nélkül, minthogy minden nehézség elvész belőle, erőtlen és ostoba marad csupán. Sokan nem ügyelnek erre a modernek közül, akik a lényeges minőségeket csupán esetleges velejáróik révén ábrázolják: így az Elkeseredést olyasvalakivel, aki felakasztja magát, a Barátságot két, egymást átölelő figurával, vagy más dolgokat egyéb, csekély tehetségre valló és kevés dicséretet érdemlő formában.

Másfelől igaz, mint az imént előadtam, hogy dicséretes eljárás, ha a képen bemutatott dologgal szükségszerűen vele járó minőségeket kiemelt helyen és egészen nyilvánvaló formában festjük meg. Különösen ilyenek a fiziognómiával és a testalkattal kapcsolatos jegyek, minthogy ezek világosan mutatják, milyen arányban vesznek részt az elsődleges minőségek az ember felépítésében. Ez utóbbiak határozzák meg ugyanis az ember külső járulékos tulajdonságait, és ezek teszik őt hajlamossá a felsorolt vagy azokhoz hasonló szenvedélyekre. Így például ha a Búskomorságot, a Gondolkodást, a Bűnbánatot vagy más effélét kell megfestenünk, jól fog hozzájuk állni aráncos és ösztövér arc, csapzott haj, sűrű szakáll és a nem nagyon fiatalos test; másrészt szépnek, bujának, frissnek, piroslónak és nevetőnek kell ábrázolnunk a Gyönyörűséget, az Örömöt, a Vidámságot és minden

[1] Lásd a Nemeslelkűség *(Magnanimità)* címszót.

hozzájuk hasonló dolgot. És noha az ilyenfajta jegyeket nem nagyon szokták elősorolni, azért igen sokan élnek velük. Ugyanakkor a már elmondott járulékos tulajdonságokra vagy velejárókra nézve nem mindig szabad követnünk ezt a szabályt. Így például akkor sem, ha a Szépséget akarjuk megfesteni, amely kívül esik az állítható dolgok körén. Jóllehet az embert vonalak és színek arányosságai alkotják, mégsem tarthatjuk jónak az ilyen képet, ha csupán szépnek és arányosnak festenék meg: mert nem lenne egyéb, mint egy dolognak önmagával vagy még inkább egy ismeretlen dolognak egy kevéssé ismerttel való magyarázata. Olyan lenne ez, mint gyertyával megvilágítani a Napot. Másfelől hiányozna belőle a lélekkel tartott hasonlatosság is, s nem is gyönyörködtetne, minthogy épp egy ilyen fontos dologban nem szolgálna változatossággal: mert hiszen erre kell legfőképpen törekednünk. Mi ezért a maga helyén úgy festettük meg ezt, hogy fejét a felhők között tartja, s minden más megfelelő részlet is szerepel rajta.[1]

Az egyes tárgyakhoz illő hasonlóságokat illetően ügyelnünk kell a rétorok figyelmeztetésére, hogy ugyanis a megismerhető dolgokhoz magas, a dicséretesekhez fényes dolgokat társítsunk; a kárhoztatandókhoz hitványakat, a dicsérendőkhöz nagyszerűeket. Ennyi alapján mindenki a maga képzelőerejéből, hacsak az a meddőnél is nem szárazabb, ezerféle új *concettót* sarjaszthat; s egyetlen javasolt dolog is sok különböző tehetségnek szolgálhat ízlésére és megelégedésére, hogy abból különféle és egyformán jó képeket alkosson. De elég is legyen ennyi a megfontolásokból, amelyeket sokkal nagyobb szorgalommal is ki lehetne fejteni, s tudom, hogy bárki más méltóbb lenne ezek fejtegetésére.

Ezek a képek az egyiptomiak túlcsorduló bölcsességének tanításából születtek, amelyről Cornelius Tacitus tesz tanúságot; majd szépítettek rajtuk és összhangba hozták őket korunkkal, ahogyan Johannes Goropius előadja Hieroglifáiban. Hasonlónak mondhatnánk őket az olyan bölcshöz, aki hosszú évekig mezítelenül élt magányában, ám amikor felkerekedik, hogy részt vegyen a társas érintkezésben, szépen felöltözik, hogy külső testi szépsége – amelyen a képet értjük – vágyat ébresszen másokban ama tulajdonságok megismerésére, amelyek ékességet szereznek lelkének, s amelyekben, míg magányosan élt, csak néhány arra vetődő gyönyörködhetett: ezek pedig a jelképezett dolgot jelentik. Így olvassuk, hogy Pythagoras a bölcsesség iránti mély vágyakozástól űzve nagy fáradsággal eljutott Egyiptomba, ahol megismerte az enigmákba rejtett titkokat; s amikor az évek és a tudás súlyával terhelten hazatért, kiérdemelte, hogy halála után házát a bölcsességének szentelt templommá tegyék. Azt is tudjuk, hogy Platón tanításának nagy részét titokzatos kijelentéseiből bontotta ki, s hogy ilyenekbe rejtették el a magukét a szent próféták is. És maga Krisztus, a próféciák betöltője is tanításainak nagy részét példabeszédeinek homályával takarta be.

Olyan tehát az egyiptomiak bölcsessége, mint ama rettenetes külsejű és rosszul öltözött ember, akit az idő és a tapasztalat megtanított rá, hogy nem szabad ellepleznie a kincseihez vezető utakat, hogy így sok fáradozás révén mások is eljuthassanak a boldogság valamilyen fokára. Ruháján pedig a különféle színekkel,

[1] Lásd a Szépség *(Bellezza)* címszót.

változatos arányokkal, szép beállításokkal s a művészet és a dolgok kiváló finomságával egybeszerkesztett képeket értjük; mert nincs senki, akit ezek ne indítanának első látásra annak vizsgálatára, mi végből állították őket össze ilyen rend és megfontolások szerint. Az ilyen kíváncsiságot csak fokozza, ha a szemlélő a képek alá felírva neveiket is megtalálja. Fontosnak is tartom a nevek aláírását – kivéve, ha enigmát akarunk festeni –, mert a név ismerete nélkül nem juthatunk el a jelentett dolog ismeretére, hacsak nem olyan közönséges képekről van szó, amelyeket a megszokás révén első pillantásra bárki könnyen felismer.

Ennyit láttam hasznosnak megírni azok megelégedésére, akik örömüket lelik fáradozásainkban. Ezekben pedig, amiként egyébiránt a mű egészében is, ha tudatlanságom kárhoztatást vonna is maga után, örvendenék, ha ellensúlyozná ezt ama szorgalom, amelyért leginkább remélek dicséretet, s amelynek segítségével oly sok órát vontam el a szemlélődéstől és szenteltem tollamnak, hogy művem a Te kezedbe jutván, jóindulatú Olvasó, nyelved tetszésnyilvánításából tudjam meg, hogy nem vesztegettem hiába az időt.

*

FIGYELMEZTETJÜK az olvasót, hogy bár többször is intettük a nyomdászt, aki legnagyobbrészt korrektor nélkül végezte munkáját, mindazonáltal ebbe a kiadásba igen sok hiba csúszott, amelyeket a kötet végén javítottunk. Ezenfelül még a figurák metszője sem figyelt olykor eléggé a szövegre. Így tehát ahol a figura nem felel meg a szövegnek, ott minden alkalommal, valahányszor csak a magatok céljára ábrázolni kívánjátok, a mi szavaink szerint tegyétek.

BŐSÉG
(ABONDANZA)

Bájos nő, akinek homlokát különféle virágokból font szép koszorú övezi, és arannyal hímzett zöld ruhát visel. Jobbjával sokféle gyümölccsel, szőlővel, olajbogyóval és minden egyébbel gazdagon megrakott bőségszarut tartson. Baljával búza, köles, kásaköles és ehhez hasonló kalászok kötegét szorítsa magához, s lássék, amint sok kalász lehull, és szétszóródik a földön.

A bőséget azért kell szépnek és bájosnak festenünk, mivel mindenki előtt kedves és kívánatos, éppen annyira, amennyire csúfnak és gyűlöletesnek tartják ellentétét, az ínséget.

Virágból font koszorút azért visel, mert a gyümölcsök előtt járó virágok a bőség hírnökei és szerzői. Ezenfelül a vidámságot és más gyönyörűségeket is jelenthetik, amelyek amannak igazi társnői.

Ruhájának zöld színe és aranyos díszei nagyon is illenek hozzá, minthogy a szépen zöldellő vidék termékenységre vall, a sárguló táj pedig érett vetésre és termésre, amelyek a bőség szülői.

A bőségszaru a bőség nyilvánvaló jele. Kitűnik ez Amalthea kecske történetéből, amint azt Hermogenés elbeszéli a Phrygiáról szóló könyvében,[1] s ahogyan Natalis Comes utal rá Mitológiája 7. könyvének 2. fejezetében;[2] vagy pedig a bikává változott Achelous esetéből, ahogyan azt Ovidius írja az Átváltozások 9. könyvében:

Naisok illatozó szirmokkal, drága gyümölccsel
töltik szent öblét; szarvammal gazdag a Bőség.[3]

És mivel a bőséget túlcsordulónak is mondják, ezért úgy ábrázoljuk, hogy nem csak jobb karját, de a balt is teherrel rakja meg, mégpedig olyan bőségben, hogy a kalászok egy része a földre hullik.

Dominicus Ancaianus verse a bőség itt leírt figurájáról:

Nézd, az aranyló-sárga mezőket áldó kézzel
bő aratásra Ceres hogy készíti elő.
Roskadnak százféle gyümölcs terhétől az ágak,
s duzzad a szőlőtő fénylő nedveitől.
Nézd, a kövér csordák, nyájak mily bő tejet adnak,
mily üde-friss vesszőket sarjaszt füzesünk.
Vadjait erdő, víz halait táplálja busásan,
tágas egünk odafönn szántják víg madarak.
Bármi halandóknak hasznára lehetne, kívánjad:
semmit meg nem von tőled az ég, sem a föld.

Bőség
(Abondanza)

Aranyba öltözött nő, aki kitárt karokkal áll, s mindkét kezét egy-egy mellette álló, búzakalászokkal teli nagy kosárra helyezi. Így látjuk Antoninus Pius érmére vésve, ANNONA AUG. COS. IIII. & S. C. felirattal.

Tengeri bőség
(Abondanza Maritima)

Ceresszel ábrázoljuk, aki kalászokat tartó jobbját hajó orra fölé terjeszti ki. Lábánál gabonamérő véka álljon, telve kalászokkal, hasonlóan az előző figurához.

[1] Hermogenés, *De Phrygia*, Müller, Fragm. hist. Graec. III. 523. skk. A szerzőt Ripa korában a sokkal tekintélyesebb Tarsusi Hermogenés rétorral azonosították. Amalthea kecske bőségszaruvá lett szarvát említi Ovidius, *Fasti* 5.121. és Apollodóros, *Bibliotheca* 2.7.5., valamint rájuk hivatkozva Cartari, *Imagini* 3. (1571, 153–154.) is.

[2] Comes, *Mythologiae* 7.2. (1567, 212v); tőle ered a Hermogenésre való hivatkozás is.

[3] Ovidius, *Metamorphoses* 9.87. (DG). Cartari, *Imagini* 3. (1571, 154.) is előadja ezt a változatot.

Tengeri bőség

(Abondanza Maritima)

Nő, aki jobbjával kormánylapátot, baljával kalászokat tart.

Bőség

(Abondanza)

Nő, fején búzakalászokból font koszorúval. Jobb kezében egy köteg leveles kendert tartson, baljában pedig bőségszarut és rekettyeágat, amelyen sok selyemgubó legyen.

RESTSÉG

(ACCIDIA)

Öreg és csúf nő, hitvány öltözékben, amint állát bal kezére támasztva üldögél. Ugyanebből a kezéből írásszalag kígyózzék, rajta mottóval: TORPET INERS [Tétlen tesped]. Könyökét támassza térdére, hogy megbírja lehorgasztott fejét. Fekete fejfedőt viseljen, s jobbjában a rájának nevezett halat tartsa.

A restség Damaszkuszi Szent János 2. könyve szerint az elmén eluralkodott szomorúság, amely megakadályozza jó cselekedetek véghezvitelét.

Azért festik öregnek, mert vén korban megcsappan a cselekvéshez szükséges kitartás és erő, ahogyan Dávid mondja a 70. zsoltárban: *Öregkoromban se vess el engem, ha elfogy az erőm, ne hagyj el.*[1]

Azért ábrázoljuk hitvány öltözékben, mert a tétlen restség szegénységhez és nyomorúsághoz vezet, ahogyan Salamon mondja a Példabeszédek 28. könyvében: *Aki műveli a földjét, az dúskál a kenyérben, de aki a tétlenséghez húz, annak szegénység jut.*[2] És Seneca a De beneficiisben: *A lustaság a szegénység dajkája.*[3]

Hogy a leírt módon ül, az azt jelenti, hogy a restség tétlenné és lustává teszi az embert, amit jól mutat a fenti mottó. Szent Bernát is így korholja levelében a resteket: *Ó, elvakult ember! ezerszer ezrek szolgálnak Neki, és tízszer százezrek lesik parancsát, és te még ülni merészelsz?*[4]

A fekete fejfedő azt mutatja, hogy a rest elméjét elborítja a tunyaság, amely ostobává és érzéketlenné teszi őt, ahogyan Izidor mondja Elmélkedéseinek 2. könyvében: *A tunyaság elfonnyasztja az erőt és az elmét.*[5]

A jobbjában tartott hal magát a restséget jelenti, mivel ennek a halnak az a sajátossága (ahogyan több író is említi, különösen pedig Pierio Valeriano 3. könyvében),[6] hogy azt, aki puszta kézzel vagy bármilyen eszközzel, kötéllel, háló-

[1] Zsolt 71,9.

[2] Péld 28,19.

[3] Senecánál a mondás nem található; egyetlen ismert előfordulása Beda Venerabilis, *In proverbia Salomonis* 1.6.66.

[4] Szent Bernát, *Sermo in natali sancti Benedicti* 11. szabad parafrázisa; az eredetiben Luciferre vonatkozik.

[5] Szent Izidor, *Sententiae* 2. [PL 83.652.] szabad parafrázisa.

[6] Valeriano, *Hieroglyphica* 30. *De torpedine. Multorum assertor.* Forrása Aelianus, *De natura animalium* 1.36.

val vagy mással megérinti, annyira kábulttá teszi, hogy semmit sem tud cselekedni. Ugyanez a rossz tulajdonsága a restségnek is, mivel akik erre a bűnre adják a fejüket, azokat érzéketlenné teszi, és képtelenné bármilyen dicséretes vagy erényes cselekedet véghezvitelére.

Restség

(Accidia)

Rút vénasszony, aki ültében egyik kezében kötelet, a másikban csigát vagy teknősbékát tartson.

A kötél azt jelenti, hogy a restség megkötözi és legyőzi az embert, és képtelenné teszi a cselekvésre.

A csiga vagy a teknősbéka a restekre jellemző tétlenséget és lustaságot tanúsítja.[1]

[1] Valeriano, *Hieroglyphica* 28. *De testudine. Segnities.*

Restség

(Accidia)

Földön fekvő nő, aki mellett szamár feküdjék. Az egyiptomiak ezzel az állattal jegyezték az olyan gondolkodást, amely a szent és vallásos dolgoktól távol jár, s örökösen hitvány dolgokkal és kárhozatos gondolatokkal foglalkozik. Így adja elő Pierio Valeriano.[1]

EBÜL SZERZETT JÓSZÁG

(ACQVISTO CATTIVO)

Férfi, olyan színű ruhában, amilyenné a fák levelei válnak, mielőtt lehullanának. Miközben előre lép, ruhája szegélye tövisbe akadván hosszan felhasadjon, s lássék, hogy nagyon bosszankodik a dolog fölött. Kezében okádó kányát tartson.

Azért öltözik ilyen színű ruhába, mert amiként a fák levelei hamar lehullanak, úgy az ebül szerzett jószág is hamar elvész és rosszra fordul. Ezt mutatja a tüske, mert amikor az ember a legkevésbé gondol az így szerzett javakra, akkor éri azokban a legnagyobb kár és szégyen.

Jobbjában kányát tart, így szemléltetvén, amit Alciato a mi nyelvünkre fordítva ekképp mond e tárgyról:

A kánya kölyke éppen
sugárban hányva, mit garázda gyomra
már felzabálni nem tud, sírva mondja:
Anyám, halálom érzem,
mert bendőmből belem kifordult mostan,
és már a pusztulásé.
De az: Fiam, nyugodtan
okádd csak: nem tiéd az, mind a másé.[2]

SERDÜLŐKOR

(ADOLESCENZA)

Szép külsejű, vidám és nevető szűz leány, fején virágkoszorúval, sokszínű ruhában.

Serdülőkornak azt az időszakot nevezzük, amely az ember életében tíztől húsz éves koráig tart. Az ember ekkor érzékei segítségével már valamelyest képes a megértésre és a tanulásra, ám még zűrzavarosan cselekszik. Érzékei ekkor kezdenek erőre kapni, aminek révén feltámad benne az értelem a választásra és az akarásra, s ezt mondják növekedésnek.

Sokszínű ruhája a régiek leleménye. Pierio elbeszélése szerint ugyanis az egyiptomiak, amikor képeiken a serdülőkort akarták jegyezni, sokszínű ruhát festettek; ezzel

[1] Valeriano, *Hieroglyphica* 12. *De asino. A Deo et sacris alienus.*

[2] Alciato, *Emblemata* 129. (Male parta male dilabuntur). Ripa olasz versfordításban idézi.

jelezték a fiatal természet változékonyságát, a legzsengébb korban, éveinek legelején járó fiatalság vágyainak sokféleségét.[1] És ezért tartja a mondás, hogy igen nehéz kiismerni a sas röptét az égen, a kígyó útját a földön, a hajóét a vízen és az emberét fiatal korában, mint azt megtalálja bárki a Példabeszédek 30. könyvében.[2]

Virágokból font koronája és nevetése a vidámságot jelentik, amely erősen uralja ezt a kort; ezért ábrázoljuk vidámnak és szép külsejűnek. A Példabeszédek 15. könyve is azt mondja, hogy a vidám lélek felvirágoztatja az ember életét.[3]

HÍZELGÉS

(ADVLATIONE)

Vidám nő, figyelmes arccal. Sokszínű ruhát viseljen, jobbjában tűz élesztésére való fújtatót tartson, baljában pedig kötelet. Ruháját véges-végig kaméleonok festett képe tarkítsa.

A hízelgés, mint Cicero írja a Tusculumi beszélgetések 2. könyvében, olyan vétek, amely mások tetszésvágyból való dicsérésében vagy hamis rábeszélésben és hazug egyetértésben áll, s amellyel a színlelt barátok élnek a mindennapi társalgásban, hogy tetszésvágy vagy kapzsiság okán olyasmit hitessenek el a másikkal önmagáról és önnön dolgairól, amitől a valóságban igen távol áll.

Sokszínű ruhába öltözik, mert a hízelgő bármikor könnyen vált színt és fordít köpönyegén, kinek-kinek tetszése szerint mondván igent vagy nemet, mint Terentius mondja az Eunuchban:

> *Mondj bármit, s én dicsérem – tagadd, s dicsérem azt is;*
> *ha nem tetszik – nekem se; bólints, s bólintok én is.*[4]

A kaméleon a mások vágyához és vélekedéséhez való túlságos idomulást jelképezi; ez az állat ugyanis Aristotelés szerint a forgandó idővel együtt változik. Ugyanígy a hízelgőt is akkor tartják tökéletesnek a maga mesterségében, ha a maga érdekében a legsimulékonyabban tud tapsolni mások erkölcseinek, még ha azok kárhozatosak is. Azt is mondják, hogy a kaméleon igen félénk állat; s mert kevés vére van, és az a csekély is a szíve körül, ezért a legkisebb ijedségre is elváltozik.[5] Ebből is látható, hogy a hízelgés a sekély szellem és alacsony lélek jele mind abban, aki azt gyakorolja, mind pedig abban, aki azt örömest hallgatja. Ezért mondja Aristotelés az Etika 4. könyvében: *Minden hízelgő szolgai lélek és hitvány ember.*[6]

A fújtató, amely pusztán szelével egyaránt képes fellobbantani a tüzet és kioltani az égő lángokat, azt adja tudtunkra, hogy a hízelgők pusztán hiú szavaik szelével

1 Valeriano, *Hieroglyphica* 40. *De atratis. Versicoloris.*
2 Péld 30,19.
3 Péld 15,30.
4 Terentius, *Eunuchus* 251.
5 Vö. Valeriano, *Hieroglyphica* 27. *De chamaeleonte. Versipellis.*
6 Aristotelés, *Ethica Nicomachea* 4.8. 1125a.

képesek fellobbantani a szenvedélyek tüzét abban, aki szívesen hallgatja őket, vagy elfojtani az igazság lángját, amelyet az ember önmaga ismeretére őrizget.

A baljában tartott kötél azt tanúsítja, amit Szent Ágoston is mond a 9. zsoltárhoz írt kommentárjában, hogy ugyanis a hízelgés a bűnhöz kötözi az embert: *A hízelgők nyelve az embereket a bűnnél marasztó kötél. Gyönyörűséges ugyanis azt tenni, amiben nem hogy feddéstől nem kell félnünk, de egyenesen dicsérnek bennünket.* És ugyanebben a zsoltárban olvassuk: *A háló, amelyet elrejtettek, megfogta lábukat.*[1]

Az összeráncolt homlok, mint Aristotelés mondja a Fiziognómia 9. fejezetében, hízelgőre vall.

HÍZELGÉS
(ADVLATIONE)

[1] Zsolt 10,16.

Mesterkélt és szép öltözetű nő, aki tibián, avagy fuvolán játszik, miközben lábainál egy szarvas alszik. Így festi le Hórapollón és Pierio Valeriano is Hieroglifáinak 7. könyvében.[1] Mások is azt írják, hogy a szarvasnak természeténél fogva gyengéje a fuvola hangja, olyannyira, hogy azt hallván szinte teljesen elfeledkezik saját magáról, és hagyja magát megfogni. Ezt imitálja a jelen kép, amelyben a dallamos hangzás utal a szavak édességére, a szarvas szerencsétlen természetes ösztöne pedig annak természetére, aki szívesen hízelegtet magának; ami azt is mutatja, hogy félénk jellemű és gyenge lelkű, s ezért szívesen hajlítja fülét a hízelgők felé.

Hízelgés

(Adulatione)

Nő két arccal: az egyik fiatal és szép, a másik pedig öreg és komor. Kezéből sok méh szálljon ki, s szanaszét röpüljön. Mellette kutya legyen.

Szép arca a hízelgő szavak által keltett látszatot jelképezi, míg a másik, rút arc az eltitkolt és elleplezett hibákra utal.

A méhek Eucherius szerint a hízelgő hű képmásai, mert szájukban mézet hordanak, ám titokban éles fullánkot rejtegetnek, amellyel gyakran megsebzik a figyelmetlen embert.[2]

A kutya annak hízeleg, akitől kenyerét kapja, minden egyéb érdemére való tekintet nélkül, s gyakran megharapja azt, aki nem szolgált rá erre;[3] sőt olykor még tulajdon kenyéradóit is semmibe veszi. Igen hasonló ezért a hízelgőhöz. Erről írta a római Marc'Antonio Cataldi az alábbi szonettet:

Megrontója minden dolgunknak, tettünknek,
minden igazságnak esküdt ellensége,
lelkünk ételének, italának mérge,
homályosítója tiszta értelmünknek,

bölcseje, tárháza, tágas fogadója
hiú dicséretnek, hamis szépelgésnek,
színlelt nagy tetteknek s rút haszonlesésnek,
kaméleon, szfinx, Circe méltó utódja,

kutya, mely farkcsóvál, s harap is egyszerre,
nyíl, mely nem sebez, de szörnyű halált hordoz,
nyelv, mely nagy keserűséget leplez édes ízzel,

egész emberi nem gyilkos veszedelme,
mit a beteg Udvar féltőn óva gondoz,
s mit a hitvány tömeg Hízelgésként tisztel.

[1] Valeriano, *Hieroglyphica* 7. *De cervo. Ab adulatoribus pessundatus*, számos tekintély véleményének felsorolásával; Hórapollón, *Hieroglyphica* 2.91. Ősforrásuk Aristotelés, *Historia animalium* 9.5.

[2] Valeriano, *Hieroglyphica* 26. *De ape. Adulator.*

[3] Hasonló okból teszi a hízelgés jelképévé Valeriano, *Hieroglyphica* 5. *Canis. Adulator et scurra.*

BÁNAT

(AFFANNO)

Sötétszürke ruhába öltözött férfi, lehajtott fejjel és fájdalmas arccal. Két kezében egy-egy szál ürömöt tartson.

Lehajtott feje és rossz kinézete azt mutatja, hogy a bánat a melankólia egy fajtája, amely bezárja a szívet minden vigasztalás és édesség előtt; s azt is értésünkre adja, hogy a bánat erősebb minden más gondnál. Az üröm a fájdalom keserűségét jelzi, amelyről Petrarca az alábbiakat írta:

Gyönyörűségem a sirás, a bánat,
nevetni fáj, étkem méreg, szorongás.[1]

BÁNAT

(AFFANNO, CORDOGLIO, RAMMARICO)

Szomorú, melankolikus, zilált külsejű férfi, aki mindkét kezével megnyitja keblét, s különféle kígyókkal körbefont szívét bámulja. Feketébe hajló színű ruhát viseljen. Ruhája tépett legyen, így mutatván, hogy mennyire megveti önmagát; valamint azért is, mert amikor az ember lelkében gyötrődik, nem tud elég figyelmet szentelni testének. A fekete szín pedig a végső romlást és a halál árnyékát jelenti, amelyhez a szomorúság és szívfájdalom vezetnek.

A megnyitott kebel és a kígyóktól szorongatott szív a világ fáradalmait és gyötrelmeit jelképezik, amelyek folytonosan szívünket harapdálván egyre inkább átitatnak bennünket a harag és szomorúság mérgével.

KEDVESSÉG

(AFFABILITA, PIACEVOLEZZA, AMABILITA)

Finom, fehér lepelbe öltözött fiatal lány, vidám arccal. Jobb kezében rózsát tartson, s fején virágkoszorút viseljen.

A kedvesség az édes és figyelmes társalgásra való képesség, amely mások hasznára és gyönyörködtetésére törekszik, kinek-kinek a maga állapota szerint.

Fiatalnak festjük, mert a fiatalságot, amelynek még újak a világi élvezetek és gyönyörűségek, mindenkor kedvesnek és kellemesnek látjuk.

A testét takaró lepel azt mutatja, hogy a kedves emberek szinte teljesen mezetelenek szavaikban és cselekedeteikben. Kedvesnek és kellemesnek nevezzük ugyanis azokat, akik a maguk és mások helyzetéhez, a helyhez és időhöz igazodva, illendő módon, nagy bájjal, mások megsértése nélkül, nemes és jó modorban, önmagukat feltárva tudnak társalogni. Azt is mutatja ez a kép, hogy a léleknek csak annyira kell feltárnia magát, hogy a szégyenletes részek még rejtve maradjanak; s hogy a kellemességnek nagy segítségére szolgál a szabad és őszinte lélek.

[1] Petrarca, *Canzoniere* 226.4. (SGy).

A rózsa azt a bájt jelenti, amely miatt mindenki szívesen közeledik a kedves emberhez és vágyik társaságára, amiként másfelől mindenki távol tartja magát a komorsággal járó kellemetlen viselkedéstől. Ugyanerre utal a virágkoszorú is.

ÜGYESSÉG
(AGILITA)
Igen tisztelendő P. Fr. Ignatio Dantitól.

Nő, aki kiterjesztett karral repül, mintha csak úsznék a levegőben.

Ügyesség
(Agilità)

Meztelen, karcsú ifjú lány, vállán nem túl nagy szárnyakkal, amelyek inkább ügyességét, semmint röptét látszanak elősegíteni. Szikla csúcsán álljon, bal lábujja hegyével éppen csak érintve a sziklát, míg jobb lábát emelje fel, mintha könnyedén egy másik sziklára akarna átlibbenni; ugyanezért fessük kitárt szárnnyal.

Azért meztelen, hogy semmi se legyen, ami akadályozza őt.

Lábujjhegyen azért álljon, hogy így mutassa a mozdulásra való hajlandóságot.

A hely azért sziklás és veszélyes, mert ilyen helyen nyilvánul meg leginkább az ügyesség.

Azért festjük úgy, hogy lábujja hegyével éppen csak érinti a földet, s szárnyai segítik, mert az emberi ügyesség, amelyet ezen a képen értünk, a szárnyakkal jelzett szellem segítségével emelkedik magasra, s nagyban könnyíti földi testünk nehézkedését.

A FÖLDMŰVESSÉG MUNKÁJA
(STVDIO DELL'AGRICOLTVRA)
Gordianus érmén.

Álló nő, aki kitárt karjával a lábánál lévő két állatra, egyfelől bikára, másfelől oroszlánra mutat.

Az oroszlán a földet jelenti; a régiek ugyanis úgy képzelték, hogy Cybele istennő szekerét két oroszlán húzza, s a földművelést értették rajtuk.[1]

A bika a szántás munkáját jelenti, s a fáradságos szorgalommal betakarított gabonára utal.

FÖLDMŰVESSÉG
(AGRICOLTVRA)

Zöld ruhába öltözött nő, fején kalászból font koszorúval. Baljával a tizenkét égövi jegy körét tartsa, jobbjával virágzó fácskát öleljen át, reászegezve tekintetét. Lábánál eke heverjen.

[1] Valeriano, *Hieroglyphica* 1. *Leo. Agricultura*, ahol Varróra, Diodorusra és Faustina egy érmére hivatkozik. Vö. Giraldi, *De deis* 4. (1548, 186b).

A zöld öltözet a reményt jelenti, amely nélkül senki sem adná fejét a földművelés fáradságos munkájára.

A kalászokból font koszorút eme mesterség legfőbb céljának jelképeként festjük; ez pedig nem más, mint az emberi élet fenntartásához szükséges termés gyarapítása.

Hogy átöleli a virágzó fácskát és reá figyel, az a földműves szeretetét jelzi növényei iránt, amelyeket szinte leánykáinak tekint, s úgy figyeli a kívánt gyümölcsöt, amelyet a virágok ígérnek.

A tizenkét égövi jegy az év tizenkét időszaka és évszaka, amelyeket a földművelés szemmel tart.

Az ekét mint e mesterség legfőbb szerszámát festjük ide.

Földművesség

(Agricoltura)

Nő, különféle növényekkel telehímzett ruhában, s fején búzából, más gabonakalászokból és szőlőfürtökből font koszorúval. Egyik vállán kecsesen kapát hordozzon, másik kezében pedig metszőkést. A földön egy eke legyen.

A földművesség a föld megművelésének, azaz mindenfajta fű és fa elvetésének, ültetésének és nevelésének mestersége, az idő, hely és más szempontok szerint.

Azért festjük különféle növényekkel telehímzett ruhában, fején pedig búza és más gabona kalászaiból font koszorúval, mert mindezek a földművesség gazdagságát jelentik, ahogyan Propertius írja 3. könyvében:

Egykoron áldott volt ama békés pór fiatalság,
melynek drága vagyon volt a kalász, a gyümölcs.[1]

Vállára kapát, másik kezébe metszőkést adunk, a földre pedig ekét helyezünk, mivel mindezek a földművesség nélkülözhetetlen szerszámai.

Földművesség

(Agricoltura)

Sárgába öltözött nő, fején búzakalászokból font koszorúval. Jobbjában sarlót, másik kezében pedig különféle gyümölcsökkel, virágokkal és lombokkal teli bőségszarut tartson.

Ruháját azért festjük sárgára, mert ehhez hasonló színe van a gabonának az idő tájt, amikor a földműves fáradozásai jutalmául betakaríthatja azt. Ezért mondták Cerest a régi költők sárgának.[2]

VIDÁMSÁG

(ALLEGREZZA)

Fiatal leány, sima, nagy és gömbölyű arccal, fehér öltözékben. Ruháját festett zöld lombok, vörös és sárga virágok díszítsék, s fején különféle virágokból font koszorút viseljen. Jobbjában vöröslő borral teli üveget tartson, baljában nagy tál aranyat. Kecses legyen és szép külsejű, s lássék, amint éppen táncot lejt egy virágokkal teli mezőn.

A vidámság a dolgok gyönyörűsége felé forduló lélek szenvedélye. A lélek e dolgokat vagy önmagán belül, természetfölötti módon szemléli, vagy pedig ezek külső, természetes vagy véletlen módon, az érzékek révén kerülnek elébe.

Arca amiatt sima, nagy és gömbölyű, amit Aristotelés ír a Fiziognómia 6. fejezetében.

A virágok már önmagukban is a vidámságot jelentik. A mezőket is nevetőnek mondják, amikor tele vannak virággal. Ezért írja Vergilius a 4. eklogában: *Míg fölibéd bölcsőd nevető rózsát maga sarjaszt.*[3]

[1] Propertius, *Elegiae* 3.13.25. (KCs).

[2] Vergilius, *Georgica* 1.96.; Tibullus, *Elegiae* 1.1.15.; Ovidius, *Amores* 3.10.3. (ezt lásd még a Ceres kocsija *[Carro di Cerere]* címszónál is; Giraldi, *De deis* 12. [1548, 582b] is ezzel a sorral igazolja Ceres szőkeségét); Ovidius, *Amores* 3.10.43.; Seneca, *Oedipus* 49.; Lucanus, *De bello civili* 4.412.; Ausonius, *Epigrammata* 4.1.; Claudianus, *Raptus Proserpinae* 1.138.; *Anthologia Latina* 570. stb.

[3] Vergilius, *Eclogae* 4.23. Lásd A hét bolygó kocsija; Jupiter kocsija *(Carri dei sette pianeti; Carro di Giove)* címszónál is.

A pirosló borral teli üveg és a tál arany arra utalnak, hogy a vidámság többnyire nem rejtőzködik és szívesen megmutatja magát, ahogyan Szent Gergely tanúsítja Moraliájának 28. könyvében: *Ki szokott ütközni az elme titkos vidámsága.*[1] A próféta pedig azt mondja, hogy a bor felvidítja az ember szívét;[2] ugyanígy az aranynak is a szellemet buzdító ereje van, s ez a lelkesítés a vidámság okozója.

Külső testi megjelenése és tánca pedig a vidámság nyilvánvaló jelei.

1 Nagy Szent Gergely, *Moralia in Iob* 29.203.

2 Zsolt 104,15. Lásd ezt a Vidámság, örvendezés és ujjongás *(Allegrezza, letitia e giubilo)* és a Bacchus kocsija *(Carro di Bacco)* címszavaknál is.

Vidámság

(Allegrezza)

Fiatal lány, fején virágkoszorúval. Jobbjában kacskaringós lombfüzérekkel és virágkoszorúkkal koronázott thyrsust tart, baljában pedig bőségszarut.[1] Zöld ruhába öltöztethetjük.

Szerelmi vidámság

(Allegrezza d'amore)

Számos különféle gyönyörűséges színbe öltözött fiatal lány, haján borágó virágjából font koszorúval. Kezében aranynyilakat tartson, vagy hárfán játsszék.

Vidámság, örvendezés és ujjongás

(Allegrezza, Letitia, & Giubilo)

Fiatal lány, aki szőlővel jól körülfont olajfának támaszkodik, s lábát könnyedén egy káposztafejre helyezi. Kezeit nyújtsa ki, mintha ajándékokat akarna szétosztani, s keblén nyitott kottát tartson.

A szőlővel körülfont olajfa a szív vidámságát jelenti, amelyet egyfelől a bor okoz, mint Dávid mondta,[2] másfelől pedig az embernek önmagával, önnön formáival és szenvedélyeivel való egysége, amelyre a káposzta utal, valamint a fül számára kedves dolgok dallama, amilyen a zene is. Ezek az okai az örömnek, amely bőségesen ellátja adományaival mindazokat, akik szükségét érzik, hogy az elégedettség tökéletesebb fokára jussanak.

Vidámság

(Allegrezza)

Fiatal lány, fején virágkoszorúval; mert a fiatalok örökké vidámak, s mert a régi nyilvános ünnepségeken az emberek virággal koszorúzták magukat, házaik és templomaik kapuit és állataikat, mint Tertullianus említi a De corona militisben. Jobb kezében pálma és olaj ágát tartsa a virágvasárnap pálmáinak s ama vidámságnak emlékére, amellyel Krisztus Urunkat fogadták, számos pálma- és olajágat lengetve.[3]

KESERŰSÉG

(AMARITVDINE)

A keserűséget egyesek feketébe öltözött nőnek festik, aki mindkét kezével egy tábla lépesmézet tart, ám ebből üröm csírázik elő. Talán azért, mert amikor életünk legnagyobb boldogságait ízleljük, akkor vagyunk leginkább kitéve a szerencse legrettentőbb fordulatainak; vagy pedig azért, mert minden minőséget ellentéte megtapasztalásából ismerünk meg igazán, s ezért csak akkor juthatunk az édesség tökéletes ismeretére, ha előbb megízleltük a külső keserűséget, mint Ariosto mondja:

[1] Baldini, *Mascherata* 1565, 56–57. (Allegrezza).

[2] Zsolt 104,15. Lásd ezt a Vidámság *(Allegrezza)* és a Bacchus kocsija *(Carro di Bacco)* címszavaknál is.

[3] Jn 12,13.

Nem ismeri s becsüli még a békét,
ki nem próbálta harc keserűségét.[1]

Az üröm keserűségéről pedig metaforikusan mondják, hogy átitatja a szenvedélyes embereket.

BECSVÁGY
(AMBITIONE)

Fiatal nő zöld ruhában, borostyánindáktól övezve, amint felfelé halad egy meredek szikla csúcsán lévő különb- s különbféle koronák és jogarok felé. Kíséretében oroszlán legyen, mely fejét magasra emeli.

A becsvágy Aphrodisiasi Alexandros leírása szerint az uralom iránti éhség, vagy ahogyan Szent Tamás mondja, a megtiszteltetésekre sóvárgó fegyelmezetlen vágy.[2] Ezért ábrázoljuk zöld ruhás nő alakjában, mert a becsvágyó ember szíve nem él soha mással, csak a tisztességek különféle fokaiba vetett reménységgel, s ezért is festjük úgy, amint a sziklára hág.

A borostyán indái megismertetik velünk, hogy amint ez a növény egyre feljebb kúszik, ám közben gyakran tönkreteszi a neki támaszt nyújtó falat, úgy a becsvágyó sem kíméli sem hazáját, sem szüleit, sem vallását, sem bárki mást, aki segítséget vagy tanácsot adna neki ama folytonosan gyötrő, telhetetlen vágy ellen, hogy mindig nagyobb becsben tartsák másoknál.

Az emelt fővel ábrázolt oroszlán azt bizonyítja, hogy a becsvágy soha nincs híján a gőgnek. Cristoforo Landino az oroszlánnal jelképezte a becsvágyat, mivel amaz nem támad arra, aki nem áll neki ellent; ugyanígy a becsvágyó is, miközben folyton felül akar kerekedni másokon, megtűri azt, aki enged neki.[3] Ezért mondta Plautus: *A kevély megveti a nála kisebbet, s irigyli a nála nagyobbat.* És Boethius: *Aki dühöng s haragján nem tud úrrá lenni, hidd el: oroszlán lakozik benne.*[4] S mivel véletlenül kéznél van nálam, az olvasók megelégedése végett ide iktatom Marco Antonio Cataldi egy szonettjét, amely a következőképpen hangzik:

Ó, te minden viszály s per nyomorult anyja,
tisztesség rablója, erény megrontója,
minden ünnep s pompa legfőbb okozója,
mely halandó szívünk nyugodni nem hagyja,

más dicsőségének esküdt ellensége,
álnokság szülője, kútja tévelygésnek,
szívünkben, lelkünkben lassú mérgezésnek
gyilkosabb forrása, mint Tisiphon mérge,

[1] Ariosto, *Orlando furioso* 31.2.
[2] Aquinói Szent Tamás, *Summa theologiae* 2a2ae 131.1–2. Lásd a következő címszónál is.
[3] Landino, *Sopra la Commedia di Dante,* Inf. 1.45. (1578, 5r). Ugyanő idézi Plautust és Boethiust is. Vö. még Vergilius, *Aeneis* 6.853.
[4] Boethius, *Consolatio Philosophiae* 4.p.3. (HGy).

kiért népe Ammont istenként imádta,
s Empedoclest tudtad Etna-tűzbe vetni,
ó, Becsvágy, Halálnak nyomorult szolgája!

jobbat tenne néked Styxbe visszamenni,
hisz nélküled könnyű Plutón vasigája,
nem szenved a lélek, a pokol is semmi.

Becsvágy
(Ambitione)

Fiatal nő feltűrt aljú zöld ruhában, amely látni engedi meztelen lábait. Vállain szárnyakat viseljen, s mindkét kezével össze-vissza különféle koronákat igyekezzék saját fejére helyezni. Szemein kendő legyen.

A becsvágy Szent Tamás 2. [kötet] 2. része 131. kérdésének 2. szakasza szerint arra sóvárgó fegyelmezetlen vágy, hogy minél nagyobbak legyünk,[1] s valamely rangot, állást, uraságot, hivatalt vagy tisztséget nyerjünk, akármilyen igaz vagy igaztalan okból, erényes vagy bűnös eszközzel történjék is az. Aristotelés Etikájának 4. könyve pedig azt nevezi becsvágyónak, aki mindent elkövet, hogy ahol nem szükséges is, tisztességet nyerjen.[2]

Azért festik fiatalnak és zöld ruhában, mert többnyire a fiatalok tartják túlságosan sokra magukat és remélnek szerfölött. Ahogy ugyanis Seneca mondja a Troadesben, nem tudják féken tartani lelkük szárnyalását.[3] Ha tehát szárnyat festünk a becsvágy vállára, azzal azt jelezzük, hogy a becsvágyók nagy sóvárgással és lobogással vágynak olyan dolgokra, amelyek nem illetik őket: azaz arra, hogy mások fölött szárnyaljanak és mindenkinél nagyobbak legyenek.

A feltűrt ruha és a meztelen lábak a fáradságokat, szenvedéseket, kárt és szégyenvallást jelentik, amelyeket a becsvágyónak viselnie kell, ha az általa féktelenül sóvárgott tisztességekre törekszik. Ezekért ugyanis mindent kész megtenni és elszenvedni, mint jól tanúsítja Claudianus, a Stilico dicséretének 2. könyvében:

Ám a legundoritóbb Te előtted a kapzsi Aranyvágy,
minden bűn sose csillapodó éhségű szülője,
és a bolond Becsvágy, legfőbb szítója e szomjnak,
gazdagok és nemesek kapuját aki szüntelen őrzi,
s pénzen megvehető ragyogó rangokra vadászik.[4]

Úgy ábrázoljuk, amint önmaga helyezi a mondott koronákat saját fejére, ezzel mutatván, hogy a becsvágyó vakmerően cselekszik. Meg van írva ugyanis Szent Pál

[1] Aquinói Szent Tamás, *Summa theologiae* 2a2ae 131.1–2. Lásd az előző címszónál is.
[2] Aristotelés, *Ethica Nicomachea* 4.7. 1123b parafrázisa. Ripa itt félreértelmezi Aristotelést, aki a becsvágyat pozitívan ábrázolja.
[3] Seneca, *Troades* 250. Lásd ezt A négy temperamentum; Kolerikus a tűzzel *(Complessioni; Colerico per il fuoco)* címszónál is.
[4] Claudianus, *Carmina* 22.111. (MB).

Zsidókhoz írt levelének 5. fejezetében: *Senki sem szerezhet önmagának ilyen tisztességet, csak akit az Isten hív el, mint Áront,*[1] azaz aki önmagától nem tudja, méltó-e arra.

Bekötött szemmel festjük, mert bűne az, hogy nem tud különbséget tenni jó és rossz között, ahogyan Seneca írja 105. levelében: *Akkora elvakultsággal tölt majd el a rangkórság, hogy már senkit sem látsz magad mögött, ha magad előtt látsz valakit.*[2]

A koronák sokfélesége a becsvágy fegyelmezetlenségét mutatja, mint Seneca mondja a De ira 2. könyvében: *Nem elégszik meg az évenkénti tisztségekkel; ha lehetne, egyszerre szeretne a hivatal végeztével kijáró diadalmenetet tartani és közben az egész birodalomra kiterjedő címeket viselni.*[3]

[1] Zsid 5,4.
[2] Seneca, *Epistulae morales* 104.9. (KÁ).
[3] Seneca, *De ira* 1.21.

Erről a tárgyról szólva nem szeretném mellőzni Tadeo Donnolának a fenti figuráról készített anagrammáját, amely a következőképpen szól:

Ambitio. Amo tibi [Becsvágy. Szeretlek neked]

Ej, ne nevess e hibás ragozáson! Vedd csak eszedbe,
hogy mi hibás eleve, abból lett e hiba.
Mért dícséred hát, kit a sóvár becsvágy rútul
megvakit és süketít, köznevetésbe taszít?

A DICSŐSÉG NAGYSÁGA
(AMPIEZZA DELLA GLORIA)

Ennek ábrázolására Nagy Sándor figuráját festjük, egyik kezében villámmal s fején koronával.

A régi egyiptomiak a villámon a dicsőség nagyságát és az egész világon elterjedt hírnevet értették. Semmi sem ad ugyanis nagyobb hangot, mint a menny dörgése, amelyből a villám születik. Ezért írják a historikusok, hogy Apellés, a kitűnő festő, Nagy Sándor képét akarván megfesteni, villámot adott kezébe, hogy így mutassa fényes nevét, amelyet a távoli országokban végbevitt dolgaival szerzett magának örök emlékezetre és dicsőségre. Azt is mondják, hogy Olympiának, Nagy Sándor anyjának villám jelent meg álmában, jelet adván fia eljövendő híréről és dicsőségének nagyságáról.[1]

BARÁTSÁG
(AMICITIA)

Fehér, de parasztosan egyszerű ruhába öltözött nő, fedetlen bal vállal és kebellel. Jobbjával szívét mutassa fel, amelyen aranybetűkkel a következő felirat álljon: LONGE ET PROPE [Közel és távol]. Ruhájának szegélyén alul a MORS ET VITA [Életében és halálában] felirat fusson körbe. Zilált fürtjein mirtuszból és gránátalmákból font koszorút viseljen, homlokán pedig a HYEMS, AESTAS [Mind télen, mind nyáron] felirat legyen olvasható.

Fésületlenül álljon, s baljával kiszáradt szilfát tartson, amelyen zöldellő szőlőinda fut fel.[2]

A barátság Aristotelés szerint az erény és értelem által vezérelt kölcsönös, kifejezett és egyenlő jóakarat olyan emberek között, akiknek hajlamai és temperamentuma hasonlóak.

[1] A bekezdés Valerianótól, *Hieroglyphica* 43. *De fulmine. Fama longe lateque propagata.*

[2] A kép forrása Baldini, *Mascherata* 1565, 54. (Amicitia), aki főként Giraldítól (*De deis* 1. [1548, 73.]) merített. A Giraldi által „a barátság igen régi római képmásaként" említett kép ősforrása Fulgentius. Lásd Mandowsky, *Untersuchungen* 1939, 27. Gombrich, *Icones symbolicae* 1972, 139. szükségtelenül eredezteti a képet Holcot, *Praelectiones* 1586-ból, ahol az attribútumok egy része nem található meg, és amelyről nincs is adatunk, hogy Ripa használta volna.

Az egyszerű fehér viselet a lélek egyszerű ártatlanságát jelenti, amelynek révén az igazi szeretet messziről elválasztható mindenfajta színleléstől és mesterkedéstől.

Azért mutatja meztelen bal vállát és keblét, valamint szívét a *Longe et prope* mottóval, mert az igazi barát, akár közel, akár távol van a szeretett személytől, szívében sohasem válik el tőle; és ha változik is az idő és a szerencse, ő éppúgy kész a barátságért élni és halni: ezt jelentik a ruhája szegélyén és homlokán viselt mottók. Ha azonban a barátság színlelt, a szerencse legkisebb változására is eloszlik, akárcsak a finom köd a nap színe előtt.

Fésületlen fürtjei és gránátalmákkal tűzdelt mirtuszkoszorúja azt mutatják, hogy az egyetértő szeretet és a belső egység gyümölcse a szép példák és tiszteletre méltó tettek édes illatát árasztja, mégpedig a pompás külső látszat hivalkodása nélkül, amellyel inkább a hízelgés, e minden erények ellensége álcázza magát.[1]

[1] A mirtusz és a gránátalma közös jelentéséhez lásd az Egyetértés *(Concordia)* címszót.

Mezítláb festjük, így mutatván a gondoskodást, az állandó készenlétet, valamint azt, hogy a barát szolgálatában nem szabad sokallani semmilyen fáradságot sem, ahogyan Ovidius írja a De arte amandiban: *Hogyha kocsit nem lelsz, menj az utadra gyalog.*[1]

Végül azért öleli át a zöldellő szőlőtől övezett száraz szilfát, hogy így adja tudtunkra: a bőség idején kötött barátságnak később is ki kell tartania, még a legnagyobb ínségek közepette is, sőt éppen akkor kell leginkább megmaradnia. Hiszen nincs olyan hitvány barát, aki ne tudhatná valamilyen módon szerét ejteni, hogy alkalomadtán lerója a barátság adóját.[2]

Barátság

(Amicitia)

Nő, fehér ruhában, amelynek az imént már okát adtuk. Fürtjeit szabadon kibontja. Bal karjával kicsi fehér kutyát szorítson magához. Jobb kezében virágcsokrot tartson, jobb lába alatt pedig halálfej legyen.

Fürtjeit a már említett okból bontja ki.

A fehér kutyácska azt mutatja, hogy a barát iránti őszinte hűséget minden folttól tisztán kell megőrizni.[3]

A virágok a helyénvaló rend illatát jelzik, amely az emberi együttélésben és egymás közötti érintkezésben a barátság okozója.

Jobb lábával azért tapos a halálfejen, mert az igazi barátság gyakran indít a halál megvetésére is a barát szolgálatában. Ezért mondja Ovidius, két kedves barátot dicsérve a De Ponto 3. könyvében:

Veszni kíván Pylades, szól, menjen a drága Orestes,
az nem akarja. Melyik halna meg, izzik a harc.[4]

Barátság

(Amicitia)

A három meztelen Gratia, akik egymást átkarolva állnak. Egyiküknek vállát, a másik kettőnek pedig arcát látjuk. Egyikük rózsát, a másik kockát, a harmadik mirtuszágat tartson kezében.

E három Gratia képmásából minden kétség nélkül felfogható a jó és tökéletes barátság mibenléte, ahogyan a régiek gondolták. A barátság célja ugyanis nem egyéb, mint hogy a másik hasznára és javára legyen, s hogy ne hagyja magát jóakaratban felülmúlni. És amiként a régiek három Gratiát különböztettek meg, úgy a barátságnak is három jótéteménye van: az egyik az adás, a másik az elfogadás, a harmadik pedig a viszonzás.

[1] Ovidius, *Ars amatoria* 2.230. (BA).

[2] A zöldellő szőlő által átölelt kiszáradt szilfa képe Alciatónál is szerepel, *Emblemata* 160. (Amicitia etiam post mortem durans). Antik forrásai: *Anthologia Palatina* 9.231. (Antipatros Sidonios) és Catullus, *Carmina* 62.49.

[3] A fehér kutyát a hűség jelképeként említi Cartari, *Imagini* 9. (1571, 321.) is. Forrása Giraldi, *De deis* 1. (1548, 40.).

[4] Ovidius, *Epistulae ex Ponto* 3.2.85. (KZs).

A három Gratia azért szorítja egymás kezét vagy karját, mert a másoknak nyújtott adománynak az a rendje, hogy kézről kézre járva végül annak hasznára forduljon, akitől legelőször származott. Így köti az embereket szorosan egymáshoz a barátság csomója.

A három Gratiát azért ábrázoljuk meztelenül, mert az embereknek szabad lélekkel és minden ravaszságtól mentesen kell érintkezniük egymással.

Az egyik vállát, a másik kettő pedig arcát fordítja felénk, jelezve, hogy mindig kétszeresen kell visszafizetnünk a barátnak jótéteményét.

Vidám külsejűnek ábrázoljuk őket, mert ilyennek kell lennie mind annak, aki javait másokkal megosztja, mind pedig azoknak, akik ezt elfogadják tőle.

Szűzi külsejük arra utal, hogy a barátság nem akar beszennyeződni semmiféle hitvány egyéni haszonleséssel.

A rózsa a kedvességet jelenti, amelynek mindig jelen kell lennie az akarat folytonos egysége által összekötött barátok között.

A kocka a jótétemények váltakozó jövés-menését jelenti, ahogyan azt a kockák művelik játék közben.

Az örökké zöld mirtusz annak jele, hogy a barátságnak mindig fenn kell maradnia, és semmilyen okból sem szabad elapadnia.[1]

Barátság
(Amicitia)

Vak, vállán olyannal, aki nem tud lábra állni. Így magyarázza ezt Alciato alábbi verse:

Egy csonkabonkát hord a vak nyakába',
S annak szavára útját megtalálja.
Az egy egészet két fél összerakja,
Szemét amaz, lábát emez ha adja.[2]

Haszon nélküli barátság
(Amicitia, senza giouamento)

Hitvány módon öltözött nő, kezében fészekkel s abban néhány fecskefiókával. A fészek körül két vagy három további fecske röpdössön.

Ez a madár házias és barátságos az emberhez, s minden más madárnál nagyobb biztonsággal merészkedik az ember házába; ám hasztalanul, mert soha a házhoz nem szelídül. A tavasz eljöttével csupán saját hasznát lesve tér be a házba, akárcsak a színlelt barátok, akik a jólét és virágzás tavaszán érkeznek, ám a nyomorúságok telének beköszöntével elhagyják barátaikat és nyugalmasabb vidékre

[1] Így írja le és értelmezi őket Cartari, *Imagini* 15. (1571, 562. skk.). Az attribútumok forrása Pausanias, *Graeciae descriptio* 6.24.6.; értelmezésüké Giraldi, *De deis* 13. Az összeölelkezett Gratiák morális értelmezése Senecától, *De beneficiis* 1.3.2.

[2] Alciato, *Emblemata* 161. (Mutuum auxilium); forrása *Anthologia Palatina* 9.12. (Leonidas Alexandrinos). Ripa olasz versfordításban idézi.

szállnak.[1] Pythagoras ezért hasonlattal akarván megmutatni, hogy őrizkednünk kell a hamis és hálátlan barátoktól, leverette a háztetőkről az összes fecskefészket.[2]

OKÍTÁS

(AMMAESTRAMENTO)

Fenséges és tiszteletre méltó külsejű férfi, hosszú és méltóságteljes öltözékben, kezében tükörrel, amely körül írásszalagon az álljon: INSPICE, CAVTVS ERIS [Tekints bele, tudós leszel].

A tanulás az erényes és dicsérendő szokások megszerzése végett folytatott gyakorlás, amely fennhangon vagy írásban történik.

Azért festjük fenséges külsejűnek, mert csupán a nemes lelkek szánják magukat az erény megszerzésével járó fáradságokra.

Hosszú ruhája *[habito]* azt mutatja, hogy a jó tulajdonságok *[habito]* megszerzéséhez folytonos gyakorlás szükséges.

A tükör azt adja értésünkre, hogy minden cselekedetünket meg kell fontolnunk és össze kell egyeztetnünk mások cselekedeteivel, hogy egyazon mértékben, egyformán dicséretesek legyenek. Erre utal a fenti mottó.

AZ ERÉNY SZERETETE

(AMOR DI VIRTV)

Meztelen szárnyas ifjú, fején babérkoszorúval. Két kezében három másik koszorút tart, mivel a szeretet valamennyi fajtája közül, amelyeket a költők hol így, hol úgy festenek le, az erények szeretete messze kimagaslik nemességben, amiként maga az erény is nemesebb minden más dolognál.[3]

Babérkoszorúval az erényt megillető tisztelet jeléül festik, s azért is, mert az erény szeretete romolhatatlan, ahogy a babér is mindig zöldell, és amiként a korona vagy koszorú is kör alakú, azaz sehol sincs vége.

Azt is hozzátehetjük még, hogy a koszorú az okosságot és a többi erkölcsi vagy sarkalatos erényt, azaz az igazságosságot, az okosságot, az erőt és a mértékletességet jelenti. Az erényt pedig ilyenformán kétszeresen is jelképezzük, egyfelől a kör formájával, másfelől a koronák hármasságával, amely tökéletes szám.

ISTEN SZERETETE

(AMORE VERSO IDDIO)

Férfi, aki arcát tisztelettel az ég felé fordítja. Bal kezével az égre, jobbjával pedig nyitott mellére mutat.

[1] Vö. Aelianus, *De natura animalium* 1.52.

[2] Vö. Plutarchos, *Quaestiones convivales* 8.7.1–3. [*Moralia* 727b–728b]. A címszó az idézetekkel együtt Valerianótól, *Hieroglyphica* 22. *De hirundine. Amicus inutilis.*

[3] Ugyanígy ábrázolja és írja le Alciato, *Emblemata* 110. (Αντέρῶς, id est, Amor virtutis) is; forrása *Anthologia Palatina* 16.201. (Marianus Scholasticus). Ő a fején viselt babérkoszorút a legkiemelkedőbb erény, a bölcsesség jelének tartja.

Felebaráti szeretet

(Amor del prossimo)

Nemes ruhába öltözött férfi, oldalán pelikánnal és fiókáival. Utóbbiak csőrükkel igyák ama sebből folyó vért, amelyet a mondott pelikán saját csőrével vágott kebelébe. Lássék, amint a férfi egyik kezével egy szegényt emel fel a földről, másik kezével pedig pénzt nyújt neki, annak megfelelően, ahogyan Krisztus Urunk mondta az evangéliumban.

Önszeretet

(Amor di se stesso)

A régiek szokása szerint Narcissusszal festjük, aki saját képét szemléli egy forrás tükrében. Az önszeretet ugyanis nem egyéb, mint ha az ember önelégülten és dicsekvéssel tetszeleg saját műveiben. Ez azonban rosszra vivő és nevetséges dolog, amiként balvégzetű és nevetséges volt Narcissusnak a régi költők által elképzelt meséje is. Ezért mondja Alciato:

Miként a szép Narcissusnak, csodálva
a tó vizében tükröződő képét:
mily lágy az arca, mily csodás a szája,
önnön szerelme hozta gyászos végét;
éppúgy más is, ki önmagát imádja,
s mást gőgösen lenéz, várjon kevéskét:
mert hirtelen fordulhat kevélysége
bukásba, kárhozatba, nevetségbe.[1]

SZERELEM

(AMORE)

Amint Seneca leírja Octavia című tragédiájában,
a mi nyelvünkre ekképp fordítva.

A nyomorult halandók tévedése,
hogy földi vágyuk leplezése végett
istennek állítják a vak szerelmet.
Ez arcra szép, de szívében kegyetlen,
s csak más baján tud szívéből örülni.
Vállán szárnyakkal szárnyal észrevétlen,
kezében íjat s nyílvesszőt szorongat,
s egy fáklyát, melynek olthatatlan lángját,
amerre jár, széthinti a világon,
tüzétől hogy minden szív lángra kapjon.
Nem másként, mint az emberek születnek,
nemzé Vulcanus, Venus gyermekének,
és fenn az égben főhelyen van széke.
Amor a szédült elme szenvedélye,
az ifju évek lélek-pezsditője:
e kor szüli, mely még homályosan lát,
s tétlenség, fényüzés táplálja bőven,
ha balszerencse, kár meg nem környékez,
de elszáll tőled messze lomha szárnyán,
s csak jó sorsnak van véled lakhatása,
mely gazdagságát számolatlan osztja.
Mihelyt azonban megfordul szerencséd,
mihelyt a vak vágy rossz napokra virrad,
a tűz, mely addig lángolt, összeroskad,
s varázsát vesztve elszáll Amor messze.[2]

[1] Alciato, *Emblemata* 69. (Φιλαυτία). Ripa olasz versfordításban idézi.
[2] Seneca, *Octavia* 553. Ripa Cartaritól, *Imagini* 13. (1571, 497–498.) idézi, olasz fordításban.

A hírnév szeretete

(Amor di Fama)

Meztelen ifjú, fején babér ágából és terméséből készült koszorúval. Jobbjával polgári koszorút, baljával ostromkoszorút nyújtson.[1] Mellette egy talapzaton három másik koszorú feküdjék, amelyet a rómaiak kitüntetésképpen használtak: a bástyás koszorú, a tábori és a hajós koszorú.[2]

A. Gellius elbeszélése szerint az arany győzelmi koszorú, amelyet győzelmi kitüntetésként adományoztak a kapitánynak vagy a császárnak, régebben babérból készült, az ostromkoszorú pedig tarackfűből, s csakis azok kaphatták, akik valamely végveszély idején az egész hadsereget megmentették, vagy áttörték a körülvevő ellenség ostromzárát. A polgári koszorú tölgyből volt, s a régiek tölgyből készült koszorúval koronázták Jupiternek szinte valamennyi szobrát, mintha csak ez az élet jele lett volna. A rómaiak tölgykoszorút adtak annak, aki háború idején megmentett a haláltól egy római polgárt, ilyenformán az élet jelvényét adományozván annak, aki elősegítette mások életben maradását. Ezt a koszorút magyalfából is készítették, a két fa hasonlóságának okán.

A bástyás koszorút olyan kapitánynak vagy katonának adták, aki elsőként lépett az ellenség védőfalára. A tábori koszorút olyannak, aki mindenki mást megelőzve rontott az ellenség bástyái és szállásai közé. A hajós koszorút pedig olyannak, aki elsőként lépett az ellenséges hajóhad fedélzetére.

E három koszorú aranyból készült. A bástyás koszorú pártázatot viselt a bevett városfalak mintájára; a táborinak a teteje sánc formájú volt; a hajós pedig hajóorrdíszt viselt.[3]

Ennyit volt szükséges leírni e tárgyról a festők kényelme végett.

ÉV

(ANNO)

Középkorú férfi, vállán szárnyakkal. Haját, fejét és szakállát zúzmara és hó lepje be. Vörös törzsét és oldalát különféle kalászok díszítsék. Zöld karját többféle virág borítsa. Combját és lábát kecsesen szőlőfürtök és szőlőlevelek takarják. Egyik kezében körbetekeredő kígyót fogjon, amely farkát szájában tartja. Másik kezében egy szög legyen.

Szárnyasnak festjük, Petrarca tekintélye miatt, aki Az idő diadalában azt mondja: *Szállnak az évek, a hónapok, nappalok, órák.*[4]

Az év közönséges szokás szerint januárban kezdődik, amikor még nagy a hó és a fagy; ezért hintjük fejét hóval.

A tavasz mindenfajta virággal és füvekkel ékes. A dolgok ebben az időben kezdenek mintegy felébredni, s minden élénkebben végzi működését: ezért díszítjük karjait a mondott formában.

[1] Lat. *corona civica*, illetve *corona obsidionalis*.
[2] Lat. *corona muralis, castrensis*, illetve *navalis*.
[3] A címszó forrása Gellius, *Noctes Atticae* 5.6.1.
[4] Petrarca, *Trionfo del Tempo* 76. Lásd ezt a Hónapok; Március *(Mesi; Marzo)* címszónál is.

A nyarat, minthogy ilyenkor nagy a hőség, s a gabona is ekkor érik be, vörös testtel és törzzsel s kalászokkal ábrázoljuk.

Lábán a szőlő az őszt mutatja, amely az év utolsó része.

A körbetekeredő kígyó, amely tulajdon farkába harap, az év igen régi figurája. Az év ugyanis önmagába tér vissza, azaz az egyik év kezdete a másik év végét jelenti, amint a körbetekeredő kígyó is tulajdon farkát emészti.[1] Ezért mondta Vergilius a Georgica 2. könyvében:

Eként jár körben a parlagi munka,
s perdül az év a szokott pályán az előbbi nyomába.[2]

Festus Pompeius azt írja, hogy a régi rómaiak minden évben egy szöget vertek a templomok falába, s a szögek száma szerint számlálták az éveket. Ezért mondhatjuk a szöget az év jelének.[3]

Év
(Anno)

Érett korú férfi, aki a fent mondott okból szárnyakat visel. Négy fehér ló vontatta kocsin ül, amelyet a négy évszak, az év négy része irányít. Ezeket gyümölcsökkel megrakottan ábrázoljuk, a különböző évszakoknak megfelelően.

ÉRTELMES, MENNYEI LÉLEK
(ANIMA RAGIONEVOLE E BEATA)

Igen bájos nő, akinek arcát végtelenül finom, áttetsző fátyol borítja. Öltözéke világos és fénylő; vállain szárnyakat, fején csillagot visel.

Noha a lélek, miként a teológusok mondják, testetlen és halhatatlan szubsztancia, mégis ábrázolhatjuk úgy, ahogyan a testi érzékeihez kötött ember képzelete révén a leginkább fel tudja őt fogni; ahogyan például Istent és az angyalokat is szokták ábrázolni, pedig ők is testetlen szubsztanciák.

Igen bájos nőnek festik, mert a Teremtő, minden szépség és tökéletesség forrása a saját hasonlatosságára alkotta őt.

Arcát azért fedi lepel, mert, ahogyan Szent Ágoston mondja a lélekről szóló könyvében, az emberi szem számára láthatatlan lény, és a test szubsztanciális formája. A testben lakozván nem nyilvánvaló módon, csupán külső cselekedetei által fogható fel.

A világos és fénylő öltözék létezésének tisztaságát és tökéletességét jelzi.

[1] Servius, *Ad Vergilii Aeneidem* 5.85. A jelkép további forrásait és jelentéseit lásd az Örökkévalóság *(Eternità)*, A világ gépezete *(Machina del Mondo)*, a Világ *(Mondo)* és az Idő *(Tempo)* címszavaknál.

[2] Vergilius, *Georgica* 2.401. (I.I). A második sort Valeriano, *Hieroglyphica* 14. *Serpens. Tempus* is idézi, s az így ábrázolt kígyót ő is az év jelképének mondja; a 14. könyv Mundi machina fejezetében pedig az ilyen kígyó jelentéséről szólva hasonlóképpen részletesen mutatja be a négy évszakot.

[3] A címszó – a figura szárnyaitól és az erre vonatkozó Petrarca-idézettől eltekintve – szinte szó szerint Baldinitól, *Mascherata* 1565, 33–34. (Anno).

Fejére a csillagot azért helyezzük, mert az egyiptomiak csillaggal jelölték a lélek halhatatlanságát, ahogyan Pierio Valeriano mondja Hieroglifáinak 44. könyvében.[1]

Vállain a szárnyak egyfelől fürgeségét és szellemi voltát jelzik, másfelől pedig az intellektus és az akarat képességét.

Kárhozott lélek

(Anima dannata)

Mivel a tragédiák és más, megesett és elképzelt történetek bemutatása során, vallásos előadásokban éppúgy, mint világiakban, gyakran kell színre vinni valamely személy lelkét, szükséges megvilágítanunk, miként kell azt láthatóan megjelenítenI. Mindenekelőtt emberi formában és alakban kell ábrázolnunk, megtartva tes-

[1] Valeriano, *Hieroglyphica* 44. *De stella. Anima*. Forrása Hórapollón, *Hieroglyphica* 2.1.

ének képmását. Legyen meztelen, vagy csak finom és áttetsző fátyol borítsa testét. Haja legyen zilált, bőre sötét sárga, fátyla pedig fekete színű.

Mivel a testétől elvált lélek szellemi és testetlen természetű, kétségtelen, hogy semmi köze sincs az alakhoz, formához és más tulajdonságokhoz, amelyek csupán az anyaghoz kötődnek. Minthogy azonban az ilyen előadást testi érzékeinkkel fogjuk fel, a lelket is testi formában, saját felfogóképességünkhöz igazodva mutatjuk be.

Ugyanazon joggal ábrázolhatjuk tehát a lelket emberi alakban, amilyen jogon az angyalokat is rendszeresen így festik. És mivel a lélek ad formát a testnek, nem is képzelhetjük, hogy alakja amazétól különböző legyen, még ha tudjuk is, hogy – mint fentebb említettük – a lélek nem írható le ilyenfajta anyagi fogalmakkal. Megtartja tehát testének képmását, hogy felismerhető legyen, és hogy megegyezzen azzal, amit különféle költők írnak, többek között Vergilius 6. könyvében, amikor az alvilágba leszálló Aeneas többeket felismer az általa e világról ismert személyek közül,[1] és Dante a Pokol 3. énekében: *...ráismertem párra, köztük állván.*[2]

Azt mondják, hogy még inkább felismerhetővé tehetjük a lelket, ha állapotára utaló egyéb jegyekkel is felruházzuk. Olykor ugyanis bizonyos járulékos vonásokkal kell ábrázolnunk őt, például sebesültként, dicsőségben vagy kínzatás közepette. Ezzel olyannak ábrázoljuk, mint ami a leginkább illik állapotához és helyzetéhez.

Meztelennek festjük, mert természeténél fogva mentes minden testi akadályoztatástól. Ezért mondja Petrarca *Itáliám* kezdetű canzonéjában:

A pőre lélek egyedül sikamlik
majd át a síkos úton.[3]

Egy másik canzonéjában pedig, amely így kezdődik: *Mikor gyöngéd és hű Vigasztalásom...*,[4] azt mondja: *Lélek vagyok, mezítelen.*[5]

A halál diadalának 1. fejezetében pedig: *Mert minden pőre lélek...*[6]

Vállára hulló haja nem csupán a kárhozott lélek boldogtalanságát és nyomorúságát mutatja, hanem az értelem és intellektus jótéteményeinek elvesztését is, amiről Dante beszél a Pokol 3. énekében:

Elértük, mit ajkam előre mondott,
ahol meglátod a keserü népet,
a sok gonoszt s eszeveszett bolondot.[7]

1 Vergilius, *Aeneis* 6.333.
2 Dante, *Inferno* 3.58. (BM).
3 Petrarca, *Canzoniere* 128.101. (RMA). Lásd A hét bolygó kocsija; Plutón kocsija *(Carri dei sette pianeti; Carro di Plutone)* címszónál is. Ugyanezt a két sort idézi, ugyanígy bevezetve, Baldini, *Mascherata* 1565, 106. (Plutone) is.
4 Petrarca, *Canzoniere* 359.1. (SzD).
5 Petrarca, *Canzoniere* 359.60.
6 Petrarca, *Trionfo della Morte* 1.2.
7 Dante, *Inferno* 3.16. (BM).

Testének és leplének színe a fénytől és az isteni kegyelemtől való megfosztottságot jelenti. Ezért mondta Dante a 3. énekben, a Pokol formájáról és helyéről beszélve, hogy ennek kapuján az a felirat áll: *Ki itt belépsz, hagyj fel minden reménnyel.*[1]

ÉPÍTÉSZET

(ARCHITETTVRA)

Érett korú nő, meztelen karral és sokszínű ruhában. Egyik kezében függőónt és körzőt tartson derékszöggel, a másikban pedig papírt, amelyen egy palota alaprajza látsszék, körötte néhány számmal.

Vitruvius azt mondja műve elején, hogy az építészet olyan tudomány, azaz különféle ismeretekkel ékes tudás, amelynek révén valamennyi más mesterség alkotásai is tökéletesebbé válnak.[2] Platón pedig azt mondta, hogy az építészek fölötte állnak minden más mesterség művelőinek, olyannyira, hogy az ő feladatuk a többi mesterség okítása, bizonyítása, finomítása, leírása, korlátozása, megítélése és elsajátítása is, a maguk elvei alapján. Az építészet pedig csupán a számtan és a geometria tanítására szorul rá; mert mint Daniel mondja kommentárjaiban, ezektől származik minden mesterség nemessége. Ezért tartja kezében a derékszöget és a körzőt, a geometria eszközeit, valamint másik kezében, az építészeti rajzon a számtan körébe tartozó számokat.

A függőón azt bizonyítja, hogy a jó építésznek mindig szem előtt kell tartania a középpontot, mert ez szabályozza minden súlyos dolog tartós helyzetét. Világosan mutatja ezt ebben a mesterségben Domenico Fontana lovag és Carlo Maderno, e nagy ítélőképességű és kiváló férfiak szép tehetsége, hogy ne is említsem az összes többieket, akik nagyobb dicséretet érdemelnek az enyémnél.

Érett korúnak festjük, mert a nehéz munkák eme életkor tapasztalatát igénylik. Sokszínű ruhája pedig ama dolgok harmonikus változatosságára vall, amelyekkel e mesterség gyönyörködteti a szemet, mint a zene művészete zengő hangjaival a fület.

Meztelen karjai a cselekvést mutatják, amelynek révén az építészet a mesterség vagy kézművesség elnevezést nyeri.

NEMESLELKŰ, BÁTOR VAKMERŐSÉG

(ARDIRE MAGNANIMO & generoso)

Erőteljes termetű, vad tekintetű fiatalember, aki egy nagy oroszlánon térdel, s felvértezett jobbjával éppen bátran kitépi annak nyelvét. Teste máskülönben teljesen fegyvertelen és védtelen s nagyobbrészt mezítelen is.

Mindez Lysimachosnak, Agathoklés makedón nemes fiának és Nagy Sándor egyik utódjának nagyszerű bátorságára utal. Ő ugyanis, hogy mesterét, Kallisthenés filozófust megszabadítsa a börtön nyomorúságától, ahová Nagy Sándor vetette őt, mérget küldött neki. Ezért oroszlán elé vetették, hogy az felfalja; ámde ő

[1] Dante, *Inferno* 3.9. (BM).
[2] Vitruvius, *De architectura* 1.1.1.

tehetségével felülkerekedett a bestián. Erejében bízva titokban felvértezte jobb karját, s vele az oroszlán szájába benyúlva kitépte torkából a nyelvét, mire a vadállat tüstént ki is múlt. E cselekedete miatt Sándor király ettől fogva legkedvesebb emberei közé számította őt, aminek révén országok kormányzására és múlhatatlan dicsőségre emelkedett.[1] Ha álarcos felvonuláson vagy más alkalommal ezt a figurát lovon akarjuk bemutatni, adjuk kezébe a nyelvet, sisakforgójára pedig tegyük a kimúlt oroszlánt.

[1] Justinus, *Historiae Philippicae* 15.3.7. A történetet említi Pausanias, *Descriptio Graeciae* 1.9.5. és Plutarchos, *Demetrios* 27. is.

Szükségből való végső vakmerőség

(Ardire vltimo, & necessario)

Mindenféle fegyverrel felszerelt férfi, akár lovon ülve, akár gyalogosan, jobb kezében karddal, amely körül ez a mottó legyen: PER TELA PER HOSTES [Fegyverrel az ellenségen át].[1]

Bal kezében pajzsot tartson, rajta egy lovag faragott vagy festett képével, aki teljes erejével a fegyveres ellenség közé vágtat, hogy vagy harcolva keresztültörjön rajtuk, vagy dicső halált haljon közöttük. A pajzs szélére körben pedig Vergiliusnak az a sora legyen felírva: *Una salus victis, nullam sperare salutem* [Egy a reménye a vesztesnek: ha reményre nem áhít].[2]

Ez a vakmerőség, amelyet szükségből valónak és végsőnek mondunk, Aristotelés szerint egyfajta nem helyénvaló erőkifejtés.[3] Többnyire ugyanis érdem szerzése végett, valamely jövőbeli rossztól való félelem okán, haragtól sarkallva, reménytől vezérelve vagy a fenyegető veszély alábecsülése miatt szokták megcselekedni, nem pedig az igazság és szépség szeretete végett, amely az erény célja.

Fegyverzete és pajzsa a mottóval azt mutatják, hogy nagy ellenállásra van szükség minden veszélyben.

A pajzs az ellenségre rontó lovaggal pedig azt mutatja, amit fentebb mondtunk: hogy az elkeseredés gyakran lehet szülője a megmenekülésnek, ám nem az igazi és tökéletes erőnek.

FEGYVEREK

(ARME)

Ahogyan Ferdinánd nagyherceg megfestette Firenzében.

Félelmetes külsejű, felfegyverzett férfi. Fején sisakot visel, jobbjával lándzsa nyelét támasztja combjának, baljában pedig pajzsot tart, közepén farkas festett fejével.

Minthogy ez a figura Mars képéhez hasonlít, a fegyvereket értjük rajta, amelyeknek ő az istene.[4]

HARMÓNIA

(ARMONIA)

Ahogyan Ferdinánd nagyherceg megfestette Firenzében.

Különlegesen szép nő, kezében tizenöt húrú kettős lírával, fején hét egyforma drágakővel kirakott koronával. Hétszínű ruháját arany és különféle ékkövek díszítik.

[1] A mottót a Ripa által többször idézett Ruscello is említi (*Imprese* 1583, 278.) Scipione Costanzo *impresá*jaként.

[2] Vergilius, *Aeneis* 2.354. (I.I).

[3] Aristotelés, *Ethica Nicomachea* 3.7–8. 1116a–1117a. Ripa ugyanezt az aristotelési meghatározást alkalmazza az Erő *(Fortezza)* címszónál is.

[4] A farkasról mint Mars állatáról lásd A hét bolygó kocsija; Mars kocsija *(Carri dei sette pianeti; Carro di Marte)* címszót.

ÖNHITTSÉG

(ARROGANZA)

Rozsdaszínű ruhába öltözött nő, fején szamárfülekkel. Bal karjával pávát szorít magához, miközben jobbját kinyújtott mutatóujjal magasba emeli.

Az önhittség azok bűne, akik ugyan tudják magukról, milyen keveset érnek, ám hogy előnyös színben tűnjenek fel mások előtt, nehéz és fontos kötelezettségeket vállalnak magukra. Ezért mondja Szent Tamás a 2. [kötet] 2. rész 122. kérdés 1. szakaszában: *Önhitt az, aki olyasmit tulajdonít magának, amivel valójában nem rendelkezik.*[1] Okkal festünk tehát neki szamárfület, mivel ez a bűn a tudatlanságból és ostobaságból fakad: ezek akadályozzák meg ugyanis a kevés ítélőképességgel megkezdett vállalkozások sikerét.

[1] Aquinói Szent Tamás, *Summa theologiae* 2a2ae 122.1. igen szabad parafrázisa.

A páva arra utal, hogy az önhittség a gőg egy fajtája.[1] A felemelt mutatóujj a csökönyösséget jelzi, amellyel az önhitt kitart saját véleménye mellett, bármilyen alaptalan legyen is az, és bármilyen messze essék is a köz ítéletétől: mert az önhittség nagyra becsüli önmagát és lenézi a többieket. Ilyennek festették a régiek a Megátalkodottságot is, amely szinte azonos a Tudatlansággal.

SZÁMTAN
(ARITMETICA)

Szép külsejű nő, aki jobbjában vashorgot tart, baljában pedig íratlan fehér táblát. Ruhája szegélyén a PAR & IMPAR[2] feliratot viseli.

Szép külseje a számok szépségét és tökéletességét mutatja. Némely filozófusok úgy hitték, hogy ezekből áll valamennyi dolog. Isten pedig, akitől nem is származhat más dolog, csakis ami tökéletes, mindent szám, súly és mérték szerint alkotott,[3] s ez a számtan valódi tárgya.

A vashorog és az íratlan fehér tábla azt jelentik, hogy ezekkel az eszközökkel adhatunk magyarázatot a létezők különféle fajtáira s az elemekből szám, súly és mérték szerint összeállított dolgokra.

A *Par & Impar* mottó azt nyilvánítja ki, ami e mesterség különbségtételeinek és bizonyításainak alapját jelenti.

Számtan
(Aritmetica)

Nő, aki mindkét kezében egy-egy számokkal teleírt táblát tart, s lába előtt a földön is egy ilyen heverjen.

MESTERSÉG
(ARTE)

Érett asszony, jobbjában kézi mérleggel és emelővel, baljában pedig lánggal.

Valamennyi mesterség, amely eszközöket és szerszámokat használ (márpedig ezek számosak), működési elvét a körre vezeti vissza; mind ettől nyeri szabályait és alapozását. Ezért festjük a mesterséget kézi mérleggel és emelővel, amelyek mindketten a mérleg elvén működnek, az pedig a körön alapul, mint Aristotelés írja a Mechanikában.[4]

A lángot mint a dolgok mesterséges előállításának legfőbb eszközét ábrázoljuk itt. Az anyagok meglágyítása és megszilárdítása révén ugyanis ez teszi alkalmassá a dolgokat arra, hogy az ember sokféle iparűzésében felhasználhassa őket.[5]

1 Aquinói Szent Tamás, *i. h.* Magyarázatához lásd a Gúny *(Derisione)* és a Hencegés *(Iattanza)* címszavakat is.
2 *Egyenlő és különböző;* vagy *Páros és páratlan.*
3 Bölcs 11,21.
4 Aristotelés, *Mechanica* intr. 847b.
5 A címszó az Aristotelésre tett utalással együtt Baldinitól, *Mascherata* 1565, 60. (Arte).

Művészet

(Arte)

Zöldbe öltözött nő, jobbjában ecsettel és vésővel, baljában pedig földbe szúrt karóval, amelyhez friss és zsenge fácska legyen hozzákötözve.

Az ecset és a véső a természet utánzását jelentik, amely különösen a festészetben és a szobrászatban nyilvánul meg, s ezek egyikét az ecsettel, másikát a vésővel jelképezzük. Mivel azonban némely művészet és mesterség, így különösen a földművesség nem utánozza a természetet, hanem kijavítja hibáit, ezért állítjuk mellé a földbe szúrt karót, amely egyenességével gondoskodik róla, hogy e mesterség révén növekedjen a görbe és zsenge fácska.

ÖNMEGTARTÓZTATÁS

(ASTINENZA)

Nő, aki jobb kezét szájára tapasztja, a másikkal pedig néhány élvezetes ételre mutat, a következő mottóval: NON VTOR, NE ABVTAR [Nem élek vele, hogy vissza ne éljek vele].

Ezzel azt tanúsítjuk, hogy az élvezetes étkek gyakran és könnyen visznek valamilyen bűnbe, míg az önmegtartóztatás alkalmasabbá teszi az elmét a szemlélődésre s a testet az erény gyakorlására. Ezért mondják, hogy az önmegtartóztatás az ételben való szabályozott mértéktartás az ember egészsége, szüksége és tulajdonságai szerint, amely lelkünket szellemi emelkedettségre, az intellektus elevenségére és az emlékezet erősödésére, testünket pedig egészségre vezérli. Jól példázza ezt Szatíráinak 2. könyvében Horatius az alábbiakkal:

> *S halld, hogy az egyszerü életnek mi, s mennyi a haszna:*
> *Fő, hogy egészséges vagy. Mindent összezabálni*
> *káros az embernek. Gondolj csak az ifjukorodra,*
> *egyszerü étkekkel mily jól laktál. De ha sültet-*
> *főttet nyelsz, ha az osztriga és a rigó tömi bendőd,*
> *édes epévé lesz, s puffadt pocakod nehezülvén*
> *rusnya hurut kínoz. Látod, mily sárga pofával*
> *kel fel az asztaltól a falánk? Holnapra se szűnik*
> *tegnapi vendégünk kínja, a lelkünk is nehezebb lesz,*
> *s isteni részünket bűnünk odaszögzi a földhöz.*
> *Lásd, aki egyszerűen vacsorázott, könnyü az álma,*
> *megfrissült testtel kél másnap, s végzi a dolgát.*[1]

[1] Horatius, *Sermones* 2.2.70. (BA).

SERÉNYSÉG

(ASSIDVITA)

Ahogyan Urunk palotájában, a svájciak termében lefestve látható.[1]

Öregasszony, aki mindkét kezével homokórát tart. Mellette borostyánnal befutott szikla látható.

CSILLAGJÓSLÁS

(ASTROLOGIA)

Égszínkék ruhába öltözött nő, fején csillagkoronával. Vállán szárnyat viseljen, jobbjában jogart tartson, baljában gömböt, s oldalán egy sas álljon.

Az asztrológia elnevezése, amely a görögből ered, a mi nyelvünkön a csillagok alapján végzett okfejtést jelenti. Ez a művészet ugyanis úgy tekinti a csillagokat, mint az emberekre vagy a természetre gyakorolt hatások okait.

Azért festjük égszínkékre, mert a csillagok az eget borítják, és onnan fejtik ki hatásukat. Annak megmutatására, milyen nehéz ilyen nagy távolságból pontosan észlelni őket, szárnyakat adunk rá; ám gyakran még ezek sem elegendők, ezért festjük mellé a sast.

A jogar azt mutatja, hogy a csillagok valami módon egyfajta uralmat gyakorolnak a szublunáris testek fölött, s az asztrológus ebből a szempontból vizsgálja őket.

Csillagjóslás

(Astrologia)

Égszínkékbe öltözött nő, csillagokkal és asztronómiai ábrákkal teli könyvvel, asztrolábiummal, kvadránssal és más asztrológiai eszközökkel. Vállán szárnyakat visel, hogy így mutassa: gondolatai mindig a magasban, az égi dolgok ismerete és megértése körül járnak.

Csillagjóslás

(Astrologia)

Égszínkékbe öltözött nő, vállán szárnyakkal. Jobbjában körzőt, baljában éggömböt tartson.

Égszínkékbe öltöztetjük, így mutatván, hogy ez a tudomány az égitestek szemlélésével foglalkozik.

Kezébe azért festünk éggömböt körzővel, mert sajátos foglalatossága az egek mérése és mozgásaik kiszámítása.

Vállára szárnyakat a már mondott okból festünk.

[1] Az V. Miklós vatikáni kápolnájához csatlakozó „régi svájciak termében", amelyet 1586-ban készült grisaille-freskói miatt „Sala dei Chiaroscuri"-nak is neveztek, a kép nem található. A terem három másik képét azonban – *Vigilantia, Fortitudo* és *Religio* – Ripa is átvette. Vö. Mandowsky, *Untersuchungen* 1934, 48.

RAVASZSÁG

(ASTVTIA)

Róka bőrébe öltözött nő, igen vörös testszínnel s hóna alatt majommal.

A ravaszság, mint Szent Tamás a 2. [kötet] 2. rész 55. kérdés 3. szakaszában mondja, azok bűne, akik helytelen eszközöket használnak fel vágyaik elérésére.[1] Ezért festjük rókabőrbe öltözve, lévén, hogy ez igen ravasz állat. Így mutatja be meséiben Aesopus, aki több helyen is ilyenképpen beszél róla.

A majomról Aristotelés írja Az állatok históriájában, hogy igen ravasz állat.

A vörös bőrszín, mint ugyancsak Aristotelés mondja Fiziognómiája 4. könyvének 10. fejezetében, ravaszságra vall,[2] mert az ilyen vér forrongása újabb és újabb szörnyeket szül a lélekben. A vér ugyanis ugyanazt műveli az emberben, amit a tűz a világban: folytonos mozgással pusztítja el mindazokat az éghető dolgokat, amelyek a közelébe kerülnek.

KAPZSISÁG

(AVARITIA)

Sápadt, ösztövér és csúf nő, fekete hajjal és szolgálóruhában. Homlokán a πλοῦτοσ szó, azaz Plutos neve olvasható, akit a gazdagság istenének hittek. Aranylánc övezi, amelyet hosszan maga után húz a földön. Lássék tejtől feszülő emlője; szorosan mellette pedig egy rongyokkal éppen csak eltakart, sovány testű gyermek legyen, akit jobb kezével űz el magától, hogy ne kelljen tejet adnia neki emlőjéből, amelyet szorosan eltakar bal kezével.

Sápadtnak festjük, mert sápataggá teszik gondolatai, amelyek folytonosan a kincs felhalmozása körül járnak. Kielégíthetetlen étvággyal sóvárog ugyanis mindarra, ami a másé, tekintet nélkül a törvények erejére vagy bármifajta illendőségre.

Sápadtsága a rettegésnek is jele, amellyel a fösvény zsigerei mindig telve vannak: egyfelől mások miatt, mert senkiben sem bízik, másfelől pedig önmaga miatt, mert féltékenyen ügyel rá, hogy a legkisebb részecskét se veszítse el mindabból, amivel bír.

Szolgai, alantas öltözéke és a testét övező aranylánc a kapzsi ember nemtelen és hitvány szolgaságának nyilvánvaló jele.

Homlokán az írás azt adja tudtunkra, hogy a kapzsit minden tette elárulja, és semmiben sem tudja elleplezni igazi valóját. S mivel ugyanezt tapasztaljuk a rabszolgákban, nyilvánvaló, hogy a kapzsiak ugyancsak rabszolgái a gazdagságnak.

Maga mögött vonszolt aranylánca azt mutatja, hogy a kincs és a nagy vagyon, ha jól meggondoljuk, igen fáradságos teher és nehéz nyűg. A magától elűzött fiúcska pedig azt tanúsítja, hogy nem is igazán kapzsi az, aki egyszersmind ne lenne kegyetlen. Miközben ugyanis a fölséges Isten azért ad nagyobb gazdagságot az egyik embernek a másiknál, hogy semmilyen fokon se hiányozzék az alkalom az erényes cselekedetek gyakorlására, kinek-kinek hivatása szerint, addig a kapzsi visszájára fordítja és megrontja ezt a rendet, s telhetetlen falánkságában inkább hagyja megrohadni, amije van, semhogy a szűkölködők megsegítésére fordítsa.

[1] Aquinói Szent Tamás, *Summa theologiae* 2a2ae 55.3. parafrázisa.
[2] Aristotelés, *Physiognomonica* 6. 812a.

Kapzsiság

(Auaritia)

Rosszul öltözött, zilált hajú és mezítlábas nő. Jobbjában varangyot, baljában bezárt erszényt tartson.

A kapzsiság nem más, mint fékezetlen bírvágy, ahogyan Szent Ágoston mondja a szabad akaratról írott harmadik könyvében. Ez a vétek örökös leplet vet az értelem arcára, s folytonosan lerázza magáról a mértékletesség kötőfékét. Egyetlen erényre sincs tekintettel, a jámbor szíveket istentelenné teszi, s mindig és mindenütt az erény pusztulására tör.

A kapzsiság főként három dologban áll. Először is abban, hogy az illendőnél nagyobb vággyal kívánja mások tulajdonát, csak hogy a magáét még jobban kikerekítse. Ezért adjuk jobbjába a varangyot, amely földdel táplálkozik, és noha ennek hihetetlenül bővében van, mégis folyton attól fél, hogy elfogy: s miközben megvonja a maga szájától, egyre többet kíván belőle.

Másodjára abban áll, hogy különféle úton-módon többet szerez magának, mint amennyi megilleti. Eközben nem törődik sem fáradsággal, sem kényelmetlenséggel, bármilyen nagy legyen is az, de még a tulajdon életével sem. Ezért ábrázoljuk hitvány ruhában, zilált hajjal és mezítláb, s ezért mondja Petrarca 158. szonettjében:

Akár a kapzsi, aki kincs után jár,
míg fáradságát vágya csillapítja.[1]

Végül abban áll, hogy makacsul és féltékenyen őrzi a saját javait. Ezért festjük bezárt szájú erszénnyel.

Kapzsiság

(Auaritia)

Sápadt és sovány nő, gondterhelt és melankolikus külsővel, oldalán igen sovány farkassal. Hasa, akár a vízkórosé, mértéktelenül nagy legyen. Egyik kezét fájdalmának kifejezésére hasán nyugtassa, míg a másikkal alaposan bekötözött pénzeszacskót tartson, s árgus szemmel figyelje azt.

A farkas, mint Cristoforo Landino elbeszéli, falánk és vérengző állat, amely nemcsak nyíltan ragadja el a másét, de lesből és ármánnyal is. Ha pedig a pásztor vagy a kutyák nem veszik észre időben, mindaddig nem szűnik meg prédálni, míg az egész nyájat el nem emésztette, mert folyton úgy érzi, hogy nem lesz elég zsákmánya. Így a kapzsi is hol csalás és kelepce révén, hol nyílt rablás útján szerzi meg a másét, mégsem tud annyit felhalmozni, amennyivel megelégülne.[2]

Vízkóroshoz hasonlónak azért festik, mert ahogyan annak szomja sem szűnik az italtól, hanem még inkább növekszik, ugyanúgy a kapzsiság is a megszerzett kincsekkel együtt nő. Erre mondja Horatius Ódáiban:

[1] Petrarca, *Canzoniere* 190.7.

[2] Landino, *Sopra la Commedia di Dante,* Inf. 1.49. Ugyanő említi, Horatiust idézve, a vízkóros-hasonlatot, valamint Seneca mondását és Tantalust is (lásd alább). A farkasról lásd A hét bolygó kocsija; Mars kocsija *(Carri dei sette pianeti; Carro di Marte)* címszót is.

Oltsa bár szomját a beteg, de nyomban
új parázzsal perzsel a szörnyű hydrops,
s míg a test mélyén az ödéma duzzad,
láza sem enyhül.[1]

Szent Gergely pedig Moraliáinak 14. könyvében azt mondja ugyanerről: *A kapzsi szomjúságát az ital csak növeli; mert ha elnyerte, amire sóvárgott, csak még inkább azon liheg, hogy annál többet szerezzen magának.*[2] És Seneca: *Sem mije van, nem övé a fukarnak, sem mije nincsen.*[3]

1 Horatius, *Carmina* 2.2. (BA).
2 Nagy Szent Gergely, *Moralia in Iob* 14.24.
3 Seneca, *Controversiae* 7.3. Forrása Publilius Syrus, 694. Tőle idézi Quintilianus, *Institutio oratoria* 8.5.6. és 9.3.64.

A farkas soványsága a kapzsi kielégíthetetlen étvágyát jelzi, valamint bűnös ragaszkodását mindahhoz, amit birtokol. Ezért mondja róla Dante mindjárt a Pokol első énekében:

És oly gonosz, hogy sohse csöndesednék,
rossz vágyának sohsem elég a kár
s evés után csak annál éhesebb még.[1]

Bekötött szájú erszénnyel ábrázoljuk, mert a pénz szemlélésében – mintha az valami gyönyörködés céljára festett kép volna – nagyobb öröme telik, semmint annak szükséges dolgokra való felhasználásában. Nagyon ideillőnek találom ezért Monsignor Barberino érdemes és nemes udvari klerikusnak, századunk kincsének, tükrének és díszének epigrammáját.[2]

Gyűjtögetett, féltett vagyonoddal, mondd, mire mész, ha
egyszer a gyűjtögetés végül félbeszakad?
Szűnj meg aranyt halmozni aranyra: nem birod immár
sem magadét, sem mit jó sora másnak adott.
Ily makacsul ne harácsolj, Ponticusom, se ne kérkedj:
adni ki bőven tud, annak van vagyona.
Gazdagon úgy élsz csak, ha beéred azzal, amid van,
ámde te, Ponticusom, folyton nélkülözöl.

Kapzsiság

(Auaritia)

A régiek Tantalust egy folyóban, torkáig vízben állva festették, amint gyümölccsel megrakott ág hajol föléje. Kezével azonban nem tudja elérni a gyümölcsöket, hogy éhségét kielégítse, sem pedig a víz tükréig lehajolni, hogy szomját csillapítsa.[3] Így mondta Horatius is: *Tantalus ajkaitól eliramlik a víz, s nagyon inna...*[4] és ami utána következik.

Hasonlóképpen írta Petronius költő is, akit Pierio Valeriano idéz 35. könyvében, a *pedes* [láb] szót fejtegetve:

Tó közepén áll szomjan s éhen az almafa alján
Tantalus, és nyomorult vágyakozásban eped.
Így példázza a gazdag urat, ki akármire pillant,
megremeg és ajkán fölcserepedzik a szomj.[5]

[1] Dante, *Inferno* 1.97. (BM). Ehhez kapcsolódik az előbbi Landino-kommentár.

[2] Az 1613-as kiadás már feltünteti bíborosi címét is, az 1625-ös és későbbi kiadások pedig azt is hozzáteszik: „1623. augusztus 6-án, ennek a műnek az újranyomása közben őt VIII. Orbán néven pápává választották."

[3] Ugyanígy írja le és ábrázolja Alciato, *Emblemata* 85. (Avaritia), az előző címszónál Senecának tulajdonított idézetet parafrazeálva: *Nomine mutato de te id dicetur avare / Qui, quasi non habeas, non frueris quod habes.* A fösvénység példájaként említi Landino is: *Sopra la Commedia di Dante,* Inf. 1.49., valamint Erasmus, *Adagia* 2.1.46. (Tantali horti) és 2.6.14. (Tantali poena).

[4] Horatius, *Sermones* 1.1.68. (BA), idézi Erasmus, *Adagia i. h.* és 1.6.22. (Tantali talenta).

[5] Petronius, *Satyricon* 82. (HIK). Idézi Valeriano, *Hieroglyphica* 35. *De pedibus. Dives avarus.*

Kapzsiság

(Auaritia)

Rongyos és szakadt ruhába öltözött, sovány és sápadt öregasszony. Jobbjával harapófogót tartson, s egyik lábán a rabokéhoz hasonló vason hosszú láncot vonszoljon maga után. Baljával támadni készülő hárpiára támaszkodjék.

A kapzsiság mértéktelen fösvénység és bírvágy, amely kegyetlenségre, csalásra, viszálykodásra, hálátlanságra és árulásra ösztönzi a kapzsit, s teljesen eltávolítja őt az igazságosságtól, szeretettől, hittől, jámborságtól és minden más morális és keresztény erénytől.

Öregnek nemcsak azért festjük, mert a kapzsiság erősebben uralkodik az öregeken, hanem azért is, mert minden elvetemültség anyjának szokták nevezni. Így mondja Claudianus is a Stilico 2. könyvében: *Minden bűn sose csillapodó éhségü szülője.*[1]

Szakadt és rongyos öltözéke azt mutatja, hogy a kapzsi lelkén annyira úrrá lehet ez az ördögi pestis, hogy amit a kapzsisággal másoktól elrabol, azt önmagától is megvonja. Így aztán a kapzsi a legnagyobb bőség közepette is szegényebb az utolsó koldusnál, mint Horatius mondja Episztoláinak 1. könyvében: *Szűkösen él a fukar.*[2]

Soványsága és sápadtsága nem mást jelentenek, mint ama örökös és kielégíthetetlen éhséget, amely szünet nélkül gyötri a kapzsiságra hajló szerencsétleneket.

A jobbjában tartott harapófogó azt tanúsítja, hogy amiként ez a szerszám mindent megragad és magához szorít, olyan az istentelen kapzsi természete is, aki nem szalaszt el egyetlen alkalmat sem, hogy ugyanezt művelhesse, nem tekintve senki helyzetére vagy állapotára.

Hárpiát festünk melléje, amely a kapzsiság igazi szimbóluma; lévén, hogy hárpia görögül közönségesen rablást jelent.

Lábán a vas és a lánc a mondott formában azt mutatják, hogy a kapzsiság nem csupán a vagyonnak, de a démonoknak is rabja, amint Szent Pál tanúsítja az Efezusi levél 5. és a Kolosszei levél 3. fejezetében, mondván: *A kapzsiság nem egyéb bálványimádásnál.*[3]

VAKMERŐSÉG

(AVDACIA)

Vörösbe és zöldbe öltözött nő. Arca feldúlt legyen, s lássék, amint éppen egy épületet tartó nagy márványoszlopot akar a földre dönteni.

A vakmerőség a félénkség ellentéte. Azok bűne ez, akik kevéssé veszik fontolóra valamely nagy cselekedet nehézségét, s erejükben túlságosan bízva úgy gondolják, hogy könnyen a végére járnak annak. Ezért ábrázoljuk fiatalnak, aki pusztán saját erejével akar földre dönteni egy szilárdan álló oszlopot.

[1] Claudianus, *Carmina* 22.112. (MB).
[2] Horatius, *Epistulae* 1.2.56.
[3] Kol 3,5; vö. Ef 5,5.

Vörös és zöld öltözéke a vakmerőséget jelenti, akárcsak feldúlt arcvonásai, mint Aristotelés mondja Fiziognómiájának 9. fejezetében.

SZERENCSÉS ELŐJEL

(AVGVRIO BVONO)

A pogányok vélekedése szerint.

Fiatal férfi, fején csillaggal, hóna alatt hattyúval. Zöld ruhát viseljen, ami szerencsés előjelnek számít, mert a zöldellő növények bő termést ígérnek.

Pierio Valeriano a 44. könyvben azt írja, hogy az előjeleket vizsgáló régiek tanúsága szerint a csillag mindenkor virágzást, sikert és szerencsét jelent.[1]

A hattyúról Vergilius mondta az Aeneis első könyvében:

Lásd, nem hasztalan oktattak jósolni szülőim:
ím, odanézz! száll hat pár hattyu vidáman az égen.[2]

Nekünk, kereszténveknek azonban nem szabad hinnünk az előjelek hiúságában.

Rossz előjel

(Augurio cattiuo)

Ugyanazok vélekedése szerint.

Öregember, olyan színű ruhában, amilyet a levelek öltenek ősszel, mikor a fák a kiszáradás jeleit mutatják. Kezében menyétet tartson, balra a levegőben pedig varjú röpüljön.

Ruhájának színe azt mutatja, hogy a rossz előjel valami közelgő balszerencsére utal, amiként a fák levelei is akkor vesztik színüket, amikor a törzs elveszíti éltető erejét.

A menyétről Alciato mondta:

Bármit tessz, ha menyétet látsz, hamar elhagyd:
Mert gonosz állat, nagy rosszak előjele ő.[3]

Ugyanezt jelenti a varjú;[4] ezért mondta Vergilius Bukolikáiban: *Baljós hangon károg az odvas tölgyről a varjú.*[5]

A varjút gyöngybagollyal is helyettesíthetjük, amely Ovidius szerint mindenütt szomorú előjelek hordozója.[6]

1 Valeriano, *Hieroglyphica* 44. *De stella. Prosperitas.*
2 Vergilius, *Aeneis* 1.392.
3 Alciato, *Emblemata* 127. (Bonis auspiciis incipiendum). A menyétet rossz előjelnek tartja Valeriano, *Hieroglyphica* 13. *De mustela. Infortunium* is.
4 Így mondja Valeriano, *Hieroglyphica* 20. *De cornice.*
5 Vergilius, *Eclogae* 9.15.
6 Ovidius, *Metamorphoses* 5.550.

ELŐJEL

(AVGVRIO)

Hadrianus érmén, a pogányok szerint.

Álló férfi, aki egy levegőben röpülő madarat szemlél. Egyik kezében auguri lituust, azaz hajlított pálcát tartson, amelyről Gellius 5. könyve 8. fejezetében azt írja: *A lituus a jósok által használt, az erősebb végén görbe pálca.*[1]

A madárjósok ezzel a pálcával jelölték ki a templomokat a madarak szerint, mint Cicero említi a De divinatione 1. könyvében: *Nos, hát lituusotokat, e fényes jelvényt ki hagyományozta rátok? Nemde Romulus ezzel jelölte meg az égtájakat, amikor a Várost alapította?*[2]

Az éjszaka repülő madár azt jelenti, hogy az augurok és a madárjóslás egész intézménye a madarak viselkedéséről kapta nevét: ugyanis ezek hangját és röptét hol itt, hol ott figyelték meg azok, akiket erre a papi szolgálatra kijelöltek. Tőlük szoktak volt útmutatást kérni azok, akik valamilyen nyilvános dologra vagy utazásra készültek, vagy pedig jól és helyesen akartak gyakorolni valamely hivatalt, amelyre kinevezték őket.

HAJNAL

(AVRORA)

Szárnyas gyermeklány, testszínű ruhában, rajta sárga köpennyel. Egyik kezében égő lámpást tartson, amilyet a régiek használtak, s a szárnyas Pegazus lovon üljön.[3]

Homéros több helyen κροκόπεπλοςnak nevezi a hajnalt,[4] ami sárga leplűt jelent, mint Eustathios, Homéros kommentátora mondja az Odüsszeia 2. könyvét magyarázván.[5] Vergilius pedig azt írja Epigrammáiban: *Tengeren immár fénylik a sáfrányköntösü Hajnal.*[6]

Testszínét Ovidius említi a De arte amandi 3. könyvében, mondván: *Rózsás úrnőnk, nem szégyen Cephalust megölelned.*[7]

Ugyancsak Eustathios mondja a fenti helyen, hogy a Pegazus lovon száll, ami gyorsaságára utal;[8] valamint arra, hogy a hajnal nagy barátja a költőknek, s nagyszerű és gyönyörűséges szeszélyeket sugall szellemüknek.[9]

1 Gellius, *Noctes Atticae* 5.8.2.

2 Cicero, *De divinatione* 1.17.

3 Cartari, *Imagini* 2. (1571, 99.); forrása Giraldi, *De deis* 7. (1548, 223.).

4 Homéros, *Ilias* 8.1.; 19.1.; 23.227.; 24.695. Erre utal Cartari, *Imagini* 2. (1571, 98–99.) is a Hajnal képéről szólva. Cartari egyéb itteni utalásait Ripa A nappal órái; Első óra *(Hore del giorno; Hora prima)* címszónál hozza.

5 Eustathios, *Commentarii ad Homeri Odysseam* 1.76.19. és 33.

6 *Anthologia Latina* 579.1. Cartari, *i. h.* is utal erre a versre.

7 Ovidius, *Ars amatoria* 3.84.

8 A címszó idáig szinte szó szerint Baldinitól, *Mascherata* 1565, 34. (Aurora).

9 A magyarázat forrása Cartari, *Imagini* 2. (1571, 99.).

Hajnal

(Aurora)

Fiatal lány, szárnyakkal, amelyek sebes mozgását jelzik, hiszen egy szempillantás alatt eltűnik. Testszínű ruhát visel, fölötte sárga köpenyt. Baljában különféle virágokkal teli kosarat és égő fáklyát tart, míg jobbjával virágokat hint szerteszét.[1]

TEKINTÉLY, AVAGY HATALOM

(AVTTORITA, O POTESTA)

Érett asszony, aki drága és fényűző ruhákba öltözve, különféle nagy értékű kincsekkel felékesítve ül egy nemes trónuson. Jobb kezével két kulcsot emeljen

[1] Cartari, *Imagini* 2. (1571, 98–99.) különböző attribútumaiból összeállítva; különösen 99.

magasba, baljával pedig jogart tartson. Egyik oldalán könyvek, másikon különféle fegyverek legyenek.

Azért ábrázoljuk érett asszonynak, mert az érett kor rendelkezik a legnagyobb tekintéllyel, ahogyan Cicero mondja az öregségről írott könyvében: *Márpedig az öregség koronája a tekintély,*[1] majd nem sokkal később még hozzáfűzi: *Az öregembernek tehát, különösen, ha magas méltóságokat viselt, oly nagy a tekintélye, hogy ez egymaga többet ér, mint az ifjúság minden gyönyörűsége.*[2] Mindez főként az e korra elnyert bölcsességből és nagy tudásból fakad, ahogyan a Szentírás mondja Jób könyvének 12. fejezetében: *Az öregeké a bölcsesség, a hosszú életé a megfontoltság,*[3] amiből következik, hogy *a munkálkodásra a fiatalok, a parancsolásra az öregek alkalmasabbak,* ahogyan Plutarchos mondja Politikájában.

Ülve festik, mert ez a fejedelmek és elöljárók sajátja. Ezzel mutatják hatalmukat és egyszersmind lelki nyugalmukat is, minthogy a komolyságot igénylő dolgokat csakis nyugodt tanácskozás során lehet megvitatni. Így teszik ezt a bírák is, akiknek hatalmuk és tekintélyük van döntést, felmentést vagy ítéletet hozni. Ők ugyanis nem hozhatják meg másként végső ítéletüket, csakis ülve, ahogyan ezt a javakról és a javak birtoklásának rendjéről szóló törvény 2. §-a kimondja.

Pompás és ragyogó öltözéket visel, mert ilyennek tűnik az emberek szemében az, akinek hatalma van mások fölött. A szép ruhák és a drágakövek pedig emellett még tekintélyt és megbecsülést is biztosítanak viselőjüknek.

A kulcsok a lelki tekintélyt és hatalmat jelzik, ahogyan világosan megmutatta azt Urunk és Megváltónk, Jézus Krisztus, amikor ezek révén adta át ama legfelsőbb hatalmat Szent Péternek, mondván: *Neked adom a mennyek országának kulcsait, és amit megkötsz a földön, kötve lesz a mennyekben is; és amit feloldasz a földön, oldva lesz az a mennyekben is.* (Máté 16. fejezete.)[4]

A mondott kulcsokat jobbjában tartja, mert a lelki hatalom a legfőbb, és nemesebb minden más hatalomnál, amiként a lélek is nemesebb a testnél; és nincs senki, aki ne lenne alávetve a Főpásztor, Krisztus földi Helytartója hatalmának, aki a kánonjog 2. része 6. kérdésének *Qui se scit* kánonja szerint *a hatalom teljességével bír.*[5]

Jobbját a kulcsokkal az ég felé emeli, hogy megmutassa: *Minden hatalom Istentől van,* ahogyan Szent Pál apostol mondotta a Rómaiakhoz írott levele 13. fejezetében. Ezért figyelmeztette is őket: *Minden lélek engedelmeskedjék a felettes hatalmaknak.*[6]

A bal kezében tartott jogar a világi hatalmat és tekintélyt mutatja, amint ez magától értetődő mindenki számára. A könyvek és a fegyverek, amelyek két oldalán hevernek (hogy még általánosabbá tegyük ezt a képet), egyfelől az írások és

[1] Cicero, *Cato maior* 17. (NG).
[2] Uo.
[3] Jób 12,12.
[4] Mt 16,19.
[5] Corpus Juris Canonici Gregorii XIII Pont. Max. iussu editum. Decreta Gratiani II. 2.6.12. Vigilius Papa in epistola ad Eleutherium.
[6] Róm 13,1.

doktorok hatalmát jelentik, másfelől pedig a fegyverekét. Utóbbiakat a baljára helyezzük, Cicero mondásának megfelelően: *Cedant arma togae* [Engedjen a fegyver a tógának].[1]

BOLDOGSÁGOK, AMELYEKET URUNK, JÉZUS KRISZTUS TANÍTOTT NEKÜNK

(BEATITVDINI INSEGNATECI DA CHRISTO S. N.)

ELSŐ BOLDOGSÁG

A lelki szegénység

(PRIMA BEATITVDINE. E la Pouertà di Spirito)

Boldogok a lelki szegények. Szent Máté 5. fej.[2]

Gyermeklánynak festjük, rövid és rongyos ruhában, amint kissé lehajtott fejjel feltekint az égre; a következő mottóval: *Regnum Coelorum paupertate venale* [Eladó a mennyek országa, szegénységnek fejében], amelyek Szent Ágoston szavai.[3]

Gyermeklánynak festjük, mint aki neménél fogva fogékonyabb a vallásosságra, és a férfiaknál távolabb áll a lélek felfuvalkodottságától. Emellett hajlamosabb magáévá tenni Urunk tanítását az erényekről, amelyben nemigen hisznek azok, akik a világi bölcsességben túlságosan bízván semmit sem tekintenek erénynek, ami nem vezethető le valamiképpen a négy erkölcsi erényből (mely utóbbiakat még a filozófusok is felfogták és ismerték). Ezenfelül női tulajdonság mások szavára s a szillogizmusok minden nagy apparátusa nélkül alázatosságra és együttérzésre gerjedni.

Rövid ruhában ábrázoljuk, mutatván, hogy keveset ad a világi fennhéjázásra. A hosszú ruha ugyanis mindig a méltóságot és a másokkal szembeni kiválóságot jelentette. Ezért akarták a rómaiak, hogy polgáraik mindaddig ne viselhessenek hosszú ruhát, amíg tanúságot nem tesznek lelkük érettségéről és a köztársaság irányítására képes gondolkodásukról. A rövid ruhával ezért azt jelezzük, hogy a lelki szegények keveset törődnek a világi tisztességgel és nagysággal; ezek ugyanis igen gyakran összekuszálják a gondolatokat, amiként a hosszú ruha is könnyen a lábak közé gabalyodik, és nagy akadályt jelentenek Krisztus követésében. Igen serényeknek és a világ dolgaitól szabadoknak kell ugyanis lennünk, ha a mennybe vezető utat akarjuk járni. Azt is szokás mondani közönségesen, hogy *sunt honores onera* [a tisztesség nagy teher], amiként a földig érő ruha is nagy terhet ró viselőjére.

Rongyos öltözéke és lehajtott feje alázatosságát mutatják, amely a lelki szegénység voltaképpeni lényege, s amely az erkölcsök által emberségnek és szívélyességnek nevezetteknél is alacsonyabb fokot jelent.

[1] Cicero, *Orationes Philippicae* 8.; *In Pisonem* 29., 30.; *Fragmenta* E. 3.16.; *De officiis* 1.22. Idézi még Quintilianus, *Institutio oratoria* 11.1.24.

[2] Mt 5,3.

[3] Az „eladó a mennyek országa" fordulattal Szent Ágoston többször is él, de vételárként sosem a szegénységet jelöli meg. Vö. *Enarrationes in Psalmos* 93, 24.7.; *Sermones* 39, 98.; 105a, 745.52.; 216, 1078.6.; 359a, 767.9.

Az égre tekint, így tanúsítván, hogy ez az erény nem az emberektől várja jutalmát, hanem egyedül Istentől, Teremtőnktől, akinek útja, mint a próféta mondja, különbözik az emberekétől.[1] A föléje írt mottó Szent Ágoston mondásával ugyanezt jelenti.

MÁSODIK BOLDOGSÁG

A szelídség

(BEATITVDINE SECONDA. E la Mansuetudine)

Boldogok a szelídek, mert övék lesz a föld.[2]

Szelídeknek és emberségeseknek s mások felé a javakban és tisztességes szolgálatokban engedékenynek kell lennünk.

Gyermeklány, aki egy kicsiny és szelíd bárányt simogat kezével; a zsoltárból vett mottóval: *Mansueti haereditabunt terram* [A szelídek öröklik a földet].[3]

Ezt a figurát is a fent mondott okból festjük gyermeklánynak.

A bárány tisztaságot, egyszerűséget és szelídséget jelent, nem csupán az egyiptomiak világi, hanem a kereszténység szent könyveiben is; s a pogány augurok csupán tiszta és szelíd lelkének tetszetős volta miatt használták áldozataiknál a bárányt. Keresztelő Szent János, a mennyei titkok kimagasló tanúja is, egyszerű szólással akarván példázni Krisztus Urunk szelídségét, báránynak mondotta őt, aki tulajdon feláldozott vére árán lecsillapította Isten reánk zúduló haragját.[4]

A mottó azt adja tudtunkra, hogy ez az erény majd az egész földet örökli jutalomképpen; de nem ezt, amelyben veszkődés és fáradozás közepette élünk, hanem az ígéret földjét, ahol örökös nyugalomban lesz részünk.

HARMADIK BOLDOGSÁG

A sírás

(BEATITVDINE TERZA. E il Pianto)

Boldogok, akik sírnak, mert megvigasztaltatnak.[5]

Siratnunk kell elkövetett vétkeinket, akárcsak a felebarátunk által elkövetetteket, valamint a magunk s az ő nyomorúságát.

Térdeplő gyermeklány, összekulcsolt kezekkel, amint bőven ontja könnyeit. Mottója ez: *Praesens luctus, laetitiam generat sempiternam* [A jelen szomorúságból származik örök vigasságunk], amely Szent Ágostontól való.

A sírás, ahogyan itt értjük, ama sajnálkozást jelenti, amelyet ki-ki a maga és más vétkei és kárhozata fölött érez. S minthogy egy gyermeklány állapotát szinte a lehető legkevesebé vétkesnek nevezhetjük, ezért kétségtelenül könnyen érthető jelképben foglalja össze mindazt, amit e boldogság lényegéről szóban kifejthetnénk.

[1] Iz 55,8.
[2] Mt 5,5.
[3] Zsolt 37,11.
[4] Jn 1,29.
[5] Mt 5,4.

A mottó pedig azt tanúsítja, hogy az ilyenfajta sírás díja örökös vigasság lesz a másik életben.

Térdel, és kezeit összekulcsolja, így mutatván, hogy sírása és fájdalma jámbor és vallásos indíttatásból származik: ezért tekinthetjük valóban erényes cselekedetnek. Nem úgy, mint Hérakleitos sírását,[1] amely a nagyravágyásból származott, s annak áhításából, hogy bölcsebbnek és érdemesebbnek tűnjék mindenki másnál.

NEGYEDIK BOLDOGSÁG

Éhezés és szomjúhozás az igazságra

(QVARTA BEATITVDINE. E la fame, & la sete della Giustitia)

Boldogok, akik éhezik és szomjúhozzák az igazságot.[2]

Azaz akik vágynak erényesen élni, helyesen cselekedni
s kinek-kinek igazságot szolgáltatni, oly módon, hogy a gonoszok
megbűnhődjenek, s a jók felmagasztaltassanak.

Fiatal lánynak festjük, kezében mérleggel, amelyen egyenlő mértékkel mér. Mellette egy ördög legyen, aki ki akarja kapni kezéből a mérleget, ám ő a másik kezében tartott karddal űzi el amazt. Mottója: *Esurientes implevit bonis* [Az éhezőket eltöltötte javakkal], ahogyan Szűz Mária mondja énekében.[3]

Az igazságosság arra való eltökélt és szüntelen akarat, hogy kinek-kinek megadjuk azt, ami neki jár. Ezért ehhez a boldogsághoz hozzátartozik egyfelől a szomjúhozás a törvényes igazságosságra, amely nyilvánvaló jó, és amely minden más jót magában foglal; másfelől pedig a vágy arra, hogy mindaz végbemenjen, amit a törvényes igazságosztóktól elvárunk. Ezért nevezi Urunk ezt az erényt az örök boldogságra méltónak.

A mérleg már önmagában is képletesen az igazságot jelenti, mert ahogyan amaz a nehézkedő és anyagi dolgokat egyensúlyban tartja, úgy ez az erény is rendben tartja a lélek javait, és szabályozza az ember cselekedeteit.

A fiatal nő nyilvánvalóan mutatja ama igazságosság tulajdonságait, amelyekre éheznünk és szomjúhoznunk kell.

Fiatalnak ábrázoljuk, így mutatván, hogy nem szabad késlekedni az igazsággal, hanem meg kell valósítanunk mindenütt, ahol és amilyen formában csak szükséges.

Az ördög a bűnt jelképezi, amely szüntelenül arra ösztönöz bennünket, hogy letérjünk az igazság útjáról. Ez azonban könnyen elűzhető az isteni buzgalom éles kardjával. Aki pedig ezt megcselekszi, az, mint a mottó mondja, jutalomképpen olyan étkekkel töltekezhet majd, amelyek sokkal fenségesebbek az e világi ételeknél.

[1] A mindenen síró Hérakleitos és a mindenen nevető Démokritos szembeállítása igen népszerű volt a reneszánszban; lásd pl. Alciato, *Emblemata* 152. (In vitam humanam), akinek forrása az *Anthologia Palatina* 9.148. Antik forrása Seneca, *De ira* 2.10.5. és *De tranquilitate animi* 15.2. – Az 1603-as kiadásnak e helyén még Démokritos szerepelt; a későbbiek ezt Hérakleitosra javították.

[2] Mt 5,6.

[3] Lk 1,53.

ÖTÖDIK BOLDOGSÁG

A szív tisztasága, azaz a szenvedélyektől és fegyelmezetlen indulatoktól szabaddá lett szív

(BEATITVDINE QUINTA. E la mondezza di cuore, cioè hauere il cuore libero dalle passioni, & dalle disordinate affettioni)

Boldogok a tiszta szívűek, mert meglátják az Istent.[1]

Nő, aki a kezében tartott szív fölött könnyeit ontja.

Krisztus Urunk a szív tisztaságával az ártatlanságot példázta, amely a lélek makulátlanságát jelenti, s amely akkor lakozik a szívben, ha azt nem borítják el gonosz gondolatok vagy az erénnyel ellenkező indulatok. A könnyek pedig, amelyek a Szentírás több helye szerint is a fekélyes lélek gyógyszerei, azt mutatják, hogy nem külső tisztaságra kell értenünk ezt a tisztaságot.

A szív tisztaságának díja Isten látása lesz, aki testi szemeink számára láthatatlan. Szemeink ugyanis legtisztább állapotukban is csupán a dolgok érzékelhető velejáróit látják, ám belső szemeink pillantása ennél mélyebbre hatol, amiként a mottó mondja.

HATODIK BOLDOGSÁG

Az irgalmasság

(BEATITVDINE SESTA. E la Misericordia)

Boldogok az irgalmasok.[2]

Azaz akik megindulnak felebarátaik nyomorúságán,
s ha módjukban áll, könnyítenek azon.

Nő, aki kenyeret tör meg, s egy-egy darabját a körülötte álló két vagy három kisgyermeknek nyújtja, Szent Jeromos mottójával: *Lehetetlen, hogy az irgalmas ember az isteni haragot le ne csillapítsa.*

Az irgalmasság olyan erény, amelynek révén fájdalmat érzünk mások nyomorúságán, és lehetőségeinkhez képest enyhítjük nélkülözésüket.

Istent azért mondjuk irgalmasnak, mert a bűnbocsánat révén eltörli az emberek vétkeit. Az emberek között pedig azt mondjuk irgalmasnak, aki könnyen megindul más nyomorúságán. Ez az irgalmasság szinte azonos dolog a jámborsággal. Olyanok iránt gyakoroljuk, akik valamely nagy csapástól sújtva, vagy tulajdon hibájukból elkövetett s fájdalommal és megbánással siratott vétkük folytán nagy ínségben és reménytelenségben szűkölködnek. Ilyen irgalmas volt Urunk a latorhoz, aki becstelen volt, mégis neki adta a mennyek országát;[3] a szamariai asszonyhoz, aki elmerült a bujaságban, mégis tisztává tette;[4] a házasságtörő asszonnyal, akinek tisztességet szerzett;[5] Magdolnával, akit bűnösből szentté tett;[6] Szent Péterrel, akinek megbocsátotta, hogy

[1] Mt 5,8.
[2] Mt 5,7.
[3] Lk 23,43.
[4] Jn 4,10.
[5] Jn 8,11.
[6] Lk 7,48.

vétkes módon megtagadta őt, sőt megigazulván még a mennyek kulcsait is az ő kezébe tette le.[1] Sok más példát is olvasunk a szent Evangélium históriáiban, amelyek Urunkat mind az irgalmasság igazi forrásának festik le. Őt követvén nekünk is el kell viselnünk mások gonoszságát, és készségesen el kell szenvednünk a megpróbáltatásokat, akár saját hibánkból, akár az Ő akaratából törnek ránk azok.

A teológusok ennek az erénynek tizennégy cselekedetét és jellemzőjét különböztetik meg, amelyek közül a legelső az, ha étellel és itallal szolgáljuk mások életét. Ezért ábrázoljuk a nőt kezében kenyérrel, amint egy részét a gyermekeknek adja, akik semmi más módon nem tudnának gondoskodni tulajdon életükről. És mint a mottó mondja, ilyen módon könnyen lecsillapíthatjuk Isten haragját.

HETEDIK BOLDOGSÁG

A békességszerzés

(BEATITVDINE SETTIMA. E l'esser pacifico)

Boldogok a békességszerzők, mert Isten fiainak nevezik őket.

Nő, aki kardokon, sisakokon, pajzsokon és más törött fegyvereken tapos. Egyik kezében olajágat tartson, a következő mottóval: *Confregit arcum, scutum, gladium et bellum* [Összetörte az íjat, a pajzsot, a kardot és a háborút].[2]

A boldogság igen magas fokára jutottak azok, akik nemcsak hogy szeretnek békében és nyugalomban élni (ami, úgy tűnik, valamennyi ember általános vágya, s ezért tartják a háborút önmagában is kárhozatosnak), hanem még megpróbáltatások árán is újra békét tudnak szerezni, ha az elveszett: nem csupán maguknak, de másoknak is, s nem csupán a testnek a külső ellenséggel szemben, hanem ami sokkal fontosabb, a léleknek is a pokolbéli hatalmakkal szemben.

A békét a lába alá vetett fegyverekkel ábrázoljuk, így jelezvén, hogy saját erőnk és erényünk révén kell azt megszereznünk és megtartanunk, s így válik az még érdemesebbé és kívánatosabbá.

Az olajágat mint a béke jelét festjük kezébe, a régi és a modern szerzők egyhangú tanúsága szerint. Ezért olvassuk, hogy Aeneas Itáliában felmenvén Euandros földjére, a kezében tartott olajággal bizonyította jó szándékát a király gyanakodva közeledő fia előtt, aki erre tüstént megnyugodott.[3] Számtalan sok egyéb példát is mondhatnánk, de legyen elég ez az egy. Az ilyen emberek díja pedig az, hogy Istennek az örök boldogságra kiválasztott fiai közé számlálják őket.

[1] Jn 21,15 és Mt 16,19.

[2] Zsolt 76,4.

[3] Vergilius, *Aeneis* 8.115. Ripa forrása Cartari, *Imagini* 9. (1571, 313–314.). Az ezt követő „számtalan sok egyéb példa" is valószínűleg Cartari bőséges példatárára utal.

NYOLCADIK BOLDOGSÁG

(BEATITVDINE OTTAVA)

Boldogok, akik üldözést szenvednek az igazságért,
mert övék a mennyek országa.[1]

Nő, három gyermekének kínzatását szemlélve, akiket lábai előtt kegyetlen módon gyötörnek halálra. Mottója az Apostoltól származik: *Sicut socii passionum estis, sic eritis et consolationis* [Amiként társak vagytok a szenvedésben, úgy társak lesztek a vigasztalásban is].[2] Egyik kezében keresztet tartson, minthogy Isten sokkal nemesebb minden más dolognál. Ezért az igazságosság legnemesebb fajtája az, amely az iránta való tisztesség, dicséret és áldozat megadásában áll, még ha ez önmagunk nyilvánvaló veszedelmével, romlásunkkal és életünk elvesztésével jár is. Ezt tanúsítja a nő, kezében a kereszttel, amely, mint mondottuk, a legnemesebb igazságosság, azaz a vallásos buzgalom miatt elszenvedett üldöztetést jelenti.

Azért festjük egyiküket nőnek, a többieket pedig gyermekeknek, mert ezek állnak a legtávolabb a bűnös gondolatoktól, amelyek a kínzatást bűneik miatt valónak és megérdemeltnek tüntethetnék fel.

SZÉPSÉG

(BELLEZZA)

Nő, akinek feje felhők között rejtőzzék, testének többi részét pedig a környező fényesség alig engedje látni. Egyik kezét nyújtsa előre a fényességből, s egy liliomot tartson benne, a másikban pedig gömböt és körzőt.

Azért festjük a szépséget úgy, hogy feje a felhők között rejtezik, mert nincs, amiről a halandók nyelvén nehezebben lehetne beszélni, és amit az emberi értelem kevésbé tudna felfogni. A teremtett dolgokban lévő szépség ugyanis – metaforikusan szólva – nem más, mint fénysugár, amely Isten orcájának fényességéből fakad; így határozzák meg a platonikusok. Isten ugyanis maga a legfőbb Szépség, aki jóindulatától vezetve valamiképpen az ideák módján nyilvánítja meg magát teremtményeinek, s ez az oka, hogy azok legalább részlegesen felfoghatják a szépséget. Amiként azonban az ember, aki tükörben nézi meg magát, tüstént elfelejti a látványt – ahogyan Szent Jakab írja kánoni levelében[3] –, úgy mi is, amikor a halandó dolgokban szemléljük a szépséget, nem tudunk elég magasra felemelkedni ama tiszta és egyszerű fényességnek szemlélésére, amely minden más fényesség eredete, ahogyan Dante írja a Paradicsom 13. énekében:

Minden, akár tud, akár nem, enyészni,
csupán az Eszme fénye, mely szeretve
nemz, és ezt lelkünk Istenének érzi.[4]

[1] Mt 5,10.
[2] 2Kor 1,7.
[3] Jak 1,23.
[4] Dante, *Paradiso* 13.52. (BM).

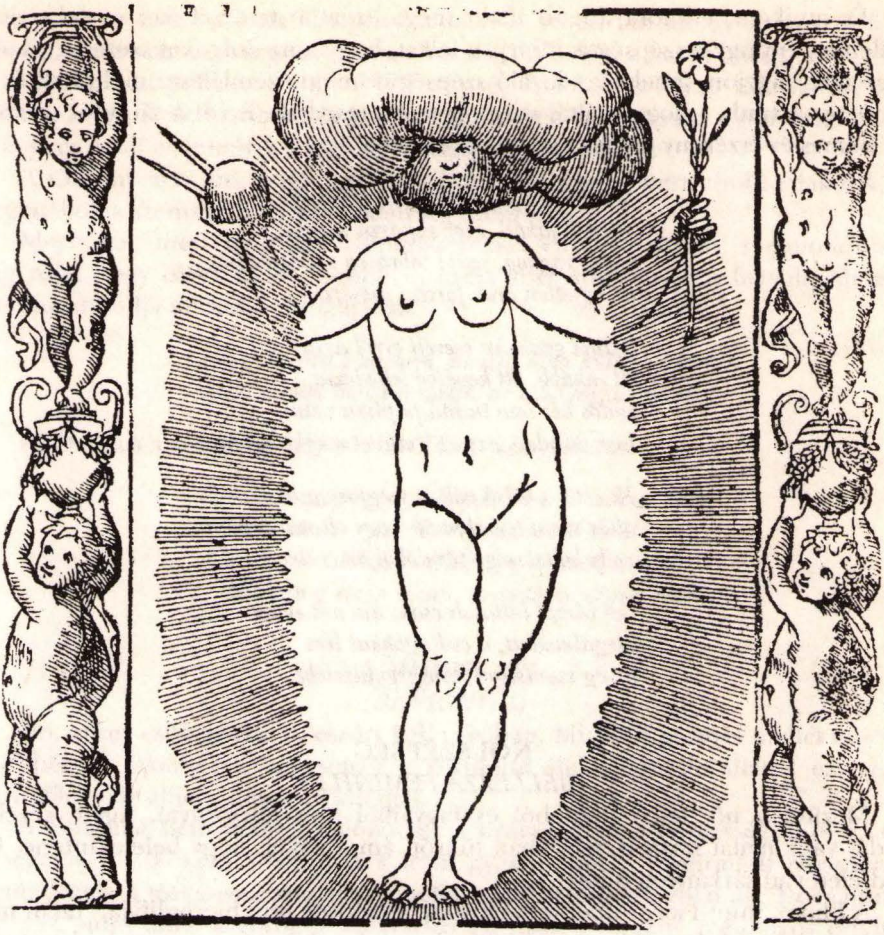

Ezért festjük tehát az előbb leírt módon. Kinyújtott kezében a liliom a női test vonásainak és színeinek szépségét jelenti,[1] hiszen minden bizonnyal a női test foglalja magában legnagyobb részét annak a kevéske szépségnek, amelyet a földön magunkénak mondhatunk és élvezhetünk, mint azt már az előbbiekben előadtuk.

Másik kezében gömböt tartson körzővel, így mutatván, hogy minden szépség az időben és térben elrendezett mértékekben és arányosságokban rejlik. A tér határozza meg a tartományok, városok, templomok, terek, az ember és a szemnek alávetett minden dolog felépítésének szépségét s ugyanígy a jól, kellő mértékkel és aránnyal elrendezett színekét és egyéb hasonló dolgokét is. Az idő uralja a harmóniákat, a hangokat, a szavakat, a szónoklatokat, a ritmust és más dolgokat, amelyek mérték szerint elrendezve gyönyörködtetnek minket, és méltán mondatnak szépnek.

[1] Ugyanezt mondja a liliomról Baldini, *Mascherata* 1565, 56. (Bellezza) is.

És amiként a liliom átható illata megmozgatja az érzékeket és felfrissíti a szellemet, éppúgy a szépség is rábírja a lelket, hogy ama dolgokat szeresse, és azok élvezetére vágyjon, amelyeket kiváló szépségük miatt szemlélésre méltónak és értékesnek tartunk, s hogy ezáltal maga is tökéletesedjék. Erről a tárgyról szerzette egy nemes és érzékeny elme az alábbi szonettet.

A szépség fény, amely a legfőbb égi
fényből fakad, ezer sugárra oszlik;
s míg ragyog, majd vibrálva szertefoszlik,
az egyetlen örök forrást dicséri.

Színét gyakran cseréli erről arra,
itt inkább, ott kevésbé felfedezni,
tudós kéz sem tudná papírra vetni,
hisz minden eszmét s művet meghaladna.

Ki ezt s a túlsó pólust megformálta,
akár szent templomát, hogy ott mindenkor
mély bölcsessége tündököljön, véle

szikrányit láttatott csak, ám mit ekkor
megálmodott, a csillagokkal írta
az ég szentséges hangjegyfüzetébe.

NŐI SZÉPSÉG
(BELLEZZA FEMINILE)

Mezítelen nő, fején liliomból és fagyalból font koszorúval. Egyik kezében dárdát vagy nyilat tartson, másikban tükröt, ám anélkül, hogy beletekintene. Egy módfelett vad sárkányon üljön.

A liliom, mint Pierio Valeriano előadja, a szépség régi hieroglifája,[1] talán mert minden virág közül a liliom rendelkezik azzal a három nemes tulajdonsággal, amelyeket egy előkelő firenzei nő fedezett fel egy gyakorlatlan szobrász művében. Amikor ugyanis megkérdezték tőle, miként vélekedik a szoborról, a nő kiváló éleselméjűséggel azt felelte – rámutatva ezzel a tökéletes nő szépségére és egyúttal hallgatólagosan a munka gyarlóságára is –, hogy az fehér, finom és tömör. A márványnak ezeket a tulajdonságait ugyanis a szép női test sem nélkülözheti, fűzi hozzá a történethez Giorgio Vasari,[2] és éppen ez a három tulajdonság tünteti ki minden más virágnál inkább a liliomot.

A nyilat, ha sebet üt, az első pillanatban szinte nem is érezni; ám ahogy egyre beljebb halad, egyre mélyül a seb is, s végül már igen nehéz kirántani belőle a fegyvert. Jól mutatja ez, hogy ha valaki a női szépségtől megigézve a szerelem

1 Valeriano, *Hieroglyphica* 55. *De lilio. Pulchritudo.*
2 Vasari, *Vite* 1568 (ed. Torrentiniana), 267. *Vita di Baccio Bandinelli scultore fiorentino.*

bűvöletébe esik, nem észleli azonnal a halálos sebet; ám ahogy az fokról fokra mélyül, végül már nem segít rajta, ha eltávolítja is belőle a halált hozót.

A tükör azt példázza, hogy a női szépség hasonló az olyan tükrökhöz, amelyekben ki-ki tökéletesebbnek látja önmagát, s ezek közül abban gyönyörködik, azt kívánja és azzal él, amelyik a legtökéletesebbnek mutatja őt.

A sárkány arra int, hogy ne bízzunk a szépségben, mert ahol az lakozik, ott megtaláljuk a szenvedély és a féltékenység mérgét is.

Mezítelen, mert nem kell szépítőszerekkel elfednie magát; s elmondhatjuk még róla, hogy törékeny és esendő is, ezért visel koszorújában fagyalt, ahogyan Vergilius mondja második eklogájában:

Óh gyönyörű gyerekem, ne ítélj soha külszín után te,
Mert a sötét ivoját leszedik, de a hó fagyal elhull.[1]

És Ovidius a szerelem művészetéről írott könyvében:

Romlik a szép külső, lekopik, ha lejárnak az évek,
mind kisebb s kisebb, míg tovaszáll az idő.
Lám, a hiú liliom, s violák sem nyílnak örökké;
honnan a rózsa lehull, árva tövis marad ott.[2]

JÓINDULAT
(BENIGNITA)

Nő, arany csillagokkal teleszórt kék ruhában. Mindkét kezével mellét szorítsa, amelyből tej fakadjon bőségesen, s a körülötte álló különféle állatok ezt igyák. Balra tőle oltár álljon, rajta égő lánggal.

A jóindulat nem sokban különbözik a nyájasságtól, a kegyességtől és az emberségességtől. Főként alárendeltek iránt gyakoroljuk, s megfontolt együttérzést jelent, amely a törvények szigorúság nélkül való értelmezésében áll. Ez majdnem ugyanaz, mint amit a görögök ἐπιείκειαnak, azaz a törvény méltányos értelmezésének neveztek.

Az ég módjára csillagokkal teleszórt kék ruhába öltöztetjük, mert minél több csillaggal ékesnek és derültnek látjuk az eget, annál jóindulatúbbnak szoktuk mondani. Ugyanígy jóindulatúnak mondjuk azt is, aki derült arccal, udvariasan és minden érdek vagy világi elismerés vágya nélkül irgalommal van mások iránt, és ilyen módon tesz kegyes igazságot.

Melléből tejet fej, amelyből számos állat iszik, mert a jóindulatnak és a szeretetnek egyaránt tulajdonsága, hogy nagy odaadással, bőven ontja mindazt, amivel csak a természet ellátta, Szent Pál mondása szerint: *A szeretet jóindulatú.*[3] Ez a cselekedete azt is mutatja, hogy az alattvalók iránt gyakorolt jóindulatnak, mint mondtuk, felül kell emelkednie az igazság szigorán, ahogyan a jogtudós Papinia-

[1] Vergilius, *Eclogae* 2.17. (LI nyomán).
[2] Ovidius, *Ars amatoria* 2.113. (BA).
[3] 1Kor 13,4.

nus mondja, és az igazság társnőjének kell lennie, mint szépen kifejti Cicero a De finibusban.[1] Ezért mindenkinek dicsérnie és magasztalnia kell őt, ahogyan Plutarchos állítja 26. fejezetében: *Aki a jóindulatot nem dicséri, annak minden bizonnyal vagy gyémántból van a szíve, vagy vassal metszették ki a helyéből.*

Az oltár a tűzzel azt jelzi, hogy a jóindulattal főként vallásos indíttatásból élünk – amelyet leginkább áldozatok alkalmával gyakorolunk –, vagy legalábbis nem nélkülözheti a vallásos érzést, nehogy akár emez késedelmet, akár az igazság akadályoztatást szenvedjen. Ilyen módon kell utánoznunk magát Istent, aki egyformán igazságos és jóindulatú.

[1] Cicero, *De finibus bonorum et malorum* 5.23.

BŰNÖS BECSMÉRLÉS

(BIASIMO VITIOSO)

Ösztövér, fakó arcú öreg, nyitott szájjal. A föld felé görnyed, s azt üti a kezében tartott bottal. Így képzelték el a régiek Momót, a korholás és becsmérlés istenét.[1]

Azért festik öregnek, mert az öregek tulajdonsága, hogy mindig becsmérlik a másét, akár azért, hogy így tündököljenek számos év alatt összegyűjtött tapasztalataikkal, akár hogy ilyen módon magasztalják a letűnt időket, akár csak avégett, hogy féket vessenek a fiatalok szabadosságára.

Azért is festjük öregnek, mert a becsmérlés egyidős a teremtett emberrel, aki első gyönyörűségeinek ízlelgetésekor máris tisztátalan szájjal mocskolta be Teremtőjének tiszta és igaz dicsőségét. Káromolta ugyanis az Ő akaratát, amellyel tilalmat mondott az almára, s ezzel halált vásárolt magának.[2]

Azért is ábrázoljuk öregnek, mert a vénség hasonlatos a télhez, amely minden örömöt és gyönyörűséget lekopaszít a mezőkről.

Aszott és sápatag, mert többnyire ilyenné válik, aki irigységből becsmérel másokat – márpedig szinte mindig ez vezeti a becsmérlőt –, de ilyenné az is, akit becsmérelnek, a szívében túlcsorduló keserűségtől.

Nyitott szájjal álljon, mert a becsmérlés az emberek vélekedéséből fakad, azaz amikor sok nyelv egybehangzóan fáradozik egyvalaki dicsőségének bemocskolásán.

A földet bámulja, mert a becsmérlő nem érhet mást, csak hitvány véget. Amire pedig teljes erejével támaszkodik, az a mézesmázos hízelkedés száraz karója.

JÓSÁG

(BONTA)

Aranyba öltözött szép nő, fején rutakoszorúval. Szemét az ég felé fordítsa, karjában pelikánt tartson kicsinyeivel, s mellette patak partján zöldellő fácska álljon.

Az emberi jóság különféle jó részek egységét jelenti, amilyen a hűség, őszinteség, szilárdság, igazságosság és türelem.

Azért festjük szépnek, mert a jóság a szépségről ismerszik meg, lévén, hogy elménk az érzékeken keresztül nyer megismerést.

Az aranyszínű ruha a jóságot jelenti, mert az arany a legfőképpen jó minden fém között. Horatius aranynak nevezi a középszert, amelyből maga a jóság is fakad minden dologban.[3]

A patak partján álló fa Dávid első zsoltárára utal, amely azt mondja: az Isten törvénye szerint élő ember hasonló a tiszta, szép és gyors vizű patak partjára ültetett fához.[4] Mivel pedig a jóság, amelyről beszélünk, nem más, mint egybehangzás Isten akaratával, ezért festhetjük ilyenformán. Hasonló okból festjük mellé a pelikánt is, amely madár számos szerző szerint ínséges időben úgy táplálja

[1] *Anthologia Palatina* 16.265. és 266. Ripa forrása Cartari, *Imagini* 12. (1571, 473.). Hasonlóképpen írja le – Cartari nyomán – Baldini, *Mascherata* 1565, 16. (Momo) is.

[2] Vö. Róm 5,12; 6,23.

[3] Horatius, *Carmina* 2.10.5.

[4] Zsolt 1,3.

fiait, hogy csőrével megsebzi önmagát, és tulajdon vérét adja nekik eledelül. Így írja a maga helyén nagy részletességgel Pierio Valeriano és más modern írók is a mi nyelvünkön.[1]

Ruscello az augsburgi bíboros *impresá*jában[2] nem mást állít elénk, mint ugyanezt a jóságot.

Azért áll az ég felé fordított arccal, mert hajlik az isteni dolgok szemlélésére és a rossz gondolatok távol tartására, amelyek örökös háborúságot viselnek ellene. Ezért visel rutakoszorút is, mert ez a növény elűzi a rosszindulatú szellemeket, mint azt számos jeles tekintély tanúbizonysága állítja. A ruta emellett csökkenti a venusi szerelem vágyát is,[3] ami nyilvánvalóvá teszi, hogy az igazi jóság nem ad a saját érdekére és önmaga szeretetére. Ezek csak megzavarnák és tönkretennék e valamennyi erény teljességével zengő orgona harmóniáját.

HAZUGSÁG

(BVGIA)

Nő sűrű fátyolban és egész testét a lehető leginkább eltakaró öltözékben. Ruhájának egyik fele fehér, a másik fekete legyen. Fején szarkát hordozzon, kezében pedig tintahalat tartson.

Ruhájának fehér része azt mutatja, hogy a hazug emberek mindig valamilyen igazsággal kezdik mondandójukat, hogy az alá rejtsék a hazugságot. Így utánozzák a Sátánt, amelynek, mint Aranyszájú Szent János mondja Máté evangéliumához írott kommentárjaiban: *megengedtetett, hogy igazat is szóljon, hogy hazugsága ritka igazságként tündököljön.*

Ruhájának másik, fekete fele Tryphón görög grammatikusnak arra a mondására utal, hogy a hazugságnak fekete a farka.[4] Ugyanebből az okból tesszük a képmás fejére a tarka tollú szarkát, kezébe pedig a tintahalat, amely Pierio Valeriano 28. könyve szerint szorongatott helyzetben egyfajta fekete nedvet bocsát ki farkából, hogy ebben elrejtőzzék, ilyen csalás révén remélvén elmenekülni a halász elől.[5] Így a hazug ember is a hazugságok ködével burkolja be magát, s nem merészkedik soha a jó hírnév napvilágára.[6]

1 Valeriano, *Hieroglyphica* 20. *De pelecano. Miseratio.*

2 Ruscello, *Imprese* 1583, 299–303.; Otto Truchses augsburgi bíboros impresája. Lásd még az Elvetemültség *(Impietà)* és A bűnök megbánása *(Pentimento de peccati)* címszavaknál is.

3 Lásd a Házastársi tisztaság *(Castità matrimoniale)* címszót, ahol Mattiolo, *Dioscoride* 1568, 774.-re hivatkozik.

4 Ps.-Tryphón, Περὶ τρόπων 194.4.

5 Valeriano, *Hieroglyphica* 28. *De sepia. Mendacium.* Ő idézi Tryphónt is. Forrása Aelianus, *De natura animalium* 1.34.

6 A címszó szinte szó szerint Baldinitól, *Mascherata* 1565, 15. (Bugia), kivéve az Aranyszájú Szent Jánosra tett utalást, amelyet Baldini nem vett át Valerianótól.

Hazugság

(Bugia)

Csúnya fiatal nő, aki azonban nagy mesterséggel, színejátszó ruhával ékesíti magát; ezt különféle maszkok és nyelvek képei díszítsék. Sántának ábrázoljuk, azaz egyik lába fából legyen, s bal kezében meggyújtott rőzsenyalábot tartson.

Szent Ágoston a hazugságot lefestvén azt az olyan ember hamis értelmű szavának mondja, aki rossz szándékkal valamit eltagad, vagy valamilyen hamis dolgot állít.

Fiatal, de csúnya nőnek ábrázoljuk, mert az alantasok bűne ez, és a nemes emberek a lehető leginkább elkerülik egymás közötti érintkezésükben. Olyannyira, hogy manapság szokásba jött a társalgás során a nemességet bizonygatni, s ezt mintegy esküvésként szokták érteni arra nézve, hogy amit az illető mond, biztos és való dolog.

Nagy mesterséggel öltözködik, aminthogy fortélyos mesterség révén iparkodik olyan dolgokat elhitetni, amelyek valójában nem léteznek.

Különféle maszkokkal és nyelvekkel festett színejátszó ruhája a hazug állhatatlan természetét bizonyítja. Ez ugyanis beszédében az igazságtól eltérvén minden dolognak más színezetet ad. Innen ered a közmondás, amely azt tartja: *Mendacem oportet esse memorem* [Jó emlékezete kell legyen a hazugnak].[1]

A kezében tartott égő rőzsenyaláb annyit jelent, hogy amiként az ilyen tűz hamar fellobban és hamar elhamvad, úgy a hazugság is gyorsan születik és gyorsan elenyészik.

Sántasága azt teszi nyilvánvalóvá, amit közönségesen úgy mondanak: a hazugság sántít.[2]

SÖTÉTSÉG

(BVIO)

Barna ifjú, arany csillagokkal telehintett égszínkék ruhában. Fején bagoly üljön, jobbjában fekete fátylat tartson, baljában pedig aranyszínű pajzsot, amelynek közepén festett mezőben az a mottó álljon: AVDENDI [Merészség].

SZERENCSÉTLENSÉG

(CALAMITA)

Bánatos nő, hitvány fekete ruhában, amint elgyengülten nádra támaszkodik. Kezében egy köteg törött szárú és hullott kalászt tartson, mintha a vihar verte volna el a termést.

Fekete ruhája a búskomorságot jelenti, amely a szerencsétlenségnek örökös társa.

Nádra támaszkodik, mert nincs szerencsétlenebb annál, aki végső romlás előtt áll, úgyhogy már megváltásaként óhajtja a halált. A nád pedig üreges és kevéssé szilárd lévén éppolyan könnyen eltörik a súly alatt, mint amilyen könnyen megcsal minket e világ minden reménysége, hiszen a legkisebb szél is elegendő mind

[1] Erasmus, *Adagia* 2.3.74. (Mendacem memorem esse oportet). Forrása Quintilianus, *Institutio oratoria* 4.2.91.

[2] Ol. *La bugia ha le gambe corte.*

légváraink, mind alapjaik romba döntéséhez. A szerencsétlenség ilyenformán a nád száráról *[calamo]* kapta nevét.

A búzakéve, mint mondtuk, a termés elvesztését és romlását jelenti, amely szerencsétlenségünk egyik legfőbb oka.

SZERENCSÉTLENSÉG VAGY NYOMORÚSÁG

(CALAMITA O MISERIA)

Ösztövér s egész testében leprás nő, akinek csupán szégyenletes részeit takarja valami kevés lepel. Mellette néhány kutya álljon lábának sebeit nyaldosva. Kezét esdekelve alamizsnáért nyújtsa.

Szerencsétlenség és nyomorúság

(Calamità, & Miseria)

Búskomor, meztelen nő, egy nádas közepén, egy köteg darabokra törött nád tetején ülve.

Búskomornak festjük, mert a nyomorúság ilyenné teszi az embert, akit már az sem vidít fel, ha a szerencse valamelyest rámosolyog is. Így mondja Seneca a Thyestesben:

> *De kíséri közös hiba mind a szegényt:*
> *míg sorsukban hogy sose hisznek,*
> *s ha szerencséjük rájuk ragyog is,*
> *örömöt restell minden nyomorult.*[1]

Ülve ábrázoljuk, jelezvén, hogy reménységei összeroskadtak, s velük roskadt ő maga is. Ezért mondja Szent Ágoston, hogy a nyomorúság a gyötrelmek sokaságát jelenti.

Az összetört náddal a régiek mindig a szerencsétlenséget jegyezték. A rómaiak innen vették a szerencsétlenség *[calamitas]* nevét is, mivel *calamus*nak hívták a nádat.

RÁGALOM

(CALVNNIA)

Nő, akit felháborodottnak ábrázolunk. Baljában meggyújtott fáklyát tartson, jobbjával pedig hajánál fogva húzzon maga után egy mezítelen ifjút, aki összekulcsolt kezét az égre emeli.[2] Egyik oldalán egy baziliszkusz legyen.

Azért festjük haragvó tekintetűnek, mert szülője a harag és a felháborodás.

A meggyújtott fáklya azt mutatja, hogy a rágalom igen alkalmas eszköz a békétlenség tüzének fellobbantására és valamennyi királyság elhamvasztására.

[1] Seneca, *Thyestes* 938. (KCs).

[2] Lukianos, *Calumniae non temere credendum* 2–5., ahol a szerző Apellés Rágalom-képét írja le így. Ez a hely az *ekphrasis* (képleírás) kedvelt és gyakran imitált példája volt a reneszánsz korban. Ripa forrása Cartari, *Imagini* 12. (1571, 469.).

Fiatalembert húz maga után, aki összeteszi kezét. Ebből megismerjük, hogy a rágalmazás nem más, mint az ártatlanok jó hírének megtépázása.

Azért festjük mellé a baziliszkuszt, mert Pierio Valeriano 14. könyve szerint az egyiptomi papok ezzel az állattal jegyezték a rágalmat. Amiként ugyanis a baziliszkusz marás nélkül, puszta pillantásával is képes ártani az embernek, úgy a rágalmazó is titokban sugdos a fejedelmek és mások fülébe, csalárd módon befeketítve áldozatát.[1] Amaz pedig emiatt kárt, bajokat, gyötrelmeket, sőt végül halált is szenved, anélkül, hogy bármit tehetne ellene, hiszen nem is tudja, miért történik vele mindez az igaztalanság. Igen gyakran látjuk ezt manapság számos udvarban, s Hérodotos is ezt mondja a rágalomról 7. könyvében: *A rágalmazó úgy követ el igazságtalanságot a vádlottal szemben, hogy távollévőt vádol.*[2]

SZESZÉLY
(CAPRICCIO)

Különféle színekbe öltözött ifjú. Fején ruhájához hasonló sapkát viseljen különféle tollakkal. Jobbjában fújtatót, baljában sarkantyút tartson.

Szeszélyesnek azokat mondjuk, akiknek cselekedeteit más emberek rendes nézeteitől eltérő ideák vezérlik. Ugyanennek a szónak az egyik jelentését a másikra átvive, analógia folytán szeszélynek nevezzük az olyan ideákat is, amelyek a festészetben, zenében vagy más műfajban távol esnek a megszokottól. Az állhatatlanság a figura fiatal korában, a változékonyság pedig a színek sokféleségében nyilvánul meg.

Tollakkal ékesített sapkája azt mutatja, hogy az effajta szokatlan cselekedetek sokfélesége főként a fantáziából ered.

A sarkantyú és a fújtató arra vallanak, hogy a szeszélyes ember egyaránt kész dicsérni mások erényét vagy böködni bűneiket.

A HÉT BOLYGÓ KOCSIJA
(CARRI DE I SETTE PIANETI)

A HOLD KOCSIJA
(CARRO DELLA LVNA)[3]

Ahogyan Boccaccio leírta Az istenek leszármazásának 4. könyvében.

Szűzi külsejű nő egy fehér és egy fekete ló által húzott kétkerekű kocsin, így jelképezvén, hogy a Hold mind éjjel, mind nappal megállás nélkül halad pályáján.[4] A fent nevezett Boccaccio 5. könyve szerint kocsiját két szarvas húzza, mert

[1] Valeriano, *Hieroglyphica* 14. *Basiliscus. Calumniis afflictus.* Forrása Hórapollón, *Hieroglyphica* 1.1.

[2] Hérodotos, *Historiae* 7.11. Ripa latin fordításban idézi.

[3] Az antik istenségek allegóriáit felvonultató szekerek ideáját és legtöbbjüknek képét is Baldini *Mascheratá*jából vette át Ripa. Lásd erről az utószót.

[4] Boccaccio, *Genealogia deorum* 4.16. Forrása Sevillai Szent Izidor, *Etymologiae* 18.36.2. Boccaccio 4. könyvére hivatkozva így írja ezt Baldini, *Mascherata* 1565, 62. (Luna) is.

a Hold, amelynek körpályája kisebb az összes többi bolygóénál, valamennyiüknél gyorsabban végigfutja azt.[1] Claudianus és Festus Pompeius azt mondják, hogy öszvérfogaton halad, mert a Hold természetétől fogva terméketlen és hideg, akárcsak az öszvérek.[2] Ausonius Gallus szerint két tinó vontatja; hihetőleg szarvaiknak a Holdhoz való hasonlatossága okán, ami miatt két kis szarvat is tehetünk a Hold fejére;[3] vagy pedig azért, mert ezeket az állatokat áldozták ennek az istennőnek.

Prudentius a Holdat szép fényes lepelbe öltözteti, mondván:

[1] Boccaccio, *Genealogia deorum* 5.2. Tőle idézi Cartari, *Imagini* 2. (1571, 106.).

[2] Festus Pompeius, *De verborum significatione*, ed. Lindsay, p. 135. Ripa forrása Cartari, *i. h.* Claudianus azonban Cartari szerint is tinókkal húzatja a szekeret (*Raptus Proserpinae* 3.401.).

[3] Ausonius, *Epistolae* 19.3. Ugyancsak Cartaritól.

Finom fehér lepelbe öltözötten,
feltűrt ruhában hajtja négy csikóját
az égi szűz, Latona szép leánya.[1]

Öltöztethetjük olyan ruhába is, amelynek fölső része fehér, vörös és szürke, míg övétől lefelé fekete; így mutatván, hogy a Hold fénye nem sajátja, hanem másoktól kapja azt. Ügyeljünk rá, hogy a figura szépsége érdekében igen szépen rakjuk fel a mondott színeket, amelyek arról tanúskodnak, hogy a Hold gyakran változtatja színét, s ebből sokan képesek az idő változására következtetni. Így például Apuleius szerint a Hold vörössége szelet, szürkesége esőt, fényessége pedig derült időt jelez.[2] Plinius ugyanezt írja 18. könyve 31. fejezetében.[3]

A régiek vállán nyilakkal teli tegezzel, jobbjában égő fáklyával, baljában pedig íjjal festették.

Az égő fáklyát azért tartja, mert ő hozza el a fényt a frissen világra jövő gyermekeknek, minthogy segít nekik kibújni anyjuk méhéből.[4]

A fáklya azt a fényt is jelzi, amellyel a pásztoroknak szolgál. Ezek igen kedvelik a Holdat, mert nagy könnyebbséget szerez nekik éjszakánként, amikor a nyájat őrzik a vadállatok gonoszságával szemben.

Fénye ezenkívül nedvességét is jelenti, amely kedvez a földön növekvő növényeknek s a föld alatt terjeszkedő gyökereknek.

A régiek azért festették íjjal és tegezzel, miként elmondottuk, mert a Holdat tulajdon sugaraival nyilazó íjásznak tartották – sugarai ugyanis olykor ártalmasak a halandókra nézve –, valamint hogy így jelezzék a szülő nők szúrásait is, minthogy ez az istennő ügyel a szülésre.[5]

MERCURIUS KOCSIJA

(CARRO DI MERCVRIO)

Meztelen ifjú, csupán egyetlen, vállán átvetett lepellel. Haja aranyló legyen, rajta ugyancsak arany tollakkal vagy pedig kétoldalt egy-egy szárnyacskával ékes süveggel. Kezében hírnökpálcát tartson, lábán pedig szárnyas sarut viseljen. Így találjuk lefestve a festőknél és leírva a költők számos könyvében, különösen Apuleius Átváltozásaiban.[6]

A mondott képmás egy kocsin álljon, körülötte számos kővel. Ezzel a régiek szokására utalunk, akik Mercurius szobrai előtt elhaladván egy-egy követ vetettek

[1] Prudentius, *Contra Symmachum* 1.365. Ripa Cartaritól (*i. m.* 123.) vett olasz versfordításban idézi.
[2] Apuleius, *De deo Socratis* 1.1.
[3] Plinius, *Naturalis historia* 18.347.
[4] Pausanias, *Graeciae descriptio* 7.23.5.
[5] Eusebius, *Praeparatio evangelica* 3.11.33.
[6] Apuleius, *Metamorphoses* 10.30. A kép és az utalás forrása Baldini, *Mascherata* 1565, 58. (Mercurio).

elébük; így aztán talapzatuknál idővel nagy kőrakások halmozódtak fel. Így beszéli Phornutus az istenek természetéről írott könyvében.[1]

Kocsiját két gólya húzza, amelyek Mercurius szent állatai voltak. Az íbisznek nevezett madár ugyanis, mint Aristotelés mondja az állatok természetéről írott könyvében, a gólya egy fajtája, amely Egyiptomban él. Itt uralkodott Mercurius, törvényeket adván a népnek és megtanítván az embereket a tudományokra, miként a historikusok elbeszélik; így írja Marcus Tullius is Az istenek természetének 3. könyvében.[2] Plutarchos Isisről és Osirisről szóló könyve szerint ő akarta úgy, hogy az ábécé első betűje az íbisz legyen. Ovidius pedig az Átváltozások 2. könyvében azt írja, hogy Mercurius a többi istennel együtt Typhoeus gigász elől menekülve gólyává változott.[3]

A gólya helyett két kakast is festhetnénk melléje, mert Mercuriushoz, a könnyed beszéd és a szép szavak istenéhez illik az éberség, amelyet a kakassal jegyeznek.

A hírnökpálcáról azt mondják, hogy Mercurius – a pogányok vélekedése szerint – ezzel támasztotta fel a halottakat, amiként az ékesszólás támasztja fel az emberek emlékezetét.

Szárnyas saruja és tollai a szavak gyorsaságát jelentik, amelyek egy szempillantás alatt elillannak. Homéros ezért nevezi a szavakat sebesnek, szárnyasnak és tollasnak.[4] Aki pedig bővebbet akar tudni minderről, vagy további magyarázatot akar kapni Mercurius tollairól és egyéb attribútumairól, az sok más latin nyelven író szerző mellett Boccacciónál is olvashat róluk, aki nem kevesebb szorgalommal írt mindezekről a mi nyelvünkön.

VENUS KOCSIJA

(CARRO DI VENERE)

Venust fiatalnak, meztelennek és szépnek festjük, fején rózsából és mirtuszból font koszorúval s egyik kezében tengeri kagylóval.

Venust meztelennek a buja ölelés vágya okán festették, vagy pedig azért, mert aki folyvást testi gyönyörűségek után koslat, gyakran marad végül pőrén és minden javából kifosztva. A kéjre kész nők ugyanis felemésztik a gazdagságot, elgyengítik a testet, és olyan csúf foltokat ejtenek a lelken, hogy semmi szépség sem marad rajta.[5]

[1] Phornutus, *De natura deorum*. De Mercurio. Ripa forrása Baldini, *i. h.*, az övé pedig Giraldi, *De deis* 9. (1548, 412.), akitől Cartari, *Imagini* 9. (1571, 297.) is idéz, Phornutus nevének említése nélkül.

[2] Cicero, *De natura deorum* 3.56. (22.). A bekezdés szinte szó szerint ugyancsak Baldinitól, *i. h.*

[3] Ovidius, *Metamorphoses* 5.331. Ugyanerre hivatkozik Az éjszaka órái; Hatodik óra *(Hore della notte; Hora sesta)* címszó is.

[4] Homéros, *Ilias* 1.201. et passim. Ripa a bekezdést Cartaritól, *Imagini* 9. (1571, 322.) vette át, aki részletesen idézi Apuleiust is. Valószínűleg Cartari bőséges példatárára utal Ripa megjegyzése is a „sok más latin nyelvű szerzőről".

[5] A bekezdés szinte szó szerint Cartaritól, *Imagini* 14. (1571, 535.), akinek forrása Boccaccio, *Genealogia* 3.23.

A mirtusz és a rózsa eme istennő szent virágai; egyfelől Venushoz illő illatuk miatt, másfelől a mirtusz bujaságra ösztönző ereje okán.[1] Ezért mondja Futurius, a komikus költő Dygo kéjnőt elképzelve:

S mirtuszt is hozz nekem, hogy annál jobban
élhessek Venus minden fegyverével.[2]

A kezében tartott tengeri kagyló azt mutatja, hogy Venus a tengerből született, mint azt szinte minden író előadja.

Kocsiját Apuleius szerint galambok húzzák,[3] amelyek, mint írják, igen buják, s nincs az évnek egyetlen szaka sem, hogy össze ne jönnének megízlelni a szerelmet.

Horatius, Ovidius és Statius azt írják, hogy Venus kocsiját hattyúk vontatják,[4] így mutatván, hogy a szerelmesek vágya hasonló a hattyú dalához. Minél édesebben énekel ugyanis a hattyú, annál közelebb van a halálhoz.[5] Hasonlóképpen annál nagyobb a szerelmes élvezete, minél inkább vétkezik a szerelemben.

Hogy valamelyest másként is megformálhassuk ezt a figurát, Giraldi azt írja, hogy Venust két hattyú és két galamb által húzott kocsin ábrázolják, meztelenül, fején mirtuszkoszorúval s keblén lánggal. Jobbjában gömböt vagy glóbuszt tart, mintha a világot hordozná, baljában pedig három aranyalmát. Mögötte egymást átkarolva a három Gratia áll.[6]

A glóbusz azt mutatja, hogy Venus a világmindenség úrnője és éltetője.

A három alma Paris ítéletének emlékezetére s az istennő páratlan szépségének dicséretére szolgál.

A Gratiák Venus udvarhölgyei, akik könnyen magukhoz édesgetik és megrontják az erényben szilárdan meg nem gyökerezett lelkeket.

A NAP KOCSIJA

(CARRO DEL SOLE)

A Napot tüzes, meztelen ifjú alakjában kell ábrázolnunk, sugárzó arany hajjal, kinyújtott jobb kézzel. Jobb tenyerén három kis figurát tartson, amelyek a három Gratiát ábrázolják. Baljában íjat és nyilakat hordozzon, s lába alatt nyíllal megölt kígyó legyen.[7]

[1] Vö. Giraldi, *De deis* 13. (1548, 533.).

[2] Futurius (Sutrius), idézi Fulgentius, *Mitologiae* 3.8. A bekezdés és a vers forrása Boccaccio, *i. h.* 3.22.

[3] Apuleius, *Metamorphoses* 6.6. Ripa forrása itt Cartari, *i. h.* 533., az övé pedig Giraldi, *i. h.* 532. Vö. Ovidius, *Metamorphoses* 14.597.

[4] Horatius, *Carmina* 3.28.13. és 4.1.9.; Ovidius, *Metamorphoses* 10.718., vö. 10.708. és *Ars amatoria* 3.809.; Statius, *Silvae* 1.2.142., vö. 3.4.22. Mindhárom utalás forrása Giraldi, *i. h.* 532. Ugyanígy mondja Cartari, *i. h.* is.

[5] Lásd ehhez a Költészet *(Poesia)* címszót.

[6] Giraldi, *i. h.* 533. és nyomán Cartari, *i. h.* 535–536. Forrásként mindketten „a szászok krónikáját" adják meg; ez Conrad Bote, *Cronecken der Sassen*, Mainz 1492, 17r. Lásd S. Chaudhuri, „The chariot of Venus", *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes* 1981, 211.

[7] A kép forrása Cartari, *Imagini* 2. (1571, 63.). A Nap tenyerén tartott Gratiák antik forrása Macrobius, *Saturnalia* 1.17.13. Vö. ehhez Cartari, *i. m.* 14. (1571, 559.) is.

Fiatalnak a költők tekintélyével ábrázoljuk, akik között Tibullus mondja: *Csak Phoebus maga és Bacchus marad ifju örökkön.*[1]

Örök fiatalságával a Nap nagy erejét jelképezték, mivel tüzének hevével folytonosan új, szép dolgokat teremt.

Baljával a három Gratiát tartja, így mutatván, hogy minden, ami szép és jó ezen a világon, fényétől lesz látható, s életre is jórészt az kelti őket.

A kimúlt kígyók és a nyílvesszők az Apollo által megölt Python meséjére utalnak, amelyet csupán annak bizonyítására költöttek, hogy milyen áldásos munkát végez a földön a Nap, felszárítván a fölösleges nedveket és felbomlasztván, ami romlásnak indult.[2]

A mondott figura szép tartással álljon egy kocsin, amelyet Ovidius így fest le a Metamorfózisok második könyvében:

E szép szekér sok drága gyönggyel ékes,
gyeplője, rúdja színaranyba vonva,
aranyból vert a tengely, s egy-egy széles
aranypántból a két kerék abroncsa.
A nappal is száz küllőjétől fényes,
jobban, mint szép gyöngy színezüstbe fogva.
És együtt mind oly tündöklőn sugárzik,
hogy lentről egy nagy tűzgolyónak látszik.[3]

Boccaccio Genealógiájának 4. könyve szerint a kocsinak négy kereke van, mert éves pályája során négyszer hoz fordulatot az időben. Négy ló húzza, amelyek elsejét a költők Pyrousnak, a másodikat Eousnak, a harmadikat Ethonnak, a negyediket pedig Phegonnak nevezik. Ezek a nappal egyes tulajdonságait és pályáját jelentik. Pyroust, az elsőt vörösre festjük, így jelezvén, hogy hajnal hasadtával, amikor még párák lepik el a földet, a felkelő Nap vörös színű. Eous, a második fehér színű, mert miután a párákat eloszlatta, a Nap tisztán és fényesen ragyog. A harmadikat, Ethont sárgába hajló lángvörösnek ábrázoljuk, mert a Nap az ég harmadán állva mutatkozik a legragyogóbbnak; míg az utolsót, Phegont feketébe hajló sárgára festjük, így mutatván, hogy a Nap egyre inkább a föld felé hanyatlik, majd végül lenyugszik, és sötétségbe borítja a földet.[4]

[1] Tibullus, *Elegiae* 1.4.37. (KCs). Ripa Cartaritól, *Imagini* 2. (1571, 58.) vett olasz versfordításban idézi, s a rá következő magyarázat is Cartaritól származik. Ugyanígy ábrázolja őket Alciato, *Emblemata* 100 (In iuventam), akire Cartari hivatkozik is.

[2] Ovidius, *Metamorphoses* 1.441. Cartari a magyarázatot Boccaccio, *Genealogia deorum* 4.20.-ból vette. Vö. még Macrobius, *Saturnalia* 1.17.50–57. is.

[3] Ovidius, *Metamorphoses* 2.107.; Anguillara, *Metamorfosi* 2.49.

[4] Boccaccio, *Genealogia deorum* 4.3., Ovidius, *Metamorphoses* 2.153.-ra hivatkozva; forrása Fulgentius, *Mitologiae* 1.12. Ugyanígy írja le őket, nyilvánvalóan Boccaccio alapján, Cartari, *Imagini* 2. (1571, 94–95.).

MARS KOCSIJA
(CARRO DI MARTE)

Marsot a régiek vad és rettenetes külsejű férfinak ábrázolták. Így például Statius a Thebaides 7. könyvében rémületes szörnyekkel borított páncélba öltözteti.[1] Fején sisakot és sisakforgóján harkályt visel; jobbjában gerelyt tart, bal karján pedig vérvörös színben ragyogó pajzsot. Oldalán kardot visel, s két ragadozó farkas által húzott kocsin áll.

Azért ábrázoljuk vad és rettenetes külsejűnek, mert rémületet és rettegést kelt az ellenségben.

A páncélján látható szörnyek Mars dühét, kegyetlenségét és más hasonló indulatait mutatják.

A sisakforgójára helyezett harkály Mars szent állata, csőrének élessége miatt, amely egyetlen biztos fegyvere minden más állattal szemben.[2]

A gerely az uralmat jelképezi, mert mindazok, akik fegyvert fognak, fölébe akarnak kerekedni másoknak, és uralni őket.

Pajzsa a viadalt jelenti, kardja pedig a kegyetlenséget.

Azért ábrázoljuk kocsin állva, mert régen a harcosok hadiszekéren indultak az ütközetbe, mint Boccaccio mondja Az istenek leszármazásának 9. könyvében.

Farkasokat azért adunk melléje, mert ezek is Mars szent állatai.[3] Jól mutatják egyszersmind azok csillapíthatatlan éhségét, akik sohasem tudnak betelni a háborúval, hasonlóan a farkasokhoz, amelyek kielégíthetetlen állatok. Homéros azonban Mars kocsiját két lóval mint harcra szoktatott állatokkal húzatja, s őt követve Vergilius is így ír: *Harcra való paripák, harccal fenyeget ez a ménes.*[4]

JUPITER KOCSIJA
(CARRO DI GIOVE)

Jupitert vidám és jóindulatú, negyven év körüli férfinak festjük. Antoninus Pius és Gordianus régi érmein meztelenül ábrázolják,[5] de hogy nagyobb szépséget kölcsönözzünk neki, s hogy eltakarjuk férfias részeit, egy vállán keresztbe vetett s különböző virágokkal hímzett égszínkék leplet adhatunk rá.

Jobbjában gerely, baljában pedig villám, s két sas által húzott szekéren áll.[6]

Azért festjük meztelennek, mert Aphrodisiasi Alexandros szerint régen valamennyi isten és király képmását meztelennek ábrázolták, hogy hatalmuk és erejük mindenki számára nyilvánvaló legyen.

[1] Statius, *Thebais* 7.70.

[2] Vö. Itália; Marche *(Italia; Marca)*.

[3] Vö. Fösvénység *(Avaritia)*.

[4] Vergilius, *Aeneis* 3.540. Ezt a verssort idézi Valeriano, *Hieroglyphica* 4. *Equus. Bellum* is a lóról mint a háború jelképéről szólva; Ripa valószínűleg tőle merítette. Lásd még a Háború *(Guerra)* címszónál is. A ló Valeriano *i. m.* 4. *Equus. Quibus diis equi sacri* szerint a rómaiaknál is Mars szent állata volt.

[5] A két érmet Cartari, *Imagini* 3. (1571, 157.) ismerteti.

[6] Cartari, *Imagini* 3. (1571, 156.) szerint is mindig sasok húzzák Jupiter szekerét; magyarázatát lásd alább.

A ruhájára hímzett különböző virágok eme bolygó kedves és jóindulatú voltát jelentik. Ezekről a virágokról mondta Vergilius 4. eklogájában: *Míg fölibéd bölcsőd nevető rózsát maga sarjaszt.*[1]

A régiek a gerelyt a hatalom jelképének tartották, ezért Jupiter képmásán is ugyanezt jelenti.

A villám fenyítést jegyez. Mivel azonban ez a bolygó jóindulatú, ezért a villámot a bal kezében tartja. Így kevésbé szigorúnak tetszik, mint ha úgy ábrázolnánk, hogy jobbjában tartja, s lesújtani készül vele.

Kocsiját két sas húzza, nemcsak azt tanúsítván, hogy ezek Jupiter szent állatai, hanem azért is, hogy így utaljunk magasröptű és nemes gondolkozására, nagylelkűségére és mások iránti jóindulatára; hiszen mint mondják, neve *[Giove]* is jótéteményeiből *[giova]* származik.[2]

A sasokat azért is festjük melléje, mert ezektől kapott jó előjelet, amikor harcba indult apja, Saturnus ellen, aki fölött végül győzelmet aratott.[3] Nemkülönben azért is, mert Jupiteren a legtisztább levegőt értjük, ahol a villámok születnek. Ezt pedig csak a sassal jelképezhetjük, amely minden más madár közül a legmagasabbra szárnyal fel a földtől.

SATURNUS KOCSIJA

(CARRO DI SATVRNO)

Ahogyan Boccaccio lefesti.[4]

Rút, piszkos és lomha öregember, fején ugyancsak rút kendővel. Külseje búskomor legyen, és melankolikus temperamentumú. Ruhája rongyos; jobbjában sarlót tart, baljában pedig egy kisgyermeket, akit tátott szájjal éppen felfalni készül.

A figura két fekete ökörtől vagy két nagy kígyótól vontatott kocsin álljon. Mellette a kocsin egy triton is legyen, szájához emelt nagy kürtkagylóval, és lássék, hogy a triton farka a kocsi padlatába ágyazódik, mintha csak a földben gyökerezne.

Búskomornak festjük, ahogyan Boccaccio tette Az istenek leszármazásának 8. könyvében, hogy így érzékeltessük eme bolygó melankolikus temperamentumát. Továbbá azért is, mert a régiek, akik Saturnusszal az időt jegyezték, öregembernek ábrázolták őt, s ehhez az életkorhoz illik a melankólia.

Kendőbe tekert feje és lomha külseje a Saturnus csillagzat baljós külsejét és lomhaságát mutatják.

Piszkosnak festjük, mert a Saturnusra az jellemző, hogy ő adományozza a minden tisztességet nélkülöző tulajdonságokat.

[1] Vergilius, *Eclogae* 4.23. Lásd ezt a Vidámság *(Allegrezza)* címszónál is.

[2] Az etimológia eredete Cicero, *De natura deorum* 2.64. (25.). Ripa forrása valószínűleg Cartari, *Imagini* 3. (1571, 130.). Lásd ezt még az Elemek Empedoklés szerint *(Elementi secondo Empedocle)* és Segítség *(Soccorso)* címszavaknál is.

[3] Ugyanígy Cartari, *i. h.* Forrása Lactantius, *Divinae institutiones* 1.11. és Servius, *Ad Vergilii Aeneidem* 1.394.

[4] Boccaccio, *Genealogia deorum* 8.1.

Kezébe sarlót adunk, mert az idő minden dolgot levág és learat; s azért is, mert sarlóval jelképezzük a földművelést, amelyet ő tanított Itália lakóinak, s amely azelőtt ismeretlen volt a földön.[1]

A gyermek, amelyet felfalni készül, azt mutatja, hogy az idő elpusztítja a napokat, amelyeknek ő az atyja és nemzője.

Kocsiját fekete ökrök húzzák, mert ilyeneket szoktak volt áldozni neki, mint Festus Pompeius elbeszéli.[2]

Azt is mondhatjuk, hogy mivel ő tanította az embereket a föld megművelésére és felszántására, nehezen lehetne el eme állatok nélkül; az ökröket így a földművességre utaló jelképeknek is tekinthetjük.

A kocsin lévő triton betemetett farkával azt jelenti, hogy a történelem Saturnus idejében kezdődött, s hogy tőle hátrafelé bizonytalanok és homályosak a dolgok. Ezt mutatja a triton földbe süllyedő és elrejtett farka; mert az idők kezdete előtt nem volt, ami anyagot adjon a történelemnek.[3]

MINERVA KOCSIJA

(CARRO DI MINERVA)

Pausanias Attikáról szóló könyvében Minervát háromszögletű kocsin ábrázolja, amelynek minden oldala egyenlő hosszúságú, s két bagoly vontatja. Fegyverzete a régiekéhez hasonló. Páncélja alatt földig érő, hosszú ruhát visel, s a Medúza képe látható mellvértjére verve. Fején sisakot hord, rajta sisakforgóként szfinxet, s kétfelől egy-egy griffmadarat. Kezében gerelyt tart, amelynek alsó részére sárkány tekeredik. A figura bal karját a lábánál álló kristálypajzson nyugtatja.[4]

A háromszögletű kocsi a régieknél arra utalt, hogy Minervát tekintették a fegyverek, a szövés és hímzés, valamint az építészet feltalálójának.

Páncélban festjük, mert a bölcs ember lelke erősen felkészül a sors csapásaival szemben.

Lándzsája az éleselméjűséget jelzi; pajzsa pedig a világot, amelyet a bölcsesség kormányoz.

A lándzsára tekeredő sárkány a tanulmányokhoz szükséges éberséget jelenti, valamint azt is, hogy a szüzeknek nagy elővigyázattal kell ügyelniük magukra, mint Alciato mondja Emblémáiban.[5]

A mellvértjén látható Gorgó-fő azt a rémületet jelképezi, amelyet a bölcs ember kelt a gonoszakban.

Sisakján a griffek és a szfinx azt mutatják, hogy a bölcsesség minden kétértelműséget megold.

[1] Cartari, *Imagini* 1. (1571, 37–38. és 40.). Forrása Boccaccio, *Genealogia deorum* és Macrobius, *Saturnalia* 1.7.24. és 1.8.10.

[2] Idézi Baldini, *Mascherata* 1565, 24. (Saturno).

[3] Cartari, *i. m.* 38., forrása Boccaccio, *i. m.* és Macrobius, *i. m.* 1.8.4. Ugyanígy Baldini, *i. h.*

[4] A bekezdés Baldinitól, *Mascherata* 1565, 66. (Minerva). A Gorgó-főt, a szfinxet és a griffeket Athéné mellvértjén és sisakján említi Pausanias, *Graeciae descriptio* 1.24.5–6. Baldini forrása talán Cartari, *Imagini* 10. (1571, 360.) volt, aki szinte szó szerint idézi Pausaniast.

[5] Alciato, *Emblemata* 22. (Custodiendas Virgines). A verset lásd az Őrizet *(Custodia)* címszónál.

A kocsiját vontató baglyokat nemcsak Minerva szent állataiként festjük ide, hanem azért is, mert az istennő szemének színe hasonlít a bagolyéhoz, amely éjjel is kitűnően lát.[1] Azt példázza ez, hogy a bölcs ember átlátja és ismeri a dolgokat, bármilyen nehezek és rejtettek legyenek is azok.[2]

PLUTÓN KOCSIJA

(CARRO DI PLVTONE)

Félelmetes külsejű meztelen férfi, fején cipruskoszorúval. Kezében kis jogart és kulcsot tart. Háromkerekű s három igen vad ló által vontatott kocsin áll, amelyek egyikét Metheusnak, a másikat Abasternek, a harmadikat pedig Noviusnak hívják, mint Boccaccio mondja Az istenek leszármazásának 8. könyvében.[3] És hogy jobban felismerhetővé tegyük a figurát, lábához a Cerberust állíthatjuk, olyan formában, ahogyan ábrázolni szokás.

Meztelennek festjük, így mutatván, hogy a lelkek minden javuktól és kényelmüktől megfosztva érkeznek Plutón birodalmába, azaz az alvilágba. Ezért mondja Petrarca egyik canzonéjában, erről beszélvén:

A pőre lélek egyedül sikamlik
majd át a síkos úton.[4]

Azért festjük félelmetes külsejűnek, mert ilyennek kell lennie annak, aki elkövetett vétkeikért méltó fenyítést mér az elvetemült lelkekre.

Cipruskoszorút azért adunk rá, mert ez Plutón szent fája, mint Plinius mondja A természet históriájának 16. könyvében.[5] A régiek ennek ágaiból kötöttek számára koszorút, mert a ciprus szomorú és bánatos fa: ha ugyanis egyszer levágják, többé nem hajt ki újra.[6]

A kezében tartott kis jogar azt mutatja, hogy ő a mindenség legutolsó és legalacsonyabb részének uralkodója.[7]

A kulcs Plutón jelvénye, mert királyságának kapuját oly módon rekeszti el, hogy senki onnan vissza nem térhet.[8] Ezért mondja Vergilius az Aeneis 6. énekében:

Ámde kijönni megint az Avernusból, fel a fényre,
ez fáradságos feladat! Csak a lángszivü bírja,
kit kedvel Jupiter.[9]

1 Valeriano, *Hieroglyphica* 20. *De noctua. Minerva.*
2 Cartari, *Imagini* 10. (1571, 367.). Forrása Comes, *Mythologiae* 4.5.
3 Boccaccio, *Genealogia deorum* 8.6.
4 Petrarca, *Canzoniere* 128.101. (RMA). Lásd ezt a Kárhozott lélek *(Anima dannata)* címszónál is.
5 Plinius, *Naturalis historia* 16.139.
6 Ugyanígy mondja Cartari, *Imagini* 8. (1571, 284.).
7 Hasonlóképpen mondja Cartari, *Imagini* 8. (1571, 277.) is, Eusebiusra hivatkozva (*Praeparatio evangelica* 11.9.).
8 Cartari, *Imagini* 8. (1571, 278.).
9 Vergilius, *Aeneis* 6.128. (LI).

A kocsi azok pályafutását jelképezi, akik a gazdagság elnyerésén fáradoznak; mert Plutónt a régiek a gazdagság istenének tartották.[1]

Három kerékkel ábrázoljuk, így mutatván azok fáradságát és veszedelmét, akik fejüket ilyenre adják, valamint az eljövendő dolgok bizonytalanságát.

A három ló elsejét, mint mondtuk, Metheusnak hívják, amit Boccaccio a mondott helyen sötétnek értelmez. Ez azok bolond eltökéltségét mutatja, akik mindent meg akarnak szerezni, amire csak falánkságuk vezérli vagy jobban mondva űzi őket, bármilyen kis értékű legyen is az. A másodiknak a neve Abaster, s ez feketét jelent, így mutatván a vagyon hajhászásának nehézségét s az ezzel szinte mindig együtt járó veszélyek fölötti búskomorságot és félelmet. A harmadikat Noviusnak hívják, ami a szerző szerint langyosat jelent; mert a veszedelmektől való félelem olykor ellankasztja a szerzésvágy lángolását.[2]

Melléje a hárompofájú Cerberus kutyát, a pokol őrét festjük, amely hihetetlen vadsággal fal fel mindent.[3] Ezért mondta róla a tragédiaíró Seneca a Dühöngő Hercules című komédiájában:

Emellett látni mindjárt
Dís alvilági házát,
hol Styx veszett kutyája
a lelkeket dühödten marcangolja,
míg vérfagyasztó hangon
ugatva, bőgve három
ormótlan nagy fejével
ama királyság kapujában őrt áll.
Nyakán kígyók gyűrűznek,
pillantásuk halálos,
és hosszú farka végén
vérszomjas sárkány kígyózik szisszegve.[4]

[1] Ripa – és a forrásául szolgáló mitográfusok is már a késő antikvitástól kezdve – összekeveri Plutónt, az alvilág és Plutost, a gazdagság istenét.

[2] Boccaccio, *i. h.*

[3] Idáig a címszó – a lovak leírásától eltekintve – az idézetekkel együtt szinte szó szerint Baldinitól, *Mascherata* 1565, 106. (Plutone).

[4] Seneca, *Hercules furens* 783. Ripa olasz versfordításban idézi. Ugyanennek a helynek egy másik, Cartaritól átvett olasz fordítását lásd a Szörnyek; Cerberus *(Mostri; Cerbero)* címszónál.

A NÉGY ELEM KOCSIJA
(CARRI DE I QVATTRO ELEMENTI)

TŰZ
(FVOCO)

A régiek a tüzet Vulcanusszal jelképezték, akit meztelennek, rútnak, füstösnek és sántának festettek, fején égszínkék süveggel,[1] amint egyik kezében kalapácsot, a másikban üllőt tart.

Ez a képmás egy szigeten legyen, amelynek szélét nagy tűz nyaldossa, s ebben különféle fegyverek legyenek. A sziget két kutyától vontatott kocsin álljon.

Boccaccio Az istenek leszármazásáról írott könyvében kétféle tüzet különböztet meg. Az egyik a tűz mint elem, amelyet nem látunk, s amelyet a költők gyakran Jupiterrel azonosítanak. A másik pedig a táplált tűz, amellyel itt a földön élünk, és amelyet Vulcanus figurájával jelképezünk. Az egyik a levegőben lobban lángra, a felhők szélsebes mozgása következtében, hatalmas dördüléssel; a másik az a tűz, amelyet mi gyújtunk fából és más éghető dolgokból.

Rútnak azért festjük, mert ilyennek született, s ezért Jupiter és Juno, akiket apjának és anyjának mondanak, letaszították az égből. Az Égei-tenger Lemnos nevű szigetére esett, s ezért festjük melléje a mondott szigetet; ám lezuhanván sánta maradt.[2] Ezért tréfálkoznak rovására az istenek, ahogyan Homéros képzeli, amikor azt írja a maga nyelvén az Íliász első könyvének végén:

És ki nem oltódó nevetésre fakadtak a boldog
istenek ott, látván Héphaisztosz mint sürög és fúj.[3]

Nem másért nevettek, hanem mert sántított; hiszen nevetséges tökéletlensége ez az embernek, amikor jár vagy valamilyen mesterséget űz. Mindazonáltal éppen ebből a tökéletlenségből merítette szép dicsérete tárgyát Giovanni Zaratino Castellini, nekem jó barátom, igazi nemes, szép tehetségű és tudományú férfi, alábbi epigrammájában:

Venushoz a sánta Tytirus pásztortól

Tévedsz, nem tied ám, Cytheraea, a zsenge Cupido:
nem hajaz anyjára, s apjára sem igen.
Vak hiszen ő, te pedig szép fénnyel messze világolsz,
s apja se Vulcanus: az sántít, míg röpül ez.

[1] Baldini, *Mascherata* 1565, 73–74. (Vulcano).

[2] Ripa forrása Baldini, *i. h.*, az övé pedig Cartari, *Imagini* 10. (1571, 390.), aki az *Ilias* két helyét vonja össze: az 1.591. szerint Zeus taszította le Héphaistost Lemnosra, amikor az anyját, Hérát védelmezte vele szemben; a 18.395. szerint pedig ugyan Héra veti el sántasága miatt, de nem Lemnosra, hanem az óceánba. Cartarinál már Héra, Ripánál pedig a két szülő közösen taszítja le Lemnosra Vulcanust.

[3] Homéros, *Ilias* 1.599. (DG). Ripa latin versfordításban idézi.

Nézd Tytirust inkább, ki tiéd arcára, szemére,
s éppúgy sántit, ahogy férjed, Vulcanus úr.
Ismerj benne fiadra, s hagyd a vakot tovaszállni:
vak kölyködnél hisz szebb ez a sánta fiú.

Vulcanusnak ez a tökéletlensége azt jelképezi, hogy a tűz lángja egyenlőtlenül száll fölfelé.[1]

Meztelennek festjük, fején kék színű süveggel, mert a tűz lángja tiszta és nyílt.

A két kezében tartott kalapács és üllő a tűzön kovácsolt vasat jelentik.

A kutyákat azért állítjuk melléje, mert a régiek hite szerint Vulcanus mongibellói templomát kutyák őrizték, amelyek csupán a kegyetlen és gonosz embereket ugatták és harapták meg, ám vidáman ünnepelték azokat, akik áhítattal jöttek látogatni.[2]

Nagy lángot és abban különféle fegyvereket festünk mellé azok győzelmének jeléül, akik régen a háborúban az ellenséget levervén fegyvereiket összeszedték, s nagy halomba rakva meggyújtották, így áldozván Vulcanusnak.

A LEVEGŐ KOCSIJA
(CARRO DELL'ARIA)

Martianus Capella a levegőt Junóval ábrázolta,[3] azaz nemes és ékes trónuson ülő érett asszonnyal, akinek arcát fehér fátyol borítja. Fején a régiek királyi koronájához hasonló pántot visel, telve zöld, vörös és kék drágakövekkel. Arca ragyogó színnel tündököl.

Ruhájának színe az üvegéhez hasonló, s fölötte sötét színű köpenyt, térdén pedig sokszínű szalagot visel.

Jobbjában villámot, baljában pedig dobot tart.

Kocsiját két gyönyörű páva húzza, amelyek ennek az istennőnek szent madarai voltak.[4] Ovidius ezért mondja a De arte amandi első könyvében:

Mondd szépnek Juno madarát, s kiteríti a tollát.
Nézz rá szó nélkül, s rejtve e nagyszerű dísz.[5]

A különféle színek és az egyéb elmondottak a levegő változásait és különféle velejáróit jelentik, így az esőt, derült időt, széllökéseket, ködöt, vihart, havat, harmatot, villámokat, mennydörgést (amelyre a kezében tartott dob utal), valamint üstökösöket, szivárványt, párát, villámlást és felhőket.[6]

[1] Cartari, *Imagini* 10. (1571, 389.). Forrása Servius, *Ad Vergilii Aeneidem* 8.414.

[2] Valeriano, *Hieroglyphica* 5. *Canis. Arbiter geniusque.* Valeriano nem említi Mongibello (Etna) nevét; ezt Ripa valószínűleg Baldini, *Mascherata* 1565, 74. vagy Cartari, *Imagini* 10. (1571, 392.) hasonló közléséből merítette. Valamennyiük antik forrása Aelianus, *De natura animalium* 11.3.

[3] A páváktól eltekintve a kép ősforrása Martianus Capella, *De nuptiis Philologiae et Mercurii* 1.67.

[4] Így mondja Valeriano, *Hieroglyphica* 24. *Pavo. Iuno* is.

[5] Ovidius, *Ars amatoria* 1.627. (BA).

[6] A címszó szinte szó szerint Baldinitól, *Mascherata* 1565, 79–80. (Giunone).

A VÍZ KOCSIJA

(CARRO DELL'ACQVA)

Phornutus az istenek természetéről írott első könyvében Neptunusszal ábrázolja a vizet. Ez öregember, akinek szakálla és haja a tengervízhez hasonló színű, s ugyanilyen színű leplet visel. Jobbjában háromágú szigonyt tart. Egy nagy tengeri kagylón áll, amelyet két bálna vagy két tengeri ló vontat a tenger közepén, s körötte különféle halak látszanak.

Neptunus a három testvér egyike, akire a sors a tengert osztotta. Ezért mondják a tenger istenének; s a régiek hol csendesnek és nyugodtnak, hol őrjöngőnek festették.

Szakállának, hajának és leplének színe, mint a mondott Phornutus beszámol róla, a tenger színére utalnak.[1]

A háromágú szigony a vizek háromféle természetét jelenti; mert a források és folyók vize édes, a tengereké sós és keserű, míg a tavaké sem nem keserű, sem nem kellemes ízű.[2]

A kocsi a tenger felszínének mozgását jelenti, amely olyan kavargással és zajjal jár, amilyet a kocsi kerekei keltenek.

Kocsiját vad lovak húzzák, így mutatván, hogy Neptunus volt feltalálójuk, mint a költők mondják. Szigonyával a földre ütve lovat hívott ugyanis életre belőle, amelyet, mint Diodorus mondja, elsőként ő szelídített meg.[3]

A föld kocsija

(Carro della Terra)

Az istenek leszármazásának 3. könyvében Boccaccio érett asszony alakjában ábrázolja a földet,[4] fején tornyokkal díszített koronával, mivel a költők „tornyosnak" mondják, így Vergilius is az Aeneis 6. könyvében:

> *Berecyntia örvend*
> *gyermekein csak eképp, amidőn tornyos-koronásan*
> *áthajt Phrygia városain.*[5]

[1] A leírás és a Phornutusra való hivatkozás Cartaritól, *Imagini* 7. (1571, 240–241.). Phornutus, *De natura deorum* 22. csupán a „kékhajú" homérosi jelzőt használja (vö. Homéros, *Ilias* 20,144. és *Odyssea* 9.536.), s a kék lepel ennek félreértett fordítása.

[2] Az 1603-as kiadásból sajtóhiba folytán maradt ki a tavak említése, amelyet a későbbi kiadásokból fordítunk. A magyarázat forrása ugyancsak Cartari, *Imagini* 7. (1571, 241.), aki ezt a kép más elemeivel – a bálnákkal, tengeri lovakkal, kagylóval és magával a szigonnyal – együtt Philostratostól származtatja (*Imagines* 1.8.), jóllehet ez utóbbi csupán tengeri lovakról és tengeri szörnyekről tesz említést, minden értelmezés nélkül.

[3] Diodorus, *Bibliotheca historica* 5.69.4. Az utalás forrása Cartari, *Imagini* 7. (1571, 253.), aki említést tesz a többi „költőről" is: Martianus Capella, *De nuptiis Philologiae et Mercurii* 1.78–80.; Vergilius, *Georgica* 1.12. és Servius kommentárja ugyanehhez: Servius, *Ad Vergilii Aeneidem* 8.1.

[4] A kép és az értelmezések is Boccacciótól, *Genealogia deorum* 3.2., aki Ops földistennőt írja le így. Boccaccio leírását Cartari, *Imagini* 5. (1571, 204–205.) és Baldini, *Mascherata* 1565, 112. (Cybele) is nagyrészt átveszi.

[5] Vergilius, *Aeneis* 6.784. (LI).

Különféle fák leveleivel, füvekkel és virágokkal gazdagon hímzett ruhát visel. Jobbjában jogart, baljában pedig kulcsot tart.

Négyzet alakú, négykerekű kocsin ül, számos üres szék között, s kocsiját két oroszlán húzza.

Tornyos koronáján a földet kell értenünk, amelynek kerekségét, mint szép koronát, számos város, torony, vár és falu ékesíti.

Füvekkel és virágokkal hímzett ruhája ama dolgok számlálhatatlan sokaságát jelenti, amelyek a föld felszínét borítják.

A jobbjában tartott jogar a föld urainak birodalmait, gazdagságát és hatalmasságát jelképezi.

Kulcsai, mint Izidor elbeszéli, azt mutatják, hogy a föld télen bezárul, magába rejtve a befogadott magot, hogy az ott kicsírázván, tavasszal ismét a világra jöjjön. Ilyenkor mondják, hogy a föld ismét megnyitja magát.[1]

A kocsit húzó oroszlánok azt mutatják, miként végzi a földművesség a magvetés munkáját. Az oroszlánok ugyanis, mint Solinus mondja a csodálatos dolgokról írott könyvében, óvatos állatok, s ha homokos vidéken haladnak át, farkukkal eltörlik lábuk nyomát, hogy a vadászok azokat követve rájuk ne találjanak. Éppígy tesznek a földművesek is a földdel, amelybe ha magot vetettek, tüstént betakarják a barázdát, hogy a madarak fel ne szedegessék.[2]

Az említett székek nem mást jelentenek, mint hogy a házak, sőt gyakran a lakosokkal teli városok is gyakran megürülnek a háborúk vagy a járványok miatt. Azt is jelentik a székek, hogy a föld felszínén sok üres és lakatlan hely van; vagy azt is, hogy a föld mindig számos üres széket tartogat az újonnan születettek számára.

AZ ÉJSZAKA KOCSIJA

(CARRO DELLA NOTTE)

Ahogyan különböző költők festették, kiváltképpen Boccaccio Az istenek leszármazásának első könyvében.

Érett asszony, négykerekű kocsin, amelynek kerekei az éjszaka négy részét jelentik.[3] Tibullus két fekete lóval húzatja a kocsit, amellyel az éjszaka sötétségét jelképezi;[4] mások pedig két baglyot fognak eléje, amelyek éjszakai madarak. Vergilius két nagy, szélesre tárt fekete szárnyat ad rá, hogy úgy tűnjék, mintha röptében

[1] Szent Izidor, *Etymologiae* 8.11.62. Ez a részlet nem található meg Boccacciónál, forrása Cartari, *Imagini* 5. (1571, 206.), aki Giralditól merítette.

[2] Solinus, *De mirabilibus* 27.20. Idézi Boccaccio, *i. h.*

[3] Boccaccio, *Genealogia deorum* 1.9. A címszó Cartaritól, *Imagini* 9. (1571, 330.), s ő idézi így Boccacciót. Boccaccio azonban – Macrobius, *Saturnalia* 1.3.12. alapján – hét részre osztja fel az éjszakát, s a kocsi kerekei nála ezek közül csupán azt a négyet jelképezik, amelyek teljes egészében a pihenésre szolgálnak. Lásd ehhez Az éjszaka négy része *(Le quattro parti della notte)* címszót is.

[4] Tibullus, *Elegiae* 2.1.87. A verset idézi Cartari, *i. h.* is.

betakarná velük a földet;[1] Ovidius pedig mákból font koszorút ad fejére, amely az álmot jelképezi.[2]

BACCHUS KOCSIJA
(CARRO DI BACCO)

Vidám ifjú, akinek meztelen testét csupán a vállán átvetett hiúzbőr takarja. Fején borostyánból font koszorút viseljen, s jobbjában ugyanezzel a növénnyel befont thyrsust tartson. A mondott képmás egy körös-körül szőlővenyigével s fehér és fekete szőlőfürtökkel díszített kocsin álljon, amelyet párducok és tigrisek vontatnak.

A költők szerint Bacchus találta fel a bort, s ennek volt istene.

Fiatalnak festjük, s homlokát borostyánnal övezzük, mert ez az ő örökzöld szent növénye. Ez egyúttal a Bacchusszal jelképezett borra is utal, amely sosem öregszik meg, sőt minél vénebb, annál nagyobb az ereje.

Vidámnak festjük, mert a bor megvidámítja az ember szívét;[3] s mérséklettel fogyasztva erejét is növeli.

Meztelennek azért festjük, mert aki mértéken felül iszik, lerészegedik, s mindenét feltárja; vagy azért, mert a mértéktelen ivás szegénységbe dönti s pőrére vetkőzteti az embert; de meg azért is, mert a féktelen ivás melegséget okoz.

A borostyánnal övezett thyrsus azt mutatja, hogy amiként ez a növény mindent befon, úgy hálózza be a bor az emberi elmét.

A kocsi a részegek ingatagságát mutatja; mert ahogyan a kocsi kerekei forognak, úgy kering az ember feje is a túlságosan sok bor miatt.[4]

A hiúzbőr, amelyet testén átvetve visel, arról tanúskodik, hogy ez Bacchus szent állata. Egyúttal azt is tudtunkra adja, hogy a mértékletesen fogyasztott bor növeli a merészséget és erősíti a látást. Tudvalevő ugyanis, hogy a hiúznak kitűnő a látása.[5]

A kocsit húzó tigrisek a részegek kegyetlenségét jelképezik; mert senki sincs, akin a bor ne venne erőt.[6]

A HAJNAL KOCSIJA
(CARRO DELL'AVRORA)

Gyermeklány, olyan szépséggel, amelyet a költők rózsa, arany, bíbor, harmat és más szép dolgok nevével szoktak kifejezni. Ennyi elég is színeinek összeállításához.

1 Vergilius, *Aeneis* 8.369.

2 Ovidius, *Fasti* 4.662. Lásd ezt Az éjszaka órái; Ötödik óra *(Hore della notte; Hora quinta)* címszónál is.

3 Boccaccio, *Geneologia* 5.25. Idézi Cartari, *Imagini* 11. (1571, 431.) is.

4 Zsolt 104,15. Lásd ezt a Vidámság *(Allegrezza)* és a Vidámság, örvendezés és ujjongás *(Allegrezza, letitia e giubilo)* címszavaknál is.

5 A hiúz látását minden más állaténál jobbnak mondja Valeriano, *Hieroglyphica* 11. *De lynce. Acutissimus obtutus* is.

6 Valeriano, *Hieroglyphica* 11. *De tigride. Ferocia emollita* Homérosra és Plautusra hivatkozva a bor által megszelídített kegyetlenséget jelképezi a Bacchus kocsijába fogott tigrisekkel. Cartari, *Imagini* 11. (1571, 432.) szerint a párducok és tigrisek épp ellenkezőleg azt jelentik, hogy a bor megvadítja az embert.

Ruháját tekintve figyelembe kell vennünk, hogy három állapotát három különböző színnel kell festenünk, s ennek megfelelően három neve is van: derengés, hajnalpír és aranyszínű hajnal *[alba, vermiglia, rancia]*. Ezért olyan ruhát adnék rá, amely övéig hófehér, leheletfinom anyagú s szinte áttetsző; fölé térdig érő skarlátszínű felsőruhát, ráncokkal és redőkkel, amelyek a felhőkön visszaverődő hajnalpírt jelképezik; s térdétől a földig aranyszínűt, így mutatván aranyló hajnal voltát. Ügyeljünk rá, hogy ruhája oldalt combjától lefelé nyitott legyen, s kilássék belőle meztelen lába; ugyanígy felsőruháját is szél lobogtassa, ráncokat és redőket vetve.

Karjai is meztelenek legyenek, színük mint a rózsáé, s egyik kezével virágokat hintsen: mert eljövetelével kinyílik minden, ami éjszakára bezárult.

Vállán különféle színekkel ékes szárnyak legyenek, jelképezvén sebes mozgását; mert mihelyst felbukkan, a nap sugaraitól űzve rögvest el is enyészik.

Fején rózsákból font koszorút viseljen, s bal kezében égő fáklyát tartson. Ez a reggeli ragyogást jelképezi, amelyet már napkelte előtt látunk derengeni az égen. De egy Amort is küldhet maga előtt égő fáklyával, ennek párja pedig a nyomában járhat, egy másik fáklyával ébresztve Titót.

Aranyozott trónuson üljön, egy Pegazus ló által vontatott kocsin, mert a hajnal a költők és minden tudós barátja. Kocsiját két ló is húzhatja, amelyek egyike ragyogó fehér, a másik vörös színű. A fehér, mint Boccaccio mondja Az istenek leszármazásának 4. könyvében, azt jelzi, hogy mivel a hajnal a Naptól születik, az ég derengése megelőzi a tulajdonképpeni hajnalt. A vörös ló pedig a reggelt jelenti, amikor a földet borító párák a nap feljövetelére elillannak, s a hajnal elmúltával az ég vörös színben tündököl.

A TERMÉSZETES NAP KOCSIJA

(CARRO DEL GIORNO NATVRALE)

Igen tisztelendő Danti Perugino alatri püspöktől.

Férfi kocsin, egy kör közepén ülve, kezében égő fáklyával. Kocsiját négy ló húzza, amelyek a nap négy részét jelentik: a napkeltét és napnyugtát, valamint a hajnali és az esti szürkületet; vagy pedig a delet és az éjszakát, mert a Nap olyankor is halad előre.

A MESTERSÉGES NAP KOCSIJA

(CARRO DEL GIORNO ARTIFITIALE)

A fent nevezett szerzőtől.

Férfi, négy ló vontatta kocsin, aminek a fentiekben okát adtuk. Kezében égő fáklyát tartson, így jelezvén a fényt, amelyet a világra hoz. Kocsiját a hajnal vezesse.

AZ ÉV KOCSIJA

(CARRO DELL'ANNO)

Ugyanattól a püspöktől.

Férfi, négy fehér ló vontatta kocsin, amelyeket a négy évszak vezet.

CERES KOCSIJA

(CARRO DI CERERE)

Boccaccio Az istenek leszármazásának 8. könyvében Cerest két szörnyűséges sárkány vontatta kocsin álló nőnek festi.[1] Fején búzakalászokból font koszorút visel, mint Ovidius írja az Ünnepekben: *Erre kalász-koszorút tett a fejére megint.*[2]

És másutt: *Szőke Ceres, te kalász-koszorús, gyönyörű hajú úrnőnk.*[3]

Jobbjában egy csokor mákot, baljában pedig égő fáklyát tart.

A mondott állatokat azért festjük melléje, hogy velük jelezzük az ökrök által a föld szántásakor húzott barázdát; a föld ugyanis Cerest jelenti. De azért is, hogy ezek tanúskodjanak az Eurylochos által Salamis szigetéről elűzött kígyóról, amely Ceres templomába menekülvén örökre ott maradt szolgálójaként.[4]

A búzakalászokból font koszorú azt jelenti, hogy Ceres maga a termőföld, amely bőven termi a búzát; a mák pedig termékenységére utal.

Az égő fáklyát, úgy vélem, a nyáridőre kell érteni, amikor a leghevesebben tűznek a Nap gabonaérlelő sugarai, s amikor a tarlót és a bozótost égetik. Ilyenkor a föld felszínén lévő rossz nedvesség elpárolog, s a föld kövérré és bőven termővé válik.

OCEANUS KOCSIJA

(CARRO DELL'OCEANO)

Tiszteletre méltó külsejű, meztelen, tengerszínű öregember, akinek hosszú haja és szakálla algával, kagylókkal és más hasonló tengeri lényekkel van tele. Tengeri sziklához hasonló kocsin áll, amelyen a szirteken termő mindenféle élőlény nyüzsög. Ezt, mint Boccaccio írja Az istenek leszármazásának 7. könyvében, két hatalmas bálna húzza. Kezében tengeri tehenet tart.[5]

Öregnek és tiszteletre méltó külsejűnek festjük, mert mint Boccaccio mondja az idézett helyen, Oceanus valamennyi isten és minden dolog atyja; s Homéros az Íliászban Junót bemutatván azt mondja, hogy minden isten Oceanustól származik.[6]

[1] Boccaccio, *Genealogia deorum* 8.4. hosszan beszél Ceresről – elsősorban Proserpina elrablásáról –, és megemlíti az istennő sárkányfogatát is, amelyet az Triptolemus eleusisi királyfinak adott (forrása Hyginus, *Fabulae* 147.). Ripa leírása azonban nem tőle származik, hanem – szinte szó szerint – Cartaritól, *Imagini* 5. (1571, 225.), aki Claudianus, *Raptus Proserpinae* 1.180. skk. leírásából merít és azt idézi is. Cartari később is beszél erről a kocsiról (*i. m.* 228.), amikor a Pausanias, *Graeciae descriptio* 1.14.4. által említett eleusinioni Triptolemus-szobrot igyekszik rekonstruálni Boccaccio vagy Hyginus alapján.

[2] Ovidius, *Fasti* 4.616. (GL). Ceres búzakoszorúját Giraldi, *De deis* 12. (1548, 580b) is említi, Ovidiusnak ugyanerre a sorára utalva. Ugyanitt szól a kezében tartott mákról, egy általa Rómában látott Ceres-szoborra hivatkozva, ám értelmezést nem ad hozzá.

[3] Ovidius, *Amores* 3.10.3. (GL). Ugyanezt a sort idézi Ceres szőkeségéről szólva Giraldi, *De deis* 12. (1548, 582b).

[4] Strabón, *Geographica* 1.9.1. (C 393).

[5] A kép és értelmezése szinte szó szerint Baldinitól, *Mascherata* 1565, 98. (Oceano), akinek forrása Boccaccio, *Genealogia deorum* 7.1. A „tengeri tehenet" Baldini fókának értelmezi (*Phoca, o vechio marino*). Boccaccio leírását átveszi Cartari, *Imagini* 7. (1571, 257.) is.

[6] Homéros, *Ilias* 14.201., vö. 245., 311. Idézi Boccaccio, *i. h.*, aki elutasítja ezt a leszármazást.

Kocsija azt jelzi, hogy Oceanus körbefutja a földet, amelynek kerekségére a kocsi kerekei utalnak. Bálnák húzzák, mert ezek átszelnek minden tengert, amiként a tenger is körülfogja az egész földet.

A kezében tartott tengeri tehén azt jelzi, hogy Oceanus, akit bálnái a legmélyebb tengereken vontatnak, számtalan tengeri marhával és nimfák nagy seregével gazdag. A többi dolog a vizek számos tulajdonságát és gyakran látható sokféle formáját mutatja.

A SZERELEM KOCSIJA

(CARRO D'AMORE)

Ahogyan Petrarca lefestette.

Négy hófehér ló jő, s egy tüzes szekéren
fenségesen álló gyermekifjút vontat:
kezében íjat tart, s nyilat tegezében,
mely sisakon átüt, pajzsot is leronthat.
Vállát ezerszínű szárny borítja szépen,
máskülönben fénylik teste csupaszon csak.[1]

A TISZTASÁG KOCSIJA

(CARRO DELLA CASTITA)

Ahogyan Petrarca lefestette.[2]

Fehérbe öltözött gyönyörű nő, két unikornis húzta kocsin. Jobbjában pálmaágat, baljában pedig kristálypajzsot tart, s az utóbbi közepén egy jáspisoszlop látható. Lábánál Cupido ül hátrakötött kézzel, törött íjjal és nyílvesszőkkel. Sok egyebet mondhatnánk még erről a tárgyról; mivel azonban ennyire híres embertől való a kép, ezért minden saját magyarázatunk mellőzésével közöljük.

A HALÁL KOCSIJA

(CARRO DELLA MORTE)

Petrarcától.

Csontváz, kezében kaszával, amint két fekete ökörtől vontatott kocsin áll. Alatta számos halott fekszik, közöttük pápák, császárok, királyok, bíborosok s más fejedelmek és urak. Ehhez hasonlóan festette le Horatius:

Porba tiporja a sárga halál a póri putrit ép úgy,
mint a királyok tornyát.[3]

Statius pedig a Thebaisban:

[1] Petrarca, *Trionfo d'Amore* 1.22.
[2] Petrarca, *Trionfo della Castità*.
[3] Horatius, *Carmina* 1.4.13. (BA).

Bár ezerarcu, de egy a halál, ami minket zaklat.
Vassal, pestissel, éhséggel, faggyal, hővel,
jaj, ezer úton-módon el csakis ő veszi éltünk.[1]

A HÍRNÉV KOCSIJA
(CARRO DELLA FAMA)
Petrarcától.

A Hírnév figurája, olyan formában, ahogyan a maga helyén lefestettük; ám itt két elefánt által vontatott kocsin áll. Minthogy a Hírnevet másutt írom le, itt nem is mondok róla többet.[2]

AZ IDŐ KOCSIJA
(CARRO DEL TEMPO)
Ahogyan Petrarca lefestette.

Öregember, vállain két nagy szárnnyal, két sziklának támaszkodva, fején homokórával. Két szélsebes szarvas által húzott kocsin álljon.

AZ ISTENSÉG KOCSIJA
(CARRO DELLA DIVINITA)
Petrarcától.

Az Atya, a Fiú és fölöttük a Szentlélek, a négy evangélista által húzott kocsin.

ÍNSÉG
(CARESTIA)

Sovány és rosszul öltözött asszony. Jobbjában fűzfaágat, baljában horzsolókövet tartson, mellette pedig sovány tehén álljon.

Azért festjük az ínséget soványnak, hogy ezzel szemléltessük, mivel jár az emberi élethez szükséges dolgok hiánya. A pénz ugyanis, amelyet szerencsésebb időkben bőségesen szoktak költeni, a szűk esztendőkben szinte mind néhány ember zsebébe vándorol, s így a szegények lesoványodnak és hitvány módon öltözködnek a kenyér és a pénz ínsége miatt.

A horzsolókő és a fűzfa terméketlenek,[3] s a terméketlenség az ínségnek is legfőbb okozója. Gyakran azonban egyes kereskedők kielégíthetetlen mohóságából is fakad, akik a természetnek fittyet hányva csalárd módon rászedik a szegényeket.

A sovány tehenet is az ínség jeleként festik mellé. Ezt a jelentését József mutatta meg a Szentírásban, amikor megfejtette a Fáraó álmát.[4]

[1] Statius, *Thebais* 9.280. A második és harmadik sor azonban Paulinus Nolanus, *Carminum appendix* 1.26–27.
[2] Lásd Hírnév *(Fama)*.
[3] Servius, *Ad Vergilii Aeneidem* 2.48. Lásd ezt a Terméketlenség *(Sterilità)* címszónál is.
[4] 1Móz 41,27. A történetet hasonló szavakkal írja le Valeriano, *Hieroglyphica* 3. *Taurus. Annonae felicitas et penuria* is.

SZERETET

(CARITA)

Vörös ruhába öltözött nő. Jobbjában lángoló szívet tartson, míg baljával egy fiúcskát öleljen át.

A szeretet akaratunknak Isten által belénk oltott törekvése, amely arra ösztönöz minket, hogy szeressük Őt, mint legfőbb célunkat, s felebarátainkat, mint önmagunkat.[1] Így tanítják ezt a szent teológusok.

Kezébe lángoló szívet s karjába fiúcskát festünk, így mutatván, hogy a szeretet a lélek tiszta és lángoló érzelme Isten és a teremtmények iránt. A szívről ugyanis akkor mondják, hogy lángol, ha szeret; mert az emberben lévő esszenciák valamely méltó tárgytól megmozgattatván a szívbe hajtják a vért, s az ennek melegétől felhevült szívet analógiaképpen lángolni mondjuk. Ezért mondta Krisztus Urunk két tanítványa, hogy lángolt a szívük, amíg Ő beszélt hozzájuk.[2] A költők pedig közönségesen az érzéki, buja szerelemre is bitorolják ezt a hasonlatot.

A gyermeket Krisztus mondásának megfelelően festjük: *Amit a legkisebbek közül egynek tettetek, velem tettétek.*[3]

Vörös ruhája a vér színéhez való hasonlósága miatt azt mutatja, hogy az igazi szeretet egészen tulajdon vére kiontásáig terjed, Szent Pál tanúsága szerint.

Szeretet

(Carità)

Vörös ruhába öltözött nő, fején égő lánggal. Bal karján gyermeket hordozzon és szoptasson. Lábainál két másik gyermek játsszék, s az egyik ölelje át a figura jobb karját.

Szent Pál mondása szerint szeretet nélkül olyan Krisztus követője, mint a rosszul hangolt cimbalom disszonáns harmóniája.[4] A szeretetet *[carità]* drága egységnek *[cara unità]* is mondják, mert szerelemben és kölcsönös vonzalomban egyesít minket Istennel és az emberekkel, s érdemeinket gyarapítván végül méltóvá tesz bennünket a Paradicsomra.

A vörös ruha a szeretetet jelenti, a fentebb említett okból. Ezért szerette az Énekek énekének Menyasszonya is ezt a színt az ő kedvesén.

Az égő láng elevenségével arra tanít minket, hogy a szeretet soha nem szűnik munkálkodni, saját szerető természete szerint. Urunk, Jézus Krisztus is azt akarta, hogy szeretetet értsünk a tűzön a következő mondásában: *Azért jöttem, hogy tüzet gyújtsak a földön. Mi mást akarnék, mint hogy lángra lobbanjon?*[5]

A három gyermek azt mutatja, hogy noha a szeretet csupán egyetlen erény, mégis háromszoros ereje van, hiszen nélküle sem a hitnek, sem a reménynek semmi súlya nem volna. Jól kifejezi ezt Signor Giovan Buondelmontének e tárgyról készített szonettje, amely Szent Pál szavait imitálván így szól:

[1] Mt 22,37; Mk 12,30; Lk 10,27.
[2] Lk 24,32.
[3] Mt 25,40.
[4] 1Kor 13,1 parafrázisa.
[5] Lk 12,49.

Ó, minden másnál ritkább, mondhatatlan
becsű ajándék, égi kézből szállott;
bár lenne tollam oly igékkel áldott,
ahogy dicsérni téged vágyik ajkam.

A büszke szívben, felfuvalkodottban
nincs lakhatásod, s véle semmi dolgod.
Türelmes vagy, a rosszat nem viszonzod,
ám jóra mindig készen állsz legottan.

Mindent eltűrsz, remélsz, viselsz és szenvedsz,
igazságoddal győzöl minden rosszon,
hírnévnek, kincsnek könnyen állasz ellen.

Ó, Szeretet, ha már magadhoz engedsz,
tüzeddel minden hitvány földi gondom
űzd messze, és csak te hevítsed lelkem.

SZERETET

(CARITA')

A szeretet egy képét Isidoro Ruberti úrnál, Salviati bíboros titkáránál láttam, aki szerfölött jóságos és széleskörűen művelt nemes férfi, s ezért igen nagy kegyben áll uránál.

Ezt a szeretetet olajfa képében ábrázolták, amelynek néhány ága már kiszáradófélben volt, törzséből pedig folyadék csordogált, amely a közeli füveket és a nagy fa gyökereiből sarjadt közelebbi és távolabbi fácskákat táplálta. Úgy hiszem, azt jelentette ez, hogy a szeretetnek és annak, aki azt gyakorolni akarja, magától kell megvonnia táplálékát, hogy azzal másokon segítsen; mégpedig először a hozzá közel állókon s csak aztán a távolabb lévőkön.

A füvek, úgy hiszem, azt a segítséget jelentik, amelyet leányok kiházasításához nyújt. A fácskák pedig ama ifjakat, akiket saját költségén taníttat itt, Rómában; többek között Lodovico és Marc'Antonio Rubertit. Az egyik ama Giovanni Matteo Ruberti úr unokaöccse, aki IV. Pál, majd V. Pius alatt pápai titkár volt; a másik pedig annak a Francesco Rubertinek az unokaöccse, aki bíborosként V. Sixtus titkára volt. Mivel pedig rájuk kettejükre kevés vagyon maradt, a mondott Isidoro úr mindenben vállalta eltartásukat.

A fa fölött mottó is olvasható: *Moriens reviviscit* [Holtából újratámad], mintha csak azt mondaná, hogy noha ő megöregszik és sírba hanyatlik, e fiatalok felnevelése révén bennük születik újjá.

TISZTASÁG

(CASTITA')

Fehérbe öltözött nő, oszlopra támaszkodva, amelyen vízzel teli szita álljon. Egyik kezében fahéj ágát, a másikban pedig gyűrűkkel teli edényt tartson. Lábai alatt kimúlt kígyó legyen, a földön pedig szétszórt pénz és ékszerek.

Fehérbe öltözik, hogy így mutassa a lélek tisztaságát, amelyet ez az erény tart meg. Oszlopra pedig azért támaszkodik, mert nem színlelt és látszólagos, hanem tartós és igaz természetű.

Az oszlopon álló szita ama nagy eset miatt, ami a Vesta-szűzzel történt, a tisztaság jele vagy szimbóluma.

Az illatos és értékes fahéj ága azt mutatja, hogy nincs értékesebb, sem édesebb a tisztaságnál. Minthogy pedig ez a fa a sziklák és tövisek között sarjad, azt tanúsítja, hogy önmagunk halálra szánásának tövisei között születik meg a tisztaság, különösen pedig a szűzi tisztaság.

A gyűrűk a házastársi tisztaság jelképei.

A kígyó a parázna vágyakat jelenti, amelyek a szerelmet eszközükként felhasználva szüntelenül ösztökélnek minket.

A pénz, amelyen lábával tapos, azt adja értésünkre, hogy a fösvénység távol tartása a tisztaság megőrzésének helyes eszköze.

Tisztaság

(Castità)

Szép nő, becsületes, nyílt tekintettel. Jobbjával ostort tartson, amellyel éppen önmagára készül lesújtani. Lába alatt bekötött szemű Cupido heverjen. Hosszú

ruhát viseljen, akár egy Vesta-szűz, derekán pedig olyan övet, amilyet manapság Rómában használnak az özvegyek, s ezen Szent Pál mondása legyen olvasható: *Castigo corpus meum* [Megtisztítom testemet].[1]

Házastársi tisztaság
(Castità Matrimoniale)

Fehérbe öltözött nő, fején rutából font koszorúval. Jobbjában babérágat, baljában gerlét tartson.

A ruta megfékezi a vágyakat szúrós illatával. Minthogy ez apró részecskékből áll, melegsége révén megszünteti a felfúvódást, és kioltja Venus lángjait, mint Mattiolo mondja a Dioscurideshez írt kommentárjainak 3. könyvében.[2]

[1] 2Kor 7,1.
[2] Mattiolo, *Dioscoride* 1568, 774. Lásd ezt a Jóság *(Bontà)* címszónál is.

A babérágat azért tartja kezében, mert ez a fa igen hasonló a tisztasághoz. A tisztaságnak ugyanis örökké tartónak kell lennie, amint örökké zöld a babér lombja; valamint sisteregnie kell, és ellenállania a szerelem lángjainak, amiként ennek a fának ágai és levelei sisteregnek és ellenállanak, ha tűzre vetik őket.[1] Ezért képzeli úgy Ovidius a Metamorfózisok 1. könyvében, hogy Daphne, a tiszta nő babérrá változott.[2]

A gerle tulajdon példájával tanít rá, hogy ne szennyezzük be a házastársi tisztességet és hűséget. Ez ugyanis egyedül csak azzal közösül, akit kezdettől fogva társának választott.

Hermelint is festhetünk melléje, ama nagy gondosság miatt, amellyel az hófehér bundájának tisztaságára ügyel, hasonlóképpen a tiszta emberhez.

TISZTASÁG
(CASTITA)

Nő, elfátyolozott arccal, fehér ruhában, amint előrelép. Jobbjában jogart, baljában pedig két gerlét tartson.

A tisztaság, mint Szent Tamás mondja a 2. [kötet] 2. rész 151. kérdésének 1. szakaszában, olyan erény, amely a test és a parázna vágyak megfegyelmezéséből *[castigatio]* nyeri nevét *[castitas]*,[3] s amely az embert tisztává és minden testi makula nélkül valóvá teszi.

Arcát fátyollal takarjuk, mert a tiszta ember jellemzője, hogy megfékezi szemeit. Szent Gergely Moraliái szerint ugyanis szemeinket, akárcsak a rablókat, erővel kell visszafogni a bűntől.[4]

Fehér öltözéke azt jelenti, hogy a tisztaságnak teljesen tisztának és makulátlannak kell lennie, mint Tibullus mondja 2. könyve 1. episztolájában:

Tisztát kedvel az ég, hát gyertek tiszta ruhában,
s mely mer a forrásból, tiszta legyen kezetek.[5]

Járás közben ábrázoljuk, így mutatván, hogy nem szabad tétlenül állni, ami minden rossz oka és forrása. Ezért mondta Ovidius a De remedio amorisban: *Foglalatos vagy? Amor nyila nem keserít, sebesít meg.*[6]

A gerlék, mint Pierio Valeriano írja Hieroglifáinak 22. könyvében, a tisztaság szimbólumai; mert a gerle társát elveszítve soha többé nem közösül.[7]

A jogar az uralmat jelenti, amelyet a tiszta ember önmaga fölött gyakorol. A test ugyanis kezdettől fogva ellensége a szellemnek; ám ha ez úgy akarja, amaz

[1] Plinius, *Naturalis historia* 15.40. Cartari, *Imagini* 2. (1571, 69.) is előadja ezt.
[2] Ovidius, *Metamorphoses* 1.548.
[3] Aquinói Szent Tamás, *Summa theologiae* 2a2ae 151.1.
[4] Nagy Szent Gergely, *Moralia in Iob* 21.39.
[5] Tibullus, *Elegiae* 2.1.13. (KáL.).
[6] Ovidius, *Remedia amoris* 139. (SzL.). Lásd ezt a Bujaság *(Libidine)* címszónál is.
[7] Valeriano, *Hieroglyphica* 22. *De turture. Continentissima viduitas.*

soha sem győzheti le vagy kerekedhet fölébe. S noha írva van: *continua pugna, rara victoria* [örökös háború, ritka győzelem], mindazonáltal az is igaz, hogy ha az ember szilárd eltökéltséggel száll szembe testével, az nem győzheti le őt semmi módon. S előbb kell végbevinni Ovidiusnak a Metamorfózisok 3. könyvében mondott szavait: *Inkább meghalnék, semmint a tiéd legyek, így szól,*[1] mintsem nyomorultul áldozatul esni a testi paráznaság bűnének.

AZ ELME VAKSÁGA

(CECITA DELLA MENTE)

Zöld ruhába öltözött nő. Lehajtott fejjel álljon különféle virágokkal teli mező közepén, s mellette vakond legyen.

Vakságnak a szem fénytől való megfosztottságát mondjuk; s hasonlatosság, avagy analógia révén ugyanígy nevezzük az elme elhomályosultságát is.[2] Az egyiket a vakond mutatja az egyiptomiak régi szokása szerint, mint Hórapollón elbeszéli;[3] a másikat pedig a föld mulandó virágai felé fordított feje. E virágok ugyanis a világi gyönyörűségeket jelentik, amelyek a lelket magukhoz édesgetik, s haszon nélkül fogságukban tartják. Mert mindazok a javak, amelyeket a hízelgő világ ígérhet nekünk, nem többek egyetlen kis darab földnél. S noha a múlékony örömök hamis reményével kecsegtetnek, valójában egész életünk hatalmas veszélyét rejtik magukban. Jól mondja ezt Lucretius a De natura rerum 2. könyvében:

> *Óh, boldogtalan emberi ész! Óh vakhitü keblek!*
> *Óh, mi sötétben s mennyi veszély közt tölti az ember*
> *Élete csöpp idejét is!*[4]

És Ovidius a Metamorfózisok 6. könyvében:

> *Égilakók! A halandóknak szívében a mély éj*
> *mennyire vak!*[5]

GYORSASÁG

(CELERITA)

Nő, jobbjában villámmal, ahogyan Pierio Valeriano írja Hieroglifáinak 43. könyvében,[6] oldalán delfinnel, feje fölött pedig sólyommal, amelyet ugyancsak a mondott Pierio említ 21. könyvében a gyorsaság jelképeként.[7] Ezek mindegyike igen gyors mozgású, amiből ki-ki könnyen megismerheti, mi is a gyorsaság.

[1] Ovidius, *Metamorphoses* 3.391. (DG).
[2] Aquinói Szent Tamás, *Summa theologiae* 2a2ae 15.1.
[3] Valeriano, *Hieroglyphica* 13. *De talpa. Caecitas*; Hórapollón, *Hieroglyphica* 2.63.
[4] Lucretius, *De rerum natura* 2.14. (TB).
[5] Ovidius, *Metamorphoses* 6.472. (DG).
[6] Valeriano, *Hieroglyphica* 43. *De fulmine. Celeritas.*
[7] Valeriano, *Hieroglyphica* 21. *De accipitre. Celeritas.*

FÉNYESSÉG
(CHIAREZZA)

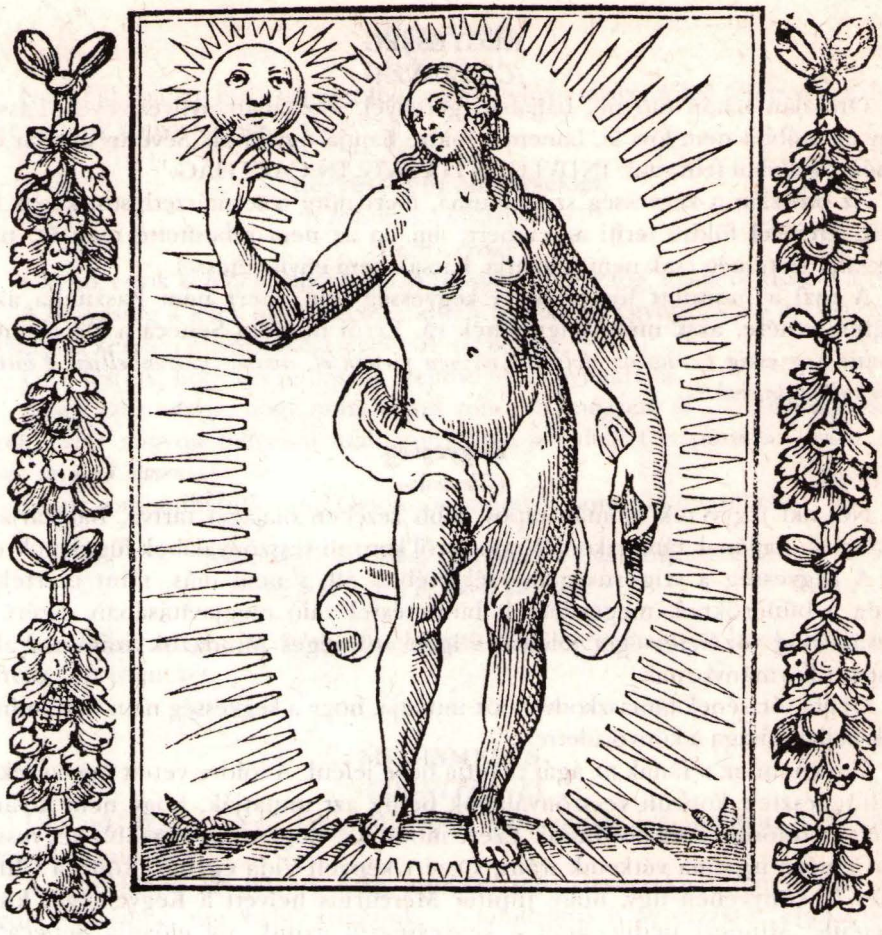

Mezítelen ifjú nő, aki körös-körül nagy ragyogástól övezve a Napot tartsa kezében.

Fényesnek azt nevezzük, ami az őt megvilágító fénysugarak révén jól látható. Következésképpen fényességnek szoktuk mondani azt a hírnevet, amelyet az ember akár a nemesség, akár az erény révén szerez magának, ahogyan Pierio Valeriano írja 44. könyvében. Szent Ambrus pedig fényességeseknek hívja azokat, akiket földi életükben a szentség és az igaz hit fénye ragyogott be.[1] Fényességnek nevezzük a mennyei szentek négy adományának egyikét is. A fényesség szót tehát fenti jelentéseinek mindegyikében használjuk.

[1] Valeriano, *Hieroglyphica* 44. *De sole. Claritas*. Ő hivatkozik Szent Ambrusra is.

Fiatalnak festjük, mert érdemeinek virágjában az embert is fényességesnek nevezzük, hasonlóképpen a mindenséget láthatóvá tévő Naphoz.

KEGYESSÉG
(CLEMENZA)

Oroszlán hátán ülő nő, baljában gerellyel, jobbjában nyílvesszővel. Lássék, hogy az utóbbit nem lövi ki, hanem a földre hajítja. Így látjuk Severus császár egy érmén, az alábbi felirattal: INDVLGENTIA AVG. IN CARTHAG.[1]

Az oroszlán a kegyesség szimbóluma, mert mint a természethistorikusok beszélik, erejével földre teríti az embert; ám ha az nem sebesítette meg őt, nem szaggatja szét, még csak nem is bántja, hacsak nem enyhe ütéssel.

A nyíl a mondott formában a kegyesség jele, mert nem használja azok megfenyítésére, akik méltók lennének rá. Erről mondta Seneca a De clementiában: *Kegyesség az, ha az elöljárók enyhén járnak el, amikor alárendeltjeiket büntetéssel kell sújtaniuk.*[2]

Kegyesség
(Clemenza)

Nő, aki fegyverek halmán tapos, jobb kezében olajágat tartva. Bal karjával ugyancsak olajfának támaszkodjék, amelyről konzuli vesszőnyalábok függjenek.

A kegyesség a szigorúság mérséklésében áll, s nem más, mint mértékletesség a bűnösöknek megérdemelt büntetéssel való megjavításában. Ezért az igazságosság tökéletességét jelenti, s igen szükséges mindazok számára, akik másokat kormányoznak.

Olajfa törzsének támaszkodván azt mutatja, hogy a kegyesség nem más, mint a lélek hajlandósága a könyörületre.

Ugyanennek a fának az ágát nyújtja béke jeléül. A földre vetett fegyverek és a felfüggesztett konzuli vesszőnyalábok pedig azt mutatják, hogy nem kívánja erejét a bűnösök ellen fordítani. Ezért mondják, hogy a legnagyobb kegyesség Isten elnéző irgalma vétkeink iránt; s ezért képzeli Vida egyházi költő a Christiades 5. könyvében úgy, hogy Jupiter Mercurius helyett a Kegyességet küldi követéül.[3] Mindezt pedig, amit a kegyességről írtunk, jól előadja Seneca az Octaviában:

Dicső kitűnni híres férfiak között,
megóvni hont, kímélni gyöngét, szűzien
vad öldökléstől, késleltetni bosszut is,
s a földön békekorszakot teremteni.
Legfőbb erény ez, égbe ekként nyílik út.

[1] A kép és az éremre tett utalás Baldinitól, *Mascherata* 1565, 71. (Clemenza). Nála azonban nem nyílvessző szerepel (amit nehéz is volna egy kézzel kilőni), hanem „Jupiter nyila", azaz villám.

[2] Seneca, *De clementia* 2.1.

[3] Vida, *Christias* 1579, fol. 62r.

Hon első atyja csillagokba így jutott,
Augustus isten, s templomokban tisztelik.[1]

Kegyesség
(Clemenza)

Nő, aki baljában bírói végzést fog, s a jobbjában tartott tollal áthúzza azt. Lába alatt néhány könyv legyen.

Kegyesség és önmérséklet
(Clemenza, e Moderatione)
Vitellius érmén.

Ülő nő, egyik kezében babérággal. A másikban botot fog, magától kissé eltartva.

A kegyesség a lélek olyan erénye, amely az embert együttérzésre indítja, megbocsátásra készteti és segítőkészséget ébreszt benne.

Ülve festjük, hogy így mutassuk szelídségét és nyugalmát.

A bot azt mutatja, hogy noha képes volna rá, mégsem él a szigorúság eszközével. Ezért nagyon helyesen utalhatunk vele jelenlegi főpapunkra: *Cedan mille Severi ad un Clemente.*[2]

És azt is mondhatjuk, amit Ovidius mondott 3. pontusi könyvében:

Nincs kegyesebb isten, mint hozzám volt fejedelmünk,
bármi erős legyen ő, fékezi Iustitia.[3]

A babérág arra utal, hogy ezzel tisztították meg magukat azok, akik megsértették az isteneket.

MEGISMERÉS
(COGNITIONE)

Ülő nő, kezében égő fáklyával. Jobb mutatóujjával a mellette lévő nyitott könyv felé mutasson.

Az égő fáklya azt jelenti, hogy amiként testi szemeinknek fényre van szükségük a látáshoz, úgy belső szemünk, az intellektus is az érzékek, elsősorban a fáklyával jelképezett látás külső segítségéhez folyamodik a felfogható dolgok megismerésében. Ezért mondja Aristotelés: *Semmi sincs az intellektusban, ami előtte ne lett volna meg az érzékekben.* Ezt mutatja a nyitott könyv is, amelyet szemünkkel olvasva vagy felolvasását fülünkkel hallgatva gyarapszik ismeretünk.

[1] Seneca, *Octavia* 472. (KCs).
[2] Ezer Severust (v. ezüstöt) is odaadunk egy Kelemenért. Szójáték: az olasz *severo* jelentései: 'Severus-házból való', 'szigorú' vagy 'ezüstpénz'; *Clemente*: 'Kelemen' vagy 'kegyelmes'.
[3] Ovidius, *Epistulae ex Ponto* 3.6.23. (KZs).

A dolgok ismerete

(Cognitione delle cose)

Nő, aki jobbjában vesszőt vagy jogart tart, baljában pedig könyvet. Ebből világosan látszik, hogy a dolgok ismeretét a könyvek figyelmes olvasása révén nyerhetjük el, s ez a lélek tehetségei közé tartozik.

KOMÉDIA

(COMEDIA)

Nő, sokszínű cigányruhában. Jobbjában kürtöt, baljában maszkot tartson, s lábán soccust viseljen.

A különféle színek azt a sokféle és különböző cselekményt jegyzik, amely a költészetnek ebben a fajtájában kifejeződik. Amiként ugyanis a színek sokfélesége gyönyörködteti testi szemeinket, úgy ez a költészet az intellektus szemének gyönyörködtetésére törekszik az emberi élet velejáróinak, a világ s minden rendű és rangú népek erényeinek, bűneinek és állapotainak bemutatásával, a valóságtól

eltávolított formában. Ezt mutatja a soccus, amelyet a régiek viseltek a komédiaelőadásokon, a közepes stílus és színészi játék érzékeltetése végett.

A komédia könnyű beszéddel és nehéz cselekménnyel dolgozik. Ezért festjük cigányok ruhájában: mert ezek az emberek bőkezűen ígérik másoknak a szerencse ama javait, amelyekben ők maguk saját szegénységük miatt nehezen részesülhetnek.

A kürtöt és a maszkot a régiek használták komédiáikban: s az egyik a harmóniát, a másik az utánzást jelenti.

A soccus a komikus színészek lábbelije, mint fentebb elmondtuk.

KOMÉDIA
(COMEDIA)

Érett korú, nemes külsejű nő, kezében tibiával, lábán soccusszal. Fejdísze sok kacskaringóval és bonyolult csomóval ékeskedjék. Mottója ez: *Describo mores hominum* [Lefestem az emberek erkölcseit].

RÉGI KOMÉDIA
(COMEDIA VECCHIA)

Nevető öregasszony, ráncos és csúf arccal, fésületlen ősz hajjal, rongyos és tépett, sokszínű ruhában. Jobbjában néhány nyilat vagy ostort tartson. Előtte majom legyen, amely lezárt kosarat nyújt neki; s amint a mondott öregasszony egyik oldalán bal kézzel felnyitja azt, lássék, hogy tele van különféle rút mérges állatokkal, úgymint viperákkal, áspiskígyókkal, varanggyal és hasonlókkal.

Régi komédiának azért nevezzük, hogy megkülönböztessük az újtól, amely ezt követte, és amely igen sok dologban különbözött tőle. A régi komédia költői ugyanis arra törekedtek, hogy gyönyörködtessék a népet, amely akkoriban a hatalmat gyakorolta; ezért tréfás, nevetséges, csípős és gúnyos dolgokat mondtak és meséltek a bírák igaztalanságáról, a praetorok fösvénységéről és romlottságáról, a polgárok gonosz erkölcseiről és hitványságáról és más hasonlókról. Az új komédia aztán megfegyelmezte ezt a szabadosságot, s megszüntette az ostoba hahotázást és bohóckodást, mert így követelte azt az újabb fajta állam és kormányzás s az emberek nemesebb és bölcsebb találmányai. Így civilizáltabb és tisztességesebb törvényekhez igazodván tárgya, előadásmódja és felépítése is nagyon különbözővé vált a régi komédiáétól. Az olvasó a kettő közötti mindenfajta különbségről részletesen olvashat Scaligero Poétikájában, a Históriának nevezett 1. könyv 7. fejezetében.

A régi komédia feladata tehát az volt, hogy nevetségessé tegye az emberek hibáit és cselekedeteit. Ezért ábrázoljuk a mondott figurát ilyen arccal és formában, aminek az alábbiakban pontról pontra okát adjuk.

Rongyos és tépett ruhája a komédia tárgyait és az előadásban részt vevő személyeket mutatja; mert nem királyi személyek játszottak benne, mint a tragédiában, sem nem előkelő római polgárok, mint a *comedia togatá*ban vagy *praetestatá*ban.

Ruhájának különféle színei ama sokféle és össze nem illő dologról tanúskodtak, amelyeket egyetlen kompozícióban egymás mellé helyeztek; továbbá stílusának változatosságáról, amely a dolgok különféle nemeit keverte egymással.

A kosarat nyújtó majom az ocsmány utánzást jelenti, amelynek révén a komédia nyilvánvalóvá teszi mások hibáit és rútságát. Ez utóbbiakat jegyzik a mérges és undorító állatok, amelyeket nevetve és tréfálkozva tár a nép elé. Ennek egy példáját olvashatjuk Plautus Curculiójában:

Ezek a göthös görögök meg, köpenyükbe burkolózva,
könyveikkel, szatyraikkal úgy loholnak, egy se lát,
egymás között zsizsikelnek csak (szökött rabszolga mind!)
folyton láb alatt nyüzsögnek, elállják az utadat,
velük vannak tele a kocsmák, mindig inni látod őket,
amint egy fillérhez jutnak, már rohannak is vedelni,
aztán megint üres zsebbel tántorognak künn az utcán.[1]

A jobbjában tartott nyilak a csípős mondásokat és kellemetlen gonoszságokat jelentik, amelyekkel kénye-kedve szerint sebezte meg és pusztította el egyes emberek becsületét és jó hírnevét. Ezért Horatius Poétikájában a költészet fajtáiról értekezve ekképpen szól a régi komédiáról:

S jött ama régi komédia, nem híján a sikernek,
végül el is fajzott, és meg kellett regulázni,
erre el is némult, nem tudván ártani többé.[2]

És ugyancsak Horatius 1. könyve 4. szatírájában így nyilatkozott a komédiaszerzőkről:

Eupolis egykor, s véle Cratinus, Aristophanés is
s más költők, kik a régi komédia atyjai voltak,
bárki rovásra való rossz embert leltek, akárha
tolvajt, bérgyilkost, kéjelgőt, vagy ki egyébről
volt hírhedt, mindet szabadon megszégyenitették.[3]

LELKIISMERET-FURDALÁS
(COMPVNTIONE)

Szőrruhába öltözött, fájdalmas arckifejezésű nő, aki száját szóra nyitva szemét az ég felé fordítja, s bőséges könnyeket ont. Fején szúrós tövisből készült koronát viseljen. Baljában ugyancsak tövisekkel koszorúzott szívet tartson, s jobb kezét magasra emelve, ujjával az ég felé mutasson.

Szőrruhát öltsön és könnyeket ontson, mert Aranyszájú Szent János azt írja a De compunctione cordisban: *Egyedül a lelkifurdalás tanít rá, hogy megvessük a bíbort és kívánjuk a szőrruhát, hogy szeressük a könnyeket és meneküljünk a nevetéstől: ez ugyanis a sírás anyja.*

[1] Plautus, *Curculio* 288.
[2] Horatius, *Ars poetica* 281. (BA).
[3] Horatius, *Sermones* 1.4.1. (BA).

Két töviskoronával látjuk el, mert a 31. zsoltár *Tövis jár át engem*[1] sora szerint a tövis a bűnös módon elkövetett vétket jelenti, amely örökösen marja és döfi a lelkiismeretet. Ez utóbbit a fején viselt koszorúval jegyezzük. Ámde nem elégséges és merőben terméketlen a lelkiismeret-furdalás, ha csupán a büntetéstől való szokásos félelemből és a rossz tudatából származik. Ezért koszorúzzuk szívét is tövisekkel, amelyek a szív igazi töredelmét jelentik: ebből származik ugyanis a szív ismerete és benső fájdalma amiatt, hogy megsértette Istent, minden jó és kegyelem legfőbb forrását.

Az igazi lelkiismeret-furdalásnak négy feltétele van. Az egyik az előbbiekben mondott legfőbb fájdalom; ezért festjük fájdalmasnak és könnyesnek.

A másik az eltökélt elhatározás, hogy többé nem vétkezik; ezt mutatja felemelt jobbjával.

[1] Zsolt 32,4. A tövis a Septuaginta hibás fordítása, s így került át a Vulgatába. A modern fordításokban a héber eredetinek megfelelő „életerőm ellankad" értelmű kifejezés szerepel.

A harmadik ugyancsak eltökélt akarat bűneinek megvallására; ezt jegyezzük nyitott szájával.

Végül felemelt jobbjával azt is jelezzük, hogy kész jót cselekedni, jó és szent elhatározásához híven.

A NÉGY TEMPERAMENTUM
(COMPLESSIONI)

KOLERIKUS A TŰZZEL
(COLERICO PER IL FVOCO)

Sovány, sárgás bőrű, vad tekintetű ifjú. Szinte teljesen ruhátlan; jobbjában meztelen kardot tartson, s harcra kész testtartással álljon.

Egyik oldalán – azaz a földön – pajzs legyen, közepére festett nagy lánggal, a másik oldalán pedig vad oroszlán.

Soványnak festjük, mert – ahogyan Galenus mondja Aforizmáinak 4. könyvében, a 6. kommentárban – a meleg dominál benne, s ezt mint a soványság okát a pajzson látható tűzzel ábrázoljuk.

A sárgás bőrszín arra utal, hogy az uralkodó testnedv gyakran a bőr színében nyilvánul meg. Ezért van az, hogy fehér bőréről megismerni a flegmatikust, sápadt vagy aranyló színéről a kolerikust, a fehérrel keveredett vörösről a szangvinikust és hamuszínéről a melankolikust, ahogyan Galenus mondja a Gyógyításról írott 4. könyve 7. fejezetében, és Aforizmái 1. könyvének 2. kommentárjában.

Vad tekintetűnek festjük, minthogy ez jellemző reá. Jól mondja ezért Ovidius A szerelem művészetének 3. könyvében:

> *Dühtől duzzad az arc, vénánkban a vér feketéllik,*
> *Gorgo lángjától ég, zavarodva, a szem.*[1]

És Persius is a 3. szatírában:

> *Majd meg, mintha parázs fűtné, fellángol a vére,*
> *Szikrát hány szeme.*[2]

A meztelen kard és a harcra kész testtartás nemcsak arra vallanak, hogy a kolerikus folyton kész az összezördülésre, hanem arra is, hogy minden más cselekedetében éppilyen hevesen jár el. Erre utal az említett láng, amelynek a gyorsaság ugyancsak jellemző tulajdonsága.

Fiatalnak festjük, szinte teljesen ruha nélkül és földre vetett pajzzsal, mivel a lélek szenvedélyes lendülete vezeti, s nem gondol saját védelmével. Épp ellenkezőleg, megfontolás nélkül, tanácsra nem hallgatva kiteszi magát minden veszélynek, ahogyan Seneca írja a Troadesben: *Az ifjúkor hibája, hogy lendületét nem fékezi.*[3]

[1] Ovidius, *Ars amatoria* 3.503. (BA).
[2] Persius, *Saturae* 3.116. (MGy).
[3] Seneca, *Troades* 250. Vö. Becsvágy *(Ambitione)*.

És helyesen mondja Avicenna hogy az érett megfontolással végzett munka tökéletes temperamentumról tesz tanúbizonyságot, míg a kapkodva és átgondolás nélkül végzett a meleg elem bőségéről.

Az oroszlánt azért festjük mellé, hogy így érzékeltessük a léleknek a mondott okok folytán kirobbanó vadságát és háborgó természetét. Ezen kívül azért is állítjuk mellé ezt az állatot, mert a kolerikus ember hasonló a dühödt oroszlánhoz, amelyről Alciato így ír Emblémáskönyvében:

Mérges mályvának mondják az oroszlán farkát:
Rettenetes dühre fel ezzel szítja magát.
Sárga epéje ha kél, tüze gerjed; s majd ha epéje
elfeketül, testén úrrá lesz a harag.[1]

[1] Alciato, *Emblemata* 63. (Ira).

Az oroszlán azt is jelzi, hogy a kolerikus természet nagylelkű és bőkezű; ám határain túlcsapva pazarlóvá is válhat. Ezt és többi elmondott tulajdonságát jól szemléltetik a salernói iskola alábbi sorai:

Féktelen emberben az epének nedve ha túlteng,
úgy az ilyen túltenni kíván mindenben a többin.
Éles eszűek ezek, sokat esznek, gyorsan nőnek,
nagylelkűek is, és soha kis pénzzel be nem érik.
Szőrös, csalfa, haragvó, fortélyos, de pazarló,
bátor, aszott testű, karcsú, és bőre vöröslik.[1]

SZANGVINIKUS A LEVEGŐVEL

(SANGVIGNO PER L'ARIA)

Vidám, nevető, testes ifjú, fején különféle virágokból font koszorúval. Haja szőke, arca fehérrel kevert vöröses színű legyen. Szemét az ég felé emelve lanton játsszék, s lássék rajta, hogy kedvére van a zene és az ének. A figura egyik oldalán kos legyen, szájában szőlőfürttel, a másik oldalon pedig nyitott kotta.

A szangvinikust fiatalnak, vidámnak, virágkoszorúval koronázottnak és nevetőnek festjük, mert Hippokratés szerint azokban, akik mérsékelt és tökéletes vérben bővelkednek, tiszta és finom vitális esszenciák gerjednek, amelyekből a nevetés és a vidámság származik. Az ilyen ember kellemes és vidám társ, aki szereti a zenét és az éneket.

A testes alkat Galenus temperamentumokról írott műve 2. könyvének 9. fejezete, valamint Avicenna 1. könyve szerint az asszimulatív erőt jelzi, amely a szangvinikusokban igen erős, s ez alakítja testessé alkatukat.

Arcszíne fehérrel kevert vöröses árnyalatú, mert Avicenna 1. könyvének 2. fejezete szerint ez a szín a vér bőségét jelzi. Galenus pedig azt mondja, hogy a bőr színét a testben uralmon lévő testnedv határozza meg.

A kos, szájában a szőlőfürttel, azt jelenti, hogy a szangvinikus odaadó híve Venusnak és Bacchusnak. Venust a kos természete jelzi, mert ez az állat erősen hajlik a bujaságra, ahogy Pierio Valeriano is említi 10. könyvében;[2] Bacchust pedig a szőlőfürt. Aristotelés a 31. problémában a szangvinikusok túltengő szerelmi étvágyát magvuk fölös bőségével magyarázza.[3] Ezt olvashatjuk a salernói iskola leírásában is:

[1] *Regimen sanitatis*, ed. Ackermann, 87. (269–274.) *De cholericis*. Az európai hírű salernói orvosi iskola a 10–12. században virágzott. Rövid emlékeztető versekbe foglalt tanításaik gyűjteményét, a *Regimen sanitatist* első kommentátoruk, Arnaldus Villanovensis (1240–1312) spanyol orvos hagyta ránk. Az először 1479-ben kiadott mű számos változatban és különböző kommentárokkal kísérve rendkívül kedvelt kézikönyv volt a reneszánsztól a 19. századig.

[2] Valeriano, *Hieroglyphica* 10. *De ariete. Venus.*

[3] Aristotelés, *Problemata* 4.30. nem a szangvinikusok, hanem a melankolikusok szerelmi étvágyát magyarázza magvuk túltengésével.

Természettől fogva kövérek, s jó a kedélyük,
újabb s újabb híreket hallani gyakran vágynak.
Venus, Bacchus meg teli asztal élteti őket,
és teszi víggá, édes-kellemesen fecsegővé.
Fürgén és ügyesen követik mindenben az újat,
semmilyen okból fel nem fortyan dühtől epéjük.
Bőkezüek, nevetők, duhajok, kipiroslik az arcuk,
nótás kedvüek, testesek és jóindulatúak.[1]

[1] *Regimen sanitatis*, ed. Ackermann, 86. (261–268.) *De sanguineis.*

FLEGMATIKUS A VÍZZEL
(FLEMMATICO PER L'ACQVA)

Nagy testű, fehér bőrű, ülő férfi borzprémből készült kabátban. Mindkét kezét keblére helyezi. Lehajtott fejét fekete kendővel tekerte be, amely szinte szemét is elfedi. Mellette teknős legyen.

Kövérnek festjük, mert amiként a test soványságát a meleg elem idézi elő, úgy a kövérség a hidegségből és nedvességből ered. Így írja Galenus a temperamentumokról szóló műve 2. könyvének 6. fejezetében.

Borzprémbe azért öltöztetjük, mert ez az állat álmos és lusta természetű, akárcsak a flegmatikus, akiben kevés a vitális esszencia, és a benne túltengő hidegség ezt a keveset is elnyomja. Ezért tanulásra is nehezen fogható, mert szelleme tompa, aluszékony, és nem szívesen meditál olyasmin, ami felemelhetné őt az alacsonyrendű és hitvány dolgoktól. Ezért tekerünk fejére fekete kendőt.

Lehorgasztott fejjel ábrázoljuk, mert lusta, nemtörődöm és késedelmes az elme dolgaiban, de minden más testi dologban is. Emiatt hasonlít a mellé helye-

zett teknőshöz, amint azt többi vonásával egyetemben nagyszerűen leírja a salernói iskola alábbi verse:

Nem sok erőt ad a phlegma, az is csak tompa, mulékony,
inkább csak hízlalja a testet, a vért elapasztja.
Munka helyett az időt az ilyen álomra fecsérli,
szelleme s mozgása egyaránt álomteli, tespedt.
Lusták, tétlenek, testükben bőséges a nyálka,
arcuk sápatag, érzékük tunya, lomha.[1]

MELANKOLIKUS A FÖLDDEL
(MALENCONICO PER LA TERRA)

[1] *Regimen sanitatis,* ed. Ackermann, 88. (275–280.) *De phlegmaticis.*

Hamuszínű férfi, aki jobb lábával négyzet vagy téglalap alakú figurára lép. Bal kezében nyitott könyvet tartson, s ezt szemmel látható elmélyültséggel olvassa.

Száját kendő fedi be. Jobbjában bekötött szájú erszényt tartson, fején pedig magányos remeterigó üljön.

A száját eltakaró kendő a melankolikus emberben uralkodó csöndet jelzi. Természete ugyanis hideg és száraz, és amiként a meleg elem beszédessé tesz, úgy ellentéte, a hideg a szótlanság okozója.

A nyitott könyv és a figyelmes elmélyültség mutatják, hogy a melankolikus a tanulmányok odaadó híve, s ezekben nagy előrehaladásról tehet tanúbizonyságot, miközben kerüli mások társaságát. Ezért írja Horatius 2. könyvének utolsó episztolájában: *Mind aki költő, zöld ligetet keres, egy sem a várost!*[1]

Ezért festjük a feje fölé a remeterigót is, mert ez a madár a magányos helyek lakója, és nem társalog a többi madárral.[2]

A bekötött szájú erszény a melankolikusokban többnyire uralkodó fösvény természetet jelenti, ahogyan a salernói iskola alábbi sorai leírják:

> *Még a sötét epe van negyedikként hátra a sorban,*
> *mely keserűvé tesz, görbévé, ritka szavúvá.*
> *Virraszt könyve fölött az ilyen, le szemét sose hunyja.*
> *Csak magukét védik, biztosnak mást nem ítélnek,*
> *sóvárgók, irigyek, komorak, de kitartók hosszan,*
> *nem ravaszok, félénkek, bőrük gyászszínű szürke.*[3]

HÁZASTÁRSI EGYETÉRTÉS

(CONCORDIA MARITALE)

Pier Leone Casellától.

Férfi és nő, mindketten bíbor ruhában. Nyakukat egyetlen aranylánc kösse össze. A láncon mint nyakék egy szív függjön, amelyet a férfi és a nő kezükkel tartanak.

Ez a nyaklánc azt mutatja, hogy a házasságot a férfi és a nő közötti szerelem, barátság és jóakarat alkotja a természet és az isteni törvények rendelése szerint. Ezek akaratából a férj és a feleség ketten egy testté lesznek,[4] és csupán a halál választhatja el őket egymástól.

EGYETÉRTÉS

(CONCORDIA)

Álló nő, aki egyik kezében két búzakalászt, a másikban pedig élő madárkákkal vagy szívekkel teli tálat tart.

[1] Horatius, *Epistulae* 2.2.77. (BA).
[2] Vö. Magány *(Solitudine)* is.
[3] *Regimen sanitatis*, ed. Ackermann, 89. (281–286.) *De melancholis.*
[4] Mk 10,8.

A madárkákkal vagy szívekkel teli tál több személy egyetértését jelenti, amelyből a bőség származik, s ezt a kalászok jelképezik.

EGYETÉRTÉS HÁBORÚBAN
(CONCORDIA MILITARE)
Nerva érmén.

Nő, jobbjában hajó orrával, azon pedig katonai jelvénnyel, amelynek – tudniillik a jelvényt tartó gerelynek – a közepén két összekulcsolt kezet látunk, mint amikor két ember hitet tesz egymásnak. Fölötte a következő felirat olvasható: CONCORDIA EXERCITVVM [A hadseregek egyetértése].

A két kéz a mondott formában az egyetértést jelenti, míg a jelvény és a hajóorr a hadsereget.

EGYETÉRTÉS
(CONCORDIA)

Nő, kezében szorosan összekötözött vesszőnyalábbal.

Az egyetértés annyit tesz, hogy együtt élő és egymással értekező emberek egységesen akarnak vagy utasítanak el valamit. Ezért ábrázoljuk egy nyalábnyi vesszővel, amelyek külön-külön törékenyek, de együttesen erősek és szilárdak. Erről mondta Salamon: *A háromágú kötél nem szakad el egyhamar.*[1]

Az egység révén az emberek cselekedeteikben nagyobb erőt tudnak kifejteni, amint Sallustius mondja Jugurtha háborújában: *Az egyetértés gyarapítja a kicsiket; a viszály a nagyokat is lerontja.*[2]

Egyetértés
(Concordia)

Szép, méltóságteljes nő, jobb kezében kehellyel és benne gránátalmával, baljában pedig jogarral, amelynek csúcsán különféle virágok és gyümölcsök láthatók. Fején gránátalma leveleiből és gyümölcséből font koszorút viseljen, s fejdíszén még egy hollót is. Így látjuk vésett képét az antik érméken.[3]

Egyetértés
(Concordia)

Nő, jobbjában gránátalmával, baljában pedig egy csokor mirtusszal.

Azért ábrázoljuk ilyen módon, mert Pierio Valeriano szerint, aki Démokritos tekintélyére hivatkozik, a mirtusz és a gránátalma annyira szeretik egymást, hogy

[1] Préd 4,12.
[2] Idézi Valeriano, *Hieroglyphica* 2. *Elephantus. Concordiae discordiaeque effectus.*
[3] A címszó szinte szó szerint Baldinitól, *Mascherata* 1565, 53. (Concordia). Az egyes elemek értelmezéséhez lásd az Egyetértés a régieknél (*Concordia degl'antichi*) címszót is.

egymástól bármilyen távol gyökereztessük is meg a két növényt, azok mindazonáltal egymás irányába növesztik és végül egymással összefonják gyökereiket.[1]

Egyetértés
(Concordia)

Nő, fején olajágból font koszorúval, jobbjában egy köteg nyílvesszővel, amelyet egyik végén fehér, másik végén vörös szalaggal kötött össze. Baljában bőségszarut tartson.

Olajággal a béke jeleként koszorúzzuk, amely az egyetértés velejárója.

A mondott formában összekötött nyílvesszők a szeretet és őszinteség kötelékével összekötött lelkeket jelentik, akiket, mivel egyesítik erejüket és bátorságukat, nehezen lehet összetörni. Az egyetértés gyönyörűséges gyümölcsöket hoz, míg másfelől a széthúzás nem terem mást, mint az átkozódás és viszályok töviseit és keservét, amelyek mélységesen ártanak az emberek társaságának és szeretetteli érintkezésének az értelmes és civilizált együttélésben.

Egyetértés
(Concordia)
Papienus érmén.

Ülő nő, jobbjában patenával, baljában két bőségszaruval s az alábbi felirattal: CONCORDIA AVGG. & S. C. Lásd Sebastiano Erizzót.

A patena azt jelenti, hogy az egyetértés szent dolog, amelynek tisztelettel és áldozatokkal kell adóznunk.

A két bőségszaru azt mutatja, hogy az egyetértés megkétszerezi a bőséget.

Egyetértés háborúban
(Concordia Militare)

Páncélba öltözött nő, aki két karjával nagy halom kígyót tart. Az egyetértés ugyanis kész fegyverrel védeni meg magát s a haragjából fakadó méreggel ártani másoknak.

EGYETÉRTÉS BÉKÉBEN
(CONCORDIA DI PACE)

Nő, kezében két egymás felé fordított bőségszaruval, amelyek különböző emberek gondolatainak és akaratának egységét jelentik. Másik kezében edényt tart tűzzel; mert az egyetértés a kölcsönös szeretetből származik, amely a lélek belső tüze lévén az anyagi tűzre hasonlít.

[1] Ugyanígy mondja, Valerianóra (*Hieroglyphica* 55. *De malo Punico. Amicitia*) hivatkozva, Baldini, *Mascherata* 1565, 54. (Amicitia). Ripa a Barátság *(Amicitia)* címszónál már átvette és végig szorosan követte Baldini e leírását, csupán ezt az egy motívumot helyezte át ide, valószínűleg azért, mert Baldini megjegyzi: a zsidók az Egyetértést jelképezték a főpapi köntös gránátalmáival.

EGYETÉRTÉS A RÉGIEKNÉL

(CONCORDIA DEGL' ANTICHI)

Nő, jobbjában néhány gránátalmával, baljában bőségszaruval, oldalán varjúval. Így látjuk Faustina Augusta számos érmén, CONCORDIA felirattal.

A varjú az örök hűséget jelzi, amelyben ez az állat párjával él.[1] Ezért írja Alciato:

Bámulatos egyetértő módon élnek a hollók,
s párjaik egymás közt hűek kölcsönösen.[2]

A gránátalma a régieknél az egyetértést jelentette, mert az egyetértő lelkeknek olyan egységben kell élniük egymás között, mint a gránátalma magjainak. Ebből az egyetértésből születik meg azután a bőség, mert ez az egyetértő politikai élet ereje.

FELÜLMÚLHATATLAN EGYETÉRTÉS

(CONCORDIA INSVPERABILE)

A felülmúlhatatlan egyetértést Geryonnal ábrázoljuk, aki páncélba öltözött férfi, fején aranykoronával. Hat karja és ugyanannyi lába van. Egyik jobb kezében lándzsát, a másikban meztelen kardot, a harmadikban jogart tartson. Három másik kezét, mindhármat a bal oldalon, egy pajzson nyugtassa.[3]

Azt mondják, hogy Geryon Spanyolország királya volt, akit három királysága miatt neveztek háromtestűnek, s Hercules ölte meg őt. Mások azt mondják, hogy valójában három testvérről van szó, akik akkora egyetértésben éltek, hogy egyetlen embernek tartották őket.

BIZAKODÁS

(CONFIDENZA)

Zilált hajú nő, aki mindkét kezével egy hajót tartson.

A bizakodás tudatában van a reá leselkedő veszélynek, ugyanakkor szilárdan megtartja őt abbéli hite, hogy sértetlenül fog kikerülni belőle. E két tulajdonság nélkül más volna mind neve, mind természete.

Ezért festjük hajóval, amely a bizakodás jelképe, hiszen a hajósok hajójukkal messze merészkednek a tenger hullámain, amelyeknek állhatatlansága romlással, halállal és pusztulással fenyegeti őket. Az ember ugyanis a szárazföldet elhagyván keresztülhágja saját határait. Erről mondta Horatius Ódáiban:

[1] Valeriano, *Hieroglyphica* 20. *De cornice. Concordia;* Faustina Augusta feliratos érmét is említi. Antik forrása Aelianus, *De natura animalium* 3.9. és Hórapollón, *Hieroglyphica* 1.8. Aelianust idézi Poliziano, *Miscellaneorum Centuria* 1.67. is, aki ugyancsak hivatkozik Faustina Augusta érmeire. Ez is szolgálhatott forrásul Ripának, akinek figyelmét Cartari, *Imagini* 9. (1571, 321.) mindkét helyre felhívta. Ugyancsak Cartari, *i. h.* említi a gránátalmát is közvetlenül a hollók után az egyetértés szimbólumaként, Giraldi, *De deis* 1. (1548, 40.) nyomán.

[2] Alciato, *Emblemata* 38. (Concordiae Symbolum).

[3] Ugyanígy ábrázolja és írja le Alciato, *Emblemata* 40. (Concordia insuperabilis).

Tölgy s háromszoros érc feszült
annak szíve fölött, kit pici bárka vitt
elsőként a dühödt vizen.

Majd később: *Rémíthette-e kínhalál?*[1] és mindaz, ami utána következik.

ZŰRZAVAR
(CONFVSIONE)

Fiatal nő, különféle színekből zavarosan összeállított öltözékben, rosszul nyírt hajjal. Jobbját a négy elem kaotikus elegyére helyezze, balját pedig Bábel tornyára. Mottója ez legyen: BABILONIA, VNDIQVE [Bábel mindenfelől].

Azért festjük fiatalnak, mert ez az életkor hajlik leginkább a zűrzavarosságra. Nincs meg még ugyanis az önmérséklethez szükséges tapasztalata, s különféle vágyak űzik hol erre, hol arra, amelyek zűrzavart támasztanak cselekedeteiben.

Rosszul és vegyesen hosszúra és rövidre lenyírt haja számos különféle gondolatát jelenti, amelyek összezavarják az elmét.

Ruhájának különböző színei a rosszul végzett, hiábavaló és rendezetlen cselekedeteket mutatják: *Et ubi multitudo, ibi confusio* [Ahol a sokaság, ott a zűrzavar].

Bábel tornyát mint a zűrzavar jól ismert példáját állítjuk melléje. Ennek építésekor ugyanis Isten összezavarta az építők nyelvét, hogy mindegyikük másként beszéljen, s elhomályosította elméjüket is, hogy művük befejezetlen maradjon. Így büntette meg ama gőgös és szívtelen népeket, akik művükkel fellázadtak mindenhatósága ellen.

És hogy még világosabban ábrázoljuk a zűrzavart, melléje festjük a Káoszt is, úgy, ahogyan Ovidius ábrázolta a Metamorfózisok első könyvében, mondván:

Tenger s föld, s mindent takaró égboltnak előtte
mind e világ kerekén egyarcú volt az egész nagy
természet: chaos, így hívták: csak nyers kusza halmaz.[2]

Ez Anguillara fordításában így hangzik:

Égbolt míg nem volt, a tenger s föld a tűzzel
együtt volt a tűz, a föld, az ég s a tenger.
Tengerben vegyült el ég és föld a tűzzel,
tűzben oldódott fel ég és föld s a tenger.
Ég és föld és víz kavargott ott a tűzzel,
hol ma ég van, föld van, tűz van, hol ma tenger.
Föld és tűz és tenger volt ott, hol ma égbolt,
földben, tűzben, tengerben volt még az égbolt.[3]

[1] Horatius, *Carmina* 1.3.
[2] Ovidius, *Metamorphoses* 1.5. (DG). A bekezdés az idézettel szinte szó szerint Baldinitól, *Mascherata* 1565, 9. (Chaos).
[3] Anguillara, *Metamorfosi* 1.3.

MEGERŐSÍTÉS

(CONFERMATIONE)

Ahogyan Urunk montecavallói palotájában megfestve látjuk.

Nő, jobbjában két kulccsal. Bal kezében piramist tart, amelyen az olvasható: *Super hanc petram* [Erre a kősziklára].[1]

LELKIISMERET

(COSCIENZA)

Nő, aki egyik kezével szívet tart szeme elé, rajta aranybetűs felirattal: οἰκεῖα σύνεσις, azaz a tulajdon lelkiismerete. Két mező között áll, amelyek egyikét virágok, másikát tövisek borítják.

A lelkiismeret ki-ki saját cselekedeteinek és gondolatainak ismeretét jelenti, amelyek mások elől rejtve maradnak. Ezért festjük úgy, hogy saját szívét szemléli, amelyben ki-ki saját titkait rejtegeti, s ezek csak számára nyilvánvalóak teljes valójukban.

Mezítelen lábbal áll a mondott helyen, hogy így mutassa a jó és a rossz utat, amelyen haladva s az erényekkel vagy a bűnökkel tartva ki-ki megérezheti a bűn keserves szúrását vagy az erény édes illatát.

Lelkiismeret

(Coscienza)

Szépséges külsejű, fehérbe öltözött nő, fekete felsőruhában. Jobbjában vasból készült reszelőt tartson. Keble a szíve felőli oldalon fedetlen legyen, s egy kígyó vagy féreg mardossa. Ez ugyanis szüntelenül furdalja és sarkallja a vétkes ember lelkét, mint helyesen mondja Lucanus 7. könyvében: *Mily sok kínban forog a szegény nyomorult elméje!*[2]

MEGTARTÁS

(CONSERVATIONE)

Pier Leone Casellától.

Aranyba öltözött nő, fején olajágból font koszorúval. Jobbjában egy köteg kölest tartson, baljában pedig aranykarikát.

Az arany és az olajfa a megtartást jelentik. Utóbbi azért, mert megóvja a testeket a romlástól, az előző pedig azért, mert maga is nehezen romlik meg.

A köles hasonlóképpen eltartja a városokat.

A kör a formák között az, amelyiknek nincs kezdete és vége. Ezért a dolgok tartósságát jelenti, mivel ezek az átváltozások körforgása során szakadatlanul megmaradnak.

[1] Mt 16,18. Péternek mondja Jézus: *Te Péter vagy, azaz kőszikla, és én erre a kősziklára építem fel egyházamat.*

[2] Lucanus, *De bello civili* 7.784.

MEGFONTOLÁS

(CONSIDERATIONE)

Nő, aki baljában vonalzót, jobbjában körzőt tart. Mellette repülő daru legyen, amely lábával követ tart. A figurát sötét bíborszínű ruhába öltöztetjük.

A kezében tartott vonalzó és körző azt bizonyítja, hogy amiként a mesterember az intellektusával kigondolt kiigazítást ezekkel az eszközökkel valósítja meg, úgy a jó példák és a bölcs tanítások is egyenes úton vezetnek ama igazi célhoz, amely felé sokan törekszenek, ám kevesen érkeznek meg, mert legtöbbjük hagyja, hogy balvégzetükre görbe utakra és zsákutcákba vigye őket vak érzékük.

A darut helyesen alkalmazzuk e tárgyban. Hogy ne kelljen egyéb tekintélyekkel fárasztani az olvasót, legyen elég az, amit Alciato ekképpen mond a mi nyelvünkön:

Úgy tanította Pythagoras bölcsen,
hogy este minden nappal számot vessünk:
fontoljuk meg, hogy mit tettünk napközben,
hogy mértéktartó volt-e minden tettünk,

s hogy mit hagytunk el túlságosan könnyen.
Nemes példát a daruról kell vennünk,
amely karmában követ tart, ha szárnyal,
helyes mértéket így tart iramával.[1]

TANÁCS
(CONSIGLIO)

Méltóságteljes, vörös ruhába öltözött öregember, nyakában aranylánccal, amelyről szív függjön. Jobbjában könyvet, baljában baglyot tartson.

A tanácskozás olyan beszélgetés és megfontolás, amelyre bizonytalan és kétes dologban kerül sor azzal a céllal, hogy az értelem révén a legerényesebb és legjobb megoldást válasszuk és valósítsuk meg.

Az öregember a tanácsot jelenti, mint Szent Ambrus írja a Hexameronban: *Az öregkor alkalmasabb a tanácsra.*[2] Az érett korból fakad ugyanis a tudás és megértés teljessége, míg a fiatalságtól már éveinek kevés száma miatt sem várhatunk el sok érettséget. Ezért mondja Aristotelés a Politika első könyvében: *Tökéletlen a gyermekek tanácsa.*

A jobb kezében tartott könyv azt tanítja, hogy a tanács a bölcsesség tanulásából ered.

A bagoly jelvénye volt az athéniaknak, e nagy tudású és bölcs tanácsú férfiaknak, s szent madara Minervának, a bölcsesség istennőjének, aki Jupiter fejéből pattant ki. Aki ugyanis tanácsot ad, annak akkor is fényt kell látnia, amikor mások sötétben járnak; jól kell ítélnie és megkülönböztetnie a jót a rossztól s a fehéret a feketétől, mint a bagoly teszi. Ez ugyanis igen jól lát éjjel, mint a természethistorikusok írják.

A tanács ezenfelül jól láthatóvá teszi a dolgokat, bármilyen nehezek és homályosak legyenek is azok: mert levonván a lélekről a hazugság fátyolát, az igazság az intellektus tekintetével a dolog mélyére hatol.

Vörösbe öltözik, amely szeretetet jelent. Ez indítja ugyanis a bölcseket arra, hogy tanácsot adjanak a kételkedőknek. A tanács ezért a lelki irgalmasság hét cselekedetének egyike.

Nyakába szívet akasztunk, mert mint Pierio Valeriano mondja Hieroglifáinak 34. könyvében, az egyiptomiak a tanácsot szív képével jegyezték. Az igazi és tökéletes tanács ugyanis a szívből ered.[3]

[1] Alciato, *Emblemata* 17. (Πῆ παρέβην; τὶ δ'ἔρεξα; τὶ μοι δέον οὐκ ἐτελέσθη; Lapsus ubi? quid feci? aut officii quid omissum est?). Ripa olasz versfordításban idézi.
[2] Szent Ambrus, *Hexameron* 1.8.31.
[3] Valeriano, *Hieroglyphica* 34. *De corde. Consilium.*

ÁLLHATATOSSÁG

(COSTANZA)

Nő, aki jobbját magasra emeli, baljában botot tart, s négyzet formájú alapzaton áll.

Az állhatatosság az abbéli szilárd elhatározást jelenti, hogy sem a testi fájdalmak zaklatása, sem a szomorúság, a fáradtság vagy bármilyen gyötrelem nem térítheti le semmilyen cselekedetünkben az erény útjáról.

A felemelt kéz a fenti elhatározásokban való állhatatosság jele.

A négyzet formájú alapzat szilárdságot jelent, mivel bármelyik oldalára fordítva szilárdan megáll, és részei egyenlő mértékben kiegyensúlyozzák egymást. Ebbéli tökéletességével felülmúl minden más formájú testet.

A bot a népi mondáshoz igazodik: *Ritkán esik el, aki jól megkapaszkodik.* Állhatatosnak lenni pedig nem más, mint jól és szilárdan megkapaszkodni azokban az okfejtésekben, amelyek elménket egy bizonyos cél felé irányítják.

Állhatatosság és rendíthetetlenség

(Costanza, & Intrepidità)

Erőteljes külsejű, fehérbe öltözött, pirospozsgás ifjú, aki meztelen karral várja, hogy feltartóztassa egy bika támadását.

A rendíthetetlenség az erő túltengését jelenti, s a hitványság és gyávaság ellentéte. Akkor mondunk valakit rendíthetetlennek, ha még olyankor sem fél, amikor az állhatatos ember már félni szokott.

Mezítelen karjai azt mutatják, hogy bízik saját kiválóságában, ezért szembeszáll a bikával, amelyet a bántalmazás féktelenül megvadít, s amellyel csak a legelkeseredettebb erő képes szembeszállni.

Állhatatosság

(Costanza)

Nő, aki jobbjával oszlopot ölel át. Baljában mezítelen kardot tartson egy lobogó tűzzel teli edény fölé, s lássék, hogy önként akarja megégetni kezét és karját.

SZOKÁS

(CONSVETVDINE)

Öregember, ősz szakállal, amint kezében vándorbottal előrehalad. A kezében tartott hártyán az a mottó legyen: *Vires acquirit eundo* [Előrehaladva növeli erejét].[1] Vállán a különféle mesterségek gyakorlásához szükséges nagy köteg szerszámot cipeljen, mellette pedig olyan kerék álljon, amilyennel a késeket szokták fenni.

A szokás vési elménkbe minden dolog mivoltát; ez örökíti át azokat utódainkra, ez teszi őket elfogadottá és bevetté, s akarata szerint alkot törvényeket az életben és az emberek egymás közötti érintkezésében.

[1] A mottót Bargagli, *Imprese* 1594, 26. is közli Alessandro Piccolomini *impresá*jaként.

Öregnek festjük, mert tekintélyét a hosszú tapasztalatból meríti, s miként a kezében tartott mottó utal rá, minél régebbi, annál szilárdabban áll. Ugyanez jellemző a kerékre is, amelynek, ha nem forog körben, nincs ereje elemészteni és megköszörülni a vasat. Így a szokás sem tesz szert tekintélyre, ha nem forog a közvélemény körében. Ha azonban jól forog, egyetlen akarássá fog össze sokféle akaratot, és egyazon foglalatosságban egyesíti a lelkeket, anélkül, hogy azok ennek okát tudnák adni; s így folytonosan megmarad körükben. Ezért szokták mondani, hogy a szokás törvénye éppolyan hatalmas, mint magáé a császáré. És minden mesterségben, minden hivatásban, ha valamely kétséges dolog megvitatására kerül a sor, az általános vélekedésben kialakult szokást veszik figyelembe, mintha nem is lehetne másként intézni a dolgokat, csakis ahogyan az jóváhagyja. Ezért mondta Horatius, hogy a költőnek a szokásból kell merítenie legjobb szavait. A szokást minden más dologban is figyelembe kell venni és meg kell tartani, hogy a társadalmi érintkezésben annyira fontos illendőségen sérelem ne essék.

Ezért cipel a vállán nagy kötegnyi eszközt és szerszámot, amelyeket a festő dolgozzon ki szeszélye szerint, mivel nem tartjuk fontosnak, hogy ebben egyéb előírásokkal kössük meg a kezét.

ELÉGEDETTSÉG

(CONTENTO)

Fehér és sárga ruhába öltözött ifjú, meztelen karral és lábbal. Lábfején szárnyakat viseljen; jobbjában aranyalmát, baljában pedig virágcsokrot tartson. Fejét olajágból font koszorú koronázza, s keblén rubint ragyogjon.

Szerelmes elégedettség

(Contento Amoroso)

Szépséges külsejű, nevető arcú ifjú, virágokkal telehímzett ruhában. Fején mirtuszágból és virágokból font koszorút viseljen, s baljában rózsákkal teli edényt tartson, közöttük jól látható szívvel. Másik kezével tulajdon fejéről szedegesse le a virágokat, hogy a mondott szívet ékesítse velük: a szerelmeseknek ugyanis tulajdonságuk, hogy mindenkor szeretnének másokat is vidámságukban részeltetni.

Elégedettség

(Contento)

Pompás ruhába öltözött ifjú, oldalán karddal. Fejét tollak és ékszerek ékesítik. Jobbjában tükröt tart, baljával pedig ezüsttálat támaszt csípőjének, tele pénzzel és ékszerekkel.

Az elégedettségtől függ mindaz a kevés boldogság, amelyet ebben az életben élvezhetünk. Főként a javak birtoklásának tudatából fakad, mert aki nincs tudatában saját javainak – bármilyen nagyok legyenek is azok –, nem érezheti magát elégedettnek, s így megcsalják őt tulajdon érdemei.

Ezért tehát az elégedettség képét úgy festjük meg, hogy önmagát szemléli a tükörben, s ezáltal gazdagnak, szépnek és pompásnak ismeri meg és élvezi magát mind testben, mind lélekben. Ezt mutatja a pénz és a ruhák is.

ELLENKEZÉS
(CONTRASTO)

Páncélba öltözött ifjú, mellvértje alatt vörös alsóruhával. Kezében meztelen kardot tartson, mintha éppen valamely ellenség felé akarna döfni vele, s lábánál egyfelől macska, másfelől kutya legyen.

Az ellenkezés az egymással ellentétes erőkből fakad, amelyek egyike megkísérel felülkerekedni a másikán. Ezért festjük páncélban, amint éppen védi magát, és egyszersmind az ellenfélre támad.

A vörös szín lelkének büszkeségét mutatja, s a szenvedélyek uralmát, amelyek erős mozgásban lévén, mozgásba hozzák vérét.

Kutya és macska között ábrázoljuk, mert az ellenkezés ellentétes és egymástól különböző természetek összecsapásából származik.

Ellenkezés

(Contrasto)

Ifjú, páncélja alatt vörös ruhában. Jobbjában meztelen tőrt tartson félelmetes arckifejezéssel. Baljában ugyancsak tőrt szorongasson, amellyel hátrafelé döfjön.

TÖREDELMESSÉG

(CONTRITIONE)

Bájos és szép külsejű nő, aki jobbját ökölbe szorítva verje meztelen bal keblét. Bal karját nyitott tenyérrel valamelyest leereszti, s könnyes szemeit bánatos és fájdalmas kifejezéssel az ég felé fordítja.

A töredelem azt a nagy fájdalmat jelenti, amelyet a vétkes ember érez afölött, hogy az isteni Fenséget megbántotta. Erről mondta a következő vers szerzője:

Ó, édes fájdalom, amely a vétek
keserű gyökeréből tudsz fakadni,
és hasznod, melyet hajtasz, éppen annyi,
amennyi bút és könnyet tűr a lélek;

szerencsés, ritka fájdalom, ki szívem
el nem nyomod, de ég felé vezérled:
örömnél inkább örvendek tenéked,
s tisztító lángodban remélek híven.

Keménynek látszol másnak tán, de nékem
édes véled haladnom biztos úton,
bukástól nem félvén, az égbe vissza,

ahol majd véget ér tüskés ösvényem,
és szép virágos pázsit vár a csúcson,
amely a fáradt lábat felvidítja.

Petrarca pedig azt mondja a 86. szonettben: *Már sírva nézek elmúlt éveimre.*[1]

Töredelmesség

(Contritione)

Álló szép nő, zilált fürtökkel, fehér ruhában, amint jobb öklével fedetlen keblét veri, baljával pedig sötét színű, tépett ruháját veti le magáról odaadó és könyörgő kifejezéssel. Lábával egy maszkon taposson.

A töredelmet szép arcúnak festjük, így mutatván, hogy Isten nem veti meg a megtört és alázatos szívet, sőt épp ellenkezőleg, ez csillapítja le az Ő haragját, mint Dávid mondja az 50. zsoltárban.[2] A töredelem ugyanis a vétekkel ellenkező hajlandóság, vagy mint a teológusok meghatározzák, az embernek tulajdon

[1] Petrarca, *Canzoniere* 365.1.
[2] Zsolt 51,19.

vétkei fölött érzett bánata, amely azok megvallására és elégtételre indítja őt.[1] Neve pedig, mint Szent Tamás mondja Summájában, a harmadik rész toldalékának 1. cikkelyében, onnan ered, hogy az ember megtör és összemorzsol önmagában minden fennhéjázást, amelyre gőgje indíthatná valamely önmagában megismert jó tulajdonság miatt.[2]

A lába alatt tartott maszk a világi dolgok megvetését jelenti, amelyek csak látszólagos javak, mivel elkápráztatnak, rászednek és késleltetik önmagunk igazi megismerését.

Úgy ábrázoljuk, amint kivetkőzik rongyos ruháiból, mivel a töredelem a bűnbánat egyik része. Ennek révén levetjük magunkról a régi embert, s beöltözünk magába Krisztusba és az Ő kegyelmébe, amely lelkünket felékesíti és megőrzi minden ellenséges gonosztól.

MÉRTÉKLETESSÉG
(CONTINENZA)

Érett korú, álló nő, egyszerű öltözékben, amelyet derekán öv fog át. Egyik kezével kecses tartással hófehér hermelint emeljen.

A mértékletesség a léleknek az értelem által vezérelt hajlama az érzékekkel való szembeszállásra és a testi élvezetek iránti vágy meghaladására. Ezért festjük állva és érett korúnak, amely minden más életkornál tökéletesebb; mert érett ítélettel és erővel száll szembe minden ellenséges befolyással.

Egyszerű ruhája és öve a féktelen vágyak megszorítását jelentik.

A hófehér hermelin a mértékletesség igazi szimbóluma: nemcsak azért, mert csupán egyszer eszik egy nap, hanem azért is, mert inkább hagyja magát megfogni a vadászok által, semmint beszennyezni bundáját. A vadászok ezért, ha meg akarják fogni ezt az állatkát, sárral veszik körbe odúját.

MÉRTÉKLETESSÉG HÁBORÚBAN
(CONTINENZA MILITARE)

Ahogyan Alessandro Farnese parmai herceg római gyászszertartásán ábrázolták.

Nő, arcán fátyollal, jobbjában karddal, amelynek hegyét visszatolja hüvelyébe. Bal karját nyitott tenyérrel előrenyújtja.

LAKOMA
(CONVITO)

Nevető, bájos ifjú, pelyhedző állal, fején szép virágfüzérrel; jobbjában égő fáklyával, baljában gerellyel, zöld színű ruhában. Ilyennek festette le Philostratos.

[1] Aquinói Szent Tamás, *Sententiae* 3. 17.2.1. Vö. Aquinói Szent Tamás, *Contra gentiles* 4.72. Ugyanígy határozza meg a trienti zsinat is: *Concilium Tridentinum* sessio 14. De poenitentia c. 4. Lásd ezt még a Penitencia *(Penitentia)* címszónál is.

[2] Aquinói Szent Tamás, *Summa theologiae* 3. suppl. 1.1.

Ifjúnak festjük, mert ez a kor mind között a legalkalmasabb az ünneplésre és vidámságra.

Lakomákat a barátok közös vidámság céljából rendeznek egymás között. Ezért festjük szépnek és nevetőnek, fején virágkoszorúval, amely a lélek felüdülését jelképezi a lakoma által okozott gyönyörűségben, beszélgetésben és a barátság gyarapodásában.

A régiek Hymeneust, az esküvők istenét festették kezében égő fáklyával. A lakoma ugyanis fürgévé és vidámmá teszi a lelket és a szellemet, s ragyogóvá és nagylelkűvé a résztvevőket, hogy egyaránt tudják elfogadni és megosztani a baráti társaságban a kölcsönös nagyrabecsülés adományait.

SZÍVFÁJDALOM
(CORDOGLIO)[1]

JAVÍTÁS
(CORRETTIONE)

Érett korú nő, aki jobbjában vesszőnyalábot és írásköteget tartson, míg másik kezét fenyegetőleg felemeli.

Javításon itt a romlott és az értelem útjáról letért emberi cselekvés egyenes útra térítését értjük. Ezt olyan személyeknek kell végezniük, akik tekintéllyel és hatalommal bírnak a megjavítandók fölött. Ezért ábrázoljuk kezében vesszőnyalábbal, amely a régi latin királyoknál és római császároknál az uralom jelvénye volt.

Az írásköteg a perekre utal, amelyek mintegy a javítás tárgyát jelentik.

EMBERI TEST
(CORPO HVMANO)

Gyakran van szükség rá, hogy az emberi testet és lelket színre vigyük; ezért mind az egyiknek, mind a másiknak megformáltuk figuráját, amint azt a maga helyén láthatjuk.[2] Mindenekelőtt azonban figyelmeztetnünk kell rá, hogy emberi testen nem a lélektől ténylegesen elválasztott testet értjük, hiszen ilyen módon egy holttestet írnánk le, hanem a lélekkel összekapcsolt testet, amelyek együtt alkotják az egész embert. Mindazonáltal bizonyos költői értelemben és elvont képzet formájában feltételezhetjük a két rész különállását.

Fagyallal koronázott férfinak ábrázoljuk tehát, pompás öltözékben. Jobbjában olyan lámpást tartson, amelyet fel szoktak húzni és le szoktak vonni, s ebben ne lássék fény. Mottója ez: A LVMINE VITA [Fényből az élet].[3]

Azért koronázzuk fagyallal, mert igen tekintélyes férfiak az ember életét testünk törékenysége és esendősége miatt a virágokhoz hasonlították, amelyeknél

[1] Ripa itt megismétli a Bánat *(Affanno, cordoglio, rammarico)* címszó teljes szövegét.
[2] Vö. Kárhozott lélek *(Anima dannata)*.
[3] Vö. Jn 1,4.

nem is tudom, mi lehetne tűnékenyebb. Ezért énekli a zsoltáros a 102. zsoltárban: *Megemlékszik róla, hogy a porból származunk; az ember olyan, mint a fű, napja, mint a mező virága, elvirágzik.*[1] És a 89. zsoltárban: *Akár a növekvő fű: reggel virágzik és növekszik, estére megfonnyad és elszárad.*[2] Hasonlóképpen mondja a türelmes Jób is: *Mint virág kinyílik és elhervad.*[3]

Pompás ruhája azt mutatja, ami a testre jellemző: az érzéki örömök és gyönyörűségek szeretetét és az azokhoz való erős vonzódást, míg ellenben kerüli a bajokat, keserűséget és gyötrelmeket.

A lámpa a mondott formában azt mutatja, hogy a test nem cselekedhet a lélek nélkül, amint a lámpa sem tesz eleget kötelességének fény nélkül; jól magyarázza ezt a mottó.

JAVÍTÁS
(CORRETTIONE)

Ráncos öregasszony, aki széken ülve baljában ostort vagy korbácsot fogjon, míg a jobbjában tartott tollal egy írást javítson, különböző szavakat toldva hozzá és húzva ki belőle.

Azért festjük öregnek és ráncosnak, mert míg a javítás egyfelől annak okosságát jelzi, aki műveli, másfelől bánatot szerez annak, aki okot adott rá. Senkinek sem szolgál ugyanis valami nagy tetszésére, ha mások az ő munkáit javítják és bírálják; mert a javítást olyan hiányosságok teszik szükségessé, amelyeket cselekedeteink vagy szemlélődésünk során elkövetünk.

Korbáccsal és az írás javítására szolgáló tollal festjük, mert az egyik a test tetszése ellenére a civilizált érintkezésre, a másik pedig az ismeret eszközeivel a filozófusok boldogságára ösztönöz minket.

A BÍRÁK ROMLOTTSÁGA
(CORRVTTELA NE GIVDICI)

Nő, aki keresztben ül a bírói széken, jobb kezében egy beadvánnyal és aranylánccal, lábánál rókával. Ruhája színe zöld legyen.

Azért festjük a mondott módon ülve a bírói széken, mert az ítélethozók romlottsága ama bírák akaratának ferdeségét jelenti, akik a nekik juttatott adományok folytán igaztalanul ítélnek.

A kezében tartott beadvány és lánc azt jelzik, hogy az igazságot szavakkal vagy pénzzel lehet megrontani.

A róka többnyire a ravaszságot jegyzi, s ezért nagyon illik ehhez a bűnhöz. Ezt ugyanis nagy ravaszsággal művelik, más emberek vagyonának eltulajdonítása és akaratának elfojtása végett.

Zöldbe öltözik a bírvágy reménysége miatt, amint fentebb mondtuk.

[1] Zsolt 103,14.
[2] Zsolt 90,6.
[3] Jób 14,2.

UDVAR

(CORTE)

Fiatal nő, szép hajviselettel, zöld és sokszínű öltözékben. Ruhája alját két kézzel felemeli, felfedvén térdeit, s kötényében sokféle virágból font koszorúkat tart. Egyik kezében zöld selyemzsinóron függő horog is legyen. Lábánál Mercurius-szobor álljon, s némiképp erre támaszkodjék; másik oldalán pedig egy pár aranybéklyó, azaz mindkét lábra való bilincs legyen, ugyancsak aranyból készült lánccal. A földet, ahol áll, sziklás vidéknek ábrázoljuk, ám számos virág heverjen elszórva rajta, amelyek kötényéből hullanak alá. Lábán ólomcipellőt viseljen.

Az udvar finom emberek egyesülése egy kiemelkedő és fejedelmi személy szolgálatában. S noha magam is elég jó okkal tudnék róla nyilatkozni, ama idő okán, amelyet gyermekkoromtól a mái óráig benne eltöltöttem, most csupán mások dicséretét visszhangozom, akik szerint az udvar az emberi élet méltóságos csúcsa, a csiszolt modor erős támasza, az ékesszólás csarnoka, a tisztesség teátruma, a nagyság lépcseje, a társalgás és a barátság nyílt mezeje; ő tanít meg engedelmeskedni és parancsolni, szabadnak lenni és szolgálni, beszélni és hallgatni, mások

akaratát követni és elrejteni a magunkét, leplezni a gyűlöletet, hogy ne ártson, visszafojtani a haragot, hogy ne sértsen; ő oktat a fenségre és nyájasságra, bőkezűségre és mértéktartásra, szigorúságra és elmésségre, finomságra és türelemre; ő teszi, hogy mindent értsünk és tudjunk a fejedelmek titkairól, a királyságok erejéről, a város biztonságáról, a pártok határozatairól és a szerencse forgandóságáról; egyszóval legbecsesebb és legméltóbb dolgairól a teremtett világnak, amelyen minden tettünk és tudásunk alapszik és nyugszik.

Ezért festjük felemelt kötényébe a különféle virágkoszorúkat, amelyek a tőle származó jó illatú javakat jelentik; noha igen sokan valójában tulajdon javaik kockáztatásával és becsületük veszélyeztetésével törekszenek ezekre, miközben folytonos félelemben élnek a fejedelmi kegy elvesztése és ezzel együtt az elnyerésére pazarolt idő kárba veszte miatt. Ezt mutatják meztelen térdei, amelyek már-már felfedik szégyenét, valamint a lépteit fékező és akadályozó béklyók, amelyekről Alciato így ír Emblémáiban:

Népét őrzi a hasztalan és hiu udvar erősen:
lábaikat köti meg színarany láncaival.[1]

A terméketlen, sziklás talajon szétszórt virágok az udvari ember nemes külsejére vallanak, aki szívesebben teszi magát mesterséges módon feltűnővé, hogy tetszésére így legyen urának, mintsem hogy a maga tetszésére természetes maradjon.

Mesteri módon készített hajviselete a finom ízlés jele, s egyszersmind jelzi magasröptű és nemes gondolatait.

Színjátszó ruhája jól mutatja, milyen is az udvar, amely kénye-kedve szerint, rövid idő leforgása alatt osztja szét és vonja vissza a fejedelmek jóindulatát s vele a tisztességeket és javakat.

Egyik kezében zöld zsinegen függő horgokat tart, így mutatván, hogy az udvar a remény fonalával fogja meg az embert, mint horog a halat.

Ólomból készült cipellői arra utalnak, hogy az udvari szolgálat súlyt és méltóságot követel, azaz hogy ne hajoljunk könnyen a szóbeszéd és mások egyezkedése szerint, amiből csak gyűlölet, méltatlankodás, harag és irigység, valamint mások javainak megkívánása származik.

Mercurius szobrát azért állítjuk melléje, mert ez az antikvitásban az ékesszólást jelképezte, amely, mint mi is tapasztalhatjuk, az udvari ember elmaradhatatlan társa.

Az udvart számosan festették meg különféle formában, a szerencsének ilyen vagy olyan járása szerint, amelyben nekik maguknak részük volt. Egyebek között a perugiai Cesare Caporale, e nagy tehetségű, képzett és érdemes férfiú festette le úgy, ahogyan alábbi verséből kitűnik:

Az Udvart éltes matrónának festik
barázdált arccal, ám pomádés fejjel,
merevnek s egyben elpuhultnak tetszik;

[1] Alciato, *Emblemata* 87. (In aulicos).

testét takarja drága zöld lepellel,
ám rajta Hercules módján keresztbe
egy nagy szamárbőrt láthatsz döbbenettel.
Bilincsek függenek nyakába vetve,
bár őket csekély fáradsággal bátran
leoldhatná és szabadon mehetne.
Kefékből s tükrökből vert koronában
feszít egy boglyán, szétvetvén két lábát:
bordélyban egyik, másik ispotályban.
Jobbjában büszkén tart egy nagy medálját,
a bús Remény van közepére vésve,
ki görcsösen szorítja szalmaszálát.
Az Elveszett Időt verték melléje,
mely megvénült az ígéretre várva,
hogy lesz még némi jóban egyszer része;
s a Hízelgést ütték a hátuljára,
amely a kalpagjával keltett széllel
a felfuvalkodottakat pumpálja.
S láthatsz még számos Múzsát szerteszéjjel,
kik egy kevés jót ismertetnének meg
a szegénységtől elnyomott Erénnyel;
de minden falra hányt borsó csak ennek,
hisz nagy malomkő lóg nyakába vetve,
s a Balszerencse ült reá tehernek.
Aranyhorgot tart magasra emelve
baljában, csábos csalival rakottan,
mely rothadó kenyér lesz majd lenyelve.[1]

Nem mulasztom el lejegyezni itt Marc'Antonio Cataldi úr szonettjét sem, amely ugyanerről a tárgyról az alábbiakat mondja:

Mulékony állapot, tünő remények,
bizonytalan haszon biztos bukással,
kevés öröm, de gyötrelem rakással,
halál szolgálatában töltött élet,

érzékek tömlöce erős bilinccsel,
fillérek árán eladott szabadság,
érdemeletlen várt érdem – ez az hát,
mit a hitvány tömeg Udvarként tisztel.

[1] Caporale, *Rime* 1589, 38–39. (Sopra la Corte, parte seconda), aki hozzáteszi, hogy „így látta megfestve egy jeles úr házában".

A hízelgőknek ez biztos lakása,
jótettnek éj, de fény az álnokságnak,
hol vígan sütkérezhet minden féreg.

Hitvány halandók istennek vallása,
elárulása jónak, igazságnak
dicsőség itt – ó, idők, ó, erények!

SZÍVÉLYESSÉG
(CORTESIA)

Aranyos ruhába öltözött nő, aki királynő módjára koronát visel, és drága láncokat, pénzt és ékszereket szór szerteszét.[1]

A szívélyesség olyan erény, amely gyakran inkább behunyja szemét mások érdemtelensége előtt, semmint hogy megfékezze saját jóindulatát.

HAJNALHASADÁS
(CREPVSCVLO DELLA MATTINA)

Barna bőrű, meztelen ifjú, vállán hasonló színű szárnyakkal, amint a magasban repül. Fején nagy és fényes csillagot viseljen. Baljában lefelé fordított korsót tartson, amelyből finoman permetező vizet önt, jobbjában pedig hátrafelé fordított égő fáklyát. A levegőben fecske röpüljön.

A hajnalhasadás, mint Boccaccio mondja Az istenek leszármazásában, a „kétséges" jelentésű *cupro* szóból származik. Igen kétséges ugyanis, hogy ezt az időszakot az elmúló éjszakához vagy az ébredő nappalhoz kell-e számítanunk, mivel éppen a kettő határán van. Ezért festjük a hajnalhasadást barna színűnek.

Szárnyas ifjú képében ábrázoljuk, mivel az időnek része, továbbá avégett is, hogy így mutassuk e sebesen tovaszálló napszak gyorsaságát.

Magasan repül, így jelezvén, hogy a hajnalhasadást a keleten felkelő hajnal fénye küldi az égre.

A fején viselt nagy és fénylő csillagot Lucifernek, azaz a fény hozójának nevezik. Az egyiptomiak, mint Pierio Valeriano tudósít Hieroglifáinak 46. könyvében, ezzel jegyezték a hajnalhasadást.[2] Petrarca pedig A hírnév diadalában a következőképpen adja elő, hogy ez a csillag a hajnalhasadás idején tűnik fel az égen:

Szerelmes csillag, mely az égre reggel
– nap nem ragyog még – feltűnik keletről.[3]

Korsója, amelyből finom vízpermetet hint, azt mutatja, hogy a hajnalhasadás nyár idején harmatot, télen pedig zúzmarát hoz. Erről mondta Ariosto:

[1] Doni, *Pitture* 1564, 8r.
[2] Valeriano, *Hieroglyphica* 44. *De stella. Crepusculum.*
[3] Petrarca, *Trionfo della Fama* 1.10.

A szép Olimpia ottmaradt a parton,
s mindaddig semmi nem zavarta álmát,
míg aranykerekéről Aurora
a földre nem söpörte zúzmaráját.[1]

Giulio Camillo pedig egy szonettjében:

Te édes harmat hajnal fényes ágán,
mennyei permet, fák ezüstözője,
sötétség és fény tűnékeny határán,
éj s nap között, stb.[2]

[1] Ariosto, *Orlando furioso* 10.20.
[2] Camillo, *Opere* 1560, I. 251.

A lefelé fordított égő fáklya azt mutatja, hogy a hajnalhasadás az ég hírnöke.

A fecske napkelte előtt, hajnalhasadás idején kezdi énekét, mint Dante mondja a Paradicsom 23. énekében:

És amely óra tájban sírva támad
a fecskének keserves dala reggel,
tán emlékére régi bánatának[1]

Anakreón görög költő pedig a következő módon szólította meg a fecskét versében:

A fecskéhez

Mit is tegyek tevéled,
mit is, te locska fecske?
Fogjam meg könnyü szárnyad,
s elnyírjam, azt kívánod?
Vagy inkább, nyelvedet, mint
hajdan megtette Téreusz,
kihúzzam és kivágjam?
Hajnalban álmaimból
– dalod csivogva – mondd, mért
raboltad el Bathülloszt?[2]

Filippo Alberti úr ezt imitálván az alábbiakat írja *quarantiná*iban:

Hogy együtt sírjak véled,
koránkelő kis fecske, hajnaltájon
édes álmomból fájón
dalod e könnyes, rút világra ébreszt.[3]

ALKONYAT

(CREPVSCVLO DELLA SERA)

Az előbbihez hasonló, barna bőrű, szárnyas ifjú, aki alacsonyan repül nyugat felé. Fején nagy és fénylő csillagot visel. Jobbjában nyilat tartson, amelyet elhajítani készül, s lássék, hogy már többet is elvetett, amelyek lefelé röpülnek. Baljában kitárt szárnyú bagoly legyen.

Alacsonyan száll nyugat felé, mert ez jellemző az alkonyatra.

A fején viselt csillagot Hesperusnak hívják, s ez napnyugtakor jelenik meg. Az egyiptomiak, mint Pierio Valeriano mondja a fent idézett helyen, ezzel jegyezték az alkonyatot.[4]

[1] Dante, *Purgatorio* 9.13. (BM).
[2] Anakreón, *Epigrammata* 10P. (DG).
[3] Alberti, *Rime* 1602, 21. (Canz. 1. La Rondinella, imitatione da Annacreonte).
[4] Valeriano, *Hieroglyphica* 44. *De stella. Crepusculum.*

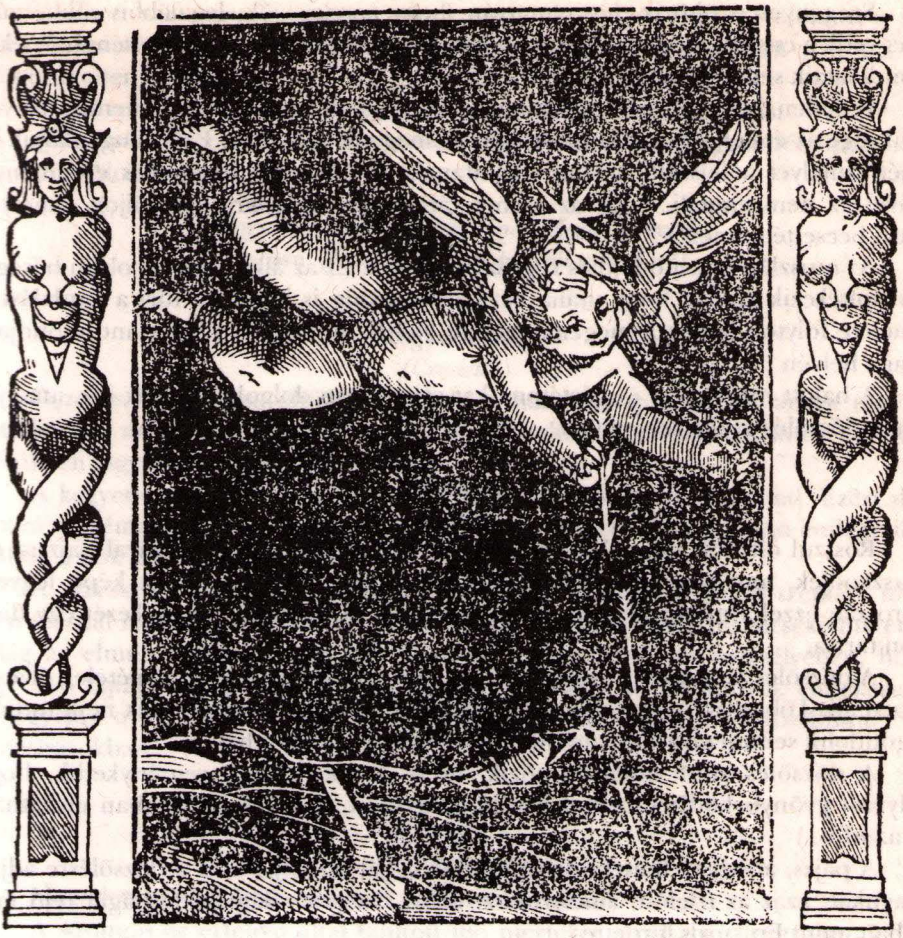

A mondott nyilak a föld kipárolgásait jelentik, amelyeket a nap heve a magasba emel. Miután azonban a nap eltávozott tőlünk, s nincs, aki a párákat a magasban tartsa, ezek a földre hullanak. Mivel pedig nehéz nedvek, ezért többé-kevésbé ártalmasak, az időtől és a hidegebb vagy melegebb, magasabb vagy alacsonyabb nedves helyektől függően.

Kezében kitárt szárnyú baglyot tart, amely az alkonyatra jellemző állat, mivel ebben az időben látjuk repülni.

DŐZSÖLÉS

(CRAPVLA)

Kövér, rút külsejű és rosszul öltözött nő, meztelen hassal. Fejét szeméig kendőbe bugyolálja, s kezében tátott szájú oroszlánfejet tartson. A földön halott madarak és pástétomok vagy hasonló dolgok legyenek.

Csúf nőnek festjük, mert a dőzsölés nem engedi elrugaszkodni az embert az elpuhult gondolatoktól és a konyha dolgaitól.

Szegényesen öltözik, így mutatván, hogy a nagyevők, legalábbis többségük, megvetik a csiszolt modort, és csupán hasuk hizlalásának és megtöltésének élnek; s gondolataik sem terjednek túl ezen a határon.

Fedetlen hasa azt mutatja, hogy a dőzsölésnek erős temperamentumra van szüksége az ételek nagy változatosságának megemésztéséhez. Ezért bugyoláljuk be fejét, amelyet a felszálló gőzök elkábítanak. A kövérség a dőzsölés eredménye, mivel ez nem engedi, hogy az ember fáradságos dolgokra gondoljon, amelyek arcát beesetté tennék.

Az oroszlán feje a dőzsölés régi szimbóluma. Ez az állat ugyanis olyan bőségesen töltekezik étellel, hogy utána két-három napig is könnyen tűri a koplalást; s lehelete folyton bűzlik a megemésztetlen ételtől, mint Pierio Valeriano mondja a maga helyén.[1]

A halott madarakat és pástétomokat mint olyan dolgokat festjük ide, amelyeken a dőzsölés gyakorolja magát.

Dőzsölés
(Crapula)

Rosszul öltözött nő, zöld ruhában, rózsás kerek képpel. Jobbjával pajzsra támaszkodjék, amelyen különféle ételekkel megterített asztal festett képe legyen, abroszán ezzel a mottóval: *Vera felicitas* [Az igazi boldogság]. Másik kezét egy disznón tartsa.

A dőzsölés a torkosság velejárója, s a nagy mennyiségű és kiváló ételek élvezetében áll. Többnyire tudatlan és nagyétkű embereken uralkodik, akik nem tudnak elgondolni semmi olyasmit, ami ne lenne érzékekkel felfogható.

A dőzsölés zöld ruhába öltözik, mert örökké abban reménykedik, hogy folyvást gyönyörködhet az ételek váltogatásában, és így vidámságban múlathatja az időt.

A pajzs, ahogyan fentebb leírtuk, azok célját mutatja, akik a dőzsölésre adják magukat: azaz az ízlelést, amelyről azt hiszik, hogy e világ boldogságát rejti magában, mint Epikuros hirdette.

A disznóval számos író a dőzsölést jegyzi, mert ez semmi másra nem ügyel, csak az evésre; s mialatt a sárból moslékát fogyasztja, még fejét sem emeli fel, s hátra sem fordul, csak folytonosan előre halad, hogy egyre jobb ételt keressen magának.

KEGYETLENSÉG
(CRVDELTA)

Vörös arcú és ruhájú, félelmetes tekintetű nő, fején fülemülével. Mindkét kezével egy pólyába csavart gyermeket fojtogasson. A kegyetlenség legfőbb tulajdonsága ugyanis az, hogy olyanok ellen fordul, akik nem ártanak senki másnak, sőt a legkisebb bűnben is ártatlanok.[2] Ezért mondják, hogy a kegyetlenség az

[1] Valeriano, *Hieroglyphica* 1. *Leo. Crapula.*
[2] A címszó idáig Baldinitól, *Mascherata* 1565, 49. (Crudeltà).

ártatlanokon való bosszúállásban, mások javainak elragadásában, valamint a jók bántalmazásában és az igazság megsértésében kéjelgő s a rosszra sóvárgó kielégíthetetlen étvágy.

Vörös ruhája azt mutatja, hogy minden gondolata vértől iszamós.

A fülemüle Procne és Philomela meséjére, a kegyetlenség igazi példájára utal, amelyről Alciato azt írta:

Hogy nem szégyenkeztek, álnok Medea s Procne,
látván, fészke fölött hogy pusztúl a madár?[1]

Kegyetlenség
(Crudeltà)

Rozsdaszínű ruhába öltözött nő, keblén hatalmas gyémánttal, amint csípőre tett kézzel, nevetve áll, s úgy szemlél egy hatalmas tűzvészt, valamint tulajdon vérükben fagyott kisgyermekek kiirtását.

A kegyetlenség a lélek keménysége, amely mások gyászán örvend. Ezért illik hozzá a gyémánt, amely igen kemény kő, s keménysége miatt gyakran emlegetik a költők a nők kegyetlenségéről szólva.

A tűzvész és a gyermekgyilkosság, amelyeket örvendező arccal szemlél, minden másnál nagyobb kegyetlenség jelei. Mégis sok ilyen emberrel dicsekedhetett a világ az elmúlt időkben, nem egy Nero és számos Heródes személyében, hogy egyetlen fajtája se legyen az elvetemültségnek, amely ne lenne örök emlékezetre feljegyezve a nyilvános dolgok között, azaz az utókor okulására összeállított történetírásokban.

SÓVÁRGÁS
(CVPIDITA)

Meztelen nő, bekötött szemmel, vállán szárnyakkal.

A sóvárgás az értelem által tanított illő mértéket meghaladó vágyakozás. Bekötött szemei ezért azt jelzik, hogy nem él az intellektus fényével. Így mondja Lucretius a De natura rerum 4. könyvében:

Ámde az embereket gyakran vakká teszi vágyuk,
és tőled származtatják, ami nem tied, azt is.[2]

Szárnyai gyorsaságát jelzik, amellyel nyomába szegődik annak, ami jónak és tetszetősnek tűnik számára.

Meztelennek ábrázoljuk, mert igen könnyen lelepleződik valódi mivolta.

[1] Alciato, *Emblemata* 194. (Amor filiorum); forrása *Anthologia Palatina* 9.95. (Alpheios Mytilénos). Médeia és Prokné egyaránt saját gyermekeik gyilkosai voltak. Utóbbit az istenek húgával, Philomélával együtt fecskévé vagy fülemülévé változtatták. A „madár" az Alpheios-versben leírt tyúk, amely maga elpusztul, míg szárnyával takarja fiókáit a jégeső elől.

[2] Lucretius, *De rerum natura* 4.1153.

KÍVÁNCSISÁG

(CVRIOSITA)

Nő, vörös és kék ruhában, amelyet fülek és békák borítanak. Haja feláll, kezeit magasba emeli, nyakát előrenyújtja. Vállain szárnyakat viseljen.

A kíváncsiság azok féktelen vágya, akik többet szeretnének tudni, mint amennyit tudniuk kell.

Fülei azt mutatják, hogy a kíváncsi egyedül arra vágyik, hogy másokkal kapcsolatos dolgok tudomására és birtokába jusson. Ezért Szent Bernát, amikor a De gradibus superbiae-ben egy kíváncsi szerzetest akar elénk állítani, a következő jelekkel írja le: *Ha kinyújtott nyakkal és figyelmes fülekkel ide-oda járkáló szerzetest látsz, felismerheted benne a kíváncsit.*[1]

A békák hatalmas szemükkel a kíváncsiság jelei. Ilyen jelentésben ábrázolták őket az antikvitásban. Az egyiptomiak, amikor kíváncsi embert akartak jegyezni, békát rajzoltak. Pierio Valeriano pedig azt mondja, hogy a béka szeme fülemüle húsával együtt szarvas bőrébe göngyölve éberré és fürgévé teszi az embert, ami egyszersmind a kíváncsiság forrása.[2]

Azért tartja magasra a kezét, és nyakát azért nyújtja előre, mert a kíváncsi ember folyton élénken fülel, hogy mindenfelől új hírekre tegyen szert. Ezt jelzik szárnyai is, valamint felmeredő haja, amely az eleven gondolatok jele, továbbá ruhájának színei, amelyek tudásvágyát jelzik.

ŐRIZET

(CVSTODIA)

Páncélba öltözött nő, jobbjában meztelen karddal, oldalán sárkánnyal.

Két dolog igen szükséges az éber őrizethez. Az egyik az, hogy előre lássuk a veszélyt, s vigyázzunk, hogy váratlanul ne törjön ránk. A másik az, hogy szembeszálljunk a külső erőkkel, ha azok fenyegető közelsége miatt már nem tudjuk tanácskozás vagy tárgyalás útján elkerülni őket. Ezért ábrázoljuk minden egyéb helyett csupán a sárkánnyal, mint azt jól előadja Alciato a maga Emblémáiban:

Szűz Pallas hű képmását szemléled e képen,
isteni lábainál rút sárkány kuporog.
Mért kíséri az istennőt ez az állat? Hajdan
ez volt szent ligetek, templomok őre: ezért.
Nagy fáradság híven a szűz lányokra vigyázni:
Amor ezer csapdát állít, bárhogy ügyelj.[3]

[1] Szent Bernát, *De gradibus humilitatis et superbiae* 28.

[2] A bekezdés Valerianótól, *Hieroglyphica* 29. *De rana. Curiositas.*

[3] Alciato, *Emblemata* 22. (Custodiendas Virgines). Lásd ezt a Minerva kocsija *(Carro di Minerva)* címszónál is.

ÜGYEFOGYOTTSÁG

(DAPOCAGGINE)

Zilált hajú nő rongyos ruhában, amelynek szürke színe inkább fehérbe, mintsem feketébe hajlik. Ölbe tett kézzel, lehajtott fejjel üljön, s mellette egy birka legyen.

Az ügyefogyottságot zilált hajjal ábrázoljuk, hogy így mutassuk a cselekvésben való késedelmességét és lustaságát. Ezt a baját maga szerzi magának, mivel az ügyefogyott ember lomha és lusta minden cselekedetében.

Ölbe tett kézzel azért ül, mert képtelen bármiféle iparkodásra.

Rongyos ruhája a szegénységet és nélkülözést mutatja, amely azokat sújtja, akik ügyefogyottságuk miatt nem képesek önmaguk helyes kormányzására.

Lehajtott fejjel üljön, mivel az ügyefogyott ember másoktól eltérően nem mer felemelt fejjel előrehaladni a dicsőség útján, amely a nehéz dolgok véghezvitelén vezet keresztül.

A birka igen ostoba állat, amely semmiféle körülmények között sem képes határozott cselekvésre. Ezért mondta Dante a Pokolban: *Élj emberként, ne kerge birka módra.*[1]

GÚNY

(DERISIONE)

Tarajos sül bőrébe öltözött nő, meztelen karral és lábbal, kiöltött nyelvvel. Jobb mutatóujját kinyújtja, bal kezében pedig egy csomó pávatollat tart. Jobb könyökével szamárra támaszkodik, amely felemelt fejjel, fogait kimutatva vigyorog.

A gúny Szent Tamás 2. [kötet] 2. részének 75. kérdése szerint abban áll, ha valaki mások rossz tulajdonságain és hibáin tréfálkozik, magának ezzel gyönyörűséget, a kárvallottnak pedig szégyent szerezve.[2]

A nyelv kiöltése másvalaki jelenlétében, minthogy rút cselekedet, annak a jele, hogy az ember az illetőt kevésre tartja. A gyermekeket a természet tanítja rá, hogy ilyen esetben ezt tegyék.

A tarajos sül tüskés bőre azt jelenti, hogy a gúnyolódó olyan, mint a tarajos sül, amely megdöfi, aki csak a közelébe jön.[3] A gúnyolódónak ugyanis legfőbb törekvése, hogy ujjal mutathasson mások tökéletlenségeire: ezért is festjük a mondott formában, előrenyújtott ujjal.

A páva tollai eme állat kevélységére emlékeztetnek, minthogy ez minden egyéb állat között önmagát tartja a legszebbnek. Senki sem nevet ugyanis mások rossz szokásain, ha eközben nem véli úgy, hogy azok tőle magától igen távol állnak.

A szamarat a mondott formában a régiek alkalmazták erre a tárgyra, mint Pierio Valeriano és mások tanúsítják.[4]

[1] Dante, *Paradiso* 5.80. Lásd ezt a Bolondság *(Stoltitia)* címszónál is.

[2] Aquinói Szent Tamás, *Summa theologiae* 2a2ae 75.2.

[3] Vö. Aelianus, *De natura animalium* 1.31.

[4] Valeriano, *Hieroglyphica* 12. *Asinus. Irrisio*; a tapasztalatra és Persius, *Saturae* 1.121.-re hivatkozva.

VÁGY ISTEN IRÁNT
(DESIDERIO VERSO IDDIO)

Fiatal férfi vörös és sárga ruhában, amely színek a vágyat jelentik. Szárnyakat viseljen annak jelzésére, hogy az epedő lélek sebesen repül a mennyei gondolatok felé. Kebléből láng tör elő: ez az a láng, amelyet Krisztus Urunk a földre hozni lejött.[1]

Bal kezét keblére szorítja, jobbját kinyújtja, arcát az ég felé fordítja. Mellette szarvas álljon, s egy patakocska vizéből igyon. Így mondja Dávid a 41. zsoltárban, ahol lelkének Isten utáni vágyát a szomjazó szarvasnak a tiszta forrás utáni vágyához hasonlítja.[2]

[1] Lk 12,49.

[2] Zsolt 42,2. A szarvast, ugyanerre a versre hivatkozva, a vágyakozás jelképének mondja Valeriano, *Hieroglyphica* 7. *De cervo. Vehemens appetentia* is.

Keblére szorított balja és kinyújtott jobbja, valamint az ég felé fordított arca azt mutatják, hogy minden cselekedetünkkel, szemünkkel, szívünkkel és minden egyéb módon Isten felé kell fordulnunk.

VÁGY
(DESIDERIO)

Mezítelen nő, vállán sokszínű fátyollal és szárnyakkal. Szívéből láng törjön elő.

A vágy olyasvalaminek heves akarása, amit az intellektus mint valamely jót érzékel. Mint ilyen, igen tökéletlennek mondható, s leginkább az első anyag intellektusához hasonlítható, amely Aristotelés szerint úgy vágyik a formára, mint nő a férfira. A vágy ugyanis olyan jövőbeli dolgok kívánása, amelyeket most még nem birtoklunk. Ezért ábrázoljuk a vágyat nő alakjában.

Azt is mondhatjuk, hogy a vágy a lélek spirituális mozgása, amely soha nem nyugszik: folyton követi azt, amihez hajlandósága vonzza, folyton a hiányzó dolgok körül kering, s csupán megszerzésükkel csillapul.

A sokszínű fátyol arra utal, hogy a vágy tárgya a jó; s mivel a jónak különféle fajtái vannak, ezért különfélék a vágyak is.

Szárnyai gyorsaságát mutatják, mert hirtelen érkezik és tűnik is el.

A láng azt mutatja, hogy a vágy a szívben és az elmében fellobbant tűz, amely a jó feltűnésére – akár ha táplálására szolgáló tüzelő volna – tüstént magasra csap.

ÓCSÁRLÁS
(DETRATTIONE)

Ülő nő, akinek nyitott szájában a kígyóéhoz hasonló kétágú nyelv látsszék. Fején fekete kendőt viseljen, s ennek egy részét baljával húzza előre, hogy beárnyékolja arcát. Ruhája többi része rozsdaszínű és sok helyen szakadozott legyen. Lábával trombitán tiporjon, s jobbjában meztelen tőrt tartson támadásra készen.

Az ócsárlás Szent Tamás 2. [kötet] 2. része 73. kérdésének 4. szakasza szerint nem más, mint mások jó híre és tisztessége ellen titokban mondott megszólás.[1]

Ülve ábrázoljuk, mert a tétlenség nagy gerjesztője a sustorgásnak, s mert a mondás is úgy tartja, hogy aki jól ül, rosszat gondol.

Nyitott szája és kígyónyelve azt mutatja, hogy az ócsárló kész késlekedés nélkül rosszat terjeszteni bárkiről. Ezzel utalunk a próféta mondására a 139. zsoltárból: *Nyelvük élesítik, mint a kígyó, a vipera mérge van ajkukon.*[2]

A fején viselt fekete kendő, amely beárnyékolja arcát, a sustorgónak arra a tulajdonságára utal, hogy titokban hinti el a rosszat. Mivel pedig legfőbb törekvése, hogy akár beszéddel, akár cselekedettel elhomályosítsa, elhallgattassa és eltakarja

[1] Aquinói Szent Tamás, *Summa theologiae* 2a2ae 73.1., Albertus Magnus *Summa theologiae* 2.117.2.1 meghatározására hivatkozva. Ő említi a kígyót is, Préd 10,11 alapján *(Csöndes a kígyó marása; de nem kevésbé veszedelmes, aki titokban ócsárol.)*.

[2] Zsolt 140,4.

mások hírnevét, ezért ábrázoljuk egy trombitán tiporva, amely mások jó hírét jelenti. Jól mondja Terentius a Phormióban:

Nincs semmi, Antipho,
mit ne lehetne szép szavakkal elferdíteni.
Csak hagyd a jót belőle el, s a többit rossznak állítsd.[1]

Szakadt és rozsdaszínű ruhája azt mutatja, hogy az ócsárlás az alacsonyrendű, hitvány és ingatag jellemű emberek vonása; s ahogy a rozsda pusztítja a vasat és más fémeket, úgy teszi semmivé az ócsárlás is mások jeles becsületét. Plautus a Foglyokban az ócsárlókat egerekhez hasonlította, amelyek folyton mások ételét rágcsálják, mondván:

A mások étkét esszük egyre, mint az egér.
Ha az ügyvitel szünetel, s mindenki tanyára megy,
a mi fogunk munkája éppúgy szünetel.[2]

A jobbjában támadásra készen tartott meztelen tőr az ócsárló gyilkos természetét jelképezi. A benne lakozó ócsárlás ugyanis megöli ama erény lelkét, amelyből az élet fakad. Ezért mondja a Próféta az 56. zsoltárban: *Foguk lándzsa és nyíl, nyelvük élesre köszörült kard.*[3]

ÁHÍTAT
(DIVOTIONE)

Térdeplő nő, aki szemeit az ég felé fordítja. Jobbjában égő lámpást tartson.

Az áhítat az akarat olyan sajátos irányultsága, amely az embert érzelmeiben és cselekedeteiben Isten iránti teljes odaadásra készteti. Jól mutatja ezt a kezében tartott lámpás, térdeplő tartása és az ég felé fordított szemei.

DIALEKTIKA
(DIALETTICA)

Fiatal nő, fején sisakkal, amelyet egy fehér és egy fekete toll ékesítsen, sisakdíszként pedig a Holdat viselje. Kinyújtott kezében kétpengéjű tőrt tartson, amely kétfelé szúr és vág, s ő a két penge között, a markolatánál ragadja meg azt. Bal kezét ökölbe szorítva magasra nyújtsa, s harcra készen és merészen álljon.

A sisak az intellektus erejét mutatja, amely különösen elvárható a dialektikától.

A két toll azt jelképezi, hogy ez a tudomány mind a jót, mind a rosszat valószínű érvekkel védelmezi, s mind ezt, mind amazt könnyedén alátámasztja, ahogyan a szél is könnyen felemeli a tollakat. Az érvek, az erős intellektus velejárói pedig olyanok, mint a kemény sisakon felmagasodó tollak, amelyek mindig egyképpen egyenesnek és szépnek mutatkoznak.

[1] Terentius, *Phormio* 697.
[2] Plautus, *Captivi* 77. (DG).
[3] Zsolt 57,5.

A Hold, amelyet sisaktaréján visel, ugyanezt jelenti, mivel (ahogyan Pierio Valeriano írja Hieroglifáinak 44. könyvében) Kleitomachos a dialektikát az általa felöltött formák változékonysága miatt a Holdhoz hasonlította.[1]

Ugyanezt mutatja a kétpengéjű tőr is, valamint magasra emelt, ökölbe szorított bal keze, amelynek taglejtésével beszédét segíti. Ennek a mesterségnek ugyanis legfőbb célja az, hogy vitatkozzék bármilyen előadódó tárgyról. Ezért is nevezik dialektikának, azaz disputának.

MÉLTÓSÁG
(DIGNITA)

[1] Valeriano, *Hieroglyphica* 44. *De Luna. Sophistae*. Ő hivatkozik Kleitomachosra is.

Szépen felékesített nő, akinek vállát azonban hatalmas kő nyomasztja. A követ temérdek aranyozott faragás és gyöngy díszítse, ám súlya alatt a figura feje és vállai jócskán meggörnyedjenek.

Ebből világosan érthető – amit ennél is sokkal világosabban lát az, aki már próbálta –, hogy a méltóság és hivatal nem egyéb, mint nyűg és teher. Ezért használják a mi nyelvünkben a *carico*, azaz teher szót igen gyakran a vállalt hivatalok megnevezésére; és boldog, aki gerince meggörnyesztése és csontjainak megtöretése nélkül képes azokat viselni.

SZORGALOM
(DILIGENZA)

Vörösbe öltözött nő, aki jobbjában sarkantyút, baljában pedig órát tart.

A szorgalom hatékony vágy arra, hogy valamely dolgot mihamarább végbevigyen.

Az óra és a sarkantyú a szorgalom két velejáróját mutatja. Ezek egyike az eltöltött idő, a másik az ösztönzés, amely másokat is hasonló cselekvésre indít. Az idő ugyanis a szorgalom bírája, a sarkantyú pedig a bábája. Ezért festjük a mondott figurát ezzel a két tárggyal.

VISZÁLY
(DISCORDIA)

Nő, pokolbéli fúria képében, sokszínű ruhában. Fésületlen hajszálai ugyancsak sok színtől tarkálljanak, s közöttük kígyók tekeregjenek. Homlokát véres kötés fogja át. Jobbjában tűzszerszámot és kovakövet tartson, baljában iratköteget, közte idézésekkel, vizsgálatokkal, jegyzőkönyvekkel és hasonlókkal.[1]

A viszály a lélek és az érzékek felindulása, amely az emberek különféle cselekedeteiből fakad, s ellenségességre sarkallja őket. Oka lehet a nagyravágyás, a bírvágy, avagy a természet, rang, állás, temperamentum és nemzetiség különbözősége.

Ruhájának sokféle színe az emberek sokféle vélekedését jelzi, amely a viszály okozója. És amiképpen nincs két olyan ember, akinek véleménye minden dologban megegyeznék egymással, akképpen nincs olyan elhagyatott, olyannyira kevéssé lakott hely, ahol a viszály fel ne üthetné a fejét.

Némely filozófusok egyenesen azt hangoztatták, hogy a viszály valamennyi természetes dolog szülője. Mármost való igaz, hogy ha az emberek között tökéletes egység uralkodnék, s ha minden elem egyazon tulajdonságokkal bírna, híján lennénk mindannak, ami csak jó és szép a világon és a természetben. Ugyanakkor a viszálynak azt a fajtáját, amely a közjó elpusztítására tör, nem pedig annak fenntartásán munkálkodik, igen utálatos dolognak kell tartanunk.

Ezért festjük a mondott figurára a kígyókat, amelyekkel gonosz gondolatait jegyezzük. E viszály szülte gondolatokat az emberek halála, a családok romlása, a vér és pusztulás övezi, s ezért kötünk homlokára szalagot, mint Vergilius mondta:

[1] A leírás valamennyi részlete Ariostótól, *Orlando furioso* 14.72–74.

...végül a borzasztó, balga Viszály is,
fürtjeiben viperák véres szalagokkal övezve.[1]

A tűzszerszámot pedig Ariosto említi a Viszályról beszélvén:

Mondjad, hogy kanócot s tűzkövet készítsen,
mórok táborában vészes tüzet szítson.[2]

Azt is mondják, hogy a viszály minden jót elemésztő tűz, mert ahogy a tűzszerszám és a tűzkő egymáshoz ütve tüzet gyújtanak, akképpen a makacs lelkek egymás ellen szegülése is fellobbantja a haragot.

A mondott iratok azok ellenséges lelkét jelzik, akik egymással perlekednek, s ez igen gyakran felemészti mind vagyonukat, mind életüket.

Viszály
(Discordia)

Nő, akinek öltözéke az előbbihez hasonló, s haja sokféle színű. Jobbjában fújtatót, baljában égő fáklyát tartson.

A színek sokfélesége a lelkek különbözőségét jelenti, mint mondottuk. Ariosto így ír erről:

Megismerte rögtön, mert hitvány ruhája
ezer különféle színű rongyból állott,
s oly rosszul fércelte azokat reája,
hogy egy szellőre is mindene kilátszott.
Haja feketéből csapott át barnába,
majd abból ezüstbe, majd aranyba játszott,
itt szalaggal kötve, amott felkontyolva,
emitt hátravetve, ott vállra omolva.[3]

A kezében tartott fújtató és tűztartó edény azt mutatják, hogy a rossz nyelvek lehelete éleszti, s az emberi kebelben melengetett harag táplálja őt.

Viszály
(Discordia)

Nő, magasra emelt fejjel, ólomszürke, fakó ajakkal, könnyező kancsal szemmel. Kezét szüntelen fel s alá mozgatja; kebléből belédöfött kés áll ki. Combjai és lábszárai ványadtak, és sűrű köd fonja háló módjára körül. Így festi le Aristeidés.[4]

[1] Vergilius, *Aeneis* 6.280. (KZs). Ripa olasz versfordításban idézi, amelynek forrása Cartari, *Imagini* 10. (1571, 401.). A sort Baldini, *Mascherata* 11. (Discordia) is idézi latinul.
[2] Ariosto, *Orlando furioso* 14.76.
[3] Ariosto, *Orlando furioso* 14.83. Ezt a versszakot idézi a Viszályról beszélve Cartari, *Imagini* 10. (1571, 402.) is.
[4] Aristeidés, Ῥοδίοις περὶ ὁμονοίας, ed. Jebb, 568. Ripa szinte szó szerint követi Cartari, *Imagini* 10. (1571, 401.) leírását.

Viszály
(Discordia)
Ahogyan a szatirikus Petronius Arbiter az alábbi versében leírta.

Harsan a trombitaszó. Discordia styxi fejével
fölmagasul. Haja szertezilálva egészen; az ajkán
alvadt vér; könnyek lepik el kinyomott szeme gödrét;
szennyes rozsdától rezesült szájában a fogsor;
nyelvéről genny foly; kígyók ülepednek az arcán;
s közben – foszladozó condrába tekerve a mellét –
véresfényű fáklyát lenget jobbja remegve.[1]

ELKESEREDÉS
(DISPERATIONE)

Nő, fehérbe hajló szürke színű ruhában, bal kezében ciprusággal. Lássék, hogy kebléből belédöfött tőr vagy kés áll ki, s éppen összerogyni készül. Mellette a földön összetört iránytű legyen.

A szürke szín az elkeseredést jelenti.

A ciprus ága azt mutatja, hogy amiként ez a fa lenyesve nem hajt ki újra, s vesszőt sem hoz, úgy az elkeseredés prédájául esett ember is kioltja magában az erénynek s a méltó és jeles cselekedeteknek minden szikráját.

A földön heverő törött iránytű azt jelzi, hogy az elkeseredett emberben megfogyatkozik az értelem, s többé nem él vele a helyes és kellő módon. Ezért is ábrázoljuk keblébe döfött késsel.

A VILÁG MEGVETÉSE
(DISPREGIO DEL MONDO)

Érett korú, páncélba öltözött férfi, baljában pálmaággal, jobbjában gerellyel. Fejét emelje az ég felé, homlokán babérkoszorút viseljen, lábaival pedig aranykoronán és jogaron taposson.

A világ megvetése nem más, mint e halandó élet gazdagságának és dicsőségének utálata s az ezektől való elfordulás és helyettük az örök élet javainak keresése. Erre utal a lábbal tiport jogar és korona.

Fejét az ég felé fordítja, mert az efféle megvetés a szent és csakis Isten felé forduló gondolatokból és áhítatból fakad.

Páncélban ábrázoljuk, mert ekkora tökéletességre nem lehet eljutni ama harc nélkül, amelyet az értelem folytat a pokolbéli erők és a szolgálatukban álló elvetemült emberek által támogatott érzékek ellen. Ezek legyőzése után pedig méltán koronáztatik babérral, hiszen messze maga mögött hagyta mindazokat, akik görbe utakon

[1] Petronius, *De bello civili* 271. (Petronius, *Satyricon* 124.) (HIK). Leírása Aristeidés és Vergilius feljebb idézett helyein alapul. Ripa Giraldi, *De deis* 1. (1548, 45.) idézetét vette át, aki – akárcsak az őt követő Cartari – a viszályról szólva egymás után említi Vergiliust, Aristeidést és Petroniust (lásd ezeket a Viszály előző címszavainál).

törekszenek saját boldogulásukra, s abbéli hamis hitben ringatják magukat, hogy azt a tetszésük szerint való gyönyörűséges dolgok rövid és hiábavaló élvezésében lelik fel. De jól mondta az Apostol: *Nem koszorúztatik, csak aki szabályszerűen küzd.*[1]

AZ ERÉNY MEGVETÉSE

(DISPREGIO DELLA VIRTV)

Rézpatinaszínbe öltözött férfi, aki baljában kócsagot tart, s ezt jobbjával cirógatja. Mellette disznó legyen, amely rózsákon és virágokon tiporjon.

Öltözékének rozsdaszíne az elme romlottságát jelenti, amely az erény megvetésének és a bűn szeretetének gyökere. Világosan mutatja ezt az, ahogyan a kócsagot, ezt a csalárdsággal és számtalan sok bűnnel fertőzött madarat becézgeti. Ennek tulaj-

[1] 2Tim 2,5. Lásd ezt az Örök boldogság *(Felicità eterna)* és az Érdem *(Merito)* címszavaknál is.

donságairól Alciato is tanúságot tesz Emblémák című művében,[1] amelyet szerzőjének buzgalma és tárgyunkhoz kitűnően illő tartalma miatt gyakran idézünk.

Az egyiptomiak az otromba szokásai miatt megvetett embert rózsákon tapodó disznóval jegyezték. Egybehangzik ezzel a Szentírás sok helye is, amelyek rózsával és más illatos virágokkal jelképezik a tiszta életet és őszinte viselkedést.[2] Ezért mondja az Énekek énekének Menyasszonya, hogy a Vőlegénynek, azaz az Isten szerint élő erényes embernek az illata hasonló a virágokkal teli rét illatához.[3]

RAJZ
(DISEGNO)

A rajzot, lévén ez a szobrászat, festészet és építészet atyja, három egyforma fejjel festhetjük. Kezében a mondott művészetekhez illő különféle eszközöket tartson. Mivel pedig ez a kép már önmagában is világos, nem látom szükségesnek, hogy bármi egyéb magyarázatot fűzzek hozzá.

ISTENSÉG
(DIVINITA)

Fehér ruhába öltözött nő, fején lángnyelvvel. Mindkét kezében egy-egy égszínkék gömböt tartson, s ezek mindegyikén egy-egy láng lobogjon; vagy pedig a fején hordozott láng váljék szét három egyenlő lángnyelvre.

Ruhájának hófehérsége ama három isteni személy lényegének tisztaságát mutatja, akikkel a szent teológusok tudománya foglalkozik. Rájuk utal a három egyenlő lángnyelv is, amely a három személy egyenlőségét jelképezi; ugyanakkor a három részre szétváló egyetlen láng is, amely az isteni természet egységét és a személyek különbözőségét jelenti.

A fehér szín az istenség sajátja, mivel nem más színekből tevődik össze, amiként az isteni dolgok sem összetettek semmilyen formában. Ezért jelent meg Krisztus Urunk a Tábor hegyén, színeváltozásakor olyan ruhában, amely fehér volt, mint a hó.

A két gömb alakú glóbusz az örökkévalóságot mutatja, amely elválaszthatatlan az istenségtől. Azért tart egyet-egyet jobb és bal kezében, mert az ember is részt vehet a mennyei örökkévalóságban érdemszerző cselekedetei révén, amely cselekedetek Krisztus érdemei révén válnak ilyenné.

Elég is legyen erről, amennyit elmondottunk, s hagyjunk teret hosszabban értekezni a tudósabb elméknek.

[1] Alciato, *Emblemata* 84. (Ignavi).

[2] A kép és a Szentírásra tett utalás forrása Valeriano, *Hieroglyphica* 9. *Porcus. A bonis moribus alienus.*

[3] Én 5,13.

JÓSLÁS

(DIVINATIONE)

A pogányok szerint.

Nő, kezében lituusszal, a madárjósok szerszámával. Feje fölött különféle madarak s egy csillag legyen. Így írta le Giovanni Battista Giraldi.

Cicero a jóslás két fajtájáról tesz említést, a természetesről és a mesterségesről. Az elsőhöz tartoznak az álmok és az elme felindulása: ezt jelzik a feje köré festett különféle madarak. A másik az orákulumoknak, a madarak röptének, a villámoknak, a csillagoknak, az állati belső részeknek és a csodajeleknek az értelmezésében áll, amelyekre a csillag és a lituus utalnak.

A jóslást Apollótól eredeztették, minthogy a nap világít meg minden szellemet, s teszi őket képessé a romolhatatlan dolgok szemléletére és az eljövendők megpillantására. Így tartották ezt a pogányok. Nekünk, kereszténynek azonban minden erőfeszítésünkkel őrizkednünk kell az efféle babonáktól.

FÁJDALOM
(DOLORE)

Félmeztelen férfi, összekötözött kezekkel és lábakkal. Teste körül kígyó tekergőzzék, vadul marva bal oldalát. Arca rendkívül búskomor legyen.

Összekötözött keze és lába az intellektust jelentik, amelynek révén előrehaladunk munkálkodásunkban és társalgásunkban, s amelyet itt a fájdalom keserűsége annyira gúzsba köt, hogy csak igen nagy üggyel-bajjal tudja ellátni szokásos feladatait.

A kígyó, amely ezer módon mardossa a figurát, általában a rosszat jelenti: mivel a rossz a romlás oka s a fájdalom kútfeje minden létező dologban.

A szent könyvekben olykor kígyóval jelképezik a pokolbéli ördögöt is. Szent Jeromos és Szent Ciprián őreá értik a Miatyánknak azokat a szavait is: *Szabadíts meg a rossztól*, mondván, hogy ő számunkra a legfőbb rossz, lévén ő az ember valamennyi belső és külső tökéletlenségének okozója.

Fájdalom

(Dolore)

Zeuxis szerint.

Zilált külsejű, sápadt férfi fekete öltözékben, kezében kialudt fáklyával, amelyből még némi füst száll fel. A fájdalom jelei nyilvánvalóan láthatóak arcán, amely egy költővel szólva a lélek piaca, ahol a fájdalom közszemlére teszi valamennyi áruját: ezek pedig a ráncok, a könnyek, a mélabú, a sápadtság és más ismerős vonások. A fájdalmas hatás elérése végett tehát ezeket fessük a figura arcára.

A fekete öltözék régtől fogva a bánat és a fájdalom jele, mivel leginkább emlékeztet a sötétségre, amely a fény hiánya. A fény ugyanis vidámságunk oka, ahogyan a vak Tóbiás mondta szerencsétlensége történetét mesélvén fiának.[1]

A kialudt fáklya arra utal, hogy a lélek – egyes filozófusok szerint – nem egyéb tűznél, amely az örökös fájdalmak és kínok fojtogatásában vagy kihuny, vagy nem ad annyi fényt, amennyinek világánál fel lehetne ismeri a cselekedetek hasznosságát és jóságát. A fájdalomtól gyötört ember ezért hasonló a frissen kioltott fáklyához, amely lángot már nem ad, csak éppen annyi meleget, amennyi a füsthöz elégséges; azaz a fájdalmas élet nem elegendő másra, csupán magának a fájdalomnak a táplálására. E figura invencióját az antik Zeuxis festőnek tulajdonítják.

ÖNURALOM

(DOMINIO DI SE STESSO)

Oroszlán hátán ülő férfi, aki zabolát vet a bestia szájába. Egyik kezével ezt kezelje, a másikban pedig ösztökét tartson, amelynek döfölésével az oroszlánt serkenti.

Az oroszlán a régi egyiptomiak szerint a léleknek és a lélek erejének jelképe volt. Ezért mondja Pierio Valeriano, hogy néhány régi helyen maga is látta a fenti módon ábrázolt férfit annak jelképeként, hogy az értelemnek féken kell tartania a lelket, amikor az túlságosan vakmerő, s ösztökélnie, amikor késlekedőnek és aluszékonynak mutatkozik.

TANÍTÁS

(DOTTRINA)

Aranyba öltözött nő, aki valamelyest leeresztett jobb kezében lángot tart, olyanképpen, hogy arról egy meztelen kisgyermek meggyújthassa saját gyertyáját. A mondott nő ezenfelül a gyermeknek a nagy sötétség közepette utat mutasson.

Arany ruhája a tanítás tisztaságát jelenti, s egyszerre jelképezi a mezítelen igazság keresését, valamint annak értékét.

A láng a jobb kezében, amelyet olyan alacsonyan tart, hogy a gyermek arról gyertyát gyújthasson, a tudás lángja, amelyet a gyengébb, kevesebbre képes s az érzéki és anyagi dolgokba süppedő intellektus számára közvetít. Ennek alacsonyságához

[1] Tób 5,10.

leereszkedve az igazság útját mutatja a gyermeknek, eltérítvén őt a tévelygés szakadékától, amelyet a tömeg közönséges tudatlanságának sötétsége rejt. Bizony boldog, aki ebben a sötétben csak annyit is képes látni, hogy előrebotorkálva meg ne botoljék! S okkal hasonlítjuk a tanítást a lánghoz, mivel utat mutatván életet ad a léleknek, s mások tüzét meggyújtva semmit sem veszít saját fényességéből.

TANÍTÁS

(DOTTRINA)

Érett korú asszony, violaszín öltözékben. Széttárt karral üljön, mintha valakit át akarna ölelni. Jobbjában jogart tartson, csúcsán napkoronggal, ölében pedig nyitott könyvet; s látsszék, amint az égből bőségesen hull rá a harmat.

Érett kora azt mutatja, hogy nem kevés idő szükséges a tanítások elsajátításához.

A violaszín komolyságot jelent, amely a tanítás ékessége.

A nyitott könyv és az ugyancsak széttárt karok azt jelentik, hogy a tanítás természetétől fogva bőkezű.

A jogar a nappal az uralom jele, amelyet a tanítás gyakorol a tudatlanság éjszakájának rémei fölött.

Az égből hulló bőséges harmat Hórapollón szerint az egyiptomiaknál a tanítást jelentette, mivel amiként az a fiatal növényeket hajlékonnyá teszi, az öregeket pedig megkeményíti, úgy a tanítás a befogadásra kész tehetségeket azok egyetértésével gazdagítja, ám a természettől fogva ostobákat meghagyja a maguk állapotában.[1]

[1] Valeriano, *Hieroglyphica* 38. *Disciplinae. De iis quae per coelum rore pluvium & aliquot aquarum genera significantur. Institutio.* Forrása Hórapollón, *Hieroglyphica* 1.37.

KÉTSÉG

(DVBBIO)

Szakálltalan ifjú sokszínű ruhában, nagy sötétség közepette. Egyik kezében botot, másikban lámpást tartson, s bal lábát, járását jelezvén, előrehelyezze.

A kétség a léleknek a tudásban való bizonytalansága s ennek következtében egyszersmind a testnek a cselekvés fölötti tépelődése.

Fiatalnak festjük, mert az embernek ebben az életkorban nincs még elegendő jártassága a tiszta és egyszerű igazságban, s ezért egyfelől mindent könnyen kétségbe von, másfelől pedig ugyanilyen könnyen ad hitelt a legkülönfélébb dolgoknak.

A bottal és a lámpással a tapasztalást és az értelmet jegyezzük, amelyeknek segítségével a kétség egyformán könnyen halad előre vagy áll meg.

A sötétség az emberi vélekedések mezeje, amelyen ha valaki tétlenül állni nem akar, folytonosan új irányban, hol így, hol úgy halad. Ezért festjük úgy, hogy bal lábbal előrelép.

Kétség

(Dubbio)

Férfi, aki fülénél fogva tart egy farkast. A régiek ugyanis gyakran éltek azzal a mondással: *fülénél fogom a farkast,* ha nem tudták, hogyan oldjanak meg valamilyen kétséges helyzetet. Így olvassuk Terentius Phormio című komédiájának 3. jelenetében,[1] s a mondás értelme annyira világos, hogy nincs szükség semmi egyéb kommentárra.[2]

Kétség

(Dubbio)

Meztelen férfi, aki elgondolkodva szemléli az előtte induló két vagy három utat, s lássék, hogy zavarodottságában nem tudja eldönteni, ezek közül melyiket válassza. A kétségnek ezt a fajtáját a jó reménysége tölti el, amiként az előbbit a balsikertől való félelem. Meztelennek határozatlansága miatt festjük.

GAZDASÁG

(ECONOMIA)

Tiszteletre méltó külsejű, érett asszony, fején olajágból font koszorúval. Baljában körzőt, jobbjában pálcát tartson, mellette pedig kormánylapát legyen.

A politikai közösség virágzásához számos család egysége szükséges, amelyek egyazon törvény alatt élnek és kormányoztatnak. Ugyanakkor minden egyes családnak a neki megfelelő rendszerre és sajátos, az általánosaknál szűkebb körű törvényekre van szüksége önmaga fenntartásához. A család kormányzásának ezt a belső rendjét a mi nyelvünk a görögöktől vett *economia*, azaz gazdaság szóval jelöli.

Az egyes családok tagjai között általában háromféle viszony áll fenn: a gazda és a szolgák, az apa és fiai, valamint a férj és a feleség közötti viszony.[3] Ezért festjük

[1] Terentius, *Phormio* 506.; vö. Erasmus, *Adagia* 1.5.25. (Auribus lupum teneo).

[2] A bekezdés Valerianótól, *Hieroglyphica* 1. *Leo. Anceps consilii.*

[3] Aristotelés, *Politica* 1.3. 1253b. Az előző bekezdés is a Politika első két fejezetét visszhangozza.

ezt a figurát pálcával, amely a gazda uralmát jelzi szolgái fölött. A kormánylapát pedig azt a gondoskodást és irányítást jelenti, amelyet az apának fiai fölött kell gyakorolnia, hogy azok a fiatalság gyönyörűségeinek tengerén hajózva el ne kanyarodjanak az erényektől, amelyekben nagy éberséggel és sok tanulás révén nevelődniük kell.

Az olajágból font koszorú azt mutatja, hogy a gazdaság gondos kormányzójának szükségképpen békességet kell tartania tulajdon házában.

A körző arra int, hogy mindenkinek jól fel kell mérnie saját erejét, s ahhoz kell igazodnia mind a költekezésben, mind egyéb dolgokban, családja ellátása és fennmaradása érdekében. Ezért festjük érett asszonynak, mintegy jelezve, hogy a ház irányítása érett kort kíván, amelynek már kellő tapasztalata van az élet dolgairól. Ezt tanítja az alábbi epigramma is, egy szép tehetség munkája:

Boldog a ház, amelyet biztos gyeplővel irányít
úrnője, a család anyja, ki folyton ügyel,
ifjúság vizein fiait sziklák ne kisérjék,
szirtre ne fussanak és el ne merüljenek ők;
s otthon jussanak egymás közt szerető egységre,
szép egyetértésben éljen az otthoni nép.
Jaj, ha szemét a halál keze zárja le végül örökre,
anyjától megfosztván milyen árva a ház!

ALAMIZSNA
(ELEMOSINA)

Bájos külsejű nő, hosszú és komoly ruhában, fátyol takarta arccal; mert aki alamizsnát ad, annak ugyan látnia kell, kinek adja, de aki kapja, annak nem szabad kutakodnia, kitől és honnét jön az.

Mindkét kezét rejtse ruhája alá, s így nyújtson pénzt két mellette álló gyermeknek. Fején mécses égjen, körötte levelekkel és terméssel gazdag olajágból font koszorúval.

Az alamizsna olyan jótékony cselekedet, amelynek révén az ember segítségére siet a szegénynek, befogadván, táplálván, öltöztetvén, látogatván, rabságból kiváltván vagy illő temetésben részesítvén őt.

Ruhája alá rejtett kezei azt jelzik, amit Szent Máté mond a 6. fejezetben: *Ne tudja a bal kezed, mit csinál a jobb,*[1] és azt a másik szabályt is, amely így szól: *Titokban alamizsnálkodjál, s Atyád, aki a rejtekben is lát, megjutalmaz érte.*[2]

Az égő mécses azt jelenti, hogy amiképpen egyik láng meggyújthatja a másikat, s mégsem csökken a fénye, úgy az alamizsnálkodó vagyonát sem hagyja Isten megcsappanni, sőt százszoros fizetséget ígér és nyújt érte.

Olajágból font koszorúja az irgalmasságot jegyzi, amely az embert alamizsnálkodásra indítja, amikor látja, hogy a szegény szükséget szenved. Erről mondja Dávid az 51. zsoltárban: *Mint a termő olajfa Isten házában;*[3] Jeruzsálemi Hésychios pedig a Leviták könyvét kommentálva az *olaj bőségét* az alamizsnára érti.

A NÉGY ELEM
(ELEMENTI)

TŰZ
(FVOCO)

Nő, aki mindkét kezével szép tűztartó edényt emel. Egyik oldalán tűz közepén szalamandra legyen, másik oldalán főnix, ugyancsak lángok közepette, fölötte ragyogó nappal. A főnix helyett tűzmadár is lehet itt, amely – mint Plinius írja, és Tomai is

[1] Mt 6,3.
[2] Mt 6,4.
[3] Zsolt 52,10.

megerősíti A világ kertjének ideája című könyve 51. fejezetében – csak addig él, amíg a tűzben élhet, s ha az kialszik, alig röpül egy keveset, tüstént elpusztul.[1]

A szalamandráról Plinius mondja 10. könyve 67. fejezetében, hogy a gyíkhoz hasonló állat, testét csillagok borítják, s csupán nagy esőzések idején jön elő, szép időben nem látni. Ez az állat olyan hideg, hogy amint a tűzhöz ér, az tüstént kialszik, akárcsak ha jég lenne.[2] Azt is mondják, hogy ez az állat a tűzben él, s nem hogy őt nem éri semmi bántalom, de inkább ő oltja ki azt. Így írja Aristotelés és más természethistorikusok.[3]

LEVEGŐ

(ARIA)

Nő, szélfútta hajjal felhő szélén ülve, kezében szép pávával, Junónak, a levegő istennőjének szent állatával. Körös-körül a levegőben számos különféle madár röpködjön, s a mondott figura lábánál egy kaméleon legyen. Ez az állat ugyanis se nem eszik, se nem iszik semmit, csakis levegővel táplálkozik, s azon él. Így adja tudtunkra Plinius 8. könyve 33. fejezetében.[4]

VÍZ

(ACQVA)

Meztelen nő, akinek szégyenletes részeit kék lepel takarja szépen. Szikla lábánál üljön a tenger közepén, s a vízben egy vagy két tengeri szörny is legyen. Jobb kezében jogart tartson, bal könyökével pedig korsóra támaszkodjék, amelyből víz ömöljön különféle halakkal együtt nagy bőségben. Fején tavi nádból font koszorú legyen, de még jobb, ha szép aranykoronát visel.

Azért adjuk ennek az elemnek, a víznek a jogart és a koronát, mert nincs elem, amely a víznél szükségesebb lenne az emberi élethez és a világ fennforgásához. A költő Hésiodos és a milétosi Thalés erről szólva azt írták, hogy nem csupán kezdete minden dolognak, de úrnője is valamennyi elemnek, minthogy feloldja a földet, kioltja a tüzet, felszáll a levegő fölé, s az Égből aláhullva ő okozza, hogy az ember számára szükséges minden dolog megterem a földön. A régi pogányok ezért olyan nagy becsben és tiszteletben tartották, hogy nem is mertek reá esküdni, vagy ha mégis megtették, az – mint Vergilius mondja az Aeneis hatodik könyvében – a legerősebb eskü volt. Ugyanezt állítja Tomasso Tomai is A világ kertjének ideájában, a negyvennegyedik fejezetben.[5]

[1] Tomai, *Idea* 1586, 150. (52. fejezet: A tűzről és ama állatokról, amelyek benne élnek és vele táplálkoznak; a tűzszellemekről és más, e tárgyban nem kevésbé érdekes, mint tudni hasznos dolgokról). Innen származik Plinius említése is.

[2] Plinius, *Naturalis historia* 10.188.

[3] Aristotelés, *Historia animalium* 5.19. 552b.

[4] Plinius, *Naturalis historia* 8.122., vö. 28.117. Lásd ezt a következő A négy elem; Levegő *(Elementi; Aria)* címszónál is.

[5] Tomai, *Idea* 1586, 124. (44. fejezet: A vízről, annak erényeiről, és hogy melyik víz a legjobb). A bekezdés szó szerinti átvétel Tomaitól.

FÖLD
(TERRA)

Ülő érett asszony, akinek ruháját különféle füvek és virágok díszítik. Jobbjában glóbuszt tart, fején pedig lombokból, virágokból és gyümölcsökből font koszorút visel. Ugyanezek töltik meg a jobbjában tartott bőségszarut is. Mellette oroszlán és a föld más állatai legyenek.

Azért festjük érett asszonynak, mert a költők minden élő nagy anyjának nevezik. Így Ovidius is az Átváltozások 1. énekében: *S hátrahajítsátok csontját a hatalmas anyának.*[1]

Később pedig ugyanebben az énekben a következőt mondja:

> *Mert nagy anyánk: ez a föld; s a kövek testében a mondott*
> *csontok: hát ezeket kell nékünk hátradobálnunk.*[2]

Ugyanezt megismétli az Ünnepek 2. könyvében,[3] és még jobban kifejti Lucretius a dolgok természetéről írott 2. könyvében.

Glóbusszal és ülve festjük, mert a föld gömb alakú és mozdulatlan, mint azt Manilius leírja Asztronómiájának 1. könyvében, mondván: *Önsúlyától a föld így áll eggyé tömörülvén.*[4]

Majd kevéssel később: *Függ üregében a légnek, legközepén, a mi földünk.*[5]

Öltözéke azért bővelkedik különféle virágokkal és füvekkel, bőségszaruja és fején viselt koszorúja pedig sokféle gyümölccsel, mert a földtől származik mindenfajta termés és gyümölcs, mint azt jól mondja Ovidius A szerelem művészetének 1. könyvében:

> *Termőföld se terem mindent ugyanúgy: venyigét hoz*
> *ez, gabonát terem az, s van, hol olajfa virul.*[6]

Statius pedig a Thebaisban, mint arról Boccaccio Az istenek leszármazásának 1. könyvében beszámol, így beszél a földről:

> *Ó, emberek és istenek nagy anyja,*
> *erdők, folyók és minden más szülője,*
> *teremtője magoknak, állatoknak,*
> *Prometheus kezének és a kőnek,*
> *mit Pyrrha lelt: te mindenben legelső!*
> *Te alkottál táplálékot minékünk,*
> *az embert hátadon járni tanítod,*
> *magad körött terelgeted a tengert.*
> *Szelíd nyájaknak járása, vadaknak*

[1] Ovidius, *Metamorphoses* 1.383. (DG).
[2] Ovidius, *Metamorphoses* 1.393. (DG).
[3] Ovidius, *Fasti* 2.719.
[4] Manilius, *Astronomica* 1.159.
[5] Manilius, *Astronomica* 1.203.
[6] Ovidius, *Ars amatoria* 1.757. (BA).

dühös futása, madaraknak röpte,
és túl a szemhatáron, mindenségnek
szilárd erődje, a nyugati csillag
pályája s mind a két szekér csapása
téged környékez, míg te mozdulatlan
az űrben függsz, közepén a világnak.
A három testvér osztatlan bír téged,
s megannyi nép még és ezernyi város.
Te önnön súlyod könnyedén elbírod,
s még csillaghordozó Atlaszt is rajta,
ki meggörnyed, vállán az ég terhével,
a bolygókat s az isteneket tartván.[1]

A NÉGY ELEM
(ELEMENTI)

A négy elem, amelyeknek különféle összetételeiből keletkezik minden a természetben, a legmagasabb fokon részesül a négy elsődleges tulajdonságban. Ennek megfelelően található négyféle temperamentum az emberek között, négy erény, négy legfőbb tudomány, négy legnemesebb művészet a világon, négy évszak, négy égtáj, négy szél, négy térbeli irány és az emberi tudás négy oka. E négy elemet helyesen és tetszetősen ábrázolhatjuk pusztán látható tulajdonságaik révén, hieroglifikus metaforák nélkül is. Gyakran tettek így a régiek is, az elemeket ugyanezen látható dolgok segítségével ábrázolván. A következőképpen festjük le tehát őket, pusztán anyagi meghatározóikat figyelembe véve s a földdel elkezdve.

FÖLD
(TERRA)

Idős nő hosszú szürke ruhában, akit egy bot tartson a levegőben. A bot a figura két oldalán egyenlő távolságban végződjék, mindkét végén egy-egy csillaggal, s a figurához képest olyan magasságban legyen, ahová annak leeresztett karjai leérnek; a figura pedig egyenesen álljon, két kezét a mondott boton tartva. Fejét magasra emelje, s rajta hajfonatok módján erdőség nőjön; vállain pedig ékkövek gyanánt egy-egy piramis legyen, amelyek a városokat jelképezik. Szabadon kibontott kebléből vízsugár törjön elő, s a víz felgyűljön ruhája szegélyén. A mondott botról szőlőfürtök és gabonakalászok függjenek, s a figura olajlevelekből font nyakéket viseljen.

Így ábrázoljuk a föld három legfőbb gyümölcsét, továbbá hogy miként ered a forrásokból a tenger, s azt, hogy a saját súlya által szilárdan kiegyensúlyozott

[1] Statius, *Thebais* 8.303. Ripa olasz versfordításban idézi, amelyet Boccaccio, *Genealogia deorum* 1.-ből vett át. Prométheus alkotta az emberi fajt (Ovidius, *Metamorphoses* 1.82.), amelyet Pyrrha és Deukalión a vízözön után kövekből teremtettek újjá (*Metamorphoses* 1.383.). A két szekér a Nap és a Hold; a három testvér Jupiter, Neptunus és Plutón, akik felosztották egymás között a levegőt, a tengert és az alvilágot, ám a földet közösen birtokolják.

földet, hogy így mondjuk, az ég kereksége tartja. Ez utóbbira a két csillag utal, amelyek egyszersmind a két pólust is jelentik. A bot az ég tengelyét mutatja; a lakott és vadon helyeket pedig az erdőség és a piramisok jelképezik.

Ruhájának színe a földé, arca pedig azért öreg, mert róla mondják valamennyi embernek: Visszatértek a nagy öreg anyához.

A földet Rheával, avagy Cybelével is ábrázolták, amint azt az istenségről értekező szerzőknél találjuk.

VÍZ

(ACQVA)

Fiatal nő kék színű, finom ruhában, amelyen áttetszenek mezítelen tagjai, s amelynek ráncai a tenger hullámait imitálják. Lássék, amint nagy erővel tart feje fölött egy hajót. Lábait, mintha lefelé lépkedne, egy horgonyon tartsa. Nyakában korallból és más tengeri dolgokból készült nyakláncot viseljen, s mellén két kebel formájú, nagy kagyló legyen. Nádhoz, evezőhöz vagy tengeri sziklához támaszkodjék, s körülötte különféle halak legyenek, amelyeknek elrendezését a festő érett ítéletére bízzuk.

A régiek a vizet a vén Neptunusszal jegyezték, akit két ló húzott a tenger habjain. Kezében háromágú szigonyt tartott, aminek magyarázatát már megírták mások.[1]

Ugyanezt Dorisszal, Galateával, a najádokkal és más alakokkal is jelképezték, attól függően, vajon folyót vagy tengert akartak-e ábrázolni, s hogy ez csendes vagy háborgó volt-e.[2]

LEVEGŐ

(ARIA)

Fiatal, bájos külsejű leány. Fehér színű ruhája áttetszőbb legyen az iménti-nél, amit a víznél leírtunk. Lássék, hogy mindkét kezével a ruháját övező felhőkarikát tartja, s a felhőkről a szivárvány íveljen fel.

Feje fölött a napot tartsa, amely az ő hajfürtjeit használja sugaraiként. Vállain szárnyakat viseljen, s mezítelen lába alatt egy vitorlás hajó legyen. Melléje festhetjük a kaméleont is, amely az írások és a közhit szerint csakis levegővel táplálkozik.[3]

Mindennek magyarázata könnyű. A nap azt mutatja, hogy ez az elem természettől fogva áttetsző, s a többinél jobban felfogja és közvetíti a nap jótéteményeit.

A vitorlás azt tanúsítja, hogy természetes helye a vizek fölött van.

[1] Vö. A négy elem kocsija; A víz kocsija *(Carri dei quattro elementi; Carro dell'acqua)*.

[2] Cartari, *Imagini* 7. (1571, 243.).

[3] Plinius, *Naturalis historia* 8.122., vö. 28.117. Lásd ezt az előző A négy elem; Levegő *(Elementi; Aria)* címszónál is.

A régiek Jupiterrel és Junóval is jegyezték a levegőt, mégpedig Jupiterrel a tisztább, Junóval a kevertebb részét; és minden róluk költött meséjükkel – márpedig ilyen szinte végtelenül sok van – a levegőt és az általa végbemenő különféle átváltozásokat jelképezték.

TŰZ
(FVOCO)

Eleven színű, mezítelen ifjú, testén keresztbe vetett vörös lepellel, amelynek ráncai különféle módokon a láng formáját utánozzák. Feje, egyetlen felmeredő hajfürtöt kivéve, kopasz legyen, s feje fölött egy körben a Hold képe lássék, ami azt mutatja, hogy minden elem közül ez van a legmagasabb helyen. Egyik lábát emelje a levegőbe, így jelezvén könnyűségét; talpai alatt pedig a szeleket mutassuk, amelyek a tűz régiója alatt fújnak.

A régiek Vulcanust és Vesta istennőt hitték a tűz isteneinek, s a tanultak azt is tudni vélik, hogy az egyik a szenet, a másik a lángot jelentette; ám ebben nem bocsátkozom mélyebbre, mivelhogy mások mindezt sokkal bővebben kifejtették már.

A NÉGY ELEM
(ELEMENTI)

TŰZ
(FVOCO)

Nő, fején a főnixszel, amely elégeti magát. Jobbjában Jupiter villámát tartsa, amelyből szikrák röpködjenek, s vörös ruhát viseljen.

LEVEGŐ
(AERE)

Nő, aki mindkét kezével a szivárványt tartsa. Fején kiterjesztett szárnyú, kitátott csőrű pacsirta legyen. A figura igen fényes égszínkék ruhát viseljen.

VÍZ
(ACQVA)

Nő, fején igen nagy hallal. Kezében vitorla nélküli, ám árboccal, keresztárbocokkal és kötélzettel felszerelt hajót tartson. Ruháján a tenger hullámai domborodjanak.

FÖLD
(TERRA)

Nő, fején várkastéllyal, kezében toronnyal. Különféle növényeket tartson. Ruhája földszínű legyen, zöld felsőruhával.

Föld

(Terra)

A föld a legalsó, a legnehezebb és a legkisebb valamennyi elem között. A világ közepén, az egyik és a másik pólus között helyezkedik el. Súlyos és mozdulatlan természetű lévén, saját nehézkedése tartja fönn, minthogy a középpont felé nyomakodik, s ez a középpont benne magában van. Minden súlyos dolog ugyanis a középpont felé törekszik, s a föld ezért – nehéz lévén és a középpontot önmagán belül bírván – saját középpontja körül áll.

Ha egyetlen figurával kell ábrázolnunk a földet, lehetetlen azon végtelen sok tulajdonságát bemutatnunk. Ezért csak a legjellemzőbbeket és a leginkább tárgyunkhoz illőket szemezgetjük ki közülük.

Érett korú, nem túl nagy termetű nőnek festjük, a földéhez hasonló színű szürke ruhában, amelyen néhány varangy legyen. Ezen zöld köpenyt viseljen, rajta különféle füvekkel, virágokkal, kalászokkal, fehér és fekete szőlőfürtökkel. Egyik kezében csecsemőt tartson és szoptasson, a másik karjával halott embert öleljen magához. Másik kebléből forrás fakadjon, amelynek lábai alá szaladó vizében különféle kígyók legyenek. Fején egy várost tartson; nyakában aranylánc, kezén és lábán pedig további drága ékességek legyenek.[1]

Idős asszonynak festjük, mintegy minden születendő anyjaként; és érettnek, merthogy a világ kezdetén teremtetett, s annak végéig is tart. Nem túl nagy termetű, mivel a legkisebb valamennyi elem közül. Ruhájának szürke színe a földé, s a varangyok azért vannak rajta, mert ezek a földben élnek.

Zöld köpenye a füvekkel, virágokkal, kalászokkal, fehér és fekete szőlőfürtökkel a földhöz leginkább illő ruházat, mivelhogy évszakonként váltogatja öltözékét, s eközben bőségesen nyújtja a valamennyi élő számára szükséges javakat.

A gyermek, akit jobbjában tart és szoptat, mindannyiunk táplálójának mutatja őt, aki ellát bennünket élelemmel.

A halott ember, akit másfelől átölelve tart, azt jelenti, hogy amint az élőket fenntartja, úgy a holtakat is átöleli, és eltárol bennünket a feltámadás napjáig.

Keble, amelyből víz fakad, a belőle feltörő forrásokat és folyókat jelképezi.

A lába alatt lévő víz a kígyókkal azokat a föld gyomrában kanyargó vizeket és kígyókat jelenti, amelyeket barlangjaiban magába zár.

A fején tartott város azt tanúsítja, hogy a föld valamennyiünknek és minden lakóhelyünknek hordozója.

A nyakán, kezén és lábán viselt ékszerek ama arany, ezüst, sokféle más fém és kincs gazdagságát jelentik, amelyek a föld zsigereiben rejlenek, s amelyeket hasznunkra és gyönyörűségünkre nekünk ajándékoz. Mert ahogyan Plinius írja róla első könyvében, jóakaratú anyánk ő, aki mindig hasznunkra van, és sohasem árt.

[1] Hasonló vonásokkal írja le Cartari, *Imagini* 5. (1571, 204.).

Föld

(Terra)

Ahogyan képét Commodus érmén látjuk.

Félmeztelen nő, földön fekve, így jelezvén szilárdságát. Egyik kezét edényen tartja, amelyből szőlő ered, a másikat egy glóbuszra helyezi, amelyet négy apró figura vesz körül. Ezek egyike szőlőfürtöt nyújt neki, a másik gabonakalászokat és virágkoszorút, a harmadik folyadékkal telt edényt, míg a negyedik a Győzelem figurája pálmaággal. Felirata: TELLVS STABILIS [Szilárdan álló föld].

A NÉGY ELEM EMPEDOKLÉS SZERINT

(ELEMENTI SECONDO EMPEDOCLE)

A filozófus Empedoklés a tüzet, a levegőt, a vizet és a földet nevezte a négy őselemnek, s közöttük két erőt tételezett fel, a szeretetet és a viszályt, amelyek egyike egyesít, a másika szétválaszt: mások ezeket lehetséges és lehetetlen kombinációknak nevezték. Az ő görögül mondott, majd latinra fordított szavait Diogenés Laertiusnál találjuk:

Ragyogó Zeusz, életadó Héré és Aidóneusz,
meg Nésztisz, aki könnyeivel árasztja a halandó forrást.[1]

Ezt Selvaggio akadémikus fordította köznyelvre az alábbi versben, amelynek, igaz, második és utolsó sora némileg eltér a görög és latin szövegtől:

Négy gyökere minden létezőknek:
Juppiter fönn, dús Junó, a gazdag
Plútó, meg Néstis, folyónyi könnyel.

Jupiteren ő is a tüzet érti, amely a levegő fölött van, s fizikus módjára azért nevezi Jupiternek *[Giove]*, mert semmi más nem használ *[giova]* inkább a tűznél.[2] A tápláló Junón a levegőt érti, s ebben egyezik a legtöbb költő véleményével, akik Junót Jupiter feleségének és nővérének képzelik, minthogy mindkettő ugyanazokat a minőségeket jelképezi, vagy legalábbis igen csekély különbség van kettejük között. Ezért mondta Homéros a maga nyelvén:

Zengem aranytrónú Hérát, kit szült vala Rheié,
elnemenyésző, leggyönyörűbb, magas égi királynőt,
fennmenydörgő Zeusz testvérét és feleségét,

[1] Diogenés Laertios, *Vitae philosophorum* 8.76. (SK). Vö. Aetios, *Placita philosophorum* 1.3.20.; Sextos Empeirikos, *Pyrrhoneae hypotyposes* 10.315. A töredék előző sora: *Mert először mindennek négy gyökerét halld.* Ripa görögül és latin versfordításban idézi.

[2] Az etimológia eredete Cicero, *De natura deorum* 2.64. (25.). Ripa forrása valószínűleg Cartari, *Imagini* 3. (1571, 130.). Lásd ezt A hét bolygó kocsija; Jupiter kocsija *(Carri dei sette pianeti; Carro di Giove)* és a Segítség *(Soccorso)* címszavaknál is.

hírneveset, kit Olümposzon élő boldogok éppúgy
tisztelnek mindnyájan, akár villámszerető Zeuszt.[1]

Dís atyával a földet jegyzi, s Plutónak nevezi, azaz a föld gazdag királyának és urának, mivel a földben rejtőznek a legértékesebb kincsek, s belőle nyerjük az aranyat, ezüstöt és minden más fémet.[2] Végül Nestisszel a folyókat, azaz a vizek eredetét jelképezi.

Semmiképpen sem akarnék itt elhagyni egy epigrammát a korábban említett Giovanni Zaratino Castellinitől, amelyben a szerző Empedoklétől vett misztikus értelemmel, enigmatikusan fejti ki, miként volt részes mind a négy elem egy csalogány halálában, amely épp egy folyóparton álló babérfa csúcsán dalolt.

Míg gyöngéd Daphnis csúcsán panaszos Philomela
szép szomorúságát dalban zengte elő,
Plutón vad keze félelmes sebet ejtett rajta,
s már Juno hosszan nem tarthatta meg őt.
Nestis könnyei fogták közre kihűlő testét,
s Nestis könnyei árjában mélyre merült.
Testét nagy Jupiter tüze emészti el aztán:
így hát holta után élő sírba került.

ÉKESSZÓLÁS
(ELOQVENZA)

Szép fiatal lány, felvértezett mellel és meztelen karokkal. Fején aranykoszorúval díszített sisakot, oldalán rövid kardot visel. Jobbjában vesszőt, baljában villámot tart, s bíborszínű ruhába öltözik.

Szép és felvértezett leánynak azért festjük, mert az ékesszólásnak egyetlen célja és törekvése a meggyőzés. Minthogy pedig ezt nem érheti el csábítás és megindítás nélkül, ezért igen szép külsejűnek kell ábrázolnunk. Így jelképezzük ama szavak szépségét és ékességét, amelyeknek nem lehet híján az, aki mások meggyőzésére törekszik. A régiek Mercuriust is fiatalnak, szépnek és szakálltalannak festették. Ennek az életkornak a viselkedése illik a leginkább az ékesszóláshoz, amely merész, méltóságteljes, érzéki és magabiztos.

A szavak választékosságát jelzik páncéljából kinyújtott meztelen karjai is. A jól megalapozott tanítás és a hatékony értelem nélkül ugyanis az ékesszólás gyenge és tehetetlen volna, és képtelen lenne elérni célját. Ezért mondják, hogy a tanítás az ékesszólás és a meggyőzés anyja. A tanítás érvelését ugyanis nehézsége miatt sokan nem szívesen hallgatják, és kevéssé fogják fel; ha azonban szép szavakkal ékesíti fel magát, ilyen módon sietve segítségére a rendezetlen lelkek gyenge képességeinek, könnyen talál megértésre, és igen gyakran meggyőzi hallgatóságát. Látjuk tehát,

[1] Homéros, *Hymnus in Junonem* (DG). Ripa latin fordításban idézi.

[2] Hasonlóképpen mondja Cartari, *Imagini* 8. (1571, 276.). A magyarázat Plutón, az alvilág, és Plutos, a gazdagság istenének névhasonlóságán alapul, amellyel már az antikvitásban is etimologizáltak (Hésiodos, *Theogonia* 969. és Platón, *Cratylus* 19. 403a, 403e).

hogy mind a nehéz és kétséges érvelések előadásához, mind pedig a lelkek érzelmek révén történő felkorbácsolásához vagy megfékezéséhez igen szükségesek a szónok különféle mesterséges szóvirágai. Ezekkel leplezheti mesterkedéseit, sarkantyúzva és ösztönözve a büszkét vagy felrázva az alacsonyrendű és lusta ember szunnyadozó lelkét. Mindezt vagy a legalacsonyabb és közönséges beszéd vesszejével teszi, vagy az ékesebb fordulatokra is képes közepes stílus kardjával, vagy pedig a fenséges szónoklás villámaival, amelyek már minden hallgatóját képesek megrettenteni és bennük félelmet kelteni.

Bíborszínű ruhája és a fején viselt aranykorona annak fényes jelei, miként világosítja meg az ékesszólás a hallgatóság elméjét, s gyakorol uralmat az emberi lélek fölött. Erről mondta Platón a Politikában: *Az ékesszólás méltósága a királyi méltósággal együttműködve az igazságosságra igyekszik rábeszélni, s így amazzal együtt kormányozza az állam ügyeit.*[1]

Ékesszólás

(Eloquenza)

Vörös ruhába öltözött nő, fején az írisznek nevezett virágból font koszorúval. Jobbjában villámot, baljában pedig nyitott könyvet tartson.

A mondott növényből font koszorú, mint Pierio Valeriano mondja 187. könyvében, ékesszólást jelent, mert amikor Homéros a trójai követek ritka nagy ékesszólását akarja bizonyítani, azt írja, hogy azok íriszt ettek. Amiképpen ugyanis az írisz virágai sokféle színűek, úgy a szónoklatnak is számos leleménnyel ékesnek kell lennie. A régiek írisznek nevezték a szivárványt is,[2] amelyet másfelől az ékesszólás istennőjének mondottak, mivel ő volt Juno hírnöke és követe.

A könyv azt mutatja, hogy mi is az ékesszólás: sok szó nagy művészettel való összeillesztése, amelyet többnyire leírnak, hogy fennmaradjon az utókor számára. A villám azt jelképezi, amit Pierio Valeriano mond a 43. könyvben, hogy nem kisebb erővel veri földhöz a tehetséges és tudós ember ékesszólása az elbizakodott ostobák tudatlan elméjének megátalkodottságát, mint ahogyan a villám rázza meg és rontja le az egyéb építmények fölé magasodó tornyokat.[3]

Ékesszólás

(Eloquenza)

Vörös ruhába öltözött nő. Jobbjában könyvet tartson, balját pedig kinyújtott mutatóujjal, amelyen ugyanezen kezének második ujját értem, a magasba emelje. Lábánál könyv legyen, tetején homokórával. Legyen még mellette egy nyitott kalitka is, rajta papagájjal.

A könyv és a homokóra, mint fentebb mondottuk, arra utal, hogy a szavak a szónok eszközei. Ezeket azonban az idő által megszabott, megfelelő rendben és mértékkel kell használnia. Az idő ugyanis a szónoklat egyetlen mércéje, mivel attól kapja ritmusát, stílusát, szépségét és meggyőző képességének egy részét is.

[1] Platón, *Politica* 42. 304a.
[2] A bekezdés Valerianótól, *Hieroglyphica* 60. *Iris herba. Eloquentia.*
[3] Valeriano, *Hieroglyphica* 43. *De fulmine. Eloquentiae vis.*

A papagáj az ékesszóló ember szimbóluma, mert csodálatos dolgokat művel nyelvével és szavaival, így utánozván az embert, aki egyedül képes nyelvével az ékesszólás gyakorlására.

A papagájt azért festjük a kalitkán kívülre, mert az ékesszólást semmi sem szoríthatja korlátok közé, hiszen ennek legfőbb feladata, hogy bármilyen felvetődő tárgyról megfelelően tudjon értekezni. Így mondja ezt Cicero a Retorikában, és mások is, akik előtte vagy utána írtak.

Vörös ruhája azt jelképezi, hogy a szónoklatnak olyan felindultnak és érzelemtelinek kell lennie, hogy az megmutatkozzék az arc vörösségében, mert csak akkor lesz a szónok igazán ékesszóló és képes a meggyőzésre, Horatius mondásának megfelelően: *Azt akarod, hogy könnyezzem? Könnyezz te előtte!*[1]

Ugyanez a felindultság mutatkozik meg magasba emelt kezén és kinyújtott ujján is. Az ékesszólás ugyanis nagyrészt a szónok gesztusain múlik.

Ékesszólás

(Eloquenza)

Tisztes ruhába öltözött, érett asszony, fején papagájjal. Jobb kezét kitárt tenyérrel tartsa, a balt pedig összezárva rejtse ruhája alá.

Ez a figura a sztoikus Zénónnak azt a mondását követi, miszerint a dialektika a zárt ökölhöz hasonlít, mivel ravasz módon, óvatosan közelít céljához; az ékesszólás azonban a nyitott tenyérhez, mert kiterjed és igencsak szétágazik.[2] A papagáj magyarázatául szolgáljon az, amit fentebb mondottunk.[3]

Ékesszólás

(Eloquenza)

Marcus Antonius érmén.

A régiek az ékesszólást Orpheusszal jelképezték, akit filozófusöltözékben festettek le, fején perzsa tiarával, amint lírán játszott. Előtte farkasok, oroszlánok, medvék, kígyók és különféle egyéb állatok voltak, amelyek lábait nyaldosták; és nemcsak a különféle égen szálló madarak, hanem még a hegyek és a fák is feléje fordultak, s még a kősziklákat is megindította és magához vonzotta zenéjével.

Ennek a szép figurának magyarázatához Anguillara értelmezését hívjuk segítségül, aki Ovidius Metamorfózisainak 10. könyvét így kommentálja: Orpheus megmutatja nekünk, micsoda ereje és hatalma van az Ékesszólásnak, Apollo leányának, amely nem más, mint a Bölcsesség.[4]

A líra a helyes beszéd mesterségét jelképezi, amely hasonló a lírához, mivel az éles és a súlyos hangok és a kiejtés váltakozásával képes megindítani az emberi érzelmeket.

A meginduló erdők és hegyek nem mások, mint azok a véleményükben mereven és csökönyösen kitartó emberek, akik csak nagy nehézség árán engedik meg-

[1] Horatius, *Ars poetica* 102.

[2] Cicero, *De finibus bonorum et malorum* 2.6. Vö. Sextos Empeirikos, *Adversus mathematicos* 2.7.

[3] A címszó szinte szó szerint Baldinitól, *Mascherata* 59. (Eloquenza).

[4] Anguillara, *Metamorfosi* 10. Annotationi. Ripa a mondatot szó szerint idézi.

győzni magukat a hang édességétől és a beszéd erejétől. A mélyen és szilárdan gyökerező fák ugyanis az olyan embert jelentik, aki véleményével meggyökerezik megátalkodottsága kellős közepén.

Orpheus megállítja a folyókat is, amelyek nem mások, mint a tisztességtelen és léha emberek, akiket ha a nyelv ereje nem tart vissza szégyenteljes életmódjuktól, megállás nélkül futnak egészen a tengerig, azaz a megbánásig és keserűségig, amely a testi gyönyörök késedelem nélküli kísérője.

Szelíddé és jóindulatúvá teszi a vadállatokat, amelyeken a kegyetlen és mások vérét szomjúhozó embert kell értenünk. A megfontolt szónok ugyanis ezeket emberibb és dicséretesebb életre szoktathatja.

Ékesszólás

(Eloquenza)

Az ékesszólás figurájaként Amphiont festjük meg, amint lantjának hangjával és énekével számos, addig elszórtan heverő követ vonz magához.[1]

Azt jelenti ez, hogy az ékesszólás szavainak édes harmóniája meggyőzi és magához vonzza a tudatlan, faragatlan és durva embereket, akik addig itt és ott szétszórva laktak, hogy összejöjjenek, és polgári életet éljenek.

VERSENGÉS

(EMVLATIONE)

Fiatal és szép nő meztelen karral. Szőke haja kecses fürtökben göndörödjék, s díszes hajkoronává álljon össze. Feltűrt zöld ruhát viseljen. Szárnyas lábbal futni lássék, s jobb kezében egy sarkantyút vagy egy csokor tövist tartson igen kecsesen.

A versengés, mint Aristotelés írja a Retorika 2. könyvében, olyan fájdalom, amelynek révén meglátunk és elérhetőnek tartunk valamely nagyra becsült jót a természettől fogva hozzánk hasonlókban. Ez a fájdalom nem arra törekszik, hogy a másik ne birtokolja azt a jót, hanem csupán azért születik meg bennünk, mert mi is vágyunk reá, ám még nincs birtokunkban.[2]

Fiatalnak azért festjük, mert a versengés a fiatalkort uralja, amikor a lélek még merészebb és nagylelkűbb.[3]

Szőke és göndör hajfürtjei a gondolatok, amelyek a versengőt a dicsőségre sarkallják.

Feltűrt zöld ruhája annak reményét jelenti, hogy képes lesz elérni vágyának célját.

Meztelen karja és ugyancsak meztelen szárnyas lába, valamint futása arra való elszántságát és gyorsaságát jelzik, hogy túlszárnyalja, de legalábbis beérje azokat, akik erényes és dicséretes állapotra jutottak.

Sarkantyút adunk kezébe, mert mint Cavalcante mondja Retorikájának 4. könyvében, a versengés olyan sarkantyú, amely erősen szúr és ösztönöz; de nem a

[1] Amphión lantjátékára maguktól álltak össze a kövek Théba város falaivá. Vö. Pausanias, *Graeciae descriptio* 9.5.7., Philostratos *Imagines* 1.10. és Horatius, *Ars poetica* 394.

[2] Aristotelés, *Rhetorica* 2.11. 1388a–b.

[3] Uo., 1388b.

rosszakaratúakat mások javainak elkívánására és tönkretételére, hanem a jókat és nagylelkűeket arra, hogy megteremtsék önmagukban azt, amit másokban meglátván önnön hiányosságuknak ismernek el. Erről írták: *Sarkallta őket harci vetélyük.*[1]

EGYENLŐSÉG
(EQVITA)
Gordianus érmén.

Fehérbe öltözött nő, jobbjában mérleggel, baljában bőségszaruval.

Azért festjük fehér ruhában, mert tiszta lélekkel s magát semmilyen érdektől megrontani nem hagyván mérlegeli, jutalmazza és ítéli el mások érdemeit és érdemtelenségét, s mindezt szeretetre méltó és bőkezű módon teszi. Az előbbieket jelképezzük a mérleggel, az utóbbiakat pedig a bőségszaruval.

Egyenlőség
(Equità)
Számos érmen.

Öv nélküli, álló fiatal leány, aki egyik kezében egyensúlyban lévő mérleget, a másikban karkötőt tartson.

Egyenlőség
(Equità)
Igen tisztelendő Fr. Ignatio atyától.

Nő, kezében lesbosi ólomfüggővel. A lesbosiak ugyanis, amikor kváderköveket készítettek, csak alul és felül simították le azokat. A függő zsinórja ezért a kövek egyenetlenségeit követve elhajlott, ám maga a függő soha nem tért el az egyenestől. Ugyanígy az egyenlőséget is meghajlíthatja az emberi tökéletlenség, ám soha nem térhet le az igazság egyenes útjáról.

Ez a figura az igen tisztelendő Ignatio atya alatri püspöktől és a megboldogult XIII. Gergely matematikusától származik; így találták írásai között.

EGYENLŐSÉG
(EQVALITA)
Ahogyan a vatikáni könyvtárban megfestve látjuk.

Nő, két kezében egy-egy fáklyával, amelyek egyikéről a másikát meggyújtja.

TAVASZI NAPÉJEGYENLŐSÉG
(EQVINOTTIO DELLA PRIMAVERA)

Arányos termetű ifjú, akinek ruhája jobboldalt tetőtől talpig fehér, a másik oldalán pedig fekete színű. Középen kissé széles, kék színű szalag övezi, csomó nélkül, rajta néhány csillaggal. Jobb karja alatt egy kost tart kecsesen, baljában pedig

[1] Lucanus, *De bello civili* 1.120.

egy csokor virágot. Lábain két szárny legyen, amelyeknek színe megegyezik ruhája színével: azaz a fehér oldalon fehér, a fekete oldalon fekete szárnyat viseljen.

A napéjegyenlőség az az időszak, amikor a nappal egyenlő az éjszakával, s ez kétszer történik egy évben: először március 21-én, amikor a Nap a Kos jegyébe lépve elhozza nekünk a tavaszt, s szeptember 23-án, amikor az őszt hozza el érett gyümölcseivel.

*Equinottió*nak, azaz egyenlőnek, *equinottialé*nak, azaz napéjegyenlőségnek, vagy még *equatoré*nak, azaz egyenlítőnek, mármint a nappal és az éjszaka kiegyenlítőjének is mondják, azon okból, amit Sacrobosco bizonyít földgömbjén. Az egyenlítő ugyanis olyan kör, amelyik a földgömböt két félre osztja, s az első mozgatót és a két pólust is körülfogván, azokat is kétfelé választja.

Fiatalnak festjük, mert a napéjegyenlőség a tavasz kezdetén, március hónapban jön el, s a régiek úgy intézték, hogy ez a hónap legyen az év kezdete. Azt is mondják, hogy ekkor történt a világ teremtése, valamint megváltásunk és Urunk kínszenvedése is; továbbá hogy a Kos első pontjára lépve teremtetett a Nap, a mondott napéjegyenlőség okozója is. Nem ok nélkül tartották tehát a régiek ezt az év kezdetének s minden más hónapnál kiváltságosabbnak: a fentieken túl még

azért is, mert innentől számítják a holdhónapokat, a vasárnapokat és más égi számításokat is.

Arányos termetűnek ábrázoljuk, minthogy kiegyenlítőnek mondjuk.

A fehér szín a nappalt, a fekete az éjszakát jelenti, s az, hogy fele-fele arányban vannak, a kettő közötti egyenlőséget. A fehér a jobb oldalra kerül, mert a nappal megelőzi az éjszakát, s nemesebb is annál.

Az égszínkék öv, rajta néhány csillaggal, azt a kört ábrázolja, amelyet a fentebb mondott, az első mozgatót körülvevő egyenlítő leír.

Azért nincs a mondott övön csomó, mert a köröknek nincs sem eleje, sem vége, hanem mindig egyenlőek.

A jobb karja alatt tartott kos arra utal, hogy a tavaszi napéjegyenlőség a Napnak eme csillagjegybe léptekor következik be. Ugyanennek szemléltetésére tartja bal kezében a különféle virágokból kötött csokrot is. Azt is tanúsítja a kép, hogy amiként a kos télen bal oldalán, tavasztól fogva pedig jobb oldalán alszik, úgy az ég is télen a firmamentum bal oldalán áll, s a napéjegyenlőségtől kezdve tér át a jobb oldalára.[1]

Lábán a szárnyak az idő gyorsaságát s a mondott égi jegyek futását jelképezik. Jobb lábán a fehér szárny a nappal, bal lábán a fekete pedig az éjszaka gyorsaságára utal.

ŐSZI NAPÉJEGYENLŐSÉG

(EQVINOTIO DELL'AVTVNNO)

Érett korú férfi, aki az előbbi módon öltözik, s derekát hasonlóképpen égszínkék öv veszi körül csillagokkal. Jobbjában a Mérleg jegyét, azaz kétkarú mérleget tartson, amelynek két serpenyőjében egy-egy glóbuszt egyensúlyozzon. Mindkét glóbusz félig fehér, félig fekete legyen, s az egyik a másikhoz képest megfordítva álljon. Baljában többféle gyümölccsel és szőlővel dús ágat tartson. Lábán ugyanolyan szárnyak legyenek, mint amilyeneket az előbbi napéjegyenlőségnél leírtunk.

Miután már előadtuk, mi légyen a napéjegyenlőség, s megmagyaráztuk ruhájának színét, valamint azt is, mit jelent a kör és mit a lábán viselt szárnyak, úgy vélem, mindez teljesen elegendő e figura értelmezéséhez, merthogy emezen mindez ugyanazt jelenti, mint a másikon. Csak azt mondom még el, hogy mit jelent a figura érett kora. Nos, ezzel tanúsítjuk eme időszak tökéletességét, lévén, hogy sokak szerint ekkor teremtette Urunk a világot. Nekünk azonban elég annyit tudnunk erről, hogy szeptember 23-ra esik a napéjegyenlőség, amely elhozza az őszt s az érett gyümölcsök tökéletességét, és ezért ábrázoljuk úgy, hogy az utóbbiakból többfélét is tart bal kezében.

A Mérleg a zodiákus tizenkét jegyének egyike, amelybe szeptemberben lép a Nap. Ekkor következik be a napéjegyenlőség, azaz a nappal és az éjszaka egyenlő volta, s ezt ábrázoljuk a két glóbusszal. Ezek fehér oldala a nappalra, fekete oldala pedig az éjszakára utal, s azért állnak egymáshoz képest fordítva, egyensúlyban

[1] Ugyanígy írja Valeriano, *Hieroglyphica* 10. *De ariete. Decussatio* is.

függve a mérleg két serpenyőjén, hogy így tanúsítsák a nappal és az éjszaka egyenlő hosszúságát.

TÉVELYGÉS

(ERRORE)

Férfi, vándoréhoz hasonló ruhában, amint bekötött szemmel, bottal tapogatózva keresi a biztos utat; s szinte mindig vele jár a tudatlanság is.

A tévelygés a sztoikusok szerint az útról való letérés és az egyenestől való eltávolodás, amiként a nem tévelygő egyenes úton halad, s nem bolyong el sem az egyik, sem a másik irányba. Ilyen értelemben mind testünk, mind intellektusunk valamennyi cselekedetéről azt mondhatjuk, hogy vándorúton, avagy zarándokúton vannak, amelynek végén, ha el nem kanyarodunk róla, a boldogságot reméljük megtalálni.

Ezt példázta számunkra Krisztus Urunk – akinek valamennyi cselekedete a mi tanításunkra szolgált –, amikor vándor köntösében jelent meg tanítványai előtt. Ezt tanúsította Isten is, amikor a Leviták könyvében megparancsolta Izrael népének,

hogy vándorlás közben ne térjen el se az egyik, se a másik irányba. Ezért kell a tévelygést zarándok vagy útonjáró ember ruhájában ábrázolnunk, minthogy nem lenne tévelygés, ha cselekedeteinkben vagy gondolatainkban előre nem haladnánk, ahogyan fentebb mondottuk.

Bekötött szeme azt jelenti, hogy amikor az intellektus fényét elhomályosítja a világi érdekek fátyla, könnyen sodródunk tévedésbe.

A bot, amellyel útját keresi, az érzéket jelenti, amiként a szem az intellektust. Az érzék ugyanis testibb lévén amannál, a belőle fakadó cselekedetek is érzékibbek és kevésbé spirituálisak; egyszóval aki az érzék útján halad, könnyen esik tévedésbe bármelyik lépésnél az intellektus tanácsa és a dolgok valódi értelmének megfontolása híján. Ugyanezt még világosabban mutatja a melléje festett tudatlanság.

SZÁMŰZETÉS

(ESILIO)

Ahogyan igen tisztelendő Fra Ignatio Perugino alatri püspök megfestette.

Zarándokruhába öltözött férfi, aki jobbjában zarándokbotot tart, bal kezének öklén pedig sólyom ül.

Kétfajta száműzetés van, a nyilvános és az önkéntes. Nyilvánosnak azt nevezzük, amikor valakit tulajdon vétke vagy a rá vetülő gyanú miatt a fejedelem vagy az állam száműz, s arra ítéli, hogy akár örökösen, akár csak bizonyos ideig hazájától távol éljen. Önkéntesnek pedig azt, amikor az ember nem kiűzetés okán, hanem saját kívánsága folytán vagy valamilyen más okból maga határoz úgy, hogy hazájától távol fog élni és meghalni. Ezt jelképezi a zarándokruha és zarándokbot; a nyilvános száműzetést pedig a megbéklyózott lábú sólyom.

ETIKA
(ETICA)

Méltóságteljes külsejű nő, bal kezében a függélyezőnek nevezett eszközzel, jobb oldalán pedig kötőfékre vont oroszlánnal. Az etika az erkölcsökről szóló tanítás, amely az érzéki és lobbanékony vágyakat középen, a helyes középúton tartja, ahol az erény

lakozik. A szélsőségekben ugyanis a bűn lakozik, s a vágyak, ha az útról akár az egyik, akár a másik irányban letérnek, mindannyiszor ahhoz érkeznek el. Az oroszlánt, e nemes és vad állatot azért tartja maga mellett kötőféken, mert így mutatja, hogy megfékezi az embernek eme állati részét. A függélyezőt a hasonlóság okán adjuk kezébe. Egy dolog ugyanis akkor teljesen vízszintes, amikor a mondott műszer két lába között függő fonál az egyik végpont felé sem hajlik el, hanem pontosan követi a felső részen jelölt vonalat, ahonnét a fonál függ. Ugyanígy az etika tanítása is arra buzdítja az embert, hogy érzéki vágyait az értelem egyenességéhez hasonítsa, azaz ne lengjen ki a végletek felé, hanem maradjon a középúton.

ARANYKOR

(ETA DELL'ORO)

Szép leányka egy bükkfa vagy olajfa árnyékában állva. A fán nagy méhraj legyen, s lássék, hogy az általuk készített méhkasból nagy bőven csurog a méz. A leányka haja szőke legyen, akár az arany, s minden mesterséges szépítés nélkül hulljon alá vállára, hogy annál jobban lássék természetes szépsége. Minden más ékesség nélküli aranyos ruhát viseljen, s jobbjában különféle virágokkal, som bogyójával, szamócával, gesztenyével, eperrel és makkal teli bőségszarut tartson. Azért festjük arany ruhába öltözött fiatal lánynak, hogy így mutassuk ama idők tisztaságát. Egyszerű aranyló ruhája és mesterséges ékesség nélküli haja azt jelentik, hogy az aranykorban tiszta és mindenki számára nyilvánvaló volt még az igazság. Ezért mondja Ovidius az Átváltozások első könyvében, Anguillara fordításában a következőket:

Tiszta kor volt ez még, fényes hírét halljuk,
gonoszok nem voltak, rosszat nem beszéltek,
nyílt volt minden tettük, őszinte az ajkuk,
az igazat mondták és hűségben éltek.
Nem ült még a törvény rettenete rajtuk,
könyörtelen szavú bírótól nem féltek,
hanem egymás iránt bizalommal lévén
bírák nélkül éltek, egyszerűen, békén.[1]

A bükkfa árnyékában áll, így mutatván, hogy azokban a boldog időkben még nem aggódtak a lakás felől, hanem annyival is beérték, ha lepihenhettek a fák koronája alatt.

A mondott dolgokkal teli bőségszaru és a lépesméz magyarázatára az említett szerző tekintélyéhez folyamodunk, aki fenti könyvében így szól:

Nehéz ásóval, súlyos ekevassal
a földet akkor senki nem gyötörte,
de önmagától nőtt minden tavasszal
és ingyen termett áldott szép gyümölcse.

[1] Ovidius, *Metamorphoses* 1.89.; Anguillara, *Metamorfosi* 1.19.

A földnek boldog népe csakis azzal
élt, mit lelt, nem vágyott még senki többre:
ételt még sóval nem ízesítettek,
csak somot ettek, makkot, földiepret.

Phoebus vidáman rótta még pályáját,
négy lova merre égen röpítette,
arany sugárral hintve ránk az áldást,
földünk örök tavaszba öltöztette.
Zephyrus május ezer szép virágát
langyos, könnyű szellővel kényeztette.
Olajfáról, bükkről mézet csapoltak,
a folyók tejjel és nektárral folytak.[1]

EZÜSTKOR

(ETA DELL'ARGENTO)

Fiatal lány, ám már nem annyira szép, mint az előző. Egy kunyhó mellett álljon, szépen hímzett ezüst ruhát viseljen, s fejét különféle, nagy mesterséggel készült gyöngyfonatok díszítsék. Jobb kezével egy ekére támaszkodjék, baljában pedig gabonakévét tartson. Lábán ezüst cipellőt viseljen.

Az aranykor leányával fel nem érő szépsége, leírt öltözéke és fejdísze azt mutatják, mennyire más volt az ezüstkor, mint ama első korszak, az aranykor. Mindennek magyarázatát Anguillaránál találjuk, az idézett könyvben:

A vén és lassú istennek kezéből
a hatalmat hogy fia kicsavarta,
a termékeny ezüstkor jött először,
a réznél jobb, aranynál rosszabb fajta.
Nehézzé vált az élet ez időtől,
s fejét a nép mesterségekre adta.
Új törvényt szabtak ekkor az embernek,
ahogy tetszett a zsarnok Jupiternek.

Az édes évszak, mely örökkön zöldellt,
ekkor rövid részévé lett az évnek:
hol hőség, hol fagy lepte el a földet,
a nyár, az ősz, a tél melléje léptek.
A ruha így hol súlyosabb, hol könnyebb,
új szokást kellett tanulni a népnek:
alkalmazkodtak a Nap járásához,
a Bakhoz állt-e közel, vagy a Rákhoz.

[1] Ovidius, *Metamorphoses* 1.101.; Anguillara, *Metamorfosi* 1.22–23.

Az eke, a gabonakalászok és a kunyhó is a földművelésre utalnak, amely az ezüstkorban kezdődött, valamint a lakásra, amellyel ugyancsak abban a korban kezdtek élni. Kitűnik ez a mondott tekintély első könyvéből is, ahol azt írja:

Már Thyrsis, Mopsus a civódó borjút
járomba fogják, s hajtják a mezőre,
a földműves sarlózza már a sarjút,
s barázdát húz a magnak jó előre.
Már ki-ki oda bújik el, ahol jut
hely néki, barlangban vagy fák tövére,
és kunyhót, házat húznak ez időtől,
hogy védjen naptól, széltől és esőtől.[1]

RÉZKOR
(ETA DEL RAME)

Vad külsejű, páncélba öltözött nő, akinek feltűrt ruháját különféle hímzések díszítik. Fején sisakot viseljen, s azon sisakdíszként oroszlán fejét. Kezében gerelyt tartson, s dühödt tartásban álljon. Így festi le Ovidius az Átváltozások első könyvében, mondván:

A fémből, mely oly sok formába öntve
a Vatikánt s Tarpéiust díszítette,
eredt a harmadik kor, melynél többre
nem is volt méltó az emberi elme.
Mert ádáz lett az ember, torz és görbe,
testvér testvérre fegyverét emelte,
és minden semmi szóért vért ontottak,
gyülölködők és harciasak voltak.

Az embert, akit izzadsága táplált,
most kár és gyász és végzet fenyegette,
a tisztességét éppúgy, mint a házát,
s gyakran mindkettőt együtt veszítette.
De széthúzás ha volt is, még csalárdság
s hazug szó ezt be nem feketítette,
amint az lett az utolsó korszakba',
természetét s nevét mely vastól kapta.[2]

[1] Ovidius, *Metamorphoses* 1.113.; Anguillara, *Metamorfosi* 1.25–27.
[2] Ovidius, *Metamorphoses* 1.125.; Anguillara, *Metamorfosi* 1.28–29.

VASKOR

(ETA DEL FERRO)

Szörnyűséges külsejű, páncélba öltözött nő. Ruhájának színe a vasé. Fején sisakot viseljen, rajta farkas fejével.[1] Jobbjában meztelen kardot tartson, mintha éppen harcolna, baljában pedig pajzsot, rajta az álnokság képével, amelynek arca becsületes emberé, ám testének többi része különféle foltokkal és színekkel tarkálló kígyóé. De ehelyett szirént is festhetünk a pajzsra. A mondott figura mellett különféle fegyverek, címerek, dobok, trombiták és más effélék legyenek.

A szörny és a szirén egyaránt az álnokság szimbólumai, mint azt a maga helyén kellőképpen előadom.[2] A mondott kor tulajdonságaira és természetére nézve pedig ismét a többször említett Ovidiushoz fordulunk, aki így beszél erről:

Igazság, hűség, szívünk minden éke
kitárt szárnnyal az égbe menekültek,
s az alvilág megannyi söpredéke,
csalás, hazugság hűlt helyükbe ültek.
A hitványságnak tört a földre éje,
az emberek álnokságba merültek,
s a tiszta szép erények immár messze,
a csillagok között tanyáznak rejtve.

Mert birtoklásra s uralomra vágytak,
az emberek mind zsarnokokká lettek,
és csaltak, loptak, hamis úton jártak,
és raboltak és erőszakot tettek,
és öltek, és más asszonyával háltak,
és annyi sok gonoszra vetemedtek,
hogy végül is, valamelyest a rosszat
fékezni vágyván, törvényeket hoztak.[3]

AZ ARANY, EZÜST, BRONZ ÉS VAS KORSZAKA

(ETA DELL'ORO, ARGENTO, BRONZO, & ferro)

Ahogyan Párizsban, a II. Henrik francia király jelenlétében előadott komédiában ábrázolták.

ARANYKOR

(ETA DELL'ORO)

Gyönyörűséges fiatal leány arany ruhában és ugyanilyen cipőben. Egyik kezében egy lép mézet tart, a másikban pedig tölgyfa ágát makkal.

[1] A farkasról mint Mars állatáról lásd A hét bolygó kocsija; Mars kocsija *(Carri dei sette pianeti; Carro di Marte)* címszót.

[2] Lásd az Álságos szerelem, avagy csalárdság *(Falsità d'amore overo inganno)* címszónál.

[3] Ovidius, *Metamorphoses* 1.129.; Anguillara, *Metamorfosi* 1.30–31.

EZÜSTKOR

(ETA DELL'ARGENTO)

Gyönyörű gyöngydíszes ezüst ruhába és ezüst lepelbe öltözött nő, fején ugyancsak szépséges fejdísszel. Lábán ezüst cipőcskét visel, s egyik kezében egy pár kenyeret tart.

BRONZKOR

(ETA DEL BRONZO)

Páncélba öltözött nő, fején sisakkal, amelyen sisakdíszként oroszlánfejet hordoz. Feltűrt ruhát visel, s mind páncélja, mind pedig ruhája bronzszínű. Egyik kezében gerelyt tart, s gőgösen és büszkén áll.

VASKOR

(ETA DEL FERRO)

Vasszínű páncélba és ruhába öltözött nő, fején sisakkal s azon tátott szájú farkasfejjel. Jobbjában gerelyt tart, csúcsán sólyommal, baljában pedig gereblyét, s lába a keselyűéhez hasonló.

ÖRÖKKÉVALÓSÁG

(ETERNITA)

Háromfejű nő, baljában karikával, amint jobbját kinyújtott mutatóujjal magasba emeli.

Minthogy az örökkévalóság az érzékek számára felfoghatatlan, ezért az érzékektől függő emberi intellektus nem ismerheti meg másként, csupán tagadás révén: változás nélküli helynek, mozdulatlan mozgásnak, „előbb" vagy „később", „volt" vagy „lesz", kezdet vagy vég nélküli időnek állítván azt. Ezért mondta Petrarca, az örökkévalóságot leírván, a Trionfi utolsó versében:

> *„Volt" és „vala" és „lesz" már nincs ott semmi,*
> *csakis „van" és „most" és jelenidő tud*
> *a végtelen öröklétben létezni.*[1]

Három feje ezért az idő három részét, azaz a jelent, a múltat és a jövőt jelenti, amelyek eggyéolvadnak az örökkévalóságban.

Felemelt mutatóujja jelképezi a szilárd állandóságot, amely a változás minden fajtájától mentes örökkévalóságon uralkodik. A felemelt mutatóujj ugyanis annak jele, ha valaki állhatatos lélekkel nem tágít kimondott szavától.

A kör az örökkévalóság szimbóluma, mivel nincs sem kezdete, sem vége, s mert minden más forma között ez a legtökéletesebb.

[1] Petrarca, *Trionfo dell'Eternità* 67.

ÖRÖKKÉVALÓSÁG

(ETERNITA)

Faustina érmén.

Érett asszony módjára öltözött, álló nő, aki jobbjában a világot tartja, s fején válláig érő fátylat visel.[1]

Hogy teljesen mozdulatlanul áll, azzal azt mutatja számunkra, hogy az örökkévalóságban nincs sem mozgás, sem változás, sem az időben, sem pedig a természetes vagy felfogható dolgokban. Ezért mondta Petrarca az örökkévalóság idejéről:

...íme, mozdulatlan
egy helyben állni láttam azt, mi addig
teremtés óta mozgott szakadatlan.[2]

Azért nem ülve ábrázoljuk ezt a figurát – noha az ülés a nagyobb állandóság jele lenne –, mert az ülést szinte mindig a mozgáshoz szokták viszonyítani, s anélkül szinte nem is lehet felfogni. Márpedig az örökkévalóság nyugalma kívül esik a mozgás fogalmán. Nem is helyes így ábrázolnunk, még akkor sem, ha ezt szinte senki sem veszi figyelembe, mint arról alább még bővebben szót ejtünk.

Nőnek festjük nevének neme alapján s matrónának szilárd kora miatt.

Kezében tartja a világot, mivel az időt a világ teremti mozgása révén; s ez azt jelenti, hogy az örökkévalóság a világon kívül áll.

Vállára hulló fátyla azt mutatja, hogy az örökkévalóságban jelen nem lévő idő elrejtőzik.

Örökkévalóság

(Eternità)

Titus érmén.

Páncélba öltözött nő, aki jobbjában gerelyt, baljában bőségszarut, lába alatt pedig glóbuszt tart.

Ezen az örökkévalóságnak nevezett figurán nem az előbbiekben bemutatott valódi örökkévalóságot kell értenünk, hanem csupán az állam életének valamely igen hosszú szakaszát, amely tartósságát a jó kormányzatnak köszönheti. Ez utóbbi legfőképpen az élethez szükséges dolgokról való gondoskodásban áll; s ha a polgárok jótékonynak és bőkezűnek ismerik meg a fejedelmet, lelkükben folytonosan arra törekszenek, hogy egyetértésükkel és hűségükkel viszonozzák ezt, így tévén eleget kötelességüknek. Ezért festették a régiek ezt a tartósságot és állandóságot gyümölcsökkel teli bőségszaruval.

Az államok hosszú fennállása másfelől a barbár és ellenséges nemzetek ellen vívott kitartó küzdelemből is fakad, mégpedig két dolog okán. Az egyik az, hogy így marad harcedzett és tapasztalt a nép, s így képes leverni az ellene forduló idegen népek elbizakodottságát és támadásait. A másik pedig az, hogy a háború a polgártársak közötti békességet és egyetértést is erősíti: mert annál jobban eggyé

[1] Ripa forrása Cartari, *Imagini* bevezetőjének (1571, 31.) leírása Faustina egy ilyen érméről.
[2] Petrarca, *Trionfo dell'Eternità* 25. Vö. Állandóság *(Stabilità)*.

forrnak a részek, minél erősebben támadja az egészet annak ellenkezője. Jól mutatta ezt s mutatja manapság is számos város és ország sorsa, amelyeknek polgárai annál egyenetlenebbül élnek egymás között, minél kevésbé háborgatja őket az ellenség. Az ilyenekben igen elharapózik a polgárok közötti széthúzás, az ellenség megkönnyebbülésére és kárörömére. Ezért festjük az örökkévalóságot gerellyel és páncélban.

ÖRÖKKÉVALÓSÁG

(ETERNITA)

Ahogyan a firenzei Francesco Barberini leírta a szerelemről szóló traktátusában.[1]

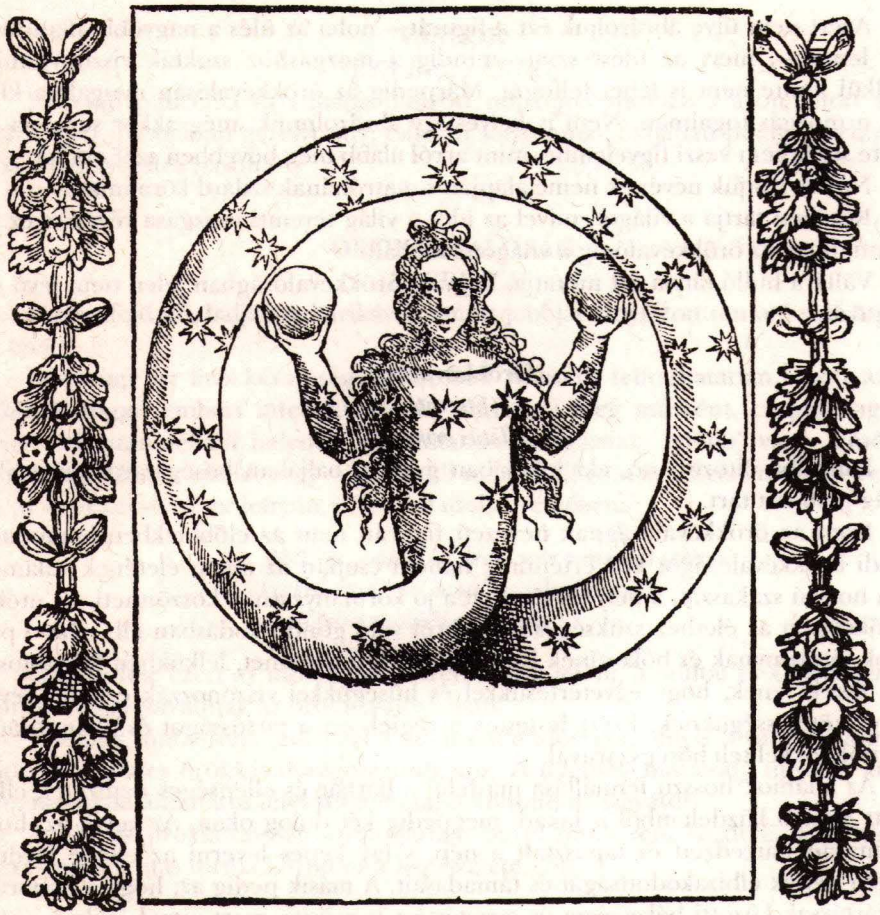

[1] A Vatikáni Könyvtárban található kéziratot (Cod. Barb. Lat. 4077. fol. 85. és másolata: Cod. Barb. Lat. 4076. fol. 96.) ismerteti Werner, *Iconologia* 1977, 42.

A firenzei Francesco Barberini a szerelemről szerzett traktátusában, amelynek tollal írott példánya az ugyanazon családból származó Monsignor Maffeo Barberini udvari klerikusnál található, igen szép invencióval írja le az örökkévalóságot. Én pedig, mivel különösen kedvemre valónak tartottam, érdemesnek látom itt közölni ábrázolását, annak megfelelően, ahogyan az eredetiről a mondott Monsignore nagylelkű jóváhagyásával lemásolhattam.

A szerző a figurát tiszteletre méltó nő formájában ábrázolja, vállára lehulló hosszú aranyhajjal. Jobb és bal oldalán, ahonnét combjainak kellene kinőnie, ezek helyett egy-egy félkör ered, amelyeknek egyike jobbra, másika balra hajlik, majd a mondott nő feje fölött összetalálkoznak és egyesülnek egymással. Két kezében egy-egy aranygömböt emel magasra, és csillagokkal borított égszínkék öltözéket visel.

Eme tulajdonságok mindegyike nagyon illik az örökkévalósághoz, mivel a kör formájának nincs sem eleje, sem vége. Az arany romolhatatlan, és minden fém között a legtökéletesebb. A csillagokkal borított kékség pedig az eget jelképezi, amelynél semmi sem áll távolabb a romlástól.

Örökkévalóság
(Eternità)

Érett asszony módjára öltözött nő, jobbjában karikába tekeredett s farkát a szájában tartó kígyóval. A mondott képmás a fején fátylat viseljen, amely mindkét vállát eltakarja.[1]

Vállait azért takarja el, mert az örökkévalóságban nem látható az elmúlt idő.

A körbe tekeredett kígyó azt mutatja, hogy az örökkévalóság önmagából él, s nem táplálkozik semmilyen külső dologgal. A régieknél ez a világot és az évet jelentette, amelyek egyes filozófusok szerint örökösen önmagukba fordulnak vissza.[2] Ezt újította meg alig néhány éve XIII. Gergely pápa, akinek műveként az év visszatért kiindulópontjához; s ez valóban az örökkévalósághoz méltó tanúsága marad eme nagy fejedelem hírének.

Örökkévalóság
(Eternita)

Fiatal nő zöld ruhában, amely azt mutatja, hogy nincs alávetve az időnek, és erejében sem fogyatkozik meg. Széken üljön, baljában földre helyezett gerellyel,

[1] A kép minden bizonnyal Cartari, *Imagini* bevezetője (1571, 31.) két egymást követő, ám nem összefüggő helyének egybeolvasásából keletkezett. Az egyik Faustina egy érmének képe (lásd előbb, a második Örökkévalóság [Eternità] címszónál), a másik Claudianus, *De consulatu Stilichonis* 424. szép leírása az örökkévalóság kígyójáról.

[2] Hórapollón, *Hieroglyphica* 1.2. és Macrobius *Saturnalia* 1.9.12. szerint a világot, Servius, *Ad Vergilii Aeneidem* 5.85. szerint az évet jelenti. Előbbi jelentését bő magyarázattal lásd Cartarinál is, *Imagini* 1. (1571, 49., képpel), aki szintén Macrobius fenti helyére hivatkozik; vö. A világ gépezete *(Machina del mondo)* és a Világ *(Mondo)* címszavakkal. Utóbbi jelentéséhez lásd az Év *(Anno)* és az Idő *(Tempo)* címszavakat. Megjegyzendő, hogy Valeriano, *Hieroglyphica* 14. *Serpens. Aeolus* különbséget tesz a farkába harapó, illetve a farkát feje alá visszakanyarító kígyó jelentése között: előbbi szerinte a világot és az évet, utóbbi az örökkévalóságot és az időt jelenti. Ripa, úgy tetszik, nem veszi szigorúan ezt a megkülönböztetést.

kinyújtott jobbjában pedig géniusszal. Így látjuk egy antik éremre verve, körülötte a következő felirattal: CLOD. SEPT. ALB. AVG.

Fején baziliszkuszt is viseljen aranyból. Ez az állat az egyiptomiaknál az örökkévalóság jele volt, mivel, mint Hórapollón mondja Hieroglifáiban, egyetlen állat sem tudja megölni őt, ám ő igen könnyen, puszta leheletével képes megölni állatot és embert, s elszárítani a füveket és növényeket.[1] Aranynak képzeljük, minthogy az arany a legkevésbé romlandó valamennyi fém között.[2]

Örökkévalóság
(Eternità)
Hadrianus érmén.

Nő, aki mindkét kezével egy-egy koronás főt tart, a következő felirattal: AETERNITAS AVGVSTI & S. C. Lásd erről Sebastiano Erizzót.

Örökkévalóság
(Eternità, ò Perpetuità)

Nő, aki éggömbön ülve jobbjával sugárzó napot, baljával pedig holdat emel magasra. Így mutatja azt, amit Pierio Valeriano is megjegyez Hieroglifáiban, hogy a nap és a hold a dolgok örökös szülői, amelyek tulajdon erejük révén teremtenek, fenntartanak és táplálnak minden testet idelenn. Igen jól alkalmazták ezt a régi egyiptomiak az örökkévalóság ábrázolására.[3] Ők ugyanis szilárdan hitték, hogy a világnak ez a két fénye végtelen korokon át fennmarad, s hogy ezek őriznek meg és táplálnak minden alattuk teremtett dolgot.

Az ég gömbjén ül, mert ez tartós és örökkévaló. Domitianus és Traianus érmein is úgy látjuk az örökkévalóságot, amint jobbjában a napot, baljában a holdat tartja, s hosszú, bő ruhát visel.

JÓ EREDMÉNY
(EVENTO BVONO)

Gazdagon öltözött, vidám ifjú, jobbjában kehellyel, baljában pedig mákkal és kalásszal. A jó eredmény alakját így faragták meg valaha a rómaiak a Capitoliumon a jó szerencse figurájával együtt.[4]

A jó eredmény a dolgok szerencsés kimenetelét és az ezzel járó igen nagy boldogságot jelenti. Ezért képzelték a fenti formában, ahol is a kelyhen és a kalászon az étel és ital keltette vidámságot értették; a fiatalságon a lélek javait; a vidám külsőn a testet felüdítő és gyönyörködtető kellemes dolgokat; a nemes öltözéken pedig a szerencse ajándékait, amelyeknek híján a jó eredmény igen könnyen megváltoztatja nevét és természetét.

[1] Valeriano, *Hieroglyphica* 14. *Basiliscus. Aeternitas*. Forrása Hórapollón, *Hieroglyphica* 1.1.
[2] A címszó szinte szó szerint Baldinitól, *Mascherata* 1565, 9. (Eternità).
[3] Valeriano, *Hieroglyphica* 44. *De Luna. Aeternitas*; Hórapollón, *Hieroglyphica* 1.1.
[4] Cartari, *Imagini* 12. (1571, 486.). Forrása Plinius, *Naturalis historia* 34.77. és 36.23. Így írja le Baldini, *Mascherata* 1565, 126. (Buono Evento) is, aki azonban nem említi a Capitoliumot.

A mák az álmot és a nyugalmat jelenti, amely ugyancsak otthont ad a jó eredménynek és gyarapítja azt.

ÁLSÁGOS SZERELEM, AVAGY CSALÁRDSÁG

(FALSITA D'AMORE, OVERO INGANNO)

Pompás öltözetű nő, kezében szirénnel, amely tükörbe tekint.

A hamis szerető csalárd módon, könnyed külsejének finomságával és képmutató szavainak édességével rejti el gonosz gondolatainak legrútabb részeit, amelyeket, mint másutt elmondtuk, a lábakkal és végtagokkal jelképezünk. Ezért festették a régiek ebben az értelemben a szirént.

A tükör az álnokság igazi szimbóluma, mert noha úgy tetszik, mintha az eléje rakott dolgok mind benne volnának, ez valójában nem több, mint alaptalan, puszta látszat. Ezenfelül amit balról rakunk a tükör elé, az jobb kéz felől látszik, és ugyanígy ami jobboldalt van, az bal oldalra fordul át. Mindez nagyon is rászolgál az álnokság nevére, mint azt jól előadja Pierio 42. könyvében.[1]

HÍR

(FAMA)

Nő, akinek öltözéke csupán egy keresztben átvetett és térdénél összefogott finom lepel legyen. Lássék, amint könnyed léptekkel fut. Két nagy szárnyat viseljen, testét végig tollak borítsák, rajtuk annyi szemmel, ahány tolla van. A tollak között szájak és fülek legyenek, jobbjában pedig trombitát tartson. Így írja le Vergilius, s a könnyebb érthetőség végett tulajdon szavait is közöljük, a mi nyelvünkre ekképpen fordítva:

> *Járja a Hír, ez a legsebesebb szörny-átok a várost:*
> *s bár – míg fél – kicsi kezdetben, csak várj, nekilendül,*
> *úgy, hogy jóllehet itt lenn jár, felhőkben az arca.*[2]

Majd kevéssel később hozzáteszi:

> *Nincs szörnyebb, otrombább rém, ámulni csudásabb,*
> *tollas a teste, s ahány tollat hord, annyi a szája,*
> *pergő nyelve, hegyes füle, fürkésző szeme szintén.*
> *Ő az, akit soha nem kábít mézével az álom,*
> *éjszaka is suhog egyre az égi s a földi sötétben;*
> *míg nappal paloták, tornyok tetején csücsül, onnét*
> *őrködik és rémiszti a városokat, s a koholmány*
> *éppen olyan buzgón dől száján, mint a valóság.*[3]

[1] Valeriano, *Hieroglyphica* 41. *De speculo. Falsum.*

[2] Vergilius, *Aeneis* 4.174–177. (LI). Ripa a 175. sort kihagyja.

[3] Vergilius, *Aeneis* 4.181. (LI). Ripa ezt és az előzőt is olasz versfordításban idézi, amelyet Boccacciótól (*Genealogia de gli dei* 1.10. [1547, 14v]) vesz át. Forrása emellett Cartari, *Imagini* 10. (1571, 396.) vagy Giraldi, *De deis* 1. (1548, 53.) hasonló leírása is.

JELES HÍRNÉV

(FAMA BVONA)

Nő, jobbjában trombitával, baljában olajággal. Nyakában aranyláncot viseljen, rajta függőként szívvel, vállán pedig fehér szárnyakat.[1]

A trombita a mindent betöltő zengést jelenti, amely minden ember füléhez eljut.

Az olajág a hírnév fényességére utal, valamint a jeles cselekedetei révén híressé lett ember őszinteségére. Az olajágat és termését ugyanis mindig jó értelemben alkalmazzuk. Ezért mondja a Szentírás az olajról, jelképesen Krisztus Urunkról szólva: *Neved mint a kiöntött olaj.*[2] A zsoltár pedig azt mondja az olajfáról: *Gyümölcstermő olajfa az Úr házában.*[3] A régiek ezért koronázták olajággal Jupitert, akit a legjobbnak és legtökéletesebbnek képzeltek.

A nyakában függő szív, mint Hórapollón előadja Hieroglifáiban, a jóravaló ember hírnevét jelenti.

Fehér szárnyai a jó hírnév makulátlanságát és gyorsaságát jelzik.

Rossz hír

(Fama cattiua)

Claudianus szerint.

Nő, némely fekete képecskékkel festett öltözékben, puttóéhoz hasonló fekete szárnyakkal, kezében trombitával, ahhoz hasonlóan, ahogyan Claudianus leírja az Alarik ellen viselt gót háborúról szóló könyvében: *Vagy kit a rettenet űz, feketéllő szárnnyal a gyászhír.*[4]

A kis képmások a félelmeket jelzik, amelyek a rossz hír terjedésével növekszenek.

Fekete szárnyai a cselekedetek sötétségét és szennyességét jelentik.

Fényes hírnév

(Fama chiara)

Antinoos érmén.

Szépséges, meztelen Mercurius-figura, sarkain és fején szárnyakkal. Bal karján igen kecsesen átvetett leplet tartson, kezében hírnökpálcát, jobbjában pedig a Pegazus ló kötőfékét, amely mellső lábaival felágaskodjék, mintha repülni készülne.[5]

Mercurius figurája a szárnyakkal és a hírnökpálcával a fényes hírnevet jelenti, mert a régiek Jupiter hírnökének képzelték őt, s a beszédet, azaz a mindenüvé elható szó és kiáltás erejét értették rajta.

A sarkán és fején viselt szárnyak a gyors szavakat jelentik.

A Pegazus ló Antinoosnak az egész világon sebesen terjedő fényes hírnevére utal.[6]

[1] Fehér szárnyait említi Baldini, *Mascherata* 1565, 68. (Fama buona) is.

[2] Én 1,3.

[3] Zsolt 52,10.

[4] Claudianus, *Carmina* 26.201. Ugyanezt a sort idézi a Rossz hír istennőjének leírásánál Giraldi, *De deis* 1. (1548, 54.) és az ő nyomán Baldini, *Mascherata* 1565, 68. (Fama cattiva) is. Claudianus azonban mindössze ennyit mond a gyászhírről; a többi részlet nem tőle ered.

[5] Hasonló érméről számol be Valeriano, *Hieroglyphica* 4. *Equus. Sol* is.

[6] Valeriano, *Hieroglyphica* 4. *Equus. Fama* szerint is a Pegazus a hírnév jelképe.

A ló kötőféke, amelyet Mercurius irányít, azt jelzi, hogy a hírnevet az emberek jeles cselekedeteiről és kiválóságáról tanúskodó szavak és beszéd hordozzák. Annál inkább vagy kevésbé terjed ugyanis a hírnév a világon, amennyivel inkább vagy kevésbé terjeszti azt az emberi nyelv és szóbeszéd.

A római nép Domitianus tiszteletére a Pegazus ló képét verette egy éremre, amely az ő egész világon elterjedt hírnevét jelentette. Erről lásd Sebastiano Erizzót.

Éhség

(Fame)

Az éhséget Ovidius írja le a Metamorfózisok 8. könyvében, s ez a mi nyelvünkön ekképp hangzik:

Két szemgolyója tikkadtan világlott
sötét barlangjuk éjszakája mélyén,
goromba bőre kéregmódra hámlott,
aszott fehérség ült beteg személyén.

Rossz bőrén béle mind keresztüllátszott,
nem lüktetett vér fonnyadt véredényén.
És csontja annyi boggal összekötve,
hogy ványadt véknyát horgasan kibökte.

Merev göcsörtté duzzadt térdkalácsa,
karónyi combon ringott pöffeszkedve;
s fönt mintha már nem lenne lakhatása,
szúrt labdaként lógott alá a melle.
Hasat keresve sem leltél hasába',
hűlt hely sem emlékeztetett ilyenre.
Az éhséget tehát csontváznak fessed,
de test helyett a lélekben keressed.[1]

Fáradozás

(Fatica)

Fiatal nő zöld színű, hitvány öltözékben. Jobbjában nyitott könyvet tartson, mintha éppen azt olvasná, s mellette borjú legyen.

A fáradozás Cicero Tusculumi beszélgetéseinek 2. könyve szerint a lélek vagy a test nagy horderejű cselekedete. Azért ábrázoljuk zöld ruhában, mert a remény élteti és ruházza őt.[2]

Fiatalnak festjük, mert minden más emberi életkor között a fiatalság a legalkalmasabb a fáradozásra. Ovidius A szerelem művészetének 2. könyvében annak bizonyítására, hogy fiatal korban jól kell tűrni minden fáradságot, azt mondja:

Míg korod és az erőd enged, végezd csak a dolgod:
görbe öregkor jő, hallgatagon közelít.[3]

A könyvvel az elme fáradozását mutatjuk, amelyet főleg szemünk segítségével végzünk; ez ugyanis az intellektus számára valamennyi tárgyban az ismeretszerzés legkönnyebb módja. A test fáradozását pedig a borjúval jegyezzük, annak megfelelően, ahogyan Ovidius írja róla a Metamorfózisok 15. könyvében: *...egyszerű, ártatlan lények, jól tűrik a munkát.*[4]

[1] Ovidius, *Metamorphoses* 8.804.; Anguillara, *Metamorfosi* 8.364–365. Ripa forrása Baldini, *Mascherata* 1565, 14. (Fame) lehetett, aki az Éhség képeként csupán annyit mond: amiként Ovidius az idézett sorokban leírja.

[2] Cicero, *Tusculanae disputationes* 2.35. (15.).

[3] Ovidius, *Ars amatoria* 2.667. (BA).

[4] Ovidius, *Metamorphoses* 15.120. (DG).

Fáradozás

(Fatica)

Erőteljes testű asszony, szamárbőrbe öltözve, oly módon, hogy a szamár feje szolgáljon hajdíszéül: ez az állat ugyanis fáradozásra és teherhordásra született.[1] Hajdíszét két daruszárny egészítse ki, kezében pedig ugyanennek a madárnak a lábát tartsa. A régiek véleménye szerint ugyanis aki a daru szárnyának és lábának idegét magánál hordja, az minden fáradságot könnyen elvisel, mint Pierio Valeriano tudósít róla 17. könyvében.[2]

Nyári fáradozás

(Fatica estiua)

Erőteljes fiatal lány, feltűrt, könnyed ruhában, meztelen karral. Jobbjában gabona aratására szolgáló kaszát tartson, baljában pedig gyümölcsverő póznát. Mellette ökör legyen.

Fiatalnak és erőteljesnek festjük, mert a test erői ebben az életkorban a legduzzadóbbak és a legalkalmasabbak a fáradozásra, ahogyan Ovidius tanúsítja a Metamorfózisok 15. könyvében:

> *Majd, hogy erősebbé fordul, lesz nyár a tavaszból,*
> *lesz viruló ifjú. Nincs ennél évszak erősebb.*[3]

Feltűrt és könnyed öltözéke, valamint meztelen karjai elszántságról és serénységről tanúskodnak. Akinek ugyanis nagy hőség idején kell fáradoznia, annak minden akadályt, amilyen a nehéz viselet is, el kell távolítania a cselekvés útjából.

A kasza és a gyümölcsverő pózna egyaránt nagy fáradozással járó munkák eszközei, hiszen ezeket tüzes nyáridőben használják, amikor a legkisebb fáradozás is nagy nehézséggel jár. Vergilius mondását alkalmazzuk erre a Georgica 4. könyvéből: *Nyár idejében fáradságot nem kímélnek.*[4]

Az ökör, amelyet sokan a fáradozás szimbólumaként alkalmaznak,[5] jobban felismerhetővé teszi figuránkat.

Végzet

(Fato)

Bő lenvászonba burkolózott férfi, aki az égen nagy fényességgel tündöklő csillagra tekint, a csillagot körülvevő felhők közül pedig aranylánc hull le a földre. Így találjuk az Íliász 8. könyvében,[6] ahol Macrobius és Lukianos kommentárja szerint az emberi dolgok összeköttetését jelenti az isteniekkel, az emberi faj kötelékét legfőbb

[1] Ugyanezt mondja a szamárról Valeriano, *Hieroglyphica* 12. *Asinus. Labor indefessus atque servilis.*
[2] Valeriano, *Hieroglyphica* 17. *De grue. Laboris tolerantia.* A címszó szinte szó szerint Baldinitól, *Mascherata* 1565, 17. (Fatica).
[3] Ovidius, *Metamorphoses* 15.206. (DG). Lásd ezt az Évszakok; Nyár *(Stagioni dell'anno; Estate)* címszónál is.
[4] Vergilius, *Georgica* 4.52.
[5] Így Valeriano, *Hieroglyphica* 3. *Taurus. Opus et labor* is.
[6] Homéros, *Ilias* 8.17.

alkotójával, aki tetszése szerint vonzza magához és emeli fel elménket a legmagasabb egekbe, ahová földi erőfeszítéseinkkel soha eljutni nem tudnánk. Ezért tartotta az isteni Platón ezt a láncot az isteni szellem erejének és égi tüzének, amely a kiváló emberek lelkeit gyakran ragadja bizonyos nagy vállalkozásokra.[1]

Lenvászonba öltözik, mert Pierio Valeriano 40. könyve szerint a régi egyiptomi papok a végzetet lennel jelképezték, azzal a megokolással, hogy amiképpen a len a hold gyümölcse és sarja, úgy a halandók is az ég változásainak vannak alávetve.[2]

Ezt és a következő képmást azonban a pogányok hiedelme szerint írtuk le. Nekünk keresztényeknek ugyanis tilos a végzet erejében hinnünk, amint azt nagy alapossággal tanítja Szent Tamás a Contra gentiles 3. könyve 93. fejezetében.[3]

Végzet

(Fato)

Férfi, lenvászonból készült lepelben, amelynek magyarázatát a fentiekben előadtuk. Fején csillagot visel, jobbjában Mercurius hírnökpálcáját tartja, baljában pedig guzsalyra tekert fonalat, amely azonban középen megszakadt.

Mindezekhez a dolgokhoz a következő magyarázatot fűzzük. A pogány bölcsek széles körben elterjedt vélekedése szerint a csillagok mozgása és együttállása szabja meg sorsunkat s valamennyi emberi tevékenységünk és fontos ügyünk kimenetelét. Ezért festjük feje fölé mint úrnőjét a csillagot.

A hírnökpálca a hatalmat jelzi, amelyet a végzet, avagy valamely isteni szellem vagy mozgás gyakorol nem is csupán a mi elménk, hanem valamennyi teremtmény fölött. A pogányok még azt is képzelték a végzetről, hogy az egyfajta kötelék, amellyel ugyanez az istenség bilincsel meg és tart hatalmában minket, s hogy ennek szükségszerűsége folytán kerülünk kapcsolatba minden dologgal.[4]

A guzsalyt a fonállal azért festették, hogy így mutassák meg, milyen gyenge az ég hatalmaitól függő élet fonala.

Kegy

(Fauore)

A régiek meztelen, vidám, szárnyas ifjúnak képzelték, aki bekötött szemmel és remegő lábakkal áll egy kerék fölött.[5]

Nem látom be, mi más okból festenék így, ha nem azért, hogy ezáltal mutassák be azt a három forrást, amelyből valamennyi kegy fakad. Az első az erény, amelyet a régiek szárnyakkal jelképeztek, így elevenítvén meg a tehetség szárnyalásának metaforáját. A második a szerencse, amelyből a gazdagságot, abból

[1] A bekezdés az idézett helyekkel együtt Valerianótól, *Hieroglyphica* 60. *Catena aurea Homerica. Connexio rerum humanarum cum divinis, vel divinae providentiae vis.*

[2] Valeriano, *Hieroglyphica* 40. *De pera. Fatum.*

[3] Aquinói Szent Tamás, *Contra gentiles* 3.93. (A végzetről: hogy van-e és mi légyen az).

[4] Valeriano, *Hieroglyphica* 59. *Caduceus. Potestas et vis fati.*

[5] A kép forrása Cartari, *Imagini* 12. (1571, 486.), aki a Giraldi, *De deis* 1. fejezetében közölt, ismeretlen szerzőjű versből meríti azt. Giraldi után hasonlóképpen írja le Baldini, *Mascherata* 1565, 125–126. (Favore).

pedig a nemességet eredeztették; s főként ez a két dolog tartja életben és jó erőben mások kegyeit. A szerencsét a kerékkel jelképezik, aminek a maga helyén majd okát adjuk.[1] A kegy harmadik forrása pedig gyakorlóinak minden szilárd cél vagy ésszerű ok nélkül való szeszélye és hajlama, s ezt jelképezi testi szemeinek vaksága, amelyből kitűnik megismerő intellektusának gyengesége. Ez tehát a kegy három forrása.

Ugyanezekkel a dolgokkal azonban egyszersmind három velejáróját is jelképezhetjük: mégpedig a kegyek élvezőjének nagy dolgokra való merészségét a szárnyakkal; a gőgöt, amely eltereli a figyelmet az erényről és a kevésbé rangos személyekről, a vaksággal; végül a szerencse fölötti uralmat, amely többnyire a kegyek révén megszerezhető, a kerékkel.

Mindezeket csak a közönséges szóbeszéd tartja így; nekünk azonban nem szabad a szerencsének semmilyen hatalmat sem tulajdonítanunk, hiszen minden az isteni gondviseléstől függ. Ebben a dologban az igazságot kell követnünk, amelyet Szent Tamás tanít a Contra gentiles 3. könyvének 92. fejezetében.[2]

Kegy

(Fauore)

Páncélba öltözött ifjú, a földre helyezett nagy pajzzsal, amelyen a tenger képe látható egy delfinnel és annak hátán lírán játszó ifjúval. Jobbjában jogart tartson, s azzal a föld felé mutasson.

A kegyet páncélba öltözöttnek ama lendületes merészségért festjük, amelyet ha nagy nehézségekkel járó vállalkozásokban tanúsítunk, igen gyakran nagy gazdagságra és megbecsülésre tehetünk szert.

A pajzs annak jele, hogy a kegy a hírnév és a vagyon védelmezője, amiként a testi élet védelmére készült a pajzs.

A fenti módon ábrázolt delfin Arionnak, a nemes énekesnek a meséjére utal, akit, mikor némely hajósok irigysége folytán a bárkából a tengerbe vetettek, ez a hal nagy szeretettel a partra vitt.[3] Helyénvaló ezt a szolgálatot ilyen értelemmel ábrázolni, mert akitől a kegy származik, jószántából és a maga kára nélkül kell hogy gyakorolja azt, miközben nagy hasznára és tisztességére van annak, aki elnyeri. Mindez jól látható a delfin cselekedetén, aki a maga kényelmetlensége nélkül vitte át az énekest a vízen és mentette meg ezáltal annak életét.

Akit a kegy hordoz hátán vágyainak beteljesülése felé, arról gyakran mondják, hogy nagyra vitte. Ezért a delfin helyett a nyílt tengeren jó hátszéllel haladó hajót is festhetünk, így mutatván, hogy a kegy a vágyak beteljesüléséhez nyújtott segítség.

Föld felé fordított jogarral a perzsa királyok nyilvánították ki kegyüket, jogarukkal érintve alattvalóik homlokát. Ezért olvassuk a szent történetekben, hogy

[1] Valójában nem a Szerencse *(Fortuna)* címszónál adja okát, hanem az Alkalomnál *(Occasione)*, amely Cartari, *Imagini* 12. (1571, 478.) szerint „egyazon dolog a Szerencsével".

[2] Aquinói Szent Tamás, *Contra gentiles* 3.92. (Miként mondatik valaki szerencsésnek, és miképpen nyer magasabb okokból segítséget az ember). Lásd ezt a Szerencse *(Fortuna)* címszónál is.

[3] Vö. Aelianus, *De natura animalium* 2.6.

Ahasvérus, akit a világi írók Artaxerxésnek mondanak, kegye jeléül jogarával érintette felesége, Eszter homlokát.[1]

A régiek a kegyet még behajlított középső ujjal is ábrázolták, aminek magyarázatát lásd Pieriónál és más íróknál.[2]

TERMÉKENYSÉG
(FECONDITA)

Vidám és szép arcú nő, az érett asszony méltóságával. Fején mustárból font koszorút viseljen, s ölében kotlóst tartson, tojásonként kettesével kibújó csirkékkel. A földön nyúl legyen, frissen világra hozott kicsinyeivel.

Régi szokás a nyulat ábrázolni e tárgyban, amiként az anyajuhot is bárányaival, mert természetüktől fogva igen termékeny állatok.

Mustárindával koszorúzzuk, mert eme növény parányi magja a földműves minden iparkodása vagy szorgalma nélkül is szárba szökik, s olyan magasra és erősre megnő, hogy a reászálló madarakat is megtartja.[3]

Az ölében tartott tyúk és csirkék, amelyek tojásonként kettesével kelnek ki, ennek a háziszárnyasnak a termékenységét mutatják. Pierio meséli, hogy maga is látott ilyet Padovában, de Szent Albertnél is olvasunk Macedonia egy vidékéről, ahol egy tyúk 22 tojáson kotlott, s 44 csirke kelt ki belőlük.[4]

A régiek ugyanezt anyajuhval és annak egymáshoz kötött két bárányával is ábrázolták. Szokás volt ugyanis régen, hogy ha a családanyák kettős ikreket szültek, anyajuhot és annak két bárányát áldozták Junónak, a bőség, a birtokok és a szülő asszonyok pártfogójának.[5]

A nyúl termékenységéről azt olvassuk, hogy miközben még szoptat, máris újat kölykez, s két szülés között csak rövid pihenőre van szüksége. Valerius Maximus tudósít egy szigetről, amelyet lakosai elhagyni kényszerültek eme állat nagy szaporasága és bősége miatt. Egyesek azt is állítják, hogy ezeknek még hímjei is éppúgy fogannak, szülnek és táplálják ivadékaikat, akárcsak a nőstények.[6]

Termékenység
(Fecondità)
Mammea érmén.

Nő, aki baljában bőségszarut tart, jobbjával pedig gyermeket vezet kézen fogva.

A bőségszaru révén a termékenység nevét metaforikusan a földre, a fákra, a tehetségre és minden más jó dologra alkalmazzuk.

[1] Esz 5,2; 8,4.
[2] Valeriano, *Hieroglyphica* 36. *Digiti & mensurae. Favor.*
[3] Mk 4,31.
[4] Valeriano, *Hieroglyphica* 24. *De gallina. Foecunditas.* Ő idézi Albertus Magnust is. Valeriano tizennyolc *(duodeviginti)* tojást említ, s ezt olvassa Ripa tévesen huszonkettőnek *(vigintiduo).*
[5] Valeriano, *Hieroglyphica* 10. *De ove. Foecunditas.*
[6] Valerius Maximus történetét kivéve a bekezdés Valerianótól, *Hieroglyphica* 13. *De lepore. Foecunditas.*

Termékenység

(Fecondità)

Faustina érmén.

Szülőágyon fekvő nő, körötte két gyermek játsszék.

HŰSÉG

(FEDE)

Plautilla érmén.

Férfi és nő, akik egymás jobbját megszorítva hűséget fogadnak egymásnak.[1]

KERESZTÉNY HIT

(FEDE CHRISTIANA)

Talapzaton álló, fehérbe öltözött nő, baljában kereszttel, jobbjában kehellyel.

A hit az isteni tekintély elfogadása olyan, érveléssel bizonyíthatatlan dolgokban, amelyeken a keresztény reménység alapul.

Talapzaton állva ábrázoljuk, mert mint Szent Ambrus írja Ábrahám atyánkról szóló 1. könyve 2. fejezetében, a 4. kötetben, ez minden más erény alapja és királynője, hiszen nélküle lehetetlen Isten tetszésére lenni, mint Szent Pál mondja a Zsidókhoz írt levél 11. fejezetében.[2]

Állva ábrázoljuk, nem ülve, és jobbjában kehellyel, így jelképezve a hozzá illő cselekedeteket. Szent Ágoston a Liber de fide et operibus 4. kötetének 13. fejezetében és Szent Jakab a 2. fejezetben ugyanis így tanúsítják: *A cselekedetek nélküli hit senkit sem üdvözít, sem igazzá nem tesz; a hit ugyanis cselekedetek nélkül halott, ám a cselekedetekből teljessé lesz.*[3] Ezért tehát cselekedeteinkkel kell tanúságot tennünk hitünkről, mert aki igazán hisz, az cselekedeteivel váltja valóra, amiben hisz. Ezért mondja Szent Ágoston Szent Mátét kommentálva a 11. fejezetben: *Nem elég ugyanis hinnünk, hanem láttatnunk kell, hogy nekünk is higgyenek.*

Mivel pedig a hit két legfőbb foglalata, mint Szent Pál mondja, a megfeszített Krisztusba és az Oltáriszentségbe vetett hit, ezért festjük kereszttel és kehellyel.

Keresztény hit

(Fede Christiana)

Négyszögű kövön álló, hófehérbe öltözött szűz. Jobbjával keresztet tartson magasra egy nyitott könyvvel együtt, s erre függessze tekintetét; baljának mutatóujját pedig saját füléhez emelje, szinte megérintve azt.

A fentiekben már elmondott dolgok magyarázatát most elhagyjuk.

[1] Hasonló római márványfaragványt ír le Cartari, *Imagini* 3. (1571, 153.): ezen a férfi Honor, a nő Veritas, kettejük között pedig a gyermek Dius Fidius (vagy az illusztráció felirata szerint Amor) áll. Ezt másolja és értelmezi Alciato, *Emblemata* 9. (Fidei Symbolum), valamint Valeriano, *Hieroglyphica* 59. *Fidius Deus. Fides* is.

[2] Zsid 11; 12,14.

[3] Jak 2,14 és 2,17.

Azért ábrázoljuk füléhez emelt ujjal és nyitott könyvvel, mert két útja van a szent hit befogadásának. A fontosabbik a hallás, mint Szent Pál mondja a Rómaiakhoz írt levél 10. fejezetében: *A hit a hallásból ered, a hallás pedig Krisztus igéjéből.*[1] A másik, kevésbé fontos pedig a kánoni könyvek olvasása: *Élő és ható Isten igéje, élesebb minden kétélű kardnál, elhatol a lélek és a szellem, az ízületek és a velők szétválásáig, s jól látja a szív gondolatait és szándékait,* mondja ugyanaz az apostol a Zsidókhoz írt levél 4. fejezetében.[2] Ugyanő tanúsítja, hogy míg egyfelől a hitre mint alapkőre támaszkodik minden más erény, másfelől ez az alapkő maga Krisztus: *Az alapkő azonban Krisztus volt,*[3] akiben hinnünk kell mint igaz Istenben és igaz emberben, a világ megváltójában és minden javunk forrásában, minthogy Ő mindez valóban.

KATOLIKUS HIT
(FEDE CATTOLICA)

Fehérbe öltözött nő, aki jobb kezét keblére szorítsa. Baljával kelyhet tartson, s erre függessze tekintetét.

A Krisztus Urunk szavával nekünk adott új és végső törvény három erényre tanít minket, amelyek mint három gyűrű kapcsolódnak egymásba. Ezek közül azonban a hit előbbrevaló a másik kettőnél, mert ennek híján senki nem bírhat sem reménnyel, sem szeretettel, amelyek mindketten szükségképpen tőle függenek az e világi életben.

Fehér ruhájú és szép ábrázatú legyen, mert amiként a fehér szín a természettől fogva létező és tökéletes fényt, a fekete pedig a sötétséget példázza, úgy nekünk is hinnünk kell, hogy akinek tökéletes és szeretettől formált hite van, annak élete is van; aki azonban híján van a hitnek, az az elvettetés és az örök halál felé közeleg vagy már szélére is sodródott annak. Az előbbit Krisztus Urunk ígérte meg eme szavaival: *Aki énbennem hisz, még ha meghalt is, élni fog;*[4] az utóbbi pedig Szent Athanasios szent hitvallásában áll: *Ez a katolikus hit, melyben ha ki híven és szilárdan nem hisz, nem üdvözülhet.*

Ruhájának fehérsége azt is mutatja még, hogy a lélek ezt az erényt nem a tudománnyal töltekezve nyeri el. Hiszen a ruha sem festék révén kapja fehér színét, hanem azáltal, hogy minden más színtől megtisztítjuk. Éppígy a hit is akkor működik hatékonyan és juthat el a tökéletességre, ha a lélek kegyelemben és szeretetben megtisztul, és nem függ túlzott mértékben sem a gyönyörűségekre ösztönző hajlamoktól, sem pedig a gőgösségre sarkalló tudományoktól. Azt is jelzi még ez a szín, hogy ettől a szent erénytől éppolyan könnyű eltávolodni, mint amilyen könnyű beszennyezni egy hófehér ruhát. Erről szólva Ariosto így ír:

[1] Róm 10,17.
[2] Zsid 4,12.
[3] 1Kor 3,11.
[4] Jn 11,25; vö. Jn 5,24; 6,40; 6,47; 11,26; különösen 12,46.

Sehol nem látom, hogy a régi szerzők
a szent Hitet másként festették volna,
mint hófehér lepelbe öltözötten,
amelyet egyetlen folt elpiszkolna.[1]

Emiatt jó okkal utasít el az Anyaszentegyház sokakat, akik pedig csupán egyetlen dologban tévelyegnek megátalkodott módon, lévén hogy *Aki egyben vétkezik, bűnössé lesz mindenben.*

Keblére szorított keze azt mutatja, hogy a szívben lakozik az igaz és élő hit, s ez az, amiért jutalmat nyerünk Szent János Apokalipszisének 2. fejezete szerint: *Légy hű mindhalálig, és neked adom, mondja az Úr, az élet koronáját;*[2] nem pedig a színlelt hithűségért, amely gyakran a sanyarú külsőben nyilvánul meg.

A másik kezében a kelyhet tartja, szimbólumát a hitnek, amely minden reményünk kapaszkodója és vágyaink célja. A hit ugyanis szilárd, minden kétséget kizáró és biztos megvallása Isten létének, gondoskodásának és hatalmának.

Katolikus hit
(Fede Cattolica)

Fehérbe öltözött nő, fején sisakkal, jobbjában égő gyertyával és szívvel, baljában pedig az ó törvény táblájával és egy nyitott könyvvel.

A hit a teológiai erények egyikeként visel fején sisakot, így tanúsítván, hogy az igaz hit megőrzéséhez erősen kell védelmeznünk szellemi tehetségünket az ellenséges fegyverekkel, azaz a filozófusok természetből hozott érveivel, továbbá az eretnekek és a rossz keresztények szofisztikus érvelésével szemben, s hogy elménket szilárdan meg kell őriznünk az evangéliumi tanításban és az isteni parancsokban. Szent Gergely is azt írja 26. homíliájában: *Nincs ott a hitnek érdeme, ahol az emberi értelem biztos tapasztalattal szolgál.*[3]

A könyv és Mózes táblái a régi és az új testamentumot jelentik, legfőbb summáját mindannak, amiben hinnünk kell. Ezek pedig Krisztus Urunk parancsolatai az ó törvényekkel egyetemben, híven ahhoz a mondásához: *Nem azért jöttem, hogy eltöröljem a törvényt, hanem hogy teljessé tegyem azt.*[4]

A kezében tartott szív és az égő gyertya az elmének a hitből fakadó megvilágosodását mutatják, amely elűzi a hitetlenség és tudatlanság sötétjét. Szent Ágoston mondja Szent Jánosról szóló kommentárjainak 9. fejezetében: *Vakság a hitetlenség, és megvilágosodás a hit.* Ezért látjuk ősi rítus szerint a miseáldozatban és más egyházi cselekményekben az égő gyertyákat és fáklyákat, amelyekről több helyen is szól Stephanus Durandus a De ritibus Ecclesiae 1. könyve 10. fejezetében.

[1] Ariosto, *Orlando furioso* 21.1. Ripa a verset Cartaritól vette át (*Imagini* 9. 1571, 319.), aki azt ugyancsak a Hitről szólva idézi.
[2] Jel 2,10.
[3] Nagy Szent Gergely, *Homiliae in Evangelia* 26.4.
[4] Mt 5,17.

BARÁTI HŰSÉG

(FEDE NELL'AMICITIA)

Ősz hajú öregasszony, fején fátyollal. Jobb karját kinyújtja, s kézfejét egy másik fátyollal takarja le.

Jobb kezét Numa Pompilius római királynak a hűségesküről hozott rendelkezése értelmében takarja le fátyollal.[1] Így kellett ugyanis kinyilvánítani a baráti hűség teljes őszinteséggel való megtartását,[2] hiszen a hit (mint Pythagoras mondja) *a szeretet alapja; s ha ez elvész, a barátság minden törvénye, joga, ereje és értelme is odavész.*

Ősz hajúnak és öregnek ábrázoljuk, amilyennek Vergilius mondta. Egy értelmezője szerint ez azt jelenti, hogy nagyobb hűséget találunk olyan emberekben,

[1] Livius, *Ab urbe condita* 1.21. Ripa forrása Cartari, *Imagini* 9. (1571, 318.).
[2] Hasonlóképpen mondja Baldini, *Mascherata* 1565, 69. (Fede) is.

akik mögött sok év tapasztalata áll.[1] Azért így festjük, hogy ezzel bizonyítsuk: a hűséget nemcsak bizonyos ideig, hanem mindörökké meg kell őriznünk.

Acro még azt is elmondja, hogy amikor a papok a Hűség előtt mutattak be áldozatot, nemcsak jobb kezüket, hanem fejüket, sőt szinte egész testüket is fehér fátyollal födték be, így mutatván a lélek makulátlanságát, amely a baráti hűség nélkülözhetetlen kísérője kell legyen.[2]

HÁZASTÁRSI HŰSÉG
(FEDE MARITALE)

Fehérbe öltözött nő, aki jobbjának két első ujjával gyűrűt, azaz a hűség aranyzálogát tartja.

HŰSÉG
(FEDELTA)

Fehérbe öltözött nő, aki jobbjának két ujjával gyűrűt, azaz pecsétnyomót tartson. Mellette fehér kutya legyen.

A pecsétnyomót a hűség jeléül adjuk kezébe, mert ezzel zárjuk le és rejtjük el a titkokat.

A kutya különlegesen nagy hűségénél fogva kap helyet e képmás mellett, Plinius tekintélyénél fogva, aki A természet históriájának 8. könyvében rendkívül részletesen beszámol Titus Sabinus kutyájáról, amelynek esetét Appius Iunius és Publius Silius konzulsága idején jegyezték fel Rómában. Amikor ugyanis a mondott Titus börtönbe került, a kutya nem tágított onnan, és olyan közel hevert hozzá, amilyen közel csak tudott. Amikor pedig az illetőt mint bűnöst végül kidobták a sóhajok lépcsőjére[3] – ez várt ugyanis Rómában az elítéltekre –, a kutya nagy fájdalom jeleit mutatva keringett halott gazdájának teste körül, és különféle ételeket hordott annak szájához. Amikor pedig végül a Tiberisbe vetették a holttestet, a kutya önszántából utánaugrott, s még jó darabig a víz felszínén tartotta azt a szemlélők határtalan ámulatára.[4]

Herastusnál olvasunk egy római lovagról, akinek egyszülött csecsemő gyermeke mellett folyton-folyvást egy szelíd kutya állott. Történt egy nap, hogy lovagi játékokat szerveztek a városban, amelyen a lovag is részt vett, s kíváncsi felesége szerette volna megtekinteni az ünnepséget. Egy szobába zárta tehát a kutyát a gyermekkel, s maga valamennyi szolgálójával együtt felvonult a ház egy erkélyére, ahonnét kellemesen lehetett szemlélni az eseményeket. Ezalatt a fal egy repedéséből szörnyűséges kígyó kúszott elő, s a bölcső felé csúszott, hogy megölje a

[1] Vergilius, *Aeneis* 1.292., akinek értelmezője Servius, *ad loc.* Ripa forrása Cartari, *i. h.*

[2] Acro, *Ad Horatii carminas* 1.35.21. Ripa forrása itt is Cartari, *i. h.*, aki pedig mindhárom helyen Giralditól (*De deis* 1. [1548, 39–40.]) merít.

[3] Lat. *gemoniae* vagy *gradus gemitorii:* a Capitoliumra felvezető lépcső, amelyen a bűnösök hulláit közszemlére tették, mielőtt a Tiberisbe dobták volna őket.

[4] Plinius, *Naturalis historia* 8.145. Ripa a történetet Baldinitól vette át: *Mascherata* 1565, 69–70. (Fede).

kisdedet. A kutya azonban rávetette magát és megölte, mégpedig úgy, hogy őt éppen csak megvérezte a kígyó néhány harapása. Dulakodásuk közben azonban felborult a bölcső. A belépő dajka a vér és a felfordult bölcső láttán biztosra vette a gyermek halálát, s könnyek között jelentette urának a szomorú hírt. Amaz feldühödve rontott a szobába, s egyetlen kardcsapással kettészelte a hűsége miatt jobb sorsra érdemes kutyát. Aztán sírva fordult a bölcsőhöz; ám amire számított, a szétmarcangolt gyönge test helyett nagy csodálkozására és örömére élve és sértetlenül találta gyermekét. Amikor aztán észrevette a kimúlt kígyót, ráébredt a valóságra, s végtelenül fájlalta, hogy halállal büntette az ártatlan állatot, ahelyett, hogy megjutalmazta volna ritka hűsége miatt.

Különféle szerzők sok más példát is hoznak e tárgyban; nekünk ennyi is elég.

Hűség

(Fedeltà)

Fehérbe öltözött nő, jobbjában kulccsal; lábánál kutya áll.

A kulcs a titoktartást jelenti, amelyet a baráti hűségre bízott dolgokban szilárdan meg kell őrizni. Ezt jelképezi a kutya is egyedülálló természetes ösztönénél fogva, amelyről egyéb alkalommal szóltunk.[1]

BOLDOGSÁG

(FELICITA)

Julia Mammea egy érmén, ezzel a felirattal:
FELICITAS PVBLICA.

[1] Lásd a Barátság *(Amicitia)* és az előző Hűség *(Fedeltà)* címszavaknál.

Virágfüzérrel díszített nő, aki szép királyi széken trónol. Jobbjában hírnökpálcát, baljában pedig gyümölcsökkel és virágokkal teli bőségszarut tart.

A boldogság a lélek megnyugvása valamely ismert, vágyott és kívánatos nagyjóságban. Ezért festjük ülve, kezében a hírnökpálcával, amely a béke és a bölcsesség jele.

A bőségszaru ama fáradozás gyümölcseit jelenti, amely nélkül nem juthatunk el a boldogságra; sőt éppen a fáradozás révén ismerjük meg és kívánjuk annál inkább azt.

A virágok a vidámságot jelképezik, amelytől a boldogság soha el nem válik. A hírnökpálca ezenfelül az erényt, a bőségszaru pedig a gazdagságot is jelenti; mert azok igazán boldogok közöttünk, akiknek annyi e világi javuk van, hogy képesek gondoskodni testük minden szükségéről, s olyan kiválóak, hogy lelkük szükségleteit is betölthetik.[1]

ÖRÖK BOLDOGSÁG

(FELICITA ETERNA)

Ragyogó szépségű meztelen fiatal leány, arany hajfonatán babérkoszorúval. A csillagos égen üljön, baljában pálmaágat, jobbjában pedig lángot tartva. Szemét a magasba emelje, s nagy öröm jeleit mutassa.

Fiatalnak festjük, mert az örök boldogság egyben örökös vidámság, valódi egészség, romolhatatlan jóság és minden egyéb szépség teljessége, amelyek a fiatalság kísérői, s amelyekben a többi életkor ugyancsak szűkölködik.

Meztelenül ábrázoljuk, mert nincs szüksége arra, hogy a föld mulandó javaiba öltözzék, akár avégett, hogy életéről gondoskodjék, akár hogy magát ékesítse, hiszen mind a maga, mind mások javai közvetlenül belőle magából erednek.

Arany fürtjei az örökös békesség és a tökéletes összhang édes gondolatait jelentik. Ebben az értelemben alkalmazták a költők az aranyat az emberiség első, romlatlan korának jelképeként, amikor az emberek még romlatlan törvényekkel éltek.[2]

Azért ültetjük a csillagos ég fölé, hogy megmutassuk: az igazi boldogság, melyet csak a mennyekben élvezhetünk, nincs alávetve a csillagok gyors járásának, sem az idők változékonyságának.

A babérkoszorú és a pálma arról tanúskodnak, hogy csakis megpróbáltatások árán juthatunk a mennyei boldogságra, mert igaz Szent Pál mondása: *Nem koszorúztatik, csak aki szabályszerűen küzd.*[3]

Az égő láng az Isten iránti szeretetet tanúsítja, a magasba emelt tekintet pedig az Ő szemlélését, mivel e két dologban áll a tökéletes boldogság.

[1] A címszó, az éremre tett utalással együtt, Cartaritól, *Imagini* 12. (1571, 488–489.). Tőle veszi át Baldini, *Mascherata* 1565, 71–72. (Felicità) is.

[2] Vö. Aranykor *(Età dell'oro)*.

[3] 2Tim 2,5. Lásd A világ megvetése *(Dispregio del mondo)* és az Érdem *(Merito)* címszavaknál is.

RÖVID ÉLETŰ BOLDOGSÁG

(FELICITA BREVE)

Fehérbe és sárgába öltözött nő, fején aranykoronával, derekán különféle drágakövekkel. Jobbjával jogart emeljen magasra, míg karjára a lába mellett eredő tök indája csavarodjék. Baljában pénzzel és drágaságokkal teli tálat tartson.

Fehér és sárga öltözéke az elégedettség jele, a korona és a jogar az uralomé, míg a tál a nagy gazdagságé. Ezekben áll a rövid életű és hívságos boldogság, amely hasonló a tökhöz: ez ugyanis rövid idő alatt magasra fut, ám aztán még gyorsabban elveszti minden életerejét és a földre hanyatlik, ahogyan azt Alciato a mi nyelvünkre fordítva ekképp mondja:

Magasra nőtt a tök, fenyőre futva,
jól megtapadva itt és ott az ágon,
lapos zöldjét az ág hegyén kibontja,
s már nála nincs különb a szép világon.
De lám, a vén fenyő nevetve mondja:
Ha dicsre vágysz, hát éld ki most a nyáron,
mert jő a tél, s én állok hóval födve,
de téged elsorvaszt, letűnsz örökre.[1]

ÁLLHATATOSSÁG

(FERMEZZA)

Tenyeres-talpas, termetes asszony, ezüstös csillagokkal hímzett kék ruhában, mindkét kezében egy-egy toronnyal.

Ezt a figurát úgy formáltuk meg, hogy könnyen és sok magyarázat nélkül is érthető legyen. S hogy ne fecsegjek, ahol nincs rá szükség, csak annyit mondok, hogy ruhájának színe a ráhímzett állócsillagokkal az állhatatosságot mutatja. Ez ugyanis hasonló az ég szilárdságához, amely tökéletességénél fogva nincs sem helyváltoztatásnak, sem romlásnak kitéve, s egyetlen pontján sem ingadozik.

A SZÓNOKLAT SZILÁRDSÁGA ÉS MÉLTÓSÁGA

(FERMEZZA ET GRAVITA dell'Oratione)

Pierio írja Hieroglifáinak első könyvében, hogy amikor az egyiptomi papok a szónoklás szilárdságát és méltóságát akarták képben megfesteni, négyzetes talapzaton álló, lábak nélküli Mercurius alakjában ábrázolták azt. Ez a kimondott szavak szilárdságát és erejét mutatta, mivel az ilyen szavak a kéz és láb segítsége nélkül, pusztán önmagukban képesek elvégezni a tőlük várt szolgálatot.[2]

[1] Alciato, *Emblemata* 125. (In momentaneam felicitatem). Ripa olasz versfordításban idézi.

[2] Valeriano, *Hieroglyphica* 59. *Mercurius. Oratio, vel eloquentia.* Hasonlóképpen mondja Cartari, *Imagini* 9. (1571, 328.) is, Festus Pompeiusra hivatkozva (*De verborum significatione*, ed. Lindsay, p. 45.).

ÁLLHATATOS SZERETET
(FERMEZZA D'AMORE)

Nő, gazdagon ékesített ruhában. Fejdíszeként két horgonyt visel, amelyek szép kacskaringók közepette emberi szívet tartanak, körötte mottóval: *Mens est firmissima* [Állhatatos elmével].

FOLYÓK
(FIVMI)

TIBERIS
(TEVERE)

Rómában sok helyütt látni a Tiberis ábrázolásait. Ezek közül is kiemelkedik a Vatikánban látható gyönyörű fekvő márvány szoboralak, amely jobb hóna alatt nőstény farkast tart, alatta két csecsszopó gyermekkel. Ugyancsak jobb hóna alatt korsót is tart, amelyből víz ömlik nagy bőséggel. Bal kezével különféle gyümöl-

csökkel teli bőségszarut fog, jobbjával pedig evezőt. Szakállat visel, s hosszú haját különféle gyümölcsökből és virágokból font szép koszorú koronázza.

A Tiberis Itália folyója, amely az Appenninek jobb oldalán ered, majd elválasztja Toscanát Umbriától, s kettéosztja a Campagnát, valamint Róma városát.

A folyókat fekve ábrázoljuk, így mutatván, hogy a földön haladnak.

A nőstény farkas csecsét szopó gyermekek Romulusra és Remusra, a Rómát megalapító testvérpárra emlékeztetnek, akiket a Tiberis partjára kitéve találtak, s itt egy nőstényfarkas tejével táplálta őket.

Koszorúval a rómaiak győzelmeinek emlékére koronázzák, s ezért néhány helyen úgy is ábrázolják, hogy nem csupán virágokból és gyümölcsökből, hanem babérból font koszorút visel.

A sokféle gyümölccsel telt bőségszaru ama táj termékenységét jelenti, amelyen áthalad.

Evezője azt mutatja, hogy hajózható és kereskedésre alkalmas folyó.

Tiberis

(Teuere)

Ahogyan Vergilius lefestette az Aeneis 8. könyvében.

S Aeneás atya ott nyúlt még a fövényen, a hűvös
égbolt íve alatt, szomorúan a szörnyü hadaktól,
míg késő nyugalomnak nem nyújtotta a szívét.
S ím, úgy tetszik, üdítő habjaival Tiberínus
bukkan elő, e hely agg véd-istene, nyár-ligetéből,
vékony, kék-szinü vászonnak fedi leple palástul,
fürtjét meg sürü sás árnyas koszorúja köríti.[1]

A kék színű ruha vizének tisztaságát jelzi, mert a víz akkor a legtisztább, amikor a leginkább befogadja az ég színét. Ezért nevezték kezdetben a Tiberist Albulának,[2] s csak azóta hívják Tiberisnek, manapság pedig Teverének, amióta belefulladt Tiberinus, az albaiak királya.

Aranyszínű leplet is teríthetünk rá, mert így festi le Vergilius az Aeneis 7. énekében: *Forgatagok, homokörvények kísérik aranylón.*[3]

Horatius pedig: *...megláttuk arany Tiberist.*[4]

A nádkoszorú, amelyet Vergilius ad rá, illik valamennyi folyóhoz, hiszen ezek többnyire vízben bővelkedő helyeken születnek.

[1] Vergilius, *Aeneis* 8.28. (LI). Ripa olasz versfordításban idézi.
[2] Lat. 'fehérecske'.
[3] Vergilius, *Aeneis* 7.31.
[4] Horatius, *Carmina* 1.2.13.

ARNO

(ARNO)

Szakállas, hosszú hajú öregember, aki könyökére támaszkodva hever vizét ontó korsója fölött. Homlokát bükkfaágból font koszorú övezze. Mellette oroszlán heverjen, mancsai között vörös liliommal: mindkettő Firenze címerére utal, Toscana legelső városáéra, amelyen az Arno fut keresztül.

Azt mondják, hogy a firenzeiek egykor valamennyi virág közül a fehér liliomot választották jelvényüknek, amelyet vörös mezőbe festettek; ám később, mint Cristoforo Landino elbeszéli, valamely köztük támadt viszálykodás folytán ezt vörös liliomra cserélték fehér mezőben.

Ugyanígy az állatfajták közül az oroszlánt választották, minden állatok királyát, a kiváló emberek közül pedig Herculest, akit nagypecsétjükre tettek.

Azért koronázzuk bükkfaágból font koszorúval, mert Strabón szerint az Arno az Appenninek jobb oldalában, egy Falterona nevű helyen ered, amely bővelkedik bükkfában.[1]

A mondott helyről először mint patakocska ereszkedik alá nyugat felé, meredek sziklák között, sok-sok helyen és számos völgyön áthaladva; ezután a belé torkolló számos forrás, hegyi patak és folyó vizétől felduzzadva s Arezzót bal felől maga mögött hagyva firenzei területre lép. Keresztülfut Firenzén, s a várost két részre osztja; azután Pisába aláereszkedve azt is kettévágja, hogy végül a tengerbe torkollva bevégezze pályáját.

Bőségszaruval is ábrázolhatjuk a mondott figurát, így tanúsítván, hogy útja Toscana számos termékeny vidékén vezet keresztül.

PÓ

(PO)

Többen, különösen Probus, úgy festették le a Pót, hogy nem csupán korsóra támaszkodik, mint a többi folyó, s fején nádból font koszorút hordoz, hanem bika arcát is viseli, homlokán szarvakkal.

Azért festik ilyen módon, mert (mint Servius és Probus előadják) ennek a folyónak a morajlása hasonló az ökör bőgéséhez, s mert partjai szarvak módjára ívelnek.[2]

A nádból font koszorú magyarázatára a régiek tekintélyéhez folyamodunk, akik a folyókat náddal koszorúzták, mert – mint a Tiberis képénél elmondtuk – a nád jobban terem és nő a vizes helyeken, mint a szárazon.

Hosszú, ősz hajjal és szakállal is festhetjük ezt a vén folyót, amint korsóra támaszkodik; az abból bőségesen áramló víz hét ágra váljék, s hattyú úszzék ben-

[1] Az Arno valóban a Falterona hegy oldalában ered, de Strabón, *Geographica* 5.2.4. (C 222–223.) nem ezt, hanem Arezzót (Arrétiont) jelöli meg forrásaként, s a bükkfákról sem szól, csupán a vidék hajóépítésre alkalmas fáit említi. Ripa talán egy Strabón-kommentárból vette a maga adatait.

[2] Valeriano, *Hieroglyphica* 3. *Taurus. Fluvii.* Forrása Servius, *Ad Vergilii Aeneidem* 8.77., amelyet idéz is. Lásd ugyanezt a Lombardia címszónál is. Hasonlóképpen mondja – noha valamennyi folyóra értve – Cartari, *Imagini* 7. (1571, 264.) is.

nük. Egyik kezével bőségszarut tartson, a másikkal pedig egy sárga nedvet könnyező faágat.

Fején nyárfaágból font koszorú legyen, nemcsak annak jelzésére, hogy ilyen fák szegélyezik ezt a folyót, hanem annak emlékezetére is, amit Phaeton nővéreiről tart a mese. Miután ugyanis ő Jupiter villámától sújtva alámerült a Póban, nővérei nyárfákká változtak a folyó partján.[1] Cygnus, Liguria királya pedig hattyúvá *[cygnus]* vált,[2] ezért festjük ide ezt a madarat, amely egyébként bőségesen található ezen a folyón.

Ez a folyó Lombardiában, a liguriai Gabieni határán, a magas Vesalo hegy méhéből ered, s tiszta, rövid folyással ereszkedik alá az Alpokban, majd a föld alá bújik, hogy később ismét előtűnjék, s végül hét torkolattal ömlik az Adriai-tengerbe. Emiatt tartja a mondás, hogy hét tengert táplál.[3]

A bőségszarut Plinius 3. könyve magyarázza, amely szerint a Pó a Kutya csillag feljövetelével, hóolvadáskor duzzad fel, s gyorsabban önti el a mezőket, mint ahogy a hajókat viszi. Ám semmit sem tart meg magának abból, amit elrabol, s amerre elhalad, minden kövérebbé és bőségesebbé válik.[4]

A nedvét csöpögtető ágról Boccaccio mondja Az istenek leszármazásának 7. könyvében, hogy a Pó körül különféle fák erednek pusztán a nap erejétől, s anélkül, hogy bárki is plántálta volna őket. Ezek nyár végén, amikor a nap pályája rövidülni kezd, könnyek módjára egyfajta sárga nedvet izzadnak, amelyet mesterségesen összegyűjtenek és az ámbrához kevernek.[5]

ADIGE

(ADIGE)

A többihez hasonló, heverő öregember, korsóra támaszkodva, amelyből bőséges víz fakad. Fejére különféle virágokból és gyümölcsökből készült koszorút helyezzünk, jobbjában pedig evezőt tartson.

Az Adige Plinius szerint a trentói Alpokból ered, s Fossioninál éri el az Adriai-tengert, ahol igen szép kikötő is van.[6]

Különféle virágokból és gyümölcsökből font szép koszorúval koronázzuk, mert kellemes és termékeny a vidék, amerre elhalad. Jól tanúsítja ezt Vergilius Bukolikáiban és az Aeneis 9. könyvében, mondván: *...vagy a lágy Atesis vize mentén.*[7]

A jobbjában tartott evező hajózhatóságát mutatja, minek folytán különböző árukat szállítanak rajta az emberek hasznára.

[1] Ovidius, *Metamorphoses* 2.350. skk.
[2] Ovidius, *Metamorphoses* 2.373. skk.
[3] Plinius, *Naturalis historia* 3.117.
[4] Plinius, *i. h.*
[5] Ovidius, *Metamorphoses* 2.364.
[6] Plinius, *Naturalis historia* 3.121.
[7] Vergilius, *Aeneis* 9.680.

NÍLUS

(NILO)

Ahogyan a római Vatikánban elhelyezett márványszobor ábrázolja.

Dús hajjal és hosszú szakállal hever; fejét virágok, lombok és gyümölcsök koszorúzzák. Bal karjával szfinxre támaszkodik, amely arcától le egészen emlőjéig fiatal lány képét mutatja, ám teste többi része oroszláné. A szfinx és a Nílus teste között víz árad ki nagy bőségben. Baljában lombokkal, virágokkal és gyümölcsökkel teli bőségszarut tart, s testén, valamint a mellé helyezett krokodiluson tizenhat apró gyermek játszik nagy vidámsággal.[1]

A Nílus, mint Boccaccio mondja Az istenek leszármazásának 7. könyvében, déli folyó, amely elválasztja Egyiptomot Etiópiától, s közönséges vélekedés szerint az Óceán mellett fekvő mauritániai hegyekből ered.

A szfinxre támaszkodik, minthogy ez jeles szörny Egyiptomban, amelyen ez a folyó keresztülfolyik.

A krokodilust is mellé helyezték, mert ez is Egyiptom állata, s szokása szerint a Nílus partján hever.

A leírt módon fakadó víz nagy bősége a Nílus áradását mutatja Egyiptomban és más vidékeken, amelyeken keresztülhalad.

A tizenhat gyermek a megáradt Nílus tizenhat könyöknyi magasságát jelenti, mint a legnagyobb magasságot, amelyet valaha is elért; a gyermekek vidámsága pedig azt mutatja, mekkora hasznot hajt az áradás ama vidékek lakóinak. Ez a táj ugyanis száraz és szikkadt a nagy erővel perzselő nap miatt, s az áradás teszi termékennyé a földeket és gazdaggá a vidéket: ezt jelenti a bőségszaru és a koszorú.

TIGRIS

(TIGRE)

Traianus érmén.

Öregember, aki a többihez hasonlóan korsó fölött hever; másik oldalán tigris látható.

Ez a folyó Nagy-Örményországban ered, egy Elongosine nevű hely fennsíkján, s különféle helyeken keresztülkanyarogva tíz torkolattal ömlik a Perzsa-tengerbe.

Nevét, úgy mondják, sebessége miatt kapta, valamint azért, mert amely helyeken keresztülfolyik, azok ebben a vadban bővelkednek.

DUNA

(DANVBIO)

Traianus érmén.

Öregember, aki a többiekhez hasonlóan korsóra támaszkodik, melyből víz fakad. Fejét fátyollal takarja el.

[1] Hasonlóképpen gyermekekkel körülvéve írja le és nagy bőségét dicséri Philostratos, *Imagines* 1.5. A tizenhat gyermeket említi Cartari, *Imagini* 7. (1571, 267.) is, Pliniusra hivatkozva (*Naturalis historia* 36.58.).

Azért fedi el fejét fátyollal, mert nem ismerték biztosan forrásának helyét. Ezért mondja Ausonius: *Rejtelmes fátyol fedi szürke fejét a Dunának.*[1]

ACHELOUS

(ACHEOLO)

Ovidius a Metamorfózisok 9. könyvében szakállal és hosszú hajjal ábrázolja. Homlokán egyik oldalon szarvat visel, ám másik oldalán ennek párja helyett csak csonkját találjuk. Fejét fűz és nád koszorúzza.[2]

Ovidius a mondott helyen így beszéli el, magát a folyót szólaltatva meg, hogy mint maradt ott a Herculestől elszenvedett vereség után:

Szarvam letörve, nimfám elrabolva –
kettős szégyennel, kettős fájdalommal
magam maradtam, s leplezem azóta
bús homlokom hűs náddal, fűzfalombbal.[3]

Hóna alatt két korsót tart, amelyek egyikéből víz csobog, a másik azonban üresen tátong.

Achelous Görögország hírneves folyója, amely a Pindos hegységben születik, s Etoliát Arkadiától elválasztva végül Maliánál ereszkedik a tengerbe.

A költők mesés elbeszélése szerint Oneos leányát, a gyönyörű ifjú Deinairát ígérte feleségül Herculesnek azzal a feltétellel, hogy az Achelous folyó vizét egyetlen mederbe tereli. Addig ugyanis két mederben folyván gyakran elárasztotta ama vidék minden földjét és termését, és így súlyos károkat okozott. Ezért mondják, hogy Hercules nagy erővel harcolván a bikává változott Achelousszal, végül legyőzte őt, s egyik szarvát letörte a fejéről: ez akkor történt, amikor a vizeket egyetlen mederbe terelte, s így termékennyé és bővelkedővé tette a vidéket. Emiatt ábrázolják a folyót két korsóval, melyeknek egyikéből víz folyik, míg a másikból nem.

ACIS

(ACI)

Ovidius így írja le a Metamorfózisok 13. könyvében, a vele szerelembe esett Galatea szavaival:

S egy ifjú tűnt fel, ím, a friss folyóban,
csak köldökéig állott hűs vizében,
ám homlokán szarvat viselt valóban,

[1] Ausonius, *Epigrammata* 31.1.
[2] Ovidius, *Metamorphoses* 9.98.
[3] Anguillara, *Metamorfosi* 9.37.

és fenséges volt, tündöklő egészen.
Én szép arcáról ráismertem nyomban:
Acis volt, csakhogy megnőtt termetében,
mint fényes kristály, úgy sugárzott teste,
göndör haját be nádfüzérrel fedte.[1]

Acis szicíliai folyó, amely az Etna hegyéből fakad.

ACHERON
(ACHERONTE)
Alvilági folyó.

Ezt a folyót földszínűre festjük, amint korsójából vizet és homokot önt. Így írja le ugyanis Vergilius az Aeneis 10. énekében:

Tartarus és Acherón: lefelé fut az út a folyóhoz.
Zúg a fenektelen ár, forr és tajtékzik az örvény
és iszapos fövenyét föl, a Cócytusba okádja.[2]

COCYTUS
(COCITO)
Alvilági folyó.

Ezt a folyót teljesen fekete színűre festjük, amint korsójából ugyancsak fekete színű vizet önt. Vergilius ugyanis ezt mondja róla az Aeneis 6. énekében: *Ezt a sötét Cócytusnak veszi körbe dagálya.*[3]

STYX
(STIGE)
Alvilági mocsár.

Földszínű nimfa, aki korsójából hasonló színű vizet önt.[4]

PHLEGETHON
(FLEGETONTE)
Alvilági folyó.

Teljesen vörös színű, vállán hasonló színű korsóval, amelyből habzó vörös víz ömöljön, hogy hűen kövessük Dantét, aki a Pokol 14. énekében ezt írja:

[1] Ovidius, *Metamorphoses* 13.893.; Anguillara, *Metamorfosi* 13.303.
[2] Vergilius, *Aeneis* 6.295. (LI). A címszó az idézettel együtt szinte szó szerint Baldinitól, *Mascherata* 1565, 108. (Acheronte).
[3] Vergilius, *Aeneis* 6.132. (LI). A címszó az idézettel együtt szinte szó szerint Baldinitól, *Mascherata* 1565, 109. (Cocyto).
[4] Baldini, *Mascherata* 1565, 109. (Styge).

„Szeretem" – szólt – „hogy így kérdezget ajkad,
de a vörös habok forrása néked
egy kérdést már, ha rágondolsz, megoldhat."[1]

INDUS

(INDO)

Külseje tekintélyes és fiatalos. Fején virágokból és gyümölcsökből font koszorút visel. Egyfelől korsóra támaszkodik, míg másik oldalára tevét állítunk.

Az Indus hatalmas folyó, amely hatvan folyót és több mint száz patakot fogad magába.

Virágokkal és gyümölcsökkel koronázzuk annak jeléül, hogy az általa öntözött ország módfelett gazdag, és lakosai civilizált életet élnek.

A tevét mint arra az országra jellemző állatot állítjuk mellé, ahol ez a folyó folyik.

GANGESZ

(GANGE)

Durva külsejű, fején pálmakoszorúval. Egyfelől, mint a többi folyó, korsóra támaszkodjék, másfelől rinocérosz legyen mellette.

A Gangesz, az indusok nagy folyója, a Paradicsom forrásából ered.

Azért ábrázoljuk durva külsejűnek, mert lakosai kevéssé adóznak a kultúrának, és ennek megfelelően kevéssé civilizáltak.

Azért állítjuk mellé a mondott állatot, mert az annak az országnak az állata, ahol ez a folyó folyik.

GANGESZ

(GANGE)

Ahogyan Michel'Angelo Buonaroti temetésén festették meg Firenzében.

Gyöngyökkel koszorúzott öregember, a többi folyóhoz hasonlóan korsóval, oldalán griffmadárral.

NIGER

(NIGER)

Barna bőrű férfi, feje körül fénysugárral. Korsóra támaszkodjék, s oldalán oroszlán álljon.

Ezt a folyót azért festjük barna színűre és feje körül fénysugarakkal, mert a forró égöv alatt fekszik. Épp ilyenek lakosai is, akik barnák, mintha a nap perzselte volna meg őket.

Az oroszlánt mint az e folyó által öntözött ország legfőbb állatát állítjuk melléje.

[1] Dante, *Inferno* 14.133. (BM). A címszó az idézettel együtt szinte szó szerint Baldinitól, *Maschérata* 1565, 109. (Phlegetonte).

FILOZÓFIA
(FILOSOFIA)

Mélyen elgondolkodó fiatal és szép nő, akinek ruhája körös-körül oly tépett, hogy több helyen csupasz teste is kilátszik alóla, híven Petrarcának ahhoz a köznép közé leszállott mondásához: *Bölcsesség, járj nincstelenül, csupaszon.*[1]

Úgy ábrázoljuk, mintha felfelé kapaszkodna egy meredek és sziklás hegyen. Hóna alatt csukott könyvet visz.

A filozófia Platón szerint minden isteni, természeti és emberi dolog ismerete.

A filozófiát az erény anyjának és leányának nevezik. Anyjának azért, mert a jó ismeretéből származik annak szeretete, valamint a dicséretes és erényes cselekedetek vágya. Leányának pedig azért, mert ha egy lélek nem gyökerezik az erényben, és nem erősíti meg magát számos dicséretes cselekedettel, általában nem sokra becsüli sem a filozófiát, sem annak követőit. Ám az az általánosabb és természetesebb, hogy az erényből, az akarat képességéből születik a bölcsesség, az intellektus képessége: Cicero és Macrobius ezért festették az erényt hajlott korúnak, amint sziklás vidéken vándorolva remél nyugvóhelyre lelni. Emiatt a filozófiát fiatalnak kell ábrázolnunk mint leányt, és úttalan utakon, elhagyott vidéken vándorlónak mint a géniusz és az anyai hajlamok örökösét.

Fiatalságával egyszersmind nyilvánvalóvá tesszük kíváncsiságát és kérdező szenvedélyét is, amelyek éppolyan becsesek a kiváló emberek intellektusa számára, mint egy lágy és buja arc az elpuhultak szemében. Azt is mutatja ezzel, hogy noha sokakat vonz üde korának frissessége, mégis visszariasztja őket az út számos nehézsége és a koldusszegény gúnya.

Tűnődő, mert magányos; magányos, mert önmagát keresi a nyugalomban, a világi érintkezés gyötrelmes zűrzavara elől menekülvén.

Hitvány öltözetű, mert az az ember, aki a lakott helyektől távol csupán önmagának él, kevés gondot fordít testének ékesítésére.

Talán azért is rosszul öltözött, mert a fejedelmek udvarának pojácái nem hagynak annyit maguk után, hogy abból a filozófusok és a kiváló emberek is ruházkodni tudjanak. Úgy hisszük, hogy állapota nem sokat változott, és öltözékét sem tudta rendbe szedni még azóta, amikor Petrarca nincstelennek és csupasznak hallotta nevezni őt.

A hóna alatt hordozott, csukott könyv a természet titkait és ezek eredetét jelenti, amit nehéz megismerni és kifürkészni, ha az ember aprólékosan meg nem fontolja és át nem gondolja a szilárd és folyékony, egyszerű és összetett, homályos és áttetsző, ritka és sűrű dolgok természetét, továbbá valamennyi dolognak, az ásványoknak, a légköri jelenségeknek, az egek állásának, a mozgások formájának, a szembenállásoknak és hatásoknak, az emberi léleknek és alapelvének, létének, részeinek, nemességének, boldogságának, cselekedeteinek és érzékeinek lényegi és járulékos tulajdonságait, sok más hasonló dologgal egyetemben.

A filozófiát sok más módon is lehetne még ábrázolni, de mi beérjük ezzel az eggyel az olvasó könnyebbségére, és hogy magunk is össze ne zavarodjunk a sok

[1] *Povera, e nuda vai Filosofia.* Petrarca, *Canzoniere* 7.10.

homályos enigmától, amelyek a legjobb szerzők írásait is zavarossá teszik. Mindazonáltal bárki kevés fáradsággal sok hasonlót fabrikálhat és magyarázhat, ha annyit megért ebből az egyből, hogy a filozófia igen nemes tudomány; hogy az emberi intellektus révén még tovább tökéletesíthető; hogy kevésre becsüli a köznép, a tudatlan uraságok pedig megvetik; és végül, hogy nehéz dolgokon gyakorolják az elme békessége és az intellektus nyugalma végett.

FILOZÓFIA

(FILOSOFIA)

Ahogyan Boethius lefestette A filozófia vigasztalásában.[1]

[1] Boethius, *Consolatio Philosophiae* 1.p.1., részletes magyarázattal.

Álló nő, akinek külsején lássék, hogy méltó a legnagyobb tisztességre és megbecsülésre.

Ég felé fordítja szemeit, amelyeken nemesebb és élesebb látóképesség tükröződik, mint a közönséges emberekén.

Bőre szép és természetfölötti színű.

Öltözéke igen finom fonálból készült, csodálatos mesterséggel és ragyogó színnel; ugyanakkor valamelyest füstös, kifakult és néhol rongyos is.

Ruhája alsó szélén görög P betű, felül T betű látható, s a kettő között mintegy lépcső módjára haladnak felfelé bizonyos lépcső módjára rajzolt fokok; ezeken az alsó, alacsonyan fekvő betűtől a felsőhöz lehet fölemelkedni.

Jobbjában néhány könyvet tart, baljában pedig királyi jogart.

ISTEN CSAPÁSA
(FLAGELLO DI DIO)

Vörös ruhájú férfi, jobbjában korbáccsal, baljában villámmal. Körülötte a levegőben sáskák kavarognak, és sáskák borítják a földet is, ahol áll.

Szigorúsága, valamint a bűnösök és elvetemültek fölötti hatalma miatt ábrázoljuk férfi képében.

A vörös szín a haragot és a bosszúállást jelenti.

Az ostor a bocsánatra valamelyest méltóbb emberek büntetése, amely megjavítja és a jó útra tereli vissza őket, a mondás szerint: *Akiket szeretek, azokat feddem és fenyítem.*

A villám azok büntetésének a jele, akik makacs módon megátalkodnak a bűnben, s azt vélik, hogy életük végén majd könnyedén bocsánatot nyernek Istentől.

A villám azok bukását is jelenti, akik hamis és görbe úton az e világi dicsőség magas fokára jutottak. Ezek ugyanis, éppen amikor a legnagyobb gőggel trónolnak odafent, mintegy villámsújtva zuhannak majd a nyomorúságba és gyötrelmekbe.

Az eget és földet betöltő sáskák az általános büntetés jelei, amelyet Isten olykor a népekre bocsát, és azokra a csapásokra utalnak, amelyeket Isten a fáraó megátalkodottsága és akarnoksága miatt küldött Egyiptomra.[1]

ERŐ
(FORTEZZA)

Páncélos nő. Ruhájának színe az oroszlánéhoz hasonlít, s ilyen módon az erőre utal. Oszlopra támaszkodik, mert az épület részei között ez a legerősebb, s ez tartja az összes többit. Lábánál oroszlán hever, amelyet az egyiptomiak ebben az értelemben alkalmaztak, mint azt sok helyütt olvassuk.[2]

ERŐ
(FORTEZZA)

Páncélba és oroszlánszínű ruhába öltözött nő, aki, ha testalkatát is figyelembe kell vennünk, széles testű, egyenes termetű, nagycsontú, erős keblű; arcszíne komor, haja göndör és erős szálú, résnyire nyílt szemei fényesek. Jobbjában gerelyt és tölgyágat tartson, bal karján pedig pajzsot, amelyen vaddisznóval viaskodó oroszlán képe legyen.

A nehéz dolgokban való gyakorlatozás olyan tulajdonság, amely valamennyi erényhez illik. Mégis az erőt illeti az első hely ebben a tekintetben, mert ennek legfőbb törekvése, hogy bármi történjék is, kész legyen azt az erény szeretetéért elszánt és állhatatos lélekkel elviselni.

Nem azért festjük nőnek, mintha azt akarnánk sugallni, hogy az erős embernek a nők szokásaihoz kell idomulnia, hanem egyfelől azért, hogy a nyelv szabályaihoz igazítsuk a figurát, másfelől pedig azért, mert minden erény az intellektus révén élvezett igaznak, szépnek és kívánatosnak egy fajtája, s így illő dolog az

[1] 2Móz 10,12 skk.

[2] A figurát Ripa a vatikáni palota „régi svájci termének" dekorációjából vette át, amelyre a Serénység *(Assiduità)* címszónál hivatkozik is. Vö. Mandowsky, *Untersuchungen* 1934, 48.

erényt ezekkel a tulajdonságokkal ábrázolni. Márpedig a szépséget közönségesen a nőkhöz társítjuk.

Azért is ábrázolhatjuk nő alakjában, mert amiként a nők, ha lemondanak ama gyönyörökről, amelyekkel szemben a természet különösen sebezhetővé tette őket, ritka nagy és tisztességes hírnévre tehetnek szert; úgy az erős férfi is nagyrabecsült hírt és nevet szerezhet magának testének és tulajdon életének kockáztatásával.

Ugyanakkor nem szabad mindenfajta életveszélynek kitennie magát, mert az eltökélt erő gyakran csap át vakmerőségbe, kakaskodásba és hebehurgyaságba. Ellenére van a természetnek, ha az ember önmagát, Isten kezének nemes teremtményét kész elpusztítani olyasvalamiért, ami nem ér fel az Őáltala neki ajándékozott élettel. Ezért mondják, hogy az erő a középúton való eltökélt kitartás s igaz megfontolása annak, mikor lehet és mikor nem szabad súlyos és félelmetes dolgokba fogni. Hiszen illő, hogy a becsület iránti szeretetből ne valami csúfat, hanem csakis nagyon szépet tegyen.

Az erő egyik véglete, mint fentebb mondtuk, a vakmerőség, a másik pedig a félelem, amely minden valódi ok nélkül arra készteti, hogy a fenyegető rosszal sem

törődve elmeneküljön az elől, amit tévesen magánál erősebbnek hisz. Ezért nem nevezhetjük erősnek azt, aki minden veszélyre egyaránt vágyik, hogy erejét összemérhesse vele; ám ugyanígy azt sem, aki saját testi épségét féltve valamennyit kerüli.[1] Az erős ember ugyanis egyaránt felül tud kerekedni lelke szenvedélyein és teste sanyargatóin, ha erre igaz oka van, s mindkét tulajdonság fontos a civilizált élet boldogságához.

Páncélba öltözött nőnek festjük, kezében tölgyággal, mert a páncélzat a test, a tölgy pedig a lélek erejét mutatja. Az egyik ugyanis kész ellenállni a kard és más anyagi és kemény fegyverek erejének, a másik pedig a levegőben és a lélekben kavargó szeleknek, amely utóbbiakon az erényektől eltántorító bűnöket és hibákat kell értenünk. Ugyanebben a jelentésben sok egyéb fát is alkalmazhatnánk, amelyek szilárdan ellenállnak a vihar erejének. Mindazonáltal ezt választottuk, mert a költők leginkább ezt alkalmazzák hasonló tárgyban; valamint azért is, mert nagyban ellenáll a víz erejének, építkezéseken is használják, nagy terhet hosszú időn át elvisel, s főképpen, mert latin *robur* elnevezése miatt nevezzük robusztusnak az erős embereket.

Ruhájának az oroszlán bőréhez hasonló színe azt mutatja, hogy aki ennek az erénynek az útján vágyik tisztességre, annak vállalkozásaiban oroszlán módjára kell viselkednie. Ez az állat ugyanis önmagától csak nagy dolgokra vállalkozik, s a hitványakat megvető lélekkel kerüli; sőt magához méltatlannak tartja olyanon kimutatni erejét, aki nyilvánvalóan gyengébb nála. Így az is méltatlan az erős ember nevére, aki nőkkel, gyermekekkel és gyenge vagy elpuhult emberekkel szemben igyekszik nagyobb testi erőről és dicséretesebb lélekről tanúságot tenni, minthogy ilyen módon csak hitvány gondolkodásáról tesz tanúságot.

Ezzel kapcsolatban sokan szemére hányják Vergiliusnak, hogy noha erős férfinak festi Aeneast, mégis olyan gondolatot ébreszt benne, hogy megölje Helenát, a gyenge nőt, aki csupán bőséges könnyeivel tudta táplálni élniakarását, nem pedig karddal, amelyet talán még életében nem fogott kezébe.[2] Erősnek mondják Sámsont és Dávid királyt a szent írások, valamint Herculest is a költők meséi és különféle más helyek,[3] mert valamennyien oroszlánnal viaskodtak győzedelmesen.

A gerely azt jelenti, hogy nemcsak visszavernünk kell a másoktól eredő kártételt, mint azt a páncél és a pajzs mutatja, hanem mások gőgjét és erőszakosságát is el kell fojtanunk saját erőnkkel. A gerely egyúttal fensőbbséget és uralmat is jelent, amelyet könnyen megszerezhetünk az erő segítségével. Fiziognómiai vonásait Aristoteléstől kölcsönöztük, hogy semmi lehetségeset el ne mulasszunk ebben a tárgyban.

A vaddisznóval harcoló oroszlán Pierio Valeriano 2. könyve szerint a lélek és a test együttes erejét jelenti,[4] mert az oroszlán megfontoltan és mértékkel cselekszik, míg a vaddisznó meggondolatlanul és elhamarkodottan él minden dolgában.

[1] Aristotelés, *Ethica Nicomachea* 3.7–8. 1115b–1116a. Ripa ugyanezt az aristotelési meghatározást alkalmazza a Szükségből való végső vakmerőség *(Ardire ultimo & necessario)* címszónál is.
[2] Vergilius, *Aeneis* 2.567.
[3] Vö. Martialis, *Spectacula* 6.3.
[4] Valeriano, *Hieroglyphica* 1. *Leo. Animi corporisque vires.*

Erő

(Fortezza)

Nő, aki kezében a Herculeséhez hasonló buzogányt tartson, s egy hatalmas oroszlánt fojtogasson. Lábánál tegez legyen nyilakkal és íjjal. Ezt a figurát egy igen szép éremről vettük. Lásd erről Pierio 1. könyvét.

A lélek és a test ereje

(Fortezza d'animo, & di corpo)

Páncélba öltözött nő, sisakkal, karddal és lándzsával. Bal karján pajzsot visel, rajta festett oroszlánfejjel, afölött buzogánnyal. Utóbbi a testi erőt jelenti, míg az oroszlánfej a lélek nagyságát. Ebben a formában látjuk egy igen régi érmen.

A léleknek testi erővel és kiválósággal párosult okossága és erénye

(Fortezza, & valore del corpo congionto con la prudenza, & virtù dell'animo)

Páncélba öltözött nő, sisakkal és pajzzsal. Jobbjában meztelen kardot tart, amely körül szép kacskaringókkal kígyó tekeregjen. Sisakján aranyfonatos babérkoszorút viseljen, forgóján mottóval: HIS FRVGIBVS [Eme gyümölcsökkel].

A kard a test erejét és kiválóságát jelenti, a kígyó pedig a lélek okosságát és erényét. E két erény segítségével sokan jutottak már alacsony sorból győzelmi babérkoszorúhoz, azaz magas hadi tisztségekhez.

Lelki nagysággal párosult testi erő

(Fortezza del corpo congiunta con la generosità dell'animo)

Páncélos nő, ahogyan a fentiekben leírtuk, jobbjában Hercules buzogányával, fején sisak módjára oroszlán fejével, ahogyan a régi szobrokon látjuk.

SZERENCSE

(FORTVNA)

Bekötött szemű nő egy fa tetején. Hosszú bottal verje annak ágait, s az ágak közül különféle foglalkozásokhoz tartozó tárgyak, úgymint jogarok, könyvek, koronák, ékszerek, fegyverek stb. hulljanak le; így festi Doni.[1]

Egyesek a szerencsét a csillagok erejének tulajdonítják, amelyek különféle formákban uralják az emberek természetét, olyan módon irányítva érzékelőképességüket és ennek révén valamilyen formában ítélőképességüket is, hogy közben eme irányításukat ne érezzék cselekvésük akadályoztatásának.

Az itt közölt figurán azonban csak azt az alkalmi szerencsét értjük, amely ugyan igen ritkán fordul elő a cselekvők szándéka nélkül; mégis, mivel olyan nagy jót vagy rosszat eredményez, amiről az emberek nem tudják elképzelni, hogy az valamely cselekvő szándéka nélkül esett volna meg: ezért képzeletükkel létrehozták ezt a figurát, az ilyenfajta esetek úrnőjét, amelyet Fortunának neveztek el, s amelyet a tudatlanok unos-untalan felemlegetnek.

[1] Doni, *Pitture* 1564, 10r.

Valamennyi pogány szerző közös egyetértéssel vaknak festi, így tanúsítván, hogy nem kedvez jobban az egyik embernek, mint a másiknak, hanem egyforma közönyösséggel szereti és gyűlöli valamennyit, s a véletlen esettől függően mutatja jelét ennek vagy annak. Ezért van, hogy gyakran felemeli az inkább ítéletre méltó elvetemült embereket, míg az érdemeseket ínségbe és nyomorúságba taszítja.[1]

Ám mindezt a pogányok vélekedése szerint adtam elő, amit az orránál tovább látni képtelen, tudatlan köznép is követ. Az igazság azonban az, hogy mindent az isteni gondviselés igazgat, mint Szent Tamás tanítja a Contra gentiles már idézett 3. könyvének 92. fejezetében.[2]

A fa körül álló emberek azt a régi mondást bizonyítják: *Ki-ki a maga szerencséjének kovácsa,* mert ha olykor, mint mondani szokás, járhat is valaki nagy szerencsével, mégis, ha élete folyását nem irányítja nagy ítélőképességgel az egyenes úton, lehetetlen elérnie ama célt, amelyet kitűzött maga elé.

Szerencse

(Fortuna)

Gömbön ülő nő, vállán szárnyakkal.[3]

Szerencse

(Fortuna)

Nő, fején az ég gömbjével, kezében bőségszaruval.

Az éggömb azt mutatja, hogy amiként az folytonos mozgásban van, úgy a szerencse is örökösen változik, s mindenkinek más arcot mutat, hol fölemelkedve, hol alásüllyedve.

Azért adjuk kezébe a bőségszarut, mert úgy látszik, mintha ő rendelkezne e világ gazdagsága és javai felől.[4] Azt is mutatjuk a bőségszaruval, hogy eme javak nem másként forognak kézről kézre, hanem ahogyan az ég gömbje forog. Erről mondta Ausonius Gallus:

Fortuna nem nyugszik soha állapotában,
Változik egyre, erejét örökön fordítja,
Fent lévőt letaszít, alacsonyt felemelve.[5]

A gömb azt is jelentheti, hogy a szerencsét uralja és felülmúlja az egek járása. Ez pedig a szerencse és a természet Urának a műve, ahogyan Ő elrendelte öröktől fogva.

[1] Vö. ellenpontként Lk 1,52.

[2] Aquinói Szent Tamás, *Contra gentiles* 3.92. (Miként mondatik valaki szerencsésnek, és miképpen nyer magasabb okokból segítséget az ember). Lásd ezt a Kegy *(Favore)* címszónál is.

[3] A kép forrása valószínűleg Cartari, *Imagini* 12. (1571, 474–475.), aki Eusebiusra hivatkozva magyarázatát is adja.

[4] Ugyanígy mondja Cartari, *Imagini* 3. (1571, 155.).

[5] *Epigrammata Bobiensia* 27.

Jó szerencse

(Fortuna buona)

Antoninus Geta érmén.

Ülő nő, aki jobbjával éggömb helyett kerékre támaszkodik, baljával pedig bőségszarut tart.

Balszerencse

(Fortuna infelice)

Nő, aki kormánylapát nélküli, törött árboccal és tépett vitorlával hánykódó bárkán áll.

A bárka a mi halandó életünk, amelyet minden ember szeretne valamely biztos és csendes révbe vezetni. A törött árboc, tépett vitorla és szakadt kötelek a nyugalomtól való megfosztottságot jelentik. A balszerencse ugyanis olyan kudarc, amely a megfontoltan cselekvő ember szándékától függetlenül következik be.

Szerencse a szerelemben

(Fortuna gioueuole ad Amore)

Nő, aki jobbjában bőségszarut tart, balját pedig a ruhája körül incselkedő Cupido fejére teszi.[1]

Békés, avagy kegyes szerencse

(Fortuna pacifica, ouero clemente)

Antoninus Pius érmén.

Álló szép nő, aki jobbjával kormánylapátra támaszkodik, baljában pedig bőségszarut tart, egyik oldalán COS. IIII., a másikon FORTVNA OPSEQVEN. ET S. C. feliratokkal.

A szerencsét Rómában Antoninus Pius uralmának negyedik konzulátusa idején ábrázolták ilyen formában, mégpedig nem másért, mint az ő dicsősége és tisztessége végett. A figura ugyanis a körülötte lévő feliratokkal együtt az ő virágzó és bőkezű szerencséjéről tanúskodott, s azt jelentette, hogy a szerencse minden e világi forgandóságában engedelmeskedik és tetszésére van ennek a fejedelemnek. A pogányok ugyanis úgy tartották, hogy Fortuna az az istennő, aki a trónusok és e világ dolgait fordítja és hirtelen váltogatja. Eme fejedelem boldog uralkodását azzal jelképezték tehát, hogy a béke jó és kedvező szerencséjének képét verték érme hátoldalára.

Fortuna istenasszonyt sok egyéb mellékneve mellett *Obsequens*nek, azaz engedékenynek, avagy kegyesnek is nevezték a rómaiak. Így olvassuk a régi feliratokban is, többek között azon a kövön, amelyet Comóban találtak az alábbi írással:

Fortunae obsequenti ord.
Comens, voto pro salute
Civium suscepto.

Minderről lásd Sebastiano Erizzót.

[1] Ripa forrása Cartari, *Imagini* 12. (1571, 481. skk.), aki bőséges magyarázatot is ad. Antik forrása Pausanias, *Graeciae descriptio* 7.26.8.

Szerencse

(Fortuna)

Nő, aki jobbjában bőségszarut és babérágat tart, baljával pedig kormánylapátra támaszkodik. Azt jelenti ez, hogy győzelemre segíti, akit csak akar; s a győzelmet jelképezzük a babérággal.

Arany szerencse

(Fortuna aurea)

Hadrianus érmén.

Gyönyörű nő, aki pamlagon fekszik, lábainál kormánylapáttal.

Ez a szerencsének ama aranyszobra, amelyet a császárok egykor szobájukban tartottak, míg életükben mintegy szerencséjük segítségével birodalmukat kormányozták.[1]

ERŐ

(FORZA)

Erőteljes testalkatú asszony, fején bika szarvaival. Melléje elefántot állítunk egyenes ormánnyal. Amikor ugyanis az egyiptomiak erős embert akartak jegyezni, ezzel az állattal jelképezték, amint Hórapollón Hieroglifáinak második könyvében olvassuk.

Ugyanezt mutatják a szarvak, különösen pedig a bika szarvai. Ezért mondja Cato Cicerónak az öregségről írt könyvében, hogy fiatal korában nem kívánta sem a bika, sem az elefánt erejét. Ebből látszik, hogy ezt a két állatot tekintette valamennyi között a legerősebbnek és legbátrabbnak.[2]

A szerelem ereje

(Forza d'Amore)

Szárnyas Cupido, kezében íjjal és nyilakkal, oldalán tegezzel. Bal kezét az ég felé emeli, ahonnét tűznyelvek és törött nyílvesszők hullanak körös-körül alá. Azt mutatja ez, hogy a szerelem Jupiter erejét is képes megtörni és a világot lángra lobbantani. Így festette le Alciato egy emblémájában, mondván:

Szárnyast, lám, istennyilat megtör e szárnyas isten:
Tűz, nincs semmi erőd ott, ahol Ámor a tűz.[3]

Ugyanennek jelképeként a fenti szerző oroszlánok által húzott kocsiban is lefesti Amort, mint az megtekinthető a mondott helyen.[4]

[1] A bekezdés forrása Cartari, *Imagini* 12. (1571, 481.), aki a *Historia Augusta* két helyére hivatkozik: *Severus* 23.5. (Spartianus) és *Antoninus Pius* 12.5. (Julius Capitolinus).

[2] Cicero, *Cato maior* 9. Ripa forrása Baldini, *Mascherata* 1565, 49. (Forza), az övé pedig Valeriano, *Hieroglyphica* 2. *Elephantus. Suis viribus pollens.*

[3] Alciato, *Emblemata* 108. (Vis amoris). Forrása *Anthologia Palatina* 16.250.

[4] Alciato, *Emblemata* 106. (Potentissimus affectus amor). Forrása *Anthologia Palatina* 9.221. (Marcus Argentarius).

A szerelem ereje szárazon és vízen
(Forza d'Amore si nell'acqua come in terra)

Meztelen gyermek, vállán szárnyakkal. Jobbjában halat, baljában pedig virágcsokrot tart. Így fordította ugyanis görögből Alciato:

Meztelen Ámort látsz bájos, nevető, üde arccal;
fáklya kezében nincs, vállán íja se lóg.
Ámde virággal telve egyik keze, hallal a másik:
törvényt osztani jő szárazon és vizen ő.[1]

[1] Alciato, *Emblemata* 107. (Potentia Amoris). Forrása *Anthologia Palatina* 16.207. (Palladas).

Nagyobb erőtől legyűrt kisebb erő

(Forza minore, da maggior forza superata)

Ennek a *concettó*nak a kifejezésére – amely egyébként inkább illik emblémához, mint az általunk tárgyalt dolgokhoz – a régiek hiénabőrt festettek, mellette leopárd bőrével. Egyfelől tapasztalatból ismerték ugyanis a két állat ellenségességét, másfelől pedig bőreiknek ama tulajdonságát, hogy ha a kettőt egymás mellé helyezik, a hiéna bőre megrontja és tönkreteszi a leopárdét. Ugyanezt teszi a sas tolla is, amelyet ha egyéb madarak tollához közel helyezünk, az utóbbiak elporladnak és darabokra hullanak. Mindezt nagy részletességgel elbeszéli Pierio Valeriano.[1]

Ezért ha a festő azt akarja ábrázolni, amint egy erő felülkerekedik egy másikon, állítsa szeme elé ezeknek a tulajdonságoknak az emlékét, s fesse meg, ahogyan neki tetszik, s ahogyan gyönyörködtet és szépen mutat.

Erő

(Forza)

Páncélba öltözött nő, fején sisakkal. Jobbjában meztelen kardot tartson, baljában égő fáklyát, mellette pedig oroszlán legyen, amint éppen vadul legyilkol egy bárányt.

ROMLANDÓSÁG

(FRAGILITA)

Nő, mindkét kezében egy-egy bürökkel, amelyet Vergilius Bukolikáiban romlandónak mondott: *Gyenge, törékeny, könnyü bürök-fuvolám te fogadd el.*[2]

A bürökhöz hasonlít ebben minden más dolog is, még ha kevésbé mondatik is romlandónak.

Romlandóság

(Fragilità)

Finom fátyolba öltözött nő, jobbjában hársfaággal, baljában pedig egy fonálra felfüggesztett nagy üvegedénnyel.

Illik hozzá a fátyol, mert az hamar elszakad. A hársfát Vergilius mondja romlandónak a Georgica 2. könyvében.[3] A fonálra felfüggesztett üvegedényhez pedig nincs szükség sok magyarázkodásra; s amint szép az üveg, de könnyű összetörni, úgy a női nem is törékeny és esendő, s ezt is megfelelő módon kell érzékeltetnünk.

Emberi esendőség

(Fragilità Humana)

Ösztövér és búskomor arcú asszony szegényes öltözékben. Mindkét kezével olyan jégbabákat tart, amilyenek télen lógnak alá a házak tetejéről. Ezekről a

[1] Valeriano, *Hieroglyphica* 11. *De panthera. Speciosior atque validior a deteriore superatus.* Valeriano itt – mint fejezetének címe is mutatja – éppen ellenkezőleg, a hitványabb által legyűrt derekabbat jelképezi a kétféle bőrrel. Forrása Hórapollón, *Hieroglyphica* 2.70.

[2] Vergilius, *Eclogae* 5.85.

[3] Vergilius, *Georgica* 2.449.

babákról Pierio Valeriano mondja, hogy a régi egyiptomiak az emberi élet esendőségét jegyezték velük.

Nem lenne helytelen az sem, ha a figurát éveinek súlya alatt meggörnyedve ábrázolnánk, amint könnyű nádra támaszkodva botorkál. A nád ugyanis igen jó szimbóluma az esendőségnek, amint az öregség is: mivel az ember az öregségre jutva már a legkisebb sérülést is könnyen megérzi, és gyakran elhanyatlik annak súlya alatt.

Az ember esendőségét többen a vízből pattanó buborékokkal is jegyezték, amelyek az egyik pillanatban még létezőnek tűnnek, ám a másikban már sehol sincsenek; s nem ok nélkül tették.

CSALÁRDSÁG

(FRAVDE)

Dante a maga Poklában becsületes emberi arccal festi le a csalárdságot, ám teste többi részét kígyóénak mondja. Különféle foltokkal és színekkel tarkállik, farka vége pedig, amelyet a Cocytus zavaros és fekete vizébe lógat, skorpió fullánkjának módjára visszagörbül. Dante a Geryon nevet adja neki.[1]

Arcán, amely igaz emberé, a csalók külső megjelenését kell érteni, mert szavuk és ábrázatuk jóindulatú, megjelenésük szerény, járásuk méltóságteljes, magatartásukban és minden más dolgukban tetszetősek; ám vallásosság és jótékonyság színlelt buzgalma alatt művelt titkos tetteikben álnoksággal fegyverkeznek fel, és mindenféle elvetemültség foltjaival szennyezik be magukat, olyannyira, hogy végül minden cselekedetük halálos méreggel átitatottnak bizonyul.

Azért kapta Geryon nevét, mert ő, aki a Baleári-szigetek uralkodója volt, nyájas arccal, hízelkedő szavakkal és mindenféle kedveskedéssel fogadta a vándorokat és barátait, majd amikor azok, előzékenységétől megtévesztve, nyugovóra tértek, álmukban végzett velük. Így írja számos régi szerző és Boccaccio is Az istenek leszármazásában.

Csalárdság

(Fraude)

Nő, két arccal: az egyik szép és fiatal, a másik vén és rút. Kebléig meztelen, onnantól térdéig sárgálló ruhát hordjon. Két lába a saséhoz hasonló legyen, s közötte skorpiófarkat viseljen. Jobb kezében két szívet tartson, a másikban álarcot.

A csalárdság olyan bűn, amely a köteles jóság hiányát és a találékony gonoszság bőségét színlelt jósággal leplezi el. A csalárdság ezért a jóság számos különféle megtévesztő jegye alatt végbevitt tetteket, szavakat és gondolatokat jelenti. Ezt bizonyítja kettős arca.

A sárga szín árulást, félrevezetést és álnok változékonyságot jelent.

A két szív egyazon dolog akarásának és nem akarásának kétféle látszatát jelenti.

[1] Dante, *Inferno* 17.7–18. Ripa közvetlen forrása Cartari, *Imagini* 12. (1571, 473.), akinek leírását itt szinte szó szerint átveszi. Dante első sorát idézi Baldini, *Mascherata* 1565, 48. (Fraude) is.

Az álarc arról tanúskodik, hogy a csalárdság másként tünteti fel a dolgokat, mint ahogyan azok a valóságban vannak, csak hogy betölthesse saját vágyait.

A skorpiófarok és a saslábak egyfelől a folytonosan ömlesztett titkos mérget jelentik, másrészt a ragadozómadár-természetet, amellyel mások vagyonát és becsületét ragadja el.

Csalárdság

(Fraude)

Nő, kezében horgászbottal, amellyel éppen kifog egy halat. Mellette egy edényben több élettelen hal látható. A csalárdság vagy félrevezetés ugyanis annyit tesz, mint valami jó dolgot színlelni s közben mások tudtán kívül rosszat cselekedni. Így tesz a horgász is, aki a halnak eledelt nyújtván kifogja és megöli őt.

Csalárdság
(Fraude)
Ariostótól.

Bájos volt az arca, lépte méltóságos,
szerény pillantása, tisztes öltözéke,
beszéde illendő, s szava oly jóságos,
Gábrielnek hinnéd, amint mondja: Béke.
Csúf volt máskülönben, gonosz és ármányos,
ámde hitványságát elrejtette mélyre:
bő köpeny takarta rút fenekedését,
alatta élesre fenve hordta kését.[1]

MENEKÜLÉS
(FVGA)

Zilált hajú, feltűrt ruhájú szárnyas nő, kezében gyermekkel, amint éppen menekül.

Menekülés
(Fuga)

Könnyedén öltözött szárnyas nő, menekülés közben. Fürtjei szabadon kibomlanak; s hátát fordítsa felénk.

Szárnyakkal festjük, mert nem menekülés a menekülés, ha nem sebesen teszik.

Kibomlott haja azt mutatja, hogy kevés gondot fordít magára, aki hirtelen kényszerül menekülni.

Könnyed öltözékben ábrázoljuk, mert nem szabad semmi olyat viselnie, ami akadályozhatná. Hátulról mutatjuk, mert a latin mondás szerint hátat fordítani nem egyebet jelent, mint elmenekülni.

Tömeges menekülés
(Fuga Popolare)

Hasonlóképpen menekülő nő, ám mindkét kezével egy méhkast tartson, amely alatt hatalmas füst gomolyogjon.

Azért ábrázoljuk így, mert az egyiptomiak úgy tartották – s a tapasztalat is ezt mutatja –, hogy a méhek semmitől nem tartanak jobban, mint a füsttől, amelytől nagy zűrzavar közepette menekülnek.[2] Ugyanígy látunk gyakran nagy tömeget is kicsi vagy éppen semmi ok miatt futásnak eredni.

FÚRIÁK
(FVRIE)

Dante a Pokolban rútnak festi le a Fúriákat, vértől szennyes fekete öltözékben, derekukon és hajuk helyén kígyókkal; egyik kezükben ciprusággal, a másikban

[1] Ariosto, *Orlando furioso* 14.87.
[2] A szöveg idáig Valerianótól, *Hieroglyphica* 26. *De ape. Popularis fuga.*

trombitával, amelyből láng és fekete füst tör elő.[1] Az antik költők úgy képzelték, hogy ők gyötrik az alvilágban a gonosztevők lelkeit.[2]

Fúriák
(Furie)

Kegyetlen arcán, mint rettentő árnyék,
haj-formán ezer vipera tekergett,
és mélyre süppedt két szeme gödréből,
akár barlangból, csak alig pislákolt
két rémítő fény, két ahhoz hasonló,
amit a varázsló ráolvasástól
akár dühében, akár szégyenében
felhők mögé bújt Hold bocsát ki olykor.
Bőréből is méreg csöpög, s az arca
színe hamu: innen les halandókra
a gyilkos szomjúság, halálos éhség,
minden kór és könyörtelen halál is.
Válláról földig lóg le mocskos leple,
sötét csomóval mellén megcsomózva:
a harmadik nővér újítja néki
meg újra s újra, s Proserpina véle.
S amint rohan, egyik kezével rázza
halálos lánggal lobogó fáklyáját,
a másikban vad mérgű kígyót hordoz,
s a levegőt pusztulással fertőzi.

Ilyennek festi le őket Statius.[3]

INDULAT
(FVRORE)

Haragos arcú férfi, akinek szemeit kendő takarja el. Lendületes pózban álljon, mintha messzire akarna hajítani egy köteg különféle lándzsát és gerelyt, amelyeket két karjával tart. Rövid ruhát viseljen.

Szemén a kendő azt mutatja, hogy vakká válik az intellektus, amikor az indulat lesz úrrá a lelken. Nem más ugyanis az indulat, mint az értelem fényétől teljesen megfosztott elme vaksága, amely az embert mindenféle esztelen cselekedetre ragadja.

[1] Dante, *Inferno* 9.38. Ezt a helyet idézi Cartari, *Imagini* 8. (1571, 288.) és az ő nyomán Baldini, *Mascherata* 1565, 107. (Furie) is.
[2] Így például Vergilius, *Aeneis* 6.605.
[3] Statius, *Thebais* 1.103. Ripa olasz versfordításban idézi. A harmadik nővér: Atropos, a halálthozó a három sorsistennő közül. Proserpina az alvilág fejedelmének, Plutónak a felesége.

A karjaiban tartott fegyverek arról tanúskodnak, hogy az indulat maga szállítja a fegyvereket bosszúja kitöltéséhez, és maga táplálja saját tüzét.

Rövid ruhát ölt, mert nem tekint sem illemre, sem tisztességre.

Indulat

(Furore)

Szörnyűséges külsejű férfi, aki dühtől tajtékozva ül különféle hadiszerszámok halmán. Kezeit súlyos láncok kössék hátra, s ezeket nagy erővel igyekezzék szétfeszíteni, hogy elrohanhasson.[1]

Az indulat a háború szolgája, ahogyan Vergilius utal rá abban a sorában: *Mint ha a düh lázát tömeget, köveket dobat, üszköt.*[2]

[1] Baldini, *Mascherata* 1565, 48. (Furore). Tőle ered az utalás is Vergilius megfelelő helyére.
[2] Vergilius, *Aeneis* 1.150. (LI nyomán).

Ezért festi ugyanő másutt fegyverek halmán ülve, mint aki háború idején azoknak szolgál, akiknek lelkében felgyulladt a bosszúvágy.[1]

Azért ábrázoljuk lekötözve, mert az indulat az őrület egy fajtája, amelyet az értelemnek megkötözve kell tartania.

Szörnyűséges külsejű, mert a harag hirtelen ösztönzésétől magából kikelt ember a vadállat természetét és külsejét ölti fel, vagy még ennél is rémületesebbet.

Indulat

(Furore)

Szörnyűséges férfi, zilált hajjal. Jobbjában égő fáklyát hordozzon, baljában pedig a Medúza fejét.

Indulat és harag

(Furore, & rabbia)

Páncélba öltözött férfi, rémítő vörös arccal, jobbjában meztelen karddal, fenyegető testtartásban. Bal karján pajzsot tartson, amelynek közepén oroszlán legyen. Így írja le Alciato.[2]

Zabolátlan és engesztelhetetlen harag

(Furore superbo, & indomito)

Páncélba öltözött, sisakos férfi, vad és véres ábrázattal. Jobbjában kardot tart, baljában pedig pajzsot. A pajzs festett vagy domború képe oroszlánt ábrázoljon, amint dühében és haragjában saját fiait tépi szét. Sisaktaréján viseljen sokszorosan megtekeredett eleven kígyót.

A mondott formában ábrázolt oroszlán az egyiptomiak szerint a zabolátlan harag legtökéletesebb hieroglifája.

A hármas nyelvét öltögető kígyót a szent könyvek engesztelhetetlen haragúnak tartják, abból az okból, hogy a kígyó, amikor valami módon sértve érzi magát, olyan haragba jön, hogy mindaddig nem tud lecsillapulni, míg minden mérgét ki nem okádja arra, aki megsértette őt. Sőt azt is sokfelől halljuk, hogy belehal dühébe, ha nem tudja haragját kitölteni és magát megbosszulni.[3]

KÖLTŐI INDULAT

(FVROR POETICO)

Élénk, pirospozsgás ifjú, fején szárnyakkal és babérkoszorúval, derekán borostyánnal, amint állva ír, ám arcát az ég felé fordítja.

Szárnyai a költői intellektus gyors szárnyalását jelentik, amely nem múlik el nyomtalanul, hanem felmagasztosul, s a megénekelt emberek hírnevét is magával emeli. Így századokon át üdének és szépnek őrzi meg azt, mint levelét a babér és a borostyán.

Élénknek és pirospozsgásnak ábrázoljuk, mert a költői indulat a szellem túlcsorduló életerejét jelenti, amely csodálatos harmóniákkal és *concettó*kkal gazdagítja a lelket.

[1] Vergilius, *Aeneis* 1.294.
[2] Alciato, *Emblemata* 57. (Furor & rabies).
[3] Valeriano, *Hieroglyphica* 14. *Basiliscus. Furor implacabilis.*

Mivel pedig lehetetlennek tűnik, hogy ezek pusztán a természet adományai legyenek, ezért az ég különleges és ritka ajándékainak tartják őket. Platón szerint a költők elméjét égi indulat vezérli, amely gyakran természetfölötti dolgok képmásait formálja meg bennük; s ha ezt papírra vetve mások is olvassák, innen megértik és megismerik ezeket. Ezért nevezték a pogányok a költőket régi hagyomány szerint szenteknek, az ég sarjainak, Jupiter fiainak, a Múzsák tolmácsainak és Apollo papjainak.

Az írással azt is mutatjuk, hogy ez az indulat sok gyakorlás során születik, s hogy a természet önmagában nem elegendő hozzá, ha a művészet nem siet segítségére. Ezért mondta Horatius:

> *Nem tudom-é a kivánt mértéket tartani? vagy nem*
> *ismerem azt? Méltó vagyok így a poéta becsére?*[1]

[1] Horatius, *Ars poetica* 87. (BA).

a tudatlansággal a tehetség művére, a képesség hiányával pedig a művészet munkájára utalva.

LOPÁS

(FVRTO)

Könnyed ruhába öltözött ifjú, fején kámzsával, lábán nemezből vagy bőrből készült cipővel. Egyik kezében elsötétített lámpást tart, a másikban tolvajkulcsot és kötélhágcsót. Ruháját méhek lepik el; így ábrázolják sok helyütt.

A méheket talán azért festik ruhájára, mert ezek mindenfelől mézet rabolnak össze, hogy aztán tulajdon házukban halmozzák fel; vagy talán utalásképpen egyfajta hamis méhre, amelyet a latinok *fucus*nak vagy hereméhnek neveznek, s amely csakis a más fáradságával készített mézen élősködik. Ugyanígy a tolvajok is a más izzadságán és nyomorúságán szerzett vagyont pusztítják.[1] Ezekről mondja Vergilius az Aeneis első énekében:

> *Vagy lesegíti a visszajövők terhét, a kasokból*
> *– hadba verődve – herék tunya tömkelegét kizavarván.*[2]

Lopás

(Furto)

Farkasbőrbe öltözött, sápadt ifjú, meztelen karokkal és lábakkal, lábfején szárnyakkal, amint az éjszaka kellős közepén állva bal kezében erszényt tart, jobbjában pedig kést és tolvajkulcsot. Fülei a nyúléhoz hasonlóak, s egész kinézete igen meglepett.

Azért festjük fiatalnak a lopást, hogy így jelezzük az oktalanságot és a vakmerőséget, amely sajátja a fiatalságnak, de még inkább a tolvajoknak; hiszen ezek nap mint nap számlálhatatlanul sok példán szemlélhetik, mire jut az, aki fondorlattal eltulajdonítja más vagyonát, és mégsem javulnak meg. Így aztán végül a hálóban vagy helyesebben szólva a hurokban végzik.

Arcának sápadtsága és nyúlfülei a folytonos gyanakvást és örökös félelmet jelentik, amelyben a minden percben a leleplezéstől rettegő tolvaj él. Ezért gyűlöli és kerüli a napvilágot, s az éjszaka barátja, amely alkalmas cinkostársa becstelen tetteinek.

Farkasbőrbe azért öltözik, mert a farkas csak más vagyonából s rablásból él, akárcsak a tolvaj, aki könnyelmű fejjel ugyanígy gondolja megszerezni, amire szüksége van.

A kést és a tolvajkulcsot nem kell sokat magyaráznunk.

[1] A bekezdés Valerianótól, *Hieroglyphica* 26. *De ape. Alieni laboris fructus.*

[2] Vergilius, *Aeneis* 1.434. (LI). Második sorát idézi Valeriano *i. h.* is. Ripa azonban az egész címszót szinte szó szerint Baldinitól vette át – *Mascherata* 1565, 60–61. (Ladro), ahol mindkét verssor szerepel –, s csupán a Baldini által szintén említett méhekről szóló bekezdést emelte át az eredeti forrásból, Valerianótól.

Meztelen karjai és lábai fürgeségét jelzik, lábfejein a szárnyak pedig gyorsaságát, ebben a tolvaj nagy szorgalommal gyakorolja magát, félvén a megszolgált ítélettől.

DÉLCEGSÉG

(GAGLIARDEZZA)

Érett, de bájos külsejű, arányos és eleven arcú nő, könnyű öltözékben, fején amarántból font koszorúval. Mindkét kezében egy-egy olajágat tartson annak termésével, az ág fölött pedig lép legyen, benne mézzel és körötte néhány méhvel.

Az amaránt vagy kakastaréj olyan örökzöld fű, amely minden más virágnál inkább jelképezi a szilárdságot, a bátorságot és a fennmaradást. Ez ugyanis nem hervad el soha, mindig szép marad, s télen is, amikor semmilyen más virág nem nyílik, vízbe téve kivirul. Ezért Thessalia lakói, akiket dodonai jóslat szólított fel rá, hogy Achillés sírjánál évente engesztelő áldozatot mutassanak be, híján lévén minden más virágnak, amarántot vittek oda, amely gyorsan kizöldülvén tanúságot tett buzgalmukról; s áldozat közben is amaránttal díszítették homlokukat. Ezért mondják halhatatlannak ezt a virágot, s szentelik az olajággal együtt a halhatatlanságnak.

A lép a mézzel a cinikus Diogenés válaszára utal, akitől mikor megkérdezték, mi módon lehetséges meghosszabbítani az emberi élet fonalát, azt válaszolta: ha a belső testrészeket mézzel öntözzük, a külsőket pedig olajjal kenjük. Azt akarta azonban ezzel rejtett formában mondani, mint szokása volt, hogy az egészséges és délceg élethez örökösen vidám és édességgel teli szívre és gondolatokra van szükség, s arra, hogy a testet megfelelőképpen gyakorlatoztatván, az el ne fogyjon és sorvadjon a tétlenségben, hanem megerősödjék és felvirágozzék.

Azt mondja ezenfelül Athénaios, hogy aki mézzel ízesített ételeket eszik, sokkal tovább él, mint azok, akik nehéz ételekkel élnek. Ezzel kapcsolatban idézi a Korzika szigetén élő cyrneus nép példáját, akik igen magas kort értek meg, mert édes és mézből készült ételeken éltek. Diephanés pedig a mezőgazdaságról írva azt állítja, hogy a rendszeresen fogyasztott méz nemcsak hogy nagy elevenséget kölcsönöz az intellektusnak, hanem az érzékeket is épségben és egészségben őrzi meg.

FÉLTÉKENYSÉG

(GELOSIA)

Nő, akinek öltözéke véges-végig szemekkel és fülekkel festett, bő ráncú sötétkék lepel, s vállain szárnyakat visel. Bal karján kakas áll, jobbjában egy csokor tövist szorongat.

A féltékenység nem más, mint elkeseredett félelem, hogy mások, erényeik vagy érdemeik révén, amelyekben felülmúlják a szerető személyt, meg ne fosszák őt a szeretett dolog birtoklásától.

Azért festjük a féltékenységet kakassal a karján, mert ez az állat igen féltékeny, virrasztó, éber és szemes.

Szárnyai különféle egymást kergető gondolatainak gyorsaságát jelentik.

A ruhájára festett szemek és fülek a féltékeny ember szorgos figyelmét jelentik, amellyel a szeretett lény legkisebb cselekedetére és mozdulatára is ügyel. Ezért mondta Tasso, korunk új fényessége egy szonettjében:

Ezer szemmel féltékenyen vigyázom,
ezer füllel lesem minden szavát én.[1]

A töviscsokor a keserűségeket mutatja, amelyek szünet nélkül döfölik a féltékeny embert, mintha csak hegyes tövisek volnának; ezért festjük kezébe az utóbbiakat.

Féltékenység

(Gelosia)

A fenti módon öltözött nő, jobbjában kunkorfűvel.

Ruhájának színe jellemző a féltékenységre, lévén azonos színű a tengerrel, amely sosem lehet olyan csöndes, hogy bizalmatlanságot ne keltsen. Éppígy a féltékenység szirtjei között sem hajózik soha az ember félelem és fáradság nélkül, másba vetett teljes bizalommal.

[1] Tasso, *Rime* 99.1.

Úgy ábrázoljuk azonfelül e képmást, hogy egyik kezében kunkorfüvet tart, amely örökösen a nap felé fordul, és járását követve körülötte forog. Ugyanígy a féltékeny ember is járásával, szavával és gondolatával ama szépségek szemlélése felé fordul, amelyeket sóvár szerelmében ritka becsűeknek és az egész világon egyedülállóaknak tart.

JÓ SZELLEM

(GENIO BVONO)

A pogányok szerint.

Szép hajú gyermek, fején platánkoszorúval, kezében kígyóval; így látjuk némely régi érmekre vert képen.[1]

[1] A címszó Baldinitól, *Mascherata* 1565, 62. (Genio buono), csupán a bevezető figyelmeztetés Ripa hozzátoldása.

ROSSZ SZELLEM

(GENIO CATTIVO)

A pogányok szerint.

Nagy, fekete ember, rémületes arccal, hosszú hajjal és szakállal, amint kezében baglyot tart. Plutarchos azt írja, hogy Marcus Brutusnak, Caesar gyilkosának ilyen alakban jelent meg rossz szelleme.[1]

A bagoly a régiek vélekedése szerint a rossz előjelek madara,[2] ezért írja Vergilius az Aeneis 4. könyvében:

> *Este a ház tetején a bagoly huhogott a halálról*
> *hosszú, gyötrelmes gyászdalt.*[3]

Sokfélék – mint mondják – a szellemek, a velük jelképezett különböző tehetségeknek megfelelően; mi azonban túlzott buzgalomnak tartanánk a mondott kettőnél többet festeni, lévén ezek univerzálisak, amelyek az összes többit is helyettesíthetik a megfelelő helyeken.

GEOMETRIA

(GEOMETRIA)

Nő, egyik kezében függőónnal, a másikban körzővel.

A függőónnal a testek mozgását, az időt és a testek súlyát ábrázoljuk; a körzővel a vonalat, a síkot és a mélységet. Ezek alkotják ugyanis általában véve a geometria tárgyát.

Geometria

(Geometria)

Nő, jobbjában körzővel, baljában háromszöggel.

TERMÉSZETES NAP

(GIORNO NATVRALE)

Szárnyas ifjúnak festjük, az év figurájánál már előadott okból. Felhők fölött, kocsin ül, kezében egy körrel és égő fáklyával. Kocsiját négy ló húzza, az egyik fehér, a másik éjfekete, a harmadik és a negyedik pejszínű. Ezek négy részét, azaz a Nap keltét és nyugtát, a delet és az éjfelet jelentik, mivel ezek négyen együttesen teszik ki a természetes napot: azaz azt az időt, amely alatt a Nap az égen egyetlenegyszer körülfordul. Ezt jelenti a kör, amelyet a figura a kezében tart.

[1] Plutarchos, *Brutus* 36. Hasonlóképpen írja Cartari, *Imagini* 11. (1571, 455.).

[2] Így mondja Valeriano, *Hieroglyphica* 20. *De noctua. Mors* is.

[3] Vergilius, *Aeneis* 4.462. (LI nyomán). Az idézet és az egész címszó szinte szó szerint Baldinitól, *Mascherata* 1565, 62–63. (Genio cattivo).

Munkálkodásra való nap

(Giorno artifitiale)

Szép külsejű ifjú, szárnyakkal, mert része az időnek. Kocsiját két veres ló húzza, s a Hajnal vezeti. Egyebekben a fentiekhez hasonlóan néz ki.

A két vörös ló a hajnali és alkonyati derengés, amelyek a munkálkodásra való napot közrefogják: ez ugyanis azt az időt jelenti, amíg világosság van a földön. Ezért mondják, hogy a Hajnal vezeti a napot, mert előtte jár a nap ébredésének.

Munkálkodásra való nap

(Giorno artifitiale)

Ragyogó fehérbe öltözött szárnyas ifjú, fején fehér virágú madártejből font koszorúval. Ez a növény napkelte idején nyitja virágát, s napnyugtakor becsukódik. Hasonlóképpen azt mondják a költők, hogy napkeltekor nyílik a nap, s napnyugtával bezárul.

Kezében pávát tart, amely farkát leereszti és bezárja, azaz olyan módon csukja össze, hogy eltakarja a tollain látható pávaszemeket. Nappal ugyanis elrejtőzik valamennyi csillag, amelyeket a páva farkán látható szemek jelképeznek[1] a régiek példájára, akik úgy képzelték el Junót, a legtisztább és legtökéletesebb levegő jelképét, hogy kocsiját pávák vontatták.

Munkálkodásra való nap

(Giorno artifitiale)

Szárnyas ifjú, jobbjában virágcsokorral, baljában pedig égő fáklyával.

IFJÚKOR

(GIOVENTV)

Aranykoronát viselő, gazdag öltözetű fiatal leány, amilyennek Hésiodos mondta Theogoniájában. Kezében virágzó mandulaágat tart, ezzel tanúsítván, amit Pierio Valeriano mond Hieroglifáinak 51. könyvében, hogy amiként a mandula az első fa, amely virágaival meghozza a többi gyümölcs bőségének reményét, úgy az ifjak is példájukkal mutatják meg, mennyire lesz majd életük tökéletes érett éveikben.[2]

Aranykoronája arra utal, hogy az emberi élet lépcsőfokai között az ifjúkor a legkívánatosabb és önmagában véve legtökéletesebb életkor.

Gazdag öltözéke arról tanúskodik, hogy erre az életkorra jellemző a javak fitogtatása. A régiek az ifjúkort Bacchus és Apollo képmásával ábrázolták, akik egymás kezét fogták. Ezzel jelezték, hogy testi képességeinél és tehetsége erejénél fogva az ember ebben a korban a legerősebb és legdicséretesebb.[3]

[1] A címszó idáig szinte szó szerint Baldinitól, *Mascherata* 1565, 17. (Giorno).

[2] Valeriano, *Hieroglyphica* 51. *Iuventus*. A bekezdés Baldinitól, *Mascherata* 1565, 56. (Hebe Dea della Gioventù).

[3] Vö. A hét bolygó kocsija; A Nap kocsija *(Carri dei sette pianeti; Carro del Sole)*.

Ifjúkor

(Giouentù)

Virágokkal koszorúzott szép nő, jobbjában aranykupával. A költők ugyanis ezt a kort mondják az élet virágjának, s értékes is, mint az aranykupa. Így festették Hébét, a fiatalság istennőjét.

Ifjúkor

(Giouentù)

Különféle színű ruhákba öltözött büszke ifjú, fején egyszerű virágokból font koszorúval. Egyik oldalára vadászkutyát állítunk, a másik oldalára szépen felszerszámozott lovat. Jobb kezével pénzt szórjon a földre.

A fiatalság az az életkor, amely Aristotelés szerint húsztól harmincöt éves korig tart. Ebben a korban az ember az erény szerint szándékozik cselekedni, és képessége is megvan rá; ám az újdonságok és vérének hevessége folytán teljesen az érzékies cselekvés felé fordul. Ezenfelül az ifjak értelme még nem képes nagy különbségtételre, s hol érzékisége, hol becsvágya vezérli. Egyesek ezt még növekedésnek, mások állapotnak nevezik.

Azért festjük büszkének, oldalán a mondott állatokkal, és úgy, amint a pénzt szórja, hogy ezzel tanúsítsuk a fiatal emberek sajátos hajlamait, amelyek a büszkeségben, a vadászat szeretetében és a pénzköltésben állnak, mint azt Horatius bizonyítja Poétikájában:

> *Zengj simaképü fiút, ki tanárától szabadulva*
> *ebnek, lónak örül, s a napos füvü Mars mezejének,*
> *hajlik a rosszra, akár a viasz, s durcás, ha meginted,*
> *rest töprengeni, hogy mi helyes, pazarolja a pénzét,*
> *öntelt, kapkod, amit ma szeret, holnapra megúnja.*[1]

Ruhájának sokféle színe gondolatainak és fiatalos elhatározásainak gyakori váltakozását jelenti.

Végül gyümölcsök nélküli virágokkal annak bizonyítására koronázzuk, hogy a fiatalok jobban törekszenek a külső szépségre, mint az igazi haszonra.

A SZERELEM ÖRÖME

(GIOIA D'AMORE)

Lásd a Szerelmes elégedettségnél *[Contento Amoroso]*.

UJJONGÁS

(GIVBILO)

Lásd a Vidámságnál *[Allegrezza]*.

[1] Horatius, *Ars poetica* 162. (BA). Az utolsó sort Baldini, *Mascherata* 1565, 56. (Hebe Dea della gioventù) is idézi.

ÍTÉLŐERŐ
(GIVDITIO)

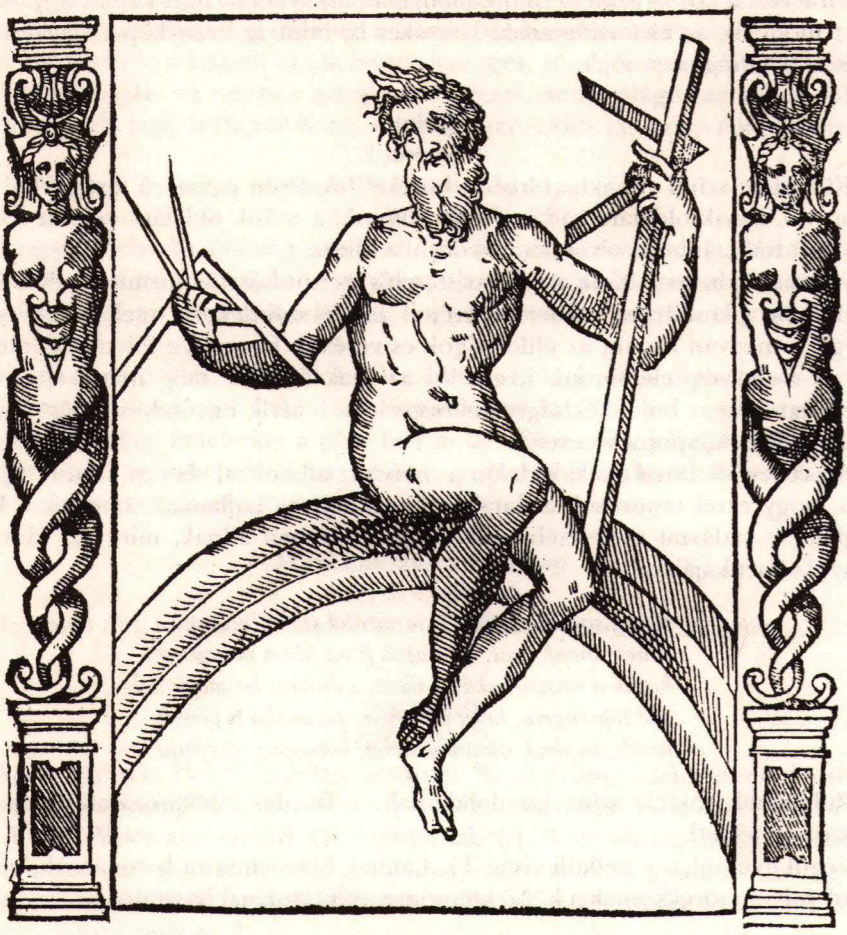

Szivárvány ívén ülő meztelen férfi, kezében derékszöggel, vonalzóval, körzővel és függőónnal.[1]

Az ítélőerő nem más, mint a helyes arányok mérlegelése révén szerzett ismeret mind a cselekedetekben, mind pedig az intellektusból fakadó minden más dologban. Mivel pedig a geometriában is hasonló módon járunk el, s a mesteremberek is erre használják az említett eszközöket, illik, hogy ezekkel ábrázoljuk a fejtegetést, valamint a megkülönböztetéseket is, amelyeket az emberi intellektusnak kell tennie, ha a dolgok minden fajtáját meg akarja ismerni és ítélni. Mert nem helyesen ítél az, aki minden cselekedetet egyazon módon akar mérlegelni.

[1] Doni, *Pitture* 1564, 6v.

A szivárvány magyarázata az, hogy aki az emberi cselekedetekre tekint, bármifélék legyenek is ezek, annak sokféle tapasztalat alapján kell meghoznia ítéletét. Ítélete ezért olyan lesz, mint a szivárvány, amely a nap erejéből egymás mellett sorakozó számtalan különféle színből áll össze.

Szerelmi ítélet, avagy jóslat

(Giuditio, ouero Inditio d'Amore)

Nemes öltözékű férfi, fején mákkal; ez utóbbit ugyanis szerelmi jóslatra használták a régiek, akik sorsvetéssel tudakolták meg az eljövendőket. Amikor azt akarták megtudni, vajon a szeretőt viszontszeretik-e, szirmokat téptek a virágzó mákról, öklükre helyezték, majd jobb tenyerükkel nagy erővel a szirmokra ütve, alakváltozásukból ítélték meg a szerelem sorsát.

Mindezt, noha babonás és nevetséges dolog, Pierio Valeriano Taurisiusra hivatkozva adja elő Hieroglifáinak 58. könyvében.[1]

Helyes ítélet

(Giuditio giusto)

Hosszú, méltóságteljes öltözetű férfi. Nyakában láncon emberi szív függ, s azon kis képmás, amely az igazságot ábrázolja. Lehajtott fejjel s lesütött szemmel a mondott nyakláncot szemlélje, lábánál pedig néhány nyitott törvénykönyv heverjen.

Azt mutatja ez, hogy a helyes és tökéletes ítéletnek teljesnek kell lennie, és semmi szín alatt sem fordíthatja el tekintetét a szent törvényektől és a tiszta és csorbítatlan igazságtól. Lásd erről Pierio Valeriano 51. könyvét.[2]

BÍRÓ

(GIVDICE)

Ülő öregember méltóságteljes öltözékben. Jobbjával pálcát tartson, amely köré kígyó tekeredjék. Egyik oldalára nyitott törvénykönyveket és egy sast, a másikra órát és próbakövet tegyünk, az utóbbira pedig helyezzünk egy arany- és egy rézpénzt, s lássék mind a két nyom, amelyet a két pénz a kövön hagyott.

A bíró a bíráskodásról, az ítélkezésről és az igazság végrehajtásáról kapta a nevét. Olyan törvényben jártas és igazságosságban tapasztalt embert értünk rajta, akit a fejedelmek vagy köztársaságok jelöltek ki törvénykezésük szolgálatára.

Öregnek, ülve és méltóságteli öltözékben festjük. Aristotelés ugyanis azt mondja a Topica 3. könyvében, hogy nem szabad fiatal bírákat választani, mert a fiatalságnak sem kellő tapasztalata nincs, sem pedig érzelmein nem tud úrrá lenni.

A jobbjában tartott pálca a hatalmat jelenti, melyet a bíró a bűnösök fölött gyakorol.

A pálca köré tekeredő kígyó a kormányzásra jutott emberektől elvárható okosságot jegyzi; azt mondja ugyanis a Szentírás: *Legyetek okosak, mint a kígyók.*[3]

[1] Valeriano, *Hieroglyphica* 58. *De papavere. Amor.* Ripa rosszul emlékezett a névre: Valeriano valójában Theokritosra (*Idyllia* 3.29.) hivatkozott.

[2] Valeriano, *Hieroglyphica* 41. *Veritas.*

[3] Mt 10,16. Lásd ezt az Okosság *(Prudenza)* címszónál is.

A nyitott könyvek azt bizonyítják, hogy az igaz és tökéletes bírónak a jog kiváló ismerőjének, körültekintőnek, feddhetetlennek és ébernek kell lennie. Ezért festjük mellé az órát is, mert soha semmilyen okból egy pillanatra sem szabad elfordítania szemét az egyenlőségről és az igazságról. És amiként a régiek ritka éles látású madárnak tartották a sast, úgy a bírónak is mindent látnia kell, s mélyére kell hatolnia a rejtett és homályban lévő igazságnak. Ezt ábrázoljuk a mondott formában megfestett próbakővel, az igaz és hamis megkülönböztetésének jelképével.

JÁTÉK A RÉGIEK SZERINT

(GIVOCO DALL'ANTICO)

Meztelen, szárnyas gyermek, aki mindkét kezét magasba nyújtja, hogy egy női fej két hajfonata közül elkapja az egyiket, ám ezek olyan magasan függenek, hogy a gyermek nem tudja elérni őket. A fejet lepel díszíti, amely a fonatok fele magasságáig hull alá, s feliratot visel: IOCUS [játék].[1]

Azért ábrázoljuk szárnyasan, mert a játék a mókás és gyors mozgásban áll.

ÍTÉLKEZÉS

(GIVRISDITTIONE)

Bíborba öltözött férfi, jobbjában jogarral, amely a természetes ítélkezés valódi jele, baljában pedig vesszőnyalábbal, amelyet ugyanennek jeleként hordoztak a konzulok előtt.

IGAZSÁGOSSÁG

(GIVSTITIA)

Aulus Gellius elbeszélése szerint.[2]

Szép szűz, aranyos ruhában és fején aranykoronával. Becsületes őszinteséggel, tiszteletre méltóan áll, éles tekintettel néz, s nyakában láncot visel, rajta faragott szemmel.

Platón szerint az Igazságosság az egész világot látja,[3] s a régi papok minden dolgok látójának mondták. Apuleius ezért esküszik egyszerre a nap szemére és az igazságosságra,[4] mintha az utóbbi sem lenne rövidlátóbb az előbbinél. Mi ezt az igazságosság szolgáira értjük, akiknek éles szemükkel az elrejtett és homályos igazság mélyére kell hatolniuk, s akiknek a tiszta szüzekhez hasonlóan minden szenvedélytől mentesnek kell lenniük, hogy se értékes adományok, se hamis hízelkedés, se bármi más dolog meg ne ronthassa őket.[5] Ehelyett szilárdnak, érettnek, tekintélyesnek és

[1] A kép forrása Pietro Apiano, *Inscriptiones sacrosanctae vetustatis*, tav. 451., amelyet Cartari, *Imagini* 14. (1571, 539.) is leír, ám kissé eltérően értelmezi. A kép másik részét lásd a Gyönyörűség *(Piacere)* címszónál.

[2] Gellius, *Noctes Atticae* 14.4.2., Chrysippos elveszett Περὶ καλοῦ καὶ ἡδονῆς művéből idézve.

[3] Platón, *Leges* 9.12. 872e. Ripa forrása Valeriano, *Hieroglyphica* 33. *Oculi. Iustitia*, aki Chrysipposra is utal.

[4] Apuleius, *Metamorphoses* 3.7., vö. 2.22.

[5] A címszó egészen idáig az utalásokkal együtt szinte szó szerinti átvétel Cartaritól, *Imagini* 12. (1571, 466.).

tisztának kell lenniük, hasonlóan az aranyhoz, amely kétszeres súlyával és értékével minden más fémet felülmúl.

Azt is mondhatjuk, hogy az igazságosság az a tulajdonság, amelynek alapján az igaz ember saját ítélete szerint jóról és rosszról dönt maga és mások vagy csak mások között, a geometriai, avagy matematikai arányosságokat vagy minőségeket követve, a szépség és a közboldogsághoz igazított hasznosság érdekében.

Az igazságosságot és az elme feddhetetlenségét a régiek kancsóval, tállal és oszloppal is ábrázolták, mint arról sok márvány sírkő és más szanaszét található régiség is tanúskodik. Ezért mondta Alciato:

Arra tanít ez a kép, hogy nem csorbult az igazság,
és míg az elhunyt élt, két keze tiszta maradt.[1]

Igazságosság

(Giustitia)

Az elisieknél, Pausanias szerint.

Szép arcú, igen ékes nő, aki bal kezével csúf öregasszonyt fojtogat, s bottal üti-veri őt.

Ez a vénasszony Pausanias szerint az igazságtalanság, amelyet az igaz bíráknak mindig el kell fojtaniuk, hogy el ne homályosítsa az igazságot; s evégett mindig türelmesen meg kell hallgatniuk, mit hoznak fel a felek védelmükre.[2]

Isteni igazságosság

(Giustitia Diuina)

Különleges szépségű nő, aranyos öltözékben és fején aranykoronával. Koronája fölött ragyogó fénnyel körülvett galamb legyen. Haja a vállára hulljon, s szemeivel mint valami alacsonyan fekvő dologra tekintsen a világra. Jobbjában meztelen kardot, baljában pedig mérleget tartson.

Illik szépségesnek ábrázolnunk ezt a figurát, mivel ami Istenben van, az Vele egy lényegű (mint azt a szent teológusok igen helyesen állítják), azaz maga a tökéletesség és minden szépség teljessége.

Aranyba öltözik, ennek nemességével és ragyogásával mutatván a mondott igazságosság kiválóságát és fennköltségét.

Aranykoronája azt mutatja, hogy hatalma van a világ minden hatalma fölött.

A mérleg azt jelenti, hogy minden cselekedetnek az isteni igazságosság szab mértéket; a kard pedig a bűnösök büntetésére utal.

A galamb a Szentlelket, a Szentháromság harmadik személyét, az Atya és a Fiú közötti szeretet kötelékét mutatja, akin keresztül Isten az igazságosságát közvetíti a világ minden fejedelme felé.

E galamb fehér és ragyogó legyen, mert ezek a legnemesebbek a látható tulajdonságok között.

[1] Alciato, *Emblemata* 31. (Abstinentia).

[2] Pausanias, *Graeciae descriptio* 5.18.1. Ripa forrása Baldini, *Mascherata* 1565, 41. (Giustitia). Pausanias nyomán hasonlóképpen írja le és értelmezi Cartari, *Imagini* 12. (1571, 469.) is.

Kibomló és aláhulló hajfonatai a kegyelmeket jelzik, amelyek az égből az isteni igazságosság sérelme nélkül, sőt éppen hogy annak velejáróiként ereszkednek alá.

A világra mint alacsonyan fekvő s néki alávetett dologra tekint, mert nincs semmi, ami fölötte állna.

A kard és a mérleg, amelyeknek egyike az emberek életével, másika pedig vagyonukkal kapcsolatos, az e világi tisztesség gyakori jobbra vagy rosszabbra fordulását is jelentik; mivel mind az egyik, mind a másik az isteni igazságosság folytán következik be, Isten szigorú ítélete szerint.

Igazságosság
(Giustitia)

Fehérbe öltözött nő, bekötött szemmel. Jobbjában vesszőnyalábot tartson azzal egybekötött fejszével, baljában lángot, oldalán pedig strucc álljon; vagy pedig tartson kardot és mérleget.

Az igazságosságnak az a fajtája ez, amelyet a bírák és a világi végrehajtók gyakorolnak a törvényszéken.

Azért öltöztetjük fehérbe, mert a bírónak makulátlannak kell maradnia saját érdekeinek vagy más szenvedélyeinek szennyétől, amely megronthatná az igazságosságot. Ezért ábrázoljuk bekötött szemmel is, minthogy semmi olyanra nem szabad tekintenie, ami a bíró érzékeire, az értelem ellenségeire hatással lehetne.

A fejszét a vesszőnyalábbal a régi Rómában a liktorok hordták a konzulok és a néptribunusok előtt, jelezvén, hogy amiképpen nem szabad elmulasztani a fenyítést ott, ahol az igazságosság megkívánja, éppúgy elhamarkodottan sem szabad cselekedni, hanem időt kell hagyni az ítélet megérlelésére, mielőtt a vesszőket megoldaná az ember.

A láng azt mutatja, hogy a bíró elméjének mindig az ég felé kell irányulnia.

A strucc azt tanítja, hogy bármilyen kuszák legyenek is az igazságszolgáltatás elé kerülő ügyek, nem szabad sajnálni sem időt, sem fáradságot türelmes lélekkel végzendő kibogozásukra, ahogy a strucc is megemészti a vasat, ezt a kemény anyagot, mint számos szerző írja.[1]

Egyenes igazság, amely nem tekint sem barátságra, sem gyűlöletre
(Giustitia retta, che non si pieghi per amicitia, né per odio)

Nő, feltartott karddal és mérleggel, fején királyi koronával. Egyik oldalán a barátságot jelentő kutya,[2] másik oldalán pedig a gyűlöletet jelképező kígyó legyen.

Az egyenesen tartott kard azt jegyzi, hogy az igazságosságnak egyik oldalra sem szabad hajolnia valamely személy iránt érzett barátságból vagy gyűlöletből; csak így válhat dicséretessé és az uralkodás támaszává.

A mérleg magyarázatára az szolgáljon, amit a negyedik boldogságnál elmondottunk.

[1] Valeriano, *Hieroglyphica* 2.118. nem ezért tartja az igazságosság jelképének, hanem mert tollai egyenlő hosszúak.

[2] A kutyáról mint a barátság jelképéről lásd Valeriano, *Hieroglyphica* 5. *Canis. Amicitia.*

Szigorú igazság

(Giustitia rigorosa)

Csontváz, amilyennek a halált festik, fehér köpönyegben, amely oly módon takarja, hogy arca, kezei és lábai kilátsszanak alóla. Meztelen kardot és mérleget tart a mondott formában.

Ez a figura azt tanúsítja, hogy a szigorú bíró senkin sem könyörül semmiféle mondvacsinált ürüggyel, amely enyhíthetné az ítéletet: hasonlóan a halálhoz, mely korra, nemre és személyes kiválóságra való tekintet nélkül végzi kötelességét.

E figura rettenetes látványa azt mutatja, hogy a népek számára is rettenetes ez a fajta igazságosság, amely semmilyen körülmények között sem értelmezi enyhítően a törvényt.

Igazságosság

(Giustitia)

Hadrianus, Antoninus Pius és Nagy Sándor érmein.

Ülő nő, egyik kezében kézi mérleggel vagy jogarral, a másikban patenával.

Azért ül, hogy így jegyezze a bölcsekhez illő súlyos méltóságot. Ezért kell a bíráknak ülve ítélniük.

A jogart a világ fölötti uralom és kormányzás jeleként adjuk kezébe.

A kézi mérleg a mértéket jelenti, a patena vagy kehelytányér pedig az igazságosság isteni voltára utal.

A FEJEDELMEK DICSŐSÉGE

(GLORIA DE' PRINCIPI)

Hadrianus érmén.

Gyönyörű nő, akinek homlokát különféle nagy értékű gyöngyökkel kirakott aranyabroncs övezze. Göndör fürtjei szőkék legyenek. Ezek a fejedelmek elméjét foglalkoztató magasztos és dicsőséges gondolatokat jelképezik, minthogy ezek eredményeiben tündöklik legfőképpen dicsőségük. Baljával piramist tartson, amely azon fejedelmek fényes és magasan szárnyaló dicsőségét jelenti, akik nagy bőkezűséggel fényűző és hatalmas épületeket emeltek, hogy ezek tanúskodjanak dicsőségükről. Martialis, noha más értelemmel szólván, így ír ezekről: *Némulj el, barbár piramis, s Memphis valamennyi csodája.*[1]

És az ő imitációjaképpen az isteni Ariosto:

Némuljon el bárki ennyi szépség láttán,
aki eddig csüggött világ hét csodáján.[2]

Hasonlóképpen a régiek is a dicsőség szimbólumának tartották a piramisokat. Hiszen evégből emelték Egyiptom hatalmas és fenséges piramisait, amelyekről Plinius írja 36. könyve 12. fejezetében, hogy csak egyetlenegynek az elkészítéséhez is háromszázhatvanezer ember húsz évig tartó munkájára volt szükség.

[1] Martialis, *Spectacula* 1.1.
[2] Ariosto, *Orlando furioso* 34.53.

Valóban méltó mű: ám még nagyobb tiszteletre és dicsőségre tarthatnak számot azok, amelyek Isten tiszteletét szolgálják. Ilyen az, ha valaki templomokat és oltárokat emel, vagy kollégiumokat, ahol a fiatalságot oktatják szép mesterségekre és vallásra. Nyilvánvaló példáját láthatjuk ennek a jó emlékezetű, igen méltóságos Salviati bíboros úr műveiben, aki Rómában a Gyógyíthatatlanok Szent Jakab-templomát emelte, és ugyanazon a helyen igen tágas és nemes épületeket is építtetett a betegek és gondozóik kényelmére. És minthogy őméltósága semmi más célra nem törekedett, csakis dicsőséges és kiváló tettek végbevitelére, ezért az árvák védnökeként számukra nemes kollégiumot emelt, amelyet saját nevéről Salviatumnak nevezett el. Ezt igen bőkezű adományokkal látta el számos tehetséges árva eltartása végett, akik szegénységüknél fogva máskülönben nem kamatoztathatták volna tehetségüket, s akik itt kiváló oktatók vezetése alatt gyarapodnak a tudományokban és a vallásban. Egy nagyszerű kápolnát is emelt a Szent Szűz tiszteletére a római Szent Gergely-templomban, egyúttal kiszélesítvén a templom lépcsőjét és tágas teret alakítva ki

előtte a nép számára, amely igen nagy számban szokott itt összegyűlni a stációjárás napjaiban és a mondott templom más ünnepein.

Sok egyéb épületet is emelt őméltósága a város díszére és a maga családjának lakására: így a Camillianus-ív terén látható új palotát, valamint a latiumi Castel Giulianóban lévő palotáját. Ez utóbbi helyen abban is megmutatkozott fejedelmi bőkezűsége, hogy biztos falakkal és erődítésekkel vette körül azt a földet a gonosz szándékú emberek betörései ellen. Ezért aztán manapság sokfelől és sokan jönnek ide letelepülni, akikre nagy hatást gyakorolt az ő jólelkűsége, makulátlan igazságossága, valamint szüntelen a szűkölködők felé forduló kereszténvi jámborsága.

Még végrendeletében is meghagyta, hogy San Roccóban tulajdon vagyonából kórházat emeljenek a szegény és nélkülöző nők számára, s hogy azok minden ellátást megkapjanak, amire csak elesettségükben szükségük van. De még ezenfelül azt is elrendelte, hogy a birtokában lévő Castel Giulianóban minden évben kiházasítsanak néhány szegény leányt, s erre nem csekély összegeket kötött le.

Alapjaitól ő kezdte építeni az acquirói Szűz Mária templomának gyönyörű épületét, s be is fejezte volna, ugyanazzal a készséggel és buzgalommal, amelyet Isten tiszteletére és szolgálatára szentelt más műveiben szokott volt tanúsítani. Ám amint hozzáfogott a mondott épülethez, elszólíttatott az élők sorából, az igen méltóságos Lorenzo Salviatit hagyván örökösének, aki eme bíborosnak nem csupán vagyonát, de egyszersmind istenfélő és bőkezű lelkületét is örökölte. Ő igen nagy szorgalommal, saját költségén gondoskodott a mondott templom befejezéséről, nem engedvén félbemaradni egy ennyire szentséges munkát, miáltal egyszerre tett tanúbizonyságot az elhunyt emléke iránti tiszteletről és tulajdon kereszténvi jámborságáról. Nem is szabad ebből az alkalomból elfelejtkeznem e nagylelkű bíboros dicséreteiről, amelyek az enyémnél szerencsésebb tollakból fakadnak, s amelyek ekképpen szólnak:

Jobbjával piramist mért tart, s szinarany koronával
császár szép aranyán mért tündöklik e nő?
Ő a Dicsőség, mely örök hírt szerzett a királynak,
ennyi követ aki így egy tömbbé rakatott.
S mért nem a Salviati által emelt nagy műveket tartja:
kórházat, tanodát, szentélyt, templomokat?
Földi dicsőségben fel ezek ha azzal nem is érnek,
részük az égi dicsőségben lészen örök.
Mért emel itt ez a pharosi lány, mondd, könnyü kezével
súlyos kőpiramist fényes csillagokig?
Mert a Dicsőség ez, mely az égig elér csúcsával,
hogyha alapját jól rakta erőfeszités.

Négyszög alapzatu és meredek csúcsú piramist tart
jobb tenyerén kecsesen, ím, ez az isteni szűz.
Azt a Dicsőséget vereté pénzére a császár
ezzel a képpel, amely fényesen őrzi nevét.
Nemde örök hírnévre emelték mindama művet,
melyek ékesitik, Nílus, partjaidat?
Ámde ezek hiu emberi vágy kedvére születtek,
s őket ezért hírnév méltatlan övezi.

Salviati, mennyivel inkább tündöklik a te jobbod
mindama művel, amit Istennek te emelsz!
Melyet a Campuson adsz, új házat a mennyei Szűznek,
s mely a Flaminia országútján született.
Házad, amely büszkén áll Rómának közepében,
s városkád, amelyet kőfallal köritesz.
Mindama ispita, melyet a nélkülözőknek emeltél,
s múzsáktól kedvelt isteni kórusod is.
Tán csak nem kell annyi erő hozzá, s a Dicsőség
mindezt éppúgy megtartja szelíd tenyerén.

Hátrébb azzal a kővel, amelyet emelsz, te Dicsőség!
s inkább Salviati műveit nézni tanulj:
Domboru mennyezetével mint tündöklik a templom,
melyet a Fláminia mentén ő rakatott.
Épülete, mely a nép ínségét enyhiti régtől,
s múzsáktól kedvelt isteni kórusa is.
Équiriát, mely a nagy Romulus vérétől fényes,
Szűznek emelt oltára jobban disziti.
Tán kezed úgy nem húzza le kőnek súlya, ha inkább
megszépült atyai hajlékát emeled,
vagy melyet ő vetetett körül védőfallal, a várost –
mindezeket méltóbban tarthatja kezed.
Bármi, amit te rakattál, Salviati, tündöklőbb,
mint az a kő, melyet egykor Caesar rakatott.

DICSŐSÉG

(GLORIA)

Nő, fején aranykoronával, kezében trombitával.

A dicsőség, mint Cicero mondja, ama számos és kiemelkedő jótétemény hírét jelenti, amelyekkel valaki az övéinek, barátainak, hazájának és bárki másnak szolgálatára volt.[1]

Azért festik kezében trombitával, mert ezzel szokták a népnek kihirdetni a fejedelmek kívánságait.

A korona a díjat jelképezi, amelyet minden hírneves ember érdemel, valamint a jótevő uralmát azok fölött, akik részesültek jótéteményeiből; ezek ugyanis kötelesek valami módon viszontszolgálatot nyújtani számára.

Dicsőség

(Gloria)

Ragyogó aranyos ruhába öltözött nő, baljában bőségszaruval, jobbjában az igazságot ábrázoló kicsi aranyfigurával.

[1] Cicero, *Orationes Philippicae* 1.12.; vö. *De officiis* 2.9.

Dicsőség és tisztesség

(Gloria, & Honore)

Gazdagon öltözött nő, aki kezében sok aranykoronát és koszorút tart számos erényes cselekedet díjaként.

Dicsőség

(Gloria)

Nő, aki jobbjában kicsi angyalt tart, lába alatt pedig lombokkal, virágokkal és gyümölcsökkel teli bőségszaru van.

Dicsőség

(Gloria)

Nő, aki meztelen keblét és karjait mutatja. Jobbjában szellősen öltözött kis figurát hordoz, amely egyik kezében koszorút, a másikban pálmaágat tart. Bal kezébe gömböt adjunk, rajta az állatöv jegyeivel. Ezen a négy módon ábrázolták a régiek sok érmükön és más emlékeiken.

TORKOSSÁG

(GOLA)

Rozsdaszínbe öltözött nő, hosszú nyakkal, akár a darué, és igen nagy hassal.

A torkosság Szent Tamás 2. [kötet] 2. része 148. kérdésének 1. cikkelye szerint ama dolgok iránti rendetlen vágyakozás, amelyek az ízlelésre tartoznak.[1]

Hosszú nyakkal Philosthenes Ericinius emlékére festjük, aki annyira torkos volt, hogy azt kívánta: bárcsak a daruéhoz hasonló hosszú nyaka lenne, hogy tovább élvezhesse az ételt, mialatt az leér a gyomrába.

Hasának nagysága és kövérsége a torkosság velejárója. Hiszen azt nevezzük torkosnak, aki legfőbb javát a hasában tudja: csak azért üríti ki, hogy újra megtöltse, s csak azért tölti meg, hogy újra kiürítse; mindezt pedig ínyének kénye és az evés gyönyörűsége végett teszi.

A mondott szín ama lélek nemtelen állapotára utal, amelyet ez a rút bűn maga alá gyűrt s erényeitől megfosztott. Amiként ugyanis a rozsda megemészti a vasat, amelyből született, úgy a torkos ember is felemészti minden javát és vagyonát, amelyek táplálására és fenntartására szolgálnak.

Torkosság

(Gola)

Nő, aki disznón lovagol, mert a disznók, mint Pierio Valeriano mondja Hieroglifáinak 9. könyvében, végtelenül torkos állatok.[2]

Baljában a hasonlóképpen torkos szárcsát tartja, jobbjával pedig struccra támaszkodik, amelyről Alciato azt mondja:

[1] Aquinói Szent Tamás, *Summa theologiae* 2a2ae 148.1.

[2] Valeriano, *Hieroglyphica* 9. *Porcus. Ciborum varietate satur.*

A strucc példázza azt, ki ritkán hallgat,
És torka sem hagy néki perc nyugalmat.[1]

A KÖZTÁRSASÁG KORMÁNYZÁSA
(GOVERNO DELLA REPVBLICA)

Minervához hasonló nő, aki jobb kezében olajágat tart, bal karján pajzsot, bal kezében dárdát hordoz, s fején tarajos sisakot visel.

Minerváéhoz hasonló tartása azt mutatja, hogy a bölcsesség a jó kormányzás kezdete.

A sisak arról tanúskodik, hogy a köztársaságot biztossá és erőssé kell tenni a külső fenyegetéssel szemben.

Az olajág és a dárda azt jelenti, hogy a háború és a béke egyaránt a köztársaság javát szolgálja. Az első azért, mert gyarapítja a tapasztalatot és a merészséget, a másik pedig azért, mert a munkálkodást segíti elő, amelynek révén bölcsességre és okosságra tehetünk szert a kormányzásban.

Azért az olajágat adjuk jobb kezébe, mert a béke nemesebb a háborúnál, amelynek utóvégre ugyancsak a béke a végső célja; s mert igen fontos része a közjónak.

GRAMMATIKA
(GRAMMATICA)

Nő, jobbjában a következő rövid latin felirattal: *Vox litterata, et articulata, debito modo pronunciata* [Leírt, tagolt és helyesen kiejtett szó]. Baljában ostort tartson, s kebléből tej csorogjon.

A mondott szöveg meghatározza és tisztázza a grammatika mibenlétét.

Az ostor azt tanúsítja, hogy a gyermekeknél kezdetben gyakran kell fenyítést alkalmazni, hogy őket rendre szoktassa és képessé tegye a fegyelemre.

A kebléből fakadó tej azt jelenti, hogy a grammatika kebléből és bensejéből ered a tudomány édessége.

Grammatika
(Grammatica)

Nő, jobbjában vasreszelővel, baljában pedig edénnyel, amelyből vízzel öntöz egy gyenge fácskát.

A grammatika a hét szabad művészet legelseje, s a tiszta és helyes beszéd szabályának és módszerének nevezik.

A reszelő arról tanúskodik, hogy a grammatika csiszolja és finomítja az intellektust.

A vizesedény annak jele, hogy általa növekszenek a még csak nem régen világra jött zsenge tehetségek fácskái, hogy a maguk idején majd meghozzák a tanítás és tudás gyümölcseit, amiképpen a víz gyarapítja magukat a fákat.

[1] Alciato, *Emblemata* 96. (In garrulum & gulosum). Ripa olasz versfordításban idézi.

ŐRIZET

(GVARDIA)

Páncélos nő, sisakdíszén daruval, jobbjában karddal, baljában égő fáklyával. Mellette liba vagy gúnár álljon.

A fáklya a daruval éberséget jelent, aminek okát máshol már előadtuk. Ugyanezt jelenti a lúd is, amely tizenkétszer ébred fel egyetlen éjszaka folyamán: egyesek emiatt úgy vélik, hogy a mi óráink beosztásának megfelelően méri az időt. Ez az állat, ha felriad, éles hangon lármázik, mégpedig olyannyira, hogy Titus Livius elbeszélése szerint a Capitolium őrizetében elszunnyadt rómaiak csupán egyetlen gúnár jóvoltából serkentek fel, hogy megakadályozhassák a franciák behatolását.[1] Ez a két állat tehát azt bizonyítja, hogy nagy éberség és hűség kívántatik az őrizethez. Mindezt az ellenálláshoz szükséges erőnek kell kísérnie: ezt mutatja a páncél és a kard.

KEDVESSÉG

(GRATIA)

Nevető, szép fiatal leány, gyönyörű ruhában. Fejét jáspisok koronázzák, kezével pedig különféle színű, tövis nélküli rózsákat szór kecsesen szerteszét. Nyakán gyöngyökből fűzött láncot visel.

A jáspis a kedvességet jegyzi, annak megfelelően, amit a természethistorikusok állítanak róla: hogy ugyanis aki ezt viseli, az kedves lesz az emberek előtt, és elnyeri kegyeiket.

Ugyanezt jelentik a tövis nélküli rózsák is, valamint a gyöngyök, amelyek ragyogásukkal és szépségükkel a természet egyedülálló és rejtélyes adományai. Ezekhez hasonlít a kedvesség, az emberekben rejlő különös szépség, amely mások lelkét szeretetre gyújtja, elragadja, rejtélyes módon lekötelezi és jótéteményekre indítja.

ISTENI KEGYELEM

(GRATIA DIVINA)

Nevető szép nő. Arcát az ég felé fordítsa, ahol a Szentlélek legyen galamb formájában, ahogyan közönségesen festik. Jobbjában olajágat tartson könyvvel, baljában pedig poharat.

Azért nézi az eget, mert a kegyelem Istentől jön, akiről a kézzelfoghatóság kedvéért azt mondjuk, hogy az égben lakozik. Ennek a kegyelemnek a követéséhez hozzá kell megtérnünk, s teljes szívünkből könyörögnünk súlyos vétkeink bocsánatáért. Ezért mondta Ő maga: *Térjetek meg hozzám, s én megtérek hozzátok.*[2]

[1] Livius, *Ab urbe condita* 5.47., vö. Plinius, *Naturalis historia* 10.51. Livius természetesen nem franciákról, hanem gallokról beszél.

[2] Zak 1,3.

Azért festjük a Szentlelket, mert a szent teológusok illő módon Neki tulajdonítják az isteni kegyelemnek szívünkbe való plántálását. Ezért mondják, hogy a kegyelem Isten saját java, amelyet teremtményeire tulajdon bőkezűségénél s nem amazok érdemeinél fogva áraszt.

Az olajág a békét jelenti, amelyet az Istennel megbékélt bűnös érez lelkében a kegyelem jóvoltából.

A pohár ugyancsak a kegyelmet jegyzi, a próféta szavai szerint: *Poharam részegítő és fényességes.*[1]

Föléje írhatnánk ezeket a szavakat is: *Igyatok és ittasodjatok,*[2] mert aki Isten kegyelmében van, az folytonosan ittas szeretetének édességétől. Ez a részegség ugyanis délceg és erős, mert elfeledteti a világi dolgok szomjúhozását, és minden zavarodottság nélküli teljes és tökéletes elégedettséget nyújt.

ISTENI KEGYELEM

(GRATIA DI DIO)

Gyönyörű és kedves meztelen fiatal lány, szépséges hajdísszel. Haja göndör és szőke legyen, s nagy fényesség övezze. Mindkét karjával bőségszarut tartson, amely elöl eltakarja, hogy fel ne táruljanak kevésbé tisztességes részei; s a bőségszaruból az emberek hasznára való különféle egyházi és másféle dolgokat öntsön. Az égből fénysugár törjön elő, s elhatoljon egészen a földig.

GRATIÁK

(GRATIE)

Három lány finom lepelben, amely alatt meztelennek látszanak. Így ábrázolták őket a régi görögök: mert az általuk kifejezett kedvesség annál szebb és becsesebb, minél kevésbé fedik el őket az érdekek, amelyek nagyban csökkentenék illendőségüket és tisztaságukat. A régiek ezért általuk ábrázolták az igazi barátságot, mint azt a maga helyén megmutatjuk.[3]

HÁLA

(GRATITVDINE)

Nő, kezében gólyával és bab vagy farkasbab indájával.

Hórapollón azt mondja a gólyáról, hogy valamennyi állat közül ez törődik a leginkább szüleivel öregségükben. Ugyanott készít nekik fészket, ahol valaha őt táplálták, megtisztítja őket haszontalan tollaiktól, s mindaddig eteti őket,

[1] Zsolt 23,5.

[2] Én 5,1; vö. Jer 25,27.

[3] Lásd a Barátság *(Amicitia)* címszónál. A morális értelmezés forrása Seneca, *De beneficiis* 1.3.2., akire az 1625-ös kiadás már utal is.

amíg a jó idő beköszöntével már maguk is élelmet találnak maguknak.[1] Az egyiptomiak ezért ezt az állatot tették jogarukra,[2] s nagy becsben tartották.

Plinius 18. könyve 14. fejezetében írja, hogy a bab és a farkasbab kövérré teszik a földet, ahol teremnek. Ugyanígy hálánk törlesztéseképpen nekünk is meg kell kettőznünk azok szerencséjét, akik a mi jobbításunkon fáradoztak.

A figura mellé még egy elefántot is állíthatnánk, amellyel Pierio Valeriano jegyzi 2. könyvében a hálát és a szívességet. Aelianus megemlékezik egy elefántról, amelynek volt bátorsága harcba szállni gazdájáért; s mikor azt az ellenség túlereje végül legyűrte és megölte, ormányával felemelte, s istállójába vitte, nagy fájdalmat és keserűséget tanúsítva fölötte.[3]

MÉLTÓSÁG

(GRAVITA)

Nemes bíborszínű ruhába öltözött nő, nyakába akasztott s kebléig csüngő felirattal. Hajdíszében oszlop legyen, rajta kicsi szoborral, s öltözékét végig pávaszemek borítsák. Jobbjában a régiek szokása szerint égő fáklyát tart.

A bíborruha a méltóságnak és tisztességnek, valamint az igen nemes és királyi tulajdonságoknak kijáró öltözék.

Az okirat nemességének hiteles jele, a nemesség pedig igaz ösztönzője a méltóságnak, a méltóságteljes viselkedésnek, dicsőségnek és szerencsének.

Az oszlopot gyalogos vagy lovas felvonuláskor illesztjük fejdíszébe; faragott szobron vagy festményen azonban melléje is állíthatjuk, amint baljával arra támaszkodik, a méltóságot tápláló jeles cselekedetek emlékezetére.

A pávaszemek annak jelei, hogy a méltóság a pompa szolgálatában áll, és a törekvéssel együtt születik.

A fáklya azt bizonyítja, hogy a méltóságteljes emberek a nép és a közönséges emberek égő fáklyái.

Emberi méltóság

(Grauità nell'huomo)

Érett asszony módjára öltözött nő, aki mindkét kezével kötélre függesztett nagy követ tart.

Érett asszonyra valló öltözéke azt tanúsítja, hogy leginkább az érett korhoz illik a méltóság, mert ebben jobban megismerszik a tisztesség, s az ember nagyobb gonddal keresi a méltóságot és a mértékletes szokásokat.

[1] Valeriano, *Hieroglyphica* 17. *De cicogna. Pietas* és *Gratus animus*. Forrása Hórapollón, *Hieroglyphica* 2.58. Ugyanezt mondja Aristotelés, *Historia animalium* 9.13. (615b). Lásd ezt a Jámborság *(Pietà)* és Nyugalom *(Quiete)* címszavaknál is.

[2] Valeriano, *Hieroglyphica* 17. *Impietati praelata pietas; De merope; Gratus animus*. Mindhárom helyen csúcsán gólya fejével, alsó részén víziló körmével díszített jogarról beszél, amely az igazságtalanságnak fölébe kerekedő igazságot jelképezi. A második címszónál Plutarchosra (*De solertia animalium* 4. [*Moralia* 962e]), a harmadiknál Suidára (*Lexicon* A. 2707, ed. Adler) és maga által látott érmekre hivatkozik.

[3] Aelianus, *De natura animalium* 7.41. Idézi Valeriano, *Hieroglyphica* 2. *Elephantus. Munificentia.*

A kő azt mutatja, hogy az emberi dolgokban való méltóság hasonlít a nehéz testek súlyosságához,[1] s a cselekedetekben való illendőséget jelenti, amely nem hajlik a könnyelműségre, hiúságra, bohóckodásra vagy más hasonlókra; valamint hogy az igazi méltóságot nem lehet eltörölni az ember homlokáról vagy szívéből, ahogyan a súlyos dolgokból sem lehet semmiképpen eltüntetni természetes nehézkedésüket, amely a megfelelő helyre irányítja őket.

Méltóság a szónoklásban

(Grauità dell'oratione)

Lásd A szónoklat szilárdsága és méltóságánál *[Fermezza & grauità dell'oratione]*.

HÁBORÚ

(GVERRA)

Páncélba öltözött nő sisakban és karddal, zilált és véres hajjal. Véres a két keze is, s páncélja alatt vörös ruhát viseljen, hogy így jelképezzük dühét és indulatát. A figura felszerszámozott csatalovon üljön. Jobbjában gerelyt tartson, amelyet éppen elhajítani készül, baljában pedig égő fáklyát. Mellette oszlop álljon.

A nő mellé felszerszámozott lovat festünk az egyiptomiak szokása szerint s Vergilius modernebb tekintélye alapján, aki azt mondja: *Bello armantur equi, bellum haec armenta minantur*, azaz a lovakat harcra szerszámozzák fel, s a ménesek háborúval fenyegetnek.[2]

Úgy olvassuk, hogy Bellona hadistennő temploma előtt egykor nem túl magas oszlop állt, amelyet a rómaiak háborús oszlopnak neveztek. Valahányszor ugyanis háborúra határozták el magukat, az egyik konzul kinyitotta Janus templomát, majd ehhez az oszlophoz ment, s egy lándzsát hajított el abba az irányba, amerre az ellenséges nép lakott; ezáltal hirdették meg nyilvánosan a háborút.[3] Ezért tartja a figura jobb kezében a gerelyt, mintha éppen elhajítaná a mondott oszlop mellett. Ovidius azt mondja erről az Ünnepekben:

Templom előtt kicsi tér Circus kapujára tekint fel.
Van kicsiny oszlop is ott, ennek a híre nagyobb.
Háboru hírnökeként innen dobják ki a lándzsát,
zsarnoknak s idegen népnek üzenve hadat.[4]

Baljában égő fáklyát tart, Silius Italicus mondása szerint:

Az égő fáklyát rázza, s vad sörénye
vértől iszamlón száll utána; így fut
a nagy Bellona élén a seregnek.[5]

[1] Olaszul a két szó ugyanaz: *gravità*.

[2] Vergilius, *Aeneis* 3.540. A verssor és magyarázata Valerianótól, *Hieroglyphica* 5. *Equus. Bellum*. Lásd ezt még A hét bolygó kocsija; Mars kocsija *(Carri dei sette pianeti; Carro di Marte)* címszónál is.

[3] A bekezdés szó szerint Cartaritól, *Imagini* 10. (1571, 365.).

[4] Ovidius, *Fasti* 6.205. (GL).

[5] Silius Italicus, *De bello Punico* 5.220. Ripa olasz versfordításban idézi, amelynek forrása Cartari, *Imagini* 10. (1571, 363.).

A régiek a trombita feltalálása előtt úgy jelezték a harc kezdetét, hogy néhány embert égő fáklyákkal hadseregük elé küldtek, s ezek kétfelől összecsaptak egymással; csak ezután kezdődött a fegyverekkel vívott ütközet.[1]

KÖVÉRSÉG
(GRASSEZZA)

Testes nő, jobbjában olajággal, amelynek csak termése legyen, levelek nélkül. Baljában tengeri rákot tartson.

A rák olyankor igen hajlamos a kövérségre, amikor a hold dagad, s ez két okból lehetséges. Egyfelől talán különösen érzékeny a hold tulajdonságaira, más-

[1] Cartari, *i. h.*, aki Lykophrónra hivatkozik (*Tzetzes, Ad Lycophronis Alexandram* 250.).

felől viszont úgy lehet, hogy a fénylő telihold alatt könnyebben tudja megszerezni magának eledelét.

Az olaj a kövérség igazi hieroglifája, nem csupán a költők és a historikusok, hanem a szent könyvek szerint is, mint több helyen olvashatjuk; sőt az olajfának állandó jelzője a kövérség.

Háború

(Guerra)

Páncélba öltözött nő, sisakdíszként harkállyal, jobbjában meztelen karddal, baljában pajzzsal s annak közepén festett farkasfejjel.[1]

HÁBORÚ

(GVERRA)

Rémületes külsejű páncélos nő, kezében égő fáklyával, amint előre halad. Mellette számos arany- és ezüstedény s a földön szanaszét szórt drágakő heverjen, közöttük Plutosnak, a gazdagság istenének széttört képmásával. Ezzel tanúsítjuk, hogy a háború minden gazdagságot felprédál, romba dönt és elpusztít, nem csupán ahol megáll, de még ott is, ahol útja csak keresztülvezet.

AZ IGAZI TISZTESSÉGEK BIZTOS VEZETŐJE

(GVIDA SICVRA de veri honori)

Nő, olyan formában, amilyennek az erényt lefestettük a maga helyén. Karján pajzsot tartson, amelyre Marcus Marcellus két temploma, a Tisztességé és az Erényé legyen verve.[2] Tölgyfa alatt üljön, s magasba emelt jobb kezével a fa ágai közé helyezett különféle hadikoszorúkra, jogarokra, uralkodói jelvényekre és fejfedőkre, mitrákra és a méltóság más ékességeire mutasson. A fa ágán legyen írásszalag *Hinc omnia* [Minden innét] mottóval, a mondott képmás feje fölött pedig egy másik, *Me duce* [Az én vezetésemmel] felirattal.

Mindez azt mutatja, hogy Jupitertől, a Gratiák atyjától – akinek szent fája a tölgy – vagy helyesebben szólva magától Istentől nyerhetjük el e világ valamennyi tisztességét és méltóságát, s ebben az erények vezetnek és kísérnek minket. Ezt tanítja a Marcus Marcellus által készített két misztikus templom is, mert az egyikbe, amelyet a Tisztességeknek szentelt, nem lehetett belépni, csakis a másikon keresztül, amelyet az Erénynek szenteltek.

[1] A harkályról és a farkasról mint Mars állatairól lásd A hét bolygó kocsija; Mars kocsija *(Carri dei sette pianeti; Carro di Marte)* címszót.

[2] Vö. Tisztesség *(Honore)*.

KÉPMUTATÁS
(HIPPOCRESIA)

Leprás ábrázatú és kezű nő, fehér birkabőrbe öltözve, kezében leveles-bugás zöld náddal. Lábait hasonlóképpen leprásnak és meztelennek ábrázoljuk. Ruhája alól farkas sompolyogjon elő, s mellette hattyú álljon.

Ennek a képmásnak a megértéséhez elegendő az, amit Krisztus Urunk mond Szent Máté 23. fejezetében. Ő ugyanis a farizeusoknak és írástudóknak szemére hányván képmutatásukat, sírokhoz hasonlítja őket, amelyek kívülről szépek, de belül telve vannak halottak csontjaival és undoksággal.[1]

A képmutatás nem más, mint rosszindulatú és elvetemült emberek által színlelt jóság és szentség. Ezért festjük fehérbe öltözött leprás nőnek, mert ruhájának színe erényes tulajdonságra mutat, amellyel mesterségesen leplezi el testében és lelkében gyökerező bűnösségének lepráját.

A zöld nád, mint Hettore Pinto mondja Ezekiel próféta kommentárjainak 40. fejezetében, a képmutatás szimbóluma, mert bőséges, egyenes és szép levelekkel sarjadván és növekedvén végül mégsem terem egyéb gyümölcsöt hitvány pihénél; belül pedig üres és széllel telt.[2] Ugyanezt jelzi a mondott szerző szerint a hattyú is, amelynek tollai fehérek, ám húsa fekete.

A farkas, amely a sajátjától eltérő bőrből készült ruha alatt settenkedik, annyira világosan érthető Krisztusnak az Evangéliumban mondott szavaiból,[3] hogy nem szorul egyéb magyarázatra.

KÉPMUTATÁS
(HIPPOCRESIA)

Sápadt, sovány nő, rőtvörös színű, félig gyapjúból készült s több helyen szakadt öltözékben, amint fejét bal válla felé lehajtja. Fátylat viseljen, s az szinte egész arcát eltakarja. Baljában vaskos és hosszú rózsafüzért tartson kis officiumos könyvvel, fedetlen jobb kezével pedig nyilvánosan pénzt nyújtson egy szegénynek. Lába és lábfeje a farkaséhoz legyen hasonló.

A képmutatás Szent Tamás második könyve második rész 3. kérdésének 2. cikkelye szerint olyan bűn, amely az embert viselkedésében, szavaiban és tetteiben annak színlelésére ösztönzi, ami valójában nem jellemző rá; azaz amikor az ember jónak akarja mutatni magát, noha gonosz.[4]

Sápadtnak és soványnak festjük, mert mint Szent Ambrus mondja a Moralia 4. könyvében, a képmutatók nem gondozzák testüket, hogy ezért nagyra tartsák őket. Szent Máté pedig azt írja a 6. fejezetben: *Amikor böjtöltök, ne legyetek komorak, mint a képmutatók, akik eltorzítják arcukat, hogy az emberek lássák böjtölésüket.*[5]

[1] Mt 23,27.
[2] Pinto, *Commentaria in Ezechielem* 29. (1574, 474.).
[3] Mt 7,15.
[4] Aquinói Szent Tamás, *Summa theologiae* 2a2ae 111.2.
[5] Mt 6,16.

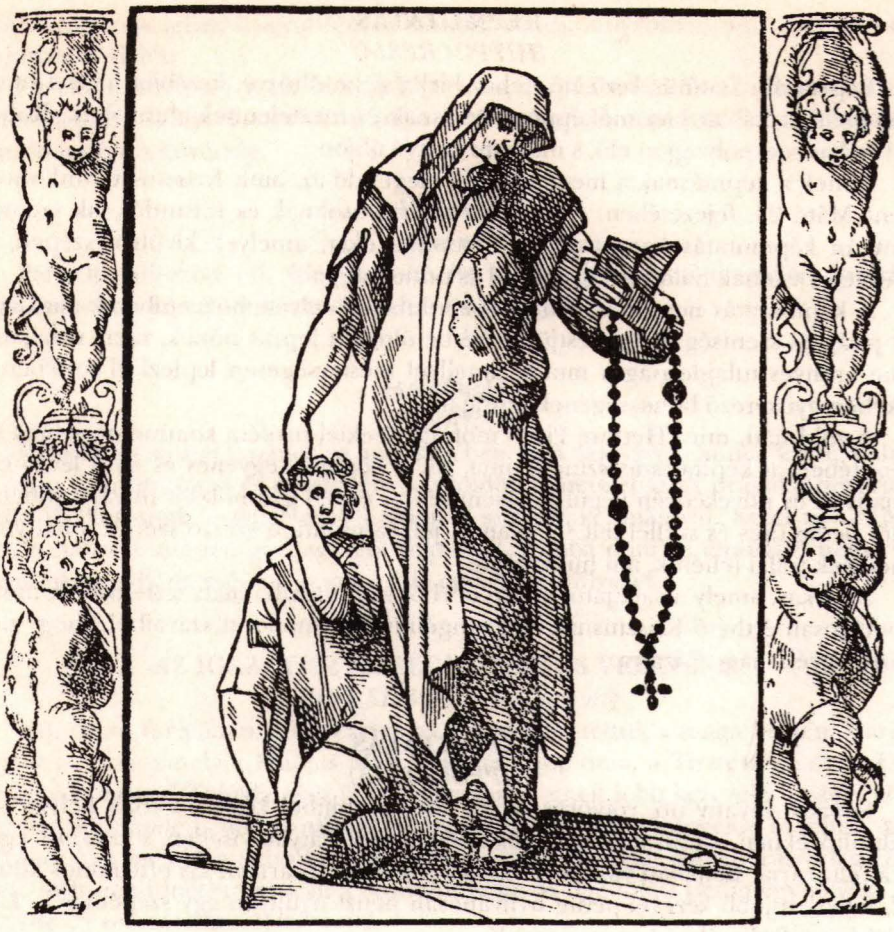

Félig lenből és félig gyapjúból készült ruhája, mint ugyancsak Szent Ambrus mondja a Moralia 8. fejezetében, azok viselkedéséről tanúskodik, akik képmutató szavakkal és tettekkel leplezik el bensőjük kifinomult gonoszságát, s kifelé ártatlan egyszerűséget mutatnak. Utóbbit jelenti a gyapjú, gonoszságukat pedig a len.

Lehajtott feje a homlokát elfedő fátyollal, a rózsafüzér és az imádságos könyvecske azt tanúsítják, hogy a képmutató szeret olyan színben tündökölni, mintha távol állna a világ dolgaitól, s teljesen az isteniek szemlélésének szentelné magát.

Hogy a mondott módon nyújt pénzt a szegénynek, az a képmutatók hiúságáról árulkodik, akik világi hírnév és dicsőség reményében nyilvánosan alamizsnálkodnak, mint Szent Máté tanúsítja a 6. fejezetben: *Amikor tehát alamizsnát adsz, ne kürtöltess magad előtt, ahogyan a képmutatók teszik a zsinagógákban és az utcákon, hogy dicsérjék őket az emberek.*[1]

[1] Mt 6,2.

A farkaséhoz hasonló lábai és lábfejei azt jelentik, amit Szent Máté ír a 7. fejezetben, hogy ugyanis a képmutatók kívül bárányok, de belül ragadozó farkasok.[1]

EMBERÖLÉS
(HOMICIDIO)

Páncélba öltözött rút férfi, sápadt arccal, vállán vörös köpönyeggel, sisakján tigrisfejjel. Bal kezével testétől elválasztott emberi fejet tartson hajánál fogva, jobbjával pedig meztelen véres kardot.

Igen rútnak ábrázoljuk az emberölést, mert nem csupán az emberek szemében förtelmes és utálatos dolog, hanem, ami sokkal fontosabb, a hatalmas Istenében is. Ő ugyanis nekünk adott parancsolatai között mint igen kárhozatos tettet tiltotta meg az emberölést, amely olyannyira gyűlöletes előtte, hogy az Exodus 21. fejezetében még oltára mellől is eltaszítja a gyilkost: *Ha valaki szántszándékkal és orvul öli meg felebarátját, még oltáromtól is vidd el, és haljon meg.*[2]

Páncélban festjük, mert az emberölés szüli a bosszúállás fenyegetését, amellyel szemben így fel kell készülnie önmaga védelmére.

A tigris vadságot és kegyetlenséget jelent, amelyek a gyilkost ösztönzik és sarkantyúzzák.

Sápadtságát a gyilkost sarkalló harag, valamint a büntetéstől való félelem okozza. Ezért mondja a Genezis, hogy Káin elmenekült testvérének meggyilkolása után, félve Isten igazságos büntetésétől.[3]

SZEMÉRMESSÉG
(HONESTA)

Lesütött szemű nő nemes öltözékben, fején szemeit is elfedő fátyollal.

Öltözékének méltósága a szemérmes lélek jele. Ezért tisztelünk és becsülünk nagyra öltözékük alapján ismeretleneket is, mivel az ember külső megjelenése mindig a belsőre, azaz a lélek tökéletességi fokára utal.

Lesütött szemei szemérmességét jelzik, mert a bujaság, mint mondják, a szemen át közlekedik, s a költők állítása szerint a szerelem a szemen keresztül hatol a szívbe. Föld felé fordított szemei tehát arról tanúskodnak, hogy sem a bujaság szelleme, sem a szerelem ereje nem furakodhat keblébe.

Fátyla régi és modern szokás szerint a szemérem jele, mert önkéntesen állít akadályt a szemek buja ide-oda forgásának útjába.

[1] Mt 7,15.
[2] 2Móz 21,14.
[3] 1Móz 4,14.

TISZTESSÉG

(HONORE)

Bíborba öltözött, babérral koronázott szép ifjú, jobbjában gerellyel, baljában gyümölcsöktől, virágoktól és lomboktól roskadozó bőségszaruval.

A tisztesség vagy megtiszteltetés az erényes lelkek szabad és önkéntes tulajdona, amelyet az ember az erény jutalmaként nyer, s amelyre a becsületesség útján törekszik. Szent Tamás 2. [kötet] 2. része 129. kérdésének 4. cikkelye szerint *a tisztesség valamely erény jutalma.*[1]

Fiatalnak és szépnek ábrázoljuk, mert önmagától, érvek vagy szillogizmusok nélkül válik meggyőzővé és kívánatossá.

Bíborba öltöztetjük, mert ez királyi viselet, s a legfőbb tisztesség jele.

A gerely, a bőségszaru és a babérkoszorú azt a három legfőbb okot jelentik, amelyeknek következtében az emberek tisztességet nyerhetnek: azaz a tudományt, a gazdagságot és a hadviselést. A babér a tudományt jelenti, mert amiként ennek a fának a levelei örökké zöld színűek, ám ízre keserűek, úgy a tudomány is, noha halhatatlan hírre juttatja művelőit, nem szerezhető meg nagy fáradozás és verejték nélkül. Emiatt mondta Hésiodos, hogy a Múzsák babérból készült jogart adtak neki: mivel ő alacsony sorból, nagy fáradsággal jutott el a dolgokról való tudományra és nevének halhatatlanságára.

Tisztesség

(Honore)

Tiszteletre méltó külsejű férfi, fején pálmakoszorúval, nyakán aranylánccal s karján ugyancsak aranyból készült karpereccel. Jobbjában gerelyt tart, baljában pedig pajzsot két templom festett képével és mottóval: *Hic terminus haeret* [Itt érnek össze határaik], utalván ezzel Marcellus két templomára, amelyekről kevéssel előbb szóltunk.[2]

Pálmával koronázzuk, mert ez a fa, mint Aulus Gellius írja az Attikai éjszakák 3. könyvében, a győzelem jele. Ha ugyanis törzsére bármilyen nehéz súlyt helyezünk, nemhogy nem sorvad vagy hajlik el, hanem inkább még magasabbra tör.[3] S mivel a tisztesség a győzelem fia, mint Boccaccio írja Az istenek leszármazásának 3. könyvében,[4] méltó, hogy anyjának jelvényével ékeskedjék.

A gerely és a pajzs a régi királyoknak voltak korona helyett jelvényei, mint Pierio Valeriano írja 42. könyvében.[5] Ezért mondta Vergilius az Aeneis 6. könyvében, Silviust, Alba királyát leírván: *Nézd amaz ifjat amott, kit méltán illet a dárda.*[6]

[1] Aquinói Szent Tamás, *Summa theologiae* 2a2ae 129.4.; vö. 2a2ae 103.1. és Aristotelés, *Ethica Nicomachea* 4.3. 1123b–1124a.

[2] Lásd Az igazi tisztességek biztos vezetője *(Guida sicura de' veri honori)* címszónál.

[3] Gellius, *Noctes Atticae* 3.6.3., Plutarchosra (*Quaestiones convivales* 8.4.5. [*Moralia* 724[]) és Aristotelésre (*Problemata* 7 [frg. 229.]) hivatkozva. Vö. még Xenophón, *Cyropaedia* 7.5.11., Theophrastos, *Historia plantarum* 5.6.1., Plinius, *Naturalis historia* 16.81. (223.), Plutarchos, *Quaestiones naturales* 32.

[4] Boccaccio, *Genealogia deorum* 3.11.

[5] Valeriano, *Hieroglyphica* 42. *De hasta. Summus honor* és ugyanitt *De gladio. Imperium.*

[6] Vergilius, *Aeneis* 6.760.

A tisztesség templomába nem lehetett másként belépni, csakis az erény templomából. Arra tanít ez, hogy csak az az igazi tisztesség, amelyik az erényből ered.[1]

Karperecei és arany nyaklánca a tisztesség régi jelei voltak. A rómaiaknál csak azok nyertek jutalomképpen ilyet, akik a háborúban kitüntették magukat, mint Plinius írja A természet históriájának 33. könyvében.[2]

Tisztesség
(Honore)
Antoninus Pius érmén.

Hosszú és könnyű ruhába öltözött ifjú, aki egyik kezében babérkoszorút, a másikban lombokkal, virágokkal és gyümölcsökkel teli bőségszarut tart.

Tisztesség
(Honore)
Vitellius érmén.

Félig fedetlen keblű ifjú nő, jobbjában gerellyel, baljában bőségszaruval. Bal lábánál sisak fekszik, s fejét saját hajából készült szép fejdísz ékesíti.

A gerely és fedetlen keble azt mutatja, hogy a tisztességet erővel kell kivívni és makulátlansággal megőrizni.

A bőségszaru és a sisak két dologról tanúskodnak, amelyek könnyen nyernek tiszteletet: az egyik a vagyon, a másik pedig a hadban való forgolódás. Amaz a jóindulat, emez a büszke viselkedés révén szerez magának tisztességet; amaz a jótetemények lehetőségével, emez az ártás fenyegetésével; amaz mert remélni enged, emez mert félelemre indít; s míg az egyik szépen, kezénél fogva vezeti a tisztességet, addig a másik erővel húzza azt maga után.

A NAPPAL ÓRÁI
(HORE DEL GIORNO)

Sokszor válik szükségessé megfesteni az órákat, s noha van mód olyan képek kölcsönzésére is, amelyeket már sokan leírtak, mindazonáltal én is meg akartam festeni őket amazokétól különböző formában: mert a változatosság gyönyörködtetni szokta a tudós elméket.

Ezért tehát azt mondom, hogy az órák a Nap szolgái. Huszonnégyen vannak, s mindegyik a maga idejében a Nap szekerének kormányosa. Ezért mondja Ovidius a Metamorfózisok 2. könyvében:

Jobbja s a balja felől Nap, Hó, Év, Századok álltak,
s távol egyenlőn egymástól, állt mindegyik Óra.[3]

[1] A történet legfontosabb antik forrása Livius, *Ab urbe condita* 27.25. és 29.11., valamint Valerius Maximus, *Facta et dicta memorabilia* 1.1.8. Az előbbire Baldini, az utóbbira Cartari hivatkozik. Morális értelmezésének ősforrása azonban Boccaccio, *i. h.*

[2] A címszó valamennyi idézettel és utalással együtt szinte szó szerint Baldinitól, *Mascherata* 1565, 66–68. (Honore).

[3] Ovidius, *Metamorphoses* 2.25. (DG nyomán).

És ugyanő, valamivel lejjebb:

Titan, látva, hogy ez letünik, s hogy körben az égbolt
megpirosul, s hogy a hold két szarva is elhalaványul,
rendeli már a serény Horákat a lóbefogásra.
Sebten az istennők ama tűzlehü s ambrosiával
jól belakott lovakat, mint kell, hozzák a hatalmas
jászlak elől, csengő zabolát igazítva reájuk.[1]

Boccaccio pedig Az istenek leszármazásának 4. könyvében azt mondja, hogy az órák a Nap és Kronosz gyermekei, s hogy a görögök az időt értették rajtuk. A Nap előrehaladtával, szabályos időközönként öltenek ugyanis egymás után formát. Ők teszik, hogy elmúlik az éjszaka és eljön a nappal, amikor a Nap örökébe lép; s az ég kapuját, azaz a fény útját ők nyitják meg előtte. Az óráknak erről a hivataláról Homéros is említést tesz, mondván, hogy az ég kapujánál állnak, s ők vigyázzák azt:

Tárult most önként, csikorogva az ég kapusarka,
melyre ügyelnek az égi, olümposzi őrök, a Hórák.[2]

Ovidius pedig Homérosnak ezt a helyét imitálván azt mondja, hogy az órák Janusszal együtt az ég kapujára ügyelnek: *Ég kapuját a szelíd Horákkal együtt magam őrzöm.*[3]

Mi tehát úgy kezdünk hozzá ezek megfestéséhez, hogy az első óra a Nap megjelenésével essék egybe.

ELSŐ ÓRA
(HORA PRIMA)

Nevető, szép lány, elöl szélfútta aranyszőke hajtincsekkel, míg hátul lehulló ősz fürtöket visel.

Könnyed, testszínű ruhát hordjon, vállán szárnyakat viseljen, s emiatt kecses és szép pózban álljon, mintha éppen repülne.

Kinyújtott jobbjában (vagy ahogy a megfontolt festő jobbnak látja) a Nap jegyét ☉ tartsa, amely mindenképpen nagy és jól látható legyen; baljában pedig egy szép csokor frissen nyílott piros és sárga virágot.

Fiatalnak, szépnek és nevetőnek festjük, s virágokkal a mondott formában, mert a nap tiszta és fényes sugarainak felragyogásán örvend és vidul az egész természet, nevetnek a mezők, kinyílnak a virágok; a szépséges madarak a zöldellő ágakon édes dallal ünnepelnek; és minden állat nagy gyönyörűséggel vigad, amint azt jól előadja Seneca a Dühöngő Hercules első kórusának alábbi verseivel:

[1] Ovidius, *Metamorphoses* 2.118. (DG). Lásd ezt a következő címszónál is.
[2] Homéros, *Ilias* 5.749., 8.393., vö. 8.433. (DG). Ripa görögül és latin versfordításban is idézi.
[3] Ovidius, *Fasti* 1.125. (GL).

Már fogatával az égre kilép
Titan, s beragyogja az Oetan csúcsát,
már napfénytől a cadmusi bokrok
lombja, gyümölcse messze vereslik,
nővére Phoebusnak messze fut immár.
Kezdődik ismét a nap-napi munka,
ki-ki felserken, nyílnak a házak.
Didergő pásztor a nyájat kibocsátja,
kutyája mellett reggelihez fog.
Fürgén kirontva szabadon játszik
még ép homlokú tinó a réten,
tehenek tőgyüket töltik meg újra,
botladozó léptekkel a fűben
pajkos gödölye bőgve botorkál.
Már a madárka fenn a fa ágán
az új nap fényének tollát kitárja.[1]

Szélfútta szőke haja elöl és lehulló ősz fürtjei hátul azt jelentik, hogy az órák, amint megszületnek, rövid időn belül be is fejezik pályájukat, hogy aztán majd újrakezdjék azt.

Ruhájának testszíne a keleten rózsálló nap színét jelzi, amely éppen csak elkezdi a mi féltekénkre vetni sugarait,[2] mint Vergilius írja az Aeneis 7. énekében:

Majd hogy a víz veresen felfénylik, a menny magasából
villan a Hajnal aranyszine is rőt kétfogatúján.[3]

És Ovidius az Ünnepek 4. könyvében: *Hogyha eloszlik az éj, kipirúl Aurora az égen.*[4]
És a 2. könyvben:

S íme a friss-éber Hajnal feltárta a fénylő
Napkeleten bíbor kapuját, s kinyitotta a rózsás
csarnokokat.[5]

És a Metamorfózisok 6. könyvében:

...mint ha az ég s lég
bíborosul, mihelyest legelőbb felrebben a hajnal.[6]

Boethius 2. könyve 3. metrumában:

[1] Seneca, *Hercules furens* 132. A Nap, Phoebus nővére a Hold.
[2] A meghatározás szó szerint Cartaritól, *Imagini* 2. (1571, 98–99.).
[3] Vergilius, *Aeneis* 7.25. (LI).
[4] Ovidius, *Fasti* 4.165. (GL).
[5] Ovidius, *Metamorphoses* 2.112. (DG). Ezekre a sorokra utal Cartari, *i. h.* is. Cartari egyéb itteni utalásait Ripa a Hajnal *(Aurora)* címszónál hozza.
[6] Ovidius, *Metamorphoses* 6.47. (DG). Lásd ezt a Harmadik óra *(Hora terza)* címszónál is.

Rózsaszőrű négy paripán az égre
Phoebus hogyha kihajt s ragyog.[1]

És ugyanő a 8. metrumban:

Hogy meghozza piros tüzét
szikrázó szekerén a Nap.[2]

És Statius a Thebais 2. könyvében:

Mygdoniából felkelvén, ágyából az égre,
éj hideg árnyait Aurora szétkergeti fürgén,
szép haja harmattól gyöngyözve úszik utána,
s lába nyomán ragyogó nap kél.[3]

És Silius Italicus 12. könyvében:

Majd hogy az égről az éj menekülvén, íme, piroslik
hajnali fényben Neptunus immár.[4]

Könnyű öltözéke és szárnyai, amelyekkel mintha repülne, az órák gyorsaságát jelentik, amint Ovidius mondta a Metamorfózisok 2. könyvének fentebb idézett helyén: *Rendeli már a serény Horákat a lóbefogásra.*[5]

Azért adjuk neki a Nap jegyét, mert a régiek tizenkét órát soroltak a naphoz, s tizenkettőt az éjszakához. Planetáris óráknak is nevezik ezeket, mert mindegyiket egy-egy bolygó jegye uralja, mint Gregorio Giraldo írja a De annis et mensibus 2. kötetében: *Régebben ugyanis az asztrológusok úgy vélték, hogy az egyes bolygók uralják az egyes órákat, s ezek rendelkeznek a halandók dolgairól is. Így állították össze a bolygók, azaz a mozgó csillagok óráinak, vagy ahogy ők nevezték, a planetáris óráknak a rendjét.* Aki erről részletesebb magyarázatot kíván, olvassa Tolomeót és Zeont. Ovidius egyes verseiből ugyanezt olvassuk ki:

Cipria csillaga, vagy Jupiter nem jött fel az égre,
A' nap, sem pedig a' hold helye nem vala jó.[6]

Giovanni Sacrobosco azt mondja erről a Computo Ecclesiasticóban: *Megjegyezzük, hogy a hét napjai a különféle szerzők szerint más-más nevet viselnek. A pogány filozófusok a hét egyes napjait arról a bolygóról nevezték el, amelyik az adott nap első óráját uralta; úgy tartották ugyanis, hogy a bolygók egymást követő sorrendben uralkodnak a nap órái fölött.*

Jóllehet a hét minden egyes napjának minden egyes órája más-más jegyet visel, amely különbözik az egyéb napok óráitól, mi azonban csak egyetlen nap

[1] Boethius, *Consolatio Philosophiae* 2.v.3.1. (HGy).
[2] Boethius, *Consolatio Philosophiae* 2.v.8.5. (HGy).
[3] Statius, *Thebais* 2.134.
[4] Silius Italicus, *De bello Punico* 12.574.
[5] Ovidius, *Metamorphoses* 2.118. (DG). Lásd ezt az előző címszónál is.
[6] Ovidius, *Ibis* 211. (IHI).

tizenkét óráját és ugyanígy egyetlen éjszaka tizenkét óráját kívántuk ábrázolni, tekintet nélkül a különféle napokra és ezek sorrendjére a héten belül. Ezért tehát a nap első óráját a Naphoz társítjuk, amely az órákat megkülönbözteti és az időt tagolja. Ennyi legyen elég a jegyek magyarázatához, mind a most leírt első óráéhoz, mind pedig az ezután következőkéhez.

MÁSODIK ÓRA
(HORA SECONDA)

Szintén fiatal leány, kitárt szárnyakkal, mintha repülne. Hajának formája és színe az előzőéhez hasonló, ám elülső fürtjei nem annyira szőkék. Öltözéke könnyű és aranyló, ám néhány kis felhő és ködgomoly övezi, lévén, hogy a Nap ebben az órában szárítja fel a föld több-kevesebb páráját, az előző időszak kisebb-nagyobb nedvessége szerint. Erre az órára utal Lucanus a Pharsaliai háború 5. énekében:

> *...ha tűnik az éjjel,*
> *s felhőből sugarával újra világit a nap.*[1]

Silius Italicus pedig 5. könyvében:

> *Közben a tengerből ragyogó fogatával a nappal*
> *fényt hozván tör elő. A megújult égről Titan*
> *sorra a felhőket tovasöpri. Lassan az árnyak*
> *fentről a földre csorognak, fényesül, íme, az égbolt.*[2]

Claudianus Proserpina elrablásának 2. könyvében:

> *Iónia tengereit sugarával a tiszta derengés*
> *nem hintette be még; feketés vizek üszke parázslik*
> *szerte, s a kék habokon csak tétova lángok inognak.*
> *Míg a ködöt nem kergeti szét sugarával a reggel,*
> *s harmatot ontva amíg párás szekerével a fényes*
> *Lúcifer erre robog.*[3]

És Statius az Achilleis 1. könyvében:

> *Tengerből kél Titán, s tűnik a csillagok fénye,*
> *már fogatával fenn dübörög, s a nagy égből a földre*
> *tengervíz pereg vissza a két tengelyről.*[4]

Jobbjával Venus jegyét ♀ tartsa kecses mozdulattal, baljával pedig egy csokor kunkorfüvet vagy cikóriát, amelyekről a régiek megfigyeléséből tudjuk és magunk is láthatjuk, hogy forgásukkal folyamatosan követik a Nap pályáját.

[1] Lucanus, *De bello civili* 5.455.
[2] Silius Italicus, *De bello Punico* 5.55.
[3] Az első három sor Claudianus, *Raptus Proserpinae* 2.2., a következők 2.120. skk. (MB).
[4] Statius, *Achilleis*. 1.242.

Miután az első óránál már elmagyaráztam, mit jelent haja és szárnya, fölöslegesnek tetszik erről többet mondanom, sőt szolgáljon ez magyarázatul a többi órához is, amelyeknek megfestésével még adós vagyok.

HARMADIK ÓRA

(HORA TERZA)

Szintén fiatal lány, hasonló hajjal; ám elülső tincseinek színe a szőke és a fekete között legyen.

Szárnyat viseljen, s a többiekhez hasonlóan kecsesen repülni látsszék. Ruhája könnyed legyen és színjátszó, mégpedig két részben fehér és egy részben piros: mert minél magasabbra emelkedik keletről a Nap, annál nagyobb lesz a világosság. Erre az órára utalt Ovidius a Metamorfózisok 6. könyvében, mondván:

...mint ha az ég s lég
bíborosul, mihelyest legelőbb felrebben a hajnal,
majd amidőn a nap is fölgyúl, már elhalaványúl.[1]

Jobb kezében szép mozdulattal Mercurius jegyét ☿ tartja, baljában pedig napórát, amelynek árnyéka a harmadik órát mutatja. Ennek feltalálója Plinius 2. könyve szerint a milétosi Anaximenés, Thalés tanítványa volt.[2] Gellius írja, hogy Plautus Boeotiának nevezett meséjében ilyen napórát említ:

Isten büntesse, ki az időbeosztást feltalálta
És legelőször itt napórát állított.
Vesztemre az egész napot ízekre darabolja.[3]

NEGYEDIK ÓRA

(HORA QVARTA)

Fiatal lány, akár a többi, szárnyakkal és a fent leírt hajjal, könnyed fehér öltözékben. Boccaccio ugyanis azt írja Az istenek leszármazásának 4. könyvében, hogy akkor a legnagyobb a világosság, amikor a Nap már felkelt, s elűzte a párát. Ovidius írja a Metamorfózisok 4. könyvében:

...valamintha a Nap ragyogása alácsap
tisztán, szép képét veri vissza a síma tükörlap.[4]

Silius Italicus pedig 12. könyvében:

[1] Ovidius, *Metamorphoses* 6.47. (DG). Lásd ezt az Első óra *(Hora prima)* címszónál is.
[2] Plinius, *Naturalis historia* 2.187. Egyedül ő tulajdonítja Anaximenésnek; Diogenés Laertios, *Vitae philosophorum* 2.1. szerint a milétosi Anaximander, Anaximenés mestere találta fel; Hérodotos, *Historiae* 2.109. szerint a babiloniak.
[3] Gellius, *Noctes Atticae* 3.3.5; Plautus, *Fragmenta: Boeotia* (B.J–S.J).
[4] Ovidius, *Metamorphoses* 4.348. (DG).

Közben felragyogott szép fénnyel a mennyei lámpás,
s reszketve verte a kék ég vissza a phoebusi lángot.[1]

Jobbjában a Hold jegyét ☽ tartja, amelyet a szorgos festő olyannak ábrázoljon, hogy a jegyet mindjárt az első pillantásra fel lehessen ismerni.

Baljával szép és kecses mozdulattal jácintot nyújt. Ez, mint Ovidius elbeszéli 10. könyvében, gyermek volt, akit Apollo szeretett, s miután szerencsétlen véletlen folytán megölte, virággá változtatta őt.[2]

Azt mutatja ez, hogy a Nap ereje reggel tisztítja meg a gyógyfüveket az éjszaka túlságos nedvességétől. S azért éppen ehhez az órához rendeltük őket, mert gyűjtésükre ez a legalkalmasabb, nem lévén már túlságosan nedvesek, de még nem is túságosan szárazak a Nap későbbi forró sugaraitól.

ÖTÖDIK ÓRA

(HORA QVINTA)

Szárnyas leány, amint éppen repül. Haja a többiekéhez hasonló. Sokszínű ruháján a fehér és a narancssárga keveredik egymással, mert minél közelebb jár a Nap a deleléshez, annál fényesebben ragyog. Egyik kezében a Saturnus jegyét ♄ tartja, a másikban kunkorfüvet, amelyről Plinius azt írja 2. könyve 41. fejezetében: *Csodálkozik rajta, aki mindennapos tapasztalatból nem tudja, hogy a kunkorfűnek nevezett növény mindig, minden órában a pályáján haladó Napot követi, és feléje fordul, még ha felhők takarják is el.*[3] És Varro: *Nem kevésbé csodálatos az a fű, amelyet kunkornak hívnak, mert reggel napkelet felé tekint, s úgy követi a Napot egész pályáján napnyugtáig, hogy folyton feléje fordul.*

Ovidius pedig a Metamorfózisok negyedik könyvében azt mondja erről a fűről, hogy valaha Clytie néven nimfa volt, s a Nap szeretője, ám a tőle elszenvedett igazságtalanságon búsulván eme fűvé változott. A költő mindezt az alábbi szavakkal beszéli el:

S most Clytiéhez (bár kínját tán menti szerelme
s kínja szavát, a gonoszt), a sugár ura már soha nem lép,
nem közelít ezután hozzá szerelem gyönyörével.
Ettől fogva a lány észvesztő vágyakozásban
sorvadt, társaitól távol, szabad égnek alatta,
éj s napon ült a csupasz földön, hajabontva, fedetlen,
hosszu kilenc napon át nem evett, nem ivott, csak a harmat
és a saját szakadó bús könnye mi éri az ajkát,
ott ült, nem mozdult: a Nap arcát nézte szünetlen,
s fordította fejét, ahogy az ment, egyre feléje.
Teste a földbe tapadt, mondják: majd rajta a halvány

[1] Silius Italicus, *De bello Punico* 12.731.
[2] Ovidius, *Metamorphoses* 10.143.
[3] Plinius, *Naturalis historia* 2.109., vö. 18.252.

szín halovány vérnélküli szárnak lesz szine; arcán
pír terjed, szirom is feslik, valamint violáé.
S most, noha már a gyökér ott fogja, a Napra forogva
issza a Nap fényét, változva is őrzi szerelmét.[1]

HATODIK ÓRA

(HORA SESTA)

Leány, akit keményebb külsejűnek ábrázolunk, meztelen karral és lábbal, melyen azonban kecses és szép cipőt visel. Ruhájának színe lángoló vörös, mert Boccaccio azt írja Az istenek leszármazásának 4. könyvében, hogy amikor a Nap az ég közepén jár, sokkal ragyogóbb és nagyobb meleget ad. Ezért ábrázoljuk meztelen karral és lábbal. Vergilius így szól erről az Aeneis 8. könyvében: *S már a tüzes nap a menny ívét félig befutotta.*[2]

És Martialis 3. könyvében:

Már hajlik Phaëthon és izzad Aethon,
Immár perzsel a hő s a déli óra
A lankadt paripákat is kifogja.[3]

És Lucanus 1. könyvében: *Vagy ha a nap tüze délórán a vidéket emészti.*[4]

Jobbjában Jupiter jegyét ♃ tartsa, baljával pedig egy csokor virágzó növényt, amelyet a görögök és a latinok lótusznak neveztek. Ez a csodálatos növény ugyanis Plinius 13. könyvének 17–18. fejezete és Theophrastos szerint az Euphratés folyó mélyén él, ám reggel, amikor a Nap felragyogtatja első sugarait, ez is kidugja virágait a vízből; s minél magasabbra hág a Nap az égen, annál magasabbra emelkedik ez a növény is. Olyannyira, hogy amikor a Nap az ég tetejére ér, már egészen kinn van a vízből, s teljesen kibontja virágát. Amikor aztán a Nap hanyatlani kezd, vele hanyatlik a lótusz is, és az órákat követvén imitálja őt napnyugtáig. Ekkor eltűnik a vízben, és egyre mélyebbre merül, míg az éjfélórát el nem éri. E növény formája és virágai Plinius idézett helye szerint a babéhoz hasonlítanak, szára és levelei erősek, ám rövidebb és finomabb amannál. A virágok színe fehér, s termése a mákéhoz hasonló.[5]

HETEDIK ÓRA

(HORA SETTIMA)

Narancssárga színbe öltözik, ami a hanyatlás kezdetét mutatja az előző órához képest. Egyik kezében a Mars jegyét ♀[6] tartja, másikban pedig farkasbabot hüve-

[1] Ovidius, *Metamorphoses* 4.256. (DG).
[2] Vergilius, *Aeneis* 8.97. (LI).
[3] Martialis, *Epigrammata* 3.67.5. (CsJ).
[4] Lucanus, *De bello civili* 1.16.
[5] Plinius, *Naturalis historia* 13.109.; Theophrastos, *Historia plantarum* 4.8.10.
[6] A Mars jegye valójában ♂, de Ripa következetesen a Venus jegyét ♀ használja helyette.

lyes termésével.[1] Ez ugyanis még olyankor is a Nap felé fordul, amikor felhők takarják az eget, így mutatván a parasztoknak az idő állását. Tanúsítja ezt Plinius is 18. könyve 14. fejezetében, mondván: *Egy sincs az elvetett növények között, amelynek természete ennél csodálatosabb összhangban állna az éggel és a földdel: mert mindenekelőtt egész napon át követi a Napot pályáján, így mutatván – még felhős időben is – a földműveseknek az időt.*[2]

NYOLCADIK ÓRA

(HORA OTTAVA)

Fehér és narancssárga színekkel tarka öltözetű lány, aki a Nap jegyét ☉ tartja egy napórával együtt. Mozdulata különbözzék a harmadik óráétól, nem másféle jelentés, hanem csak a gesztus változatossága és a kép szépsége végett. A napóra árnyéka jelzi, hogy ez a nyolcadik óra, lévén, hogy az első óra is a Nap jegyét viseli. A napóra egyszersmind a nappal óráinak az éjszakáéitól való megkülönböztetésére is szolgál.

Ruhájának színe azt mutatja, hogy az órák sokasodásával a Nap is egyre inkább lehanyatlik és megfogyatkozik fényében.

Ennyi legyen is elég a ruhák színének magyarázatához, amely a következő óráknál már elmarad.

KILENCEDIK ÓRA

(HORA NONA)

Szárnyas leány, halványsárga színű öltözékben.

Jobbjában Venus jegyét ♀ tartsa, másik kezében pedig olajágat. Ez a növény ugyanis napnyugat felé fordítja leveleit, amint azt többen megfigyelték, és Plinius is tanúságot tesz róla.[3]

TIZEDIK ÓRA

(HORA DECIMA)

Szárnyas leány, feketébe hajló sárga színű ruhában.

Jobbjában Mercurius jegyét ☿ tartja, baljában pedig nyárfagallyat. Ennek jelentése hasonló az olajágéhoz, ezért nevezi versében Pontanus a Nap fájának a következő szavakkal: *Phaeton fája új harmatot áraszt*, amin a nyárfát érti.[4]

[1] Baldini, *Mascherata* 1565, 32. (Sole) is farkasbabbal díszíti az órák allegóriáit, és ő is közli Plinius alábbi helyét.
[2] Plinius, *Naturalis historia* 18.133.
[3] Plinius, *Naturalis historia* 16.87.
[4] Vö. Pó *(Po)*.

TIZENEGYEDIK ÓRA

(HORA VNDECIMA)

Szárnyas leány sárga és fekete színeket vegyítő öltözékben. Ügyeljünk rá, hogy szép kecsesen tartsa kezében a Hold jegyét, egy *clepsydrá*val, azaz vízórával, amelyet Cicero említ a De natura deorum 2. könyvében: *Amikor tehát napórát, azaz egy puszta számlapot, vagy vízórát látsz,*[1] s a hetedik tusculumi beszélgetés végén: *Holnap majd vízórával,*[2] merthogy régi szokás szerint vízórával határozták meg a szónokok számára az időt, mint jól utal rá Cicero a De oratore 3. könyvében: *Őt nem valami jöttment prókátor tanította vízóra mellett ugatni.*[3] Martialis pedig 6. könyvében így ír:

Hét vízórát kérsz nagy hangon, Caecilianus!
S kénytelen a bíró azt meg is adni neked.[4]

Mivel pedig ehhez az órához nincs szükség a Napra, ezért Scipio Nasica Róma építésének 595. évétől[5] kezdte vízzel mérni az éjszaka és a nappal óráit. A napóra ugyanis felhős időben nem jól szolgált, mint Plinius tanúsítja 7. könyvében.[6]

Ennek az órának a feltalálója, mint Vitruvius mondja az építészetről szóló 9. könyvében, az alexandriai Ktésibios, egy borbély fia volt.[7]

TIZENKETTEDIK ÓRA

(HORA DVODECIMA)

Szárnyas leány, könnyű, violaszín ruhában s a többiekéhez hasonló hajjal. Erről az óráról írja 2. könyvében Silius Italicus:

Phoebus mennyei pályáját immár befutotta,
lankadtak lovai, s a növekvő estveli árnyék
futja be szép szekerét, lefelé tengerbe igyekvőt.[8]

Tizenhatodik könyvében pedig:

...a homályos olympusi tájról az este
már borus árnyékával kezdte takarni a földet.[9]

1 Cicero, *De natura deorum* 2.87. (34.). (HL).
2 Cicero, *Tusculanae disputationes* 2.67. (27.).
3 Cicero, *De oratore* 3.138. (34.).
4 Martialis, *Epigrammata* 6.35.1. (CsJ).
5 Kr. e. 195-től.
6 Plinius, *Naturalis historia* 7.215.
7 Vitruvius, *De architectura* 9.1.2.
8 Silius Italicus, *De bello Punico* 11.267.
9 Silius Italicus, *De bello Punico* 16.38.

Jobbjával Saturnus jegyét ♄ tartja, baljával pedig fűzfaágat. A nyárfa, az olajfa és a fűzfa ugyanis, mint Plinius írja, egyaránt napnyugat felé fordítják leveleiket.[1]

AZ ÉJSZAKA ÓRÁI
(HORE DELLA NOTTE)

ELSŐ ÓRA
(HORA PRIMA)

Szárnyas leány, a nappal óráihoz hasonló hajjal, de elülső fürtjeit feketére festjük.

Könnyed és sokszínű öltözéket visel, mert ilyennek mutatkozik a Nap, amikor nyugaton lehanyatlik, és visszaverődő sugarai sok színben ragyognak. Így írja Statius az Achilleis 2. könyvében:

> *Phoebus már sugarát megtörte, leszállani készült*
> *már az Olympusra, s a lovaknak a tengeren által*
> *könnyü utat mutatott.*[2]

Különféle színeiről Seneca is megemlékezik az Agamemnonban, így szólván: *A sokszinü napnyugta a szorosokra bajt hoz.*[3]

Jobbjában Jupiter jegyét ♃ tartsa, baljában baglyot vagy denevért, amely *vespertilione* nevét, mint Beroaldus írja Apuleius-kommentárjában, *a vespertino tempore*, azaz az estidőről kapta, mivel ezek az állatok ebben az időben kezdenek előtünedezni. Így írja ezt le tudós módon Ovidius a Metamorfózisok 4. könyvében, ennek az állatnak a meséjében:

> *Végét érte a nap, beköszöntött már az az óra,*
> *mit se homálynak nem mondhatsz, sem nappali fénynek,*
> *épp hol szomszéd még a sugár meg az éji sötétség,*
> *megrendül fedelük, lobogón felgyúlnak a fáklyák,*
> *és vöröses lángban tündöklik szerte a házuk,*
> *benne vadállat-képmások fenyegetve sikongnak.*
> *Félnek a nővérek, bújnak füstverte zugokba,*
> *messze tüzet, tűzfényt kerülőn szanaszerte szaladnak,*
> *s míg a homályba törekszik mind, már hártya takarja*
> *megtörpült tagját, s pelyhes lett végig a karja.*
> *Barna sötétben nem lehetett meglátni, miképpen*
> *vesztették el alakjukat ők. Nem tollak emelték*
> *légbe e lányokat: áttetsző szárny tartja magasban.*
> *Szólni akarnának, csöpp testhez mért kicsi hangot*
> *ejtenek, és panaszuk sem egyéb, mint satnya csicsergés;*

[1] Plinius, *Naturalis historia* 16.87.
[2] Statius, *Achilleis* 1.689.
[3] Seneca, *Agamemnon* 464.

erdőt nem, padlást laknak, napfényt megutálnak,
éjszaka röpdösnek, s denevér-nevük adja az este.[1]

MÁSODIK ÓRA

(HORA SECONDA)

Szárnyas leány barna ruhában, mert minél inkább eltávolodik a Nap a mi féltekénktől nyugat felé, annál sötétebbre válik az órák egymásutánja, mint Vergilius mondja az Aeneis 2. könyvében:

Fordul az ég ezalatt, a vizekből éjszaka száll fel,
menny sarkát be s a földet sűrü vak árnnyal vonja.[2]

A harmadikban pedig: *Már a nap is lebukott, a ködös hegyek árnyba borultak.*[3]

Legyen ez a magyarázat elegendő az ezután következő órák öltözékének színéhez is.

Jobbjában a Mars jegyét ♀ tartja, baljában pedig baglyot, amely az éjszaka úrnője. Pierio Valeriano 20. könyve szerint nevét is, amely latinul *noctuá*nak hangzik, az éjszakáról *[noctis]* kapta.[4]

HARMADIK ÓRA

(HORA TERZA)

Szárnyas, az előbbinél barnább öltözékű lány, jobbjában a Nap jegyével ☉. Ezt olyan alacsonyan tartsa, ahogyan csak tudja, így mutatván, hogy a Nap immár lenyugodott.

Baljában fülesbaglyot tartson. Ennek az éjszakai madárnak a meséjét Ovidius adja elő a Metamorfózisok 5. könyvében. Amikor ugyanis Jupiter megengedte Ceresnek, hogy lányát, Proserpinát visszavezesse az alvilágból, ha a lány még semmit sem ízlelt odalenn, Ascalaphus tüstént közbevágott, hogy ő látta, amint gránátalmát evett; így akadályozta meg visszatérését. Ceres ezen felbőszülvén, ezzé az állattá változtatta át, amely örökösen rossz híreket szokott beszélni:

'...Proserpina térjen az égbe;
egy csak a feltétel: ha alant még ajka nem ízlelt
étket; mert tiltják máskép elválni a Párkák.'
Mondta; Ceres lányát hazavinni akarta szilárdan.
Csakhogy a sors nem hagyta: a szűz megtörte a böjtjét
már odalenn: míg járt szeliden, szép kertek ölében,
egy gránátalmát szakitott dúshajlatu ágról,
és halovány hüvelyéből hét magvat kiemelve,
ajka közé befogadta. Nem is volt más, aki látta,
Ascalaphus maga csak, kit – mondják – egykoron Orphne,

[1] Ovidius, *Metamorphoses* 4.399. (DG).
[2] Vergilius, *Aeneis* 2.250. (LI nyomán).
[3] Vergilius, *Aeneis* 3.508. (LI).
[4] Valeriano, *Hieroglyphica* 20. *De noctua. Mors.* Tőle származik az „éjszaka úrnője" rang is.

ő, az Avernusnál nem nagy hír nélküli nimfa,
szült, Acheronjától, árnyékos rengeteg erdőn;
látta, s elállta gonosz vádjával a lány hazatértét.
Felnyög az istennő, s tanuját, ki kiadta a titkát,
váltja madárrá: loccsant rá Phlegethon-vizet, erre
ajkán csőr csücsörül, nő tolla, kerek szeme szörnyül,
nem maga már, testét barnás két szárnya borítja,
megduzzad feje, görbülnek nagy karmai vissza,
csak lustán mozgatja megernyedt karjai tollát,
ronda madárrá lett, a közel gyász hírüladója,
lomha bagoly, mely a földilakók számára iszony-jel.[1]

Erről az állatról mondja Plinius 10. könyve 16. fejezetében: *A fülesbagoly mint gyászmadár különösen utálatos a nyilvános madárjóslásban. Olyan puszta helyeken lakik, amelyek nem csupán elhagyatottak, de kietlenek és megközelíthetetlenek is. Az éjszaka szörnye, amely nem is énekhangon szól, hanem sivár nyögéssel.*[2]

NEGYEDIK ÓRA

(HORA QVARTA)

Szárnyas leány, mintha repülne. Ruhája színét oroszlánéhoz hasonlóra fessük. Jobbjával Venus jegyét ♀ tartsa, baljával pedig homokórát.

ÖTÖDIK ÓRA

(HORA QVINTA)

Szárnyas leány, mint a többiek. Ruháját oroszlánéhoz hasonló, ám már feketébe hajló színűre fessük.

Egyik kezében Mercurius jegyét ☿ tartsa, a másikban egy csokor mákot vagy pipacsot, mert ebből fonták az éjszaka koronáját, mint Ovidius mondja az Ünnepek 4. könyvében:

Csakhamar eljön az Éj – a fejét pipacsok koszorúzzák –,
és a sötét Álmot hozza magával az Éj,[3]

minthogy a máknak és a pipacsnak álomhozó hatása van. Ezért nevezi *soporiferus*-nak Vergilius az Aeneis 4. könyvében: *Álomadó mákkal, folyadék mézzel szelidíti.*[4]

És Ovidius a Szomorúságok 4. könyvében: *Álomtermő magja amennyi a máknak.*[5]

Poliziano pedig álomteltnek: *Ím, a pipacs álommal telve, virága Ceresnek.*

[1] Ovidius, *Metamorphoses* 5.530. (DG). Két utolsó sorát Baldini, *Mascherata* 1565, 63. (Genio cattivo) is idézi. Baldini leírását Ripa a Rossz szellem *(Genio cattivo)* címszavánál használta.
[2] Plinius, *Naturalis historia* 10.34.
[3] Ovidius, *Fasti* 4.661. (GL). Lásd ezt Az éjszaka kocsija *(Carro della notte)* címszónál is.
[4] Vergilius, *Aeneis* 4.486.
[5] Ovidius, *Tristia* 5.2.24.

HATODIK ÓRA

(HORA SESTA)

Szárnyas leány fekete öltözékben, mint Ovidius mondja az Ünnepek 4. könyvében: *Egy szín vonta be sorra a tárgyakat éji homállyal.*[1]

Jobbjában a Hold jegyét ☽ tartja, bal karján pedig nőstény macskát, amely a Holdat jegyzi. Amikor ugyanis az istenek Typhoeus haragja elől Egyiptomba menekültek, még itt sem érezték magukat biztonságban, csak ha valamely állat formáját öltötték fel. A Hold így nőstény macskává változott, mint Ovidius írja a Metamorfózisok 5. könyvében:

> *Delosi Úr hollóba, lapult Semele fia bakba,*
> *Phoebus-húg macskába; tehén Saturnia, hószín;*
> *és Venus ott hal lett, s Cyllene istene íbisz.*[2]

Ezért olyan szép a macska; ezért lát éjszaka is, és szemét a Hold fogyatkozásával vagy növekedésével ezért szűkíti össze vagy nyitja tágra.[3]

Statius a Thebais 12. könyvében azt mondta erről az óráról:

> *...mélyebben hallgat az éj is,*
> *most csak a csillagok pislákolnak túl a sötéten.*
> *Sűrű az árny, mi az éji eget teleszőtte.*[4]

A 2. könyvben pedig:

> *Elvégezvén pályáját, lehanyatlani készült*
> *már a nap, s hosszan a tengeren sűrű homály kélt.*[5]

HETEDIK ÓRA

(HORA SETTIMA)

Szárnyas leány. Ruháját kék és fekete szín keverékével fessük.

Jobbjában Saturnus jegyét ♄ tartja, baljában pedig borzot, jelezvén, hogy mivel ez az óra az éj legmélyén rejtőzik, ezért másra sem vágyik, csak alvásra, mint ez az állat teszi. Így írták le ezt a költők tudós módon, közöttük Vergilius az Aeneis 4. könyvében:

> *S éjszaka lett; szelid álom omolt a világon az élők*
> *fáradt teste fölé; szunnyadt a szilaj hab, az erdő,*

[1] Ovidius, *Fasti* 4.489.

[2] Ovidius, *Metamorphoses* 5.329. (DG). Ugyanerre hivatkozik A hét bolygó kocsija; Mercurius kocsija *(Carro dei sette pianeti; Carro di Mercurio)* címszó is.

[3] Ez és az előző bekezdés szinte szó szerint Cartaritól, *Imagini* 2. (1571, 107.). A macskának a Holdhoz való viszonyáról és szemének változásáról megemlékezik Valeriano, *Hieroglyphica* 13. *De fele* is.

[4] Statius, *Thebais* 12.253. A harmadik sor Statius, *Silvae* 3.1.127.

[5] Statius, *Thebais* 2.41.

és mire átfordult közepén is a csillagos égbolt,
minden táj lecsitult, minden vad, iromba madárnép.[1]

Silius Italicus 8. könyvében:

Az éjszaka mindent
csöndes föld felszínén s szunnyadó tenger mélyén
hallgatag álommal boritott.[2]

Ovidius az Ünnepek 5. könyvében:

Megjön az éjfél, és álmot hoz az éjszaka csendje,
már az eb elhallgat s hallgat a tarka madár.[3]

Statius a Thebais 1. könyvében:

Phoebus már birodalmát elhagyta, s fel az égre
Titanis úrnő kélt, a világot csöndbe borítva
s éjjeli hűs levegőt ritkítva fagyos szekerével.
Alszik már a madárnép, mind lepihentek a nyájak,
álom a fösvényt gondjaitól meglopta, s a munkás
életre jótét feledés fátylát teritette.[4]

NYOLCADIK ÓRA

(HORA OTTAVA)

Szárnyas leány, mintha repülne. Ruhája sötét égkék színű. Egyik kezével Jupiter jegyét ♃ mutassa. Mivel pedig ez a legmélyebb álom órája, a másik kezében pelét tartson, amely igen aluszékony állat, mint azt Martialis is tanúsítja 5. könyvében, mondván: *Álmos mogyorópeléket hoz egy másik ember.*[5]

És a 13. könyvben, a pelével szólván:

A telet átaluszom, s leghízottabb vagyok akkor,
Amikor álmon kűl nincsen egyéb etetőm.[6]

KILENCEDIK ÓRA

(HORA NONA)

Sötét égszínkékbe öltözött lány, aki a többihez hasonlóan szárnyakat visel, mintha repülne. Kezében Mars jegyét ♀ tartsa egy bagollyal együtt, amely az éjszaka jellemző madara.

[1] Vergilius, *Aeneis* 4.522. (LI).
[2] Silius Italicus, *De bello Punico* 8.164.
[3] Ovidius, *Fasti* 5.429. (GL).
[4] Statius, *Thebais* 1.336.
[5] Martialis, *Epigrammata* 3.58.36. (CsJ).
[6] Martialis, *Epigrammata* 13.59.1. (CsJ).

TIZEDIK ÓRA

(HORA DECIMA)

Szárnyas leány. Ruhájának színe valamivel világosabb az előző óráénál.

A Nap jegyét ☉ tartja, olyan módon és ugyanabból az okból, ahogyan azt az éjszaka első órájánál elmondottuk; másik kezében pedig egy szép templom formájú órát, amely a tizedik órát jelzi, s az órák jelzésére szolgáló kis harangja van. Ennek hangja serkent és szólít ugyanis mindenkit a maga munkájára, mint Beroaldus mondja Apuleius-kommentárja 5. könyvében; s illik ez a tizedik órához, amikor már elmúlt az alvás ideje.

TIZENEGYEDIK ÓRA

(HORA VNDECIMA)

Szárnyas leány sötétkék öltözékben. Jobbjával Venus jegyét ♀ tartsa, baljával pedig homokórát, amelyen jól látható az órák beosztása, s mutassa, hogy a homok már a tizenegyedik óráig ér.

TIZENKETTEDIK ÓRA

(HORA DVODECIMA)

Szárnyas leány, aki a többiekhez hasonlóan repülni látszik. Ruhájának színe a kék és a fehér keveréke, mert közeleg már a nappal, és múlik az éjszaka sötétsége, mint Vergilius mondja az Aeneis 8. énekében:

> *Mintha a tengerben megfürdő Hajnali Csillag,*
> *kit Venus úgy kedvel, minden más fényt megelőzvén,*
> *jönne s emelné szent arcát, a sötétet elűzni.*[1]

És Silius Italicus 5. könyvében:

> *Már szekerével a harmatos éjszaka pályájának*
> *lassan végire ért, de Tithónus asszonya még nem*
> *kelt nyoszolyájából fel s állt küszöbére a napnak.*
> *Tudja a vándor e percben már, hogy vége az éjnek,*
> *ám még nem bizonyos, hogy virrad az új nap.*[2]

Statius a Thebais 1. könyvében:

> *...sem ritkás, hosszúra nyuló árnnyal*
> *jöttét nem vetitette Phoebus előre.*[3]

[1] Vergilius, *Aeneis* 8.589. (I.I).

[2] Silius Italicus, *De bello Punico* 5.24. Tithónos asszonya Éós, azaz Aurora, a Hajnal. Vö. Homéros, *Ilias* 11.1., amelyet Silius itt imitál.

[3] Statius, *Thebais* 1.343.

Jobbjában Mercurius jegyét ☿ tartja, bal hóna alatt pedig kecsesen egy hattyút, hogy így jelezze a napfelkeltét megelőző első reggeli derengést. A felkelő nap fehérsége ugyanis a hattyúéhoz hasonlít, míg távozásával a hollófekete éj köszönt ránk.

ALÁZAT

(HVMILTA)

Fehér ruhába öltözött nő, lesütött szemekkel. Karjában bárányt tartson.

Az alázat a lélek ama erénye, amelynél fogva az ember önmagát másoknál alacsonyabbra becsüli, kész engedelmeskedni másoknak, és szívesen rejti el Isten neki rendelt adományait, hogy okot ne leljen a felfuvalkodásra.

Fehérbe öltözött nőnek festjük, mert tudjuk, hogy az elme makulátlansága és tisztasága teremti meg a nyitott és rendezett értelemmel élő emberben azt az alázatosságot, amely önmagában elegendő az Istennek tetsző cselekedetekhez. Isten ugyanis az alázatosaknak adja kegyelmét, ám ellene áll a gőgösek akaratának.[1]

A bárány a szelíd és alázatos ember igazi képmása. Ezért nevezik Krisztus Urunkat báránynak sok helyütt az evangélisták és a próféták.

Alázat

(Humiltà)

Nő, jobb vállán teli zsákkal, baljában kenyérrel. Öltözéke legyen daróc, s nagy értékű ruhákon taposson.

Alázatnak azt nevezzük, amikor az ember Isten szerelméért önként alacsony véleménnyel van önmagáról, s megveti az e világi hasznot és tisztességeket. Ezt ábrázoljuk a fenti figurával, amely, noha gazdagon öltözhetne, a darócot választja.

A kenyér annak a jele, hogy minden ínycsiklandó fűszertől megfosztott, nyomorúságos ételen él, méltatlannak ítélvén magát e világ kényelmeire.

A súlyos zsák bűneinek emlékét jelenti, amelyek mélyre görnyesztik az alázatosak lelkét.

Alázat

(Humiltà)

Nő, aki bal kezét keblére helyezi, jobbját pedig kitárva előrenyújtja. Arcát az ég felé fordítja. Egyik lábával félholt vipera fején tapos, amely farkával egy darabokra törött tükör köré tekeredik, s emellett még egy sebesült oroszlán fejét is tartja lába alatt.

Keblén tartott keze mutatja, hogy a szív az alázat igazi lakhelye.

Nyitott jobb keze annak jele, hogy az alázatnak valódinak és hosszan tűrőnek kell lennie, nem pedig a báránybőrbe bújt farkashoz hasonlónak, amely csak a bárányok elpusztítására törekszik.

[1] Vö. Lk 1,52.

A viperán a gyűlöletet és irigységet, a tükrön az önszeretetet értjük, míg az oroszlánon a fennhéjázást. Az önszeretet kevésre értékeli az alázatot; a gyűlölet és harag elveszik erejét, s a fennhéjázás ki is oltja azt. Ezért mindezeket szent és erős elhatározással lábai alá kell tipornia.

Alázat
(Humiltà)

Szürke ruhába öltözött nő, aki karjait mellén keresztbe teszi. Egyik kezében labdát tart, s nyakán láncot visel. Fejét lehajtja, s jobb lába alatt aranykoronát tart.

Mindezek a jelek az embernek tulajdon érdemei alacsonyságáról szerzett belső ismeretét jelzik, amiben a mondott erény áll. Szent Ágoston így beszél erről: *Az alázat az önismeretből, tulajdon állapotunk önkéntes lebecsüléséből s Teremtőnknek való alárendeléséből származik.*

A labdát méltán tekinthetjük az alázat szimbólumának, mert minél erősebben a földhöz verjük, annál magasabbra szökik fel. Ezért mondja Szent Lukács 14., majd később 18. könyvében: *Aki magát megalázza, felmagasztaltatik.*[1]

A lába alatt tartott aranykorona azt mutatja, hogy az alázat nem becsüli sokra a nagyságot és a gazdagságot, sőt megveti őket, mint Szent Bernát mondja az alázatosság fokairól elmélkedvén. Balduin, Jeruzsálem első királya úgy tett tanúságot erről a ritka erényről, hogy eme szavakkal utasította vissza az aranykoronát: Isten távoztassa el ezt tőlem; hiszen hogyan hordhatnék én aranykoronát ott, ahol az én Megváltóm töviskoronát hordott? Dante pedig a Paradicsom 7. énekében így beszél:

S az Igazságot más semmilyen út jól
be nem tölthette, csak Isten fiának
önalázása, testet venni húsból.[2]

EMBERSÉG
(HVMANITA)

Szép nő, aki keblén különféle virágokat viseljen, s bal kezében aranyláncot tartson.

Az emberség, amelyet közönségesen szívélyességnek mondunk, a lélek hajlama arra, hogy mások tetszésére szolgáljon. Ezért festjük virágokkal, amelyeknek látványa mindig üdítő. Az aranylánccal pedig nemes módon kapcsolja magához azok lelkét, akik megérzik a másik barátságos szívélyességét.

Emberség
(Humanità)

Nimfa öltözékét viselő, nevető nő. Karjában kutyácskát tart, amely nagy hízelkedéssel nyelvével nyalogassa arcát. Melléje állítsunk elefántot.

Az emberség a nagyság és a magas poszt elleplezését jelenti az alacsonyabb sorban lévők tetszésére és megelégedettségére.

Nimfaöltözéket a vidám tetszés és a megnyerő kedvesség végett ölt. Ugyanerre utal a karján apolgatott kutyácska is, azt tanúsítván, miként kell a tetteket szerzőik kívánsága szerint dicsérni.

Az elefánt megfeledkezik tulajdon nagyságáról, csak hogy az embernek szolgálatára legyen, mert őneki kíván tetszésére lenni. Ezért jegyezték vele a régiek az emberséget.

ERETNEKSÉG
(HERESIA)

Rémületes és aszott külsejű öregasszony. Szájából láng és füst törjön elő, haja rendezetlen, zilált és tüskés legyen. Keble fedetlen, mint egyébként szinte egész teste, s kiszikkadt mellei mélyen lelógjanak. Baljában félig csukott könyvet tartson, amelyből számos különféle kígyó tekeredik elő, s ezeket jobbjával szanaszét szórja.

[1] Lk 14,11 és 18,14.
[2] Dante, *Paradiso* 7.118. (BM).

Az eretnekség Szent Tamás Szentenciáinak negyedik könyve és más doktorok szerint az intellektus tévelygése s az ezt követő akarat vétkes megátalkodottsága olyan dologban, amelynek hitére a római katolikus szentegyház kötelez minket.

Öregnek ábrázoljuk, hogy így mutassuk az eretnekek megrögzött romlottságának végső fokát.

Rémületes külsejű, mert híján van a keresztény hit és igazság szépségének és tiszta fényének, amely nélkül az ember magánál a démonnál is csúfabb.

Szájából füstöt és lángot lehel, hogy ezzel adjon tanúságot hiábavaló meggyőződéséről és hitvány gerjedelméről, amellyel mindent elpusztítana, ami csak ellene mond.

Zilált és tüskés haja bűnös gondolatait jelenti, amelyekkel mindig kész védelmezni önmagát.

Szinte teljesen meztelen teste azt tanúsítja, hogy nincs semmilyen erénye.

Aszott és lelógó mellei kiszáradt életerejét mutatják, amely nélkül nem táplálhat az örök életre méltó cselekedeteket.

A félig csukott könyv a kígyókkal a hamis tanítást és szentenciákat jelentik, amelyek ártalmasabbak és förtelmesebbek a legmérgesebb kígyóknál.

A szanaszét szórt kígyók a vétkes cselekvések magjának elhintését jelentik.

TÖRTÉNELEM
(HISTORIA)

Fehérbe öltözött szárnyas nő, aki hátrafelé tekint. Baljában pergament vagy könyvet tartson, amelybe írni lássék. Bal lábát helyezze négyszögű kőre. Mellette Saturnus-figura álljon, s ennek hátára helyezze a pergament vagy könyvet, amelybe ír.

A történelem olyan művészet, amely írásban beszéli el az emberek jeles cselekedeteit, a különféle korszakok és természetek felosztását, valamint egykor volt és jelenvaló eseményeket, személyeket és dolgokat. Mindehhez pedig három dologra van szükség: igazságra, rendre és összhangra.

Szárnyakkal ábrázoljuk, mert ő az egymásra következő és tudni érdemes dolgok emlékezete, amely elterjed a világ minden táján, és nemzedékről nemzedékre hagyományozódik.

Hátrafelé néző tekintete arra utal, hogy a történelem az elmúlt dolgoknak az utókor számára megszületett emlékezete.

Úgy ábrázoljuk, mintha írna, mert az írott történet a lélek emlékezete, valamiképpen a szobrok a testé. Ezért mondja Petrarca 84. szonettjében:

Pandolfo, ezek muló, gyatra munkák;
de örök hírt látsz, ha bírsz messze látni,
mit nagyjainknak emel a mi Múzsánk.[1]

Lábát négyszögű kőre helyezi, mert a történelemnek mindig szilárdnak kell lennie, és nem szabad hagynia magát megrontani vagy elnyomni semmilyen oldalról érdekszülte hazugságok által: ezért is öltöztetjük fehérbe.

Saturnust állítjuk melléje, mert a történelem, mint Marcus Tullius mondja, az idők tanúja, az élet tanítója, az emlékezet fénye és a cselekvés szelleme.[2]

TÖRTÉNELEM
(HISTORIA)

Olyan nőnek is festhetjük, aki fejét visszafordítja, s vállán túl hátratekint. Mögötte, ahová néz, félig kigöngyölt írástekercsek heverjenek a földön. Kezében tollat tartson. Ruhája színe zöld legyen, minthogy csupa örökzöld növényből van összeszőve. Másik oldalára kör alakú folyót fessünk, mint a phrygiai Meandros volt, amely önmagába visszafolyt.

[1] Petrarca, *Canzoniere* 104.11. (WS).

[2] Cicero, *De oratore* 2.36. (9.). De azért is, mert a történelem Saturnusszal kezdődött; lásd A hét bolygó kocsija; Saturnus kocsija *(Carri dei sette pianeti; Carro di Saturno)* címszót.

HENCEGÉS

(IATTANZA)

Felfuvalkodott külsejű nő, pávatollakból készült öltözékben. Baljában trombitát tartson, s jobbját magasra emelje.

A hencegés Szent Tamás szerint azok bűne, akik önmagukat többre tartják akár annál, amit érnek, akár annál, aminek mások gondolják őket, többre tartják, s emiatt szavaikkal mértéktelenül dicsőítik saját magukat.[1] Ezért képzeljük pávatollakba öltözött nőnek, mert a hencegés kísérője, sőt egyes teológusok szerint leánya a kevélységnek, amelyet pávával jegyzünk. A páva ugyanis igen nagyra tartja magát tollai szép tarkasága miatt, amelyek azonban minden haszon nélkül takarják őt. Így a kevélyek az Istentől nyert számos kegyelemmel is csak nagyravágyásukat apolgatják, jóllehet érdemtelenül nyerték ezeket. És míg a páva kevélységét mások dicséretei hizlalják, úgy a hencegés önmagát tüzeli önnön dicséreteivel, amelyeket a kezében tartott trombita jegyez: ez ugyanis egyazon szájról kapja hangját és éltető levegőjét. Felemelt keze pedig az önmagáról tett bizonyságot mutatja.

BÁLVÁNYIMÁDÁS

(IDOLOLATRIA)

Vak nő, aki földön térdel, és égő füstölővel tömjént áldoz egy bronzból való bika előtt.

A bálványimádás Szent Tamás 2. [kötet] 2. részének 94. kérdése szerint *Istennek kijáró, ám teremtménynek adott vallásos tisztelet.*[2]

Térdhajtása a vallásos hit jele és velejárója, s odaadást és alázatot fejez ki Isten nagysága előtt. Egyedül Övé minden hatalom önmagától fogva, és csak Őt illeti imádás, ama okból, amelyet mondandónk megfelelő helyén kellőképpen megvilágítunk. Igaz persze, hogy emellett a szenteket is tiszteletben részesítjük.

Ám mindez elégtelen volna, ha nem lenne meg bennünk a szándék arra, hogy illendő módon fejezzük ki tiszteletünket. Ezt a szándékot jelezzük a füstölővel, amely illatos füstöt áraszt. Azt jelenti ez, hogy az egyenesen felszálló jó szándék a buzgó és meghallgatást nyert imádságok illatát árasztja. Ezért égetnek tömjént szent rendelés folytán a mi papjaink is a legszentebb szentmiseáldozatban, azért könyörögvén Istenhez, hogy amint a tömjén füstje és illata felszáll, úgy szálljanak fel imádságaink is Őhozzá.

A fémből készült bikával a természet vagy mesterség által teremtett és készített dolgokat jelezzük, amelyeket a népek vaksága gyakran részesített ostoba módon az egyedül Istent megillető tisztességben. Innen ered a bálványimádás *idololatria* neve is, amely hamis istenségek imádását jelenti.

[1] Aquinói Szent Tamás, *Summa theologiae* 2a2ae 112.1.
[2] Aquinói Szent Tamás, *Summa theologiae* 2a2ae 94.1., vö. 92.2. és főként 97.4.

MEGBOCSÁTÁS

(INDVLGENTIA)

Antoninus Pius érmein.

Ülő nő, baljában bottal, amelyet kissé eltart magától, jobbjában pedig patenával, azaz kehelytányérral, amelyen valamit előrenyújt.

A botot azért tartja távol, mert a megbocsátás távol tartja magától az igazság szigorúságát. A kehelytányért pedig a nagylelkűség jeleként nyújtja előre, amelyet szinte isteni bőkezűséggel gyakorol.

MEGBOCSÁTÁS

(INDVLGENTIA)

Severus érmén.

Oroszlán hátán ülő Cybelének festjük, baljában gerellyel, jobbjában villámmal, amelyet nyilvánvalóan nem célba hajít, hanem csak eldobja magától; fölötte az *Indulgentia Augustorum* [A fenségesek megbocsátása] felirattal.

MEGBOCSÁTÁS

(INDVLGENTIA)

Gordianus érmén.

Nő egy oroszlán és egy bika között: mert a megbocsátás megszelídíti az állatokat és a vad lelkeket, és mert a megbocsátás meglágyítja a szigorúságot.

BECSTELENSÉG

(INFAMIA)

Rút és hitványul öltözött nő. Két kezét kinyújtott középső ujjal egymás felé fordítsa, miközben többi ujját szorosan ökölbe zárja.

Azért festjük rútnak és rosszul öltözöttnek, mert valóban igen rút dolog a becstelenség. Ha pedig a szegénységhez társul, azt is csúffá és nyomorulttá teszi, mint Plautus mondja a Perzsában az alábbi soraival:

> *Atyám, igaz, hogy csúful állnak dolgaink,*
> *de jobb szerényen és szegényen élni úgy is.*
> *Mert lásd, ha becstelenséggel tetézzük rossz sorunk,*
> *csak rosszabb lesz az, s hozzá elveszítjük jó nevünk.*[1]

BOLDOGTALANSÁG

(INFELICITA)

Sápadt, sovány nő, meztelen kebellel, megnyúlt és kiszáradt mellekkel. Karjában sovány gyermeket tartson, s látsszék rajta a fájdalom, amiért teje híján nem táplálhat-

[1] Plautus, *Persa* 345.

ja őt. Bal karját, amelyről kézfeje hiányzik, megindító szenvedéssel nyújtsa előre; öltözéke több helyen rongyos és foszlott legyen.

Mindaz, amit elmondtunk, a természet és a szerencse javainak hiányát mutatja, amelyektől pedig oly igen függ nyugalmunk és békességünk.

TEHETSÉG
(INGEGNO)

Vad és merész külsejű meztelen ifjú, fején sisakkal, sisakdíszként sassal, vállán pedig különféle színű szárnyakkal.

Baljában íjat s jobbjában nyílvesszőt tartson, mintha nagy figyelemmel éppen elröppenteni készülne azt.

A tehetség az a szellemi képesség, amely természettől fogva alkalmassá teszi az embert mindazoknak a tudományoknak a művelésére, amelyek felé akaratával és cselekvésével fordul.

Fiatalnak festjük, azt mutatván, hogy az intellektus képességei sosem öregszenek meg.

Sisakban és vad külsejűnek ábrázoljuk, hogy így mutassuk bátorságát és erejét.

Sisakdíszén a sas nagylelkűségét és finomságát jelzi. Pindaros ugyanis a nagy tehetségeket ehhez a madárhoz hasonlítja, amelynek látása élesebb és röpte magasabb minden más szárnyas állaténál.[1]

Meztelennek festjük, sokszínű szárnnyal, hogy így jelezzük gyorsaságát, társalgásban való tapasztaltságát és invencióinak sokféleségét.

A nyíl a megfeszített íjjal a kutatás és az éleselméjűség jele.

Az egyiptomiak és a görögök a tehetségnek és az értelem erejének hieroglifájaként Herculest festették le egyik kezében íjjal, a másikban hármas hegyű nyíllal. Így mutattak rá, hogy az ember tehetségének erejével és élességével kutatja ki az ég, a föld és az alvilág dolgait vagy másként a természeti, isteni és matematikai dolgokat, mint Pierio Valeriano írja a Hieroglifák függelékében.[2]

TUDATLANSÁG
(IGNORANZA)

Húsos képű, formátlan és vak nő, fején mákkoszorúval, amint mezítláb, szúrós cserjékkel és tövisekkel teli mezőn, úttalan utakon bolyong. Ruhája aranytól és ékkövektől pompázzon, s melléje a levegőbe denevért vagy baglyot fessünk.

A fenti figurával nem az egyszerű nemtudást, hanem a bűnös tudatlanságot ábrázoljuk. Ez ama tudományok megvetéséből születik, amelyeket az embernek el kell sajátítania. Ezért festjük mezítláb, amint önként tér le az útról a tövisek közé.

Szeme világától megfosztottnak festjük, mert a tudatlanság az elme bénultságát és vakságát jelenti, ha az ember minden dologban olyan véleményt formál önmagáról, s olyannak hiszi magát, amitől a valóságban igen távol van; vagy pedig a számos nehézség miatt, amelyet az erény egyenes útjáról letérő ostoba ember, intellektusának gyarló felfogóképessége miatt, elszenvedni kényszerül.

Azért festjük mellé a denevért, mert mint Pierio Valeriano mondja 25. könyvében, a bölcsesség a fényhez hasonlít, a tudatlanság pedig a sötétséghez, amelyből a denevér soha ki nem kívánkozik.[3]

A tudatlanságot azonfelül rút arcúnak festjük, mert amiként az emberi arcon fényesen tündököl a bölcsesség, éppannyira rútul sír le róla a tudatlanság.

A pompás öltözék a tudatlanság fényes tükre, és sokan iparkodnak azon, hogy minél gazdagabban ékesíthessék magukat: talán, hogy a szép testi köntös alatt annál jobban elrejthessék lelki tudatlanságuk nagy büdösségét.

Mákkoszorúja a tudatlan elme nyomorúságos szunnyadását jelenti.

[1] Valeriano, *Hieroglyphica* 19. *Ingenium velox.*
[2] Valeriano, *Hieroglyphica* 59. *Ingenium, vel intelligentiae vis.*
[3] Valeriano, *Hieroglyphica* 25. *Impurae mentis homo.*

A MŰVELETLEN GAZDAG TUDATLANSÁGA

(IGNORANZA in vn ricco senza lettere)

Víz közepén, aranyszínű koson lovagló férfi. Ezt a *concettót* a régiektől merítette Alciato, s a mi nyelvünkön ekképpen hangzik:

Kövér kos hátán hágva meg a tengert
Phrixus jól példázza az olyan embert,
kit értelem helyett érzék terelget.[1]

Tudatlanság

(Ignoranza)

A fenti módon ábrázolt nő, akinek figurájához még annyit hozzátehetünk, hogy ruhájába halszálkák legyenek szőve, amelyek Pierio Valeriano 31/ könyve szerint a tudatlanság igazi szimbólumai.[2]

Ennek oka az, hogy a hal természeténél fogva ostoba, és felfogása mérhetetlenül csekély, eltekintve a delfintől és még egynémely mástól, amelyeket csudaképpen emlegetnek. És amint könnyű a szálkát kiszedni a hal testéből, úgy a tanulás révén is le lehet emelni az emberről a tudatlanság leplét.

Tudatlanság minden dologban

(Ignoranza di tutte le cose)

A régi egyiptomiak, amikor minden dologban tudatlan embert akartak jegyezni, a földre tekintő szamárfej képmását festették meg. A tudatlanok ugyanis sosem emelik szemüket az erény napjára, mivel túlságosan elmerülnek az önszeretetben és a saját dolgaikkal való foglalatosságban. Ugyanígy a mondott állat is minden más állatnál gyöngédebben szereti tulajdon testét, mint Plinius tudósít róla 11. könyve 35. fejezetében.

Tudatlanság

(Ignoranza)

Ahogyan a görögök festették, Tomaso Garzoni leírása szerint.[3]

Szamár hátán ülő meztelen fiú. Szemeit kendő takarja, s kezében nádat tart.

Azért festjük ilyen fiatalnak és meztelennek, mert a tudatlan szelleme egyszerű, gyerekes, és semmi jóval nincs felruházva.

Szamárra ültetjük, mert ez értelem nélküli, csökönyös és a tudatlansághoz mindenképpen illő állat, mint Pierio Valeriano mondja Hieroglifáinak 12. könyvében.[4]

[1] Alciato, *Emblemata* 190. (Dives indoctus). Ripa olasz versfordításban idézi. Phrixos, Athamas halosi király fia az aranygyapjas kos hátán repült a tengeren át Kolkhisba. A kosról mint a bujaság jelképéről lásd A négy temperamentum; Szangvinikus a levegővel *(Complessioni; Sanguigno per l'aria)* és a Paráznaság *(Lussuria)* címszót, ahol Ripa Valeriano, *Hieroglyphica* 10. *De ariete. Venus* címszavára hivatkozik.

[2] Valeriano, *Hieroglyphica* 31. *Mare. Ignorantia.*

[3] Garzoni, *La Sinagoga degl'Ignoranti*, 1589, 11–12. Idézi Mandowsky, *Untersuchungen* 1934, 89.

[4] Valeriano, *Hieroglyphica* 12. *Asinus. Ignarus hominumque locorumque.*

A szemeit eltakaró kendő azt jelzi, hogy intellektusa vak, s azt sem tudja, mihez kezdjen, mint Izidor mondja a Soliloquia 2. könyvének 17. fejezetében: *A legfőbb nyomorúság az, ha nem tudod, merre tartasz.*

Kezébe nádat adunk, amely törékeny, üres és mindenképpen a tudatlansághoz illő dolog, mint Pierio Valeriano mondja Hieroglifáinak 57. könyvében.

Tudatlanság
(Ignoranza)
Ahogyan Alciato megfestette Emblémáiban.

Mi szörny e szörnyü Szfinx? nyakán mért hordja
asszony fejét, és testét mért borítja
madártoll, bár oroszláné a lába?
Tudatlanságnak képe ő, amelynek
három forrása ez: sekélyes elme,
vagy múló földi vágyak kergetése,
vagy gőgösség, erénynek megrontója.
De tudd, miért élsz, s akkor szembeszállhatsz,
legyőzheted és boldogságban élhetsz.[1]

UTÁNZÁS
(IMITATIONE)

Nő, jobbjában egy köteg ecsettel, baljában álarccal. Lábánál majom kuporog.

Az utánzást olyan cselekedetekben vagy művekben láthatjuk, amelyeket valami más hasonlatosságára visznek végbe. Ezért festjük kezében ecsetekkel, a művészet eszközeivel. A művészet ugyanis a természet – vagy éppenséggel a művészet – által alkotott színeket és figurákat utánozza.

Az álarc és a majom az emberi cselekvések utánzását jelzik. Az utóbbi ugyanis olyan állat, amely nagy ügyességgel utánozza az emberi mozdulatokat, az előbbi pedig a komédiákban és azon kívül utánozza különféle személyek külső megjelenését és viselkedését.

HALHATATLANSÁG
(IMMORTALITA)

Nő, vállain szárnyakkal, jobb kezében aranykarikával.

Szárnyai a földről való felemelkedést jelzik; mert a föld csak halandó dolgokat hord a hátán.

Az aranykarika a halhatatlanságot jelenti, mert minden fém közül ez a legkevésbé romlandó, s mert alakja kör, amelynek nincs vége.

[1] Alciato, *Emblemata* 188. (Submovendam ignorantiam). Ripa olasz versfordításban idézi.

Halhatatlanság

(Immortalità)

Aranyba öltözött nő, aki jobb kezét csípőre teszi, míg baljában főnixet tart.

Az aranynak már okát adtuk. A csípőre tett kéz biztonságot és szilárdságot jelent.

A főnix, amely általános vélemény szerint elégett hamvaiból folyvást új életre kel, szintén a halhatatlanságot jelzi, amely csupán az eljövő időre vonatkoztatott örökkévalóság.

VÁLTOZÁS

(IMMVTATIONE)

Sokszínű ruhába öltözött páncélos nő, bal oldalán karddal, amint mindkét kezével lenvásznat szakít szét.

Ennek a figurának a megértéséhez hosszú magyarázatra volna szükség, amelyet jórészt a jeles elmék kifinomult tudására bízok. Magam csupán a következőkre szorítkozom:

Páncélos nőnek annak jelzésére festjük, hogy a változás, amelynek minden teremtett dolog alá van vetve, önmagában is elég erős, és szilárdan fennmarad páncélja, azaz az egek mozgása alatt. Ez utóbbiak más, szilárdabb anyagból vannak, s ezek az okai a mozgásnak, a melegedésnek, a keletkezésnek és a pusztulásnak, amelyek egymást követik Aristotelés tanítása szerint, ilyen módon tartván fenn a változást.

A lennel a költők a sorsot jelképezték, amelyet a Párkák kezébe adtak. Theokritos értelmezői azt mondják, hogy amiként a len a földből születik, majd kevés idő után elpusztul, úgy a földből született ember is végül szükségszerűen s természeténél fogva a földben porlik el.

Kezei, amelyek ellenkező irányú mozgásukkal elszakítják a lenvásznat, azok az ellentétes minőségek, amelyek az egek mozgásánál fogva elpusztítják és megszaporítják a földi dolgokat. A szaporítást a vászon kettőbe hasadása példázza.

MÚLHATATLANSÁG

(IMPASSIBILITA)

Ez a megdicsőült test egyik legfőbb adománya, mint azt a szent teológusok írják. Ezért meztelennek és szépnek festjük, amint a négy elem fölé emelt lábbal, a romlandó dolgokon kívül áll.

TÖKÉLETLENSÉG

(IMPERFETTIONE)

Sárgás színű ruhába öltözött nő, aki mindkét kezében békát tart. Mellette nőstény medve álljon, amely nyelvével tökéletesíti kicsinyeit.

A sárgás szín sok tökéletlen és romlásnak indult dologban felfedezhető. Ezért alkalmazzuk ebben a jelentésben.

A békákkal, amelyek a rothadásból születő állatok, szintén a tökéletlenséget jegyezte Hórapollón.[1]

A nőstény medve ivadékai szintén tökéletlenül, minden állati forma nélküli húsdarabként jönnek e világra, s csak anyjuk nyelve és folytonos szorgalma révén nyerik el formájukat. Ugyanígy nekünk is minden cselekedetünk kezdetben tökéletlen; ám ha a szorgalom nem hiányzik, a jó kezdet érdeméből beteljesedhetnek.

ELVETEMÜLTSÉG
(IMPIETA)

Rézpatina színű ruhába öltözött, kegyetlen arcú nő. Bal karjában vízilovat tart, jobb kezében pedig lefelé fordított, égő fáklyát, amellyel megperzseli a földön lévő pelikánt és fiókáit.

Az elvetemültség bűne a jámborság és igazságosság ellentéte, amelyet az ember önmaga, hazája, apja és anyja kárára gyakorol.

Rozsdaszínű ruhában ábrázoljuk, amely a rosszindulatú és ártó természet jele. Ilyenek ugyanis azok, akik tetteikkel jótevőik ártalmára törekszenek.

Baljában vízilovat tart, amely felnövekedvén megkívánja saját anyját, s ezért minden ellenállása ellenére megöli tulajdon nemzőjét.[2] Éppígy az elvetemült ember is, hogy féktelen vágyait kielégítse, aljas és hitvány módon saját feljebbvalói és jótevői ellen fordul.

Jobbjában égő fáklyát tart, amellyel megégeti a pelikánt, mert az elvetemült ember tettei nem szolgálnak másra, csakis a szeretet és a jámborság elpusztítására. Ez utóbbiakat pedig méltán jelképezzük a pelikánnal, mint Ruscello előadja *impresá*inak második könyvében, s ahogy mi is részletesen előadjuk más helyen.[3]

ÁLLHATATLANSÁG
(INCOSTANZA)

Nő, aki lábát egy nagy rákra helyezi, amilyet az állatövben szokás festeni. Sötétkék színű ruhát visel, s kezében a Holdat tartja.

A rák olyan állat, amely egyformán tud előre vagy hátrafelé haladni, akárcsak a határozatlan emberek, akik hol a szemlélődést dicsérik, hol a cselekvést, hol a háborút, hol a békét, hol a tudományt, hol a tudatlanságot, hol a társaságot, hol a magányt: csak hogy valamit próbálatlanul ne hagyjon nyelvükkel veleszületett és gyakorolt kárálásuk és határozatlanságuk, amelyet minden dolgukban táplálnak.[4] Az ilyenfajta embert nagyon kárhoztatja Johannes Scholasticus és maga Krisztus

[1] Valeriano, *Hieroglyphica* 29. *De rana. Imperfectus.* Forrása Hórapollón, *Hieroglyphica* 1.25.

[2] Valeriano, *Hieroglyphica* 28. *Impietas* és *Pietas impietati praeferenda*, vö. 17. *Impietati praelata pietas.* Forrása Plutarchos, *De solertia animalium* 4. [*Moralia* 962e], akit Cartari, *Imagini* 3. (1571, 149.) is idéz. Ugyanezt lásd a Hálátlanság *(Ingratitudine)* címszónál is.

[3] Ruscello, *Imprese* 1583, 299–303.; Otto Truchses augsburgi bíboros *impresája*. Lásd ezt a Jóság *(Bontà)* és A bűnök megbánása *(Pentimento de peccati)* címszavaknál is.

[4] Valeriano, *Hieroglyphica* 28. *Inconstantia.* Ő idézi Johannes Scholasticust is.

Urunk is, annak példáját említvén, aki az eke szarvára teszi a kezét, és aztán megbánja azt.[1]

Ruhájának sötétkék színe a tenger hullámait jelképezi, amelyek igen állhatatlanok, s időről időre változtatják színüket, mint azt bárki láthatja.

A Hold ugyancsak rendkívül változékony, legalábbis szemünk ítélete szerint. Ezért mondják, hogy az ostoba úgy változik, akár a Hold, egy órát sem tudván megmaradni egyazon állapotban.

Denevért is festhetünk melléje, amely nagyon határozatlanul repül hol erre, hol arra, mint Szent Vazul mondja a szerzetesi fegyelemről írott munkájában.[2]

[1] Lk 9,62.

[2] Szent Vazul (Basilius Caesarensis), *Constitutiones asceticae* 31.1369.

ÁLLHATATLANSÁG

(INCOSTANZA)

Lásd az Ingatagságnál *[Instabilità]*.

A SZERELEM JELE

(INDITIO D'AMORE)

Lásd a Szerelmi ítéletnél *[Giuditio d'Amore]*.[1]

IPARKODÁS

(INDVSTRIA)

Fiatal, meztelen nő, fején sisakkal, karján különféle zöld lombokkal festett fehér köpennyel, amelynek szélén a következő felirat áll: *Proprio Marte* [Saját erőfeszítéséből]. Jobb kezében meztelen kardot tartson, s megjelenése merész és harcra kész legyen.

Az iparkodás a kiválóság *[valore]* része. Képmása ezért amazéra hasonlít.

Meztelennek festjük, hogy így mutassuk: többnyire a szükségből és a nehézségekből születik.

Fején sisakot visel, mert legfontosabb része szelleme és okossága, amelyek erejét adják.

Meztelen karddal, harcra készen áll, mert iparkodni annyit tesz, mint örökösen készen állni, hogy sikerrel védekezhessünk a szerencsével vívott párviadalban.

Zöld lombokkal festett fehér köpönyege a makulátlan erkölcsre és egyenes szándékra alapozott reménység. Az iparkodást ugyanis csak ott mondhatjuk dicséretesnek, ahol a talpraesettség és eszesség végső célja valós, becsületes és erényes.

Figuránkból még az is kitetszik, hogy az iparkodás a hasznos javak megszerzésére és a veszélyes rossztól való megszabadulásra törekszik. A társadalmi életben ezért nagy előnynek számít, ha valaki erénye, köpenye és kardja révén általános hírnévre tett szert, valamint némi vagyonra is, amelyből békében megélhet.

Iparkodás

(Industria)

Nő, nagy mesterséggel csipkézett és hímzett öltözékben. Jobbjában méhkast tartson, bal kezét pedig teherhordó eszközön nyugtassa. Álljon mezítláb, s fején Plutos szobrocskáját tartsa.

Öltözéke, a méhkas[2] és az eszköz jól felismerhetővé teszik a figurát, míg Plutos szobra, akit a pogányok a gazdagság istenének tartottak, azt mutatja, hogy ez az emberi iparkodás legfőbb célja.

Meztelen lába azt jelzi, hogy az iparkodás nem tesz finom megkülönböztetéseket, hacsak annyit nem, hogy afelé húz, ami hasznot hajt; s nem is emelkedik fel semmi nemesebb dologhoz, azaz meztelen lábbal áll a földön.

[1] Lásd a Szerelmi ítélet, avagy jóslat *(Giuditio, overo Inditio d'Amore)* címszónál.

[2] A méhről mint az iparkodás jelképéről lásd Valeriano, *Hieroglyphica* 26. *De ape. Artificium*.

Iparkodás

(Industria)

Nő, aki jobbjában jogart tart, csúcsán széttárt tenyérrel, közepén szemmel. A kéz és a jogar végén két olyan szárnyacska van, mint a hírnökpálcán.

A jogar a nagyság és tettrekészség jele. A kéz az iparkodásé és a mesterségeké; s hogy a kéz a jogar tetején van, arról tanúskodik, hogy a fejedelmek és mindazok, akik másokon uralkodnak, akkor emelik fel a földről az emberi iparkodást, amikor csak nekik tetszik.

Artemidóros véleménye szerint a kéz a mesterségeket jelenti, az egyiptomiak szokásának megfelelően, mert szinte valamennyi mesterséget a kéz segítségével művelik.[1] Aristotelés ezért a kezet a szerszámok szerszámának nevezi.

A szem az okosságot jelzi, amelynek uralnia kell az iparkodást. Szárnyai pedig, amelyek a gyorsaságot jelentik, az iparkodás érdemeinek gyarapítására szolgálnak.

Iparkodás

(Industria)

Mercurius képmása, aki jobbjában hírnökpálcát, baljában fuvolát tart. Ezekkel ábrázolták a régiek az iparkodás két szülőokát, azaz az ember saját hasznát és mások gyönyörködtetését. Az elsőt a hírnökpálca mutatja, amelyről a költők azt képzelték, hogy Mercurius még a halottakat is képes feltámasztani vele; a másikat pedig a fuvola, amely a lelkek megédesítésére és a keserűségek enyhítésére szolgál.

BECSTELENSÉG

(INFAMIA)

Rút nő fekete szárnyakkal s derékig kócsagtollakkal borítva. Deréktól lefelé sárgás színű, rongyos ruhát viseljen rozsdaszínű szegéllyel. Kezében íbiszmadarat tartson.

A becstelenség olyan képzet, amelyet a gonosz életű személyekről alkotunk. Ezért festjük fekete szárnyakkal, jelezve, hogy a hírnév módjára száll, ám egyáltalán nem örvendetes, hanem gonosz.

A mondott madár tollai azt mutatják, hogy a becstelenség nagyrészt az állhatatlanság szülötte, amely az esztelenség jele; s a kócsagot igen állhatatlannak ismerjük. Ezért nevezett Martialis kócsagnak valakit, aki egyik cselekedettől a másikhoz fordult anélkül, hogy bármilyen hasznos dolgot művelt volna.[2]

A sárgát és a rézpatina színét a csalásra és általában a becstelenségre alkalmazzák. Ugyanígy az íbiszt is, amely egyes szerzők szerint igen mocskos állat. És amiképpen a rongyos ruhát becstelenségre magyarázza a köznép, úgy a lélek bűnei is eljátsszák az ember hitelét a bölcsek s tetszését Isten előtt, ahol pedig leginkább számon tartják jó hírünket.

[1] Valeriano, *Hieroglyphica* 35. *De manu. Opus.* Forrása Artemidóros, *Oneirocritica* 1.44.
[2] Martialis, *Epigrammata* 2.7.

Becstelenség

(Infamia)

Meztelen s teljes testében leprás nő fekete szárnyakkal, zilált hajjal, amint éppen egy kürtöt fúj. Homlokán a TVRPE [rút] szó olvasható, s egyik kezével feltárja csípőjét.

A lepra az Ótestamentumban a vétek jelképe volt, amely a becstelenség legfőbb szülője.

A kürt, amelyet fúj, azt mutatja, hogy hitvány híre van az emberek előtt, mert ennek a hangszernek durva és hitvány a hangja.

A homlokára írt mottó arról tanúskodik, hogy a becstelenséget mindenki jobban látja azoknál, akik azt hordozzák.

Önként feltárja csípőjét, megoldván ezzel a bűn fékét, anélkül, hogy látná vagy meggondolná tulajdon hírének káros következményeit.

BETEGSÉG

(INFERMITA)

Sápadt és sovány nő, kezében kökörcsinnel s fején ugyanebből a virágból készült koszorúval. Hórapollón ugyanis azt írja Hieroglifáiban, hogy a régiek ezzel a fűvel jegyezték a betegséget.[1] A költők pedig úgy képzelték, hogy ezzé változott át Adonis, Venus szeretője, mikor a vaddisznó szétmarcangolta;[2] így beszéli el Theokritos. A kökörcsin virágja szép bíborszínű, ám mind virágja, mind maga a növény nagyon hamar elpusztul: talán ezért jelenti a betegséget.

SZERENCSÉTLENSÉG

(INFORTVNIO)

Férfi, térdéig érő, épületromokkal telefestett sötét fakószínű ruhában, amely fedetlenül hagyja karjait és lábait. Feje fedetlen legyen. Jobb kezében a föld felé fordított üres bőségszarut tartson, baljában pedig hollót.

A szerencsétlenség, mint Aristotelés tanítja, a jó és a megelégedettség ellenében végbemenő esemény. A holló a szerencsétlenség jeléül szolgálhat számunkra, nem mintha rossz előjeleket hordozó madár lenne, hanem csak mert a költők ilyennek tartják. A szomorú események ugyanis igen gyakran valami még nagyobb rossznak az előjelei; s úgy kell tartsuk, hogy a szerencsétlen események és a romlás Isten engedelmével történik, mint ahogyan a régi jósok is úgy tartották, hogy jóslataik Jupiter akaratának jelei. Figyelmeztetések ezek tehát, hogy forduljunk vissza a gonosz cselekedetek görbe ösvényéről az erény biztos útjára, s akkor lecsillapul Isten haragja, és megszűnnek a szerencsétlenségek.

[1] A címszó idáig szinte szó szerint Baldinitól, *Mascherata* 1565, 14. (Infermità), aki Boccaccio, *Genealogia* 1.24.-re hivatkozik.

[2] Vö. Ovidius, *Metamorphoses* 10.728.

CSALÁRDSÁG
(INGANNO)

Aranyba öltözött férfi, akinek lábai közepüktől lefelé két kígyófarokban végződjenek. Mellette leopárd álljon, lábai közé lesunyt fejjel.

Csalni annyit tesz, mint valakinek megtévesztő külszín alatt kellemetlenséget okozni. Ezért viseli emberi lény képmását és öltözik aranyba, miközben lábai kígyófarokban érnek véget. A csaló ugyanis elsőre jóságot és szívélyességet mutat, hogy megnyerje az egyszerűeket és belekeverje őket fondorlataiba. Hasonlít ebben a leopárdhoz, amely fejét elrejtve és hátát mutatva bőrének szépségével sok vadállatot megtéveszt és magához csábít, majd hirtelen megfordulván elkapja és széttépi őket.[1]

[1] Plinius, *Naturalis historia* 8.62. Lásd ezt a Bujaság *(Libidine)* címszónál is.

Csalárdság

(Inganno)

Nő, gazdagon díszített ruhában és szépséges ifjú lány álarcával, ám alóla kitetsszék a rút és élemedett vénség arca.

Egyik kezében kancsót tart, amelyből víz folyik, míg a másikban tűzzel teli edényt. Ruháját többféle álarc festett képe tarkítja; mert aki szokás vagy természet folytán kettős játékot űz, az minden alkalommal jól előkészíti csalárdságát.

Csalárdság

(Inganno)

Férfi, kecskebőrrel olyan módon eltakarva, hogy arca is alig lássék ki alóla. Kezében hálót tartson, benne néhány durbinccsal, amely a keszeghez hasonló hal.

Így írja le Alciato, s *concettóját* meg is magyarázza egy latin versben, amely ekképpen hangzik:

A kecskét kedveli a durbincs. Tudván
ezt a halász, felölti bőrét annak,
s a nyomorultak hozzá odaúszván
rejtett hálóján sorra fönnakadnak.
A kéjnő éppígy csellel csalja lépre
s hálót vet elvakult szerelmesére.[1]

Csalárdság

(Inganno)

Sárgába öltözött férfi, jobbjában sok horoggal, baljában pedig virágcsokorral, amelyből kígyó tekergőzik elő.

Azért festjük kezében horoggal, amely a csalétektől rejtve belefúródik a halba és zsákmányul ejti őt, mert a csaló is így vonzza magával az egyszerű lelkeket, ahová csak akarja őket, s így készíti elő bukásukat. Horatius azt mondja erről a De Coenipetában: *Vággyal pedzi a rejtett horgot, akár a halacska.*[2]

A virágcsokor, benne a kígyóval, a jóság hamis illatát jelenti, amelyből az ártalmas tulajdonságok valódi mérge csurran.

GYALÁZÁS

(INGIVRIA)

Fiatal, de rettenetes külsejű, lángoló szemű nő, vörös ruhában. Kígyóéhoz hasonló nyelvét kiölti, s szája mindkét oldalán habzik a nyál. Kezében egy csokor tövist tartson, lábai alatt pedig mérleget.

Aristotelés Retorikája szerint a fiatalságnak szokása, hogy merészen és nagy önbizalommal gyaláz másokat, egyfelől a vér és a természetes meleg túlbősége miatt,

[1] Alciato, *Emblemata* 75. (In amatores meretricum); forrása Aelianus, *De natura animalium* 1.23. Ripa olasz versfordításban idézi.

[2] Horatius, *Epistulae* 1.7.74. Idézi és kommentálja Erasmus, *Adagia* 2.5.74. (Vorare hamum).

másfelől pedig azért, mert a fiatalok, kedvelvén a kiválóságot, úgy törekszenek mások felülmúlására, ahogyan csak tudnak. Ezért ábrázoljuk fiatalnak a gyalázást.

Rút arca és lángoló szemei azt mutatják, hogy a gyalázás a felkavarodott lélek szülötte, s ez leginkább az arcon mutatkozik meg.

Kígyóéhoz hasonló nyelve arra utal, hogy a gyalázás jórészt szavakban áll, amelyek úgy szúrnak, mintha csak hegyes tövisek volnának.

Lába alatt a mérleg annak jele, hogy a gyalázás igazságtalan cselekedet, mert olyan szidalmakat szór másokra, amelyek vagy meg nem érdemeltek, vagy pedig nem tudható, igazak-e.

Igazságtalanság
(Ingiustitia)

Nő fehér ruhában, amelyet végig foltok borítanak. Jobbjában kardot tart, baljában varangyot. A földön a törvény darabokra tört tábláit mutatjuk. A figura jobb szemére vak legyen, s lába alatt mérleget tartson.

Foltos fehér ruhája arról tanúskodik, hogy az igazságtalanság nem egyéb, mint a lélek romlottsága és foltja. Gonosztevők bűne ez, akik semmibe veszik, lenézik és lábbal tiporják a törvényt. Ezért festjük a törvény tábláit és a mérleget a fent írt módon.

Az igazságtalanság csak bal szemére lát, mert csupán a test hasznára tekint, s nem néz arra, ami valóságosabb, tökéletesebb és a lélek javára is szolgál: mert erre való volna a jobb szem, az ember jobbik fényessége.

A varangy, amely máshol előadott okból a fösvénység jele, arra tanít minket, hogy az igazságtalanság oka az önérdek és a földi kényelem vágya. Ezért nem csupán a bűnök egyike, mégpedig egyik legsúlyosabbika, hanem olyan gonosz indulat, amelyben együtt van valamennyi elvetemültség és minden egyéb bűn is.

Igazságtalanság

(Ingiustitia)

Csúf termetű nő, vértől foltos fehér ruhában, fején barbár szokás szerint turbánnal. Baljában nagy tál aranyat tartson, s erre függessze tekintetét; jobbjában pedig szablyát. Melléje a földre törött mérleget fessünk.

Azért festjük csúf termetűnek, mert az igazságtalanságot, amely gyakorta válik a népeket sanyargató általános csapások és polgárháborúk szülőjévé, igen rútnak kell tartanunk.

A szablya a hamis ítéletet jelenti, a barbár öltözék pedig a kegyetlenséget. Vértől foltos fehér ruhája az igazság bemocskolt tisztaságára utal, s ugyanerre szolgál a tál arany is, mert az igaztalan és kapzsi bíró csupán az arany szépségére fordítja tekintetét, azaz akaratát és gondolatait. Mivel pedig nem tudja egy kézben tartani ezt a mérleggel és az értelemmel, az utóbbiak a földre esnek, ahol eltapossák őket, mint valami csekély értékű dolgokat.

FALÁNKSÁG

(INGORDIGIA)

Rozsdaszínbe öltözött nő, baljában polippal. Mellette strucc álljon.

A falánkság, ha egészen szabatosak akarunk lenni, a táplálékul szolgáló dolgok iránti rendezetlen étvágy, s ez bűnösebb amannál, amelyet torkosságnak vagy dőzsölésnek nevezünk. Rozsdaszínű öltözékben festjük, mert a rozsda felfalja a vasat, noha nem származik belőle haszna, amiként a falánk ember is mindent egyforma közönyösséggel zabál fel. Ezt mutatja a strucc is, amely felfalja és megemészti a vasat.

Ugyanezt jelenti Hórapollón szerint a polip, amely egyéb étel híján önnön húsával él.[1]

[1] Valeriano, *Hieroglyphica* 27. *Omnium abliguritor;* Hórapollón, *Hieroglyphica* 2.113. Vö. Aelianus, *De natura animalium* 1.27.

Falánkság

(Ingordigia)

Csúf külsejű, rozsdaszínbe öltözött nő, amint éppen kihányja a megevett ételt. Jobbjában a scarusnak vagy tengeri papagájnak nevezett halat tartsa, baljában pedig orsóhalat vagy ingolát, amelyet a latinok tengeri menyétnek vagy hebriasnak is neveztek.

A scarus hal mifelénk ismeretlen, mivel mint mondják, csak a Carpathus-tengerben lakik, és szinte soha nem vándorol messzebb a trójai szirtfoknál. Ezt különösen falánk halnak tartják, mert mint Aristotelés írja, a halak között egyedül neki szokása a négylábú állatokhoz hasonlóan járni-kelni és füvet legelni; és mert nagy kapzsiságában minden nála kisebb halat felfal, majd jóllakván kihányja őket.[1] Teste a keszegéhez hasonlít.

Az orsóhal, mint Hórapollón mondja, száján keresztül szül, s amint megszülte ivadékait, azonnal fel is falja őket, ha azok nem eléggé készek a menekülésre.[2]

Falánkság

(Ingordigia)

Nő nagy hassal, amely az élősködő falánkságot jelenti. Kezében áttetsző üvegedényt tart tele piócával. Amiképpen ugyanis a pióca természeténél fogva mindaddig le nem válik áldozata testéről, amíg fel nem fordul, úgy a falánk ember sem hagy fel a zabálással egészen addig, amíg maga a falánkság a torkába nem szorítja a levegőt.

HÁLÁTLANSÁG

(INGRATITVDINE)

Rozsdaszínbe öltözött nő, aki kezében kígyót simogat. Fején víziló fejét hordozza, s az állat bőrének többi része köpenyéül szolgál. Lásd erről Hórapollónt.[3]

Hálátlanság

(Ingratitudine)

Vénasszony, jobbjában a hippopotamus vagy másként nílusi ló két körmével, hogy ezzel mutassa, milyen utálatos dolog a hálátlanság. Hórapollónnál olvassuk, hogy a régiek is ilyen értelemben alkalmazták a víziló körmét, aminek már okát is adtuk az elvetemültség figurájánál.[4]

A régiek a kutyái által felfalt Acteonnal is jelképezték a hálátlanságot, s innen ered az a Theokritosnál található közmondás: *Nutri canes, ut te edant* [Nevelj kutyát, s felfal téged].[5]

[1] Aristotelés, *Historia animalium* 2.17. (508b), 8.2. (591b) és 9.50. (632b) (a kérődzésről); 8.2. (591b) (füvet eszik). Ripa forrása Valeriano, *Hieroglyphica* 30. *De scaro. Ingluviosus.*

[2] Valeriano, *i. h. De hebriade. Voracitas insatiabilis*; Hórapollón, *Hieroglyphica* 2.109.

[3] Lásd ehhez az Elvetemültség *(Impietà)* címszót.

[4] Lásd ehhez az Elvetemültség *(Impietà)* címszót.

[5] Theokritos, *Idyllia* 5.38.

Hálátlanság

(Ingratitudine)

Borostyánba öltözött nő, egyik kezében hím és nőstény viperával, amelyek közül a hím a nőstény szájába dugja a fejét.

A hálátlanság a durva és hitvány lélek gonosz indulata, amely elfeledteti az emberrel az Istentől és felebarátaitól nyert jótéteményeket. Az ilyen ember nem tekint a jelen javaira, hanem folyton a jövőre sóvárog rendezetlen étvággyal.

A borostyán a hálátlanságot jelenti, mert a fát vagy a falat, amely támasza volt felfutásában és növekedésében, végül viszonzásképpen kiszárítja és földre dönti.

Ugyanezt jelenti a nőstény vipera is, amely a társától élvezett édes venusi gyönyörűségek fizetségeképpen leharapja a hím fejét, melyet amaz gyakran a nőstény szájában tart, s így elpusztul.[1]

Erről a tárgyról eszembe jut Marco Antonio Cataldi úr egy szonettje is, és nem tudom megállni, hogy le ne írjam az olvasók gyönyörködtetésére.

Te minden bűn s mocsok teli kamrája,
Istennek s nékünk veszett ellenségünk,
pestisnél undorítóbb betegségünk,
Sátán s Aleppó fia s cimborája,

te ádáz gyűlölője jámborságnak,
kapásban gyors, adásban lassú féreg,
felejtője minden jótéteménynek,
bemocskolója hitnek, barátságnak,

te farkas, undok griff, förtelmes hárpja,
ki folyton nősz, ahelyett, hogy megszűnnél,
s minden erényt egyben kívánsz lenyelni,

ki Fösvénységgel születtél egy ágyba:
távol légy tőlem, hiszen minden bűnnél
rútabb dolog háládatlannak lenni.

ELLENSÉGESSÉG

(INIMICITIA)

Nő, lángnyelvek nyaldosta fekete ruhában. Jobbját fenyegetően felemeli, míg baljában angolnát tart. Mellette a földön egy kutya és egy macska viaskodjék egymással.

Fekete ruhája a lángokkal a búskomorsággal párosult haragot jelenti, amelyek együtt alkotják a tartós ellenségességet. Ez ugyanis nem pusztán a haragban áll, amely a szív mélyére ereszti gyökereit, és azokat bosszúvággyal és a felebarát ártal-

[1] Az igen elterjedt motívum antik forrása Aelianus, *De natura animalium* 1.24. Ripa számos lehetséges forrása közül az egyik Valeriano, *Hieroglyphica* 14. *De vipera. Uxor inimica marito.* Így írja Hórapollón is, *Hieroglyphica* 2.59.

mával táplálja. Erről a haragról szokás mondani, hogy az a bosszúra vágyó szív körüli vér fellobbanása, s ezt jelezzük a lángokkal. Hanem hozzájön ehhez még a búskomorság is, amelyet az orvosok a fekete epének tulajdonítanak, s ezt jelenti a fekete szín; ez az, ami nem hagyja feledni az elszenvedett sérelmek emlékét.

Az angolna, valamint a kutya és a macska ugyanezt jelentik. Az előbbi ugyanis magányos állat, s ellenségességből távol marad a többi haltól, mint Hórapollón mondja;[1] az utóbbiak pedig egymással természettől fogva ellenségességben élnek.

GAZTETT

(INIQVITA)

Tüzes lángokba öltözött, sebesen rohanó nő.[2]

Azért festjük futás közben, mert sehol sem lelhet nyugalmat: mindenre gyanakszik, s minden apró mozdulat megrémíti és félelemre gerjeszti, amin örökös futással próbál segíteni. Tűzbe öltözik, mert a gaztett úgy égeti az elvetemült lelkeket, mint a tűz a száraz deszkát.

NYUGTALANSÁG

(INQVIETVDINE)

Fiatal lány sokszínű ruhában, kezében papírforgóval, amilyet a gyermekek pörgetnek a szélben. Ilyenek ugyanis a nyugtalan emberek, akik soha egyetlen dologban sem állnak meg szilárdan. Ezért is öltöztetjük sokszínű ruhába.

A lélek nyugtalansága

(Inquietudine d'animo)

Komoran álló nő, jobbjában szívvel. Efölött órát tart, baljában pedig olyan zászlócskát, amely a szelet mutatja.

Azért ábrázoljuk ilyen módon, a szívre helyezett órával és a zászlóval, hogy megmutassuk: amiképpen az óra és a széljelző zászló örökösen mozgásban vannak, úgy a nyugtalan lelkű ember sem lel soha megnyugvásra, hanem jobban szeret folyvást ide-oda hányódni a lelkét gyötrő ellentétes érzelmek hátán.

HATÁROZATLANSÁG

(IRRESOLVTIONE)

Ülő öregasszony sokszínű ruhában, fején fekete kendővel s mindkét kezében egy-egy éneklő hollóval.

Határozatlannak azokat nevezzük, akik a dolgok sokféleségének és nehézségének ismeretében nem tudják eldönteni, mi is felelne meg nekik leginkább. Ezért ábrázoljuk ülve.

[1] Valeriano, *Hieroglyphica* 29. *De anguilla. Sibi soli natus;* Hórapollón, *Hieroglyphica* 2.103. Cartari, *Imagini* 12. (1571, 473.) ugyanezt mondja az angolnáról, Aelianus *De natura animalium* 3.17.-re hivatkozva.

[2] Doni, *Pitture* 1564, 7v.

Ruhájának sok színe a dolgok sokféle látszatát mutatja, amelyek az embert határozatlanná teszik.

Öregnek festjük, mert az öregség számos tapasztalata révén ugyancsak határozatlanná teszi az emberi cselekvést. Ennek a kornak ugyanis, amely sokkal inkább ismeri önmagát a többinél, jó oka van minden dolgon tépelődni, s nem vág beléjük olyan határozottan, mint az ifjúság.

Két kezébe egy-egy éneklő hollót adunk, amelyeknek dala mindig ugyanaz: *Cras! cras!* [holnap! holnap!], mert a határozatlan emberek napról napra halasztgatják, amit pedig nagy szorgalommal művelniük kellene. Ezért mondja Martialis:

„Holnap" akarsz, mindig csak „holnap", Postumus, élni.
Monddsza, mikor lesz itt már az a holnapi nap?
Hol van e holnap, ugyan mily távol? S merre hazája,
Perzsia népei közt, Armeniába' talán?
Nestor s Priamus éveit éri utól ez a holnap.
S vajjon mily áron kél ez a holnapi nap?

Élni te holnap akarsz? Hisz' késő már ma is élni:
Postumus, az csak a bölcs, már aki tegnap is élt.[1]

A feje köré csavart fekete kendő az intellektus sötétségét és zűrzavarát jelzi, a benne kavargó sokféle gondolat miatt, amelyek határozatlanná teszik.

ÁRTATLANSÁG
(INNOCENZA)

Fehérbe öltözött fiatal szűz, fején virágkoszorúval, karján bárránnyal.

Azért festjük koszorúval és szűzi ruhában, mert az ártatlanok elméje érintetlen és makulátlan. Ezért mondják, hogy az ártatlanság a szabad és tiszta emberi elmét jelenti, amely tudatlanságtól mentesen, makulátlan lélekkel és a lelkiismeret háborgása nélkül gondolkodik és cselekszik minden dologban.

A bárány az ártatlanságot jelenti, mert sem erejében, sem szándékában nem áll, hogy bárkinek is ártson. Ha pedig megsértik, nem gerjed fel, s nem gyullad bosszúvágyra, hanem türelmesen és ellenkezés nélkül tűri, hogy elvegyék előbb gyapját, majd életét is. Így kell annak tennie, aki Krisztushoz akar hasonlítani, *aki elnémul nyírója előtt,*[2] mint a szent könyvek mondják róla, ő lévén a legnemesebb módon az ártatlanság ideája.[3]

Ártatlanság vagy tisztaság
(Innocenza, ò Purità)

Pálmával koronázott fiatal lány, aki talapzatra helyezett tálban mossa két kezét. Mellette bárány vagy juh álljon.

Az emberi lélek ártatlansága, avagy tisztasága olyan, mint az élő folyó futó vizének csillogása. Ezt meggondolván nagyon is illik hozzá a tisztaság neve. Ezért a régiek, arra akarván esküdni, hogy ártatlanok valamely elvetemült bűnben, amellyel vádolták őket, vagy azt akarván kinyilvánítani, hogy semmiféle szennyes tett nem terheli őket, a nép nyilvánossága előtt megmosták kezüket. Ezeknek makulátlanságával és a víz tisztaságával elméjük makulátlanságáról és tisztaságáról tettek tanúságot.

Ezért alkalmazták a régiek hieroglifáikban az egymást mosó két kezet, mint Pierio Valeriano közli 35. könyvében.[4] Szent Cyprianus pedig a De Livore című könyvében arra buzdít bennünket, hogy emlékezzünk rá: Krisztus az ő népét bárányainak nevezi, így figyelmeztetvén rá, hogy keresztényi ártatlanságunkat és tisztaságunkat mindig épen és sértetlenül megőrizzük.[5]

Szent Ambrus ama verset magyarázván: *A te termeted hasonló a pálmához,*[6] a pálmakoszorút az ártatlanságra és tisztaságra érti, amellyel Isten a szent keresztségben való újjászületésünkkor megajándékoz minket.

[1] Martialis, *Epigrammata* 5.58.1. (CsJ).
[2] Iz 53,7.
[3] Ugyanígy mondja Valeriano, *Hieroglyphica* 10. *De ove. Mansuetudo* is.
[4] Valeriano, *Hieroglyphica* 35. *De manu. Innocentia.*
[5] Így mondja Valeriano, *Hieroglyphica* 10. *De ove. Innocentia* is.
[6] Én 7,8.

ENGEDETLENSÉG

(INVBIDIENZA)

Vörösbe öltözött nő, lábai alatt zabolával, hajdíszében pávatollakkal. Jobbját szilárd elhatározásának jeleként magasba emeli. A földön áspiskígyó feküdjék, mely egyik fülét a földre nyomja, a másikat pedig farkával dugaszolja el.

Az engedetlenség nem más, mint az isteni vagy emberi előírások önkényes áthágása.

Vörös ruhája és magasba emelt karja a makacsság velejárói, amely az engedetlenség oka.

A fék azt mutatja, hogy az engedetlent tulajdon szenvedélyeinek szerelme ama törvények és parancsok önkényes elvetésére indítja, amelyeknek pedig az igazságosság nevében engedelmességgel tartozunk; mivel ezeket nevezik metaforikusan a népek fékjének.

Fejét pávatollak díszítik, mert az engedetlenség az önteltségből és a kevélységből származik.

Az áspiskígyó az engedetlenséget jegyzi, mert eltömíti füleit, hogy ne hallja bűvölőjét, és ne kelljen engedelmeskednie neki, mint Dávid bizonyítja az 57. zsoltárban: *Az ő dühössége mint a kígyóé, és mint a süket áspiskígyóé, mely eltömi fülét, s nem hallja hangját bűvölőjének, s a varázslás mérgében jártas igézőjének.*[1]

ÁRMÁNY

(INSIDIA)

Páncélba öltözött nő, sisakdíszén rókával, sűrű ködbe burkolózva. Jobbjában meztelen tőrt tartson, baljában három dárdát, s a földön zöld fű közül kígyó emelje ki fejét.

Az ármány a felebarát ellen titkon végrehajtott cselekedet. Ezért fegyverkezik, így mutatván ama lelket, amely tőrrel és dárdával, azaz közelben és távolban egyaránt ártani szándékozik.

Sisakdíszén azért visel rókát, mert minden gondolata a rászedésen jár.

A köd a homályt és a titkos fondorlatokat jelenti, amelyek az ármány útját vigyázzák.

A kígyó az ármányos emberhez hasonlít a közmondás szerint: *Latet anguis in herba* [Kígyó lappang a fűben],[2] amelyet valamennyi kommentátor erre az értelemre magyaráz.

Ármány

(Insidia)

Páncélba öltözött nő, bal karján pajzzsal, jobbjában hálóval, amelyet a régiek az ármány jelképének tartottak.

[1] Zsolt 58,5.
[2] Vergilius, *Eclogae* 3.93.

Pittakos, a hét görög bölcs egyike, amikor Phrynónnal, az athéniek nagy erejű kapitányával kellett megütköznie, pajzsa alatt hálót vitt magával, amelyet az alkalmas percben előrántott, a mondott Phrynónra vetette, s így legyőzte őt.[1]

INGATAGSÁG
(INSTABILITA)

Sokszínű ruhába öltözött nő. Jobbjával leveles nádra támaszkodjék, s lába alatt labdát tartson.

Az ingatagság azért ölt sokféle színt, mert az ingatag ember gondolatai sebes váltakozásban kergetik egymást.

Törékeny nádra és labdára támaszkodik, mert nincs olyan állapot, ahol az ingatag elme bizton megállna s megkapaszkodhatna; mivel ez hasonló a leginkább mozgékony és legkevésbé biztos dolgokhoz.

Ingatagság vagy állhatatlanság
(Instabilità, ouero Incostanza)

Nő sokféle színű ruhában, aminek fentebb már okát adtuk. Hiénán lovagoljon, vagy ezt az állatot tartsa bármi más módon, ahogyan a legjobbnak ítéli az, aki őt ábrázolni szándékozik.

Ingatagoknak azokat nevezzük, akik rövid időn belül, ok nélkül és alaptalanul váltogatják véleményüket. Ezért festjük mellé a hiénát, amely sosem egyforma és változatlan, hanem hol erős, hol gyenge, hol merész, hol félénk; gyakran hímnek mutatkozik, majd nősténynek;[2] így hát ésszerűen mondhatjuk, hogy fellelhető benne az igazi ingatagság, mint Hórapollón tanúsítja.

INTELLEKTUS
(INTELLETTO)

Páncélba és aranyos ruhába öltözött férfi, fején aranyozott sisakkal s jobbjában gerellyel.

A férfi, akit ilyen módon leírtunk, az intellektus tökéletességét mutatja, amely bölcs tanácsokkal felfegyverezve könnyűszerrel ellenáll bárkinek, s fényesen ragyog minden szépséges és dicséretes művében. Azt is jelenti ez, hogy igen nagy szükség van rá mind háborúban, mind békében.

Fején aranyozott sisakot visel, így mutatván, hogy az intellektus az embert szilárddá és bölccsé s mások szemében dicséretessé, kedvessé és értékessé teszi, amilyen értékes az arany, és szilárddá, amilyen szilárd az acél.

[1] Diogenés Laertios, *Vitae philosophorum* 1.74. Az ezt követő bírói ítélet azonban Athén javára döntött.

[2] Valeriano, *Hieroglyphica* 11. *De hyena. Morum instabilitas.* Forrása Aelianus, *De natura animalium* 1.25.

A gerely azt jelenti, hogy az intellektusból származik mindaz az erény, amelylyel az ember képes megvédeni magát. Az intellektus ugyanis királyként trónol legnemesebb részünkön, s hatalma van parancsot és törvényt osztani a szenvedélyek népének, amely nélküle csak csődületre és folytonos zaklatásra volna képes mibennünk.

INTELLEKTUS
(INTELLETTO)

Aranyba öltözött, merész külsejű ifjú, fején aranykoronával vagy mustárból font koszorúval. Haja szőke legyen, és szép fürtökben göndörödjék. Feje tetejéről láng csapjon fel. Jobbjában jogart tartson, baljával pedig a mellette álló sasra mutasson.

Az intellektus természettől fogva romolhatatlan, és nem öregszik. Ezért festjük fiatalnak.

Aranyszínű ruhája lényének tisztaságát és egyszerűségét jelzi, mivel, mint azt már elmondtuk, az arany a legtisztább minden fém között.

Haja méltó cselekedeteinek szépségéhez.

A korona és a jogar ama uralom jelképei, amelyet az intellektus lelkünk valamennyi szenvedélye és az akarat fölött gyakorol, mely utóbbi nem törekszik semmi olyasmire, amit az intellektus előbb ne javasolt volna neki.

A láng a természetes tudásvágy, amely a felfogóképesség szülötte. Ez ugyanis örökké a magasabb és isteni dolgokra törekszik, ha nem hagyja magát eltéríteni az érzékek által, amelyek szívesen hajlanak a föld alacsony dolgai felé.

Az, hogy a sasra mutat, a megértés aktusát jelenti. Az intellektus jellemzője ugyanis, hogy cselekvése önmaga felé fordul, és legyőzi a sast, minden madarak és állatok leggyorsabbikát a sebes repülésben, valamint az éles látásban is.

A mustár égeti az ember száját és kitisztítja a fejét. Ezzel jelképezzük az idő múlásával letisztult s a szenvedélyek köde vagy a tudatlanság sötétje által el nem homályosított intellektus nagy cselekedeteit. Lásd erről Pierio 57. könyvét.[1]

MEGÉRTÉS

(INTELLIGENZA)

Aranyba öltözött nő, aki jobbjában gömböt, baljában kígyót tart, s fejét virágok koszorúzzák.

Megértésnek elménknek az általa felfogott dologgal való egységét nevezzük. Azért öltözik aranyba, mert fényes, tiszta és ragyogó kíván lenni; nem közönséges, hanem nemes, magasan a köznép és az alacsony sorúak tudása fölött: mindezt magukban foglalják az arany egyedülálló tulajdonságai.

Ehhez képest kevés változtatás kellene ama Intelligencia ábrázolásához, amely a filozófusok szerint az égi szférákat mozgatja. Mivel azonban legfőbb szándékunk az emberi cselekedetektől és tudástól függő dolgok bemutatása, ezért csak erről az egyről beszélünk.

A gömb és a kígyó azt mutatják, hogy a magas és kifinomult dolgok megértéséhez először a földre kell leereszkednünk, amint a kígyó teszi, s a földön való járásunk során amannak az égieknél tökéletlenebb dolgait megértenünk. Ezért adjuk baljába a kígyót, jobbjába, nemesebbik kezébe pedig a gömböt.

Fején a virágkoszorú azt mutatja: testünk melyik részében lakozik ez a tehetség, amellyel a dolgokat megértjük. A virágok azt tanúsítják, hogy a megértés természeténél fogva a lélek tökéletessége, jó illatuk pedig ama jó hírt és kedvező benyomást példázza, amelyet a megértés önmagáról mások elméjében kelt.

Megértés

(Intelligenza)

Nő, jobbjában lituusszal, avagy madárjóspálcával, baljában teleírt táblával.

Azt mutatja ez, hogy a megértés többnyire a tapasztalatból vagy könyvek tanulmányozásából születik, ezt könnyű felfogni az eddig mondottakból.

[1] Valeriano, *Hieroglyphica* 57. *De sinapi. Intellectus efficacia.*

ELSZÁNTSÁG ÉS ÁLLHATATOSSÁG

(INTREPIDITA ET COSTANZA)

Fehérbe öltözött erős, pirospozsgás ifjú, aki meztelen karral száll szembe egy támadó bika lendületével és tartóztatja fel azt.

Elszántságon túlbuzgó erőt értünk, amely a hitványság és gyávaság ellentéte. Akkor mondunk valakit elszántnak, ha a józan ésszel összeférhető cél érdekében nem retten meg olyasvalamitől, amitől még szilárd lelkek is félni szoktak.

Meztelen karjai azt mutatják, hogy bízik saját erejében. A bikával való szembeszállás próbájára pedig, amely állat feldühítve rendkívül vaddá válik, csupán a végsőkig elkeseredett erő vállalkozik.

INVENCIÓ

(INVENTIONE)

Ahogyan Firenzében, Ferdinánd nagyhercegnél ábrázolják.

Szép nő, fején egy pár Mercuriuséhoz hasonló szárnnyal. Lábainál nőstény medve áll kölykét nyalogatva, így mutatván, hogy még csak kevéssel ezelőtt szülte, s nyalogatván hozza őt tökéletes formájára.

IRIGYSÉG

(INVIDIA)

Öreg, sovány és csúf vénasszony ólomszürke arccal. Meztelen bal mellét szorosan köréje tekeredő kígyó mardossa. Mellette hidra álljon, s kezét ezen nyugtassa.

Az irigység nem más, mint a más baján való örvendezés vagy jó sora miatti gyötrő keserűség, amely az embert belülről pusztítja és emészti.

Soványsága és szürke színe azt mutatják, hogy a gyűlölködés többnyire a hidegségből fakad. Márpedig az irigység jéghideg, s a szeretet minden tüzét és melegét elfojtja magában.

A bal mellét mardosó kígyó azt a furdalást jelképezi, amelyet az irigy ember folyton érez mások szerencséje miatt, mint Horatius mondja Episztoláiban: *Csonttá fogy, ki irígy, ha a szomszéd hája növekszik.*[1]

Azért festjük mellé a hidrát, mert ennek bűzhödt lehelete és dögletes mérge hatásosabban öl minden más állaténál. Hasonlóképpen az irigység is szüntelenül mások testi és lelki javainak tönkretételén fáradozik. És amint a költők elbeszélése szerint a hidra egyik fejét levágva még több nő a helyébe, azonképpen az irigység is annál nagyobbra dagad, minél inkább próbálja az ember kiirtani őt az erény eszközével. Jól mondja Petrarca egy szonettjében:

Irigység, ellensége az erénynek,
hány nemes, jó tervét üzöd te vissza![2]

És Ovidius a Metamorfózisok 2. könyvében:

Szivét és keblét undok szőr borítja,
és gyilkos méreggel teli a nyelve,
amire csak lehell, azt elszárítja,
és vigalomra sosem fordul kedve.
Arcát vigyorra akkor fintorítja
csupán, ha mást lát kínokban fetrengve.
Dühétől álom sem jöhet szemére,
olyan féltékeny mások örömére.

Magát olyankor fortyogva emészti,
ha más vigasság ábrázatját ölti,
ezért az egyért meg nem enged néki,
s dühét ha rajta nem, magán kitölti.
Hol árthat: csupán ezt az egyet nézi,
miként tudná vetélytársát megölni.
Fejét lesunyva próbál elcsámpázni,
a szép Minervát hogy ne kelljen látni.[3]

Irigység
(Inuidia)

Csúf és sápadt vénasszony. Teste aszott, szemei vakok, ruhája rozsdaszínű, lába meztelen, hajába kígyók fonódnak; és mindehhez kezében tartott saját szívét eszi.

Öregnek festjük, mert ha azt mondjuk: hosszú és réges-régtől tartó háborút visel az erénnyel, még nem is mondtunk sokat.

Fején haj helyett kígyók nyüzsögnek, gonosz gondolatainak jelképeként. Hiszen mindig mások kárán töri magát, és folyton mérget csepegtetne lelkükbe. Így magának

[1] Horatius, *Epistulae* 1.2.57.
[2] Petrarca, *Canzoniere* 172.1. (MZ).
[3] Ovidius, *Metamorphoses* 2.775.; Anguillara, *Metamorfosi* 2.290–291.

perc nyugtot sem hagyván, tulajdon szívét eszi, ami az irigység jellemzője.[1] Ezért mondta Giacomo Sannazaro:

Fiam, a bősz Irigység önmagát emészti,
de tudd meg, fának árnyékánál nem valósabb,
és mint varázslat, bármely percben kész enyészni.[2]

Irigység
(Inuidia)

Sápadt az arca, ösztövér a teste,
de keble forr szurokszínű epével,
a nyelvén gyilkos méreg ül, s epedve
csak más bajára les kancsal szemével.
Mert nem vidítja fel, csak mások veszte,
csak mások kárán tud teljes szívével
örülni; másképp lelke bútól száraz,
s ha más vigadhat, néki szörnyü gyász az.[3]

Irigység
(Inuidia)

Vénasszony hitvány, rozsdaszínű ruhában. Egyik kezét a szájára teszi, olyan módon, mint az alacsony sorú dologtalan nők szokták. Görbe szemmel nézzen oldalra, s mellette sovány kutya álljon. Ez ugyanis, mint sok dolgából kitetszik, igen irigy állat, s mindenki más javait magának akarná. Sőt Plinius azt mondja, hogy ha a kutyát kígyó marja meg, az egyfajta füvet eszik a méreg ellen, ahogyan a természet tanította rá; ám eközben nagy irigységében gondosan ügyel rá, hogy az emberek meg ne lássák.[4]

Rosszul öltözött, mert ez a bűn különösen az alacsony sorúak és a köznép között honos.

Száján tartott keze annak a jele, hogy az irigység nem másoknak árt, hanem elsősorban magának, s hogy főként a semmittevésből ered.

[1] Vö. Diogenés Laertios, *Vitae philosophorum* 6.5., aki Antisthenésnek tulajdonítja a mondást: amiként a rozsda a vasat, úgy rágja az irigyeket szenvedélyük. Ez magyarázza a rozsdaszínt is.
[2] Sannazaro, *Arcadia* 6. egl. 13.
[3] Ovidius, *Metamorphoses* 2.775. Ripa Cartaritól, *Imagini* 12. (1571, 471.) átvett olasz versfordításban közli.
[4] Plinius, *Naturalis historia* 25.91.

Irigység
(Inuidia)

Oly méreg az Irigység, mely az ember
vérét kiszívja, agyát elemészti,
s az irigyet végső romlásba dönti.
Mert fáj neki, ha másnak sorsa jót hoz,
kínlódik és nyög, bőg, mint az oroszlán,
és látszik, hogy nyomorúságos lelkét
a gyűlölet fenékig eltorzítja.
Mert ferde szemmel néz a más javára,
szíve jeges, ám rettentő dühétől
a teste forró izzadságban fürdik,
és gyilkos méregtől csöpögő nyelvvel
harapja, marja, akire gyanakszik.
Arcát holtsápadt krétaszín borítja
mintegy jeléül belső fájdalmának,
s nyomorú testét az örök gyötrődés
végképp aszottá és torzulttá tette.
Bármit lát, fájdalom s gyűlölség néki,
a fényt kerüli, a jót keserüli,
akármi éri, mindent rosszra fordít,
étel-itallal meg sosem elégül,
percet sem alszik, nincsen nyugovása,
szerencsétlen szivét folyvást emészti
a bősz irigység, e rettentő átok,
gyilkos betegség, nem gyógyuló tályog,
amelyre orvos nem tud orvosságot.[1]

Irigység
(Inuidia)
Alciato szerint.

Sápadt és rút vénasszony,
ki viperák husát zabálja folyton
együtt saját szivével.
Örökké fürkész két kancsal szemével
nyugvásra sosem lelhet.
S bármerre jár a földön,
kezében száz tüskés nyilat hord, melyet
tulajdon mérges vére

[1] *Poetae latini minores,* ed. Baehrens, 153–154. A verset a reneszánsz korában Vergiliusnak tulajdonították. Ripa Cartaritól, *Imagini* 12. (1571, 470.) átvett olasz versfordításban közli.

fest ocsmány feketére.
Ez hát az Irigység rettentő képe.[1]

FOHÁSZKODÁS
(INVOCATIONE)

Vörösbe öltözött nő, fején tűzlánggal, s hasonló láng csap ki száján is.

A fohászkodás az isteni segítség erős vágyakozással való hívogatását és a reá való várakozást jelenti.

Helyesen festjük tehát a két lánggal, amelyeknek egyike a szájában, másika a fején tűnik fel. Ezek ugyanis azt mutatják, hogy az igazi és eredményes fohászkodás nem csupán szavakban, hanem az elme szándékában is áll; ha a fohászkodással helyes és szükséges dolgot kérünk, az isteni jóakarat könnyen megadja azt.

HARAG
(IRA)

Fiatal nő, pirospozsgás testszínnel. Minthogy Aristotelés Fiziognómiájának hatodik és kilencedik könyve szerint a lobbanékony emberek válla nagy, arca duzzadt, szemei vöröslőek, homloka kerek, orra hegyes, orrlyukai tágak, ezért mindezt ilyennek is festhetjük rajta. Páncélban ábrázoljuk, sisakdíszén lángot és füstöt okádó medve fejével. Jobbjában meztelen kardot, baljában pedig égő fáklyát tartson. Ruhájának színe vörös legyen.

Azért festjük a haragot fiatalnak, mert mint Aristotelés írja a Retorika 2. könyvében, a fiatalok lobbanékony természetűek, és könnyen gyulladnak haragra. Készek engedni a dühösség ösztönzésének, amely többnyire teljesen úrrá lesz rajtuk. Ennek oka az, hogy törekvő természetűek lévén nem tűrik a lenézést, és keserűen fájlalják, ha úgy érzik, hogy gyalázat esett rajtuk.

A medve fejét azért adjuk rá, mert ez az állat a leginkább fogékony a haragra.[2] Innen a mondás: *Fumantem ursi nasum ne tetigeris* [Ne érintsd a medve füstölgő orrát], mintha csak a melléje festett tűz és füst a haragot és a lélek felindultságát jelentenék. Lásd erről Pierio 11. könyvét.[3]

A meztelen kard azt jelenti, hogy a harag könnyen kap a vashoz, és gyorsan nyit utat a bosszúállásnak.

Az égő fáklya a haragvó ember szíve, amely folytonosan tűzben ég és fogyatkozik.

Arca duzzadt, mert a harag a vér forrongása okán gyakran elváltoztatja a testet. Ez látszik lángra lobbant szemein is.

[1] Alciato, *Emblemata* 71. (Invidia). Forrása Ovidius, *Metamorphoses* 2.768. Ripa olasz versfordításban idézi.

[2] Lásd ezt az Ingerültség *(Sdegno)* címszónál is.

[3] Valeriano, *Hieroglyphica* 11. *De ursu. Ira.* A mondás Martialis, *Epigrammata* 6.64.27. parafrázisa.

Harag

(Ira)

Vak nő feketével hímzett vörös ruhában, habzó szájjal. Fején díszként rinocérosz fejét viselje, s melléje páviánt helyezzünk.

Statius a Thebais 7. könyvében Mars trák földön álló házát leírva azt mondja, hogy sok más egyéb mellett ott volt a harag is, s vörösnek állítja őt az alábbi szavakkal: *Jő a vak Elvetemültség és a vörös Harag is már.*[1] A harag ugyanis a vér mozgásából születik, s folyton bosszúra, mások kárára és halálára törekszik. Ruháját ezért hímezzük feketével.

[1] Statius, *Thebais* 7.48.

A rinocérosz olyan állat, amely nehezen dühödik fel, sőt igen hosszú ideig kell őt ehhez bosszantani; ám ha egyszer feldühödött, rettenetesen vaddá válik.[1] Ezért mondta Martialis Epigrammáinak 1. könyvében:

Míglen az orrszarvút ingerli remegve az őrhad,
És a nagy állatban késik a feldühödés,
Már félnek, hogy az ígért küzdelem elmarad ekképp':
Végül jól ismert, zord dühe újra kitör.[2]

Az egyiptomiak, amikor haragot akartak jegyezni, páviánt festettek, mivel ez minden más állatnál lobbanékonyabb természetű. Lásd erről Pierio Valeriano 6. könyvét.[3]

Azért ábrázolják vadnak és habzó szájúnak, mert ha az emberen úrrá lesz a harag, elveszíti az értelem fényét, és mind szavaival, mind tetteivel mások ártalmára törekszik. Ezért mondják:

A harag oly kegyetlen, szörnyü ösztön,
amely a lelket homályba borítja,
s a vért gyilkos forrongásra hevíti.
Tajtékot üt ki a szederjes ajkon,
s a szívbe üszköt vetve fellobbantja
vágyát a bosszúálló pusztításra.
Az embert romlásába így taszítja,
értelmét elborítja vak dühével,
s a gyenge lelket elszakítja minden
égi tanácstól: így vezérli végül
el üdvösségétől, örök halálba.

És Petrarca a 197. szonettjében:

A düh rövid téboly, de fékezetlen
hosszú tébollyá lesz, mely megszállottját
szégyenbe rántja, s olykor vad halálba.[4]

HASZONLESÉS
(INTERESSE PROPRIO)

Feketébe öltözött öregember, aki egyik kezében horgászbotot tart, a másikban pedig gereblyét. Egyik oldalán kakas álljon, a másikon farkas.

[1] Valeriano, *Hieroglyphica* 2. *De rhinoceronte. Iracundia ex tarditate ferocior*. Ő idézi Martialis alábbi versét is. Illusztrációja nyilvánvalóan Dürer közismert rinocérosz-metszetén alapul, s a rá következő *Robustus* címszónál utal is rá, hogy ezt az állatot a X. Leónak küldött indiai orrszarvú képmásáról ismeri.

[2] Martialis, *Spectacula* 22.1. (CsJ).

[3] Valeriano, *Hieroglyphica* 6. *Iracundia* és Hórapollón, *Hieroglyphica* 1.14. Idáig a címszó – a harag meghatározásától eltekintve – Baldinitól, *Mascherata* 1565, 47–48. (Ira).

[4] Petrarca, *Canzoniere* 232.12.

A haszonlesés az embernek saját kényelmére áhítozó rendezetlen vágya, s az emberi vágyakozás különbözőségétől függően sok és különféle tárgyat érint. Közönségesen azonban a vagyon megszerzését és megőrzését értjük rajta. Ezért festjük öregnek, mint Aristotelés teszi a Poétikában, mert az öregkor természettől fogva a leginkább hajlamos a kapzsiságra, amely a haszonlesés kútfeje.

A horgászbot azt mutatja, hogy a haszonlesés gyakran ösztönöz mások iránti jótéteményekre, ám mindig önérdekből, sohasem az erény szavára, amelynek célja nem lehet kevésbé nemes önmagánál. A horgászbottal ugyanis a horgász olyan szándékból ad ételt a halnak, hogy ezáltal megfoghassa és kiránthassa a vízből.

Az önérdeknek ugyanezt a velejáróját mutatja a gereblye is, minthogy ez olyan villás végű szerszám, amellyel használója bármit csakis önmaga felé húzhat.

Fekete öltözéke arról tanúskodik, hogy amiképpen ez a szín már nem alakítható át semmilyen más színné, úgy a haszonleső is szilárdan gyökerezik saját bűnében és kényelmében, s haszonlesése mélyen elsötétíti az erény fehérségét.

Mivel a haszonleső folytonosan saját javainak másoktól való féltésében él, s emiatt lelkével és érzékeivel örökösen éberen kell vigyáznia azokra, ezért kakast helyezünk melléje a fent mondott formában.

A farkast azért állítjuk oldalára, mert a haszonlesés természete eme állatéra hasonlít, lévén szüntelenül kapzsi és falánk.[1]

Haszonlesés

(Interesse)

Csúf, sovány és meztelen férfi, testén keresztbevetett farkasbőrrel. Fülei is a mondott állatéra hasonlítanak, s mindkét karjával nagy kapzsisággal ölel át egy gömböt, amely a világot jelképezi. Így festette meg a kiváló tehetségű és kitűnő ítéletű Gieronimo Maffei luccai festő.

ITÁLIA, TARTOMÁNYAIVAL ÉS NÉMELY SZIGETEIVEL

(ITALIA CON LE SVE PROVINCIE, ET PARTI DE L'ISOLE)

Amiképpen Commodus, Titus és Antoninus érmein ábrázolva látjuk.

Fényűzően pompás és gazdag öltözetű, gyönyörű nő, vállán köpennyel, glóbuszon ülve. Fejét tornyok és várfalak koronázzák. Jobbjában jogart vagy gerelyt tart (mert mindkettővel ábrázolják a mondott érmeken), baljában pedig különféle gyümölcsökkel teli bőségszarut. Mindemellett pedig egy szépséges csillagot is fessünk feje fölé.

Itália Európa része. Kezdetben Hesperiának nevezték Hesperus után, aki Atlas testvére volt, s mikor bátyja elűzte, Spanyolországnak és Itáliának is nevét kölcsönözte. Ám az is lehetséges, mint Macrobius írja 1. könyve 2. fejezetében, hogy nevét Venus csillagáról kapta, amelyet este Hesperusnak neveznek, mivel Itália eme csillag nyugtának van alávetve. Hívták valaha Oenotriának is, akár az itt termő bor kiválósága miatt – mert a görögök οἶνος néven nevezik a bort –, akár Oenotrius után, aki a szabinok királya volt. Végezetül az Itália nevet Italusról,

[1] Vö. Kapzsiság *(Avaritia)*.

Szicília királyáról kapta, aki Itália lakosait a földművelésre tanította és törvényekkel látta el. Ő arra a vidékre jött, ahol utána Turnus uralkodott, s az országnak saját nevét adta, mint Vergilius írja az Aeneis 1. énekében:

> *Ám van egy ország, hangzik gráj neve Hesperiának,*
> *termékeny televényű föld, ősrégi, had-értő;*
> *oenotrus nép lakta; de most – az a hír – az utódok*
> *Ítaliának mondják már, fejedelme nevéről.*[1]

Ma mi is Itáliának nevezzük arról, aki valaha itt uralkodott. Timaios és Varro szerint azonban a marhákról nevezik így, amelyeket a régi görögök *itali* néven hívtak, s amelyek szép számban s kiválóak voltak itt.[2]

1 Vergilius, *Aeneis* 1.530. (LI).
2 Így mondja, Varróra utalva, Valeriano, *Hieroglyphica* 3. *Equus. Italia* is.

De hogy unalmassá ne váljék fejtegetésem a nevekről, amelyeket a világnak ez a legnemesebb része viselt, többet nem is beszélek róluk, hanem áttérek a fenti képmás ruhájának és egyéb tartozékainak rövid magyarázatára. Annyit mondok tehát, hogy szépnek ama dolgok méltósága és nagy kiválósága miatt festjük, amelyek régtől fogva megvoltak s mindmáig megtalálhatók benne. Petrarca ezért Franciaországból hazatérve s Itália földje felé közelegve nagy örömmel mondta:

Isten előtt kedves, szentséges föld, üdvöz légy!
Biztos vára a jóknak, és félelme kevélynek!
Hány nemes ajkad tette neved híressé máig!

Vergilius pedig a Georgica 2. könyvében, hasonlóképpen lenyűgözve e föld nagy szépségétől, így szól:

Sáturnus gabona- s bajnok-nevelő televénye,
üdv neked, óh nagy Anyánk![1]

Strabón Geográfiájának 6. könyvében, valamint Dionysius Halicarnassus Róma történetének elején Itáliáról szólva kimutatják, mennyire dicséretre méltó föld ez, hiszen legnagyobb részén mérsékelt levegő uralkodik, ami az itteni életet nyugalmassá teszi. Emellett sokféle házi- és vadon élő állattal s madárral szolgál az ember hasznára, mégpedig nemcsak szükségeinek kielégítésére, hanem gyönyörködtetésére és időtöltésére is.

A szép csillagot a fent elmondott okból helyezzük feje fölé.

Gazdag és pompás ruhába öltöztetjük, mert ebben a nemes tartományban sok mély folyót és gyönyörű tavat, számos kitűnő hideg és meleg vízzel szolgáló forrást találunk, telve különféle természetadta erényekkel az ember felüdülésére, egészségének megőrzésére és gyönyörködtetésére. Ugyancsak Vergilius mondja a Georgica 2. könyvében:

Vagy földézzem, amely fent és lent habzik, a tengert?
Mondjam a nagy tavakat? bő Láriusunkat? esetleg
téged, a tenger Bénácust, vész-víz kavaróját?
Zengjem a réveket is? Lucrínus gátjait inkább?
Vagy hogy nagy hörgéssel mint lázad fel a sóslé,
ott, hogy a visszatörő tajték mennydörgeti messze
Július árját, és tyrrhén örvény az Avernust?[2]

Bőségesen megvannak itt nemcsak a gazdagság és fényűzés céljára bányászott különféle fémek, hanem sokfajta márvány és más értékes kő is, amelyekről a mondott Vergilius a fenti helyen így folytatja:

Még ugyanitt föltárja a föld sok ezüstnek is ágát,
sőt arany-ár özönét, számos réz-ércnek erével.[3]

[1] Vergilius, *Georgica* 2.173. (LI).
[2] Vergilius, *Georgica* 2.158. (LI).
[3] Vergilius, *Georgica* 2.165. (LI).

Tornyokból és falakból készült koronája eme páratlan és ragyogó tartomány városainak, vidékeinek, várainak és falvainak díszét és nemességét mutatja, amelyekről ezt mondta a Költő a Georgica 2. könyvében:

Ehhez a számos erős várost, (nagy munka gyümölcsét),
és ama sok, magas ormon emelt, ember-keze-rakta
bástyafokot s a folyókat vedd, lenn ős falak alján.[1]

A jobbjában tartott jogar vagy gerely egyaránt ama uralom jelképei, amelyet valamennyi más nemzet fölött gyakorol, nem csupán fegyvereinek, hanem műveltségének ritka nagy erénye és kiválósága folytán is. Kurtára fogom azonban dicséretemet, és elhagyok sok említésre méltó dolgot; csupán annyit említek még, amennyiről többször idézett költőnk tesz tanúságot Georgicájának 2. könyvében:

Ez hona hősök erős népének: a marsus, a lándzsás
volscus, a vész-edzette ligur s a sabellus utódok,
s büszke Camillus, sok Decius, Marius, viadalhős
Scípiadák innen keltek mind, – végre, te, Caesar,
legjelesebb, aki római várak alól diadallal
Ázsia legvégén leigázod a dicstelen indust.[2]

A különféle gyümölcsökkel telt bőségszaru termékenységét jelenti, amellyel felülmúlja a világ valamennyi más tartományát. Földje bővében van ugyanis mindama jó tulajdonságnak, amellyel az emberi élethez szükséges javakat hiánytalanul megteremni képes. Jól tanúsítják ezt Vergiliusnak ugyanott olvasható szavai:

Ám sem az erdőkben gazdag méd föld, sem a pompás
Gangés és az aranyhomokos Hermus se ragyog túl
híreden, Ítaliánk! Szebb vagy, mint India, Bactra,
szebb Pancháia dús, tömjén-termő fövenyénél.[3]

És kissé alább:

Csak buja búza virul, csak a bacchusi massicus önti
tűznedüjét, és mindenhol víg nyájak, olajfák.
Harcszerető, meredek paripák itt törnek a síkra;
szent habod itt mos, Clítumnus, hószínüre barmot
és oltári bikát, amelyet visz az isteni templom
nagy máglyáira dísz-vonulásban a római polgár.
Innen örök tavasz int, nyár zsendül a többi havakban,
kétszer vemhes a juh, kétszer virul ágon a termés.[4]

[1] Vergilius, *Georgica* 2.155. (LI).
[2] Vergilius, *Georgica* 2.167. (LI nyomán).
[3] Vergilius, *Georgica* 2.136. (LI).
[4] Vergilius, *Georgica* 2.143. (LI).

Azért ül a leírt módon a földgömbön, hogy így mutassa: Itália az egész világ úrnője és királynője, mint annak nyilvánvaló bizonyságát adták a régi rómaiak, s most mindennél jobban tanúsítja a Legfőbb Főpásztor, aki nagyobb és előbbre való bármely más személynél.

LIGURIA
(LIGVRIA)

Sovány, kemény külsejű és érett nő, sziklán vagy szirten ülve. Arannyal hímzett ruhát, vértet és fején sisakot viseljen.

Jobbját emelje magasra, s nyitott tenyerének közepére szemet fessünk. Baljával pálmaágat nyújtson kecsesen előre. Jobb oldalán kormánylapát legyen, bal oldalán pedig pajzs két vagy három dárdával.

Liguria, mint Biondo mondja, Itália első tartománya, amely az Appenninektől a Toszkán-tengerig terjed. Cato, Sempronius és Béróssos szerint Liguria a nevét Ligustustól, az egyiptomi Phaeton fiától kapta, aki apjával együtt még azelőtt

telepedett meg ezen a földön, mielőtt a görögök Attikából s Henotrius Arkadiából ideérkezett volna.

Ezt a vidéket azután Genovesatónak is nevezték Genováról, a tartomány legfőbb és legnemesebb városáról.

Azért festjük soványnak és sziklán ülve, mert e tartomány legnagyobb része terméketlen. Biondo szerint a rómaiak, akik Itáliának annyi vidékére küldték el telepeseiket, sem Genovába, sem eme tartomány más helyeire nem küldtek senkit sem, attól félvén, hogy katonáik a mondott okból nem tudnak majd itt megélni. Strabón pedig 5. könyvében azt írja, hogy mivel Genovesato az Appenninek hegyein fekszik, ezért parasztjainak, hogy valami élelmet termelhessenek, sziklás és sanyarú helyeket kell feltörniük, sőt sziklákat kell széthasítaniuk. Ugyanezt mondja Cicero is a Rullus elleni beszédében: *A ligurok nyersek és faragatlanok.*[1]

Arannyal hímzett ruhája a pénz, arany, ezüst és más kincsek nagy gazdagságát mutatja. Ezekben ugyanis bővelkedik ez a nép, amely gazdagságát nagy fáradsággal és érdemekkel szerezte meg az idők során és gyarapítja mind a mai napig, mint azt Giovan Maria Cataneo bőségesen leírja Genovájában.[2]

A baljában tartott pálmaág azt jelzi, hogy ez a növény nem kevés tisztességet szerez a tartománynak minden évben, amikor ragyogó ágait a legfőbb főpásztor nagyböjtben megáldja s nagy tisztelettel szétosztja valamennyi jeles bíboros, prelátus és más egyházfő között.

Nyitott jobbja, tenyerén a szemmel eme nép iparkodását jelzi, amellyel különféle mesterségek révén pótolják e földnek természettől való szűkösségét, s gondoskodnak a kellemes élethez szükséges valamennyi dologról, mint a mondott Cataneo tanúsítja alábbi versében:

Férfiainkat a tágas szellem, a nem remegő szív
formálta, s az erős kar, győztes erőfeszítésre.[3]

A figurát vad külsejűnek festjük, mellvérttel, sisakkal, pajzzsal, dárdával és könnyű öltözékben, mert Strabón 4. könyve és Biondo szerint a ligurok mindig kitűnő és bátor katonák voltak, pajzsot használtak, és értettek a gerelyvetéshez. Jordanes barát, Róma dolgainak krónikása azt mondja, hogy ez a nép sokáig vonakodott Róma igájába hajolni, s bátor lélekkel hosszú ideig ellenállt neki. Livius pedig vadságukról megemlékezvén azt mondja, hogy ezek az emberek szinte arra születtek, hogy foglalkoztassák a római katonákat, mert nagy tehetségre volt szükség az ellenük való hadakozásban. Nem is volt még egy tartomány, amely ennyire megedzette volna a rómaiak harckészségét és erejét, akár a tartomány sziklás hegyei miatt, amelyek között ellenük harcolni kellett, akár pedig a mondott ligurok ereje és bátorsága miatt, akik egy perc pihenést sem engedtek a rómaiaknak.[4] És noha Livius és más komoly szerzők által elbeszélt hadi kiválóságukat ama

[1] Cicero, *In Rullum* 35.
[2] Cataneo, *Genova* f. 1v skk.
[3] Cataneo, *Genova* f. 1r (15–16. sor).
[4] Livius, *Ab urbe condita* 39.1.

régi időkben tanúsították, mindazonáltal napjainkban még nagyobb vállalkozásokban tűnnek ki vitézségükkel, nagy dicsőséget és tisztességet szerezvén maguknak. Nem hallgathatok ezek között arról a győzelemről, amelyet Biagio Asareto aratott Alfonz aragóniai király fölött. Magát a királyt is foglyul ejtette Giacomo Giustiniano, Chios szigetének ura, a hadsereg egyik vezére, akinek nagy kiválóságáról még mindig szól a fáma. Ennek a dicsőséges győzelemnek során esett fogságba János, Navarra királya és testvére, Henrik trónörökös, mint azt Nápoly históriájában és a Collennuccio által ebből készített összefoglalás 6. könyvének 128. lapján olvassuk.

Elhagyom a többi csodálatos vállalkozás történetét, megannyi híres lovag és kapitány hőstetteit, akik különböző időkben hoztak dicsőséges hasznot uraiknak.

A melléje festett kormánylapát így eme tartomány nemes köztársaságának kitűnő kormányzatát jelenti, valamint a hajózásban való szakértelmét, amelyet e tengeri állam nem csekély hozzáértéssel gyakorol különféle céljaira háború és béke idején. Számos nagy hírű szülötte parancsolt ugyanis a tengereken, és parancsol mindmáig. Itt van Christoforo Colombo, akinek fényes híre örökké élni fog: ő a természet csodájára, győzhetetlen lélekkel és egyedülálló okossággal addig megközelíthetetlen helyekre jutott el, és annyi századon át az ismeretlenségben rejtőző új világokra lelt. Vagy Francesco Maria urbinói herceg, ez az egyedülállóan erényes és okos férfi, aki a pápai és velencei seregek fővezére volt. Nicolò Spinola, II. Frigyes császár hadseregének generálisa. Ansaldo di Mare, ugyanannak generálisa. Princisvale Fiesco, magának a görög császárnak másodgenerálisa, aki Milétos szigetét kapta adományul.

És mit mondjak Giovanni Giustinianóról, a Chios urai közül való kapitányról, aki ritka talentumai és nagy kiválósága révén Konstantin konstantinápolyi császár tengeri és szárazföldi seregeinek fővezérévé lett? Vagy Andrea Doriáról, a pápa, a francia király, V. Károly császár és Fülöp spanyol király admirálisáról? Vagy Giovan'Andrea Doriáról, aki ugyancsak a spanyol király generálisa volt? És hol hagytam Helvius Pertinaxot, akit erénye és kiválósága a római császárság élére emelt? Ami azonban a legnagyobb dicsőséget hozta e tartománynak, az az Anyaszentegyház különféle méltóságait elnyert főpapok, püspökök, bíborosok és pápák végtelenül nagy száma, közöttük IV. Ince, V. Adorján, V. Miklós, IV. Sixtus, IX. Ince és II. Gyula.

Sokkal többet is mondhatnék még; ám hogy szószátyárnak ne tűnjek, minden egyebet elhagyok, megjegyezvén, hogy ez a nagyszerű tartomány sokkal nagyobb dicséretet érdemel az enyémnél.

TOSCANA

(TOSCANA)

Gyönyörű nő, akit gazdag ruha s afölött a nagyhercegség hermelinnel bélelt vörös bársonypalástja takar, fején a nagyhercegi koronával. Palástja alatt különlegesen finom lenből készült fehér inget viseljen. Balján különféle fegyverek legyenek, s az Arno folyó szakállas, hosszú hajú öregember képében, aki könyökére dőljön egy vizét ontó korsó fölött, homlokán bükkből font koszorúval. Heverjen mellette oroszlán is, jobbján pedig *all'antica* oltár legyen, rajta a pogányok régi, hamis szokása szerint való különféle papi eszközökkel. Baljával vörös liliomot és könyvet tartson kecsesen.

Számos neve volt ennek a tartománynak, így Tirrenia, amelyet a kaldeus Bérossos említ Régiségeinek 1. könyvében. Trogus 2. könyve szerint ezt a nevét Tirrenusról, Atius fiáról kapta, aki Strabón 5. könyve szerint Idiáról küldött ide telepeseket. Atius ugyanis Hercules és Omphales fia volt, aki az ottani nagy éhínség folytán kénytelen volt népe egy részét elbocsátani, sorsot húzatván és nagyobb részüket Tirrenus vezetésére bízván. Ők erre a földre érkezve Tirreniának nevezték el azt.[1] A rómaiak később Dionysius Halicarnassus szerint Etruriának nevezték, s látván az itteniek tehetségét és jártasságát az isteni szolgálatban, amelyben minden más népet felülmúltak, olyan nagyra becsülték őket (mint Dionysius és Livius egybehangzóan állítják), hogy ebbe a tartományba küldték fiaikat nem csupán a műveltség, hanem a szokások és a vallás elsajátítására is.[2] Végül a Tuscia vagy

[1] Vö. Hérodotos, *Historiae* 1.94.
[2] Livius, *Ab urbe condita* 9.36., vö. 1.19–21.

Toscana nevet kapta, Festus Pompeius szerint első királyáról, Tuscusról,[1] Hercules és Araffa fiáról, aki a Tanais vidékéről jött ide, ahol a gianigenik először cositóvá, majd királlyá tették. Ezt a nevet erősítette meg áldozatbemutatásuk, amelyet e nép, mint mondtuk, kiváló módon gyakorolt, s amiről Plinius is említést tesz 3. könyve 8. fejezetében.[2]

Szépnek festjük, mert ez a nemes tartomány, Itália fényes és gyönyörűséges ékessége bővelkedik a természet és művészet minden kívánatos adományában: éghajlata kitűnő, levegője egészséges, földjei termékenyek, nem szűkölködik tengerben, kikötőkben, folyókban, forrásokban és kertekben, telve van híres és nagy városokkal, pompás magán- és középületekkel s előszámlálhatatlanul sok gazdagsággal; s azonfelül otthont ad számos, minden mesterségben és művészetben, tudományban és bölcsességben, háborúban és békében egyaránt híres és jártas, idegenből ide vándorolt tehetségnek.

Nagyhercegi öltözéke és koronája e híres tartománynak azt a kiváltságát jelzi, amely a legfőbb ékességére szolgál: hogy ugyanis a Mediciek fényes háza nagy titulusokkal, dicső tettekkel és minden más módon öregbítette Toscana hírnevét. Hiszen ki ne hallotta volna a Lorenzók, Cosimók és méltó utódaik nevét és jeles hősi tetteit, akikkel kiválóságuk és nagyságuk miatt a világ legjelesebb uralkodóházai kívántak rokonságba kerülni?

A vörös liliomot azért adjuk kezébe, hogy legfőbb városának jelvényével jegyezzük a tartományt. Ez a város ugyanis szinte egész Toscana székhelye és kormányzója.

A könyv azt jelzi, hogy e nemes tartomány művelt emberekben és mindenfajta tudományban gazdag, s egymaga három neves egyetemet tart fenn, mégpedig a perugiait, a sienait és a pisait.

A palástja alatt viselt fehér öltözéke becsületes szokásait, tiszta elméjét és őszinte hitét jelenti, annak megfelelően, amit alább vallásosságáról előadunk.

Oldalára az Arnót, legfőbb folyóját helyezzük, amely fél Toscanán keresztülhalad, s amelytől oly sok kényelemben és haszonban van része, amint azt a mondott folyó leírásánál, a maga helyén olvashatjuk.[3]

Az oldalánál heverő fegyverek azt mutatják, hogy Toscanában mindig voltak és ma is vannak jeles és hírneves hadviselő férfiak, akik között nem mulaszthatom el külön is megemlíteni a luccaiakat, mint eme hivatás kiváló és verhetetlen gyakorlóit. De ez okból az egész tartomány mind részeiben, mind egészében nagyobb dicséretet érdemel, mint ami tőlem telik.

A régi pogány oltár a mondott eszközökkel a régi istenek iránti hamis vallásosság jelei, amiről Toscana annyira híres volt, hogy egyetemet tartott, ahová a rómaiak és egész Latium jöttek szertartást és rítust tanulni. Doktoraik pedig olyan nagy elismerésben és tiszteletben részesültek, hogy a római szenátus és nép a közügyek nehézségei és válságos események idején az ő profán isteneiktől kért útmutatást és

[1] Festus Pompeius, *De verborum significatione* 15.30.23.
[2] Plinius, *Naturalis historia* 3.50.
[3] Vö. Folyók; Arno *(Fiumi; Arno)*.

törvénymondást. Világosan látszik ebből, hogy minden időben nagy volt e nép jámborsága és vallásossága.

E tartomány Krisztus Urunk igaz tiszteletének mostani idejében is híres szentjeiről. Csak Lucca jeles és ősi városában mindmáig harminchatuk szent tetemei láthatóak, s akkor még nem is szóltunk a tartomány egyéb városairól. Ugyancsak nagy hírt szerzett neki az Anyaszentegyház számos kiemelkedő főpapja, akik nem a hamis, hanem az igaz vallást követve váltak a szeretet, a jóság és minden más erkölcsi és keresztény erény tükrévé és példájává. S ma is vannak számosan, akik nagyobb dicséretet érdemelnek, mint amire az én nyelvem képes: hiszen ki tudná eléggé előszámlálni a jeles Francesco Maria del Monte bíboros dicsőségét és hősi erényeit, akit nem csupán bíborosi fenségéért csodál és tisztel mindenki, hanem személyének uralkodói méltóságáért is, lévén a világ egyik legrangosabb családjának sarja.

És ez a jeles tartomány nem csupán számos tagot adott az Anyaszentegyháznak, hanem kiváló és hasonlíthatatlan jóságú egyházfőket is, mint Linust, aki méltán volt közvetlen utóda az Apostolfejedelemnek az Anyaszentegyház kormányzásában. Ő is Toscana szülötte volt, szent életű férfi, aki nagy nevet adott e tartománynak. Sokan követték őt a későbbi időkben, akik szentségükkel, tanításukkal és kiemelkedő cselekedeteikkel méltán kitüntették magukat, akiket azonban a rövidség kedvéért most mellőznöm kell. Ám semmiképpen sem mellőzhetem a nagy I. Leót: hiszen ki ne csodálná nevének szentségét és mélyenszántó tanítását, ránk maradt írásait és ezekhez méltó bátorságát és tekintélyét? Hiszen ő volt az, aki jelenlétével és egyszerű szavaival megfélemlítette és megfékezte ama Totilának, Itália pusztítójának haragját, akit az általa keltett zűrzavar miatt Isten ostorának neveztek.[1]

Mostani főpapunknak, VIII. KELEMENNEK mindenki világosan láthatja csodálatos szentségét, kitűnő és igazságos kormányzását; és mindenki csodálja Őszentsége szentséges elméjét, gyakorta könnyekkel öntözött imáit, és azokat is, amelyeket népével végeztet a legszentebb Szentséghez; valamint számlálhatatlan sok egyéb cselekedetét, amelyek mind egyedülállóan nagy szeretetéről és ritka példás szentségéről tesznek tanúbizonyságot. Minden vállalkozása virágozzék tehát boldog főpapsága idején, Isten kegyelmével, a keresztény nép nyugalmára és általános békéjére, s az isteni tisztelet és az egyház ügyeinek gyarapodására; s így maradjon majd dicsőséges emlékezet e főpapról, akit kegyeskedjék Isten még hosszú időn át megőrizni.

UMBRIA

(VMBRIA)

A régiek módjára öltözött öregasszony, fején sisakkal, magas hegyek tövén állva, amelyek testét jórészt árnyékba borítják. Jobbjával fénylő templomot emeljen ki az árnyékból, s tekintetét erre függessze; baljával egy sziklára támaszkodjék, amelyről nagy bőséggel víz zuhog alá, s a szikla fölött szivárvány íveljen. A figura egyik oldalára ikerpárt fessünk, akik virágokkal és gyümölcsökkel teli bőségszarut tartsanak, a másikra pedig nagy, fehér bikát, a háttérben változatos dombokkal és szép síkságokkal.

[1] A későbbi kiadásokban itt Attila neve szerepel.

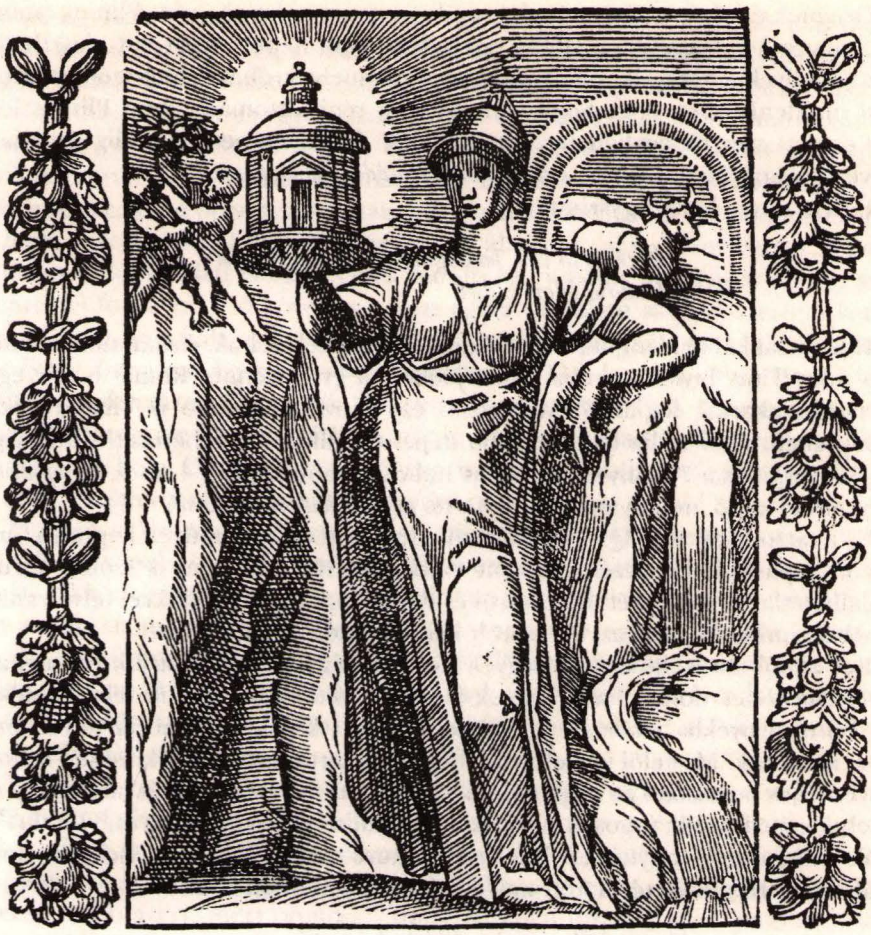

Ez a tartomány, mint némelyek gondolják, az *imber*, azaz eső szótól kapta Umbria nevét, minthogy lakosai a görögök hite szerint mentesek maradtak az özönvíz esőitől; ám ez merő koholmány, mert a Szent Genezis az ellenkezőjét tanítja.[1] Ezért helyesebb az a magyarázat, hogy az Umbria szó az *ombra*, azaz árnyék szóból ered, amit az is alátámaszt, hogy a közel fekvő Appenninek magas hegysége valóban árnyékot vet a tartományra.[2]

Az utóbbi időben a tartomány egy részét spoletói hercegségnek nevezik,[3] amely Biondo elbeszélése szerint Longinustól, Itália első exarchájától nyerte nevét. Egy részét, ismétlem, mert feltett szándékom, hogy Umbriát a régi szerzőket követve írom le, akik Umbriához számították a tartománynak eme szabin vidékét is.

[1] 1Móz 7,21.
[2] Botero, *Relationi* 1593, I. 77.
[3] Uo.

Öregnek és régies ruházatúnak festjük, mert az umberek, mint Plinius tanúsítja 3. könyve 14. fejezetében, Itália egyik legrégibb népe;[1] ezért is terjeszthették róluk némelyek a görögök ama költött meséit, amelyekről az imént szót ejtettünk. Annyi mindenképpen igaz, hogy Umbria igen régi tartomány, amit Plinius fenti helye és más szerzők egybehangzóan állítanak. Sarja, Propertius pedig azt írja 4. könyve 1. elégiájában: *Umbria, sok nagyhírü családod istene pártol.*[2]

És a mantuai költő úgyszintén:

Ó, te dicső vén, boldognak temiattad tartják
Umbria ódon földjét.

Fején sisakkal ábrázoljuk, mert az umberek erősek voltak, és bámulatos harcosok, s mint Titus Livius mondja 9. könyvében, a győzedelmes Rómát is fenyegették, s el is akarták foglalni.[3] Megerősíti ezt Giovanni Botero is Világkrónikája 1. könyvében, ahol Itália legharcosabb népének állítja az umbereket.[4] Tanúságot tesz róla Vergilius a 7. könyvében, Silius Italicus A pun háború 4. és 8. könyvében[5] és a mantuai költő, mondván: *Umbria harcos népétől jött büszke lovak.*

Ez a tartomány adta Q. Sertoriust, aki nem kevésbé volt művelt koponya, mint bátor és tapasztalt hadvezér, amiként Suida tanúsítja. És nem is szólok korunk számlálhatatlanul sok egyéb harcosáról és derék kapitányáról, akikkel telve vannak a históriák, mint jól tudja az, aki kedvét leli az effélék forgatásában.

Két okból ábrázoljuk nagy hegyek tövében. Egyfelől így akarjuk bizonyítani, hogy természetes dolog, ha a hegyek árnyékot vetnek az alattuk fekvő vidékre; ezért borul árnyékba testének egy része, és ezért kapta az Umbria nevet, mint feljebb mondtuk. Másfelől így jelezzük, hogy ez a tartomány Itália közepén fekszik, amelyet teljes hosszában az Appenninek szelnek át, s ilyen módon a tartomány is e hegyek között fekszik; jogosan nevezik tehát Itália köldökének Varro,[6] Plinius[7] és mások. Világosan bizonyítja ezt Francesco Mauro da Spello a Francisciados címen Szeráfi Szent Ferenc életéről írott műve 1. könyvében, mondván:

Nemde Itália gazdag földjének közepén sem
lelsz bővebben termő tájra ennél, melynek
zsíros földjét ketté Thybris vágja vizével,
ott, ahol Assisi várát hordja a büszke hegyoldal?
Innen mondták volt, hogy eljön a hős, ki merészen
megtöri majd Erebusnak uralmát.

Jobbjában ragyogó templomot emel, mert Umbriában születtek ketten is a szerzetességnek ama vezéralakjai közül, akiket az egész világon a legnagyobbaknak

1 Plinius, *Naturalis historia* 3.112.
2 Propertius, *Elegiae* 4.1.121.
3 Livius, *Ab urbe condita* 9.37.
4 Botero, *Relationi* 1593, I. 77.
5 Silius Italicus, *De bello Punico* 8.446.
6 Varro, *De lingua Latina* 5.71.
7 Plinius, *Naturalis historia* 3.109.

tartunk. Egyikük Norciai Szent Benedek atya, aki alatt immár harminc más szerzetesrend is vitézkedik, s ez a monasztikus rend hatvan pápát, számos keleti és nyugati császárt, királyokat, hercegeket, fejedelmeket, grófokat, császárnőket, királynőket, hercegnőket és egyéb asszonyokat, nemességük, a szent tanításban való jártasságuk és szent életük folytán egyaránt jeles személyeket adott a világnak. Másikuk Szeráfi Szent Ferenc atya Assisiből, a kisebb testvérek szerzetének, azaz a kapucinusoknak, az obszervánsoknak, a konventuálisoknak, a megújított harmadrendnek, a kordásoknak és sok egyebeknek alapítója, akik Szent Ferenc regulája szerint és védelme alatt éltek és élnek mindmáig; s akiket az Úristen e nagy szent érdemeinél fogva és az ő követése végett egyre sűrűbben sarjaszt szerte a keresztények között, meghallgatván az Anyaszentegyház imádságát: *Isten, aki Egyházadat Szent Ferenc érdemeinél fogva új fiakkal gyarapítod etc.* El is hagyom most Szent Klárát, számtalan sok szüzek fejét, akik kolostoraikban szolgálnak a fenséges Istennek, valamint számos egyéb szent férfit és nőt is, akikkel gazdagon ékeskedik a szentek katalógusa. S hogy Umbria a régi időkben is telve volt vallásossággal, arra Propertius utalt 4. könyvében: *Umbria, sok nagyhírü családod istene pártol.*[1]

Melléje a Velinus-tó szörnyűséges vízesését festjük, amelyet most Piè di lucónak neveznek, s amely nem csupán e tartományban, de egész Itália-szerte ismert. Akkora ugyanis az alázúduló víz mennyisége és esésének magassága, hogy robaja tíz mérföldre is elhallatszik, a szemtanúk nagy csodájára és rettenetére. Itt a lezúduló víz felverte, örökösen szállongó vízpára és a rajtuk megtörő napsugarak miatt nap mint nap szivárványt láthatunk, amelyet latinul *iris*nek neveznek. Ezért mondja Plinius 2. könyve 62. fejezetében: *A Velinus-tónál mindennap feltűnik a szivárvány.*[2]

Így látjuk ezt ma is. És noha a szivárvány többnyire esőt jelent, a szóban forgó tünemény mégsem lehet eső jele, mert nagyon különleges, és csak tiszta napokon látni, amikor az ég a legfényesebben ragyog. Ezért inkább a felverődő vízpára cseppjein megtörő napsugarak okozhatják. Nem is ezért olyan jeles ez a hely, hanem inkább azért, mert pontosan Itália közepén fekszik, mint Vergilius írja az Aeneis 7. könyvében:

> *Ítaliában bent, borzasztó bérc-orom alja*
> *egy mindenfele emlegetett, híres helyet őriz,*
> *Ampsanctus völgyét: a vadon sürü lombfala védi*
> *kétoldalt komoran, közepében meg dübörögve*
> *szólnak a szirtek a forgatag örvények folyam-útján.*
> *S egy szörnyű szakadék, Dísnek szelelő-lyuka tátong*
> *erre, mutatják is, hova torka a mély Acherónnak*
> *felköpi dögleletes gőzét, de a rémes Erínys*
> *itt oson el – s ég-föld fellélegzettek utána.*[3]

[1] Propertius, *Elegiae* 4.1.121. Lásd ugyanezt följebb is.
[2] Plinius, *Naturalis historia* 2.153.
[3] Vergilius, *Aeneis* 7.563. (I.I).

Nem ok nélkül illeti a bőségszaru, mert mint Strabón mondja Geográfiájának 7. könyvében, *az egész tartomány igen termékeny.* Megerősíti ezt Propertius is a hazájáról Tullushoz írt epigrammájában:

Hát itt – itt, hol a dombhátak völggyé szelidülnek,
dúsgazdag földjén jórögü Umbria szült.[1]

Annyira termékeny ez a tartomány, hogy egyes helyeit, mint például a Rosea Reatina nevezetűt, Caesar Vopiscus és M. Varro Itália zsírjának nevezik.

Ugyanezt erősíti meg Botero[2] s más régi és modern szerzők is. Stephanus a De urbibusban azt mondja, hogy Umbriában az állatok évente kétszer ellenek, ráadásul gyakran ikreket, amiként a nők is sokszor kettőt szülnek, és a fák is kétszer hoznak virágot és termést. Ugyanígy tapasztaljuk a mi korunkban is. Ezért helyénvaló, hogy az Ikrek tartsák a bőségszarut; és okkal mondhatjuk róla, amit Vergilius állít Itáliáról: *Kétszer vemhes a juh, kétszer virul ágon a termés.*[3]

Végül fehér bikát azért állítunk a figura oldalára, mert ez a tartomány gyönyörű bikákat nevel: hatalmasakat és nemritkán fehéreket, amelyeket a rómaiak nagyra becsültek, s triumfusaikhoz és áldozataikhoz gyakran használtak, megfürösztvén őket előtte a Clitumnus vizében. Így ír erről Vergilius a Georgica 2. könyvében:

Szent habod itt mos, Clítumnus, hószínüre barmot
és oltári bikát, amelyet visz az isteni templom
nagy máglyáira dísz-vonulásban a római polgár.[4]

És Silius Italicus A pun háborúban ugyanerről szólván:

Mevaniából jó Varenust, kinek bő aratással
Fulginiának adóz mezeje, s a Clitumnus néki
hűs habjával hószinü, büszke bikát mos.[5]

A 8. könyvben pedig:

Hömpölygő szent habjaival hol a Clítumnus vize
mossa az istennek szentelt bikaborjat.[6]

Francesco Mauro pedig a Francisciados 3. könyvében:

Szép mezejét látod szomszédos Mevaniának,
bő föld ez, hol a szent parton legelő bika testét
Clítumnus vize mossa fehérre.

[1] Propertius, *Elegiae* 1.22.9. (HIK).
[2] Botero, *Relationi* 1593, I. 78.
[3] Vergilius, *Georgica* 2.150. (I.I).
[4] Vergilius, *Georgica* 2.146. (I.I).
[5] Silius Italicus, *De bello Punico* 4.544.
[6] Silius Italicus, *De bello Punico* 8.450.

Körben dombok és síkságok legyenek, hogy így érzékeltessük a hely természetét: mert Umbria gyönyörű völgyekkel, dombokkal és síkságokkal áldott. Ezért mondja Silius Italicus A pun háború 6. könyvében:

Most a pun Umbria földjét, dombját mind elözönli,
hol meredek csúcsról sziklákra ereszkedik Todi,
vagy hol síkságon terül el Mevania földje,
s ártó párákat lehelő, de kövér legelőjén
áldozatul Jupiternek táplálja bikáját.[1]

LATIUM
(LATIO)

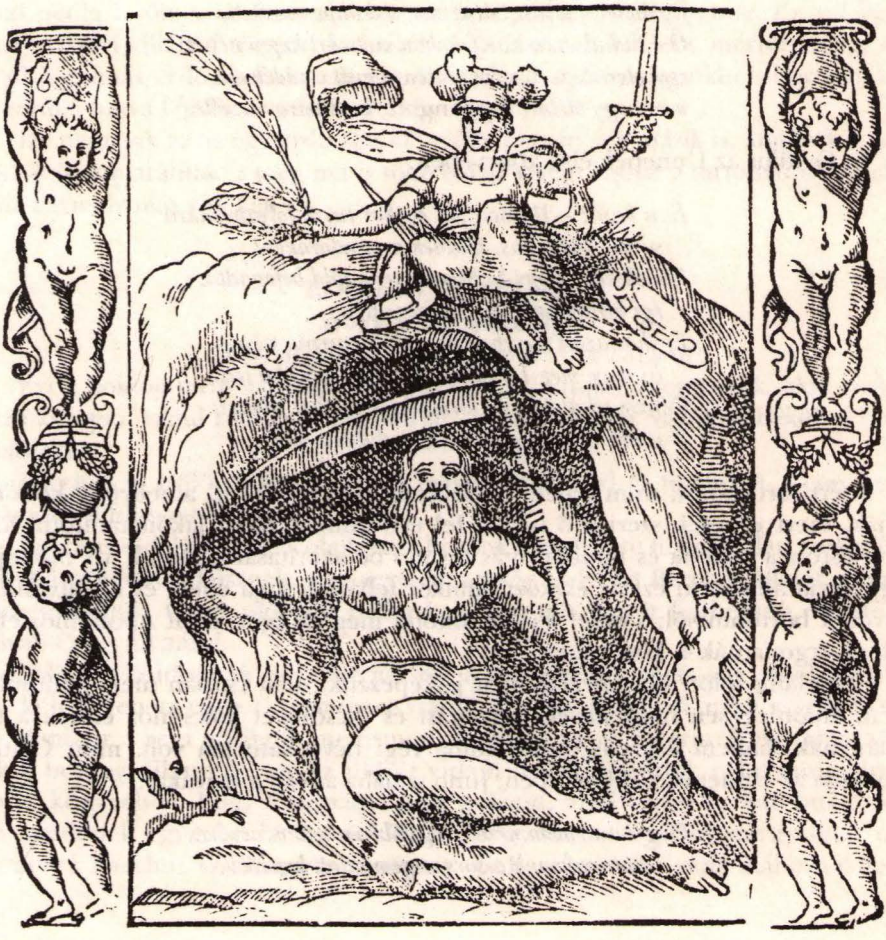

[1] Silius Italicus, *De bello Punico* 6.643.

Latiumot a régiek Saturnusával jelképezzük, aki hosszú, sűrű és ősz szakállú férfi. Barlangban üljön, kezében kaszával, s a barlang fölött nagy halom fegyveren és páncélon ülő nőt ábrázolunk.

A nő fején sisakot viseljen, csúcsán szép tollakkal; bal kezében babérágat vagy babérkoszorút tartson, jobbjában pedig parazoniumot, azaz rövid, széles és tompa hegyű kardot.

Latium a római birodalom hírnevénél fogva nem csupán Itáliának, hanem az egész világnak is legjelesebb tartománya.

Azért jegyezzük ezt a tartományt a barlangban ülő Saturnusszal, mert róla kapta Latium nevét. Amikor ugyanis fia, Jupiter megfosztotta királyságától, itt rejtőzött el *[lateo]* előle, mint Vergilius elmondja az Aeneis 8. könyvében:

> *Míg az Olympus egéből el nem jött, Jupiternek*
> *fegyvereit futván Sáturnus, a trónja veszített.*
> *Ő e tudatlan, a szirtfokokon szétszórt hegyi népet*
> *egybeterelte, s törvényt adva, nevét a vidéknek,*
> *minthogy ölében* lappangott, *Latiumra cserélte.*[1]

És Ovidius az Ünnepek első könyvében:

> *És a hajó? – Ilyenen jött egykor tuszk folyamunkra*
> *sarlós Saturnus, földnek a vándoraként.*
> *Emlékszem, hogy Saturnust ez a föld befogadta:*
> *égi királyságból számkivetette fia.*
> *Egykor azért szerepelt ez a táj Saturnia néven,*
> *új neve meg Latium, mert neki* rejteke *lett.*
> *Pénzre tehát e hajót formálta a jámbor utókor:*
> *isteni vendég jött rajta, mutatja a jel.*[2]

Azért tart kaszát, mint jellemző eszközét vagy jelvényét, amellyel a költők is leírják, mert egyesek szerint ő találta fel ezt, amikor Itália lakóit tanította földművelésre s a gabona és minden más termés betakarítására. Mások azt mondják, hogy anyja adta neki ezt az eszközt, amikor fellázadt apja ellen, és kiszabadította testvéreit börtönükből; s ezzel férfiatlanította meg az eget, mint Apollónios elbeszéli az Argonauták 4. könyvében.

A barlang fölött ülő nővel Rómát jelképezzük, nem csupán mert Latiumban lévén, különlegesen nagy nevet, ragyogást és dicsőséget kölcsönöz ennek a tartománynak, hanem azért is, mert Róma régi neve Saturnia volt, mint Ovidius bizonyítja az Ünnepek 6. könyvében, Juno szájába adván a szavakat:

> *Hogyha nemem nézed, legelőbb én tettem atyává,*
> *s Saturnusnak a sors engem adott legelőbb.*

[1] Vergilius, *Aeneis* 8.319. (LI).
[2] Ovidius, *Fasti* 1.233. (GL).

Róma atyámról lett egykor Saturnusi-ország!
Égi hazájából erre a földre került.
Hogyha a nász érték; Mennydörgő hitvese – címem,
s templomom ott van, ahol tarpei Iuppiteré.[1]

Ilyen formában ábrázoljuk tehát Rómát, mint az egy nemes márványszoborban ma is látható a jeles Cesiek vatikáni kertjében.

A babérág vagy babérkoszorú, azon túl, hogy a győzelmet jelképezi – ezért ültetjük fegyverek halmára –, a babérfákat is jelenti, amelyekben bővelkedik ez a tartomány. Plinius 15. könyve 30. fejezetében elbeszéli, hogy egy sas, amely elragadott egy fehér tyúkot csőrében bogyókkal teli babérágacskával, épen és sértetlenül ejtette le azt Livia Drusilla ölébe, aki később Augustus felesége lett. Amikor ennek rejtett értelmét tudakolta, azt felelték neki, hogy meg kell őriznie mind a tyúkot, mind pedig a tőle származó csibéket; az ágat pedig el kell ültetnie. Ez a Tiberisparti császári villában történt, Rómától a via Flaminián kilenc mérföldnyire; s az ágból hatalmas erdő támadt, amelynek ágait a császárok kezükben hordozták és koszorúba fonva fejükön viselték triumfus alkalmával.[2]

De nemcsak az az egy erdő kelt ki belőle, hanem sok másik is, amelyek hosszú időn át fennmaradtak, s még ma is több babér terem ebben a tartományban, mint Itália bármely más vidékén.

BOLDOG CAMPANIA, avagy a munka földje

(CAMPAGNA FELICE, ouero terra di Lauoro)

Ezt a boldog tartományt Bacchus és Ceres figurájával jegyezzük, akik virágzó mező közepén vadul küzdenek egymással, és nem látható, vajon melyikük erősebb a másiknál.

Bacchuson szőlőből font koszorú legyen levelekkel és fürtökkel, Ceres pedig kalászokból fonottat viseljen.

Bacchus oldalára magas olajfákat állítsunk, amelyekre fürtjeik alatt roskadozó, zöldellő szőlőindák kúsznak; s a nagyobb szépség kedvéért Bacchus állatát, a tigrist is idefesthetjük. Ceres oldalára pedig kalásszal telt mezőt festhetünk, benne kígyóval, Ceres állatával.

Valóban boldognak nevezhetjük ezt a tartományt, mert sok jóval bővelkedik, különösen az emberi természet számára szükségesekkel, mint a kenyér és a bor. Amikor a régi görögök megismerték ennek az igen termékeny tartománynak e boldog állapotát, azt az illő és vidám mesét költötték róla, mint Plinius írja 3. könyvében, hogy Campania az a porond, ahol Ceres és Bacchus örökösen küzdenek egymással.[3] Így mutatták, hogy Ceres a gabonatermésben nem marad el Bacchus szőlőtermése mögött, és Bacchus sem akar alábbvaló lenni

[1] Ovidius, *Fasti* 6.29. (GL.).
[2] Plinius, *Naturalis historia* 15.136.; vö. Suetonius, *Vita Caesarum* 7.1.
[3] Plinius, *Naturalis historia* 3.60.

Ceres bőségénél; s vetélkedésük miatt ilyen nagy mindkettejük termékenysége. A görögök ideje óta mindmáig tart a viadal, s még idáig sem egyikük, sem másikuk ki nem merült, s nem akarja a másiknak átengedni az emberi nem hasznára való nagyobb termékenység tisztességét. Ezért aztán mi sem ítélhetünk felőle, melyikük erősebb és kiválóbb.

Boldog Campania, avagy a munka földje

(Campagna Felice, ouero Terra di Lauoro)

Ha másféle képet akarunk festeni erről a tartományról, szép és kecses ifjú lánynak is ábrázolhatjuk, aki kellemes vidéken pihen, fején különböző virágokból font koszorúval, s zöld színű ruhában, amelyet szintén különféle színű virágok festett képe díszítsen.

Jobb hóna alatt gabonakévét tartson, baljával pedig zöldellő szőlőt emeljen kecsesen, rajta bőséges terméssel. Mellette barlang legyen, amelyből pára és víz tör elő.

Ezt a tartományt Plinius nevezte 3. könyvében Boldog Campaniának áldott gabona- és gyümölcstermése miatt, amelyet itt nagy bőségben gyűjtenek be.[1]

A munka földjének azért nevezik, mert könnyű megművelni és vetőmag alá törni ezt a vidéket; ezért másként a munka mezejének is hívják.

Mások szerint azért nevezik a munka földjének, mert bőven hoz gyümölcsöt: vagyis azért jó megművelni ezt a földet, mert ez a munka és fáradság nem vész kárba.

Arról a fáradságról is nevezik így e tartományt, amellyel a régiek meghódították, s aztán hatalmukban tartották, mint Livius előadja.

Szépnek, kecsesnek, a leírt módon öltözöttnek és virággal koszorúzottnak azért festjük, mert a természet nyilvánvaló jelekkel bizonyítja, mennyire kellemes és gyümölcsöző ez a tartomány, így adván alkalmat a régieknek (mint Plinius mondja 3. könyvében), hogy Boldog Campaniának nevezzék. Mérsékelt levegője olyan édességgel teljes, hogy sok római császár és szenátor a világ zajától megfáradva ide tért vissza a nyugodtabb élet kedvéért, főként Pozzuolóba és Baiába. Hasonlóképpen cselekedtek más nagy emberek is, hogy a tudományoknak élhessenek, közöttük Vergilius, a páratlan költő, Titus Livius, Horatius, Claudianus és Francesco Petrarca, aki Róbert nápolyi királynak nagy barátja volt. Erről mondja Silius Italicus:

Most ez a város könnyű életü, Múzsák otthona,
távol tőle a baj s a nehéz mindennapi gondok.[2]

Nemcsak a levegő ilyen tökéletes, hanem megtalálható itt minden, ami az ember gyönyörűségére és hasznára szolgál. Mindenfelől a gyümölcsök nagy változatosságát, és ami a legfontosabb, a gabona és a bor nagy bőségét látni.[3] Ezt ábrázoljuk a gabonakévével és a fürtöktől súlyos, zöldellő szőlőindával. Ezt mondja Martialis is epigrammáinak 1. könyvében, a Vezúv hegyéről szólva, amely e tájnak része:

Ím a Vezúv, amelyet nemrég' a bor-ága beárnyalt
S a kádakba nemes szőlleje onta levet.
Bérc, mely a Nysánál drágább volt Bacchus atyánknak,
Hol nemrég táncot járt Satyrus-sereg is.
Vénus székhelye volt, kedvesb neki, mint Lacedaemon,
És díszt nyert ez a hely Herculesünk nevitől.
Minden elomlott itt, lángokba, hamúba temetve:
Ilyet hogy tehetett, bánat az Égnek is az.[4]

A barlang, amelyből pára és víz ered, e tartomány igen nevezetes gyógyfürdőit jelenti, amelyek noha számosan vannak, mégis ezzel az eggyel akartuk ábrázolni valamennyit, tehát az egészet kell érteni a részen.

1 Plinius, *Naturalis historia* 3.60.
2 Silius Italicus, *De bello Punico* 12.31.
3 Botero, *Relationi* 1593, I. 79.
4 Martialis, *Epigrammata* 4.44. (Csj).

CALABRIA
(CALABRIA)

Vörösbe öltözött, sötét arcú nő, fején gyantás kőrisfa lombjából kötött szép koszorúval. Jobbjában különféle fehér és fekete szőlőkkel teli bőségszarut tartson, baljában pedig selyemgubókkal teli rekettyének és gyapotnak levelekkel és terméssel teli ágát. A földön egy köteg cukornád feküdjék.

Calabria neve minden bizonnyal görög eredetű, s a valaha itt élő görögök adták neki. A *calos* és *bryo* szavak összetételéből származik ugyanis, amelyek közül az egyik jót, a másik pedig forrást jelent. A tartományt dicséri ez a név, mert valóban forrása mindenfajta jónak, mint azt megerősíti Pietro Razzano és Francesco Berlinghieri a Geográfia alábbi verseivel:

Végül a Calabria nevet kapta,
és joggal, mert e föld minden termését
a földművesnek bőkezűen adja.[1]

S valóban bőven termő ez a vidék, tele kellemes hegyekkel, napsütötte dombokkal, szép völgyekkel. De ami a legfontosabb: tökéletes levegője van, amely kitűnővé teszi a természet minden adományát.

Sötét bőrszíne és vörös ruhája a Nap munkáját jelzi, amely nagy barátja a vidéknek. Ezért ruházza fel Horatius 1. könyve 31. ódájában a *forró* jelzővel.[2]

Gyantás kőrisfa koszorúja azt jelzi, hogy éghajlata igen jó, és bőven ontja a gyanta kedves és egészséges harmatát. És mivel ezek között is a kőrisfáé a legjobb, ezért fonjuk koszorúját ennek ágaiból s nem másból.

A különféle szőlők nagyszerű borainak bőségét mutatják, amelyeket e tartományból Itália minden részébe szállítanak, s amelyek ott emlékezetessé teszik a vidéket és nevét.

A rekettye a selyemgubókkal, a gyapot, valamint a cukornád más fontos terményeit mutatják, amelyekkel a tartományt legjobban ábrázolhatjuk, közismert lévén az itt termelt selyem, gyapot és cukor nagy bősége.

APULIA
(PVGLIA)

Finom lepelbe öltözött, napbarnította bőrű nő. Leplén néhány, különböző színekkel foltos tarantula legyen, amelyek nagy pókhoz hasonlítanak. A mondott figura táncoljon, fején szép olajfa koszorút viseljen annak termésével, jobbjában pedig kalászokat és leveles-gyümölcsös mandulaágat tartson kecsesen. Egyik oldalán gólya álljon, csőrében kígyóval, a másikon pedig különféle hangszerek legyenek, közöttük dob és duda.

A régiek ezt a tartományt Apulusról, a hely igen régi királyáról nevezték Apuliának; ő még a trójai háború előtt sok idővel telepedett meg itt.

Azért festjük napbarnította bőrűnek és öltöztetjük finom lepelbe, hogy így mutassuk az Apuliában többnyire uralkodó nagy hőséget és szárazságot. Ezért volt kénytelen Horatius 3. epódoszában *szomjas Apuliának* nevezni ezt a vidéket,[3] s Persius is azt mondja 1. szatírájában: *Mint szomjas apulus kutya, hosszúra ölti ki nyelvét.*[4]

A ruháján látható, különféle színekkel foltos tarantulákat a tartomány jellemző és páratlan állataiként ábrázoljuk, s azért ilyen formában, hogy (mint Mattiolo írja Dioscuridesének 2. könyvében)[5] mérgeik különbözőségét tanúsítsuk. Marásuk ugyanis különféle furcsa hatásokat okoz: egyesek énekelnek, mások nevetnek, megint mások sírnak vagy kiabálnak tőle; ki elalszik, ki felébred, ki ugrál, ki remeg, ki

[1] Berlinghieri, *Geografia* 3.2.
[2] Horatius, *Carmina* 1.31.5.
[3] Horatius, *Epodi* 3.16.
[4] Persius, *Saturae* 1.60.
[5] Mattiolo, *Dioscoride* 1568, 385. Az egész rész szinte szó szerinti átvétel Mattiolótól.

izzad, ki pedig más hatásoktól és őrültségektől szenved, mintha rossz szellemek szállták volna meg őket. Ezek a különbségek pedig nem másból erednek, mint eme állatoknak és a megmart embereknek különböző természetéből, de éppígy függenek a naptól és az órától is.

A zeneszerszámok különbsége azt mutatja, hogy eme állatok mérgének különféle hatásai (mint Mattiolo írja fenti könyvében) egyaránt csillapíthatóak a zene révén: ezért mindaddig éjjel is, nappal is zenélni kell a megmart ember mellett, amíg meg nem gyógyul. A hosszan tartó zene és táncolás ugyanis (ezért ábrázoljuk a figurát tánc közben) izzadságot okoz, s ez végül legyőzi a méreg rosszindulatát. S noha a mondott zeneszerszámokat mindenfelé használják önmagáért való gyönyörködtetés céljára, ebben a tartományban nemcsak erre alkalmazzák, hanem szükségből is, mint a fentiekben elmagyaráztuk.

Azért festjük mellé a gólyát szájában a kígyóval, mert ez a madár Itáliának csak ezen az egy helyén rak fészket. Ezért mondják, hogy életével lakol, aki megöl

egy gólyát,[1] lévén, hogy nagy jótéteményt jelentenek ezek a tartománynak, mert tisztán tartják a kígyóktól.

A gabonakalász, az olajágból font koszorú és a mandulaág azt mutatják, milyen nagy bőségben terem itt a búza, az árpa, az olaj és a mandula. Itália minden más tartományával összevetve is itt terem belőlük a legtöbb, olyannyira, hogy a tartomány számára szükséges mennyiségen felül még sok más helyre is jut belőle.

ABRUZZO

(ABRVZZO)

Zöld ruhába öltözött, érett és erőteljes külsejű nő, aki puszta, sziklás helyen állva jobbjában gerelyt tartson, baljával pedig sáfránnyal teli kosarat nyújtson kecsesen. Egyik oldalán gyönyörű ló álljon.

Eme tartomány népeit régen samnisoknak, caracenusoknak, pelignusoknak, marucenusoknak, precutinusoknak, vestinusoknak, irpinusoknak és sok más néven hívták a tartomány különféle helyei és városai után; de általában samnisoknak nevezték őket Samnium városáról. Erről a városról, valamennyi itteni nép fejéről kapta nevét az egész tartomány, ahogyan Strabón mondja 5. könyvében.

Később Aprutiumnak is hívták Precutiumról, azaz a precutinusok vidékéről, s a szó romlásával ma is Abrutiónak nevezik. Ez az elnevezés felváltotta a samnisokról kapott nevét, s kiterjedt az egész tartományra.

Puszta és sziklás vidéken festjük, mert ilyen ez a tartomány.

Zöld ruhába öltözöttnek, érett és erőteljes külsejűnek festjük, mert mint Plinius mondja 3. könyvében, a hegyek lakói erősebbek, bátrabbak és robusztusabbak a síkvidékieknél, mert testüket többet gyakorlatoztatják az utóbbiaknál.

Azért ábrázoljuk úgy, amint sáfránnyal teli szép kosarat nyújt, mert annyit termeszt ebből a növényből, hogy jut belőle nem csupán egész Itáliának, de sok más országnak is.

A mellette álló szép ló a [nápolyi] királyság tüzes és messze földön híres lovait jelenti, amelyek közül a legerősebbek ezen a vidéken nevelkednek, a hely mondott tulajdonságai miatt. Igaz, szépségük és nagy testük miatt a calabriai lovak is nagy becsben állnak, különösen a király, a bisignanói herceg és mások méneséből valók.

Illik is a ló e tartományhoz, mert ezek természettől tüzes és harcias állatok, s ezért a samnisok harcedzett férfiai – mint alább elmondjuk – segítségükkel több ízben is sikerrel szálltak szembe a rómaiak hadseregével.

A jobbjában tartott gerely pontosan az ő nevükre utal, mert amint Festus mondja, a görög σαυνία szó gerelyt jelent.[2]

[1] Aristotelés, *Mirabilium auscultationes* 23. (832a), Plinius, *Naturalis historia* 10.62. (31.) és Plutarchos, *De Iside et Osiride* 74. [*Moralia* 380f–381a] szerint a thessaliaiak hoztak ilyen ítéletet. Vö. még Plutarchos, *Quaestiones convivales* 7.7.3. [*Moralia* 727f] (a gólyák megeszik a kígyókat, nem várva érte hálát az embertől); Vergilius, *Georgica* 2.319.; Juvenalis, *Saturae* 14.74.; Seneca, *Epistulae* 108.29 (a gólyák kígyókat esznek).

[2] Festus Pompeius, *De verborum significatione* 14.31.3.

Ezenfelül a gerely az erény és kiválóság jele is. A samnisok ugyanis nagy becsben tartották a kiválóságot, és tisztességekkel halmozták el a politikában jártas, háborúban és békében kiváló embereiket, s ezáltal úgy megerősödtek, hogy alattvalóikká tették a környező népeket, nagy területeket foglaltak el, s így kihívták a rómaiak ellenségességét. Ezeknek, mint Strabón mondja az idézett helyen, többször is meg kellett tapasztalniuk e nép kiválóságát: először, amikor ellenük háborúztak; másodszor, amikor szövetségre léptek velük; harmadszor pedig, amikor a samnisok szabad római polgárok akarván lenni, ám ezt nem tudván elérni, elutasították a rómaiak barátságát, és megindították ellenük a marsicai háborút. Ez két évig tartott, s végeztével részesedhettek abban, amit kezdettől óhajtottak.

MARCHE
(MARCA)

Szép és érett nő alakjában festjük, aki jobbjával gerelyre és címeres pajzsra támaszkodik, fején sisakot visel, s azon sisakforgóként harkályt. Baljával kalászok kötegét tartsa, melléje pedig kutyát állítsunk.

Szépnek e tartomány különleges szépsége miatt ábrázoljuk, mert a természet igen jól ellátta völgyekkel, dombokkal, síkságokkal, patakokkal és folyókkal, amelyek folytonosan öntözik és módfelett széppé teszik földjét.

Érett külsejűnek festjük, amint pajzsra és más fegyverekre támaszkodik, hogy így tanúsítsuk, milyen jó katonákat támaszt ez a tartomány.

A harkályt mint e tartomány címerállatát tesszük sisakjára, mivel valaha a harkályt, Mars állatát vitték a szabin légiók élén; Marche pedig a szabinok kolóniája volt, s ezért nevezték a rómaiak idején *Ager Picenus*nak. Szépen összefoglalja ezt Isidoro Ruberto úr rövid elógiuma a vatikáni palotának boldog emlékezetű XIII. Gergely által díszíttetett gyönyörűséges és csodálatos galériájában, amiben nagy segítségére volt a perugiai tisztelendő Ignatio Danti atya, Alatri püspöke. Ennek szövege így szól:

Ager Picenus. Strabón szerint agernek [mező] *termékenysége, Picenusnak pedig Mars harkálya* [picus] *miatt nevezik. Bővelkedik ugyanis gabonában és katonában, amelyekkel mind Rómát, mind Itália és Európa más részeit ellátja.*

És valóban, e tartomány lakói nem csak gabonával látták el régtől fogva Rómát és a többi tartományt, hanem nemes hűségű, erős katonákkal is segítséget nyújtottak nagy szükség idején mind a rómaiaknak, mind a kereszténveknek a törökök vagy az eretnekek ellen. Tették ezt kiváltképpen a régi rómaiak idején, amikor Itália kolóniáinak nagy része háborúra szövetkezett ellenük. Ekkor ugyanis csak a marchei Firmum városa tartott ki mellettük és harcolt szolgálatukban, amiről e tartomány és város nagy hűség hírére tett szert. Ma is látható nyilvános helyen a dicsőségükre szerzett felirat: *Firmum firma fides Romanorum Colonia* [Firmum szilárd hűségű római telep].

Okkal állítjuk tehát melléje a kutyát, hűségük jeléül, s egyúttal azt is tanúsítván, hogy ebben a tartományban nagyra becsült, jó kutyák tenyésznek, amelyek Itália-szerte keresettek. De hogy visszatérjünk katonáinak kiválóságára és hűségére, tanúskodik róla Velleius Paterculus is, mondván, hogy Pompeius nagy sokaságot fegyverezett fel a köztársaság védelmére, de *leginkább a picenumi cohorsban bízott.*[1]

A modern időkben pedig, amikor VII. Kelemen pápát az Angyalvárban ostromolták a spanyolok és a németek, a marcheiek szinte egy emberként siettek Rómába. Közülük is előrevágtatott Nicolò Mauritio da Tolentino gróf néhány lovasával és Tullio Rubertivel, hogy a várból Orvietóba menekítsék őt.

ROMAGNA

(ROMAGNA)

Nő, fején lenvirágból és levelekből, valamint festőbuzérból font koszorúval. Jobbjában fenyőágat tartson tobozzal, baljában pedig köles, kásaköles és bab termését.

Sok különféle neve volt ennek a tartománynak. Nevezték Flaminiának arról a kövezett útról, amelyet C. Flaminius római konzul vezetett idáig, mint Strabón mondja 5. könyvében és Titus Livius a makedón háborúk 9. könyvében. Utóbbi szerint Flaminius a ligurokat leigázván és a környező népekkel békét kötvén nem tűrte, hogy győzedelmes katonái tétlenül maradjanak, s ezért helyrehozatta és kiköveztette velük az utat Rómától Toscanán és Umbrián át Riminiig.[2]

Később Emiliának is nevezték M. Lepidus Emiliusról, aki a Piacenzából induló s a via Flaminiába csatlakozó utat építtette.

Ám legelőször Gallia Cisalpinának hívták, mert hosszú időn át gallok, boiusok, insuberek, cenomanusok és más hasonló népek lakták, mint Polybius tanúsítja 4. könyvében. Szerinte a gallok, átkelvén az Alpokon s leereszkedvén a síkságra, elűzték innen a toszkánokat, akik tizenkét várost építettek itt, s megtelepedvén róluk kapta az egész vidék Gallia Cisalpina nevét.[3] Később a régiek Gallia Cispadana és Gallia

[1] Velleius Paterculus, *Historiae Romanae* II.19.1., nem szó szerinti idézet.
[2] Livius, *Ab urbe condita* 39.2.
[3] Vö. Livius, *Ab urbe condita* 5.34.

Transpadana, azaz a Pón innen és túl eső részekre osztották fel. Majd a Gallia Togata nevet kapta, mint Martialis írja 3. könyvében, amelyet itt szerzett:

Távoli partrul, akármi becsű, ezt küldi tenéked
Gallia, melyre nevet római tóga adott.[1]

És kevéssel alább pontosan megmondja, hogy Forum Corneliumban, azaz Imolában volt:

Könyvem, eredj Rómába. Ha kérdezi: „Merrefelől jössz?"
Mondjad: az Aemilius-útnak a tája felől.

[1] Martialis, *Epigrammata* 3.1.1. (CsJ).

Kérdezi: Mily földön, mely városban van a fészkem?
Mondjad, Cornelius fóruma nyújt pihenést.[1]

Miután ugyanis a gallok, senonok és bójok átkeltek Itáliába és, mint mondtuk, a toszkánokat elűzvén itt letelepedtek, lassacskán kezdték átvenni a rómaiak civilizált szokásait, mégpedig nem csupán életmódjukat, hanem társas érintkezésük és öltözködésük módját is. Látván pedig, hogy azok tógába öltöznek, maguk is tógát öltöttek, amely a rómaiak viselete volt.

Végül, mint Biondo mondja, Nagy Károly és Hadrianus pápa nevezték el Romagnának a longobárdok bukása után, mivel Ravenna néhány más várossal és vidékkel a longobárd időkben is végig kitartott a római nép hűségén.

Azért koronázzuk lennel e tartományt, mert 19. könyvében Plinius nagyra becsülte a faenzai lent, s finomságban és erősségben a harmadik, fehérségben pedig a második helyre állította.[2]

A ravennai festőbuzért Dioscurides nagyon dicséri. A köles és a kásaköles a vidék termékenységét jelzik, mert megterem itt mindenfajta gabona és zöldség, de különösen a köles, a kásaköles és a bab különféle fajtái.

A jobbjában tartott fenyőág a tobozzal a Ravenna és Cervia körüli nemes fenyőerdőket jelzi, amelyek minden másnál jellemzőbbek erre a tartományra, és mindennél inkább megkülönböztetik Itália más vidékeitől. A boldog emlékű V. Sixtus ezért eme fenyvesek védelmében kiadott bullájában Itália díszének nevezi őket.

De hogy semmi jeles dolgot el ne hagyjak, s így alkalmat adjak másoknak, hogy tetszésük szerint változtathassanak a figurán, megjegyzem, hogy Plinius nagyon dicséri Romagna spárgáját,[3] amelyről Martialis így emlékezik meg 13. könyvében:

Kellemesebb a vadon-termett spárgának az íze,
Mint amit a tenger-parti Ravenna nevel.[4]

Szól a békákról is, amelyek nagy bőségben találhatóak ott, és így beszél róluk:

Összehasonlítván a te szörnyü pofáddal,
a krokodilnak Nílusban gyengécske a torka,
s nálad szebben szól a ravennai béka.[5]

Faenzában pedig termékeny szőlőkről tesz említést Marcus Varro a De re rustica 1. könyve 2. fejezetében.

Cesena kitűnő tüzes borait pedig, noha a máshol termettek talán felülmúlják őket, a régiek a legjobbak között tartották számon; mint Pliniusnál olvassuk: Maecenas pedig olyan nagy becsben tartotta ezeket, hogy róla kapták *maecenatianum* nevüket.[6] Nem tartanám ezért helytelennek azt sem, ha a koszorúban néhány szőlőlevél is szerepelne.

1 Martialis, *Epigrammata* 3.4.1. (CsJ).
2 Plinius, *Naturalis historia* 19.9.
3 Plinius, *Naturalis historia* 19.54.
4 Martialis, *Epigrammata* 13.21. (CsJ).
5 Martialis, *Epigrammata* 3.93.6.
6 Plinius, *Naturalis historia* 14.67.

Megfesthetnénk még a sót, amelyet Platón a Timaiosban Isten kedves barátjának nevezett, és Homéros az Íliász 9. könyvében isteninek mondott; Plinius pedig azt a régi közmondást jegyezte le róla: *Sale nihil utilius* [Nincs a sónál hasznosabb].[1] Ezt Cervia környékén olyan nagy bőségben állítják elő, hogy más tartományoknak is jut belőle, s nem helyteleníteném, ha ezt tartaná kezében vagy másutt, egy edényben, amely egyúttal a Faenzában készített kitűnő majolikára is utalna.

Végül pedig a fent mondott számos dolog mellett páncélban is ábrázolhatnánk katonai erényeinek jelképezésére, mert mind a múltban, mind napjainkban számos kiváló férfiút és híres kapitányt szült. Így Alberico Barbianót, a régi katonai fegyelem helyreállítóját Itáliában, a cotignolai Sforzákat, a számos cesenai és rimini Malatestát, a ravennai Polentanikat, Lovardikat és Rasponikat, a Calvolikat, Ordelassikat és Astikat, akik közül Cosimo kapitány helytartó volt a famagostai ütközetben, ahol a szent hitért fejét vette a török, alvezérével, Astor Buglionéval együtt.

És a forli Brandoliniket, a faenzai Manfrediket és Martinókat, a bresichellai Vincentio és Dionisio Naldit, a győzhetetlen Velencei Köztársaság hadvezéreit – mindkettőjüket említi Giovio és Bembo is a velencei történetről írott könyvében – s számos bátor kapitányát ugyanennek a harcos családnak, amelytől Bordigiera urai is származnak, az imolai Alidossikat, a Contiguidikat, Bagno őrgrófjait – akik Nagy Ottónak, Németország első császárának Guido nevű unokaöccsétől származnak –, nagyrabecsült és kiváló embereket, s rajtuk kívül még sok mást, akit el kell hagynom, hogy unalmassá ne váljak.

LOMBARDIA
(LOMBARDIA)

Szép, testes és vidám nő. Ruhája színe zöld, s arannyal-ezüsttel és minden más ékességgel gazdagon hímzett. Jobbjában az ezüst császári koronát tartsa kecsesen, baljában pedig tálat, amelyen sok arany hercegi korona legyen. Lábainál a Pó folyó heverjen meztelen öregember formájában, hosszú szakállal és hajjal, fején aranykoronával. De ha az utóbbin változtatni akarunk, viselheti bika fejét is, rajta nyárfakoszorúval, jobbjával korsó fölött könyökölve, amelyből víz ömlik ki és a földön hét ágra szakad; baljában szép tartással bőségszarut szoríthat.

E nemes és szépséges tartománynak sokféle neve volt a változó idők folyamán, így először Bianora, majd Gallia Cisalpina, Gallia Togata, Felsina, Aurelia és Emilia része volt, mint Cato elbeszéli az Eredetek című könyvében; később Longobardiának, majd Lombardiának nevezték.

Nem kezdek hozzá elmagyarázni, miért hívták mindezeken a neveken, nehogy unalmassá váljak; csupán azt adom elő, miért nevezték legelső nevén Bianorának, majd azt, miért Lombardiának, amely ez idáig az utolsó neve.

Azzal kezdem tehát, hogy Bianora nevét Ocnus Bianorusról, a toszkánok bátor kapitányáról nyerte, aki az Appennineken átkelve meghódította ezt a vi-

[1] Vö. Erasmus, *Adagia* 4.9.68. (Sale nihil utilius).

déket, ahogyan Cato beszéli el az Eredetekben: *Gallia Cispadana, amelyet egykor meghódítójáról, Ocnusról Bianorának neveztek.*

Végül Longobardiának a longobárdokról nevezték el, akik hosszú időn át uralták ezt a tartományt; s ma ezt a nevét az édesebb kiejtés végett Lombardiának mondják.

Azért ábrázoljuk szépnek, testesnek, vidámnak és zöldbe öltözöttnek, mert eme tartomány lakói szeretetreméltóak, társaságkedvelők, és buzgón adóznak az élet kellemességeinek, amiként földjük is igen kellemes, termékeny, és bővelkedik élelemben, gyönyörűségekben és a boldog élethez szükséges minden más dologban. Van számos nagy városa és híres vidéke, számtalan sok faluja és fényes várkastélya; a városokon kívül és belül fenséges magán- és középületei, jeles folyói, forrásai és tekintélyes tavai s a természet és művészet minden gazdagságával megáldott völgyei, síkságai és hegyei.

Az arany, ezüst, hímzések és más szépséges díszek e tartomány lakosainak bőkezűségét, ragyogását és pompáját, nagy gazdagságukat, mesterségbeli tudásukat és nemes műveiket jelzik, igen nagy nemességüknek, kiválóságuknak és érdemeiknek megfelelően.

Az ezüst császári korona eme tartomány méltóságát és tisztességét mutatja, mert itt kapja a mondott koronát a római király, amikor átkel Itáliába, hogy megkoronáztassa magát. Ahogy ugyanis a doktorok írják a kánonjognak a választásról szóló cikkelyében, és az első Clementina glosszája mondja a jelvények átadásának szövegéről szólva, három koronával koronázzák meg a császári fenséget.

Mindenekelőtt vasból készült koronát kap Aachenben a kölni érsektől; majd eme ezüstkoronát a milánói érsektől s utoljára aranykoronát a legfőbb főpaptól a római Szent Péter-templomban. E három közül a vaskorona az erőt jelenti, amelylyel meg kell fékeznie a lázadókat; az ezüst a tiszta szokásokat és ékes cselekedeteket, amelyeket valamennyi fejedelem követni tartozik; s végül az aranykorona elsőbbségét jelenti jogban és hatalomban e világ minden királya és fejedelme fölött, amiképpen az arany is felülmúl minden más fémet.

A hercegi aranykoronák még nemesebbé teszik ezt a vidéket, és Itália minden más tartománya fölé emelik, mutatván, hogy számos híres hercegséget foglal magába, mint például a milánóit.

De ott van még Torinó régi nemes hercegsége is, amely Paulus Diaconus, Biondo és Sabellico szerint a longobárd hercegek székhelye volt, s amelyet ma a kiváló, igazságos és fenséges CARLO EMANUELE savoyai herceg ural, aki valóban még ennél is nagyobb rangra méltó fejedelem; mert egyedülálló kiválósággal és valamennyi erénnyel tündöklik, s mert nagysága és nemzetségének igen régi eredete folytán dicsőséges hírrel ékes.

Ott van aztán Mantova, Parma, Piacenza, Ferrara és újabban Reggio és Modena hercegsége is, amelyeknek fensége, nagysága és tündöklése nem csupán e tartományt, de egész Itáliát is világszerte híressé teszi.

A tartomány jellegzetességeként a Pót festjük melléje, amely, közepén áthaladván, előszámlálhatatlanul sok kényelemmel és gyönyörűséggel látja el, s amely a beléje zuhant villámsújtotta Phoetonról híres, mint azt Ovidius isteni módon írásban ránk hagyta Metamorfózisainak 2. könyvében:

> *Míg Phaethon, lánggal lobogó rőt-szőke hajával*
> *hull lefelé fővel, hosszú vonalat von a légben,*
> *mint amiképp olykor valamely csillag, ha a tiszta*
> *égboltról nem esik le ugyan; de lehullani látszik.*
> *S őt honi földjétől nagymessze fogadta ölébe*
> *bővizü Eridanus, s arcáról mosta a füstöt.*[1]

Koronát is adunk a mondott folyóra, mert ez a legnagyobb Itáliában, és számos más folyó gazdagságát gyűjti össze ölében. Így szólítja meg Petrarca is 143. szonettjében: *Folyók királya, büszke, szép folyó te!*[2]

Ám nem csupán Itáliában a legnagyobb, de nem marad el a világ leghíresebbjei, a Nílus és a Duna mögött sem, mint Lucanus mondja 2. könyvében:

[1] Ovidius, *Metamorphoses* 2.319. (DG).
[2] Petrarca, *Canzoniere* 180.9.

Eridanus, mely erősebb minden más folyamoknál,
s árvize több földet hord el, erdőket is olykor,
és vizeit mind Hesperiának. Róla mesélik,
nyárfából koszorúval partját ő diszitette
elsőként, amikor Phaeton rémült fogatával
pályájáról az égi napot délben kivetette,
lángjával minden vizeit elapasztva a földnek,
ám ennek habjával nap tüze sem bírt végül.
Nílusnál kisebb nem lenne: csakhogy a Nílus
szétterül Egyiptomban, sík fövenyén Libyának.
Ister sem múlná fölül őt, ha kanyargó Ister
földünk száz folyamát, mely máshova indult, fel nem
inná, egymaga érve csupán el a szkíta tengert.[1]

Ezt a folyót, mint mondtuk, bikafejjel és szarvakkal is festhetjük. Servius és Probus szerint ugyanis morajlása az ökrök bőgéséhez hasonlít, s mert partjai szarv formájában ívelnek.[2]

A bőségszaru a folyótól származó nagy gazdagságra utal. Nyáridőben ugyanis, mint Plinius mondja 3. könyve 16. fejezetében, amikor az Alpokban megolvadt lezúduló hótól megárad, igen termékenyen hagyja maga után a síkságot. A tartományt hosszában kettéosztva végül hét torkolattal ömlik az Adriai-tengerbe, mégpedig olyan bő vízzel, hogy Plinius idézett helye szerint hét tengert táplál.[3]

TREVISÓI ŐRGRÓFSÁG
(MARCA TRIVISANA)

Kecses, szép nő, három arccal. Fején, mint Berecynthia, a régi istenek anyja, körben nyolc kisebb s középen egy nagyobb toronyból álló koronát viseljen. Alsóruhája égszínkék legyen, s efölött kalászokkal hímzett s zöldellő és szépen termő szőlővesszőkkel szegélyezett aranyköpenyt hordjon.

Szárnyas oroszlán hátán üljön, jobbjával tölgyfának támaszkodván, amelyről hajó vagy gálya tatja függ. Baljával kecsesen könyvet és olajágat tartson.

Venetia tartománya, amelyet a longobárdok, miután őrgrófságuk székhelyét Treviso városába helyezték, Trevisói Őrgrófságnak neveztek el, nemességben vetekszik Itália bármely más vidékével. Kezdetben az euganeusok, majd a venétek és ama trójaiak lakták, akiket Trója pusztulása után Antenór vezetett Itáliába.

Ma kilenc nagy várost foglal magában, amelyek mindegyikének saját püspöksége van. Vannak még emellett fallal kerített települései, kastélyai és nagyszámú falva is, nem csupán igen termékeny földje okán, hanem a hely nagyszerűsége miatt is. Ez pedig oly igen nagy, hogy bátran állíthatnánk: mindazt a szépséget,

[1] Lucanus, *De bello civili* 2.408.
[2] Így magyarázza, Vergiliust idézve, Valeriano, *Hieroglyphica* 3. *Taurus. Fluvii* is. Lásd ugyanezt a Folyók; Pó *(Fiumi; Po)* címszónál is.
[3] Plinius, *Naturalis historia* 3.117.

amelyet Itália más tartományaiban lakosaik szorgalma állított elő, itt maga a nagy tanítómester, a természet nyújtotta, aki e vidéket kezdettől ilyenné akarta formálni.

Városai: Velence – amely a tartomány feje és úrnője –, Verona, Vicenza, Padova, Treviso, Ceneda, Belluno, Feltro és az Alpokban fekvő, Németországgal határos Trento. Ezekből a városokból minden korban annyi tudományokban és fegyverforgatásban jártas férfi származott, hogy hosszú lenne itt valamennyiüket előszámlálni; de meg aztán a históriák, amelyek előtárják az Itáliában régi és újabb időkben megtörtént eseményeket, több helyütt is nagy bőséggel beszélik el jeles cselekedeteiket.

Mindazonáltal megemlíthetjük Ezzelino da Romanót, aki ha tirannus volt is, de kiváló fegyverforgató és nagy kapitány. Beszélhetnénk még a Scaligerikről, akik régtől fogva uralják Veronát, Vicenzát és e tartományon kívül fekvő sok más várost is. A Carnaresikről, Padova urairól, a Caninesikről, Treviso, Ceneda, Feltro és Belluno urairól, és sok más kiváló kapitányról, akik e városokból eredtek. De hogy olybá ne tűnjék, mintha versengést akarnék szítani a tartományok között, elhagyom őket, a modernebb idők sok jeles katonájával együtt, akik a velencei Signoria

által viselt háborúkban mind itt, mind pedig más tartományokban fényes bizonyságát adták kiválóságuknak, s örök emlékezetűvé tették ott nevüket.

Ami fekvését illeti, Lombardia, Romagna, az Adriai-tenger, a Friuli Hercegség és a Trevisói-Alpok fogja közre, s az utóbbi választja el Németországtól. Északi része hegyvidék, de a többi síksággal váltakozó, kellemes és szépen művelt dombság, amely igen finom bort és ízes gyümölcsöket terem. A síkság főként Padova, Treviso és Ceneda vidékén terül el; Verona és Vicenza környéke nagyobbrészt hegyes táj, míg Belluno, Feltro és Trento meredek hegyszorosokban fekszenek, s ezért jobban vannak ellátva borral, mint búzával.

Azért ábrázoljuk kecsesnek és szépnek, valamint három arccal *[tre visi]*, mert valóban gyönyörű ez a tartomány, s mert így utalunk Treviso nevére. Sőt ez a formája hasonlóvá teszi őt az Okosság istennőjének képmásához, amelyet ugyanígy alkottak meg a régiek, s amelynek erénye különösen fényesen tündöklik Velence szenátusában.

A fent mondott korona nyolc tornya a nyolc alávetett várost mutatja, a középen kimagasló torony pedig azt, amelyik őket uralja.

Ruhájának égszínkék színe az Adriai-tenger legbenső öblét jelenti, amely partjait mossa, és amelyet ugyanez a Signoria ural.

Kalászokkal hímzett, zöld és termő szőlővel szegélyezett aranyos felsőruhája vagy köpenye azt mutatja, hogy az itt termő gabona és szőlő nagy gazdagságot hozott számára.

Szárnyas oroszlánon ül, így utalván a Velencei Köztársaság jelvényére.

Hogy tölgynek támaszkodik, amelyről hajó vagy gálya tatja függ alá, az ennek a tartománynak az erejét és hatalmát jelképezi, amellyel szárazon és vízen egyaránt fenntartja a keresztény fejedelmek által nagy megbecsüléssel és tisztelettel övezett fenségét. A tartomány fölött gyakorolt uralmán kívül ugyanis hatalmas hajóhada is van, amelynek számos hajójával és gályájával minden korban fényes győzelmeket aratott. Ezeket maga a tartomány látja el mind fegyverforgatókkal – mégpedig olyan bőségben, hogy bármilyen nagy hadsereghez is elegendően volnának –, mind pedig a fa megmunkálásához és a hajók felszereléséhez szükséges mindenfajta anyaggal. A tartomány ugyanis nagyon sok erdővel büszkélkedik, amelyeknek fája igen alkalmas a mondott mesterségre. Különösen Treviso mellett, ahol a montellói dombokon híres és közismert természetes erdőt láthatunk, tele magas és kemény tölgyekkel: ennek hossza tíz mérföld, szélessége pedig hat mérföld; Trevisótól tíz, a velencei lagunáktól pedig húsz mérföldre fekszik. Belluno vidékén más fákban, magas bükkökben, valamint erdei- és vörösfenyőkben gazdag erdők fekszenek, amelyekből árbocot, keresztrudakat és evezőket faragnak. Verona, Vicenza és Padova területén pedig bőven terem a kender, amelyből a vitorlák vászna, a kötélzet és más szükséges felszerelés készül.

Ezenfelül a tartomány északi hegyeiben, amelyek Verona, Trento és Belluno táján fekszenek, olyan mennyiségben bányásszák a vasat, hogy teljesen elegendő a hajók hadifelszereléséhez, s ezt a velencei Arzenálban nagyszámú kiváló mester dolgozza meg.

A baljában tartott könyv nem csupán messze földön híres művelt férfiait jelenti, hanem a nemes padovai egyetemet is, valamennyi erény bőkezű magvetőjét, amellyel e tartomány ékeskedik, s amely minden időkben igen tudós teológusokat, filozófusokat, orvosokat, jogászokat, szónokokat és a szabad művészetek előszám-

lálhatatlanul sok művelőjét bocsátotta ki, hogy fényes nevet szerezzenek nem csupán e tartománynak, de egész Itáliának.

A könyvvel együtt kezében tartott olajág a békét jelenti, amelyet fejedelme és ura megőriz számára.

FRIULI
(FRIVLI)

Fényűző és változatos öltözékű nő, fején tornyos várkastéllyal, ahogyan Berecynthiát ábrázolják. Jobb karján páncélt viseljen, kezében pedig lándzsát és néhány kiváltságlevelet tartson függőpecsétekkel.

Nagy és termékeny szőlőtőnek támaszkodjék, s két keresztbe tett bőségszarun üljön, amelyeknek egyike mindenfajta kalásszal, búzával, rizzsel és kölessel, másika pedig mindenféle fa termésével és gyümölcsével van tele.

Baljában könyvet tartson, lábán Dianáéhoz hasonló sarut viseljen, s lába mellé fessünk nádat és kákát.

Hosszú időbe telnék elősorolni Friuli számos különféle érdemét és tulajdonságát, s nem is lehet egyetlen kicsiny rajzos figurán mind megmagyarázni; hiszen kétszázötven mérföldnyi körzetén belül találhatunk hatalmas, sivár sziklákat, majd kevésbé szirtes s fájuk és legelőik által több hasznot nyújtó hegyeket, azután termékeny és kellemes dombokat s végül hatalmas és kiterjedt síkságot, amely egészen az Adriaitengerig nyúlik. Területén egyaránt lelünk patakokat, folyókat, tavakat, mocsarakat s tengeri és folyami kikötőket. Egyesek gyorsak és fürgék, mint a Tagliamento, a Turro és a Natisone, mások nyugodtabbak és hajózhatók, mint a Timano, a Natissa, az Isonzo és egyebek. Folyóiban, tavaiban és más vizeiben sokféle ízletes halat fognak nagy bőségben, így orsóhalat, marsonét, temolét, sőt pisztrángot, s az utóbbiból több fajta is van, mert mind vöröset, mind fehéret bőven találni. És még nem szóltunk a rákokról, amelyeket egész évben nagy mennyiségben gyűjtenek; valamint a tengeri halakról, amelyeket Maranóból és Monfalconéból visznek Udinébe és máshová a helybéliek hasznára. Nem kevésbé változatos földje sem, mert egyaránt találunk benne könnyű, közepes és nehéz, meddőbb és termékenyebb talajt.

Fényűző és változatos öltözéke a tartomány tulajdonságainak sokféleségét jelzi, mint alább előadjuk.

Azért helyezünk fejére soktornyú koronát, mert e tartományban számos kastély, valamint hegyek és dombok övezte birtok van, mint Vergilius tanúsítja a Georgica 3. könyvében, így szólván: *Várak a dombokon, s jápid föld a Timávus mentén.*[1] Ezek különféle joghatóságok alatt állnak, amelyeket egykori uraiktól, a régi császároktól és az aquileiai pátriárkáktól s végül az egész tartomány mai urától, Velencétől nyert nagy nemességű privilégiumaik különítenek el. Egyedülálló sajátossága ez, hiszen hetvenkét különféle joghatóságot számlál, amelyeknek mindegyike önálló szavazattal bír a parlamentben: ez olyan általános nagytanács, amely évente egyszer vagy többször jön össze az Udinében székelő főhelytartó jelenlétében. Sőt emellett még számos más, a parlamenten részt nem vevő joghatósága is van. Nyilvánvalóan illik tehát hozzá a soktornyú korona, amit Vergilius is bizonyít az Aeneis 6. könyvében, a tartományt Rómához hasonlítván, amelynek városfalai hét dombot zárnak közre:

> *Mert maga hét fellegvárat fog körbe falával,*
> *s boldog lesz hős sarjaiban: Berecyntia örvend*
> *gyermekein csak eképp, amidőn tornyos-koronásan*
> *áthajt Phrygia városain.*[2]

Annál is inkább illik ez hozzá, mert egyúttal szépen utal Udine városára, amely ma Friuli székvárosa és feje: ennek közepén, kiemelkedő dombon nagy és tekintélyes vár áll, amelyről belátni a vidéket egészen a tengerig.

Páncélos karja a lándzsával és a privilégiumokkal azt mutatja, hogy a mondott joghatóságok háború idején tartoznak néhány páncélos lovast kiállítani a feje-

[1] Vergilius, *Georgica* 3.475. Ripa a Vergiliusnál szereplő „Iapydis" (japidus) szót „lapillis"-nak (kövek) olvasta, innen a „hegyek és dombok övezte földek".
[2] Vergilius, *Aeneis* 6.783. (LI).

delem szolgálatára, s ennek fejében bírják privilégiumaikat régi időktől fogva a császárok és mások jóvoltából, mint fentebb mondtuk.

Zöldellő és gyümölcsöző szőlőtőkére támaszkodik, mert e tartománynak olyan jó borai vannak, hogy ezek hozzák számára a legfőbb gazdagságot. Bő termése ugyanis meghaladja lakosainak befogadóképességét, s ezért nagy részét Németországba és Velencébe szállítják. Borai olyan híresek és értékesek, hogy Plinius ezt írja róluk 14. könyve 6. fejezetében: *Julia Augusta 86 éves korát a pucinumi bornak tulajdonította, s mást nem is ivott. Ez az Adriai-tenger egy öblében terem, nem messze a Timavus forrásától, sziklás dombokon, ahol a tengeri szél miatt kevés amforát tudnak égetni; és mint mondják, semmilyen más bor nem ennyire hasznos orvosság gyanánt. Úgy hiszem, ez az Adriai-öbölnek ama bora, amelyet a görögök praetutianuminak neveznek, és csodálatos dicséretekkel ünnepelnek.*[1]

Nem akarok részletesen kitérni bortermő helyeire, csupán annyit mondok, hogy a Goriziától nem messze fekvő Vipaco borának olyan ereje van, hogy szülésre indítja a nőket. Ezért a szomszédos Németországban, amely szinte a teljes itteni bortermést felissza, az a mondás járja: *Vipocher chender macher.*[2]

Két bőségszaru között ül, mint mondottuk, mert egész vidékén bőven terem a gabona, a zöldség, sőt még a rizs is. És noha egy-egy alkalommal nem terem annyit ez a föld, mint a legtermékenyebbek, mindazonáltal bizonyos részeivel nem sok más vidék versenyezhet: mert az a csodálatos tulajdonságuk van – s ezt bámulatos termékenységének tulajdoníthatjuk –, hogy ugyanazokra a mezőkre vetik a búzát, ahol a tőkék is kínálják fürtjeiket, majd ezt learatván újra bevetik kölessel, ilyen módon három termést takarítván be egyazon évben. Másutt, ha a föld többet terem is egyszerre, utána pihenőre van szüksége, s abban az évben már nem tölti meg újabb gabonaterméssel a gazda csűreit. Az itteni azonban, ha alig hagyják is pihenni, kellő művelés mellett sohasem szokta reményeiben megcsalni a földművest.

Hasonlóképpen mindenfajta gyümölcsöt megterem, s alkalmas a fák mindenféle szokásos művelésére. Könnyen megtelepszenek itt az idegenből hozott fajták is, amelyek bő termésükkel és minőségükkel nem maradnak el más vidékek mögött, sőt gyakran felül is múlják azokat, mint Athénaios tanúsítja 3. könyvében, ahol az almákról szólva azt mondja: *Én pedig, barátaim, leginkább azt az almát csodálom, amelyet Rómában mutianumi néven árulnak, s amelyet, mint mondják, az Alpoknak valamely Aquileia környéki vidékéről hoznak.*

A kezében tartott könyv azt mutatja, hogy e tartomány kiváló tehetségekben is termékeny, akik prózában, versben és minden tudományban kiemelkedtek, s írásaikban szép bizonyságot tettek tanultságukról, mint Paulus Venetus és Paulus Diaconus, az Albertik, a Moronik, az Amesik, a Robertellik, a Decianusok, a Gratianusok, a Cortonik, a Candidik, a Susanik, a Lusinik, az Aregonik, a Roraik, az Astemik, a Parthenik, a Valvasonik, a Frangipanik és még sokan mások, hogy ne is említsük azokat, akik ma is életben vannak.

[1] Plinius, *Naturalis historia* 14.60.

[2] Ném. *Vipacher Kindermacher*: 'gyerekcsináló vipachi [bor]'.

Annak tanúsítására, milyen alkalmas a vadászatra, Dianáéhoz hasonló sarut adunk lábára. Végül a nádat és a kákát azért képzeljük lába mellé, mert keleti határai vizekben és mocsarakban végződnek.

KORZIKA
(CORSICA)

Durva külsejű nő, vízből kimagasló kősziklán ülve. Fején szőlőlevelekből font koszorút viseljen. Öltsön páncélt, jobb kezében pikát *[corsesca]* tartson, s ugyanezen az oldalán korzikai kutya álljon, amelyet nagynak és vad ábrázatúnak kell festenünk, mint Plinius említi 3. könyve 5. fejezetében.[1]

[1] Plinius, *Naturalis historia* 3.38.

Korzika a Ligur-tengerben fekvő sziget. A görögök kezdetben Cyrnusnak nevezték, mint Strabón bizonyítja 5. könyvében[1] s Vergilius a 9. eklogában, mondván: *S néked a cyrnusi fenyveket egy méhed se keresse.*[2] Egyesek úgy vélik, hogy Cyrnusról, Hercules fiáról és Sardus testvéréről kapta nevét, aki Líbián keresztül érkezett ide, s megtelepedvén önmagáról nevezte el. Addig ugyanis Therapnénak hívták, mint Nicolò Perrotto mondja.

Később a Korzika nevet kapta egy asszonyról, aki elveszett borját keresve kelt át erre a szigetre, s miután itt megtalálta, és a hely is kedvére való volt, itt telepedett le; s szokásai annyira tetszettek a durva őslakosoknak, hogy róla nevezték el szigetüket. Mások azt mondják, hogy Corsusról, egy kiváló férfiról kapta nevét, aki hosszú időn át uralkodott fölötte. A szigetet említő számos szerző között Dionysius úgy vélekedik, hogy a hegycsúcsok sokaságáról nyerte ezt a nevet; mert ez a szó a görög és a latin nyelvben halántékot jelentett, s ezért e névvel mintegy azt mondjuk: a hegyek halántékának szigete.

Kimagasló sziklán ül, mert ez a sziget kevéssé alkalmas művelésre, mind sziklás földje, mind pedig magas hegyei miatt, amelyekről Rutilius írja útleírásának 1. könyvében:

Feltünedeznek Korzika távoli csúcsai immár,
Felhő-födte fején oszlik az éjszinü árny.[3]

Durva külsejűnek ábrázoljuk, mert e sziget lakói többnyire kevéssé civilizált szokásokkal élnek, amint Strabón írja 5. könyvében.[4]

Páncélban festjük, jobb kezében pikával, mert ezt a fegyvert nagyon kedvelik a korzikaiak, akiket jó és bátor katonáknak tartanak.

A kutyát azért festjük mellé a mondott formában, mert egész Itáliában itt tenyésznek a legnagyobb és legvadabb kutyák, amelyeket sokfelé becsülnek alkalmasságuk, vadságuk és szépségük miatt.

SZARDÍNIA
(SARDEGNA)

Erőteljes testű, sárgás bőrű nő, aki víztől körülvett, emberi láb formájú sziklán áll. Fején olajágból font koszorút viseljen, s ruhája zöld színű legyen. Mellette a muflonnak nevezett állat álljon, amelyről Fra Leandro Alberti mondja e szigetről készült leírásában, hogy bőre és lába a szarvaséhoz, szarva pedig a koséhoz hasonló, ám karikában visszafelé hajlik; termete akár a közepes méretű szarvasé. A figura jobbjában kalászköteget, baljában pedig a Mattiolo által sardoniának vagy boglárkának nevezett[5] s vadzellerhez hasonló növényt tartson.

1 Strabón, *Geographica* 5.2.7. (C 224).
2 Vergilius, *Eclogae* 9.30. (LI).
3 Rutilius, *De reditu suo* 1.431.
4 Strabón, *i. h.*
5 Mattiolo, *Dioscoride* 1568, 645–646.

Plinius azt mondja 3. könyve 7. fejezetében, Timaios tekintélyére hivatkozva, hogy Szardíniát eredetileg Sandaliotisnak hívták, mert formája saruhoz hasonlít, amelyet görögül *sandalion*nak mondanak; s Myrsilos Ichnusának is nevezte, emberi lábnyomhoz való hasonlatossága miatt.[1] Ezért festjük a figurát, mint mondtuk, láb formájú sziklán ülve; s hogy sziget voltát tanúsítsuk, vízzel vesszük körül, ahogyan fentebb leírtuk.

Azt is mondják, hogy Szardínia a nevét Sardustól, Hercules és Thespia fiától kapta, aki sok társával együtt Líbiából érkezett erre a helyre.[2]

Azért festjük erőteljesnek és sziklán állva, mert a szárdok erőteljes, durva emberek, kemény szokásokkal, s jól tűrik a fáradságot.

[1] Plinius, *Naturalis historia* 3.85.
[2] Annius, „Pseudo-Solinus", *De origine urbis Romae* 10. (De Sardinia).

Sárga bőrszínűnek nemcsak a nap tüze miatt festjük, hanem azért is, mert Strabón 5. könyve szerint mindig rossz levegő uralkodik ezen a szigeten, kiváltképpen nyár idején, amikor mindenütt vörösnek és sűrűnek látszik a lég, főképpen az alacsonyabb helyeken, ahol a gabonát és a gyümölcsöt betakarítják.[1]

Olajágból font koszorúval koronázzuk, mert lakosai nagy békességben vannak egymással. Nem élnek fegyverrel, mert egymás között nem háborúznak, s nincs is olyan mesterember a szigeten, aki kardot, tőrt vagy más fegyvert készítsen, hanem ha ilyesminek érzik szükségét, Spanyolországból vagy Itáliából szerzik be azt.

Ruhája zöld színe, mint Strabón mondja 5. könyvében, e helynek mindenben való nagy termékenységét mutatja.[2]

Jobbjában búzakalászokat tart, amelyek itt nagy bőségben teremnek; s ha a szárdok többet törődnének a földműveléssel, mint amennyit törődnek vele, annyi búzát takaríthatnának be, ami még Szicíliát is felülmúlná.[3]

Azért adjuk kezébe a sardonia vagy boglárka növényt, mert Mattiolo elbeszélése szerint aki sokat eszik belőle, az nevetőgörcsben hal meg. Emiatt szól a mondás *risus sardonius*ról.[4]

Azért állítjuk mellé a fenti állatot, mert mint a mondott Leandro testvér írja, ez Európa egyetlen más helyén sem él, csupán Korzikán és ezen a szigeten. Régen a szárdok ennek bőrét használták páncélzatul,[5] s ma is olyan bőségben élnek, hogy a szigetlakók bőrükért és szarvukért vadásszák őket. Az előbbit kordovánnak kikészítvén Itália-szerte kereskednek vele, ami nagy hasznot hajt nekik, akárcsak a húsa, amely kitűnő étel.

SZICÍLIA
(SICILIA)

Pompás és gazdag öltözékű gyönyörű nő, aki víztől övezett háromszögű talapzaton ül. Haját különféle drága gyöngyökből készített fejdísz övezze, s jobbjában hírnökpálcát tartson, baljában pedig egy csokor különféle virágot, közte néhány szál mákkal.

Két nagy gabonakéve feküdjék mellette, s egy köteg abból a csodálatos nádból, amelyet cukornádnak neveznek és cukrot készítenek belőle. Egyik oldalán az Etna hegye álljon, amelyből füst és lángnyelvek törjenek elő.

Szicíliát, mint Strabón írja 6. könyvében – s ezt Trogos is megerősíti – Trinacriának nevezték a három világtáj felé tekintő három hegyéről, a Pelorosról, Pachynosról és Lilybaeonról.[6] Ezekről Ovidius írja a Metamorfózisok 13. könyvében:

Sicaniába: e föld három csúccsal fut az árba,
záporadó Auster fele néz ki a vízre Pachynos,

1 Strabón, *Geographica* 5.2.7. (C 225).
2 Helyesen: Silius Italicus, *De bello Punico* 12.375.
3 Strabón, *i. h.*
4 Erasmus, *Adagia* 3.5.1.
5 Megemlékezik erről Strabón, *i. h.* is.
6 Strabón, *Geographica* 6.2.1. (C 265).

lágy Zephyrekre tekint Lilybaeon, azonban a vízbe nem merülő Medvékre tekint s északra Peloros.[1]

A szebb hangzás kedvéért Trinacrisnak is hívták,[2] s így nevezi Ovidius is az Ünnepek 4. könyvében:

Három szikla szögellik a vízbe Sicilia földjén.
Trinacris éppen azért kapta ez ősi nevét.[3]

Azután a Triquestra nevet kapta, mint Plinius mondja 3. könyvében, háromszögletű formájáról.[4] Ezért ábrázoljuk e képmást háromszögű alapzaton.

[1] Ovidius, *Metamorphoses* 13.724. (DG).
[2] Strabón, *i. h.*
[3] Ovidius, *Fasti* 4.419. (GL).
[4] Plinius, *Naturalis historia* 3.86.

A Sicania nevet is viselte, mint Diodorus mondja Timaiosra hivatkozva, régesrégi lakói, a sicanusok után.[1] Ezek azonban a tüzek okozta folytonos pusztítás miatt elköltöztek a szigetről.

Végül Szicíliának nevezték, mint Polybius és Dionysius mondja, a régi siculusokról, akik erős népe voltak Itáliának.

Azért festjük szépnek, fényűző és előkelő ruhában, hogy így mutassuk eme sziget dicsőségét és szépségét, minthogy gazdag és nemes városokkal, földekkel, falvakkal, kastélyokkal és más csodálatos helyekkel ékes. Ezt írja róla Ovidius: *Kedves háza Ceresnek. Ezen sok városa épült.*[2]

Szép fejdísze a különféle ékes gyöngyökkel azt jelenti, mennyire éleselméjű és találékony nép a szicíliai.

Jobbjában a hírnökpálca beszédjük leleményességét mutatja, valamint azt, hogy tehetségük erejével ők voltak a szónoklás művészetének, a bukolikus és pásztori verseknek és sok más emlékezetre méltó dolognak a feltalálói. Silius Italicus írja erről 14. könyvében:

> *Phoebushoz méltók s Múzsákhoz e tájon a költők,*
> *kik telezengik a szent erdőket isteni dallal,*
> *így Helikonhoz méltó dalt zeng most Syracusa.*
> *Fürge beszédű nép ez, ám harcban sem utolsó*
> *s győztes jelvény gyakran díszíti kikötőit.*[3]

A mellette heverő cukornádköteg és a jobbjában tartott virágcsokor a mákkal e boldog sziget nagy termékenységét mutatják.[4] Strabón is beszámol erről 6. könyvében, mondván, hogy nem marad el Itália egyetlen más szigete vagy tartománya mögött sem, s bőven termi mindazt, ami az emberi élethez szükséges.[5] Homéros azt állította, hogy itt minden magától terem,[6] amit Claudianus is megerősít az alábbi szavakkal:

> *Isten veled, ó gyönyörű föld,*
> *fényes egeknél is gyönyörűbb; rádbízom egyetlen*
> *kincsem, a drága leányt, fájdalmaim égi gyümölcsét.*
> *Óvd: jutalomképpen kapa nem szegi meg soha földed,*
> *s durva acél, ekevas nem tépi föl ősi mezőid.*
> *Megterem itt ez a föld mindent; s odahagyva igáját*
> *el se vetett vetemény kévéin bámul a gazda.*[7]

[1] Diodorus, *Bibliotheca historica* 5.2.
[2] Ovidius, *Fasti* 4.421. (GL).
[3] Silius Italicus, *De bello Punico* 14.28.
[4] A mák Szicília istennőjének, Ceresnek virága. Vö. Ceres kocsija *(Carro di Cerere)* és Évszakok; Nyár *(Stagioni dell'anno; Estate)*. Mindhárom utalás közvetlen forrása Giraldi, *De deis* 12. (1548, 580b) leírása egy római Ceres-szoborról.
[5] Strabón, *Geographica* 6.2.7. (C 273).
[6] Homéros, *Odyssea* 9.109.
[7] Claudianus, *Raptus Proserpinae* 1.194. (MB).

A két nagy búzakévét azért helyezzük oldalára, mert ez olyan nagy bőségben és fölöslegben terem ezen a szigeten, hogy Cicero emiatt a rómaiak csűrének nevezte.[1]

Az Etna hegyét állítjuk még melléje, mint e sziget emlékezetre és említésre méltó hegyét. Sok jeles költő beszél róla, akik között Ovidius az Ünnepek 4. könyvében az alábbiakat mondja:

Ott a nagy Aetna hever szörnyű Typhoeus arcán,
és kilehelt tűztől ég körülötte a föld.
Ceres lámpa helyett két fáklyát gyujt meg a lángnál:
fáklyát szentelnek tiszteletére ma is.
S barlang nyílik előtte komor, vízmosta üreggel.
Embernek nyoma sincs; még vadak is kerülik.[2]

És Lucanus 1. könyvében: *Siculus Etna nyilását Mulciber nyitja meg ekkor.*[3]
Silius pedig 14. könyvében:

Ám Trínacria odvai zord Vulcanus előtt is
kedvesek: ő hány Lípara mély üregéből a földre
kénes esőt, ő küld fel füstöt a mélyből,
míg remegő szikláiról Etna tüzet szór bőszen
feldühödött tenger módjára üvöltve, zihálva,
vad morajával nyugtalanul dübörögve szünetlen
nappal is, éjjel is. Tűzpatak indul, akár Phlegethonból,
szájától, kanyarog lefelé a szurokszínü láva,
félig elolvadt nagy köveket görget le a síkra.
Ám odanézz! Odvában míg ki nem alvó tűzzel
birkózik, s mialatt új lángokat éleszt egyre,
legtetején addig, csúcsán csodamódra az Etna
hóval s el nem enyésző jéggel leplezi lángját,
égő sziklafalát fedi faggyal: tél van a csúcson
s frissen okádott üszkök alatt még ott a meleg hó.[4]

KÉJVÁGY
(LASCIVIA)

Fiatal nő gazdag öltözetben, baljában tükörrel, amelyben figyelmesen szemléli magát, miközben jobbjával arcát szépíti. Mellette néhány veréb legyen, amelyek kéjvágyó és buja állatok,[5] valamint egy hermelin, amelyről Alciato azt írja:

[1] Helyesen: Strabón, *Geographica* 6.2.7. (C 273).
[2] Ovidius, *Fasti* 4.491. (GL.).
[3] Lucanus, *De bello civili* 1.545. Mulciber (olvasztó) Vulcanus neve.
[4] Silius Italicus, *De bello Punico* 14.55.
[5] Valeriano, *Hieroglyphica* 20. *De passere. Prolifica salacitas* és *Petulantia perniciosa*.

A hermelin hótiszta, kényes állat,
így kéjvágyót jegyez, ki arcát, keblét,
haját ápolva kelt tisztátlan vágyat.[1]

Kéjvágy

(Lasciuia)

Barbár módon feldíszített nő, aki egyik ujjával arcát cirógatja könnyedén. Így festették a régiek, mint Pieriónál olvassuk.[2]

NYÁRI LANKADTSÁG,
avagy bágyadtság

(LASSITVDINE ò languidezza estiua)

Sovány nő, akit igen finom és könnyű öltözékben, fedetlen kebellel ábrázolunk. Bal kezével botra támaszkodjék, a jobbal pedig legyezőt tartson, mutatván, hogy azzal legyezi magát.

Bágyadtságon vagy lankadtságon olyan gyengeséget értünk, amely kívülről tör a testre és nehezíti el.

Azért mondjuk nyárinak, mert nem a betegség vagy más dolog okozta lankadtságot vagy bágyadtságot akarjuk bemutatni, hanem csakis azt, amelyiket a természettől fogva meleg évszak, a nyár kelt.

Soványnak festjük, mert a test szubsztanciáját a meleg ilyenkor feloldja, így az súlyt veszít, és szükségszerűen soványabbá válik.

Öltözéke és meztelen keble egyfelől az évszak jelei, amelyben az emberek igen könnyű ruhákat viselnek, hogy kevésbé érezzék a meleget; másfelől pedig a belső meleg jelei, amely a lankadtság velejárója.

Botra támaszkodva olyannak mutatjuk, mint akinek támaszra van szüksége, mert nincs elég ereje önmaga megtartásához; hiszen épp ez jellemzi figuránkat, amely, mint mondtuk, az emberi test erőinek fogyatkozása.

A legyező azt mutatja, hogy ha a testhez közel lévő s már felmelegedett levegő frissebbnek ad helyet, az nagy felfrissülést jelent a testnek. Használata ugyanis éppen azt űzi el, ami fáradságot okoz a testnek, azaz a belső meleg nyomasztását.

ŐSZINTESÉG

(LEALTA)

Fehérbe öltözött nő, aki jobbját keblére helyezi, s mellette kutyácska áll.

Keblére helyezett jobb keze a lélek egyenességét mutatja, míg a kutyácska természetes hajlamánál fogva a hűséget és az őszinteséget.

[1] Alciato, *Emblemata* 79. (Lascivia). Ripa olasz versfordításban idézi.

[2] Valeriano, *Hieroglyphica* 36. *Digiti & mensurae. Lascivia mollities.* Nála az ugyancsak „barbár módon feldíszített" figura nem arcát simogatja, hanem fejét vakarja, vagy csak fejére helyezi az ujját.

Őszinteség

(Lealtà)

Finom lepelbe öltözött nő. Egyik kezében meggyújtott lámpást tartson, amelyre szemével figyelmesen tekint, a másikban pedig több helyen törött és szakadt álarcot, amelyet éppen egy falhoz vagy sziklához verjen.

Finom leple azt mutatja, hogy az emberi szavakban akadálytalanul fel kell tárulnia az őszinte léleknek. A szavak ugyanis a lélek fogalmainak ugyanazt jelentik, mint amit a ruha a meztelen test számára.

A lámpással szintén lelkünket és szívünket jelképezzük, s a belőle ragyogó fénnyel szavainkat és külső cselekedeteinket. És amiképpen a lámpás mindig egyazon belőle születő fényt sugároz kifelé, úgy az őszinte embernek is egyformának kell lennie belül és kívül. Erről mondta Krisztus Urunk, hogy olyan legyen a ti fényetek az emberek előtt, hogy azok hálát adjanak miattuk Istennek, s hogy cselekedeteitek legyenek méltóak érdemeitek hírnevéhez.

A szakadt álarc, amelyet földre hajít, ugyancsak a színlelés és a kettős lélek megvetését jelenti, amint azt már más tárgyban megmutattuk.

Őszinteség

(Lealtà)

Fehérbe öltözött nő, aki ruháját kebelén megnyitva feltárja szívét, amely megfelel lelkének, szavainak vagy cselekedeteinek, hogy ilyen módon teljes bizalmat keltsen maga iránt.

KÖNNYEDSÉG

(LEGGIEREZZA)

Nő, akinek kezén, lábán, vállain és fején szárnyak legyenek, s öltözéke a legfinomabb tollból legyen.[1]

ÖRVENDEZÉS

(LETTITIA)

Lásd a Vidámságnál *[Allegrezza]*.

IRODALOM

(LETTERE)

Amint Firenzében ábrázolták egy igen szép ünnepségen.

Tisztes és nemes öltözékű nő, aki egyik kezében könyvet, a másikban két fuvolát tart, hogy így ábrázolja a fogalmak és a szavak kettősségét: emezt mint gyönyörködtetőt, amazt mint tiszteletre méltót.

[1] Doni, *Pitture* 1564, 7r.

BŐKEZŰSÉG
(LIBERALITA)

Nő, kissé mélyen ülő szemekkel, széles homlokkal és sasorral. Fehér ruhát viseljen, és fején sas legyen. Jobb kezében körzőt és bőségszarut tartson, amelyből drágaköveket, pénzt, láncokat és más kincseket szórjon, baljában pedig egy másik, gyümölcsökkel és virágokkal telt bőségszarut.

A bőkezűség a kiváló, ám egyszersmind mértékletes jellem által a költekezésben megőrzött arany középút.

Mélyen ülő szemekkel és széles homlokkal az oroszlánhoz való hasonlóság végett festjük, amely az értelem nélküli állatok legbőkezűbbike. Sasorral pedig azért, mert a madarak között a legbőkezűbb a sas, amelyet a mondott figurának a fejére is helyezünk. Így mutatjuk, hogy a bőkezűség nem abban áll, hogy olykorolykor valamit juttatunk másoknak saját javainkból, hanem az elme szokásában és szándékában, mint egyébként valamennyi más erény is.

Plinius írja, hogy a sast, amikor saját fáradozásával zsákmányt szerez magának, sohasem ragadja el annyira étvágya, hogy valamennyit ne hagyna belőle a

többi madárnak is. Emiatt azok nagy tisztelettel övezik, hiszen ez a tette önmagában is elegendő sok más állat életének fenntartásához.

A mondott formában ábrázolt két bőségszaru azt mutatja, hogy a bőséges gazdagságból akkor születik a bőkezűség, ha az az adományozó erejéhez és tehetségéhez mérten nagylelkű lélek nemességével párosul.

Fehérbe öltözik, mert amiként ez a szín egyszerű, tiszta, és híján van minden mesterkéltségnek, úgy a bőkezűség is híján van minden hitvány önérdeknek és számítgatásnak.

A körző azt mutatja, hogy a bőkezűséget az élvezett gazdagsághoz kell mérni, valamint ama személy érdemeihez, aki iránt gyakorolják a mondott erényt. Ebben pedig (ha merészelheti a szolga urát dicsérni) különösen kiemelkedik patrónusom, a jeles Salviati bíboros úr, aki olyan igaz mértékkel és jóakaratú lélekkel osztja szét saját javait, kinek-kinek szükségéhez és érdeméhez mérten, hogy egyszerre nyitja meg önmaga előtt a mennyekbe és a dicsőséghez vezető utat, mások előtt pedig azt, amelyik jelen életükön át és az erényhez vezet, az igazi hírnév általános elismerésétől övezve.

Bőkezűség
(Liberalità)

Fehérbe öltözött nő, aki jobbjában kockát tart, baljával pedig ékszereket és pénzt szór szét.

A kocka azt mutatja, hogy egyformán nagylelkű az, aki a maga keveséből keveset ad, s az, aki nagy vagyonából sokat ad. Szükséges azonban, hogy el tudja magát látni vagyona fennmaradó részéből.

Bőkezűség
(Liberalità)

Vidám arcú, gazdagon öltözött ifjú lány. Jobbjában bal oldalához támasztott tálat tart, tele ékszerekkel és aranypénzekkel, amelyekből másik kezével nagyot markol, s szétszórja néhány nevető és vidám kisgyermek között. Emezek feldíszítik velük magukat, s szerteszét mutogatják őket, hogy így tanúskodjanak köteles hálájukról és lekötelezettségükről jótevőjük iránt bőkezűsége miatt; valamint arról is, hogy kegyek és gazdagságok illő módon való elfogadása szintén része a bőkezűségnek, mint az erkölcstudomány állítja. Mindazonáltal nemesebb és boldogságszerzőbb cselekedet, ha mi adjuk másoknak saját javainkat.

Pierio Valeriano csak a tálat említi a bőkezűség régi hieroglifájaként, amelyhez mi a többi dolgot is hozzáadjuk a figura kiegészítése és az így jelképezett bőkezűség jobb magyarázata végett.

SZABADSÁG
(LIBERTA)

Fehérbe öltözött nő, jobbjában jogarral, baljában pedig süveggel. Lábánál macska látható.

A jogar a szabadságnak önmaga fölötti hatalmát és uralmát jelenti, lévén a szabadság az ember kizárólagos rendelkezése lelke, teste és vagyona fölött. Ezek

különféle eszközökkel vezethetők a jó felé: a lélek Isten kegyelme, a test az erény, a vagyon pedig az okosság révén.

A süveget azért adjuk kezébe, mert a rómaiak, ha fel akarták szabadítani egy rabszolgájukat, haját lenyírván süveget adtak rá. Ezt a szertartást egy istennő templomában végezték, akit a szabadságot nyert szolgák védnökének hittek, s Feroniának neveztek. Joggal festjük tehát a figurát kezében süveggel.

A macskák szabadságszerető lények, s ezért a régi alánok, burgundok és svévek, mint Metodius írja, felvették jelvényeikbe. Így mutatták, hogy amiként ez az állat nem tűrheti, hogy más megkösse őt erejével, úgy ők sem viselhetik el semmi áron a szolgaságot.[1]

[1] Valeriano, *Hieroglyphica* 60. *Felis. Liberatis appetentia.*

Szabadság

(Libertà)

Nő, bal kezében Herculeséhez hasonló buzogánnyal, jobbjában pedig süveggel, amelyen az alábbi felirat olvasható: LIBERTAS AVGVSTI ex S. C. Ez a tulajdon kiválósága és erénye révén megszerzett szabadságot jelenti, mint azt fent elmondtuk. Így látható kiverve Antonius Heliogabalus érmén.

Szabadság

(Libertà)

Nő, aki jobbjában süveget tart. Mellette a földön törött iga legyen.

BUJASÁG

(LIBIDINE)

Szépséges, fehér arcú nő dús, göndör, fekete hajjal, amelyet feje tetején kibont, s halántékán befon. Szemei nagyok, csillogók és buják, ami a vér bőségére vall, minthogy ez az oka, ha megfelelő hőmérsékletre jut, a bujaságnak. Orra kissé felfelé álljon, ami ugyanennek a jele: példa rá a kecskebak, eme igen buja állat, mint Aristotelés írja a De fisionomia 69. fejezetében. Fején buján ékesített borostyánkoszorút viseljen, testén keresztben leopárd bőrét, mellette a földön pedig párduc legyen, amelynek fején a mondott figura a kezét nyugtassa.

A görögök a borostyánt *cissos*nak nevezik, és cisszálni (hogy az ő szavukat a mi tárgyunkhoz igazítsuk) annyit tesz, hogy az ember erősen a bujaságra adja magát. Ezért mondta Eustathios, hogy Bacchus a borostyánt bujasága jeléül kapta, amelyet a bor keltett benne.[1]

A leopárdbőr, amelyet átkötőként keresztben hord, Christoforo Landino szerint ugyancsak bujaságot jelent,[2] amelyre a mondott állat igen hajlamos: mert nem csupán a saját fajtájából valókkal párzik, hanem – mint Plinius előadja – az oroszlánnal is.[3] S amiképpen a leopárd bőre foltokkal van tele, úgy a buja ember elméje is rossz gondolatokkal és vágyakkal foltos, amelyek egytől egyig tilalmasak.

Tulajdonsága a mondott állatnak az is, hogy amikor táplálkozik, annyira elrejtőzik mások tekintete elől, amennyire csak képes, s hogy ilyenkor tulajdon vérét szívja. Mindez igen jellemző a bujaságra, amely mindennél inkább vágyik arra, hogy titokban s mások tekintetét kerülve tölthesse kedvét, s ráadásul saját vérét és erejét apasztva elégülhessen meg.

A párduc magyarázatára ugyancsak Landino mondja, hogy sokan csupán színe miatt különböztetik meg a leopárdtól, ugyanis világosabb a bőre; s egyesek szerint

[1] A bekezdés Cartaritól, *Imagini* 11. (1571, 428.). Eustathios helye: *Commentarii ad Homeri Iliam* 87.24.

[2] Landino, *Sopra la Commedia di Dante*, Inf. 1.32. (1578, 4r), ahol a Dante ellen támadó leopárdot (vagy nőstény oroszlánt) értelmezi allegorikusan a bujaságra. A címszó további része szinte szó szerint Landinót követi. A Danténál szereplő másik két állat, az oroszlán és a farkas értelmezését Ripa a Becsvágy *(Ambitione)* és a Kapzsiság *(Avaritia)* címszavakban használta fel.

[3] Plinius, *Naturalis historia* 8.43.

nem más, mint a leopárd nősténye. Ha ezt igaznak fogadjuk el, megérthetjük belőle, hogy a bujaság elsősorban és legerősebben a nőket uralja, sokkal inkább, mint a férfiakat, s közönséges vélemény szerint így van ez minden állatfajtánál.

Plinius szerint a párduc olyan szép állat, hogy valamennyi vadállat vágyakozik utána; ám félnek vadságától, amelyet fejéről látnak. Ezért elrejti a fejét, s hátát mutatva magához csalogatja, majd hirtelen megfordulva megragadja és felfalja őket.[1]

Ez is nagyon hasonló a bujasághoz, amely szépségével csábítgat és vonz magához, majd felfal minket, mert semmivé teszi időnket, pénzünket, jó hírünket és testünket, sőt még magát lelkünket is beszennyezi és elgyengíti, a bűn és a démon szolgájává téve bennünket.

Bujaság

(Libidine)

Kéjvágyó módon feldíszített nő, aki bal könyökére támaszkodva ül. Jobbjában skorpiót tartson, s mellette buja vágyra gyúlt kecskebak legyen, valamint szőlőtő néhány szőlőfürttel.

Pierio Valeriano mondja 16. könyvében, hogy a skorpió bujaságot jegyez, s ennek oka az, hogy az emberi test szemérmes részeit az asztrológusok a skorpiónak szentelik.[2]

A kecskebakon általában bujaságot értünk, lévén igen teljesítőképes Venus művészetében, amelynek odaadó és gyakori művelője, mint azt a másik hasonló tárgyú figuránál idézett hely mutatja.[3]

Ülve és karjára támaszkodva ábrázoljuk, így mutatván a tétlenséget, ami a bujaság táplálója, mint a mondás tartja: *Foglalatos vagy? Amor nyila nem keserít, sebesít meg.*[4]

A szőlő a bujaság világos jele, Terentius ama mondása szerint: *Ceres és Bacchus nélkül Venus is vacog.*[5] Másfelől akkor mondják a szőlőt buján termőnek, ha tüzesen és derekasan terem; s éppígy a bujaságtól elvakított embernek sincsen soha nyugovása.

Bujaság, avagy paráznaság

(Libidine, ò Lussuria)

A régiek a paráznaságot faunnal is festették, amely fején dombvirágból, avagy erucából font koszorút viselt, kezében pedig szőlőfürtöt tartott.[6] A faunt ugyanis igen bujának képzelték, a dombvirág pedig igen invitál és ösztönöz Venus művészetére.

Helyesen szólva azokat nevezzük paráznának, akik a vért melegítő bortól és sok más buja kellemességtől felserkentve gyakran esnek a szerelem bűnébe.

[1] Plinius, *Naturalis historia* 8.62. Lásd ezt a Csalárdság *(Inganno)* címszónál is.
[2] Valeriano, *Hieroglyphica* 16. *De scorpio. Libido.*
[3] Vö. Cartari, *Imagini* 3. (1571, 142.) „Lascivia" széljegyzettel.
[4] Ovidius, *Remedia amoris* 139. (Szl.). Lásd ezt a Tisztaság *(Castità)* címszónál is.
[5] Terentius, *Eunuchus* 732. A verssort Cicero, *De natura deorum* 2.60. (23.) és Erasmus, *Adagia* 2.3.97. (Sine Cerere et Baccho friget Venus) is idézi és értelmezi.
[6] Ugyanígy ábrázolja és írja le Alciato, *Emblemata* 72. (Luxuria).

Paráznaság
(Lussuria)

A régiek kos hátán ülő Venusszal is festették a paráznaságot,[1] így mutatván az érzékeknek és a tilalmas élvezeteknek alávetett értelmet.

SZABAD AKARAT
(LIBERO ARBITRIO)

[1] Lásd Valeriano, *Hieroglyphica* 10. *De ariete. Venus*, akire Ripa A négy temperamentum; Szangvinikus a levegővel *(Complessioni; Sanguigno per l'aria)* címszónál név szerint is hivatkozik. Vö. még Giraldi, *De deis* 13. (1548, 533a).

Fiatal férfi sokféle színű királyi öltözékben, fején aranykoronával. Jobb kezében jogart tartson, csúcsán görög Y betűvel.

A szabad akarat Szent Tamás szerint Isten nagyobb dicsőségére az értelmes természetnek adományozott hatalom a választásra többféle dolog közül, amelyeknek egyike a másikánál közelebb visz végső célunkhoz; illetve arra való képesség, hogy egyazon dolgot elfogadhassunk vagy visszautasíthassunk, kinek hogyan tetszik jobban.

Nemkülönben Aristotelés is úgy határozza meg a szabad akaratot Etikájának 3. könyvében, mint egy cél eléréséhez vezető különböző dolgok választásának képességét. Nem kétséges ugyanis, hogy mindenki a legfőbb jót, vagyis az örök boldogságot akarja és kívánja, amely minden emberi cselekedet végső célja; ám az emberek igen sokfélék, és nem értenek egyet az ehhez vezető utak és módszerek megválasztásában.

Fiatalnak festjük, mert a szabad akarathoz nélkülözhetetlen a megkülönböztetés képessége, amely mindjárt világrajövetelünk pillanatától fogva képessé tesz bennünket célunk olyan eszközökkel való követésére, amilyen helyzetünkhöz és állapotunkhoz illik.

Királyi ruhája, jogara és koronája ama hatalmát jelentik, hogy kizárólagos módon akarhatja azt, ami leginkább a tetszésére szolgál.

Ruhájának különféle színei előre meg nem határozottságát mutatják, amely miatt hatalmában áll különféle eszközökhöz folyamodni.

A görög Y betűt a híres Pythagoras filozófus ama mondására utalva illesztjük jogarára, miszerint az emberi életnek két útja van, amiképpen két ága van a mondott betűnek is. A jobb oldali az erény útjához hasonló, amely kezdettől szűk és meredek, ám csúcsán tágas és teres, míg a bal oldali, mint a bűn útja, széles és kényelmes, ám szűkösségben és bukásban végződik.[1] Jól mutatja ezt a Vergiliusnak tulajdonított alábbi vers is.

Ezt a betűt a szabad akaratnak adván okkal mondhatjuk, hogy kezében van a jó és a rossz, a biztos és a bizonytalan út választásának lehetősége, hogy azon az általunk mondott boldogságra elérjen.

Pythagoras betüje, szétálló két szarvával
arra tanít, hogy tisztán lásd, mi az emberi élet.
Jobbra erénynek ered lépcsője: köves hegyi ösvény,
melynek a végigjárása, vélnéd, lehetetlen,
ám tudd meg: békével várja a csúcs a kitartót.
Balra ha indulsz, kényelmes az az út, de a végén
mélybe szakad, s utasát sziklákon zúzza halálra.
Bárki tehát az erényért nélkülözést tűr, győztes
lesz, s a dicsőség el nem enyésző bíbora várja.
Ám ki alászáll, fényűzést választva vezérül,

[1] Servius, *Ad Vergilii Aeneidem* 6.136. részletesen ismerteti Pythagoras gondolatát. Vö. Vergilius, *Aeneis* 6.540., ahol a Sybilla válaszutat mutat Aeneasnak: jobbra Dis palotája felé, balra a kárhozottak Tartarusába.

s ostoba elmével elfordul a fáradozástól,
arra utálatos, inséges, nyomorult vég vár csak.[1]

SZABADOSSÁG
(LICENZA)

Meztelen és fésületlen nő, nyitott szájjal s fején szőlőből font koszorúval.[2]

Szabadosnak azokat nevezzük, akik többet merészelnek, mint ami sorukhoz illik: dicsőséget tulajdonítanak maguknak, vagy olyasmit tesznek, amit hasonló sorban lévőknél kárhozatosnak tartunk. Mivel a szabadosságot beszéddel is el lehet követni, ezért nyitott szájjal ábrázoljuk; s mert olyan testrészek feltárásában is állhat, amelyeket természetes ösztönünknél fogva takarnunk kell, ezt meztelenségével jelezzük.

Emellett sok más, ugyancsak nem illő dologgal is lehet szabadosságot elkövetni, s ezt jelezzük a szőlővel, amely gyümölcse révén gyakran illetlen és dicstelen dolgok megtételére ösztönöz.

S amiként a be nem font haj szabadon lobog, amerre csak a szél fújja, úgy futnak szét a szabados ember gondolatai és cselekedetei is önnönmagától.

CIVAKODÁS
(LITE)

Különféle színekbe öltözött nő, aki jobbjában vízzel telt edényt tart, s ennek tartalmát a földön lobogó nagy tűzre önti. Utóbbi a két ellentétes erő egyikének jele, amelynek a másik természetes módon ellene szegül, s úrrá akar lenni amannak anyagán és lényegén. Együtt ilyenformán a civakodást és ellenségeskedést jelentik, amely folytonosan sarkallja a széthúzó és civódó lelkeket, úgy, hogy ezek soha nem hagynak fel sem maguk, sem mások háborgatásával.

LOGIKA
(LOGICA)

Élénk és mozgékony fiatal nő fehér ruhában. Jobb kezében tőrt, bal kezében négy kulcsot tart. Fején sisakot s azon sisakdíszként sólymot visel.

A logika olyan tudomány, amely az intellektus cselekvésének természetét és tulajdonságait vizsgálja, s ennek révén jut el az igaznak a hamistól való megkülönböztetésére.

Minthogy a megértés finom és változatos módjait vizsgálja, ezért tőrrel festjük, amely a tehetség élességének jele. Fején a sisak a tudomány állandóságát és igazságát mutatja; s ahogyan a sólyom a levegőbe emelkedik prédáját lesve, úgy a

[1] Maximinus, *Carmen de Y littera*, in: *Anthologia Latina* 632. A verset, amelyet a 18. századig Vergiliusnak tulajdonítottak, Ripa – az óvatos attribúcióval együtt – Ruscellótól vagy Rocchától vette át. Olasz fordítását közli Cartari, *Imagini* 10. (1571, 372–373.). Lásd W. Harms, *Homo viator in bivio* München 1970, 160. skk.

[2] Baldini, *Mascherata* 1565, 15. (Licenza).

logikus is emelkedetten vitázik, hogy prédául ejtse mások beszédét, amelyet szívesen vet alá érveinek.[1]

A négy kulcs az igazság megnyitásának négy módját, a négy szillogisztikus figurát mutatja, ahogyan ezt eme művészet professzorai nagy szorgalommal tanítják.

Fehérbe ama hasonlatosság kedvéért öltözik, amelyet a fehér szín az igazsággal tart. Amiképpen ugyanis amaz minden színek legtökéletesebbike, úgy emez is a legjobb és legnemesebb a lélek tökéletes tulajdonságai között; s ez kell legyen mindenkinek a célja, aki igazi logikus akar lenni, nem pedig szofista vagy szélhámos.

Logika

(Logica)

Elfátyolozott arcú, fehérbe öltözött nő, sokszínű felsőruhával. Lássék, amint nagy erővel szorít meg egy vastag és durva kötélre kötött csomót; s a földön kender vagy a kötélveréshez szükséges más anyag legyen.

A figura elfátyolozott arca azt mutatja, hogy nehéz őt első látásra megismerni, ellentétben azzal, ahogyan tévesen gondolják némelyek, akik azt hiszik, tehetségük számára hat hónap elegendő a megismerésére, s aztán hat év alatt sem jutnak el a meghatározás mibenlétéig. Az első megítélést az arccal jelképezzük, mert az arc az első dolog, amire az emberen tekintetünk esik.

Ruhájának fehér színével, mint mondottuk, az igazságot jegyezzük, amelyet sok valószínű dolog takar. Sokan ezeken megpihentetvén tekintetüket, elfelejtik, hogy a sok szín csupán takarja őt. A valószínű dolgokat kellő módon, fokozatosan elvonva azonban végül előtárul a bizonyítás. Ez kincsesládához hasonlít, amelyben az igazság rejtőzik, s a valószínű szillogizmusok fent említett kulcsaival nyílik. A sokféle szín azt jelzi, hogy noha mindegyik valamennyire összhangban van a fénnyel, egyik sem annyira, mint a fehér, amely a legtisztább közöttük.

A kötél, amelyre csomót köt, azt mutatja, hogy a logikus leginkább a biztos végkövetkeztetésre törekszik. Ezt a kötéllel szokás példázni, mondván, hogy a logikus megköt valakit, amikor az már csak igent tud mondani az általa előtárt igazságra. Művészetével megalapozott bizonyítékai olyan csomók, amelyeket semmilyen más mesterség sem erővel, sem ügyességgel ki nem bonthat; a kötél durvasága pedig anyagának nehézségét mutatja.

A földön heverő kender azt mutatja, hogy a logika nem csupán kész kötelekre köti csomóit, hanem maga gyártja a kötelet is. Okfejtése során ugyanis a természet alapelveiből merít, s az alanynak, állítmánynak és minden más mondatrésznek, avagy a bizonyítás eszközeinek megismerésére tanít; lévén a bizonyítás az ő legfőbb, legigazabb eszköze.

[1] Hasonlót mond Valeriano, *Hieroglyphica* 21. *De accipitre. Sublimitas.*

Logika

(Logica)

Sápadt ifjú lány, illő hosszúságú, ám fésületlen hajjal. Jobbjában virágcsokrot tart, fölötte mottóval: *Verum et falsum* [Igaz és hamis], baljában pedig kígyót.

Ez a nő azért sápadt, mert a sok virrasztás és tanulás, amelyre szüksége van, általában sápadtsághoz és gyengélkedéshez vezet.

Fésületlen haja azt mutatja, hogy aki a megismerhető dolgok fölötti spekulációnak szenteli magát, általában mellőz minden mást, s elfeledkezik teste gondozásáról is.

A virágok annak jelei, hogy eme hivatás erőfeszítése révén felfénylik az igazság, amely eltakarja a hamisságot, amiként a természet munkája révén a növény zöldjéből virág nyílik, amely eltakarja amazt.

A kígyó a hivatáshoz és minden máshoz szükséges okosságra tanít. Az emberi iparkodás ugyanis nem máson fáradozik, mint az igazságnak a hamisságtól való megkülönböztetésén. Eme megkülönböztetés alapján cselekszik azután, megfelelően alkalmazkodva a megismert és nagyra tartott igazsághoz. Azt is világosan mutatja a kígyó, hogy a logikát erős méregnek tartják, s hozzáférhetetlennek azok számára, akiknek tehetsége kisebb a kelleténél: mert keserű annak, aki megkóstolja, s mert megmarja és megöli azt, aki vakmerően ellene szegül.

TÜRELMESSÉG

(LONGANIMITA)

Igen koros matróna, aki sziklán ülve s karjait felemelt kézzel széttárva, szemét az ég felé fordítja.

A türelmességet az Apostol a Galatákhoz írt levél 5. fejezetében a Szentlélek tizenkét gyümölcse között említi.[1] Szent Tamás 2. [kötet] 2. része 136. kérdésének 5. cikkelye szerint ez olyan erény, amelynek erejéből az ember elszánt lélekkel képes várakozni valamely nagyon messze lévő dolog eljövetelére, még ha az igen sok időbe telik is. Szent Anzelm pedig a Galatákhoz írt levél fenti, 5. fejezetéről szólva azt mondja, hogy a türelmesség a léleknek ama kitartása, amelynek segítségével türelmesen viseli a kedvezőtlen körülményeket, s hosszú időn át várakozik az örök élet díjára. S noha úgy tetszik, mintha azonos lenne a türelemmel, mégis két különböző erényről van szó, amint a fenti szerzők bizonyítják. Dionisio Certosino ugyancsak a Galatákhoz írt levél 5. fejezetét kommentálva azt mondja, hogy a türelmességet a remény kíséri, amellyel mindvégig várakozunk az Urunktól, Istentől nekünk megígért javakra. Ez az erény tehát, úgy tűnik, inkább tekint a reményre és a jóra, mint a félelemre, a vakmerőségre vagy a búskomorságra; a türelem pedig elsősorban a jelen rossz, igazságtalanság és ellenségesség elviselésére vállalkozik a jövőbeni javak kedvéért. Nem elég azonban csak a jelenben eltűrni ezeket, hanem bármilyen hosszú időn át ezt kell tennünk, mindaddig, amíg Urunknak így tetszik: ezért festjük élemedett korú matrónának, sziklán ülve.

[1] Gal 5,22.

Ezt az erényt az ég felé fordított szemekkel festjük, mert Salamon mondásában bízik: *Isten türelmes és igen irgalmas,*[1] s így várakozik céljára, az Isten által nekünk megígért örök javakra.

Felemelt kézzel ábrázoljuk, hogy így mutassuk a reményt, amely kíséri őt, s amely rövidebbnek láttatja e világi várakozását.

A VILÁG GÉPEZETE

(MACHINA DEL MONDO)

Nő, akinek feje körül a hét bolygó kering, s fején haj helyett lángnyelveket visel. Ruhája három különböző színű részből álljon. Az első, amely keblét és teste egy részét fedi, felhőkkel tarkított égszínkék legyen; a második világoskék, víz hullámaival; a harmadik pedig, amely lábát takarja, zöld, s hegyekkel, városokkal és várakkal ékes.

Egyik kezében körbetekeredő kígyót tartson, amely saját farkába harap. Ez azt jelenti, hogy a világ önmagával táplálja önmagát; önmagától marad meg folyton kiegyensúlyozott és rendezett mozgásában; s kezdete a vége felé fut, a vége pedig örökösen az elejéhez tér vissza. Ezért festjük köré a hét bolygót is.

Fején a láng és ruhájának színei a négy elemet jelentik, amelyek a világ hatalmas gépezetének kisebb részei.[2]

NEMESLELKŰSÉG

(MAGNANIMITA)

Szép nő, széles homlokkal és kerek orral, aranyos ruhában és fején császári koronával, oroszlán hátán ülve. Jobbjában jogart tartson, baljában bőségszarut, amelyből aranypénzt szórjon.

A nemeslelkűség olyan erény, amely az érzelmek nemes mérsékletében áll, s csupán olyanokban találni meg, akik méltónak érezvén magukat a jó ítéletű emberek tiszteletére, s ismervén a köznépnek az igazsággal gyakran ellenkező felfogását, sem a szerencse bőkezűségétől nem veszítik el fejüket, sem ennek ellenkezőjétől nem hagyják magukat eltiporni, hanem minden változást egyenlő lélekkel viselnek, s irtóznak attól, hogy bármiféle durva cselekedettel megsértsék a tisztesség törvényét.

Szépnek, széles homlokúnak és kerek orrúnak az oroszlánhoz való hasonlatossága miatt ábrázoljuk, annak megfelelően, amit Aristotelés ír a Fiziognómia 9. fejezetében.[3]

Aranyba öltözik, mert ez a legalkalmasabb anyag a nagy és nemes lélek számos nemes gondolatának kifejezésére.

[1] Zsolt 103,8.

[2] A kígyó képe és magyarázata – amelynek elemeiből Ripa a megszemélyesítést is konstruálta – Valerianótól, *Hieroglyphica* 14. *Serpens. Machina mundi.* A saját farkába harapó kígyó egyéb jelentéseihez lásd az Év *(Anno)*, az Örökkévalóság *(Eternità)*, a Világ *(Mondo)* és az Idő *(Tempo)* címszavakat.

[3] Aristotelés, *Physiognomonica* 5. 809b; lásd még 6. 811b is.

Fején koronát visel, kezében pedig jogart tart, mert az egyik nemes gondolatait mutatja, a másik pedig ezek tettre váltásának képességét. Így jelezzük, hogy e kettő nélkül lehetetlen nemeslelkűséget gyakorolni. S mivel minden tulajdonság számos részcselekvésből áll, ezért úgy ábrázoljuk a nemeslelkűséget, mint a hitvány szenvedélyek igazi urát, valamint saját javainak bőkezű osztogatóját. Ezt azonban nem hiúságból cselekszi, sem nem azért, hogy elnyerje a köznép tetszését.

A költők a nemeslelkű embert az oroszlánhoz hasonlították, amely nem féli a nagy állatok erejét, s nem méltatja figyelemre a hitványakét; serény és bőkezű viszonzója mások jótéteményeinek; s nem fut el, ha látja, hogy a vadászok már észrevették; ám egyébként visszavonul, hogy ne keresse szükségtelenül a veszélyt.

A pénzt oda sem tekintve szórja, mert a másokkal szembeni nemeslelkűség, mint mondtuk, nem gondol semmiféle viszonzással. Innen a mondás: Add javaidat csukott szemmel, s nyitott szemmel fogadd másokét.

Doni ettől nem sokban különböző módon festi le ezt az erényt. Szerinte szép nőnek kell ábrázolni, fején császári koronával, gazdag öltözékben, kezében jogarral; körülötte szép perspektívában ábrázolt nemes kastélyokkal és loggiákkal; oroszlán hátán ülve; s két egymást átölelő gyermekkel, akiknek egyike sok arany- és ezüstérmet szór szét, másika pedig igaz mérleget és az igazság egyenes kardját tartja kezében.[1] A loggiák és a nagy költségen emelt épületek azonban inkább illenek a nagyszerűség heroikus erényéhez, amely nagy költségeket és sok pénzt felemésztő cselekedetekben nyilvánul meg, semmint a nemeslelkűséghez, amely az érzelmek mérséklője. Ezért nem tudom, véletlenül hibázott-e Doni, vagy csupán azt akarta mondani, hogy nemeslelkűség nélkül a nagylelkűség nem láthatna napvilágot.

Az oroszlánról a mondottak mellett azt is írják, hogy harc közben nem néz ellenfelére, hogy az meg ne rettenjen tőle, s bátrabban vesse magát a küzdelembe; utána pedig lassú léptekkel vagy vidám ugrással tér vissza az erdőbe, azzal a szilárd elhatározással, hogy semmi olyasmit ne tegyen, ami méltatlan lenne nemességéhez.

A két gyermek azt mutatja, hogy igaz mértékkel vállalnunk kell a nehézségeket a becsületért, a hazáért, a tisztességért, a szülőkért és a barátokért, nemes lélekkel költvén pénzünket minden tisztes vállalkozásban.

Nemeslelkűség
(Magnanimità)

Nő, sisakján oroszlánfejjel, amely fölött két kicsiny bőségszaru legyen, tele aranyékességekkel. Öltözéke harcosé legyen, sötétkék ruhát viseljen, s lábán aranycipőt.

NAGYSZERŰSÉG
(MAGNIFICENZA)

Aranyos öltözékű nő, fején aranykoronával. Arcvonásai a nemeslelkűségéhez hasonlóak legyenek; bal kezét ovális pajzson nyugtassa, amelyen fényűző épület festett alaprajza lássék.

[1] Doni, *Pitture* 1564, 25r.

A nagyszerűség olyan erény, amely nagy és jelentős dolgok megvalósításában áll, mint feljebb mondtuk; ezért öltözik aranyba.

Az ovális pajzs, amelyen bal kezét nyugtatja, azt adja értésünkre, hogy a nagyszerűségnek velejárója templomok, paloták és más csodálatos dolgok építése, amelyek vagy a köz hasznát, vagy az állam, a birodalom, de leginkább a vallás tisztességét emelik. Nem is lehet meg ez a tulajdonság másban, csak a nagy fejedelmekben, s ezért nevezik hősi erénynek. Ezzel dicsekedett Augustus, mondván, hogy téglából épült Rómát talált, s márványból építtetet kívánt hátrahagyni.

Nagyszerűség

(Magnificenza)

Testszínű ruhába öltözött nő, lábán aranycipővel. Jobbjában Pallas képmását tartsa. Gazdagon ékesített trónuson üljön, s ha lovon ábrázoljuk, e trónus álljon mellette.

Aranycipőt a régi királyok öltöttek magukra, s a tragikus költők is ezt adták szereplőikre, ha királyi személyt akartak jelezni. Ezen a képmáson is azt mutatja, hogy ilyenfajta emberek sajátja a nagyszerűség, mert ezek igen nagy gazdagság fölött rendelkeznek.

Pallas képmása annak a jele, hogy a nagy tettektől elválaszthatatlan kell legyen az erényes és illendő cselekvés vágya, máskülönben nem származik belőlük más, mint hiúság és bolondság. S még azok a szobrok is, amelyek nagy költséggel és kevés haszonnal, az alattvalók fáradságának és iparkodásának árán, ám nemes célokra készülnek, a fejedelmek nagyszerűségének velejárói. S mivel mindezek a dolgok nekik maguknak kevés fáradságukba kerülnek, minthogy csupán jeladásukra és parancsukra készülnek, ezért festjük mellé a trónust, az uralkodás régi hieroglifáját.

GONOSZSÁG

(MALIGNITA)

Rút és sápadt nő rozsdaszínű ruhában, aki egyik kezével kinyújtott nyakú és kiterjesztett szárnyú fürjet tart az ég felé.

Azért festjük rútnak, mert a gonosz ember tettei igen rútak, s a művelt és civilizált érintkezés minden fajtája menekül előlük.

Sápadtsága annak jele, hogy a belső részek gonosz nedvekkel való átitatottsága a test külsején is meglátszik.

Ruhájának színe azt mutatja, hogy amiként a rozsda folytonosan rág minden fémet, amelyen megtelepszik, úgy a gonosz ember kárhozatos természete sem szűnik meg soha áskálódni mindenfajta dicséretes és erényes cselekedet ellen.

A fürj a mondott formában a gonoszságot jelenti, mert mint Pierio Valeriano előadja Hieroglifáinak 24. könyvében, amikor az egyiptomiak gonoszságot akartak jegyezni, fürjet festettek. Ennek ugyanis olyan gonosz természete van, hogy miután ivott, lábával és csőrével zavarossá teszi a maradék vizet, hogy semmi más állat ne tudjon inni belőle. Ezért mondja 34. fejezetében Ezekiel próféta, szemére hányván a zsidóknak gonoszságukat: *Még ha tiszta vizből isztok is, a maradékot lábatokkal összezavarjátok.*[1]

[1] Ez 34,18. A bekezdés Valerianótól, *Hieroglyphica* 24. *De coturnice. Perditissima malignitas.*

MEGSZÓLÁS

(MALEDICENZA)

Nő, mélyen ülő szemekkel, rézpatina színű ruhában. Mindkét kezében egy-egy égő fáklyát tartson. Nyelvét kígyóhoz hasonlóan öltögeti, s ruháján keresztben tarajos sül bőrét hordja.

Ruhájának színe és mélyen ülő szemei rosszindulatot jelentenek, mint Aristotelés Fiziognómiájában olvassuk; mert aki mások jó cselekedeteiről rosszat mond, azt csakis a rosszindulat vezérli, amely a maga haszna nélkül tör mások tisztessége ellen, úgy vélvén, hogy azok dicsősége útjában áll az ő dicséretének.

A két égő fáklya azt mutatja, hogy a megszólás a gyűlölet szításával okoz tüzet, s mégoly nedves nyelvével is képes gyakran elolthatatlan lángokat gyújtani.

A tarajos sül szúrós bőre azt jelzi, hogy a megszólás is szúr, ám nem életünk ellen tör, mint amaz, hanem fáradsággal és erőfeszítéssel megszerzett tisztességünk és jó hírünk ellen.

BÚSKOMORSÁG

(MALINCONIA)

Bánatos és fájdalmas öregasszony, csúf ruhákba öltözve, mindennemű ékesség nélkül. Sziklán üljön, térdére könyökölve és fejét tenyerébe hajtva, mellette pedig a sziklák között lombok nélküli fa álljon.

A búskomorság ugyanolyan tünetekkel tör az emberre, mint a tél ereje a fákra és a növényekre, amelyek a szelektől tépázva, hidegtől gyötörve és hótól borítva száraznak, terméketlennek és hitványnak mutatkoznak. Ezért senki nincs, aki ne kerülné, mint visszatetsző dolgot, a búskomor emberek társaságát. Ezek ugyanis folyton súlyos dolgokat forgatnak elméjükben, amelyeket minthogy jelenlévőnek és valósnak képzelnek, bánat és fájdalom jelei ülnek ki rajtuk.

Azért festjük öregnek, mert a fiatalok többnyire vidámak, s inkább az öregek búskomorak, mint Vergilius mondja 6. könyvében: *Ott a homály-arcú Járványok, a zsémbes Öregkor.*[1]

Csúf és dísztelen ruhája a levelét és gyümölcsét vesztett fához teszi őt hasonlóvá. A búskomor ember ugyanis sosem emeli fel lelkét, s folytonosan keresi az alkalmat, hogy a közel lévőnek képzelt rosszon gondolkodhassék, menekülhessen előle, vagy újakat lelhessen magának.

A szikla, amelyen ül, szintén azt mutatja, hogy a búskomor ember szavai és tettei kemények és terméketlenek mind a maga, mind mások számára, akárcsak a szikla, amely sem maga nem sarjaszt füvet, sem azt nem hagyja, hogy az alatta lévő föld megteremhesse azt.

Ha azonban tétlennek mutatkozik is a maga telének idején a politikai cselekvésben, mindazonáltal tavasszal, azaz amikor bölcs emberek szükségükben felfedezik őt, a búskomor emberek gyakran bizonyulnak igen bölcseknek, tapasztaltaknak és jó ítéletűeknek.

[1] Vergilius, *Aeneis* 6.275. (I.I).

ROSSZAKARAT

(MALEVOLENZA)

Rút, fésületlen és aszott öregasszony, mélyen ülő szemekkel, kezében egy csokor csalánnal, mellette baziliszkusszal.

Természete megegyezik ama érzelemével, amelyből születik, s amely a gyűlölet; ám kevésbé hatalmas, és korlátozottabb amannál. Azért festjük itt öregnek, mert a fiatalok, akik még új jövevények ezen a világon, hasonlóképpen újnak látják a dolgokat, s ezért szeretik őket; ám a vének, akik már fáradtak a dolgok bőségének látványától, könnyen megundorodnak valamennyitől.

Fésületlensége azt tanúsítja, hogy a rosszakaratúak nem hangolják jó szándékra az embereket; ellenkezőleg, mindenki undorodik tőlük, akár a pestistől, mivel megmérgezik a társalgás édességét. Ezt mutatja a baziliszkusz, amely pusztán pillantása révén képes az embert megmérgezni.[1]

Soványsága a felebarátainak java elleni folytonos áskálódás velejárója.

A csalán illik mind ehhez a figurához, mind pedig a megszóláshoz, mert amiként a csalán szúr és fájdalmat kelt seb nélkül, úgy a megszólás sem életünkben vagy vagyonunkban, hanem becsületünkben ejt kárt. Mint egyes filozófusok mondják: még nem is tudjuk, mi az, s máris árt; és sértése mindenkinek fáj, amikor felfedezi működését.

SZELÍDSÉG

(MANSVETVDINE)

Olajággal koronázott nő, oldalán elefánttal, amelyen jobb kezét nyugtatja.

A szelídség Aristotelés Etikájának 4. könyve szerint az értelemnek a harag szenvedélyével kapcsolatos középútja, amennyiben főképpen kerüli azt, de olykor mégis követi olyan dolgokban és személyekkel, ahogyan, amikor és ahol a jó, a szép és a békés együttélés ezt megköveteli.

Az elefánt a régi egyiptomiak szerint számos jelét adja a szelídségnek. Nem harcol ugyanis nála gyengébb állatokkal, de nála erősebbekkel sem, ha azok erővel nem kényszerítik rá. Ha birkanyáj jön vele szemben, félreáll, hogy azok óvatlanul meg ne sértsék magukat,[2] s annyira figyel e gyenge állatokra, hogy még ha haragos is, láttukra lecsillapul és kezessé válik. Ezenfelül Plutarchos azt is elbeszéli, hogy amikor egy vándor a pusztában útjáról letévedvén elefánttal találkozott, az nemcsak hogy nem bántotta őt, hanem még vissza is vezette a helyes útra.[3]

Az olajfa a béke és a szelídség jele, amiért is a régi egyiptomiak az első időkben valamennyi istenük képmását olajfából faragták, azzal a magyarázattal, hogy méltó Istenhez bőven osztogatnia kegyelmét a halandók számára, jóindulattal és szelídséggel fordulván feléjük, megbocsátván elkövetett vétkeiket és minden jóból bőségesen részeltetvén őket. Hérodotos szerint, úgy tetszik, maguk az istenek

[1] Valeriano, *Hieroglyphica* 14. *Basiliscus. Aeternitas,* illetve *Calumniis afflictus;* Hórapollón, *Hieroglyphica* 1.1.

[2] Plinius, *Naturalis historia* 8.23.

[3] Valeriano, *Hieroglyphica* 2. *Elephantus. Mansuetudo.* Ő hivatkozik Plutarchosra is.

is egyetértettek ezzel a szép hieroglifával, mert amikor az epidaurosiak azért könyörögtek hozzájuk, hogy űzzék el országuk terméketlenségét, azt a választ kapták, hogy akkor nyerik el ezt a kegyelmet, ha olajfából elkészítik Damia és Auxesia faragott képmását.[1] A milétosiaknál pedig egy bizonyos időn át úgy tetszett, mintha egy ilyen fából való nagy rönk égett volna minden anyagi tűz segítsége nélkül.[2]

Az olajnak ezen túl is nagy ereje van az indulatok ellen: ha zúgó tengerbe vetik, lecsillapítja a vihart, s a vizet nyugodttá és csendessé teszi.[3]

MÁRTÍROMSÁG
(MARTIRIO)

Fiatal, nevető ifjú, rózsás színű ruhában, ég felé fordított tekintettel. Tagjai véresek legyenek, és sebek borítsák őket, amelyek azonban drágakő módjára ragyogjanak.

A mártírium olyan üldöztetés, amelyet az ember Isten szerelméért s a katolikus hit és vallás védelmében szenved el a Szentlélek kegyelméből és az örök élet reményében, amely felvidámítja őt. Ezt mutatja a rózsás színű ruha, a szeretet jele, valamint sebei is, amelyek a szent mártírok igazi pecsétjei.

KIRÁLYI FENSÉG
(MAESTA REGIA)
Antoninus Pius érmén.

Ülő koronás nő, akinek külseje méltóságot sugároz. Jobbjában jogart tart, ölében pedig bal felől sast.

A jogar, a korona és az, hogy ül, a királyi fenséget jelentik. A sassal az egyiptomi papok a királyi hatalmat jegyezték, mert Jupiter egyedül neki adott uralmat és királyi hatalmat valamennyi madár fölött. A sas ugyanis minden madarak legerősebbje és legderekabbja, s a természet minden királyi vonással felruházta; így valóban mindenben a királyi fenséget imitálja.[4]

CSODÁLKOZÁS
(MARAVIGLIA)

Ifjú lány, aki jobbját kitárt tenyérrel valamelyest felemeli, bal kezét pedig ugyancsak nyitott tenyérrel lefelé tartja, úgy, hogy bal tenyere a föld felé nézzen. Bal lábbal kissé hátralép. Fejét valamelyest balra fordítsa, s szemeit az ég felé emelje.

1 Hérodotos, *Historiae* 5.83.

2 A látszólag ide nem illő történet magyarázatát Valeriano alábbi helye szolgáltatja. A milétosiaknál ugyanis a szent olajfa olyankor égett tűz segítsége nélkül, amikor azok „kegyetlenül és minden szelídség nélkül bántak egymással".

3 Az olajfáról szóló két bekezdés – a Hérodotosra tett utalással együtt – szinte szó szerint Valerianótól, *Hieroglyphica* 53. *Olea. Mansuetudo.*

4 Valeriano, *Hieroglyphica* 19. *De aquila. Imperatoria maiestas.*

A csodálkozás a lélek egyfajta ámulata, amelyet akkor érez, amikor új dolgot tapasztal érzékeivel. A felfogott dolgon csüggő érzékek ugyanis álmélkodóvá és meghökkentté teszik az embert, s ezért festjük a mondott fej- és kéztartással.

Azért ábrázoljuk fiatalnak, mert a csodálkozás a fiatalokra jellemző, akiknek még nincs elég tapasztalatuk.

HÁZASSÁG
(MATRIMONIO)

Pelyhes állú ifjú, aki jobbjában jegygyűrűt tart, baljával pedig igára támaszkodik.

A házasság ama aktus neve, amelynek révén a férfi és a nő férj és feleség módjára törvényesen eggyé lesznek, s amely nálunk, kereszténveknél szentség. Lásd erről Szent Máté 19. fejezetét.[1]

A jegygyűrű a férj és a feleség köteles hűségét és lelkük tisztaságát mutatja. A gyűrűt, mint Pierio Valeriano elbeszéli, kezdetben emlékeztetőül használták bizonyos dolgok elvégzésének kötelességére,[2] s az ilyen gyűrűt, azaz valamely fontos dolog emlékeztetőjét először igen hitvány anyagból csinálták. Később, a mesterségek fejlődésével és az üres pompára való törekvés megerősödésével már aranyból készítették, drágakövekkel díszítették, s a kéz ékességeként viselték. Ama első használat értelméből született aztán és terjedt el törvényként a jegygyűrű viselése, amely a házastársakat az egykor egymásnak ígért hűség örökös megtartására emlékezteti.

Az iga azt mutatja, hogy a házasság megjuhászítja a fiatal lelkeket, s önmaguk és mások számára gyümölcsözőkké teszi őket.[3]

Házasság
(Matrimonio)

Pompásan öltözött ifjú, nyakán igával, lábán béklyóval,[4] egyik ujján jegygyűrűvel, s ugyanabban a kezében birsalmával. Lábai alatt vipera legyen.

Az igával és a béklyóval azt tanúsítjuk, hogy a házasság igen nehéz teher az ember erejének, mivel gátolja szabad járás-kelésében. Megházasodni ugyanis annyit tesz, hogy az ember eladja és örök törvénnyel elkötelezi magát. Mindazonáltal kedves és kívánatos dolog ez, több okból is: kiváltképpen az utódok szerzése okán, akik igazi örökösei lesznek az ember vagyonának és híre-nevének; továbbá a tisztesség és tekintély okán, amelyet városában szerez az ember, mivel e terhet annak eltartásáért is vállalja; s Venus örömei okán, amelyeket így törvényesen élvezhet. Ezért szokás a házasságot jegygyűrűvel kötni, amely a kiválóság és megbecsülés jele.

[1] Mt 19,6.

[2] Valeriano, *Hieroglyphica* 36. *De anulari. Vinculum* és *Coniugium*.

[3] Valeriano, *Hieroglyphica* 48. *De iugo. Par copula* is igával jelképezi a házasságot.

[4] Ripa forrása valószínűleg Cartari, *Imagini* 4. (1571, 191.), aki szerint „sokan festették így a házasságot".

Birsalmával Athénban ajándékozták meg egymást Solón parancsára a házasulandók. Ez ugyanis termékenysége miatt Venus szent növénye volt, s számos érmen látjuk kiverve képét mint a kölcsönös szerelem jelét. Pierio szerint némely helyeken nemes nőknek adták ezt a szerelem jeleként, kölcsönösen megcsókolva egymás kezét. De a birsalma azt is jelenti, hogy, mint mondani szokás, az ember gyümölcsöt szakít, amikor azt teszi, amit csupán a házasság révén tehet törvényesen, s ami máskülönben súlyos véteknek számít, és elidegenít bennünket Isten országától.

Lábai alatt a vipera azt mutatja, hogy mint hitvány dolgot kell eltaposnunk minden olyan gondolatot, amely a házasság révén hozzánk fűzött társunknak kárára lenne; s kerülni kell a vipera szokását, aki szerelmes gyönyörűség idején gyilkolja meg férjét, mint ahogyan azt másutt elmondtuk.[1]

[1] Lásd Hálátlanság *(Ingratitudine)*.

MATEMATIKA

(MATHEMATICA)

Középkorú nő, fehér és áttetsző lepelben, fején szárnyakkal és vállig érő hajfonatokkal. Jobbjában körzőt tartson, s lássék, amint egy különböző ábrákkal és számokkal teleírt táblát mér vele. A táblát egy fiúcska tartja, akinek ezeket az ábrákat és számokat magyarázza. Másik kezében a földet jelképező nagy gömböt tartson, rajta az órák és az égi körök rajzaival. Ruhája szegélye matematikai ábrákkal legyen teleszőve, s meztelen lábbal álljon egy talapzaton.

Áttetsző ruhája azt mutatja, hogy tiszta és világos bizonyítékokkal él, amelyekben jócskán megelőzi a többi tudományt.

Fején a szárnyak azt tanítják, hogy tehetsége révén képes felemelkedni az elvont dolgok szemléletére.

A fiatal és buja arc jól illik a költészethez és más hivatásokhoz, amelyek a fiatalkorban mutatják meg erejüket, s vidámságot szülnek, ami a fiatalság sajátja. A matematikához azonban inkább a méltóságteljes nő és az érett nemes asszony külseje illik, amelyet sem ráncok nem csúfítanak, sem sok ragyogás nem díszít. Az előbbiek ugyanis nem illenek a nemes szépséghez; az utóbbi pedig kevés évre, azaz nem nagy okosságra s amellett bujaságra vall: márpedig mindez nem jellemző erre a tudományra, amely a tudós emberek kedveltje. Ők ugyanis nem a szavak hiúságára alapoznak, sem pedig a köznép fogalmaira, hanem csak azért merítenek anyagot ezekből, hogy a kevésbé kifinomult és bölcs emberek fülét táplálják vele. Ugyanezt mutatják válláig érő s minden mesterkedés nélkül befont hajfürtjei, amelyek egyedüli díszét jelentik.

A körző e hivatás legsajátabb és hozzá igen illő eszköze, amely azt mutatja, hogy ez ad minden dolognak arányt, szabályt és mértéket.

Éppen kört rajzol; mert noha a matematika igazi és legnemesebb célját tekintve spekulatív tudomány, ám gyakorlati alkalmazása éppúgy célja, ha nem is a tudománynak, de művelőjének. Szükséges ugyanis, hogy ezt elsajátítván, valamilyen formában mások hasznára fordítsuk. Így keletkeztek a zene, a perspektíva, az építészet, a geometria, a számtan és más hivatások invenciói, amelyek eme tudomány alapelveire épülnek, s amelyeket folytosan ontanak a nyomdák, gyönyörűségére a tudósoknak és elégedettségére szerzőiknek, akik ezeknek révén mint egy széles lajtorján haladnak egyre feljebb, a hír és a halhatatlanság felé.

Sok ilyet ismerünk a régiek közül, s nem kevesen vannak, akik a mi korunk dicsőségét növelik: többek között Christoforo Clavio, Giovan Paolo Vernalione, Giovan Battista Raimondo, Luca Valerio, Federico Metio, Pietro Maillardi, Cesare Ruida, Camillo Agrippa és mások, akik kiváló tudással és megalapozottan gyakorolják ezt, fáradozásuk eredményeképpen fényes hírnevet szerezve maguknak századunkban. Ám olyan is akad bőven, aki dicsvágyától hajtva és szerencséjében elbizakodva azt akarja, hogy nagy tudásúnak tartsák eme tudományokban; de nem tudja, hogy az erény az adófizetőket szereti, s nem szolgája a szerencsének. Illő azonban, hogy ne nagyon kalandozzunk el tárgyunktól, s visszatérjünk mondandónkhoz.

A kezében tartott körző s háromszögek és más ábrák díszítette ruhaszegélye azt mutatják, hogy amiképpen a ruha alsó szegélye egyszerre szolgál annak díszére és megerősítésére, úgy a matematikai bizonyításoknak is az ilyen ábrák az alapjai és legfontosabb elvei.

A gömb a föld ábrázolásával és az égövekkel azt jelzi, hogy ezeknek mérése nem lenne bizonyítható, vagy csak nagyon jelentéktelen eredménnyel járna, ha meg nem alapoznánk és meg nem támogatnánk a matematika érveivel.

A gyermek, aki a táblát tartja, és érteni vágyóan figyel a bizonyítás érveire, azt mutatja, hogy nem máskor kell elkezdeni eme alapelvek megismerését, hanem kora gyermekkorban. Ekkor ugyanis – eltekintve a legsötétebb és tanulásra legkevésbé alkalmas elméktől – úgy nyílik ki az ember számára e tudomány, mint egy szép palota vagy kert, amelyet a következő évek során bejárhat; s amellett kiváló eszköze intellektusunk művelésének, amely mintegy fehér papír vagy *tabula rasa*ként elraktározza a jövőre mindazt, amit kiváló emberek vagy könyvek elénk adnak. Úgy vélem, főként ezért szentelték a görögök azt az időt, amelyet mi gyermekkorunkban idegen nyelvek elsajátítására fordítunk, a matematikának, saját természetes nyelvüket használva hozzá; s ezért találjuk ma igen nehéznek sok példájukat, amellyel egykor tanításaik megvilágítására éltek.

Meztelen lába, amellyel szilárdan áll a földön, nyilvánvalóságának és szilárdságának tanújele, az elmondottak megerősítéseképpen.

ELMÉLKEDÉS

(MEDITATIONE)

Érett korú, méltóságteljes és szerény külsejű nő, aki bal könyökével combjára támaszkodik, s elgondolkodván fejét is erre a kezére hajtja. Másik kezével félig becsukott könyvet ereszt le jobb térdére, ujját a lapok között tartva.

Az elmélkedés a dolgok egyszerű erényének állhatatos szemlélése. Helyénvalónak tűnik ezért fenti képmása.

Mindenekelőtt ugyanis az intellektus ebben a korban jut el az igazság megkülönböztetésének képességére.

Méltósága és szerénysége szintén illik korához és tanulmányaihoz.

Tenyerébe hajtott feje gondolatainak súlyát mutatja, amelyekkel elméje nem véletlenszerűen, hanem a tökéletes cselekvéshez szükséges dolgokat fontolgatva foglalkozik. Helyesen ír erről Ausonius a De ludo septem sapientumban:

> *Nincs semmi annál hasznosabb, sem fontosabb,*
> *mint megfontolni, mit tegyél. Ki így nem él,*
> *azt bölcsesség híján csak sors terelgeti.*[1]

A könyvek, amelyeken ül, jelzik, hogy az elmélkedés szorgos művelése azokon az írásokon alapul, amelyek a természet legfontosabb elveit tartalmazzák. Mindenekelőtt eme elvek segítségével haladhatunk ugyanis előre az igazság vizsgálatában.

A kezében tartott s félig csukott könyv arra utal, hogy a dolgok ismeretén tűnődik, hogy helyes és tökéletes véleményt alkothasson, amelyből tisztesség és jó származik, mint helyesen mondja az alábbi epigramma:

> *Mily boldog, aki mentes az élet ezer gondjától*
> *és nemes elméjét égbe emelheti fel,*
> *háta mögött hagyván nyomorúság lepte világunk,*
> *és az igazság forrásából ihatik.*
> *Lám, az ilyennek lesz örök osztályrésze dicsőség*
> *s ennek szárnyán száll híre a csillagokig.*

LELKI ELMÉLKEDÉS

(MEDITATIONE SPIRITVALE)

Nő, aki a földön térdel összetett kezekkel. Szemeit behunyja, s egész testét fátyol takarja, amelyen éppen csak átüt testének formája.

A lelki elmélkedés nem más, mint az Istennel szeretetben összekapcsolódott lélek belső cselekvése, amellyel fontolóra veszi a tökéletességre és üdvösségre szolgáló dolgokat. Térdeplése és összetett kezei ezért ama személy odaadását és alázatát mutatják, aki rendszeresen él a lelki elmélkedéssel.

Behunyt szemei a belső cselekvésről tanúskodnak, amely elrekeszti magát a látható dolgoktól, mint a testét fedő lepel mutatja.

[1] Ausonius, *Ludus septem sapientium* 226.

E lepel azt is jelentheti, hogy aki elmélkedik, elrejtett helyre és magányba vonul vissza, kerülvén az elméjét szórakozottságra csábító alkalmakat.

Elmélkedés a halálról

(Meditatione della Morte)

Gyászruhába öltözött nő fésületlen hajjal, aki karjával valamely sírra támaszkodik, s mindkét szemét a sírra helyezett koponyára függeszti. Lábainál juhocska álljon felemelt fejjel s szájában fűvel, amely kérődzését jelzi.

ORVOSLÁS

(MEDICINA)

Élemedett korú nő, fején babérkoszorúval, jobbjában kakassal, baljában pedig görcsös bottal, amelyen kígyó tekergőzzék.

Az orvoslás olyan tudomány, amelynek révén megismerhetők a test éltető és tápláló affektusai, s így lehetségessé válik ezekhez hozzáadni vagy belőlük elvenni.

Azért festjük idős korú nőnek, mert a régiek úgy tartották, hogy a negyvenedik évét betöltött embernek szégyen lenne orvost hívatnia: hiszen saját temperamentumának ismeretében, bizonyos dolgokat kerülve s másokat követve magát is képes már kikúrálni. A vén orvos így mestersége és tapasztalata révén megőrzi a jelen egészséget, és pótolja, ami belőle elveszett.

Azért övezi fejét babérral, mert ez a fa számos betegség ellen jó. A rómaiak január első napján néhány babérlevelet adtak az új tisztségviselőknek, annak jeléül, hogy egész évben tartoznak megőrizni egészségüket. Úgy tartották ugyanis, hogy a babér nagyban hozzájárul az egészséghez.

A kígyó és a kakas, mint Festus Pompeius elbeszéli, igen éber állatok, s mint ilyenek, illik, hogy ezek szolgálják az orvoslást.[1] A kígyóval a régiek az egészséget jegyezték, mert amiként a kígyó leveti régi bőrét és megújhodik, úgy az emberek is meggyógyulván megújultnak látszanak.[2]

A csupa görcs bot az orvostudomány nehézségét mutatja; a kígyó pedig jelvénye volt Aesculapiusnak, az orvoslás istenének, mint azt a pogányok hamisan hitték.

Orvoslás

(Medicina)

Nő, aki lefelé lépdel egy lépcsőn. A szibillákéhoz hasonló zöld ruhát viseljen, s kezében néhány gyógynövényt tartson. Mellé napot fessünk, valamint gólyát, amely csőrében majorannaágat tartson.

Az orvoslás olyan művészet, amely mások betegségének megtapasztalásából ered, kiegészülvén a természet dolgainak tudományával, amelyeket az orvosok az emberi egészség érdekében figyelnek meg.

[1] Festus Pompeius, *De verborum significatione* ed. Lindsay, p. 98. a kígyón kívül a botot is az említett módon értelmezi, ám kakas helyett kutyáról beszél. Ripa forrása Cartari, *Imagini* 2. (1571, 86.). Ugyanezt a képet lásd az Egészség (*Sanità*) címszónál is.

[2] Ugyanígy mondja Valeriano, *Hieroglyphica* 14. *Serpens. Iuventuti redditus.*

Azért ábrázoljuk úgy, amint lépcsőn ereszkedik lefelé, mert a szemlélődésből, amely igen nemes és fennkölt dolog, az egyes dolgok révén a cselekvéshez, azaz a gyógyításhoz ereszkedik alá.

Zöld ruhája ama reményt jelzi, amelyet a betegekhez elvisz, s az életerőre utal, amelyet ott nyújt, ahol annak szűkében vannak.

A gólya saját gyomrának gyengeségén segít a majorannával, ezért az egyiptomiak az orvoslást jegyezték vele a mondott formában,[1] akárcsak az íbiszmadárral, amely, mint másutt mondtuk, saját csőrével tisztogatja gyomrát. Ugyanígy a szarvas is, miután a kaméleont elpusztította, babérleveleket rágcsál, hogy a méregtől megtisztuljon. Éppígy tesz a galamb is saját betegségének gyógyítására.

1 Valeriano, *Hieroglyphica* 17. *De cicogna. Medicina.*

A nap azt mutatja, hogy a szív természetes erejének kedvez a nap melege, amely megtartja és megőrzi a test minden tagjának egészségét. Mindezeken felül sok erő és jó tulajdonság rejlik még a füvekben is, amelyekkel az orvoslás mesterségét gyakorolják.

KÖZÉPSZER

(MEDIOCRITA)

Nő, aki jobbjában láncra fűzött oroszlánt tart, baljában pedig vékony és gyenge kötéllel megkötött bárányt: e két véglettel mutatván a túlzott haragot és a túlzott türelmet. Mivel pedig a mondott nő éppen középen áll a vadság és szelídség két véglete között, amelyekkel a lélek minden állapotának valamennyi más végletére is utalunk: ezért igazi hieroglifája ez a középszernek, amelyet minden cselekvésben meg kell tartanunk, hogy az rászolgáljon az erény nevére és dicséretére.

Középszer

(Mediocrità)

Ragyogó szépségű nő, vállán szárnyakkal, amelyekkel felemelkedik a földről. Egyik kezével a földre, másikkal az égre mutasson. Fölötte mottó legyen a következő szavakkal: *Medio tutissimus ibis* [Középen jársz biztonsággal].[1]

EMLÉKEZET

(MEMORIA)

Középkorú nő, fejdíszében ékszeresdobozkával vagy -szekrénykével, amely telve van különféle drágaságokkal. Öltözéke fekete legyen. Jobb kezének két első ujjával jobb fülcimpáját húzza meg, baljában pedig fekete kutyát tartson.

Azért festjük az emlékezetet középkorúnak, mert Aristotelésnek az emlékezetről írott könyve szerint az embernek eme tökéletes korában jobb az emlékezete, mint öreg korában, amikor már felejt, vagy mint fiatal korában, amikor még nem tanult eleget.

Mondott fejdísze azt mutatja, hogy az emlékezet hű megtartója és őrizője minden dolognak, amiképpen azt érzékeink és képzeletünk ábrázolják számára. Ezért nevezik a tudományok ládájának és a lélek kincsesházának.

Feketébe öltözik, mert ez a szín szilárdságot és állhatatosságot jelent olyan okból, amint azt másutt elmondottuk. Az emlékezetnek ugyanis sajátja, hogy szilárdan megtartja a formákat, amelyeket, mint mondtuk, érzékeink ábrázolnak számára; ezt erősíti meg Aristotelés is az idézett helyen.

Fülcimpáját amiatt húzza meg, amit Plinius ír A természet históriájának 11. könyvében, mondván: *A fül legalsó részében van az emlékezet helye, s ezt érintjük meg, amikor valakit tanúul hívunk.*[2] Vergilius pedig azt mondja a 6. eklogában:

[1] Ovidius, *Metamorphoses* 2.137. A mottót Ruscello, *Imprese* 1583, 486. is említi Gabriel Zaias *impresá*jaként.

[2] Plinius, *Naturalis historia* 11.251.

Zengtem volna hadat, hőst is, de a Cynthusi rámszólt,
meghúzván fülemet.[1]

A kutyát ugyanabból az okból festjük feketének, amiért a figura öltözékét is. Maga a kutya pedig jeles emlékezőtehetségű állat,[2] mint azt számos tapasztalatból tudjuk. Ha ugyanis idegen vidékre viszik, és hosszú ideig ott tartják, egyedül visszatérve, minden nehézség nélkül önmagától is megtalálja az utat. Azt is mondják, hogy amikor Odüsszeusz húsz év elmúltával visszaérkezett hazájába, senki más nem ismerte fel, csak egy kutya, amelyet induláskor ott hagyott; s ez hízelkedett neki.[3] Ezért esküszik Sokratés Platón Phaidrosában a kutyára, hogy Phaidros fejből megtanulta a teljes beszédet, amelyet Lysias szerkesztett.[4]

Emlékezet

(Memoria)

Nő, két arccal, fekete öltözékben. Jobbjában tollat, baljában pedig könyvet tartson.

Az emlékezet a természet különleges adománya. Mivel nagy megfontoltsággal és az okosság fonalát követve minden megtörtént dolgot felölel maga körül, hogy azokat az eljövendőkben figyelembe vehesse, ezért két arccal ábrázoljuk.

A könyv és a toll azt mutatják, hogy mint mondani szokás, az emlékezet a használattal tökéletesedik, s használata leginkább az olvasásban vagy az írásban áll.

ÉRDEM

(MERITO)

Kietlen, sziklás helyen álló férfi, pompás és gazdag köntösben, fején babérkoszorúval. Jobb karját páncél takarja, s jobb kezében jogart tartson, baljában pedig könyvet.

Szent Tamás Summájának 3. részében a 45. kérdés 6. cikkelye szerint az érdem olyan erényes tett, amelyet elismerésképpen valamilyen nagy értékű dologgal kell viszonozni.

Azért festjük kietlen helyen, mert nehéz az út, amelyen az ember valaminek a kiérdemlésére eljut. Ezért mondják, hogy Hercules, aki a híres és dicső tudóst jelképezi, teljesen elfordult a sima és szép úttól, amely a gyönyöröket jelzi, s az erény nehéz és szűk hegyi útját választotta: ezért aztán oly sok és híres fáradozása után végül kiérdemelte, hogy a legméltóbb hősök közé sorolják.[5]

Gazdag öltözéke az erény mibenlétét mutatja, amelynek köszönhetően az ember tisztességre és dicséretre méltó cselekedeteket visz végbe.

1 Vergilius, *Eclogae* 6.3. (I.I).

2 Valeriano, *Hieroglyphica* 5. *Canis. Memoria.*

3 Homéros, *Odyssea* 17.290.

4 Platón, *Phaidros* 2. 228b, akit Valeriano, *i. h.* idéz. Ripa az egész címszót szinte szó szerint Baldinitól, *Mascherata* 1565, 36. (Memoria) veszi át, kivéve az Odüsszeusz kutyájára tett utalást.

5 Cartari, *Imagini* 10. (1571, 370.), aki Xenophónra (*Memorabilia* 2.1.21.) és Ciceróra (*De officiis* 1.32.) hivatkozik. Lásd ezt a Hősi erény (*Virtù heroica*) címszónál is.

Az érdem valamely dolog jutalmaképpen nyeri a koszorút és a jogart, s ezek révén ábrázolhatjuk a lehető leginkább tiszteletreméltónak. Ezek ugyanis a legnagyobb érdemek díjai, s a koszorúról Szent Pál is azt mondja: *Nem koszorúztatik, csak aki szabályszerűen küzd.*[1]

Páncélt viselő jobb karja s könyvet tartó bal keze a művelt erények két fajtáját mutatják: az egyik a hadviselés, a másik pedig a tanulás és a tudományok gyakorlása. Mindkettő révén kiérdemelhető a jogar, amely mások vezetésének hatalmát jelenti, s a babérkoszorú, amely egyaránt jeles díja a művelt embernek és a győzhetetlen kapitányoknak, s amely igazi tisztességet és örök dicsőséget jelent.

[1] 2Tim 2,5. Lásd ezt A világ megvetése *(Dispregio del mondo)* és az Örök boldogság *(Felicità eterna)* címszavaknál is.

Érdem

(Merito)

Ahogyan a római Sala della Cancelleriában megfestve látjuk.

Meztelen férfi királyi köpenyben, fején koronával, jobbjában jogarral.

Mivel azonban az érdem olyan dolog, amely meghaladja szavainkat, ezért hagyjuk inkább, hogy eredményesebben szóljon ő magamagáról.

HÓNAPOK

(MESI)

MÁRCIUS

(MARZO)

Vad külsejű ifjú, fején sisakkal, feketébe hajló földszínű öltözékben, vállán szárnyakkal. Jobbjában a Kos mandulavirágokkal díszített jegyét tartsa kecsesen, baljában pedig egy szép tálat, tele szilvaalja-galócával, spárgával és farkasbabbal.

Ifjúnak festjük a hónapokat, mert az időt órákra, napokra, hónapokra és évekre felosztván úgy intézzük, hogy az órák a gyermekkort, a napok a serdülőkort, a hónapok az ifjúkort, az év az érett férfikort s az idő maga, amely valamennyit összefogja, az öregkort mutassa.

Ez a hónap vad külsejével és fején a sisakkal azt tanúsítja, hogy Romulus őt atyjának, Marsnak szentelte, akiről nevét is nyerte.

Azért öltözik a mondott színbe, mert a földszín két részből áll: feketéből és vörösből. A feketével a föld saját színét, a vörössel pedig erejét jelezzük; mert a Nap langyos melege révén ebben a hónapban kezdenek fakadni a növények és természetükben megújulni az állatok.

Szárnyai a hónapokra jellemző folytonos mozgást mutatják, mint Petrarca írja Az idő diadalában: *Szállnak az évek, a hónapok, nappalok, órák.*[1]

Jobbjával a Kosnak a mondott virágokkal díszített jegyét tartja, ami a tavasz kezdetére emlékeztet.[2] Ariosto így ír erről:

A Nap ama állat jegyébe lépett
ragyogva, Phrixost ki hátán hordozta,
édes Zephyrus vígan újra éledt,
s a szép tavaszt a földre visszahozta.[3]

Azt is jelzi ez, hogy amiként a kos hátulról védtelen, de elölről igen erős állat, úgy a Napnak is kevés ereje van még e jegy kezdetén a hideg miatt, ám a nyár felé előrehaladva egyre erősebbé, azaz egyre melegebbé lesz.

1 Petrarca, *Trionfo del Tempo* 76. Vö. Év *(Anno)*.

2 Plinius, *Naturalis historia* 16.42.103 szerint is márciusban virágzik a mandula. Valeriano, *Hieroglyphica* 10. *De ariete. Principium anni* pedig ugyancsak a kossal jelképezi az év kezdetét.

3 Ariosto, *Orlando furioso* 11.82. Phrixos, Athamas halosi király fia az aranygyapjas kos hátán repült Kolkhisba.

A galócával, spárgával és farkasbabbal teli tál azt mutatja, hogy ilyen gyümölcsöket hoz a mondott hónap. Figyelmeztetnünk kell azonban rá, hogy a szorgalmas festő mind ennek, mind a többi hónapnak a gyümölcseit szabadon megváltoztathatja a hely milyensége szerint. Ahol ugyanis melegebb a levegő, ott minden hamarabb terem, s ugyanez fordítva igaz a hideg országokban.

ÁPRILIS

(APRILE)

Ifjú, fején mirtuszkoszorúval, zöld ruhában. Vállán szárnyakat viseljen, jobbjában pedig a Bika nagy mesterséggel, sokféle, violával és más, e hónapban nyíló virággal ékesített jegyét hordozza. Baljában articsókával, zöldbabbal, friss mandulával és olyan gyümölcsökkel teli kosarat tartson, amelyek áprilisban kezdenek teremni.

Varro szerint azért említik ezt a hónapot április, azaz szinte *aperile* [nyitogató] néven, mert ekkor nyílik meg *[apre]* a föld, és hozza napvilágra gazdagságát. Ugyanezért a görögök is ἀντεσηριῶνα néven nevezték e hónapot, mert ekkor nyílik minden virág. Ovidius szerint a derült és nyílt ég miatt nevezik így: *Április – úgy vélik* – kinyitó, *mert hát kikelet van.*[1]

A fején viselt mirtuszkoszorú, amelyet a régiek Venusnak szenteltek, azt jelenti, hogy ebben a hónapban tüzesen virul a szerelem a növényekben éppúgy, mint az állatokban. Petrarca ezt mondja 42. szonettjében:

Ég, víz, föld szerelmet álmod
és minden állat felgerjed lobogva.[2]

Zöldbe öltözik, mert ezt a szép színt ölti a föld, gyönyörű látványt nyújtva a szemlélőnek. A zöld szín ugyanis természetétől fogva kellemes látvánnyal szolgál, annál is inkább, mert annyiféle és oly sok élénk színű virág jelenik meg ilyenkor a zöld mezőben, egyedülálló szépséggel szikrázva, akár a ragyogó drágakövek. Ezért írja Petrarca 42. szonettjében:

A szép időt a langy szél visszahozta,
s megjött családja is, füvek, virágok,
csicsergő fecskék, síró csalogányok;
most érik a Tavasz fehér-pirosra.

Nevet a rét, az ég is mosolyogva,
Jupiter vígan nézi, lánya lángot
hogyan gyújt.[3]

A Bika jegye, amelyet jobbjában tart, azt jelenti, hogy ebben a hónapban a Nap eme jegyben halad, s már nagyobb erőre kap, amiként a bika is erősebb a

[1] Ovidius, *Fasti* 4.89. (GL).
[2] Petrarca, *Canzoniere* 310.7. (SGy).
[3] Petrarca, *Canzoniere* 310.1. (SGy).

kosnál. Azért is mondják, hogy a Nap ebben a jegyben uralkodik, mert áprilisban látni először az ökrök fáradozásának eredményét, azaz a kizsendülő vetést.

MÁJUS
(MAGGIO)

Ifjú, különféle virágokkal hímzett zöld köntösben. Fején, miként az előzők is, virágkoszorút visel. Jobbjában az Ikrek jegyét tartja fehér, vörös és halványpiros rózsákkal koszorúzva, baljában pedig cseresznyével, borsóval, eperrel, egressel és más, e hónapban termő vagy gyűjthető gyümölcsökkel teli kosarat.

Májusnak a latinok nevezték el e hónapot a *majores*, azaz az öregek után. Romulus ugyanis kétfelé osztotta a római népet, nagyobb és kisebb részre, avagy fiatalokra és öregekre, s míg amazok fegyverrel, emezek tanáccsal kormányozták a köztársaságot. Az utóbbiak tiszteletére kapta a nevét május hó, míg a fiatalabbakról *[iunius]* a rá következő június. Így írja Ovidius is:

Jó öregekről így mondják maius*nak a májust.*
Ifjakról a nevét így veszi június is.[1]

Azért adunk rá virágokkal ékes zöld ruhát és különféle virágokból font koszorút, hogy így mutassuk a mezők, dombok és szántóföldek szépségét, amelyek különféle virágokkal és füvekkel ékeskedvén csodálatot és vidámságot ébresztenek a szemlélőben; édes dalra fakasztják a madarakat és nagy örömre az egész természetet. Ezért helyesen mondja Sannazaro: *Szépséges május, száz virággal ékes.*[2]

Az Ikrek jegye azt mutatja, hogy ebben a hónapban a Nap megkettőzi erejét, minthogy két fokkal feljebb emelkedik a Földtől, s emiatt kezd melegebbé és szárazabbá válni. És a dolgok is ebben a hónapban kettőződnek, azaz sokasodnak meg, lévén, hogy az állatok ekkor ellenek.

JÚNIUS
(GIVGNO)

A többi hónaphoz hasonlóan szárnyas ifjú, világoszöld vagy sárgászöld színű ruhában. Fején éretlen kalászokból font koszorút viseljen. Jobbjával a Rák jegyét tartsa, amelyet ugyancsak a fenti kalászok körítenek, baljával pedig tálat vagy szép kosarat, benne meggyel, babbal, sárgabarackkal, körtével, tökkel, uborkával, szilvával, friss édesköménnyel és más gyümölcsökkel, amelyek ebben az időben teremnek.

Júniusnak a latinok nevezték el abból az okból, amit az imént május hónapnál elmondottunk. Egyesek szerint azonban Junóról nevezték latinul *Iunonium*nak, amelyet, közepéből két betűt elhagyva, *Iunium*nak mondanak, mert e hónap első napján szenteltek templomot Junónak; vagy pedig Junius Brutusról, aki ennek a hónapnak első napján űzte el trónjáról Tarquiniust.

[1] Ovidius, *Fasti* 5.73. és 78. (GL nyomán).
[2] Sannazaro, *Arcadia* 3. egl. 19.

Azért öltözik világoszöldbe, mert a Nap heve ebben a hónapban kezdi megsárgítani a gabonát, sok más fűvel együtt.

A Rák jegye azt jelzi, hogy a Nap ebbe a jegybe érve, kezd visszafelé haladni, távolodva tőlünk a mondott állat módján, amely hátrafelé halad.

JÚLIUS

(LVGLIO)

Szárnyas ifjú, narancssárga öltözékben, kalászokkal koronázva. Egyik kezében az Oroszlánnak ugyancsak különféle érett gabonákkal és terményekkel díszített jegyét tartsa, a másikban pedig szép kosarat, telve dinnyével, fügével, többféle zöldséggel és körtével, amit ez a hónap nyújt.

Júliusnak Julius Caesar diktátorról nevezték el, aki ennek a hónapnak tizenkettedik napján született. Korábban azonban *quintilé*nek hívták, lévén márciustól számítva az ötödik *[quintus]* a sorban.

Narancsszínű ruhában festjük, mert ebben a hónapban sárgulnak az érett kalászok.

Az oroszlán meleg és igen vad természetű állat. Reá hasonlít az idő is, amikor a Nap ebbe a jegybe érvén, túlságosan nagy meleget és szárazságot okoz.

AUGUSZTUS

(AGOSTO)

Vad külsejű szárnyas ifjú, lángszínű ruhában, fején damaszkuszi rózsából, katalán jázminból, indiai szegfűből és más, ekkor nyíló virágokból font koszorúval. Jobbjában a Szűz jelét tartsa, baljában pedig többféle körtével, szilvával, muskotályszőlővel, fügével, dióval és érett mandulával teli kosarat.

Ezt a hónapot szintén a szenátus szentelte Augustus tiszteletére, mert ebben a hónapban viselt először konzuli tisztet, ekkor tartott három diadalmenetet Rómában, hajtotta Egyiptomot római iga alá, és vetett véget a polgárháborúnak. Azelőtt a hónap neve *sextilis* volt, hatodik *[sextus]* lévén a sorban, amely, mint július hónapnál elmondtuk, márciussal kezdődött.

Vad külseje azt adja értésünkre, milyen fullasztó ez a hónap, s mennyi bajnak lehet okozója a Kutya csillagzat *[Canicula]* miatt, amelyben ekkor a Nap áll, s amely dühödt kutya módjára marja meg azt, aki nem vigyáz eléggé magára.

A hónap uralkodó égi jegyét Szűznek hívják, így mutatván, hogy amiképpen a szűz terméketlen, és nem szül magától, úgy a Nap sem terem semmit ebben az időben, csupán megérleli és tökéletesíti, amit addig termett.

A fenti gyümölcsökkel teli kosár és a virágkoszorú ennek a hónapnak a terméseit mutatják.

SZEPTEMBER

(SETTEMBRE)

Vidám és nevető szárnyas ifjú, bíborszínű öltözékben, fején kölesből és kásakölesből font koszorúval. Jobbjában a Mérleg jegyét tartsa, másik kezében pedig fehér és fekete szőlővel, őszibarackkal, fügével, körtével, almával, naspolyával, gránátalmával és más, e hónapban lelhető gyümölcsökkel teli bőségszarut.

Szeptembernek, mint mondtuk, hetedik *[septimus]* létére nevezik; noha egy időben *germanicus*nak is nevezték Germanicus császár után.

Bíborba öltözik, mert amiként a bíbor királyi viselet, s csak az uralkodókat meg a jeles és nagy embereket illeti meg, akik kincsekben és pompában bővelkednek, úgy ez a hónap is, mintegy a többiek királyaként és fejedelmeként, minden más hónapnál nagyobb bőségben nyújtja mindazt, ami az emberi élethez szükséges.

A Mérleg jegyét tartja, jelezvén ezzel, hogy ez idő tájt lép ebbe a jegybe a Nap, s ekkorra esik a napéjegyenlőség is, mint Vergilius mondja:

Hogyha pedig napot-éjt épp egyensúlyoz a Mérleg,
és a világ fele fénybe borul, fele része homályba...[1]

OKTÓBER

(OTTOBRE)

Testszínű ruhába öltözött s a többi hónaphoz hasonlóan szárnyas ifjú, fején makkot termő tölgyvesszőkből font koszorúval. Jobbjában a Skorpió jegyét tartja, baljában pedig szép kosarat, teli berkenyebogyóval, naspolyával, többféle gombával, valamint szelíd- és vadgesztenyével.

Ezt a hónapot Domitianus császárról *domitianus*nak nevezték el, ám a szenátus határozatával mind ennek, mind az előzőnek nevét megérdemelten eltörölték, mert zsarnoki módon aggatták azokra; s megmaradt régi október neve, lévén nyolcadik *[octavus]* a sorban.

Testszínű ruhát adunk rá, mert a Nap a téli napforduló felé közelegvén, kezdi visszaszorítani a nedvet a növényekből, s azok levelei a mondott színűre fordulnak.

Skorpióval festjük, mert a Nap ebben a hónapban ama jegyben áll, amelyet Skorpiónak nevezünk a csillagok formájáról és hatásai miatt. A skorpió ugyanis mérges szúrásával megöli az embert, ha gyorsan nem segítenek rajta; s éppígy a Nap is ekkor az idő egyenetlensége miatt számos igen veszélyes betegséget hordoz. Ezért mondja Hippokratés Aforizmáiban, hogy az idő egyenetlensége betegséget okoz, különösen akkor, ha ugyanazon a napon reggel hideg van, majd napközben meleg, ami ősszel gyakran megtörténik.

A fent mondott kosár azokat a gyümölcsöket tartalmazza, amelyeket ez a hónap hoz magával.

NOVEMBER

(NOVEMBRE)

Szárnyas ifjú. Öltözékének színe a száraz levelekére emlékeztet, amikor azok lehullanak a fákról. Fejét termő olajágból font koszorú díszíti. Jobbjában a Nyilas jegyét tartja, baljában pedig egy tálat teli répával, tormával és más gyökerekkel, valamint káposztával és egyéb termésekkel, amelyeket november hónapja hoz magával.

[1] Vergilius, *Georgica* 1.208. (I.I).

A jobbjában tartott Nyilas jegye azt jelenti, hogy a Nap eme hónapban ebben a jegyben uralkodik, amelyet Nyilasnak neveznek mind a csillagok alakzatáról, mind pedig azért, mert ebben az időben az égből nyilazó jégesők, zivatarok és villámok nem kis félelmet keltenek; valamint azért is, mert leginkább ebben a hónapban szokás vadászni, azt pedig éjjel űzik.

A termő olajágból font koszorú ennek az időnek a jele, amikor leszedik az érett olajbogyót, s belőle olajat, az emberi életben igen sok dologra haszos folyadékot sajtolnak.

Novembernek száma miatt nevezik, lévén a kilencedik *[nonus]* hónap, amiként a következőt tizedik *[decimus]* létére hívják decembernek.

DECEMBER

(DECEMBRE)

Szörnyűséges külsejű ifjú, amilyen a két rá következő hónap is. Ruhája fekete, szárnyakat visel, s jobbjában bakot, baljában pedig szarvasgombával teli tálat tart.

Azért festjük szörnyűségesnek és fekete ruhában, mert ez a hónap a földet minden ékességétől megfosztja. Ezért is ábrázoljuk koszorú nélkül.

A Bak égi jegyével erre a hónapra utalunk, amikor a Nap a mondott jegyben halad. Azért mondják Baknak, mert amiként a bak meredek szirteken és magas hegyeken legel, úgy ebben a hónapban a Nap is igen magas déli fokon áll.

Azért adunk szarvasgombát a kezébe, mert ez decemberben található a legnagyobb mennyiségben és a legjobb minőségben.

JANUÁR

(GENNARO)

Fehérbe öltözött, szárnyas ifjú, aki mindkét kezével a Vízöntő jegyét tartja.

Ezt a hónapot a rá következővel együtt Numa Pompilius illesztette hozzá a romulusi évhez, s Janusról nevezte el Januariusnak. Amiként ugyanis Janust két arccal ábrázolják, úgy ez a hónap is a modern szerzők véleménye szerint mintegy egyik arccal a múltra tekint, a másikkal pedig annak kezdetére, ami ezután köszönt be.

Fehér ruhával festjük, mert ekkortájt a földet rendszerint hó borítja, s mind egyszínűek a mezők.

Mindkét kezével a Vízöntő jegyét tartja, hogy így jelezzük: a Nap ama jegyben halad, amelyet Vízöntőnek neveznek, mert bővelkedik hóban és esőben.

FEBRUÁR

(FEBRARO)

Szárnyas ifjú, szürke öltözetben, aki jobbjában a Hal jegyét tartja kecsesen.

Numa Pompilius nevezte ezt a hónapot februárnak: akár a lázról *[febris]*, amely ebben az időben könnyen támad; akár pedig a latin *Februus* tisztító ünnepéről, amely a halottakért bemutatott áldozatot jelentette. A rómaiak ugyanis ebben a hónapban emlékeztek meg a lelkekről, s őket szándékoztak megtisztítani gyászszertartás rendezésével.

Szürke öltözéke az ebben a hónapban uralkodó esőket jelzi, amelyek miatt az eget felhők fedik, s ezeket a mondott színnel ábrázoljuk.

Mint mondtuk, halat tart, mert ezen az égi jegyen halad át a Nap, s így ezzel jelöljük a hónapot. Amiként a hal vízi állat, úgy ez az idő is sok esőt hoz, és igen nedves; emellett, minthogy olvadnak a vizek, ekkor köszönt be a halászat ideje is.

A FÖLDMŰVELÉS HÓNAPJAI

(MESI secondo l'Agricoltura)

JANUÁR

(GENNARO)

Érett külsejű férfi, aki egy vas szerszámok köszörülésére szolgáló kerék mellett áll. Jobbjában vincellérkést tartson, baljával pedig a földön fekvő számos mezőgazdasági vas szerszámra mutasson. Másik oldalán kakas álljon.

Azért festjük érett külsejűnek s jobbjában vincellérkéssel, mert a szorgos családapa vagy bárki más, aki földműveléssel foglalkozik, ebben a hónapban átvizsgálhatja a szőlőműveléshez szükséges vas szerszámokat, így a vincellér- vagy oltókéseket.

Azért festünk melléje kereket, mert ebben a hónapban (amely az újabb korban az év kezdete) illik megélezni a mondott vas szerszámokat, hogy finoman lehessen bánni velük, s jól vágjanak, mint Columella mondja 3. könyve 24. fejezetében: *Nehezebb és finomabb vas szerszámokkal szokás minden földművesmunkát végezni.*

Baljával azért mutat a mondott vas szerszámokra, mert aki földműveléssel foglalkozik, annak ugyancsak ebben a hónapban kell rendbe tennie az ekét és az ekevasat, új vaspapuccsal látni el az ásót, a kapát, a szőlőkapát és minden más szükséges vas szerszámot, hogy jól szolgáljanak a következő hónapban. Így mondja Marcus Cato is a De re rustica 5. fejezetében: *Mindent jó időben végezz, mert ilyen a földművelés: ha egyetlen dolgot is későn teszel, minden dologgal későn végzel.*

A földművesnek tehát nagyon ébernek kell lennie, s nem szabad feladatait egyik napról a másikra halogatnia; ezért festjük másik oldalára a kakast. Helyénvalónak találom itt megemlíteni, amit Plinius ír 18. könyve 6. fejezetében arról, mennyire ébernek és szorgosnak kell lennie a földművesnek.

G. Furius Cresimus, a felszabadított rabszolga a maga igen kicsi földjén jóval többet takarított be, mint amennyit a szomszédjai nagy birtokaikon. Emiatt igen gyűlölték, s azt tartották róla, hogy nyilván varázslat révén vonzza magához a gabonát a szomszéd földekről. Végül a nép vádjával Spurius Albinius aedilis curulis elé idézték. Mivel pedig igen félt az elítéléstől, lévén, hogy a nemzetségeknek kellett szavazniuk ügyében, az ítéletre valamennyi vas szerszámával együtt jelent meg, s magával hozta jól nevelt és szépen ruházott lányát is. A szerszámok igen nehezek és nagyok voltak, hatalmas, erős kapák, nem afféle gyenge ekék, ökrei pedig erősek. Így szólott: Ó, római polgárok, ezek az én varázslataim; de amint elibétek adom vas szerszámaimat, úgy már nem tudom előtökbe tárni sem virrasztásaimat, sem fáradozásaimat és izzadságomat. Így szólt, s felmentették őt.[1]

[1] Plinius, *Naturalis historia* 18.41. (8.).

Február

(Febraro)

Érett korú férfi, aki szőlőskertben állva szőlőt metsz.

Két alkalmas ideje van a szőlő metszésének; ám Mago szerint rügyfakadás előtt kell metszeni, mert ha már tele van nedvekkel, könnyen sebet kap; s mert ekkor még nem áll ellent a késnek.

Március

(Marzo)

Ifjú, kezében kapával, amint szőlőt árkol. Egyik oldalán ló álljon.

Azért festjük ifjúnak, mert a kapálás nagy fáradsággal jár, s mert ebben a hónapban kezdjük megárkolni a szőlőt. Figyelmeztetnünk is kell rá, hogy ilyen korán kell az árkolást elvégezni, mert később a szőlő már rügyeket bont, s ezeket földre vervén, elveszíthetjük a jó termés reményét.

Oldalára lovat állítunk, mert mint Plinius előadja 8. könyve 42. fejezetében, ezek ebben a hónapban, a tavaszi napéjegyenlőség idején párzanak.[1]

Április

(Aprile)

A mezőgazdaságot tárgyaló szerzők többségének figyelmeztetését megszívlelvén, április havát feltűrt ingujjú paraszttal festhetjük, aki nádat, azaz takarást rak a szőlőre, nem messze tőle pedig borját szoptató tehén legyen. Palladius mondja ugyanis 5. könyvében, hogy többnyire ebben a hónapban jönnek világra a borjak, s a tehenek csak bőséges takarmánnyal képesek elviselni a fáradságot és a szoptatást.

De ha másmilyenre akarjuk festeni ezt a képet, más állatot is állíthatunk melléje.

Ugyancsak Palladius mondja 5. könyvében, hogy ebben a hónapban nyírják a juhokat. A tehén helyébe ezért juhot nyíró embert is festhetünk. Azt is mondják, hogy ekkorra esik a kosok párzási dühének első és leghevesebb fellángolása is, s az ekkor fogant bárányok télre már érett, kész állatok.

Május

(Maggio)

Ebben a hónapban, mint Palladius mondja a De re rustica 6. könyvében, sarjúfüvet gyűjtenek. Okkal festjük tehát május hónapot a következőképpen: fiatal paraszttal, aki zöldellő réten állva mindkét kezével a szénavágó kaszát fogja, s úgy állítsuk be szép kompozícióban, amint a szénának valót kaszálja.

Azért gyűjti május hónap a füvet, mert Columella De re rusticájának 7. fejezete szerint azelőtt kell azt levágni, mielőtt elszáradna. Így ugyanis nem csupán többet tudunk belőle begyűjteni, de az állatoknak is kedvesebb az étel, lévén sem nem túl száraz, sem nem túl zöld, hanem éppen tökéletes.

[1] Plinius, *Naturalis historia* 8.163.

Június

(Giugno)

Palladius azt mondja 7. könyvében, hogy ebben a hónapban kezdik aratni az árpát, majd a búzát. Ezért az alábbi módon festhetjük meg.

Fiatal paraszt legyen, meztelen karral. Jobbjában sarlót tartson, amellyel a búza kalászait vágja, s baljával gyűjtse azokat. De úgy is ábrázolhatjuk, mintha már mindent learatott volna, s a búzát rakná kévékbe.

Mint Columella mondja a De agricoltura 7. könyvében, ez a hónap érleli a gabonát, s ebben is kell azt learatni, mielőtt kiégetné a nyár heve, amely különösen felfokozódik a Kutya csillag *[Canicula]* megjelenésével. Gyorsan kell aratni, mert a késlekedés bajjal jár, lévén, hogy a madarak és más állatok nagy kárt tehetnek a vetésben; s a szárazság miatt a kalászok is elhányhatják magjukat. Ezért, mint mondtam, akkor kell aratni, amikor a gabona egyenlőképpen megsárgul.

Július

(Luglio)

Mivel ennek a hónapnak legjelesebb eseménye a gabona betakarítása, ezért ezzel festjük meg.

Erőteljes paraszt legyen, aki félmeztelenül áll szérűjében, s mindkét kezével cséphadarót, a gabona kiverésére szolgáló eszközt tartson. Szép tartásban ábrázoljuk, amint a szérűben lévő gabonát csépeli. Melléje lapátot, gereblyét és más efféle munkára való szerszámokat helyezzünk.

Augusztus

(Agosto)

Férfi, aki akókat, kádakat, dézsákat és hordókat készít elő, s az ilyen munkához szükséges valamennyi szerszám mellette legyen. Így adja elő Palladius a De re rustica 9. könyvében.

Kotlóst is festhetünk melléje csirkékkel, mert azok a csirkék, amelyek ebben a hónapban kelnek ki, sokkal több tojást raknak, mint amelyek más hónapokban jönnek a világra.

Szeptember

(Settembre)

Férfi, aki kezében szőlővel telt kosarat tart, s meztelen lábbal áll, mint akik a szőlőből a mustot taposták. Melléje szőlővel telt kádat állítsunk, s lássék, hogy a szőlőt már megtaposták. A kádból must folyjék, s egy edénybe csurogjon.

S mivel ebben a hónapban készítik a mézet is, nem járunk el helytelenül, ha két vagy három méhkast is állítunk mellé.

Október

(Ottobre)

Férfi, aki baljában gabonával teli kosarat tart, s jobbjával belemarkolván szétszórja a magot a földön. Az elvetett gabonát ökröket hajtó másik férfi takarja be.

Igaz, hogy Hésiodos, aki Plinius 18. könyve szerint elsőnek írt a földművelésről, úgy tartja, hogy november tizedikén kell vetni.[1] Ekkor áldozik le ugyanis a Fiastyúk, s hét napra rá beköszönt az esőzés, amely igen kedvez az elvetett gabonának.

Mindazonáltal a föld hidegebb vagy melegebb voltától függően gyakran előbb vagy később szokás vetni. S hogy össze ne keverjük képeinket, s minden hónapot saját kötelességgel lássunk el, úgy ábrázoljuk, hogy ekkor vetik a búzát, az emberi élethez szükséges egyik legfőbb dolgot.

November

(Nouembre)

Mivel az olaj igen szükséges az ember számára, nem csupán étel gyanánt, hanem sok egyéb kellemesség végett is, ezért úgy intézzük, hogy ebben a hónapban olajat üssenek, mint Palladius előadja a De re rustica 12. könyvében. Az olaj, mint mondtuk, igen szükséges, ahogyan azt a szent könyvekben is olvassuk. Ezt az értékes folyadékot ugyanis nem csak az ételt ízesítésére, hanem az Anyaszentegyház szolgáinak és más egyházi dolgoknak a szentelésére is használják.

Fessünk tehát egy férfit, kezében ostorral, amint ló mögött halad. A ló egy malomkereket forgasson, s a malom olajat üssön. A közelben olajfákkal termő hegy magasodjék, s a figura mellet lapát, sajtó, flaskák s az efféle munkához szükséges minden más eszköz legyen.

December

(Decembre)

Erőteljes férfi, aki mindkét kezével fejszét fogjon. Szép elrendezéssel láttassuk, amint éppen fát vág.

Palladius De re rusticájának 13. könyve szerint, minthogy december a tél kezdete, s ilyenkor hideg a levegő, a fákban jobban sűrűsödik az erő, s tartósabb anyagot szolgáltatnak építkezéshez és minden más munkához. De ekkor vágjuk le a fölösleges ágakat s a tüzelőnek valót, a rudat és a szőlőkarót is, valamint a kosárhoz való vesszőt és minden mást is, amiből egyéb hasznos dolgokat készítenek.

HÓNAPOK

(MESI)

Ahogyan Eustathios filozófus festette őket.

Március, az év kezdete a régiek szerint

(Marzo principio dell'Anno, secondo gli Antichi)

Tetőtől talpig vasba öltözött katona, kezében lándzsával és pajzzsal, amellyel a hónapnak Marsból formált nevére utal. Eustathios szerint ugyanis ekkor ér véget a hadseregek telelése, s a katonák bátran térnek vissza harci foglalatosságukhoz.

[1] Plinius, *Naturalis historia* 18.201. (56.), aki Hésiodos, *Opera et dies* 384.-re hivatkozik.

Április

(Aprile)

Április hónapját pásztor formájában festjük, meztelen karral és lábbal. Mellette kecske álljon két frissen ellett gödölyével, s a mondott pásztor dudán játsszék.

Így festi Eustathios, azt hangsúlyozván, hogy különösen áprilisban gyarapodnak ellés révén a nyájak.

Május

(Maggio)

Szép és buja arcú ifjúnak festjük, göndör haján fehér és piros rózsákból font koszorúval, arannyal megmunkált és virágokkal teleszőtt ruhában, amelyet a szél könnyedén lobogtat. Keze rózsával és violával legyen tele, s meztelen lábával zöld füvön lépkedjen.

Mindez azt jelzi, hogy ebben a hónapban a föld, mintegy meztelenül felébredve téli álmából, új s hozzá illő pompát ölt füvekből, lombokból és virágokból.

S ezért a világ szépségeinek látványa ilyenkor könnyen rabul ejti az embert, aki búskomorságtól nem gyötörve, vidáman élvezi mindazt, amit a föld nyújt; mert végtelen sok örömmel szolgál ez a hónap.

Június

(Giugno)

Paraszti ruhába öltözött férfi, fején lenvirág koszorúval. Zöld fűvel teli mező közepén álljon, s kezében kaszát tartson.

Azért festjük így, mert Eustathios szerint a nap ebben a hónapban kap erőre, s a szénának valót, megszáradván, ekkor aratják.

Július

(Luglio)

Félmeztelen, meggörnyedt férfi, aki jobbjában sarlót tart, amellyel a kalászokat vágja, s ezeket bal kezével gyűjti össze. Fején széles kalapot visel, amellyel a nap égető heve ellen védekezik.

A képmásról elmondottak értelme az, hogy ekkor érik be a gabona, s akkor kell learatni, amikor a legnagyobb a nap heve.

Augusztus

(Agosto)

Meztelen ember, aki szemmel láthatóan épp az imént fürdött meg egy folyóban és jött ki abból. A folyó partján leheveredvén kevésbé tisztességes részeit lenből szőtt lepellel takarja el. A túlzott melegtől lihegni lássék, s poharat emeljen szájához, hogy igyék belőle.

A fürdőző és ivó figura nem másra utal, mint a Kutya *[Canicula]* csillagzat feljövetelére, amely megkétszerezi a meleget. Ezért az embereknek fürdőre van szükségük, hogy testüket lehűtsék, s ivásra, hogy szomjukat oltsák.

Szeptember

(Settembre)

Férfi, ugyancsak paraszti ruhában, fején szőlőlevélből font koszorúval. Kezében néhány szőlőfürtöt tart, s meztelen lábbal áll, mint aki a szőlő musttá taposásán fáradozik.

Mellette megtaposott szőlővel teli kád álljon, amelyből must csorogjon egy edénybe.

Nem mást jelez ez a figura, mint a szüretet, amelyet szeptember hónapban szokás megtartani, a szőlő érésekor.

Október

(Ottobre)

Ifjú, egy mezőn állva. Lássék, hogy sok ágat szúrt le a földbe, s ezek közé igen finom köteleket és hálókat feszített ki, hogy a madarak észre ne vegyék a csalárdságot, még azok se, amelyek a mezőn szerteszét édesen dalolnak. Nem messze tőlük, egy bozótban elrejtőzve álljon a mondott ifjú, s lássék, amint nevetve végez egy foglyul ejtett madárral, amely széttárt szárnyakkal próbál menekülni.

Azt jelenti ez, hogy október hónapban kezdődik a madarászat.

November

(Nouembre)

Ökrei nógató férfi, aki ekét tol egy szántóföldön.

Ez a figura, amely nagy fáradsággal szánt ekéjével, a Fiastyúk időszakát mutatja, amely Eustathios szerint igen alkalmas a szántás elvégzésére.[1]

December

(Decembre)

Férfi, aki bal kezében vetőmaggal teli kosarat tart, s jobb kezével szétszórja a magot a földön. Lássék, amint ezt néhány munkás betakarja utána.

Ez a vetés idejét jelzi, amelyet a mondott Eustathios szerint decemberben végeznek.

Január

(Gennaro)

Ifjú, aki különféle kutyákkal vadászik. Egyik kezében vadászkürtöt tart, vállán pedig botot, amelyen nyúl és más állatok lógnak.

Így ábrázoljuk a vadászat idejét; mert a gabonát és a szőlőt betakarítván s az emberi élethez szükséges minden más dolgot is begyűjtvén, az ember január eme hónapjában vadászni jár.

[1] Vö. az előző November *(Novembre)* címszóval is.

Február

(Febraro)

Ráncos és ősz öregember, talpig állatbőrbe öltözve, aki nagy tűz mellett melegedni látszik.

Ez a figura nem csupán a tél keménységét mutatja, hanem az öregkor hidegét is, mint mondani szokás:

A hűvös tél s a forró szenvedélyek
természetes erőiből kifosztván,
csak egynek örvend immár: tűzhelyének.

HÓNAP, ÁLTALÁNOSSÁGBAN

(MESE IN GENERALE)

Fehérbe öltözött ifjú, fején a föld felé fordított két kis fehér szarvval és pálmakoszorúval. Kezét egyszarvú borjún nyugtatja.

A hónapot Orpheus nevezte egyszarvú borjúnak,[1] mert ilyen a hónap, amely nem más, mint az a pálya, amelyet a Hold az állatöv tizenkét jegyén keresztül bejár. Útja során pedig úgy látjuk, mintha az idő egy részében csökkenne, másik részében pedig növekedne. Fogyatkozását a levágott szarv mutatja, növekedését pedig a borjú életkora, minthogy ez az állat a Hold csökkenése és dagadása idején egyaránt növekszik. Azonfelül Apollodóros és más szerzők is Tauriónak nevezik a Holdat.

A fején viselt két szarv azt mutatja, ahogyan a Holdat a hónap végén látjuk.

Eustathios az Íliászt kommentálván bikának nevezi a hónapot mint a szaporodás okát.[2]

A pálma újabb ágat növeszt minden újholdkor, amikor a Holdnak, huszonnyolcadik napját elérve, csupán legkülső szegélyét látjuk megvilágítva.[3] A pálma gyümölcsei közül azokat becsülik legtöbbre bizonyos orvosságokhoz, amelyeknek formája a leginkább hasonlít a Holdéra.

A hónapot a holdvirágnak nevezett növénnyel is ábrázolhatjuk, amelynek természetét olyannak írják le, hogy a Hold csökkenésével ez is mindennap elveszíti egy levelét; amikor pedig a Hold növekszik, ez is naponta egy-egy újabb levelet növeszt. Ilyenformán egyetlen hónap leforgása alatt valamennyi levelét elveszíti és újra kisarjasztja.

METAFIZIKA

(METAFISICA)

Nő, lábai alatt glóbusszal és órával. Szemeit kendő kösse be, s fején koronát viseljen. Jobb kezével szemlélődésre utaló mozdulatot tegyen, baljában pedig jo-

[1] Valeriano, *Hieroglyphica* 3. *Taurus. Modestia.*

[2] Valeriano, *i. h.*

[3] Hórapollón, *Hieroglyphica* 1.3. és 1.4. Idáig a címszó – az Apollodórosra tett utalást kivéve – Baldinitól, *Mascherata* 1565, 33. (Mese).

gart tartson, lévén ő a természetes ész fényével elérhető valamennyi tudomány királynője. Minthogy megvet mindent, ami a változásnak és az időnek van alávetve, ezért az érzékekkel nem törődvén, csupán intellektusa erejével szemléli a magasabb rendű dolgokat.

Metafizika
(Metafisica)

Nő, aki bal lába alatt glóbuszt tart. Jobb kezét elgondolkodva állához emelje, baljával pedig irányt mutasson.

A glóbusz az egész világot és a romlandó dolgokat jelenti, amelyek hitványak lévén, alatta maradnak eme tudománynak, mivel ez csakis az égi és isteni dolgokra tekint.

FENYEGETÉS
(MINACCIE)

Nyitott szájú nő, fején rettenetes szörnyeteget ábrázoló fejdísszel, vörössel és feketével hímzett hamuszürke ruhában. Egyik kezében kardot fogjon, a másikban pedig botot, fenyegető tartással.[1]

A fenyegetés olyan megnyilvánulás, amely mások megrémítésére és megfélemlítésére szolgál. S mivel négy módon születhet a rettenet, ezért négy dologgal jegyezzük ezen az Eustathios által leírt figurán, mégpedig fejével, ruhájával, kardjával és botjával.

Nyitott szájjal ábrázoljuk, így mutatván, hogy a fenyegetés lendülete hangban tör elő, amely másokban rémületet kelt: mivel kiált, s kiáltása megmozgatja a vért, amely így valami igen rémítőt hoz ki az arcra. És amint a hang megérinti a fület, úgy az arcvonások is megrémítenek kellemetlen látványukkal, akárcsak szörnyűséges fejdísze.

Öltözékének hamuszürke színe, amely a fekete és a fehér keveréke, az éjszakát jelképezi, amely nem is akkor rémítő, amikor a legsötétebb, hanem akkor, amikor már van annyi fény, hogy felsejlenek a félelmetes formák, amelyeket zűrzavarosan látunk. Ezért mondják a költők, hogy a Pokol sötét fénnyel van tele, Vergilius pedig az Aeneis 6. énekében:

> *Dís élettelen árny-országa felé olyan úton*
> *jársz, amelyikre a hold hull csak gonoszul, haloványan.*[2]

A vörös és fekete hímzés azt mutatja, hogy a fenyegetés elmehet egészen a vérrel vagy halállal való rémítgetésig.

A bot és a kard azt mutatják, milyen fenyegetést kell alkalmazni a bátor ellenséggel és milyet a szolgákkal és a köznéppel szemben, akik mit sem tudnak a tisztességről.

[1] Baldini, *Mascherata* 1565, 48. (Minaccie).
[2] Vergilius, *Aeneis* 6.269. (LI nyomán).

NYOMORÚSÁG

(MISERIA)

Lásd a Szerencsétlenségnél */Calamità/*.

E világi nyomorúság

(Miseria Mondana)

Nő, aki fejére átlátszó üveggömböt húzott, s pénzt és drágaságokat szór egy zsákból.

A fején viselt üveggömb jelentését könnyen megértheti, aki folytonosan megtapasztalja eme élet hiúságát, hiszen e földön töltött s néhány napnál nem hosszabb életünk zarándokútja során mindenki maga megtanulhatja, milyen hívságosak vágyaink és hiábavalóak reményeink.

A fej a gondolkodást jegyzi, amely a benne lakozó lélek velejárója.

Az üveg törékenységével egyfelől e világ dolgainak hiábavalóságát jelképezi, másfelől az emberi nyomorúságot, amely abban áll, hogy az ember, aki az általa legnagyobbnak tartott dolgok felé fordul, igen nagyra becsüli a tisztességeket, a gazdagságot és más effélét, amelyekről azután az üveg nélkül meglátja, hogy hiúságok és nyomorúságok. Azt is jelenti az üveg, hogy amiképpen ez, áttetsző dolog lévén, nem gátolja tekintetünket, úgy e világ gazdagságai és javai sem engednek soha megállást gondolatainknak; sőt inkább egyre növelik vágyunkat az előrenyomulásra, s eme boldogtalan ösztönzést követve haladunk nyomorúságosan egyre a halál felé.

A kiöntött zsák arra utal, hogy közönséges vélekedés azt hiszi boldognak, akinek nagy vagyona van, s ezért nagy csapásnak tartják, ha valaki ezeknek híján marad; márpedig ez könnyen megeshet bárkivel.

IRGALMASSÁG

(MISERICORDIA)

Lásd a Boldogságoknál */Beatitudini/*.

Irgalmasság

(Misericordia)

Fehér bőrű nő, nagy szemekkel, enyhén sasorral s fején olajágból font koszorúval. Kitárt karral álljon, ám jobbjában termő cédruságat tartson. Melléje varjút állítsunk.

Az irgalmasság a mások bajával együttérző lélek érzelme, mint Damaszkuszi Szent János mondja 2. könyve 24. fejezetében.

Fehér bőre, nagy szemei és sasorra Aristotelés Fiziognómiájának 6. könyve szerint az irgalomra való hajlandóságot mutatják.

Olajágból font koszorúja az irgalom valódi szimbóluma a szent könyvek szerint, amelyek nyilvánvalóan igaz ismerettel rendelkeznek erről a szent erényről. Ugyanezt mutatja a cédrus ága is, mint Pierio Valeriano tanúsítja a cédrusról beszélve.[1]

[1] Valeriano, *Hieroglyphica* 60. *Cedrus, sive citrus. Misericordia vel pietas.*

Kitárt karokkal állván azt mutatja, hogy az irgalmasság példája Krisztus Urunk és Megváltónk, aki maga az igazi irgalmasság, mivel folytonosan kitárt karokkal áll, hogy mindenkit átölelhessen, és könnyíthessen nyomorúságunkon. Erről mondta Dante a Purgatórium 3. énekében:

Mondhatatlan szörnyű volt bűneim árja;
ám a legfőbb Irgalomnak karja oly nagy,
hogy ki hozzá megtér, mind keblére zárja.[1]

Varjút festünk melléje, mert ez az egyiptomiaknál az irgalmasságot jelentette, mint Hórapollónnál olvashatjuk.

[1] Dante, *Purgatorio* 3.121.

VILÁG
(MONDO)

Ahogyan Boccaccio lefestette Az istenek leszármazásának első könyvében, négy részével együtt.

Boccaccio az idézett helyen és Pierio Valeriano a maga hieroglifakommentárjaiban a világot kecskeképű Pánnal jegyezte, tűzvörös testtel, fején ég felé meredő szarvakkal, melléig érő hosszú szakállal. Ruha helyett keblén és vállán átvetett párducbőrt visel. Egyik kezében botot tart, amelynek vége pásztorbot formára visszakunkorodik, a másikban pedig hét nádból összekötött pánsípot. Derekától lefelé szőrös és sörtés.[1]

[1] Boccaccio, *Genealogia deorum* 1.4. Leírását átveszi Cartari, *Imagini* 3. (1571, 135.) is, akit Ripa szinte szó szerint idéz. Lásd még Valeriano, *Hieroglyphica* 10. *De capra. Universa mundi machina*. Alciato, *Emblemata* 98. (Natura) hasonlóképpen ábrázolja a Természetet.

Silius Italicus is így festi le, az alábbiakat mondván róla:

Az ünnepségen Pán vidáman táncol,
csóválja kis farkát, s fenyőgallyból font
füzér takarja homlokát, amelyből
rövid szarv kettő is mered előre.
Tüskés szakálla mellközépig lóg le
kemény álláról, s hosszu pásztorbotját
magával hordja szüntelen az isten.
Ruhája félénk dámszarvasnak bőre,
csak ez takarja mellét és a hátát.[1]

A Pán görög szó, s a mi nyelvünkre fordítva mindenséget jelent. A régiek ezért a világot jelképezték ezzel a figurával, s a két szarván a Napot és a Holdat értették.[2] Boccaccio a fenti helyen azt mondja, hogy az ég felé fordított szarvak az égitesteket s azoknak a lenti dolgokra gyakorolt hatását jelentik.

Tűzvörös képe azt a tiszta tüzet jegyzi, amely az égi szférák szomszédságában minden más elem fölött áll.

Mellén alul érő hosszú szakálla azt jelenti, hogy a két legfelső elem, azaz a levegő és a tűz természettől fogva férfi-erejűek, s hatásukat rajta hagyják a női természeten.

A mellét és vállait takaró foltos bőr a csillagokkal telehintett nyolcadik szférát jelenti, amely szintén befedi mindazt, ami a dolgok természetéhez tartozik.

A bot a természet uralmát jelképezi. Ez ugyanis minden dolog kormányzója, legkivált az értelem nélkülieké, amelyek az ő révén haladnak meghatározott cél felé. De a görbe bottal az évnek önmagába való visszatérését is jelezzük.

Másik kezében azért tart hétágú sípot, mert Pán találta fel elsőként, hogyan illesszen össze nádszálakat viasszal, s ő játszott először ezen a hangszeren, mint Vergilius mondja 2. eklogájában.[3]

Derekától lefelé szőrösnek és durvának ábrázoljuk, ezzel jegyezvén a földet, amely kemény, nyers és egyenetlen, s amelyet fák és számtalan sok virág és növény borítanak.

VILÁG
(MONDO)

Amint Pierio Valeriano lefestette a hieroglifákhoz írt kommentárjaiban.

Férfi, aki az erő jeleként szilárdan megvetett lábbal áll. Különféle színekből álló hosszú ruhát visel, fején pedig arany éggömböt hordoz.[4]

[1] Silius Italicus, *De bello Punico* 13.326. Ripa Cartaritól, *i. h.* vett olasz versfordításban idézi. A Ripa által közölt metszet is Cartari illusztrációjának oldalfordított átvétele.

[2] Pán leírásához és értelmezéséhez vö. még Giraldi, *De deis* 15. (1548, 619b–620a).

[3] Vergilius, *Eclogae* 2.32.

[4] Valeriano, *Hieroglyphica* 59. *Mundi hieroglyphicum*. A rá következő magyarázat – Hórapollón képéig – is szinte szó szerint tőle. Ugyanígy írja le Cartari, *Imagini* 3. (1571, 146.). Mindkettőnek a forrása Eusebius, *Praeparatio evangelica* 3.11.45–46. és 1.10.46., aki Porphyriosra hivatkozik.

Azért festjük így, hogy ezzel mutassuk a föld erős voltát.

Különböző színekkel festett öltözéke a négy elemet és a belőlük keletkező dolgokat jelképezi, amelyeknek változatossága öltözteti a földet.

Az aranyból készült éggömb az eget és ennek körkörös mozgását jelenti.

Hórapollón szerint az egyiptomiak, a világot akarván jegyezni, kígyót festettek, amely saját farkába harap. A kígyót sokszínű pikkelyek fedték, amin a világ csillagait értették. Mivel súlyos és nagy állat, ezzel a földre utalt; hogy fürgén siklik, a vízhez tette hasonlatossá; s minthogy évente levetvén régi bőrét, évről évre megújítja életkorát is, ez az időre utal, amely a világ változásával évente megifjodik. Úgy ábrázoljuk, hogy saját testével táplálkozik. Ez mindazokra a dolgokra utal, amelyeket az isteni gondviselés kormányoz eme világon.[1]

EURÓPA

(EVROPA)

A világ egyik fő része.

Gazdag, sokszínű királyi ruhába öltözött nő, fején királyi koronával. Két keresztbe tett bőségszaru között üljön, amelyek mindenfajta gyümölccsel, búzával, kölessel, rizzsel és más hasonlóval, valamint fehér és fekete szőlővel legyenek tele. Jobbjában gyönyörű templomot tartson, s bal kezével különféle uralkodói koronákra, jogarokra, koszorúkra és ehhez hasonlókra mutasson, amelyek egyik oldalán a földön heverjenek. Másik oldalán ló legyen trófeákkal, pajzsokkal és többféle fegyverrel. Legyen mellette egy könyv is, rajta bagollyal; továbbá különféle zeneszerszámok, egy négyszög, vésők és paletta, amilyet a festők használnak, rajta különféle színekkel, s néhány ecset.

Európa a világ legelső és legfőbb része, mint Plinius mondja 3. könyvének 1. fejezetében.[2] Nevét Európáról, Agenór föníciai király lányáról kapta, akit Jupiter elrabolt és Kréta szigetére vitt.

Gazdag és sokszínű királyi ruhába öltözik, hogy így mutassa gazdagságát, valamint azt, hogy – mint Strabón írja 2. könyvében – formájára nézve a legváltozatosabb az egész világon.[3]

A fején viselt korona azt mutatja, hogy Európa mindig is feje és királynője volt az egész világnak.

Két, különféle gyümölcsökkel telt bőségszaru között festjük, mert mint Strabón mondja az idézett helyen, a világnak ez a része az összes többinél termékenyebb és a természet által nyújtott javakban bővelkedőbb, ahogyan azt néhány, általunk külön leírt része is bizonyítja.

Úgy ábrázoljuk, hogy jobb kezében templomot tart. Így jelezzük, hogy a mi korunkban itt lakozik a tökéletes és legigazabb vallás, amely az összes többit felülmúlja.

[1] Hórapollón, *Hieroglyphica* 1.2. A kígyó egyes elemeinek értelmezése szinte szó szerint Valerianótól, *Hieroglyphica* 14. *Serpens. Mundi machina.* A saját farkába harapó kígyó egyéb jelentéseihez lásd az Év *(Anno)*, az Örökkévalóság *(Eternità)*, a Világ *(Mondo)* és az Idő *(Tempo)* címszavakat.

[2] Plinius, *Naturalis historia* 3.5.

[3] Strabón, *Geographica* 2.5.18. (C 121).

Bal kezével királyi koronákra, jogarokra, koszorúkra és más hasonlókra mutat, mivel Európában székelnek legnagyobb és leghatalmasabb fejedelmei a világnak: így a fenséges császár és a legfőbb római főpap, akinek tekintélye kiterjed mindama helyekre, ahol a szent és katolikus keresztény hit gyökeret vert; márpedig ez az Úristen kegyelméből ma már az Újvilágba is eljutott.

A ló és a többfajta fegyver, a bagoly a könyvön és a különféle zeneszerszámok azt tanúsítják, hogy mindig fölötte állt a világ többi részének a hadművészetben, a tudományokban és minden szabad művészetben.

A négyszög, az ecsetek és a vésők azt jelentik, hogy régtől fogva mindmáig számos jeles szülöttje és termékeny tehetsége volt, mind a görögök és a latinok, mind mások között a festészetben, a szobrászatban és az építészetben.

ÁZSIA
(ASIA)

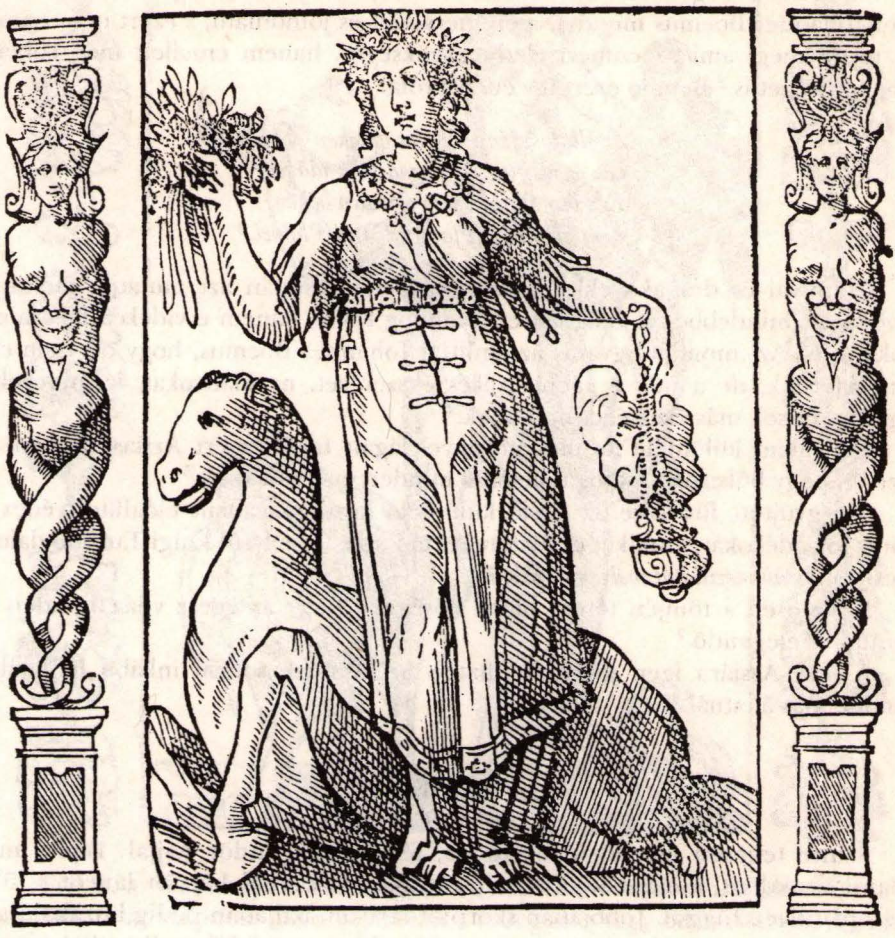

Nő, fején szép virágokból és különféle gyümölcsökből font koszorúval. Gazdag ruháját aranyhímzés, gyöngyök és más nagybecsű drágakövek díszítsék. Jobbjában kasszia, bors és szegfűszeg gallyacskáit tartsa levelükkel és terméseikkel, amelyeknek formája megtekinthető Mattiolónál,[1] baljában pedig igen szép és nagy mesterséggel készített füstölőt, amelyből nagy felhőben füst szálljon fel.

A mondott nő mellett teve feküdjék térdén vagy más módon, ahogyan azt a megfontolt és figyelmes festő a legjobbnak ítéli.

Ázsia, ha a benne foglalt vidék nagyságát nézzük, a világ fele; ám a kozmográfia felosztása szerint csupán harmadát adja a világnak. Ázsiának Asia nimfáról,

[1] Mattiolo, *Dioscoride* 1568, 607., 57., 59.

Thetis és Oceanus lányáról mondják, akit úgy Nagy-, mint Kis-Ázsia uralkodónőjének tartanak.[1]

Virágokból és gyümölcsökből font koszorúja azt jelenti, hogy Ázsia éghajlata, mint Johannes Boemus mondja, igen mérsékelt és jóindulatú, s ezért nem csupán azt termi meg, ami az emberi élethez szükséges, hanem emellett még sokfajta gyönyörűséget is.[2] Bembo ezért így énekel róla:

Az illatos, fényes Kelet vidékén
kék ég ragyog egyforma szép idővel.
Egy bánattalan nép él ottan békén,
nem gondol téli faggyal, nyári hővel.[3]

Arannyal és drágakövekkel ékes ruhája nem csupán azt mutatja, mennyire bővelkedik mindebben a világnak ez a boldog része, hanem e vidékek lakosainak szokását is. Azt mondja ugyanis az említett Johannes Boemus, hogy ott nem csupán a férfiak, de a nők is igen értékes ékszereket, nyakláncokat, karpereceket, függőket és sok más ékességet hordanak.[4]

Jobbjában különféle aromás növények ágait tartja, mert Ázsia ezekben oly gazdag, hogy bőkezűen osztogat belőlük minden más vidéknek.[5]

Meggyújtott füstölője az Ázsia különféle tartományaiban előállított édes és illatos folyadékokat, gumikat és fűszereket mutatja,[6] amelyről Luigi Tansillo dalolta édesen: *S arab mézillatát mélyen beszívták.*

Különösen a tömjén terem olyan bőséggel, hogy az egész világ minden áldozatához elegendő.[7]

A teve Ázsiára igen jellemző állat, s az ottaniak sokkal inkább használják minden más állatnál.[8]

AFRIKA
(AFRICA)

Szinte teljesen meztelen fekete nő, fésületlen göndör hajjal. Fején, mint valami sisakdíszt, elefánt fejét hordja, nyakán korallból készült láncot s fülén két ugyanilyen függőt. Jobbjában skorpiót tartson, baljában pedig búzakalásszal teli bőségszarut. Oldalán igen vad oroszlán álljon, másfelől pedig néhány mérges kígyó és vipera.

1 A bekezdés Boemustól, *Mores* 2.1.
2 Boemus, *i. h.*
3 Bembo, *Stanze* 1. Ripa szabadon idézi a verset, egyes sorokat összevonva és új szavakat betoldva.
4 Boemus, *Mores* 2.2.
5 Boemus, *Mores* 2.1.
6 Vö. Hérodotos, *Historiae* 3.107. skk., különösen 113.
7 Boemus, *Mores* 2.2.
8 Boemus, *Mores* 2.1.

Afrikát, a világ négy részének egyikét a napról mondják *africá*nak, tehát szinte *apricá*nak, azaz szépnek, mivel híján van a hidegnek; vagy talán Áferről, Ábrahám egyik utódjáról, mint Josephus mondja.[1]

Feketének festjük, mert Afrika délen fekszik, sőt egy része a forró égöv alatt; ezért az afrikaiak természettől barnák és feketék.

Meztelennek azért ábrázoljuk, mert nem sok gazdagságban bővelkedik ez a vidék.

Az elefánt fejét azért helyezzük rá, mert így látjuk Hadrianus császár érmén. Az elefánt ugyanis Afrika jellemző állata, amelyen a földrész lakói hadba vonultak, nem csupán csodálatára, de nagy rettenetére is ellenségeiknek, a rómaiaknak.[2]

[1] Josephus Flavius, *Antiquitates Iudaeorum* 1.239. (1.15.).

[2] Valeriano, *Hieroglyphica* 2. *Elephantus. Africa* is elefánttal jelképezi Afrikát. Ő azonban Scipio érmét említi, amelyen Scipiót elefánt formájú sisakban és lába előtt a földrész gazdagságára utaló kalászokkal ábrázolták.

Göndör fekete haja, korall nyaklánca és fülönfüggője mind az ottaniakra jellemző mór ékességek.

Az igen vad oroszlán, a skorpió és a mérges kígyók azt mutatják, hogy Afrika bővelkedik ezekben az állatokban, amelyek elmondhatatlanul mérgesek. Róluk mondja Claudianus:

> *Másnak a maurus föld adományként küldte a ritka*
> *állatokat: Stilichónak azonban ez itt hadizsákmány.*[1]

A búzakalászokkal teli bőségszaru Afrika gabonatermő gazdagságát és termékenységét jelzi, amelyről Horatius tanúskodik: *Mit csak Líbya dús szérüin összegyűjt.*[2]

Johannes Boemus a valamennyi nép életmódjáról, törvényeiről és szokásairól szóló, fentebb már idézett leírásában azt mondja, hogy az afrikaiak évente kétszer aratnak búzát, mivel náluk évente kétszer van nyár.

Ovidius pedig azt írja a Metamorfózisok 4. könyvében:

> *Míg fövenyes Líbyának egén diadalmasan átszállt,*
> *hulltak a Gorgo-fő fakadó vércseppjei szerte,*
> *mind befogadta a föld, kígyókat keltve belőlük,*
> *innen olyan vészes föld ez, viperák nevelője.*[3]

AMERIKA
(AMERICA)

Meztelen nő, sárgás árnyalatú sötét bőrszínnel, rémisztő arccal. Egyik válláról színes lepel hulljon alá testén keresztbe, eltakarván szégyenletes részeit.

Haja fésületlen legyen, s feje körül tollakból nagy mesterséggel készült, sokszínű, szép díszt viseljen.

Baljával íjat tartson, jobbjával nyilat s oldalán nyilakkal teli tegezt. Egyik lába alatt nyílvesszőtől átjárt emberi fej legyen, mellette a földön pedig rendkívüli nagyságú gyík.

Mivel a világnak ezt a részét csak nemrégiben fedezték fel, a régi írók semmit sem írhattak róla. Nagy fáradsággal kellett tehát utánanéznem mindannak, amit e tárgyban a legjobb történészek írtak, azaz Girolamo Gigli atya, Ferrante Gonzales, Botero és a jezsuita atyák. Ezenfelül igen nagy segítséget nyújtott élőszóban Fausto Runghese da Montepulciano úr, aki nagy jóindulata és szívessége folytán kegyeskedett teljes leírást adni nekem erről a vidékről, mint igen tudós és nemes ember, aki nemrégen tette közzé Históriájának és Kozmográfiájának tábláit a világ négy részéről, mindegyiket tudós magyarázattal kísérve.

[1] Claudianus, *Carmina* 24.278. Valeriano, *Hieroglyphica* 16. *De scorpio. Africa* a skorpiót is Afrika jelképének tartja, s itt hivatkozik Hadrianus érmére. Ripa így valószínűleg összekeverte a két címszót.

[2] Horatius, *Carmina* 1.1.10.

[3] Ovidius, *Metamorphoses* 4.617. (DG). A versnek tulajdonképpen a mérges állatok említésénél, Claudianus után volna a helye; a későbbi kiadások már ott is közlik, csak két utolsó sorát felejtik itt.

Ruha nélkül festjük, mert ama népek szokása, hogy meztelenül járnak; igaz, hogy szégyenletes részeiket gyapotból vagy másból készült lepellel takarják.

A különféle tollakból készült koszorú olyan dísz, amelyet gyakran viselnek; sőt többen bizonyos alkalmakkor egész testüket is tollakkal díszítik, mint a fenti szerzők beszámolnak róla.

Az íj és nyilak rájuk jellemző fegyverek, amelyeket folytonosan használnak mind a férfiak, mind pedig a nők is számos tartományban.

A lába alatt tartott emberi fej nyilvánvalóan bizonyítja, hogy e barbár nép többnyire emberhússal él: azaz elfogyasztják azokat, akiket háborúban megölnek, a rabszolgákat, akiket vásárolnak, és másokat, akiket sok egyéb különféle módon kerítenek hatalmukba.

A gyíkok sok egyéb mellett igen jeles állatai ezeknek az országoknak, mert olyan nagyok és vadak, hogy nem csupán más állatokat, de embert is esznek.

HALÁL

(MORTE)

Sápadt nő, lehunyt szemekkel, fekete ruhában, a költők mondása szerint, akik a fény elvesztésén a halált értik; így Vergilius is több helyen, például az Aeneis 2. könyvében: *S bár megölék, most gyászolják a fényeveszettet.*[1] És Lucretius 5. könyvében: *Édes fénye az élettől búcsút vesz örökre.*[2]

Vagy azért is, mert amiként az álom rövid halál, úgy a halál hosszú álom. Ekképpen a szent könyvek is, amikor álomról beszélnek, gyakran a halált értik rajta.

Halál

(Morte)

Camillo da Ferrara, e hozzáértő festő izmoktól és idegektől teljesen megfosztott csontváznak festette a halált, akit gazdag brokátból készült aranyos köpeny takar,[3] mert éppúgy megfosztja a hatalmasokat és másokat gazdagságuktól, mint a szegényeket az ínségtől és a fájdalomtól. Fejére szép álarcot adott gyönyörű arcvonásokkal és arcszínnel, mert a halál nem egyformának mutatkozik mindannyiunk számára, hanem szüntelenül váltogatja ezer arcát: egyeseknek visszatetsző, másoknak kedves; egyesek kívánják, mások futnak előle; s míg a nemes lelkek számára szabadulást jelent homályos börtönükből, addig mások számára igen gyűlöletesnek mutatkozik. Ezért azt is mondhatnánk, hogy az emberek vélekedései alkotják a halál ezer arcát. Mivel pedig a civilizált életben igen nagy súlya van a vallásnak, a hazának, a hírnévnek és az állam fenntartásának, így mindezekért szépnek találjuk a meghalást. S vágyunk is erre, abbéli meggyőződésünkben, hogy a szép halál tisztességet jelent az egész életre nézve; erre is utalhat öltözéke.

Koponyáját a festő zöld babérból font koszorúval koronázta, hogy így mutassa valamennyi halandó fölötti uralmát és örökös bíráskodását. Baljába éles kést festett, amelyre olajág csavarodik: mert nem juthatunk e világon békességhez és kényelemhez anélkül, hogy egyszersmind közelebb ne kerülnénk a halálhoz; és mert a halál már magában is békét és nyugalmat jelent. Az általa ejtett seb is a béke s nem a háború sebe, hiszen senki nem képes neki ellenállni.

Vállán zarándokbotot tart, amelyen koronák, mitrák, süvegek, könyvek, zeneszerszámok, lovagi láncok, jegygyűrűk, ékszerek és az e világi vidámságnak a természet és mesterség által előállított minden eszköze függ: mert ő mindkettőt legyűri, miközben nyughatatlanul rója vándorútját, hogy feleméssze és elpusztítsa mindazt, amit az emberi tudás és iparkodás létrehozott.

[1] Vergilius, *Aeneis* 2.85.

[2] Lucretius, *De rerum natura* 5.990. A címszó idáig szinte szó szerint Baldinitól, *Mascherata* 1565, 48–49. (Morte).

[3] Doni, *Pitture* 1564, 58v–59r. Tőle származik az utalás is Camillo da Ferrara ma ismeretlen művére.

Halál

(Morte)

Úgy is jelképezhetjük, hogy egyik kezében kardot tart fenyegetően, a másikban pedig lángot. Azt jelenti ez, hogy a halál elvágja és elválasztja a halandót a halhatatlantól, s tűzzel emészti el minden érzékelő képességünket: mert elveszi az érzékektől életerejüket, s a testtel együtt hamuvá és füstté változtatja azokat.

ÁSKÁLÓDÁS

(MORMORATIONE)

Lásd az Ócsárlásnál *[Detrattione]*.

SZÖRNYEK

(MOSTRI)

Mivel gyakran fordul elő, hogy különböző, úgy szárazföldi, mint vízi vagy légi szörnyeket kell ábrázolnunk, ezért felkutattam néhány költőt, akik említést tesznek róluk, s most egybeszedve adom elő őket annak számára, akinek ilyesmire van szüksége.

SCYLLA

(SCILLA)

Homéros szerint, az Odüsszeiában.[1]

Egy tengeri barlangban megbúvó félelmetes szörnyeteg, tizenkét lábbal és hat nyakán ugyanennyi fejjel, amelyeknek mindegyikén hatalmas száj nyílik háromhárom fogsorral, s ezekről halálos méreg látszik csepegni.

Rettenetes fejeit üregéből kinyújtja, mintha azt lesné, hogy vajon zsákmányul tud-e ejteni valamely hajósokat, mint azt már megtette Odüsszeusz társaival. Közülük ugyanis annyit falt fel, ahány ragadozó szája van e kutya módra ugató, kegyetlen szörnynek.[2]

Ovidius egy Circe által megmérgezett tóban festi le, a következő módon:

És látja már, de nem hisz még szemének,
a durva szőrt, a friss sörtét tapintja,
s felfogja végül: e toportyánféreg
bundája, ím, az ő testét borítja.
Szaggatja, tépi ebszőrét a lénynek,
torkát utálat s rettegés szorítja,
és messze fut, hogy tőle elszakadna,
de véle jár az eb, hozzátapadva.[3]

[1] Homéros, *Odyssea* 12.85.

[2] Az egész rész szinte szó szerinti átvétel Cartaritól, *Imagini* 7. (1571, 247–248.).

[3] Ovidius, *Metamorphoses* 14.60.; Anguillara, *Metamorfosi* 14.24.

Vergilius pedig az Aeneis 3. énekében azt mondja:

Evvel szemben a Scylla homályos üreg fenekéről
nyújtja előre nyakát s a hajókat a szirtre ragadja.
Ennek férfi feje s szép szűz lány keblei vannak,
ám derekától jókora cet, mely a tengeri-ordas
testével folytatja hasát, míg delfin a farka.[1]

Scylla és Charybdis a Szicíliai-tenger két sziklaszirtje, amelyek mindig veszélyesek voltak a hajósokra nézve. A régi költők ezért szörnyű tengeri szörnyek alakjába öltöztették őket, amelyek minden közelükbe merészkedőt elragadnak.

SCYLLA

(SCILLA)

Szörny Sestus Pompeius érmén.

Köldökéig meztelen nő, aki mindkét kezével kormánylapátot tart, mintha csapást készülne mérni vele. Teste köldökétől lefelé hal formájú, s két összecsavarodott farokban végződik. Köldöke alatt pedig három kutya nő ki belőle, akik közrefogják testét, és ugatni látszanak.

Azért tartja a kormánylapátot fenyegető és ártó mozdulattal, hogy jelezze: Scylla a hajósok számára igen veszedelmes tengerszoros, amely gyakran összetöri a hajókat és elpusztítja a hajósokat.

A kutyák a szirtekhez csapódó viharos tenger hatalmas moraját jelzik, amely a kutyák ugatásához hasonlít, valamint azt a kárt, amelyet a bőszült Scyllától szenvednek az itt keresztülhaladók. Ezért mondta Vergilius a 6. eklogában:

Mondjam-e végre, a Nísus-lány Scyllát hogy idézte:
mint övezik ragyogó derekát ugató kutyaszörnyek,
Dúlichium seregét – hire szállt – gyötretve s a rémült
népet a víz e kopóival, ah, gyilkolva az árban.[2]

Charybdis

(Cariddi)

Charybdis a másik tengeri szirt, amely ugyancsak veszélyes, mivel a körülötte örvénylő víz gyakran beszippantja a hajókat. Olykor pedig hatalmasan a hegyek fölé magaslik fel, nagy rémületére a hajósoknak. Ezért mondták a költők, hogy igen rút külsejű. Keze és lába ragadozómadáréhoz hasonló, s száját szélesre tárja.

Scylla és Charybdis közel fekszenek egymáshoz, s veszélyes köztük hajózni, mert két ellentétes tenger hullámai találkoznak és csapnak itt össze egymással. Ezért mondta Petrarca:

[1] Vergilius, *Aeneis* 3.424. (LI). Ripa olasz versfordításban idézi. Az idézett helyre talán Cartari, *Imagini* 7. (1571, 248.) hívta fel a figyelmét, aki Scylla leírásában ugyanilyen részletesen követi Vergiliust.

[2] Vergilius, *Eclogae* 6.74. (LI).

Kicsiny hajóm felejtéssel rakodva
Scyllán s Charybdisen halad keresztül.[1]

Chimaera

(Chimera)

Lucretius[2] és Homéros[3] azt mondják, hogy a Chimaerának oroszlánfeje, kecsketeste és sárkányfarka van, s szájából tüzet okád. Így beszél róla Vergilius is, aki a pokol első kapujához képzeli más szörnyekkel együtt.[4]

Amit a költők fabulázva a Chimaeráról mondtak, az Lycia egy hegyének természethistóriai leírásából ered. Ennek csúcsa ugyanis örökösen lángokat ereget, körötte nagy tömegben oroszlánok élnek, s oldalát magasságának fele táján erdők és legelők borítják bőven.[5]

Griff

(Griffo)

Fejét, szárnyait és karmait sashoz hasonlónak festik, míg teste többi része, hátsó lábai és farka oroszláné.

Sokan azt mondják, hogy ezek az állatok Örményország hegyei között találhatók. A griff hazámnak, Perugiának címerében is szerepel, s az örmények adták neki, akik valaha gyermekeikkel és rokonságukkal együtt erre járván igen megkedvelték ezt a helyet, amelyet a természet az ember hasznára való minden jóval felruházott. Itt tehát megtelepedtek, s tőlük erednek jelenkori nemes, győzhetetlen és nagylelkű utódaik.

Szfinx

(Sfinge)

A szfinx, mint Aelianus elbeszéli, arcától kebléig fiatal lány képét viseli, teste többi része pedig oroszláné.[6] Ausonius Gallus ehhez még hozzáteszi, hogy két nagy szárnya van.[7]

A szfinx az egykori mese szerint Théba mellett egy sziklán állt, s minden arra járónak az alábbi rejtvényt adta fel: Melyik az az állat, amelyiknek két lába van, de ugyanakkor három lába is van és négy is? Aki pedig nem tudta megoldani ezt a mondást, azt nyomorultul megölte és felfalta. Oedipus oldotta meg végül, mondván, hogy az ember az, aki gyermekkorában kezére és lábára támaszkodik, s így

[1] Petrarca, *Canzoniere* 189.1.
[2] Lucretius, *De rerum natura* 5.905.
[3] Homéros, *Ilias* 6.181.
[4] Vergilius, *Aeneis* 6.288.
[5] A szócikk – valamennyi idézettel együtt – szó szerint Cartaritól, *Imagini* 8. (1571, 298.). A racionalizáló magyarázat forrása részben Servius, *Ad Vergilii Aeneidem* 6.288., részben pedig Boccaccio, *Genealogia deorum* 4.24.
[6] Aelianus, *De natura animalium* 12.7.
[7] Ausonius, *Griphus ternarii numeri* 40.

négy lába van, majd felnőve két lábon jár, míg öregkorában botra támaszkodván három lába van. Amikor a szörny meghallotta rejtvényének magyarázatát, a szikláról, amelyen állt, a mélybe vetette magát.[1]

Hárpiák
(Arpie)

A költők a hárpiákat piszkos és bűzös madaraknak képzelték, akiket Phineus arkadiai király büntetésére küldtek e világra. Ő ugyanis megvakította két fiát, hogy kedvére tegyen mostohaanyjuknak. Ezért e madarak, miután ő is megvakult, evés közben beszennyezték és elragadták ételét. Eme hárpiákat később az argonauták, hogy a mondott királyt megsegítsék, a Ión-tenger Strophadoknak nevezett szigeteire száműzték, mint azt Apollónios részletesen elbeszéli. Vergilius az Aeneis 3. könyvében elmondja, hogy ezek egyike jósolta meg a trójaiaknak szerencsétlen sorsukat és a rájuk váró sok fáradságot, amelyet mind azért kell elszenvedniük, mert megpróbálták megölni őket.[2] Vergiliushoz hasonlóan írja le ezt Ariosto is:

Heten voltak e förtelmes csapatban,
rút női arcuk petyhüdt volt és sápadt,
aszott a testük, folyton jóllakatlan,
s képét viselték rettentő halálnak.
Nagy csüngő szárnyuk csúf volt és formátlan,
görbe karmukkal zsákmányukra vártak,
hasuk felpuffadt, s hosszú ocsmány farkuk
akár a kígyó, úgy tekergett rajtuk.[3]

A hárpiákat Jupiter kutyáinak is nevezték, mert azonosak az alvilágban kutyafejjel lefestett fúriákkal. Így mondja Vergilius az Aeneis 6. könyvében: *Mintha kutyák vinnyognának valahonnan az éjből.*[4]

Azt is mondják, hogy ezek a madarak örökös éhséget éreznek, hasonlóan a fösvényekhez.[5]

Hidra
(Hidra)

A hidrát rettenetes kígyónak festjük, amelynek, mint Ovidius mondja a Metamorfózisok 9. könyvében, több feje van. Róla mondta Hercules, a kígyóvá változott Achelousszal harcolván:

[1] A szócikk – a fenti két idézettel együtt – Cartaritól, *Imagini* 8. (1571, 297–298.). Antik forrásai: Euripidés, *Phoenissae* 45. skk.; Diodorus, *Bibliotheca historica* 4.64.4.
[2] Vergilius, *Aeneis* 3.211.
[3] Ariosto, *Orlando furioso* 33.120. (Ripa a negyedik sort kihagyja.) Ugyanezt az idézetet közli Cartari, *Imagini* 8. (1571, 293.), aki utal Vergiliusra is.
[4] Vergilius, *Aeneis* 6.257. (LI).
[5] Vö. Fösvénység *(Avaritia)*.

Te vélem egyetlen fejjel csatáznál?
Én hidrát öltem: több volt annak száznál,
s ha egyet bár levágtam én a százból,
helyébe tüstént kettő nőtt magától.[1]

Némelyek hét fejjel festik, amelyek a hét halálos bűnt ábrázolják.

Cerberus
(Cerbero)

Seneca az alábbi módon írja le:

A vad kutya, mely kapujában őrt áll
az elveszett országnak, s három szájjal
visszhangoztatja szörnyű ugatását,
így tart ott rémületben minden lelket.
Nyakát élő kígyó-sörény borítja,
farka egyetlen sárkány, mely üvöltve
tekergőzik, mindenfelé harapva.[2]

Apollodóros hasonlóképpen írja le, de annyival többet mond, hogy hátán a szőr csupa-csupa kígyó.[3]

Így mondja Dante is:

Cerberusz, egy kegyetlen, cifra állat
ugat három fejével kutyamódra
a népre, amely nyakig vízben áll ott.
Szeme vörös, sötét szakálla ronda,
két körmös kéz nőtt rengeteg hasából,
karmolja a lelkeket, falja, bontja.[4]

Egyesek szerint Cerberuson a földet kell értenünk, amely felfalja a holttesteket.[5]

ZENE
(MVSICA)

Fiatal nő, égszínkék gömbön ülve, jobb kezében tollal, amint pillantását egy üllőre fektetett kottapapírra függeszti. Lábánál mérleg legyen, serpenyőin néhány vaskalapáccsal.

Hogy ül, az azt jelzi, hogy a zene a hányattatott lélek pihenése.

1 Ovidius, *Metamorphoses* 9.69.; Anguillara, *Metamorfosi* 9.25.
2 Seneca, *Hercules furens* 783. skk. Ripa olasz versfordításban közli. Ugyanennek a helynek egy másik olasz fordítását lásd A hét bolygó kocsija; Plutón kocsija *(Carri dei sette pianeti; Carro di Plutone)* címszónál.
3 Apollodóros, *Bibliotheca* 2.5.11.
4 Dante, *Inferno* 6.13. (BM).
5 A címszó az idézetekkel együtt szinte szó szerinti átvétel Cartaritól, *Imagini* 8. (1571, 280.).

A gömb feltárja, hogy az érzékelhető zene teljes harmóniája az egek harmóniáján alapszik, amelyet a pythagoreusok ismertek fel. Az ég erejéből mi is részesülünk ebben a harmóniában, s szívesen tárjuk ki fülünket a harmonikus és zenei hangzatok előtt. És sok régi pogány véleménye szerint a zenei összhangzás nélkül nem is tudnánk tökéletesen fellelni a lélek összhangját és a szimmetriát, amint a görögök mondják az erényről szólva.

Ezért írják egyes költők, akik az igazi filozófia valódi szekretáriusai voltak, hogy amikor a curesek és corybasok a gyermek Jupitert elragadták apja, Saturnus kegyetlensége elől, és Krétára menekítették, hogy ott táplálják és neveljék őt, az úton odafelé végig cimbalmon és más réz szerszámokon játszottak. Jupiteren ugyanis morális értelemben a megszerzett jóságot és bölcsességet értjük, amely nem növekedhet és gyarapodhat bennünk minden dolog zenei összhangja nélkül. Ha azonban ez öleli körül lelkünket, akkor nem hatolhatnak beléje és ragadhatják meg intellektusunkat az erénnyel ellentétes rossz szokások, melyek pedig igen erősek, hiszen nagyobb bennünk a bűnre való hajlam, mint az erényes és dicséretes cselekedetekre való késztetés.

Jupiter, aki épen megmenekült Saturnus kezei közül, nem más, mint az ég legtisztább és romolhatatlan része, amelyen nem fog az idő, valamennyi elem elpusztítója és minden anyagi alkotás megemésztője.

Némely pogányok azt állították, hogy az istenek számokból és harmóniákból állnak, amiként az emberek lélekből és testből, s ezért hallgatják szívesen a nekik bemutatott áldozatok során a zenét és a hangok édességét. Mindezt összefoglalóan mutatja a figura, amely az ég fölött ül.

A kottáskönyv annak módját mutatja, hogyan részeltethetünk másokat szemükön keresztül a harmóniákban.

A mérleg a hangzás helyességét mutatja, amelyet fülünkkel kell megítélnünk, miként a helyes súlyt egyéb érzékeink ítéletével.

Az üllőt azért festjük ide, mert azt írják és képzelik, hogy innen ered ez a művészet. Azt mondják, ugyanis hogy Avicenna ezzel az eszközzel ismerte meg és szemléltette írásaiban a zenei és énekhangok egymáshoz való illeszkedését és viszonyát, ilyen módon nyújtván némi ékességet az emberek kényelméhez és társalkodásához.

Zene

(Musica)

Nő, aki mindkét kezében Apollo líráját tartja, lábánál pedig különféle hangszerek fekszenek.

Az egyiptomiak a zenét nyelvvel és négy foggal jegyezték, mint azt Pierio Valeriano, a régiségek szorgalmas megfigyelője gyűjtötte.[1]

[1] Valeriano, *Hieroglyphica* 47. *De literis septem. Musa.*

Zene

(Musica)

Nő, különféle hangszerekkel teli ruhában s különféle papírokkal, amelyekre kottafejeket és ezek időtartamait jegyezték fel. Fejdíszébe guidói kezet[1] fűzzön, kezében pedig viola da gambát vagy más hangszert tartson.

Zene

(Musica)

Egy tiszta forrás partján mintegy körben állva számos hattyút festünk, középen pedig szárnyas ifjút, lágy és kedves arcvonásokkal. Ez Zephyrust ábrázolja, amint arcát felfújva könnyű szellőt fúj a mondott hattyúk felé, s lássék, amint a széltől érintett tollaik édesen mozognak. Aelianus ugyanis azt mondja, hogy ezek a madarak csupán akkor énekelnek, ha Zephyrus fúj.[2] Hasonlóképpen a zenészek sem énekelnek szívesen, ha nem fújja valamely szél az ő dicséretüket, s nincs mellettük olyasvalaki, aki megbecsülné harmóniáikat.

Zene

(Musica)

Citerán játszó nő, akinek hangszerén az egyik húr elpattant, s helyén tücsök legyen. Fején a fülemüle nevű közismert madarat tartsa, lábánál pedig nagy korsó bort és lírát, vonóval.

A citerára helyezett tücsök a zenét jelenti, ama történet okán, amely egy bizonyos Eunomosszal esett meg. Ő ugyanis egyszer a zenész Aristónnal versengve dalolt, ám éneke legédesebb pontján hirtelen elpattant egy húrja. Tüstént citerájára ugrott azonban egy tücsök, amely énekével pótolta a húr hiányát: így ő lett a dalverseny győztese. A tücsök jótéteménye miatt s a dolog emlékére a görögök szobrot állítottak a mondott Eunomosnak, kezében citerával, rajta pedig a tücsökkel, s ezt tették meg a zene hieroglifájának.[3]

A fülemüle a zene szimbóluma volt hangjának változatos, édes és gyönyörködtető dallama miatt. A régiek ugyanis megfigyelték, hogy e madár hangjában megvan a zene tökéletes tudása, mert hangja hol súlyos, hol harsány, minden egyébbel együtt, ami a gyönyörködtetéshez szükséges.

A bort azért festjük ide, mert a zenét az emberek vidámságára találták fel, amire a bor is szolgál; s mert a jó és ízes bor nagy segítséget nyújt a hang melódiájához. Ezért mondták a régi írók, hogy ezek alkotják Bacchus társaságát.

[1] Lat. *manus Guidonica:* a 11. század óta elterjedt segédeszköz a hangrendszer szemléltetésére, amely a hangokat a bal kéz ujjhajlatain és ujjhegyein ábrázolja. Nevét feltételezett feltalálójáról, Arezzói Guidóról kapta.

[2] Aelianus, *Varia historia* 1.14. csak a hattyúk énekléséről szól. Philostratus, *Imagines* 1.9. és 1.11. említi, hogy Zephyrus segíti a hattyúk dalát. Lásd ezt még a Szelek; Favonius vagy Zephyrus, ahogy jobban tetszik *(Venti; Favonio, o Zephiro, che dir vogliamo)* címszónál is. Ripa forrása Valeriano, *Hieroglyphica* 23. *De cygno. Gloriae calcar* és *Musica.*

[3] Valeriano, *Hieroglyphica* 26. *De cicala. Musica.* Forrása Strabón, *Geographica* 6.1.9. (C 260). Ripa a versenyzőket az eredeti szövegben hibásan „Eunomios" és „Aristoxenos" néven említi.

MÚZSÁK

(MVSE)

A régiek a múzsákat fiatal és kecses szüzeknek ábrázolták. Így látjuk Platón epigrammájában, amelyet Diogenés Laertios idéz az alábbi módon:

Venus a Múzsákhoz: Nimfák, féljétek erőmet,
másként rátok tör büszke nyilával Amor.
Ám Venushoz ezek: Vond vissza szeszélyes igádat,
hisz hozzánk sose fér nyíllal a bajkeverő.[1]

Eusebius pedig a Praeparatio Evangelica könyvében azt mondja, hogy a múzsák nevüket a görög μνέω szóról kapták, ami tisztes és helyes tanítást jelent.[2] Orpheus ezért énekli meg himnuszaiban, miként tanították meg a múzsák az embereket a vallásra és a helyes életre. A múzsák nevei a következők: Clio, Euterpe, Thalia, Melpomene, Polyhymnia, Erato, Terpsichore, Urania és Calliope.

CLIO

(CLIO)

Cliót babérral koszorúzott ifjú lánynak ábrázoljuk. Jobbjában trombitát, baljában pedig könyvet tart, amelyen kívül az a felirat olvasható: TVCIDIDES.[3]

Ezt a múzsát Cliónak a görög κλέα szóról nevezzük, amely dicséretet jelent;[4] vagy a κλέος szóról, amelynek jelentése dicsőség. Nevét tehát vagy az általa megénekelt dolgok ünneplése miatt kapta, vagy ama dicsőség miatt, amelyet a költők élveznek a tudós férfiak körében; vagy pedig, mint Phornutus mondja, ama férfiak dicsősége miatt, akiket a költők ünnepelnek.

Azért festjük Thukydidés feliratú könyvvel, mert ennek a múzsának tulajdonítjuk a történetírást, mint Vergilius írta a De Musis című kisebb opusában: *Cliónak dala tűnt korokat s holt árnyat idéz fel.*[5]

[1] Diogenés Laertios, *Vitae philosophorum* 3.33. (*Anthologia Palatina* 9.39.). Ripa latin versfordításban idézi, amely tartalmában kissé eltér a görög eredetitől.

[2] Vö. Plutarchos, *Quaestiones convivales* 9.14.1. [*Moralia* 743d].

[3] Ezt a későbbi kiadásokban HERODOTVS felirat váltja fel, mivel ő ajánlotta első könyvét Cliónak.

[4] Plutarchos, *Quaestiones convivales* 9.14.1. [*Moralia* 743d].

[5] A 16. században Vergiliusnak tulajdonított tizenegy soros verset *Nomina Musarum* címmel mint ismeretlen szerző művét a Teubner-féle Ausonius-kiadás XXII. könyve, az Appendix Ausoniana tartalmazza (22.3.). A vers teljes szövege: *Cliónak dala tűnt korokat s holt árnyat idéz fel, / édes dallamokat csal elő sípjából Euterpe, / Thalia víg, buja nyelve ezer szóval fecseg egyre, / fenséges-bús Melpomene szava isteni szózat, / Terpsichore citerájával bizseregtet s lázít, / plectruma szép Eratónak dalra fakaszt, kacagásra, / csillagok útját, pólusok állását fürkészi Urania, / héroszi dalt hagyományoz Calliope könyvében, / taglejtéssel is nyíltan szól Polyhymnia. / S minden Múzsát bölcs erejével irányít Apollo: / égi körükben főhelyen ül maga isteni Phoebus.* Ripa forrása talán Cartari, *Imagini* 2. (1571, 61.) volt, aki a Múzsák leírásánál kivonatolta a verset. A Ripa általa idézett képi forrásra (lásd Calliopénál) hivatkozik Zsámboki János is *Emblematá*jában (85.: *Musarum, ex antiquis numis Q. Pomponij, verae effigies, & etymologica vis ex Virgilio*), aki mint subscriptiót közli a verset, és az *Emblemata* címlapját keretező médaillonokon ugyancsak a kilenc múzsa látható.

Illik ezért, hogy valamely jeles történetíró művével jelképezzük őt, mint amilyen Thukydidés is volt.

Babérkoszorúja azt mutatja, hogy amiként a babér mindig zöld, s hosszú időn át friss marad, úgy a történetírás érdeméből örök időkig élnek az elmúlt és a jelenbeli dolgok.

EUTERPE

(EVTERPE)

Szép ifjú lány, fején sokféle virágból font koszorúval. Mindkét kezében különféle fúvós hangszereket tartson.

Euterpe a görög szó értelme szerint vidámat és gyönyörködtetőt jelent, ama gyönyörűség révén, amelyet az igazi erudíció nyújt, mint Diodorus írja 5. könyve 1. fejezetében.[1] Latinul pedig Euterpe annyit tesz, mint helyesen gyönyörködtető.

Egyesek szerint ez a múzsa a dialektikára ügyel, de legtöbben azt mondják, hogy a tibiában és más fúvós hangszerekben leli örömét. Így mondja Horatius is 1. könyve első ódájában:

Míg a halk fuvolát zengeni engedi
Euterpe kegye.[2]

Vergilius pedig a De Musisban: *Édes dallamokat csal elő sípjából Euterpe.*

Virágkoszorút azért adunk rá, mert a régiek a múzsának nyújtott virágkoszorúval fejezték ki azt az örömöt, amelyre nevének igazi jelentése utal, és amely az általa keltett hangzás eredménye.

THALIA

(TALIA)

Buja és vidám arcú fiatal lány, fején borostyánkoszorúval. Jobbjában nevetséges maszkot tartson, lábán pedig soccust viseljen.

Ennek a múzsának tulajdonítják a komédia műveit, mint Vergilius mondja a De Musisban: *Thalia víg, buja nyelve ezer szóval fecseg egyre.*

Ezért jól áll neki a vidám és buja arc, valamint a borostyánkoszorú is, amely a komikus költészet fölötti előjogára utal.

A nevetséges maszk valamely nevetésre ingerlő tárgy bemutatását jelenti, ami a komédia sajátja.

A soccus olyan lábbeli, amilyent régen viseltek a komédiák előadói, s ezért jól illik figuránkhoz.

[1] Diodorus, *Bibliotheca historica* 4.7. Vö. Plutarchos, *Quaestiones convivales* 9.14.1. [*Moralia* 743d].
[2] Horatius, *Carmina* 1.1.32. (BA).

MELPOMENE

(MELPOMENE)

Komoly külsejű és öltözetű ifjú nő, gazdag és szép fejdísszel. Baljával jogarokat és koronákat emeljen magasra, s előtte más jogarok és koronák heverjenek a földre hajítva. Jobbjában meztelen tőrt tartson, s lábán koturnust viseljen.

Vergilius ennek a múzsának tulajdonítja a tragédia műveit alábbi verssorával: *Fenséges-bús Melpomene szava isteni szózat.*

Mások azonban az ének feltalálójának tartják, ahonnét nevét is nyerte. Ez ugyanis a görög μολπή szóból származik, amely a hallgatóságot édesen gyönyörködtető éneket és melódiát jelent. Ezért mondja Horatius 1. könyve 24. ódájában:

> *Jöjj, keserű-komor*
> *dallam mestere, jöjj, Melpomené, neked*
> *zengő hangot adott az ég.*[1]

Komoly külsejűnek és öltözetűnek ábrázoljuk, mert ilyen a tragédia tárgya, amely hírből vagy históriából ismert cselekmény. Komolyságát említi Ovidius is: *Legkomolyabb írásmű volt a tragédia mindig.*[2]

A kezében tartott és a földre vetett koronák és jogarok, valamint a meztelen tőr az emberek e világi boldogságának és boldogtalanságának példáit jelentik. A tragédia ugyanis a boldogságnak nyomorúságba, vagy ellenkezőleg, a nyomorúságnak boldogságba fordulásáról szól.

A lábán viselt koturnus a tragédia eszköze. Ezért mondja Horatius Poétikájában, hogy Aischylos ilyet viselt:

> *Majd szigorúbb maszkot s köntöst adván a színészre*
> *Aeschylus egyszerü deszkákból dobogót is emelt már,*
> *hozván fenséges szókat s nagy léptü cothurnust.*[3]

POLYHYMNIA

(POLINNIA)

Imádkozó tartásban álljon, jobb kezének mutatóujját felemelve.

Fejdíszét különféle szép színű gyöngyökkel és drágakövekkel ékesítsük. Ruhája teljesen fehér legyen, s bal kezében könyvet tartson, amely a SVADERE [meggyőzni] feliratot viselje.

Imádkozó tartása és felemelt jobb mutatóujja azt tanúsítja, hogy ez a múzsa – egyesek szerint – a rétorokat kormányozza. Vergilius azt mondja a De Musisban: *Taglejtéssel is nyíltan szól Polyhymnia.*

Ovidius pedig az Ünnepek 5. könyvében őt szólaltatja meg először:

[1] Horatius, *Carmina* 1.24.2. (BA).
[2] Ovidius, *Tristia* 2.1.381. (EJ).
[3] Horatius, *Ars poetica* 278. (BA).

Polyhymnia szólal először,
és míg szól, csendben hallgat a többi reá.[1]

A fürtjei körül viselt gyöngyök és drágakövek adományait és erényeit jelzik, amelyekkel a retorika él: a feltalálást, az elrendezést, az emlékezetet és az előadást. Hiszen neve is a πολύς és μνέια szavak összetételéből áll, amelyek sok emlékezetet jelentenek.[2]

Fehér öltözéke tisztaságát és őszinteségét jelzi, amelyek minden másnál nagyobb bizalmat keltenek a szónokban.

A könyv a *Suadere* mottóval mintegy összefoglalva magyarázza meg a retorika feladatát, amelynek végső célja a meggyőzés.

ERATO

(ERATO)

Bájos és vidám fiatal nő, akinek homlokát mirtuszból és rózsából font koszorú övezi. Bal kezében lírát tartson, a másikban pengetőt, s mellette szárnyas Amor álljon, kezében fáklyával, íjjal és tegezzel.

Erato neve a görög ἔρος szóból származik, amely szerelmet jelent, mint Ovidius mondja a De arte amandi 2. könyvében:

Most legyetek velem, ó te fiú, de te is, Cytherea!
És Erato, te segíts, hisz neved is szerelem![3]

Mirtusszal és rózsával koszorúzzuk, mert ez a múzsa szerelmi dolgokról énekel, s ezért illik hozzá Cupido, a mirtusz és a rózsa. Mindezek ugyanis Venusnak, a szerelem anyjának védelmét élvezik, mint Ovidius mondja az Ünnepek 4. könyvében: *Mirtusszal fejemet Venus érintette szelíden.*[4]

És Pontanus: *Venusi álomadó mirtusz.*

Anakreón pedig a rózsáról szóló ódájában ezt mondja: *Az Erószok-adta rózsát.*[5]

A lírát és a pengetőt a Költő tekintélye adja kezébe, aki így beszél róla a De Musisban: *Plectruma szép Eratónak dalra fakaszt, kacagásra.*

TERPSICHORE

(TERPSICORE)

Ugyancsak könnyed és szép külsejű fiatal nőnek festjük, kezében citerával, amint éppen játszik rajta. Fején különféle tollakból, közöttük szarkáéból készült koszorút viseljen, s kecsesen táncoljon.

A citerát a Költő szava miatt adjuk neki, aki említett művecskéjében ezt mondja: *Terpsichore citerájával bizseregtet s lázít.*

[1] Ovidius, *Fasti* 5.9. (GL).
[2] Vö. Plutarchos, *Quaestiones convivales* 9.14.1. [*Moralia* 743d].
[3] Ovidius, *Ars amatoria* 2.15. (BA).
[4] Ovidius, *Fasti* 4.15. (GL).
[5] Anakreón, *Epigrammata* 44P. (DG). Ripa latin versfordításban idézi.

A mondott koszorút azért helyezzük fejére, mert a régiek olykor különféle színű tollakkal koronázták a Múzsákat, mintegy győzelmi jelvényként. A Múzsák ugyanis éneklésben legyőzték a sziréneket, mint Pausanias írja Görögországról szóló műve 9. könyvében;[1] s nemkülönben Pieros és Euippe szarkává vált leányait, mint Ovidius mondja a Metamorfózisok 5. könyvében.[2]

A tollak a múzsa fürgeségét és mozgását is jelentik, mivel Terpsichore a tánc úrnője.

URANIA

(VRANIA)

Fején fényes csillagokból font koszorút viseljen, öltözéke égszínkék legyen, s kezében az égi szférákat jelképező gömböt tartson.

Ezt a múzsát a latinok éginek mondták, mivel Οὐρανός magát az eget jelenti. Egyesek szerint azért nevezik így, mert a tudós embereket az égbe emeli.

Neve jelentésének és az égi szféráknak megfelelően csillagokkal koronázzuk és égszínkékbe öltöztetjük. Vergilius is így mondja a De Musisban: *Csillagok útját, pólusok állását fürkészi Urania.*

CALLIOPE

(CALLIOPE)

Ő is fiatal lány, fején aranyabroncccsal, bal karjában számos babérkoszorúval, jobbjában pedig három könyvvel, amelyeknek mindegyikén egy-egy cím olvasható: az egyiken *Odüsszeia*, a másikon *Íliász*, a harmadikon pedig *Aeneis*.

Calliopé a szép hangról, azaz ἀπὸ τῆς καλές ὄπος kapta nevét; ezért Homéros is „kiáltó istennőnek" nevezte őt.

Homlokát azért övezi aranyabroncs, mert Hésiodos szerint övé a legnagyobb méltóság és a főhely társnői között.[3] Így írja Ovidius is az Ünnepek 5. könyvében: *Szólani kezd Múzsák elseje, Calliope.*[4]

Ugyanígy Lucanus, és Lucretius is 6. könyvében: *Calliope, nékünk nyugalom, s gyönyörűség ott fent.*[5]

A babérkoszorúk azt mutatják, hogy ő teremti a költőt,[6] lévén ez a koszorú a költők díja és a költészet szimbóluma.

A könyvek a heroikus költészet legkiválóbb költőinek művei. A költészetnek ezt a fajtáját tulajdonítja ugyanis ennek a múzsának művecskéjében Vergilius: *Héroszi dalt hagyományoz Calliope könyvében.*

[1] Pausanias, *Graeciae descriptio* 9.34.3. A bekezdés és az attribútumok forrása Cartari, *Imagini* 2. (1571, 62.).
[2] Ovidius, *Metamorphoses* 5.670.
[3] Hésiodos, *Theogonia* 79.
[4] Ovidius, *Fasti* 5.80. (GL).
[5] Lucretius, *De rerum natura* 6.94.
[6] Vö. Hésiodos, *Theogonia* 95.

Vergilius idézett verssorai összeillenek a múzsák képmásaival, amelyeket Fulvio Orsini nyomtatott ki De Familiis Romanorum című könyvében a Pomponia nemzetség érmeiről.[1]

MÚZSÁK

(MVSE)

Vincenzo della Portának, a régiségek kiváló ismerőjének némely érmeiről.

CLIO

(CLIO)

Trombitát tart, amely a jeles emberek cselekedeteiről általa megszólaltatott dicséretet jelenti.

Euterpe

(Euterpe)

Két tibiával.

Thalia

(Talia)

Álarccal, mert úgy tartják, hogy a komédia eme múzsa védnöksége alatt áll. Lábán soccust visel.

Melpomene

(Melpomene)

Álarccal, a tragédia jelével, és lábán koturnussal.

Terpsichore

(Tersicore)

Ez a múzsa citerát tart.

Erato

(Erato)

Lírával és hosszú hajjal, mint az elégia szerzője.

Polyhymnia

(Polinnia)

Egyik kezében lanttal, a másikban tollal.

Urania

(Vrania)

Körzővel, amint kört rajzol. De még sokkal jobb, ha éggömböt tart, mivel neki tulajdonítják az asztrológiát.

[1] Plutarchos, *Quaestiones convivales* 9.14. [*Moralia* 743c] skk.

Calliope

(Calliope)

Könyvvel, amelybe a jeles emberek cselekedeteit jegyzi fel.

MÚZSÁK

(MVSE)

Nagy szorgalommal megfestve;
képeik a nemes firenzei Francesco Bonaventurának, a szépmívességek kedvelőjének és avatott értőjének tulajdonában vannak.

Clio

(Clio)

Kezében trombitával.

Euterpe

(Euterpe)

Kezében fuvolával s lábánál sok egyéb fúvós hangszerrel.

Thalia

(Talia)

Könyvvel.

Melpomene

(Melpomene)

Álarccal.

Terpsichore

(Tersicore)

Hárfával.

Erato

(Erato)

Négyzettel.

Polyhymnia

(Polinnia)

Szájához közel ábrázolt levegővel, hangjának jelzésére; valamint felemelt kézzel ama gesztusok jeléül, amelyekkel a szónokok élnek.

Urania

(Vrania)

Éggömbbel.

Calliope

(Calliope)

Könyvvel.

MÚZSÁK

(MVSE)

Ahogyan a jeles ferrarai bíboros ábrázoltatta őket montecavallói kertjében.

Clio

(Clio)

Jobbjában trombitát tart, baljában egy kötetet. Bal felől puttó áll mellette, aki mindkét kezében meggyújtott fáklyát tart, fején pedig koszorút visel.

Euterpe

(Euterpe)

Mindkét kezében egy-egy álarcot tart.

Thalia

(Talia)

Jobbjában álarcot tart szarvakkal, baljában pedig levelekkel és még zöld búzakalászokkal telt bőségszarut. Mellette a földön eke van.[1]

Melpomene

(Melpomene)

Jobbjában álarcot tart, baljában pedig trombitát. A földön nyitott kotta fekszik.

Terpsichore

(Terpsicore)

Baljában lírát, jobbjában pedig pengetőt tart.

Erato

(Erato)

Jobbjában lombokkal, virágokkal és különféle gyümölcsökkel teli bőségszarut tart, baljában fuvolát. Ugyanezen az oldalán áll Cupido, aki baljában álarcot, jobbjában pedig meglazított idegű íjat tart.

Polyhymnia

(Polinnia)

Jobbjában mérőléchez hasonló rudat, baljában álarcot tart. A földön eke hever.

Calliope

(Calliope)

Jobbjában könyvet, baljában dudát tart. A földön álarc fekszik.

Urania

(Vrania)

Jobbjával combjának támasztott fehér asztalt, baljában pedig tükröt tart.

[1] Thaliáról mint a földművesek pártfogójáról lásd Plutarchos, *Quaestiones convivales* 9.14.4. [*Moralia* 745a].

TERMÉSZET

(NATVRA)

Meztelen nő, tejtől feszülő keblekkel, s karján keselyűvel, amint Hadrianus császár érmén látjuk.[1]

A természet, mint Aristotelés kimondja a Fizika 2. könyvében, a hozzá tartozó dolgok mozgásának és változásának alapvető oka; s ennek révén jön létre minden romlandó dolog. Ezért ábrázoljuk meztelen nőnek.

Mivel pedig ez az alapvető ok aktív és passzív részből áll, s az aktív részt forma, a passzív részt pedig anyag névvel jelöljük, ezért közülük az aktív részt jelképezzük tejjel teli keblével. A forma táplál és tart fenn ugyanis minden teremtett dolgot, amiképpen a nő keblével táplálja és fenntartja a gyermekeket.

A keselyű, amely prédára éhes állat, különösen jól mutatja a másik, anyagnak nevezett okot, amely a forma iránti vágyától hajtva mozog és változik, s így pusztít el lassanként minden romlandó dolgot.

HAJÓZÁS

(NAVIGATIONE)

Nő, aki kecses mozdulattal vitorlát tart, s ennek kötélzete egy kormánylapát fölött csüngjön. Figyelmesen szemléljen egy levegőben köröző kányát, s távol a tengeren egy hajó lássék, amely duzzadó vitorlákkal halad előre.

A vitorla, a hajókötél, a kormánylapát és a hajó önmagukban is érthető dolgok, s nehézség nélkül felismerhetővé teszik a figurát.

A kánya falánk ragadozó madár. Plinius írja A természet históriájában, hogy a régiek a kánya repüléséből tanulták meg, miként kezeljék a kormánylapátot. Megfigyelték ugyanis, hogy ez a madár a levegő tágas terében hol erre, hol arra repülvén, röptét faroktollainak kecses mozgatásával segíti, s amikor testét meghajlítja, a fordulatot szárnyaival kíséri. És amiképpen ez a madár fordult farkával, ugyanúgy lehetett a hajó farába helyezett kormánylapáttal is fordítani a hajót, amely vitorlája erejével szelte a habokat, még ha háborgott is a tenger.[2] S amikor ezt maguk is kipróbálván szerencsével jártak, úgy intézték, hogy ez a madár legyen a hajózás hieroglifája, mint Pierio Valerianónál olvashatjuk a maga helyén.[3]

[1] Ez Cartari, *Imagini* 2. (1571, 118–119.) két Természet-képének egybeolvasztása. Cartari szerint – akinek forrása Giraldi, *De deis* 12. (1548) – a régiek, mint Hadrianus egy érmén látható, a Természetet sokkeblű nő formájában ábrázolták; az egyiptomiak pedig keselyűnek festették, mivel Ammianus Marcellinus (*Rerum gestarum libri* 17.4.) szerint ennek csak nőstényei vannak, s ezért a déli vagy a keleti szél termékenyíti meg őket, akárcsak a természetet. Vö. ehhez Aelianus, *De natura animalium* 2.46. is.

[2] Plinius, *Naturalis historia* 10.28.

[3] Valeriano, *Hieroglyphica* 17. *De milvio. Navigatio.* Ő hivatkozik Pliniusra is.

Hajózás

(Nauigatione)

Földön fekvő meztelen nő, akinek hosszú haja szétterül a földön, s a tengeréhez hasonló hullámokat vet. Egyik kezében evezőt tart, a másikban pedig a hajózáshoz való térképet és iránytűt.

NIMFÁK EGYÜTTESEN

(NINFE IN COMMVNE)

Kétségtelen, hogy a régiek képzelgéseiben számos különféle nevetséges dolgot találunk, ám mások ugyanakkor Isten hatalmát és gondviselését mutatják, mivel a vallás előírásairól, az erkölcsökről és más jótéteményekről tanítanak. Így a jelen esetben a nimfák allegóriája a természet munkáját mutatja. A nimfák ugyanis a nedvességben rejlő vegetatív erőt jelentik, amely a dolgok létrehozására, táplálására és növelésére szolgál. Ezért vélik úgy, hogy a nimfák az Óceán leányai, a folyók anyái, Bacchus táplálói; ezért mondják őket gyümölcsökkel és virágokkal ékesnek, a nyájak táplálóinak, a halandó élet fenntartóinak; s ezért tartják őket a hegyek, völgyek, mezők, erdők és fák gondozóinak. Mindezt pedig nem más okból, hanem azért, mert a nedvesség ereje valamennyi fent mondott dologban elárad, és hasonló természetes hatásokat kelt. Így értette Orpheus is a mondott nimfákhoz írott himnuszának ama soraiban:

Bacchusnak dajkái, akik rejtekben laktok
szerte mezőkön, ezernyi virágban, a termő fákon,
tápláljátok a nyájakat, s minden földi halandót,
s nékik Ceresszel s Bacchusszal életet adtok.

Ezek a dolgok valamennyi nimfára együttesen értendők, hogy ne kelljen mindezt megismételni az alább következő figuráknál.

Hinaedák és napaedák

(Ninnedi, & Napee)

Bájos fiatal nők, ama könnyed, zöld színű öltözékben, amelyet nimfaruhának is neveznek. Fejüket különféle fajtájú és színű virágok díszítik vegyesen; s az ölükbe gyűjtött nagy halom növényt és virágot szép mozdulattal hintik szanaszét.

Boccaccio Az istenek leszármazásában említi a mezők és virágok nimfáit, hinaedáknak nevezve őket; de Natalis Comes Mitológiája 1. könyvének 12. fejezetében azt mondja, hogy ezeket a nimfákat napaeáknak hívják, amely szó a domb vagy legelő jelentésű görög νάπος-ból származik.

Ruhájuk zöld színe s a zsenge növények és virágok sajátos természetüket mutatják.

Dryasok és hamadryasok

(Driadi, & Hamadriadi)

Durva külsejű nőknek festjük őket. Fejükön semmilyen ékességet nem viselnek, sőt fürtjeik haj helyett olyan famohából vagy zuzmóból is lehetnek, amilyeneket a faágak körül látunk.

Öltözékük sötétzöld legyen, s cipőjük fakéregből készüljön. Mindkét kezükben egy-egy erdei fa ágát tartsák gyümölcsével együtt, azaz ki borókát, ki tölgyet, ki cédrust vagy más hasonlót.

A dryasok és hamadryasok az erdők és tölgyek nimfái. Mnésimachos szerint azért nevezik őket dryasoknak, mert a tölgyekben lakoznak, hamadryasoknak pedig azért, mert a tölgyekkel együtt születnek; Apollónios és Isakios kommentátora szerint pedig azért, mert a tölgyekkel együtt pusztulnak el.

A fenti elképzelésekben rejlő filozófiai misztériumot már elmagyaráztuk a fentiekben, amikor valamennyi nimfáról közösen beszéltünk.

Diana nimfái

(Ninfe di Diana)

Diana valamennyi nimfáját könnyű öltözékben ábrázoljuk, szüzességük jeleként fehér színben. Karjuk és válluk szinte meztelen; kezükben íjat tartanak, oldalukon pedig tegezt.

Így festi le őket Claudianus Stilicho dicséretének 3. könyvében, mondván:

> *S ím, közelegnek már, gyönyörű, de zilált csapatokban:*
> *pőre a váll meg a kar, gerelyekre feszülnek az ujjak.*[1]

A jeles és tisztelendő Farnese bíboros úr palotájában is látható egy eme nimfák közül, amely igen bájos, s amelyet a fenti megfontolásokkal festettek meg.

Könnyű öltözéküket különféle állatok bőrével is ékesíthetjük, vadászatukra utalva.

NAJÁDOK

(NAIADI)

A folyók nimfái.

Könnyed, fiatal nők legyenek, meztelen karral és lábbal, fényes, tiszta, szinte ezüstszínű hajjal, amely kristályként hullik vállukra. Fején mindegyikük nádból font koszorút viseljen, bal karjával pedig korsót fogjon át, amelyből víz ömöljék.

Boccaccio Az istenek leszármazásában azt mondja, hogy a najádok neve az áramlást és kavargást jelentő szóból származik; ezt látjuk ugyanis a futó vizekben.

Meztelen karjuk és lábuk a víz egyszerűségét jelenti, amely nem többféle, hanem csak egyetlen alkotórészből álló elem.

Tiszta, fénylő és szétszórt hajuk a folyóvizeket mutatja.

A korsó és a nádkoszorú a vizek fölötti hatalmuk jelei, ugyanazon okból, amiért a folyóknak is adtuk ezeket.[2]

[1] Claudianus, *Carmina* 24.243. (MB).

[2] Lásd Folyók; Tiberis *(Fiumi; Tevere)*.

TENGER

(MARE)

Öregember, hosszú és rendetlen szakállal és sörénnyel. Meztelennek és szörnyűségesnek ábrázoljuk, ám teste köré lepel tekeredjék, hogy eltakarja elülső részeit. Egyik lába alatt delfin, a másik alatt tengeri kagyló lássék, kezében pedig hajó vagy más, tengerjárásra alkalmas vitorlás kormánylapátját tartsa.

Azért festjük a tengert öregembernek, mert igen vén, sőt földanyánkkal egykorú ő.

Szörnyűnek és félelmetesnek háborgásai miatt festjük.

A köréje csavarodó lepel, amely vitorlát jegyez, s a kezében tartott kormánylapát a hajózást jelentő szerszámok, s ezekkel a tenger mibenlétét mutatjuk.

Ugyanerre szolgál a delfin és a kagyló is, mert ezek az állatok a tenger tág terében jönnek világra, és ott is élik életüket.

THETIS

(THETHI)

Tengeri nimfa.

Sötét bőrszínű nő zilált hajjal, fején tengeri csigákból és kagylókból készült koszorúval. Ruhája sötétkék színű lepel legyen, s kezében szép ágas-bogas korallnövényt tartson.

Thetist a régiek tengeri istennőnek képzelték, s a szülésre és táplálásra alkalmas nagy víztömeget vagy nedvességet értették rajta. Neve ezért a *tithyi*[1] azaz tápláló szóból ered, ugyanis a nedvesség táplál mindent. De a víz elemét is érthették rajta, amelyet bőségesen foglal magában a tenger. Így értette Vergilius is a Pollióban, mondván:

> *Ámde nyomokban az ős vétek még néhol előtör*
> *s űz Thetis áradatát hasogatni hajón, vagy övezni*
> *fallal a városokat.*[2]

Thetisről nyerte vezetéknevét hazámnak, Perugiának ama ősi családja, amelyre napjainkban a nemes és ritka nagy tehetségű Girolamo Thetii úr neve hoz méltó tisztességet.

Thetis bőrének és fátylának színe a tenger vizének színét mutatják.

A kagylók, csigák és a korallnövény olyan tengeri dolgok, amelyek igen alkalmasak arra, hogy nyilvánvalóvá tegyék figuránk kilétét.

Galatea

(Galatea)

Hófehér fiatal nő, szétszórt, ragyogó, szinte ezüstszálú hajjal. Fülében igen fényes és finom gyöngyből készült függőt viseljen, s ugyanilyen nyakláncot is, öltözéke pedig teste köré csavarodó s a levegőben meglebbenő tejfehér fátyol legyen. Egyik kezével leplét fogja, a másikban szivacsot tartson, lábát pedig igen fehér csigára helyezze.

[1] Gör. τιθηνός.

[2] Vergilius, *Eclogae* 4.31. (LI).

Galatea neve a *gada* szóból ered, amely tejet jelent.[1] Bőrének és leplének hófehérsége így illenek neve jelentéséhez és egész lényéhez.

A gyöngyök és a csigák tengeristennő mivoltát jelzik.

A szivacsról Boccaccio mondja Az istenek leszármazásának 7. könyvében, hogy Galateán, a fehérség istennőjén a habot kell érteni, amely a felcsapódó s levegőt befogadó hullámokból keletkezik, s ezért igen fehér; s ebből lesz a szivacs is.

LEVEGŐNIMFÁK
(NINFE DE L'ARIA)

Írisz
(Iride)

Gyermeklány, félkörívbe hajló szárnyakkal, amelyeket különböző színű bíbor, sötétkék, világoskék és zöld sávok alkossanak. Szétszórt haja előrehulljon, köd és finom vízcseppek formájában permetezve be arcát, keblét és testét, s a cseppek között lássék ruhájának sokféle színe. Térdtől lefelé felhő és pára takarja el, s jobbjában kék liliomot tartson.[2]

Íriszen azt az ívet értjük, amelyet közönségesen szivárványnak neveznek.

Szárnyas gyermeklánynak azért festjük, mert mint Phornutus írja Az istenek természetének első könyvében, a költők az istenek fürge hírnökének nevezik őt, főként Junóénak, s gyakran az ő nimfájának is mondják.[3] Ezért írja Vergilius az Aeneis 5. könyvében, hogy Juno őt küldi el követeként:

> *Égi hazájából Írist sáturnusi Júnó*
> *jó szeleket fúván, elküldi az Ílium-adta*
> *gályákhoz, mert marja a gond, s az a régi seb is fáj.*
> *Meggyorsítja eveztét erre a százszínü íven,*
> *és hamar ösvényére a szűz látatlan aláhull.*[4]

Mi inkább azért mondjuk hírnöknek, mert előre jelzi a közelgő esőt vagy a derült időt.

Szárnyában a színes sávok azokat a színeket jelzik, amelyeket a szivárványban láthatunk.

Ködde l és cseppekkel festett haja azt a finom permetet jelenti, amely nélkül nem jöhetne létre szivárvány.

A figurát azért nem látjuk térdtől lefelé, mert a szivárvány sohasem alkot teljes kört.

A kezében tartott sötétkék liliom illik a szivárvány sokféle színéhez, hiszen erről kapta írisz nevét. A szivárvány ívéről és Íriszről pedig gyönyörű leírásokat találunk Vergilius kisebb munkáiban, amelyeknek egyike így szól:

[1] Gör. γάλα. Ugyanígy mondja Cartari, *Imagini* 7. (1571, 243.).
[2] A kép forrása Baldini, *Mascherata* 1565, 80. (Iride).
[3] Idézi Baldini *i. h.*
[4] Vergilius, *Aeneis* 5.606. (LI).

Thaumans lánya, sugárzó csillámköntösü Íris
százszinü kört rajzol fel a párával teli égre,
hogyha a Nap felhők fátylát veri át sugarával.[1]

Lejjebb pedig:

Júnó hírnöke már felvette ezerszinü fátylát,
s párás léggel telt földünk öltözteti díszbe,
Phoebus hogyha a felhőket veri át sugarával.[2]

Derült nap

(Serenità del Giorno)

Levegőnimfa.

Fiatal lány nimfaöltözékben, sokféle gyönggyel és szalaggal ékes hosszú, szőke hajfonatokkal. Haján fényes és gyönyörűséges napot viseljen, amely alól aranyszínű fátyol hulljon alá kecsesen a figura vállára.

Ruhájának színe sötétkék, s lábán aranycipőt visel.

Így láttam megfestve a derült napot sok helyen. Azt is mondhatjuk, hogy e figura szépsége és díszei azt jelentik, mennyire szép és gyönyörűséges a tündöklő, tiszta nap. Ugyanezt mutatja ruhájának színe és a ragyogó nap is.

Derült éjszaka

(Serenità della Notte)

Ragyogó aranyszínű csillagokkal teleszőtt égszínkék nimfaöltözéket visel. Bőre színe sötét, s haja is valamelyest sötét árnyalatú. Hajfonatait gyöngyök és kék szalagok díszítik, s fején ezüst holdat tart ezüstös égszínkék fátyollal, amely kecsesen hull alá vállára.

Eső

(Pioggia)

Levegőnimfa.

Ólomszürkébe öltözött gyermeklány, fején hét csillagból álló koszorúval, amelyek egyike sötét legyen; mellén további tizenhét csillaggal, amelyek közül hét sötét s tíz fényes. Kezében hálóját szövő pókot tartson.

A fején viselt hét csillag a Pleiasok, azaz a Fiastyúk, amely gyakran hoz esőt. Ezért mondja Statius a Thebais 4. könyvében:

Mert Inaché folyamánál nincsen erősebb, hogyha
bővizü Pleiasok vagy Taurus esővel itatja.[3]

[1] *Anthologia Latina* 543. Az utolsó sor helyett az *Anthologia Latina* 544.1. sora áll, s ez a későbbi kiadásokból ki is marad. A vers harmadik sora eredetileg így szól: *Boltozatát így díszíti szépen fénylő ívvel.*

[2] *Anthologia Latina* 550.

[3] Statius, *Thebais* 4.119.

Keblén a tizenhét csillag az Oriont jelenti, amely csillagkép, ha feltűnik, szintén esőt és viharokat hoz magával. Ezért mondja Vergilius az Aeneis 1. énekében: *Csakhogy Orion jött viharokkal telve az égre.*[1]

És Propertius Elégiáinak 2. könyvében: *Nem Pleiasoktól ered ez, sem esős Oriontól.*[2]

Kezébe, mint mondtuk, pókot adunk, mert ez eső idején sokkal nagyobb sietséggel és szorgalommal szövi hálóját, mint derült időben, kihasználván az idő alkalmasságát; ez ugyanis a nedvesség miatt jobban kedvez neki a derült és száraz időjárásnál.[3] Plinius ezért A természet históriájának 11. könyvében a pókról szólva azt mondja: *Derült időben nem szövik hálójukat, csak felhők idején szőnek: a sok pókháló ezért esőt jelez.*[4]

Ruhájának ólomszürke színe az esővel fenyegető ég sajátja. Ezért mondja Tibullus 2. könyvében:

Bárha az ég peremén feketéllőn függ is a felhő,
s hozza ború-terelő Eurus a záporesőt.[5]

HARMAT

(RVGIADA)

Levegőnimfa.

Zöldbe öltözött nő, fején bokrokból és fatörzsekből készült fejdísszel, amelyeket harmat borít, akárcsak a mondott figura egészét. A bokrok tetején teliholdat tartson. Ruhája színe zöld, így mutatván a füves réteket és zöldellő vidéket, ahol a harmat megtelepszik és hosszú időn át megmarad.

A telehold a keletkezésére kedvező időt jelenti. Aristotelés írja a Meteorok 3. könyvében, hogy amikor a hold fénye és melege nagyobb, olyankor több ereje van, és nagyobb mennyiségű párát szív fel, amelyet a levegő harmadik rétegében tart lebegve. Mivel azonban arra már nincs ereje, hogy a második rétegbe emelje őket, aláhullanak, és bő harmatot permeteznek, a pára mennyiségétől függően.[6]

ÜSTÖKÖS

(COMETA)

Levegőnimfa.

Vad tekintetű fiatal lány, pirospozsgás bőrszínnel és vörös ruhában, zilált, lángoló hajjal. Homlokán csillagot viseljen. Egyik kezében babér és verbéna ágát tartsa, a másikban pedig egy darab ként.

[1] Vergilius, *Aeneis* 1.535. (KZs).
[2] Propertius, *Elegiae* 2.16.51.
[3] A bekezdés ősforrása Valeriano, *Hieroglyphica* 26. *Pluvia*.
[4] Plinius, *Naturalis historia* 11.84. Idáig a címszó szinte szó szerint Baldinitól, *Mascherata* 1565, 82. (Pioggia).
[5] Tibullus, *Elegiae* 1.4.43. (KCs).
[6] A címszó Baldinitól, *Mascherata* 1565, 81–82. (Rugiada).

Félelmetes külsejűnek, lángoló hajúnak, vörös ruhájúnak és fején csillaggal festjük, mert az üstökös már önmagában is félelmetes, de amellett mindig baljós és súlyos szerencsétlenséggel fenyegeti a világot. Ezért írja első könyvében Silius Italicus:

Üstökösöknek tűzhaja így rémíti királyok
házát, lángvért köpve, sugárzó lángot okádva
szörnyü sötét fáklyájából, dühös égi tüzével,
bősz szikráival végóráját hozva a földnek.[1]

Kezébe azért adunk egy darab ként, mert az üstökös, mint Aristotelés írja a Meteorok 3. könyvében, kénes természetű. A régiek csodás dolognak tartották, mint Plinius írja A természet históriájának 2. könyvében,[2] és Vergilius is a Georgica első könyvében:

S bár derüsen fénylett, villáma nyilallt el az égnek,
üstökösök pedig oly vészjóslók még sose voltak.[3]

Kezébe babér és verbéna ágát adjuk, mert a régiek ezekkel védekeztek az előttük feltűnő baljós előjelek ellen. Ezt írja Plinius A természet históriájának 25. könyvében a verbénáról[4] s 15. könyvében a babérról;[5] és ugyanezt a kénről a 35. könyvben.[6]

SZÜKSÉGESSÉG

(NECESSITA)

Nő, aki jobbjában kalapácsot, baljában pedig egy csomó szöget tartson.

A szükségesség a dolgok olyan állapota, hogy másként nem is lehetnének; s ezzel találjuk szembe magunkat, valahányszor valamely kényszerű lépés előtt állunk. Ezért hasonlítjuk olyasvalakihez, aki egyik kezében kalapácsot, a másikban szöget tart, mert a közbeszéd olyankor mondja, hogy „beütötték a szöget", amikor nincs már idő egy dolog alapos megfontoltsággal való elvégzésére: s a cselekvés szükségességét értjük rajta.

Szükségesség

(Necessità)

Magas talapzaton álló nő, aki kezében hatalmas gyémántot tart. Így olvassuk Platón írásaiban.

1 Silius Italicus, *De bello Punico* 1.461.
2 Plinius, *Naturalis historia* 2.93.
3 Vergilius, *Georgica* 1.487. (I.I).
4 Plinius, *Naturalis historia* 22.5.
5 Plinius, *Naturalis historia* 15.135.
6 Plinius, *Naturalis historia* 35.177. A címszó – a Silius-idézettől eltekintve – szinte szó szerint Baldinitól, *Mascherata* 1565, 80. (Cometa).

NEMTÖRŐDÖMSÉG

(NEGLIGENZA)

Rongyos és szakadt ruhába öltözött nő, amint fésületlen hajjal hever, s kezében vagy a földön homokóra legyen.

Azért festjük a hanyagságot fésületlennek és rosszul öltözöttnek, mert a hanyag ember félbe-szerbe hagyja cselekvését, s általában mindenkiben visszatetszést kelt.

Heverése a pihenés vágyát jelenti, amely eme bűn oka.

Az óra, amelyet úgy tart, hogy ne folyjék benne a homok, az elvesztegetett időt jelenti. Ez a bűn ugyanis vagy leánya a restségnek, vagy legalábbis egyszerre született amazzal. Ezért teknőssel is festhetjük, amely felfelé mászik ruháján. Ez ugyanis lassú és nemtörődöm minden cselekedetében, lelke hitványsága okán, amely nem engedi kilépni természetes tompaságából.[1]

[1] Valeriano, *Hieroglyphica* 28. *De testudine. Segnities.*

NEMESSÉG

(NOBILTA)

Gazdag tógába öltözött nő, fején csillaggal, kezében jogarral.

A rómaiaknál nemtelennek tilos volt hosszú ruhát viselnie.

A fejére helyezett csillag és a kezében tartott jogar azt mutatják, hogy a nemes lélek cselekedeteiben többre tartja a lélek ragyogását, amelyet a csillaggal jelképezünk, mint a test kényelmét, amelyre a jogar utal; valamint azt is, hogy a nemesség a tiszta és ragyogó lélek erényéből származik, s fenntartásához nagy segítséget nyújt az e világi gazdagság.

NEMESSÉG

(NOBILTA)

Méltóságteljes öltözékű nő, jobbjában gerellyel, baljában pedig Minerva faragott képmásával. Így látjuk Geta érmén.

Méltóságteljes öltözéke a méltóságteli erkölcsöket és szokásokat jelenti, amelyek a nemes személyben feltalálhatók.

A gerely és Minerva szobra azt mutatják, hogy a nemességet hírnév, tudomány vagy fegyver erejével érhetjük el. Minerva ugyanis a költők hite szerint mindezeknek egyaránt pártfogója, mivel Jupiter fejéből, azaz a beszédből és intellektusból született; márpedig ezek révén jutnak el amazok a kiválósághoz.

Nemesség
(Nobiltà)

Érett korú nő, igen erőteljes testalkattal és arccal. Tisztes fekete öltözéket visel, s kezében két koszorút tart, az egyiket aranyból, a másikat ezüstből.

Érett korúnak festjük, jelezvén, hogy a nemes dolgok végső szakasza – amelyet az öregkorral jeleznénk – már nem szolgál rá a valódi nemesség nevére: így például ama régi császárok kora, amely a nemesség nevén kívül már semmi mást nem őrzött meg belőle, mint azt Arniglio írja Virrasztásaiban.

A fekete szín illik a nemességhez, mert tanúsítja, hogy bármilyen díszes öltözék ragyogása nélkül, önmagától is fényes és jeles.

A két koszorú a lélek és a test javait jelzi, amelyek együttesen teszik a nemességet.

ÉJSZAKA
(NOTTE)

Nő, csillagokkal telehintett égszínkék köpenyben. Vállán két nagy szárny legyen, mintha repülne. Bőre szürke színű legyen, s fején mákból font koszorút viseljen. Jobb karján fehér, balján pedig egy sánta lábú fekete gyermeket tartson, akik mindketten alusznak. Szinte mindezt ugyanígy írja Hésiodos.[1]

Égszínkék ruháját a csillagokkal azért adjuk rá, mert ezek csak éjszaka látszanak.

Mákból font koszorúja arra a jellemző tulajdonságára utal, hogy álmot hoz; ez teszi az álmot az éjszaka gyermekévé és velejárójává, amint azt a bal karján alvó gyermekkel mutatjuk. A másik, csúf és sánta gyermekkel pedig a halált jegyezzük. Így beszéli el Pausanias is az elisiekről szólván, lévén hogy Elis tartomány egyik templomában ilyen szobor állt az ő idejében.[2]

1 Hésiodos, *Theogonia* 756., aki csupán szürke színét és a két gyermeket említi.

2 Pausanias, *Graeciae descriptio* 5.18.1. Így írja le, noha magyarázat nélkül, Baldini, *Mascherata* 1565, 10. (Notte) is.

Az éjszaka négy része

(Le quattro parti de la Notte)

Első rész

(Parte prima)

Macrobius a Saturnalia 1. könyvének 3. fejezetében hét szakaszra osztja fel az éjszakát. Mások azonban csupán négyre osztják, mivel úgy képzelik, hogy az éjszaka szekerének négy kereke van, s ezeken az éjszaka négy részét értik. S mint Boccaccio mondja Az istenek leszármazásának első könyvében, ezt a felosztást követik a katonák és a hajók kormányosai is éjszakai őrködésükben.[1]

Ezért aztán mi is jobbnak láttuk hasonlóképpen négy részre osztani az éjszakát, nem avégett, hogy a katonák vagy a kormányosok virrasztását ábrázoljuk vele, hanem hogy e négy részt legjellemzőbb jegyeik és velejáróik révén fessük le.

Azt mondom tehát, hogy az éjszaka első részét szürke ruhába öltözött nő formájában ábrázoljuk. Fején néhány csillag legyen, a levegőben pedig bagoly repüljön.

Bal kezében tűzkövet tartson kanóccal, jobbjában pedig egy darab acélt, s lássék, hogy ezt a tűzkőhöz üti, minek folytán abból szikrák pattannak, és a kanóc tüzet fog. A figura mellett gyertyatartó legyen, rajta a meggyújtandó gyertyával.

Ruhájának szürke színe azt mutatja, hogy a fény lehanyatlik, és az éjszaka sötétjének engedi át helyét.

A csillagok, mint mondottuk, és mint Boccaccio is írja a Genealógia első könyvében, az éjszaka első részét jelentik, minthogy ebben az időben tünedeznek fel a csillagok.

A repülő bagoly ugyanezt az időszakot jelenti, mert ez az állat, a fény ellensége, a szürkület beköszöntével hagyja el rejtekhelyét és kezd szerteszét repülni.

Azért festjük úgy, amint a jobb kezében tartott acéllal a tűzkőre csap, mintha meg akarná gyújtani a mellette álló gyertyát, mert Boccaccio elbeszélése szerint a napvilág fogyatkozásával gyújtanak világosságot: hogy ezzel győzzék le az éjszaka sötétjét ama munkák érdekében, amelyeket ilyenkor kell elvégezni.[2]

Második rész

(Seconda parte)

Sötétbarnába öltözött nő az éjszaka közepén, amint igen kecsesen egy éggömböt tart, s azt szemléli. Egyik oldalán alvó gyermek legyen, a másikon pedig farktollait szép kör formában kiterjesztő páva.

Azért festjük sötétbarna színű ruhában, mert ahogyan egyre mélyebbre hatolunk az éjszakába, úgy a színeknek is egyre inkább közelíteniük kell annak sötétségéhez.

[1] Boccaccio, *Genealogia deorum* 1.9. Ő hivatkozik Macrobius, *Saturnalia* 1.3.12.-re, akinek nyomán ő is hét részre osztja fel az éjszakát, noha megemlíti, hogy a hajósok és az őrök az éjszakát négy *vigiliára*, azaz őrváltásra tagolják. Tőle származnak az éjszaka részeinek alábbi elnevezései is.

[2] Ripa itt az éjszaka Boccaccio által említett első és második részét, a szürkületet *(crepusculum)* és a gyertyagyújtás idejét *(fax prima)* vonja össze egyetlen figurává.

Az éggömböt azért tartja és szemléli, mert a csillagok ebben az időszakban válnak a leginkább láthatókká és szemlélésre legalkalmasabbakká.

Ugyanezt mondhatjuk a fenti formában ábrázolt páváról is. Amint ugyanis Pierio Valeriano 24. könyve értésünkre adja, az egyiptomiak ezzel jegyezték a derült és csillagos éjszakát, minthogy annyi szemet láttak farktollain, ahány csillagot az égen.[1]

Az éjszakának ezt a részét *concubiá*nak [ágyba térő] hívják, mint a többször idézett Boccaccio tanúsítja; minthogy csekély virrasztás után ilyenkor térünk nyugovóra.[2] Ilyen értelemmel festjük a leírt képmás mellé az alvó gyermeket.

Az éjszaka harmadik része

(Terza parte della notte)

Feketébe öltözött nő a sötét éjszakában, amint a földön fekve alszik. Jobbjában pelét tartson, s mellette különféle állatok szunnyadjanak.

Feketébe öltöztetjük, mert az éjszaka ebben az időszakban a legsötétebb és legsűrűbb, s ezért *intempestá*nak[3] hívják. Boccaccio ugyanis azt mondja, s mi is többször említettük e tárgyról szólva, hogy ez az idő semmiféle munkálkodásra sem alkalmas.[4] Ezért ábrázoljuk úgy, amint különféle állatok között a földön alszik, s jobbjában alvó pelét tart. Ez az állat ugyanis ideje nagy részét álomba merülve, minden tevékenység vagy érzékelés híján tölti, s így ama idő számára egyetlen örökös éjszaka. Erről az óráról szólva Vergilius is azt mondja az Aeneis 8. énekében:

Éjszaka volt, lepihent már minden lénye a földnek,
kismadarat, fáradt barmot mély álom igázott.[5]

Az éjszaka negyedik része

(Quarta parte della notte)

Nő tarka, azaz fehér és sötétkék színekkel kevert ruhában, amelyet övétől lefelé kicsi és alig-alig hunyorgó csillagok díszítsenek. Arcán legfelül pedig egyetlen gyönyörű, fénylő nagy csillag legyen. A mondott figura üljön, s szép, sokszínű arany- és selyemhímzést varrogasson igen kecsesen, vagy pedig nyitott könyvet tartson, s lássék, amint azt tanulmányozza. Mellette kakas legyen nyitott szárnyakkal s kukorékoláshoz hátravetett fejjel.

Azért öltözik fehér és sötétkék színű s övtől lefelé apró és gyenge fényű csillagokkal telehintett ruhába, mert így mutatjuk, hogy ekkortól fogva kezd kihunyni az éjszaka s lehanyatlani a csillagok. Így írja Vergilius is az Aeneis 8. könyvében:

1 Valeriano, *Hieroglyphica* 24. *Pavo. Nox.*
2 Boccaccio, *Genealogia deorum* 1.9.; nála ez az éjszaka harmadik része.
3 Lat. 'időn kívüli', illetve 'sötét éjszaka'.
4 Boccaccio, *Genealogia deorum* 1.9.; nála ez az éjszaka negyedik része.
5 Vergilius, *Aeneis* 8.26. (LI).

Istennő fia, kelj fel, amint lehanyatlik a csillag,
s Júnóhoz könyörögj.[1]

A szépséges és fényes csillagot azért festjük rá, mert az ekkor ragyogtatja fel fényét. A költők és más szerzők ezért Phosphorosnak, avagy Lucifernek nevezik, lévén, hogy *phosphoros* görög nyelven ugyanazt jelenti, mint *lucifer* latinul, azaz a „fényhozó" *[portatore di luce]* olaszul. Ezért mondja Ovidius, a Szomorúságok 1. könyvének 3. elégiájában ezt a csillagot említve:

Míg a beszéd folyt és sírtunk, felkelt ragyogóan,
Végzetterhesen a hajnal csillaga már.[2]

A kakast azért helyezzük elébe a leírt módon, mert az éjszakának ezt az utolsó részét *gallicinium*nak [kakasszó] nevezzük. Amikor ugyanis az éjszaka a nappal felé közeleg, dalba fognak a kakasok,[3] mint Lucretius mondja: *Szárnyát kiterítve a hajnalt fényes hangon idézi.*[4]

Plinius pedig 10. könyvének 21. fejezetében a kakasokat a természet által teremtett éjjeliőreinknek nevezi. Ezek serkentik ugyanis az embereket munkára, megtörve az álmot, minthogy a negyedik vigilia beköszöntével énekükkel dologra és fáradozásra hívnak.[5] Ezért mondhatjuk, hogy a kakas ama virrasztást jelenti, amellyel az embereknek is élniük kell. Rút dolog ugyanis alvással elfecsérelni az éjszakát s hosszan az álomba temetkezni; hanem ha szellemünk már eléggé felfrissült, hamar vissza kell térnünk megszokott munkálkodásunkhoz. Ezt ábrázolja ez a festmény a szépséges aranyszövettel, avagy még inkább, mint mondottuk, a tanulással mint nemesebb és méltóbb tevékenységgel.

ENGEDELMESSÉG
(OBEDIENZA)

Nemes és szerény arcú nő szerzetesi öltözékben. Jobb kezével feszületet, baljával igát tartson SVAVE [édes] mottóval.

Az engedelmesség természetétől fogva erény, mivel abban áll, hogy az ember saját vágyait a jó érdekében más akaratának rendeli alá. Ez azonban nem megy könnyen annak, akit nem ösztönöz a dicsőség és tisztesség vágya. Ezért festjük nemes arccal, minthogy a nemes emberek inkább barátai a tisztességnek és az értelemnek, amely az engedelmesség fő forrása.

A feszület és a szerzetesi ruha annak jelei, hogy főként a vallás szeretete kívánja meg az engedelmességet; s a szemlélődő és istenfélő emberek szerint az

[1] Vergilius, *Aeneis* 8.59.
[2] Ovidius, *Tristia* 1.3.71. (EJ).
[3] Boccaccio, *Genealogia deorum* 1.9. Ripa itt, úgy tetszik, az éjszakának Boccaccio által említett utolsó három részét vonja össze egyetlen figurává: a kakasszó *(gallicinium)*, a szendergés *(conticinium)* és a pitymallat *(diluculum)* idejét.
[4] Lucretius, *De rerum natura* 4.710.
[5] Plinius, *Naturalis historia* 10.46.

isteni jóság ennek erejéből hajlik leginkább imádságunk meghallgatására és vágyaink teljesítésére.

Az iga a SVAVE mottóval azt mutatja, hogy az engedelmesség, ha önkéntes, egyszersmind könnyű is. X. Leónak volt ez gyermekkori *impresá*ja, amelyet pápasága idején is megtartott, s ezzel ékesítette minden nagyszerű művét – mégpedig nem keveset –, amelyeket Rómában és Rómán kívül készíttetett.[1] Ezt Krisztus Urunk ama mondásából vette: *Az én igám édes*,[2] s Krisztus ezen azt az engedelmességet értette, amellyel követői valamennyi törvényes helytartójának tartoznak.

[1] Szinte szó szerint ugyanígy mondja Valeriano, *Hieroglyphica* 48. *De iugo. Patientia* és *Servitus* is.
[2] Mt 11,30. Lásd ugyanezt a Türelem *(Patienza)* címszónál is.

Engedelmesség

(Obedienza)

Szerény és alázatos nő, aki lehajtott fejjel és ég felé emelt szemekkel áll. Az égből ragyogó fénysugáron függő kötőfék ereszkedjék alá, s ő vidáman nyújtsa érte kezét.

Ezenfelül az egyiptomiak, amikor az engedelmességet akarták jegyezni, hátrafordított fejű kutyát festettek. Ennél engedelmesebb állatot ugyanis egyet sem találunk, hiszen ez a többi állat szokásától eltérően még az ételt is otthagyja gazdája egyetlen parancsára, hogy az ő jelére figyeljen és neki engedelmeskedjék.[1] Ezt is festhetjük tehát a fenti tárgyban. A test magyarázatára pedig legyen elegendő az a kevés, amit fentebb mondottunk.

Engedelmesség

(Obedienza)

Fehérbe öltözött nő. Járás közben az égre tekintsen, ahonnét fénysugár szálljon alá. Vállán keresztet hordozzon.

Arra tanít ez a kép, hogy az engedelmességnek makulátlannak kell lennie minden haszonleséstől, amely beszennyezhetné; ugyanakkor telve kell legyen az útját egyengető mennyei adományokba vetett reménységgel; és türelmesnek kell lennie az érzékei számára nehéz, ám őt megnemesítő törvény súlyának elviselésében.

Az első dolgot fehér öltözéke jelképezi, a másodikat égre emelt tekintete, a harmadikat pedig a vállán viselt kereszt.

Isten iránti engedelmesség

(Obedienza verso Dio)

Hosszú és tisztes ruhába öltözött nő, aki figyelmesen szemlél egy oltáron égő áldozatot, s az áldozati állattól véres kezével megérinti jobb fülcimpáját.

Ennek a figurának a jelentését a szent könyvekből érthetjük meg, ahol Mózes az áldozati állattól véres kézzel érintette meg Áronnak, a legfőbb főpapnak és fiainak fülét. A szent teológusok ezt az Isten szent tiszteletéhez tartozó dolgok meghallásában és elvégzésében tanúsított szerénységre magyarázzák.

Engedelmesség

(Obedienza)

Mezítlábas, feltűrt ruhájú nő, kezében gyapjúfonó szerszámmal, amely hol jobbra, hol balra fordul, aszerint, miként mozgatják. Ugyanígy kell nekünk is engedelmeskednünk törvényes parancsolóink utasításainak.

[1] A bekezdés Valerianótól, *Hieroglyphica* 5. *Canis. Obsequium.*

KÖTELESSÉG
(OBLIGO)

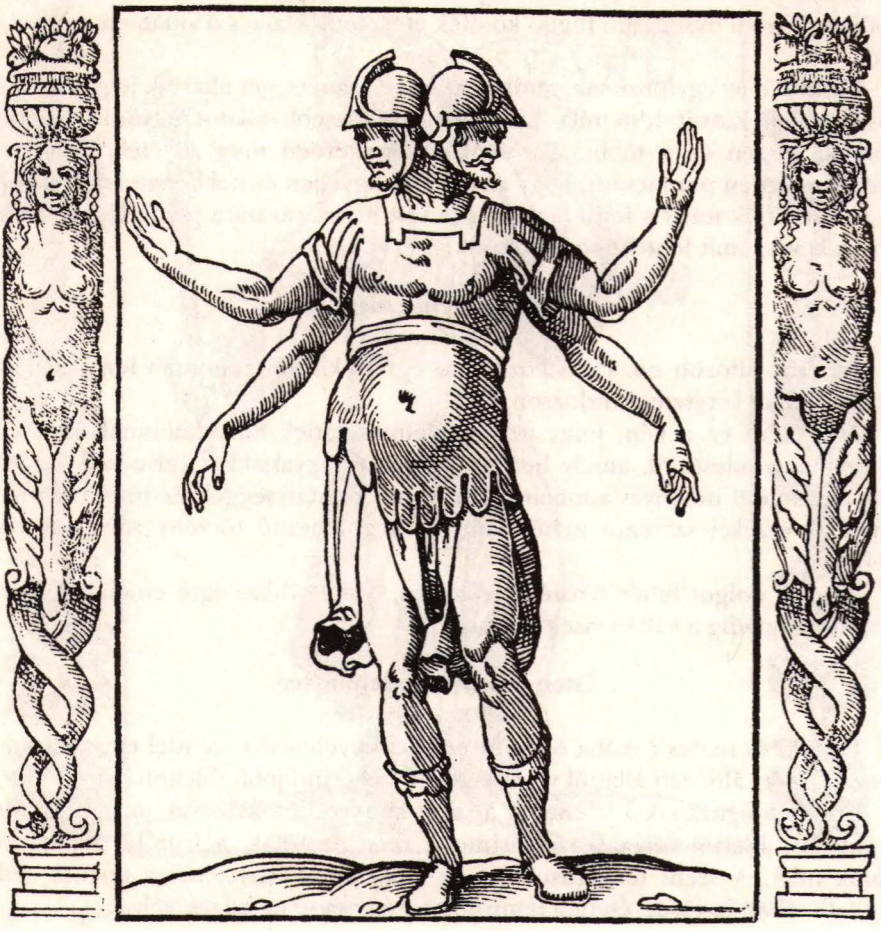

Páncélos férfi két fejjel és négy kézzel. Így jelképezi, hogy az elkötelezett embernek két személyről kell gondoskodnia: egyfelől magára kell figyelnie, másfelől pedig mások szándékának kell eleget tennie.

Ezért festjük négy kézzel és két fejjel, amelyek a lélek megosztott gondolatait és a különféle elvégzendő cselekvéseket jelentik.

ALKALOM
(OCCASIONE)

Pheidias, a régiek igen nemes szobrásza meztelen nőnek rajzolta az alkalmat, testén keresztbe vetett lepellel, amely eltakarta szégyenletes részeit, s homlokába hulló hajjal, amely teljesen fedetlenül hagyta tarkóját. Szárnyas lábakkal állt egy keréken, s jobbjában borotvát tartott.

Homlokába hulló haja azt adja tudtunkra, hogy az alkalomnak elébe kell menni, s úgy kell várni érkezését, nem pedig mögötte kullogni s akkor megragadni, amikor már hátat fordít; mert sebesen halad szárnyas lábain és a keréken, amelyet örökösen forgat.

A borotvát azért tartja kezében, mert készen áll rá, hogy azonnal elmetsszen minden akadályt.[1]

Pheidias e szobor mellé még a megbánás képmását is megfaragta, mert gyakran megbánjuk az elvesztegetett alkalmat; s Ausonius mind az egyiknek, mind a másiknak a magyarázatára az alábbi szép epigrammát alkotta:

Műve kinek vagy? – Örökbecsü képe a nagy Phidiasnak
harmadikul Jupiter s Pallas szobra után:
Alkalom istennő, aki ritkán jő s kevesekhez. –
Mért e keréken? – Mert meg sosem állhatok én. –
S mért eme szárnyak? – Szárnyallásra. Ha kedvem tartja,
így a szerencsehozó Merkurt elhozom én. –
Arcod haj fedi: mért? – Sose ismerhess meg. – S hátul
mért hagytad kopaszon? – Elfutok: meg ne ragadj. –
Kíséröd neve? – Mondja meg ő maga. – Mondd, te ki vagy hát? –
Istennő, akinek nagy Cicero sem adott
még nevet, istennő, aki tettet s meg nem tettet
büntetek egyformán: így Metanoia[2] *nevem. –*
Mért kísér ez? – Hogyha elillanok megragadatlan,
ő marad itt, csakis őt bírja a késlekedő.
Lásd te is immár: míg firtattál, míg tudakoltál,
bár a tiéd voltam – messzire szálltam el én.[3]

GYŰLÖLET
(ODIO CAPITALE)

Páncélba öltözött öregember, aki sisakdíszén két madarat, egy tengelicét és egy kékcinkét visel, s ezek kitárt szárnyakkal viaskodni látsszanak. Jobbjában mezetlen kardot tartson, baljában pedig pajzsot, amelynek közepén leveles nád és páfrány festett képe lássék.

A gyűlölet Szent Tamás szerint az akarat visszahőkölése és idegenkedése attól, amit önmagával ellenkező és ártalmas dolognak ítél.

Azért festjük öregnek, mert a gyűlölet az öregekben ver gyökeret, amiként a harag a fiatalokban, önmaguk védelmére és mások megsértésére.

[1] Ugyanígy ábrázolja és írja le – noha Lysippos műveként – Alciato, *Emblemata* 122. (In Occasionem). Forrása *Anthologia Palatina* 16.275. (Poseidippos). Valószínű, hogy Ripa forrása Cartari, *Imagini* 12. (1571, 478.) volt, vagy pedig ennek forrása, Giraldi, *De deis* 1., aki teljes egészében idézi Ausonius alábbi epigrammáját is.

[2] Gör. 'megbánás'.

[3] Ausonius, *Epigrammata* 33. Lásd ugyanennek a versnek három sorát a Penitencia *(Penitenza)* címszónál is.

Sisakdíszére a madarakat az egymás iránti gyűlölet jelképeként helyezzük, mert mint Plutarchos mondja kisebb műveiben a gyűlölet és irigység különbségéről értekezve, ezeknek az állatoknak még a vére sem vegyül össze; s ha összevegyítik is, elválik az egyik a másikétól, annyira gyűlölik egymást még halálukban is.

Pajzsán a nád és a páfrány hasonlóképpen a gyűlöletet jelentik. Ha ugyanis egymáshoz közel ültetik őket, az egyik szükségképpen kiszárad, mint Pierio Valeriano mondja 58. könyvében.[1]

Gyűlölet

(Odio capitale)

Páncélos öregember, aki dárdát hord a maga védelmére és mások megsértésére. Tengeri skorpió és krokodil között álljon, amelyek viaskodni látsszanak egymással. Így festették a gyűlöletet az egyiptomiak; mert ha ez a két állat megpillantja egymást, azonnal önként összecsapnak, hogy valamelyikük megölje a másikát.[2]

HIÁBAVALÓ MUNKA

(OPERA VANA)

Nő, aki döbbent arccal nézi a két keze között tartott számos pókhálót. Ennek jelentése az, hogy amiként ezek a finom hálók nagy szorgalommal szövődtek és fáradsággal készültek, mindazonáltal bármilyen apró rezdülés tönkreteheti őket, úgy a hiú alkotások is, amelyek híján vannak az igazi és tökéletes értelemnek, bármilyen hitvány támadásra összeroskadnak.[3]

Hiábavaló munka

(Opera vana)

Meztelen fekete férfi, aki az egyik kezében tartott vizeskorsóból vizet önt magára, s másik kezével azon fáradozik, hogy a feketeségét eltüntesse magáról. Szimbóluma lehet ez a hiábavaló cselekvésnek, amely kellő eszközök és kellő elrendezés híján nem vezethet dicséretes eredményre.[4]

Hiábavaló munka

(Opera vana)

Nő, aki kardjával egy nagy lángot igyekszik elmetélni, vagy amint a közmondás mondja, vizet tör mozsárban, ha ugyan ezt valószerű módon le lehet festeni.

1 Valeriano, *Hieroglyphica* 58. *De filice. Odia capitalia.*

2 Valeriano, *Hieroglyphica* 16. *De scorpio. Hostium caedes mutua.* Forrása Hórapollón, *Hieroglyphica* 2.35.

3 Valeriano, *Hieroglyphica* 26. *De arachne. Inane opus.*

4 Ugyanígy mondja Erasmus, *Adagia* 1.4.50. (Aethiopem lavas; Aethiopem dealbas) (forrása Lukianos, *Adversus indoctum* 28. és Aesopus, *Fabulae* 13.), valamint Alciato, *Emblemata* 59. (Impossibile) (forrása *Anthologia Palatina* 11.428. [Lukianos]). Ripa mindkét helyre hivatkozik is a következő kiadásokban.

NYILVÁNVALÓ CSELEKVÉS
(OPERATIONE MANIFESTA)

Nő, aki mindkét karját széttárja, s mindkét tenyerén egy-egy szem legyen. Ez a szép figura a régiektől ered.

Karjait könnyű a cselekvésre értenünk, mert ezek legfontosabb és legszükségesebb cselekvéseink eszközei.

A szemek a cselekvés minőségét mutatják, mert annak nyilvánvalónak és fényesnek kell lennie. Nem a lámpáshoz kell azonban hasonlítania, amely csak másnak nyújt fényt, ám maga nem lát; hanem a szemhez, amely fényével önmagát ékesíti és gazdagítja. Ezzel mutatjuk, hogy cselekedeteinket nem hiú dicsvágyból vagy valamely mechanikus célból kell művelnünk, hanem csakis a magunk és mások hasznára.

TÖKÉLETES CSELEKVÉS
(OPERATIONE PERFETTA)

Nő, aki jobbjában tükröt, baljában pedig körzőt és derékszöget tart.

A tükör, amelyben a valóságban nem létező képeket látunk, intellektusunkat példázza, mert ebben természetes képességeinktől segítve tetszésünk szerint állítjuk elő olyan dolgok ideáit, amelyek ugyan nem láthatóak, ám megvalósíthatóak a mesterség és a művészet révén, amely érzékelhető dolgokat állít elő anyagi eszközök segítségével.

Ezenfelül azonban, még mielőtt a művet megvalósítanánk, pontosan kell ismernünk az ehhez szükséges dolgokat és tulajdonságokat. Ezt jelezzük a körzővel és a derékszöggel, amelyek révén összevetjük erőnket a ráfordítással, a munkát a szándékkal s az elképzelt művet a valósággal. Enélkül csupán elkezdeni tudjuk a művet, de nem vihetjük dicséretesen végbe; s aztán mindenki

csak neveti annak csekély ítéletét, aki ilyesmibe belevágott, mint Megváltónk is mondja az evangéliumban.[1]

VÉLEKEDÉS

(OPINIONE)

Hippokratés szerint.

Tisztes öltözetű nő, sem nem túl szép, sem nem túl rút arccal. Olyannak mutatkozzék, aki merészen és habozás nélkül kiáll elgondolása mellett. Ezért kezén és vállain szárnyakat viseljen, mint Hippokratés mondotta.

Vélekedésnek nevezhetjük talán mindazt, ami az emberi elmében és képzeletben van; vagy legalábbis azt, amit nem tettünk bizonyítás révén nyilvánvalóvá. S mivel különfélék a tehetségek és hajlamok, ezért különfélék, sőt végtelenül sokfélék a vélekedések is. Innen ered a mondás: *Quot capita tot sententiae* [Ahány fő, annyi vélemény].[2]

Ebből is látszik, hogy végtelenül sokfélék az emberi elme fogalmai, amiként végtelenül sokfélék az egyedi hajlamok és képességek is. Ezért akarta a jelen figura szerzője, hogy annak arca se szép, se visszatetsző ne legyen. Nincs ugyanis olyan esztelen vélemény, amelyet ne lehetne valamilyen valószerűség látszatával és kellő érvekkel megfelelően alátámasztani; s éppúgy nincs egy sem, amely annyira szilárd volna, hogy más valamirevaló tehetség ezer módot ne találna kárhoztatására és elvetésére.

A kezén és vállán viselt szárnyak azt a gyorsaságot mutatják, amellyel az ember egy véleményt elfogad vagy elvet, olykor egyazon pillanat alatt; s amellyel a vélekedések a világot bejárják, gyakran a tudatlanság gúnyájába öltözve.

JÓLÉT

(OPVLENZA)

Gazdagon öltözött nő. Aranyszéken üljön, s körös-körül nagy halom arany- és ezüst edény, kincsesláda és pénzeszacskó legyen. Jobbjában császári koronát, baljában pedig jogart tartson, s egy juh álljon mellette.

Nemes öltözéke, trónusa, az aranyedények, kincsesládák, koronák és jogarok olyan dolgok, amelyeket az ember saját kényelme és nemessége végett csakis a gazdagság révén birtokolhat. Ez utóbbi eredményeiként kellően tanúskodnak tehát a jólétről, ha az eredményből visszakövetkeztetünk az okra, ahogy azt minden megismerésünkben tesszük.

A juhok is a jólét jelei, mert mindabból, amije a juhnak van, pénzt és gazdagságot lehet fakasztani. Bőre, húsa, teje és gyapja ugyanis nagy kényelmére szolgálnak az embernek, sőt szája is, amellyel a kikelő füvet rágja, növekedésre serkenti és erősíti azt; trágyája pedig hizlalja és termékennyé teszi a mezőket.

[1] Vö. Mt 7,26 példabeszédével a homokra épített házról.

[2] Vö. Erasmus, *Adagia* 1.3.7. (Quot homines tot sententiae); forrása: Terentius, *Phormio* 454. és Horatius, *Epistulae* 1.1.76., 82.

A régiek ezért nagy nyájakat tartottak, s a juhok *[pecora]* számával mérték az emberi gazdagságot: innen ered a vagyon *pecunia* elnevezése. Ezért mondják, hogy régen a juhoknak aranygyapja volt; Herculesről pedig, amikor afrikai diadalából nagyszámú juhval tért haza, azt mondták, hogy elhozta az aranyalmákat a Hesperisek kertjéből. Így írja Pierio is művének tizedik könyvében.[1]

IMÁDSÁG
(ORATIONE)

Zöldbe öltözött nő térden állva. Szemét az ég felé fordítsa, s szájából lángnyelv törjön elő. Bal mutatóujját bal keblére helyezze, mintha szívére mutatna vele, s jobb kezével egy kapun zörgessen.

Az imádságot zöld ruhában ama remény miatt festjük, amellyel az isteni kegyelem elnyerésében bizakodik. Istent ugyanis mindenekelőtt alázatunk indítja meg, amelyet a figura a földön térdepeléssel tanúsít. Ez ugyanis a régieknél a tisztelet és az alávetettség jele volt; nem tudom, vajon természetes ösztönüknél fogva-e, vagy azért, mert e szertartás feltalálója tudta, amit Johannes Goropius elbeszél: hogy az anyjuk méhében rejtőző gyermekek térdükkel orcájukat és szemüket érintik, s ez az eredete a könnyeknek, amelyekkel a megbántott Isten kiengesztelni engedi magát.

A latin nyelvben a térdek neve *genua*, s ez összecseng az orcák nevével, amelyeket hasonlóképpen *genae*-nek mondanak. Ugyanígy mindkét testrészünk egyazon szolgálatra alkalmas: azaz hogy a szív imádságos szándékától indíttatva létrehozzák azt a harmóniát, amelynek révén a jámborságtól megindított Isten meghallgatja az elkövetett gonoszságok megbocsátásáért hozzá szálló esdeklésünket.

Ég felé emelt szemekkel ábrázoljuk, mert az imádságban olyan dolgokat kell kérnünk, amelyek az éghez, igazi hazánkhoz tartoznak, s nem olyanokat, amelyek a földhöz kötődnek, hiszen itt csupán zarándokok vagyunk.

A szájából felszálló láng az imádság lángoló hevületét mutatja, amely az elmét Isten szeretetére lobbantja.

Mutatóujja, amellyel szívére mutat, azt jelzi, hogy az imádságot először szívünkkel kell végeznünk, s csak azután szájunkkal. A kapun való zörgetés pedig azt, hogy az embernek nem szabad felhagynia Isten imádságos zaklatásával, sem a kitartó reménységgel, bízván Krisztus szavaiban: *Kérjetek és adatik, keressetek és találtok, zörgessetek és megnyittatik*, ahogyan Szent Lukács 11. fejezetében olvassuk.[2]

Imádság
(Oratione)

Öreg pap, aki fehér papi ruhában térdel az oltár előtt. A jobbjában tartott füstölővel tömjénfüstöt hintsen körbe, s szemeit az ég felé emelve baljával szívet nyújtson felfelé.

Az öreg pap azt mutatja, hogy mielőtt az ember az imádságon keresztül Istenhez szólna, jó cselekedetekkel kell előkészítenie lelkét, és távol tartani tőle

[1] A bekezdés Valerianótól, *Hieroglyphica* 10. *De ove. Opulentia.*
[2] Lk 11,9.

minden hitványságot, amely bemocskolhatná azt. Ezt pedig leginkább az öregkorban ismerhetjük meg, amely a világ szolgálatától megfáradtan rendszerint buzgón törekszik Isten szolgálatára.

Fehér ruhája az elme hasonló tisztaságát mutatja, hiszen ilyennek kell annak lennie Urunk színe előtt.

Ég felé fordított szemekkel térdeljen, így jelképezvén önmaga ismeretét, amely alázatra indítja, s Isten ismeretét, amely bizalmat szül benne. Ezzel tanít bennünket arra, hogy nem szabad soha annyira alázatosnak lennünk, hogy elveszítsük reményünket, sem annyira bizakodónak, hogy ne kételkedjünk érdemeink felől.

A füstölő az imádság jelképe, mert amilyen nagy becsben állt az ószövetség idején a füstáldozat Isten előtt, éppannyira nagy tisztelettel övezi az új törvény az igaz emberek imádságait.

A másik kezében mintegy felajánlásképpen tartott szív Szent Ágoston szava szerint azt mutatja, hogy ha a szív nem imádkozik, hiábavaló a nyelv minden erőfeszítése.

Imádság

(Oratione)

Alázatos arcú idős asszony egyszerű fehér öltözékben. Kitárt karokkal térdeljen, ám jobbjában égő füstölőt tartson, amelynek lánca a Dicsőséges Szűz Mária rózsafüzére legyen. Arcát felemelve valamely nagy fényességet szemléljen.

Azért festjük fehér öltözetben, mert mint Szent Ambrus mondja a kötelességekről írott könyvében, az imádságnak tisztának, egyszerűnek, világosnak és nyilvánvalónak kell lennie.[1]

Térdeplése és kitárt karjai az Úristen iránti tiszteletet mutatják, amely különösen helyénvaló az imádságban.

Hogy arcát felemelve a fényességet szemléli, az arra utal, amit Szent Tamás mond 83. kérdése 1. cikkelyében: hogy az imádság az elme felemelése és az érzelem felgerjesztése, amelynek révén az ember Istennel beszélve elébe terjeszti kéréseit, s feltárja neki szíve titkait és vágyait.

Az égő füstölő az imádság szimbóluma. A próféta azt mondja erről a 140. zsoltárban: *Jusson eléd imádságom, Uram, mint illatáldozat.*[2]

A rózsafüzért, amely mint lánc tartja a füstölőt, azért festjük ide, mert ez is imádságra szolgál, s mert magában foglalja a Miatyánkot és az Üdvözlégyet. A Miatyánkot Urunk Jézus Krisztus szerezte és tanította meg az apostoloknak, amikor arra kérték, tanítsa meg őket imádkozni; az Üdvözlégyet pedig Gábriel angyal, Szent Erzsébet és az Anyaszentegyház.

Öregnek festjük, mert az ember gyakrabban él az imádsággal ebben a korban, amikor már ki-ki közel áll az e világból való eltávozáshoz.

[1] Szent Ambrus, *De officiis* 1.22.
[2] Zsolt 141,2.

CSÖKÖNYÖSSÉG

(OSTINATIONE)

Feketébe öltözött nő. Fejét köd vegye körül, s mindkét kezével szamár fejét tartsa.

Fekete öltözéke illik a csökönyösséghez, mert amint a feketére festett ruhát nem lehet már más színűre festeni, úgy a maga véleményében megátalkodott ember sem képes semmi módon az előtte bebizonyított igazság fénye felé fordulni.

Fejét köd borítja, mert a csökönyös ember nem lát messzire, s ezért makacsolja meg magát vélekedésében. Nem kétséges ugyanis, hogy bölcshöz illő dolog az embernek felülemelkednie saját vélekedésén. Tudásunk ugyanis úgy van elrendezve, hogy akár a tökéletes dolgok nagy száma és tökéletessége, akár pedig intellektusunk halovány fénye és homályossága miatt sohasem jutunk olyan pontra, hogy annál előbbre ne haladhatnánk, s mi magunk el ne ragadhatnánk a pálmát saját tudásunktól az idő során megszerzett folytonos megismerés révén.

A szamárfej ugyanazt a tudatlanságot mutatja, amelyről már elmondtuk, hogy a csökönyösség anyja.[1] Ezt szamárfejjel ábrázoljuk, mivel ez az állat egyformán ostoba minden dologban:[2] megelégszik mind a rosszal, mind a jóval, s hajlamosnak mutatkozik a búbánatra, eltérően minden más állattól.

TÉTLENSÉG
(OTIO)

Kövér ifjú, aki egy homályos barlangban ülve bal könyökét a földön heverő disznóra támasztja, s ugyanezzel a kezével álmosan a fejét vakarja.

Fiatalnak festjük, mint aki még nem tapasztalta meg az öregkor sanyarúságát.

Kövérnek kevés gondolata miatt ábrázoljuk, amelyek nem terhelik túlzott foglalatossággal elméjét és intellektusát, s így nem mozgatják meg tagjaiban a vért.

Homályos barlangban ül, mert a tétlen embertől távol állnak a tisztességet és dicsőséget szerző cselekedetek; ehelyett nemtelenül és sötétségben tengeti életét.

Disznóra támaszkodik, mert a tétlen ember másokkal való társalkodásában hitványsága és ügyefogyottsága miatt a disznóhoz hasonló.

Aristotelés szerint ez az állat fiziognómiájánál fogva sokkal kevésbé képes a tanulásra bármely más állatnál. Ugyanígy a tétlen ember is, minthogy semmiféle dicséretes mesterséget sem gyakorol, képtelenné válik bármilyen tanítás elsajátítására; s eme állathoz hasonlóan nem vágyik másra, mint torka és Venus kívánságainak betöltésére. A tétlenség által uralt ember ugyanis mindent elkövet azért, hogy kielégítse vágyait, s így vesztegesse el jó hírnevét.

Fejét azok módjára vakarja, akik nem tudják, hová kapjanak tanácsért, mivel nem tanultak bölcsességet; idejük java részét pedig olyan cselekedetekre pocsékolták, amelyek ha jók, sem vezetnek semmi eredményre, ha pedig bűnösek, messze viszik őket a tisztességtől és jó hírtől.

Tétlenség
(Otio)

Földön fekvő testes, kövér ifjú. Öltözéke disznóbőr legyen, s mellette a földön szántásra való, ám rozsdalepte eke heverjen.

A figura fiatal korának, kövérségének, földön heverésének és disznóbőr ruhájának magyarázatául szolgáljon mindaz, amit az előbbi figuránál elmondtunk. Most csak annyit akarunk hozzátenni, hogy a tétlenségnek a rozsdás eke is jelképe, akárcsak a munkálkodásnak és cselekvésnek ugyanez a szerszám, ha tiszta és gondozott. Legfontosabb tevékenységünk ugyanis az emberi élethez szükséges javak előállítása; s amiként az eke, ha nem használják, rozsdát fog, úgy azt az embert is, aki a helyes cselekvést elhanyagolja, s prédájául esik a tétlenségnek, elborítják a hitványságok és a bűnök, amelyek utálatossá teszik őt Isten és az emberek előtt.

[1] Lásd Tudatlanság *(Ignoranza)*.

[2] Ugyanezzel a kifejezéssel *(rerum omnium ignarum)* illeti a szamarat Valeriano, *Hieroglyphica* 12. *Asinus. Ignarus hominumque locorumque.*

A tétlenség pedig nem más, mint tunyasága az intellektusnak, amely ha nem mutatja az erényes cselekvés útját az érzékeknek, ezek is ellankadnak, vagy ami még rosszabb, letérnek a helyes útról. Ezért mondta Szent Gergely, hogy a tétlenség az élő ember sírja, az Írás pedig, hogy a világon minden rosszra a tétlenség tanítja az embert.

A tétlenségen itt nem szemlélődést értünk, ahogyan a nagy Scipio tette, amikor tréfából azt mondta: amikor a leginkább tétlen, akkor a legkevésbé az. Ő ugyanis azt értette ezen, hogy minél kevésbé volt cselekvéssel elfoglalva, annál inkább a szemlélődés felé fordult. A tétlenségnek eme fajtáját pedig csak azok élvezik, akik sok könyv olvasása és a magas és nemes dolgok megértése folytán csupán nyelvük vagy tolluk mozgatása révén is képesek élni a jámborsággal, a vallással, az Isten iránti buzgalommal, az emberek társaságával, egyszóval mindazzal, ami jó csak akad halandó életünk nyomorúságai közepette.

Tétlenség

(Otio)

Öregember, álarcokkal festett sárga öltözékben, keresztben átvetett szürke szalaggal. Fejdíszén fácánt viseljen. Jobbjában kioltott, hamuszürke fáklyát tartson, baljában pedig ovális pajzsot, amelynek arany mezejében pele festett képe látható, ama mottóval: *In quiete voluptas* [Tétlenség szüli a vágyat].

Tétlenség

(Otio)

Testes, kövér férfi, aki a földön ülvén pajzsot terít magára, s ezt mindenfelől reá lőtt nyílvesszők borítják: mintha csak a tétlenség valamennyi bűn pajzsa lenne.

Kövérnek a fent mondottak miatt festjük, amiről Ariosto így beszél:

E hajlékban szunnyadt a súlyos Álom,
s zsíros-kövér Tétlenség egy sarokban.[1]

A nyilakkal teli pajzs azt mutatja, hogy a tétlen ember inkább hagy minden nyomorúságot magára zúdulni, semmint elszánná magát arra, hogy felhagyjon a renyhe időfecsérléssel. S amíg el tud tengődni így vagy úgy, dicséretben vagy kárhozatban, tisztességgel vagy szégyenben, kárral vagy haszonnal, addig nem is törődik az egésszel. S mivel elgennyedt baján nem segít már a köpölyözés, ezért belenyugodva tűri, hogy lassan-lassan nélkülözésre jusson, barátai bosszúságára és családja gyalázatára.

Tétlenség

(Otio)

Rosszul öltözött ifjú, aki lehajtott és fedetlen fővel áll, mindkét kezét keblére szorítva.

[1] Ariosto, *Orlando furioso* 14.93.

BÉKE

(PACE)

Ahogyan Augustus érmére vésve látjuk.

Nő, aki baljában gyümölcsökkel, virágokkal és levelekkel teli bőségszarut tart olajággal, jobbjában pedig fáklyát, amellyel nagy rakás fegyvernek gyújt alája.

A bőségszaru a bőséget, a béke anyját és leányát jelenti. Nincs ugyanis éhínség háború nélkül, sem az élelem bősége a béke bősége nélkül, amiként a zsoltár mondja: *Legyen békesség falaidon belül, legyen bőség palotáidban.*[1]

Az olajág a haragvó lelkek lecsillapítását jelenti, mint azt más helyen hosszasan elmondtuk.

A fáklya pedig, amellyel meggyújtja a fegyverek halmát, a népek közötti általános és kölcsönös szeretetet jelképezi, minthogy ez elégeti és elemészti a gyűlölet minden maradékát, amelyek máskülönben az emberek halála után is fennmaradnának.

A bőségszaru magyarázatául szolgáljon az, amit a bőség figurájánál mondottunk.[2]

Béke

(Pace)

Szép ifjú lány, fején olajágból font koszorúval, jobbjában Plutos figurájával, baljában pedig egy köteg búzakalásszal. Így találjuk Pausanias írásaiban.[3]

Az olajágból font koszorú és a búzakalászok a béke jelei, mert ezek bőségét csak olyankor tapasztaljuk meg, amikor a béke teremt nyugalmat az emberek számára, hogy megművelhessék földjüket, amely háború idején terméketlenné és haszontalanná válik.

Ezt akarta kifejezni a költő is, amikor az ökörről beszélvén azt mondta, hogy a béke tanított bennünket munkálkodásra. Minervát pedig úgy dicséri Jupiter a mesékben, mint saját fejéből kipattant ivadékát, mivel ő volt az olaj feltalálója,[4] amiként Neptunus a lovaké;[5] s míg az egyik a békét táplálja, a másik a háború erejét növeli. A fejedelemnek azonban inkább kell hajlania a népek közötti békességre, mint a háborúra – amelynek mellesleg ugyancsak a béke a célja –; mert a béke gyarapítja és tartja meg a gazdagságot. Ezért festjük ide Plutost, a gazdagság képzelt istenét és pártfogóját.

[1] Zsolt 122,7.

[2] Vö. Bőség *(Abondanza)*.

[3] Pausanias, *Graeciae descriptio* 9.16.2., ahol a Kephisodotos által készített athéni Béke-szobrot írja le a gyermek Plutosszal kezében. Ripa forrása Baldini, *Mascherata* 1565, 70. (Pace), valamint Cartari, *Imagini* 8. (1571, 283.) és 9. (1571, 316.). Utóbbitól ered az allegorikus értelmezés is (lásd lejjebb). Az olajág és a búzakalászok – magyarázatukkal együtt – nem Pausaniastól, hanem Cartaritól származnak, aki a 9. fejezetben közvetlenül Pausanias leírása után említi ezeket.

[4] Vö. Vergilius, *Georgica* 1.18.; Hérodotos, *Historiae* 8,55. Mindkettőre hivatkozik Cartari, *Imagini* 10. (1571, 366.).

[5] Az utóbbihoz lásd A négy elem kocsija; A víz kocsija *(Carri dei quattro elementi; Carro dell'acqua)* címszót.

Béke

(Pace)

Testszínű ruhába öltözött nő, aki jobbjában szobrocskát tart, balját pedig talapzatra helyezi, amelyen kehely álljon. Ugyanebben a kezében olajágat tartson.

A szobrocska azt tanúsítja, hogy a béke az emberi mesterségek szolgálója, mivel ezek elsajátításához hosszú időre van szükség, amelyet nem keserítenek a háború gondjai, hiszen ezek rendszerint eltérítik a lelkeket az erényes szokások megszerzésétől; s mert az ember külső alkata számos mesterség gyakorlására nyújt lehetőséget, amelyek mind a béke velejárói.

A talapzat azt mutatja, hogy a béke erősíti meg a népeket és szilárdítja meg az egységet. Ez gyarapítja a közvagyont is, amelyből aztán színházakat, templomokat és más nagyszerű épületeket emelnek.

A béke a hitnek és Isten tiszteletének is támasza: ezt mutatja a kehely.

Az olajat, hogy ne ismételgessük folyton ugyanazt, állítólag Pallas, a béke és nyugalom istennője találta fel. Ezért az ó törvény alatt élő hébereknél a királyokat többek között azért kenték fel ezzel, hogy fenntartsák a békét és a nyugalmat. Abban az időben ezt tartották az elképzelhető legnagyobb dicsőségnek, amint a mondás tartja: *Rex pacificus magnificatus est* [Magasztalják a békességszerző királyt].

Béke

(Pace)

Nő, aki jobbjában lefelé fordított fáklyát tart, alatta többféle fegyverből összehányt halommal, mellette pedig oroszlán és bárány feküdjék együtt.

A béke a sokféle akarat egyetértését jelenti, amelyet külső jelek is megerősítenek. Ezt tanúsítjuk az együtt heverő oroszlánnal és báránnyal, amelyek természettől fogva különböznek erkölcseikben. Vergiliustól vesszük ezt, aki Pollio kormányzására békét kívánván azt mondta, hogy a bárányok és az oroszlánok együtt lakoznak majd.[1]

Béke

(Pace)

Nő, aki ölében a jégmadárnak nevezett madarat tartja. Mellette a földön hód legyen, amely éppen megfosztja magát nemzőszervétől.

A jégmadár igen kicsiny madár, amely a tenger partján rak fészket, s arra a néhány napra, amíg ott tartózkodik, minden szél elül, minden vihar elcsillapul, s a tenger és az ég nyugodt és derűs marad. Ezért a nyugalom és a béke jele ő, s ezért nevezték a régiek képes beszéddel „jégmadár-napoknak" *[dies halcyonides]*, amikor a törvényszékek munkája szünetelt, és a perlekedők nyugton maradtak.[2]

A hód, mint némelyek írják, ha vadászok üldözik, fogával kiharapja nemzőszervét, tudván, hogy ezt akarják megkaparintani. Emiatt jelképezi a békevágyat, amely saját szeretete végett szemet huny egy s más javak és élvezetek elveszte

[1] Vergilius, *Eclogae* 4.22. Vö. Iz 65,25.

[2] Valeriano, *Hieroglyphica* 25. *De alcyone. Tranquillitas* és *Iustitium*. Forrása Aelianus, *De natura animalium* 1.36. Lásd ugyanezt a Csendesség *(Tranquillità)* címszónál is.

fölött. Ezért olvashatjuk Saporiusnak egy Constantinushoz írt levelében, ahol a békesség érdekében valamely ázsiai királyság egy részének feladására biztatja őt, ennek az oktalan állatnak a példáját, amely hogy a gyanakvástól megszabaduljon, megfosztja magát ama testrészétől, amelyik a legtöbb nyugtalanságot okozza neki.[1]

Béke

(Pace)

Ülő fiatal nő, aki jobb kezével egyazon járom alá fogott farkast és bárányt tart, baljával pedig olajágat emel.

Ez a figura azt mutatja, hogy a béke a fejedelmek kormányzásából ered, akik letörik a kevélyek gőgjét, s egyazon járom alá kényszerítik őket a legalázatosabbakkal és legnincstelenebbekkel. A fejedelmek kiváló és sajátos erénye ugyanis, hogy békességet szerezzenek és tartsanak városaikban és országukban; ám ezt gyakran megzavarja a kevélyek nagyratörése. Ezért dicséri Didót eme tehetsége miatt Ilioneus hozzá intézett könyörgésében, Vergilius Aeneisének első énekében.[2]

Ugyanezt a figurát saját békességünkre is érthetjük, amely nem áll másban, mint a testi érzékeknek és a lélek tehetségének összhangjában, valamint e kettőnek az értelem iránt való engedelmességében, amely mindkettőt uralja és ellátja törvényekkel.

A fejedelem hatalmára utalva festjük ülő figurának, mivel nem lehet nyilvánosan ítéletet mondani, csakis ülve; talán Aristotelés mondása miatt, miszerint a lélek okossága az ülésből és a nyugalomból ered.

Béke

(Pace)

Philippus érmén.

Nő, aki jobbjában olajágat, baljában pedig gerelyt tart.

Ezzel a figurával az embernek tulajdon ereje és kiválósága révén szerzett békességét értjük; ezt jelenti a kezében tartott gerely.

Béke

(Pace)

Ahogyan Vespasianus érmére vésve látjuk.

Nő, aki egyik kezében olajágat, a másikban hírnökpálcát tart. Egy másik érmen pedig búzakalászokkal és bőségszaruval látjuk, s homlokát olajágból font koszorú ékesíti.

Béke

(Pace)

Titus érmén.

Nő, aki jobbjában pálmaágat, baljában pedig gerelyt tart.

A pálma díjat ígér az érdemeseknek, a gerely pedig büntetéssel fenyegeti a gonosztevőket. E kettő, a remény és a félelem tartja ugyanis békében és nyugalomban az embereket.

[1] A bekezdés Valerianótól, *Hieroglyphica* 13. *Petulantiae supplicium*.
[2] Vergilius, *Aeneis* 1.519.

Béke

(Pace)

Sergius Galba érmére vésve, rajta a béke nevével.

Szép külsejű ülő nő, aki jobbjában olajágat tart, baljában pedig buzogányt, a következő felirattal: *Pax August. S. C.*

Ez a figura a lélek kiválósága és a test ereje révén megszerzett békét jelképezi. A lélek a nő szépségében és trónolásában mutatkozik meg. A test pedig a buzogányban, amellyel Hercules fenyítette meg ellenségeit, s amely a gonosztevők vakmerőségének visszaverésére szolgál.

Béke

(Pace)

Egyedül Traianus érmén.

Nő, aki jobbjában olajágat tart, baljában pedig bőségszarut.

Béke

(Pace)

Philippus egy másik érmén nő alakjában látjuk, aki jobb kezével olajágat emel a magasba, baljában pedig gerelyt tart, a következő felirattal: *Pax fundata cum Persis* [A perzsákkal kötött béke].

Mindezekből a körültekintő festő kiválaszthatja a számára leginkább helyénvalót, vagy többet is eggyé olvaszthat, ahogyan a legjobban tudja előadni szándékát.

Béke

(Pace)

Claudius érmén.

Nő, aki hírnökpálcájával a földre mutat, ahol egy kígyó tekergőzik vadul, s jól láthatók különféle színei és szájából előtörő mérge. Másik kezében leplet tart, s eltakarja szemét, hogy ne lássa a kígyót. Felirata a következő: PAX ORB. TERR. AVG.

A latinok a hírnökpálcát azért nevezték *caduceus* néven, mert megjelenésére letűnt *[cadeo]* minden viszály, s így a béke jelvényének tekintették.[1]

Szemét lepellel fedi el, hogy ne lássa a kígyót. Ez azt mutatja, hogy a mérges kígyóval ábrázolt háború förtelmes, és mérhetetlenül sok kárt okoz. Ezért mondja erről Vergilius az Aeneis első énekében: *Harcban nincs soha üdv: mind békét kötni könyörgünk.*[2]

BÉKESSÉGSZERZŐ

(PACIFICO)

Lásd a Hetedik boldogságnál *[Beatitudine settima]*.

[1] A bekezdés Cartaritól, *Imagini* 9. (1571, 313.). Az etimológia antik forrásai Servius, *Ad Vergilii Aeneidem* 1.297., 4.242.; Szent Izidor, *Etymologiae* 8.11.47.

[2] Vergilius, *Aeneis* 11.362. (I.I).

SZERELMI SZENVEDÉLY

(PASSIONE D'AMORE)

Nő, egyik kezében vesszővel, a másikban kehellyel. Egyik oldalán oroszlánok, medvék, farkasok, vaddisznók, kutyák és más ezekhez hasonlók legyenek, a másikon pedig számos kő.

A szerelmi szenvedélyt Circével jelképezzük, amiként Ovidius elbeszéli.[1] Ez a régiek szerint igen nagy erejű varázslónő volt, aki tetszése szerint változtatta át az embereket, s ezért jelképezték vele, mint mondottuk, a szerelmi szenvedélyt.

Vesszőt tart, mert Homéros az Odüsszeia 10. könyvében úgy adja elő, hogy miután ez a nő Odüsszeusz társait megitatta a maga italával, fejüket vesszővel érintvén vadállatokká változtatta őket.[2] A kehely azokat a főzeteket és italokat jelenti, amelyekkel, mint mondották, kiforgatta az embereket önmagukból, s kövekhez és oktalan állatokhoz tette őket hasonlóvá. Ezért írja Ovidius az Átváltozások 14. könyvében:

> *Szolgálóira szólt: pörkölt árpát s vele mézet*
> *egybe aludttejjel s borral jól rázzanak össze;*
> *majd titkon bekever fűnedvet az édes italba.*[3]

Vergilius pedig a 7. énekben:

> *És hallják, az oroszlánok mint fújnak, a láncot*
> *mint tépik dühösen bömbölve a kései estben*
> *s medvék és sörtés sertések hogy tusakodnak*
> *jászluk előtt, szükölő, nagy farkas-forma vadakkal,*
> *kik mind földilakó lények voltak, de az ádáz*
> *Circé bájfüve állattá bűvölte el őket*
> *arcra, alakra.*[4]

Ezekre utal a számos állat és a kövek sokasága. Jól gondoljuk meg tehát, hogy a fenti figura a szerelmi szenvedélyt festi, amely uralma alá hajtja mindazokat, akik tétlenül hagyják magukat befonni az érzékeknek tetsző és gyönyörűséges dolgok csábításától, miközben intellektusuk elhomályosul, értelmük elvész, s szinte oktalan állatokká változnak, ki-ki saját természetes hajlamának megfelelően: így a dühös természetűek szinte medvékké és oroszlánokká válnak,[5] a test rabjai disznókká,[6] az irigyek kutyákká,[7] a torkosak farkasokká[8] és így tovább.

[1] Ovidius, *Metamorphoses* 14.251. skk.
[2] Homéros, *Odyssea* 10.237.
[3] Ovidius, *Metamorphoses* 14.273. (DG).
[4] Vergilius, *Aeneis* 7.15. (LI).
[5] A medvéről mint a harag jelképéről lásd a Harag *(Ira)* címszót.
[6] A disznóról mint a testi gyönyörök rabjáról lásd Valeriano, *Hieroglyphica* 9. *Porcus. Luxuriosae delitiae* fejezetét. Ő is hivatkozik Circére, valamint a Claudianusnál (*Carmina* 5.485.) bujaságuk és torkosságuk miatt disznókká változtatott férfiakra.
[7] A kutyáról mint az irigység jelképéről lásd az Irigység *(Invidia)* címszót.
[8] A farkasról mint a falánkság jelképéről lásd a Fösvénység *(Avaritia)* címszót.

TÜRELEM
(PATIENZA)

Szürke és fakó színű ruhába öltözött, szerény és alázatos külsejű nő, vállán igával.

A türelem az ellenséges dolgok erős elviselésében áll, s ezért az erő egyik legfontosabb velejárója. Ez a szolgaságnak rendíthetetlen és állhatatos lélekkel való tűréséig is terjedhet, ha a szükség úgy kívánja. Ezért ítélték a bölcsek gyönge lelkűnek Catót, aki inkább akarta megölni magát, semmint hogy zsarnok igája alatt éljen.

A mondott színű öltözék is a türelmet jelenti, mert feketébe hajlik, ami ebben az esetben sanyargattatásra, rossz bánásmódra és fájdalomra utal. Másfelől azonban, minthogy az erény eme viszontagságok között sem törik meg, szürkének festjük, mintha megőrizne annyi elevenséget, amennyi a nyomorúság közepette a szerencse megfordultába vetett reményhez szükséges, s a napkeltére való várakozáshoz, hogy az majd szép és tiszta fényét ismét felragyogtatván bevilágítsa gyötrődéstől elhomályosított napjainkat.

Az iga a türelem jelképe, amelyet, mint mondtuk, az ellenséges dolgok állhatatos és nyugodt lélekkel való elviselésében gyakorolunk. Erről mondta Krisztus Urunk, hogy az ő igája édes,[1] ama jutalom miatt, amely az ő szent parancsainak megtartóira vár. Hiszen olyan igát jelentenek ezek, amelynek örömest aláveti magát az Úr tiszteletében buzgó valamennyi keresztény.

Türelem
(Patienza)

Nő, egyik kezében égő szövétnekkel, amelyről olvadt viaszt önt másik, meztelen karjára. Lábánál a földön néhány csiga legyen, amelyek a türelmet jelképezik, mivel ezek hosszú napokra is képesek csigaházukba zárkózni, míg csak el nem érkezik a kibújásra alkalmas idő.

Türelem
(Patienza)

Szürke ruhába öltözött nő, akinek két kezét vasbilincs kapcsolja egymáshoz. Mellette szikla legyen, amelyről vízcseppek hulljanak alá a mondott figura bilincsére, egyik a másik után.

Azt tanúsítjuk ezzel, hogy aki várakozni képes, annak számára minden dolog szerencsés véggel jár. Mert ha még kezdetben rosszul menne is a sora, később biztosan elnyeri kegyét az égnek, amely sosem hagyja jutalom nélkül az emberi érdemet: s egyszer csak megkapja ama javakat, amelyekre hiába vágyott oly sok éven át.

Az ilyenfajta türelemről és szerencsés fordulatról magunk is számos emlékezetes példát ismerünk a római udvarból, ahol pusztán a kitartó és türelmes szolgálat révén sokan eljutottak a bíborosi méltóságra és az egyházi hierarchia sok egyéb fontos lépcsejére, ahol hegyre épült városokként magasodnak az egész világ szeme láttára, s ahol alkalmuk van dicsőségre szert tenni mind lelkük erénye, mind pedig külső méltóságuk és nagyságuk által.

[1] Mt 11,30. Lásd ugyanezt az Engedelmesség *(Obedienza)* címszónál is.

De ha mégsem következnék be, hogy türelmünk elnyerje e világi jutalmát, a szabadságot – amiként a víz ereje is, mint gyakran látjuk, megemészti a vasat –, azért mégsem kell csüggedésnek adnunk lelkünket. Sokakkal találkozhatunk ugyanis, akik szolgaságukat erényes életük folytán jóra fordítják, bízván a Krisztus Urunk tulajdon szájából szóló ígéretében, amely nem romlandó javakról szól: *Türelmetekkel nyeritek meg majd lelketeket.*[1] Ő ugyanis gyakran fenyíti és javítja ebben az életben azokat, akiket szeret, és akiket a másikban jutalmazni kíván.

Türelem
(Patienza)

[1] Lk 21,19.

Érett korú nő, aki egy sziklán ül, vállán igával. Két kezével fájdalmát jelezze, s meztelen lábaival töviseken tapodjon.

A türelem a testi és lelki fájdalmak elviselésében nyilvánul meg; ezért festjük ezt a figurát a mondott tartásban.

A tüskék olyan döfések, amelyek tisztességünket, vagyonunkat vagy életünket érvén csupán lábunkat sértik, azaz e világi ügyeink folyását háborgatják, mindazonáltal sértetlenül hagyják a testet és a nemesebb tagokat: mivel a fegyelmezett és az erényben állhatatos lélek nem csügged e világi kára láttán.

A szikla, amelyen ül, azt mutatja, hogy noha kemény dolog a türelmet nyugodt lélekkel megőrizni, ám mégis megtehető.

BOLONDSÁG

(PAZZIA)

Érett korú férfi, hosszú fekete ruhában, amint nevetve lovagol egy nádszálon. Jobbjában csinos papírforgót tartson, amelyet a gyermekek mint kedves játékszerüket szoktak nagy buzgalommal forgattatni a széllel.

Helyénvaló így ábrázolni a bolondságot; mert a mi szóhasználatunk szerint nem mást tesz bolondnak lenni, mint illendőség híján és az emberek szokásától eltérően tenni dolgokat, minden ésszerű ok vagy vallásos indíttatás nélkül. Ezért mondják, hogy általában jobb bolondnak lenni a többséggel, mint bölcsnek a kevesekkel. Bölcsességünket ugyanis a magunk ismeretével mérjük, s mivel a magunk ismeretét rendszerint a többséggel s nem a kevesekkel szerezzük, ezért úgy látszik, hogy amazokat s nem ezeket kell követnünk. És mert az emberek többsége mások cselekedeteinek helyességét a magáéval méri, s ama szokásokat helyesli, amelyek az övéihez hasonlítanak, ezért a helyes ítélőképesség megszerzéséhez az embernek magának is mások véleményéhez kell alkalmazkodnia saját cselekedeteiben. Ezért tartja magát az ember boldognak, ha tisztességekben van része: mert az emberek többsége nagyra tartja, s a boldogsághoz igen fontosnak ítéli ezeket. És ugyanígy a szegénységben is mindenki szerencsétlennek érzi magát, mert sokan mások is annak tartják.

Az ilyen bolondságról és bölcsességről mindig az emberekből kiindulva beszélünk, mert tudásunk szárnyai nem képesek olyan magasra vinni, hogy megismerhessük, mi is a tiszta igazság eme dolgokban és szándékokban. Így tehát ha egy város meglett korú férfiúit bölcseknek ítéljük, hogyha a család és a közösség kormányzásával foglalkoznak, úgy érthetően bolondságnak tartjuk, ha valaki ezzel homlokegyenest ellenkező módon gyermekes és jelentéktelen játszadozással tölti idejét.

Ami azonban az emberek általános vélekedését illeti, vigyáznunk kell, hogy meg ne tévesszen a köznépnek az erénnyel ellenkező, hamis vélekedése, bármilyen nagyszámú legyen is a köznép, hiszen végtelen az ostobák sokasága.[1]

A nevetés minden bizonnyal a bolondság jele, Salamon mondása szerint; ezért látjuk, hogy a bölcsnek ítélt emberek ritkán nevetnek. Így Krisztus Urunkról, aki maga volt a tökéletes bölcsesség és tudás, sehol nem olvassuk, hogy valaha is nevetett volna.

[1] Préd 11,15.

BOLONDSÁG

(PAZZIA)

Amiként Petrarca Koronázásában ábrázolva látjuk.

Fésületlen és mezítlábas fiatal nő, nyakán átvetett medvebőrrel, sokszínű ruhában. Jobbjában meggyújtott gyertyát tartson, noha a nap a közelében ragyog.

A bolondság az emberi elmén esett mindenfajta elváltozás általános elnevezése, akár búskomorság, akár harag, akár fájdalom, akár rettegés, akár természetes tökéletlenség okozza azt.

Fésületlen és mezítlábas fiatal nőnek azért festjük, mert a bolond nem becsüli sem magát, sem másokat, s távol áll mindenfajta civilizált érintkezéstől; mégpedig nem a szemlélődés vagy a világnak Isten szerelme végett való megvetése okán, hanem csupán azért, mert nem ismeri ennek hasznát. Azoknak tisztelete mondatja ezt velem, akik a társas életre való hajlamukon úrrá lévén visszavonulnak, s a magányos életformát választják.

Sokszínű öltözéke az ingatagságot jelzi, amely a bolondság uralkodó vonása.

A medvebőr azt jelenti, hogy a bolondokat többnyire a harag keríti hatalmába,[1] s ezért tapasztaljuk, hogy folytonosan különféle szeszélyekre ragadtatják magukat.

Baljában meggyújtott gyertyát tart, közel a naphoz; mert igazán a bolondság jele azt hinni, hogy az ember jobban lát egy alig pislákoló fényecske világánál, mint a csodálatosan ragyogó nap erejéből.

FÉLELEM

(PAVRA)

Nő, kicsi és halálsápadt arccal: a kicsiny arc ugyanis, mint a fiziognómusok mondják, a kishitűséget és a gyávaságot mutatja. Karját magasba emelje, s riadtan menekülni lássék. Haja a félelemtől égnek álljon, s vállán rettenetes szörny üljön.

Lásd még azt is, amit a rémületnél és a rettegésnél írtunk,[2] ezek nagyon hasonló vagy talán egyenesen azonos érzelmek, s csupán a félelem kisebb vagy nagyobb mértéke különbözteti meg őket emettől.

VÉTEK

(PECCATO)

Vak, meztelen és fekete ifjú, aki sziklás és kanyargós úton látszik haladni. Derekára kígyó tekergőzzék, s bal oldalába egy féreg fúrja be magát, amely szívét harapdálja.

Fiatalnak és vaknak festjük a vétket, elkövetőjének oktalansága és vaksága miatt. A vétek ugyanis önmagában véve nem más, mint a törvények áthágása és letérés a jó útjáról, ahogyan mondani szokás:

[1] A medvéről mint a harag jelképéről lásd a Harag *(Ira)* címszót.

[2] Lásd Rémület *(Spavento)* és Rettegés *(Timore)*.

Akarva megtett ballépés a vétek,
amely nem hajlik józan értelemre,
csak érzékeknek csábító szavára.

Meztelennek és feketének ábrázoljuk, mert a vétek kivetkőztet a kegyelemből és megfoszt az erény ragyogásától; s a kiszámíthatatlan halál folytán a pokolba zuhanás veszedelmével fenyeget, ha időben nem segítünk rajta bűnbánat és töredelem révén.

A kígyó azért tekeredik köréje, mert a vétek ellenségünknek, az ördögnek uralmát jelenti, aki folytonosan megpróbál rászedni minket a jó színlelt látszatával, mindig olyan sikert remélve, amilyet boldogtalan ősanyánknál aratott.

A szívbe furakodó féreg a lelkiismeret furdalása vagy maga a lelkiismeret, mint a teológusok mondják. Ez a vétkes lelket sarkallja és harapdálja, s mindaddig jó erőben és elevenségben él, amíg csak a bűn lüktetését és vérét érzi: mert ebből táplálkozik és meríti erejét.

PÉNZ

(PECVNIA)

Sárgába, fehérbe és sötét földszínbe öltözött nő, aki szép fejdíszt s azon fülesbaglyot visel. Kezében néhány pénzverő tőkét és verőtövet tartson.

Ruhája színei a pénz különféle fajtáit jelentik, amelyeket aranyból, ezüstből és fémből készítenek; a tőke és a verőtő pedig a pénzveréshez szükséges szerszámok.

A fülesbagoly a görögöknél pénzt jelentett, mert az athéniak tiszteletére, akiknek ez az állat jelvényük volt, a görögök szinte mind ezt verték pénzeikre, mint Plutarchos írja Lysandros életrajzában.

A pénzt a macskabagollyal is jegyzik, amelyet Athénban vertek az érmékre az ugyancsak athéni Gylippos szolgájának emlékezetes éleselméjűsége miatt, amelyről Plutarchos tudósít a fent említett helyen. Gylipposnak ugyanis nagy összeget kellett volna Spártába szállítania, ám ő ennek nagy részét elrejtette háza tetejének cserepei alá. Szolgája azonban észrevette ezt, s mivel törvény volt náluk, hogy nem szabad hinni a szolgának, ha gazdája ellen tanúskodik, ő azt mondta a bíráknak, hogy sok bagoly bújt el gazdája cserepei alá. Az okos bírák értették ezt, s a közösségnek a pénzt visszaszerezvén dicsérték a szolga éleselméjűségét; s attól fogva olykor bagolynak is nevezték a pénzt.[1]

VÁNDORLÁS

(PELLEGRINAGGIO)

Zarándokruhába öltözött férfi, akinek fél feje és fele szakálla beretvált legyen, a másik oldalon azonban vállára ereszkedő hosszú haja és hasonlóképpen hosszú és tüskés szakálla legyen.

Mindezt az egyiptomiak példájára festjük, akik ilyen módon jegyezték a vándorlást. Ennek oka az volt, hogy amikor Osiris az óriások ellen indult, a tíz év alatt, míg távol volt, nagy gonddal ápolta szakállát és haját; s csak Egyiptomba visszatérvén nyiratkozott meg. Az egyiptomiak, vándorlását és szerencsés visszatérését akarván jegyezni, a mondott formában festették meg, s ezt tették később is, amikor a vándorlás bármilyen fajtáját akarták kifejezni.[2]

Jobbjában vándorbotot tartson, s azon fecske üljön. Ez a madár ugyanis, a régiek megfigyelése szerint, amint repülni kezd, tüstént messze száll, apjától és anyjától elvándorolván.[3]

TAKARÉKOSSÁG

(PARSIMONIA)

Érett korú nő, egyszerű és minden dísz nélküli öltözékben. Jobbjában körzőt tartson, baljában pedig bekötött szájú, pénzzel teli erszényt, szépen kígyózó írásszalagon a következő mottóval: IN MELIVS SERVAT [Szolgáljon jobb célra].

[1] Plutarchos, *Lysander* 16. A történetet elbeszéli Valeriano, *Hieroglyphica* 20. *De noctua. Pecuniae.* Ripa az egész címszót Baldinitól vette át, *Mascherata* 1565, 127–128. (Pecunia).

[2] Valeriano, *Hieroglyphica* 32. *De semicrinito capite. Osiridis peregrinatio.* Forrása Annius, „Pseudo-Xenophón", *Aequivoca.*

[3] Valeriano, *Hieroglyphica* 22. *De hirundine. Peregrinatio.*

A takarékosság a bőkezűség két legfőbb összetevőjének egyike. Abban áll, hogy tartózkodunk az értelem nélküli és a helyes középúttól eltérő költekezéstől.

Érett korúnak ábrázoljuk, mert az ember ebben a korban tesz szert helyes értelemre, s képes a haszon és tisztesség alapján ítélni és cselekedni.

Egyszerű és mesterkéletlen ruhája azt mutatja, hogy a takarékosságtól távol áll minden hiú és oktalan költekezés, amiről Szent Ambrus mondja a vercelli püspöknek: *Semmi sem szükségesebb, mint tudni, mi szükséges.*[1]

A körző a minden dologban megtartott rendet és mértéket jelenti; mert amiképpen a körző sohasem tér el a kör kerületétől, úgy a takarékosság sem lépi soha túl a tisztesség és az értelem határát.

[1] Szent Ambrus, *Epistulae extra collectionem traditae* 14.91. A mondás nála így szól: *Semmi sem szükségesebb, mint tudni, mi nem szükséges.*

Az erszény az *In melius servat* mottóval azt mutatja, hogy nagyobb iparkodás és tisztesség az embernek megőriznie azt, amit birtokol, semmint megszerezni azt, aminek híján van. Ezt mondja Claudianus is a Stilico 2. könyvében:

...s könnyebb alapítani újabb
tisztséget, mint védeni azt.[1]

És Ovidius a De arte amandi 2. könyvében:

Virtus a megkeresés, de a megtartás se kicsinység;
tán véletlen amaz – mesteri munka emez.[2]

RÉSZREHAJLÁS

(PARTIALITA')

Rút nő, aki jobb kezét ökölbe zárja, s jobb karját valamelyest maga felé fordítja, míg másik karját nyitott tenyérrel kinyújtja. Fejdíszén írásszalagot visel a következő mottóval: EADEM NON OMNIBVS [Nem mindenkinek ugyanazt]. Fejét balra fordítsa, s lába alatt mérleget tartson.

A részrehajlás bűn, s ellenkezik az igazságossággal, mivel nem adja meg mindenkinek azt, ami megilleti: jól mutatja ezt a fenti mottó. Szent Tamás azt mondja róla a 2. [kötet] 2. része 63. kérdésének 4. cikkelyében: *A személyek iránti részrehajlás az osztó igazság egyenlőtlensége, amennyiben valakinek a helyes mértéken fölül juttat valamit.*

Azért festjük rútnak, mert nagyon sok bűnt egyesít magában. Órigenés a 37. zsoltárról írt első homíliájában megmutatja, hogy az arc rútsága a rendezetlenségből elkövetett vétek jele; s mivel a részrehajlás az igazságtalanságból fakadó súlyos vétek, illő, hogy igen rútnak és utálatosnak tűnjék mindenki előtt. Így mondja Cicero is a 2. tusculumi beszélgetésben: *Semmi sem rossz, csupán ami rút vagy bűnös dolog.*[3]

Ökölbe zárt jobb keze és maga felé fordított jobb karja, valamint kinyújtott balja és nyitott tenyere azt jelenti, hogy a részrehajlás nem az igazságosság szerint cselekszik, amely a legnagyobb tökéletességgel, mindkét kezével nyújtja kinek-kinek azt, ami megilleti; hanem a haszonlesés vagy más gonosz ösztönzés által vezetve, igazságtalanul oszt, tekintet nélkül az értelemre és az igazságra, amint jól mondja Ince a De utilitate conditionis humanae 2. könyvében: *Ti nem az ügyek, hanem az emberek érdemeire néztek; nem a jogra, hanem a vagyonra; nem arra, amit az értelem megállapít, hanem amit a vágy kíván; nem arra, amit az elme ítél, hanem amit szeretne; nem arra, ami szabad, hanem ami tetszik.*

Balra fordított tekintete azt mutatja, hogy a részrehajló ember lelke nem egyenes, és elméjét nem az igazság felé fordítja, s hogy inkább ügyel az egyik emberre, mint a másikra; mert részrehajlása ellenségévé teszi a helyes cselekvés-

[1] Claudianus, *Carmina* 22.326. (MB).
[2] Ovidius, *Ars amatoria* 2.13. (BA).
[3] Cicero, *Tusculanae disputationes* 2.29. (12.); vö. 5.27. (9.). Cicero itt Zénónt idézi (*Stoicorum Veterum Fragmenta*, ed. Arnim, I. 185.), és éppenséggel elutasítja ezt az állítását.

nek. Aristotelés a Retorika 1. könyvében mondja erről: *A rokonszenv, a gyűlölet és az egyéni érdek gyakran indítják a bírót az igazság félreismerésére.*[1]

A lába alatt tartott mérleg még jobban utal eme pestis elfajzott természetére; minthogy az igazság örökös ellenségeként megveti azt, és csak az alkalmat keresi, hogy eltaposhassa őt.

Másképpen úgy is festhetnénk ezt a figurát, hogy lábával mérlegen tiporva baljával valamilyen adományt nyújt egy szépséges külsejű, nemes ruhába öltözött és babérral koronázott gyermeknek, míg jobb kezével ostorral ver el egy hasonló, és ugyancsak babérkoszorút viselő gyermeket. Jól mutatja ez mind az egyik és a másik gyermek érdemeit, mind pedig a gonosz és gyalázatos részrehajlás rossz hajlandóságát és elfajzott cselekedeteit.

BÜNTETÉS
(PENA)

Csúf nő, kiáltásra nyitott szájjal, sivár és több helyen elrongyolódott öltözékben. Egyik kezében ostort tartson, s egyik lábára sántítson, azaz falába legyen. Egy nagy barlangba ereszkedjék alá, s lássék, hogy csak nagy fáradsággal képes megkapaszkodni a sziklákon.

A penitencia és a büntetés között az a lényeges különbség, hogy a penitencia olyan ember akaratával és beleegyezésével megy végbe, aki már maga is fájlalja elkövetett hibáit; ám a büntetést az emberek vagy Isten igazságossága méri az olyan bűnösre, akit nem ösztökél bűnbánat, és aki nem vágyik jó cselekedetek révén elégtételt nyújtani.

A büntetésre jellemző eme fontos körülmény jelzésére tehát a figurát csúf külsejűnek festjük, amint éppen kiált: ez az ellenállásra vagy az igazsággal szembeni erőszakos bosszúállásra való törekvését mutatja.

Falábbal festjük, s kezében ostorral, amivel azt tanúsítjuk, hogy nem képes saját akaratából előrehaladni; valamint hogy az ember gyakran mások erejéből vagy Isten ítéletéből nyeri el a bukást gonosz cselekedetei méltó jutalmaképpen. S noha igen kelletlenül és csak nagy bajosan halad, mégsem fogyatkozik meg erejében, mert intellektusának fénye és a lelkiismeretét mardosó féreg, amelyről fentebb szóltunk, mindenképpen megismertetik vele elkövetett hibáját és az elszenvedett fenyítés megérdemelt voltát.

PENITENCIA
(PENITENTIA)

Kimerült és gyötrött külsejű nő, búskomor és szegényes ruhában. Nagy figyelemmel az égre tekintsen, s mindkét kezével rostélyt fogjon, amelyet a szent teológusok az igazi bűnbánat jelének tartanak: mert amiként ezt a tűz és a rajta sütött étel közé helyezik, úgy a bűnbánat is közvetít a bűnös fájdalmai és Isten szeretete között, amely utóbbi az előbbiek okozója.

[1] Aristotelés, *Rhetorica* 1.1. 1354b.

A penitenciának három fő része van: a töredelmesség, a bűnök megvallása és az elégtétel. Ezért azt mondhatjuk, hogy töredelme mutatkozik meg búskomor és fájdalmas külsején; bűneinek megvallása ég felé fordított arcán, annak jeleként, hogy könyörög bocsánatért – noha vallomását az erre kijelölt papnak teszi meg –; az elégtételt pedig a rostély, az e világi büntetéshez mért eszköz jelzi, amelyből egyszersmind kitetszik eme élő és létfontosságú erény érdeme.

PENITENCIA
(PENITENZA)

Nő, tépett és rongyos szürke ruhában. Szomorúan és sírva álljon, egyik kezében egy köteg tövissel, a másikban egy hallal: mert a penitenciát böjt és lelki töredelem kíséri.

Penitencia

(Penitenza)

Ősz öregasszony, igen foltos fehér lepelben. Elhagyatott helyen üljön egy kövön, amely alól forrás fakadjon; s magát ennek tükrében szemlélvén lehajtott fejjel bőségesen ontsa könnyét, miközben vetkőzni lássék.

A penitencia a bűnök fölött érzett olyan fájdalom, amely inkább az Isten iránti szeretetből, semmint a büntetéstől való rettegésből fakad. Minthogy ez a fájdalom a szívből fakad, eltaszítja magától a múltbéli cselekedetek rútságát.[1] Ezért ábrázoljuk úgy a nőt, hogy a forrás tükrében szemléli magát, s látván, hogy az öregség megfonnyasztotta, siratja a rosszul eltöltött időt. Ez utóbbit jelzik a foltok a fehér ruhán, amely utóbbi viszont a szent keresztségben nékünk adományozott s bűneinkkel bemocskolt ártatlanságunkat jelképezi.

A kő, amelyen ülve megpihen, nem más, mint megváltó Krisztusunk, akin a bűnös megpihenhet, azaz szemlélheti a forrást, amely a belőle fakadó kegyelem, mint ő maga mondta a szamáriai asszonynak. S itt leveheti beszennyezett ruháját, kimoshatja a forrás vizében, és megtisztíthatja lelkét a penitencia révén, amely az Ő nagy jóságából reánk hagyományozott szentség. Ezért mondta Dávid Istennek: *Uram, moss meg engem, s fehérebb leszek a hónál.*[2]

A magányos hely a szív rejtekét jelenti, amelybe az elme visszavonulhat, s eltávolodhat a világi hiúságoktól. Itt találhatja meg Isten békéjét, s bűneit fájlalva visszatérhet a kegyelembe.

Penitencia

(Penitenza)

Aszott nő szőrruhában, jobbjában ostorral, baljában pedig kereszttel, amelyre tekintetét függeszti.

A szőrruha azt jelenti, hogy a bűnbánónak el kell távoztatnia életétől a gyönyörűségeket, és nem szabad testét dédelgetnie.

Az ostor önmagunk javítását, a kereszt pedig a türelmet jelenti, a bűnbánónak Krisztushoz való hasonlósága és a világ megvetése révén, mint maga Krisztus mondja: *Aki nem veszi fel keresztjét és nem követ engem, nem lehet az én tanítványom.*[3]

[1] Ugyanígy határozza meg a trienti zsinat is: *Concilium Tridentinum* sessio 14., De poenitentia c. 4. Lásd ezt még a Töredelmesség *(Contritione)* címszónál is.

[2] Zsolt 51,4, 9.

[3] Lk 14,27.

Penitencia

(Penitenza)

Amiként Ausonius Gallus leírta alábbi versében.

Istennő, akinek nagy Cicero sem adott
még nevet, istennő, aki tettet s meg nem tettet
büntetek egyformán: így Metanoia[1] *nevem.*[2]

GONDOLAT

(PENSIERO)

Feketébe öltözött férfi, fejdíszeként csupa őszibarackmaggal. Ruháján sok tüske legyen, teste felé fordított heggyel.

Amiképpen a barackmagokat, noha szilárd anyagból vannak, különféle csatornácskák tagolják, úgy lelkünket is, amely pedig halhatatlan, sokféle gondolat osztja különböző részekre, mint Pierio tudósít róla.

A tüskék azt teszik nyilvánvalóvá, hogy nem másként szúrják és gyötrik a gondolatok a lelket, mint ahogyan a tüskék kínozzák és sanyargatják az ember testét.[3] Ezzel búskomorságra teszik hajlamossá, amit ruhájának fekete színe jelez.

Gondolat

(Pensiero)

Sápadt, sovány, búskomor öregember, sokszínű öltözékben, égnek meredő hajjal, fején és vállain egy-egy pár szárnnyal. Arcát bal kezére támassza, jobbjával pedig nagy gombolyag összegabalyodott fonalat tartson. Mellette sas legyen.

Azért ábrázoljuk öregnek, mert a gondolatok mélyenszántóbbak és súlyosabbak a vénség, mint a fiatalság idején.

Sápadt, sovány és búskomor, mert a gondolatok, főleg azok, amelyeket a gondok szülnek, önmarcangolásra, búra és önemésztésre indítják az embert.

Sokszínű ruhája azt jelenti, hogy különfélék a gondolatok, s óráról órára számtalan újabb támad belőlük, mint Petrarca mondja 17. canzonéjában: *Minden lépéssel újabb gondolat jő.*[4]

Ugyancsak ő nevezi ezeket szárnyasnak a 83. szonettben, ekképpen: *S a gondolat szárnyán az égbe szálltam.*[5]

Ezért mondja Dante a Pokol 9. énekében, hogy a gondolat az elme sebes szárnyalása, amely egy pillanat alatt oda repül, ahová a szándék küldi, s képes felidézni minden valaha volt, jelenkori és jövőbeli képet.

1 Gör. 'megbánás'.

2 Ausonius, *Epigrammata* 33.10. Lásd ugyanezt a verset az Alkalom *(Occasione)* címszónál is. Ezt a két sort idézi, ugyancsak Ausonius Gallusra hivatkozva, Baldini, *Mascherata* 1565, 71. (Occasione con la Penitenza).

3 A címszó idáig szinte szó szerint Baldinitól, *Mascherata* 1565, 15–16. (Pensiero).

4 Petrarca, *Canzoniere* 129.17.

5 Petrarca, *Canzoniere* 362.1.

Égnek meredő hajszálai és baljára hajtott feje az elme emelkedettségének jelei, ami a test nyugalmából ered.

Az összegubancolódott gombolyag hasonló a gondolathoz, amely minél többet forgolódik, annál inkább megnövekszik és megszaporodik; s olykor annyira összekuszálódik, hogy reménytelenné válik valaha is kibogozni, úgyhogy már önmagának árt tulajdon erejével.

Ugyanakkor a gondolkodás gyakran vezet különféle ügyek megoldásához, s kiutat mutat a gyötrő gondokból. Ezt is jelképezi a fonál, amely vezetőjéül szolgált Theseusnak, és vezetője ma is minden okos embernek ama labirintusokból való kijutáshoz, amelyekbe halandó életünk juttat minket. S hogy a gondolat nemességét mutassuk, a sast, e nemes és magasan szárnyaló madarat festjük melléje.

MEGBÁNÁS
(PENTIMENTO)

Férfi, aki mindkét kezével eke szarvára támaszkodik, mintha a földet akarná művelni, ám fejét visszafordítva hátrafelé tekint, olyan módon, hogy az kifejezze nyilvánvaló idegenkedését ama cselekvéstől, amelyet végez. Mindez egybevág Krisztus Urunknak az evangéliumban mondott szavaival.[1]

A bűnök megbánása
(Pentimento de Peccati)

Földszínű bélésű fekete ruhába öltözött férfi, aki térden állva jobb kezével veri mellét. Fejét valamelyest lehajtja, s szemeit az égre emeli, miközben keservesen sír. Oldalán pelikán legyen.

A megbánás az a fájdalom és szúrás, amely az embert az általa elkövetett és lelkiismerete által elítélt vétek rútsága, becstelensége és kártékonysága miatt gyötri és kínozza. Ezért mondja a próféta a 38. zsoltárban: *Nincs békesség csontjaimban bűneim rútsága miatt.*[2]

Ruhájának színe, és hogy mellét veri, azt mutatják, hogy fájdalom emészti őt, és bűnösnek vallja magát, aminek fentebb okát adtuk.

Azért térdel égre emelt szemekkel, mert így könyörög Istenhez bocsánatért bűnei miatt.

A pelikánról Szent Jeromos mondja, hogy miután csőrével megölte fiait, három napon át folytonosan sír fészkében, ami a bűnbánat igazi jele. Ugyanezt mondja Ruscello is az augsburgi bíboros hasonló tárgyú *impresájáról*.[3] A könnyekről szólva Ovidius a Metamorfózisok 9. könyvében a forrássá vált Byblis allegóriájával[4] példázza, hogy ha bánatot érzünk valamely elkövetett hibánk fölött, könnyekben kell kitörnünk annak jeleként, hogy valóban megbántuk azt.

[1] Lk 9,62.
[2] Zsolt 38,4.
[3] Ruscello, *Imprese* 1583, 299–303.; Otto Truchses augsburgi bíboros *impresája*. Lásd ezt a Jóság *(Bontà)* és az Elvetemültség *(Impietà)* címszavaknál is.
[4] Ovidius, *Metamorphoses* 9.655.

TÖKÉLETESSÉG

(PERFETTIONE)

Pier Leone Casellától.

Aranyba öltözött nő, fedetlen keblekkel. Az állatöv közepén áll, s a baljában tartott körzővel kört rajzol, amely szinte már teljesen bezárult.

Arany ruhája ama tökéletesség miatt illeti meg, amellyel az arany valamennyi fém között tündököl.

Meztelen keblei a tökéletességnek egy igen fontos jellemzőjére utalnak, mégpedig a mások táplálása iránti készségre s a saját javainak szétosztására. Tökéletesebb dolog ugyanis adni, mint adományt elfogadni; ezért van az, hogy a végtelenül tökéletes Isten mindenkinek ad, miközben semmit sem kap teremtményeitől.

A körzőjével rajzolt kör a matematika tökéletes ábrája. Az állatöv köre pedig az értelem jelképe s a tökéletes cselekedetek illő és helyénvaló mércéje.

ÁLNOKSÁG

(PERFIDIA)

Rézpatinaszínbe öltözött nő, aki mindkét kezében egy-egy kígyót tart. Ezek ugyanis, mint Aristotelésből kitetszik, a legelvetemültebb álnokság jelképei.

FOLYTONOSSÁG

(PERPETVITA')

Lásd az Örökkévalóságnál *[Eternità]*.

ÜLDÖZÉS

(PERSECVTIONE)

Nő, rézpatina- és rozsdaszínű ruhában, vállán szárnyakkal. Baljában íjat tartson, amellyel éppen lőni készül, s lábainál krokodil legyen.

A rézpatina és a rozsda színei az üldözés célját jelentik; ez utóbbi ugyanis mások elpusztítására s tisztességének vagy javainak tönkretételére tör.

Szárnyai azt jelentik, hogy az üldözés mindig készen áll és sebesen cselekszik, ha másoknak rosszat okozhat.

Az íjat azért tartja, mert még a távolból is sebet tud ütni gonosz szavaival.

A krokodilt azért festjük melléje, mert ez azokat üldözi és szorongatja, akik menekülnek előle. Ugyanígy az üldözést sem nevezhetjük ezen a néven, hacsak nem olyan személlyel szemben gyakorolt erőszak, aki nem akar vagy nem győz saját erejével ellene állani. Így üldözés volt az, amit a szent mártírok szenvedtek, akik engedték megölni magukat, ám eközben ők maguk nem kívántak gonoszat senkinek sem; és üldözés az is, amit az irigyek és a rossz nyelvek művelnek, akik folyton azon mesterkednek, hogy megrontsák a tisztességes emberek jó hírét, és semmi másra nem gondolnak, hacsak nem tulajdon hasznukra.

KITARTÁS

(PERSEVERANZA)

Gyermek, aki két kézzel függeszkedik egy, a földtől elég magasan kinyúló pálmaágon.

A gyermekkor a léleknek a jóra való első nyiladozásait jelképezi; a pálma pedig, amelyen függeszkedik, az erényt jelenti. A pálma ugyanis, mint máshol elmondtuk,[1] nem görnyed meg a súly alatt, hanem minél inkább ránehezedik az, annál magasabbra nő. Ugyanígy az erény is akkor ismerszik meg, amikor a bűn alkalmat ad neki az ellenállásra, s kitartásával kell megőriznie magát a jó cselekedetekben. Hasonlóképpen a fiú sem engedheti el a pálma ágát, amelyen kapaszkodik, mivel távol van a földtől; s a pálmaággal együtt megtartja életét is.

A kitartás, mint Cicero mondja Retorikájában, a vakmerőséggel ellentétes dolog, s az értelmünk által vezérelt akarat szilárdságát és állandóságát jelenti, amely nélkülözhetetlen a tisztességgel való cselekvéshez.[2]

Kitartás

(Perseueranza)

Fehérbe és feketébe öltözött nő; ez a két szín ugyanis, mint a legszélsőségesebbek, az eltökélt szándékot jelentik. Egy babérfát ölel át, amelyet mind Ruscello, mind Doni a kitartás jelképének tart, mivel lombjait és kérgét mindig megőrzi zöldnek.[3]

Öltöztethetjük a figurát kék színbe is, hogy színében hasonló legyen az éghez, amely önmagától sohasem változik.

[1] Vö. Tisztesség *(Honore)*.

[2] Cicero, *De inventione rhetorica* 2.54.

[3] Ruscello, *Imprese* 1583, 493–496., Doni, *Pitture* 1564, 7r.

Kitartás

(Perseueranza)

Amiként Orsino kardinális pasquinói palotájában látjuk megfestve.

Nő, aki jobbjában karikába csavarodott kígyót tart, baljában pedig egy köteg muskétához való, meggyújtott kanócot.[1]

MEGGYŐZÉS

(PERSVASIONE)

[1] A kígyó jelentéséhez lásd Hórapollón, *Hieroglyphica* 1.2., valamint az Örökkévalóság *(Eternità)* és az Idő *(Tempo)* címszót.

Érett asszony, tisztes öltözékben, szép fejdísszel, amelyen egy nyelv legyen, annak tövén pedig egy szem.[1] Testét sok aranykötél és -szíj kösse át, s két kezével háromfejű állatot tartson pórázon: ennek egyik feje kutyáé, a másik macskáé, a harmadik majomé legyen.

A nyelvet azért festjük fejdísze legtetejére, mert ez mások meggyőzésének legfőbb és legszükségesebb eszköze. Így tettek a régi egyiptomiak is, amikor a mesterség nélküli, csupán a természet erejére hagyatkozó szavak erejét és a meggyőzést akarták jegyezni. Amikor azonban ugyanők a sok gyakorlás és nagy mesterség által támogatott beszédet akarták jegyezni, valamelyest vérbe borult szemet festettek.[2] Amiképpen ugyanis némely filozófusok szerint a vér a lélek székhelye, úgy a nagy mesterséggel művelt beszéd is székhelye minden cselekvésnek. És amiként a szem olyan ablak, amelyen a lélek kitekinthet, úgy a beszéd olyan ablak, amelyen keresztül mások betekinthetnek reá.

A derekát körülfonó aranykötelékek azt mutatják, hogy meggyőzetni nem egyéb, mint hogy az ember hagyja magát elfogni és megkötözni mások ügyes és szívhezszóló ékesszólása által.

A hármas arcú állat ama ember három nélkülözhetetlen tulajdonságát mutatja, akiben a meggyőzés gyökeret akar verni. Az ilyennek mindenekelőtt jóindulatúnak kell lennie: ezt mutatja a kutya, amelyet a meggyőzés saját érdekében simogat. Engedelmesnek is kell lennie, azaz tudomásul kell hogy vegye, amiről meg kell győzetnie; ezt jelenti a majom, amely valamennyi állat között a leginkább látszik érteni az emberi fogalmakat. Végül figyelmesnek is kell lennie, s ezt jelképezzük a macskával, amely igen szorgalmas és figyelmes a maga dolgában. A figura mindkét kezével eme állat pórázát tartja; mert ha a meggyőzés nem számíthat e három követre, akkor vagy nem jár sikerrel, vagy csak nagy üggyel-bajjal juthat előbbre.

MAKACSSÁG
(PERTINACIA)

Feketébe öltözött nő, akinek ruháján sűrű borostyán kúszik felfelé. Fején ólomból való kockát tartson.

Ruhájának sötét színe egyaránt jelent szilárdságot, állandóságot és tudatlanságot: s e három tulajdonságból születik a makacsság.

Ugyanebből az okból helyezzük fejére az ólomkockát is. Ez ugyanis súlyos és nehezen mozdítható; másrészt pedig az ólom, mint másutt mondottuk, a tudatlanság jele,[3] amelyet itt mint a makacsság anyját és dajkáját ábrázolunk.

A reácsimpaszkodott borostyán azt jelzi, hogy a makacs emberek vélekedése ugyanazt eredményezi lelkükben, amit a borostyán az olyan helyen, ahol jól meggyökeresedik. Itt ugyanis jó erőre kap és nagy szorgalommal halad előre; ám végül gyakran földre dönti azt, amire felkapaszkodott.[4]

[1] Valeriano, *Hieroglyphica* 33. *Oculi. Sermo.* Forrása Hórapollón, *Hieroglyphica* 1.27.
[2] Baldini, *Mascherata* 1565, 52. (Pitho Dea della Persuasione), aki Hórapollónra hivatkozik.
[3] Lásd az Ostobaság *(Sciocchezza)* címszót.
[4] A címszó szinte szó szerint Baldinitól, *Mascherata* 1565, 13. (Pertinacia).

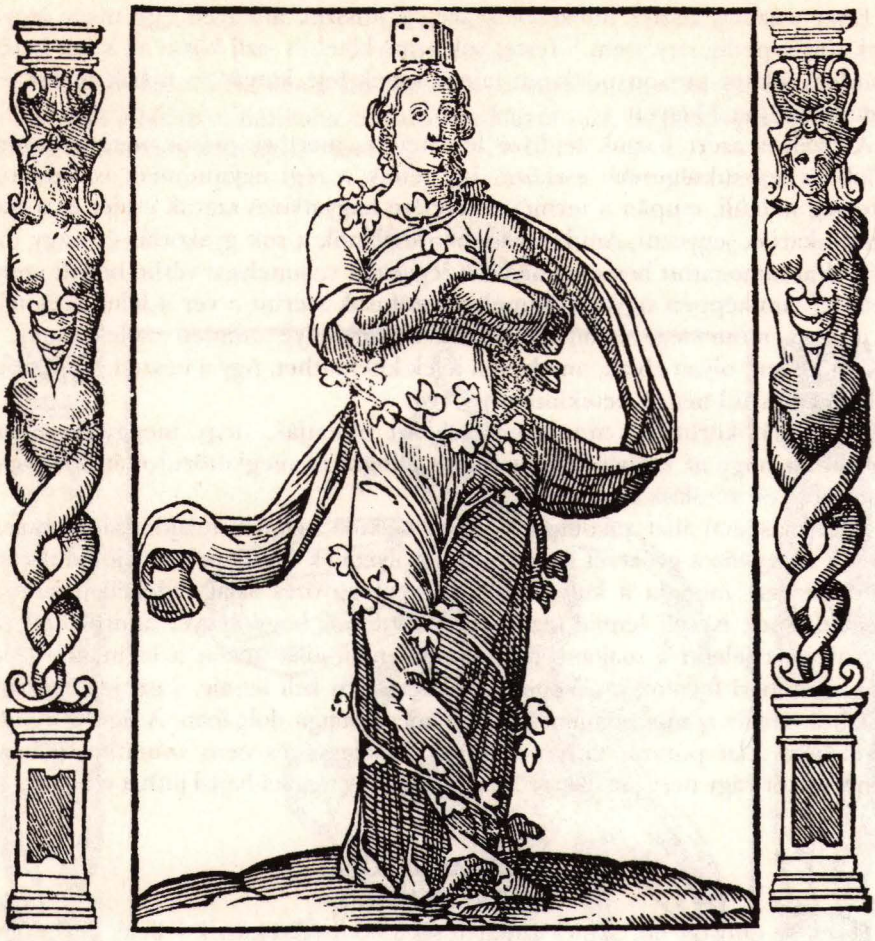

HÁBORGÁS

(PERTVRBATIONE)

Különféle színekbe öltözött nő, kezében fújtatóval.

A háborgás az emberi életben a lélek elsődleges kvalitásainak vagy a vezetők és a népek vélekedéseinek rendezetlenségéből származik. A rendezetlenség tehát egyszerre okozója és ismérve a háborgás zűrzavaros állapotának, minthogy a rendezetlenség nem más, mint széthúzás és egyenlőtlenség. A háborgás így az egyenlőtlenségből származik; ezt mutatja a fújtató, amely szapora szelelésével éleszti és nagy lángra lobbantja a tüzet. Ahol azonban az ellentét nem talál tápot, ott háborgás sem támadhat. Ruhájának keverék színei ezért a szenvedélyek zavarosságát mutatják.

PESTIS, avagy DÖGVÉSZ

(PESTE ouero PESTILENTIA)

Sötét földszínbe öltözött nő, halálra vált és rémítő arccal, bebugyolált homlokkal, meztelen karral és lábbal. Ruhája oldalt nyitott legyen, s a nyíláson keresztül

látni lehessen mocskos ingét és tisztátalan kebleit, amelyeket csak egy átlátszó lepel fed el. Lábánál farkas legyen.

A pestis olyan fertőző betegség, amelyet jórészt a megromlott levegő okoz, s amelyről nem szükséges többet mondani, mert a figura már önmagában is eléggé érthető. Imádkozzunk Istenhez, hogy ne is ismertessen meg vele annál jobban, mint amennyit a különféle szerzőktől megtudhatunk, és amennyit az öregek ránk hagyományoztak.

A farkas is a pestist jelenti. Philostratos elbeszélése szerint ugyanis Palamedes, amikor farkasokat látott nyargalni az Ida hegyén, áldozatot rendelt Apollónak, hogy távoztassa el a fenyegető pestist, amelyet közelegni látott.[1] S tudjuk, hogy pestis idején a mezőkön több farkas jár a szokásosnál.

Pestis vagy dögvész

(Peste, ò Pestilentia)

Sovány és rémületes kinézetű öregasszony. Bőre színe sárga, haja zilált, s fejét sötét felhők koszorúja fedi. Hamuszürke ruhát hordjon, sárgás nedvekkel és párával teleszórva. Bárányok, juhok és más állatok bőrén üljön, s kezében véres korbácsot tartson.

Amilyen visszatetszővé teszi az öregség és ösztövérség e figura látványát, olyan rettenetes és utálatos a pestis is a rútság és búskomorság miatt, amelyet mindenütt okoz, amerre jár.

Sárga bőrszíne a test fertőzöttségét mutatja, mert ilyen a színe azoknak, akikben kevés egészség lakozik.

A felhők azt mutatják, hogy a pestis a rossz levegő és éghajlat velejárója; s az ég is szürkére vált pestis idején.

A sok állat bőre a pusztulást jelzi; mert a levegő fertőzöttsége nemcsak az embereknek van ártalmára, de azoknak az állatoknak is, amelyeknek élete emezekétől függ.

A korbács azt mutatja, hogy a pestis egyenlőképpen sújt és ostoroz mindenkit, tekintet nélkül korra, nemre, állásra, méltóságra vagy bármi másra; ezért tartják az emberi nem egyetemes fenyítésének.

FIZIKA

(PHISICA)

Nő, aki jobbjával a világ gömbjét forgatja, közepén a két pólusánál felfüggesztett földdel, s nagy figyelemmel szemléli azt. Bal kezében a *clepsidrát*, azaz a régiek vízóráját tartja a glóbusz közelében. A fizika ugyanis nem más, mint a változásnak s az időnek alávetett dolgok tanulmányozása, úgy, ahogyan ezek az érzékeknek megnyilvánulnak.

[1] A bekezdés Valerianótól, *Hieroglyphica* 11. *De lupo. Pestilentia.*

GYÖNYÖRŰSÉG

(PIACERE)

Tizenhat év körüli, szép külsejű, nevető ifjú, fején rózsákból font koszorúval, díszes zöld ruhában. Fejét egyik vállától a másikig ívelő szivárvány övezi. Jobbjában zöld fonalat tartson, rajta számos horoggal, baljában pedig egy csokor virágot.

A fiatalság ebben a korban minden más életkornál jobban csügg a gyönyörűségeken, hiszen olyan a fiatal, mint az új, tündöklő kristályedény, amelyen keresztül szépnek és fényesnek tetszik a világ minden élvezete és kellemessége.

Szép és nevető arca azt mutatja, hogy a gyönyörűség forrása a szépség.

A rózsák Venusnak, a gyönyörűségek istennőjének virágai voltak, mert ezek a szerelmi gyönyörűségek édességét jelképezik édes illatukkal, de egyszersmind gyöngeségükkel és rövid életükkel is.[1]

A zöld ruha illik a fiatalsághoz és a gyönyörűséghez, mert a zöld szín a legmérsékeltebb helyen áll egyfelől a fehér és a fekete, másfelől a sötét és a világos színek között. Így tökéletes tárgya az arányos látóképességnek, s jobban felüdíti és vidámítja a tekintetet, mint azok a színek, amelyek valamelyik szélsőség felé közelítenek.

A horgok azok a különféle csábítások, amelyeket a világ gyönyörűséggel kecsegtető dolgai függesztenek a gyönge remény zöld fonalára. S noha az ember végül megérzi miattuk a lelkiismeret szúrását, ám addigra már nem képes elszakadni az édes csalétektől.

A szivárvány ama mulandó dolgok látszólagos szépségének jele, amelyek szinte már megjelenésükkor az elmúlás és a pusztulás felé hajlanak.

Gyönyörűség

(Piacere)

Tizenhat éves ifjú, virágokkal borított zöld ruhában és különféle színekkel festett mellvértben. Sisakdíszén szirént viseljen. Jobbjában zöld selyemzsinóron számos horgot tartson, baljában pedig aranyozott ovális pajzsot, rajta tarka márványoszlop festett képével s a *Huc omnia* [Minden ide] mottóval.

Az egyiptomiak a tizenhatos számmal jegyezték a gyönyört, mivel ettől az évtől kezdve kóstolják meg azt a fiatalok; így mondja Pierio a számokról szóló fejtegetésében.[2]

A festett mellvért azt tanúsítja, hogy aki gyönyörűségekre adja a fejét, mindent ennek szolgálatába állít. A mellvért ugyanis viselőjének életét védelmezi, ám ilyen módon kifestve a tetszésvágyat és a bujaságot szolgálja. Ugyanígy az élveteg ember is azt szeretné, ha minden vállalkozása a gyönyörűségekbe és az élet élvezetébe torkollana.

A szirén azt mutatja, hogy amiként ez dalával szedi rá a tengerjárókat, úgy a gyönyörűség is romlásba sodorja követőit e világi látszólagos édességével.

Pajzsára festett *impresá*ja azt mutatja, amit már elmondtunk, hogy ugyanis a gyönyörűség az e világi hiúságokon csüngő emberek célja.

[1] Cartari, *Imagini* 14. (1571, 536.).

[2] Valeriano, *Hieroglyphica* 37. *Digiti & numeri. XVI.* Forrása Hórapollón, *Hieroglyphica* 1.32.

GYÖNYÖRŰSÉG
(PIACERE)

Ifjú, aranyszínű, göndör hajjal, amelyet sokféle szépen elrendezett virág díszít, s gyöngyökből és virágzó mirtuszból font koszorú vesz körül. Teste mezítelen legyen, s különféle színekkel ékes szárnyakat viseljen. Kezében hárfát tartson, lábán pedig aranycipellőt hordjon.[1]

Illatos és nagy mesterséggel göndörített haja az élvezetek s a buja és elpuhult szokások jelei. Sok példát találunk erre a költőknél, akik ha száműzték maguktól a gyönyörűségeket, ezt azzal fejezték ki, hogy nem törődtek hajuk szépítésével, ha-

[1] Cartari, *Imagini* 14. (1571, 539.). Képének forrása Pietro Apiano, *Inscriptiones sacrosanctae vetustatis* tav. 451. A kép másik részét lásd a Játék a régiek szerint *(Giuoco dall'antico)* címszónál.

nem elhanyagolták s ápolatlanul hagyták azt; míg ha gyönyörűségre áhítoztak, nagy mesterséggel begöndörítették.

A gyöngyök és virágok a gyönyörűségek szolgái és serkentői.

A mirtuszkoszorú ugyanerre utal, lévén Venus szent virága. Mondják, hogy amikor Venus alávetette magát Paris ítéletének, ezzel a virággal koszorúzta magát.

Szárnyai azt mutatják, hogy a gyönyörűség gyorsan céljához ér, s aztán repülve tovaszáll *[volat];* emiatt hívták a régi latinok *Voluptas* néven.

A hárfa különösen illik Venushoz és a Gratiákhoz édes hangja miatt, mert mind ez, mind amazok gyönyörködtetik a lelket és felüdítik a szellemet.

Az aranycipellő is illik a gyönyörűséghez, mert azt mutatja, hogy emez kevésre becsüli az aranyat, ha az nem vágyai kielégítését szolgálja. Amellett a lábak gyakran az állhatatlanságot jelképezik, amint a zsoltár is mondja: *Lábaim kis híján megtántorodtak*;[1] s nyilvánvaló, hogy a gyönyörűség szívesen hajlik az újdonságra, s nem tart ki hosszan egyazon dolog élvezetében.

TISZTES GYÖNYÖRŰSÉG

(PIACERE HONESTO)

Tisztes fekete ruhába öltözött Venus, derekán aranyövvel s ékszerekkel díszítve. Jobbjában kötőféket, baljában pedig kézi mérleget tartson.

A tisztességes gyönyörűséget jelképező Venust a régiek Feketének hívták, mégpedig azért, mint Pausanias írja az Arkadiában, mert az emberek tisztességes módon az éj leple alatt élnek bizonyos gyönyörűségekkel, ellentétben egyéb állatokkal, amelyek minden időben és helyen mindent megengednek maguknak.

Azért festjük övvel, ahogyan Homéros írta le Venust az Íliász több helyén, mert akkor tisztességes és dicséretes Venus, amikor a törvény előírásai kötik őt; s a régiek ezeket az övvel jelképezték. A kötőféket és a mértéket pedig azért festjük kezébe, mert még a törvény határain belül is mérsékelnünk és szabályoznunk kell a gyönyörűségek gyakorlását.[2]

HIÚ GYÖNYÖRŰSÉG

(PIACERE VANO)

Díszesen öltözött ifjú, aki fején kelyhet tart, benne szívvel. A hiúságoknak élő emberre jellemző ugyanis, hogy mindenki előtt feltárja egész szívét és minden cselekedetét; s aki Istenen kívül keresi a gyönyörűséget, az szükségszerűen leleplezi mások előtt szívét. Ezért mondják közönségesen, hogy sem a lángot, sem a szerelmet nem lehet titokban tartani; mivel a szív az a forrás, ahol megszületnek és ahonnét előtörnek a mulandó élvezetek.

[1] Zsolt 73,2.

[2] A címszó szinte szó szerinti átvétel Baldinitól, *Mascherata* 1565, 55. (Piacere honesto).

TETSZETŐSSÉG

(PIACEVOLEZZA)

Lásd a Kedvességnél *[Affabilità]*.

SÍRÁS

(PIANTO)

Lásd a Harmadik boldogságnál *[Beatitudine terza]*.

SÍRÁS

(PIANTO)

Feketébe öltözött, zilált hajú nő. Jobb kezével haját tépi, amelyet zellerkoszorú koronáz, baljával pedig bab indáját tartja annak virágával és termésével. Mellette fecske legyen.

Fekete ruhája régtől fogva a szomorúság és a sírás jele. Fésületlen és zilált haja ugyancsak sírását jelzi, akárcsak a zeller, amelyet a régiek a halottas ágy elkészítéséhez használtak.

A bab ágát a régi latinok vélekedése miatt festjük ide. Ők ugyanis a gyász és a szomorúság növényének tartották a babot, mivel úgy vélték, hogy virágaiból a sírás szava olvasható ki. Varro ezért megtiltotta a papoknak a bab fogyasztását.[1] Jónak vélem itt előadni Pythagoras bolondságát is, aki az ellenségtől szorongattatván, noha kényelmesen menedéket találhatott volna egy közeli babföldön, inkább akarta megöletni magát, mintsem hogy megzavarja a halottak lelkeit, amelyekről úgy tartotta, hogy a babvirágok között nyugosznak.

A fecske ugyancsak a sírást jegyzi, gyászos dala miatt. A költők ezért Procnét látják benne, aki a férje, Tereus által reá mért igazságtalanságon kesereg, mint azt számos szerző több helyen is előadja.[2]

JÁMBORSÁG

(PIETA')

Fehér bőrű, szép külsejű ifjú lány, nagy szemekkel és sasorral, vállain szárnyakkal. Vörös ruhát viseljen, feje tetején pedig lángot tartson. Balját szívére helyezi, míg a jobbjában tartott bőségszaruból az emberi élethez szükséges különféle dolgokat önt a földre.

Fehér bőrűnek, szép külsejűnek, nagy szeműnek és sasorrúnak azért festjük, mert ilyennek írják le a fiziognómusok.

[1] Plinius, *Naturalis historia* 18.118–119. Varro itt idézett szövege mára elveszett; Plinius szerint azonban Varro csupán beszámolt a tilalomról. Ugyancsak Plinius említi Pythagoras bab-tilalmát, amelyet több forrás is megerősít (Empedoklés, *Fragmenta* 141.; Cicero, *De divinatione* 1.62.; Gellius, *Noctes Atticae* 4.11.). Részletesen beszámol minderről Cartari, *Imagini* 5. (1571, 232–233.) is.

[2] Valeriano, *Hieroglyphica* 22. *Luctus et querimonia*. A költők, akikre hivatkozik: Ovidius, *Epistulae heroides* 15.153.; Horatius, *Carmina* 4.12.5.; Catullus, *Carmina* 65.13.

Vörös ruhába öltözik, mert társnője és nővére a szeretetnek, amelyhez ugyancsak ez a szín illik, mint a maga helyén elmondtuk.[1]

Szárnyakat azért visel, mert minden erény között erre jellemző leginkább a repülés; ugyanis Istentől a szülőföldre, a szülőföldről a szülőkre s a szülőkről reánk magunkra száll át szünet nélkül.

A fején hordozott láng az Isten szeretetére és a jámborság gyakorlására gyulladt elmét jelképezi, amely természetes módon az égi dolgokra törekszik.

Szívére helyezett bal keze azt jelenti, hogy a jámbor ember eleven és nemes cselekedetekkel szokta jelét adni szeretetének, mégpedig szilárd és tökéletes szándékból s a hivalkodás és a hiú dicsőség minden vágya nélkül. Így némelyek szerint Vergilius és más költők azért állítják, hogy Aeneas az éjszaka sötétjében vitte végbe jámborságának nagy tettét, hogy így minden kétséget eltávoztassanak igazi jámborsága felől.

[1] Lásd a Szeretet *(Carità)* címszónál.

A bőségszaru azt mutatja, hogy jámborság dolgában nem szabad sokat adnunk a világi gazdagságra. S hogy miként kell ezt művelnünk, annak fényes példáját adta a mi ínséges időnkben Rómában Patrizio Patrizi úr; amiért is őt mindenki részéről sokkal nagyobb dicséret illeti meg annál, amekkora az én tollamból napvilágot látni képes.

Jámborság

(Pietà)

Nő, aki baljával gólyát fog, kardot tartó jobbját pedig egy oltárra helyezi. Mellette elefánt és gyermek álljon.

A jámborság Isten, a haza, a gyermekek, az apa és az anya iránti szeretet. Ezért festjük melléje mindenekelőtt a gyermeket.

A gólya az apa és anya iránti jámborságot mutatja példájával, amelyet másutt elmondtunk.[1]

Jobb keze, amelyet a karddal az oltárra helyez, azt a jámborságot jelenti, amellyel a szent vallás iránt tartozunk, s amelynek védelmében szembe kell szállnunk minden veszéllyel.

Az elefántról Plutarchos mondja, hogy Rómában némely gyermekek tréfából megszúrták az elefánt ormányát, mire az dühödten felkapta egyiküket, hogy a levegőbe hajítsa. Amikor azonban a többiek sírásban és jajveszékelésben törtek ki társuk elvesztén, az elefánt jámboran, minden bántódás nélkül szépen visszahelyezte őt a földre. Így csupán ijedelmével fizetett túlzott merészségéért.[2]

JÁMBORSÁG

(PIETA')

Ahogyan Tiberius érmére vésve látjuk.

Ülő nő, jobbjában kehellyel, amint bal könyökével egy gyermekre támaszkodik.

Jámborság

(Pietà)

Amikor az egyiptomiak a jámborságot akarták jegyezni, két ifjút festettek, akik együtt húztak egy kocsit. Így állítottak emléket a két testvérnek, Bitónnak és Kleobisnak, akik jámborságból tulajdon anyjukat húzták Juno templomába.[3]

Jámborság

(Pietà)

Ahogyan Antoninus érmén látjuk.

Nő, karjában gyermekkel és lábainál egy másikkal.

[1] Lásd a Hála *(Gratitudine)* címszót. Forrása Valeriano, *Hieroglyphica* 17. *Pietas* és *Gratus animus*.

[2] A bekezdés Valerianótól, *Hieroglyphica* 2. *Elephantus. Mansuetudo.*

[3] Valeriano, *Hieroglyphica* 3. *Taurus. Pietas* szinte szó szerint ugyanígy adja elő. Forrása Hérodotos, *Historiae* 1.31. és Pausanias, *Graeciae descriptio* 2.20.3.

A GYERMEKEK JÁMBORSÁGA ATYÁIK IRÁNT

(PIETA' DE FIGLIVOLI verso i Padri)

Ifjú, aki vállán hordozza atyját, mintha tűzvész dühöngene: Aeneas kegyességének emlékére.[1]

JÁMBORSÁG

(PIETA')

Ahogyan Antoninus Pius festette.

Érett asszony hosszú öltözékben, kezében a latinok által *acerrá*nak nevezett füstölővel. Előtte ünnepi virágfüzérekkel díszített oltár áll, amelyen áldozati tűz ég.

Cicero az istenek természetéről írott könyvében azt mondja, hogy jámbornak lenni nem egyéb, mint megadni az Isten, a fölöttünk állók, szüleink, barátaink és hazánk iránti köteles tiszteletet.[2]

LUSTASÁG

(PIGRITIA)

Nő, széles arccal és homlokkal, nagy orral és vékony lábakkal, amint a földön ül. Ariosto szerint:

A Lustaság a földön ült e mellett:
mert járni nem bírt, s állni is rühellett.[3]

Lustaság

(Pigritia)

Fésületlen nő, lehajtott fejjel, hitvány és tépett öltözékben. Két kezét ejtse ölébe, s lábait tegye keresztbe. Mellette szamár vagy teknős heverjen.

Mivel a „lusta" a tél gyakori jelzője, ezért helyénvaló, hogy a lustaságnak e figuráját az ő rokon leányának tartsuk. Míg ugyanis az emberi testben lévő meleg mozgásra és gyors cselekvésre serkenti az embert, addig a hideg épp ellenkezőleg mozdulatlanságot, bénaságot, késedelmességet és más efféle tulajdonságokat idéz elő benne.

A mondott figura azért hajtja le fejét, tartja kezét és lábát a leírt módon, mert az egyiptomiak, mint Pierio Valeriano említi Hieroglifáinak 35. könyvében, így ábrázolták a lustaságot. Azt akarták jelezni ezzel, hogy a lusta ember szinte mozdulatlan, s híján van mindenfajta jó cselekedetnek.[4]

Fésületlen haja, hitvány és rongyos öltözéke a lustaság szerencsétlen állapotát tanúsítják, mert ennek következtében a lusta ember önmaga miatt válik szegénnyé, hitvánnyá és semmirekellővé testben és lélekben egyaránt, mivel nem tesz szert sem

[1] Ugyanígy ábrázolja és írja le Alciato, *Emblemata* 195. (Pietas filiorum in parentes). Forrása *Anthologia Palatina* 9.163.

[2] Cicero, *De natura deorum* 1.4. (2.).

[3] Ariosto, *Orlando furioso* 14.93.

[4] Valeriano, *Hieroglyphica* 35. *Ignavus*.

erényre, sem gazdagságra, sem tisztességre. Helyesen szól ezért Hésiodos ama szentenciájában:

> *Mert a henyélő ember meg nem tölti a csűrét,*
> *sem ki halasztja a munkát; mert a sikert a gyakorlat*
> *hozza, de súlyos gondokkal birkózik a lusta.*[1]

A fekvő szamarat azért festjük melléje, mert ezt az állatot sok szerző igen lustának tartja. Ezt mondja az említett Pierio is 12. könyvében,[2] s ugyanezt mondja a 28. könyvben a teknősről.[3]

FESTÉSZET
(PITTVRA)

Szép nő, különféle módokon göndörödő boglyas, sűrű fekete fürtökkel s fantasztikus gondolatokra utaló ívelt szemöldökkel. Száját hátul összecsomózott kendővel kösse be. Nyakán aranyláncot viseljen, rajta függő álarccal, s homlokán az *Imitatio* felirat legyen olvasható. Egyik kezében ecsetet, a másikban palettát tartson. Öltözéke földig érő, színjátszó hosszú lepel legyen.

Lábaihoz a festészet néhány eszközét helyezhetjük, így mutatván, hogy a festészet olyan nemes gyakorlat, amely nem végezhető az intellektus nagy munkálkodása nélkül. Hiszen ennek munkálkodása termi meg és teszi értékessé mindenfajta hivatás gyümölcsét; s a szinte véletlenségből készített művekért, bármilyen tökéletesek legyenek is, éppúgy nem illeti dicséret szerzőjüket, mintha azok nem is az övéi lennének.

Ezt a képmást igen szépnek festjük. Szépsége pedig nyilvánvalóan nemességére utal, minthogy mind az egyik, mind a másik tökéletességet jelent, s mind az egyik, mind a másik méltó az uralkodásra. Homéros mondása szerint mindkettő tetszik, örömet szerez, lelkesít és szerelemre lobbant. Különbségük csupán annyi, hogy az egyik, amelyik testi, az érzékekhez szól, míg a másik, amelyik megérthető, az intellektushoz. Sőt nem is csak hasonlóak, hanem számos filozófus egyazon dolognak tartja a kettőt. Hiszen közönséges vélemény szerint a test szép vonásai többnyire a lélek szép tulajdonságaira utalnak, s ahol szépség van, ott nemesség is lakozik.

Haját azért festjük sűrű feketének, mert a jó festő örökösen a természet és a művészet utánzásán gondolkodik, amelyek a perspektívát és a látás tárgyait szolgáltatják számára. Minthogy pedig folytonosan a természet látható tulajdonságain jártatja fantáziáját, sok gondot és melankóliát szerez magának, amelyek, mint az orvosok mondják, kiégetik őt, s ez sok más egyéb mellett ezt a sajátos tulajdonságot is eredményezi az emberben.

Haja bozontos és égnek meredő, s egyes helyeken göndör, mintha csak nemtörődömségből hagyná így nőni. A haj ugyanis úgy ered a fejen kívül, ahogyan

[1] Hésiodos, *Opera et dies* 411. (IWI). Ripa latin fordításban idézi.
[2] Valeriano, *Hieroglyphica* 28. *Asinus. Ignarus hominumque locorumque.*
[3] Valeriano, *Hieroglyphica* 28. *De testudine. Segnities.*

odabenn támadnak a gondolatok és a képzelet szüleményei, amelyek a spekuláció és az anyagi alkotások eszközéül szolgálnak.

Ívelt szemöldöke csodálkozást fejez ki. A festő ugyanis, hogy művészetét előmozdítsa, valóban annyira elmélyül a legkisebb dolgok vizsgálatában is, hogy igen könnyen talál okot a csodálkozásra és a melankóliára.

Bekötött szája annak jele, hogy semmi sincs hasznosabb, mint a csönd és a magány. Ezért zárkóznak a festők rejtekükbe, nem pedig azért, mintha félnének a tökéletlen munkájuk miatti szemrehányásoktól, ahogyan azt közönségesen tartják.

Nyakában aranyláncot visel, rajta álarccal, ami azt mutatja, hogy az utánzás elválaszthatatlanul összefügg a festészettel.

A lánc szemei a dolgok egymással való illeszkedését és összekapcsolódását mutatják, mert mint Cicero írja Retorikájában, nem mesterétől tanul minden dolgot a festő, hanem egy valamiből kiindulva sok másra is ráébred a dolgok kapcsolódása, illeszkedése, hasonlósága és összeláncoltsága révén.

Az arany tulajdonságai azt mutatják, hogy ha a festészetet nem a nemesség tartja fenn, könnyen elvész. Az álarc pedig a festészethez illő utánzásra utal.

A régiek az olyan beszédet nevezték utánzásnak, amelyet, még ha költötték is, valamilyen létező igazság vezérfonalán költöttek. Azokat a költőket pedig, akik az ilyennek híján voltak, nem is tekintették költőknek: s ugyanígy nem tekinthető festőnek sem az, aki ennek híján van. A mondás, helyesen, azt tartja, hogy a költészet a festészetben hallgat, s a festészet a költészetben érvel. Ezek különböznek utánzásuk módjában, amennyiben ellentétes irányban haladnak. A látható tulajdonságok ugyanis, amelyeket a költő a tárgy értelemmel felfogható tulajdonságai révén állít szinte az intellektus szeme elé, kiindulási pontjául szolgálnak a festőnek, s ezek révén éri el, hogy az elme felfogja a jelképezett dolgokat. S az egyikből és a másikból nyerhető kétfajta gyönyörűség csupán annyiban különbözik egymástól, hogy az egyik művészete erejével s szinte a természet rászedésével az érzékek révén nyújt megértést, a másik pedig az intellektuson keresztül ad érzékelést. A festészetnek tehát valószerű dolgokat kell utánoznia, s erre utal a maszk, amely az emberi arc képmása.

Sokszínű öltözéke azt mutatja, hogy a változatosság különösen nagy gyönyörűséget okoz. Eltakart lábai pedig arra utalnak, hogy az arányokat, a festészet alapjait, amelyeket még azelőtt kell a *disegno* segítségével felépíteni, mielőtt a színekhez nyúlnánk, az elkészült műnek el kell rejtenie. Amiként ugyanis nagy művészetnek tartják, ha a szónok képes azt színlelni, hogy minden mesterség nélkül beszél, úgy a festők között is az az egyetlen dicséret, amelyikre az erényes hírnévre áhítozó festő vágyik, ha valaki úgy tud festeni, hogy a mesterségbeli fogások ne tűnjenek fel, csupán a legértőbb szemek számára.

KÖLTÉSZET

(POESIA)

Szép ifjú lány, égszínkék ruhában, amelyen számos csillag látszik. Fején babérkoszorút viseljen. Látsszanak tejjel telt emlői, s arca ragyogó és elgondolkodó legyen. Körülötte három szárnyas gyermek repkedjen, akik közül az egyik lírát és pengetőt, a másik nádsípot, a harmadik pedig trombitát nyújtson neki. Ha pedig

nem akarjuk ábrázolni a három gyermeket, hogy túlságosan zsúfolttá ne tegyük a képet, a mondott hangszereket melléje is helyezhetjük.

A költészet, mint Platón mondja, nem egyéb, mint olyan isteni dolgok kifejezése, amelyeket égi indulat vagy kegyelem ébreszt az elmében.

Fiatalnak és szépnek festjük, mert minden embert, bármilyen nyers legyen is, megszelídít édességével és magához vonz erejével.

Babérral koronázzuk, amely szüntelenül zöldell s nem fél az ég villámainak erejétől, mert hasonlóképpen a költészet is halhatatlanná teszi az embereket, s megvédi őket a mindent feledésbe taszító idő csapásaitól.

Csillagokkal borított ruhája isteni voltát jelenti, minthogy a költőket égi eredettel ruházták fel.

Tejjel telt keblei *concettó*inak és invencióinak termékenységét mutatják, amelyeket a költészet lelkének nevezhetünk.

Arca elgondolkodó és ragyogó, mert a költő lelkét mindig betöltik az indulathoz hasonló sebes mozgások.

A három gyermek a költészet három legfőbb módja, azaz a pásztori, a lírikus és a heroikus költészet, amelyek elsősorban a természetes hajlamoktól függenek. Ezért mondják közönségesen, hogy költővé születni, szónokká pedig válni kell.

Végtelenül sok dolgot írhatnánk még a költészetről, anélkül hogy eltávolodnánk tárgyunktól; ám az Itália akadémiáin és iskoláin folytatott sok gyakorlat következtében immár minden kiváló tehetség oly sokat tud e tárgyról, hogy még többet írni róla annyit tenne, mint gyertyát tartani a Napnak. Hadd hozzam erre tanúnak az Academia degli Insensatit, amely hazámban, Perugiában fényeskedik immár sok éve, nagy dicsőséget szerezvén magának nem csupán városában, de Itáliában, sőt az egész világon az általa táplált számos nemes tehetség érdemei révén; s amiképpen ezek együttesen nemessé teszik őt, úgy ő is külön-külön híressé teszi amazokat.

Költészet

(Poesia)

Égszínű ruhába öltözött nő, aki egyik kezében lírát, a másikban pengetőt tart. Fejét babérkoszorú díszítse, s lábánál hattyú legyen.

Azért öltözik égszínű ruhába, mert az eget görögül Uranosnak mondják, s a múzsa, aki szellemét kölcsönzi a költészetnek, az Urania nevet viseli. Másfelől pedig valamennyi költő tanúsítja, hogy nem lehet kiváló az ember eme művészetben, ha maga az ég nem ruházta fel különleges tehetséggel. Ezért tartják úgy, mint már mondtuk, hogy a költők az égből erednek.

A lírát azért fogja kezében, mert a költészet harmóniája nagyrészt a harmonikusan összecsengő hangokból táplálkozik. A régiek közül különösen azok használták e hangszert, akik alacsony dolgokról énekeltek: ezért a líráról kapták elnevezésüket a lírai költők.

Babérkoszorúja azt mutatja, hogy míg minden más foglalkozás valamiféle haszonra törekszik, a költők szándéka nem egyéb, mint hogy hírnévre tegyenek szert. A babér legcsodálatosabb tulajdonsága ugyanis az, hogy leveleit örökösen frissnek tartja meg, ugyanúgy, amint emezek akarják fenntartani tulajdon nevüket.

A hattyúnak egyre szebbé válik a hangja, ahogy megöregedvén egyre gyengédebbé lesz a torka.[1] Ugyanígy a költők is az évek során egyre tökéletesebbre csiszolják művészetüket, mint a colonosi Oedipusról és másokról mondják.

Költészet

(Poesia)

Nő, fején szárnyakkal és babérkoszorúval. Baljában könyvet tartson, jobbjában pedig ugyancsak babérból készült jogart.

Szárnyai az intellektus gyorsaságát és erejét mutatják, a babér pedig az imént mondottak mellett még fáradságot és szorgalmat is, mivel sok keserűséget tartalmaz leveleiben. Éppígy a művet is csak nagy fáradság árán lehet olyan tökéletessé tenni, hogy dicséretet és dicsőséget hozzon szerzőjének.

[1] Platón, *Phaidón* 35. 84e–85a; ugyanígy Hórapollón, *Hieroglyphica* 2.39. és Artemidóros, *Oneirocritica* 2.20. Ripa forrása Valeriano, *Hieroglyphica* 23. *De cygno. Poeta* és *Senex musicus*.

Költészet

(Poesia)

Általános szokás szerint meztelen Apollónak is festhetjük, jobbjában babérkoszorúval, amellyel valakit megkoronázni lássék. Baljában lírát és pengetőt tartson.

LÍRAI KÖLTÉSZET

(POEMA LIRICO)

Fiatal nő, baljában lírával, jobbjában pengetővel. Kecses, szorosan testhez simuló és sokszínű ruhát viseljen, így jelezvén, hogy egyazon dolog alatt sok egyéb dolgot is rejt; s kezében írásszalagot tartson ama mottóval: *Brevi complector singula cantu* [Egyetlen rövid énekben foglalom össze].

HEROIKUS KÖLTÉSZET

(POEMA EROICO)

Királyi fenségű férfi, pompás és méltóságteljes öltözékben, fején babérkoszorúval, jobbjában pedig trombitával és azzal a mottóval: *Non nisi grandia canto* [Csakis nagy dolgokról énekelek].

PÁSZTORI KÖLTÉSZET

(POEMA PASTORALE)

Egyszerű és természetes szépségű ifjú, kezében zsinegre kötött sarujával, jól láthatóan meztelen lábbal, fölötte eme szavakkal: *Pastorum carmina ludo* [Pásztorok dalait játszom].

SZATIRIKUS KÖLTÉSZET

(POEMA SATIRICO)

Meztelen férfi, vidám, buja és merész arccal, vibráló nyelvvel, kezében thyrsusszal s azzal a mottóval: *Irridens cuspide figo* [Nevetve hegyére tűzöm].

Szegénység

(Pouertà)

Cigány módra öltözött nő, kifordult nyakkal, amint alamizsnát kéreget. Fején a barázdabillegetőnek nevezett madarat tartsa.

Valeriano elbeszélése szerint amikor az egyiptomiak végső szegénységre jutott embert akartak jegyezni, ezt a madarat festették. Ez ugyanis, mint Aelianus mondja, olyan erőtlen állat, hogy még fészket sem tud építeni, s ezért mások fészkébe rakja tojását.[1]

A szegénységet azért ábrázoljuk cigányasszony formájában, mert nincs ennél nyomorúságosabb nemzetség egy sem: hiszen sem vagyona, sem nemessége, sem

[1] Valeriano, *Hieroglyphica* 26. *De cinclo. Pauperrimus.* Forrása, akire utal is, Aelianus, *De natura animalium* 12.9. Vö. Erasmus, *Adagia* 2.2.78. (Cinclus). Valeriano ezt követő címszavában *(De cinclo. Cingani)* a barázdabillegetőt a cigányok jelképének mondja.

ízlése nincsen, de még reménye se semmiféle dologra, ami legalább egy kicsike részével megajándékozhatná ama boldogságnak, amely a civilizált élet célja.

SZEGÉNYSÉG
(POVERTA)

Meztelen, ösztövér nő, aki összekötözött kezekkel és lábakkal ül egy meredek sziklán, s azon fáradozik, hogy kötelékeit fogaival marcangolja szét, miközben jobb vállát tetű gyötri. Haja ziláltan, szanaszét áll.

Nem azt a szegénységet festjük így, amelyet Aristophanés a Plutosban a fényűzés nélküli tisztes megélhetéssel azonosít,[1] hanem azok szegénységét, akiknek nincs miből megélniük. Ezért festjük meztelennek és ösztövérnek, boglyas hajjal s a sziklához kötözött kezekkel és lábakkal: mert a szegény ember híján van sokféle tevékenység lehetőségének, amelyekkel tulajdon jó hírét gyarapíthatná. Ezért mondta Nazianzosi Szent Gergely, hogy a szegénység olyan utazás, amely elállja sok más utazás és sokféle cselekvés útját.

Kötelékeinek csomóit a fogával igyekszik megoldani, mert amint közönségesen mondják, a szegénység iparkodóvá és találékonnyá teszi az embert. Ezért mondta Theokritos Diophantésnek, hogy egyedül a szegénység ösztönzi a mesterségeket. Ezt az ösztönzést jegyezzük azzal a kicsiny állattal, amelyet a mi nyelvünkön tetűnek neveznek.

Szegénység
(Pouertà)

Sápadt és dühödt nő fekete ruhában, amilyennek Aristophanés leírja Plutos című komédiájában.[2]

Sápadtnak azért festjük, mert ahol szegénység van, ott ínsége van az élethez szükséges dolgoknak; s ahonnét ezek eltűnnek, onnan magukkal viszik az arcszínt és a szellemet is.

Dühödtnek vagy őrjöngőnek festjük, mert a szegény ember minden szavát és cselekedetét bolondságnak szokás tartani, s nem hisznek neki jobban, mint akármely bolondnak.

Fekete színe, amely a halál és a szerencsétlenség hírnöke, azt adja értésünkre, hogy a szegénység utálatos, nehéz, gyászos és nyomorúságos dolog.

SZEGÉNYSÉG, DONI SZERINT
(POVERTA' DEL DONI)

Nő, aki száraz faágakon hever. Testét alig néhány tépett rongy takarja.[3]

A száraz ágak annak szánandó állapotát mutatják, aki szegénységben él. Az ilyen ugyanis önmagától nem teremhet gyümölcsöt, csakis az elégés révén, azaz ha min-

[1] Aristophanés, *Plutos* 28.
[2] Aristophanés, *Plutos* 412. Ripa forrása Baldini, *Mascherata* 1565, 14. (Povertà), aki Boccaccio, *Genealogia* 1.23.-ra hivatkozik.
[3] Doni, *Pitture* 1564, 8v.

den szükségében mások munkájára és szeszélyére bízza magát. Ezért aztán a köztársaság minden nehézsége, a királyság minden baja, a város minden nyomorúsága elsőként tüstént a szegényeket sújtja, életük igen nagy kockázatára. Ezért mondja Vergilius a Georgica első énekében: *Rettenetes szükség sürget nyomorunkban.*[1]

SZEGÉNYSÉG

(POVERTA')

Valamely szép tehetségű emberben.

Hitvány ruhába öltözött nő. Jobb karja egy földön fekvő nagy kőhöz legyen láncolva, balját pedig a csuklójára tapadó két szárny emelje magasba.

[1] Vergilius, *Georgica* 1.146.

A szegénység ama dolgok hiánya, amelyekre az embernek szüksége volna élete fenntartásához és az erények eléréséhez.

Bal kezén a két szárny olyan tehetséges, de szegény emberek vágyait jelenti, akik az erényekre törekszenek, ám eközben tulajdon ínségüktől elnyomva alantas állapotban, a köznép között tengődve kell tölteniük életüket. E figura invenciójának dicsőségét pedig a görögöknek tulajdonítják.[1]

LELKI SZEGÉNYSÉG
(POVERTA' DI SPIRITO)

Lásd az Első boldogságnál *(Prima beatitudine).*

MEGBOCSÁTÁS
(PERDONO)

Férfi, aki sebzett kebellel áll, s tekintetét az ég felé emeli. Jobbjában meztelen kardot tart földbe szúrt heggyel, s lássék, hogy nagy erővel igyekszik eltörni azt.

Sebesült keble a megbocsátásra váró sérelmeket jelenti. Hogy eltöri kardját, az pedig arra utal, hogy a megbocsátásban elvetjük mind szándékát, mind pedig lehetőségét annak, hogy bármilyen módon is bosszút álljunk.

Az ég felé fordított tekintete azt jelzi, hogy a megbocsátás Urunkra hagyatkozik, aki azt mondja: *bocsássatok meg, és nektek is megbocsáttatik,*[2] vagy másutt: *enyém a megtorlás, és enyém a jutalmazás.*[3]

POLITIKA
(POLITICA)

Nő, jobbjában páros mérleggel. A politika ugyanis olyan módon igazgatja a közösség állapotát, hogy annak egyik tagja a másikát felemelje, s fenntartsa mindama boldogságban, amelyre gyengeségünk és gyarló természetünk eme nyomorúságok között egyáltalán képes.

KÖNYÖRGÉS
(PREGHIERE)

Két ráncos, szomorú, melankolikus, sánta és kancsal vénasszony, kék színű viseletben: ilyennek festi le a könyörgést Homéros.[4]

[1] Ugyanígy ábrázolja és írja le – noha férfi alakjában – Alciato, *Emblemata* 121. (Paupertatem summis ingeniis obesse, ne provehantur).

[2] Lk 6,37.

[3] 5Móz 32,35; vö. Róm 12,19 és Zsid 10,30.

[4] Homéros, *Ilias* 9.502. A címszó Cartari, *Imagini* 1. (1571, 46.) Homéros-kommentárjának szó szerinti átvétele és kibővítése. Ugyanezt Baldini, *Mascherata* 1565, 124. (Preghiere) is átveszi Cartaritól.

Sántának talán azért festik őket, mert aki könyörög, gyakran térdre veti magát; vagy talán azért, mert az ember kétkedő lélekkel fog a könyörgéshez, nem lévén bizonyos felőle, hogy elnyeri-e azt, amiért könyörög.

Arcuk azért bús kinézetű, mert a könyörgés mindig nélkülözésre utal, azaz olyan dolgokban való szűkölködésre, amelyekkel a könyörgő nem bír; vagy pedig épp ellenkezőleg arra, hogy igen szívesen birtokolja őket, és ezért fél elvesztésüktől. A nélkülözés pedig, noha a város tökéletesedésének előmozdítója, mint Aristotelés írja az Etika 5. könyvében, ugyanakkor az ínségnek, a nyomorúságnak és a fogyatkozásnak is jele az egyes emberben, mint ugyanő írja a Fizika 1. könyvében. Ezért kell soványnak és szomorúnak festenünk ezt a figurát.

Kancsalnak azért ábrázoljuk, mert a kétféle tekintet különbségével kétféle intellektus különbségére utalunk. Annak vélekedése ugyanis, aki könyörög valakihez, többnyire igen eltér amazétól, akihez könyörögnek.

Kék színű öltözéke azt mutatja, hogy a könyörgésnek az ég színét kell öltenie. Nem szabad tehát köntörfalazva és álságosan előadni, légből kapott és felcicomázott ürügyekre hivatkozva, hanem csakis tisztán, világosan és valódi okból: mert így éri el az ember, amit akar és kíván.

KÖNYÖRGÉS ISTENHEZ

(PREGHIERA A DIO)

Térdelő nő, aki két kezét összekulcsolja, fejét az ég felé emeli, s szájából láng tör elő.

Ez a figura igen hasonlít a fohászkodáshoz és az imádsághoz,[1] mivel tárgya ugyanaz, és célja is nagyon hasonló azokéhoz.

Térdelő tartása és összekulcsolt kezei a könyörgő ember külső tartását mutatják; az ég felé fordított arca és a láng pedig elméjének és szívének belső indulatait.

DÍJ

(PREMIO)

Férfi fehér ruhában, rajta aranyszínű lepellel. Jobbjában pálmaágat és tölgygallyat tartson, baljában pedig koszorúkat és virágfüzéreket.

A díjaknak két fő eleme van, mégpedig a tisztesség és a haszon. Ezért adjuk kezébe a tölgyágat és a pálmát, az egyikkel a hasznot, a másikkal a dicsőséget jelképezvén.

Arany lepellel födött fehér ruhája az erénytől kísért igazságot mutatja: hiszen nem nevezhetjük díjnak azokat a javakat, amelyeket érdemtelenek nyernek el.

ELŐRELÁTÁS

(PREVIDENZA)

Kétfejű nő sárga ruhában. Jobbjában mókust tartson, baljában pedig körzőt.

Sárga öltözéke a bölcsességet jelenti, amely nélkül nincs előrelátás.

[1] Vö. Fohászkodás *(Invocatione)* és Imádság *(Oratione)*.

A mókusról Plinius írja 8. könyve 38. fejezetében, hogy az előrelátást jelképezi, mert a természettől nyert egyéb adományai mellett még arra is képes, hogy a szabadban megpihenvén tulajdon farkával takarja be magát. Így védekezik a nap heve, a szél ereje és az eső ellen; természetes ösztönénél fogva ugyanis előre látja az idő változását.[1]

Két feje arra utal, hogy az eljövendő dolgok előrelátásához igen hasznos a múltbeliek ismerete.[2] Azt is látjuk, hogy a sok tapasztalat nagy okosságot érlel meg az emberekben, s az okos ember igen könnyen látja előre a dolgokat: mert az előrelátás és az előre gondoskodás *[prevedere & provedere]* egyaránt az okosság velejárói. Ezért tartják hasznosnak az emberi életben a különféle időkben megesett

[1] Plinius, *Naturalis historia* 8.138.

[2] Cartari, *Imagini* 1. (1571, 50.) mondja ezt Janusról beszélve; forrása Macrobius, *Saturnalia* 1.7.20. Lásd ugyanezt a Gondviselés *(Providenza)* és Okosság *(Prudenza)* címszavaknál is.

számos história és sok történet ismeretét. Ezek ugyanis olyan okosságot teremnek bennünk, amelynek révén az eljövendő dolgokat is megítélhetjük. E cél híján ama történetek ismerete merő érdekesség és puszta időtöltés lenne csupán.

A körző azt mutatja, hogy a dolgok előre látásához gondosan, bölcs ítélettel és alapos elmével kell felmérnünk a dolgok minőségét, rendjét, elrendezését, idejét és minden egyéb velejáróját.

TÉKOZLÁS
(PRODIGALITA')

Elfátyolozott szemű nevető nő, aki mindkét kezével bőségszarut tart, s ebből aranyat és más nagy értékű drágaságokat szór.

Tékozlók azok, akik az értelem irányítása nélkül ajándékozzák és költik vagyonukat és pénzüket. Ezért kötjük be ennek a figurának a szemét, minthogy helyes ítélet nélkül osztogatja javait olyanoknak, akik nem érdemlik meg, s nem olyanok-

nak, akik méltók volnának rá. Mert kárhozatos dolog, ha valaki nem tudja magát mérsékelni tulajdon vagyonának és gazdagságának adományozásában, ami pedig a jó és boldog élet tükre és eszköze lehetne.

Tékozlás

(Prodigalità)

Gazdagon öltözött buja nő, drágaságokkal teli szép fejdísszel, lágy fürtökkel, amilyennek Dante leírja. Oldalán két nagy erszényt hordozzon, amelyekből a pénz nagy részét szanaszét szórja.

Két hárpiát is ábrázoljunk mellette, amelyek titokban lopkodnak a pénzből. Így tanúsítjuk, hogy akik körülveszik a tékozlót, mialatt az szétszórja tulajdon vagyonát, szemtől szembe derűs arcot és nagy tiszteletet mutatnak, amit a hárpiák női arca jelez. Magukban azonban megvetik őt mint olyan embert, aki önmagát gyengíti, s így gondolkodásuk e szörny testének másik, rút és büdös részéhez hasonlít.

ÍGÉRET

(PROMISSIONE)

Nő, aki jobb karját egyenesen kinyújtja, balját pedig keblén tartja.

Kinyújtott karja annak jele, hogy valamit megígér. Keblére helyezett baljával pedig eskü által tesz hitet valakinek szava megtartásáról: ez ugyanis főként keblétől és szívétől függ az embernek.

FÜRGESÉG

(PRONTEZZA)

Meztelen és szárnyas nő, jobbjában lánggal, baljában mókussal.

Azért festjük meztelennek, mert semmi sem gátolja cselekvésében; szárnyasnak pedig gyorsasága és sebessége miatt, amelyek a fürgeség jelei.

A kezében tartott tűz az eleven tehetség jele, ami a fürge természetű cselekvésben megnyilvánul. Hiszen az emberek között is annál fürgébb egyik a másikánál, amennyivel inkább részesedik ebből az elemből.

A mókust azért festjük ide, mert igen gyors állat.

GONDOSKODÁS A TERMÉSRŐL

(PROVIDENZA DELL'ANNONA)

Alexander Severus érmén.

Nő, aki jobbjában gabonakévét tart, baljában pedig bőségszarut. A földön ugyancsak kalászokkal teli edény álljon.

Ez a figura hasonló a bőségéhez, amelyet művünk elején leírtunk,[1] ezért nem szükséges itt hosszan fejtegetnünk. Elég annyit mondanunk róla, hogy olyan, az okosságból fakadó erény ez, amely a magunk vagy a mások életéhez szükséges

[1] Vö. Bőség *(Abondanza)*.

dolgokról való gondoskodásban áll. Ezért tulajdonítják dicsőségét Istennek is, aki hiánytalanul gondoskodik valamennyi szükségünkről.

Gondviselés

(Prouidenza)

Nő, Janushoz hasonlóan két fejjel. Egyik fejét búzakalászokból, a másikat termő szőlőből font koszorú díszítse. Egyik kezében két kulcsot tartson, a másikban kormánylapátot.

Senki sem viselhet gondot dolgaira az elmúlt és az eljövendő dolgok ismerete nélkül. Helyesen festjük tehát e figurát két arccal, amint annak az előrelátás fentebb leírt figurájánál már okát adtuk.[1]

A kulcsok azt mutatják, hogy a tökéletességhez nem elég a dolgokról gondoskodni, de erényesen is kell cselekednünk. A kulcsok ezért mindama dolgokat jelentik, amelyeket eszközeinkként használunk a földi cselekvésekben, és amelyek megnyitják előttünk az emberi élet nehézségei alkotta labirintusokat.

A kormánylapát azt mutatja, hogy a tengeren is sok gondoskodásra van szükség a gazdagság és hírnév elnyeréséhez, sőt gyakran tulajdon életünk megmentéséhez is. Továbbá a gondviselés irányítja a mi kormánylapátunkat is, reményt adván életünknek, amelyet mint nyílt tengeren úszó hajót a szerencse szelei hánynak kényükre-kedvükre.

GONDVISELÉS

(PROVIDENZA)

Probus érmén.

Probus érmén a gondviselést stólát viselő nő jegyzi, aki jobbjában jogart, baljában bőségszarut, lábainál pedig glóbuszt tart. Azt mutatja ez, hogy a gondviselés főként a tisztségviselők kötelessége.

GONDVISELÉS

(PROVIDENZA)

Maximinus érmén.

Nő, aki jobbjában búzakévét, baljában pedig gerelyt tart. Ez, noha más eszközökkel, ugyanazt jelenti, mint amit fentebb mondtunk.

Gondviselés

(Prouidenza)

Titus érmén nőt látunk kormánylapáttal és glóbusszal, Florianusén pedig glóbusszal és gerellyel.

[1] Lásd Előrelátás *(Previdenza)*.

Gondviselés

(Prouidenza)

Nő, aki mindkét kezét az ég felé emeli, s kezeivel szinte megérint egy csillagot, fölötte a *Providentia Deorum* felirattal. Erizzo szerint ez Aelius Pertinax érme volt.

A köznép gondviselése, úgy tetszik, egyenesen a fejedelmektől származik, a fejedelmeké pedig egyenesen Istentől,[1] minden javak adományozójától és minden dolgok ismerőjétől, ahogyan az apostol mondja: *Minden alkalmasságunk Istentől való.*[2] Ha Ő nem visel gondot a nekünk szükséges dolgokra, keveset vagy semmit sem ér a mi gondoskodásunk; mert olyan ez, mint a zsenge gyermekek kívánsága a járásra, akik hamar elesnek, ha a dajka erővel meg nem tartja őket.

Gondviselés

(Prouidenza)

Balbinus érmén egy nőt látunk, aki baljában bőségszarut, jobbjában kulcsot tart, lábánál pedig a világot. Felirata: *Providentia Deorum & S. C.*

OKOSSÁG

(PRVDENZA)

Nő, Janushoz hasonlóan két arccal, amint egy tükörben szemléli magát. Karjára kígyó tekeredik.

Két arca azt jelenti, hogy az okosság, amely minden dolog igaz és biztos ismeretében áll, s amely meghatározza, mit kell tennünk, az elmúlt és eljövendő dolgok együttes mérlegeléséből származik.[3]

Ez a kiváló erény rendkívül nagy jelentőségű, mivel ennek révén emlékezünk az elmúlt dologra, rendezzük el a jelenbelieket és látjuk előre az eljövendőket. Ezért aki ennek híján van, nem tudja sem visszaszerezni, amit elveszített, sem megőrizni, amit birtokol, sem elnyerni, amire vágyik.

Hogy tükörben szemléli magát, az önmaga ismeretét jelenti. Hiszen senki nem uralhatja saját cselekvését, ha nem ismeri tulajdon hibáit.

A kígyó, amikor rátámadnak, egész testével ellene áll az ütéseknek, és teste gyűrűivel fejét védi. Így adja értésünkre, hogy erényünk érdekében, amely szinte fejünk és legtökéletesebb részünk, inkább kell kitennünk a forgandó szerencse csapásainak valamennyi más dolgunkat, bármilyen drágák legyenek is azok. Ebben áll az igazi okosság, és ezért mondja a Szentírás: *Legyetek okosak, mint a kígyók.*[4]

[1] Az 1603-as kiadásból a fejedelmekről szóló sor értelemzavaró módon kimaradt, de a következő kiadások közlik.

[2] 2Kor 3,5.

[3] Cartari, *Imagini* 1. (1571, 50.). Forrása Macrobius, *Saturnalia* 1.7.20. A kígyó is származhat Cartari fenti Janus-képéről, noha ő más magyarázatát adja. Lásd ugyanezt az Előrelátás *(Previdenza)* címszónál is.

[4] Mt 10,16. Lásd ezt a Bíró *(Giudice)* címszónál is.

Okosság
(Prudenza)

Nő aranyos sisakban, amelyet eperfa leveleiből font koszorú ékesít. Két arca legyen, mint azt fentebb elmondtuk. Jobbjában nyilat tartson, amely köré a latinok által *echneis*nek, avagy *remorá*nak, azaz gályatartónak nevezett hal tekeredik. Erről Plinius írja, hogy a hajóra tapadva meg tudja azt állítani erejével,[1] s ezért itt a késlekedést jelképezzük vele. Baljában tükröt tartson, amelyben önmagát szemléli. Lábaihoz kérődző szarvast fessünk.

Az okosság Aristotelés szerint olyan aktív tulajdonság, amely a lehetséges dolgokról való helyes gondolkodásban áll; célja a jó követése és a rossz kerülése s

[1] Plinius, *Naturalis historia* 32.2. Vö. Aelianus, *De natura animalium* 1.36. és 2.17. Ugyanígy mondja Valeriano, *Hieroglyphica* 30. *De remora. Impedimentum*, aki a kétféle elnevezésre és az epigrammaszerzőkre is utal.

ezáltal a boldog élet elnyerése. Boldog életen pedig azt kell értenünk, ami a jelen élet zarándokútja végén vár bennünket, s amire valamennyi teológus és a filozófusok egy része szerint a léleknek a testtel való újbóli egyesülésekor jutunk el.

Mindkét célra okossággal törekedhetünk, és kell is törekednünk, amint azt Krisztus Urunk az evangéliumban megmondotta: *Okosabbak e világnak fiai a világosság fiainál.*[1] Az okosság különbözteti meg a cselekvések mivoltát, és rendezi el őket a különféle céloknak megfelelően. Ebben áll a civilizált élet boldogsága, amellyel ha rendezett módon élünk, mintegy lépcsőn jutunk fel végül rajta a mennyekben számunkra készített boldogsághoz. A boldogságot pedig ki-ki jobban vagy kevésbé ismerheti meg, a természet vagy a kegyelem kisebb vagy nagyobb mértékű adományainak megfelelően.

Két arcának magyarázatára elegendő, amit fentebb előadtunk.

Fején az aranyos sisak az okos, megfontolt s bölcs tanácsokkal felfegyverzett ember tehetségét tanúsítja. Az ilyen ember ugyanis biztonsággal védekezik minden ellen, ami ártására tör, s fényeskedik minden szép és méltó cselekedetében, amit csak véghezvisz.

A sisakját ékesítő, eperfalombból font koszorú azt mutatja, hogy a bölcs és okos ember nem kapkodja el a dolgokat, hanem mindent megfontolt ítélettel végez. Erről mondja Alciato:

A bölcs eperfa nem zöldell levéllel
amíg a tél el nincs végképp temetve:
ügyét a bölcs ember sem elsietve,
de rendben végzi, illő tisztességgel.[2]

A nyílra tekeredő hal ugyanezt jelzi; ám ugyanakkor arra is figyelmeztet, hogy nem szabad túlságosan késedelmesnek lennünk a megismert jóhoz való alkalmazkodásunkban. Alciato is megírja ezt, s nem gondolom, hogy verse ne lenne tárgyunkhoz illő:

Hogy bölcsen kell eljárni, s megfontolva,
beszédben lassan, ámde tettre készen,
e hal mutatja itt e nyílra fonva,
mely gályát is megállít bármi szélben,
míg száll a nyíl s a dárda messze dobva.
Ez vakmerőségben, az tespedésben
bünös; hibázol késve és sietve.
A bölcs a szép középutat kövesse.[3]

A tükör azt bizonyítja, hogy az okosság nem irányíthatja a cselekvést, ha nem ismeri tulajdon hibáit, és nem javít rajtuk. Ezt akarta mondani Sókratés is, arra buzdítván tanítványait, hogy minden reggel nézzék meg magukat a tükörben.

[1] Lk 16,8.
[2] Alciato, *Emblemata* 210. (Morus). Ripa olasz versfordításban idézi.
[3] Alciato, *Emblemata* 20. (Maturandum). Ripa ezt is olasz versfordításban idézi.

A mondott formában ábrázolt szarvas ugyanazt mutatja, amit a lándzsa és a hal. Amilyen sebesen röpítik ugyanis hosszú és rátermett lábai futás közben, éppannyira késlelteti szarvának nagy súlya s annak veszélye, hogy fennakad vele a lombok között és a bozótban. Tárgyunkhoz illő az állat kérődzése is, ami a döntést és a helyes gondolatokat szokta megelőzni. Nem tudom megállni, hogy e tárgyról szólva ide ne másoljam a nemes Giovanni Buondelmonte úr szonettjét, amely ekképpen hangzik:

Ritka, nemes erény, ki minden másnál
inkább vezérelsz minket dicsőségre,
te földi éltünk támasza és éke,
ki jót úgy nem tössz, hogy jobbat ne várnál,

időt, helyet ki józan értelemmel
átgondolsz tisztán, mérlegelsz, kiszámolsz,
a múltat ismered, messze világolsz
jövőbe, s tisztában vagy a jelennel,

szép megfontoltság, ki minden embernek
utat mutatsz és ingyen adsz tanácsot,
hogy kárhozattól és bűntől megvédjen,

drága Okosság, legfőbb Jupiternek
kedves leánya, messze fénylő lángod
egy szikrája is nappalt gyújt elmémben.

Okosság

(Prudenza)

Nő, aki baljában koponyát, jobbjában pedig kígyót tart.

A koponya azt mutatja, hogy az okosság megszerzéséhez nagyon hasznos, ha a dolgok végét és kimenetelét tekintjük. S minthogy az okosság nagyrészt a filozófia velejárója, márpedig a filozófia a legjobb filozófusok szerint nem más, mint a halálról való örökös elmélkedés, ezért az okosság elnyeréséhez vezető igazi út tulajdon nyomorúságunk megfontolása.

A kígyó magyarázatához legyen elegendő annyi, amennyit elmondottunk.

Prófétálás

(Profetia)

Ahogyan Urunk vatikáni könyvtárának egyik falán megfestve látjuk.

Nő, elfátyolozott arccal, jobbjában meztelen karddal és trombitával. Bal kezével egy láncot ragad meg, amely a bal oldalán látható napról függ alá. A figura feje fölött galamb van.

PERSPEKTÍVA

(PROSPETTIVA)

Szép és bájos külsejű nő, nyakán aranyláncal, amelyen egy emberi szem függ. Jobbjában körzőt, vonalzót, derékszöget, függőónt és tükröt tartson, baljában pedig két könyvet *Ptolomei* és *Vitellionis* felirattal. Ruhája alul sötét színű legyen, s felfelé egyre világosabb, úgyhogy legfelül már egészen világosnak látsszék.

A görögök a perspektívának a látásról az ὀπτική nevet adták. Igen nemes tudomány ez, amely a matematika és a fizika bizonyításain alapul, s elveit a fény és a látóképesség természetéből és tulajdonságaiból vezeti le; márpedig az emberi élet és a mindenség valamennyi dolga között ezeknél nincs sem kiválóbb, sem csodálatosabb.

A perspektíva, mint mondtuk, gyönyörűséges és vidám dolog, ezért ábrázoljuk szép és bájos külsejűnek.

Nyakában azért visel szemet, mert a látásról nyeri elnevezését, minthogy teljesen a látható dolgokon és a látáson alapszik.

Az eszközök mibenlétét és cselekvését mutatják.

A tükörben a valódi dolgok tükröződnek. Mivel pedig ez a tudomány a valódi és a visszavert fényt tanulmányozva csodálatos szépségeket alkot, ennek jeléül adjuk kezébe a tükröt.

Minthogy a tudományok a jeles emberek írásaiban találhatók fel, ezért két olyan szerző műveit adjuk a figura kezébe, akik kitűnően értekeztek róla, s általa váltak híressé. E két szerzővel így nyilvánvalóvá tesszük eme tudomány mibenlétét.

Ruhájának a sötétből a világosba hajló színei azt mutatják, hogy a perspektíva a fény világosságával és az árnyék homályosságával dolgozik, bizonyos fokozatosság szerint, a távolságok és a tükröződések alapján. És valóban hálát kell adnunk Istennek, hogy az előző században nem hiányoztak, és a miénkben sem hiányoznak olyan férfiak, akik hírt szereztek a tudományok és a művészetek minden fajtájában, így a perspektíva mesterségében is. Közöttük említhetjük a borgóbeli Giovanni Alberti mestert is, akinek kiválóságát fennen hirdeti számos híres munkája, különösen a Festészetnek az az ábrázolása, amelyet az új vatikáni palota Clementinának nevezett termében alkotott Cherubino mesterrel együtt, aki nem csupán természet szerint, de eme művészetben való jártasságát tekintve is édestestvére őneki.

Perspektíva
(Prospettiua)

Nő, aki mindkét kezével egy perspektívarajzot tart. Lábánál derékszögek, körzők és e mesterséghez illő egyéb eszközök legyenek. Mivel pedig e figura ábrázolása során nemigen kell eltávolodnunk a valós dolgoktól, ezért nem is nagyon szükséges magyaráznunk ezek mibenlétét, lévén, hogy önmagukban is világossá teszik mindazt, amiről a fentiekben szó volt.

SZEMÉRMESSÉG
(PVDICITIA)

Fehérbe öltözött nő, aki jobbjában hermelint tart, s arcát elfátyolozza.

Minden vétek foltot ejt a lelken; ám a szó szoros értelmében csupán Venus dolgairól mondják, hogy beszennyezik és megszeplősítik az embert. Így a latinok is csak azt mondták *pollutus*nak, aki efféle gyönyörűségekben merült el. Aki pedig az ó törvény idején gyakran tévelygett ebben a vétekben, azt lepra sújtotta, a fertőzéshez való hasonlatossága miatt. S amikor Izrael népe az isteni törvény átvételére készült, még tulajdon feleségeiktől is meg kellett tartóztatniuk magukat három egész napig, a nekik mondottaknak megfelelően: Tiszták legyetek, amiként én is tiszta és makulátlan vagyok.

A hermelin annyira tiszta állat, hogy ha valamely helyen mocsokkal zárják körül, úgy, hogy nem jöhet ki onnét önmaga bepiszkítása nélkül, inkább választja a halált, semmint hogy tulajdon makulátlanságát elveszítse.

Elfátyolozott arca szerénységet és szemérmességet jelez. Az arc szemérmes elfátyolozása Pénelopé emlékére vezethető vissza. Őt egyfelől apja kérte, hogy maradjon a kedvéért Spártában, másfelől viszont Odüsszeusz iránti szerelme férje követésére sarkallta őt; s mivel szemérmességből nem merte nyíltan megvallani akaratát, arcát elfátyolozva hallgatott. Ennek emlékére apja ugyanazon a helyen templomot emelt a Szerénységnek és a Szemérmességnek.[1]

SZEMÉRMESSÉG

(PVDICITIA)

Zöldbe öltözött gyermeklánynak is festhetjük, kezében hermelinnel, amelynek nyakát aranyból és topázból készült lánc díszíti. Petrarca így ír róla A tisztaság diadalában:

Hótiszta hermelin szép zöld mezőben
volt győzedelmes címerükre festve;
nyakát arany s topáz övezte bőven.[2]

Zöld ruhája azt jelenti, hogy a szemérmesség bizton reménykedhet mindabban, amit Krisztus Urunk díjául megígért.

Szemérmesség

(Pudicitia)

Nő, akinek arcát áttetsző fátyol takarja el. Ruhája hosszú és méltóságteljes. Baljával felemeli köpenye szélét, jobbjával pedig éppen egy gerlét fog meg, amely feléje repül. Jobb lába alatt teknősbékát tart, ami jelzi, hogy a szemérmes és tiszta nőknek, amennyire csak lehet, otthon kell tartózkodniuk, s kerülniük kell a nyilvános és látogatott helyeket.[3]

A gerle, mint írják, társát elveszítvén attól fogva egész életét szűzi módon éli; ezért jelképezzük vele a szemérmességet.

A fátyol azt adja értésünkre, hogy a tiszta és szemérmes nő megvetéssel lemond saját személyének cicomázásáról.

1 Cartari, *Imagini* 4. (1571, 200.). Forrása Pausanias, *Graeciae descriptio* 3.20.10–11., aki szerint azonban a mondott helyen – Spártától harminc stadionra – nem temploma, hanem szobra állt a Szemérmességnek. Ez utóbbi formában adja elő a történetet Baldini, *Mascherata* 1565, 25. (Pudicitia).

2 Petrarca, *Trionfo della Morte* 1.19. (valójában A tisztaság diadalát követően, A halál diadala elején). A címszó idáig szinte szó szerint Baldinitól, *Mascherata* 1565, 24–25. (Pudicitia).

3 A kép forrása Pheidias hasonló tartású Aphrodité-szobra, amelyet Pausanias ír le (*Graeciae descriptio* 6.25.1.). Ennek morális értelmezését Plutarchos is közli (*Coniugalia praecepta* 32. [*Moralia* 142d]), és Alciato is felhasználja emblémájához: *Emblemata* 196. (Mulieris famam, non formam, vulgatam esse oportere). Vö. W. S. Heckscher, „Aphrodite as a Nun", *Phoenix* 1953, 105–117. Ripa forrása Giraldi, *De deis* 13. (1548, 532b), Cartari, *Imagini* 14. (1571, 541.) vagy Valeriano, *Hieroglyphica* 28. *De dracone. Virginum custodia* is lehetett, akik valamennyi említett forrást és értelmezést közlik.

GYERMEKSÉG

(PVERITIA)

Különféle színekbe öltözött kisgyermek, amint nádparipán lovagol.

A gyermekség a legelső emberi életkor, amely a születéssel kezdődik és a tizedik évig tart. Ebben a korban az ember még nem tudja helyesen gyakorolni értelmét, mivel érzékei zsengék. Ezt nevezik az élet kezdetének.

A színek sokfélesége és a nádparipa illenek a gyermekséghez, mert mind ez, mind amazok változatosságra és könnyedségre utalnak.

BÜNTETÉS

(PVNITIONE)

Fényesen ragyogó nő, aki egy keréken áll, oldalán kormánylapáttal. Jobbjában mérőlécet tart, baljában pedig kötőféket.[1]

Büntetés

(Punitione)

Fehérbe öltözött szárnyas nő. Jobbjában rőföt, azaz mérőlécet, baljában pedig kötőféket tartson.

Ezzel a figurával Nemesis istennőt ábrázolják, akit az Igazság leányának tartanak; s ezért öltözik fehér ruhába.

Szárnyai gyorsaságát és fürgeségét mutatják: mert mindkettő igen helyénvaló a gonosztevők megbüntetésében és az arra méltók megjutalmazásában.

A kötőfék és a mérőléc azt jelentik, hogy a büntetés megfékezi a rossz nyelveket és a gonosz cselekedeteket, s olyan módon mér, hogy se a büntetés, se a bűn ne igen múlja felül a másikat, hanem helyes mértékkel és arányosan illeszkedjenek egymáshoz. Ezt olvassuk az ó törvényben is, amelyben mindenki szemével fizetett szemért, lábával lábért és életével életért.[2]

TISZTASÁG

(PVRITA')

Lásd az Ártatlanságnál *[Innocenza]*.

[1] A kép antik forrása az *Anthologia Palatina* 16.223. Nemesis-leírása, s ehhez hasonló módon írja le (noha mérővessző nélkül) Ammianus Marcellinus, *Rerum gestarum* 14.11.26. Ripa forrása Cartari, *Imagini* 12. (1571, 464.) volt, aki a disztichont olasz versfordításban közli; Cartari forrása pedig Giraldi, *De deis* 16. latin fordítása. Ugyanígy ábrázolja Nemesist Alciato, *Emblemata* első, 1531-es augsburgi Steyner-kiadásának metszete (14. embléma), amelyet a későbbi kiadások nem vettek át. A mérőléc ugyan csak az 1621-es padovai Tozzi-kiadásban jelenik meg az ábrázoláson (Embl. 27.), ám az embléma epigrammájának szövege utal rá.

[2] 2Móz 21,24, 3Móz 24,20, 5Móz 19,21, vö. Mt 5,38.

Tisztaság

(Purità)

Fehérbe öltözött fiatal lány, kezében galambbal.

Azért festjük a tisztaságot fiatal lánynak, mert a gyengéd szívekben lakozik, ahol még nem eresztett gyökeret a gonoszság. Illik a fehér ruha az ilyen lélekhez, mert a fehér szín minden más színnél inkább részesül a fényből, amely tisztább és tökéletesebb minden érzékelhető dolognál. Ez tanúsítja, hogy a tisztaság is minden más erénynél jobban hasonlít az istenséghez.

A fehér galamb az egyszerű és tiszta életről ad példát mind színével, amelyet nagy vigyázattal őriz, mind pedig természetes szokásával, azaz hogy páratlan tisztasággal él társa élvezetében, anélkül, hogy bárki mást óhajtana vagy kívánna természetes szerelmi vágyból.[1]

A LÉLEK TISZTASÁGA ÉS ŐSZINTESÉGE

(PVRITA, ET SINCERITA' D'ANIMO)

Nő, fehér ruhában, amelynek más helyen már okát adtuk.[2] Egy kakast tartson bájos mozdulattal.

A kakas, mint Pierio Valeriano mondja 24. könyvében, a régieknél a lélek tisztaságát és őszinteségét jelentette. Ezért mondta tanítványainak Pythagoras, hogy táplálják a kakast, azaz lelkük tisztaságát és őszinteségét. Sókratés pedig Platón szerint halála előtt végrendelkezvén kakast hagyott Aesculapiusnak, így akarván bölcs filozófus módjára megmutatni, hogy eredeti tisztaságában és őszinteségében hagyja lelkét az isteni jóságra, minden rossz gyógyítójára.[3] Ezért írja Giulio Camillo is a francia *dauphin* halálára szerzett canzonéjában:

De néked, Aesculapius,
madárral áldoz: hajnal hírnökével.[4]

PANASZ ISTENHEZ

(QVERELA A DIO)

Fehér lepelbe öltözött nő, aki szomorú és könnyes arcát az ég felé fordítja. Jobbját keblére helyezi, s lássék, amint másik kezét dühödt és mérges kígyók mardossák.

Arcának szomorúsága a panaszkodás állapotáról tanúskodik.

Azért festjük ég felé fordított könnyes szemmel, mert mint mondtuk, Istenhez intézi panaszát, *aki az égben lakozik.*[5]

[1] Valeriano, *Hieroglyphica* 22. *Perseverantis continentiae vidua.*

[2] Lásd a Szüzesség *(Virginità)* címszónál, amelynek ez voltaképpen utolsó, hiányzó attribútuma. A Szüzesség címszó alapjául szolgáló Baldini-figurának ugyanis Ripa egyetlen elemét, a kakast bővíti ki itt újabb címszóvá.

[3] A bekezdés Valerianótól, *Hieroglyphica* 24. *De gallo. Puritas animi.* Forrása Platón, *Phaedon* 66. (118a). De ugyanígy olvasható Baldininál is: *Mascherata* 1565, 55–56. (Dea Virginense). A kakasról lásd még az Egészség *(Sanità)* címszót is.

[4] Camillo, *Opere* 1560, 1. 263. *(Lega la benda negra...).*

[5] Zsolt 2,4.

Kígyóktól megmart kezével azt akarjuk jelezni, hogy a panasznak bántalmazás és igazságtalanság az oka, amelyet a kígyók jelképeznek.

Fehér ruhája és keblére szorított keze ártatlanságát és romlatlanságát mutatják, amelyeknek révén az ilyen panasz meghallgatásra talál.

Panasz

(Querela)

Földszínbe öltözött nő. A régiek ugyanis gyászszertartásaik és szomorúságuk közepette ilyen színt viseltek. Fején remeterigó legyen, amelynek éneke szomorú és melankolikus.[1]

[1] A címszó szinte szó szerint Baldinitól, *Mascherata* 1565, 14. (Querela o Rammarichio).

NYUGALOM

(QVIETE)

Nő, aki kocka alakú talapzaton áll, s jobbjában függőónt tart.

A kockáról szólva Platón a lokrisi Timaiost idézi, annak a Pythagorasnak a tanítványát, aki jórészt Egyiptomban szerezte tudományát.[1] Szerinte ez az alakzat a Földet jelenti, amely a világmindenség középpontjában nyugodtan állván igen nehezen mozdul. A Föld nyugalmát legszemléletesebben a kocka mutatja, mert bárhogyan helyezzük is le ezt, egyenlőképpen nyugszik minden oldalán, s csak nehezen mozdítható. Okkal mondhatjuk tehát, hogy a kocka nyugalmat és pihenést jelent.

A függőón arra utal, hogy a nyugalom és a pihenés minden dolog célja és tökéletes állapota. Mivel azonban még az egyszerű elemek sem tarthatják meg nyugalmukat, hanem folyton újjáalakulnak és elvesznek az összetett dolgok fenntartása közben, amelyek ugyancsak folyamatosan összeállnak és felbomlanak; s mert még a romolhatatlan egekben is folytonos mozgást látunk; ezért mi, akik nem ismerjük a valódi nyugalmat, azt mondjuk, hogy a nyugalom a mozgás megszűnésében áll. Minthogy pedig ezt érzékeinkkel nem tudjuk igazolni, ezért intellektusunkkal képzeljük el.

Mivel pedig a nyugalomról itt az ember vonatkozásában beszélünk, akkor mondjuk őt nyugodni, ha úgy irányítja és szabályozza gondolatainak és cselekedeteinek mozgását, hogy azok világosan utaljanak nyugalmának helyére, amely nem más, mint a boldogok számára készített másik élet. Ott örök nyugovásuk lesz, akárcsak a függőónnak, amely súlyosságánál fogva természetes helyén kívül esve egyenesen függ, hogy természetes mozgása pályáján a horizont ama elképzelt pontjára érjen, ahová nyugvásának helye esik.

Nyugalom

(Quiete)

Méltóságteljes és tiszteletre méltó külsejű nő fekete ruhában, rajta a szerzetességre utaló jelekkel. Fejdíszén fészek legyen, amelyben az öregségtől szinte teljesen tollafosztott gólya pihenjen, s fiainak jámborsága táplálja őt.[2]

Az igazi nyugalmat, mint mondtuk, lehetetlenség fellelni ezen a világon. Mindazonáltal közönségesen nyugalomnak nevezünk egyfajta megszabadulást is az élet viteléhez szükséges fontos teendőktől és gondolatoktól, amelyek gondokkal terhelik meg az elmét. Ez azonban nem egyebet jelent, mint hogy az ember másokat semmibe vesz, és csakis önmagára figyel, ami igen elítélendő magatartás az emberi együttélésben és a civilizált életben: mert így az ember megfosztja magát ama boldogságtól, amely a rokonainak és barátainak tett szolgálatokból származik, amint az egy hazájának hasznára élő polgárhoz illik.

[1] Platón, *Timaios* 21. 55e. Nincs rá bizonyítékunk, hogy Timaios Pythagoras tanítványa lett volna. Ripa ezt talán Diogenés Laertios, *Vitae philosophorum* 8.85.-re alapozza, aki szerint Platón a pythagoreus Philolaostól átvett kéziratból másolta ki dialógusát. Pythagoras egyiptomi tanultságáról lásd Diogenés Laertios, *Vitae philosophorum* 8.3.; Iamblichos, *Vita Pythagorica* 19.; Alexandriai Szent Kelemen, *Stromata* 1.66.

[2] Baldini, *Mascherata* 1565, 26. (Quiete). A gólya magyarázatához lásd a Hála *(Gratitudine)* címszót.

A nyugalom csupán a vallás okán megengedhető, amely egyedül érdemes arra, hogy az ember érette minden más érdekét félretegye. Ezért festjük ezt a figurát méltóságteljes és tiszteletre méltó szerzetesi ruhában. Nem minden ember képes ugyanis dicséretesen megélni az efféle életet, amelyhez romlatlan ítéletre és szilárd elhatározásra van szükség. E kettőre vall a figura arca és testalkata, amiként Aristotelés előadja a fiziognómiáról írott könyvében.

Fekete ruhája gondolatainak szilárdságát és elméjének nyugalmát mutatja, mivel ez a szín nem képes más színeket befogadni, amint azt másutt elmondtuk.

Azt is mutatja ez, hogy aki tulajdon nyugalmára figyel, az sötétben marad a világ számára, mivel nem szerez hírnevet az élet nehézségeinek felebarátai szolgálatában való legyőzése által.

A gólya azt tanítja, hogy különösen a mulandó földi dolgoktól megfáradt és eltelt öregkorban kell ahhoz a kevés nyugalomhoz folyamodnunk, amit még e földön lelhetünk; ám még lángolóbb buzgalommal és nagyobb hittel kell az örök, égi nyugalomban reménykednünk.

DÜH
(RABBIA)

Lásd az Indulatnál *[Furore]*.

ÉRTELEM
(RAGIONE)

Égszínkék ruhába öltözött nő, aki néhány szörnyűséges szárnyas kígyón tapos, s lássék, hogy kötőféken tartja azokat.

Az értelem a lélek erénye, amely a léleknek az eredeti bűn következtében megromlott és rosszra hajló képességeit irányítja és kormányozza.

Öltözékét azért festjük égszínkékre, mert az értelemnek az éggel egybehangzónak, azaz ahhoz hasonlóan ragyogónak és fényesnek kell lennie.

A kötőfék az értelemnek és a mérlegelésnek a jele, amelyek féken tartják és megszelídítik a kígyók formájában ábrázolt alsóbbrendű vágyakat. Ez utóbbiak ugyanis a lelket mardosván bűnre ösztönzik azt, első vállalkozásukból, Ádám bukásából merítve a reményt megrontásunkra.

ÉRTELEM
(RAGIONE)

Páncélba öltözött fiatal lány, fején aranykoronával, meztelen karokkal. Jobbjában kardot tartson, baljában pedig kötőféket, amelyet oroszlán szájába vet. Derekát hófehér szalag fogja át, rajta különféle számtani jegyekkel.

A teológusok ezt az erényt a lélek erejének nevezik, mert ő az a királynő, aki minden embert valódi és jogszerű törvényekkel lát el.

Azért festjük páncélba öltözött ifjú lánynak, mert a tudás ereje védi és tartja fenn, amelyet a régiek gyakran a külső páncélzattal jegyeztek, így Pallas Athénén és más esetekben.

Aranykoronája azt mutatja, hogy csupán az értelem képes felemelni a kiváló embereket, s ragyogást, hírt, értéket és világosságot adni nekik. De még az arany sem

tűnik ki annyira a fémek közül – noha a legértékesebb közöttük –, mint amennyire egyedülálló lelkünk minden képessége között ez, amelyet értelemnek nevezünk, s amelynek székhelye a test legnemesebb része, ahol a lélek a legnagyobb erőt képes kifejteni cselekvésében.

Meztelen karján azokat a cselekedeteket kell értsük, amelyeket az igazi értelem vezérel, s így nem árnyékol be vagy takar el semmilyen folt vagy gyanú; még ha nem mutatják is első pillantásra az igazi és tökéletes erény jelét.

Kardja a szigorúság, amelyet az értelemnek forgatnia kell, hogy tisztán megőrizze az erények mezejét a bűnöktől, a lélek javainak ragadozóitól. Erről mondta Krisztus Urunk: *Nem békét jöttem hozni, hanem kardot,*[1] hiszen az Ő egész tanítása arra irányult, hogy a kegyelmétől megvilágított értelem segítségével elválassza a lélekben meggyökerezett bűnöket az erénytől.

[1] Mt 10,34.

A kötőfékre fogott oroszlán az értelemnek alávetett és leigázott érzékeket jelenti, amelyek önmagukban igen vadak és fékezhetetlenek.

A matematikai jegyeket azért ábrázoljuk itt, mert ezekkel végezzük el és bizonyítjuk ama művészetben a valós dolgok értelmes viszonyait. Éppígy a lélekben székelő értelemmel bizonyítjuk és ismerjük meg mindazt, ami javunkra szolgál.

Értelem

(Ragione)

Égszínkék ruhába öltözött ifjú lány, ujjatlan aranymellényben. Jobbjában gerelyt tart, baljával pedig babérfát ölel át, amelyről pajzs függ alá, közepén a Medúza festett fejével. A figura sisakot visel, sisakdíszként lánggal.

Az értelem öltözékéről és aranymellényéről már szóltunk az előző figuránál. A gerely pedig uralmat jelent, s így azt adja értésünkre, hogy az értelem az a királynő, aki az embert alkotó valamennyi részt uralja.

A babérfa a róla függő medúzafővel azt a győzelmet jelenti, amelyet az értelem arat az erény ellenségei fölött, s megbénítja őket, amiként a Medúza feje is megbénította mindazokat, akik rápillantottak. Olvassuk, hogy Domitianus császár is mindig ezt hordozta fegyverein és pecsétjére verve, hogy győzelmesnek mutatkozhassék általa.

A sisak az értelem erejét és bölcsességét jelzi. Ez ugyanis a felfogó léleknek ama okossága, amely megfontolja minden dolog célját, s amit jónak tart, azt követi, ennek ellenkezőjét pedig kerüli.

A láng az értelemnek azt a sajátosságát mutatja, hogy az ég felé emelkedik, s hasonlóvá akar lenni Istenhez, akitől nemességünk származik.

Értelem

(Ragione)

Szépséges külsejű érett asszony, aki jobbjában ostort, baljában kötőféket tart. Amiként ugyanis a lovat megszelídíti a kötőfék s a gyermeket az ostor, úgy uralja és fékezi meg az értelem is az ember gonosz indulatait.[1]

ÁLLAMÉRDEK

(RAGIONE DI STATO)

Páncélingbe és sisakba öltözött nő, oldalán szablyával. Páncélinge alatt kék színű alsóruhát visel, telehímezve szemekkel és fülekkel. Jobb kezében botot tart, s lássék, hogy hátrafelé sújt vele, ahol mákgubók nőnek. A legnagyobbak fejei a bot csapása alatt már a földön hevernek, úgyhogy csak a szár áll magában.

Balját egy oroszlán fején nyugtatja, s jobb lába alatt egy könyv legyen IUS [Jog] felirattal.

Azért festjük fegyveresnek, mert aki ilyen érdekkel él, azt akarja, hogy erővel uralhasson mindent, fegyverek vagy más eszközök révén.

[1] Hasonlóképpen állítja Valeriano, *Hieroglyphica* 4. *Equus. Fraenata ferocitas* is.

Szemekkel és fülekkel telehímzett kék öltözékben ábrázoljuk, hogy így mutassuk uralma iránti féltékenységét. Mindenütt kémek szemeit és füleit szeretné ugyanis elhelyezni, hogy így jobban megvalósíthassa saját terveit, és elmetélhesse másokét.

A bottal azt mutatjuk, hogy az államérdek olyanok sajátja, akik országukban vagy fejedelemségükben uralkodókká válnak. Emellett mindenkinek, még ha nem fejedelem is, meglehet a magához mért ilyenfajta érdeke, amellyel saját dolgait kormányozza az általa óhajtott cél felé.

A földre vert mákfejek, amint leírtuk, azt jelentik, hogy aki az államérdekkel él, sosem hagy másokat akkorára növekedni, hogy azok kellemetlenséget okozhassanak neki. Ilyen választ adott hallgatólagosan Tarquinius is fia követének: *A király, mintha mérlegelné, hogy mit tegyen, kiment a palota kertjébe, fiának hírnöke követte; ott föl s*

alá járkálva, úgy mondják, pálcájával lecsapdosta a mákvirágok fejét, mint Titus Livius elbeszéli első könyvében.[1]

Az oroszlánt azért állítjuk melléje, mert természete hasonló azokéhoz, akik az államérdek révén törekszenek szüntelenül nagyobbak lenni mindenki másnál; s az éber őrködés okán, amellyel állapotának megőrzésére ügyel.

A javasolt könyv a IUS mottóval azt mutatja, hogy a polgári érdekek olykor kárt szenvedhetnek, nem is annyira az uralkodás érdekében, hanem inkább a köz hasznára. Így például a fejedelem olykor elengedheti egyesek halálbüntetését, akik a polgári jog révén arra rászolgáltak volna, hogy ehelyett inkább igazságos háborúban szolgálják őt; s itt igen gyakran erényes és kiváló embereknek bizonyulnak.

KESERGÉS MÁS JAVÁN

(RAMMARICO DEL BEN'ALTRVI)

Ösztövér, fésületlen nő, fekete ruhában. Jobbjával haját tépje, bal mellére kígyó tapadjon, lábainál pedig sovány kánya gubbasszon.

Azért öltözik feketébe, mert mások kárát óhajtó gondolatai mind egyformán gyászosak és halált hozók, s ezek örökös fájdalomba és sötétségbe borítják, elhomályosítva lelkét és gyötörve testét. Ezért tépi haját, ami fájdalma és gyötrődése szülte baljós gondolatait jelenti.

Ugyanezt még világosabban tanúsítja a mellén csüngő kígyó, amely jéghideg mérget fröcsköl szívébe, kihűtvén az embert éltető meleget. Ugyanígy az ilyen szomorúság is gyötri és gyilkolja a lelket, mérget csöpögtetve belé érzékein keresztül, amelyekkel mások boldogságát szemléli; s ezért is festjük ösztövérnek.

A kánya akkora fájdalmat érez mások javán, hogy alkalomadtán még tulajdon gyermekeit is meggyűlöli, mint azt más helyen elmondtuk.[2] Ezért alkalmazzuk e tárgyban.

Kesergés

(Rammarico)

Lásd a Bánatnál *[Affanno]*.

RABLÁS

(RAPINA)

Páncélba öltözött nő, sisakdíszén kányával, jobbjában meztelen karddal. Baljában pajzsot tart, amelyen a Proserpinát elragadó Plutón festett képe látható. Egyik oldalán farkas legyen.

Szent Tamás 2. [kötet] 2. része 66. kérdésének 8. cikkelye szerint a rablás nem egyéb, mint mások vagyonának erővel való elvétele. Ezért festjük páncél-

[1] Livius, *Ab urbe condita* 1.54. (KF). Vö. Hérodotos, *Historiae* 5.92., aki Thrasybulosról, Milétos tyrannosáról adja elő ugyanezt a történetet.

[2] Nem világos, melyik helyre utal Ripa, de hasonló olvasható az Ebül szerzett jószág *(Acquisto cattivo)* címszóban.

ban, kezében meztelen karddal. Ilyennek állítja be Vergilius is: *Jogtalan elragadá szüzeit szabinoknak.*[1]

A kánya köztudottan igen ragadozó természetű madár, amely örökké a máséból él, ezért a rablást jelképezi.

Ugyanezt jelenti Proserpina a pajzs közepén Plutón karjai között, valamint a farkas is, mint Tibullus tanúsítja első elégiájában:

Csak ti ne bántsátok kicsi nyájam, farkasok, és ti
tolvajok: onnan kell lopni, ahol nagy a nyáj.[2]

EGYENESSÉG

(REALTA')

Nő, aki keblét kitárva szívére mutat.[3] Akkor mondunk ugyanis valakit egyenesnek, ha ugyanazt tapasztaljuk tetteiben és szavaiban, amit szívében és szándékában hordoz.

Adakozó kedv

(Regalità)

Fiatal, vidám nő, amint jobbjával kecses mozdulattal aranykupát nyújt. Mellette sas legyen.

Azért festjük fiatalnak és úgy, amint a mondott formában az aranykupát nyújtja, mert a fiatalok jellemzője az adományozás és mások megajándékozása. Ez a kor ugyanis nagylelkű és bőkezű, amit a sas is bizonyít, lévén ez a leginkább nagylelkű és bőkezű valamennyi madár között.

VALLÁS

(RELIGIONE)

Ingbe, stólába és pluviáléba öltözött nő, négyszögű talpkövön állva, amint azt a vallásosság más figuráinál elmondtuk. Bal kezében kecses tartással szépséges templomot emeljen. A földön gólya legyen, csőrében kígyóval.[4]

IGAZ KERESZTÉNY VALLÁS

(RELIGIONE VERA CHRISTIANA)

Sugaraktól körülvett szép külsejű nő, födetlen fehér kebellel, vállán szárnyakkal. Tépett és hitvány ruhát viseljen, s oldalán kereszt álljon. Az ég felé nyújtott jobbjában könyvet tartson, olyan módon kinyitva, mintha magát szemlélné benne. A könyvben ez álljon: *Szeresd Uradat, a te Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből és*

[1] Vergilius, *Aeneis* 8.636.
[2] Tibullus, *Elegiae* 1.1.33. (KL).
[3] Doni, *Pitture* 1564, 7v.
[4] A figurát Ripa a vatikáni palota „régi svájci termének" dekorációjából vette át, amelyre a Serénység *(Assiduità)* címszónál hivatkozik is. Vö. Mandowsky, *Untersuchungen* 1934, 48.

teljes erődből. Ez az első és legnagyobb parancsolat. A második hasonló ehhez: Szeresd felebarátodat, mint magadat. E két parancsolattól függ az egész törvény és a próféták.[1]

Balját olyan módon tartsa, mintha a kereszt jobb ágára támaszkodnék; a kereszt bal ágáról pedig kötőfék függjön.[2] Lábával a földön elnyúlt csontvázon tapodjon, amelynek koponyája a kereszt lábánál legyen.

E figura jelentését olyan helyesen és könnyedén adta elő és magyarázta meg egy szép tehetség az alábbi epigrammában, hogy semmi egyéb magyarázatot nem szükséges fűznöm hozzá:

Ily tépett viseletben, mondd, ki vagy, erre miért jársz? –
Szép Vallás a nevem, nemzőm égi Atyánk. –
Öltözeted mért hitvány? – Megvetem azt, mi mulandó. –
És ez a könyv mi? – Atyám törvényét követem. –
Kebled nem födöd el? – Nem tűri takarnom a nyíltság. –
Mért áll itt a kereszt? – Ez nyugodalmam, erőm. –
Szárnyaid? – Szállni tanítlak, csillagnál magasabbra. –
Szép fényed? – Elüzöm véle az elme ködét. –
Mit tanit itt e kötőfék? – Indulatod leigázni. –
S lábad alatt a halál? – Néki halála vagyok.

VALLÁS

(RELIGIONE)

Nő, akinek arcát finom fátyol fedi el. Jobbjában könyvet és keresztet tartson, baljában pedig lángot. Mellette elefánt álljon.

Szent Tamásnak a 2. [kötet] 2. rész 72. kérdés 7. szakaszában és a 84. kérdés 2. szakaszában adott meghatározása, valamint más skolasztikusok véleménye szerint a vallásosság olyan erkölcsi erény, amelynek érdeméből az ember belül, lelkében és kívül, testével megadja a hódolatot és tisztességet az igaz Istennek. A vallásosság annyira hozzátartozik az emberi természethez, hogy Aristotelés szerint még az értelemnél is jobban megkülönböztet bennünket az oktalan állatoktól.[3] Világosan kitűnik ez abból is, hogy hirtelen veszély esetén minden fontolgatás nélkül az isteni segítséghez folyamodunk.[4]

Arcát azért fátyolozzuk el, mert az emberi vallásosság, mint Szent Pál mondja, *tükör által, homályosan* szemléli Istent, mivel kötve vagyunk a testi érzékeléshez;[5] s mert a vallásosság mindig misztériumokba, azaz jelképekbe, rítusokba és szertartásokba rejtőzik, mintha fátyol takarná el szemünk elől.

[1] Mt 22,37.

[2] A kötőfékről mint az Isten iránti engedelmesség jelképéről hosszan értekezik Valeriano, *Hieroglyphica* 4. *Equus. Fraenata ferocitas* is.

[3] Szinte ugyanígy mondja Cartari, *Imagini* bevezetője (1571, 1.), aki Iamblichos, *De mysteriis Aegyptiorum* 1.3.-ra hivatkozik. Ripa kevéssel lejjebb az elefántról épp az ellenkezőjét állítja.

[4] Ugyancsak Cartari, *i. h.*, kissé alább.

[5] 1Kor 13,12.

A kereszt vagy magát a megfeszített Krisztus Urunkat jelenti, vagy pedig a keresztény vallásnak Krisztustól származó dicsőséges jelvényét, amelyet a keresztények igen nagy hódolattal öveznek, minthogy általa nyerték a megváltás páratlan jótéteményét.

A könyv az isteni szent írásokat, kinyilatkoztatásokat és hagyományokat jelzi, amelyek a vallásosságot formálják lelkünkben.

A tűz tiszta és őszinte elménknek Isten felé forduló áhítatát jelenti, amely a vallásosság jellemzője.

Az elefántot azért festjük melléje, mert ez, mint mondják, minden állatnál vallásosabb. Plinius beszéli 8. könyve 1. fejezetében, hogy ebben az állatban ritka nagy jóság és okosság, az egyenlőség és az emberek szeretete uralkodik. Amikor ugyanis a sivatagban útjáról letért és eltévedt emberrel találkozik, nagy szeretettel és szelídséggel megmutatja neki az utat.[1] S tapintatos is, mint ugyancsak Plinius írja, mert amikor juhnyáj között kell átmennie, annyira ügyel rá, hogy senkiben kárt ne tegyen, hogy a juhok még csak észre sem veszik őt.[2]

De ami leginkább tárgyunkhoz illő: ez a ritka állat a vallásosság hieroglifája. Plinius az idézett helyen azt mondja, hogy ez az állat a napot és a csillagokat imádja, s az újhold feljövetelekor önként elmegy megfürödni egy folyó élő vizében. Amikor pedig megbetegszik, az éghez folyamodik segítségért, füveket dobálván az ég felé, mintegy közvetítőként, hogy járjanak közben egészségéért.[3]

Mindezt megerősíti Pierio Valeriano és más szerzők is.[4] Sannazaro pedig azt kérdezi Arcadiájában:

> *Mely állatnak van annyi embersége,*
> *hogy holdfényben letérdel, s tisztulásért*
> *fürödni száll alá forrás vizébe?*[5]

Ismervén e nemes állatnak mindeme ritka tulajdonságát, nem kis öröm és elégedettség tölt el afölött, hogy épp ez a figura a jelvénye uramnak, az igen jeles Montelparo bíborosnak, akinek kiválóságában páratlan módon egyesül az imént elősorolt vallásosság, okosság, igazság és szelídség. Mindezek oly ritka példával tündökölnek a mondott bíboros személyében, hogy nem csupán a bíborosi rangra tették méltóvá, de még ennél nagyobb tisztességre és felmagasztalásra is méltóvá tennék, amit nagy érdemei miatt hőn áhít az egész világ.

1 Plinius, *Naturalis historia* 8.9.
2 Plinius, *Naturalis historia* 8.23.
3 Plinius, *Naturalis historia* 8.3.
4 Valeriano, *Hieroglyphica* 2. *Elephantus. Pietas.*
5 Sannazaro, *Arcadia* 9. egl. 133.

Vallás

(Religione)

Tiszteletre méltó külsejű idős nő, fehér lenből szőtt ruhában. Jobbját nyitott tenyérrel felemeli, balját pedig oltáron tartja, amelyen tűz lángja lobog.

Az oltáron gyújtott tüzet számos igen régi nép használta áldozatához Krisztus eljöveteléig, aki Isten haragját nem bikák vagy bárányok vérével csillapította, hanem önmagával, tulajdon teste és vére által,[1] amelyek a szent Oltáriszentségben csodálatos módon kenyér és bor színe alatt rejteznek üdvösségünkre.

A fenti figurát így, kinyújtott tenyérrel és oltár mellett állva látjuk Aelius Antoninus egy régi érmén.

Fehér lenből készült öltözéke a vallás dolgában oly igen fontos tisztaságot jelenti. Az egyiptomiak ezért nem tűrték, hogy templomaikban bárki lenruhát

[1] Zsid 9,13 és 10,4; vö. Iz 1,11.

viseljen, hanem csak halottaikat takarták lenszövetbe, így tanúsítván ezek vallásosságát és tisztaságát. Plutarchos is azt írja Isisről és Osirisről szóló könyvében, hogy Istenhez csakis az illik, ami tiszta és makulátlan; s minthogy a fehér lenvászon tisztább és mocsoktalanabb minden más anyagnál, ezért az egyiptomiak úgy ítélték, hogy jobban illik papjaikhoz és a vallás dolgaihoz, mint bármilyen más vászon vagy szövet.[1]

Vallás

(Religione)

Fenséges és méltóságteli nő, pluviále módjára készült drága köpenyben. Fátyollal borított feje fölött a Szentlélek tündököl sugárzó galamb alakjában. A figura négyszögű kövön áll, amely Krisztus Urunkat jelenti. Ő ugyanis az igazi szegletkő, amelyet, mint a próféta mondja, az ó törvény építői félredobtak, hogy végül az ő szent Egyházának legfőbb szegletére helyeztessék.[2] És nincs is senki, aki ezen kívül más alapot rakhatna, mint Szent Pál mondja.[3]

A figura egyik oldalán fiúcska áll Mózes tábláival, valamint néhány rózsával és száraz gallyal, amelyek a régi áldozatok letűnt ceremóniáit jelképezik. Másik oldalán ugyancsak egy fiúcska áll, kezében az Evangéliumok könyvével, mert Krisztusban bevégződött az ó törvény minden prófétálása és szertartása.[4]

Baljában Áron főpapi vesszejét tartja, jobbjában pedig az egyházi méltóság kulcsait, amelyekkel hatalma van az eget az emberek előtt megnyitni vagy elrekeszteni, kinek-kinek érdemei szerint.[5]

Ebből az élő és valódi képmásból született tehát a mi szent és igaz vallásunk, az üdvösség példája, amelyet a szent doktorok emeltek a négy evangélista által faragott alapzaton a Szentlélekkel, vallásossággal, tűzzel, szeretettel és könyörületességgel teli törvény szerint.

HAMIS VALLÁS

(RELIGIONE FINTA)

Méltóságteljes, hosszú ruhába öltözött nő, aranyszéken ülve, hétfejű hidra fölött. Fején sokféle ékkővel tündöklő koronát visel, s számos gazdag lepel és arany ékesíti. Jobbjában aranykelyhet tart, benne kígyóval. Sokan térdelnek előtte, imádva őt, mások pedig holtan hevernek a földön.[6] A hamis tanítások ugyanis a gyönyörűség látszatával és színlelt földi kellemességükkel magukhoz vonzanak, de végül is a poklot készítik elő a túlvilági életben, az e világiban pedig a nyomorúságokat, amelyek Isten titkos ítéletéből nem várt időkben köszöntenek be.

[1] A címszó – a Krisztusra tett utalástól eltekintve – szinte szó szerint Baldinitól, *Mascherata* 1565, 124. (Religione).
[2] Mt 21,42; vö. Zsolt 118,22 és ApCsel 4,11.
[3] 1Kor 3,11.
[4] Vö. 2Kor 3,14.
[5] Mt 16,19.
[6] Jel 17,3. Ehhez hasonlóan ábrázolja és írja le Alciato, *Emblemata* 6. (Ficta Religio).

VISSZAADÁS

(Restitutione)

Nő, aki jobb kezéből pénzt számlál a balba. Mellette pénzesláda és pénzeszacskó legyen.

A pénz számlálása egyik kezéből a másikba arra utal, hogy aki visszaadja a másét, az semmitől sem fosztja meg magát, hanem inkább még nagyobb vagyont szerez, hiszen így bőkezűbbé teszi maga iránt hitelezőjét. De azt is jelenti, hogy a visszaadásnak önkéntesnek kell lennie, azaz mindenkinek önmagától kell megtennie, minden noszogatás nélkül.

A pénzesláda és a pénzeszacskó annak jelei, hogy mind a keveset, mind a sokat vissza kell adni jogos tulajdonosának.

Feltámadás

(Resurrettione)

Sírból kilépő meztelen nő.

FELTÁMADÁS

(RESVRRETTIONE)

Meztelen nő, testén keresztbe vetett lepellel és bal kezében főnixmadárral. Ez a madár egyes írók véleménye szerint Arábiában él, a maga fajtájából való társ nélkül. Amikor hosszú élete végén megöregszik, szárnyait a nap hevével lángra lobbantja, és így elhamvasztja magát. Hamvaiból azonban tojás támad, amelyből ő maga kél fiatalon új életre, hogy aztán megöregedvén ismét ugyanezt művelje. Nagyon szépen mutatja be mindezt Lactantius Firmianus.[1]

RETORIKA

(RETTORICA)

Gazdagon öltözött szép nő, fején nemes fejdísszel, vidám és gyönyörűséges külsővel. Jobbjában jogart, baljában könyvet tart. Ruhája szegélyén e szavak olvashatók: *Ornatus, persuasio* [Ékesség, meggyőzés]. Arcszíne pirosló legyen.

Nincs olyan durva és elvadult ember, akit meg ne hatna egy tehetséges ember szájából hallott mesteri eszmefuttatás édessége, amely őt valamely dologról meggyőzni igyekszik. Ezért festjük a figurát szépnek, nemesnek és gyönyörűségesnek.

A könyv azt mutatja, hogy ezt a mesterséget tanulás útján lehet elsajátítani, mivel senki sem kapja készen, a természet adományaképpen.

Az *Ornatus* és *Persuasio* szavak a retorika feladatát jelzik. Ez mások helyes beszédre való tanításában áll, amelynek célja a meggyőzés.

A jogar annak jele, hogy a retorika a lelkek uralkodója, s úgy sarkantyúzza, fékezi és forgatja őket, ahogyan csak neki tetszik.

[1] Valeriano, *Hieroglyphica* 20. *Phoenix. Instauratio.* Ripa röviden foglalja össze Valeriano hosszú leírását, és az általa említett források közül véletlenszerűen emeli ki Lactantiust.

Retorika

(Rettorica)

Nő, aki jobb karját nyitott tenyérrel előrenyújtja, míg balját összezárja. A filozófus Zénón mondására utalunk ezzel, amint azt már másutt előadtuk.[1]

GAZDAGSÁG

(RICCHEZZA)

Arany lepelbe öltözött vak öregasszony. Vaknak Aristophanés festi le Plutos című komédiájában, mert többnyire érdemtelen emberek házába tér be, akiknek, ha szeme volna, soha a közelébe se menne.[2] Talán azért is vak, mert vakká teszi az embereket a jó megismerésére. Mesterséges fényével ugyanis a világi kényelmességeket és gyönyörűségeket vetíti elébük, s eltereli figyelmüket az erény valódi fényéről, hacsak valaki különleges kegyelem folytán felül nem emelkedik erre való hajlamán.

Öregnek azért festjük, mert egyeseket a vagyon megszerzésének gondjával öregít meg, míg másokat az elvesztésétől való rettegés révén.

Arany ruhája azt bizonyítja, hogy a gazdagság a külső javakban áll, s belül nem hoz békét és nyugalmat az embernek.

Gazdagság

(Ricchezza)

Nő, nagybecsű drágakövekkel hímzett királyi ruhában, jobbjában császári koronával, baljában jogarral, lábánál pedig arannyal telt edénnyel.

A gazdagság arany, ezüst, drágakövek, országok, földek, épületek, állatok, szolgák, ruhák stb. birtoklásában áll.

A kezében tartott korona és jogar, valamint lábánál az arany azt mutatják, hogy a legelső és legfőbb gazdagság az emberek akaratának birtoklása, ahogyan a királyok teszik; s a második a pénz.

SZIGORÚSÁG

(RIGORE)

Kemény tartású, rettenetes külsejű ember, aki jobbjában vaspálcát tart. Mellette strucc álljon.

Kemény tartásúnak és rettenetesnek kell festenünk, mert a szigorúság mindig visszatetsző, és félelmet kelt az alárendeltek lelkében.

A vaspálca a fenyítés keménységét jelzi, akár szóban, akár cselekedetekben történjék. Ezért kérdezte Szent Pál fenyegetően a kolosszeieket, mit akarnak: hogy kedvességgel vagy hogy vaspálcával menjen-e hozzájuk.[3]

A melléje festett strucc azt mutatja, hogy a szigorúság a büntető igazságosság szolgája, s hogy önnön erejéből felemészt bármiféle viszályt.

[1] Vö. Ékesszólás *(Eloquenza)*, amelynek forrása Baldini, *Mascherata* 59. (Eloquenza).
[2] Aristophanés, *Plutos* 89. Idézi Cartari, *Imagini* 8. (1571, 283.) is.
[3] Helyesen: a korintusiakat. 1Kor 4,21.

DORGÁLÁS

(RIPRENSIONE)

Páncélingbe és sisakba öltözött félelmetes nő, oldalán karddal, jobbjában tűztartó edénnyel, baljában pedig kürttel, amelybe éppen belefúj.

Dorgálni annyit tesz, mint mások szemére hányni hibáikat, avégett, hogy tartózkodjanak azoktól. Ezért festjük félelmetesnek és páncélba öltözöttnek. A dorgálás ugyanis félelmet szül; s amiképpen az ember karddal és más harci eszközökkel fegyverkezik fel a test megsebesítésére, úgy a dorgálás szavakkal sebzi meg a lelket.

A tüzet azért tartja kezében, hogy a bűnös embert a szégyen pírjára gyújtsa.

A kürt a dorgáló szavak kellemetlen hangzásának jelképe.

REFORM

(RIFORMA)

Egyszerű, rövid és dísztelen ruhába öltözött idős asszony. Jobbjában metszőkést vagy ollót tart, baljában pedig nyitott könyvet, amelyben a következő szavak állnak: *Vész a megunt törvény, és senki se szólana érte.*[1]

Azért festjük öregnek, mert ez a kor a legalkalmasabb mások irányítására és megreformálására, mint Platón mondta Az állam 5. könyvében. Reformon pedig azt értjük, ha a törvényekkel egybehangzó jó szokásokat, amelyeket az emberek vétkes szabadossággal elhanyagoltak, eredeti formájukban állítják vissza. Ez történhet külső vagy belső reform révén.

Egyszerű és rövid ruhába azért öltözik, mert a gazdagon díszített ruhák nem csupán a haszontalanság jelei, de gyakran a szabados erkölcsöké is. Márpedig ilyeneket alakít ki az elpuhultság és a jólét az emberekben, ha mértéken felül élnek vele.

A metszőkés a reform világos jelképe, mert amiképpen ez reformálja meg a fákat, levágván róluk a fölöslegesen sarjadó és csupán erejüket emésztő ágakat, úgy a reform is lenyesi az emberek rossz szokásait olyan dolgokban, amelyekben túlléptek a törvény előírásain. Ugyanezt mondhatjuk az ollóról is, amely ugyancsak a fölösleget vágja le, mint az mindenki számára nyilvánvaló.

A könyv a törvényeket és az alkotmányokat jelenti, amelyek alapján az embereknek élniük kell, és amelyeknek áthágói reformra szorulnak. Mert ha az utóbbiak e törvényeket elveszettnek vélik is, nem tartván be őket, sőt az ellenkezőjüket cselekedvén, azért még a törvények nem vesztek el. Erre utalnak Lucanus szavai a De bello civile 3. könyvében: *Vész a megunt törvény, és senki se szólana érte.*

Így e könyv szellemében áll helyre a mellőzött törvények régi érvénye mind az erkölcsökben, mind a szokásokban, s formálódik újra az emberek között az engedelmesség erénye és a jó kormányzat.

EPIGRAMMA

Ész s törvény tanitotta szokásokat álnok erőszak
törli el és feledés száll rá nap nap után.
S mint ha a fák erejét vesszők szívják el a törzstől,
és termés idején hitvány lesz a gyümölcs,
úgy csírázik ilyenkor a bűn is: jaj az erénynek,
melyet börtöneként lanyhult szív fala zár.
Ám ha a hitványságot erős kézzel nyesegetjük,
új, ragyogó formát kap az erény, s kivirul.

REFORM

(RIFORMA)

Idős matróna, méltóságteljes, egyszerű, minden dísz nélküli öltözékben. Jobbjában ostort tartson, baljában pedig nyitott könyvet, egyik oldalán *Argue* [Dorgálj], a másikon pedig *Obsecra* [Kérlelj] mottóval.

Reformon az elöljárók ama rendeleteit értjük, amelyek a törvényeknek megfelelően új és nagyobb erőt adnak az emberek szabados visszaélései által elhanyagolt jó

[1] Lucanus, *De bello civili* 3.119.

szokásoknak, s új életre keltik azokat az emberek közötti használatban. Mindezt pedig két fő és helyes eszközzel teszik: egyfelől a buzdítással, amelyet a nyitott könyv jelképez, másfelől pedig a dorgálással és a fenyítéssel, amelyet az ostor mutat.

Jól összefoglalja e kettőt a mottó két szava, amelyeknek egyikét Szent Pál Timóteushoz írt 2. levelének 4. fejezetéből,[1] a másikat pedig a trienti szentséges koncílium 13. sessióján a reformról mondottak 1. fejezetéből vettük. Arra emlékeztetik ezek a mondott elöljárókat, hogy ilyen szellemben járjanak el, azaz hogy pásztorok és ne hóhérok legyenek. Törekedjenek arra, hogy inkább buzdítással, semmint fenyítéssel fordítsák el alárendeltjeiket a helytelen élettől; inkább szeretettel, semmint szigorúsággal éljenek; inkább rábeszéléssel, semmint fenyegetéssel; inkább könyörületességgel, semmint hatalommal. Csupán ha a rábeszélés nem használ, akkor folyamodjanak ostorhoz. Keménységüket azonban mindig enyhítse a szelídség, ítéletüket a könyörületesség, szigorúságukat a kedvesség; mert így vezethető be minden reform az alárendelt nép közé. S annál jobban megfogan a reform, minél érettebb megfontolással végzik: ezért festjük érett asszony korúnak.

NEVETÉS

(RISO)

Különféle színekbe öltözött szép ifjú egy zöldellő és virágzó mező közepén. Fején bimbózó rózsákból font koszorút visel.

A nevetés a vidámság gyermeke, s ama finom eszenciák szétterjedéséből fakad, amelyeket a rekeszizom mozgat a közvetítő érzékek által felfogott csodálkozás következtében.

Azért festjük a nevetést fiatalnak, mert a legfiatalabb és legzsengébb kor a legfogékonyabb rá. A nevetés ugyanis többnyire a vidámságból fakad; ezért festjük fiatalnak és szépnek.

A zöldellő mezőkről és a nyíló virágokról is azt szokták mondani, nevetnek; ezért mindkettő illik e figurához.

Nevetés

(Riso)

Ifjú, virágokkal festett zöld ruhában, fején különféle tollakkal teletűzdelt kalappal. Ezek könnyedséget és ingatagságot jelentenek, amely a mértéktelen nevetés forrása, a bölcs mondása szerint: *Nevetéssel telve az oktalanok szája.*

Nevetés

(Riso)

Vidám és szép ifjú. Egyik kezében eltorzult arcú, csúf maszkot tartson, mert a csúf, a helytelen és az illetlen szolgáltat okot a nevetésre, mint Aristotelés mondja Poétikájában. Mottója az legyen: *Amara risu tempera* [Nevetéssel enyhítsd a keserűt].

[1] 2Tim 4,2.

ZAJ
(RVMORE)

Páncélba öltözött, nyilazó férfi. Ilyennek festették az egyiptomiak, mint Hórapollónból kitetszik.[1]

MEGMARADÁS,
azaz menedék, egészség, üdvösség, Pausanias szerint
(SALVTE DI PAVSANIA)

Magas széken ülő nő, kezében kehellyel. Mellette oltár legyen, rajta karikába tekerőzött kígyó, amely fölemeli fejét.[2]

1 Valeriano, *Hieroglyphica* 42. *Arcus et sagittae. Tumultus.*

2 Cartari, *Imagini* 2. (1571, 91.), akinek forrása Giraldi, *De deis* 1. (1548, 51.). Mindkettő a régiekre hivatkozik, ám forrást nem adnak meg.

A régieknél az oltár utolsó menedéke volt azoknak, akik más módon már nem tudtak elmenekülni ellenségük haragja elől. Ha ugyanis valaki az oltárhoz menekült, nem akadt olyan vakmerő vagy oly kevéssé vallásos ember, aki ott bántani merészelte volna. Vergilius ezért, amikor Priamust végső szükségében, minden más emberi remény nélkül lévőnek mutatja be, úgy adja elő, hogy Creusa biztatására az oltár mellé térdel, abban a szilárd hitben, hogy a vallás révén megmentheti életét.[1]

A megmaradás, ahogyan itt értjük, nem mást tesz, mint hogy az ember a maga vagy mások cselekedete által megszabadul valamely súlyos és fenyegető veszedelemtől.

A szék azt mutatja, hogy a megmaradás a pihenés szülője, s célja is ez; vagy jobban mondva annak a célja ez, aki megmaradást nyer. Ezért Numa Pompilius, aki elsőként vezette be a szent szertartásokat Rómában, úgy kívánta, hogy az áldozat befejeztével a pap leüljön: így adván jelét, hogy a nép szilárdan hisz az áldozatban kért kegyelmek elnyerésében.

A kehely azt mutatja, hogy gyakran ital révén, azaz a szájon át bevett gyógyszerek és orvosságok által nyerünk megtartó egészséget.

A kígyó is a megmaradás jelképe, mivel minden évben megújul és megifjodik, tele van élettel, erővel és egészséggel, s sokféle orvossághoz hasznos.[2] Azt mondják, hogy magától talál egy füvet, amely életerőt ad neki, s egy másikat, még hatásosabbat is, amely halottaiból is feltámasztja. A szent könyvekben pedig titokzatos módon azt rendelte Urunk és Istenünk Mózesnek, hogy készítsen egy fán függő bronzkígyót; ha valaki megsebesülvén erre feltekintett, a puszta látás révén megmentő egészséget nyert.[3]

Négy okot különböztethetünk meg tehát e figurában, amelyekből a megmaradás fakad. Az első Isten, akitől legfőképpen függ minden javunk, és akit az oltárral jelképezünk. Utána következik az orvosság és az élethez szükséges táplálék, amelyet a kehely jelez. Egy másik a fölös nedvektől való megszabadulás, s ezt a kígyóval mutatjuk be, amely saját bőrét levetkezve megfiatalodik. A negyedik pedig a tétlen üléssel ábrázolt, minden cselekvés vagy megfontolás nélküli véletlen eset, mint ami azzal történt, akit meggyógyított az ellenség csapása, megnyitván csúnya kelését.

S mivel a szent teológusok a megmaradást kétféle értelemben, a lélek üdvösségeként és a test egészségeként fogják fel, ezért a lélek üdvösségének azt nevezzük, ha az ember saját szenvedélyeit levetkezve minden dologban azt keresi, ami megegyezik Isten akaratával; a test egészségének pedig azt, ha nyugalomban és zavartalanul tudja gyarapítani önmagát. E kettőt mutatja a kehely és a szék.

[1] Vergilius, *Aeneis* 2.512. Helyesen: Hekuba biztatására.

[2] Cartari, *i. h.*; vö. Macrobius, *Saturnalia* 1.20.2. Ugyanígy Valeriano, *Hieroglyphica* 14. *Serpens. Iuventuti redditus.* Lásd még az Egészség *(Sanità)* címszónál is, az alábbi bibliai hellyel együtt.

[3] 4Móz 21,9.

MEGMARADÁS

(SALVTE)

Ahogyan Antoninus Pius érmére vésve látjuk.

Gyermeklány, aki jobbjában kelyhet tart, amelyből egy kígyónak ad inni, baljában pedig vesszőt. Felirata: *Salus Publica Aug.*[1]

Megmaradás

(Salute)

Ugyanannak egy másik érmén nőt látunk, baljában gerellyel, jobbjában pedig kehellyel, amelyből egy talapzaton álló kígyónak ad inni.

A gerely és a talapzat a szilárdságot és állandóságot mutatják, akárcsak a fent mondott szék. Nem lehet ugyanis megmaradásnak nevezni, ha valakinek a helyzete nem biztos és állandó, s ha balszerencse vagy bukás fenyegeti. Ettől óvja meg a gerely, amelyre a mondott figura támaszkodik.

EGÉSZSÉG

(SANITA)

Lásd a Délcegségnél *[Gagliardezza]*.

Egészség

(Sanità)

Érett korú nő, jobbjában kakassal, baljában göcsörtös bottal, amely köré kígyó tekeredik.[2]

A kakas Aesculapiusnak, az orvoslás feltalálójának volt szent állata, ama éberség miatt, amellyel a jó orvosnak szüntelenül élnie kell. Ezt az állatot a régiek olyan nagy tiszteletben tartották, hogy áldoztak is neki, akárcsak az istennek. Sókratés pedig, mint Platónnál olvassuk, halála közeledtével végakaratában kakast hagyott Aesculapiusnak. Így akarta jelezni, hogy jó filozófusként hálát ad az isteni jóságnak, amely bizonyosan meggyógyítja minden nyomorúságunkat. Aesculapiuson ezért az isteni jóságból e világi életünkben való részesedésünk értendő.[3]

A mondott formában ábrázolt kígyó az egészség jelképe, mivel messze a legegészségesebb minden földi állat között.[4] A faág és az arra tekeredő kígyó együttesen a lélek és a szellem erejével megtartott testi egészséget jelentik.

Így értelmezik némelyek Mózes kígyóját is, amelyet ugyancsak fára helyeztek.[5]

[1] Baldini, *Mascherata* 1565, 70. (Salute).

[2] Festus Pompeius, *De verborum significatione* ed. Lindsay, p. 98.; Cartari, *Imagini* 2. (1571, 86.). Ugyanezt a képet lásd az Orvoslás *(Medicina)* címszónál is.

[3] Platón, *Phaedon* 66. 118a. A bekezdés szinte szó szerint Cartaritól, *i. h.* Lásd még A lélek tisztasága és őszintesége *(Purità, et sincerità d'animo)* címszónál is.

[4] Ugyanis – bőrét levetvén – minden évben megújul, akárcsak a beteg ember teste gyógyuláskor. Cartari, *Imagini* 2. (1571, 91.); vö. Macrobius, *Saturnalia* 1.20.2. Lásd még a Megmaradás, Pausanias szerint *(Salute di Pausania)* címszónál is, az alábbi bibliai hellyel együtt.

[5] 4Móz 21,9.

BÖLCSESSÉG

(SAPIENZA)

Meztelen szép nő, csupán egy lepel takarja testének szégyenletes részeit. Lábát egy jogarra helyezze, s egy fénysugárra tekintsen, amely az égből aláhullva arcán tükröződik. Kezei minden nyűgtől és tehertől mentesek legyenek.

Azt a bölcsességet festjük így, amely egybehangzik a hittel, s amely Isten szemlélésében és a földi dolgok megvetésében áll. Erről mondják: *Aki megtalál engem, az életet talál, és elnyeri az Úr tetszését.*[1] Ezért festjük meztelennek, mint akinek sem nagy ékességre, sem gazdagságra nincs szüksége; mert okkal mondhatjuk, hogy aki ezt birtokolja, annak minden java megvan. Ezt azonban nem a filozófusok önhittségével mondjuk, mint Bias,[2] hanem keresztényi alázattal, mint Krisztus apostolai. Aki ugyanis megértése és szeretete révén Istent birtokolja, az mindenek kezdetét birtokolja, akiben a teremtett dolgok nagyobb tökéletességben vannak meg, mint önnönmagukban.

A figura jogaron tapos annak jeléül, hogy megveti a világi tisztességeket. Ha ugyanis az ember elsősorban ezekre törekszik, akkor nem juthat el a bölcsességhez, amely megvilágítja az elmét, míg amaz sötétbe borítja azt.

Azért nézi örvendezve és minden tehertől megkönnyebbült kézzel az égi sugarat, mert jellemző rá az isteni dolgok szemlélése, amely elé akadályt gördítenek a külső cselekedetek és a földi foglalatosságok.

BÖLCSESSÉG

(SAPIENZA)

Sötét éjszakában álló fiatal lány, kék színű öltözékben. Jobbjában olajjal teli égő lámpást tart, baljában pedig könyvet.

Fiatalnak azért festjük, mert hatalma van a csillagzatok fölött, hogy ezek se meg ne vénítsék őt, se el ne rekesszék tőle Isten titkainak megértését, amelyek valóban örökkön élők és igazak.

Meggyújtott lámpása az intellektus fénye, amely Isten különös adománya révén soha ki nem alvó s nem lanyhuló lánggal ég lelkünkben. Csupán a mi hiányosságainknak köszönhető, ha gyakran elhomályosítják és elfedik a bűnök, azaz a lelkünkön eluralkodó árnyék, amely eltakarja a fényt és kioltja a bölcsességet, hogy tudatlanságot és gonosz gondolatokat plántáljon helyébe. Ezért ha letérünk az ég felé vezető útról, amely szűk és nehezen járható, az öt balga szűzzel együtt kizáratunk a menyegzős házból.[3]

A könyv a Bibliát jelenti, amelyet a könyvek könyvének neveznek, mert ebből tanulhatunk meg minden bölcsességet, amely üdvösségünkhöz szükséges.

[1] Péld 8,35.

[2] Diogenés Laertios, *Vitae philosophorum* 1.88. Bias itt annyit mond: *Ifjúságodtól öregkorodig a bölcsesség legyen útravalód; mert biztosabb ez minden más vagyonnál.* Ripa talán Hérakleitos rá következő dicsérete miatt nevezi önhittnek Biast.

[3] Mt 25,1.

Emberi bölcsesség
(Sapienza humana)

Meztelen ifjú négy kézzel és négy füllel, jobb kezében az Apollónak szentelt, tibia nevű hangszerrel, oldalán tegezzel.

Ezt a figurát a spártaiak találták ki, akik így akarták szemléltetni, hogy a bölcsességhez nem elegendő a szemlélődés, hanem kitartó cselekvés és a mesterségek gyakorlása is kell hozzá, amit a kezekkel jeleztek. Fontos továbbá, hogy az ember mások tanácsát is meghallgassa, amire a fülekkel utaltak. Így megerősödvén s a hangszer által jelzett dicséretek hangjaitól ösztönöztetvén, valamint oldalán a tegezzel végül megszerzi és meg is tartja a bölcs nevét.

IGAZI BÖLCSESSÉG
(SAPIENZA VERA)

Szinte teljesen meztelen nő, aki kezeit magasba emelve és arcát az ég felé fordítva egy fölötte tündöklő fényt szemlél. Lábai emelkedjenek el a földtől, így mutatván, hogy Isten magához vonja és lemezteleníti őt a földi dolgoktól.

A bölcsességet nem soroljuk a gyakorlattal és tapasztalattal megszerezhető erényes tulajdonságok közé, hanem a Szentlélektől ered, aki ott fú, ahol akar,[1] személyválogatás nélkül. S még a régiek is, noha úgy beszéltek és okoskodtak róla, hogy nem világosította meg őket Krisztus Urunknak, az Örök Atya bölcsességének ismeretéből fakadó világosság, mindazonáltal nagy vallásossággal és tisztelettel gondolkodtak felőle. Ők úgy kívánták, hogy ne neveztessék bölcsnek senki halandó, hacsak nem bizonyult tökéletesnek és feddhetetlennek. Emiatt volt, hogy egész Görögországban, amely pedig a tudományok és erények anyja, mindössze hét férfit találtak, akiknek ezt a nevet adhatták.

A bölcsesség vagy nagyobb dolog az erénynél, vagy pedig olyan erény, amelyből az összes többi erény fakad, minthogy ez az idők kezdete előtt, a föld és az ég előtt teremtetett, ahogyan Salamon mondja.[2] Ez az örök Isten kebelében lakozván, csupán néhány halandó kebelébe száll alá az Ő igaz ítélete szerint. Ezért festjük a földtől elemelkedve, arcára leszálló fényességgel, így mutatván, hogy a bölcs szívében eltávolodik a földi indulatoktól, s az isteni kegyelem ragyogja be őt. Aki pedig ezt megtalálja, s nem téveszti össze az ostobák képzelt bölcsességével, az megtalálja életét, és elnyeri az üdvösséget.

Bölcsesség
(Sapienza)

Általános vélemény szerint a régiek az olajfa mellett álló Minerva képmásával a bölcsességet kívánták ábrázolni, ahogyan ők azt ismerték. Úgy képzelték ugyanis, hogy Jupiter fejéből született, s ezért mindenben tévedhetetlen, és jóval tökéletesebb az ember valamennyi képességénél. Azt is képzelték, hogy három feje van: az egyikkel tanácsot ad, a másikkal maga ítél, a harmadikkal pedig erényesen cselekszik. Mindezt világosan mutatja páncélzata és gerelye, amelyekkel könnyen ellenáll mások külső erejének. A bölcs embert ugyanis erőssé teszi fegyverzete, s így támogatja a gyengéket és tehetetleneket, mint ezt más tárgyban már elmondtuk.

A pajzs a medúzafővel azt mutatja, hogy a bölcsnek minden rossz szokását le kell nyesnie önmagáról, s felmutatnia a tudatlanok okulására, hogy azok is kerüljék ezeket, s így jobbá váljanak.

Az olajfa azt tanítja, hogy a bölcsességből születik a belső és a külső békesség. Ezért ama ágat, amelyet Vergilius képzelete szerint Aeneasnak magával kellett vinnie az elysiumi mezőkre,[3] sokan a bölcsességre értelmezik, amely az embert minden nehézség közepette a boldog vég felé kalauzolja.

Egyesek rostával vagy szitával ábrázolják, így mutatván, hogy a bölcsesség megkülönbözteti és elválasztja a búzát a pelyvától s a jó magot a rossztól az emberek erkölcseiben és cselekedeteiben.[4]

[1] Jn 3,8.
[2] Bölcs 9,9.
[3] Vergilius, *Aeneis* 6.136. és 6.636.
[4] Vö. Mt 3,12.

GONOSZSÁG VAGY BŰN

(SCELERATEZZA, O VITIO)

Torz testű, kancsal, barna bőrű és vörös szőrzetű törpe, aki hidrát ölel át.[1]

A torz testet a természet hibájának nevezik. Ugyanígy, ha egy jó cselekedetekre képes ember rosszra adja magát, ezt a rosszat is hibának, bűnnek és gonoszságnak nevezzük, mert a rosszul idomított szabad akaratból fakad.

Hibának nevezzük mindazt, ami nem megfelelő arányú a testen, s ezért festjük úgy a figurát, hogy telve legyen a természet hibáival; és az ellenkező módon jelezzük az erényt. A Filozófus szerint ugyanis a test szép vonásainak jó aránya szép és helyesen cselekvő lélekre vall. Mert amiként a ruha hátunk vonalához simul, úgy idomulnak a test vonásai és külső tulajdonságai is a lélek tökéletességeihez. Ezért mondta Sókratés is, hogy a test és a lélek tulajdonságai összhangban vannak egymással.

Kancsalnak, rútnak és vörös szőrűnek azért ábrázoljuk, mert e három tulajdonságot egyaránt hibásnak tartják. Erről mondta Martialis 16. epigrammájában:

Szénszín-arcu, vörös haju, félszemü és bicegő vagy:
Nagy dolog az, Zoilus, hogyha becsületes is.[2]

Azért festjük úgy, hogy átöleli a hidrát, amelynek hét fejével a hét halálos bűnt jelképezzük, mert ennek egy fejét levágva újabbak nőnek helyébe, s nagyobb erőre kap a neki ellenszegülővel szemben. Ugyanígy a testben lévő bűn is, amelynek több feje van a rosszra hajló akarat folytán, mihelyst az erény leveri őt, tüstént újra felkél, még nagyobb erővel és az elfajult cselekedetekben való megátalkodottsággal. Végül azonban illő, hogy alulmaradjon és legyőzessék, akár a vele való szembeszállás, akár kerülése révén. Hiszen a világ kezdetétől fogva, amióta tőrbe csalta ősatyánkat, romlásunk volt és maradt nekünk, nyomorult halandóknak, mint ez az anagramma is mutatja:

VITIVM. MVTIVI [Bűn; suttogtam]

Kezdetben halk hangon csábítgattad atyánkat,
immár szörnyü zajod felfut a csillagokig,
Gazság! Bár az idő némulna örökre el inkább,
semhogy szád iszonyúbb bajt hozzon mireánk.

EPIGRAMMA

Nézd eme szörnyet, a rettenetes gazságnak e képét,
nem szül ilyet sem a Styx, sem vak avernusi víz.
Eltorzult arcából, nézd, mily borzalom árad,
rút testét kelevény, szörnyü fekély lepi el.
Nézd csak, hogy nevet, míg átfonja a lernai hidrát,
csúf karjával a vad vállát mint öleli.

[1] Metszetét lásd a Bűn *(Vitio)* címszónál.

[2] Martialis, *Epigrammata* 12.54.1. (Cs].)

Hát ne csodáld, ha e szörnyü gonoszság éppily rútul,
becstelen, álnok mód fon hálót mireánk.
Mert ilyen ocsmány az, ha halandó elvetemülten
bűnbe vegyül, s véle össze igy adja magát.

TUDOMÁNY
(SCIENZA)

Nő, fején szárnyakkal. Jobbjában tükröt tartson, baljában pedig gömböt, rajta háromszöggel.

A tudomány a spekulatív intellektus képessége a dolgok megismerésére és okaik szerint való szemlélésére.

Azért festjük szárnyakkal, mert nem tudomány az, ahol az intellektus nem emelkedik fel a dolgok szemléletére. Ezért mondta Lucretius A dolgok természetének 4. könyvében:

Nincsen előbbrevaló, mint mindent jól megitélni,
s kétséggel szemlélni, ha új jön előnkbe.[1]

A tükör azt tanúsítja, amit a filozófusok mondanak, hogy *a tudomány az elvonatkoztatásból ered*. Az intellektus ugyanis az érzékek által felfogott járulékos tulajdonságokból nyeri az ideális lényeget. Ugyanígy, amikor a tükörben a létező dolgok járulékos formájára tekintünk, lényegüket vesszük figyelembe.

A gömb azt bizonyítja, hogy a tudomány nem tűr ellentétes véleményeket önmagán belül, amint a kerek világ forgásában sem lehet ellentétes mozgás.

A háromszög azt mutatja, hogy amint annak három oldala egyetlen alakzatot tesz ki, ugyanúgy három terminus egy állításban bizonyítást és ezáltal tudást jelent.

A tudományról, ugyanattól a szerzőtől:

A tudományt nő képében festette le Caesar,
mely kettős szárnyat hord feje legtetején.
Jobb keze tükröt tart, hozzá igen illő módon:
fénylő képeivel messzire tündököl ez.
Bal keze, úgy tűnik, a világnak gömbjét tartja,
s háromszög-figurát tart tetején ez a gömb.
Ez tudománynak a képe, de tekints Caesarra magára:
hűbben festi le ő, mondod, a szép tudományt.

Tudomány
(Scienza)

Fiatal nő, kezében könyvvel s fején háromlábú aranyasztalkával.[2]

Könyvek nélkül, csak a mester szavára figyelve nehéz megérteni és emlékezetben tartani mindama sokféle dolgot, amely az ismeretet és a tudományt gyarapítja bennünk.

[1] Lucretius, *De rerum natura* 4.467.

[2] A kép és az alább következő történet forrása Baldini, *Mascherata* 1565, 72. (Scienza).

Az asztalka vagy tripus a tudomány jele. Egyfelől e fém nemessége miatt, amellyel a legdrágább dolgokat díszítjük és tiszteljük meg. Másfelől pedig lábainak száma miatt, lévén a hármas szám a tökéletesség jele, mint Aristotelés mondja Az ég első könyvében. Ez ugyanis az első szám, amelyet megillet a teljesség neve, amiként a tudás lelkünk teljessége és tökéletessége.

Plutarchos Solón életrajzában előadja, hogy bizonyos milétosiak saját kockázatukra előre megfizettek egyhálónyi merítést a kósi halászoknak, akik azonban hal helyett aranyasztalkát fogtak ki a vízből. Vitatkozni kezdtek egymás között, hogy kit illessen ez a halászzsákmány; s minthogy emiatt nagy békétlenség támadt a városban, utóvégre megállapodtak, hogy a pythói Apollo jósdájához járulnak, s az ő döntésére bízzák magukat. Ez azt válaszolta, hogy Görögország legbölcsebbjének kell adni azt. Közös egyetértéssel Sókratéshez vitték ezért, aki azonban a válasz értelmét felfogván tüstént visszaküldte a tripust a jósda istenének, mondván, hogy az rajta kívül senki mást nem illet; mivel egyedül Isten lát át, tud és ismer mindent e világon.[1]

OSTOBASÁG

(SCIOCCHEZZA)

Hitvány ruhába öltözött nő, aki kezében olyan forgót tart nevetve, amilyet a gyermekek szoktak forgatni a szélben. Fején nagy tömeg ólmot hordoz, ama latin szólásra utalva: *plumbeum ingenium* [ólomagyú]. Amiként ugyanis az ólom súlyos, és természeténél fogva a legmélyebbre süllyed, úgy az ostoba ember sem emelkedik fel soha szellemével vagy elméjével a gondolkodás magaslatára. Az is indokolja ezt, hogy az ólom, mihelyst megcsiszolják, tüstént elveszti fényét; ugyanígy az ostoba is igen könnyen eltávolodik a helyes dolgoktól.

Az alkalmatlan nevetés az ostobaság velejárója. Ezért mondta Salamon, hogy a bolondok szája bővelkedik a sok nevetésben.

A forgó azt mutatja, hogy amiként gondolatai, úgy cselekedetei is semmirekellőek, s csak forognak szünet nélkül.

SZOBRÁSZAT

(SCOLTVRA)

Szép fiatal lány, egyszerűen és hanyagul fésült hajjal, amelyet zöldellő babérág koronáz. Öltöztessük igen szép színű lepelbe. Jobbját egy kőszobor fején nyugtassa, másik kezében pedig e művészet gyakorlásához szükséges különféle eszközöket tartson. Lábait gazdag szőnyegen nyugtassa.

A szobrászatot szép arcúnak, ám kevéssé díszes külsejűnek festjük, mert ha az ember fantáziájával azon fáradozik, hogy a művészet dolgait a természethez alakítsa, s az egyiket a másikhoz tegye hasonlóvá, nem sokat törődhet teste ápolásával.

[1] Plutarchos, *Solon* 4. Nem Sókratésnek küldték azonban, hanem Thalésnek. Vö. Diogenés Laertios, *Vitae philosophorum* 1.32.

A babérág, amely a tél szigorúsága közepette is megőrzi lombja zöld színét, azt mutatja, hogy a szobrászat művei a zord idők ellenére is szépek és elevenek maradnak.

A szép színű lepel illik a szobrászathoz, amelyet gyönyörűségből gyakorolnak és kiválósággal tesznek halhatatlanná.

A szoborra helyezett jobbja arról tanúskodik, hogy noha a szobrászat elsősorban a látás tárgya, ugyanakkor a tapintást is szolgálhatja. A nagy, szilárd természetes tömeg ugyanis, amelynek mesterséges megmunkálásában ez a művészet gyakorolja magát, egyaránt tárgya a látásnak és a tapintásnak. És tudjuk, hogy Michel Angelo Buonaruota, e mesterség fénye és ragyogó ékessége, amikor öreg korában a szüntelen tanulmányok miatt igen megfogyatkozott már a szeme világa, kezével tapogatta körbe a régi vagy új szobrokat, s ennek alapján mondott ítéletet azok milyenségéről és értékéről.

Lába alatt a szőnyeg azt mutatja, hogy a szobrászatot csakis a kiválóság tartja fenn, s enélkül gyarló vagy éppen haszontalan, hitvány foglalatosság lenne.

GYALÁZAT

(SCORNO)

Férfi, szakadt és rossz ruhában, fején bagollyal.

A gyalázat a tisztességben elszenvedett bántalom. Ezért festjük bagollyal, amely a rossz előjelek madara a pogányok ostoba vélekedése szerint; s minthogy éjszaka jár, könnyen hajlítja rossz gondolatokra a lelket.

INGERÜLTSÉG

(SDEGNO)

Vörös ruhába és páncélba öltözött férfi, ruháján tüzes lángokkal. Karja meztelen legyen, s lábát harisnya módjára oroszlán lábáról lenyúzott bőr borítsa. Fején tüzet és füstöt okádó medve fejét viselje.

Arca vörös és ingerült legyen, s kezében darabokra szaggatott láncot tartson.

Vörös ruhája és a lángok azt mutatják, hogy az ingerültség nem más, mint a vér élénk forrongása.

A mondott formában ábrázolt lábai és karjai azt jelzik, hogy az ember kevésbé nemes szenvedélyei odáig fokozhatják ingerültségét, hogy végül az állatokhoz és a vadakhoz válik hasonlóvá. Ezért festjük rá a medve bőrét, amely rendkívül ingerlékeny állat.[1]

A széttépett láncok azt mutatják, hogy az ingerültség úgy megnöveli az ember erejét, hogy áttör minden nehézségen.

TITOKTARTÁS

(SECRETEZZA)

Nő, aki nem csupán kendővel köti be száját, de még le is pecsételi azt. Teste többi részét nagy fekete köpeny borítsa.

[1] Lásd erről a Harag *(Ira)* címszót.

A régiek Angeronát, a titoktartás istennőjét ábrázolták bekötött és lepecsételt szájjal, így jelképezvén a kötelességet magunk és mások titkainak megtartására.[1]

Azért festjük a mondott köpenybe burkolózva, mert amiképpen az eltakarja a test minden részét, úgy a titoktartás is elleplezi és rejtekben tartja a rábízott dolgokat.

ÉVSZÁZAD
(SECOLO)

Öregember, aki kezében elhamvadó főnixet tart, s a kilencedik égi szférában áll.

Azért ábrázoljuk öregnek, mert az évszázad az emberiség leghosszabb korszaka, amely száz évet tesz ki. Ugyanennyi a főnix életének ideje vagy a kilencedik szféra egyfoknyi elmozdulása is.

ÉRZÉKEK
(SENTIMENTI)

LÁTÁS
(VISO)

Ifjú, jobb kezében keselyűvel: Hórapollón szerint így ábrázolták a látást az egyiptomiak. Bal kezében tükröt tartson. Karja alatt oldalt pajzs legyen, a napra tekintő sas és két vagy három sasfióka festett képével s azzal a mottóval: *Cognitionis via* [A megismerés útja].

A tükör azt tanúsítja, hogy ez a nemes tulajdonság nem más, mint a szemünkkel végzett érzékelés; szemünk pedig a tükörhöz hasonlóan visszatükrözi, avagy az áttetsző vízhez hasonlóan befogadja a természeti testek látható külső formáját. Ezután a közös érzéknek, majd a fantáziának továbbítja azt. Itt történik a felfogás, amely azonban gyakran hamis: innen ered a dolgok valóságára irányuló megismerés és tudomány nehézsége. Ezek miatt ítélte Aristotelés igen nemesnek ezt az érzéket, mondván, hogy a többinél könnyebben készít utat a természet rejtett titkaihoz, amelyek ugyan a dolgok szubsztanciájában fekszenek eltemetve, ám az intellektus eme eszközök révén napvilágra hozza őket.

A sasnak a szorgos megfigyelők elbeszélése szerint szokása, hogy fiait a napra viszi, ha arra gyanakszik, hogy elcserélték azokat. S ha látja, hogy mozdulatlanul tűrik a nap ragyogását, egybegyűjti és táplálja őket; ám ha az ellenkezőjét tapasztalja, akkor idegen porontyokként kitaszítja őket a fészekből. Arra tanít ez, hogy ha e különleges képességet nem nemes célra és dicséretes cselekedetekre fordítjuk, akkor kárára és gyalázatára szolgál használójának. Talán ezért volt szokásban Itáliában és Európában a vandálok hódításainak hosszú évei alatt, hogy ama főbb urakat, akik Isten vagy az emberek iránti kötelességüket elmulasztották, megvakították, ilyen nyomorúságra kárhoztatván őket.

E képmás mellé festhetjük még a hiúzt is, éles látása okán.

[1] Cartari, *Imagini* 10. (1571, 373.). Forrásai: Macrobius, *Saturnalia* 1.10.7.; Plinius, *Naturalis historia* 3.65.; Solinus, *De mirabilibus* 1.6. Lásd ezt a Csend *(Silentio)* címszónál is.

HALLÁS

(VDITO)

Amikor az egyiptomiak a hallást akarták jegyezni, bika fülével festették. Ha ugyanis a tehén megkívánja a közösülést (amelynek vágya csupán három óra hosszán át szokott tartani nála), nagy bőgéseket ereget. És ha ez idő alatt a bika meg nem hágja (amit az ritkán szokott elmulasztani), utána már mindaddig nem hajlik az aktusra, amíg újból el nem jön annak ideje. A bika ezért folyton éberen fülel erre a hangra, mint Hórapollón elmondja.[1]

Talán arra is utal ez, hogy mindennél inkább s különös szorgalommal kell figyelnünk arra, ami önmagunk lehető legjobb módon való fenntartására szolgál. S hogy jobban felismerhető legyen e figura, úgy is festhetjük a mondott képmást, hogy kezében bika fülét tartsa.

Hallás

(Vdito)

Lanton játszó nő; mellette szarvas legyen.[2]

SZAGLÁS

(ODORATO)

Ifjú, bal kezében üvegedénnyel, jobbjában virágcsokorral, lábainál pedig vadászkutyával. Rózsákkal és más virágokkal telefestett, zöld színű ruhát viseljen.

Az üveg a mesterséges, a virágcsokor pedig a természetes illatokat jelenti.

A vadászkutyát azért tesszük ide, mert noha ez az érzéke minden kutyának erős, a vadászkutyáké kiváltképpen az. Ezek ugyanis pusztán szaglásuk révén felhajtják a vadat, még ha az a legelrejtettebb zugokba búvik is előlük. Közel lévő gazdájuknak pedig már gyakran szagára is örvendezni látszanak, noha őt semmiképpen sem láthatják.[3]

Zöldbe öltözik, mert a lombok zöldjében rejtőznek a zsenge és illatos virágok.

ÍZLELÉS

(GVSTO)

Nő, aki jobb kezében különféle gyümölcsökkel teli kosarat s a másikban őszibarackot tart.

Az ízlés egyike a test öt érzékének, azaz ama öt kapunak, amelyeken keresztül az ideák és érzékletek a testbe lépnek, hogy ott lakozzanak. Tanácsaikkal gyakran a lélek hasznára, igen gyakran azonban romlására szolgálnak: mivel megtéveszti őket a nyilvánvaló dolgok hamis képe, amelyeknek így hamis felderítői és kémei lesznek, igen nagy kárt okozván a léleknek. Ilyen hamis kémeivé lettek különösen

[1] Valeriano, *Hieroglyphica* 3. *Taurus. Auditus promptus*. Forrása Hórapollón, *Hieroglyphica* 1.47.

[2] Valeriano, *Hieroglyphica* 7. *De cervo. Auditus et surditas* ugyancsak szarvassal jelképezi a hallást, Aristotelésre hivatkozva.

[3] A bekezdés Valerianótól, *Hieroglyphica* 5. *Canis. Olfactus.*

az epikureusoknak, akik helyénvalónak tartották, hogy teljesen a dőzsölésnek éljenek, a tisztességre vagy a dicsőségre való minden tekintet nélkül.

Azért festjük sokféle gyümölccsel, mert ezek minden mesterség nélkül is különbözőnek mutatkoznak az ízlelés számára. Az őszibarackot pedig a régiek alkalmazták gyakran e tárgyban.

TAPINTÁS

(TATTO)

Nő, aki meztelen bal karján sólymot tart, s ez körmével szorítja őt. A földön teknősbéka legyen.

ÉRZÉK, AVAGY ÉRZÉKISÉG

(SENSO)

Meztelen, kövér ifjú, térdig egy patak vizében. A patak partján különféle fák legyenek, amelyeknek egyikéről jobbjával gyümölcsöt szakítson, bal kezében pedig virágcsokrot tartson.

Az érzékiséget meztelennek festjük, mert kiforgatja javaiból a testet és a lelket, ha az ember a jelen perc örömeire figyel, nem gondoskodván s nem látván így előre a jövő nyomorúságát.

Kövérsége az érzéki lélek, az alacsony gondolatok, valamint a nehéz dolgokon való gondolkodás hiányának jele. Mindezek a fiziognómusok szerint ellazítják a testet és elgyengítik tagjait.

Azért áll folyóvízben, hogy így mutassa: az érzéki gyönyörűségek folytonosan mozgásban vannak és tovafutnak, s minden haszon és érdem nélkül magukkal viszik az életet is. Feltartani őket pedig éppoly nehéz, mint amilyen veszélyes velük versenyt futni.

A vízzel olykor a bűnöket, a benne álló emberrel pedig a bűnöst is jegyzik, Dávid ama mondása szerint: *A vizek már lelkemig érnek.*[1] Azt tanúsítjuk ilyen módon, hogy ha az ember az érzéki életnek hódol, nagy a veszélye, hogy abban halálosan elbotolva végül örökre alámerül.

A virágok és gyümölcsök az érzék négy alkotóelemét mutatják, azaz a látást, az ízlelést, a szaglást és a tapintást, amelyek a virágokban és a gyümölcsökben tápot találnak maguknak. Az ötödiket, a hallást pedig ama morajban lelhetjük fel, amelyet a folyóvízről minden nehézség nélkül feltételezhetünk.

Érzékek

(Sensi)

Ahogyan egyetlen figurával ábrázolhatjuk őket.

Különféle színekbe öltözött ifjú, fején sokféle virágból és gyümölcsből font koszorúval, valamint tollas forgóval, amelyen lássék, hogy a szél forgatja. Baljában citerát, tibiát vagy sípot tartson, jobbját pedig kesztyűbe bújtatja.

[1] Zsolt 69,2.

Fiatalnak azért festjük, hogy ezzel a korral szemléltessük az érzékek változékonyságát.

Ruhájának különféle színei a látás érzékét jegyzik, hiszen a fénnyel egyesülve ennek adnak tápot. Ugyanígy a virágok a szaglást, a gyümölcsök az ízlelést mutatják, a zeneszerszámok pedig a hallást, mivel Pierio Valeriano azt írja Hieroglifáinak 7. könyvében, hogy az egyiptomiak a mondott hangszerek valamelyikével jegyezték a hallás érzékét.[1]

A tapintást a kesztyű jelzi, amely a kéznek a hidegtől, naptól és más hasonlóktól való védelmére szolgál, amelyek károsíthatnák a tapintás érzékét.

A forgót azért illesztjük fejére, mert az érzékek könnyen változnak, amiként a forgó is elmozdul a legkisebb szélre.

ÉRZÉKEK
(SENSI)

Ha a test öt érzékét egyetlen figurával akarjuk ábrázolni, fehérbe öltözött ifjúnak festjük, fején pókhálóval, mellette pedig majommal, keselyűvel, vadkannal és hiúzzal. Ezekről az állatokról úgyanis úgy tartják, hogy mindegyik egy-egy érzékben felülmúlja az embert. Ezt mondja az alábbi vers is:

Vadkan nálunk jobban hall, majom ízlel, hiúz lát,
szaglásban keselyű, tapintásban a pók jobb.[2]

SZOLGASÁG
(SERVITV')

Fésületlen hajú fiatal lány könnyed, rövid fehér ruhában. Vállán jármot vagy nagy és súlyos követ tartson. Meztelen, szárnyas lábbal haladjon köves, tövises, járhatatlan vidéken. Mellette daru álljon, s lábával követ tartson.

Fejére meggyújtott gyertyát is helyezhetünk, azzal a mottóval: *Másokat szolgálok, magamat emésztem.*

A szolgaság, ahogyan a polgári törvénykönyvnek a személyek jogairól szóló fejezetében olvassuk, az emberek közötti olyan jogviszony, amelynél fogva valaki másvalakinek nem természetes hatalma alá kerül.

A szolgaságot azért festjük fiatalnak, mert ellent kell álljon a kényelmetlenségeknek, bajoknak és fáradalmaknak.

Fésületlensége azt mutatja, hogy akit alantas sora gazdájának kiszolgálására kötelez, az nem tud a maga ügyeivel törődni. Jól mutatja ezt Aristotelés A politika első könyvében, mondván, hogy a szolga értelemmel ellátott lelkes szerszám, akinek mindene másoké és semmije sem magáé.[3]

[1] Valeriano, *Hieroglyphica* 37. *De tibiis. Sensus.* Nála azonban nem a hallás érzékét, hanem az érzékiséget jelzi a három hangszer valamelyikével ábrázolt Pan szobra.
[2] A címszó szinte szó szerint Baldinitól, *Mascherata* 1565, 64. (Sentino).
[3] Aristotelés, *Politica* 1.4. 1254a.

Ruhájának fehér színe a makulátlan és tiszta hűséget jelzi, amelyet a szolgának örökösen meg kell őriznie, mint Szent Máté mondja 25. fejezetében: *Jól van, jó és hű szolgám, mivel a kevésben hű voltál stb.*[1]

A vállán viselt iga a régieknél a szolgaság szimbóluma volt, mint Pierio Valeriano elbeszéli Hieroglifáinak 49. könyvében,[2] s ahogyan Seneca is említi a Dühöngő Herculesben:

Hogyhogy e hitvány szolga elárulja urát?
Mért szolgál hát, igáját mért tűri el?[3]

És Plautus A katonában:

[1] Mt 25,23.
[2] Valeriano, *Hieroglyphica* 48. *De iugo. Servitus.*
[3] Seneca, *Hercules furens* 431.

Hisz úgy helyes,
hogy a szolga fékentartsa száját és szemét
és kezeit.[1]

Mint mondtuk, úgy is ábrázolhatjuk, hogy iga helyett súlyos követ tart a vállán. Mert valóban kemény és súlyos dolog elviselni a szolgaság terhét, mint Seneca mondja a Troadesben:

Nehéz, kemény és elviselhetetlen
a szolgaság.[2]

Rövid ruhája és meztelen szárnyas lábai azt tanúsítják, hogy a szolgának szolgálatkésznek és gyorsnak kell lennie.

Hogy tüskéken jár, az a kényelmetlenségek és nehézségek jele, amelyeket a szolgasorban lévők nap mint nap megtapasztalnak. Ezért mondja Dante:

Majd megtudod, mily sós kenyér a másé;
s föl- és lemenni, mílyen kínos ösvény,
keserves lépcső az idegen házé![3]

A lábával követ tartó daru, ahogyan lefestettük, a virrasztást jelenti, amelyet a szolgák gazdájuk parancsainak elvégzésében elszenvednek. Így mondja Urunk, Jézus Krisztus is: *Boldogok azok a szolgák, akiket uruk, megérkezvén, virrasztásban talál.*[4]

RABSZOLGASÁG
(SERVITV' PER FORZA)

Borotvált fejű, sovány, mezítlábas és rosszul öltözött nő. Arcát valamilyen bélyeg jelölje meg, s lábán láncokat és bilincseket viseljen.

A szolgaság *[servitus]*, amelyről beszélünk, a megtart *[servare]* szóból származik, mert amikor egyeseket élve fogtak el a háborúban, nem ölték meg őket, hanem megtartották és szolgákká tették őket. Az ilyeneket hívták rabszolgáknak.

Azért festjük leborotvált fejjel, mert a görögöknél és a latinoknál (mint Pierio Valeriano utal rá Hieroglifáinak 32. könyvében), ez a szolgaság nyilvánvaló jele volt.[5]

Soványsága, meztelen lába és hitvány öltözéke azt mutatja, hogy a szolgaságnak ez a fajtája szűkölködik az ételben, élete sanyarú, és semmije nincs, ami felüdítené őt vagy amivel enyhíthetné nyomorúságát.

Az említett módon megjelölt arc a szabadságtól való megfosztottság világos jele, mint napjainkban is látjuk.

A láncok és bilincsek azokat a kemény kötelékeket mutatják, amelyek folytonos elnyomatásban tartják a rabszolga boldogtalan életét.

1 Plautus, *Miles gloriosus* 564. (DG).
2 Seneca, *Troades* 909.
3 Dante, *Paradiso* 17.58. (BM).
4 Lk 12,37.
5 Valeriano, *Hieroglyphica* 32. *De coma. Servitus.*

Szolgaság

(Seruitù)

Fésületlen, mezítlábas és sovány nő, lábán láncokkal és bilincsekkel.

A szolgaságot azért festjük fésületlennek, mert minden gondolata azon jár, miként oldhatná ki magát a láncok gyötrelmes szorításából, s emiatt nem ügyel önmaga ékesítésére. Azt is mutatja ez, hogy a szolgai gondolatok alacsonyak, hitványak és földhözragadtak.

Mezítlábas, mert semmije sincs, ami fölemelhetné reménységét, enyhítene sanyarú helyzetén és eltakarná rútságát.

Soványságát a szűkös étel okozza, amellyel a szolgák rendszerint élnek.

Láncai és bilincsei a szabadságtól való megfosztottságának s szomorú és fájdalmas állapotának jelei.

AZ IGAZSÁG SZOMJA

(SETE DI GIVSTITIA)

Lásd a Negyedik boldogságnál *[Quarta beatitudine]*.

ORCÁTLANSÁG

(SFACCIATAGGINE)

Tágra nyílt szemű nő, széles homlokkal, véres szemhéjjal. Buja öltözéket visel, amelyet két kezével felemel, s kimutatja meztelen lábát és combját. Mellette majom legyen, amely becstelen részeit mutogassa.

Az orcátlanság a szégyennel ellenkező gyalázatos tulajdonság, amely gonosz cselekedetei révén kárhozatot von magára.

Szemei azért olyanok, amilyeneknek elmondtuk, mert Aristotelés Fiziognómiájának 6. fejezete szerint ezek orcátlanságot jelentenek.

Buján öltözködik, mert minden tettét saját becsületének kárára és gyalázatára kívánja fordítani.

Azért fedi fel testének titkos részeit, mert az orcátlan ember semmire sem becsüli a mások által ilyen módon megőrzött tisztességet.

A majom is orcátlanságot jelent, mert azokat a részeit, amelyeket rejtve kellene tartania, természetes ösztöne folytán egészen fesztelenül felfedi és nyilvánosságra hozza, amint Pierio Valeriano mondja 6. könyvében.[1]

RAVASZSÁGGAL PÁROSULT ERŐ

(SFORZO CON INGANNO)

Erőteljes ifjú, harci öltözékben. Jobb karjára oroszlán, bal karjára pedig róka bőrét tekerje, s lássék arra való elszántsága, hogy minden módon kárt okozzon az ellenségnek: akár erejével, amelyet az oroszlán jelez, akár ravaszsággal vagy csalárdsággal, amelyet a róka jelképez.

[1] Valeriano, *Hieroglyphica* 6. *Impudentia*.

BIZTONSÁG ÉS CSENDESSÉG

(SICVREZZA, ET TRANQVILLITA')

Jordanus érmén.

Oltár előtt álló nő, aki oszlopnak támaszkodik, s kezében gerelyt vagy jogart tart.

Ebből megérthetjük, hogy ha valaki Istennel, akit az áldozat illet, jóban van, az nyugodtan megpihenhet.

BIZTONSÁG

(SICVRTA', O SICVREZZA)

Nő, aki jobbjával gerelyre, baljával pedig oszlopra támaszkodik. Így látjuk Macrinus érmén.

Azt a szilárdságot nevezzük biztonságnak, amelyet az ember olyankor élvez állapotában és minden más dolgában, ha nem fenyegeti elmozdítás veszélye. Ezért támaszkodik az oszlopra, amely erőt jelent, s a gerelyre, amely uralomról és fensőbbségről tanúskodik. S amilyen nagy a veszélye, hogy ezekből kiesik az ember, éppolyan nagy erény tisztességgel megtartania magát bennük.

Biztonság

(Sicurtà)

Nő, fején olajágból font koszorúval, amint jobb karját gerelyre, bal könyökét oszlopra támasztva s arcát bal kezére hajtva alszik.

Biztonság

(Sicurtà)

Otho érmén nőt látunk, aki jobbjában koronát, baljában gerelyt tart, a következő felirattal: *Securitas P. R.* [A római nép biztonsága].

Biztonság

(Sicurtà)

Opilius Macrinus érme nőt ábrázol, aki baljával buzogányra, másik kezével pedig oszlopra támaszkodik. Felirata: *Securitas temporum* [Az idők biztonsága].

CSEND, APULEIUS SZERINT

(SILENTIO APPVLEIO)

Arc nélküli ember, fején kalappal, meztelen testén csupán egyetlen keresztbe vetett farkasbőrrel. Egész testét szemek és fülek borítják.

Az arc nélküli ember azt bizonyítja, hogy ha beszélünk, azt egész arcunkkal tesszük: mégpedig nyíltan nyelvünkkel, hallgatagon pedig szemünkkel, homlokunkkal és szemöldökünkkel. Ezért formálta meg ezt a képmást Apuleius, hogy megmutassa a csend mibenlétét.

Fején a kalap azt jelenti, hogy az embernek szabadsága van beszélni vagy hallgatni. A nyelv nélküli fejen pedig azt mutatja, hogy jobb hallgatni, semmint olyankor szólni, amikor erre nincs szükség.

A testét borító szemek és fülek is arra figyelmeztetnek, hogy sokat kell látni és hallgatni, de keveset beszélni.

Ugyanerre utal a farkas bőre is, mert ha a farkas megpillant valakit, annak olyan hirtelen szavát veszi, hogy alig tud kinyögni magából valami gyöngécske hangot; s míg hallgat, az állat sebes léptekkel már meg is iramodott a prédával. Ezért ítélték úgy a régiek, hogy ezt az állatot kell alkalmazni a csend emlékezetére.[1]

Csend

(Silentio)

Nő, arcán keresztben kötéssel, amely eltakarja száját.

Macrobius szerint Angerona bekötött és lepecsételt szájú figurájával jegyezték, hogy aki tűrve és hallgatva viseli gondját, hamar végét látja, s azután vidám és örömteli életet élvez.[2]

Csend

(Silentio)

Ifjú, aki szája elé emelt mutatóujjával csendre int, bal kezében pedig őszibarack gyümölcsét és leveleit tartja.

Az őszibarack Harpocratesnek, a csend istenének szent növénye volt, mert levele az emberi nyelvhez, gyümölcse pedig a szívhez hasonló.[3] Talán azt akarták ezzel jelezni, hogy a hallgatás nagy erény a maga idején, ezért az okos embernek nem kell sok hiú és terméketlen szóval az időt lopnia, hanem mielőtt beszélne, csendben meg kell fontolnia a dolgokat.

Azért ábrázoljuk fiatalnak, mert a csend főként a fiatalokban jele szerénységüknek és erényes tulajdonságaiknak. Ezért festették a régiek Harpocratest szárnyas ifjúnak, fekete arccal; mert a csend az éjszaka barátja, mint a költők mondják. Nem is mulasztom el itt közölni Ariosto sorait, ahol az alábbiakat mondja a csendről:

A csend strázsál itt, fel s alá vonulva,
sötét köpenyben, rókabőr cipőben.
S ha bárkit meglát arra elhaladni,
csak kézzel int, hogy jobb távol maradni.[4]

[1] A címszó Cartaritól, *Imagini* 10. (1571, 374.), aki Apuleiusra és Martianus Capellára (*De nuptiis Philologiae et Mercurii* 1.90. és 7.729.) hivatkozik. Mindkét utalást Giraldiból (*De deis* 1. [1548, 78.]) meríti, aki azonban csupán Martianus helyeit adja meg, míg Apuleiusnak csak nevét említi. Martianus csak két rövid utalást tesz Harpokratésre, a csend istenére, míg Apuleiusnál semmi hasonló nem található; Ripa címe így valószínűleg félreértésen alapul. A farkasról lásd Servius, *Ad Vergilii Bucolica* 9.54.

[2] A címszó szinte szó szerint Cartaritól, *Imagini* 10. (1571, 373.). Forrása Macrobius, *Saturnalia* 1.10.7. Lásd ezt a Titoktartás *(Secretezza)* címszónál is.

[3] Cartari, *Imagini* 10. (1571, 374–376.). Forrása Plutarchos, *De Iside et Osiride* 68. [Moralia 378c].

[4] Ariosto, *Orlando furioso* 14.94.

Csend

(Silentio)

Öregember, aki ujját szája elé emeli. Mellette lúd legyen, csőrében kővel.

Mivel az öregkor, amely jobban bízik az erényben és a kivívott hírnévben, semmint a szavakban, erősen hajlik a hallgatásra, ezért egyesek ilyen korúnak ábrázolják a csendet.

A lúd igen hajlamos a minden harmóniát vagy összhangot nélkülöző szüntelen fecsegésre és karattyolásra. A követ csőrében tartva ezért arra tanít, hogy ha nem tudunk olyan módon szólani, hogy azzal dicséretet érdemeljünk, inkább maradjunk csendben; és ha már nem tudjuk növelni mások véleményét tudásunkról, legalább ne rontsuk le azt. A csend ugyanis egyenlővé teszi a legostobábbakat a legtanultabbakkal. Ezért mondta egy bölcs, hogy az ember hasonlít a fazékhoz, amelyről mindaddig nem tudjuk, ép-e vagy repedt, amíg hangot nem ad. Sókratés pedig, amikor véleményt kértek tőle iskolájának egy új tanítványáról, azt mondta: szeretné hallani, hogy láthassa.

A ludakról Ammianus írja, hogy amikor a nagy hőség miatt keletről nyugatra vándorolnak, át kell kelniük a Taurus hegység fölött, ahol sok sas lakik. Ezek erejétől való féltükben, s hogy természettől fecsegő csőrük el ne árulja őket, egy-egy követ vesznek csőrükbe, s azt tartják mindaddig, amíg a veszélyt maguk mögött nem tudják.[1]

Csend

(Silentio)

Gyermek, mint leírtuk, vállán fekete szárnyakkal; szája elé emelt ujjal ül, s látszik, hogy nem tud felállni lábai gyengesége miatt. Kezében bőségszarut tart, körötte pedig lencsével és más zöldségfélékkel teli edények vannak, valamint őszibarackok, amelyeket elsőként ajánlottak jámbor áldozatul a csendnek.

Krokodilt is fessünk melléje, amelyet, minthogy nyelve híján semmiféle hangot sem tud kiadni magából, méltán mondhatunk a csend hieroglifájának.

EGYSZERŰSÉG

(SIMPLICITA')

Fehérbe öltözött ifjú lány, kezében fehér galambbal és fácánnal.

Fiatalnak azért festjük, mert ebben a korban az emberi tudás fehér papírhoz hasonlít, amelyre még semmit nem írtak. Az egyszerűség ugyanis nem más, mint a jóról és rosszról való tudásnak rossz szándék nélküli és megbocsátható hiánya. Itt ezért jó értelemben alkalmazzuk, azokra értvén, akik lelküket nem fordították bűnre; jóllehet ezen kívül még a kevés eszű embereket is egyszerűeknek szokták nevezni.

Fehérbe öltözik, mert ez igen egyszerű szín, minden összetevő nélkül.

[1] Valeriano, *Hieroglyphica* 24. *Silentium opportunum.*

A galambbal Krisztus Urunk jelezte azt az igazi és dicséretes egyszerűséget, amelynek révén a mennybe juthatunk. Ugyanezért hívta magához a gyermekeket is, mondván: *Engedjétek hozzám a kicsinyeket.*[1]

A kárhozatos egyszerűséget pedig a fácánnal jegyezzük, amely úgy hiszi: ha fejét elrejti, s nem lát semmit, őt sem látja senki. Sokan mesélik ezt, többek között Ovidius a Metamorfózisok 6. könyvében.

SZÍNLELÉS

(SIMVLATIONE)

Nő, arcán álorcával, olyan módon, hogy kétféle ábrázatot mutasson. Ruhája sokszínű legyen, s jobbjában szarkát tartson.

A színlelés annyit tesz, hogy az ember álságos szavakkal és gesztusokkal takarja el tulajdon lelkét és szívét. Az álarc így valódi ábrázatát elrejtve hamis arcot mutat. Ugyanezt jelzi sokszínű öltözéke is.

A szarka is színlelést jelent, mivel tollainak egyik része fehér, de a másik fekete.

URALOM

(SIGNORIA)

Lásd az Uralkodásnál *[Imperio]*.[2]

ŐSZINTESÉG

(SINCERITA')

Aranyba öltözött nő, aki jobbjában fehér galambot tart, baljával pedig kecses és szép mozdulattal szívét nyújtja.

Az őszinteség tiszta, és híján van minden színlelt látszatnak és mesterkéltségnek. Ezért ábrázoljuk fehér galambbal és aranyos ruhában.

Feltartott szíve romlatlanságát tanúsítja. Az őszinte ember akarata ugyanis nem hajlik a bűnre, s ezért nem akarja elleplezni szíve legbelsejét, hanem épp ellenkezőleg mindenki előtt nyíltan kitárja azt.

Őszinteség

(Sincerità)

Gyönyörű fiatal lány, vállára hulló aranyszőke hajjal. Öltözéke minden mesterséges dísz nélküli finom, makulátlan lepel legyen, s lássék, amint jobbjával megnyitja keblét, mindkét mellét előtárván. Baljában hírnökpálcát tartson, amelynek csúcsán fehér galamb legyen.

[1] Mt 19,14.

[2] Az *Imperio* címszó minden kiadásból hiányzik.

JÓZANSÁG

(SOBRIETA')

Egyszerűen öltözött nő. Jobbjában kulcsot tartson, balját helyezze keblére, s lába alatt hal legyen. A figura egyik oldalán szökőkút álljon, amelyből tiszta víz tör elő.

SEGÍTSÉG

(SOCCORSO)

Páncélba öltözött férfi, jobbjában meztelen karddal, baljában pedig tölgy termő ágával.

A segítségnek két fő fajtája van. Az egyik élelemmel lát el másokat, így elűzve az éhség veszedelmét, a másik pedig szembeszáll az ellenség erejével. Ezért festjük páncélban, mint a gyengék és szűkölködők segítségét az ellenség hatalmával szemben.

A tölgyfa makkal telt ága pedig az éhség idején nyújtott segítséget jelenti. Régen ugyanis az emberek ínséges időkben önmagukon segítettek ennek ter-

mésével. A tölgy Jupiter szent fája, mivel Jupiter *[Giove]* látja el és segíti meg *[giova]* az egész világot, lévén ő a legtisztább levegő, amelyet belélegzünk és amely által élünk.[1]

MAGÁNY

(SOLITVDINE)

Fehérbe öltözött nő, fején remeterigóval. Jobb karja alatt nyulat tartson, bal kezében pedig könyvet, s elhagyott és magányos helyen álljon.

A magány a köznép sürgés-forgásától s a haza köz- és magánügyeitől távol, paraszti helyen való lakás, amit a tanítások és a vallás gyakorlásáért vagy vala-

[1] Az etimológia eredete Cicero, *De natura deorum* 2.64. (25.). Ripa forrása valószínűleg Cartari, *Imagini* 3. (1571, 130.). Vö. még A hét bolygó kocsija; Jupiter kocsija *(Carri dei sette pianeti; Carro di Giove)* és Elemek Empedoklés szerint *(Elementi secondo Empedocle)* is.

mely erényes cselekedet kedvéért választ az ember. Ezért mondja 28. szonettjében Petrarca:

Magányban járok, elhagyott mezőkön,
tünődve ballagok, lassan haladva.[1]

Fehér öltözéke a magányba vonult ember szándékát jelzi, amely nem áll másban, mint hogy tisztán és makulátlanul megőrizze magát mindenfajta szennytől, amely lelkére tapadhat, vagy az ügyektől, amelyek elszínezik, s a világi szerelmektől, amelyek megfüstölik azt. Ezért mondja Petrarca erről szólva 222. szonettjében:

Hogy vágytam mindig egyedül maradni!
Tudják az erdők, csermely és a rétek.
Távol megannyi vaktól és sükettől,
az ég szent útjáról akik letértek.[2]

A remeterigó, mint már elmondtuk, természetétől fogva magányos madár.[3] Ezért mondja a 91. zsoltár: *Olyan lettem, mint az elhagyott madár a háztetőn.*[4]

A nyulat azért adjuk hóna alá, mert Pierio Valeriano 13. könyve szerint, amikor az egyiptomiak magányos embert akartak jegyezni, nyulat festettek a maga vackában. Ez az állat ugyanis egymagában él, s csak nagy ritkán laknak ketten egy odúban. Ha pedig egymás közelében élnek, valamekkora darab föld akkor is elválasztja őket egymástól.[5]

A könyv azt mutatja, hogy ha a magányos embernek nem a tudományok és tanítások tanulmányozása a célja, akkor magánya igen is kárhozatos. Ezért mondta Aristotelés A politika 1. könyvében, hogy a magányos ember vagy angyal, vagy állat.[6] Angyalon azt értette, aki megcsömörlött a világ dolgaitól, s ezért a szemlélődés felé fordul, egymagában örvendezve az angyalokon, az embereken, a növényeken és minden máson, és illő dicséretet zengve Teremtőjének; állaton pedig azt, aki tunyaságból választja a magányos életet. Aki ugyanis tanítás nélkül él, annak magánya bizonytalansággal és félelemmel van tele, mint Cicero mondja a De finibus 1. könyvében;[7] aki pedig vallás nélkül, azé kárhozatos és gyalázatos.

1 Petrarca, *Canzoniere* 35.1.
2 Petrarca, *Canzoniere* 259.1.
3 Lásd Temperamentumok; Melankolikus a földdel *(Complessioni; Malenconico per la terra)*.
4 Zsolt 102,8. A Vulgatában szereplő „passer solitarius" egyaránt jelent remeterigót és magányos madarat.
5 Valeriano, *Hieroglyphica* 13. *Solitudinarius*.
6 Aristotelés, *Politica* 1.2. 1253a.
7 Cicero, *De finibus bonorum et malorum* 1.19.

BUZGÓSÁG

(SOLLECITVDINE)

Vörösbe és zöldbe öltözött nő, jobbjában ösztökével vagy sarkantyúval, baljában pedig fáklyával.

Vörös és zöld ruhája a reményt, a vágyat és a szeretetet jelzi, amelyek együttesen hozzák létre a buzgóságot.

A sarkantyú valamely dolog véghezvitelére vagy befejezésére való hatékony vágyat jelzi. Theokritos ezért nevezte a buzgóságot gyakran szerelmes szúrásnak vagy a szeretet ösztökéjének.

A fáklyával is az elszánt vágyat és buzgóságot mutatjuk, amely a szívben lángol, s nem hagyja azt nyugodni, míg szándéka jó véget nem ér.

A láng azért is jelenti a buzgóságot, mert melegséggel és készséggel végzi dolgát, mindent felemésztve, amire csak szüksége van ahhoz, hogy fenntarthassa kezdeti ragyogását.

BUZGÓSÁG

(SOLLECITVDINE)

Fiatal nő, vállán és lábán szárnyakkal, meztelen karral és lábbal, könnyű vörös ruhában. Baljában íjat tart, s jobbjával éppen nyilat vesz elő tegzéből. Lábainál kakas álljon.

A vállain és lábain viselt szárnyak a gyorsaságot és a buzgóságot jelzik. Ezért mondják a cselekvésében buzgó emberre, hogy szárnyakat kapott. Így mondja Vergilius is a Hercules által üldözött gonosz Cacusról:

...ahogy zugolyába inalt, maga Eurus
sem fut olyan fürgén – szárnyat font félsze a sarkán.[1]

Meztelen karjai és lábai fürgeségét és gyorsaságát jelentik.

A vörös szín a tűzhöz való hasonlósága folytán illik ide, amely a fent mondott okból jelenti a buzgóságot.

A megfeszített íj és a nyilazáshoz előkészített vessző nem más, mint az elme szüntelen szándéka, amely munkájára mint végcéljára irányítja gondolatait.

A kakast mint buzgó állatot festjük melléje, amely a számára meghatározott órákban felkel, hogy elvégezze énekét. Belső buzgósága ugyanis nem hagyja őt álomba szenderülni. Így mondja Homéros is.

BUZGÓSÁG

(SOLLECITVDINE)

Két szárnyon szálló szép nő, lába alatt kakassal s a tenger habjaiból éppen előbukkanó nappal.

Azért festjük e figurát szépnek, mert a buzgóság hajánál fogva ragadja meg az alkalmat, s megtartja azt mindama széppel és jóval együtt, amit csak magával hoz.

[1] Vergilius, *Aeneis* 8.223. (LI).

Szárnyai a gyorsaságot jelentik, a kakas pedig a szorgalmat. Annak bizonyítására pedig, hogy a buzgóságnak kitartónak és dicséretesnek kell lennie, a napot is melléje adjuk, amely kitartó és állandó gyors futásában.

Buzgóság

(Sollecitudine)

Nő, kezében órával.

Az óra az időt jelzi, amely olyan gyors, hogy előrehaladását méltán mondhatjuk repülésnek; s arra int minket, hogy gyorsak és buzgók legyünk cselekedeteinkben. Ha ugyanis késedelmesek vagyunk, az idő fölébünk kerekedik és tőrbe csal minket.

NYÁRI NAPFORDULÓ

(SOLSTITIO ESTIVO)

Huszonöt éves ifjú, teljesen meztelenül, kivéve szégyenletes részeit, amelyeket bíborszínű lepel takar. Hátrafelé lépjen, s fején búzakalászokból font koszorút viseljen.

Fején, mint koronát, kék színű abroncsot hordjon, olyan széleset, mint a figura válla. Az abroncson kilenc csillag vésett képe lássék, közepén pedig a Rák jegye.[1] Jobbjával gömböt, avagy glóbuszt tartson, amelynek a föld felé eső egynegyede sötét, maradéka, azaz háromnegyede pedig fényes legyen. Másik kezében rák legyen, s lábain négy szárnyacskát viseljen: jobb lábán két fehéret, bal lábán pedig egy fehéret és egy feketét.

A napforduló az a két időpont, amikor a Nap a legközelebb van hozzánk, illetve a legtávolabb áll tőlünk. Az egyiket nyári napfordulónak hívjuk, s ez június 21-re esik, a másikat pedig télinek, s ez december 21-én van.

*Solstitium*nak, azaz a Nap megállapodásának *[sol-sisto]* nevezzük, mert a Nap sosem megy ennél a pontnál tovább. Közeledése és távolodása során egy-egy olyan

[1] Az eredeti szövegben – akárcsak a rajzon – Rák helyett tévedésből a Bak jegye szerepel, ezt Ripa a kötet végi Erratában javítja is.

kört ír le, amelyek behatárolják pályáját: az egyik az arktikus, a másik az antarktikus pólus felé esik. Mindkettő 66 fokra van a maga pólusától és 24 fokra az Egyenlítőtől, s mindkettő két egyenlőtlen részre osztja a maga féltekéjét. Ezeket *tropikus* köröknek nevezik, ami térítőt vagy visszatérőt jelent. A Nap ugyanis a firmamentumon végzett mozgása során a Rák jegyének első pontjára érve járja be az egyik ilyen kört, s ez a legszélső körpályája az északi féltekén. Ezt nevezik a nyári napforduló pályájának; s ha idáig folyton közeledett felénk, ezután távolodni kezd, amíg a Bak jegyébe érkezvén be nem járja második szélső körét a firmamentumon, ezúttal az antarktikus pólus irányában. Ezt hívják a téli napforduló pályájának; s míg ez idáig folytonosan távolodott tőlünk, ettől fogva közeledni kezd hozzánk. A két körpálya különbözteti meg a Nap két szélső állását a Rák, illetve a Bak jegyének első pontján, mint mondottuk. A Rák jegyének első pontját nyári napfordulónak nevezzük, mivel a Nap ekkor van a lehető legközelebb hozzánk; s az egész évben ekkor a leghosszabb a nappal és legrövidebb az éjszaka. A Bak jegyének első pontját pedig jeges, azaz téli napfordulónak mondjuk, s a Nap ekkor van a lehető legtávolabb tőlünk. Ezért az egész évben ekkor a leghosszabb az éjszaka és legrövidebb a nappal; s a nyári napforduló nappala éppen olyan hosszú, mint a téli napforduló éjszakája.

Azért festjük 25 éves ifjúnak, mert a Nap a Kos első pontjától elindulva s a Rák első pontjára érve éves pályájának egynegyedét teszi meg.

Meztelennek és bíborszínű lepelben ábrázoljuk, az év legnagyobb hőségeinek jeleként.

Éppen visszalépni készül, mert a Nap az Egyenlítő körét elérve nem áll meg, hanem visszafelé indul.

Az abroncsot a Rák jegyével és a kilenc csillaggal Ráktérítőnek nevezzük. A kilenc csillag a mondott jegy legjelesebbjeit jelenti. Ezt azért helyezzük a fejére, mert a Nap ekkor áll legközelebb hozzánk, s e kört érintve áll be a napforduló.

A glóbuszt vagy gömböt jobb kezében kell tartania, mert a Nap ebben az időben északon van, amely a világ jobb oldala.

A gömb fényes háromnegyed része eme időszak nappalainak hosszúságát jelenti, a sötét egynegyed pedig az éjszaka rövidségét, amit a Nap járása okoz.

Baljában rákot tart, amely az állatöv tizenkét jegyének egyike. Ennek a jegynek pedig ugyanaz a tulajdonsága, mint a mondott állatnak, azaz hogy hátrafelé halad: mivel ettől fogva a Nap is visszafelé kezd mozogni.

Lábain a szárnyacskák az idő mozgását jelentik, minthogy egyes filozófusok szerint az idő nem más, mint szüntelen körkörös mozgás, amely ezért egymás után szüli az évszakokat: tavaszra nyarat, telet az őszre, majd ismét visszatér tavaszhoz; s mindegyik évszak magával hozza a reá jellemző tulajdonságokat.

A három fehér szárny azt mutatja, hogy ennyivel hosszabb a nappal az egyetlen fekete szárnnyal jelzett éjszakánál. Ám mind az egy, mind a három egyaránt szüntelenül haladnak.

Búzakalászból font koszorúja azt mutatja, hogy ez a jegy hozza el számunkra a nyarat, szemben a téli napfordulóval, amely a tél hírnöke.

TÉLI NAPFORDULÓ
(SOLSTITIO HIEMALE)

Érett, szinte öreg férfi, akinek egész testét állatbőr borítja. Lábánál kék színű abroncs legyen, közepén a Bak jegyével s körülötte tizenkét csillaggal.

Baljával glóbuszt, avagy gömböt tartson, amelynek egynegyede fényes, a többi pedig sötét legyen.

Jobb hóna alatt kecskét fogjon kecses tartással.

Lábain négy szárnyacska legyen: jobb lábán egy fehér és egy fekete, míg bal lábán két fekete.

Azért kell már-már öregnek ábrázolnunk, mert a Nap a Kos jegyének első pontjáról elindulván már éves pályájának háromnegyed részét bejárja, mire a Bak első pontjára ér.

Állatbőrbe öltözik, mivel erre az évszakra esik az év legnagyobb hidege.

Lába körül az abroncs a Bak jegyével és a tizenkét csillaggal azt tanúsítja, hogy a Nap ekkor jut el tőlünk az antarktikus pólus irányában legtávolabb eső pontjára, amelyet Baktérítőnek nevezünk.

A baljában tartott glóbusz vagy gömb hasonlít az előzőhöz. A különbség csupán annyi, hogy alsó háromnegyede teljesen sötét, míg felső negyede fényes, így mutatván, hogy ekkor köszönt be a leghosszabb éjszaka és a legrövidebb nappal.

Azért tartja bal kezében, mert a Nap ekkor bal kéz felé, az antarktikus féltekén időzik.

Jobb hóna alatt kecskét tart, ami illik ehhez a jegyhez. Amiként ugyanis a kecske a magas sziklákon és meredélyeken legel, úgy a Nap is a déli félteke legmagasabb fokára ér ekkor. De azért is, mert ahogy a kecske fölfelé törekszik a hegyre, úgy a Nap is ekkor kezd el fölfelé, mifelénk jönni.

Lábán a szárnyacskák, mint elmondtuk, az idő előrehaladását jelzik: a három fekete az éjszakát, az egyetlen fehér pedig a nappalt. S hogy nyilvánvalóvá tegyük a közöttük lévő különbséget, a fehéret a jobb lábára adjuk, mert a fény előbbrevaló a sötétségnél.

ÁLOM

(SONNO)

Borz bőrébe öltözött testes és súlyos férfi, aki mákból vetett ágyon fekszik. Érett szőlővel teli tőke vessen árnyékot reá, s közelében egy barlang legyen csörgedező forrással.[1]

Álom

(Sonno)

Ifjú, vállain szárnyakkal. Jobbjában bőségszarut tartson, amelyből füst ömölj ék. Lassú mozgású legyen, s két ruhát viseljen: egy derekáig érő fehér felsőruhát, és egy hosszú, fekete alsót. Baljában vesszőt tartson.[2]

Noha az álom az éjszaka sötétjében érzi magát teljes kényelemben, mégis kétféle színű, fekete és fehér ruhában festjük, mert mindkét időszak egyaránt alkalmas annak, akinek szüksége van rá.

A bőségszaru, amelyből füst tör elő, azt mutatja, hogy az álom okai a gőzök, amelyek a fejbe szállva elkábítják azt, s a fej segítségével oszolnak is el.

A vesszőt régi szokás szerint festjük ide, mert Mercurius kezébe adták, aki ezzel osztotta a hálandóknak az álmot vagy a halált, amint a költők mesélik. Vergilius pedig az Aeneis 5. könyvében, azt az álmot leírván, amely Palinurost a hajóról a tengerbe vetette, azt mondja róla, hogy a styxi vizekbe mártott vesszőt hordott magával.[3]

Szárnyai és fiatal kora az álom gyorsaságát, valamint az alvással töltött órák kellemességét mutatják. Ezért mondja Seneca:

[1] Doni, *Pitture* 1564, 44r–v.

[2] A kép forrása Cartari, *Imagini* 9. (1571, 333–334.), aki azt a két ruha magyarázatával együtt Philostratostól merítette (*Imagines* 1.27.). Cartaritól származik a vessző említése és értelmezése is.

[3] Vergilius, *Aeneis* 5.854.

Ó álom, lelkünk és minden halandó
lény egyetlen igaz felüdítője,
szegény emberi létünk legjobb része!
Szép Astreának szárnyas lábu sarja,
komor halálnak bágyatag fivére.
Ki igazságot keversz hazugsággal,
s az eljövendőt feltárod előttünk
biztos és gyakran bús jövendöléssel.
Mindenek atyja, létünk kikötője,
lágy pihenője fénynek és sötétnek,
hűséges társunk, ki nem tartasz többre
urat szolgájánál, de egyenlőképp
mérsz mindkettőnek. Fáradt tagjainkban
lágy érintéssel fáradtságot szüntetsz,
s mitől mind úgy félnek, a halandókat
cirógatással halálra tanítod.[1]

Ezt nem kell magyaráznunk, mert részletes költői leírást ad az álom látható és megtapasztalható tulajdonságairól.

Álom

(Sonno)

Doni az álmot férfinak képzelte, aki két borz között alszik, s néhány pele veszi körül. Ezek ugyanis igen aluszékony állatok.[2]

SORS

(SORTE)

Különféle színekbe öltözött nő, jobbjában aranykoronával és teli erszénnyel, baljában kötéllel.

Az aranykorona és a kötél azt jelzik, hogy egyeseknek boldogságot, másoknak balvégzetet hoz sorsuk. Hogy létezik-e sors, és hogy mi légyen az, annak megvitatása más alkalomra tartozik. Most elég legyen annyi, hogy sorsnak olyan ritka dolgok bekövetkeztét nevezzük, amelyek a cselekvő szándékán kívül esnek. Igen jól s e figurával egybehangzóan fejezte ki ezt Ausonius egy görögből fordított versében, az alábbi módon:

Arra, ki kincset lelt, noha már a halál küszöbén járt,
halni hová indult, ránevet, íme, a tó.
Míg aki kincsét, melyet elásott, nem leli immár,
tóra talál, belelép, s elnyeli csöndben a víz.[3]

[1] Seneca, *Hercules furens* 1066. Ripa olasz versfordításban idézi, amelyet ugyancsak Cartaritól, *Imagini* 9. (1571, 331.) vesz át.
[2] Doni, *Pitture* 1564, 7r.
[3] *Epigrammata Bobiensia* 28.

Sors

(Sorte)

Igen zsenge korú, vak fiatal lány, akinek ruháját egyik oldalról fújó szél pöffeszti fel. Ölében ékszereket és nemesi ékességeket tartson.

Kicsi a különbség a sors és a szerencse között, ezért mindkettőt vaknak festjük, mert nem tekintik az emberek érdemeit, sőt mintha épp ellenkezőleg, mindkettő a kisebb érdemnek kedvezne. Ezért mondjuk, hogy a fiatal és zsenge kor többnyire csekély érdemek szülőanyja.

A ruháját duzzasztó szelek azt mutatják, hogy a sorsot az ügyes emberek szavai és kegyei vagy a népszerűség is segítik. Kincsekkel azért rakja meg ölét, mert a sors legfőbb tulajdonsága éppen az, hogy nem várt javakkal halmozza el az embert. Olykor azonban a balsikerű eseményeket is sorsnak nevezik.

GYANAKVÁS
(SOSPITIONE)

Páncélba öltözött sovány öregasszony. Sisakforgóját kakas díszítse, s páncélja alatt kék és sárga alsóruhát hordjon. Bal karján pajzsot viseljen, rajta tigris festett képével, s ezt a karját mintegy védekezésül előrenyújtsa. Jobb karjában meztelen kardot tartson, amellyel éppen megsebezni készül valakit.

A nagy élettapasztalat miatt festjük öregnek, a gyanakvás többnyire ebből születik. Ezért látjuk, hogy a fiatalok kevéssé, az öregek azonban módfelett gyanakvóak.

A sisak és a pajzs a kivont karddal a félelmet jelzik, amellyel a gyanakvó fegyverkezni szokott. Erről írta Ariosto Öt énekének másodikában:

Őrséget áll, a bástyafokról kémlel,
páncélra páncélt, fegyvert ölt fegyverre,
nem nyugszik nappal és nem alszik éjjel,
s az arzenállal nő gyanakvó kedve.
Hol itt, hol ott jár, minden erejével
kaput, zárat, falat erődit egyre.
Retteg, hogy más felül ne múlja végül,
és úgy tünik, hogy meg sosem elégül.[1]

Sisakdíszén a kakas a gyanakvók éberségét jelzi. A kakas ugyanis, mint Appianus mondja, igen éber és gyanakvó állat.

A pajzsára festett tigris, mint Aristotelés írja Az állatok históriájában, a gyanakvást jelenti. Talán azért, mert a gyanakvó ember mindent rosszra értelmez, akárcsak a tigris, amely szépséges harmóniák hallatán is ingerültté és vérszomjassá válik.[2]

VAGYON
(SOSTANZA)

Aranyba öltözött nő, jobbjában búzakévével, baljában néhány fürt szőlővel, amint két kebléből tejet fakaszt.

FINOMSÁG
(SOTTILITA')

A finomság az okosságra hasonlít, mert amiként az okos ember minden dolognak mélyére hatol, úgy a megdicsőült szentek testére jellemző finomság is mindenen áthatol. Ezért festjük nőnek, aki áthatol egy falon. Ezenkívül metaforaképpen a szép tehetségű emberek magas és nehéz gondolatait is kifinomultaknak szokás mondani.

[1] Ariosto, *Cinque canti* 2.20.

[2] Így mondja Valeriano, *Hieroglyphica* 11. *De tigride. Musicae hostis* is.

RÉMÜLET

(SPAVENTO)

Női arccal és női ruhában festjük, ám elváltozott és rémületet keltő külsővel. A rémületnek egy ilyen képmását állították a korinthosiak Medea fiainak emlékére. Ezeket ugyanis ők ölték meg ama adományaik miatt, amelyeket Creon leányának vittek, s amelyek a leány és az egész királyi ház pusztulását okozták.[1]

REMÉNY

(SPERANZA)

Claudius érme zöld ruhába öltözött nőnek ábrázolja, kezében liliommal, mert a virág a reményt jelképezi. A remény ugyanis a jóra való várakozás, míg a rettegés ezzel ellentétben a közelgő rosszra várakozó lélek megrendülése. Ha pedig virágot

[1] Pausanias, *Graeciae descriptio* 2.3.6.

látunk, reménykedünk annak termésében is, amelyet a természet egy idő múltán végül megad, hogy meg ne csalja reménységünket. S noha minden virág reményt kelt bennünk, a liliom, amely sokkal édesebb illatú a többinél, kiváltképpen ezt teszi, mint Pierio mondja 55. könyvében.[1]

A figurát a zöld növényekhez való hasonlósága folytán öltöztetjük zöld ruhába, mivel ezek szintén a jó termés reményével kecsegtetnek.

REMÉNY

(SPERANZA)

Zöld ruhába öltözött nő, fején virágkoszorúval, karján Amort tart, s tulajdon tejével táplálja.

Virágkoszorúja az előző figuránál mondott okból jelenti a reményt, mivel a virágok a termés beérésének reményét keltik.

A keblén szoptatott Amor azt jelzi, hogy a remény a szerelem valódi táplálója, s ahol nincs remény, egy pillanat alatt eltűnik a szerelem is. A szerelem ugyanis olyan szenvedély, amelyet valamely szeretett dolog birtoklása iránti vágy ébreszt. Ezért nem kétséges, hogy sem a birtoklás reménye szerelem nélkül, sem a szerelem a birtoklásba vetett remény nélkül nem tarthat sokáig.

A természet és az értelem által vezetett ember sosem kívánja a rosszat, hanem mindig a jóban reménykedik; és mert a jót könnyű felismerni, az ember könnyen gyullad ennek szeretetére s birtoklásának és élvezetének vágyára. Ezért mondta Szent Ágoston a 104. zsoltár magyarázatában, hogy a szeretet remény nélkül nem töltheti be vágyát.

Remény

(Speranza)

Sárgába öltözött nő, fején virágzó fácskával. Ruháját különféle növények díszítsék, s bal kezében horgonyt tartson.

Ama javaknak, amelyekre az ember vágyhat, kétféle jellemzője lehet: az egyik a tisztesség, a másik a haszon. Az egyikre, a megtiszteltetés ékességére a virágzó fával utalunk; a másikra a horgonnyal, amely a forgandó szerencse veszedelmeiben nyújt segítséget.

A reményt sárgába öltöztetjük, akárcsak a hajnalt. És nem ok nélkül nevezték az athéniak a hajnalt reménységnek, mert amannak mindennapos születésével minden dolog megújul, s új remény kél a már elveszett dolgok iránt is.

Remény

(Speranza)

Zöldbe öltözött nő, aki baljával felemeli ruhája szegélyét, jobbjában pedig kelyhet tart, benne liliommal. Így látjuk Hadrianus császár egy érmén, P. R. felirattal.[2]

[1] Valeriano, *Hieroglyphica* 55. *De lilio.* Ő említi Claudius SPES AUGUSTA feliratú érmét is.

[2] A címszó szinte szó szerint Baldinitól, *Mascherata* 1565, 71. (Speranza). Az ő forrása Valeriano, *Hieroglyphica* 55. *De lilio*, akinél a kehely hiányzik, és az érem felirata SPES P. R.

A FÁRADOZÁSBA VETETT REMÉNY

(SPERANZA DELLE FATICHE)

Zöld ruhába öltözött nő, aki ölében búzát tart, s másik kezével elveti azt.

Ez a figura azt mutatja, hogy a remény valamely jó dolog iránti vágy, amelynek ismerjük követése és elérése útját. Aki ugyanis helyes módon vet, az az elmúlt idők tapasztalatából tudja, hogy vetése sokszoros termést hoz. Ezért örömest veti el a keveset, amit a jelenben birtokol, a jövőbeli sokaság reményében; noha ennek eljöttét még sokféle véletlen megakadályozhatja. Ezért mondta Dante:

Mézzel kevert ürömből áll reményünk,
időnk mit nyújt, hol keserű, hol édes,
vágyunk így fellobban, majd semmivé lesz,
halál mig el nem hozza földi végünk.

REMÉNY

(SPERANZA)

Ahogyan a régiek festették.

Vidám gyereklány, öv nélküli, hosszú és áttetsző ruhában. Jobb kezének két ujja között háromlevelű lóherét tart, baljával felemeli ruhája szegélyét, s úgy látszik, mintha lábujjhegyen járna.

Azért ábrázoljuk a reményt gyereklánynak, mert amiként a gyermekekről kezdetben azt reméljük, hogy jókká lesznek, úgy az emberek is abban reménykednek, amit még nem élveztek teljesen.

Azért látszik vidámnak, mert amit az ember remél, annak minden hírnöke vidámmá teszi őt.

Hosszú és áttetsző ruhája azt jelenti, hogy minden remény hosszan tart, s rajta keresztül látjuk azt, amire vágyunk.

Ruháját nem köti meg övvel, mert a remény nem ragadja meg és fogja szorosra az igazságot, hanem csak innen-onnan összeszedegeti azt, amit a szelek hozzá sodornak.

A lóherének nevezett háromlevelű növény elsőként kél ki a bevetett gabonatáblákon, s ezért ezt nevezzük a remény zöldjének.

Azért jár lábujjhegyen, mert a remény nem áll egy helyben, s nem érhetjük utol, hacsak nem véletlenségből. Amellett mindig sokkal nagyobbnak tetszik az, amire vágyunk, mint az, amit már birtokolunk.

BIZTOS ISTENI REMÉNY

(SPERANZA DIVINA, ET CERTA)

A fenti módon öltözött ifjú lány, kinyújtott karral és ég felé emelt tekintettel.

A világ és a halandó emberek, akik bizonytalanok önnön létük ideje felől, nem alkothatnak semmi biztosat és bizonyosat. Csupán Isten, minden javak adományozója és az emberi reménység igazi alapja birtokolja és nyújtja ezek teljességét. Ezért festjük ezt a figurát ég felé emelt tekintettel és kinyújtott kezekkel. A próféta is azt mondja: boldog ember az, aki nem függeszti tekintetét hiúságokra és hamis bolondságokra, hanem elméjével és szándékával önmaga megnemesítésére törekszik, és romolhatatlan dolgokra vágyik, amelyeket nem ural sem az idők változása, sem a halandó élet esetlegessége.

Azért is festjük fiatalnak, mert egészségesnek, erőteljesnek, derekasnak és szemet gyönyörködtetőnek kell lennie. Hiszen nem reménykedünk abban, amit nem szeretünk, s nem szeretjük azt, amitől nem remélünk valami szépet vagy jót. Ez a remény, mint Szent Jeromos mondja 5. levelében, nem más, mint ama dolgokra való várakozás, amelyeken hitünk alapul.

HIÚ REMÉNY

(SPERANZA FALLACE)

Magas növésű fiatal lány, ég felé meredő hajjal, meztelen kebellel s homlokán csupán egyetlen szemmel. Vállain két nagy szárnyat viseljen. Jobbjában felhőt tartson, baljában pedig baglyot és egy tököt.

Azért festjük fiatalnak, mert amilyen állhatatlan az az életkor, annyira ingatag ez a fajta reménység is, amelyet az ember alaptalanul vet az értelemmel és kötelességgel ellenkező dolgokba.

Egyetlen szeme van csupán, mert az az ember, aki reményeinek hajótörésével a világi dolgok fénye nélkül marad, teljesen elveszíti világosságát, és reménytelenségbe hullik, ha nincs más fénysugara vagy bizodalma, amely a hit vagy a vallás biztos mentőcsónakjából eredne.

Nagy szárnyakat adunk rá, amelyeknek árnyékában sok ember összefuthat, mert végtelen az ostobák sokasága.[1]

A felhő azt mutatja, hogy ezt a reményt, mint a felhőt a szél, egyetlen pillanat is eloszlathatja, s még mielőtt az ember észrevenné, eltűnhet és megsemmisül.

A világi reményt a bagolyhoz is szokták hasonlítani, amely jobbára a sötétben repül, híján a fénynek, azaz Krisztus Urunknak s a világosság adományának, azaz ugyancsak Krisztusnak és kegyelmei adományának. Ezért festjük bagollyal ezt a fajta reményt, amelyet, mint mondják, hazugságok, álmok, képzelgések, hiú és üres találgatások vesznek körül.

Meztelen keblekkel festjük, mert bárkit készségesen táplál tejével.

A tök, amely kis idő alatt igen magasra nő, ám aztán egy perc alatt elszárad és a földre hull, azt mutatja, hogy minél magasabbra növekszik az ilyen hamis remény, annál nagyobb a veszélye, hogy megsemmisül és elporlik.

ÁLLANDÓSÁG

(STABILITA')

Feketébe öltözött nő, aki jobbjával felfelé mutat. Négyszögletű alapzaton áll, s bal kezével gerelyre támaszkodik, amelyet egy földön lévő Saturnus-szobor fejére állít.

Azért öltözik feketébe, mert ez a szín állandóságot jelent. Ez ugyanis az egyetlen szín, amelyet semmilyen más színné sem lehet átalakítani, s ezért az állandóságot és az állhatatosságot tanúsítja.

A négyszögletű talapzaton állva szintén az állandóság és szilárdság látszatát kelti, amelyet mindenekelőtt a szilárd testekben tapasztalunk és ismerünk meg. Ezek állandóságából alkotjuk meg analógia révén az anyagtalan dolgok állandóságának képzetét. Így tulajdonítunk állandóságot az intellektusnak, a gondolkodásnak és magának Istennek, aki tulajdon szájával is kinyilatkozta: *Én, az Úr sohasem változom.*[2]

Jobb keze és felemelt ujja olyan ember mozdulatát imitálja, aki szilárd eltökéltségének kívánja jelét adni.

A fából készült gerely állandóságot jelent, amiképpen a gyenge nád az ellenkezőjét, mint azt a maga helyén elmondtuk. Ezért mondják közönségesen: *Aki rosszul támaszkodik, hamar elesik.*

[1] Préd 11,15.
[2] Mal 3,6.

Saturnus szobra, amelyre gerelyét támasztja, azt jelzi, hogy ahol idő van, ott nem lehet szó igazi állandóságról. Az idő ugyanis minden dolgot, amely fölött hatalma van, elkerülhetetlenül változásnak vet alá. Ezért amikor Petrarca az üdvözült lét egy csodás velejárójáról akart beszámolni Az istenség diadalában, ezt írta:

...íme, mozdulatlan,
egy helyben állni láttam azt, mi addig
teremtés óta mozgott szakadatlan.[1]

Ahol tehát idő van, ott minden annyira a változás hatalma alatt áll, hogy még a vélekedés és ítélet megváltoztatását is bölcshöz illőnek tartják, amiként ugyanez a költő mondja: *S a természet oly szép e változástól.*[2]

Ugyanakkor jusson eszünkbe az apostol figyelmeztetése is, hogy az erényében szilárdan álló emberen sem az idő, sem a változás nem vehet erőt. Óvakodjunk tehát, nehogy ilyen módon essünk bűnbe, hogy aztán azt mondják ránk: *Változik a bolond, mint a hold.*[3]

Állandóság
(Stabilità)

Nő, aki magas talapzaton ülve lábai alatt oszlopon álló gömböt, ölében pedig számos érmét tart.

ÉVSZAKOK
(STAGIONI DELL'ANNO)

Tavasz
(Primauera)

Mirtusszal koronázott gyermeklány, akinek két keze különféle virágokkal van tele. Mellette néhány állatkölyök játszadozzék.

Azért festjük gyermeklánynak, mert az év gyermekkorát nevezzük tavasznak. A föld ugyanis ekkor termő nedvektől duzzad, amelyekből lombok, virágok és gyümölcsök sarjadnak a fákon és a növényeken.

Mirtuszkoszorút adunk rá, amint Horatius mondja 1. könyve 4. ódájában:

Most illik koszorúzni fejünk zöld myrtusággal és a
kibomló földön ébredő virággal.[4]

A virágok és a játszadozó állatok azt idézik, amit Ovidius mond az Ünnepek 1. könyvében:

1 Petrarca, *Trionfo dell'Eternità* 25. Vö. Örökkévalóság *(Eternità)*.
2 Serafino dall'Aquila, *Sonetti*.
3 Sir 27,11.
4 Horatius, *Carmina* 1.4.9. (BA).

Újra virágba borul minden, mikor új kikelet jön,
megnehezült ágon duzzadoz újra a rügy.
Újra kizöldül a lomb-ruha és beborítja a fákat,
szántóföldeken is sarjad a búzavetés.
Langy levegő magasán madaraknak az éneke zendül,
örvendezve legel s játszik a réten a nyáj.
Már melegen süt a nap, s idegenből megjön a fecske,
hogy kicsi sárfészket rakjon a ház ereszén.
Földet már művelni lehet, hasogatni ekével:
így jogosan lehetett évnek a kezdete ez.[1]

A tavaszt a virággal koszorúzott és kezében virágokat hordozó Florával is szokták festeni. Ovidius a Metamorfózisok 2. könyvében így írja le:

Egy szép leány áll jobb felől mellette;
mit áll! de táncol, helyben nem maradna,
zöld szoknyácskában fut, repül nevetve,
ezer fehér s piros virág van rajta.
Az arca tej, és két rózsa a melle,
fogai gyöngyök, és koráll az ajka,
és szeretői koszorúkat fonva
feldíszítik, hogy feléjük hajolna.[2]

NYÁR
(ESTATE)

Erőteljes termetű ifjú nő, fején búzakalászokból font koszorúval. Sárga ruhát visel, s jobb kezében égő fáklyát tart.

Azért festjük erőteljes külsejű fiatal nőnek, mert a nyarat az év ifjúságának is nevezik. Ekkor a legnagyobb és legerősebb ugyanis a meleg heve, amely megérleli a tavasz virágait. Ovidius a Metamorfózisok 15. könyvében így írta le ezt az időszakot:

Majd, hogy erősebbé fordul, lesz nyár a tavaszból,
lesz viruló ifjú. Nincs ennél évszak erősebb
s dúsabbtermésű, nincsen lobogóbb hevülésű.[3]

Kalászokból font koszorúja azt a legfontosabb termést mutatja, amelyet ez az évszak érlel. Öltözékének sárga színe is az érett gabona színéhez hasonlít.

A jobbjában tartott égő fáklya arra a nagy hőségre utal, amelyet ebben az időben a nap a földre ont, mint Manilius mondja 5. könyvében:

[1] Ovidius, *Fasti* 1.151. (GL).
[2] Ovidius, *Metamorphoses* 2.27.; Anguillara, *Metamorfosi* 2.19.
[3] Ovidius, *Metamorphoses* 15.206. (DG). Vö. Nyári fáradozás *(Fatica estiva)*.

Majd Kutya csillaga kél ragyogón, bősz lángot ugatva,
s őrjöngő tüze napnak megkettőzteti lángját.[1]

Ovidius pedig így festi le a Metamorfózisok 2. könyvében:

Egy fényes arcu nő, sugárzó szemmel,
haját övezvén termő szép kalásszal,
kezében Napnak tükröt tartva perzsel,
amerre fordul, forró sugarával.
Bármit megérint égető kezekkel,
minden kiszárad, s ég pusztító lánggal.
S hová esik tekintete e Nyárnak,
fű senyved, ég a fa, s a folyók megállnak.[2]

Gregorio Giraldi az istenségekről írott könyvében azt mondja, hogy a régiek a nyarat az érett asszony külsejű Ceresszel jegyezték, aki kezében búzakévét, mákot és más, hozzá illő dolgokat tartott.[3]

ŐSZ
(AVTVNNO)

Érett korú, testes, gazdagon öltözött nő. Fején szőlő terméséből és leveléből font koszorút visel, jobbjában pedig különféle gyümölcsökkel telt bőségszarut tart.

Azért festjük érett korúnak, mert az ősz idejét az év érett korának nevezzük. Ekkor adja át ugyanis a föld a nyár melegétől beérett gyümölcseit, s szórja szét magvait és leveleit, mintha csak megfáradt volna a termésben, ahogyan Ovidius írja a Metamorfózisok 15. könyvében:

Érkezik erre az ősz, fiatal heve már kifogyóban,
megnyugodott, érett: még nem vén s már nem is ifjú,
hintve halántékán néhány hajafürtje ezüsttel.[4]

Azért ábrázoljuk testesnek és gazdagon öltözöttnek, mert az ősz a leggazdagabb valamennyi évszak között.

A szőlőkoszorú és a különféle gyümölcsökkel telt bőségszaru azt jelentik, hogy az ősz bővelkedik borban, gyümölcsökben és a halandók hasznát szolgáló minden dologban. Ovidius is így festi le a Metamorfózisok 2. könyvében:

1 Manilius, *Astronomica* 5.206.
2 Ovidius, *Metamorphoses* 2.28.; Anguillara, *Metamorfosi* 2.20.
3 Giraldi, *De deis* 12. (1548, 580b) említi a matróna külsejű Ceres szobrát, kezében kalászokkal és mákkal, amit ő Rómában látott. Ceresről mint augusztus hónap istennőjéről lásd uo., 1. (1548, 24b).
4 Ovidius, *Metamorphoses* 15.209. (DG).

Egy érett férfi állt mellette balról,
az évszak, mely agusztus után lépdel.
Az arca vöröslik a sok italtól,
csak kábán néz, s az ágyból ritkán kél fel.
Megismered már jókor az illatról,
amit terjeszt nehéz lehelletével.
Fejét szőlőfürt-koszorú takarja,
érett fügék, gesztenyék s makkok rajta.[1]

Az őszt a szőlővel megrakott Bacchusszal is ábrázolhatjuk, mellette tigrissel, amely ugrándozva el akarja ragadni a szőlőt a kezéből; vagy bacchánsnővel, ahogyan az ilyet festeni szokás; vagy akár Pomonával is.

TÉL
(INVERNO)

Ősz hajú ésráncos arcú öregember vagy öregasszony, lepelbe és állatbőrbe burkolózva, aki egy jól megrakott asztalnál, tűz mellett ülve enni és melegedni látszik.

Azért festjük öregnek, ősznek ésráncosnak, mert a tél az év öregkora. A föld ugyanis ekkorra már kimerül természetes fáradozásában s egész éves munkájában; hideggé és melankolikussá válik, s elveszti szépségét, mint Ovidius írja a Metamorfózisok 15. könyvében:

Majd megjő remegő léptekkel a zordon öreg tél:
és haja vagy nincs már, vagy minden szála fehérlik.[2]

Leplei, állatbőrei és a tűz mellett megterített asztala, mint Pierio Valeriano mondja, azt mutatják, hogy a nyár sok munkája és a földtől bőven nyert termése után a nyugalom és a hideg arra invitálnak minket, hogy vidáman töltekezzünk az előző évszakok gyümölcsével.[3] Ezért mondja Horatius 1. könyve 9. ódájában:

Nézd, a Soractét hó fedi vastagon,
a zúzos erdők görnyedő ágai
alig bírják a téli terhet
s jég köti már a folyók futását.

Hideg van, enyhítsd, fával a tűzhelyet
megrakva bőven. S ó, Thaliarchusom,
hozz kétfülű szabin csöbörben
tiszta, erős, negyedéve szűrt bort.[4]

Ovidius is lefesti a telet a Metamorfózisok 2. könyvében, ekképpen:

[1] Ovidius, *Metamorphoses* 2.29.; Anguillara, *Metamorfosi* 2.21.
[2] Ovidius, *Metamorphoses* 15.212. (DG).
[3] Valeriano, *Hieroglyphica* 60. *Hyems*. Tőle származik a terített asztal képe, és ő idézi Horatius alábbi ódáját is.
[4] Horatius, *Carmina* 1.9.1. (BA).

Egy félelmes vénember lép előre,
szivet reszkettető az ábrázatja,
a nap csak nagy ritkán ha látszik tőle,
meredten áll, a fogát csattogtatja,
s tetőtől talpig jégcsap minden szőre.
Olyan hideg: a fényt is megfagyasztja,
s a napot eltakarja hóval, jéggel,
ködös és zúzmarás lehelletével.[1]

A telet a kovácsműhelyében dolgozó Vulcanusszal vagy Aeolusszal és szeleivel is festhetjük, mert ezek okozzák a viharokat, amelyek télen sokkal gyakrabban törnek ránk, mint más évszakokban.[2]

ÉVSZAKOK
(STAGIONI)
Az év négy szaka Antoninus Caracalla érmén.

E négy évszakot négy gyönyörű gyermekkel ábrázolják, akiknek egyike nagyobb a másikánál.

Az első virágokkal teli kosarat hord vállán.

A második sarlót tart jobb kezében.

A harmadik baljában különféle gyümölcsökkel teli kosarat, jobbjában pedig egy halott állatot tart. Ezek a gyermekek mindhárman meztelenek.

A negyedik ruhát visel, s elfátyolozza arcát. Vállán botot tart, amelyről halott madár csüng alá. Baljában ugyancsak halott madarat visz, s a két madár különbözik egymástól.

Évszakok
(Stagioni)
Ahogyan Firenzében, Francesco toszkán nagyhercegnél
egy igen szép ünnepségen bemutatták.

TAVASZ
(PRIMAVERA)

Három gyermeklány szőke és göndör hajfonatokkal, amelyeken gyöngyökből és más drágakövekből készült gyönyörű díszeket, valamint különféle szép virágokból font koszorút viseltek. Hajfonatukat és fejdíszüket úgy formálták meg, hogy azok alapjául szolgáljanak egy-egy reá helyezett égi jegynek.

Az első Márciust ábrázolta, s feje tetején, ahogyan leírtuk, az ékszerek és virágok között a Bak jegyét hordozta.

1 Ovidius, *Metamorphoses* 2.30.; *Anguillara, Metamorfosi* 2.22.

2 Cartari, *Imagini* 1. (1571, 52.). Tőle ered az előző három évszak istenallegóriája (Venus, Ceres és Bacchus) is, s ezek Ovidius, *Metamorphoses* 2.26–30. négy sorának négy évszakleírását követik.

A második Április volt, és a Bika jegyét viselte.
A harmadik Május az Ikrekkel.
Mindhármuk ruhája zöld színű volt, különféle virágokkal hímezve, s kezükben is virágokat tartottak. Lábukon aranycipellőt viseltek.

NYÁR
(ESTATE)

Három, búzakalásszal koszorúzott lány.
Az első Június volt, s fején a Rák jegyét viselte.
A második Július az Oroszlánnal.
A harmadik Augusztus, s a Szüzet hordozta.
Ruhájuk színe sárga volt, liliomokkal hímezve, s lábukon aranycipellőt viseltek.

ŐSZ
(AVTVNNO)

Három érett korú nő, fejükön ékköves fejdísszel, valamint szőlő leveléből, terméséből és más gyümölcsökből font koszorúval.
Az első Szeptember volt a Mérleg jegyével.
A második Október a Skorpióval.
A harmadik November, s a Nyilast hordozta.
Vörös és kék alapú színeváltó ruhát viseltek, amelynek szegélyét a koszorújukban látható gyümölcsök ékesítették; lábukon aranycipellőt hordtak.

TÉL
(INVERNO)

Három öregasszony, fejdíszükön violaszínű fátyollal, amelyen hó és zúzmara, valamint a jéghez hasonló tiszta kristályok látszottak.
Az első December volt, s a Bak jegyét viselte.
A második Január a Vízöntő jegyével.
A harmadik Február, amely a Halat hordozta jelvényeként.
Ruhájuk színe sötét violaszín volt, tele hóval, faggyal és jéggel, s cipellőjük is ezzel volt teleszórva.

TERMÉKETLENSÉG
(STERILITA)

Aszott, sovány, szomorú kinézetű asszony, kezében fűz ágával. Mellette öszvér álljon, amely terméketlen állat. Ez ugyanis a szamár és a ló keveredéséből születik, s leszármazása ezért igen tökéletlen, amint Aristotelés írja Az állatok származásának 2. könyvében.[1] Minthogy pedig tökéletlensége egyaránt köszönhető mindkét szülőjének, ezért terméketlenségére nincs orvosság, és

[1] Aristotelés, *Generatio animalium* 2.7. 746b.

csak csodaképpen olvashatjuk, hogy olykor egy öszvérkanca fogant és szült volna.[1]

A füzet Vergilius a terméketlen növények közt említi. Kommentátora, Servius hozzáfűzi, hogy ha a nők ennek magjából esznek, maguk is terméketlenné válnak.[2]

Az ószövetség idején a terméketlenséget Isten büntetésének tartották, s a terméketlen nőkre úgy tekintettek, mint Isten ellenségeire. Ezért festjük e figurát ösztövérnek és szomorúnak. Szomorúságát kiváltképpen tanúsítja Sára, Ábrahám felesége,[3] Anna, Joachim felesége[4] és Erzsébet, Zakariás felesége.[5]

BOLONDSÁG
(STOLTITIA)

Meztelen nő, aki illetlen pózban, nevetve hever a földön. Arra azonban vigyázzunk, hogy ne látsszanak kevésbé tisztességes részei. Mellette birka álljon.

A bolond nyíltan és közömbösen feltárja hibáit bárki előtt, míg a bölcs elrejti ezeket. Ezért festjük a figurát meztelennek és szégyentelennek.

A régiek, mint Pierio Valeriano elbeszéli, gyakran jegyezték a balgaságot birkával.[6] Ezért mondta Dante is: *Élj emberként, ne kerge birka módra.*[7]

Egyik kezében a holdat tartsa, mert ez nagy hatással van a bolondokra, akik kiváltképpen megérzik változásait.[8]

A FÖLDMŰVESSÉG MUNKÁJA
(STVDIO DELL'AGRICOLTVRA)

Lásd a Földművességnél *[Agricoltura]*.

TANULÁS
(STVDIO)

Sápadt arcú, szerény öltözetű ülő ifjú, aki baljában nyitott könyvet tart, s ezt figyelmesen tanulmányozza, míg jobbjában az íráshoz való tollat fogja. Mellette égő mécses és kakas legyen.

Azért festjük ifjúnak, mert a fiatalság a legalkalmasabb kor a tanulás fáradságának elviselésére.

Sápadtnak azért, mert e fáradságok kimerítik és elcsigázzák a testet, mint Juvenalis bizonyítja 5. szatírájában: *Ám neked éjjel öröm sápadni a könyvre hajolva.*[9]

1 Így mondja Valeriano, *Hieroglyphica* 12. *De mula. Sterilitas* is.
2 Servius, *Ad Vergilii Aeneidem* 2.48. Lásd ezt az Ínség *(Carestia)* címszónál is.
3 1Móz 16,2.
4 *Protoevangelium Jacobi* 2.1.
5 Lk 1,5.
6 Valeriano, *Hieroglyphica* 10. *De ove. Stultitia*.
7 Dante, *Paradiso* 5.80. Vö. Ügyefogyottság *(Dapocaggine)*.
8 Vö. Sir 27,11.
9 Persius, *Saturae* 5.62. (MGy).

Szerényen öltözik, mivel a tudós emberek a szerény és alapvető dolgokra ügyelnek.

Ülve festjük, így jelezvén a tanulmányokhoz szükséges nyugalmat és törekvést.

A nyitott könyvre függesztett figyelmes tekintete azt tanúsítja, hogy a tanulás nem más, mint a lélek erős törekvése a dolgok megismerésére.

A jobbjában tartott toll a munkálkodást jelenti, s annak szándékát, hogy az írás révén emlékezetet hagyjon magáról, mint Persius írja 1. szatírájában: *Semmi tudásod, amíg a világ nem tudja, mit is tudsz.*[1]

A meggyújtott lámpás azt bizonyítja, hogy a tudósok több olajat fogyasztanak el, mint bort.

A kakassal sokan a buzgóságot és a virrasztást jelképezik, amely mindkettő illő és szükséges is a tanulmányokhoz.

ESEDEZÉS ISTENHEZ

(SVPPLICATIONE)

Nero érmein.

Babérral koszorúzott szűz, aki baljában kosarat tart, benne különféle illatos virágokkal és lombokkal, amelyeket jobb kezével nagy alázattal hint szét egy oltáron. Az oltár előtt ágy látható különféle nagy ékességekkel.

A rómaiak, amikor az istenekhez esedeztek jóindulatukért, *lectisterniumot* rendeztek, azaz pamlagokat terítettek le a templomokban. Az ilyen esedezésre és *lectisterniumra* vagy vidámságból került sor, vagy pedig azért, hogy megengeszteljék az istenek haragját. Ilyenkor a szenátorok feleségükkel és fiaikkal együtt járultak a templomokhoz és az istenek oltárához. Olykor nemes leányok, szabadosok és szüzek is velük tartottak, mégpedig valamennyien babérral koszorúzva, nagy pompával előhozván az istenek szent szekereit; s szent versekkel könyörögtek és imádkoztak azokhoz békéért. A pamlagokat pedig az istenek oltárai mellett leterítvén különféle ékességeket raktak rájuk, s a templom bejárata előtt és a templomban mindenfajta illatos zöld lombot, virágokat és verbénát hintettek szét.

KEVÉLYSÉG

(SVPERBIA)

Szép és büszke nő, előkelő vörös viseletben, fején gyöngyökkel bőven díszített aranykoronával. Jobbjában pávát, baljában pedig tükröt tart, amelyben önmagát szemléli és csodálja.

A kevélység Szent Bernát szerint az embernek saját kiválóságára való fegyelmezetlen vágya, amely leginkább a tüzes és egyszersmind ingatag lelkekben található meg. Ezért festjük szépnek, büszkének és gazdagon öltözöttnek.

A tükör azt mutatja, hogy mivel a kevély ember jónak és szépnek tartja magát, ezért szívesen gyönyörködik az önmagában megismert javakban, s csak ezekkel hizlalja bátorságát, miközben sohasem tekint a benne lévő rosszra, amely útjába

[1] Persius, *Saturae* 1.27.

állhat. Ezért hasonlít a pávára, amely saját külső tollazatában tetszelegve lenézi a többi madár társaságát.

Koronája, amiként leírtuk, azt mutatja, hogy a kevély ember mások fölötti uralomra és királyságra vágyik. Amellett a kevélység minden bűnök királynője vagy gyökere, mint Salamon mondja, s többnyire együtt jár a magas ranggal. Nyilvánvaló példáját adta ennek Lucifer, aki boldogsága csúcsán zuhant a kevélység nyomorúságába. Róla mondta Dante a Paradicsom 29. énekében:

Így volt, mióta gőgben átkozódva
fölkelt az, akit láttál lent a mélyben
a világ minden súlyától zuzódva.[1]

S ezért tartja a mondás: *Ki túl magasra hág, nagyot zuhanhat.*[2]

Vörös ruhája azt tanúsítja, hogy a kevélység különösen a kolerikus és szangvinikus emberek között otthonos, akik mindig büszkéknek mutatkoznak, s külső testi ékességek révén igyekszenek fenntartani önmagukról formált véleményüket.

KÉSLEKEDÉS

(TARDITA')

Szürkébe öltözött nő, széles arccal és homlokkal. Nagy teknősbékán lovagoljon, amelyet gyeplővel irányít. Fején zsidótövisből font koszorút viseljen; ez a fa ugyanis igen későn hozza termését.[3]

MÉRTÉKLETESSÉG

(TEMPERANZA)

Bíborba öltözött nő. Jobbjában pálmaágat, baljában kötőféket tartson.

A mértékletesség a testi gyönyörűség és sanyargatás között helyes értelemmel megtartott középút, amelynek révén az ember az ízlelést és tapintást illendő, tisztességes és hasznos módon gyakorolja. Középút voltát bíbor öltözéke mutatja, amelyet két igen különböző színből állítanak össze, s együttesen mégis kellemes és szépséges színt hoznak létre. Hasonlóképpen kétféle véglet is igen csiszolt és kiváló ideává vagy *concettóvá* állhat egybe egy éles és figyelmes értelem uralma alatt. Ha tehát ez külső cselekedetekben jelentkezik, mértékletességnek nevezzük, így jelezvén, hogy ez a középút a testet érő kellemes és kellemetlen hatások között.

Kezébe pálmát adunk, a mennyei díj szimbólumát, amelyet azok nyernek el, akik szenvedélyeiket megfegyelmezve úrrá lettek önmagukon.

A pálma nem hajlik meg, még ha igen nehéz súlyokat kötnek is rá; sőt inkább felemelkedik, mint számos szerző mondja.[4] Ugyanígy a mértékletes lélek is annál

[1] Dante, *Paradiso* 29.55. (BM).
[2] Petrarca, *Canzoniere* 307.7. (LA).
[3] Doni, *Pitture* 1564, 7v.
[4] Vö. Tisztesség *(Honore)*.

figyelmesebb és megfontoltabb, minél erősebben zaklatják szenvedélyei, hogy így felülmúlja őket és győzelmet arasson fölöttük.

A kötőfék azt mutatja, hogy a mértékletességet kiváltképpen az ízlelésben és a tapintásban kell megtartanunk, amelyeknek egyikét csupán szájunkkal, másikát azonban egész testünkkel gyakoroljuk.

A régiek kötőfékkel ábrázolták Nemesist, az Igazságosság leányát, aki nagy szigorúsággal fenyítette az emberek mértéktelenségét.[1] Egyesek pedig két edénynyel festik a mértékletességet, amint az egyik a másikba önti tartalmát. A két folyadék összevegyülése hasonlít erre a mértékletességre, amely két ellentétes végletből áll össze.

Egyik kezébe íjat is adhatnánk, hogy ezzel mutassuk a mértékletesség révén a cselekedetekben megtartott középutat. Ha ugyanis az íjat kellő mértékben feszítjük meg, nagy sebességgel kilövi a nyilat; ám ha nem feszítjük meg, vagy túlságosan megerőltetjük, vagy semmit sem művel, vagy eltörik.

Mértékletesség
(Temperanza)

Nő, aki jobbjában pálmaágat tart, baljában pedig kötőféket. Mellette bikával összeölelkező oroszlán legyen.

A kötőfék a vágyak mérséklését, a pálma pedig a győzelmet jelenti, amelyet a mértékletes ember önmaga fölött arat, mint fentebb elmondottuk.

A bikával ölelkező oroszlánt Pierio szerint az egyiptomiak a mértékletes ember jelképének tartották.[2]

MÉRTÉKLETESSÉG
(TEMPERANZA)

Nő, jobbjában kötőfékkel s baljában óramutatóval. Mellette elefánt álljon.

Azért ábrázoljuk egyik kezében fékkel, a másikban pedig óramutatóval, hogy így mutassuk meg a mértékletesség célját, amely a lélek vágyainak megfékezésében és mérsékletében áll, az időhöz igazodván. Időn a mozgás és a nyugalom arányát is értjük, mert a mértékletesség a lélek mozgásának is mércéje. S ha eme kiszabott határokat a lélek akár bal, akár jobb felé túllépi, úgy romlást idéz elő, akárcsak a folyók, ha kilépnek tulajdon medrükből.

Az elefánttal Pierio jelképezi 2. könyvében a mértékletességet, mert ez az állat, ha egyszer hozzászokott egy bizonyos mennyiségű ételhez, azt soha többet nem hajlandó túllépni, s mindig csupán annyit vesz magához, amennyit máskor megszokott. Erről meséli Plutarchos, hogy egyszer Szíriában egy gazda megparancsolta szolgájának, hogy mindennap egy bizonyos mennyiségű gabonát adjon enni elefántjának. A szolga azonban számos napon át csupán a felét adta oda a rábízott mennyiségnek. Egyszer a gazda is jelen volt, s a szolga ezért az egész mennyiséget

[1] Vö. Büntetés *(Punitione)*.

[2] Valeriano, *Hieroglyphica* 3. *Taurus. Temperantia* azért mondja a mértékletesség jelképének a bikát, mert önként távol tartja magát a viselős tehéntől.

egyszerre odaadta; ám az elefánt gondosan két részre osztotta ormányával az árpát, s az egyik felét meghagyva csupán a másikat ette meg, bevett szokása szerint. Ebből a gazda világosan átlátta a dolgot, és nagy haragra gerjedt a hűtlen szolga falánkságán; egyúttal pedig nagy csodálatot érzett a mértékletes elefánt önuralma fölött.[1]

Mértékletesség

(Temperanza)

Ezüst köpenybe és arany mellénybe öltözött szép ifjú lány. Fejdíszén teknőst viseljen.[2] Jobbjában ezüst kötőféket tartson, baljában pedig ovális pajzsot, amelyen két kosár festett képe legyen, azzal a mottóval: *Virtutis instrumentum* [Az erény eszköze].

[1] Valeriano, *Hieroglyphica* 2. *Elephas. Temperantia.*
[2] Vö. ezzel a Szemérmesség *(Pudicitia)* címszót.

Mértékletesség

(Temperanza)

Szép külsejű nő, hosszú szőke hajjal. Jobbjában fogót s abban megtüzesített vasat tartson, baljában pedig vizesedényt, amelybe az izzó vasat bemártván, mérsékeli annak hevét. Öltözéke vörös bársony legyen, arany fűzővel.

VIHAR, LEVEGŐNIMFA

(TEMPESTA NINFA DELL'ARIA)

Lásd a Jégesőnél *[Grandine]*.[1]

IDŐ

(TEMPO)

Sokféle színű ruhába öltözött öregember. Öltözékét csillagok borítsák gazdagon, mert minden időben ezek uralják a romlandó és mulandó dolgokat. Fején rózsákból, tövisekből, gyümölcsökből és száraz ágakból font koszorút visel, mint az év és az évszakok királya. Az állatöv köre fölött ábrázoljuk, mivel erejét magasan az égben gyakorolja, ahol a Nap és a többi bolygó mozgását mérvén megkülönbözteti és szétválasztja számunkra a hónapokat, az éveket és a korszakokat. Kezében tükröt tart, amely arra utal, hogy csupán a jelen idő létezik, s csak ez látható; ez azonban olyan rövid és bizonytalan, hogy nem múlja felül a tükör által adott hamis képet.

Oldalán egyfelől sovány és ösztövér fiú, másfelől szép és gömbölyű gyermek álljon, mindkettő egy-egy tükörrel. Az egyik az elmúlt időt jelenti, amely folyamatosan fogyatkozik az emberek emlékezetében, míg a másik a szép reményekkel kecsegtető jövendő időt ábrázolja.

Lábánál nagy könyv legyen, amelybe két másik fiúcska írjon. Ezek egyike a nappalt jelenti, fején a Nappal, a másik pedig az éjszakát, fején a Holddal.

Idő

(Tempo)

Különféle színekbe öltözött öregember. Jobbjában karikába tekeredő kígyót tartson, s lássék, amint késedelmesen, nehezen halad előre. Ősz fejét zöld fátyol takarja, mert az ősz hajjal jelképezett hideg és a hó okozza, hogy a föld aztán zöld füvekbe és virágokba öltözik.[2]

[1] A *Grandine* címszó 1593 után minden kiadásból hiányzik.

[2] Az öregember Saturnus (Kronos), aki egyszerre az idő és a tél istene. A teljes bekezdés ősforrása Martianus Capella, *De nuptiis Philologiae et Mercurii* 1.70. Ripa forrása Cartari, *Imagini* 1. (1571, 41–43.; lásd még 49. is, mindkét helyen képpel), aki ugyancsak Martianusra hivatkozik. A fátyol színe az eredeti szövegben még *glaucus* volt (kékeszöld, de inkább szürke, vö. Vergilius, *Aeneis* 12.885.), s csak a szó félrecsúszott fordítása folytán lett zölddé *(verdeggia)*, ennek megmagyarázása aztán, mint látszik, nem kis munkájába került a szerzőnek.

A mondott formában ábrázolt kígyó, amint a régiek tanúsítják, az évet jelenti, amelyet az idő mér és tagol, s amely a végére érve tüstént visszatér önmagába.[1]

Idő

(Tempo)

Szárnyas öregember, aki kezében karikát tart, s egy rom közepén áll. Száját kinyitja, előmutatván fogait, amelyek vasszínűek legyenek.[2]

Szárnyakat ama mondás szerint adunk rá: *Tovaszáll az idő szakadatlan.*[3] A tapasztalat annyira világosan mutatja ezt, hogy inkább nem is beszélek róla hosszan, hiszen csupán fájóbbá tenném nyomorúságunk sebeit.

A karika annak jele, hogy az idő folyvást forog, mert természettől fogva nincs sem eleje, sem vége: hanem ő maga eleje és vége minden földi dolognak és a szférák elemeinek.

A rom s nyitott szájában a vasfogak azt mutatják, hogy az idő a legkisebb költség és fáradság nélkül elpusztít, tönkretesz, felőröl és leront minden dolgot e földön.

Idő

(Tempo)

Szárnyas öregember, jobb lábával keréken állva. Kezében mérleget vagy függőónt tart.

Jobb lábát azért tartja a keréken, mert ennek kerülete mindig csak egyetlen ponton érintkezik bármivel, és sohasem áll szilárdan. Megérthetjük ebből, hogy az időben sincs soha más, mint múlt és jövő, lévén a jelen csupán egyetlen oszthatatlan pillanat.

A mérleg vagy a függőón azt mutatják, hogy az idő egyenlővé tesz és elsimít minden dolgot.

Kísértés

(Tentatione)

Nő, aki jobbjában parázzsal telt edényt tart, s a baljában tartott bottal ennek tüzét piszkálja és éleszti. A kísértés ugyanis nem jelent egyebet, mint feltüzelni azt, aminek önmagától kevés ereje volna, noha megvan benne a lehetőség, hogy igen erőssé váljon. A kísértés így gyorsítja meg a test vagy az elme cselekvését.

[1] Servius, *Ad Vergilii Aeneidem* 5.85.; Alexandriai Szent Cirill, *Contra Iulianum* 9. [PG 76.961.]; ugyanígy Petrarca, *Africa* 3.47. Vö. Hórapollón, *Hieroglyphica* 1.2. és Macrobius, *Saturnalia* 1.9.12., ahol a világot jelenti. Az ouroboros-kígyóval ábrázolja Saturnust a Mantegna-tarokk A 47 lapja is. Ripa (egyik?) forrása Valeriano, *Hieroglyphica* 14. *Serpens. Tempus* lehetett, amely ugyancsak leírja Saturnust. A kép értelmezéséhez lásd még az Év *(Anno)*, az Örökkévalóság *(Eternità)*, A világ gépezete *(Machina del mondo)* és a Világ *(Mondo)* címszavakat is.

[2] Vö. Doni, *Pitture* 1561, 5r.

[3] Vergilius, *Georgica* 3.284. (LI nyomán). A verssort mintegy közmondásként emeli ki környezetéből Faltonia Proba, *Cento Vergilianus* (Schenkl 1888) 1.495.

SZERELMI KÍSÉRTÉS

(TENTATIONE D'AMORE)

Szép szűz szegényes ruhában, lássék rajta, hogy erősen töpreng: vajon felvegye-e a földről az ott heverő aranyláncokat, ékszereket és pénzt. Éjszakában állva fessük, s mögötte csúf és aszott vénasszony legyen látható.

A kísértések erejét nagyban befolyásolja az ígért dolgok jelentősége, de még inkább az, hogy mennyire érzi szükségét az ember az ígért dolgoknak. Ezért festjük szegény és rosszul öltözött fiatal lánynak, akinek alkalma nyílt rá, hogy teljes csendben és titokban meggazdagodjék. S lássék, hogy lelkében hajlik a meggyőzésre, amely nem szűnik sürgetni füleit és szívét; a bujaságra, amely folyamatosan ösztönzi őt belülről; s a bűnben megrögzött személy szavaira, aki folytonosan noszogatja kívülről. Különösen a női lélek hajlamos erre, amely gyengesége folytán erősen ki van téve a természet bujtogatásának és saját hajlamainak, s ezért szívesen csábul el, mivel szüzessége s kevés tapasztalata folytán könnyen és óvatlanul enged a hízelgésnek.

TEOLÓGIA

(TEOLOGIA)

Nő, két különböző arccal: a fiatalabbikkal az ég, az öregebbikkel a föld felé tekint. Csillagokkal borított kék színű glóbuszon vagy gömbön üljön. Jobb kezét keblére helyezi, s balját leereszti, felfogva vele ruhája szegélyét.

Mellette kerék legyen. Ez a teológiai tudományok valódi hieroglifája ama szent írásban. Amiként ugyanis a kerék forgás közben csupán kerületének egyetlen, végtelenül kicsiny pontjával érinti a földet, úgy az igazi teológusnak is csupán annyira lehet tudományának művelése közben érzékeivel élnie, amennyire az segíti előrehaladását; de semmiképpen sem szabad elmerülnie bennük.

Két arca, amelyekkel az égre és a földre tekint, azt tanúsítják, amit Szent Ágoston írt Volusianusnak: hogy az egész teológia Isten és a felebarát szüntelen, kitartó és szeretetteli szemlélésén alapszik. S mivel nem lehet az egyiket hangsúlyozni anélkül, hogy a másik jelentősége ne csökkenne, ezért a teológusnak sosem szabad annyira magasra emelkednie szellemével, hogy elfeledkezzen ember voltáról, valamint arról, hogy igen könnyen eshet számos tévedésbe. Ehelyett nagy óvatossággal kell eljárnia, és igen nagy körültekintéssel szabad csak szájára vennie Isten testamentumát.

Égre tekintő arca a fiatalkort idézi, mert a magas és távoli dolgok tetszetősek és gyönyörűségesek, míg az alacsonyrendű földiek, amelyek sok fáradsággal és nyomorúsággal járnak, nyomasztóak és kellemetlenek.

A csillagos ég fölött ül, mert a teológia nem pihenhet meg semmilyen alacsonyabb dologban, hanem egyenesen Isten ismeretére törekszik, amiből tudományának és minden tárgya megértésének szabályait nyeri. Ezeket kellő hozzáértéssel elrendezve pedig csodálatot kelt szemünkben.

Keblére helyezett keze méltóságát jelzi, hiszen ez minden tudományok tudománya.

Ruhájának földre hulló és kezével felfogott szegélye azt mutatja, hogy a teológia egy része olyan alacsony, ám szükséges dolgokhoz is leereszkedik, mint hogy miként alakítsuk helyes módon cselekedeteinket, hogyan kövessük az erényeket és kerüljük a bűnöket, miképpen adjuk meg a külső tiszteletet Istennek, és sok egyéb hasonlóhoz. Mindezek pedig olyanok, mint a köntös, amely alá nem hatolhat más, csak az Istentől megvilágított elmék.

RETTENET
(TERRORE)

Oroszlán fejét viselő férfi, sokszínű ruhában, kezében korbáccsal.

Az oroszlán jellemzője, hogy megrettent mindenkit, aki csak rátekint. Ezért ábrázolták a régiek a rettenetet eme állat arcával.

A korbács annak a jele, hogy a rettenet erőt vesz a lelkeken, és arra tereli őket, amerre akarja. Sokszínű ruhája pedig a különféle szenvedélyeket jelenti, amelyekre a rettenet hatalmába került embert indítja lelke.

Három dolog rettenti meg az embert: a szörnyű látvány, az elszenvedett csapások és a dolgok hirtelen változásai. Az egyiket külseje, a másikat az ostor, a harmadikat pedig sokszínű ruhája mutatja.

RETTENET
(TERRORE)

Pausanias[1] úgy képzeli, hogy Mars Jupiter parancsára a földre jön harcot szítani az argosiak és a thébaiak között, s azt mondja, hogy maga előtt küldi a félelmet és a rettenetet. Le is festi mind ezeket, mind pedig hatásukat, s ez a mi nyelvünkre fordítva ekképp hangzik:

Előszólítja kegyetlen népéből
a félelmet, s lován előreküldi,
tudván, hogy ezzel senki más nem ér föl
a vért a szívben hirtelen meghűtni.
Hisz nincs, ki meg ne dermedne a félsztől,
ha gyenge keblében tud szállást ütni
e rettenetes szörny ezer hangjával
és minden rosszra képes száz karjával.
Egy percről másra változik az arca,
hol kétkedő, hol álnok, hol kegyetlen,
ahogyan éppen a legjobbnak tartja,
hogy gazdájában rettegést ébresszen
és rávegye erőtlen szívét arra,
sugallatában ne is kételkedjen.
S a város, melyet ilyen módon ámít,
idő múltán már minden rosszra számít.[2]

Pausanias azt is mondja, hogy az eleusisiak között, Agamemnon pajzsán látta az oroszlánfejjel festett Rettegést.[3]

A rettegést azonban sok más alkalommal dühöngő és rettenetes nőnek is festették, talán a Medúza emlékére, amelynek fejét Domitianus hordozta mellvértjén, hogy rettenetet keltsen mindazokban, akik rátekintettek.[4]

FÖLDRENGÉS
(TERREMOTO)

Ha a földrengést képen akarjuk ábrázolni, olyan férfi alakjában jelenítjük meg, aki orcáját felfújva és arcát különös, vad kifejezéssel eltorzítva nagy erőfeszítéssel igyekszik kimászni egy barlangból vagy a föld egy repedéséből. Jól lássék hosszú, zilált haja.

Körülötte a földet repedezettnek és összevissza gyűröttnek festhetjük, számos tőből kicsavarodott fával, amelyek gyökerüket az ég felé fordítják.

[1] Helyesen: Statius.
[2] Statius, *Thebais* 7.108. Ripa olasz versfordításban idézi, amelyet Cartaritól vesz át (lásd alább).
[3] Pausanias, *Graeciae descriptio* 5.19.4. Vö. Homéros, *Ilias* 11.32., ahol Agamemnón Gorgó-fejes pajzsot visel, körötte a Rémülettel és a Riadással.
[4] A címszó szinte szó szerint Cartaritól, *Imagini* 10. (1571, 376–378.), aki még helyesen Statiust ír Pausanias helyett.

A földrengés a föld heves mozgása, amelyet a bensejében szorult kigőzölgések okoznak. Ezek ugyanis kiutat keresve rázzák felszínét, s végül annak nyilvánvaló megnyitása révén törnek felszínre. Erről írja Lucretius:

Olykor a föld üregébe szorult sürü, vad szél
feltör a mélyből, s rengeti földünket nagy erővel.[1]

Félelem, avagy rettegés
(Timidità, ò Timore)

Sárgás színű ruhába öltözött, görnyedt hátú öregember. Arca sápadt, szemei kicsik és fehéresek. Kezei hosszúak és vékonyak, s lábán szárnyakat visel. Búskomoran álljon, s bal karja alatt nyulat tartson.

Noha a félénkség és a rettegés nem teljesen ugyanaz, mégsem különböznek egymástól annyira, hogy ne lehetne őket egyazon képmásban egybefoglalni. Ezért tehát azt mondhatjuk, hogy a félénkség a lélek szenvedélye, amelyet az afelől táplált kétség szül az emberben, hogy várakozásai megvalósulnak-e.

Öreg, mert a félénkség ott alakul ki, ahol a vérszegénység és a testi esszenciák elégtelensége okot ad rá. Ezt pedig főként az öregekben látjuk, akiknek ereje koruk előrehaladtával megfogyatkozik, s ezért minden balszerencsés változástól rettegnek.

Ruhájának sárgás színe a tökéletlenség jele, amiként a félelem is az ember egyfajta tökéletlensége, hiszen saját elégtelenségének tudatából származik.

Testének mondott vonásait valamennyi fiziognómus a félénkek jellemzőiként mutatja be, különösen pedig Aristotelés a 6., 9. és 10. fejezetben.

A bal karja alatt tartott nyúl, mint ugyanez a szerző előadja Az állatok históriájában, természettől fogva igen félénk állat, aminek számos nyilvánvaló jelét is mutatja.[2]

Szárnyas lábai a menekülést jelentik, amelyhez igen gyakran vezet a félelem, mint azt más tárgyban elmondottuk.[3]

RETTEGÉS
(TIMORE)

Sápadt öregember szarvasbőrbe öltözve, olyan módon, hogy a szarvas feje mintegy fejdíszként heverjen az ember fején, s a szarvas szeméből sok vörös toll álljon ki.

Sápadtnak a rettegés miatt festjük, amely sápadttá teszi mindazokat, akiket hatalmába kerít.

Szarvasbőrbe azért öltözik, mert a szarvas igen félénk állat, s ha valamely veszedelem elől menekülve vörös tollakkal találja magát szemben, megtorpan futásában, s

[1] Lucretius, *De rerum natura* 6.591.
[2] Ugyanígy mondja Valeriano, *Hieroglyphica* 13. *De lepore. Trepidatio* is.
[3] Vö. Félelem *(Paura)* és Menekülés *(Fuga)*.

megfordul, így kerülvén gyakran a vadászok kezére. Erre utal Vergilius az Aeneis 12. énekében a következő szavakkal:

> *Mint amidőn a kopó gímszarvast kerget, amelynek útjában folyam áll, vagy amely riad éppen a bíbor tollak tőre előtt...*[1]

ZSARNOKSÁG
(TIRANNIDE)

Páncélba öltözött, sápadt nő, gőgös és kegyetlen külsővel. Páncélja alatt bíbor alsóruhát viseljen, s fején vaskoronát. Jobbjában meztelen kardot tartson, baljában pedig jármot.

Páncélban és állva azért festjük, hogy így jelezzük az éberséget, amelyre a zsarnoknak nagy szüksége van, ha meg akarja őrizni erőszakosság szülte hatalmát. Ezért lelkében és minden erejével folyvást készen áll a maga védelmére és mások lerohanására.

Sápadtságát az örökös rettegés és aggodalom okozza, amelyek szünet nélkül gyötrik és kínozzák.

Külseje kegyetlenségre és kevélységre vall, mert e két pestis egyike előkészíti az igazságtalan zsarnokság útját, a másik pedig fennmaradásában támogatja azt.

Bíborba öltözik, fején vaskoronával, hogy így mutassa uralmát, amely barbár és kegyetlen.

A jogar helyett, amely a törvényes uralom és kormányzás jelvénye, meztelen kardot tart, mint aki a rettegés útján csikar ki engedelmességet alattvalóiból. Ezeket pedig nem a saját javukért legelteti, mint a jó pásztor tenné, hanem azért, hogy eke elé és teher alá görnyessze őket, mint az ökröket a pénzen fogadott ökörhajcsár, akinek csak saját hasznára van gondja: ezért tartja kezében az igát.

TŰRÉS
(TOLERANZA)

Szürke ruhába öltözött idős asszonynak festjük, aki igen nagy fáradsággal egy követ tart vállain, azzal a mottóval: *Rebus me seruo secundis* [Megőrzöm magam a szebb jövőnek].

Tűrni mintegy annyit tesz, mint jó cél érdekében elhordozni valami nagy terhet, nem törődve annak súlyával. A léleknek így az erény végett kell eltűrnie és elviselnie a fáradságokat és a gyötrelmeket, amelyeket a kővel jelképezünk: ez ugyanis nagy súlyánál fogva szinte összenyomja azt, aki alatta áll.

Idős kinézetű, mivel a tűrés az érett megfontolás eredménye, s ez az emberek többségében öregkorukra alakul ki.

[1] Vergilius, *Aeneis* 12.749. (LI). Ezekre a sorokra hivatkozik Valeriano, *Hieroglyphica* 7. *De cervo. Formido* is, ahol a félelmet jelképezi a szarvassal. A címszó szinte szó szerinti átvétel Baldinitól, *Mascherata* 1565, 12–13. (Timore).

Végül a mottó a tűrés célját adja tudtunkra, s ez nem másban áll, mint a nyugalomban és a pihenésben. A nyilvánvaló jónak ugyanis már puszta reménye is jócskán segít elviselni és eltűrni minden fáradságot.

SZERELMI GYÖTRŐDÉS
(TORMENTO D'AMORE)

Szomorú és melankolikus férfi, füstös barna színű ruhában. Derekát tövisek övezzék. Fején nyíllal átlőtt szívet hordozzon, amelyet két kígyó fon körül. A figura kitárt keblét keselyű mardossa, s kezével világosan jelezze szenvedélyét és gyötrődését.

ÁRULÁS
(TRADIMENTO)

Sárgás színű ruhába öltözött férfi két fejjel: az egyik szép ifjúé, míg a másik gőgös öregemberé. Jobbjában parázzsal, baljában pedig vízzel telt edényt nyújtson előre.

Az árulás azok lelkének bűne, akik jóakarat és kedvesség külszíne alatt gonoszat forralnak mások ellen, akár tetteikben, akár szavaikban. Ezért öltözik a figura sárga ruhába, ami árulást jelent.

Két fejjel festjük, így utalván a benne lakozó kétféle szenvedélyre. Az egyik a színlelt jóakaratra hajlik, míg a másik a valódi gonoszságra. Ez utóbbit azonban szívébe rejti, s ezért csak mások romlásba döntésében lehet tetten érni.

A két edény a tűzzel és a vízzel azt mutatja, hogy az árulás ellentétekkel él. Minél nagyobb árulást követ el ugyanis, annál nagyobb kedvességről és jóakaratról tesz tanúságot.

A tüzet és a vizet a jóra és a rosszra értjük, az Apokalipszisnek ama mondása miatt: *Eléd helyeztem a tüzet és a vizet; amire vágyol, az után nyújtsd a kezed.*[1]

ÁRULÁS
(TRADIMENTO)

Fegyverbe öltözött, rút külsejű férfi, amint éppen megcsókol egy szép és fegyvertelen embert. Háta mögött azonban tőrt szorongasson.

Csúf külsejűnek festjük, mert igen nagy ocsmányság ez a bűn, s igen utálatos rútság az emberi életben.

A csók a barátság és jóakarat jele. A tőrt markoló s gyilkolni készülő kéz ugyanakkor a gyűlöleté, a haragé és az árulásé.

A fegyvertelen ember az ártatlanságot jelképezi. Ez még nyilvánvalóbbá teszi az árulás undokságát s azt is, hogy az árulók gyáva és hitvány emberek, akik csak akkor merik fegyverüket használni, ha nem kell életüket kockáztatniuk; a tisztesség elvesztésével pedig mit sem törődnek.

[1] Sir 15,17.

Árulás

(Tradimento)

Pokolbéli lény, felcicomázott ruhában. Arca előtt álarcot tartson, amelyet egyik kezével kissé felemel, hogy kitetsszék mögüle aszott és rút arca. Az álarcon szőke és göndör haj legyen. Fején azonban áttetsző fátylat viseljen, amely mögül kilássék csupa kígyóból álló igazi haja.

A költők elképzelése szerint a fúriák pokolbéli nők, akiknek egyetlen célja mások kínzása, és akik szüntelenül az emberek romlására törnek. Rútak, ocsmányak és büdösek, fejükön haj helyett kígyókat viselnek, s szemük tűzben forog. Minthogy ezek a legnagyobb rossz szolgálói, ezért az álarccal eltakarva az árulást jegyzik, amely a jóakarat látszatával elfedett ártó és gonosz szándék.

Az álarc szőke és göndör haja színlelt gondolatait jelenti, amelyek csupán elvetemültségének és az általa készített romlásnak a leplezésére szolgálnak. Ez utóbbiakat jelentik a mérges és gyilkos kígyók. Minthogy azonban átsejlenek a fátyol alatt, ezzel azt is tanúsítják, hogy végül minden árulás és minden gonosz gondolat kitudódik, Krisztus Urunk mondása szerint.

TRAGÉDIA

(TRAGEDIA)

Feketébe öltözött nő, lábán cipellővel. Jobbjában meztelen, véres tőrt tartson. Mögötte a földön aranyos ruha heverjen különféle drágakövekkel.

Azért öltözik a tragédia feketébe, mert ilyen melankolikus viselet illik a költészetnek ehhez a fajtájához. Ebben ugyanis semmi másról nincs szó, mint a fejedelmeket érő csapásokról, romlásukról s kegyetlen és erőszakos halálukról: ezekre utal a véres tőr.

Számos oka volt annak, hogy a régiek a költészetnek ezt a fajtáját feltalálták. Főként azonban polgártársaik lelkét akarták felüdíteni és egyszersmind serkenteni vele, hogy akik túlzott önbizalmuk folytán a zsarnokság és a többiek fölötti uralom megszerzését forgatták a fejükben, azokat a mások példájával riasszák el az ebbe vetett reménytől: olyanokéval, akik az uralmat elnyervén végül nagy nyomorúságra jutottak.

Ebből ki-ki megtapasztalhatta, hogy jobb megelégedni a tisztes szerencsével, s minden nagy pompa nélkül beérni annyival, amennyit az egyszerű polgárok mindennapi szerény élete nyújtani képes.

A fejedelmeknek és uraságoknak pedig azt tanítja, hogy hatalmukkal ne éljenek vissza erőszakosan, a polgárok kárára, hanem vessék eszükbe, hogy sorsuk és életük is igen gyakran alattvalóik kezében van.

A véres tőr azt mutatja, hogy a tragédia tárgya nem egyszerűen a halál, hanem az igazságtalan fejedelmek erőszakos halála. És noha Aristotelés az Ars poeticában azt mondja, hogy halál és vérontás nélkül is lehet tragédia, azért jobb ebben a kérdésben a tragédiaköltők régtől bevett szokását követni, semmint egy filozófus előírásait, bármilyen tudós legyen is egyébként az illető.

A cipellőt a fejedelmek előkelőségük és a köznép fölött állásuk jeléül viselték. A tragédia előadói ezeket imitálván hasonló cipellőt hordtak, amelyet koturnusnak neveztek. Arra utal ez, hogy a költészet e fajtája komoly és méltóságteljes szavakkal

és *concettó*kkal él, amelyek távol állnak a köznéptől és a közönséges embertől. Ezért mondta Horatius: *Drámához méltatlan a híg fecsegés, az üres szó.*[1]

CSENDESSÉG

(TRANQVILLITA')

Vidám arcú nő. Mindkét kezével egy fészkében ülő jégmadarat tartson, miközben feje körül egy másik repkedjen.

A jégmadarak csodálatos mesterséggel igen kis halak csontocskáiból és szálkáiból készítik tengerparti fészküket oly erősre, hogy az még a kardcsapásnak is ellenáll. Fészkük formája a tökhöz hasonlít, és nyílása olyan kicsi, hogy maga a jégmadár is csak nagy üggyel-bajjal tud rajta bebújni.

[1] Horatius, *Ars poetica* 231. (BA).

Ez a madár az egyiptomiaknál a csendesség jelképe volt, mert természetes ösztönénél fogva ismeri az idő változását, s olyankor rak fészket, amikor tudja, hogy sok napon át nagy csendesség és nyugalom fog uralkodni. Ennek metaforájaképpen a rómaiak jégmadár-napoknak *[dies halcyonides]* nevezték azt a néhány napot, amikor tilos volt bíróságra menni és pereskedni a fórumon.[1]

Csendesség
(Tranquillità)

Szép nő, aki egy hajónak támaszkodva jobbjával bőségszarut tart, baljával ruhája ráncait fogja össze. A földön rozsdás horgony legyen, a hajó árbocának csúcsán pedig láng lássék.

A hajónak támaszkodik, így mutatván a nyugodt hullámokban rejlő csendességet és szilárdságot. Azért támaszkodhatik ugyanis biztonsággal a hajónak, mert ezek nem emelik fel és dobálják amazt.

A bőségszaru azt mutatja, hogy az ég és a tenger csendességéből és nyugalmából fakad a bőség. Az egyik a kereskedés, a másik az általa gyakorolt hatások természete révén teremti meg azt.

A horgony arra szolgál, hogy a tengerbe hajítva a dühöngő hullámok közepette is szilárdan megtartsa a hajót. Ha tehát nem a tengerben látjuk, hanem más célt szolgál, azt a csendesség jelének kell tartsuk.

A láng a hajó fölött arra a fényességre utal, amelyet a hajósok Szent Elmo tüzének neveznek. Amikor ugyanis ez feltűnik az árboc fölött, azt a közelgő szélcsend biztos jelének tekintik.

Csendesség
(Tranquillità)

Lásd a Biztonságnál *[Sicurezza]*.

CSENDESSÉG
(TRANQVILLITA)
Anoninus Pius érmén.

Nő, aki jobbjában kormánylapátot, baljában pedig két kalászt tart. A kalászok ama gabona bőségét jelentik, amely csendes és nyugodt időben a tengeren át érkezik.

GYÖTRŐDÉS
(TRIBVLATIONE)

Feketébe öltözött, zilált hajú nő. Jobbjában három kalapácsot, baljában pedig egy szívet tartson.

[1] Valeriano, *Hieroglyphica* 25. *De alcyone. Tranquillitas* és *Iustitium*. Forrása Aelianus, *De natura animalium* 1.36. Lásd ugyanezt az ötödik Béke *(Pace)* címszónál is.

Azért öltözik feketébe, mert éppilyen feketék és sötétek gondolatai is, amelyek folytonosan gyötrik lelkét és szívét, mintha csak kalapácsok volnának, amelyek szüntelen csapásaikkal gyötörnék őt.

Zilált haja gondolatait jelzi, amelyek összevissza kavarognak és kuszálódnak a gyötrelmek és nyomorúságok közepette.

Gyötrődés

(Tribulatione)

Szomorú és gyötrődő nő, összekötözött kezekkel és lábakkal. Mellette éhes farkas álljon, amely éppen felfalni készül őt.

SZOMORÚSÁG,
avagy kesergés a más baján

(TRISTITIA, OVERO Rammarico del ben'altrui)

Lásd a Kesergésnél *[Rammarico]*.

KIVÁLÓSÁG

(VALORE)

Meztelen férfi, nyaka körül oroszlán bőrével. Köréje nagy kígyó tekeredjék, amelynek torkát két kézzel fojtogassa, s mellette hálóval megfogott róka legyen.

A kiválóság a test és a lélek erényességének összefonódása. Ezért öltözik oroszlán bőrébe, minthogy ez az állat merész a szerzésben, és nagy hatalommal visz véghez mindenfajta nehéz vállalkozást. S amint testi erejével felülmúlja mások erejét, amit a kezével fojtogatott kígyó jelképez, úgy lelki erejével is elállja a ravaszság útját, jókor gondoskodván róla, hogy ne árthasson senkinek se.

A régiek hasonlóképpen Hercules képmásával jegyezték a kiválóságot, s az erények közé sorolták azt.

Kiválóság

(Valore)

Érett korú férfi aranyos ruhában. Jobbjában babérkoszorút tart jogarral, baljával pedig egy bal oldalához dörgölőző oroszlánt simogat.

Érett korban gyakran dörgölőzik hozzánk a kiválóság, minthogy ezt szinte magától termi meg a lélek szilárdsága és a test ereje. És amiként az arany a tűzben finomodik, úgy az ember is az irigység vagy a sors által szított lángok közepette tesz szert nagyobb tökéletességre.

Kezébe azért adjuk a jogart, mert jó okkal tulajdonítjuk a kiválóságnak az uralmat és a kormányzást. A babérkoszorú pedig, amely mindig megtartja zöldjét, és sohasem sápad el, a kiváló ember kötelességét mutatja, amiként Horatius írja episztoláiban:

Ércfalként álljon a jellem,
mit nem rettent bűntudat, és vétek sose sápaszt.[1]

[1] Horatius, *Epistulae* 1.1.61. (HIK).

A sápadtság a veszély közepette ugyanis nem sok kiválóságról tanúskodik.

A hízelkedve hozzája dörgölőző oroszlán azt mutatja, hogy nagy kiválóságra vall a vad és állatias emberek lelkét megnyerni, őket a jóra sarkallni és kivetkőztetni gonosz erkölcseik és visszatetsző szokásaik gönceiből.

HIÚSÁG

(VANITA')

Díszesen öltözött ifjú lány, kifestett arccal. Fején kelyhet hordozzon, amelyben szív legyen.

Hiúságnak nevezzük az emberben mindazt, ami nem valamely tökéletes és szilárd célra irányul; mivel csupán a cél szabályozhatja cselekedeteinket, ahogyan a filozófusok mondják. Minthogy pedig a pompás öltözék és a festett arc célja az, hogy valamely hitvány és mulandó dolog érdekében elnyerjük mások tetszését, ezért joggal tartjuk ezeket a hiúság jelének.

Hasonlóképpen hiúság a nyilvánosság előtt feltárni szívünket és gondolatainkat, hiszen ez is olyan dolog, aminek nincs valódi célja, és ami könnyen fordulhat ártalomra, miközben semmi hasznot sem remélhetünk belőle. Ezért festjük szívét nyilvánvaló módon feje tetejére.

RÉSZEGSÉG

(VBRIACHEZZA)

Öreg, vörös és nevető nő. Ruhája színe akár az elszáradt rózsáké. Kezében borral telt bokályt tartson, s mellette párduc legyen.

Azért festjük öregnek, mert a túlságba vitt bor az embert idő előtti öregségbe és gyengeségbe sodorja.

A párduc azt jelzi, hogy a részegek dühösek, kegyetlen erkölcsűek és vadak, akárcsak a párducok, amelyek, mint Aristotelés mondja Az állatok históriájában, soha meg nem szelídülnek.[1]

Öregség

(Vecchiezza)

Ráncos és ősz hajú nő, egyszerű fekete ruhában. Kezében aggófű[2] ágát tartsa. Ennek a növénynek a virágai ugyanis sápadt színűek, s legmagasabb részein mintegy megőszülnek és lehullanak.[3]

Öregség

(Vecchiezza)

Ősz hajú, gyötrött nő, arcán számos ránccal. Ruhája olyan színű legyen, mint az erejük fogytán lehulló leveleké, minden dísz nélkül. Baljában homokórát tartson, amelyben már az utolsó homokszemek peregjenek, s egy szemüveget. Másik

[1] A címszó szinte szó szerint Baldinitól, *Mascherata* 1565, 122. (Ubbriachezza).

[2] Lat. *senecio;* egyaránt jelent öregséget és aggófüvet.

[3] A címszó szinte szó szerint Baldinitól, *Mascherata* 1565, 14. (Vecchiaia).

kezével botra támaszkodjék, s ujjával a mondott homokórára mutasson. Egyik lábát egy szakadék fölött tartsa fölemelve, így utalván a közelgő veszélyre.

Az öregség az emberi életnek ama kora, amely ötventől hetven évig tart. Ebben a korban az ember, aki vérének kihűlése folytán hanyatlásnak indul, képtelenné válik a testi fáradozásra és szellemének művelésére, minthogy mindezt érzékeinek elgyengülése folytán már csak nagy nehézséggel tudja megtenni. Emiatt ez a kor már merő hanyatlás.

Hogy pedig az öregség egyre csökkenti a látást, az erőt, a törekvést, a szépséget és a reménységet, azt jól mutatja a szemüveg, a bot, a mondott öltözék, arca, végét járó homokórája, ruhájának az őszi levelekhez hasonló színe és a szakadék is, amelybe mindjárt belehull.

Úgy is festhetnénk, amint kezében nagyrészt elvirágzott és elpergett rózsákat vagy esetleg csak ezek töviseit tartja.

SEBESSÉG

(VELOCITA')

Nő, amint széttárt szárnyakkal fut. Fején ugyancsak kitárt szárnyú karvalyt tartson, Homéros mondásának megfelelően, aki a nagy sebességet valahol a karvaly szárnyalásához hasonlítja.

Sebesség

(Velocità)

Nő hosszú ruhában, vállán szárnyakkal. Lábán ugyancsak szárnyakat viseljen, vagy Mercuriuséhoz hasonló sarut, jobbjában pedig nyílvesszőt tartson.

A bokáján viselt szárnyak a gyorsaság jelképei. Ezért mondta Vergilius Mercuriusról:

> *A szárnyas*
> *lábbeliket szépen felhúzza, melyekkel a szélnél*
> *gyorsabban száguld, át szárazföldeken éppúgy,*
> *mint habözön színén.*[1]

A nyílvessző, szélsebes mozgása folytán, ugyancsak megérdemli, hogy e tárgyról szólva megemlékezzünk róla.

Mellette delfin és vitorla legyen: emez azért, mert sebes mozgásra indítja a hajót, amaz pedig azért, mert önmagától is sebesen halad.[2]

BOSSZÚÁLLÁS

(VENDETTA)

Páncélba öltözött, vörös ruhájú nő. Jobbjában mezítelen tőrt tart, s tulajdon bal kezének egy ujjába harap. Mellette dárdától megsebesített oroszlán legyen. A dárda jól lássék az általa ütött sebben, s az oroszlán fenyegető tartásban álljon.

[1] Vergilius, *Aeneis* 4.238. (I.I).

[2] Ugyanígy a sebesség jelképének mondja a delfint Valeriano, *Hieroglyphica* 27. *De delphino. Velocitas* is.

A bosszúállást mezítelen tőrrel ábrázoljuk, ezzel jelképezvén az akarat olyan hirtelen felindulását, amely vérontás által törekszik az igazságtalanságok megbosszulására. Ezért is öltöztetjük vörös ruhába.

Páncélban festjük, mert az ember tulajdon erejére támaszkodva igen könnyen áll bosszút az őt ért sérelemért.

Ujjába harap, mert aki hajlamos a bosszúállásra, az a maga által önként okozott fájdalom révén tartja szüntelenül emlékezetében ama erőszakos rosszat, amelyet mások okoztak neki.

A megsebzett oroszlán csodálatos módon megjegyzi magának, hogy ki bántotta, és nem mulasztja el az alkalmat, hogy bosszút álljon. Pierio meséli, hogy Jubának, a mórok királyának egy fiatal kísérője, amikor a mondott király Afrika pusztáin vonult át hadseregével, hogy valamely dolga után lásson, egy oroszlánnal szembetalálkozván dárdát hajított rá. Egy évre rá, amikor ugyanők visszafelé vonultak, ugyanazon a helyen feltűnt a mondott oroszlán. Ez nyilvánvalóan emlékezett az ifjúra, aki megsebezte, minthogy gyors léptekkel áthaladt a katonák tömegén, s rátalálván nyomorultul szétmarcangolta. Aztán megfordult és eltűnt anélkül, hogy bárki másban kárt okozott volna, beérvén a régi sérelemért állt bosszúval. Ezért festették az egyiptomiak a bosszúállást az oroszlánnal.

Bosszúállás

(Vendetta)

Páncélos nő, sisakján lánggal. Bal keze tőből le van metszve, s miközben karjának csonkjára mered, arcán feldúltság, búskomorság és düh tükröződjék. Jobbjában tőrt tartson döfésre készen. Vörös ruhát viseljen. Mellette holló legyen, csőrében skorpióval, amely farka mérgező végét éppen a holló nyakába mélyeszti.

Páncélzata ama kiválóságot és erőt jelképezi, amelyre szüksége van a testnek ahhoz, hogy bosszút álljon az elszenvedett sérelmekért.

A láng a vér mozgását és forrongását jelenti a szív körül, melyet a harag és bosszúvágy ösztönöz. Ezekre utal feldúlt külseje is.

Karja csonkjára tekint, mert nincs, ami jobban sarkallna a bosszúállásra, mint a kapott sérelem friss emléke.

Erre utal a skorpió által megszúrt holló is, amelyről Alciato egy emblémájának tárgyát merítette, mondván:

Elragadott, s már karmai közt visz az égen a holló
egy skorpiót, a falánk, éhes inyére valót.
Ám az bosszuló mérget fecskendezve taszítja
rablóját a hideg styxi vizekbe alá.
Ó, mi nevetséges! Ki halálát készíti másnak,
csúf csele végzete lesz, s végül el ő maga vész.[1]

[1] Alciato, *Emblemata* 173. (Iusta ultio). Forrása *Anthologia Palatina* 9.339. (Archias Mytilenos).

SZELEK
(VENTI)

Aeolus, a szelek királya
(Eolo Re de Venti)

Férfi, szárnyakkal és szélfútta hajjal, fején koronával. Arcát felfújja, s mindkét kezével vad tartásban egy kötőféket szorít.

Azért festjük koronával és kötőfékkel, mert a költők a szelek királyának nevezik, ahogyan Boccaccio mondja 13. könyvében:

> *Elment tehát szeleknek városába,*
> *Aeoliába, mely szelek dühétől*
> *remeg: hatalmas barlangjába zárva*
> *Aeolus őket királyként uralja,*
> *szelíd szellőt s pusztító szélvészt egyként*
> *bilincsbe verve, megkötözve mélyen.*
> *Ezek meg méltatlankodva, üvöltve*
> *rázzák a nagy hegy-börtön sziklazárát.*[1]

Vergilius is leírja őt az Aeneis első énekében, ekképpen:

> *Így forrt egyre az isteni nő, töprengve magában,*
> *míg csak a déli szelek szigetére nem ért, a viharzó*
> *Aeoliába. Bilincseivel, börtönnel ijesztve,*
> *Aeolus itt egy borzasztó barlang ura, minden*
> *birkózó szelet és viharos zivatart ide zárva.*
> *Zúgnak is és, zajosan méltatlankodva, morognak*
> *s bőgnek a bérc záránál bent; ám ül jogarával*
> *Aeolus ormán fenn, szívük indulatát szelidítve.*[2]

AEOLUS
(EOLO)

Ahogyan az előzőtől eltérő módon is festhetjük.

Királyi ruhába öltözött férfi, fején lángnyelvvel. Egyik kezében vitorlát, a másikban jogart tartson.

Azért ábrázoljuk ilyen formában, mert Diodorus Siculus históriáinak 6. könyvében azt mondja, hogy Aeolus a régiek által róla Aeoliának elnevezett s a Szicíliai-tengerben fekvő szigeteken uralkodott. Igen igazságos, emberséges és kegyes király volt. Ő tanította meg a tengerészeket a vitorla használatára, s a tűz

[1] Boccaccio, *Genealogia deorum* 13.20. (vö. 4.54. is), aki Vergilius alábbi sorait idézi olasz versfordításban. A három első sort Baldini, *Mascherata* 1565, 86. (Eolo) is idézi.
[2] Vergilius, *Aeneis* 1.50. (I.I).

lángjainak szorgos megfigyeléséből előre tudott következtetni a szelek járására. Innen eredt az a mese, hogy a szelek királya volt.[1]

SZELEK
(VENTI)

Noha sokféle szélről szokás beszélni, mindazonáltal négy a legfőbb mind között, s megfesteni is ezeket szoktuk. Ezek a négy világtáj felől fújnak, ki-ki a maga oldaláról. Ovidius a Metamorfózisok első könyvében így beszél róluk, mindegyiket a maga helyére rakva:

Eurusnak tetszett Hajnal szép vidéke,
s a kelő Napnak élvezi látását,
Favoniusnak nyugaton lett széke,
Tithón házának itt építi mását,
amíg kegyetlen szkíta hóba s jégbe
vájja Boreas északon lakását.
Auster fél a földtől, s délen szárnyal,
a levegőt telítve párájával.[2]

EURUS
(EVRO)

Férfi felfújt arccal, vállain szárnyakkal. Sötét bőrének színe a mórokéhoz hasonló. Fején vörös napot viseljen.

Ez a szél kelet felől fúj. Ezért is festjük feketének, az etiópokkal való hasonlatossága okán, akik ugyancsak napkeleten laknak.[3] Így festették már a régiek is.

Szárnyai a szél sebességének jelei, s ez szolgáljon magyarázatul a többi szél szárnyához is.

Fején vörös nappal ábrázoljuk, mert ha a nap alkonyatkor vörös és füstös, az arról tanúskodik, hogy a következő napon ez a szél fog fújni. Így mondja Vergilius is a Georgica első énekében, ahol előadja, milyen jelekkel utal a nap a bekövetkező időváltozásra. *Így ha sötétlila, záport, hogyha vörös, Eurust hoz.*[4]

1 Diodorus, *Bibliotheca historica* 5.7. A bekezdést ugyanígy közli Boccaccio, *Genealogia deorum* 13.20. is, ám ő Paulus Perusinusra hivatkozik. Ripa forrása Baldini, *Mascherata* 1565, 86–87. (Eolo) volt, akitől az egész címszót szinte szó szerint átvette.

2 Ovidius, *Metamorphoses* 1.61.; Anguillara, *Metamorfosi* 1.14. Idézi Boccaccio, *Genealogia deorum* 4.54 is.

3 A címszó idáig Baldinitól, *Mascherata* 1565, 87. (Euro). Ő idézi Vergilius alábbi sorát is. Forrása végig Cartari, *Imagini* 7. (1571, 261–262.), aki szintén utal Vergilius e sorára.

4 Vergilius, *Georgica* 1.453.

FAVONIUS vagy ZEPHYRUS, ahogy jobban tetszik

(FAVONIO, O ZEPHIRO, che dir vogliamo)

Könnyed ifjú, szárnyakkal és felfújt arccal, ahogyan közönségesen a szeleket képzelik. Kezében kecses mozdulattal egy kitárt szárnyú és éneklő hattyút tart. Fején különféle virágokból font koszorút viseljen.

Így festi le Philostratus képeinek első könyvében, ahol azt mondja, hogy amikor ez a szél érkezik, a hattyúk édesebben énekelnek a szokásosnál.[1] Boccaccio pedig Az istenek leszármazásának negyedik könyvében azt írja, hogy Zephyrus hideg és nedves temperamentumú, ám mérsékelt, így megindítja a csírázást, s füveket és virágokat terem.[2] Ezért ábrázoljuk fején virágkoszorúval.

Zephyrus neve a *zephs* szóból származik, ami közönségesen életet jelent. Favoniusnak is nevezik, mert kedvez *[faveat]* minden növénynek, s mert enyhén és kellemesen fúj déltől estig s a tavasz kezdetétől nyár végéig.

BOREAS, AVAGY AQUILO

(BOREA, OVERO AQVILONE)

Félelmetes külsejű férfi, zúzmarás szakállal, hajjal és szárnyakkal. Lábai akár két kígyó farka; így festi le Pausanias[3] és Ovidius az Átváltozások 6. könyvében, az alábbi módon:

Hát mért nem bízom karom erejébe',
amely még eddig minden mást legyőzött,
s mért fordulok szokásom ellenére
a hízelgéshez s nem a nyers erőhöz?
Hisz retteg tőlem a föld minden népe,
jeges korbácsom kit szüntelen üldöz,
mert egyet kell suhintanom csak véle,
s jégpáncélt húzok vad folyók vizére.

A földnek felszínét fehérre festem,
ha elterítem havamat a síkon,
s ha dühömet szabadjára eresztem,
a vén tengernek méhét felhasítom.
Ha derült eget akarok, hát menten
egy szuszra minden felhőjét felszívom.
A rettenetes Notus is fél tőlem,
mert viadalban meg nem áll előttem.

[1] Philostratos, *Imagines* 1.9., 1.11. és 1.24. A címszó idáig szinte szó szerinti átvétel Baldinitól, *Mascherata* 1565, 87. (Zephiro). Az ő forrása Cartari, *Imagini* 7. (1571, 262.). Hasonlóképpen mondja Valeriano, *Hieroglyphica* 23. *De cygno. Gloriae calcar* és *Musica* is, akitől Ripa a Zene *(Musica)* címszónál idéz.

[2] Boccaccio, *Genealogia deorum* 4.54. Tőle ered a Favonius név alábbi etimológiája is.

[3] Pausanias, *Graeciae descriptio* 5.19.1. Valójában az egész kép, a Pausaniasra tett utalással együtt, Baldinitól származik, *Mascherata* 1565, 87. (Borea), akinek forrása Cartari, *Imagini* 7. (1571, 261.).

Ha arra kél civódó gőgös kedvem,
hogy felhőt fújjak Auster szemébe,
s erős bátyám felkelvén ellenemben
egy másikat küld szemből fel az égre,
s a két felhőnyáj, bármilyen kelletlen,
középen összecsap, szörnyű dörgésbe'
vegyülve el, én közéjük beállok,
és mennydörgök, és villámokat hányok.

A sziklákat s vén fákat is legyőzöm,
s ha kell, a várak tornyait letépem.
S ha néhanapján föld alatt időzöm
az árnyék-nép időtlen börtönében,
a földet rázom végül, hogyha rögtön
a kőkapu nem enged visszatérnem.
És napvilágot újra míg nem látok,
megreszkettetem az egész világot.[1]

AUSTER

(AVSTRO)

Ahogyan Ovidius leírta a Metamorfózisok első könyvében.

Nedves szárnnyal száll fel az égre innét,
az arcát nagy sötét felhő takarja,
és annyi esőt hullat, hogy azt hinnéd,
az egész tengert az ölében tartja.
Ruháján átüt bőven a veríték,
esővel terhes szakálla és bajsza,
köd üli homlokát, felhők a vállát,
amint száll, széttárva sötétlő szárnyát.[2]

Boccaccio Az istenek leszármazásának 4. könyvében[3] azt mondja, hogy ez a szél természettől fogva hideg és száraz, ám miközben felénk tart, a forró égövön áthaladva meleget vesz magához, s a déli nagy víztömegből nedvességre tesz szert. Természetét így megváltoztatván már meleg és nedves lesz, mire hozzánk ér. Melegével megnyitja a földet, s többnyire sok párát, felhőket és esőt is hoz magával. Ovidius ezért így írja le mind a négy szelet a Szomorúságok 1. könyvének 2. elégiájában:

[1] Ovidius, *Metamorphoses* 6.687.; Anguillara, *Metamorfosi* 6.399–402. Notus és Auster nedvességet és meleget hozó déli szelek (lásd alább).

[2] Ovidius, *Metamorphoses* 1.264.; Anguillara, *Metamorfosi* 1.69. Az utalás forrása, akárcsak a többi szél esetében, Baldini, *Mascherata* 1565, 87. (Austro), s a szél külön leírása is azért hiányzik, mert ilyet Baldini sem ad.

[3] Boccaccio, *Genealogia deorum* 4.54.

Hol Eurus kap bíborszínben kélve erőre,
hol Zephyrus, késő este ha jő ideje,
hol száraz-fagyosan Boreas zúg északi tájról,
hol délről Notus, hozván gyermekeit.[1]

SZELLŐ

(AVRA)

Gyermeklány, szélfútta szőke hajjal. Fején virágokból font szép hajdíszt viseljen.

Arca, akárcsak a többi szélé, valamelyest gömbölyded legyen, azaz felfújt, ám csupán annyira, hogy még ne legyen visszatetsző. Vállán szárnyakat visel, amelyeknek sok színe közül is kitűnjék a levegő színe. Mindkét kezével különféle virágokat hintsen szerteszét.

Háromféle szellő van, az első napkeltekor kél, a másik délben, a harmadik pedig estefelé.

A költők szép gyermeklányoknak festették őket, akik virágokat hintenek. Tavasz idején ugyanis ezek a szellőcskék hintik szét a virágok illatát, mint Petrarca mondja egy sestinájában:

Hajnal felé, ha Aura édes-lágyan
remegteti a frissen kélt virágot.[2]

És a 162. szonettben:

A lágy szellő a dombot felvidítja,
s felkelti árnyas erdőn a virágot.
Megismerem édes fuvallatáról.[3]

Fiatalnak festjük, és szárnyakkal, hogy így mutassuk sebes mozgását.

IGAZSÁG

(VERITA')

Gyönyörű meztelen nő, aki jobbjában a napot tartja, s szemeit erre szegezi. Másik kezében nyitott könyvet és pálmaágat tartson, jobb lába alatt pedig a világ gömbjét.

Az igazság a léleknek ama szokása, hogy a nyelvet egyenes ösvényen tartsa, s hű legyen a dolgokhoz, amelyekről beszél vagy ír; azaz mindig egyformán s maga változása nélkül állítsa azt, ami van, vagy tagadja azt, ami nincs.

Meztelenül ábrázoljuk, így tanúsítván természetes egyszerűségét. Euripidés is azt mondja a Föníciai nőkben, hogy egyszerű dolog az igazságról beszélni, s nincs szüksége hiú fejtegetésekre, mert önmaga elég magamagának. Ugyanezt mondja Aeschylus is, valamint Seneca is ötödik levelében: hogy tudniillik az igazság egyszerű beszéd. Ezért meztelennek festjük, mint mondtuk, s ne is viseljen semmilyen díszt.

[1] Ovidius, *Tristia* 1.2.27.
[2] Petrarca, *Canzoniere* 239.1.
[3] Petrarca, *Canzoniere* 194.1.

A napot tartja, így mutatván, hogy az igazság a világosság barátja; sőt ő maga a legtisztább fény, amely megvilágít mindent, ami van.

Azt is mondhatjuk, hogy a napot mint Istent szemléli, akinek fénye nélkül nem lehet igazság; sőt ő maga az igazság, mint Krisztus Urunk mondta: *Én vagyok az út, az igazság és az élet.*[1]

A nyitott könyv arra utal, hogy a könyvek a dolgok igazságáról szólnak, s e végre van a tudomány művelése is.

A pálmaág az igazság erejét jelenti. Amiként ugyanis köztudott, hogy a pálma nem hajlik meg a súly alatt,[2] úgy az igazság sem hajlik meg a vele ellenkező dolgok nyomása alatt; s még ha sokan támadják is, felmagaslik és nagyra nő.

[1] Jn 14,6.
[2] Vö. Tisztesség *(Honore)*.

A pálma emellett a szilárdságot és a győzelmet is jelenti. Aeschines azt mondta Timarchus ellen szólva, hogy az igazságnak akkora ereje van, ami minden emberi gondolatot felülmúl.

Bachilides az Ezdrás 4. fejezetéről beszélve mindentudó bölcsességnek nevezi az igazságot.

A zsidó Zerubbabel pedig azt mondja, hogy az igazság erősebb minden más dolognál, s mindennél többet ért Dárius király szemében.

De mit is idézgetem a mondásokat, amikor a mi kereszténveink tettei bőségesen tanúskodtak az igazságról. Hiszen sok ezren voltak már minden életkorból, minden nemből és szinte minden országból, akik készek voltak vérüket ontani és életüket adni a keresztény hit igazságáért. Ily módon fényes győzelmet aratván a kegyetlen zsarnokok fölött, számtalan pálmával és koszorúval ékesítették a keresztény igazságot.

A világ a lába alatt azt jelenti, hogy fölötte áll a világ minden dolgának, s isteni eredetű lévén értékesebb amazoknál. Ezért mondja Menandros a Nannisban, hogy az igazság az ég polgára, s csak az istenek között érzi jól magát.

Igazság
(Verità)

Nemes külsejű, ragyogó nő, pompás fehér öltözékben, arany fürtökkel. Jobbjában drágakövekkel ékes tükröt, a másik kezében pedig aranymérleget tart.

A filozófusok az intellektusnak a felfogható dolgokkal való egybehangzását nevezik igazságnak. Minthogy pedig ami igaz, az jó, s ami jó, az híján van minden foltnak és minden mocsoknak, ezért öltöztetjük az igazságot fehérbe. Hozzátehetjük még, hogy az igazság a fényhez hasonló, amiként a hazugság a sötétséghez. Erre utalt Krisztus Urunk is, amikor azt mondotta: amit sötétben mondok nektek, azt hirdessétek a világosságban.[1] Azaz: amit az idők teljessége előtt mondok, hogy ugyanis bennem valósul meg minden prófétálás igazsága, azt hirdessétek, amikor majd felmegyek a mennybe, hogy nyilvánvalóvá legyen és egészen feltáruljon. Ő önmagát is világosságnak és igazságnak nevezte, s ennek felel meg e figura ragyogása és fehér öltözéke.

A tükör azt mutatja, hogy az igazság akkor a legtökéletesebb, amikor, mint mondtuk, az intellektus egybevág a felfogható dolgokkal. Ugyanígy a tükör is akkor jó, ha a benne tükröződő dolgok valódi formáját adja vissza. Ugyanennek az egyenlőségnek a jele a mérleg is.

Igazság
(Verità)

Meztelen gyermeklány, akinek testét csupán némi fehér lepel takarja.[2] Így mutatja, hogy csak annyira takarhatjuk és díszíthetjük fel szavakkal, hogy el ne fedjük szép és kecses testének látványát; hiszen ő mindennél inkább saját magával díszíti és gazdagítja önmagát.

[1] Mt 10,27, Lk 12,3.
[2] Baldini, *Mascherata* 1565, 25. (Verità).

Igazság
(Verità)

Meztelen, mint mondtuk, jobbjában a nappal, baljában pedig órával.

A napot ugyanazért adjuk a kezébe, mint amit feljebb a ragyogásról elmondtunk. A bal kezében tartott óra pedig azt mutatja, hogy hosszú távon az igazság szükségszerűen előtűnik és nyilvánvalóvá válik. Ezért nevezik az idő leányának is, és neve görögül annyit tesz, mint el nem rejtett dolog.

Igazság
(Verità)

Meztelen ifjú lány, aki jobb kezében, szívéhez közel őszibarackot tart egyetlen levéllel, baljában pedig homokórát.

Az őszibarack régi hieroglifája a szívnek, amiként levele a nyelvnek, s mindkettőt számos hasonló tárgyban alkalmazták az egyikhez vagy a másikhoz való hasonlósága folytán. Itt azt jelenti, hogy a szívnek és a nyelvnek össze kell kapcsolódnia egymással, akár az őszibaracknak saját levelével, hogy amit mondunk, az az igazság formájával és látszatával bírjon.

Az óra pedig az időt helyettesíti, mint azt már az előző képmásnál elmondtuk.

ÉBERSÉG
(VIGILANZA)

Nő, jobb kezében könyvvel, baljában vesszővel és égő mécsessel. Mellette a földön daru legyen, amely felemelt lábával követ tart.[1]

Annyira általános dolog ébernek nevezni az eleven szellemű embereket, hogy noha az éberség eredetileg testi szemük virrasztását jelentette, mindazonáltal a mindennapos használat szinte testük és lelkük természetévé és szokásává alakította azt. A lélek éberségét a jelen figurán a könyvvel jelképezzük, amelyből az ember tudományra tesz szert, s ezen elmélkedvén éberré és előrelátóvá lesz a sors minden fordulatára. A vessző pedig a lomha testet serkenti, amiként a könyv és az elmélkedés a lankadt szellemet. Így tehát a testre és a lélekre érthetjük az Énekek énekének ama mondását: *Alszom én, de szívem ébren virraszt.*[2]

A daru is azt tanítja, hogy éberen kell őrködnünk magunk és tulajdon életünk fölött. A darvakról ugyanis sokan mondják, hogy amikor összegyülekeznek, hogy biztonságban pihenhessenek, egyikük követ vesz felemelt lábába. Amíg a kő le nem esik, a többiek biztonságban érzik magukat, tudván, hogy társaik virrasztanak fölöttük. Ha pedig leesik – ami nem történhetik másként, csak ha a mondott őrök elszunnyadnak –, valamennyien felriadnak és tüstént szétrebbennek a zajra.

A mécses azt mutatja, hogy az éberséget vagy virrasztást szűkebb értelemben arra az időszakra értjük, amely egyébként a legalkalmasabb lenne a pihenésre és az alvásra. Ezért nevezték a régiek *vigiliá*nak, azaz virrasztásnak az éjszaka ama

[1] A figurát Ripa a vatikáni palota „régi svájci termének" dekorációjából vette át, amelyre a Serénység *(Assiduità)* címszónál hivatkozik is. Vö. Mandowsky, *Untersuchungen* 1934, 48.
[2] Én 5,2.

néhány óráját, amelyben a katonák kötelesek voltak éberen őrködni a sereg nyugalma fölött. Az egész éjszakát pedig négy vigiliára osztották fel, mint Caesar írja kommentárjainak első könyvében.[1]

Éberség

(Vigilanza)

Fehérbe öltözött nő kakassal s kezében mécsessel. A kakas ugyanis az éjszaka óráiban is felkél hangját hallatni, és soha el nem mulasztja, hogy ilyen módon eleget ne tegyen a természet titkos tanításának. Ezzel tanítja az embereket is az éberségre.

A mécses ugyanerre utal, hiszen arra használjuk, hogy a sötétség a dicséretes cselekedeteknek útját ne állja.

[1] Caesar, *De bello gallico* 1.21. et passim.

Ezért olvassuk, hogy Démosthenés, amikor megkérdezték, miként vált oly igen kiváló szónokká, azt válaszolta, hogy több olajat használt, mint bort; értve amazon a tanulmányok fölötti virrasztást, ezen pedig a gyönyörűségekben való elszunnyadást.

Éberség

(Vigilanza)

Álló nő, kezében haranggal s mellette nyitott szemmel alvó oroszlánnal.

A harang szent hangszerszám, amely egyaránt szolgál a léleknek a bűnből való serkentésére a penitencia által, amelyért a templomba hívogat, valamint a test felkeltésére a hálóhelyről és az álom kényelméből.

Az oroszlán az egyiptomiaknál az éberség jelképe volt. Ez ugyanis, mint Pierio előadja, sohasem nyitja ki teljesen a szemét, csupán akkor, ha alszik. Ezért állították képét a templomok ajtajához, így mutatván, hogy a templomban éber lélekkel kell figyelni a prédikációra, noha a test látszólag álomba merül, mentesülvén a világi cselekvésektől.

Éberség

(Vigilanza)

A magunk védelmére s mások megtámadására.

Nő, aki jobbjában kígyót tart, baljában pedig dárdát.

GYÁVASÁG

(VILTA')

Hitvány módon öltözött nő, aki sáros és csúf helyen hever a földön. Egyik kezében búbos bankát tartson, s lássék, hogy szemét nem meri felemelni a földről. Mellette házinyúl legyen.

Gyávának mondjuk az olyan embert, aki kevesebbre tartja magát, mint amit ér, s nem meri megtenni azt, amit pedig dicsősége végett megtehetne. Önmagától ugyanis nem képes elhinni, hogy erényes módon cselekedhet.

Azért ábrázoljuk a gyávaságot földön fekvő és rosszul öltözött nő alakjában, mert a nőkben gyakrabban hiányzik a jelentős tettekhez szükséges lelkierő, mint a férfiakban.

Tépett ruhája azt jelenti, hogy a gyáva nem meri méltón öltöztetni testét, attól félvén, hogy nem bírja el a ruhákkal járó súlyt és méltóságot. De jelenti azt is, amit az ismert mondás úgy fejez ki: *Audaces fortuna iuvat, timidosque repellit* [Bátraknak kedvez, gyáváktól elpártol a szerencse].

Minthogy pedig gyávasága folytán nem mer nagy vállalkozásokba fogni, ezért a sárban tengeti nyomorúságos életét, s nem merészkedik a fényre és az emberek közé, akik pedig elláthatnák őt a neki szükséges dolgokkal.

A bankát különböző szerzők egyaránt igen gyáva madárnak tartják, amely ganajon és más hitvány mocskon tengődik, minthogy nincs bátorsága nehezebben megszerezhető élelem után járni.

Lesütött szeme a bátorság hiányát jelzi, amint ezt a gyávákon látjuk.

A házinyúl természettől fogva igen gyáva állat, mint azt többen is egyértelműen állítják azok közül, akik az állatok históriájáról írtak.

ERŐSZAK

(VIOLENZA)

Páncélos nő, aki balján szablyát hordoz, jobb kezében botot tart, s azzal üti a baljával szorongatott fiúcskát.

Erőszaknak a gyengébbekkel szemben alkalmazott erőt nevezzük. Ezért festjük páncélban, amint egy gyenge gyermeket ver, aki sehonnét sem remélhet segítséget.

Hasonlóképpen erőszakosnak nevezhetjük a feldobott kő mozgását, amelynek a természeténél fogva lefelé mozgó erő ellene szegül, s más hasonló dolgokat is, amelyek csak rövid ideig mozognak az adott módon, mert a természet, amelynek végső soron a mesterség és az erő is engedelmeskedik, visszafordítja és megváltoztatja eredeti indíttatásukat.

SZÜZESSÉG

(VIRGINITA')

Sápadt és valamelyest sovány, de szép és bájos külsejű fiatal lány, fehér ruhában, fején virágkoszorúval. Vidámságtól eltelve citerán játsszék, miközben egy bárányt követ zöld mező közepén.

Fiatalnak festjük, mert fiatalságától lesz igazán naggyá és értékessé győzelme; lévén ez a kor éppen ellenkező hajlandóságú.

Sápadtsága és vidámsága a böjt és penitencia jele, minthogy e kettő a szüzesség két legfőbb őrizője.

Fejét virágkoszorúval övezi, mert a költők mondása szerint a szüzesség olyan virág, amely tüstént elveszíti minden báját és szépségét, mihelyst leszakítják.

A bárányt azért követi, mert annál dicséretesebb a szüzesség, minél inkább követi Krisztust, a szüzesség legfőbb példáját, az igazi Bárányt, aki elveszi a világ bűneit.[1]

A zöld mező a buja élet gyönyörűségeit jelenti, amelyek zöld fűként indulnak, s úgy is végzik, az igazi megelégedés bármilyen gyümölcse nélkül. Csupán hiú látszatot teremnek, amely aztán elfonnyad és elenyészik, s ezért a szüzesség bátor és vidám lélekkel tapos rajtuk. Ezért is játszik a citerán.

Szüzesség

(Virginità)

Fiatal lány, aki kezével egyszarvút simogat. Ez az állat ugyanis, mint egyesek írják, csakis szűz kezétől hagyja megfogni magát.

SZÜZESSÉG

(VIRGINITA')

Gyönyörű ifjú lány, fehér lenvászon ruhában, fején smaragdokból álló koszorúval, amint mindkét kezével fehér lenből készült övét szorítja meg.

[1] Jn 1,29.

A smaragd, mint Pierio Valeriano mondja 41. könyvében, a szüzesség jelképe. A mennyei Venusnak szentelték, mivel őt akkoriban ama tiszta szerelem istennőjének hitték, amelytől nem származhat semmi, ami nem tiszta és makulátlan.[1] Tőle ered ugyanis ama tiszta és őszinte szerelem, amely minden módon távol tartja magát a testek egyesülésétől. A smaragddal ezért sokan, de különösen az asztrológusok a szüzességet jegyzik.

Fehér lenből készült övvel festjük, a mondott formában, mivel a régieknél szokásban volt, hogy a szüzek szüzességük jeléül övet viseltek, amelyet jegyesük oldott meg azon az éjszakán, amikor először együtt háltak. Így írja le ezt Festus Pompeius, és erre utal Catullus is Manlius és Julia esküvői énekében az alábbiakkal:

[1] Valeriano, *Hieroglyphica* 41. *Smaragdus. Virginitas.*

Magzatához az agg szülő
téged szólongat, ifjú szűz
köntösét neked oldja meg.[1]

Fehér öltözéke tisztaságát jelzi, amely erényes szűzi gondolkodásán és szent testi cselekedetein alapul: ezek teszik ugyanis a lelket tisztává és széppé.[2]

Érett kor

(Virilità)

Ötvenéves nő arany öltözékben, jobbjában jogarral, baljában könyvvel. Oldalán kardot visel, s oroszlánon trónol.

Érett kornak az emberi élet ama időszakát nevezzük, amely a harmincötödiktől az ötvenedik évig tart. Ekkorra tesz szert az ember jó ítélőképességre, a dolgokban jártasságra, s ember módjára cselekszik minden polgári, mechanikus, általános és egyedi dolgában. Ez az a kor, amikorra az emberben kialakul az a megállapodott képessége, amely őt jóra vagy rosszra vezérli, az isteni kegyelemtől vagy természetes hajlamától függő választása szerint. És egyben ez a kor a hanyatlás kezdete is.

Jogarral, könyvvel, oroszlánnal és karddal festjük, így tanúsítván, hogy az emberi élet eme tökéletes korszakától elvárjuk, hogy kellő lelki nagysággal adjon tanácsot, keressen megoldást és hozzon döntést olyan dolgokban, amelyekben valamilyen része lehet az erénynek.

Hősi erény

(Virtù heroica)
Ahogyan a régiek festették, és ahogyan
Gordianus császár érmén látható.

Buzogányára támaszkodó meztelen Hercules, karjára csavart oroszlánbőrrel,[3] ahogyan az igen jeles Odoardo Farnese bíboros úrnak, az erény igazi barátjának palotájában, két szép szobron láthatjuk.

Az erény sajátos hajlama és legfőbb képessége ama léleknek, amely az értelem vezetése alatt tetteiben és gondolkodásában a jóra irányul; sőt maga az értelem az erény.

Azért adjuk rá az oroszlán bőrét, és azért támaszkodik buzogányra, mert mindkettő igen erős, s mert hasonlóképpen az erősen gyökerező erényt sem lehet kiszakítani vagy eltaposni semmilyen erővel.[4]

Az erényt meztelennek ábrázoljuk, mint ami nem a gazdagságot keresi, hanem a halhatatlanságot, a dicsőséget és a tisztességet, ahogyan egy régi márvány feliratán olvashatjuk: *Az erény a mezítelen emberrel beéri.*

[1] Catullus, *Carmina* 61.51. (DG).

[2] A címszó az idézetekkel együtt teljes egészében Baldini, *Mascherata* 1565, 55–56. két különböző figurájából, a Piacere honesto és a Dea Virginense allegóriájából átvéve.

[3] Így írja le Cartari, *Imagini* 10. (1571, 369–370.); ő hivatkozik Gordianus érmére.

[4] Valeriano, *Hieroglyphica* 54. *De malo. Tres Herculis virtutes*, aki Herculesnek a Capitoliumon álló szobrát írja le és értelmezi így. Lásd ezt a negyedik Hősi erény *(Virtù heroica)* címszónál is.

Hősi erény

(Virtù heroica)

Maximinus aranyérmén.

Meztelen Hercules, aki szarvánál fogva ragad meg egy szarvast. Ez volt ugyanis tizenkét fáradságos tettének egyike.[1]

HŐSI ERÉNY

(VIRTV HEROICA)

Geta érmén.

A hősi erényt Herculessel ábrázoljuk, aki jobbjában felemelt buzogányt tart, s ezzel éppen megölni készül egy almafára tekeredő sárkányt. Bal karjára csavarva oroszlánbőrt visel.

Azt jelenti ez, hogy Hercules, akin az erényt értjük, megfékezi a vágyakat, minthogy a sárkánnyal a bujaság és a gyönyörűségek vágyát jelképezzük.

A Hercules által viselt oroszlánbőr lelkének nagylelkűségéről és szilárdságáról tanúskodik.

A buzogány az értelmet jelenti, amely uralja és megzabolázza a vágyakat.[2] Mivel pedig Hercules igen magas fokon gyakorolja ezt az erényt, ezért adtak neki ilyen szilárd és erős fából készült buzogányt, mint amilyen a tölgy, amelynek fája rendkívül tartós és nagy erejű.

A buzogányt csomósnak képzeljük a nehézségek miatt, amelyek mindenfelől fenyegetik azt, aki az erényt keresi és követi.[3]

Mondják, hogy Hercules fiatal korában megállt töprengeni egy pusztaságban, hogy melyik utat kövesse, az erényét-e vagy a gyönyörűségekét. Miután pedig mindezt jól megfontolta, végül az erény útját választotta, bármilyen meredek és nehezen járható volt is.[4]

HŐSI ERÉNY

(VIRTV HEROICA)

Rómában, a Capitoliumon található Herculesnek egy aranyozott bronzszobra, amely oroszlánbőrbe öltözve ábrázolja őt, kezében buzogánnyal. Baljában a Hesperidák kertjéből hozott három aranyalmát tartja, amelyek a Herculesnek tulajdonított három hősies erényt jelentik.

A három erény elseje a harag megfékezése.

A második a kapzsiság csillapítása.

A harmadik a gyönyörűségektől és a földi örömöktől való nemes lelkű elfordulás.

[1] Hercules e tettét ugyancsak megemlíti, és antik kommentárokra hivatkozva a legyőzött félelem jelképeként említi Valeriano, *Hieroglyphica* 7. *De cervo. Formido sublata.*

[2] Vö. Cartari, *Imagini* 9. (1571, 349–350.), aki Suidára hivatkozik (*Lexicon* H 475 Adler).

[3] Vö. Cartari, *Imagini* 10. (1571, 370.), aki Xenophónra (*Memorabilia* 2.1.21.) és Ciceróra (*De officiis* 1.32.) hivatkozik. Lásd ezt az Érdem *(Merito)* címszónál is.

[4] Idáig a címszó szinte szó szerint Valerianótól, *Hieroglyphica* 54. *De malo. Tres Herculis virtutes.*

Ezért mondják hősi erénynek azt, amikor az ember értelme annyira uralma alá hajtotta az érzékek vágyait, hogy már az erényes eszközök legvégső pontjára ért; s annyira tisztává és fényessé vált, hogy az már meghaladja az emberi kiválóságot, és az angyalokhoz közelít.

A TEST ÉS A LÉLEK ERÉNYE ÉS EREJE

(VIRTV' DELL'ANIMO, ET DEL CORPO)

Traianus érmén.

Meztelen Herculessel ábrázoljuk, amint jobb kezével vállán hordozott buzogányát tartja szép pózban, baljával pedig egymáshoz kötött oroszlánt és vaddisznót vezet.

A meztelen, buzogányát vállán hordozó és oroszlánbőrrel takart Herculesen valamennyi erény ideáját kell értenünk. Az oroszlánon a lélek nagyszerűségét és szilárdságát, mint Hórapollón tanúsítja Hieroglifáiban. A vaddisznón pedig, robusztus erejénél fogva, a testi erőt. Azt írják, hogy Admetus egy oroszlánt egy disznóval kötözött össze,[1] így jelképezvén, hogy a lélek erényét párosította a test erejével. Tanú erre Pierio, ott, ahol az oroszlán jegyéről beszél.[2]

ERÉNY

(VIRTV')

Alexandros érmén.

Páncélba öltözött, érett külsejű, szép nő, aki egyik kezében a világot tartja, a másikban pedig egy lándzsát. Azt jelenti ez, hogy az erény uralja az egész világot.

Páncélban festjük, mert szüntelenül harcol a bűnnel.

Érett külsejűnek ábrázoljuk, mert neve, mint Titus Livius mondja 27. könyvében, és Valerius Maximus 1. könyvének 1. fejezetében, a *vires* [erő] szóból származik, s ezért erőről és szilárdságról kell tanúskodjék, ami illik az erényes emberhez.

ERÉNY

(VIRTV')

Domitianus Galienus és Galba érmein.

Amazon külsejű nőnek ábrázolták éggömbbel és parazoniummal, ami széles, hegy nélküli kard, valamint lándzsával. Lábát éggömbön vagy földgömbön nyugtatta.

ERÉNY

(VIRTV')

Lucius Verus érmén.[3]

Az erényt Bellerophonnal, a Pegazuson lovagló gyönyörű ifjúval festjük, aki lándzsával döfi le a Chimaerát.

1 Pausanias, *Graeciae descriptio* 3.18.16.

2 Valeriano, *Hieroglyphica* 1. *Leo. Animi corporisque vires.*

3 A kép és az értelmezés forrása Erizzo, *Discorso sopra le medaglie* 1559, 513.

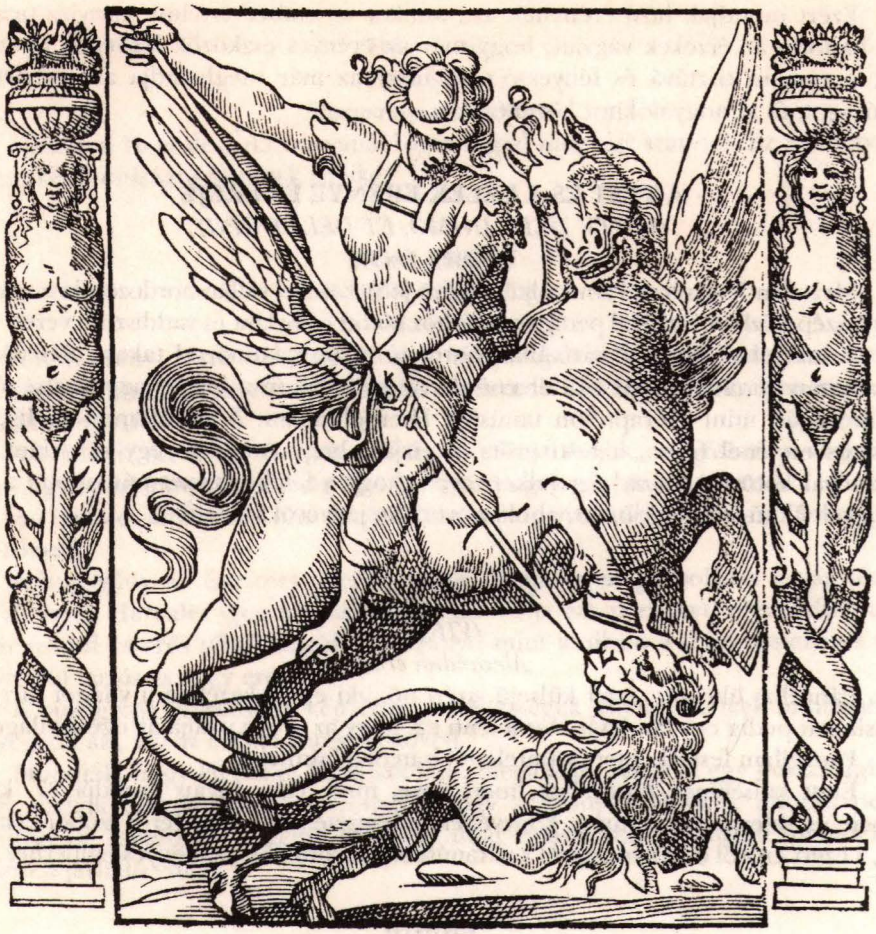

A Chimaerán allegorikusan a bűnök változatos sokféleségét értjük. Ezzel végez Bellerophon, akinek neve etimologikusan a vétkek megölőjét jelenti. Alciato is így ír Emblémáiban:

Széplovu Bellerophón a Chimaerát döfte le vassal,
s Lycia partjainál gyilkos szörnyeket ölt;
úgy te is Pégazusod szárnyán szállj fel magas égbe,
gőgös szörnyeket itt szellemed így szelidít.[1]

Ezek a sorok is tanúsítják, hogy a megfontolt szellem és az erény felülkerekedik a Chimaerán, azaz a bűn gőgös szörnyetegein.

[1] Alciato, *Emblemata* 14. (Consilio et virtute Chimaeram superari, hoc est, fortiores & deceptores).

Fiatalnak és szépnek festjük, mert valóban gyönyörűséges az erény, és jellemzője, hogy magához vonzza és a vele való élésre szoktatja a lelkeket.

FELÜLMÚLHATATLAN ERÉNY
(VIRTV INSVPERABILE)

Szép páncélba öltözött nő. Jobbjában gerelyt tartson, baljában pedig pajzsot, rajta örökzöld tölgy képével. Sisakforgóján villámtól fenyegetett, ám attól megóvott babért viseljen, azzal a mottóval: *Nec sorte, nec fato* [Sem sors, sem végzet].

Az erényt páncélban festjük, mint harcost, aki szüntelen küzdelmet vív ellenségével, a bűnnel.

A villámról Plinius beszéli el, hogy semmilyen erővel sem képes kárt tenni a babérfában. Ugyanígy az erényben sem tehet kárt semmilyen rendezetlen véletlen esemény.

A pajzsra festett örökzöld tölgy a szilárd és kitartó erényt jelenti. Ennek a fának ugyanis mélyre hatoló gyökerei, széles ágai és zöldellő nagy levelei vannak; s minél jobban megmetszik, annál erősebben hajt ki újra és terjeszti szét ágait. Hasonlít ezért az erényhez, amelyet a bajok és csapások közepette lehet igazán megismerni.

Sündisznót is festhetnénk melléje, amely semmi más módon nem védi tulajdon életét, csakis úgy, hogy önmagába húzódik vissza. Ugyanígy az erény is önmagával védelmezi magát, s csak magában bízik: így győz le minden ellene forduló véletlen eseményt és erőt. Erre utalt Horatius, mondván, hogy beburkolózván elrejtőzik tulajdon erényébe.[1]

Erény
(Virtù)

Aranyba öltözött, méltóságteli nő. Jobbjában gerelyt tartson, baljában pedig különféle gyümölcsökkel teli bőségszarut. Lába alatt teknősbéka legyen.[2]

Arany öltözéke az erény értékét mutatja, amely az egész embert ékesíti és megnemesíti.

Kezében gerelyt tart, mert örökösen üldözi és pusztítja a bűnt.

Erény
(Virtù)

Szerényen öltözött szárnyas fiatal lány.[3] Fején babérkoszorút visel, s kezében tölgy ágát tartja. Ruhája szélén az a mottó legyen: MEDIO TUTISSIMA [Legbiztonságosabb középen].

Silius Italicus mondja A karthágói háború 13. könyvében, hogy az erény elegendő jutalma önmagának.[4] Ezzel a sztoikusok véleményéhez igazodott, akik

[1] Horatius, *Carmina* 3.29.49. A bekezdés és a Horatiusra való utalás is Valerianótól, *Hieroglyphica* 8. *Contra pericula munitus.*

[2] A teknősbéka magyarázatához lásd a Szemérmesség *(Pudicitia)* címszót.

[3] Baldini, *Mascherata* 1565, 66. (Virtù).

[4] Silius Italicus, *De bello Punico* 13.663.: *Ipsa quidem virtus sibimet pulcherrima merces.* Idézi Baldini, *i. h.*

azt mondták, hogy önmagán kívül nincs más dolog, ami eléggé jutalmazhatná az erényt.

Azért festették így a régiek, mert amiként a tölgy mozdulatlanul ellenáll a viharok támadásainak, úgy az erény is mozdulatlanul ellenáll valamennyi ellenséges támadásnak.

A babér magyarázatára szolgáljon az, amit a következő figuránál elmondunk, lévén, hogy mind az egyiket, mind a másikat ezzel a növénnyel ábrázoljuk.

A mottó arra utal, hogy azok a cselekedetek állnak az erény irányítása alatt, amelyeknek szélsőségeik is vannak. E szélsőségek pedig a szakadékhoz hasonlítanak, amelybe az ember, ha útjáról letéved, belezuhanván nyomtalanul eltűnik. Ezért mondta Horatius:

Van mértékük a dolgoknak, s a határok is állnak,
melyeken innen s túl nem jó oly messzire lenni.[1]

Erény
(Virtù)

Szép és kecses fiatal lány, vállán szárnyakkal. Jobbjában gerelyt tartson, baljában babérkoszorút, mellén pedig napot viseljen.

Fiatalnak festjük, mert soha nem öregszik. Sőt épp ellenkezőleg, egyre erőteljesebbé és derekasabbá válik, minthogy az erény cselekedetei formálják az emberi habitust, s ezek ezért olyan hosszan élnek, mint az ember maga.

Szépnek ábrázoljuk, mert az erény a lélek legfőbb ékessége.

Szárnyai azt mutatják, hogy az erény szeret magasan szárnyalni a közönséges emberek mindennapos élete fölött, s így olyan gyönyörűségekben van része, amelyeket csak a legerényesebb emberek ízlelhetnek meg. Az ilyenekről mondta Vergilius, hogy felemelkedtek a lángoló erény csillagaihoz. Ugyanígy arról is azt mondjuk, hogy az égig emelkedett, aki erényeivel fényeskedik, minthogy ezáltal hasonlóvá válik Istenhez, aki maga az erény és a jóság.

A nap arra utal, hogy amiként ez az égből fénnyel árasztja el a földet, úgy az erény is a szívből védelmezi minden hatalmát: innen ad lendületet és erőt egész testünknek, amely, mint a görögök mondták, egy kicsi világ. Ezenfelül az erény oly igen megvilágosítja, felmelegíti és erővel tölti el az embert, hogy a régi filozófusok legtöbbje önmagában is elegendőnek tartotta mindama vágy és kívánság kielégítésére, amely csak az emberi életben előfordulhat. Ezért nevezi magát Krisztus Urunk a szent írásokban az igazság napjának, ama legáltalánosabb igazságot értve ezen, amely minden erényt magában foglal. Azt is mondhatnánk tehát, hogy aki Őt szívében hordja, az a valódi és tökéletes erény legfőbb ékességének ad magában hajlékot.

A babérkoszorú azt jelenti, hogy amiként a babér örökkön zöld, és soha nem árthat neki a villám,[2] úgy az erény sem lankad erejében, s nem győzi le semmilyen

[1] Horatius, *Sermones* 1.1.106.
[2] Plinius, *Naturalis historia* 15.135. Cartari, *Imagini* 2. (1571, 69.) is említi ezt.

ellenség, semmiféle tűzvész, hajótörés, balszerencse vagy a sorsnak akármilyen más gonosz fordulata.

A gerelyt méltóságának jeleként adjuk kezébe, minthogy ez a régieknél az uralmat jelentette. De az erőt és a hatalmat is jelenti, amelyet a bűn fölött gyakorol: ezt ugyanis mindenkor leveri és aláveti az erény.

ÉLET

(VITA)

Zöld ruhába öltözött nő, fején örökzöld kövirózsából font koszorúval. Jobbjában egy csokor ugyanilyen növényt tart, rajta főnixszel, baljában pedig kelyhet, amelyből egy fiúcskának ad inni.

Amit a latinok az emberben életnek *[vivere]* neveztek, azt a füvekben és a növényekben zöldellésnek *[virere]* mondták. A két szó közötti hangzásbeli rokonság az általuk jelölt dolgok között a valóságban is fennáll. Az emberi élet ugyanis nem más, mint olyan virulás, amely fenntartja és növeli a meleget, a mozgást, és ami szép és jó csak van az emberben; a növények zöldellése pedig nem más, mint élet,

amely ha hiányzik, megszűnik táplálkozásuk, melegük, tüzük és szépségük is. Ezért nevezik a képmás kezében hordozott és fején viselt növényt latinul *sempervivum*nak, az ember virágzó és eleven életkorát *viriditas*nak s a férfit *vir*nek a *virere* szóból. Nem ok nélkül koszorúzzuk tehát ezzel a növénnyel.

Szinte teljesen ugyanezt jelképezi zöld ruhája is. És amiként a füvektől nem várunk egyebet, mint eleven zöldellést *[viriditas]*, úgy az emberben sincs semmi, amit fölébe helyezhetnénk az erénynek *[virtus]*.

A főnix története vagy meséje annyira közismert, hogy kár rá sok szót vesztegetnünk. A hosszú életet és az örökkévalóságot jelképezzük vele, lévén, hogy megifjítja magát, mint azt már elmondtuk.

A kehelyből ivó gyermek arra utal, hogy az életet a táplálék és a test állapota tartják fent. A táplálék éltet, s a szájon vagy legalábbis a test felső részén át vesszük magunkhoz. Testi állapotunk pedig megtart, s ennek az egész testben egyenlően kell uralkodnia, akár a zsenge és növekedésben lévő gyermekekben. Ideillik ezért az is, amit az egészségről és a megmaradásról mondottunk.

TEVÉKENY ÉLET

(VITA ATTIVA)

Kétféle út vezet a boldogsághoz, s e kettő különféleképpen járható az emberek egyéni különbségeitől, eltérő hajlamaitól vagy indítóokaiktól függően. E két utat tevékeny, illetve szemlélődő életnek nevezzük. Krisztus Urunk mindkettőt jóváhagyta Szent Márta és Mária személyében, s jóllehet jobban kedvelte emezt amannál, aki a tevékenykedésben merült el, mindazonáltal azt is méltónak tartotta dicséretére és jutalmára.[1]

A tevékeny életet tehát fején széles kalappal festjük, vállán kapával, amint balját eke szarvára helyezi; mellette pedig különféle földművesszerszámok hevernek. A földművelés ugyanis az ember fenntartása érdekében végzett legszükségesebb tevékenység. Ezt a test tagjainak erőfeszítése révén, ám az elme kikapcsolásával végzik, s így a falusi emberek többnyire földhözragadt és csekély értelműek. E néhány szerszám összefoglalóan jelképezi mindazokat a dolgokat, amelyekkel a szükség által sarkallt iparkodás a maga útját annyiféleképpen egyengeti, ahányfélék a mesterségek és a kétkezi foglalatosságok.

Michel Angelo Buonaruota a tevékeny életet Második Gyula síremlékén Leával, Lábán leányával ábrázolta. E szobor tükröt tart a kezében, így jelképezvén a megfontolást, amellyel minden cselekedetünkben élnünk kell. Másik kezében virágkoszorút fog, az erényekre utalva vele, amelyek életünkre e világon ékességet, holtunk után pedig dicsőséget hoznak.

[1] I.k 10,40.

Tevékeny élet

(Vita attiua)

Nő tállal és kancsóval, amelyből vizet önt, s a zsoltárból vett mottóval: *Bizalom tölt el, s nincs bennem félelem.*[1] Arra utal ez, hogy tetteinket tiszta kézzel kell végeznünk, azaz mentesen minden érdektől, amelyek oly gyakran ejtenek mocskot az ember jó hírén; valamint eltelve az isteni jóságba vetett bizalommal, hogy Isten így segítse sikerre cselekedeteinket.

SZEMLÉLŐDŐ ÉLET

(VITA CONTEMPLATIVA)

A szemlélődő életet a régiek nővel festették, aki igen alázatosan az ég felé emeli arcát, s az égből fénysugár hull alá, amely beragyogja őt. Jobbját a magasba nyújtja, balját bezárt ököllel leereszti, s fején két kicsi szárnyat visel.

A szemlélődés Isten megismerése és helyes, azaz tiszta és élő hittel Őbenne való gyönyörködés, ama tökéletesség elképzelése által, ami Ő maga.

Fején viselt szárnyai az intellektus felemelkedését jelentik, amely nem hagyja alásüllyedni a gondolatokat a romlandó dolgok világába, ahol igen gyakran megszeplősödik a lélek nemessége és elvész a tiszta akarat makulátlansága. Ezért festjük úgy, hogy az égre tekint, ahonnét az őt megvilágító fénysugár aláereszkedik. A szemlélődésre kész lélek ugyanis Isten különleges adománya, amint azt Dávid is megerősíti: *Uram, siess segítségemre, és elmélkedni fogok igazságaidon.*[2]

Alázatosan áll, mivel Isten ellene szegül a gőgösöknek, és az alázatosakra árasztja ki kegyelmét.[3]

Magasba kinyújtott jobb keze s bezárva leeresztett balja a lélek nyitottságát mutatja a magas mennyei gondolatok felé s bezártságát az alacsony földi vágyak előtt.

SZEMLÉLŐDŐ ÉLET

(VITA CONTEMPLATIVA)

Meztelen nő, aki kitárt kezét az ég felé nyújtja, másik kezében pedig könyvet tart, rajta a zsoltárból vett mottóval: *Jó nekem Istenhez tartozni.*[4]

Michelangelo, mint azt már a tevékeny életnél említettük, a Ráchelről, Lea húgáról és Lábán leányáról készített szobrával példázta a szemlélődő életet. Ez összekulcsolt kézzel fél térdre ereszkedik, s arcán tükröződik lelki emelkedettsége. Mind a két szobor az igen híres Mózest veszi körül a már említett síremléken.

[1] Iz 12,2; vö. Zsolt 11,6.
[2] Zsolt 119,117.
[3] Vö. Lk 1,52.
[4] Zsolt 73,28.

EMBERI ÉLET

(VITA HVMANA)

Nő, aki hatküllőjű kerék közepén áll. A kerék kör alaprajzú talapzaton legyen olyan módon, hogy ne hajoljék se jobbra, se balra. A nő egyik kezében a napot, a másikban a holdat tartsa.

Oly sokfélék és oly igen különbözőek az emberi élet eseményei, hogy sokaságukkal zavarba ejtik mind azok tollát, akik ezekről írnak, mind azok elméjét, akik ezeket fejtegetik. Mivel lehetetlennek látszik, hogy oly sok ember annyi hasonló cselekedetet végezzen, amennyire már tudományt lehessen alapozni. Mindazonáltal e sokféle dologból annyit biztosan leszűrhetünk, mintegy összegzésképpen, hogy az élet bizonytalan és tűnékeny. A holddal és a nappal így a felsőbb, szükségszerű indítékokat, a kerékkel pedig az alsóbbrendű és véletlenszerű okokat ábrázoljuk.

A sorsnak, avagy szerencsének semmiféle valósága sincs ama eseményeken kívül, amelyek ritkán és a cselekvő szándékán kívül következnek be. Mégis lelkünk, amely túlságosan is hiszékeny abban, ami tápot ad érdeklődésének, könnyedén hatalmat enged maga fölött ennek a képzelt istenségnek olyan dolgokban, amelyeknek nem tudja okát adni; s így a szerencsét halmozza el szidalommal vagy dicsérettel. Ezért azt is mondhatjuk, hogy a kerék az olyan eseményeket jelképezi, amelyeknek alsóbbrendű és véletlenszerű okai vannak, azaz a szerencsétől függenek. Ezt pedig a régiek kerékkel ábrázolták, mint olyasvalakit, aki tetszése szerint forgatja fel az emberek állapotát és hatalmasságát.

NYUGHATATLAN ÉLET

(VITA INQVIETA)

A halandók életét, amely örökös nyugtalanságnak van alávetve, Sisyphos figurájával jelképezhetjük. Ő ugyanis számos költő képzelete szerint egy nagy követ görget szüntelenül fölfelé egy hegyen, a kő azonban folyton visszahull. Így aztán örökös fáradozás a sorsa a nyomorult embernek, aki újra és újra felgörgeti a követ a csúcsra, ahol azonban nem talál neki helyet, hogy megállítsa azt. Ovidius így beszél erről 4. könyvében: *Sisyphos, ím kergetsz vagy emelsz leeső követ egyre.*[1]

A hegy életünk szimbóluma. Csúcsa ama nyugalom és csendesség, amelyre mindannyian vágyakozunk. A kő pedig az a számtalan fáradozás és tanulás, amelyet ki-ki e cél érdekében vállal.

Sisyphos, mint Giovanni Battista Rinaldi mondja Teátrumában, a lélek jelképe. Ez ugyanis, míg csak idelenn van, folyton nyugalomra áhítozik, ám alig fejezett be egy dolgot, tüstént másikra vágyik. Egyesek ugyanis a tisztességektől várják az igazi boldogságot, mások a gazdagságtól; ki a tudománytól vagy az egészségtől, ki a hírnévtől vagy a nemességtől. Nagy erőfeszítés szükséges tehát ahhoz, hogy vágyunk az igazi megnyugvást elérje.

[1] Ovidius, *Metamorphoses* 4.460. (DG). Ripa olaszul idézi. Ezt a sort idézi Baldini, *Mascherata* 1565, 111. (Sisypho) is.

BŰN
(VITIO)

Lásd a Gonoszságnál *[Sceleratezza]*.

GYŐZELEM
(VITTORIA)

Domitianus érmén.

A győzelmet szárnyas nővel festjük, aki jobbjában bőségszarut, baljában pedig pálmaágat tart. E kétféle jót hozza magával ugyanis a győzelem: egyfelől a hírnevet vagy tisztességet, másfelől a gazdagságot. Mind az egyiket, mind a másikat pedig háború okán s erővel kell kiragadni az ellenség kezéből.

Győzelem
(Vittoria)

Aranyba öltözött nő, jobbjában gránátalmával, baljában sisakkal. Ilyennek írja le Heliodorus.

Két dolog szükséges a győzelemhez, az erő és az egyetértés: emez azért, hogy megtaláljuk a hozzá vezető utat, s amaz, hogy bátor lélekkel meg is nyissuk azt. Az erőt a sisak mutatja, amely ellenáll a fejre mért csapásoknak; az egységbe forrt szellemeket pedig a gránátalma, amely úgy szorítja egybe magjait, amiként a kiváló emberek fogják egybe számos tehetség valamennyi gondolatát.

GYŐZELEM
(VITTORIA)
Octavius érmén.

Szárnyas nőnek festjük, aki talapzaton áll, egyik kezében pálmával, a másikban koszorúval. A koszorú mellett kétfelől egy-egy kígyó legyen, s e kettő köré egy harmadik tekeredjék, *Asia recepta* [A leigázott Ázsia] felirattal. Így látjuk Augustus érmén.

A kígyó az okosság jelképe, mint azt másutt elbeszéltük.[1] Azért festjük a koszorú köré, mert igen gyakran a fejedelmek okosságából születik és erősödik meg számos éven át a győzelem; s mert, mintegy gondolataink edényeként, segít elviselni vágyaink súlyát.

Győzelem a régieknél
(Vittoria de gl'antichi)

Szűzies külsejű nő, aki a levegőben röpül. Jobbjában babérból vagy olajágból font koszorút tartson, baljában pedig pálmát. Lábai alatt sas legyen, karmaiban ugyancsak pálmaággal. Öltözékét tiszta fehérnek fessük, sárga köpönyeggel.

A babér, az olajág és a pálma a régieknél a tisztességnyilvánítás jelei voltak, s ezeket olyanoknak adták, akik a haza javára győzelmet arattak az ellenség fölött. Mindezeknek már másutt okát adtuk, s egyébként is annyira nyilvánvaló, hogy egynél többször nem kell elmondani.

Szállni látszik, minthogy annál kedvesebb a győzelem, minél nyilvánvalóbban tanúskodik a fölényről és a szembetűnő kiválóságról.

Ugyanezt jelenti a sas is. A régi császárok ezért, hogy jó szerencsét hozzanak hadseregüknek, ezt festették jelvényeikre, amelyeket a sereg előtt hordozván, katonáik lelkét a győzelem reményével töltötték el.

Fehér öltözéke azt mutatja, hogy a győzelemnek makulátlanul tisztának kell lennie, nem szennyezhetik be mindenfajta kárhozatos körülmények. S ha kivívtuk, utána használni is tudnunk kell, mégpedig nagy okossággal: ezt jelképezzük a sárga ruhával.

[1] Vö. Okosság *(Prudenza)*.

TENGERI GYŐZELEM

(VITTORIA NAVALE)

Vespasianus érmén.

Szárnyas nő, hajó orrán állva. Egyik kezében koszorút, a másikban pálmaágat tart azzal a felirattal: *Victoria naualis, & S. C.*

TENGERI GYŐZELEM

(VITTORIA NAVALE)

Ahogyan a rómaiak festették.

Amikor a Győzelem az ellenség hajójának orrán áll, vagy amikor trófeaként tengeri szerszámok, úgymint kormánylapátok, horgonyok vagy evezők vannak mellette, olyankor Tengeri győzelemnek nevezzük. Amikor a rómaiak a Tiberis folyón győzelmet arattak az antiumiak fölött, levágták hajóorraik sarkantyúit, s emelvényt készítettek belőlük a Forum Romanumon, amelyet ezekről Rostrának neveztek, s ott ügyeikben szónoklatokat tartottak.[1] Vespasianus érmein pedig a tengeri győzelmet rostrumokkal díszített oszlop jelképezi. Így hát ha valaki a tengeri győzelmet akarja megfesteni, helyesen jár el mind az egyik, mind a másik formát alkalmazván.

Győzelem

(Vittoria)

Titus érmén.

Szárnyatlan nő pálmaággal és babérkoszorúval. Ilyen formában adta tudtul Titus: nem kívánja, hogy a győzelem valaha is eltávozzék tőle. Ugyanígy festették az athéniek is, a Tituséhoz hasonló okból, mint Pausanias mondja régiségeinek könyvében.[2]

GYŐZELEM

(VITTORIA)

Augustus érmén.

Glóbuszon álló nő, kitárt szárnyakkal, mintha repülne. Egyik kezében babérkoszorút tart, a másikban pedig a labarumot, a császár jelvényét, amelyet a franciák ma *cornettá*nak mondanak. Ezt olyankor hordozták a fejedelem előtt, amikor személyesen indult háborúba, mint az érem körirata is mondja: IMPERATOR CAESAR.

[1] Livius, *Ab urbe condita* 8.14.

[2] Pausanias, *Graeciae descriptio* 3.15.7. és 5.26.6. Ripa közvetlen forrása talán Cartari, *Imagini* 10. (1571, 404.). Ugyanígy írja le, ám a Titusra tett hivatkozás és magyarázat nélkül, Baldini, *Mascherata* 1565, 68. (Vittoria).

GYŐZELEM

(VITTORIA)

Ahogyan a régiek festették.

A régiek a győzelmet angyal formájában festették, szárnyakkal, s gyakran úgy, hogy az ellenségtől zsákmányolt trófeák halmán ült. Melléhez pálmaágat szorított, s egy pajzsot VICTORIA AVGVSTI felirattal. Így írta le Claudianus az alábbi soraival:

Mekkora volt az öröm, mikoron Victória fennen
szállva a szent templom kapuit kinyitotta Előtted!
Államot-őrző Szűz, ki a győzelmi pálmalevélnek
és diadalmi jeleknek örülsz, sebeinknek egyetlen
orvosa, sok töredelmünk közt aki tűrni tanítasz![1]

És Plinius: *A győzelemben senki sem érzi a fáradtságot.*

GYŐZELEM

(VITTORIA)

Severus érmén.

Nő, pajzson ülve, kezében sisakkal, amely nyilvánvalóan a győztesé legyen.

GYŐZELEM

(VITTORIA)

Lucius Verus érmén.

Férfi, fején sisakkal. Baljában gerelyt, jobbjában pedig vállára vetett trófeumot és spoliumokat hordoz győzelmi jelként.

Győzelem

(Vittoria)

Ahogyan Vespasianus érmén ábrázolták.

Álló szárnyas nő, aki egy pálmához támasztott pajzsra azt írja: *Iudea capta* [Júdea elfoglalása].

Győzelem

(Vittoria)

Domitianus érmén.

Szárnyas nő, aki lábát sisakon tartja, s egy fán függő pajzsra ír. A fa másik oldalát trófeum díszíti. Alatta nő ül, tenyerébe hajtott fejjel, szomorú arccal.

Ezt az érmét Domitianus tiszteletére verték, amikor elfoglalta Germaniát.

[1] Claudianus, *Carmina* 24.204. (MB nyomán).

AKARAT
(VOLONTA')

Álló fiatal lány, vörös és sárga színű hitvány ruhában, vállain szárnyakkal. Vak legyen, s mindkét karját előrenyújtsa, egyiket a másik elé, mintha meg akarna fogni valamit.

Az akarat, mint többen írják, királynőhöz hasonlít, amely az ember legnemesebb részében lakozva osztogatja törvényeit, ama kedvező vagy kedvezőtlen eseményeknek megfelelően, amelyeket számára az érzék jelent vagy az értelem sugall. Ha azonban akár az egyik, akár a másik félrevezeti őt, úgy csalárd lesz parancsaiban, s megbontja az ember belső összhangját. De az intellektus szolgálójának is nevezhetnénk, mivel szívesen rendeli magát alája, csak hogy elkerülje a makacsság gyanúját és az érzékek csapdáit. Ellene szegül ugyanis az érzékeknek, nehogy azok zavargást keltsenek. Úgy gondolom, ezért festette a jelen kép szerzője hitvány öltözékben, noha Xenophón a másik véleménynek megfelelően igen gazdagnak ábrázolta, mint arra még később visszatérünk.

Vörös és sárga ruhái, minthogy ilyen színeket a fényesen ragyogó nap szokott okozni, a párhuzamnak megfelelően az igazságot jelentik, amely az intellektus világossága, fénye és ragyogása.

Szárnyakkal festjük, minthogy az akarat *[volontà]* neve is mutatja, hogy örökös, nyugtalan röpüléssel *[volo]* keresi a nyugalmat. Mivel pedig ezt rendes módon, a föld közelében szállván nem leli, nagy bátorsággal az ég és Isten felé veszi röptét. Ezért lábain is szárnyakat viseljen, amelyek segítenek legyőzni mind félénkségét, mind vakmerőségét.

Illik hozzá a vakság, minthogy önmagától semmit sem lát, hanem csak tapogatózva halad: ha gyenge és nemtelen, az érzék után, ha pedig derekas és kiváló, az értelmet követve.

Akarat

(Volontà)

Nő színjátszó ruhában, vállain szárnyakkal. Mindkét kezével sokszínű labdát tartson.

Az akarat olyan képesség, amellyel a valóban vagy színleg jónak megismert dolgokat megáhítjuk. Nincs benne azonban állandóság, ezért festjük színejátszó ruhában, sokszínű labdával és szárnyakkal.

Akarat

(Volontà)

Fiatal nő, fején királyi koronával s szárnyakkal, mint már elmondottuk. Egyik kezében árbocot tartson, duzzadó vitorlával, a másikban pedig kunkor virágját.

Királyi koronával az előbbiekben elmondottaknak megfelelően koronázzuk.

A duzzadó vitorla azt mutatja, hogy amikor gondolataink szelei ösztönzik az akaratot, ennek hatására a hajó, azaz az egész belső és külső ember mozgásba lendül, és arrafelé halad, amerre az akarat viszi.

A kunkor pedig, amely a nap járását követvén folyton feléje fordul, azt jelenti, hogy az akaratot csakis ama megismert jó felől lehet megítélni, amely szükségszerűen indítja bensőnket akarásra és parancsolásra. Igaz, olykor megesik, hogy csalódás áldozatává lesz, s színlelt jót követ a valódi és tökéletes jó helyett.

Kéj

(Voluttà)

Szép és buja nő, kezében labdával s azon két szárnnyal. Virágokkal és rózsákkal teli úton halad, ám szakadék állja útját.

Tudtommal nem lehet egyetlen szóval jól kifejezni a mi nyelvünkön azt, amit a latinok *voluptas*nak [kéj] mondanak, s amely gyorsan elszálló pillanatnyi gyönyörűség. Ezért festjük szépnek és bujának, ám kezében szárnyas labdával, amely egyszerre száll *[vola]* és fordul *[volge]:* így egyazon névvel két oldalára is utal ugyanannak a tulajdonságnak.

Ugyanezt jelenti a virágokkal teli út és a közeli szakadék is.

NAGYÉTKŰSÉG

(VORACITA')

Rozsdaszínű ruhába öltözött nő, aki egyik kezével farkast simogat, a másikat pedig egy struccon pihenteti.

A nagyétkűség abból a szertelen gyönyörűségből ered, amelyet a torkos ember az ízletes ételek elköltése fölött érez.

A nagyétkűség mindazonáltal híján van annak a gyönyörűségnek, amelyre áhítozik, minthogy az ilyen ember az új és új ízek utáni vágyában siet behabzsolni, ami éppen a szájában van, s ezért annak ízét alig érzi. Így aztán bármennyit fal is, semmit sem ízlel meg, akár a kutya, amely nem tudja magát türtőztetni a vadak üldözésében, s végül egyet sem fog meg.

Ezért öltöztetjük rozsdaszínű ruhába, minthogy a rozsda a vasat is megemészti. Mellette pedig farkas és strucc áll, mivel emez a vasdarabokat is lenyeli, amaz pedig egyszerre elpusztítja mindazt, amije van, nem gondolván az eljövendő szükséggel.

MEGSZOKÁS

(VSANZA)

Lásd a Szokásnál *[Consuetudine]*.

UZSORA

(VSVRA)

Ösztövér és rút öregasszony, aki bal hóna alatt ezüsttálat, jobbjában pedig serleget tart néhány aranylánccal; bal kezét kinyújtva lássék, amint aprópénzt számlál.

Jól mutatja mindez, hogy miben áll az uzsora: pénz kölcsönzésében, az illendőség által megengedettnél biztosan nagyobb kamatra és a veszteség kockázata nélkül.

Ezért szorítja hóna alatt a nagy értékű ezüstöt, amelyet olcsó pénzzel fizet meg, kárt okozván ezzel felebarátja vagyonában és a maga tisztességében. Az ilyen embert ugyanis mint becstelent ítéli el mind az isteni, mind az emberi törvény.

HASZON

(VTILITA')

Aranyos ruhába öltözött nő, kezében tölgy leveles-makkos ágával. Másik kezét bárány fején pihenteti, s homlokát búzakalászok övezik.

Hasznosnak nevezzük azokat a dolgokat, amelyek nagy szolgálatunkra vannak, és enyhítenek emberi szükségeinken. Ezek pedig vagy a táplálkozáshoz, vagy a ruházkodáshoz tartoznak, minthogy megmentenek a hidegtől és az éhségtől. S mindezen szükségünkben az öltöztet minket leginkább, aki egyszersmind a legjobban is táplál húsával és tejével.

Ugyanezt teszi az arany is, amelyet minden jó és hasznos célra fordíthatunk: ez látszik öltözékén.

Minthogy pedig a gabona a leghasznosabb dolog, amelyet Isten az ember számára teremtett, ennek kalászaival övezzük homlokát.

A tölgy ága és termése ugyanezt jelenti, minthogy a költők vélekedése szerint az éhségtől mentette meg az embereket ama első korszakban. És bár adná az ég, hogy ne ez kelljen megmentsen minket ebben a mostani utolsóban is, amelyben oly nagy nyomorúságra jutottunk bűneink miatt.

HITBUZGÓSÁG
(ZELO)

Papi ruhába öltözött férfi, jobbjában korbáccsal, baljában égő mécsessel.

A hitbuzgóság a vallás féltékeny szeretete s az ebből fakadó kívánság, hogy az isteni tisztelethez tartozó dolgok teljes tisztasággal, készséggel és odaadással menjenek végbe. Ehhez pedig ama két dologra van szükség, amelyet e kép ábrázol: a tudatlanok tanítására és a bűnök ostorozására.

Mindkettőt maga Megváltó Krisztusunk teljesítette be, kiűzvén először azokat, akik piaccá tették a jeruzsálemi templomot, majd egész napon át hirdetvén itt tanítását.[1]

[1] Lk 19,45; vö. Jn 2,15.

És helyesen ábrázoljuk e kettőt a mécsessel és a korbáccsal: mert amikor Ő megüt, nincs, aki gyógyítson, s mert ahol Ő világít, nincs, aki sötétben maradjon.

Az Ő nevében kell tehát imádkoznunk, hogy minden fáradozásunk jól kezdődjék és szerencsés véget érjen. Dicsőség ISTENNEK és a Boldogságos Szűz MÁRIÁNAK.

VÉGE

IMPRIMATUR

Én, Lucas Valerius tanúsítom, hogy Caesar Ripa úr jelen *Iconologiá*ja nem csupán
hogy a katolikus hittel vagy a jó erkölccsel ellenkező dolgot nem
tartalmaz semmit, hanem még ráadásul igen szép munka is,
amely minden tekintetben előmozdítja
az erények szeretetét és
a bűnöktől való
elfordulást.

EGY ELFELEJTETT NYELV

„A Collegio Romano *könyvtára, amely valaha a jezsuitáké volt, ma Olaszország nemzeti könyvtára. Minden a múltat idézi itt. Még a nagy falióra is latinul értekezik, akár a többi professzor: hiszen délben csupán hatot méltóztatik ütni, aminthogy a dél a régi rómaiak számára a hatodik óra volt. A könyvtár félhomályos útvesztőin, pergamenkötésbe rejtve szinte bizonyosan megtalálni mindazokat a műveket, amelyek lázban tartották a 16. és 17. századi Európát. Itt bukkantam rá egy olasz nyelvű könyvre, amely, noha valaha világhíres volt, mára a feledés homályába merült: Cesare Ripa lovag* Iconologiájára. *Olyan illusztrált allegóriaszótár ez, amelynek szerzője arra tanít, miként ábrázolhatjuk megszemélyesített formában az elvont ideákat."*

Így kezdi Émile Mâle, a művészettörténet-írás egyik legragyogóbb stílusú mestere, kései művének, a trienti zsinat utáni ikonográfia elemzésének a római művészetről szóló fejezetét.[1] Bevezetésképpen hosszan ecseteli, mennyire elveszettnek érezte magát a barokk örökségű Rómában ő, aki egész addigi életművét – amelynek kötetei máig a középkori szimbolika alapvető kézikönyvének számítanak – a román kori és a gótikus francia székesegyházak ikonográfiai elemzésének szentelte. Amikor ugyanis megérkezett ide, a trienti zsinat utáni művészet szellemi központjába, hogy a 12., 13. és 14. századi ikonográfiáról írott köteteit e korszak szimbolikájának elemzésével koronázza meg, csupa számára érthetetlen, sosem látott, ugyanakkor „az őrületen belül következetes" formulával találkozott.

„Úgy tűnt – írja a második ilyen alkalom után –, *hogy valami sajátos szótár alapján, autonóm törvények szerint működő allegorikus nyelv szól itt hozzám."* Az ötödik alkalom után pedig már meg volt győződve róla: *„Nyilvánvaló, hogy ezeknek a művészeknek nem csupán egyazon hagyomány, de egy könyv is rendelkezésükre állt, valamiféle allegóriaszótár; s ehhez fordultak, valahányszor egy-egy elvont ideát kellett meg-személyesített formában ábrázolniuk. Nem maradt más hátra: elő kellett kerítenem ezt a könyvet."*

S amint a tudományos felfedezések logikája szerint lenni szokott: a keresett könyv előkerült. Mâle *„szórakozottan, különösebb érdeklődés nélkül"* lapozgatta Cesare

[1] Émile Mâle, *L'art religieuse après le Concile de Trente. Étude sur l'iconographie de la fin du XVIe siècle, du XVIIe, du XVIIIe siècle. Italie – France – Espagne – Flandres.* Paris: Colin 1932, 185. (9. fejezet). A fejezet első megjelenése tanulmány formájában: „La clef des Allégories peintes et sculptées au XVIIe et au XVIIIe siècle. I. en Italie. II. en France", *Revue des Deux Mondes,* 1er et du 15 mai 1927.

Ripa lovag *Iconologiáját*, mígnem egyszerre csak megakadt a szeme az Igazság figuráján, amely minden ízében megdöbbentően hasonlított Bernini kevéssel azelőtt látott Igazság-szobrára, s egyszersmind akkurátus magyarázatot is adott annak minden egyes részletére. Majd továbblapozva rábukkant a San Sebastiano in Pallara-templom 17. századi freskójának előképére is az Állhatatosság címszónál, kisvártatva pedig Paolo Morelli hat Santa Maddalena-beli szobrának forrására a Gyónás allegóriájánál. Mâle most már nem állt meg.

„Lapozgatás helyett immár a legnagyobb figyelemmel kezdtem olvasni Ripát, s csakhamar ráébredtem: Ripával a kezemben megmagyarázhatom mindama allegóriák legnagyobb részét, amelyek Róma palotáit és templomait díszítik."

„És nem csak Rómáéit" – tette hozzá Mario Praz,[1] de maga Mâle is, aki először önálló tanulmány formájában megjelent fejezetének azt a címet adta: *„A 16. és 17. századi festett és faragott allegóriák kulcsa. I. Itáliában. II. Franciaországban."*

Ez a frappánsan előadott történet az *Iconologia* eredetmondája a modern művészettörténet-tudományban. Volt valaha egy nyelv, amely feledésbe merült, s szótára is elveszett; ám Mâle – a mítoszhoz illő külsőségek között, a jezsuiták titkos könyvtárának félhomályos útvesztőin bolyongva – megtalálta nekünk. Azóta minden ránk maradt reneszánsz és barokk allegóriát meg tudunk fejteni belőle; segítségével éppúgy élővé tehetjük e kor halottnak hitt képi világát, akár Champollion a rosette-i kővel a hieroglifákat. Mâle teremtette meg számunkra azt a Ripa-képet, amelyet már az első évben magáévá tesz minden művészettörténész hallgató: a római reneszánsz tudós képét, aki *„hatalmas klasszikus erudíciójával"* és kortárs olvasottságával, egy élet munkája révén új képi világ szótárát alkotta meg; s ezt a szótárt aztán bibliájaként forgatta kétszáz év minden művésze, megrendelője és *Kennere*, ha alkotni vagy értelmezni kívánt.

És ugyancsak Mâle hagyta örökül a művészettörténetre a műnek egyetemes érvényű reneszánsz-barokk allegóriaszótárként való használatát is. Ha ez a könyv tényleg ott állt – vagy inkább kinyitva ott feküdt – minden művész és minden megrendelő asztalán, segédkönyvképpen a szövegként felfogott ideák képpé való átfordításához, akkor a mai művészettörténésznek is ugyanehhez kell nyúlnia, ha az egykori képeket ismét szöveggé akarja visszafordítani. Innen ered az a jól beidegződött ikonográfusi rutin, amely megnyugvását leli abban, ha bármely festett barokk allegóriát sikeresen visszavezetett Ripa valamely szócikkére: *quod erat demonstrandum*.

S ez a ránk hagyott eljárásmód annyira egyszerű és logikus, hogy sosem merül fel a kérdés: tulajdonképpen mire is szolgált eredetileg az *Iconologia*? Ha akkortájt létező allegóriákat szedett csokorba: kinek volt szüksége ilyen értelmező szótárra? Ha viszont Ripa maga alkotta meg allegóriáit: mi ösztönözte őt erre? Mit akartak mecénásai, amikor erre biztatták, és mit vártak az *Iconologia* használói, amikor a könyvhöz nyúltak? Ezekre a kérdésekre kell választ találnunk, hogy kirajzolódjék a mű érvényességi köre, azaz az általa nyújtott értelmezések lehetőségei és határai.

[1] Mario Praz, „La tradizione iconologica", in: *Cesare Ripa: Iconologia*. Edizione pratica a cura di Piero Buscaroli. Prefazione di Mario Praz. (Tascabili degli Editori Associati, Arte 2.) Milano: TEA 1992, xv. (első kiadása: Bologna: Fògola 1986).

Az Iconologia *műfaja*

Az *„iconologia"* szó – amely századunk húszas éveitől kezdve a Warburg-kör nagy művészettörténészei, elsősorban Erwin Panofsky keresztapasága folytán mint az ikonográfiai elemzés egy sajátos formájának megnevezése éli másodvirágzását – maga is Ripa alkotása volt. Jelentését szépen fejtegeti az *Iconologia* 1630-as kiadásának a nyomdász által írott ajánlása:

„Az Iconologia *kifejezés eredetére nézve két görög szóból áll egybe: az* icon*ból, ami képet, s a* logiá*ból, ami beszédet jelent. Eszerint nem más az* Iconologia, *mint a képekről folytatott fejtegetés, amely számtalan figurát ír le és lát el éleselméjű és tudós magyarázattal; s ezek valamennyien az erények szépségét és a bűnök rútságát festik le, avégett, hogy emezektől irtózzunk, amazokat pedig híven kövessük."*

A Ripa által leírt és magyarázattal ellátott képeknek szinte mindegyike megszemélyesítés, azaz olyan férfi vagy női figura, amely attribútumai révén egy-egy fogalmat tesz felismerhetővé, sőt voltaképpen azonos ezzel a fogalommal, úgyhogy az utóbbi mintegy benne ölt testet. Gombrich szellemes érvelése szerint ez a különös, kétértelmű alakzat az indoeurópai nyelvek leglényegéből fakad, abból a sajátos tulajdonságukból, hogy minden főnevük – így minden fogalmuk is – eleve ilyen vagy olyan nemű, ami valamiképpen az élet auráját varázsolja köréjük;[1] nem véletlen, hogy az *Iconologia* is férfiként ábrázolja az (olaszul) hímnemű s nőként a nőnemű fogalmakat. Ez a klasszikus antikvitásban s különösen a hellenisztikus irodalomban igen kedvelt műfaj a középkorban is számos formában élt tovább – így az erények és a bűnök vagy az Egyház és a Zsinagóga figuráiban[2] –, s különösen népszerűvé lett a 15–16. századi Itáliában, ahol használatát az újra felfedezett antik előképek – elsősorban az érmek és képleírások – nagyban bátorították.

Ilyen klasszikus példákra hivatkozik, mint előképeire és forrásaira, Ripa is a maga előszavában, amelynek mindjárt az elején leszögezi: bármilyen jelképes értelmű ábrázolás *(„olyan kép, amely valami mást jelent, mint amit szemünkkel látunk")* készítésének leghelyesebb módja ama jelképek másolása, amelyeket a nálunk sokkal nagyobb tudású régi görögök és rómaiak hagytak ránk *„könyvekben, érméken és faragott köveken"*. Ripa bőven merít is az antik bölcsesség mindeme forrásaiból, s egy-egy fogalom képi megformálásának lehetőségeit sorolva igyekszik beemelni minden fontosabb példát, amellyel a kortársak által ismert antik képleírások, érmek és szobrok szolgáltak. Így az Erény antik ábrázolásaként említi a capitoliumi Hercules-szobrot, majd a Farnese-palota Hercules-szobrait; az Éjszaka képmásai között nem feledkezik meg a Pausanias által leírt elisi Éjszaka-szoborról; az Alka-

[1] Ernst H. Gombrich, „Personification", in: *Classical influences on European culture A.D. 500–1500.* Proceedings of an international conference held at King's College, Cambridge, April 1969. (Ed. R. R. Bolgar.) Cambridge–London: Cambridge Univ. Press 1971.

[2] Lásd ehhez A. Katzenellenbogen, *Allegories of the virtues and vices in medieval art. From early Christian times to the 13th century.* London 1939; Rosemond Tuve, *Allegorical imagery. Some medieval books and their posterity.* Princeton: Princeton Univ. Press 1966.

lomról vagy a Megbánásról értekezve pedig hosszan elemzi a csak epigrammákból ismert s hol Pheidiasnak, hol meg Lysipposnak tulajdonított képmásokat.

Ugyanakkor Ripa maga is számos megszemélyesítést – mint ő nevezi: „képet" – alkotott, bevallása szerint az antikvitás által nem ábrázolt, de arra érdemes fogalmak számára. Előszavában receptet is ad az ilyen fogalmak képpé formálására. Eszerint a megfelelő férfi vagy női figurát olyan lelkiállapot jegyeivel kell ábrázolni, olyan ruhát kell rá adni, s olyan külső attribútumokkal kell ellátni, amelyek nyilvánvalóan utalnak az adott fogalomra. Ha létezik a fogalomnak *egyetlen* speciális attribútuma, olyankor dicséretes csupán azzal az eggyel felruházni a figurát, ellenkező esetben – vagyis a Ripa által leírt fogalmak többségénél – azonban számos attribútum jelentésének „metszete" fogja megadni a kép jelentését. Így például egyaránt elefánt áll az Erő, az Emberség, a Szelídség, a Vallásosság és a Mértékletesség nőalakja mellett, minthogy az elefánt különféle antik források alapján mindezeket jelképezheti. Ugyanakkor az Erő esetében e lehetséges jelentések közül az egyetlen ideillőt „kimetszi" a figura másik attribútuma, a bika, amely egyébként önmagában még a Földművelésnek, az Állhatatosságnak, a Pó folyónak, sőt a Hallásnak is lehet jelképe, ám az elefánttal együtt csakis az Erőé, Cicero egy helyének tekintélye alapján. Ugyanilyen „szűkítő" szerepet játszik az elefánt mellett az Emberségnél a hízelgő kutyácska, a Szelídségnél az olajfa, a Vallásosságnál a könyv, a kereszt és a láng, a Mértékletességnél pedig a kötőfék és az óramutató.

Ripa persze éppúgy tudatában volt az így ábrázolt fogalmak és attribútumaik sokértelmű és nehezen megfejthető voltának, mint 18. századi gunyoros bírálói.[1] Szükségesnek tartotta ezért, hogy szinte minden esetben részletesen indokolja a kép valamennyi elemét. Címszavai tehát úgy épülnek fel, hogy a figura tömör leírását az egyes említett vonásokra és attribútumokra adott magyarázatok követik, többnyire minden egyes attribútumé külön bekezdésben. Egy-egy magyarázó bekezdés pedig ismerteti az attribútum aktuális jelentését, majd a jelentéstulajdonítást klasszikus, keresztény vagy kortárs autoritások idézeteivel támasztja alá.[2]

Ugyanakkor Ripa a figurák nehéz, sok tudást és kombinációs kedvet igénylő megfejthetőségét az említett bírálókkal szemben nem a képek hátrányának, hanem éppen előnyének tartotta. A széles körű, olykor ezoterikus enciklopédikus tudást – amely elsősorban az antik szerzők és az egyházatyák alapos ismeretét foglalta magában –, valamint az egyes attribútumok fölötti, sok időt igénylő kontemplációt előfeltételnek vélte e képek helyes befogadásához. Elképzelése szerint az ilyen képek szemlélése egyszersmind meditációs és memóriagyakorlat is volt, amelyben a néző a figura egyes vonásainak és attribútumainak kapcsán fölelevenítette humanista ismereteit, s ezért a megfejtés során lépésről lépésre haladva olyan részletességgel és gazdag asszociációs háttérrel rajzolódtak ki számára az ábrázolt fogalom egyes tulajdonságai, amit másfajta,

[1] Ezekről a bírálatokról lásd Donald James Gordon, „Ripa's fate", in: *The Renaissance imagination. Essays and lectures.* Ed. Stephen Orgel. Berkeley: Univ. of California Press 1975, 51–74.

[2] A képalkotásnak ezt a módját a továbbiakban – Ripa szellemében – „festett *concettó*"-nak nevezzük.

kevesebb és közismertebb jelképpel dolgozó, egyértelműbb ábrázolások – mint például a 19. századi historizmus allegorikus figurái – nem tettek volna lehetővé. Hogy Ripa számára nem egyszerűen az obskurus ábrázolások megfejtése, hanem az ábrázolás tárgyának a megfejtés során létrejövő elmélyült megismerése volt a cél, azt jól bizonyítja, hogy előszavában megköveteli: az ilyen képek alá mindig írják oda az ábrázolt fogalom megnevezését is. Azaz a megfejtés eleve adott a néző számára, aki ennek keretén belül, a részletek értelmezése révén jut el az ábrázolt fogalom tökéletesebb ismeretére.[1]

Az *Iconologia* összeállításának egyik legfőbb indoka éppen az volt, hogy noha az ilyenfajta allegóriák és megszemélyesítések addigra már egy évszázados elterjedtségnek és közkedveltségnek örvendtek, nézőiknek és főleg művelőiknek igen gyakran nem állt rendelkezésére a megalkotásukhoz és befogadásukhoz szükséges humanista műveltség. Az *Iconologia* e műveltség törmelékeinek gyorsan, célirányosan alkalmazható kompendiumával kínálta meg a művészeket, akiknek változatos – és kiadásonként gyors ütemben bővülő – példatárral szolgált a több száz legfontosabb, a megrendelők által leginkább keresett allegóriához; a megrendelőket, akiknek megkönnyítette a választást, s alaposabb tudás nélkül is lehetővé tette gazdag szimbolikus tartalmú együttesek létrehozását; valamint a nézőket, akiknek egyfelől kulcsot adott a kezébe az előbbi két csoport együttműködése során létrejött műalkotások pontos értelmezéséhez, másfelől pedig általánosságban is gyarapította képolvasási és befogadási készségüket. A mű ilyenformán jelentősen hozzájárult a 17–18. századi vizuális nyelv és kultúra egységesüléséhez mindazokon a területeken, ahová számos fordítása és kiadása révén eljutott.

Az *Iconologia* műfaját illetően tehát mindenekelőtt igazat kell adnunk Mâlenak: a mű első kiadásától (1593) fogva és egyre növekvő mértékben ikonográfiai kézikönyvként szolgált művészek, megrendelők és nézők számára, s így jó reménnyel használhatja ekként a mai művészettörténész is.

Nem szabad azonban elfelejtenünk – amit pedig a művészettörténet oly könnyen elfelejt –, hogy az *Iconologia* kétszáz éves karrierje ellenére is korához, a 16. század végéhez kötött mű, amely születési helyére és idejére jellemző forrásokból táplálkozott és azoknak megfelelő igényeknek tett eleget. Hosszú hatástörténete tehát azt is jelenti, hogy bizonyos mértékben sikerrel örökítette át fogantatásának körülményeit a következő évszázadokra. Hogy ezeket a körülményeket megérthessük, látnunk kell: jól használható példatáron túl minek tekintették még a művet a kortársak?

[1] A Ripa-féle megszemélyesítések mint meditációs objektumok lehetőségét érinti Gerlind Werner, *Ripa's Iconologia. Quellen – Methode – Ziele.* Utrecht: Haentjens Dekker & Gumbert 1971, 11. skk.

Az istenek iconologiája

Cesare Alessi, a jeles perugiai férfiakról szóló kéziratos munkájában, ahol elsőként adott rövid életrajzot Ripáról,[1] különösen kiemelte azt az érdemét, hogy *„Szerzett egy, a költők, festők és szobrászok számára igen hasznos és szükséges könyvet, amelyet öt egymást követő kiadásban, egyre bővebb formában és képekkel is csinosítva szerkesztett újjá és tett közzé, s amelynek címe:* Az istenek iconologiája."

Alessi életrajza, noha alapvetően jól informáltnak látszik, számos nyilvánvaló tévedést tartalmaz, s ez nem is csoda, hiszen Ripa születése után jó száz évvel keletkezett, s valószínűleg kevés hozzáférhető forrásra támaszkodhatott. Idézett pontatlansága – *„Az istenek iconologiája"* – azonban tévedés helyett mégis inkább minősíthető elszólásnak, mert rávilágít, hogy többek között milyen műfajba sorolták a kortársak az *Iconologiát*: az antik istenségeket előszámláló *mitográfiák* genealógiájába.[2]

Ripa a maga előszavában mint legfontosabb antik forrásaira mutat rá az istenek képmásaira, amelyeket már maguk az antik bölcsek is allegorikus jelentésben alkalmaztak, és amelyek *„csupán fátyol vagy ruházat gyanánt rejtik a filozófia ama részeit, amelyek a természet dolgainak keletkezésével és pusztulásával, az egek állásával, a csillagok befolyásával, a föld szilárdságával és más hasonló dolgokkal foglalkoznak"*.

S noha az előszó további részében a „festett *concettó*knak" az előbbiekben ismertetett módszerét teszi ars poeticájává, a mű törzsszövegében mégis örömmel áldoz ez utóbbi típusnak, az allegorikusan értelmezett antik istenek formájában megszemélyesített fogalmaknak is. Hosszú istenszekér-menetében *(Carri)* például nem kevesebb mint huszonhat istenséget vonultat fel diadalszekéren, temérdek attribútum és számos kisebb isten kíséretében, allegorikus jelentések hosszú sorát rendelve hozzájuk. De a többi címszónál – az Elemek különféle változatainál, a Munkálkodásra való napnál, a Zenénél, hogy a legkülönfélébbeket említsük – éppígy felvonultat, akár egy-egy attribútum forrásaként, akár egy egész fogalom alternatív ábrázolásaként, mitológiai figurákat.

[1] Cesare Alessi, *Elogia Illustrium Virorum Augustae Perusiae a Caesare Alexio I. V. D. Perusino scripta et collecta ad Patriae decus et ornamentum.* Volumen primum, 332. „Caesare Ripa eques S. Mauritij." Perugia, Biblioteca Comunale MS 1212. Idézi Erna Mandowsky, *Untersuchungen zur Iconologia des Cesare Ripa.* Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde der Philosophischen Fakultät der Hamburgischen Universität. Hamburg 1934, 112. (Mandowsky olasz kiadása: „Ricerche intorno all'Iconologia de Cesare Ripa", *La Bibliofilia* 41[1939–40], 293. skk. és könyv alakban: Firenze: Olschki 1939.)

[2] Az antik mitográfia középkori és reneszánsz recepciójáról máig a legalapvetőbb munka Jean Seznec, *La survivance des dieux antiques.* (Studies of the Warburg Institute, 11.) London: Warburg 1940. Fontos még emellett Don Cameron Allen, *Mysteriously meant. The rediscovery of pagan symbolism and allegorical interpretation in the Renaissance.* Baltimore–London: Hopkins Univ. Press 1970; Walter Killy, *Mythographie der frühen Neuzeit. Ihre Anwendung in der Künsten.* Wiesbaden: Harrasowitz 1984; Bodo Guthmüller, *Studien zur antiken Mythologie in der italienischen Renaissance.* Weinheim: Acta Humaniora 1986; Jane Chance, *Medieval mythography. From Roman North Africa to the School of Chartres, A.D. 433–1177.* Gainesville: Univ. Press of Florida 1994.

E törekvésében ekkor, a 16. század végén már igen gazdag irodalomra támaszkodhatott. Hiszen a 14. századi kezdetek és a szerény 15. századi folytatás után ebben a században virágzott fel és termette meg évszázadokig fogyasztott gyümölcsét az antik mitográfiák műfaja. Ekkor fordították olaszra Boccaccio alapvető munkáját, a *Genealogia deorum gentiliumot*, s ennek eredetije mellett számos kis forrásból is inspirálódva ekkor jelent meg három klasszikussá vált munka: Giraldi *De deis gentiuma* (1548), Conti *Mythologiája* (1551) és Cartari olasz nyelvű *Le Imagini de i Dei de gli Antichi*ja (1556). Mindezek számos további kisebb-nagyobb mitográfus és antikvárius munkának váltak ihletőjévé, melyek közül Ripa számára a firenzei Baccio Baldini műve, a *Mascherata della Genealogia degl'Iddei de' Gentili* (1565) volt a legfontosabb. Tekintsük át, milyen volt ezeknek a műveknek a természete, s mit köszönhetett nekik Ripa.

GIOVANNI BOCCACCIO (1313–1375) a 14. század közepén, IV. Henrik ciprusi király felkérésére írta meg antik „isten-rendszertanát", a *Genealogia deorum gentiliumot*.[1] A tizenöt könyvből álló mű a középkori uralkodói családfák mintájára rendezi össze egyetlen nagy *arbor genealogiae* ágai közé valamennyi antik istent.

Boccaccio legfőbb törekvése a hézagtalan leszármazási táblák előállításán túl az volt, hogy hihető allegorikus értelmezéssel szolgáljon valamennyi istenségre és mitológiai történetre, s ennek éppen ő volt a legfontosabb úttörője a középkor és a reneszánsz határán. Igaz, hogy Cicero *De natura deorum*ától kezdve Fulgentiuson és Hyginuson át az antikvitás is számos példával szolgált az ilyen értelmezésre, de az is igaz, hogy a reneszánsz korában közkézen forgó – és az *Iconologiá*ba is beépülő – példák többségét Boccaccio alkotta meg az antik mitográfia egy-egy történetének átértelmezésével. Így például a *Genealogia* 4. könyvének 10. fejezetében a Minotaurus-mítoszból azt a jelentést bontja ki: Pasiphaë, a Nap leánya a lélek, Isten gyermeke; férje, Minos az értelem, amely a lelket vezérli a helyes ösvényen; ellensége, Venus a földi vágy; a bika, amellyel meghágatja magát, e világ élvezeteit jelenti; s szörnyszülött gyermeke, Minotaurus a léleknek az élvezetekkel való egyesüléséből születő bűn: az állatiasság.

Noha a szerző öntudatosan hivatkozik Hésiodos *Theogoniá*jára mint ihlető forrására, a feszesen szerkesztett leszármazási táblák nem hagynak kétséget a mű középkori inspirációja felől. Valamennyi isten egyetlen „Demogorgon" nevű ősatyától ered, akiről a kommentátorok mentegetőzve mondják: nem is annyira isten, mint inkább a teremtésnek egyfajta princípiuma. Valójában egyszerű fordítási hibáról van szó, amelyet a Boccaccio által többször idézett forrás, a mára már elveszett Theodontius ejtett. Demogorgon fiai Litigium, Pan, Cloto, Lachesis, Atropos (a Párkák), Polus, Phyton, Terra és Herebus voltak, ezek ismét szép számú isteni gyermeknek adtak életet, és így tovább.

[1] Seznec mint a *Genealogiá*ról szóló legjobb átfogó tanulmányt idézte Cornelia C. Coulter „The Genealogy of the Gods" (*Vassar Mediaeval Studies* [1923], 317–341.) című munkáját; jobb azóta sem jelent meg. Noha a műnek autográf kézirata is fennmarad, valódi kritikai kiadása mégsem készült máig. A legkomolyabb ilyenfajta kiadás, Vincenzo Romano munkája (*Giovanni Boccaccio: Genealogie deorum gentilium libri*. Bari: Laterza 1951) csupán az autográf kéziratot dolgozta fel, amely azonban számos ponton jelentősen különbözik az 1472-től nyomtatásban megjelent és a reneszánsz korban általánosan használt változatoktól.

Fontos eleme ennek a leszármazásnak, hogy az istenek között számos megszemélyesítést is találunk. Így Demogorgon nyolcadik gyermekének, Terrának öt isteni fia közül az első az Éjszaka, a második Tartarus, a harmadik a Hírnév, a negyedik Taigetes, az ötödik Antheus. Öccsének, Herebusnak pedig nem kevesebb mint huszonegy gyermeke volt, egy híján mind megszemélyesítések: Amor, Gratia, Labor, Invidentia, Metus, Dolus, Fraus, Pertinacia, Egestas, Miseria, Fames, Querela, Morbus, Senectus, Pallor, Tenebra, Somnus, Mors, Caron, Dies, Ether; legtöbbjüket Ripa is átveszi.

Amint e névsorok is sugallják, úgy tetszik, ebben a műfajban nem különítették el élesen a „voltaképpeni" olymposi isteneket a fogalmakat megszemélyesítő allegorikus figuráktól. És okkal: hiszen ha a keresztény középkorban az antik istenek jogalapja a túlélésre az volt, hogy ők voltaképpen természeti jelenségek allegorikus ábrázolásai, úgy semmi kifogásuk nem lehetett az ellen, ha velük egy sorba emeltek más olyan, a klasszikus költők által egyébként már jóváhagyott allegorikus figurákat, akik csak annyiban különböztek tőlük, hogy nem tették magukat nehezen felismerhetővé magasztos olymposi nevekkel.[1]

Fontos adalék ez Ripa képeinek geneziséhez. Megtudjuk belőle, hogy azok a Ripa által megszemélyesített formában ábrázolt fogalmak, amelyeket mi egyértelműen természeti jelenségeknek, biológiai, társadalmi vagy morális kategóriáknak minősítenénk, Ripa és kortársai számára – valami módon – antik isteneknek is számítottak. Így már jobban érthető, hogy miközben Ripa a „festett *concettó*knak" általa az aristotelési definícióval rokonított ábrázolásmódja mellett tör lándzsát, miért beszél mégis ilyen hangsúlyosan képeinek e másik gyökeréről, az átértelmezett istenekről vagy megistenült allegóriákról.

Ripa Boccacciót olasz fordításban olvasta, amely 1547-ben Giuseppe Betussi da Bassano átültetésében jelent meg Velencében.[2] Szemmel láthatóan nem is tudott a mű latin eredetijéről, minthogy a Mercurius kocsija címszót az alábbi mondattal fejezi be (78. l.):

„Aki pedig bővebbet akar tudni minderről, vagy további magyarázatot akar kapni Mercurius tollairól és egyéb attribútumairól, az sok más latin nyelven író szerző mellett Boccacciónál is olvashat róluk, aki nem kevesebb szorgalommal írt mindezekről a mi nyelvünkön."

Több verset is átvett az olasz Boccaccio-kiadásból, így Statius, *Thebais* 8.303. skk.-t a *Geneologia* 1. fejezetéből a Föld címszónál, Vergilius, *Aeneis* 1.50. skk.-t a *Geneologia* 13.20.-ból a Szelek, illetve 4.174. skk. és 4.181. skk.-t a *Geneologia* 1.10.-ből a Hírnév címszónál.

Ripa Boccaccio-használatára jellemző, hogy noha sok egyéb adalékot, megszemélyesítést és részletet is átvesz tőle, név szerint mégis csupán olyankor hivatkozik rá – közel harminc alkalommal –, amikor valamilyen tudós apróságot kell

[1] Szellemesen fejtegeti ezt a reneszánsz Fortuna-hit példáján Gombrich, *i. m.*

[2] *Geneologia de gli Dei. I quin deci libri di M. Giovani Boccaccio sopra la origine et discendenza di tutti gli Dei de'gentili, con la spositione & sensi allegorici delle fauole, & con la dichiaratione dell'historie apartenenti à detta materia.* Tradotti et adornati per Messer Giuseppe Betussi da Bassano [...] In Vinegia al segno del pozzo M.DXLVII.

tekintélyével alátámasztania: egy-egy antik istenfigura vonásait vagy attribútumait, az Éjszaka egyes részeinek latin neveit és így tovább. Sok esetben, amikor egy Boccacciótól származó képet valójában szóról szóra a kisebb tudományos tekintéllyel bíró Baldinitól vagy Cartaritól emel át, a nagyobb hitelesség kedvéért odabiggyeszti az elejére vagy a végére: *„Így írja Boccaccio Az istenek leszármazásának első könyvében."*

BACCIO BALDINI *Discorso sopra la Mascherata della Genealogia degl'Iddei de' Gentili* je (Firenze, Giunti 1565) az a mű, amelyet Ripa a legalaposabban feldolgozott a maga munkájában. Egyes részeit tematikusan szétválogatva szinte az egészet szó szerint átvette; s noha egyetlenegyszer sem említi szerzője nevét, tőle származik címszavainak 8%-a (88 címszó az 1603-as kiadásban).

Ez a vékonyka kötet az I. Francesco de' Medici 1565. évi esküvői ünnepségén megrendezett egyik mitologikus-allegorikus felvonulás egyes alakjait írta le és értelmezte. A felvonulás tematikája híven követte Boccaccio *Genealogiáját* – mindössze annyi különbséggel, hogy az ünnepségen az egy-egy nagy istencsaládot hordozó diadalszekerek sorrendje eltért amazétól, ám a *Discorso* gondosan boccacciói helyükre rendezte vissza őket –, s a leírás a részt vevő figurák magyarázatához Boccacción kívül Valeriano *Hieroglyphicájának* számos helyét is felhasználta.

Erna Mandowskynak, az *Iconologia* első monográfusának e mű feltárása és bemutatása volt talán legnagyobb hozzájárulása a Ripa-kutatáshoz.[1] Korábbi kutatásokra is támaszkodva[2] ő gyűjtötte össze elsőként a mű adatait és helyezte el szerzőjét a 16. század végi Firenze szellemi miliőjében. Kimutatta, hogy Baccio Baldini, I. Cosimo orvosa szoros kapcsolatban állt a firenzei akadémia szellemi vezéregyéniségeivel, Vincenzo Borghinival és Giorgio Vasarival. A firenzei Biblioteca Nazionaléban és az Uffiziben több vázlatkötet is fennmaradt az 1565-ös *mascheratá*k előkészítő rajzaival, s ezek ugyancsak a firenzei akadémia művészköreire vezethetők vissza. Egy másik, ugyanekkor rendezett *mascheratá*nak ismerjük szerzőjét is, Giovanni Battista Cinit, aki szintén leírást hagyott hátra rendezvényéről, s ezt a leírást Vasari mint saját művét csatolta *Vité*i 1568-as kiadásának végére. Kilenc évvel a *Mascherata* megjelenése után pedig ugyancsak Baldini a firenzei Akadémián tartott I. Cosimót dicsérő beszédet. Világosan látható tehát, hogy a *Mascherata* a firenzei Akadémia szellemi gyermeke, s hogy közvetítése révén Ripa műve is erőteljesen kötődik ehhez a szellemiséghez.[3]

LILIO GREGORIO GIRALDI (1479–1550) mitográfiája, a *De deis gentium varia et multiplex historia in qua simul de eorum imaginibus et cognominibus agitur*, Bázelben

[1] Mandowsky, *i. m.* 90. skk.

[2] Aby Warburg, „I costumi teatrali per gli Intermezzi del 1589", *Atti dell'Accademia del R. Inst. Mus. di Firenze*, 1895, 127., valamint az itt említett vázlatkönyvek kéziratos konkordanciája, amelyet Gertrud Bing készített a firenzei Biblioteca Nazionale számára.

[3] Mandowsky hipotéziseit és megállapításait erősíti meg az 1565-ös firenzei rendezvényekről nemrégen megjelent három alapvető tanulmány is: R. A. Scorza, „Vincenzo Borghini and *Invenzione:* The Florentine *Apparato* of 1565", *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes* 44(1981), 57. skk. és Uő, „A Florentine sketchbook", *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes* 54(1991), 172–185.; Henk Th. van Veen, "Republicanism in the visual propaganda of Cosimo I de' Medici", *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes* 55(1992), 200–209.

jelent meg 1548-ban, s e műfaj legtudósabbikának számított az egész barokk és reneszánsz korszakban.[1] Boccaccio *Genealogiá*jának fejezetbeosztását követve művét 15 könyvre osztja, melyeknek mindegyike egy-egy főistenség jegyében áll, s bennük főleg etimológiák, fennmaradt műemlékek és mitográfiai momentumok magyarázatával foglalkozik.

NATALE CONTI (NATALIS COMES) (1520 k.–1582) Giraldi után három évvel adta ki *Mythologiae sive explicationis fabularum libri decem* (Velence, 1551) című művét, amelyben – noha azzal dicsekszik: *„a mái napig senki sem vállalkozott még rá, hogy a régi szerzők alapján egybefüggő magyarázatot adjon ezekre a történetekre"* – bőségesen merít Giralditól és Boccacciótól. Munkáját elsősorban az allegorikus-filozofikus magyarázatoknak szenteli.

VINCENZO CARTARI (1531 k.–1581 k.), aki 1556-ban *Le imagini colla sposizione degli dei degli antichi* címmel, olasz nyelven jelentette meg mitográfiáját Velencében,[2] Contival ellentétben készségesen elismeri minden adósságát Giraldinak, Boccacciónak és másoknak, olyannyira, hogy könyvét Lessing csak „Giraldi zsebkiadásának" nevezte.[3] Őt elsősorban az ikonográfia érdekli: azaz hogy miként alkották meg a régiek isteneik képmását. Forrásaihoz annyira igyekszik hű maradni, hogy többször is kijelenti: ellenáll a csábításnak, hogy anyagát kevéssé hiteles források bevonásával gyarapítsa:

„Jupiterről sokan írják, hogy gyakran állat alakját is öltötte. Erről azonban én nem szólok egyebet, mert sehol sem találom, hogy a régiek bármikor is ezek példájára csináltak volna képet Jupiterről."[4]

„[…] de már sokszor megmondtam, hogy nem akarok olyasmit bevenni, amiről a régiek ne írtak volna."[5]

Az *Iconologia* forrásainak statisztikájából kiderül, hogy Ripa elsősorban Cartarit használta – feltehetőleg nem utolsósorban az *Imagini* olasz nyelve miatt. Nyilvánvaló, hogy Giraldit és Contit is lapozgatta, s mérsékelt számban példákat is vett át tőlük, de minthogy ilyen alkalmakkor szinte mindig nevüket is említi, valószínű, hogy ezt inkább csak a tudományos pedigré miatt tette.

Cartarival egészen másként áll a helyzet. Ripa mintegy 150 alkalommal idéz tőle, legtöbbször hosszú szakaszokat emelve át szó szerint az *Imagini*ból, de nevét egyetlenegyszer sem említi az *Iconologiá*ban, sem az első, sem a második, sem a későbbi kiadásokban.

[1] Montaigne írja *Esszé*ben (1.35.): *„Századunk szégyenének tartom, hogy amennyire én tudom, kettő a legkiválóbb műveltségű emberek közül, Lilius Gregorius Gyraldus Itáliában és Sebastianus Castalio Németországban úgy haltak meg, hogy betevőre sem futotta nekik."*

[2] Cartariról Seznec után az első jelentősebb elemzés: Madelline Lennon, „Cartari's Immagini: emblematic references in the relationship of text and image", *Emblematica* 3(1988), 263. Első kritikai kiadását jó bevezetővel és kiadástörténettel Ginetta Auzzas, Federica Martignago, Manlio Pastore Stocchi és Paola Rigo készítették: *Vincenzo Cartari: Le imagini de i Dei de gli antichi*. Vicenza: Neri Pozza Editore 1996.

[3] G. E. Lessing, *Wie die Alten den Tod gebildet*. Berlin 1769, 79. Idézi Seznec, *i. m.* 233.

[4] Cartari, *Imagini* 1571, 171–172.

[5] *I. m.*, 181.

Ugyanakkor a nagyszámú példa mellett Cartari elsősorban saját művével adott példát Ripának. Hiszen itt már szinte minden készen áll, ami az *Iconologiá*hoz kell: allegorikusan értelmezett antik istenek és megszemélyesítések, amelyeket ráadásul Cartari mint képeket és szobrokat ír le számunkra. És nem is csupán az antikok által alkotott képekről ejt szót, hanem – Ripát megelőlegezve – olyanokról is, amelyeket az olvasó maga alkothat egy-egy fogalom ábrázolására:

„Ezt a történetet azért adtam elő, hogy jó szolgálatot tegyen annak, aki a Szemérmességet akarná megfesteni; noha sok más módon is megfesthetjük még, mint azt összegyűjtheti bárki, aki nem sajnálja rá a fáradságot, az eddig megfestett és még csak ezután megfestendő számos képről."

Ripa két lépéssel lép előre Cartarihoz képest. Egyrészt míg Cartari az *istenek* megfestéséhez ad képeket, s ezeknek allegorikus magyarázatául az általuk jelképezett jelenségekkel és fogalmakkal traktálja olvasóit, addig Ripa e *fogalmak* számára kíván képi kifejezést találni, s erre gyakran az antik istenek és megszemélyesítések képeit kölcsönzi (többnyire Cartaritól), amelyeket az ott található allegorikus értelmezésnek megfelelően használ fel. Mandowsky, aki ugyancsak elsőként tételezett fel kapcsolatot Cartari és Ripa között, úgy fogalmazta meg ezt, hogy míg Cartari művét a 16. század *„mértékadó mitográfiai tankönyvének"* nevezte, addig az *Iconologiát* az *„allegóriák meghatározó gyűjteményének"*. Mi a különbség? Furcsa módon nem az, hogy az egyik allegóriákkal él, míg a másik nem – hiszen, mint láttuk, a korabeli mitográfia is alapvetően allegorikus értelmezésekkel dolgozott. Hanem inkább az különbözik, amire a kétféle allegorizálás törekszik. Mandowsky megfogalmazásában:

„Cartari értelmezése csupán valamely allegorikus értelem kihüvelyezését tartja szem előtt. Ripa interpretációja ezzel szemben nem egyszerűen allegorikus, hanem egyszersmind morális és nevelő célzatú is."[1]

Lényeges különbségtétel ez, aminek következményét a Ripa-szakirodalom – egyetlen kivétellel[2] – még egyáltalán nem mérte fel. Arra utal, hogy az *Iconologia* minden „enciklopédikus" vonása mellett is jól illeszkedik a 16. század végével megjelenő pedagógiai és morális irodalomba, s talán összefüggésbe hozható ennek képviselőivel – így a katekizmussal vagy a meditációs olvasmányokkal.

Másfelől rámutat ez a különbség egy olyan változásra is, amely különösen a két mű kiadása között eltelt időben erősödött meg. A trienti zsinat utáni egyházak, különösen az 1580-as évek végével erőteljesen meginduló konfesszionalizáció már nem tűrte el az antik istenek önmagukért való ábrázolását – de a keresztény

[1] Mandowsky, *i. m.* 33.

[2] Hans-Joachim Zimmermann, *Die akademische Affe. Die Geschichte einer Allegorie aus Cesare Ripas „Iconologia"*. Wiesbaden: Reichert 1991. Zimmermann e művében az *Iconologia* „Academia"-allegóriájának keletkezés- és hatástörténetét vizsgálja meg a képet tartalmazó első kiadástól (1611) kezdve az allegória utolsó újrafogalmazásáig (1865!). Minthogy egyúttal az akadémia fogalom és a neveléseszmény változásait is elemzi, kimutatja, hogy az *Iconologiát* már a 17. század elejétől nevelő célzattal ajánlották a közönségnek, s fontos ihletője volt Johannes Amos Comenius *Orbis Pictus*ának (Nürnberg 1658) is; az 1698-as holland kiadás a művészek mellett az ifjúság morális nevelésére is ajánlja, Zaunslifer és Broeckhoff 1732-es német kiadását pedig ténylegesen alkalmazták felnőttek erkölcsi nevelésére.

erényekét igen, még antik istenek formájában is. Pietro Galesino milánói kanonok, liturgiaszakértő, Borromeo Szent Károly milánói érsek *Instructiones*ének – a katolikus templomi berendezésről írott nagy hatású elemzésnek – latinra fordítója írja 1581. augusztus 22-én principálisának a Pellegrino Tibaldi által a spanyol királynő halálára készített katafalk díszítéséről:

„A legfenségesebb királynő gyászszertartására emelt katafalk nincs még teljesen készen, s ha el nem tiltottam volna messer Pellegrinót a pogányságra utaló némely jelképektől, talán még hosszabban készült volna. Még így is jól utána kell néznünk, hogy olyan formája és módja legyen, ami sokkal inkább megfelel a keresztény vallásnak és jámborságnak."[1]

Pontosan ez Ripa második újdonsága Cartarihoz képest: hogy az átvett képeket keresztény moralizálással látja el. A 16. század végén, egy olyan időszakban, amikor a mitográfiai alapú allegorikus képek szépen kialakult gyakorlata egy szigorodó, ortodoxabb vallásosságot kívánó időszakban válságba jutott, az *Iconologia* nagyban hozzájárult ezeknek a képeknek a funkcióváltásához és „ártalmatlan" allegóriákként való továbbéléséhez. De ez már a következő fejezet témájához vezet át bennünket.

Az erények szeretete

Cesare Alessi ezt írja részben már idézett Ripa-életrajzában:

„Szerzett egy, a költők, festők és szobrászok számára igen hasznos és szükséges könyvet, amelyet öt egymást követő kiadásban, egyre bővebb formában és képekkel is csinosítva szerkesztett újjá és tett közzé, s amelynek címe: Az istenek iconologiája. *Ezzel a végtelenül hasznos munkájával örök dicsőséget szerzett magának, házának és hazájának. A savoyai herceg pedig Szent Mór és Lázár lovagrendjének keresztjével díszítette őt, hogy annál is dicsőbb módon emelkedjék ki ama férfiú erénye, aki az istenek között, amelyeknek* Iconologiáját *összeállította, minden félreértés megelőzésére és a tisztesség nagy gyarapodására olyan rangot adott Krisztusnak, az igaz Istennek, az egyéb kitalált istenek megsemmisítőjének, amely annyival dicsőbb ama alvilági istenekénél, amennyivel Ő kiválóbb ezeknél."*

Mint az imént Boccacciónál megfigyelhettük, a reneszánsz kultúrája még nem különítette el világosan az allegorikus formában megfestett fogalmakat az allegorikusan értelmezett antik istenektől, sőt épp ellenkezőleg: fontos (világi) rendszereiben egyazon szintre helyezte őket. Ez állandó kontaminációval és a „pogányság" térnyerésével fenyegetett a 16. században.[2] Az ortodox hit képviselői számára ezért valóban nagy jelentőségű lehetett egy olyan mű, amelyik az allegóriáknak a klasszikus és mértékadó modern szerzők által szentesített formáját megtartotta ugyan, de

[1] Bibliotheca Ambrosiana, Milano, F 60 inf., fol. 250. Idézi Carlo Marcora, „Trattati d'arte sacra all'epoca del Baronio", in: *Baronio e l'arte.* A cura di Romeo De Maio e Agostino Borromeo. (Fonti e studi baroniani, 2.) Sora: Centro di Studi Soreani 1985, 191–244.

[2] A fenyegetés komolyságát jól tükrözik pl. Aby Warburg *Pogány-antik jóslás Luther korából* (Ford. Adamik Lajos. Budapest: Helikon 1986 [eredeti 1920]) című tanulmányának adatai. Ugyanerre utal Fortuna kapcsán Gombrich, *i. m.* is.

az aristotelési fogalmak szintjére szállította le őket, ráadásul valamennyit egy egységes fogalomrendszer keretei közé illesztve.

Rövid távon talán még ennél is nagyobb hatású lehetett a mű retorikája: hogy az így „megalázott", olymposi rangjuktól megfosztott fogalmak helyett Ripa unosuntalan az egyedüli Úrra, Krisztusra fordította az olvasó figyelmét. Így például a Szemérmesség címszavát (499. l.) szó szerint átvette Baldinitól, csak a legvégén toldott hozzá saját invenciójaként egy sort: *„Zöld ruhája azt jelenti, hogy a szemérmesség bizton reménykedhet mindabban, amit Krisztus Urunk díjául megígért."* A Vallás címszónál (512–513. l.) hasonlóképpen járt el: ismét szinte az egész szócikket Baldinitól vette át, ám saját jószántából betoldott egy második bekezdést is Krisztusról és az Oltáriszentségről:

„Az oltáron gyújtott tüzet számos igen régi nép használta áldozatához Krisztus eljöveteléig, aki Isten haragját nem bikák vagy bárányok vérével csillapította, hanem önmagával, tulajdon teste és vére által, amelyek a szent Oltáriszentségben csodálatos módon kenyér és bor színe alatt rejteznek üdvösségünkre."

Olykor egy-egy ilyen „katolikus betoldással", úgy tetszik, szinte le is rontotta mindazt, amit addig összerakott. Így például a Szerencsés előjel címszót („a pogányok vélekedése szerint"), miután minden hasznos tudnivalót elmondott az előjelekről, ezzel zárta: *„Nekünk, kereszténveknek azonban nem szabad hinnünk az előjelek hiúságában."* (57. l.) Ugyanígy a Végzet címszót is: *„Ezt és a következő képmást azonban a pogányok hiedelme szerint írtuk le. Nekünk kereszténveknek ugyanis tilos a végzet erejében hinnünk, amint azt nagy alapossággal tanítja Szent Tamás a Contra gentiles 3. könyve 93. fejezetében."* (188. l.)

Egyes alakokat attribútumról attribútumra haladva lát el moralizáló, sőt krisztianizáló értelmezéssel. Jó példa erre az Imádság címszó (445. l.), ahol hat motívumra ad a Bibliából, egyházatyáktól vagy kifejezetten a katekizmusból származó részletes magyarázatot, mint például azt:

„A rózsafüzért, amely mint lánc tartja a füstölőt, azért festjük ide, mert ez is imádságra szolgál, s mert magában foglalja a Miatyánkot és az Üdvözlégyet. A Miatyánkot Urunk Jézus Krisztus szerezte és tanította meg az apostoloknak, amikor arra kérték, tanítsa meg őket imádkozni; az Üdvözlégyet pedig Gábriel angyal, Szent Erzsébet és az Anyaszentegyház."

Az idézett és hasonló címszavak vallásos töltése olyan egyértelmű, akár egy korabeli katolikus propagandakiadványé. Meghökkentő ez egy humanista szellemű ikonográfiai lexikonnál, aminek az *Iconologiát* a szakirodalom alapján eddig gondoltuk.

A mű egyértelműen elkötelezett katolikus hangvétele mellett külső források is arra vallanak, hogy az *Iconologiát* a kortársak sem csupán „semleges" ikonográfiai lexikonnak tartották. Alessi idézett értékelése, az 1603-as kiadás *imprimatur*jának indoklása (fordítását lásd a 614. lapon) és az 1630-as kiadás említett nyomdászajánlása – *„ezek* [a képek] *valamennyien az erények szépségét és a bűnök rútságát festik le, avégett, hogy emezektől irtózzunk, amazokat pedig híven kövessük"* – mellett hasonlóképpen vall a könyv céljáról az 1709-es első angol kiadást közrebocsátó Tempest rövidre fogott előszavában:

„A könyv figyelmes használója abban nem csupán az elme szórakoztatására, de épülésére szolgáló dolgokat is fog találni, amelyek felindítják őt az erények szeretetére és a bűnök gyűlöletére."

Az erények szeretete és elfordulás a bűntől – *amor virtutum et fuga vitium* –: a Trient utáni katolikus egyház magától értődően írhatta volna ezt a mottót *impresá*jába, minthogy ténylegesen e jelszót követte valamennyi fórumon.

Így például John W. O'Malley a 16. századi ferences prédikációról írott fontos tanulmányában[1] kimutatja, hogy a katolikus prédikáció a 16. század második felére alakult át a bibliai szövegeket magyarázó *homiliá*ból, illetve a skolasztikus *sermó*ból az erényekre ösztönző és a bűnöktől óvó *contió*vá, s a prédikációról hozott trienti dekrétum egyértelműen ezt fogadta el a katolikus prédikáció eszményéül, a következő megfogalmazásban:

„[...] könnyű szóval és röviden kell bemutatni [a hallgatóknak] *a bűnöket, amelyektől eltávozniuk, s az erényeket, amelyekhez társulniuk kell, hogy az örök büntetéstől megmenekülhessenek, s a mennyei dicsőséget elnyerhessék."*

Szinte szóról szóra ugyanígy tanácsolja Gabriele Paleotti bolognai püspök, a Trient utáni reformok egyik legfontosabb kivitelezője, a prédikátorok számára írt népszerű *Instruttioné*jában,[2] amely 1578-ban látott először napvilágot.

O'Malley a 16. századi pápai udvar retorikájáról szóló másik igen fontos művében[3] azt is kimutatta, hogy ez a fajta prédikáció az „epideiktikus" (dicsérő-korholó) retorikában gyökerezik, amely már a 15. század közepétől a legfontosabb szónoki műfaj volt a legmagasabban művelt humanista körökben, így elsősorban Firenzében, valamint a római pápai udvarban.

De nem csak a zsinat utáni prédikációnak volt ez a jelszava. A morálteológia, amely ezekben az évtizedekben alakul önálló teológiai ágazattá, ugyancsak ezt teszi meg vezérelvéül, s ennek dolgozza ki teológiai szintű metódusát.[4] És nem utolsósorban ugyanez a jelszó vezérelte a trienti zsinaton a katekizmus gondolatát felvető, majd a zsinatot követően azt kidolgozó atyákat is.[5]

Ripa címszavainak több mint felét teszik ki az erények és a bűnök, s erre maga is nagy hangsúlyt fektet. Egyik fontos idevágó utalását Az erény megvetése címszóban (147–148. l.) találjuk, ahol a trienti jelszóra rájátszva, annak pontosan az ellenkezőjét adja a bűn szájába:

„Öltözékének rozsdaszíne az elme romlottságát jelenti, amely az erény megvetésének és a bűn szeretetének *gyökere. Világosan mutatja ezt az, ahogyan a kócsagot, ezt a csalárdsággal és számtalan sok bűnnel fertőzött madarat becézgeti. Ennek tulajdonságairól*

[1] John W. O'Malley, „Form, content and influence of works about preaching before Trent. The Franciscan contribution" in: *I Frati Minori tra '400 e '500. Atti del XII Convegno Internazionale, Assisi, 18–20 ottobre 1984.* Assisi: Centro di Studi Francescani 1986, 27–50.

[2] *Instruttione di Monsig. Illustrissimo et Rever.mo Card. Paleotti.* Bologna: Benacci 1586, 6r.

[3] John W. O'Malley, *Praise and blame in Renaissance Rome. Rhetoric, doctrine and reform in the sacred orators of the papal court, c. 1450–1521.* (Duke Monographs in Medieval and Renaissance Studies, 3.) Durham: Duke Univ. Press 1979.

[4] Johann Theiner, *Die Entwicklung der Moraltheologie zur eigenständigen Disziplin.* Regensburg: Pustet 1970.

[5] T. Rodríguez López, „'Fides et mores' en Trento", *Scripta theologica* 5(1973), 175–221.; P. Rodríguez–R. Lanzetti, *El catecismo romano. Fuentes e historia del texto y de la redación.* Pamplona 1982; Genovelfa Palumbo, „Forme della morale e immagini del peccato. La 'Dottrina cristiana' di G. B. Eliano", *Atti della Accademia pontaniana* 36(1987), 161–205.

Alciato is tanúságot tesz Emblémák című művében, amelyet szerzőjének buzgalma és tárgyunkhoz kitűnően illő tartalma miatt gyakran idézünk."

Alciato említését azért idézzük a kulcsmondat után, mert úgy véljük, hogy éppen ez a kontextus ad magyarázatot arra, miért is *„illik kitűnően tárgyunkhoz"* ez a Ripa által oly sokszor idézett emblémáskönyv.

Andrea Alciato a maga *Emblematáját*, az emblémáskönyvek ősét és modelljét eredetileg mint antik képleíró költeményeket parafrazeáló ifjúkori verseskötetét küldte el Augsburgba barátjának, Konrad Peutingernek, aki azonban azt a szerző tudta nélkül kezdetleges fametszetekkel illusztráltatta és 1531-ben kiadta. A nemzetközi hírű jogtudós szerző műve roppant népszerű lett, ezért a kalózkiadás miatti kezdeti sértődöttsége és tiltakozása után már maga kezdeményezte újabb kiadását. Az 1551-ben Lyonban, Gulielmus Roviliusnál egyszerre öt különböző fordításban (!) megjelent kötet már jóval több (212) epigrammát tartalmazott, s mindegyiket jó minőségű fametszet kísérte; ezzel az *Emblemata* elnyerte századokig ható végső formáját. De e formához már az is hozzátartozott, hogy az epigrammák sorrendje megváltozott: ekkortól VIRTUTES és VITIA csoportokban s azon belül a megfelelő erények és bűnök címszavai alatt sorakoztak, mintegy azok illusztrálására.[1] Az egyes versek természetesen továbbra is eredeti címüket viselik, de kimutatható, hogy Ripa többször is olyan címszavához vett át egy-egy Alciato-epigrammát – összesen 37-et –, amely megegyezett az emblémáskönyvben az epigrammát klasszifikáló erénnyel vagy bűnnel.

A Ripánál előforduló erényeket és bűnöket tekintve fontos, hogy különbséget tegyünk az alapvetően Aristotelés *Nikomachosi etikájában* felsorakoztatott „antik erények", illetve a középkori teológiából átvett „keresztény erények" között. Ripa ugyanis, mint láttuk, a címszavakat megnyitó képleírás után és az egyes attribútumok értelmezését megelőzően többnyire rövid definíciót ad az illető fogalomról. S figyelemre méltó, hogy míg az „antik erények" nagy részéhez Aristotelésből veszi a meghatározást, addig a „keresztény erényeket" – amelyek megegyeznek az *Emblemata* kategóriáival – szinte kivétel nélkül Aquinói Szent Tamás *Summa theologiae*-jából, annak is főleg az erények és bűnök rendszerét bemutató „secunda secundae" szekciójából (azaz a két részre osztott második kötet második részéből) merített definíciókkal határozza meg. Ilyenkor ráadásul többnyire hangsúlyosan utal nemcsak a szerzőre, hanem még a szóban forgó *quaestió*ra, sőt *articulus*ra is. Azért fontos ez, mert Szent Tamást és erény–bűn-rendszerét is csak a 16. század második felével megerősödő katolikus konfesszionalizáció tette – rendszerezettsége okán – teológiai alapjává;[2] Ripa tehát a rá való rendszeres hivatkozással nagyon is a római egyházi elit szája íze szerint cselekedett.

[1] Az átcsoportosítás okáról szellemesen értekezik Claudie Balavoine, „Le classement thématique des emblèmes d'Alciat: recherche en paternité?", in: *The emblem in Renaissance and Baroque Europe: tradition and variety. Selected papers of the Glasgow International Emblem Conference, 13–17 August 1990.* (Ed. Alison Adams–Anthony J. Harper.) Leiden: Brill 1992.

[2] Lásd James F. Keenan, *Goodness and rightness in Thomas Aquinas's* Summa Theologiae. Washington: Georgetown Univ. Press 1992, 72. skk.

Úgy tetszik tehát, hogy Ripa könyvét valamiképpen ezekkel a 16. század közepétől felbukkanó s a század vége felé megerősödő áramlatokkal és az ezekből születő művekkel rokonítja határozott és sajátos morális alapállása. Mi is ez a tendencia, amelyet az imént minden bővebb magyarázat nélkül katolikus konfesszionalizáció néven említettem?

Képes katekizmus

A „konfesszionalizáció" egyháztörténeti terminust Wolfgang Reinhard vetette fel és dolgozta ki az 1980-as évek közepétől kezdve.[1] Olyan fogalom ez, amely nemcsak a katolikus egyházra, hanem minden felekezetre érvényes a 16. század közepétől, s tulajdonképpen azt a „konfesszióvá válást", azaz egyházi struktúrákba szerveződést jelenti, amelyre éppen a többféleség, a többi egyház fenyegető léte kényszerített minden felekezetet. Kezdetei a pluralizmusnak mint tartós állapotnak az elfogadásával estek egybe, s az ilyen irányú törekvések éppen a 16. század 80-as és 90-es éveiben erősödtek meg.

A konfesszionalizáció magában foglalta az ortodoxia megszilárdítását a hit ellenőrzése (vizitációk, inkvizíció, könyvek indexe) és indoktrinációja (hitoktatás, katekizmus, a hit belsővé tétele) révén. Számos mellékhatásával itt most nem foglalkozhatunk, de annyi bizonyos, hogy igen nagy mértékben hozzájárult a racionalizált és „belülről vezérelt" modern európai ember kialakulásához s egyúttal egy személyesebb, bensőségesebb vallásosság elterjedéséhez.

A konfesszionalizációnak valamennyi egyházban magától értődően része volt az egyházra jellemző értékek hangsúlyozása s olyan egységes, egyszerű és áttekinthető rendszerré való összeállítása, amelyet az egyház tagjai könnyen elsajátíthattak. Ez a törekvés vezetett oda, hogy a trienti zsinatot követő évtizedben megszületett néhány olyan alapmű, amely a hitélet egy-egy területén addig nem ismert, de attól kezdve századunkig érvényes rendszert definiált: az egyházi törvénykönyv *(Corpus Iuris Canonici)*, a római misszálé, a breviárium és nem utolsósorban a katekizmus. Az ezekben lefektetett szabályokat pedig addig nem ismert változatosságú és mennyiségű indoktrinációs irodalom és hittérítő tevékenység propagálta Európa- és világszerte: meditációs irodalom, *Dottrina delle virtù e fuga dei vizi* (Tanítás az erényről, menekülés a bűntől) típusú zsebkönyvecskék, népkatekizmusok, metszett díszítésű röpcédulák és ezer másfajta közvetítő forrás.

Katolikus oldalon a század folyamán hosszú ideig fájó hiányosságként érzékelték, hogy noha számos területen lépést tudtak tartani az új protestáns egyházak fejlődésével, a képekről vallott tanításban elmaradtak tőlük. Protestáns részről már az 1520-as évektől határozott, megalkuvást nem ismerő támadás indult meg a

[1] Wolfgang Reinhard, „Reformation, Counter-Reformation, and the early modern state. A reassessment", *The Catholic Historical Review* 75(1989), 3. 383–404.; *Die katholische Konfessionalisierung. Wissenschaftliches Symposion der Gesellschaft zur Herausgabe des Corpus Catholicorum und des Vereins für Reformationsgeschichte 1993.* (Hrsg. von Wolfgang Reinhard und Johannes Schilling.) Gütersloh: Mohn 1995.

templomi képek ellen, nemcsak a gyakorlatban, hanem elméletben is, mégpedig olyan megalapozottsággal, amire a katolikusok a század közepéig nem tudtak megfelelő választ adni. Valójában a trienti zsinat híres 1563-as „szent- és képkultusz"-dekrétuma – amely többek között a képek egyházi használatáról rendelkezik – sem volt képes semmilyen pozitív szabályozást nyújtani vagy modellt állítani; jelentősége kimerült a protestáns érvek ellenzésében s a a szent ábrázolás anyaga és tárgya közötti határozott metafizikai és kultikus különbségtételben. Mint oly sok más területen is, a zsinat utáni időszakra várt az a feladat, hogy a katolikus egyház művészetét és vizuális kultúráját új, adekvát modellekkel lássák el.[1]

A zsinat utáni időszakban két szellemi műhely látott neki a probléma megoldásának, s mindkettőnek a székhelye Rómában volt. A jezsuita rend – Loyolai Szent Ignác írásaira alapozva s Jerónimo Nadal *Evangelicae historiae imagines* (Antwerpen 1593) című meditációs könyvének modelljét követve – a képmeditáció műfaját dolgozta ki és terjesztette el a következő század folyamán Európában; ennek a műfajnak fontos darabjai a tipikusan jezsuita elmélkedő emblémáskönyvek.[2]

A másik, a kutatás által mind ez idáig méltatlanul mellőzött központ az oratoriánus rend volt, élén Néri Szent Fülöppel és Caesar Baroniusszal. A csak nemrégiben megindult kutatás még az első eredményeknél tart,[3] de annyi világosan látszik, hogy ennek a körnek a felfogása döntő jelentőségű volt a katolikus egyház egész későbbi képi kultúrájára nézve. A Néri Szent Fülöp körül csoportosuló s vele a kultúra, a történelem és a művészet tudatos formálását latolgató római kör olyan személyiségeket foglalt magában és kötött össze az 1560-as és 1600-as évek között, mint Onofrio Panvinio, az első római építészettörténeti munkák szerzője;[4] Borromeo Szent Károly, az egyházi építészet és templomberendezés szabályozója;[5] a prédikációskönyve kapcsán már említett Gabriele Paleotti bolognai püspök, az egyházi festészet alapvető kézikönyvének kidolgozója;[6] Federico Borromeo, Károly érsek unokaöccse, maga is milánói érsek, az egyházi festészet másik szabályozója,[7] és sokan mások, római műgyűjtők és antikváriusok, festők és egyházi elöljárók.

[1] A képvita történetéhez alapos, noha kissé száraz bevezető: Giuseppe Scavizzi, *The Controversy on Images from Calvin to Baronius.* (Toronto Studies in Religion, 14.) New York etc.: Lang 1992.

[2] A jezsuita képmeditációról és Nadal könyvéről lásd Pierre-Antoine Fabre, *Ignace de Loyola. Le lieu de l'image. Le problème de la composition de lieu dans les pratiques spirituelles et artistiques des jésuites de la seconde moitié du XVIe siècle.* Paris: Vrin 1992 (főként 163–295. és az ott idézett irodalom). – A reneszánsz-barokk meditációs képek kutatása még viszonylag új keletű. Fabre, *i. m.* mellett friss szellemű összefoglalóját nyújtja Klara Erdei, *Auf dem Wege zu sich selbst. Die Meditation im 16. Jahrhundert. Eine funktionsanalytische Gattungsbeschreibung.* Wiesbaden: Harrasowitz 1990. – Itt utalunk vissza arra, amit Ripa képeinek meditációs jellegéről előbb mondottunk.

[3] *La regola e la fama. San Filippo Neri e l'arte.* (Kiállítási katalógus.) Milano: Electa 1995.

[4] Onofrio Panvinio, *Le sette chiese di Roma.* Roma 1570.

[5] Borromeo Szent Károly, *Instructiones fabricae et supelectilis eclesiasticae.* Milano 1577

[6] Gabriele Paleotti, *Discorso intorno alle immagini sacre e profane.* Bologna 1582.

[7] Federico Borromeo, *De pictura sacra.* Milano 1624.

A művészet céljainak meghatározása, módszerének kidolgozása, egyházi szolgálatba állításának miként je központi témája volt a 16. század végi Róma elit köreinek.

Nagyon is valószínű, hogy az *Iconologia* – egyéb műfaji kapcsolódásai mellett – ebbe az áramlatba, a katolikus képelméletek sorába is illeszkedik, és egyéb célkitűzései között a kortárs egyházi művészet egy összetett problémafelvetésére, az erényeknek és a bűnöknek allegóriák formájában való megfestésére s a hívők szeme elé állítására is választ kívánt adni – mintegy képes katekizmus formájában.

Eddig a pontig az *Iconologia* különféle műfaji meghatározásait latolgattuk, szándékosan háttérben hagyva szerzőjét. Lépjen azonban most elő, s nézzük meg, hogy – római lovag lévén – milyen kapcsolatai lehettek az imént felvázolt egyházi körökkel, s hogy igazolják-e ezek a kapcsolatok a mű utolsónak említett besorolását.

Cesare Ripa

Az *Iconologia* szerzőjéről források hiányában egészen a legutóbbi évekig igen keveset tudtunk. Oly keveset, hogy Erna Mandowsky az első róla írott monográfiában mindjárt létezését is cáfolta, azt állítván – egy meglehetősen bizonytalan hitelű, 18. század eleji kéziratra támaszkodva –, hogy a Cesare Ripa név valószínűleg egy bizonyos perugiai Giovanni Campani humanista álneve; s hogy az *Iconologia* szerzőjére vonatkozó források teljes hiányának épp az az oka, hogy mindeddig rossz néven kutattak utána. Doktori disszertációjában még csak feltételesen fogalmazta meg ezt a véleményét, az idők folyamán azonban olyannyira meggyökeresedett benne – anélkül, hogy ennek bármilyen újabb publikációban okát adta volna –, hogy az ő gondozásában 1984-ben megjelent *Iconologia*-reprint minden félreértés megelőzésére mindjárt címnegyede élén figyelmeztet rá: *„Cesare Ripa a perugiai Giovanni Campani álneve volt."*[1]

Mandowskynak a Ripa-kutatás területén élvezett monopóliumára jellemző, hogy idézett véleményét számos jeles szerző kritika nélkül átvette. A British Library *Iconologia*-katalóguscéduláin Cesare Ripa szögletes zárójelbe tett neve fölött ott virít ugyanez a figyelmeztetés, és Michael Bath, az első összefoglaló angol emblematikatörténet szerzője is mint magától értődő tényt jelenti ki: *„Cesare Ripa (1560–1623) Giovanni Campaninak, Salviati bíboros konyhafőnökének és pohárnokának álneve volt."*[2]

Ripa azonban mégiscsak létezett, amint azt a 90-es években napvilágot látott két rövid, de alapvető tanulmány egyértelműen bizonyította.[3] Biográfiáját e két tanulmányon, továbbá Alessi életrajzán és egy Mandowsky által fölfedezett fontos

[1] Cesare Ripa, *Iconologia*. (Reprint.) Ed. Erna Mandowsky. Hildesheim–Zürich–New York: Olms 1984.

[2] Michael Bath, *Speaking pictures. English emblem books and Renaissance culture*. London–New York: Longman 1994, 95.

[3] Chiara Stefani, „Cesare Ripa: New biographical evidence", *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes* 53(1990), 307–310.; Christopher L. Witcombe: „Cesare Ripa and the Sala Clementina", *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes* 55(1992), 277–282.

sienai dokumentumon kívül elsősorban saját művéből, az *Iconologia* különféle kiadásainak elő- és címszavaiban elszórt utalásokból állíthatjuk össze.

Ripa Perugiában született, mint ő maga említi több címszavában is (a Toscana, a Griff és az 1611-ben megjelent Akadémia címszavakban). Alessi szerint kora ifjúságában a római udvarba került – erre ő is utal az Udvar címszóban –, ahol étekfogóként működött több főpapi háztartásban. Ezek közül mind Alessi, mind maga Ripa Antonio Maria Salviati bíborost emeli ki. Az ő 1602-ben bekövetkezett halála után unokaöccse és örököse, Lorenzo Salviati átvette Ripát a maga udvartartásába; egy Stefani által fölfedezett 1602-es dokumentum szerint Ripa itt 300 scudi ellátmányban részesült.[1] Valamikor 1593 és 1603 között minden bizonnyal Mont'Elparo bíborosnál is dolgozott, akinek dicséretét az 1603-as kiadás Vallás címszavába szőtte bele. Stefani idéz az *Iconologiá*ban is említett perugiai Fulvio Mariotelli egy 1600. augusztus 20-i leveléből, amely szerint Mariotelli Cesare Ripával éppen ekkor a Perugia melletti Castiglion del Foscóban pihent. Stefani Ripa lakcímére is rábukkant a Santa Maria del Popolo egyházközségi lélekszám-összeírásaiban:[2] 1605 és 1621 között a Strada Paolinán, a Casa di San Giacomo degli Incurabili alatt lakott. Minden évben feljegyezték életkorát is, ez azonban az egyes éveket összevetve 1-2 év eltérést is mutat (például 1611-ben 56, a rá következő évben 55 évesnek mondják); születésének időpontját így 1555 tájára tehetjük. Ugyanennek az egyházközségnek halálozási anyakönyvébe jegyezték be végül 1622. január 22-én: *„Folyó hó 22-én a perugiai Caesar Ripa lovag úr életének körülbelül 75. évében a szent anyaszentegyház kebelében lelkét az Úrnak visszaadta."*[3]

Ehhez az életrajzhoz Mandowsky egy fontos adalékkal járult hozzá: Ripa sienai kapcsolatainak felderítésével. Az 1593-as első kiadás a szerzőhöz írott kilenc magasztaló szonettel kezdődik, s közülük négy származik sienai akadémikusoktól: három az Accademia degli Intronati, egy pedig az Accademia dei Filomati tagjától. A két akadémia a 16. század végén és a 17. század elején egymással párhuzamosan működött, majd 1654-ben a Filomati beolvadt az Intronatiba. Ebből az alkalomból készült egy névsor, amely a két akadémia egykor volt összes tagját felsorolta négyféle ábécérendben.[4] E névsorban négyszer is szerepel a perugiai Cesare Ripa neve, az „il Cupo" („a Hallgatag") akadémikusnévvel és az 571-es sorszámmal. Egy másik névsorban pedig, amelyet Girolamo Gigli készített az Intronati mindazon tagjairól, akik valaha is nyomtatásban tették közzé valamely művüket,[5] a következő tétel található: *„A Cupónak nevezett perugiai Cesare Ripa kiadta az Iconologiát."* Ugyanez a Gigli egy Magliabechihez írott levelében azzal is dicsekszik, hány neves külföldi (azaz nem sienai) kívánt felvételt nyerni eme akadémia soraiba: *„akik között megemlíthetjük Bembo kardinálist, Gioviót, Ripát és másokat."*[6]

[1] Pisa, Archivio Salviati, Ramo II. Filza N. 61. Fasc. 27. Fols 161r–164r.
[2] Roma, Archivio Storico del Vicariato, S. Maria del Popolo, Stati d'anime.
[3] Roma, Archivio Storico del Vicariato, Liber Quintus Mortuorum Ecclesiae Parochialis Sanctae Mariae de Populo Romae ab anno 1621 usque ad annum 1635, fol. 9r.
[4] Siena, Biblioteca Comunale, Cod. Y.I.7.
[5] Siena, Biblioteca Comunale, Cod. Y.I.20.
[6] Siena, Biblioteca Comunale, Cod. Y.I.1. fol. 1–27.

Elismerésképpen az *Iconologiáért*, amelynek első kiadása 1593-ban jelent meg Rómában, Ripa a Szent Mór- és Lázár-lovagrend keresztjét és lovagi rangját nyerte el. Alessi még úgy tudta – s így vette át a szakirodalom is –, hogy I. Károly Emánuel savoyai herceg tüntette ki ezzel a címmel. Csupán Witcombe fedezte fel a vatikáni Archivio Segreto VIII. Kelemen kori fondjaiban azt a két dokumentumpárost, amely egyértelműen bizonyítja nemcsak a cím pápai adományozását, hanem azt is, hogy mennyire szoros szálak fűzték Ripát a korabeli pápai udvar belső köreihez.

Az egyik páros első levelében[1] Ripa kérvényezi olasz nyelven 1593. január 22-én, hogy már megjelent *Iconologia overo Descrittione dell'imagini universali cavate dall'antichità* című könyvére a pápa, Cinzio Aldobrandini úr ajánlására, tízévnyi kiadási privilégiumot kegyeskedjék adományozni. A válasz négy (!) nap múlva, január 26-án kerül megfogalmazásra pápai breve formájában,[2] s ez kegyesen engedélyezi a kívánt privilégiumot.

A másik páros első levele, ugyancsak olasz nyelven, 1598. március 28-án kelt,[3] s ebben Ripa a S. Lazaro-lovagrend keresztjéért folyamodik a pápához. Indokául az *Iconologia* kiadását hozza fel, s azt, hogy *„jó családból származó, érdemes személy lévén Szentségednek nem lesz oka megbánni, hogy erre a tisztességre érdemesítette őt"*. A levélhez Mont'Elparo bíboros ajánlólevele járul, amelyet San Giorgio bíboros közvetítésével terjeszt a pápa elé. Ebben a bíboros felhozza Ripa érdeméül, hogy *„ő volt inventora a Palota új termében készült figuráknak, amelyekre sok tudást és fáradságot áldozott"*.[4]

A válasz nem is késik. Ezúttal két (!) nap múlva, március 30-án nyer megfogalmazást az a breve, amely *„az őszinte hit és odaadás ama érzülete miatt, amellyel Irántunk és Apostoli Székünk iránt viseltetsz, valamint a vallásos buzgalom miatt, amelynek jól látjuk, mennyire rabjává lettél"*, megadja Ripának a kívánt rangot, *„hogy kívánságod szerint részesülhess a boldog életnek ama gyümölcseiben, amelyekben Szent Mór és Lázár lovagrendjének katonáskodó fiai részesülni szoktak"*.[5]

Felbecsülhetetlen értékűek ezek a dokumentumok, minthogy olyan adalékokkal szolgálnak Ripáról – akinek eddig még puszta léte is vitatott tény volt –, amelyek éles fényt vetnek társadalmi kapcsolataira; noha ez a fény egészen más, mint amilyenbe az eddigi irodalom állította őt.

[1] Archivio Segreto Vaticano, Sec. Brev. 199. fol. 177v.

[2] Archivio Segreto Vaticano, Sec. Brev. 199. fols 171r–v; indice 758., fol. 51r.

[3] Archivio Segreto Vaticano, Sec. Brev. 269. fol. 2r.

[4] A „Palota új terme" a vatikáni épülettömb VIII. Kelemen építette szárnyának nagyterme, a Sala Clementina. Witcombe ugyanebben a tanulmányában kimutatja, hogy Ripa valóban ikonográfiai tanácsadóként szolgált a termet dekoráló Alberti fivérek mellett, s a mennyezeti freskót – I. Szent Kelemennek, a pápa védőszentjének mennybemenetelét – körülvevő allegorikus figurák az *Iconologiá*ból származnak, talán első példáiként a mű gyakorlati alkalmazásának. Mi több, a Perspektíva allegóriáját Ripa kifejezetten e terem számára tervezte, s innen emelte be az 1603-as kiadásban először megjelenő Perspektíva címszóba, ahol az Alberti fivérek nevét is nagy tisztelettel említi.

[5] Archivio Segreto Vaticano, Sec. Brev. 269. fols 1r–v, 3r; indice 758., fol. 244r.

Mindenekelőtt: a két ajánló – akiknek kétségkívül döntő szerepük volt nemcsak az ügyek kedvező elintézésében, hanem annak szokatlan gyorsaságában is – a trienti zsinat utáni római egyházi elit legfontosabb személyiségei közé tartozott. Cinzio Aldobrandini VIII. Kelemen pápa (1592–1605) unokaöccse volt, akivel Ripa valószínűleg még Perugiában ismerkedett meg, ahol Aldobrandini jogi tanulmányait végezte.[1] Rómába való visszatérése után a kor egyik legfontosabb irodalmi és képzőművészeti mecénásává vált: haláláig támogatta például Torquato Tassót, és vatikáni lakosztályát a legjobb művészek képeiből álló hatalmas gyűjteménnyel rendezte be.[2] (Itt állították ki az antikvitásból fennmaradt legnagyobb szabású festményt is, amely a lakosztályt az ókor szerelmeseinek zarándokhelyévé tette, s amely innen kapta máig használatos *„Nozze Aldobrandine"* elnevezését.) A másik bíboros, Cardinal Mont'Elparo (Gregorio Petrochini), a vatikáni „minisztertanácsnak", a Rotának volt tagja; San Giorgio bíboros pedig, akin keresztül ajánlólevelét küldi, ismét nem más, mint Cinzio Aldobrandini, akit nagybátyja 1593. szeptember 17-én tett a római San Giorgio in Velabro kardinálisává. Mont'Elparo bíboros nevét egyébként Ripa mint „uráét" említi az 1603-as kiadás Vallás címszavában, s valószínű, hogy 1598 körül egy ideig ténylegesen az ő szolgálatában állott. Hogy a római udvar e két befolyásos személyisége ilyen mértékben támogatta Ripát, az új megvilágításba helyezi társadalmi környezetét, s az igen kérdéses – mivel többé sosem említett, tehát talán csak alkalmi – sienai akadémiai kapcsolatok helyett sokkal inkább a trienti zsinat utáni pápai udvar felé fordítja figyelmünket.

Ezt a feltételezésünket erősítik az *Iconologiá*ban név szerint említett személyek is. Földije, a perugiai Egnazio Danti alatri püspök, akitől nyolc képének *concettó*ját kapta, a pápa matematikusa és művészeti tanácsadója volt; tőle származik a vatikáni Térképgaléria programja. Másik ihletője, Pier Leone Casella a Rota titkára, szabad óráiban pedig költő, aki ugyan római születésű volt, ám fennmaradt kéziratait ma a perugiai városi levéltárban őrzik. Barberini bíborost, akitől a Fösvénységnél idéz egy szonettet, az Örökkévalóságnál pedig egy birtokában levő kéziratra hivatkozik, a Ripa halálát követő évben választották pápává VIII. Orbán néven. S nem utolsósorban Ripa gazdája, Salviati bíboros, jó kapcsolatban állt az oratoriánusokkal. Művészeti irányultságára jellemző, hogy a San Gregorio-beli kápolnája berendezésekor olyan témát választ oltárképére – a tisztítótűzben szenvedő lelkek megszabadulását Nagy Szent Gergely könyörgése folytán –, amely igen friss teológiai tájékozódásról s a folyamatban lévő reformok támogatásáról tanúskodik.[3]

Witcombe dokumentumainak nyomán határozottan kezd kirajzolódni egy másik Ripa-kép: a pápai udvarban jól forgolódó, perugiai humanistákkal és római bíborosokkal egyaránt szót értő, a zsinat utáni idők szavára frissen reagáló műkedvelő *cortegianó*é, udvari emberé. S a szerzőnek ez az új megvilágítása még inkább

[1] E. Fasano Guarini, in *Dizionari biografico degli Italiani*, II., Roma 1960, 102–104.: „Aldobrandini, Cinzio".

[2] C. Witcombe, „The Vatican Apartments of Cinzio Aldobrandini. Notes and documents", *Archivum historiae pontificiae* 19(1981), 173–189.

[3] Christine Göttler, *Die Kunst des Fegefeuers nach der Reformation. Kirchliche Schenkungen, Ablaß und Almosen in Antwerpen und Bologna um 1600.* Mainz: Zabern 1996, 63–65.

erősíti az *Iconologia* műfajáról eddig elmondottakat. Komoly okkal tekinthetjük ezt a művet olyan kézikönyvnek, amely a reformzsinat utáni pápai udvar ösztönzésére született, hogy más korabeli összefoglalókhoz hasonlóan irányt szabjon és példát mutasson egy reformterületen: a képek alkotásának terén, amelynek szabályozása és újrafogalmazása már két emberöltő óta központi problémája volt a katolikus egyháznak. Ugyanakkor az *Iconologia* anyagát az előző két évszázadban felhalmozot humanista tudásból és megteremtett reneszánsz művészetből merítette, ilyenformán legitimálva azt a maga kora számára és átmentve a későbbiekre.

Az Iconologia *forrásai*

Vessünk végül egy pillantást erre az anyagra, amelyet az *Iconologia* különféle forrásokból „képeiben" összegyűjtött. Kiktől merítette címszavainak tartalmát Ripa, és mit vett át tőlük? Ez a vizsgálat most válik először lehetségessé a jelen kötet révén, amely több mint kétezer forrásmegjelölésével, ha töredékesen is, mégis elsőként igyekszik fölleltározni Ripa motívumainak forrásait s így kijelölni azoknak a műveknek körét, amelyek jelentős szerepet játszottak az *Iconologia* genezisében.

Émile Mâle idézett művében így méltatja Ripa forrásait:

„Sokat köszönhet Hórapollónnak, Pierio Valerianónak, Alciatónak s talán azoknak az allegorikus festményeknek is, amelyek akkortájt kezdték díszíteni a palotákat; de jóval többet a saját végtelen erudíciójának. Úgy tetszik, hogy Homérostól Athénaiosig, Athénaiostól Boethiusig az egész antikvitást végiglapozta. Nem mellőzte az egyházatyákat sem. Idézi a nagy középkori szerzőket, Szent Tamást, Dantét, Petrarcát, Boccacciót, s olyan elemeket kölcsönöz tőlük, amelyek allegóriáit gyakran a mi nagy székesegyházainkkal rokonítják. Igen jól ismeri a korabeli költőket is, és csengő verssorokat vesz át Ariostótól, Tassótól és más kortársaitól. Minden könyvben, amit olvas, az allegorikust keresi, a szimbolikust, az elrejtett misztériumot. Ha pedig a könyvek hallgatnak, a régi érmékkel tanácskozik, s onnét veszi kölcsön a Béke, a Bőség, az Egyetértés figuráit."

A végtelenül művelt római lovag – ez a vonás a mâle-i örökség részeként máig fontos összetevője Ripa-képünknek. S úgy tetszik, jogosan, hiszen a Mâle által itt név szerint említett szerzők ismerete már önmagában is nagy erudícióról tesz bizonyságot; az *Iconologiá*ban pedig sokszorosan több szerzőre és műre találunk utalást.

A Ripa által forrásként név szerint megemlített szerzők listáját 1611-től kezdve ott találjuk az *Iconologia* minden kiadásának elején, az *„Autori citati"* impozáns indexében. Ez az index az 1630-as kiadásban hét oldalra terjed, s oldalanként két hasábban, apró betűkkel szedve 476 antik, középkori és – kis számban – kortárs szerző nevét közli.

S a lista mintha még nem is lenne teljes. Csak azokra a helyekre utal ugyanis, ahol Ripa egy-egy auktort név szerint említ. Ő azonban, mintha csak nem akarna kérkedni tudásával, a nyilvánvaló idézet mellett gyakran nem közli a szerző nevét. Ovidiustól például 73 ízben hoz egy vagy több verssort, 11-szer mégsem mondja meg, kitől származik az idézet. Statius 14 idézetéből csak 9-szer közli a szerző kilétét is. Seneca tragédiáiból 17-szer citál – ráadásul viszonylag hosszabb – részletet, közülük négyet mégis név nélkül. Még ennél is alacsonyabb az említések aránya a prózai idézetek esetében, amelyeket Ripa igen gyakran minden meg-

jelölés nélkül, saját szövegeként ad elő, úgyhogy például 54 – többé-kevésbé szöveghű – aristotelési idézetből csupán 22 alkalommal említi meg a szerző nevét. Ripa tehát, úgy tetszik, még annál is többször és több szerzőtől idéz, mint amennyi az impozáns listából kitűnik.

Ugyanakkor mindjárt a legelső címszóhoz tartozó legelső jegyzet rávilágít egy ezzel ellentétes, „szerzőcsökkentő" tendenciára. Ripa a Bőség címszónál a bőségszaru eredetét Hermogenés *Phrygiá*jából és Natalis Comes mitográfiájából magyarázza, s mindkét nevet szerepelteti is szerzőlistáján. Hermogenés neve azonban nem fordul elő többször az *Iconologiá*ban, s ha fellapozzuk Comes megjelölt helyét, rájöhetünk: Ripa onnan vette át a Hermogenés művére tett utalást. Hasonló közvetett, más műből átemelt idézetet szép számmal találunk még az *Iconologiá*ban, s egy idő után feltámad a gyanú: vajon mennyit olvasott Ripa ténylegesen ebből a szerző-rengetegből?

Nem akarom az olvasót máshol már közölt statisztikám részleteivel fárasztani.[1] Elég annyi, hogy a források összeszámlálásából kitűnik: Ripa a szerzők több mint 60%-ára csak egy-két ízben, alkalomszerűen hivatkozik, s e hivatkozásoknak a többségét is más művekből emeli át. Ha pedig valamennyi idézetének általa közvetlenül használt forrását számba vesszük, azt találjuk, hogy ezeket a Biblián (10%) kívül elsősorban (80%) négy nagy költőtől – Vergiliustól, Horatiustól, Ovidiustól és Petrarcától, az aranykor három koronázatlan és saját korának koronázott költőfejedelmétől –, valamint tíz nagy gyűjteményes műből meríti.

A tíz műből kettő – Baldini és Cartari – olasz nyelvű volt. További három – Alciato, Boccaccio és Hórapollón – az eredeti latin, illetve görög kiadás mellett olaszul is hozzáférhető volt, s kimutatható, hogy Ripa, ha ezekhez folyamodott, az olasz kiadást forgatta. A további öt forrásmű – Aristotelés, Giraldi, Plinius, Aquinói Szent Tamás és Valeriano – szinte mindennapos kézikönyve volt a 16. század humanistáinak. (Leszámítva talán Tamást, aki általános elismertsége mellett még ekkor is inkább csak a skolasztikus szellemű domonkos és ágostonos teológián számított kötelező olvasmánynak. Nagy áttörése éppen a konfesszionalizációval s a 17. századi jezsuita szemináriumi oktatással következik be, ami újabb adalék Ripa szellemi környezetéhez.)[2] Ez utóbbi művek egyébként mind viszonylag könnyű latinsággal íródtak. Görögül Ripa egyáltalán nem olvasott. Kiderül ez abból, hogy az idézett görög szerzőket szinte mind kimutathatóan másodlagos forrás alapján említi;[3] hogy a Valerianótól vett több mint 200 idézet között egyetlenegy sincs, ahol görög szöveget is átvenne, pedig Valerianónál gyakori az ilyen; s végül, hogy ha ő maga kénytelen görög szót beilleszteni szövegébe – összesen 16 alkalommal –, szinte mindannyiszor a felismerhetetlenségig eltorzítva adja vissza azt.

[1] Sajó Tamás, *Cesare Ripa* Iconologiájának *(1603) szöveges forrásai.* Kandidátusi értekezés. Budapest 1997.

[2] Vö. James F. Keenan, *Goodness and rightness in Thomas Aquinas's* Summa Theologiae. Washington: Georgetown Univ. Press 1992, 72. skk.

[3] Az egyetlen kivétel Diogenés Laertios, akit viszont bizonyíthatóan latinul olvasott. Diogenés latin kiadása már 1472-ben megjelent nyomtatásban, s népszerűségéhez az is hozzájárult művelt körökben, hogy fordítója a humanista Ambrogio Traversari volt (1432 előtt).

Ripa számára e tíz alapvető forrás közül a mitográfiák és Alciato *Emblematái* mellett – amelyeknek jelentőségéről már szóltunk – a két hieroglifikus munka jelentette a legfontosabb ihlető és információs forrást. Ripa maga említi előszavában, milyen ösztönző erővel hatottak ezek az *Iconologia* létrejöttére:

„Ezek a képek az egyiptomiak túlcsorduló bölcsességének tanításából születtek, amelyről Cornelius Tacitus tesz tanúságot; majd szépítettek rajtuk és összhangba hozták őket korunkkal, ahogyan Johannes Goropius előadja Hieroglifáiban. Hasonlónak mondhatnánk őket az olyan bölcshöz, aki hosszú évekig mezítelenül élt magányában, ám amikor felkerekedik, hogy részt vegyen a társas érintkezésben, szépen felöltözik, hogy külső testi szépsége – amelyen a képet értjük – vágyat ébresszen másokban ama tulajdonságok megismerésére, amelyek ékességet szereznek lelkének, s amelyekben, míg magányosan élt, csak néhány arra vetődő gyönyörködhetett: ezek pedig a jelképezett dolgot jelentik. Így olvassuk, hogy Pythagoras a bölcsesség iránti mély vágyakozástól űzve nagy fáradsággal eljutott Egyiptomba, ahol megismerte az enigmákba rejtett titkokat; s amikor az évek és a tudás súlyával terhelten hazatért, kiérdemelte, hogy halála után házát a bölcsességének szentelt templommá tegyék. Azt is tudjuk, hogy Platón tanításának nagy részét titokzatos kijelentéseiből bontotta ki, s hogy ilyenekbe rejtették el a magukét a szent próféták is. És maga Krisztus, a próféciák betöltője is tanításainak nagy részét példabeszédeinek homályával takarta be."

A hieroglifák reneszánsz recepciója a 15–16. századi szimbolika kevéssé ismert, de lenyűgözően érdekes fejezete.[1] Az egyiptomi bölcsesség kultusza a 15. század során erősödött fel Itáliában, elsősorban az újra fölfedezett és lefordított görög szerzők – Platón *Timaios*a, Plutarchos *Isis és Osiris*a, Iamblichosnak az egyiptomi misztériumokról szóló könyve és Ficino Hermés Trismegistos-fordításai (1471) – nyomán. Nagy hatása volt Giovanni Nanni (Viterbói Annius) antik szöveghamisítványainak, amelyek egyértelműen bizonyították, hogy az egyiptomi bölcsességet maga Osiris hozta Itáliába.[2] Ezt a tizenkét hamisítványt, amelyet sokan még a 17. században is valódinak tartottak, Ripa is többször komoly történeti forrásműként idézi. Hihetetlen népszerűségre tett szert Francesco Colonna 1499-es *Hypnerotomachia Poliphiliüje* is,

[1] A hieroglifák reneszánsz recepciójáról szóló, máig érvényes alapmű Karl Giehlow, „Die Hieroglyphenkunde des Humanismus in der Allegorie der Renaissance, besonders der Ehrenpforte Kaisers Maximilian I.", *Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses* 32(1915), 1–232. és Ludwig Volkmann, *Bilderschriften der Renaissance.* Leipzig 1923. Jó modern összefoglalásukat adja Erik Iversen, *The myth of Egypt and its hieroglyphs in European tradition.* Princeton, N.J.: Princeton Univ. Press 1993(1961[1]) és Rudolf Wittkower, „Hieroglyphics in the early Renaissance", in: Uő, *Allegory and the migration of symbols.* New York: Thames and Hudson 1977, 114–128. Az utóbbi két évtizedben fontos résztanulmányok születtek e témában: C.-F. Brunon, „Signe, figure, langage. Les *Hieroglyphica* d'Horapollon", in: *L'Emblème à la Renaissance* (Éd. Yves Giraud.) Paris 1982, 29–47.; Daniel Russel, „Emblems and hieroglyphics. Some observations on the beginnings and the nature of emblematic forms", *Emblematica* 1(1986), 2. 227–243.

[2] Anniusról az alapvető tanulmányok: R. Weiss, „Traccia per una biografia di Annio di Viterbo", *Italia medioevale e umanistica* 5(1962), 425. skk.; W. Goez, „Die Anfänge der historischen Methoden-Reflexion im italienischen Humanismus", *Geschichte in der Gegenwart. Festschrift für K. Kluxen.* Paderborn 1972, 3. skk.; R. Crahay, „Réflexions sur le faux historique: le cas d'Annius de Viterbe", *Bulletin de la Classe des lettres et des sciences morales et politiques de l'Académie royale de Belgique,* 5e sér., 69(1983), 251. skk.

amely számos valódinak vélt és költött hieroglifikus feliratot tartalmazott magyarázatukkal együtt.

A megélénkülő érdeklődés készítette elő a terepet az egyetlen fennmaradt antik hieroglifakommentár kiadása számára. Az 5. századi Hórapollón *Hieroglyphicá*it Christoforo Buondelmonti már 1419-ben megtalálta Andros szigetén, s a kézirat 1422-ben Firenzébe került. Itt azonban – noha legalábbis Nicolò dei Nicoli és Poggio Bracciolini bizonyíthatóan tudtak róla – a század végéig nem keltett különösebb feltűnést. Csupán a megújuló érdeklődés légkörében szánta rá magát Aldus Manutius a mű eredeti görög nyelven történő kiadására 1505-ben, s ezt csakhamar számos latin, olasz és francia fordítás követte.[1]

A könyvnek igen nagy hatása volt; nem is annyira a benne foglalt konkrét hieroglifákat tekintve, amelyeket igen kevesen vettek át belőle, hanem az általa autentikussá tett hieroglifikus írás ideája miatt. Többek között Alciato hivatkozik *Emblematicá*jának bevezetőjében az egyiptomiak titokzatos írására, és saját emblémáit a hieroglifák modern megfelelőiként állítja be.

Ripa, úgy tűnik, azon kevesek közé tartozik, akik meglehetősen bőven merítettek Hórapollón hieroglifáskönyvéből: közel 30-at vesz át belőle. Kimutatható azonban, hogy ezek közül sokat nem közvetlenül Hórapollóntól idézett – noha 1547 óta ennek részleges olasz fordítása is hozzáférhető volt –, hanem a bolzanói Pierio Valerianónak ugyancsak *Hieroglyphica* című művéből, amely a 18. századig a legnagyobb tekintélyű munkának számított ezen a téren.

Az először 1556-ban megjelent mű 58 könyvből állt, amelyek mindegyike más-más tárggyal mint ábrázolttal kapcsolatban gyűjtötte egybe „a régiek hieroglifáit": az első az oroszlánt, a második az elefántot és a rinocéroszt, a harmadik a bikát ábrázoló jelképeket tartalmazta, és így tovább. Az 1574-es kiadástól kezdve a mű két további könyvvel gyarapodott, egy mitográfiai tárgyúval és egy kiegészítő kötettel. Az egyes könyvekben a jelképezett dolog – például *Fortitudo* vagy *Vis Animae* – címszava alatt található a megfelelő jelkép leírása és gyakran kisméretű fametszetes ábrázolása is. Ennyi egyiptomi hieroglifát természetesen lehetetlen lett volna összeszedni; de Valeriano nemcsak a Hórapollóntól és egy-két más szórványos antik forrásból átemelt, feltételezetten egyiptomi írásjegyeket közölte művében, hanem mindazokat a jelképeket is, amelyeket a korban általánosan csodált görög és latin műveltségével az antik szerzőkből előbányászni tudott. A bőséges példatár – mintegy 1400 címszó – mellett Ripa igazolást is találhatott a maga képei számára ebben a műben, amely az 1567-es kiadástól kezdve Krisztust és az aposto-

[1] Hórapollón kiváló modern kiadásai: F. Sbordone, *Hori Apollinis Hieroglyphica*. Saggio introduttivo, edizione critica del testo e commento. Napoli 1940; B. Van de Walle–J. Vergote, „Traduction des Hieroglyphica d'Horapollon", *Chronique d'Egypte* 36(1943), 39–89 és 199–239.; G. Boas, *The Hieroglyphics of Horapollo*. New York 1950; Maria Andrea Rigoni–Elena Zanco, *Orapollo: I geroglifici*. Milano: BUR 1997. A reneszánsz párhuzamok szempontjából igen jó kiadás Jesús María González de Zárate, *Horapolo: Hieroglyphica*. Barcelona: Akal 1991. A korai fordításokról – így a Ripa által használt *volgare* kiadásról is – hasznos tanulmány Denis Drysdall, „A note on the relationship of the Latin and Vernacular translations of Horapollo from Fasanini and Caussin", *Emblematica* 4(1989), 3. skk.

lokat hívta tanúul címlapján a hieroglifák allegorikus használatának igazolására: *„mert hieroglifikusan beszélni nem más, mint feltárni az isteni és emberi dolgok lényegét."*

Ez a könyv volt Ripa elsődleges forrása. Több mint 200 idézetet emelt át belőle, többek között közvetett utalásainak java részét is. Ennek magyarázata nemcsak a nagy példaanyagban rejlik, hanem abban is, hogy a *Hieroglyphica* szerkezete kiválóan idomult Ripa eklektikus munkamódszeréhez. Egy-egy címszóhoz anyagot keresve ugyanis elég volt felütnie Valeriano indexét, kiválogatnia a különféle tárgyak által jelölt egyazon jelentést, és egy címszóvá összehoznia őket. Így például Ripa a Szelídség címszavában Valeriano két különböző könyvéből – az elefántról szóló 2. és az olajfáról szóló 53. könyvből – emelte át és dolgozta eggyé a mindkét helyen ugyancsak *Mansuetudo* címet viselő címszót.

A források áttekintése végén, a kapott eredmény láttán jogosan merül fel a kérdés: mennyire eredeti mű az *Iconologia*, ha anyagának túlnyomó részét – sőt számos „képét" teljes egészében is – tíz olyan kompilációból vette, amelyek maguk is egyéb kompilációkból gazdálkodtak?

Túllépve a plágium kérdésén, amelyben a reneszánsz felfogás gyökeresen különbözött a miénktől, minden látszat ellenére azt mondhatjuk: Ripa nagyon is eredeti művet alkotott. Noha figuráit, magyarázatait, információit és anekdotáit szinte mind néhány kézközelben lévő, jól ismert enciklopédiából merítette, mindezt önálló elképzeléssel dolgozta egybe. Humanista tudástörmelékből, antik istenképekből, vélt egyiptomi és valódi itáliai jelképekből, egy új morális-pedagogikus eszmény alapjain, felépítette a barokk ideák allegorikus képcsarnokát.

TECHNIKAI MEGJEGYZÉSEK

Az *Iconologia* olyan enciklopédikus munka, amely a 16. század végi Itáliára jellemző módon viszonyul forrásaihoz, az antikvitáshoz és kora szellemi áramlataihoz. Nyelvezete laza struktúrájú, hosszú mondatokban áradó, grammatikai kötőféket még nem sokat tűrt *volgare*, telve latinizmusokkal, neologizmusokkal és tájnyelvi fordulatokkal. Mindezek okán a fordítás és a jegyzetelés során számos sajátos problémával kellett szembesülnöm, amelyeknek megoldásában a következő magam szabta konvenciókat követtem:

Noha az *Iconologia* nyelve a mai olaszhoz viszonyítva meglehetősen archaikusnak számít, a fordításban mégis igyekeztem kerülni a túlzott archaizálást. Nem csupán a közérthetőség és a mértékletes stílus végett tartózkodtam ettől, hanem azért is, mert a korabeli – vagy akár néhány évtizeddel későbbi – magyar nyelven még igen körülményes lett volna kifejezni mindazt, aminek kifejezésére az *Iconologia* az akkori olasz filozófiai terminológia absztrakciós szintjén már képes volt. Ugyanakkor néhány kifejezést – mint a „jegyzi" *(denota* vagy *si piglia per...)* vagy „tisztességek" *(onori)* – kénytelen voltam a korabeli magyar jelentésnek megfelelően alkalmazni, mivel az – a közös latin kontextus miatt – minden mai szavunknál inkább lefedi az olasz eredeti jelentésmezejét. Egy-egy következetesen használt terminust igyekeztem én is következetesen ugyanazzal a magyar szóval fordítani. A hosszú, olykor bekezdéseken át hömpölygő mondatokat és a – többnyire a nyomdász által – egybezsúfolt bekezdéseket logikai ugrásaik mentén áttekinthetőbbekre tördeltem szét.

A Ripa által közölt idézeteket, ha van pontos magyar fordításuk, abból vettem át, ilyenkor a jegyzetben megadtam a műfordító zárójeles monogramját. Sok esetben azonban a magyar fordítás éppen a Ripa által hangsúlyozott részletben eltért az eredetitől. Ilyenkor az idézetet magam fordítottam, vagy valamelyest megváltoztattam a rendelkezésre álló műfordítást. Ez utóbbi esetben a lapalji jegyzetben a monogramot a „nyomán" megjelöléssel egészítettem ki. A magam fordította idézetekben igyekeztem az eredeti latin vagy olasz versmértéket követni. Ezért gyakran olyan latin verseket is újrafordítottam – így például Vergilius- vagy Ovidius-idézeteket –, amelyeknek ugyan van pontos magyar fordításuk, de Ripa más versmértékű olasz fordításban közölte őket. A bibliai citátumokat – amelyeket Ripa szinte mindig latinul idéz – nem a magyar változatokból vettem át, noha igyekeztem őket figyelembe venni, hanem az ezektől részleteiben gyakran eltérő Vulgata alapján magyarítottam; sőt olykor kénytelen voltam közvetlenül lefordítani a pontatlanul idézett ripai mondatot, mivel csak úgy illett a szövegösszefüggésbe.

Az idézett helyek megadása során többnyire modern kritikai kiadásokra utaltam, kortárs szerzők – így például a 16. századi mitográfusok – esetében pedig olyan korabeli kiadásokra, amelyeknek legalább reprintje hozzáférhető nagyobb könyvtárakban. A könnyebb tájékozódás érdekében rövidítések helyett mindig teljes címet közlök, amely a klasszikus szerzők műveinél a cím valamely többé-kevésbé bevett latin formája. Ahol Ripa egy-egy művet nem az eredeti nyelven idéz (például latin művet olaszul vagy görögöt latinul), ott erre utalok a lapalji jegyzetben.

A zsoltároknál a könnyebb visszakereshetőség kedvéért nem a Ripa által használt Vulgata, hanem a modern bibliafordítások számozását alkalmaztam, amely a héber nyelvű Biblia számozását követi. A Septuaginta és a Vulgata ugyanis a 9. és 10., a 42. és 43., a 114. és 115. zsoltárt egyesítette, de egyszersmind kettéválasztotta a 116. és 147. zsoltárt. A kétféle számozás közötti konkordancia alapelve az, hogy a 10.-től a 147. zsoltárig a Vulgata számaihoz 1-et hozzáadva kapjuk meg a modern számozást. A főszövegben azonban mind ilyenkor, mind más, nyilvánvalóan téves forrásszámozások esetében is változatlanul hagytam a Ripa által közölt számokat, s csak a lapalji jegyzetben javítottam a hibát.

A címszavak olasz eredetijének és a szövegben előforduló személyneveknek az írásában – az egyértelmű sajtóhibákat leszámítva – általában követtem Ripa régies, illetve olykor következetlen írásmódját.

Külön kell szólnom a görög nevek átírásáról, amelyben alapvetően a Szilágyi János György szerkesztésében megjelent *A görög kultúra aranykora* (1984) című összefoglaló névírását követtem. Ez a hivatalos akadémiai átírásánál kicsit „nemzetközibb" írásmód Szókratész helyett Sókratésre, Lükurgosz helyett Lykurgosra, Arkhimédész helyett Archimédésre szavaz. A „magyarosabb" írásformát csak másoktól átvett műfordításokban hagytam meg. Ugyanakkor a Ripa által megemlített klasszikus pantheon és földi udvartartásuk alakjainak nevét – akiknek görög vagy latin volta, úgy tetszik, nem volt döntő kérdés a korabeli mitográfusok számára, s akiket Ripa mindig olaszosított latin formában nevez meg – én is latinos formában fordítottam. Ez nemcsak annyit jelent, hogy Zeus helyett én is Jupitert, Aphrodité helyett Venust írtam, de a hasonló névformák – Apollón vagy Apollo, Bacchos vagy Bacchus – közül is a latint részesítettem előnyben, s a mai magyar nyelvben közszóvá vált alakokat is latinos tulajdonnévvel magyarítottam (például Gratiák, Chimaera, Scylla).

Az ikonográfiai mutató összeállításában a reneszánsz indexek hagyományait követtem, amennyiben ezek egészséges heterogenitásának szellemében felvettem minden „fontos dolgot" – attribútumokat, színeket, gesztusokat, jeles embereket, mitológiai alakokat –, s amennyiben ezeket mindjárt jelentéseik szerint is finomítottam. Eközben nem kerülhettem el bizonyos mértékű önkényességet az indexszavak válogatásában és értelmezésében, amiért – csakúgy, mint a fordításban és a jegyzetekben fellelhető valamennyi hibáért és hiányosságért – az Olvasó jóindulatú elnézését kérem.

MUTATÓK

RÖVIDÍTÉSEK

A kötetben előforduló bibliai könyvek

Ószövetség

1Móz – Mózes első könyve
2Móz – Mózes második könyve
3Móz – Mózes harmadik könyve
4Móz – Mózes negyedik könyve
5Móz – Mózes ötödik könyve
Tób – Tóbiás könyve
Esz – Eszter könyve
Jób – Jób könyve
Zsolt – Zsoltárok könyve
Péld – Példabeszédek könyve
Préd – Prédikátor könyve
Én – Énekek éneke
Bölcs – Bölcsesség könyve
Sir – Sirák fia könyve
Iz – Izajás könyve
Jer – Jeremiás könyve
Ez – Ezekiel könyve
Zak – Zakariás könyve
Mal – Malakiás könyve

Újszövetség

Mt – Máté evangéliuma
Mk – Márk evangéliuma
Lk – Lukács evangéliuma
Jn – János evangéliuma
ApCsel – Apostolok Cselekedetei
Róm – Rómaiaknak írt levél
1Kor – Korintusiaknak írt első levél
2Kor – Korintusiaknak írt második levél
Gal – Galatáknak írt levél
Ef – Efezusiaknak írt levél
Kol – Kolosszeieknek írt levél
2Tim – Timóteusnak írt második levél
Zsid – Zsidóknak írt levél
Jak – Szent Jakab levele
Jel – Jelenések könyve

A fordítók nevének rövidítései

BA – Bede Anna
BJ–SJ – Barcza József és Soós József
BM – Babits Mihály
CsGy – Csorba Győző
CsJ – Csengery János
DG – Devecseri Gábor
EJ – Erdődy János
GL – Gaál László
HGy – Hegyi György
HIK – Horváth István Károly
HL – Havas László
IHI – Irmesi Homonnay Imre
KÁ – Kurcz Ágnes
KCs – Kárpáty Csilla
KF – Kis Ferencné
KG – Kerényi Grácia
KL – Kardos László
KáL – Kálnoky László
KZs – Kartal Zsuzsa
LA – Lux Alfréd
LI – Lakatos István
MB – Mezei Balázs
MGy – Muraközy Gyula
MZ – Majtényi Zoltán
NG – Némethy Géza
RMA – Rónai Mihály András
SGy – Sárközi György
SK – Steiger Kornél
SzD – Szedő Dénes
SzL – Szathmáry Lajos
TB – Tóth Béla
TWI – Trencsényi-Waldapfel Imre
WS – Weöres Sándor

IKONOGRÁFIAI MUTATÓ

Achelous
– Herculessel harcol 205, 410
– letörött szarva a bőségszaru 17, 205
– üres és teli korsója 205
Acteon – kutyái falják fel 292
Adonis – kökörcsinné változik 287
Aeneas
– atyját hordozza 480
– olajágat visz Euandros elé 65
aggófű – az öregség jelképe 580
alamizsna 39, 64, 74, 156, 251, 485
alaprajz 45, 366, 498
állatok 69, 158, 166, 453, 557
állatöv 26, 243, 373, 467, 544, 547, 568
alma
– aranyalma 123
– Paris almája, Venus attribútuma 78
Álnokság 177, 220, 222, 288
Amalthea – szarva a bőségszaru 17
amaránt
– amarántkoszorú 228
– mindig friss marad 228
Amor 40, 90, 216, 217, 417, 421
– kocsiját négy fehér ló húzza 93
– kocsiját oroszlánok húzzák 217
– Reménység táplálja 553
– szűzi tisztaság legyőzi 93, 97
– úr vízen és szárazon 218
Amphion – az ékesszólás jelképe 167
Angerona, a titoktartás istennője 528, 537
angolna – magányos állat 293
angyal 243, 608
Apellés
– Rágalom-képe 74
– villámmal festi meg Nagy Sándort 34
Apollo
– hollóvá változik 268
– a költészet jelképe 485
arany 28, 47, 233, 291, 366, 491, 515
– aranycipő 177, 427, 475
– aranykorona 117, 146, 157, 164, 199, 232, 236, 237, 239, 242, 243, 272, 299, 337, 360, 366, 418, 432, 504, 549, 564
– aranylánc 52, 114, 121, 128, 129, 162, 184, 187, 253, 273, 481, 497, 499, 570
– a legnemesebb fém 71, 181, 236, 299, 365
– romolhatatlan 181, 281, 282, 299
– a sárguló vetés színe 17
Arion – delfin hordozza a hátán 189
Arno 315
Ascalaphus – Ceres bagollyá változtatja 266
asztal 136, 421, 560
asztrolábium 51

bab 334
– a gyász növénye a régieknél 477
Bábel tornya – zűrzavar jelképe 118
babér
– babérkoszorú 38, 41, 146, 198, 200, 214, 225, 253, 323, 376, 379, 418, 482, 484, 485, 564, 579, 599, 600, 606, 607
– a győzelem jelképe 41, 198, 200, 217, 505, 607
– a kitartás jelképe 469
– a költészet jelképe 225, 418, 482, 484
– nem árt neki a villám 599, 600
– örökzöld 98, 225, 254, 406, 414, 469, 482, 484, 527, 599, 600
– sas fehér tyúkot ejt le csőrében babérággal 323
– a tisztaság jelképe 98, 103
– a tisztességek jelképe 146, 606
– a tudomány jelképe 254
– tűzre vetve sisteregve ellenáll 98
– véd a baljós előjelektől 428

bagoly
– Ceres bagollyá változtatja Ascalaphust 266
– az éjszaka jelképe 89, 134, 265, 266, 269, 433, 528
– az Éjszaka kocsiját két bagoly húzza 89
– a hiú remény jelképe 555
– Minerva kocsiját két bagoly húzza 83
– Minerva madara 83, 121
– a pénz jelképe az athéni érmék miatt 459
– rossz előjel 57, 231, 266, 528
– sötétben is jól lát 83, 121
– a sötétség jelképe 73, 279, 433, 555
– a tudományok jelképe 399
bálna
– Neptunus kocsiját két bálna húzza 88
– Oceanus kocsiját két bálna húzza 92
banka – a gyávaság jelképe 592
bárány 219, 473
– bárány bőrébe bújt farkas, a képmutatás jelképe 251, 271
– Krisztus jelképe 593
– legjobban öltöztet és leginkább táplál 611
– oroszlánnal heverve a béke jelképe 450
– szelídség, ártatlanság és tisztaság jelképe 62, 251, 271, 296, 378, 451
– a termékenység jelképe 190, 309, 388
barázdabillegető – szegénység jelképe 485
baziliszkusz
– az örökkévalóság jelképe 181
– pillantásával vagy leheletével is öl 74, 181, 369
– a rágalom jelképe 74
béka 334
– a kíváncsiság jelképe 138
– a tökéletlenség jelképe 282
béna 37
bika 122, 277, 301
– bronzbika a bálványimádás jelképe 276
– az erő jelképe 217
– a földművelés jelképe 26
– füle a hallás jelképe 530
– oroszlánnal ölelkezve a mértékletesség jelképe 566
– a Pó folyó bika arcát viseli 202
bilincs 129
– a házasság jelképe 371
– a szolgaság jelképe 173, 534, 535
– a türelem jelképe 454
birsalma – a házasság jelképe 371
bolygók 365
bor 28, 580
– felvidítja a szívet 30, 90, 413
– öregedvén egyre nagyobb az ereje 90
borágó 30
– borágókoszorú 30
borjú
– a fáradozás jelképe 186
– a hónap jelképe 393
borostyán 51, 90
– Bacchus növénye 90
– a bor jelképe 90
– borostyánkoszorú 90, 415
– a bujaság jelképe 358, 415
– a hálátlanság jelképe 293
– ledönti a falat, amelyre felkúszik 31, 471
– örökzöld 90, 225
borotva – az Alkalom szerszáma 438
bors – ázsiai fűszer 401
borz – aluszékony állat 112, 268, 548, 549
– Achelous letörött szarva 17, 205
– Amalthea kecske szarva 17
– üres bőségszaru a szerencsétlenség jelképe 287
bot 71, 214, 376, 521
– az ég tengelye 159, 473
– bírói pálca 235
– a büntetés jelképe 103, 277, 394
– az erőszak jelképe 505, 593
– az öregség jelképe 219, 580
– a támasz jelképe 122, 353
– a tapasztalás jelképe 154
– az uralom jelképe 154
– vándorbot 122, 171, 173, 406, 459
bőségszaru 19, 28, 116, 117, 158, 168, 174, 179, 190, 198, 200, 202, 204, 205, 206, 207, 242, 243, 246, 254, 255, 309, 343, 355, 365, 366, 384, 399, 421, 449, 451, 452, 477, 491–494, 538, 548, 559, 578, 599, 605
bronz 178
Brutus – megjelenik neki rossz szelleme 231
buborék – az esendőség jelképe 219
búza 17, 554
buzogány 536
– Hercules buzogánya 214, 358, 452, 595
– a testi erő jelképe 214, 452, 595
bükk 174
– bükkfa koszorú 202, 315
bürök – a romlandóság jelképe 219

cédrus – az irgalmasság jelképe 395
Cerberus 84, 411
– a föld jelképe 411
Ceres 17, 18, 92, 423
– állata a kígyó vagy a sárkány 92
– Bacchusszal küzd Campaniában 325
– bagollyá változtatja Ascalaphust 266
– Ceres és Bacchus nélkül fázik Venus 359
– földje Szicília 349
– kocsiját két kígyó vagy sárkány húzza 92
– növénye a mák 92, 267, 349
– színe a sárga 28
– a termőföld jelképe 92
Chimaera – a bűnök jelképe 597
cigány – nyomorúságos nemzetség 104, 485
cinege – gyűlöli a tengelicét 439
cipő
– aranycipő 177, 427, 475
– királyi viselet 366, 367
– bőrcipő 227
– ezüstcipő 175, 178
– ólomcipő 129
ciprus
– cipruskoszorú 84
– lenyesve nem hajt ki újra 84, 146
– Pluton fája 84, 222
citera 413, 417, 419, 531, 593
Clytie – kunkorfűvé változik 261
cukornád 328, 349
Cybele
– a föld jelképe 159
– kocsiját két oroszlán húzza 26, 88
– oroszlán hátán, gerellyel és villámmal 277

csalán 369
csiga
– a lustaság jelképe 20
– a türelem jelképe 454
csillag 428, 494
– csillagkorona 51, 418, 427
– az ég attribútuma 69, 73, 168, 181, 198, 199, 427, 432–434, 482, 570
– az ég két pólusa 159
– Esthajnalcsillag 132, 134, 309, 434
– a jóindulat jelképe 69
– a lélek jelképe 42, 431
– a sors meghatározója 51, 187, 188, 214, 568
– szerencsés előjel 57, 149
csontváz
– a halál jelképe 93, 239, 406
– az igazság jelképe 239

daru
– az éberség és a virrasztás jelképe 245, 532, 590
– jól viseli a fáradságot 187
– a mértéktartás jelképe 120
– nyaka hosszú 243
– szárnya jó a fáradtság ellen 187
delfin
– Arion hordozza a hátán 189
– a gyorsaság jelképe 100, 581
– a tenger jelképe 425
denevér
– az este jelképe 265
– a határozatlanság jelképe 283
– a sötétség jelképe 279
derékszög 45, 234, 442, 497, 498
disznó
– a bujaság jelképe 453
– a falánkság jelképe 136, 243
– rózsákon tapodó disznó az otrombaság jelképe 147
– a tétlenség és a tudatlanság jelképe 447
dob 87
dombvirág – a bujaság jelképe 359
drágakő 47, 87, 199, 250, 355, 515, 576
duda 421

ecset
– a festészet jelképe 50, 399
– a művészet jelképe 281, 481
ég
– Isten jelképe 38, 61, 74, 142
– sosem változik 181, 182, 198, 199, 469
egér – az ócsárlás jelképe 141
egyszarvú – a szűzi tisztaság jelképe 93, 593
Éjszaka
– kocsiját két bagoly húzza 89
– kocsiját két fekete ló húzza 89
eke
– a földművelés jelképe 26, 27, 175, 421, 466
– a munkálkodás jelképe 447
ékszerek 492, 550, 570
– a földben rejlő fémek jelképei 162
– a földön heverve a világ megvetésének jelképe 97
– a gazdagság jelképe 123, 132, 162, 214, 355, 356, 378, 406
– a tisztességek jelképe 59, 144
elefánt
– Afrika jelképe 402
– az emberség jelképe 273, 479

– az erő jelképe 217
– a hála jelképe 246
– a Hírnév kocsiját két elefánt húzza 94
– a mértékletesség jelképe 566
– a szelídség jelképe 369
elemek 118, 159, 163, 282, 365, 397, 398
emelő 49
eperfa – későn virágzik 495
erdő – a lakatlan helyek jelképe 159
érem 18, 26, 58, 102, 103, 115–117, 163, 166, 168, 179, 181, 182, 184, 190, 191, 198, 204, 214, 216, 217, 230, 239, 243, 253, 277, 309, 358, 370, 402, 432, 449, 451, 452, 479, 480, 492–494, 512, 521, 536, 552, 553, 557, 564, 578, 595–597, 605–608
erszény 53, 113, 227, 459, 514, 549
ételek 50, 135, 136, 560
evangélista – a Szentháromság kocsiját a négy evangélista húzza 94
evező 160, 200, 203, 423
ezüst 175, 178, 567
– ezüstcipő 175, 178
– ezüstkorona 337, 432
– ezüsttál 123, 611

fa 214
– lombjavesztett fa 368
– patak partján álló fa az igaz ember jelképe 71
– zsenge fácska 26, 50, 71, 97, 244, 553
fácán
– a kárhozatos egyszerűség jelképe 538
– a tétlenség jelképe 448
fagyal – az esendőség jelképe 68, 127
fahéj – illatos és értékes 97
fáklya 168, 448, 450, 454
– Amor attribútuma 40, 90, 417
– az éberség jelképe 245
– a fény jelképe 59, 75, 90, 91, 126, 132, 231, 232
– a háború jelképe 74, 145, 146, 219, 225, 250, 306
– a hadüzenet jelképe a régieknél 248
– a hírnév jelképe 247, 421
– a Hold attribútuma 75
– a hőség jelképe 92, 558
– a kegyetlenség jelképe 283, 368
– a látás jelképe 103
– a lélek jelképe 151
– a szeretet jelképe 126, 449
– a vágy jelképe 543
fal 551
farkas 579
– bárány bőrében a képmutatás jelképe 251, 271
– a csend jelképe 536
– csillapíthatatlan étvágyú 53, 81, 308, 453, 610
– a kapzsiság jelképe 53, 308
– a kétség jelképe 154
– a kevélység jelképe 451
– Mars állata, a háború jelképe 47, 81, 177, 178, 250
– a pestis jelképe 472
– a rablás jelképe 53, 227, 508
– Romulust és Remust szoptató nőstényfarkas 200
– a torkosság jelképe 453
– a vaskor jelképe 177, 178
farkasbab
– felhős időben is követi a Nap járását 262
– kövérré teszi a földet, ahol terem, így a hála jelképe 246
– március terménye 381
fátyol 87, 126, 141, 425
– egyszerű viselet 499
– elfödi a szemet 53, 99, 253, 375, 491
– jobb kézen az eskü velejárója 194
– a láthatatlanság jelképe 42, 43, 497
– a leplezés eszköze 72, 121, 156, 179, 181, 204, 363, 510, 576
– a romlandóság jelképe 219
– a sötétség jelképe 73, 427
faun – a bujaság jelképe 359
fecske
– fecsegő madár 132
– haszontalan barát 37
– napkelte előtt fog dalba 132
– a sírás jelképe 477
– a vándorlás jelképe 459
fegyverek 47, 59, 177, 214, 224, 315, 323, 390, 399, 607, 608
– a földre vetve vagy elpusztítva a béke jelképei 65, 86, 102, 449, 450, 488
fej
– háromfejű ember
– az örökkévalóság jelképe (múlt, jelen, jövő) 178
– a rajz jelképe 148
– kétfejű v. kétarcú ember 575
– az ég és a föld jelképe 570
– az engedelmesség jelképe 438

– a képmutatás jelképe 24, 220, 539, 575
– a múlt és a jövő jelképe 379, 489, 493, 494
– koronás fő 182
– levágott fej 253
– női fej 236
felhő 66, 157, 160, 259, 473
– a mulandóság jelképe 555
fenyő 334
Fiastyúk
– esőt hoz 389, 427
fog – négy fog nyelvvel a zene jelképe 412
fogó 568
– a kapzsiság jelképe 56
folt 290, 291
fonál
– Ariadné fonala 465
– a gondolatok jelképe 465
– a sors fonala 188
Fortuna 214–217
főnix
– a feltámadás jelképe 514
– a halhatatlanság jelképe 282, 601
– száz évig él 529
– a tűz jelképe 156, 161
fújtató 22, 75, 145, 472
fúria 144, 222, 223, 410, 576
– Jupiter kutyája 410
fuvola – a gyönyörködtetés jelképe 24, 286, 354, 415, 420, 421, 482
fű 97, 158
függőón 45, 168, 173, 231, 234, 497, 569
– a nyugalom jelképe 503
fül 154
– az emlékezet helye 378
– a figyelem jelképe 138, 183, 505
– a hallás jelképe 536
fülemüle
– a fürgeség jelképe 138
– a kegyetlenség jelképe 136
– a zene jelképe 413
fürj – a gonoszság jelképe 367
füst 222, 548
füstölő – az áldozat jelképe 276, 401, 444, 445, 480
fűz
– fűzkoszorú 205
– napnyugat felé fordítja leveleit 264
– a terméketlenség jelképe 94, 562

galamb
– a bujaság jelképe 78
– az egyszerűség jelképe 501, 538, 539
– gyógyulást keresve babérlevelet eszik 376
– hűséges párjához 501
– a Szentlélek jelképe 237, 245, 497, 513
– Venus kocsiját galambok húzzák 78
– Venus madara 78
Galatea – a vizek jelképe 160, 425
gályatartó hal – a késlekedés jelképe 495
géniusz 181
gereblye 178
gerely 47, 115, 126, 146, 181, 214, 297, 452, 493, 592
– a büntetés jelképe 451
– az éleselméjűség jelképe 83
– a háború jelképe 176, 178, 179, 223, 244, 254, 331, 333, 599, 608
– a hadüzenet jelképe a rómaiaknál 248
– a kiválóság jelképe 255, 451, 521, 536, 556
– a szilárdság jelképe 556
– az uralom jelképe 81, 102, 117, 254, 298, 432, 505, 597, 600
– a védekezés és a támadás eszköze 211, 440
gerle – a házastársi hűség és a tisztaság jelképe 98, 99, 499
Geryon 117, 220
– Hercules megöli 117
gesztusok, helyzetek, állapotok:
– alamizsnát ad 39, 64, 251
– áll 100, 114, 126, 137, 159, 174, 178, 188, 191, 210, 216, 394, 398, 448, 604
– az örökkévalóság attribútuma 179
– állát kezére támasztja 19, 368, 375, 465
– arcát simogatja 353
– átölel vkit vagy vmit 26, 34, 95, 122, 525
– az ég felé mutat 38, 106, 378
– az ég felé tekint 38, 61, 71, 125, 140, 142, 146, 198, 210, 225, 245, 271, 364, 370, 437, 444, 445, 466, 488, 489, 501, 509, 522, 523, 555, 603
– elhajít vmit 102, 134, 277, 354
– elszakít vmit 282
– elűz magától vkit 52, 63
– fájdalmas arc 25, 125, 150, 219
– fejét félrefordítja 370
– fejét hátrafordítja 274, 466
– fejét lehajtja 25, 100, 112, 139, 235, 280, 448
– az alázatosság jele 61, 272, 437
– fejét magasra emeli 31, 159
– fejét vakarja 447

– fekszik 217, 434
– folyók jelképe 200, 202–205, 423
– a szilárdság jelképe 163
– a tétlenség jelképe 21, 430, 447
– felemel vkit a földről 39
– felemelt kéz vagy mutatóujj a csökönyösség vagy állhatatosság jelképe 48, 122, 178, 297
– felfelé halad 31, 208
– fojtogat vkit 136, 214, 237, 579
– fut 167, 183, 222, 294, 457, 581
– haját tépi 477
– hátralép 370
– húz vmit 74
– ír 103, 128, 225, 274, 608
– jár 21, 26, 99, 122, 154, 171, 173, 279, 437, 457, 610
– kardját visszatolja hüvelyébe 126
– karját leereszti 125
– karját széttárja 18, 26, 152, 364, 441, 445
– keblére mutat 38, 243, 509
– keblét megnyitja 25, 354
– keblét veri 125, 466
– kéreget 485
– kezeit kinyújtott középső ujjal egymás felé fordítja 277
– kezét csípőre teszi 137, 282
– kezét felemeli 138, 370, 494, 556, 603
– a fenyegetés jelképe 127, 293
– szónoki gesztus 165
– kezét hasára helyezi 53
– kezét keblére szorítja 69, 112, 140, 192, 271, 272, 444, 448, 492, 570
– kezét kinyújtja 30, 126, 140, 166, 194, 271, 461, 492, 515, 555
– kezét kinyújtja vmiért 55
– kezét kiterjeszti vmi fölé 18
– kezét maga felé fordítja 461
– kezét mossa 296, 440, 603
– kezét ölébe teszi 139
– kezét összekulcsolja 62, 74
– kezét ráhelyezi vmire 18
– kezét ruhája alá rejti 156, 166
– kezét szája elé emeli 50, 304, 538
– kezét tűz fölé tartja v. megégeti 122, 454
– kocsin áll 77, 79, 81, 83, 84, 86, 88, 90, 92–94
– kocsin ül 42, 75, 78, 81, 87, 89–92
– kopogtat 444
– koronát helyez saját fejére 32
– középső ujját behajlítja – a kegy jelképe 189
– lábát felemeli 161
– ledönt valamit 56
– lefelé megy 376
– leveti ruháját 125
– lovon ül 47
– magasba emel vmit 59
– megéget vmit 283
– megérinti saját fülét
– az emlékezet jelképe 378
– a hit jelképe 191, 437
– mutat vkire – a gúny jele 139
– mutat vmire 26, 50, 103, 151, 299, 378, 452, 556
– nádparipán lovagol 456, 500
– nevet 21, 105, 123, 126, 137, 182, 190, 245, 256, 273, 356, 370, 384, 474, 491, 509, 518, 555, 577
– néz vmit 26, 53, 58, 66, 119, 137, 138, 192, 235, 291, 354, 422
– nyakát előrenyújtja 138
– nyelvét kiölti 139, 368, 485
– olvas 113, 186, 191, 434, 563
– oroszlánt gyűr le 45
– ostorozza magát 97
– öntöz 244
– pénzt számlál 514
– repül 26, 132, 134, 256, 259–261, 267, 269, 378, 432, 433, 543, 606
– ruhája szélét felemeli – a szégyen jelképe 129
– simogat vkit v. vmit 62, 147, 292, 579, 610
– sír 501
– a bűnbánat jelképe 62, 64, 106, 125, 466
– szárnyait széttárja 26
– szemét lesüti 253, 271
– szemlélődik 208, 375, 394, 603
– szétszór vmit 132, 214, 233, 245, 273, 355, 356, 365, 395, 491, 492
– szoptat 95, 162, 553
– támad 47, 108, 124, 141, 142, 176, 177, 219, 223, 225, 394, 581, 582
– támadó bikát feltart 122, 301
– támaszkodik vmire 56, 73, 97, 102, 129, 139, 211, 376, 509, 536
– táncol 28
– tapos vmin 30, 36, 65, 97, 102, 113, 125, 141, 271, 272, 274, 290, 291, 297, 393, 504, 422

– térdel 62, 142, 276, 375, 444, 454, 466, 489
– terhet cipel 144, 574
– tükörben szemléli önmagát 39, 123, 183, 564
– ül 68, 103, 116, 128, 139, 152, 157, 158, 181, 182, 215, 224, 277, 364, 367, 486, 608
– állat hátán ül 102, 151, 243, 277, 280, 298, 360, 565
– a méltóság jele 235, 239, 370, 443, 519
– a nyugalom jele 59, 103, 198, 411, 451
– az összeomlás jele 74
– a tétlenség jele 19, 20, 112, 141, 294, 368, 447, 448, 480
– varr 434
– ver vkit 593
– zenél 24, 30, 47, 110, 166, 167, 189, 413, 530
gólya
– gondoskodik öreg szüleiről 246, 479, 503
– majorannával gyógyítja magát 376
– Mercurius kocsiját két gólya húzza 77
– Mercurius madara 77
– pusztítja a kígyókat 329, 509
gömb 66, 557
– a föld jelképe 158, 163, 300, 373
– glóbusz 51, 78, 148, 170, 179, 181, 182, 215, 243, 309, 393, 394, 398, 411, 418–420, 433, 473, 493, 494, 526, 544, 547, 570, 597, 607
gránátalma
– az egyetértés jelképe 34, 115, 117, 606
– gránátalma koszorú 115
– a mirtusszal kedvelik egymást 34, 115
– mirtusz- és gránátalma koszorú 34
– Proserpina gránátalmát eszik az alvilágban 266
– szeptember gyümölcse 384
Gratiák 36, 78, 79, 246
griff 83, 207
– Perugia jelképe 409
guidói kéz 413

gyapjú – az ártatlanság és az egyszerűség jelképe 251
gyémánt 429
– a keménység jelképe 137
gyermek 66, 95, 136, 156, 190, 191, 204, 222, 230, 277, 356, 365, 432, 433, 469, 479, 500, 561, 593
gyermekgyilkosság 136, 137
gyertya 151, 193, 433, 457
gyöngy 144
– gyöngykoszorú 175, 207, 349, 416, 475, 564
győzelem 607
– jelképe a babér 41, 198, 200, 217, 505, 607
– jelképe a koszorú 243
– jelképe a pálma 93, 146, 163, 243, 253, 566, 587, 605–608
– szárnyak nélkül 607
– szobrocskája 163, 243
gyümölcsök 55, 174, 530
– az évszakok jelképei 42
– gyümölcskoszorú 158, 200, 203, 204, 207, 401, 531, 568
– a házasság jelképe 97, 195, 371
– a hűség jelképe 195
– az ízlelés jelképe 531
– az ősz jelképei 170

haj
– az aláhulló haj a kegyelmek jelképe 237
– egyetlen hajfürt 161
– felmeredő haj 138, 457, 555
– a gondolatok jelképe 118, 129, 138, 144, 145, 239, 465, 481, 578
– láng-haj 365
– nagy gonddal készült hajviselet 129, 167, 175, 178, 187, 247, 255, 358, 378, 413, 459, 461, 471, 514
– szélfútta haj 157
– természetes hajviselet 174, 181, 237, 527
– zilált haj 34, 53, 105, 117, 118, 125, 139, 144, 222, 225, 248, 273, 362, 364, 369, 376, 425, 430, 457, 473, 480, 486, 535, 578
Hajnal
– kocsiját fehér és vörös ló húzza 90
– vezeti a Nap kocsiját 91, 232
hajó 18, 422, 578
– a bizalom jelképe 117
– az élet jelképe 216
– a hadsereg jelképe 115
– orra a győzelem jelképe 607
– a tengeri hatalom jelképe 340
– útja kiszámíthatatlan (Préd 30,19) 21
– a vizek jelképe 160, 161
hal 221, 540
– az ostobaság jelképe 280

– szálkája a tudatlanság jelképe 280
– a vizek jelképe 88, 157, 160, 161, 218
halál – kocsiját két fekete ökör húzza 93
háló – az álnokság jelképe 297
halott 93, 162
hangszerek 399, 412, 413, 415, 420, 482
– a hallás jelképe 531
harag – Mars házánál lakik 307
harang – felkelésre serkent 592
hárfa 30, 420
– Venus és a Gratiák hangszere 475
harkály – Mars állata 81, 250, 333
harmat 132
– a tanítás jelképe 152
háromszög 83, 231, 373, 526
hárpia 410
– Jupiter kutyája 410
– a kapzsiság és a rablás jelképe 56, 492
– a képmutatás jelképe 492
Harpocrates – a csend istene 537
hársfa – a romlandóság jelképe 219
has
– nagy has 243, 292
– vízkóros has a kapzsiság jelképe 53
hattyú
– Cygnus ligur király hattyúvá változott 202
– fehérsége miatt a felkelő nap jelképe 270
– a képmutatás jelképe 251
– megöregedvén vagy halála közeledtével édesebben énekel 78, 484
– szerencsés előjel 57
– Venus madara 78
– Zephyrus jöttére édesebben énekel 413, 585
Hebe – a fiatalság istennője 233
Hercules
– Achelousszal harcol 205, 410
– buzogánya 214, 358, 452, 595
– Cacust üldözi 543
– elhozza a Hesperidák almáit 443, 596
– az erény és a kiválóság jelképe 579, 595–597
– Firenze jelképe 202
– Hercules-szobor 214, 595, 596
– hidrát öl 410
– juhokkal tér vissza Afrikából 443
– megöli Geryont 117
– oroszlánnal viaskodik 211, 214
– sárkányt vagy kígyót öl 596
– szarvassal viaskodik 596
– a tehetség és az értelem jelképe 278
– a válaszúton 379, 596
hermelin
– a bujaság jelképe 352
– a mértékletesség jelképe 126
– a tisztaság jelképe 98, 126, 352, 498, 499
hidra 302, 410, 513
– a bűnök jelképe 525
hiéna
– bőre megrontja a leopárdét 219
– az ingatagság jelképe 298
hírnökpálca
– a béke és az erény jelképe 198, 451, 452
– az égi hatalom jelképe 188
– az ékesszólás jelképe 349
– Mercurius halottakat támaszt vele 77, 286
– Mercurius jelvénye 184, 188, 539
– nevének eredete 452
hiúz
– Bacchus állata 90
– a látás jelképe 90, 529, 534
hó – a tél jelképe 41
hód – a békevágy jelképe 450
Hold 75, 161, 427, 604
– a dialektika jelképe 142
– kocsiját fehér és fekete ló húzza 75
– kocsiját két szarvas húzza 75
– kocsiját ökrök húzzák 75
– kocsiját öszvérek húzzák 75
– a Nappal együtt az örökkévalóság jelképe 182
– a szülő nők segítője 75
– a változékonyság jelképe 142, 283
holdvirág 393
holló
– Apollo hollóvá változik 268
– dala az: „holnap, holnap" *(„cras, cras")* 294
– az egyetértés jelképe 115
– rossz előjel 287
– skorpiótól megszúrva a bosszúállást jelenti 582
horgony 160, 200, 553, 578
horog 49
– a csábítás jelképe 129, 221, 289, 308, 474
horzsolókő – a terméketlenség jelképe 94
Hymeneus – az esküvők istene 126

íbisz
– csőrével tisztogatja gyomrát 376
– Mercurius kocsiját két íbisz húzza 77
– Mercurius madara 77, 268
– piszkos állat 286
iga
– az engedelmesség és a türelem jelképe 435, 454, 455
– a házasság jelképe 371
– a szolgaság jelképe 358, 532, 574
igazság – szobrocskája 235, 242
íj 214
– Amerika attribútuma 404
– Amor attribútuma 40, 93, 217, 417, 421
– Apollo attribútuma 79
– Diana nimfáinak attribútuma 424
– a Hold attribútuma 75
– megfeszítve a buzgóság jelképe 278, 543
– távolról is sebez 468
iránytű 146, 423
írás 128
– bírói végzés 103
– írásköteg 127, 144
– írásszalag 19, 34, 459, 461, 485
– írástekercs 274
– írott lap 122
– kiváltságlevél 247, 343
– peres iratok 127, 128, 144
írisz
– az ékesszólás jelképe 165
– íriszkoszorú 165
Írisz – Juno követe 165, 426

jácint 260
jáspis 93
– a kedvesség jelképe 245
jégcsap – a mulandóság jelképe 219
jégmadár – a béke és a nyugalom jelképe 450, 577
jogar 115, 484, 536
– csúcsán napkoronggal 152
– az ítélkezés jelképe 104, 236, 239
– a kiválóság jelképe 157, 286, 365, 579, 595
– lábbal taposva a világ megvetésének jelképe 146
– a tisztességek jelképe 31, 214, 250, 379, 416, 431, 443, 522
– az uralom jelképe 51, 84, 88, 99, 117, 152, 189, 199, 210, 299, 356, 360, 370, 381, 393, 399, 493, 514, 515, 579, 583
József – megfejti a Fáraó álmát 94

juh
– április jelképe, mivel ekkor nyírják 388
– a bőség és a vagyon jelképe 443
– az elefánt észrevétlenül megy át közöttük 369, 510
– Hercules juhokat hoz Afrikából 443
– kérődzése az elmélkedés jelképe 376
– nevéből *(pecora)* ered a vagyon neve *(pecunia)* 443
– az ostobaság jelképe 139, 563
Juno
– a gazdagság pártfogója 190
– ikrek születésekor anyajuhot és két bárányát áldozzák neki 190
– június hónap névadója 383
– kocsiját két páva húzza 87
– követe Írisz 165, 426
– a levegő jelképe 87, 160, 163, 232
– madara a páva 87, 157, 232
– Róma jelképe 324
– Saturnia néven Itália névadója 324
– a szülő asszonyok pártfogója 190
– templomába húzzák anyjukat Bitón és Kleobis 479
– Vulcanust Jupiterrel letaszítja az égből 86
Jupiter
– kocsiját két sas húzza 81
– a legfelső ég jelképe 160
– madara a sas 81
– Saturnus ellen harcba indulva sastól kap jó előjelet 81
– a tűz jelképe 163
– Vulcanust Junóval letaszítja az égből 86

kagyló
– kagylókoszorú 425
– a tenger jelképe 78, 88, 92, 160, 425
– Venus jelképe 78
kakas
– Aesculapius állata, az orvoslás jelképe 376, 501, 502
– az éberség jelképe 77, 229, 308, 376, 387, 521, 543, 551, 563, 591
– az éjszaka utolsó részének *(gallicinium)* névadója 434
– a lélek tisztaságának jelképe 501
– Mercurius madara 77
– Sókratés kakast rendel Aesculapiusnak 501, 521
kalap 75, 86, 518
– a szabadság jelképe 356, 358, 536

kalapács 86, 429
– a gyötrelem jelképe 578
kalász 163, 182, 326, 333, 340, 343, 347, 383, 384, 399, 492, 493, 578, 511
– a bőség jelképe 17–19, 26, 92, 114, 162, 449, 551
– a föld három legfőbb gyümölcsének egyike 159, 162
– jég által elverve a nyomorúság jelképe 73
– kalászkoszorú 19, 26, 28, 92, 325, 544, 558
– a nyár jelképe 41, 162
kalitka 165
kaméleon
– a levegő jelképe 157, 160
– szarvas megöli 376
– a színlelés jelképe 22, 24
kánya
– a más javán való bánkódás jelképe 508
– a rablás jelképe 21, 422, 508
– röptével tanított a hajózásra 422
káosz 118
kapa – a földművelés jelképe 27
káposzta – az ember belső egységének jelképe 30
kard 63, 65, 81, 108, 122–124, 126, 138, 177, 214, 219, 225, 248, 250, 253, 282, 285, 290, 306, 407, 439, 440, 479, 488, 497, 505, 508, 516, 540, 551, 593, 597
– a büntetés jelképe 237–239, 394
– az ékesszólás jelképe 164
– a hamis ítélet jelképe 291
– az igazságosság jelképe 238
– a kiválóság jelképe 595
– a szigorúság jelképe 504
– a testi erő jelképe 214, 245
– az uralom jelképe 117
– a zsarnoki uralom jelképe 574
karó – a javítás jelképe 50
karperec 168
– hadi kitüntetés a régieknél 254
karvaly – a gyorsaság jelképe 581
kasza
– a földművelés jelképe 187, 388, 391
– a halál jelképe 93
– Saturnus szerszáma 323
kasszava – ázsiai fűszer 401
kecske
– bőrébe bújva csalják lépre a durbincsot 289
– a bujaság jelképe 358, 359
– kecskeképű Pán 397
– kecsketestű Chimaera 409
– a téli napforduló jelképe 547
– a termékenység jelképe 391
Kegyesség – Jupiter hírnöke 102
kehely 115, 233, 476, 479, 509, 513, 519, 521, 553, 611
– Circe kelyhe 453
– a gazdagság jelképe 199
– a kegyelem jelképe 245
– madarakkal telve az egyetértés jelképe 114
– szívekkel telve az egyetértés jelképe 114
– a táplálék jelképe 182, 601
– a vallásosság jelképe 191, 192, 450
kén – véd a baljós előjelektől 428
kender 19
kendő 112, 135
– fejkendő 19, 141, 144, 294
– száj bekötésére 113, 528, 537
– szem bekötésére 32, 97, 137, 171, 188, 214, 223, 280, 393, 452
kenyér
– az alamizsna jelképe 64
– az egyszerű élet jelképe 271
– a földművelés jelképe 178
kép
– fekete képecske 184
– Gangesz-kép Michelangelo temetésén 207
kerék
– az Éjszaka kocsijának négy kereke az éj négy része 89
– a folytonos mozgás jelképe 500, 569
– a forgandóság jelképe 604
– mindig csak egy ponton érintkezik bármivel 569
– Oceanus kocsijának kereke a föld kerekségének jelképe 92
– a szerencse jelképe 188, 216, 438
kereszt 435, 437, 509, 510
– Krisztus jelképe 191
– a vértanúság jelképe 66
kés 145, 146, 222, 227
keselyű
– a gyötrelem jelképe 575
– a látás jelképe 529
– prédára éhes állat 178, 422
– a szaglás jelképe 532
– a vaskor jelképe 178
kesztyű – a tapintás jelképe 531

kéz
– két összekulcsolt kéz az egyetértés jelképe 115, 191
– a munkálkodás jelképe 286
– négykezű ember – a gyakorlás jelképe 523
kígyó 195, 230, 304, 410
– Aesculapius állata 376
– Afrika jelképe 402
– az álnokság jelképe 177, 220, 288, 289, 297, 468
– Apollo megöli a Pythont 79
– Boreas szél kígyófarka 585
– bőrét levetvén megfiatalodik 376, 519
– Cerberus és Chimaera kígyófarka 84, 409, 411
– Ceres állata 92, 325
– Ceres kocsiját két sárkány húzza 92
– az egészség és az orvoslás jelképe 376, 519, 521
– az engedetlenség jelképe 297
– az eretnek tanítások jelképe 273
– az Eurylochos által Salamisról elűzött kígyó 92
– a féltékenység jelképe 68
– föld alatti barlangok lakója 162
– a föld jelképe 300
– a földművesség jelképe 92
– fűben vagy virág között rejtőzhet 289, 297
– a gonosz gondolatok jelképe 144, 146, 303, 576
– Gorgo vércseppjei kígyókká válnak 402
– a gyűlölet jelképe 238, 271
– a háború jelképe 452
– háj helyett (Fúriák, Viszály, Irigység, Cerberus) 144, 146, 222, 223, 303, 411, 576
– a hálátlanság jelképe 292
– a harag jelképe 225
– az igazságtalanság jelképe 501
– az Irigység viperák húsát eszi 305
– kör formában az év, a világ, az idő, az örökkévalóság jelképe 41, 181, 365, 398, 470, 568
– a lelkifurdalás és a gyötrelem jelképe 25, 119, 302, 457, 508, 575
– a logika v. dialektika jelképe 364
– a méreg és az ártalom jelképe 68, 116, 141, 144, 146, 150, 223, 289, 592
– nyelve a gyalázás jelképe 141, 289, 368
– nyelve két- vagy háromágú 141, 225, 289
– az okosság és az éberség jelképe 83, 138, 214, 235, 364, 376, 494, 497, 606
– az őrizet jelképe 83, 138
– a rossz jelképe 105, 150, 457, 513, 579
– Saturnus állata 82
– Saturnus kocsiját két kígyó húzza 82
– útja kiszámíthatatlan (Péld 30,19) 21
– a vágyak és a bujaság jelképe 97, 504, 596
– a vipera nősténye megöli a hímet 293, 371
kínzás – a vértanúság jelképe 66, 370
kocka 356
– a forgandó jótetemények jelképe 36
– a föld jelképe 503
– a szilárdság jelképe 471
kócsag – becstelen állat 147, 286
kocsi
– a háromkerekű kocsi a bizonytalanság jelképe 84
– háromszögű kocsi 83
– négykerekű kocsi 88, 89
– négyzet alakú kocsi 88
konzul – konzuli vesszőnyaláb 102, 127, 236, 238
koponya
– dolgok végének jelképe 497
– a halál jelképe 36, 376
korall 160, 425
– Afrika jelképe 402
kormánylapát 217
– a hajózás jelképe 19, 313, 408, 422, 425, 578
– a kormányzás jelképe 154, 216, 217, 313, 493, 500
korona 47, 87, 315, 421, 536, 607
– amarántkoszorú 228
– aranykorona 117, 146, 157, 164, 199, 232, 236, 237, 239, 242, 243, 272, 299, 337, 360, 366, 418, 432, 504, 549, 564
– babérkoszorú 38, 41, 146, 198, 200, 214, 225, 254, 323, 376, 379, 418, 482, 484, 485, 564, 579, 599, 600, 606, 607
– bástyás koszorú *(corona muralis)* 41
– borágókoszorú 30
– borostyánkoszorú 90, 415
– bükkfa koszorú 202, 315
– cipruskoszorú 84
– császári korona 337, 365, 443
– csillagkorona 51, 418, 427
– az erény jelképe 38
– ezüstkorona 337, 432

– fagyalkoszorú 127
– fűzkoszorú 205
– a gazdagság jelképe 204, 272, 443
– gránátalma koszorú 115
– gyöngykoszorú 175, 207, 349, 416, 475, 564
– a győzelem jelképe 243
– gyümölcskoszorú 158, 200, 203, 204, 207, 401, 531, 568
– hajós koszorú *(corona navalis)* 41
– íriszkoszorú 165
– jáspiskoszorú 245
– a jutalom jelképe 31, 32, 214, 242, 243, 416, 489, 549
– kagylókoszorú
– kalász- és szőlőkoszorú 27
– kalászkoszorú 19, 26, 28, 92, 325, 544, 558
– a kiválóság jelképe 157, 232, 365, 418, 432, 504
– kökörcsinkoszorú 287
– kör alakú, tehát nincs vége 38
– koronás fő 182
– lábbal tapodva a világ megvetésének jelképe 146, 272
– liliom- és fagyalkoszorú 68
– madártej koszorú 232
– mákkoszorú 89, 267
– mirtusz- és gránátalma koszorú 34
– mirtuszkoszorú 123, 475
– mustárkoszorú 190, 299
– nádkoszorú 157, 201, 202, 205, 424
– nyárfa koszorú 202, 337
– olajfa koszorú 116, 119, 123, 154, 156, 347, 369, 385, 395, 536, 606
– ostromkoszorú *(corona obsidionalis)* 41
– pálmakoszorú 207, 254, 396
– platánkoszorú 230
– polgári koszorú *(corona civica)* 41
– a régiek virággal koszorúzták magukat az ünnepeken 30
– rózsa- és mirtuszkoszorú 78, 417
– rózsakoszorú 90, 474, 518, 568
– rutakoszorú 71, 98
– smaragdkoszorú 593
– szőlőkoszorú 325, 362, 392, 559
– tábori koszorú *(corona castrensis)* 41
– tornyos korona 88, 161, 162, 309, 340, 343
– töviskorona 106, 568
– az uralom jelképe 34, 132, 164, 199, 237–239, 242, 272, 299, 360, 370, 381, 393, 399, 416, 513, 515, 564, 583, 606, 610
– vaskorona 337, 574
– virágkoszorú 17, 21, 25, 28, 30, 110, 123, 126, 129, 158, 163, 198, 203, 204, 207, 233, 296, 300, 326, 383, 384, 401, 415, 423, 531, 553, 585, 587, 593
korsó 289, 440, 603
– Achelous üres és teli korsója 205
– a folyók jelképe 157, 200, 202–207, 424
– a harmat jelképe 132
– az igazságosság jelképe 236
kos
– áprilisban párzik 388
– a bujaság jelképe 110, 280, 360
– március jelképe 168, 381
– a tavaszi napéjegyenlőség jelképe 168
kosár 18, 59, 105, 567
kotta 30, 110, 411, 413, 421
kovakő 144
kő 144, 167, 247, 487, 532, 574
– Krisztus jelképe 513
– Mercurius szobra körül kőrakást halmoznak fel 77
köd 145, 297, 446
kökörcsin
– Adonis kökörcsinné változik 287
– hamar elhervad, ezért a betegség jelképe 287
– kökörcsinkoszorú 287
köles 17, 334, 384
– a táplálás jelképe 119
körző 45, 51, 66, 120, 154, 231, 234, 355, 419, 442, 459, 467, 489, 497, 498
könyv 420, 421, 568, 603
– a bölcsesség jelképe 51, 121, 152, 165, 208, 210, 484, 595
– csillagászati könyv 51
– az eretnek tanítások jelképe 273
– imakönyv 251
– Szentírás 191, 193, 245, 509, 510, 522
– törvénykönyv 103, 235, 517
– a tudományok jelképe 59, 103, 104, 113, 186, 208, 214, 274, 343, 354, 375, 379, 399, 414, 418, 420, 514, 541, 563, 590
kör
– minden mesterség működési elve 49
– a Nap pályájának jelképe 91, 231
– nincs kezdete, sem vége 119, 168, 170, 178, 181, 281, 569
– a tökéletesség jelképe 467
kőris 328

köszörű 387
– forogva tudja csak megélezni a vasat 122
kötél
– a balsors jelképe 549
– a logika jelképe 363
– a rabság jelképe 22, 150, 471, 486, 549, 579
kötélhágcsó 227
kötőfék
– az engedelmesség jelképe 297, 437, 500
– a mértékletesség jelképe 151, 173, 476, 504, 505, 565–567
– az uralom jelképe 151, 583
kövirózsa – örökzöld 601
kristály 93
krokodil 204, 404
– a csend jelképe 538
– gyűlöli a skorpiót 440
– üldözi, aki menekül előle 468
kulcs 540
– az Egyház jelképe 119, 513
– a föld téli bezárulásának jelképe 88
– a hatalom jelképe 59
– az igazság megnyitásának jelképe 362
– a nehézségek megnyitásának eszköze 493, 494
– Pluton jelképe 84
– a titoktartás jelképe 197
– tolvajkulcs 227
kunkorfű
– Clytie kunkorfűvé változik 261
– folyton a Nap felé fordul 229, 259, 261, 610
kút 540
kutya 273, 392, 407, 408
– a barátság jelképe 36, 197, 238
– Cerberus, az alvilág kutyája 84, 411
– az emlékezőtehetség jelképe 378, 437
– a fiatalság a vadászkutyáknak örül 233
– a fúriák Jupiter kutyái 410
– a hálátlanság jelképe 292
– hízelgő 24
– a hűség jelképe 36, 195, 197, 333, 343
– az irigység jelképe 304, 453
– a jóindulat jelképe 471
– kígyómarás ellen titkos füvet eszik 304
– Korzika a kutyáiról híres 346
– macskával viaskodva az ellenkezés jelképe 124, 293
– Marche a kutyáiról híres 333
– nyomorultak sebeit nyaldossa 74
– a szaglás jelképe 530
– Vulcanus kocsiját két kutya húzza 86
– Vulcanus templomát kutyák őrzik 86
Kutya csillag – feljöttével árad a Pó 202
– a kánikula hozója 384, 389, 391, 558
kürt
– a dorgálás jelképe 516
– hangja durva és hitvány 287
– a harmónia jelképe 104
kvadráns 51

labarum – császári hadijelvény 607
labda
– az akarat jelképe 610
– az alázat jelképe 272
– a kéj jelképe 610
– a mozgékonyság jelképe 298, 610
– szárnyas labda 610
lámpás
– az értelem jelképe 154, 522
– a lélek jelképe 127, 354
– tolvajlámpás 227
– a világosság jelképe 58, 156, 612
– a virrasztás jelképe 142, 522, 563, 590, 591
lánc 272
– aranylánc 52, 114, 121, 128, 129, 162, 184, 187, 254, 273, 481, 497, 499, 570
– a gazdagság jelképe 128, 132, 162, 254, 355, 499
– az isteni kötelék jelképe 187, 497
– a kötelékek jelképe 114, 273, 481
– a rabság jelképe 52, 56, 129, 224, 487, 528, 534, 535
– rajta függő szemmel 236, 497
– rajta függő szívvel 114, 121, 184, 235
láng 122, 156, 161, 393, 440, 516, 569
– Aeolus a lángokból következtet a szél-járásra 583
– a buzgóság jelképe 543
– a dolgok előállításának eszköze 49
– az ég felé száll 238, 505
– az értelem jelképe 505
– a harag jelképe 293
– a három isteni személy jelképe 148
– a hevesség jelképe 108, 492, 528
– Jupiter jelképe 217
– Krisztus jelképe 140
– láng-haj 365
– másik lángot gyújtva sem csökken fénye 156, 168
– a pusztítás jelképe 273, 294, 407
– Szent Elmo tüze 578

– a szeretet jelképe 95, 116, 140, 198
– a tudás jelképe 151, 299
– a vágy jelképe 141, 299
– a vallásosság jelképe 69, 306, 444, 477, 489, 510
lant 110, 167, 419, 530
legyező 353
len 334
– a gonoszság jelképe 251
– a sors jelképe 187, 188, 282
– a tisztaság jelképe 512, 593
lépcső 376
leprás 74, 251
– a bűnösség jelképe 287
liliom 553
– Firenze jelképe 202, 315
– a legédesebb illatú virág 552
– a szépség jelképe 66, 68
líra 47, 189, 412, 413, 419, 421, 482, 484, 485
– az ékesszólás jelképe 166
lituus 58, 149, 300
ló
– Amor kocsiját négy fehér ló húzza 93
– Bellerophon a Pegazus lovon 597
– az Éjszaka kocsiját két fekete ló húzza 89
– a fiatalság a lovaknak örül 233
– a háború jelképe 81, 248, 399
– a Hajnal a Pegazus lovon 58, 90
– a Hajnal kocsiját fehér és vörös ló húzza 90
– a Hajnal vezeti a Nap kocsiját 91, 232
– a Hold kocsiját fehér és fekete ló húzza 75
– lovon ülő figura 47
– Mars kocsiját két ló húzza 81
– mint lovat a kötőfék, úgy szelídíti meg az értelem az embert 505
– a Nap kocsiját két vörös ló húzza 232
– a Nap kocsiját négy ló húzza 79, 91, 231
– a nápolyi királyság lovairól híres 331
– a négy ló a négy évszak jelképe 42, 91
– a négy ló a négy napszak jelképe 91, 231
– Neptunus kocsiját két ló húzza 88, 160
– Neptunus teremtménye 88, 449
– olajütő malom kerekét forgatja 390
– Pluton kocsiját három ló húzza 84
– a tavaszi napéjegyenlőség idején párzik 388
lóhere – a remény jelképe 555
lótusz 262
lúd
– az éberség jelképe 245
– szájában kővel a csend jelképe 538
Lysimachos – oroszlánt öl 45

macska
– a figyelmesség jelképe 471
– a Hold állata 268
– kutyával viaskodva az ellenkezés jelképe 124, 293
– a szabadság jelképe 356
madár 114
– előjel madárjósláskor 58, 149
– a levegő jelképe 157
madártej
– napkeltétől napnyugtáig virágzik 232
– madártej koszorú 232
majom
– az engedelmesség jelképe 471
– az ízlelés jelképe 532
– az orcátlanság jelképe 535
– a ravaszság jelképe 52
– az utánzás jelképe 105, 281
mák 505
– álomhozó 89, 182, 267, 279, 432, 548
– Ceres növénye 92, 267, 349
– mákkoszorú 267
– szerelmi jóslathoz használták 235
– a termékenység jelképe 92
mandula 329
– a legkorábban virágzik 232, 381
Mars
– állata a farkas 81, 177, 178, 250
– állata a harkály 81, 250, 333
– a fegyverek és a háború istene 47
– a Félelmet és a Rettenetet küldi maga előtt 572
– házánál lakik a harag 307
– hónapja a március 381, 390
– kocsiját két ló húzza 81
maszk 421, 448
– a sokféle látszat jelképe 406
– a színjátszás kelléke 104, 281, 419–421, 518
– a színlelés jelképe 73, 125, 220, 289, 354, 539, 576
– az utánzás jelképe 104, 281, 481
Medúza 83, 225, 505, 572
medve
– a harag jelképe 306, 453, 457, 528
– a tökéletlenség jelképe 282, 302

méh 228
– az aranykor jelképe 174
– a hízelgés jelképe 24
– a munkálkodás jelképe 285
– a rablás jelképe 227
– a zűrzavar jelképe 222
menyét – rossz előjel 57
Mercurius 77, 286
– az ékesszólás jelképe 129, 164, 199
– a hírnév jelképe 184
– Jupiter hírnöke 102, 184
– kocsiját két gólya húzza 77
– kocsiját két íbisz húzza 77
– madara a gólya 77
– madara az íbisz 77, 268
– madara a kakas 77
– szárnyas sarut visel 581
– vesszejével álmot vagy halált oszt 548
mérleg 49, 170, 237–239, 289–291, 411, 461, 476, 488, 569, 589
– az egyenlőség jelképe 63, 168, 170
mérőléc 500
metszőkés
– a földművelés jelképe 27
– a reform jelképe 517
– a szőlőművesség eszköze 387, 388
méz 30
– az aranykor jelképe 174, 177
– hosszú életet ad 228
mezítláb 139, 303, 391, 457, 485
– a fáradozás jelképe 34, 53, 119, 262, 279, 437
meztelen 38, 41, 45, 77, 79, 108, 150, 157, 163, 184, 246, 309, 438, 514, 522, 523, 544, 579
– az akadálytalanság jelképe 26, 282, 492
– a bujaság jelképe 78, 485
– a határozatlanság jelképe 154
– meztelen kar 139, 164, 243
– a cselekvés jelképe 45, 167, 187, 262, 504
– a nyíltság jelképe 34, 81, 137, 381, 587, 589, 590, 603
– a szegénység jelképe 74, 84, 285
– a szégyen jelképe 32, 287, 362, 457, 563
Minerva 83
– a bölcsesség és a tudományok istennője 244, 367, 432, 524
– fája az olajfa 449, 450, 524
– a fegyverek istennője 432
– a hírnév istennője 432
– Jupiter fejéből pattan ki 449, 524
– kocsiját két bagoly húzza 83
– madara a bagoly 83, 121
mirtusz
– a gránátalmával kedvelik egymást 34, 115
– mirtusz- és gránátalma koszorú 34
– mirtuszkoszorú 123, 475
– örökzöld 36
– rózsa- és mirtuszkoszorú 78, 417
– Venus virága 78, 123, 382, 417, 475, 557
mókus
– az előrelátás jelképe 489
– a gyorsaság jelképe 492
Momo – a korholás istene 71
mottók
– *A lumine vita* 127
– *Amara risu tempera* 518
– *Argue, Obsecra* 517
– *Audendi* 73
– *Babilonia, undique* 118
– *Bibite et inebriamini* 245
– *Brevi complector singula cantu* 485
– *Castigo corpus meum* 97
– *Concordia exercituum* 115
– *Concordia parvae res crescunt, discordia maximae dilabuntur* 115
– *Confregit arcum, scutum, gladium et bellum* 65
– *Describo mores hominum* 105
– *Esurientes implevit bonis* 63
– *Fiducialiter agam et non timebo* 603
– *His frugibus* 214
– *Huc omnia* 474
– *Hyems, aestas* 34
– *Impossibile est hominem misericordem iram non placare divinam* 64
– *In melius servat* 459
– *In quiete voluptas* 448
– *Inspice, cautus eris* 38
– *Irridens cuspide fingo* 485
– *Longe et prope* 34
– *Mansueti haereditabunt terram* 62
– *Medio tutissima* 599
– *Medio tutissimus ibis* 378
– *Mens est firmissima* 200
– *Mihi adherere Deo bonum est* 603
– *Moriens reviviscit* 97
– *Mors et vita* 34
– *Nec sorte, nec fato* 599
– *Non nisi grandia canto* 485
– *Non omnibus* 461

– *Non utor, ne abutar* 50
– *Ornatus, persuasio* 514
– *Par et impar* 49
– *Pastorum carmina ludo* 485
– *Per tela per hostes* 47
– *Praesens luctus, laetitiam generat sempiternam* 62
– *Propria Marte* 285
– *Rebus me servo secundis* 574
– *Regnum Coelorum paupertate venale* 61
– *Sicut socii passionum estis, sic eritis et consolationis* 66
– *Suave* 435
– *Super hanc petram* 119
– *Tellus stabilis* 163
– *Torpet iners* 19
– *Turpe* 287
– *Una salus victis, nullam sperare salutem* 47
– *Vera felicitas* 136
– *Verum et falsum* 364
– *Vires acquirit eundo* 122
– *Virtutis instrumentum* 567
– *Vox litterata, et articulata, debito modo pronunciata* 244
muflon – Korzika és Szardínia jelképe 347
mustár
– az intellektus jelképe 299
– mustárkoszorú 190, 299

nád
– gyűlöli a páfrányt 439
– a képmutatás jelképe 251
– nádkoszorú 157, 201, 202, 205, 424
– nádparipa 500
– a törékenység jelképe 73, 74, 219, 280, 298, 556
– a tudatlanság jelképe 280
– a vizek jelképe 157, 160, 201, 202, 205, 424
Nagy Sándor 34
najádok – vizek jelképei 160, 424
Nap 79, 427, 604
– az erény jelképe 600
– a fényesség jelképe 101, 149, 152, 156, 160, 457
– a Holddal együtt az örökkévalóság jelképe 182
– az igazság jelképe 587, 590
– az istenség jelképe 497
– a kitartás és az állandóság jelképe 543
– kocsiját a Hajnal vezeti 91, 232
– kocsiját két vörös ló húzza 232
– kocsiját négy ló húzza 79, 91, 231
Narcissus – az önszeretet jelképe 39
négyzet 113, 122, 191, 199, 274, 399, 420, 556
Neptunus 88, 160, 256
– kocsiját két bálna húzza 88
– kocsiját két ló húzza 88, 160
– a ló megalkotója 88, 449
Néstis – a folyók jelképe 163
nimfa 206, 273, 423, 427

nyak – a hosszú nyak a torkosság jelképe 243
nyárfa
– napnyugat felé fordítja leveleit 263, 264
– nyárfa koszorú 202, 337
– Phaeton nyárfává vált nővérei 202, 337
nyelv
– a beszéd jelképe 73
– két- vagy háromágú kígyónyelv 141, 225, 289
– a meggyőzés eszköze 471
– négy foggal a zene jelképe 412
nyíl 30, 214, 305, 448, 519
– Amerika attribútuma 404
– Amor attribútuma 40, 93, 217
– Apollo attribútuma 79
– a csípős mondások jelképe 105
– észrevétlen üt sebet 68
– a gyorsaság jelképe 495, 581
– hármas hegyű nyíl 278
– a Hold attribútuma 75
– ki nem lőve a kegyesség jelképe 102
– a női szépség jelképe 68
– a nyílvesszőköteg az egyetértés jelképe 116
– a párák jelképe 134
– a tehetség jele 278
nyúl
– a félelem jelképe 227, 573, 592
– a magány jelképe 541
– a termékenység jelképe 190
– trófeaként a vadászat jelképe 392

Oceanus – kocsiját két bálna húzza 92
olaj 30, 174, 329
– Aeneas olajágat visz Euandros elé 65
– a béke jelképe 65, 102, 116, 154, 244, 245, 369, 449–452, 536
– a bőség jelképe 249
– a föld három legfőbb gyümölcsének egyike 159

– a halhatatlanság jelképe 119, 228
– az irgalmasság jelképe 156, 395
– Minerva fája 449, 450, 524
– napnyugat felé fordítja leveleit 263, 264
– olajfa koszorú 116, 119, 123, 154, 156, 347, 369, 385, 395, 536, 606
– a táplálás jelképe 97
– a tisztességek jelképe 184, 606
– a Virágvasárnap jelképe 30
ólom – a tudatlanság jelképe 471, 527
oltár
– az áldozat jelképe 69, 437, 444, 480, 512, 564
– a megmenekülés jelképe 519
– a vallásosság jelképe 69, 315, 479, 536
óra 144, 235, 270, 294, 393, 544, 566, 590
– homokóra 51, 94, 165, 267, 270, 430, 580
– napóra 260, 263
– vízóra *(clepsydra)* 264, 473
Orion – esőt hoz 427
oroszlán 45, 158, 219, 277
– Afrika jelképe 207, 402
– Amor kocsiját oroszlánok húzzák 217
– báránnyal heverve a béke jelképe 450
– a becsvágy jelképe 31, 505
– bikával ölelkezve a mértékletesség jelképe 566
– bosszúálló természetű 581
– Chimaera oroszlánfeje 409
– Cybele kocsiját két oroszlán húzza 26, 88
– Cybelét hordozza 277
– a dőzsölés jelképe 135
– az éberség jelképe 592
– az erő jelképe 211, 535, 579, 595
– az érzékek jelképe 173, 504
– farkával korbácsolja fel haragját 108
– Firenze jelképe 202, 315
– a föld jelképe 26
– a földművelés jelképe 88
– a gőg jelképe 271
– a griff oroszlánteste 409
– a harag jelképe 108, 176, 178, 225, 378, 528
– a kegyesség jelképe 102
– a kiválóság jelképe 579, 596
– a lélek erejének jelképe 151, 214
– a nemeslelkűség jelképe 108, 211, 214, 365, 366, 596
– rettenetes külsejű 571, 572
– a szfinx oroszlánteste 409
– vaddisznóval együtt a lélek és a test erejének jelképe 211, 597
– Velence jelképe 340
Orpheus – az ékesszólás jelképe 166
orsóhal – felfalja ivadékait 292
ostor
– a fenyítés jelképe 97, 105, 128, 211, 244, 473, 505, 517, 612
– az uralom jelképe 571
oszlop 93, 474
– a hadüzenet jelképe a rómaiaknál 248
– a szilárdság jelképe 56, 97, 122, 211, 247, 536

ököl 142, 277, 461, 603
– a dialektika jelképe 166, 515
ökör
– a fáradozás jelképe 186, 187, 449
– a halál kocsiját két fekete ökör húzza 93
– a Hold kocsiját ökrök húzzák 75
– Saturnus kocsiját két fekete ökör húzza 82
– Saturnusnak fekete ökröt áldoztak 82
ördög 63
öregség – az erők megfogyatkozásának jelképe 19, 368
őszibarack 465
– a csend jelképe 537, 538
– gyümölcse a szív jelképe 537, 590
– az igazság jelképe 590
– az ízlelés jelképe 530
– levele a nyelv jelképe 537, 590
ösztöke 151, 543
öszvér
– a Hold kocsiját öszvérek húzzák 75
– a terméketlenség jelképe 75, 562
öv
– az Egyenlítő jelképe 168, 170
– a mértékletesség jelképe 97, 126, 476, 593

pacsirta 161
páfrány – gyűlöli a nádat 439
pajzs 65, 81, 117, 214, 244, 297, 448, 608
– felirattal vagy képpel 47, 73, 93, 108, 136, 177, 189, 211, 214, 225, 250, 333, 366, 439, 448, 474, 508, 567, 599, 608
– az uralom jelképe 254
– az világ jelképe 83
pálma
– az ártatlanság és a tisztaság jelképe 296
– a díj jelképe 198, 451, 489, 565

– a győzelem jelképe 93, 146, 163, 243, 254, 566, 587, 605–608
– havonta egy ágat növeszt 393
– nagyböjtben megáldják 313
– nem görnyed a súly alatt 254, 469, 587
– pálmakoszorú 207, 253, 296
– a szilárdság jelképe 587
– a Virágvasárnap jelképe 30
Pán – a világ jelképe 397
páncél 81, 83, 116, 117, 124, 125, 138, 146, 164, 177–179, 211, 214, 219, 225, 248, 250, 253, 282, 297, 298, 306, 313, 343, 346, 379, 438–440, 504, 505, 516, 540, 551, 574, 581, 582, 593, 597, 599
papagáj – az ékesszólás jelképe 165, 166
papagájhal *(scarus)* 292
papírforgó 294, 456, 527
– a változékonyság jelképe 531
párduc/leopárd
– az álnok bujaság jelképe 288, 358
– bőrét a hiénáé megrontja 219
– foltos bőre a csillagos ég jelképe 397
– a kegyetlenség jelképe 90, 580
Paris – almája Venus attribútuma 78
patak 71, 140, 162, 531
patena 239, 277
– az áldozat jelképe 116
páva
– az egyiptomiak a csillagos eget jegyezték kiterjesztett farkával 433
– Juno kocsiját két páva húzza 87
– Juno madara 87, 157, 232
– a kevélység jelképe 48, 139, 247, 275, 297, 564
– a pompa jelképe 247
– tollainak pávaszemei a csillagokat jelentik 232, 433
pávián – a harag jelképe 307
Pegazus
– hátán Bellerophón 597
– hátán a Hajnal 58, 90
– a hírnév jelképe 184
pele – aluszékony állat 269, 434, 448, 549
pelikán – a szeretet jelképe 39, 71, 283, 466
pénz 459, 514, 570
– alamizsna 39, 156
– a földön heverve a világ megvetésének jelképe 97
– a gazdagság jelképe 123, 132, 233, 355, 356, 365, 395, 443, 515, 611
pióca – a falánkság jelképe 292
piramis 119
– a dicsőség jelképe 239
– a városok jelképe 159
platán 230
Pluton 84
– fája a ciprus 84, 222
– a föld ura 163
– kocsiját három ló húzza 84
– Proserpina elrablója 508
– a rablás jelképe 508
Plutos, a gazdagság istene 52, 250, 285, 449, 515
– vaksága miatt érdemtelenekhez tér be 515
pók
– eső idején szövi hálóját 427
– hálója a hiábavaló munka jelképe 440
– a tapintás jelképe 532
polip – más étel híján saját húsával él 291
próbakő 235
Proserpina – gránátalmát eszik az alvilágban 266

rágalom – Apellés Rágalom-képe 74
rája – a tétlenség jelképe 19
rák
– az állhatatlanság jelképe 283
– a kövérség jelképe 249
rekettye 19, 328
remeterigó – magányos madár 113, 502, 541
reszelő 119, 244
réz 176
rinocérosz 207, 307
róka
– a ravaszság jelképe 52, 128, 297, 535, 579
rózsa
– elhervadván az öregség és a mulandóság jelképe 580
– a kedvesség jelképe 25, 36, 123, 245
– rózsa- és mirtuszkoszorú 78, 417
– rózsakoszorú 90, 474, 518, 568
– a tiszta élet jelképe 147
– Venus virága 78, 123, 417, 474
rózsafüzér 251, 445
rozsda
– megemészti a vasat 291, 367, 447
– a megszólás és az irigység jelképe 141
rőzse – lángja gyorsan fellobban és elhamvad 73
rubint 123

ruha
– állat bőre 52, 90, 139, 187, 292, 309, 368, 447, 547, 548, 579
– barbár ruha a kegyetlenség jelképe 291
– egyszerű ruha 34
– feltűrt ruha – a fáradozás jelképe 32, 167, 187, 437
– gazdag ruha 39, 59, 123, 182, 183, 200, 232, 235, 243, 245, 247, 253, 279, 285, 289, 352, 356, 371, 379, 406, 431, 443, 492, 514, 559, 580
– hosszú ruha
– a hosszas gyakorlás jelképe 38
– a méltóság jelképe 38, 61, 156, 159, 182, 235, 255, 354, 431, 432, 437, 443, 456, 499, 503, 513
– könnyű ruha 227, 228, 255, 256, 259, 265, 353
– köpeny 58, 59, 513
– lepel 25, 88, 157, 183, 187, 188, 229, 354, 373, 391, 425, 514, 515, 539
– papi ruha 444, 612
– rongyos ruha 37, 53, 82, 277, 368
– a becstelenség jelképe 286, 448, 527, 528, 592
– az önmegvetés jelképe 25, 208, 509
– a szegénység jelképe 19, 56, 61, 73, 94, 105, 135, 136, 139, 141, 186, 208, 219, 251, 304, 430, 448, 486, 534, 570
– rövid ruha
– az illetlenség jelképe 223
– a világ megvetésének jelképe 61
– szerzetesi ruha 435, 503
– szétszakad – a kárvallás jelképe 21
– szolgai öltözék 52
– szőrruha 106, 271
– tollruha 354
ruta
– gonoszűző 71
– megfékezi a szerelmi vágyat 71, 98
– rutakoszorú 71, 98

sáfrány 331
sánta 86, 432, 489
– a hazugság jelképe 73
sápadtság
– a betegség jele 287, 406
– a böjt jele 593
– a félelem jelképe 52, 53, 253, 457, 573
– a gondok jele 56, 151, 251, 277, 486
– a gondolkodás jelképe 52, 563
– a gonoszság jele 367
– a harag jele 253
– az irigység jelképe 71, 303, 304
sardonia 347
sarkantyú 75, 144, 167, 543
sarló 28
– a földművelés jelképe 82, 389, 391
– az idő jelképe 82
– Saturnus jelképe 82
sas 51
– bőkezűség és a nagylelkűség jelképe 278, 355, 370, 509
– egyedül ő képes a Napba tekinteni 529
– fehér tyúkot ejt le csőrében babérággal 323
– Jupiter kocsiját két sas húzza
– Jupiter madara 81
– Jupiter, Saturnus ellen harcba indulva, sastól kap jó előjelet 81
– látása igen éles 235, 278, 299, 529
– a legtisztább levegő s ezáltal Jupiter jelképe 81
– a madarak királya, a fenség jelképe 370, 465, 606
– minden madár közül legmagasabbra szárnyal 81, 278, 299, 465
– ragadozó természetű 220
– röpte az égen kiszámíthatatlan (Péld 30,19) 21
– tolla más madáré mellé téve elporlasztja amazt 219
sáska – az isteni büntetés jelképe 211
Saturnus
– felfalja gyermekeit 82
– az idő jelképe 274, 556
– kocsiját két fekete ökör húzza 82
– kocsiját két kígyó húzza 82
– Latiumban rejtőzik el 323
sebek – a vértanúság jelképei 370
selyemgubó 19, 328
síp 531
sír 376, 514
sisak 47, 65, 81, 83, 164, 176–178, 193, 214, 219, 225, 244, 248, 253, 278, 298, 323, 333, 382, 505, 516, 606, 608
– az értelem erejének jelképe 142, 285, 362, 495, 505, 604
Sisyphos – a nyugtalan élet jelképe 604
skorpió 220
– Afrika jelképe 402
– a bujaság jelképe 359
– gyűlöli a krokodilt 440

– hollót megszúrva a bosszúállás jelképe 582
smaragd
– smaragdkoszorú 593
– a szüzesség jelképe 593
soccus 104, 105, 415, 419
sólyom
– a gyorsaság jelképe 100
– a logika jelképe 362
– a magasba emelkedik prédáját lesve 362
– a száműzetés jelképe 173
– a tapintás jelképe 531
– a vaskor jelképe 178
sötétség 227
– az emberi vélekedések jelképe 154
strucc
– a falánkság jelképe 243, 291, 610
– a vasat is megemészti 238, 243, 291, 515, 610
Styx, az alvilág folyója 206
– vizébe mártja vesszejét az Álom 548
sül – a gúny és a megszólás jelképe 139, 368
sün – önmagába visszahúzódva védekezik 599

száj 50, 183
szalamandra
– kioltja a tüzet 156
– a tűz jelképe 156
szamár
– a fáradozás jelképe 187
– a gúny jelképe 139
– a hitvány gondolatok jelképe 21
– a lustaság jelképe 480
– a tudatlanság jelképe 48, 280, 446
számok 45, 49, 373
– hét 47
– tizenhat 204
szárcsa – a torkosság jelképe 243
szarka
– Pieros szarkává vált leányai 417
– a színlelés jelképe 72, 539
szárny
– Amor attribútuma 40, 93, 217, 218, 417
– a daru szárnya 187
– az Éjszaka szárnyával betakarja a földet 89
– figura fején 77, 184, 225, 302, 354, 373, 484, 526, 603
– figura kezén 354, 443, 487
– figura lábain 77, 123, 167, 168, 170, 184, 227, 354, 438, 532, 544, 547, 573
– gyorsaság jelképe 42, 59, 77, 90, 132, 134, 137, 140, 141, 167, 184, 222, 227, 229, 236, 256, 259–261, 278, 286, 426, 438, 443, 465, 468, 475, 484, 492, 500, 532, 543, 548, 569, 573, 581, 584, 585, 587
– az idő jelképe 41, 42, 94, 132, 134, 168, 170
– magasba emel 26, 32, 42, 51, 188, 281, 373, 465, 487, 509, 526, 600
– messzire visz 51, 274, 286
– a mozgékonyság jelképe 138, 544, 547, 609, 610
– szárnyas oroszlán 340
szarv
– Achelous letörött szarva 17, 205
– az erő jelképe 217
– a Hold jelképe 75, 393
– a Pó folyó bikaszarv módjára ível 202
szarvas
– elbágyad a zenétől 24, 530
– a félelem jelképe 573
– a gyorsaság jelképe 75, 94, 138, 495
– a hallás jelképe 530
– Hercules szarvassal viaskodik 596
– a Hold kocsiját két szarvas húzza 75
– az Idő kocsiját két szarvas húzza 94
– a kaméleont elpusztítva babérlevelet rágcsál 376
– az okosság jelképe 495
– a vágyakozás jelképe 140
szegfűszeg – ázsiai fűszer 401
szék
– bírói szék 128
– az üres székek a föld üres helyeinek jelképei 88
szél 161, 584
– a bűnök jelképe 211
szélkakas 294
szem
– bekötött szem 32, 97, 137, 171, 188, 214, 223, 280, 393, 452
– a figyelem jelképe 183, 229, 505
– a látás jelképe 497, 536
– a mindent látó igazságosság jelképe 236
– tenyéren a munkálkodás jelképe 286, 313, 441
Szentháromság 94, 148
Szentlélek – jelképe a galamb 237, 245, 497, 513
szfinx 83, 409
– Egyiptom jelképe 204
– a tudatlanság jelképe 281
sziget 86

szigony – Neptunus szigonya a háromféle víz jelképe 88, 160
szikla 26, 31, 51, 92, 94, 157, 160, 166, 208, 313, 346, 347, 364, 368, 455, 486
szilfa – rákapaszkodik a szőlő 34
színek
– arany 18, 71, 73, 79, 119, 174, 177, 181, 201, 237, 242, 280, 288, 298, 300, 313, 340, 366, 398, 515, 576, 606
– a Hajnal színe 90
– az igazság jelképe 151, 489, 539, 589
– a kiválóság jelképe 71
– a termés színe 17
– a tisztaság jelképe 151, 299, 300
– bíbor 90, 114, 120, 164, 236, 247, 384, 544, 565, 574
– királyi szín 254
– fehér 25, 36, 87, 91, 116, 123, 125, 142, 160, 191, 239, 260, 263, 270, 274, 285, 290, 356, 362, 373, 386, 393, 416, 432, 459, 500, 512, 532, 541, 589, 593
– az elégedettség jelképe 199
– a flegmatikusok színe 108, 112
– a Hajnal színe 90
– az igazság jelképe 72, 363
– Isten jelképe 148, 192, 193
– a legnemesebb szín 237
– a nappal színe 168, 170
– nem összetett szín 148, 192, 355
– a tisztaság jelképe 34, 36, 42, 97–99, 148, 168, 184, 191, 192, 195, 197, 238, 271, 285, 291, 296, 353–355, 424, 437, 444, 445, 489, 498, 501, 538, 589, 606
– fekete 19, 30, 52, 112, 141, 142, 263–265, 268, 286, 294, 308, 381, 432, 440, 456, 466, 469, 486, 503, 528, 538, 556, 576, 578
– a csökönyösség jelképe 446, 471
– az éjszaka színe 168, 170
– a gonoszság jelképe 72, 184, 457
– a nemesség jelképe 432
– a pusztulás jelképe 25, 93, 307, 386
– a sötétség jelképe 43, 75, 89, 151, 184, 206, 268, 406, 434, 446
– a szilárdság jelképe 378
– a szomorúság jelképe 73, 119, 151, 293, 465, 477, 508
– fekete-fehér
– az éjszaka és a nappal jelképe 75
– a hazugság jelképe 72
– a jó és a rossz jelképe 142
– két szélsőség 469
– a napéjegyenlőség jelképe 168, 170
– földszínű 159, 161, 162, 206, 459, 466, 472, 502
– hervadásszínű – a pusztulás jelképe 21, 57, 385
– kék 181, 229, 268, 270, 340, 366, 418, 469, 505, 522, 551
– az ég színe 51, 69, 73, 81, 86, 157, 161, 168, 170, 199, 269, 270, 365, 427, 432, 482, 484, 504, 505, 570
– a tudásvágy jelképe 138
– a vizek színe 160, 201, 283, 365, 425
– oroszlánszínű 211, 267
– rózsaszín – a Hajnal színe 58, 59, 90, 256
– rozsdaszín 48, 137, 141, 243, 283, 291, 292, 303, 304, 367, 368, 468, 610
– a romlottság színe 147, 286
– sárga 123, 262–264, 259, 282, 289, 448, 551, 553, 573, 606, 609
– az álnokság színe 286, 289
– az árulás színe 220, 575
– Ceres színe 28
– az elégedettség színe 199
– a Hajnal színe 58, 59
– a kolerikusok színe 108
– a termés színe 17, 28, 384, 558
– a vágy színe 140
– sokszínű 30, 93, 220, 260, 261, 265, 434, 500, 531, 539, 568
– a fiatalság jelképe 21, 233
– a változatosság jelképe 45, 104, 141, 234, 278, 360, 398, 465, 481, 549
– a változékonyság jelképe 22, 23, 73, 75, 129, 233, 282, 294, 298, 465, 610
– a zűrzavar jelképe 118, 144, 145, 154, 294, 362, 472
– szürke 25, 139, 145, 266, 386, 433, 473, 565, 575
– az éjszaka színe 394
– az eső színe 427
– a föld színe 159, 162
– melankolikusok színe 108, 113, 302
– a szomorúság jelképe 146, 287
– a türelem színe 454
– tengerszín 88, 92
– testszín 367, 385, 450
– violaszín 264
– a komolyság jelképe 152

– vörös 116, 165, 206, 248, 251, 260, 306, 315, 328, 543, 609
– a harag színe 56, 81, 124, 125, 211, 225, 253, 289, 307, 394, 528, 564
– a hevesség színe 165
– a hőség színe 41, 262, 384
– a makacsság színe 297
– a ravaszság színe 52
– a szangvinikusok színe 108, 110
– a szeretet színe 95, 121, 370, 477, 543
– a tudásvágy jelképe 138
– a tűz színe 161
– a vágy színe 140, 144
– a vér színe 52, 95, 124, 125, 136, 581, 582
– zöld 20, 50, 57, 100, 126, 186, 274, 337, 347, 383, 568
– felüdíti a szemet 474
– a föld színe 365, 428
– a remény színe 26, 31, 32, 56, 128, 129, 136, 167, 285, 376, 444, 474, 499, 543, 552–554
– a romolhatatlanság színe 181
– a termékenység színe 17, 41, 152, 161, 382, 383, 423, 601
szirén 183
– az álnokság jelképe 177
szita – a tisztaság jelképe 97
szív 114, 123, 184, 193, 225, 294, 575, 578
– az ártatlanság jelképe 64
– az Irigység saját szívét eszi 303, 305
– két szív kétféle szándék jelképe 220
– kimutatva a nyíltság jelképe 34, 354, 476, 509, 539, 580
– a lelkiismeret jelképe 64, 106, 119
– a szeretet jelképe 38, 95, 121, 200
szivacs 425
szivárvány 160, 161, 234, 426, 474
szobor 450, 527
– az arany szerencse szobra 217
– a győzelem szobrocskája 163, 243
– Hercules-szobor 214, 595, 596
– az igazság szobrocskája 235, 242
– a jó eredmény szobra 182
– a jó szerencse szobra 182
– Lea szobra II. Gyula síremlékén 602
– Mercurius-szobor 77, 129, 199
– Minerva szobra 367, 432
– a Nílus vatikáni szobra 204
– Plutos szobra 250, 285, 449
– Ráchel szobra II. Gyula síremlékén 603
– Saturnus-szobor 556
– a Tiberis vatikáni szobra 200
szög
– az év jelképe 41
– a szükségesség jelképe 429
szőlő 163, 170, 326, 340, 343, 346, 399, 493, 548, 551
– Bacchus jelképe 90, 110
– a bujaság jelképe 359
– a föld három legfőbb gyümölcsének egyike 159, 162
– olajfára kapaszkodik 30
– az ősz jelképe 41, 162, 170, 559
– szilfára kapaszkodik 34
– szőlőkoszorú 325, 362, 392, 559
– a vidámság jelképe 30
szőnyeg 527
szörny 394, 457, 576
– tengeri szörny 157

tábla 49, 300, 373
– törvénytábla 193, 290, 513
tál – ezüsttál 123, 611
talapzat
– Krisztus jelképe 191, 509, 513
– a szilárdság jelképe 122, 191, 199, 429, 450, 503, 521, 556, 557, 604, 606
Tantalus – a kapzsiság jelképe 55
tarantula 329
tegez 523
– Amor attribútuma 217, 417
– Diana nimfáinak attribútuma 424
téglalap 113
tehén
– a sovány tehén az ínség jelképe 94
– tengeri tehén (fóka) 92
teherhordó eszköz 285
tej – a táplálás jelképe 69, 95, 162, 244, 422, 553
teknős 531
– az erény jelképe 599
– a lustaság jelképe 20, 112, 480, 565
– a mértékletesség jelképe 567
– a visszavonultság jelképe 499
tél – jelképe a kovácsműhelyében dolgozó Vulcanus 560
templom 270, 399, 509
– Marcellus két temploma 250, 254
tengelice – gyűlöli a cinegét 439
tenger 157, 160, 161, 189, 280, 423
tenyér – az ékesszólás jelképe 166, 515
test – háromtestű férfi: Geryon 117

teve – Ázsia jelképe 207, 401
thyrsus 30, 90, 485
tiara 166
Tiberis 200, 201
tibia 24, 105, 419, 523, 531
tigris
– Bacchus állataként a bor által megszelídített kegyetlenség jelképe 90, 325, 559
– a gyanakvás jelképe 551
– a kegyetlenség jelképe 90, 253, 551
– a Tigris folyó jelképe 204
– a zenétől megvadul 551
tintahal – a hazugság jelképe 72
toll 77, 139, 142, 274, 379, 531, 563
– ékesség 123
– az érvek jelképe 142
– a fantázia jelképe 75
– az ingatagság jelképe 518
– írótoll 103, 128, 411
– a könnyűség jelképe 354, 518
– tollkoszorú 417
– vörös tollakkal vadásszák a szarvast 573
topáz 499
torony 161
– Bábel tornya – a zűrzavar jelképe 118
– a szilárdság jelképe 199
– tornyos korona 88, 161, 162, 309, 340, 343
tök – a mulandóság jelképe 199, 555
tölgy 340, 489
– ellenáll a viharnak 599
– az erény jelképe 599
– az erő jelképe 211
– Jupiter fája 250
– makkjával táplál (ínség idején és az aranykorban) 177, 385, 540, 611
tömjén 276
tőr 125, 141, 142, 146, 297, 362, 416, 575, 581, 582
tövis 21, 106, 167, 279, 289, 455
– a bűn jelképe 119
– a gyötrelem jelképe 229, 465, 575
– a lelkifurdalás jelképe 106
– a nehézségek jelképe 97, 532
– töviskorona 106, 568
tripus 526
triton 82
trombita 222, 421, 482, 497
– a hencegés jelképe 275
– a hírnév jelképe 141, 183, 184, 414, 419–421, 485
– hírül adás jelképe 242
trón 59, 87, 90, 198, 443
– az uralom jelképe 367
turbán 291
tücsök – a zene jelképe 413
tükör 421, 497
– az álnokság jelképe 183
– az értelem jelképe 38, 442, 602
– a homályos látás jelképe 568
– a kevélység jelképe 564
– a látás jelképe 529
– a megismerés jelképe 38, 123, 589
– a női szépség jelképe 68
– az önismeret jelképe 494
– az önszeretet jelképe 271, 352
tűz
– istene Vulcanus 86, 161
– kétféle (égi és földi) tűz 86
– tűzvész 137
– a víz ellentéte 289, 362, 575
tűzmadár – a tűz jelképe 156
tűzszerszám 144, 433, 470

tyúk
– sas fehér tyúkot ejt le csőrében babérággal 323
– a termékenység jelképe 190, 389

út – válaszút 154, 379, 596

üllő 86
– a zene jelképe 411
üröm – a keserűség jelképe 25, 30
üveg 292, 530
– a törékenység jelképe 219, 395

vaddisznó
– a hallás jelképe 532
– oroszlánnal együtt a test és a lélek erejének jelképe 211, 597
vak 37, 276, 279, 290, 303, 457, 515, 550, 609
vakond – a vakság jelképe 100
varangy 53, 105, 162, 290
varjú
– az irgalmasság jelképe 395
– az örök hűség és egyetértés jelképe 117
– rossz előjel 57
város 162
vas 177, 178, 568
– az idő vasfoga 569
– vaskorona 337, 574
vaspálca – a büntetés jelképe 515

véka 18
Venus 476
– a bujaság jelképe 360
– kocsiját galambok húzzák 78
– madara a galamb 78
– madara a hattyú 78
verbéna – véd a baljós előjelektől 428
veréb – a bujaság jelképe 352
véső – a szobrászat jelképe 50, 399
Vesta – a tűz istennője 161
vessző 453, 521
– az Álom vesszejét a Styx vizébe mártja 548
– Áron vesszeje 513
– az ékesszólás jelképe 164
– az ítélkezés jelképe 104
– konzuli vesszőnyaláb 102, 127, 236, 238
– Mercurius vesszejével álmot vagy halált oszt 548
– a vesszőnyaláb az egyetértés jelképe 115, 116
vetélő – az engedelmesség jelképe 437
villám 87
– a büntetés jelképe 81, 211, 277
– az ékesszólás jelképe 164, 165
– a gyorsaság jelképe 100
– a hírnév jelképe 34
– nem árt a babérnak 599, 600
– a tűz jelképe 161
viola da gamba 413
virág 123, 163, 232, 256, 364, 557
– az erény jelképe 119, 602
– az esendőség jelképe 127
– a föld jelképe 158, 161, 162, 218
– a Hajnal kinyitja a virágokat 59, 90
– a jóindulat jelképe 81, 273, 300
– a remény jelképe 552, 553
– a szaglás jelképe 530, 531
– a tavasz jelképe 41, 162, 168, 391
– a termés ígéretét hordozza 17, 552, 553
– a tiszta élet jelképe 147
– a vidámság jelképe 17, 21, 28, 110, 198, 518
– a világi gyönyörűségek jelképe 100, 129
– virágkoszorú 17, 21, 25, 28, 30, 110, 123, 126, 129, 158, 163, 198, 203, 204, 207, 233, 296, 300, 326, 383, 384, 401, 415, 423, 531, 553, 585, 587, 593
vitorla 583
– az akarat jelképe 610
– a gyorsaság jelképe 581
víz 163
– a bűnök jelképe 531
– a tűz ellentéte 289, 364, 575
víziló – a kegyetlenség és a hálátlanság jelképe 283, 292
vonalzó 120, 234, 497
Vulcanus
– a tűz istene 86, 161
– Jupiter és Juno letaszítják az égből 86
– kocsiját két kutya húzza 86
– kovácsműhelyében dolgozva a telet jelképezi 560
– sántasága az egyenlőtlenül lobogó lángot jelenti 86
– templomát kutyák őrzik 86

Y – pythagorasi Y 360

zeller – a gyász növénye a régieknél 477
Zephyrus – jöttére édesebben énekelnek a hattyúk 413, 585
Zeuxis – a Fájdalom képe 151

zsák – a bűnök jelképe 271
zsidótövis – a késlekedés jelképe 565

A CÍMSZAVAK BETŰRENDES MUTATÓJA

Abruzzo 331
Achelous 205
Acheron 206
Acis 205
Adakozó kedv 509
Adige 203
Aeolus 583
Aeolus, a szelek királya 583
Afrika 402
Áhítat 142
Akarat 609, 610
Alamizsna 156
Alázat 271, 272
Alkalom 438
Alkonyat 134
Államérdek 506
Állandóság 556, 557
Állhatatlanság 283, 285
Állhatatos szeretet 200
Állhatatosság 122, 199
Állhatatosság és rendíthetetlenség 122
Álnokság 468
Álom 548, 549
Álságos szerelem, avagy csalárdság 183
Amerika 404
Április 382, 388, 391
Apulia 329
Arany, ezüst, bronz és vas korszaka 177
Aranykor 174, 177
Ármány 297
Arno 202
Ártatlanság 296
Ártatlanság vagy tisztaság 296
Árulás 575, 576
Áskálódás 407
Augusztus 384, 389, 391
Auster 586
Ázsia 401
Balszerencse 216
Bálványimádás 276
Bánat 25
Barátság 34, 36, 37
Barátság, haszon nélküli 37
Becstelenség 277, 286, 287
Becsvágy 31, 32
Béke 449–452
Békés, avagy kegyes szerencse 216
Békességszerző 452
Betegség 287
Bírák romlottsága 128
Bíró 235
Bizakodás 117
Biztonság 536
Biztonság és csendesség 536
Biztos isteni remény 555
Biztos vezető, az igazi tisztességeké 250
Boldogság 197
Boldogság, örök 198
Boldogság, rövid életű 199
Boldogságok, amelyeket Urunk, Jézus Krisztus tanított nekünk 61
  Első boldogság. A lelki szegénység 61
  Második boldogság. A szelídség 62
  Harmadik boldogság. A sírás 62
  Negyedik boldogság. Éhezés és szomjúhozás az igazságra 63
  Ötödik boldogság. A szív tisztasága, azaz a szenvedélyektől és fegyelmezetlen indulatoktól szabaddá lett szív 64
  Hatodik boldogság. Az irgalmasság 64
  Hetedik boldogság. A békességszerzés 65
  Nyolcadik boldogság 66
Boldogtalanság 277
Bolondság 456, 457, 563
Boreas, avagy Aquilo 585
Bosszúállás 581, 582
Bőkezűség 355, 356

Bölcsesség 522, 524
Bölcsesség, igazi 523
Bőség 17–19
Bőség, tengeri 18, 19
Bronzkor 178
Bujaság 358, 359
Bujaság, avagy paráznaság 359
Búskomorság 368
Buzgóság 543, 544
Bűn 605
Bűnös becsmérlés 71
Büntetés 462, 500

Calabria 328
Calliope 418, 420, 421
Campania (Boldog), avagy a munka földje 325, 326
Cerberus 411
Charybdis 408
Chimaera 409
Civakodás 362
Clio 414, 419–421
Cocytus 206

Csalárdság 220–222, 288, 289
Csend 537, 538
Csend, Apuleius szerint 536
Csendesség 577, 578
Csillagjóslás 51
Csodálkozás 370
Csökönyösség 446

December 386, 390, 392
Délcegség 228
Derült éjszaka 427
Derült nap 427
Dialektika 142
Diana nimfái 424
Dicsőség 242, 243
Dicsőség, a fejedelmeké 239
Dicsőség, nagysága 34
Dicsőség és tisztesség 243
Díj 489
Dorgálás 516
Dőzsölés 135, 136
Dryasok és hamadryasok 423
Duna 204
Düh 504

Éberség 590–592
Ebül szerzett jószág 21
Egészség 521

Egyenes igazság, amely nem tekint sem barátságra, sem gyűlöletre 238
Egyenesség 509
Egyenlőség 168
Egyetértés 114–116
Egyetértés békében 116
Egyetértés, felülmúlhatatlan 117
Egyetértés háborúban 115, 116
Egyetértés, házastársi 114
Egyetértés a régieknél 117
Egyszerűség 538
Éhség 185
Éjszaka 432
Éjszaka négy része 433
  Első rész 433
  Második rész 433
  Az éjszaka harmadik része 434
  Az éjszaka negyedik része 434
Ékesszólás 164–167
Elégedettség 123
Elégedettség, szerelmes 123
Elem, négy 86, 156, 159, 161
Elem, négy, Empedoklés szerint 163
Élet 601
Élet, nyughatatlan 604
Élet, szemlélődő 603
Élet, tevékeny 602, 603
Elkeseredés 146
Ellenkezés 124, 125
Ellenségesség 293
Elme vaksága 100
Elmélkedés 375
Elmélkedés a halálról 376
Elmélkedés, lelki 375
Előjel 58
Előjel, rossz 57
Előjel, szerencsés 57
Előrelátás 489
Elszántság és állhatatosság 301
Elvetemültség 283
Emberi bölcsesség 523
Emberi élet 604
Emberi esendőség 219
Emberi méltóság 247
Emberi test 127
Emberölés 253
Emberség 273
Emlékezet 378, 379
Engedelmesség 435, 437
Engedelmesség, Isten iránti 437
Engedetlenség 297
Építészet 45

Erato 417, 419–421
Érdem 379, 381
Erény 597, 599, 600
Erény, felülmúlhatatlan 599
Erény, hősi 595, 596
Erény és erő, a testé és a léleké 597
Eretnekség 273
Érett kor 595
Erő 211, 214, 217, 219
Erő, a léleké és a testé 214
Erő, lelki nagysággal párosult testi 214
Erő, nagyobb erőtől legyűrt kisebb 219
Erő, a szerelemé 217
Erő, a szerelemé szárazon és vízen 218
Erőszak 593
Értelem 504, 506
Érzék, avagy érzékiség 531
Érzékek 529, 531, 532
Esedezés Istenhez 564
Eső 427
Etika 173
Európa 399
Eurus 584
Euterpe 415, 419–421
Év 41, 42
Évszakok 557, 561
Évszázad 529
Ezüstkor 175, 178

Fájdalom 150, 151
Falánkság 291, 292
Fáradozás 186, 187
Fáradozás, nyári 187
Favonius vagy Zephyrus, ahogy jobban tetszik 585
Február 386, 388, 393
Fegyverek 47
Felebaráti szeretet 39
Félelem 457
Félelem, avagy rettegés 573
Feltámadás 514
Féltékenység 229
Fenyegetés 394
Fényesség 101
Festészet 481
Filozófia 208, 209
Finomság 551
Fizika 473
Flegmatikus a vízzel 112
Fohászkodás 306
Folyók 200
Folytonosság 468
Föld 158, 159, 161–163
Föld kocsija 88
Földművelés hónapjai 387
Földművesség 26–28
Földművesség munkája 26, 563
Földrengés 572
Friuli 343
Fúriák 222, 223
Fürgeség 492

Galatea 425
Gangesz 207
Gazdagság 515
Gazdaság 154
Gaztett 294
Geometria 231
Gondolat 465
Gondoskodás a természről 492
Gondviselés 493, 494
Gonoszság 367
Gonoszság vagy bűn 525
Grammatika 244
Gratiák 246
Griff 409
Gúny 139

Gyalázás 289
Gyalázat 528
Gyanakvás 551
Gyávaság 592
Gyermekség 500
Gyorsaság 100
Gyönyörűség 474, 475
Gyönyörűség, hiú 476
Gyönyörűség, tisztes 476
Gyötrődés 578, 579
Győzelem 605–608
Győzelem a régieknél 606
Győzelem, tengeri 607
Gyűlölet 439, 440

Háborgás 472
Háború 248, 250
Hajnal 58, 59
Hajnalhasadás 132
Hajózás 422, 423
Hála 246
Halál 406, 407
Hálátlanság 292, 293
Halhatatlanság 281, 282
Hallás 530
Harag 306, 307

Harag, zabolátlan és engesztelhetetlen 225
Harmat 428
Harmónia 47
Hárpiák 410
Haszon 611
Haszonlesés 308, 309
Határozatlanság 294
Házasság 371
Hazugság 72, 73
Helyes ítélet 235
Hencegés 276
Heroikus költészet 485
Hiábavaló munka 440
Hidra 410
Hinaedák és napaedák 423
Hír 183
Hír, rossz 184
Hírnév, fényes 184
Hírnév, jeles 184
Hírnév szeretete 41
Hit, katolikus 192, 193
Hit, keresztény 191
Hitbuzgóság 612
Hiúság 580
Hízelgés 22–24
Hold kocsija 75
Hónap, általánosságban 393
Hónapok 381, 390
Hűség 191, 195, 197
Hűség, baráti 194
Hűség, házastársi 195

Idő 568, 569
Ifjúkor 232, 233
Igazság 587, 589, 590
Igazság, szigorú 239
Igazság szomja 535
Igazságosság 236–239
Igazságosság, isteni 237
Igazságtalanság 290, 291
Ígéret 492
Imádság 444, 445
Indulat 223–225
Indulat és harag 225
Indulat, költői 225
Indus 207
Ingatagság 298
Ingatagság vagy állhatatlanság 298
Ingerültség 528
Ínség 94
Intellektus 298, 299
Invenció 302
Iparkodás 285, 286
Irgalmasság 395
Irigység 302–305
Írisz 426
Irodalom 354
Ismeret, a dolgoké 104
Isten csapása 210
Isteni kegyelem 245, 246
Istenség 148
Itália, tartományaival és némely szigeteivel 309
Ítélkezés 236
Ítélőerő 234
Ízlelés 530

Jámborság 477, 479, 480
Jámborság, a gyermekeké atyáik iránt 480
Január 386, 387, 392
Játék a régiek szerint 236
Javítás 127, 128
Jó eredmény 182
Jó szellem 230
Jóindulat 69
Jólét 443
Jóság 71
Jóslás 149
Józanság 540
Július 384, 389, 391
Június 383, 389, 391
Jupiter kocsija 81

Kapzsiság 52, 53, 55, 56
Kedvesség 25, 245
Kegy 188, 189
Kegyesség 102, 103
Kegyesség és önmérséklet 103
Kegyetlenség 136, 137
Kéj 610
Kéjvágy 352, 353
Képmutatás 251
Kesergés 508
Kesergés más javán 508
Keserűség 30
Késlekedés 565
Kétség 154
Kevélység 564
Királyi fenség 370
Kísértés 569
Kísértés, szerelmi 570
Kitartás 469, 470
Kiválóság 579
Kíváncsiság 138

Kocsik
Bacchus kocsija 90
Ceres kocsija 92
Éjszaka kocsija 89
Év kocsija 91
Hajnal kocsija 90
Halál kocsija 93
Hét bolygó kocsija 75
Hírnév kocsija 94
Idő kocsija 94
Istenség kocsija 94
Mesterséges nap kocsija 91
Négy elem kocsija 86
Oceanus kocsija 92
Szerelem kocsija 93
Természetes nap kocsija 91
Tisztaság kocsija 93
Kolerikus a tűzzel 108
Komédia 104, 105
Komédia, régi 105
Korzika 346
Költészet 482, 484, 485
Könnyedség 354
Könyörgés 488
Könyörgés Istenhez 489
Kötelesség 438
Kövérség 249
Középszer 378
Köztársaság kormányzása 244

Lakoma 126
Látás 529
Latium 323
Lélek, értelmes, mennyei 42
Lélek, kárhozott 43
Léleknek testi erővel és kiválósággal párosult okossága és erénye 214
Lelkiismeret 119
Lelkiismeret-furdalás 106
Levegő 157, 160, 161
Levegő kocsija 87
Levegőnimfák 426
Liguria 313
Lírai költészet 485
Logika 362–364
Lombardia 337
Lopás 227
Lustaság 480

Magány 541
Május 383, 388, 391
Makacsság 471
Marche 333
Március 381, 388
Március, az év kezdete a régiek szerint 390
Mars kocsija 81
Mártíromság 370
Matematika 373
Megbánás 466
Megbánás, a bűnöké 466
Megbocsátás 277, 488
Megerősítés 119
Megértés 300
Megfontolás 120
Meggyőzés 470
Megismerés 103
Megmaradás 521
Megmaradás, azaz menedék, egészség, üdvösség, Pausanias szerint 519
Megszokás 611
Megszólás 368
Megtartás 119
Megvetés, az erényé 147
Megvetés, a világé 146
Melankolikus a földdel 113
Melpomene 416, 419–421
Méltóság 143, 247
Méltóság a szónoklásban 248
Menekülés 222
Mercurius kocsija 77
Mértékletesség 126, 565–568
Mértékletesség háborúban 126
Mesterség 49
Metafizika 393, 394
Minerva kocsija 83
Múlhatatlanság 282
Munkálkodásra való nap 232
Múzsák 414, 419–421
Művészet 50

Nagyétkűség 610
Nagyszerűség 366, 367
Najádok 424
Nap kocsija 79
Napéjegyenlőség, őszi 170
Napéjegyenlőség, tavaszi 168
Napforduló, nyári 544
Napforduló, téli 547
Nemeslelkű, bátor vakmerőség 45
Nemeslelkűség 365, 366
Nemesség 431, 432
Nemtörődömség 430
Nevetés 518
Niger 207

Nílus 204
Nimfák együttesen 423
November 385, 390, 392
Női szépség 68

Nyár 558, 562
Nyári lankadtság, avagy bágyadtság 353
Nyilvánvaló cselekvés 441
Nyomorúság 395
Nyomorúság, e világi 395
Nyugalom 503
Nyugtalanság 294
Nyugtalanság, a léleké 294

Ócsárlás 141
Okítás 38
Okosság 494, 495, 497
Október 385, 389, 392
Órák, az éjszakáéi 265
  Első óra 265
  Második óra 266
  Harmadik óra 266
  Negyedik óra 267
  Ötödik óra 267
  Hatodik óra 268
  Hetedik óra 268
  Nyolcadik óra 269
  Kilencedik óra 269
  Tizedik óra 270
  Tizenegyedik óra 270
  Tizenkettedik óra 270
Órák, a nappaléi 255
  Első óra 256
  Második óra 259
  Harmadik óra 260
  Negyedik óra 260
  Ötödik óra 261
  Hatodik óra 262
  Hetedik óra 262
  Nyolcadik óra 263
  Kilencedik óra 263
  Tizedik óra 263
  Tizenegyedik óra 264
  Tizenkettedik óra 264
Orcátlanság 535
Orvoslás 376
Ostobaság 527

Önhittség 48
Önmegtartóztatás 50
Önszeretet 39
Önuralom 151

Öregség 580
Őrizet 138, 245
Örökkévalóság 178–182
Örvendezés 354
Ősz 559, 562
Őszinteség 353, 354, 539

Panasz 502
Panasz Istenhez 501
Paráznaság 360
Pásztori költészet 485
Penitencia 462–465
Pénz 459
Perspektíva 497, 498
Pestis, avagy dögvész 472
Pestis vagy dögvész 473
Phlegethon 206
Pluton kocsija 84
Pó 202
Politika 488
Polyhymnia 416, 419–421
Prófétálás 497

Rablás 508
Rabszolgaság 534
Rágalom 74
Rajz 148
Ravaszság 52
Ravaszsággal párosult erő 535
Reform 516, 517
Remény 552, 553, 555
Remény, a fáradozásba vetett 554
Remény, hiú 555
Rémület 552
Restség 19–21
Részegség 580
Részrehajlás 461
Retorika 514, 515
Rettegés 573
Rettenet 571, 572
Rézkor 176
Romagna 334
Romlandóság 219
Rossz szellem 231
Rosszakarat 369

Saturnus kocsija 82
Scylla 407, 408
Sebesség 581
Segítség 540
Serdülőkor 21
Serénység 51

Sírás 477
Sors 549, 550
Sóvárgás 137
Sötétség 73
Styx 206

Szabad akarat 360
Szabadosság 362
Szabadság 356, 358
Szaglás 530
Számtan 49
Száműzetés 172
Szangvinikus a levegővel 110
Szardínia 347
Szatirikus költészet 485
Szegénység 485–487
Szegénység, Doni szerint 486
Szegénység, lelki 488
Szelek 583, 584
Szelídség 369
Szellő 587
Szemérmesség 253, 498, 499
Szépség 66
Szeptember 384, 389, 392
Szerelem 40
Szerelem jele 285
Szerelem öröme 233
Szerelmi gyötrődés 575
Szerelmi ítélet, avagy jóslat 235
Szerelmi szenvedély 453
Szerencse 214, 215, 217
Szerencse, arany 217
Szerencse, jó 216
Szerencse a szerelemben 216
Szerencsétlenség 73, 287
Szerencsétlenség és nyomorúság 74
Szerencsétlenség vagy nyomorúság 74
Szeretet 95, 97
Szeretet, az erényé 38
Szeretet, Istené 38
Szeszély 75
Szfinx 409
Szicília 349
Szigorúság 515
Színlelés 539
Szívélyesség 132
Szívfájdalom 127
Szobrászat 527
Szokás 122
Szolgaság 532, 535
Szomorúság, avagy kesergés a más baján 579
Szónoklat szilárdsága és méltósága 199
Szorgalom 144
Szörnyek 407
Szükségből való végső vakmerőség 47
Szükségesség 429
Szüzesség 593

Takarékosság 459
Tanács 121
Tanítás 151, 152
Tanulás 563
Tapintás 531
Tavasz 557, 561
Tehetség 278
Tekintély, avagy hatalom 59
Tékozlás 491, 492
Tél 560, 562
Temperamentum, négy 108
Tenger 425
Teológia 570
Termékenység 190, 191
Terméketlenség 562
Természet 422
Természetes nap 231
Terpsichore 417, 419–421
Tétlenség 447, 448
Tetszetősség 477
Tévelygés 171
Thalia 415, 419–421
Thetis 425
Tiberis 200, 201
Tigris 204
Tisztaság 97, 99, 500, 501
Tisztaság, házastársi 98
Tisztaság és őszinteség, a léleké 501
Tisztesség 254, 255
Titoktartás 528
Torkosság 243
Toscana 315
Tökéletes cselekvés 442
Tökéletesség 282, 467
Tömeges menekülés 222
Töredelmesség 125
Történelem 275
Tragédia 576
Trevisói őrgrófság 340
Tudatlanság 279–281
Tudatlanság minden dologban 280
Tudatlanság, a műveletlen gazdagé 280
Tudomány 526
Türelem 454, 455
Türelmesség 364

Tűrés 574
Tűz 156, 161
Tűz [kocsija] 86

Udvar 129
Ujjongás 233
Umbria 318
Uralom 539
Uránia 418–421
Utánzás 281
Uzsora 611

Ügyefogyottság 139
Ügyesség 26
Üldözés 468
Üstökös 428

Vágy 141
Vágy Isten iránt 140
Vagyon 551
Vakmerőség 56
Vallás 509, 510, 512, 513
Vallás, hamis 513
Vallás, igaz keresztény 509
Változás 282
Vándorlás 459
Vaskor 177, 178
Végzet 187, 188
Vélekedés 443
Venus kocsija 78
Versengés 167
Vétek 457
Vidámság 28, 30
Vidámság, örvendezés és ujjongás 30
Vidámság, szerelmi 30
Vihar, levegőnimfa 568
Világ 397, 398
Világ gépezete 365
Viszály 144–146
Visszaadás 514
Víz 157, 160, 161
Víz kocsija 88

Zaj 519
Zene 411–413
Zűrzavar 118

Zsarnokság 574

TARTALOMMUTATÓ

Bevezető *(Sajó Tamás)* 7
Introduction *(Tamás Sajó)* 8

ICONOLOGIA

ELÖLJÁRÓ BESZÉD AZ OLVASÓHOZ 11
BŐSÉG *(ABONDANZA)* 17
Bőség *(Abondanza)* 18
Tengeri bőség *(Abondanza Maritima)* 18
Tengeri bőség *(Abondanza Maritima)* 19
Bőség *(Abondanza)* 19
RESTSÉG *(ACCIDIA)* 19
Restség *(Accidia)* 20
Restség *(Accidia)* 21
EBÜL SZERZETT JÓSZÁG *(ACQVISTO CATTIVO)* 21
SERDÜLŐKOR *(ADOLESCENZA)* 21
HÍZELGÉS *(ADVLATIONE)* 22
HÍZELGÉS *(ADVLATIONE)* 23
Hízelgés *(Adulatione)* 24
BÁNAT *(AFFANNO)* 25
BÁNAT *(AFFANNO, CORDOGLIO, RAMMARICO)* 25
KEDVESSÉG *(AFFABILITA, PIACEVOLEZZA, AMABILITA)* 25
ÜGYESSÉG *(AGILITA)* 26
Ügyesség *(Agilità)* 26
A FÖLDMŰVESSÉG MUNKÁJA *(STVDIO DELL'AGRICOLTVRA)* 26
FÖLDMŰVESSÉG *(AGRICOLTVRA)* 26
Földművesség *(Agricoltura)* 27
Földművesség *(Agricoltura)* 28
VIDÁMSÁG *(ALLEGREZZA)* 28
Vidámság *(Allegrezza)* 30
Szerelmi vidámság *(Allegrezza d'amore)* 30
Vidámság, örvendezés és ujjongás *(Allegrezza, Letitia, & Giubilo)* 30
Vidámság *(Allegrezza)* 30
KESERŰSÉG *(AMARITVDINE)* 30
BECSVÁGY *(AMBITIONE)* 31
Becsvágy *(Ambitione)* 32
A DICSŐSÉG NAGYSÁGA *(AMPIEZZA DELLA GLORIA)* 34
BARÁTSÁG *(AMICITIA)* 34
Barátság *(Amicitia)* 36
Barátság *(Amicitia)* 36
Barátság *(Amicitia)* 37
Haszon nélküli barátság *(Amicitia, senza giouamento)* 37
Okítás *(Ammaestramento)* 38
AZ ERÉNY SZERETETE *(AMOR DI VIRTV)* 38
ISTEN SZERETETE *(AMORE VERSO IDDIO)* 38
Felebaráti szeretet *(Amor del prossimo)* 39
Önszeretet *(Amor di se stesso)* 39
SZERELEM *(AMORE)* 40
A hírnév szeretete *(Amor di Fama)* 41
ÉV *(ANNO)* 41
Év *(Anno)* 42
ÉRTELMES, MENNYEI LÉLEK *(ANIMA RAGIONEVOLE E BEATA)* 42
Kárhozott lélek *(Anima dannata)* 43
ÉPÍTÉSZET *(ARCHITETTVRA)* 45
NEMESLELKŰ, BÁTOR VAKMERŐSÉG *(ARDIRE MAGNANIMO & generoso)* 45
Szükségből való végső vakmerőség *(Ardire vltimo, & necessario)* 47
FEGYVEREK *(ARME)* 47
HARMÓNIA *(ARMONIA)* 47
ÖNHITTSÉG *(ARROGANZA)* 48
SZÁMTAN *(ARITMETICA)* 49
Számtan *(Aritmetica)* 49
MESTERSÉG *(ARTE)* 49
Művészet *(Arte)* 50
ÖNMEGTARTÓZTATÁS *(ASTINENZA)* 50
SERÉNYSÉG *(ASSIDVITA)* 51
CSILLAGJÓSLÁS *(ASTROLOGIA)* 51

Csillagjóslás *(Astrologia)* 51
Csillagjóslás *(Astrologia)* 51
RAVASZSÁG *(ASTVTIA)* 52
KAPZSISÁG *(AVARITIA)* 52
Kapzsiság *(Auaritia)* 53
Kapzsiság *(Auaritia)* 53
Kapzsiság *(Auaritia)* 55
Kapzsiság *(Auaritia)* 56
VAKMERŐSÉG *(AVDACIA)* 56
SZERENCSÉS ELŐJEL *(AVGVRIO BVONO)* 57
Rossz előjel *(Augurio cattiuo)* 57
ELŐJEL *(AVGVRIO)* 58
HAJNAL *(AVRORA)* 58
Hajnal *(Aurora)* 59
TEKINTÉLY, AVAGY HATALOM *(AVTTORITA, O POTESTA)* 59
BOLDOGSÁGOK, AMELYEKET URUNK, JÉZUS KRISZTUS TANÍTOTT NEKÜNK *(BEATITVDINI INSEGNATECI DA CHRISTO S. N.)*
ELSŐ BOLDOGSÁG. A lelki szegénység *(PRIMA BEATITVDINE. E la Pouertà di Spirito)* 61
MÁSODIK BOLDOGSÁG. A szelídség *(BEATITVDINE SECONDA. E la Mansuetudine)* 62
HARMADIK BOLDOGSÁG. A sírás *(BEATITVDINE TERZA. E il Pianto)* 62
NEGYEDIK BOLDOGSÁG. Éhezés és szomjúhozás az igazságra *(QVARTA BEATITVDINE. E la fame, & la sete della Giustitia)* 63
ÖTÖDIK BOLDOGSÁG. A szív tisztasága, azaz a szenvedélyektől és fegyelmezetlen indulatoktól szabaddá lett szív *(BEATITVDINE QUINTA. E la mondezza di cuore, cioè hauere il cuore libero dalle passioni, & dalle disordinate affettioni)* 64
HATODIK BOLDOGSÁG. Az irgalmasság *(BEATITVDINE SESTA. E la Misericordia)* 64
HETEDIK BOLDOGSÁG. A békességszerzés *(BEATITVDINE SETTIMA. E l'esser pacifico)* 65
NYOLCADIK BOLDOGSÁG *(BEATITVDINE OTTAVA)* 66
SZÉPSÉG *(BELLEZZA)* 66
NŐI SZÉPSÉG *(BELLEZZA FEMINILE)* 68
JÓINDULAT *(BENIGNITA)* 69
BŰNÖS BECSMÉRLÉS *(BIASIMO VITIOSO)* 71
JÓSÁG *(BONTA)* 71
HAZUGSÁG *(BVGIA)* 72
Hazugság *(Bugia)* 73
SÖTÉTSÉG *(BVIO)* 73
SZERENCSÉTLENSÉG *(CALAMITA)* 73
SZERENCSÉTLENSÉG VAGY NYOMORÚSÁG *(CALAMITA O MISERIA)* 74
Szerencsétlenség és nyomorúság *(Calamità, & Miseria)* 74
RÁGALOM *(CALVNNIA)* 74
SZESZÉLY *(CAPRICCIO)* 75
A HÉT BOLYGÓ KOCSIJA *(CARRI DE I SETTE PIANETI)*
A HOLD KOCSIJA *(CARRO DELLA LVNA)* 75
MERCURIUS KOCSIJA *(CARRO DI MERCVRIO)* 77
VENUS KOCSIJA *(CARRO DI VENERE)* 78
A NAP KOCSIJA *(CARRO DEL SOLE)* 79
MARS KOCSIJA *(CARRO DI MARTE)* 81
JUPITER KOCSIJA *(CARRO DI GIOVE)* 81
SATURNUS KOCSIJA *(CARRO DI SATVRNO)* 82
MINERVA KOCSIJA *(CARRO DI MINERVA)* 83
PLUTON KOCSIJA *(CARRO DI PLVTONE)* 84
A NÉGY ELEM KOCSIJA *(CARRI DE I QVATTRO ELEMENTI)*
TŰZ *(FVOCO)* 86
A LEVEGŐ KOCSIJA *(CARRO DELL' ARIA)* 87
A VÍZ KOCSIJA *(CARRO DELL'ACQVA)* 88
A föld kocsija *(Carro della Terra)* 88
AZ ÉJSZAKA KOCSIJA *(CARRO DELLA NOTTE)* 89
BACCHUS KOCSIJA *(CARRO DI BACCO)* 90
A HAJNAL KOCSIJA *(CARRO DELL'AVRORA)* 90
A TERMÉSZETES NAP KOCSIJA *(CARRO DEL GIORNO NATVRALE)* 91
A MESTERSÉGES NAP KOCSIJA *(CARRO DEL GIORNO ARTIFITIALE)* 91
AZ ÉV KOCSIJA *(CARRO DELL'ANNO)* 91
CERES KOCSIJA *(CARRO DI CERERE)* 92
OCEANUS KOCSIJA *(CARRO DELL'OCEANO)* 92
A SZERELEM KOCSIJA *(CARRO D'AMORE)* 93
A TISZTASÁG KOCSIJA *(CARRO DELLA CASTITA)* 93

A HALÁL KOCSIJA *(CARRO DELLA MORTE)* 93
A HÍRNÉV KOCSIJA *(CARRO DELLA FAMA)* 94
AZ IDŐ KOCSIJA *(CARRO DEL TEMPO)* 94
AZ ISTENSÉG KOCSIJA *(CARRO DELLA DIVINITA)* 94
ÍNSÉG *(CARESTIA)* 94
SZERETET *(CARITA)* 95
Szeretet *(Carità)* 95
SZERETET *(CARITA)* 97
TISZTASÁG *(CASTITA')* 97
Tisztaság *(Castità)* 97
Házastársi tisztaság *(Castità Matrimoniale)* 98
TISZTASÁG *(CASTITA)* 99
AZ ELME VAKSÁGA *(CECITA DELLA MENTE)* 100
GYORSASÁG *(CELERITA)* 100
FÉNYESSÉG *(CHIAREZZA)* 101
KEGYESSÉG *(CLEMENZA)* 102
Kegyesség *(Clemenza)* 102
Kegyesség *(Clemenza)* 103
Kegyesség és önmérséklet *(Clemenza, e Moderatione)* 103
MEGISMERÉS *(COGNITIONE)* 103
A dolgok ismerete *(Cognitione delle cose)* 104
KOMÉDIA *(COMEDIA)* 104
KOMÉDIA *(COMEDIA)* 105
RÉGI KOMÉDIA *(COMEDIA VECCHIA)* 105
LELKIISMERET-FURDALÁS *(COMPVNTIONE)* 106
A NÉGY TEMPERAMENTUM *(COMPLESSIONI)*
KOLERIKUS A TŰZZEL *(COLERICO PER IL FVOCO)* 108
SZANGVINIKUS A LEVEGŐVEL *(SANGVIGNO PER L'ARIA)* 110
FLEGMATIKUS A VÍZZEL *(FLEMMATICO PER L'ACQVA)* 112
MELANKOLIKUS A FÖLDDEL *(MALENCONICO PER LA TERRA)* 113
HÁZASTÁRSI EGYETÉRTÉS *(CONCORDIA MARITALE)* 114
EGYETÉRTÉS *(CONCORDIA)* 114
EGYETÉRTÉS HÁBORÚBAN *(CONCORDIA MILITARE)* 115
EGYETÉRTÉS *(CONCORDIA)* 115
Egyetértés *(Concordia)* 115
Egyetértés *(Concordia)* 115
Egyetértés *(Concordia)* 116
Egyetértés *(Concordia)* 116
Egyetértés háborúban *(Concordia Militare)* 116
EGYETÉRTÉS BÉKÉBEN *(CONCORDIA DI PACE)* 116
EGYETÉRTÉS A RÉGIEKNÉL *(CONCORDIA DEGL' ANTICHI)* 117
FELÜLMÚLHATATLAN EGYETÉRTÉS *(CONCORDIA INSVPERABILE)* 117
BIZAKODÁS *(CONFIDENZA)* 117
ZŰRZAVAR *(CONFVSIONE)* 118
MEGERŐSÍTÉS *(CONFERMATIONE)* 119
LELKIISMERET *(COSCIENZA)* 119
Lelkiismeret *(Coscienza)* 119
MEGTARTÁS *(CONSERVATIONE)* 119
MEGFONTOLÁS *(CONSIDERATIONE)* 120
TANÁCS *(CONSIGLIO)* 121
ÁLLHATATOSSÁG *(COSTANZA)* 122
Állhatatosság és rendíthetetlenség *(Costanza, & Intrepidità)* 122
Állhatatosság *(Costanza)* 122
SZOKÁS *(CONSVETVDINE)* 122
ELÉGEDETTSÉG *(CONTENTO)* 123
Szerelmes elégedettség *(Contento Amoroso)* 123
Elégedettség *(Contento)* 123
ELLENKEZÉS *(CONTRASTO)* 124
Ellenkezés *(Contrasto)* 125
TÖREDELMESSÉG *(CONTRITIONE)* 125
Töredelmesség *(Contritione)* 125
MÉRTÉKLETESSÉG *(CONTINENZA)* 126
MÉRTÉKLETESSÉG HÁBORÚBAN *(CONTINENZA MILITARE)* 126
LAKOMA *(CONVITO)* 126
SZÍVFÁJDALOM *(CORDOGLIO)* 127
JAVÍTÁS *(CORRETTIONE)* 127
EMBERI TEST *(CORPO HVMANO)* 127
JAVÍTÁS *(CORRETTIONE)* 128
A BÍRÁK ROMLOTTSÁGA *(CORRVTTELA NE GIVDICI)* 128
UDVAR *(CORTE)* 129
SZÍVÉLYESSÉG *(CORTESIA)* 132
HAJNALHASADÁS *(CREPVSCVLO DELLA MATTINA)* 132
ALKONYAT *(CREPVSCVLO DELLA SERA)* 134
DŐZSÖLÉS *(CRAPVLA)* 135
Dőzsölés *(Crapula)* 136
KEGYETLENSÉG *(CRVDELTA)* 136
Kegyetlenség *(Crudeltà)* 137
SÓVÁRGÁS *(CVPIDITA)* 137
KÍVÁNCSISÁG *(CVRIOSITA)* 138
ŐRIZET *(CVSTODIA)* 138
ÜGYEFOGYOTTSÁG *(DAPOCAGGINE)* 139
GÚNY *(DERISIONE)* 139

VÁGY ISTEN IRÁNT *(DESIDERIO VERSO IDDIO)* 140
VÁGY *(DESIDERIO)* 141
ÓCSÁRLÁS *(DETRATTIONE)* 141
ÁHÍTAT *(DIVOTIONE)* 142
DIALEKTIKA *(DIALETTICA)* 142
MÉLTÓSÁG *(DIGNITA)* 143
SZORGALOM *(DILIGENZA)* 144
VISZÁLY *(DISCORDIA)* 144
Viszály *(Discordia)* 145
Viszály *(Discordia)* 145
Viszály *(Discordia)* 146
ELKESEREDÉS *(DISPERATIONE)* 146
A VILÁG MEGVETÉSE *(DISPREGIO DEL MONDO)* 146
AZ ERÉNY MEGVETÉSE *(DISPREGIO DELLA VIRTV)* 147
RAJZ *(DISEGNO)* 148
ISTENSÉG *(DIVINITA)* 148
JÓSLÁS *(DIVINATIONE)* 149
FÁJDALOM *(DOLORE)* 150
Fájdalom *(Dolore)* 151
ÖNURALOM *(DOMINIO DI SE STESSO)* 151
TANÍTÁS *(DOTTRINA)* 151
TANÍTÁS *(DOTTRINA)* 152
KÉTSÉG *(DVBBIO)* 154
Kétség *(Dubbio)* 154
Kétség *(Dubbio)* 154
GAZDASÁG *(ECONOMIA)* 154
ALAMIZSNA *(ELEMOSINA)* 156
A NÉGY ELEM *(ELEMENTI)*
TŰZ *(FVOCO)* 156
LEVEGŐ *(ARIA)* 157
VÍZ *(ACQVA)* 157
FÖLD *(TERRA)* 158
A NÉGY ELEM *(ELEMENTI)* 159
FÖLD *(TERRA)* 159
VÍZ *(ACQVA)* 160
LEVEGŐ *(ARIA)* 160
TŰZ *(FVOCO)* 161
A NÉGY ELEM *(ELEMENTI)*
TŰZ *(FVOCO)* 161
LEVEGŐ *(AERE)* 161
VÍZ *(ACQVA)* 161
FÖLD *(TERRA)* 161
Föld *(Terra)* 162
Föld *(Terra)* 163
A NÉGY ELEM EMPEDOKLÉS SZERINT *(ELEMENTI SECONDO EMPEDOCLE)* 163
ÉKESSZÓLÁS *(ELOQVENZA)* 164
Ékesszólás *(Eloquenza)* 165
Ékesszólás *(Eloquenza)* 165
Ékesszólás *(Eloquenza)* 166
Ékesszólás *(Eloquenza)* 166
Ékesszólás *(Eloquenza)* 167
VERSENGÉS *(EMVLATIONE)* 167
EGYENLŐSÉG *(EQVITA)* 168
Egyenlőség *(Equità)* 168
Egyenlőség *(Equità)* 168
EGYENLŐSÉG *(EQVALITA)* 168
TAVASZI NAPÉJEGYENLŐSÉG *(EQVINOTTIO DELLA PRIMAVERA)* 168
ŐSZI NAPÉJEGYENLŐSÉG *(EQVINOTIO DELL'AVTVNNO)* 170
TÉVELYGÉS *(ERRORE)* 171
SZÁMŰZETÉS *(ESILIO)* 172
ETIKA *(ETICA)* 173
ARANYKOR *(ETA DELL'ORO)* 174
EZÜSTKOR *(ETA DELL'ARGENTO)* 175
RÉZKOR *(ETA DEL RAME)* 176
VASKOR *(ETA DEL FERRO)* 177
AZ ARANY, EZÜST, BRONZ ÉS VAS KORSZAKA *(ETA DELL'ORO, ARGENTO, BRONZO, & ferro)* 177
ARANYKOR *(ETA DELL'ORO)* 177
EZÜSTKOR *(ETA DELL'ARGENTO)* 178
BRONZKOR *(ETA DEL BRONZO)* 178
VASKOR *(ETA DEL FERRO)* 178
ÖRÖKKÉVALÓSÁG *(ETERNITA)* 178
ÖRÖKKÉVALÓSÁG *(ETERNITA)* 179
Örökkévalóság *(Eternità)* 179
ÖRÖKKÉVALÓSÁG *(ETERNITA)* 180
Örökkévalóság *(Eternità)* 181
Örökkévalóság *(Eternita)* 181
Örökkévalóság *(Eternità)* 182
Örökkévalóság *(Eternità, ò Perpetuità)* 182
JÓ EREDMÉNY *(EVENTO BVONO)* 182
ÁLSÁGOS SZERELEM, AVAGY CSALÁRDSÁG *(FALSITA D'AMORE, OVERO INGANNO)* 183
HÍR *(FAMA)* 183
JELES HÍRNÉV *(FAMA BVONA)* 184
Rossz hír *(Fama cattiua)* 184
Fényes hírnév *(Fama chiara)* 184
Éhség *(Fame)* 185
Fáradozás *(Fatica)* 186
Fáradozás *(Fatica)* 187
Nyári fáradozás *(Fatica estiua)* 187
Végzet *(Fato)* 187
Végzet *(Fato)* 188
Kegy *(Fauore)* 188
Kegy *(Fauore)* 189
TERMÉKENYSÉG *(FECONDITA)* 190

Termékenység *(Fecondità)* 190
Termékenység *(Fecondità)* 191
HŰSÉG *(FEDE)* 191
KERESZTÉNY HIT *(FEDE CHRISTIANA)* 191
Keresztény hit *(Fede Christiana)* 191
KATOLIKUS HIT *(FEDE CATTOLICA)* 192
Katolikus hit *(Fede Cattolica)* 193
BARÁTI HŰSÉG *(FEDE NELL'AMICITIA)* 194
HÁZASTÁRSI HŰSÉG *(FEDE MARITALE)* 195
HŰSÉG *(FEDELTA)* 195
Hűség *(Fedeltà)* 197
BOLDOGSÁG *(FELICITA)* 197
ÖRÖK BOLDOGSÁG *(FELICITA ETERNA)* 198
RÖVID ÉLETŰ BOLDOGSÁG *(FELICITA BREVE)* 199
ÁLLHATATOSSÁG *(FERMEZZA)* 199
A SZÓNOKLAT SZILÁRDSÁGA ÉS MÉLTÓSÁGA *(FERMEZZA ET GRAVITA dell' Oratione)* 199
ÁLLHATATOS SZERETET *(FERMEZZA D'AMORE)* 200
FOLYÓK *(FIVMI)*
TIBERIS *(TEVERE)* 200
Tiberis *(Teuere)* 201
ARNO *(ARNO)* 202
PÓ *(PO)* 202
ADIGE *(ADIGE)* 203
NÍLUS *(NILO)* 204
TIGRIS *(TIGRE)* 204
DUNA *(DANVBIO)* 204
ACHELOUS *(ACHEOLO)* 205
ACIS *(ACI)* 205
ACHERON *(ACHERONTE)* 206
COCYTUS *(COCITO)* 206
STYX *(STIGE)* 206
PHLEGETHON *(FLEGETONTE)* 206
INDUS *(INDO)* 207
GANGESZ *(GANGE)* 207
GANGESZ *(GANGE)* 207
NIGER *(NIGER)* 207
FILOZÓFIA *(FILOSOFIA)* 208
FILOZÓFIA *(FILOSOFIA)* 209
ISTEN CSAPÁSA *(FLAGELLO DI DIO)* 210
ERŐ *(FORTEZZA)* 211
ERŐ *(FORTEZZA)* 211
Erő *(Fortezza)* 214
A lélek és a test ereje *(Fortezza d'animo, & di corpo)* 214
A léleknek testi erővel és kiválósággal párosult okossága és erénye *(Fortezza, & valore del corpo congionto con la prudenza, & virtù dell'animo)* 214
Lelki nagysággal párosult testi erő *(Fortezza del corpo congiunta con la generosità dell'animo)* 214
SZERENCSE *(FORTVNA)* 214
Szerencse *(Fortuna)* 215
Szerencse *(Fortuna)* 215
Jó szerencse *(Fortuna buona)* 216
Balszerencse *(Fortuna infelice)* 216
Szerencse a szerelemben *(Fortuna gioueuole ad Amore)* 216
Békés, avagy kegyes szerencse *(Fortuna pacifica, ouero clemente)* 216
Szerencse *(Fortuna)* 217
Arany szerencse *(Fortuna aurea)* 217
ERŐ *(FORZA)* 217
A szerelem ereje *(Forza d'Amore)* 217
A szerelem ereje szárazon és vízen *(Forza d'Amore si nell'acqua come in terra)* 218
Nagyobb erőtől legyűrt kisebb erő *(Forza minore, da maggior forza superata)* 219
Erő *(Forza)* 219
ROMLANDÓSÁG *(FRAGILITA)* 219
Romlandóság *(Fragilità)* 219
Emberi esendőség *(Fragilità Humana)* 219
CSALÁRDSÁG *(FRAVDE)* 220
Csalárdság *(Fraude)* 220
Csalárdság *(Fraude)* 221
Csalárdság *(Fraude)* 222
MENEKÜLÉS *(FVGA)* 222
Menekülés *(Fuga)* 222
Tömeges menekülés *(Fuga Popolare)* 222
FÚRIÁK *(FVRIE)* 222
Fúriák *(Furie)* 223
INDULAT *(FVRORE)* 223
Indulat *(Furore)* 224
Indulat *(Furore)* 225
Indulat és harag *(Furore, & rabbia)* 225
Zabolátlan és engesztelhetetlen harag *(Furore superbo, & indomito)* 225
KÖLTŐI INDULAT *(FVROR POETICO)* 225
LOPÁS *(FVRTO)* 227
Lopás *(Furto)* 227
DÉLCEGSÉG *(GAGLIARDEZZA)* 228
FÉLTÉKENYSÉG *(GELOSIA)* 229
Féltékenység *(Gelosia)* 229
JÓ SZELLEM *(GENIO BVONO)* 230
ROSSZ SZELLEM *(GENIO CATTIVO)* 231
GEOMETRIA *(GEOMETRIA)* 231

Geometria *(Geometria)* 231
TERMÉSZETES NAP *(GIORNO NATVRALE)* 231
Munkálkodásra való nap *(Giorno artifitiale)* 232
Munkálkodásra való nap *(Giorno artifitiale)* 232
Munkálkodásra való nap *(Giorno artifitiale)* 232
IFJÚKOR *(GIOVENTV)* 232
Ifjúkor *(Giouentù)* 233
Ifjúkor *(Giouentù)* 233
A SZERELEM ÖRÖME *(GIOIA D'AMORE)* 233
UJJONGÁS *(GIVBILO)* 233
ÍTÉLŐERŐ *(GIVDITIO)* 234
Szerelmi ítélet, avagy jóslat *(Giuditio, ouero Inditio d'Amore)* 235
Helyes ítélet *(Giuditio giusto)* 235
BÍRÓ *(GIVDICE)* 235
JÁTÉK A RÉGIEK SZERINT *(GIVOCO DALL'ANTICO)* 236
ÍTÉLKEZÉS *(GIVRISDITTIONE)* 236
IGAZSÁGOSSÁG *(GIVSTITIA)* 236
Igazságosság *(Giustitia)* 237
Isteni igazságosság *(Giustitia Diuina)* 237
Igazságosság *(Giustitia)* 238
Egyenes igazság, amely nem tekint sem barátságra, sem gyűlöletre *(Giustitia retta, che non si pieghi per amicitia, né per odio)* 238
Szigorú igazság *(Giustitia rigorosa)* 239
Igazságosság *(Giustitia)* 239
A FEJEDELMEK DICSŐSÉGE *(GLORIA DE' PRINCIPI)* 239
DICSŐSÉG *(GLORIA)* 242
Dicsőség *(Gloria)* 242
Dicsőség és tisztesség *(Gloria, & Honore)* 243
Dicsőség *(Gloria)* 243
Dicsőség *(Gloria)* 243
TORKOSSÁG *(GOLA)* 243
Torkosság *(Gola)* 243
A KÖZTÁRSASÁG KORMÁNYZÁSA *(GOVERNO DELLA REPVBLICA)* 244
GRAMMATIKA *(GRAMMATICA)* 244
Grammatika *(Grammatica)* 244
ŐRIZET *(GVARDIA)* 245
KEDVESSÉG *(GRATIA)* 245
ISTENI KEGYELEM *(GRATIA DIVINA)* 245
ISTENI KEGYELEM *(GRATIA DI DIO)* 246
GRATIÁK *(GRATIE)* 246
HÁLA *(GRATITVDINE)* 246
MÉLTÓSÁG *(GRAVITA)* 247
Emberi méltóság *(Grauità nell'huomo)* 247
Méltóság a szónoklásban *(Grauità dell'oratione)* 248
HÁBORÚ *(GVERRA)* 248
KÖVÉRSÉG *(GRASSEZZA)* 249
Háború *(Guerra)* 250
HÁBORÚ *(GVERRA)* 250
AZ IGAZI TISZTESSÉGEK BIZTOS VEZETŐJE *(GVIDA SICVRA de veri honori)* 250
KÉPMUTATÁS *(HIPPOCRESIA)* 251
KÉPMUTATÁS *(HIPPOCRESIA)* 251
EMBERÖLÉS *(HOMICIDIO)* 253
SZEMÉRMESSÉG *(HONESTA)* 253
TISZTESSÉG *(HONORE)* 254
Tisztesség *(Honore)* 254
Tisztesség *(Honore)* 255
Tisztesség *(Honore)* 255
A NAPPAL ÓRÁI *(HORE DEL GIORNO)* 255
ELSŐ ÓRA *(HORA PRIMA)* 256
MÁSODIK ÓRA *(HORA SECONDA)* 259
HARMADIK ÓRA *(HORA TERZA)* 260
NEGYEDIK ÓRA *(HORA QVARTA)* 260
ÖTÖDIK ÓRA *(HORA QVINTA)* 261
HATODIK ÓRA *(HORA SESTA)* 262
HETEDIK ÓRA *(HORA SETTIMA)* 262
NYOLCADIK ÓRA *(HORA OTTAVA)* 263
KILENCEDIK ÓRA *(HORA NONA)* 263
TIZEDIK ÓRA *(HORA DECIMA)* 263
TIZENEGYEDIK ÓRA *(HORA VNDECIMA)* 264
TIZENKETTEDIK ÓRA *(HORA DVODECIMA)* 264
AZ ÉJSZAKA ÓRÁI *(HORE DELLA NOTTE)*
ELSŐ ÓRA *(HORA PRIMA)* 265
MÁSODIK ÓRA *(HORA SECONDA)* 266
HARMADIK ÓRA *(HORA TERZA)* 266
NEGYEDIK ÓRA *(HORA QVARTA)* 267
ÖTÖDIK ÓRA *(HORA QVINTA)* 267
HATODIK ÓRA *(HORA SESTA)* 268
HETEDIK ÓRA *(HORA SETTIMA)* 268
NYOLCADIK ÓRA *(HORA OTTAVA)* 269
KILENCEDIK ÓRA *(HORA NONA)* 269
TIZEDIK ÓRA *(HORA DECIMA)* 270
TIZENEGYEDIK ÓRA *(HORA VNDECIMA)* 270
TIZENKETTEDIK ÓRA *(HORA DVODECIMA)* 270
ALÁZAT *(HVMILTA)* 271
Alázat *(Humiltà)* 271
Alázat *(Humiltà)* 271
Alázat *(Humiltà)* 272
EMBERSÉG *(HVMANITA)* 273
Emberség *(Humanità)* 273

ERETNEKSÉG *(HERESIA)* 273
TÖRTÉNELEM *(HISTORIA)* 275
TÖRTÉNELEM *(HISTORIA)* 275
HENCEGÉS *(IATTANZA)* 276
BÁLVÁNYIMÁDÁS *(IDOLOLATRIA)* 276
MEGBOCSÁTÁS *(INDVLGENTIA)* 277
MEGBOCSÁTÁS *(INDVLGENTIA)* 277
MEGBOCSÁTÁS *(INDVLGENTIA)* 277
BECSTELENSÉG *(INFAMIA)* 277
BOLDOGTALANSÁG *(INFELICITA)* 277
TEHETSÉG *(INGEGNO)* 278
TUDATLANSÁG *(IGNORANZA)* 279
A MŰVELETLEN GAZDAG TUDATLANSÁGA *(IGNORANZA in vn ricco senza lettere)* 280
Tudatlanság *(Ignoranza)* 280
Tudatlanság minden dologban *(Ignoranza di tutte le cose)* 280
Tudatlanság *(Ignoranza)* 280
Tudatlanság *(Ignoranza)* 281
UTÁNZÁS *(IMITATIONE)* 281
HALHATATLANSÁG *(IMMORTALITA)* 281
Halhatatlanság *(Immortalità)* 282
VÁLTOZÁS *(IMMVTATIONE)* 282
MÚLHATATLANSÁG *(IMPASSIBILITA)* 282
TÖKÉLETLENSÉG *(IMPERFETTIONE)* 282
ELVETEMÜLTSÉG *(IMPIETA)* 283
ÁLLHATATLANSÁG *(INCOSTANZA)* 283
ÁLLHATATLANSÁG *(INCOSTANZA)* 285
A SZERELEM JELE *(INDITIO D'AMORE)* 285
IPARKODÁS *(INDVSTRIA)* 285
Iparkodás *(Industria)* 285
Iparkodás *(Industria)* 286
Iparkodás *(Industria)* 286
BECSTELENSÉG *(INFAMIA)* 286
Becstelenség *(Infamia)* 287
BETEGSÉG *(INFERMITA)* 287
SZERENCSÉTLENSÉG *(INFORTVNIO)* 287
CSALÁRDSÁG *(INGANNO)* 288
Csalárdság *(Inganno)* 289
Csalárdság *(Inganno)* 289
Csalárdság *(Inganno)* 289
GYALÁZÁS *(INGIVRIA)* 289
Igazságtalanság *(Ingiustitia)* 290
Igazságtalanság *(Ingiustitia)* 291
FALÁNKSÁG *(INGORDIGIA)* 291
Falánkság *(Ingordigia)* 292
Falánkság *(Ingordigia)* 292
HÁLÁTLANSÁG *(INGRATITVDINE)* 292
Hálátlanság *(Ingratitudine)* 292
Hálátlanság *(Ingratitudine)* 293
ELLENSÉGESSÉG *(INIMICITIA)* 293
GAZTETT *(INIQVITA)* 294
NYUGTALANSÁG *(INQVIETVDINE)* 294
A lélek nyugtalansága *(Inquietudine d'animo)* 294
HATÁROZATLANSÁG *(IRRESOLVTIONE)* 294
ÁRTATLANSÁG *(INNOCENZA)* 296
Ártatlanság vagy tisztaság *(Innocenza, ò Purità)* 296
ENGEDETLENSÉG *(INVBIDIENZA)* 297
ÁRMÁNY *(INSIDIA)* 297
Ármány *(Insidia)* 297
INGATAGSÁG *(INSTABILITA)* 298
Ingatagság vagy állhatatlanság *(Instabilità, ouero Incostanza)* 298
INTELLEKTUS *(INTELLETTO)* 298
INTELLEKTUS *(INTELLETTO)* 299
MEGÉRTÉS *(INTELLIGENZA)* 300
Megértés *(Intelligenza)* 300
ELSZÁNTSÁG ÉS ÁLLHATATOSSÁG *(INTREPIDITA ET COSTANZA)* 301
INVENCIÓ *(INVENTIONE)* 302
IRIGYSÉG *(INVIDIA)* 302
Irigység *(Inuidia)* 303
Irigység *(Inuidia)* 304
Irigység *(Inuidia)* 304
Irigység *(Inuidia)* 305
Irigység *(Inuidia)* 305
FOHÁSZKODÁS *(INVOCATIONE)* 306
HARAG *(IRA)* 306
Harag *(Ira)* 307
HASZONLESÉS *(INTERESSE PROPRIO)* 308
Haszonlesés *(Interesse)* 309
ITÁLIA, TARTOMÁNYAIVAL ÉS NÉMELY SZIGETEIVEL *(ITALIA CON LE SVE PROVINCIE, ET PARTI DE L'ISOLE)* 309
LIGURIA *(LIGVRIA)* 313
TOSCANA *(TOSCANA)* 315
UMBRIA *(VMBRIA)* 318
LATIUM *(LATIO)* 323
BOLDOG CAMPANIA, avagy a munka földje *(CAMPAGNA FELICE, ouero terra di Lauoro)* 325
Boldog Campania, avagy a munka földje *(Campagna Felice, ouero Terra di Lauoro)* 326
CALABRIA *(CALABRIA)* 328
APULIA *(PVGLIA)* 329
ABRUZZO *(ABRVZZO)* 331

MARCHE *(MARCA)* 333
ROMAGNA *(ROMAGNA)* 334
LOMBARDIA *(LOMBARDIA)* 337
TREVISÓI ŐRGRÓFSÁG *(MARCA TRIVISANA)* 340
FRIULI *(FRIVLI)* 343
KORZIKA *(CORSICA)* 346
SZARDÍNIA *(SARDEGNA)* 347
SZICÍLIA *(SICILIA)* 349
KÉJVÁGY *(LASCIVIA)* 352
Kéjvágy *(Lasciuia)* 353
NYÁRI LANKADTSÁG, avagy bágyadtság *(LASSITVDINE ò languidezza estiua)* 353
ŐSZINTESÉG *(LEALTA)* 353
Őszinteség *(Lealtà)* 354
Őszinteség *(Lealtà)* 354
KÖNNYEDSÉG *(LEGGIEREZZA)* 354
ÖRVENDEZÉS *(LETTITIA)* 354
IRODALOM *(LETTERE)* 354
BŐKEZŰSÉG *(LIBERALITA)* 355
Bőkezűség *(Liberalità)* 356
Bőkezűség *(Liberalità)* 356
SZABADSÁG *(LIBERTA)* 356
Szabadság *(Libertà)* 358
Szabadság *(Libertà)* 358
BUJASÁG *(LIBIDINE)* 358
Bujaság *(Libidine)* 359
Bujaság, avagy paráznaság *(Libidine, ò Lussuria)* 359
Paráznaság *(Lussuria)* 360
SZABAD AKARAT *(LIBERO ARBITRIO)* 360
SZABADOSSÁG *(LICENZA)* 362
CIVAKODÁS *(LITE)* 362
LOGIKA *(LOGICA)* 362
Logika *(Logica)* 363
Logika *(Logica)* 364
TÜRELMESSÉG *(LONGANIMITA)* 364
A VILÁG GÉPEZETE *(MACHINA DEL MONDO)* 365
NEMESLELKŰSÉG *(MAGNANIMITA)* 365
Nemeslelkűség *(Magnanimità)* 366
NAGYSZERŰSÉG *(MAGNIFICENZA)* 366
Nagyszerűség *(Magnificenza)* 367
GONOSZSÁG *(MALIGNITA)* 367
MEGSZÓLÁS *(MALEDICENZA)* 368
BÚSKOMORSÁG *(MALINCONIA)* 368
ROSSZAKARAT *(MALEVOLENZA)* 369
SZELÍDSÉG *(MANSVETVDINE)* 369
MÁRTÍROMSÁG *(MARTIRIO)* 370
KIRÁLYI FENSÉG *(MAESTA REGIA)* 370
CSODÁLKOZÁS *(MARAVIGLIA)* 370
HÁZASSÁG *(MATRIMONIO)* 371
Házasság *(Matrimonio)* 371
MATEMATIKA *(MATHEMATICA)* 373
ELMÉLKEDÉS *(MEDITATIONE)* 375
LELKI ELMÉLKEDÉS *(MEDITATIONE SPIRITVALE)* 375
Elmélkedés a halálról *(Meditatione della Morte)* 376
ORVOSLÁS *(MEDICINA)* 376
Orvoslás *(Medicina)* 376
KÖZÉPSZER *(MEDIOCRITA)* 378
Középszer *(Mediocrità)* 378
EMLÉKEZET *(MEMORIA)* 378
Emlékezet *(Memoria)* 379
ÉRDEM *(MERITO)* 379
Érdem *(Merito)* 381
HÓNAPOK *(MESI)*
MÁRCIUS *(MARZO)* 381
ÁPRILIS *(APRILE)* 382
MÁJUS *(MAGGIO)* 383
JÚNIUS *(GIVGNO)* 383
JÚLIUS *(LVGLIO)* 384
AUGUSZTUS *(AGOSTO)* 384
SZEPTEMBER *(SETTEMBRE)* 384
OKTÓBER *(OTTOBRE)* 385
NOVEMBER *(NOVEMBRE)* 385
DECEMBER *(DECEMBRE)* 386
JANUÁR *(GENNARO)* 386
FEBRUÁR *(FEBRARO)* 386
A FÖLDMŰVELÉS HÓNAPJAI *(MESI secondo l'Agricoltura)*
JANUÁR *(GENNARO)* 387
Február *(Febraro)* 388
Március *(Marzo)* 388
Április *(Aprile)* 388
Május *(Maggio)* 388
Június *(Giugno)* 389
Július *(Luglio)* 389
Augusztus *(Agosto)* 389
Szeptember *(Settembre)* 389
Október *(Ottobre)* 389
November *(Nouembre)* 390
December *(Decembre)* 390
HÓNAPOK *(MESI)*
Március, az év kezdete a régiek szerint *(Marzo principio dell'Anno, secondo gli Antichi)* 390
Április *(Aprile)* 391
Május *(Maggio)* 391
Június *(Giugno)* 391
Július *(Luglio)* 391
Augusztus *(Agosto)* 391
Szeptember *(Settembre)* 392

Október *(Ottobre)* 392
November *(Nouembre)* 392
December *(Decembre)* 392
Január *(Gennaro)* 392
Február *(Febraro)* 393
HÓNAP, ÁLTALÁNOSSÁGBAN *(MESE IN GENERALE)* 393
METAFIZIKA *(METAFISICA)* 393
Metafizika *(Metafisica)* 394
FENYEGETÉS *(MINACCIE)* 394
NYOMORÚSÁG *(MISERIA)* 395
E világi nyomorúság *(Miseria Mondana)* 395
IRGALMASSÁG *(MISERICORDIA)* 395
Irgalmasság *(Misericordia)* 395
VILÁG *(MONDO)* 397
VILÁG *(MONDO)* 398
EURÓPA *(EVROPA)* 399
ÁZSIA *(ASIA)* 401
AFRIKA *(AFRICA)* 402
AMERIKA *(AMERICA)* 404
HALÁL *(MORTE)* 406
Halál *(Morte)* 406
Halál *(Morte)* 407
ÁSKÁLÓDÁS *(MORMORATIONE)* 407
SZÖRNYEK *(MOSTRI)* 407
SCYLLA *(SCILLA)* 407
SCYLLA *(SCILLA)* 408
Charybdis *(Cariddi)* 408
Chimaera *(Chimera)* 409
Griff *(Griffo)* 409
Szfinx *(Sfinge)* 409
Hárpiák *(Arpie)* 410
Hidra *(Hidra)* 410
Cerberus *(Cerbero)* 411
ZENE *(MVSICA)* 411
Zene *(Musica)* 412
Zene *(Musica)* 413
Zene *(Musica)* 413
Zene *(Musica)* 413
MÚZSÁK *(MVSE)* 414
CLIO *(CLIO)* 414
EUTERPE *(EVTERPE)* 415
THALIA *(TALIA)* 415
MELPOMENE *(MELPOMENE)* 416
POLYHYMNIA *(POLINNIA)* 416
ERATO *(ERATO)* 417
TERPSICHORE *(TERPSICORE)* 417
URANIA *(VRANIA)* 418
CALLIOPE *(CALLIOPE)* 418
MÚZSÁK *(MVSE)* 419
CLIO *(CLIO)* 419
Euterpe *(Euterpe)* 419
Thalia *(Talia)* 419
Melpomene *(Melpomene)* 419
Terpsichore *(Tersicore)* 419
Erato *(Erato)* 419
Polyhymnia *(Polinnia)* 419
Urania *(Vrania)* 419
Calliope *(Calliope)* 420
MÚZSÁK *(MVSE)* 420
Clio *(Clio)* 420
Euterpe *(Euterpe)* 420
Thalia *(Talia)* 420
Melpomene *(Melpomene)* 420
Terpsichore *(Tersicore)* 420
Erato *(Erato)* 420
Polyhymnia *(Polinnia)* 420
Urania *(Vrania)* 420
Calliope *(Calliope)* 420
MÚZSÁK *(MVSE)* 421
Clio *(Clio)* 421
Euterpe *(Euterpe)* 421
Thalia *(Talia)* 421
Melpomene *(Melpomene)* 421
Terpsichore *(Terpsicore)* 421
Erato *(Erato)* 421
Polyhymnia *(Polinnia)* 421
Calliope *(Calliope)* 421
Urania *(Vrania)* 421
TERMÉSZET *(NATVRA)* 422
HAJÓZÁS *(NAVIGATIONE)* 422
Hajózás *(Nauigatione)* 423
NIMFÁK EGYÜTTESEN *(NINFE IN COMMVNE)* 423
Hinaedák és napaedák *(Ninnedi, & Napee)* 423
Dryasok és hamadryasok *(Driadi, & Hamadriadi)* 423
Diana nimfái *(Ninfe di Diana)* 424
NAJÁDOK *(NAIADI)* 424
TENGER *(MARE)* 425
THETIS *(THETHI)* 425
Galatea *(Galatea)* 425
LEVEGŐNIMFÁK *(NINFE DE L'ARIA)*
Írisz *(Iride)* 426
Derült nap *(Serenità del Giorno)* 427
Derült éjszaka *(Serenità della Notte)* 427
Eső *(Pioggia)* 427
HARMAT *(RVGIADA)* 428
ÜSTÖKÖS *(COMETA)* 428
SZÜKSÉGESSÉG *(NECESSITA)* 429
Szükségesség *(Necessità)* 429
NEMTÖRŐDÖMSÉG *(NEGLIGENZA)* 430

NEMESSÉG *(NOBILTA)* 431
NEMESSÉG *(NOBILTA)* 431
Nemesség *(Nobiltà)* 432
ÉJSZAKA *(NOTTE)* 432
Az éjszaka négy része *(Le quattro parti de la Notte)*
Első rész *(Parte prima)* 433
Második rész *(Seconda parte)* 433
Az éjszaka harmadik része *(Terza parte della notte)* 434
Az éjszaka negyedik része *(Quarta parte della notte)* 434
ENGEDELMESSÉG *(OBEDIENZA)* 435
Engedelmesség *(Obedienza)* 437
Engedelmesség *(Obedienza)* 437
Isten iránti engedelmesség *(Obedienza verso Dio)* 437
Engedelmesség *(Obedienza)* 437
KÖTELESSÉG *(OBLIGO)* 438
ALKALOM *(OCCASIONE)* 438
GYŰLÖLET *(ODIO CAPITALE)* 439
Gyűlölet *(Odio capitale)* 440
HIÁBAVALÓ MUNKA *(OPERA VANA)* 440
Hiábavaló munka *(Opera vana)* 440
Hiábavaló munka *(Opera vana)* 440
NYILVÁNVALÓ CSELEKVÉS *(OPERATIONE MANIFESTA)* 441
TÖKÉLETES CSELEKVÉS *(OPERATIONE PERFETTA)* 442
VÉLEKEDÉS *(OPINIONE)* 443
JÓLÉT *(OPVLENZA)* 443
IMÁDSÁG *(ORATIONE)* 444
Imádság *(Oratione)* 444
Imádság *(Oratione)* 445
CSÖKÖNYÖSSÉG *(OSTINATIONE)* 446
TÉTLENSÉG *(OTIO)* 447
Tétlenség *(Otio)* 447
Tétlenség *(Otio)* 448
Tétlenség *(Otio)* 448
Tétlenség *(Otio)* 448
BÉKE *(PACE)* 449
Béke *(Pace)* 449
Béke *(Pace)* 450
Béke *(Pace)* 450
Béke *(Pace)* 450
Béke *(Pace)* 451
Béke *(Pace)* 451
Béke *(Pace)* 451
Béke *(Pace)* 451
Béke *(Pace)* 452
Béke *(Pace)* 452
Béke *(Pace)* 452
Béke *(Pace)* 452
BÉKESSÉGSZERZŐ *(PACIFICO)* 452
SZERELMI SZENVEDÉLY *(PASSIONE D'AMORE)* 453
TÜRELEM *(PATIENZA)* 454
Türelem *(Patienza)* 454
Türelem *(Patienza)* 454
Türelem *(Patienza)* 455
BOLONDSÁG *(PAZZIA)* 456
BOLONDSÁG *(PAZZIA)* 457
FÉLELEM *(PAVRA)* 457
VÉTEK *(PECCATO)* 457
PÉNZ *(PECVNIA)* 459
VÁNDORLÁS *(PELLEGRINAGGIO)* 459
TAKARÉKOSSÁG *(PARSIMONIA)* 459
RÉSZREHAJLÁS *(PARTIALITA')* 461
BÜNTETÉS *(PENA)* 462
PENITENCIA *(PENITENTIA)* 462
PENITENCIA *(PENITENZA)* 463
Penitencia *(Penitenza)* 464
Penitencia *(Penitenza)* 464
Penitencia *(Penitenza)* 465
GONDOLAT *(PENSIERO)* 465
Gondolat *(Pensiero)* 465
MEGBÁNÁS *(PENTIMENTO)* 466
A bűnök megbánása *(Pentimento de Peccati)* 466
TÖKÉLETESSÉG *(PERFETTIONE)* 467
ÁLNOKSÁG *(PERFIDIA)* 468
FOLYTONOSSÁG *(PERPETVITA')* 468
ÜLDÖZÉS *(PERSECVTIONE)* 468
KITARTÁS *(PERSEVERANZA)* 469
Kitartás *(Perseueranza)* 469
Kitartás *(Perseueranza)* 470
MEGGYŐZÉS *(PERSVASIONE)* 470
MAKACSSÁG *(PERTINACIA)* 471
HÁBORGÁS *(PERTVRBATIONE)* 472
PESTIS, avagy DÖGVÉSZ *(PESTE ouero PESTILENTIA)* 472
Pestis vagy dögvész *(Peste, ò Pestilentia)* 473
FIZIKA *(PHISICA)* 473
GYÖNYÖRŰSÉG *(PIACERE)* 474
Gyönyörűség *(Piacere)* 474
GYÖNYÖRŰSÉG *(PIACERE)* 475
TISZTES GYÖNYÖRŰSÉG *(PIACERE HONESTO)* 476
HIÚ GYÖNYÖRŰSÉG *(PIACERE VANO)* 476
TETSZETŐSSÉG *(PIACEVOLEZZA)* 477
SÍRÁS *(PIANTO)* 477
SÍRÁS *(PIANTO)* 477
JÁMBORSÁG *(PIETA')* 477

Jámborság *(Pietà)* 479
JÁMBORSÁG *(PIETA')* 479
Jámborság *(Pietà)* 479
Jámborság *(Pietà)* 479
A GYERMEKEK JÁMBORSÁGA ATYÁIK IRÁNT *(PIETA' DE FIGLIVOLI verso i Padri)* 480
JÁMBORSÁG *(PIETA')* 480
LUSTASÁG *(PIGRITIA)* 480
Lustaság *(Pigritia)* 480
FESTÉSZET *(PITTVRA)* 481
KÖLTÉSZET *(POESIA)* 482
Költészet *(Poesia)* 484
Költészet *(Poesia)* 484
Költészet *(Poesia)* 485
LÍRAI KÖLTÉSZET *(POEMA LIRICO)* 485
HEROIKUS KÖLTÉSZET *(POEMA EROICO)* 485
PÁSZTORI KÖLTÉSZET *(POEMA PASTORALE)* 485
SZATIRIKUS KÖLTÉSZET *(POEMA SATIRICO)* 485
Szegénység *(Pouertà)* 485
SZEGÉNYSÉG *(POVERTA)* 486
Szegénység *(Pouertà)* 486
SZEGÉNYSÉG, DONI SZERINT *(POVERTA' DEL DONI)* 486
SZEGÉNYSÉG *(POVERTA')* 487
LELKI SZEGÉNYSÉG *(POVERTA' DI SPIRITO)* 488
MEGBOCSÁTÁS *(PERDONO)* 488
POLITIKA *(POLITICA)* 488
KÖNYÖRGÉS *(PREGHIERE)* 488
KÖNYÖRGÉS ISTENHEZ *(PREGHIERA A DIO)* 489
DÍJ *(PREMIO)* 489
ELŐRELÁTÁS *(PREVIDENZA)* 489
TÉKOZLÁS *(PRODIGALITA')* 491
Tékozlás *(Prodigalità)* 492
ÍGÉRET *(PROMISSIONE)* 492
FÜRGESÉG *(PRONTEZZA)* 492
GONDOSKODÁS A TERMÉSRŐL *(PROVIDENZA DELL'ANNONA)* 492
Gondviselés *(Prouidenza)* 493
GONDVISELÉS *(PROVIDENZA)* 493
GONDVISELÉS *(PROVIDENZA)* 493
Gondviselés *(Prouidenza)* 493
Gondviselés *(Prouidenza)* 494
Gondviselés *(Prouidenza)* 494
OKOSSÁG *(PRVDENZA)* 494
Okosság *(Prudenza)* 495
Okosság *(Prudenza)* 497
Prófétálás *(Profetia)* 497
PERSPEKTÍVA *(PROSPETTIVA)* 497
Perspektíva *(Prospettiua)* 498
SZEMÉRMESSÉG *(PVDICITIA)* 498
SZEMÉRMESSÉG *(PVDICITIA)* 499
Szemérmesség *(Pudicitia)* 499
GYERMEKSÉG *(PVERITIA)* 500
BÜNTETÉS *(PVNITIONE)* 500
Büntetés *(Punitione)* 500
TISZTASÁG *(PVRITA')* 500
Tisztaság *(Purità)* 501
A LÉLEK TISZTASÁGA ÉS ŐSZINTESÉGE *(PVRITA, ET SINCERITA' D'ANIMO)* 501
PANASZ ISTENHEZ *(QVERELA A DIO)* 501
Panasz *(Querela)* 502
NYUGALOM *(QVIETE)* 503
Nyugalom *(Quiete)* 503
DÜH *(RABBIA)* 504
ÉRTELEM *(RAGIONE)* 504
ÉRTELEM *(RAGIONE)* 504
Értelem *(Ragione)* 506
Értelem *(Ragione)* 506
ÁLLAMÉRDEK *(RAGIONE DI STATO)* 506
KESERGÉS MÁS JAVÁN *(RAMMARICO DEL BEN'ALTRVI)* 508
Kesergés *(Rammarico)* 508
RABLÁS *(RAPINA)* 508
EGYENESSÉG *(REALTA')* 509
Adakozó kedv *(Regalità)* 509
VALLÁS *(RELIGIONE)* 509
IGAZ KERESZTÉNY VALLÁS *(RELIGIONE VERA CHRISTIANA)* 509
VALLÁS *(RELIGIONE)* 510
Vallás *(Religione)* 512
Vallás *(Religione)* 513
HAMIS VALLÁS *(RELIGIONE FINTA)* 513
VISSZAADÁS *(RESTITUTIONE)* 514
Feltámadás *(Resurrettione)* 514
FELTÁMADÁS *(RESVRRETTIONE)* 514
RETORIKA *(RETTORICA)* 514
Retorika *(Rettorica)* 515
GAZDAGSÁG *(RICCHEZZA)* 515
Gazdagság *(Ricchezza)* 515
SZIGORÚSÁG *(RIGORE)* 515
DORGÁLÁS *(RIPRENSIONE)* 516
REFORM *(RIFORMA)* 516
REFORM *(RIFORMA)* 517
NEVETÉS *(RISO)* 518
Nevetés *(Riso)* 518
Nevetés *(Riso)* 518
ZAJ *(RVMORE)* 519

MEGMARADÁS, azaz menedék, egészség, üdvösség, Pausanias szerint *(SALVTE DI PAVSANIA)* 519
MEGMARADÁS *(SALVTE)* 521
Megmaradás *(Salute)* 521
EGÉSZSÉG *(SANITA)* 521
Egészség *(Sanità)* 521
BÖLCSESSÉG *(SAPIENZA)* 522
BÖLCSESSÉG *(SAPIENZA)* 522
Emberi bölcsesség *(Sapienza humana)* 523
IGAZI BÖLCSESSÉG *(SAPIENZA VERA)* 523
Bölcsesség *(Sapienza)* 524
GONOSZSÁG VAGY BŰN *(SCELERATEZZA, O VITIO)* 525
TUDOMÁNY *(SCIENZA)* 526
Tudomány *(Scienza)* 526
OSTOBASÁG *(SCIOCCHEZZA)* 527
SZOBRÁSZAT *(SCOLTVRA)* 527
GYALÁZAT *(SCORNO)* 528
INGERÜLTSÉG *(SDEGNO)* 528
TITOKTARTÁS *(SECRETEZZA)* 528
ÉVSZÁZAD *(SECOLO)* 529
ÉRZÉKEK *(SENTIMENTI)*
LÁTÁS *(VISO)* 529
HALLÁS *(VDITO)* 530
Hallás *(Vdito)* 530
SZAGLÁS *(ODORATO)* 530
ÍZLELÉS *(GVSTO)* 530
TAPINTÁS *(TATTO)* 531
ÉRZÉK, AVAGY ÉRZÉKISÉG *(SENSO)* 531
Érzékek *(Sensi)* 531
ÉRZÉKEK *(SENSI)* 532
SZOLGASÁG *(SERVITV')* 532
RABSZOLGASÁG *(SERVITV' PER FORZA)* 534
Szolgaság *(Seruitù)* 535
AZ IGAZSÁG SZOMJA *(SETE DI GIVSTITIA)* 535
ORCÁTLANSÁG *(SFACCIATAGGINE)* 535
RAVASZSÁGGAL PÁROSULT ERŐ *(SFORZO CON INGANNO)* 535
BIZTONSÁG ÉS CSENDESSÉG *(SICVREZZA, ET TRANQVILLITA')* 536
BIZTONSÁG *(SICVRTA', O SICVREZZA)* 536
Biztonság *(Sicurtà)* 536
Biztonság *(Sicurtà)* 536
Biztonság *(Sicurtà)* 536
CSEND, APULEIUS SZERINT *(SILENTIO APPVLEIO)* 536
Csend *(Silentio)* 537
Csend *(Silentio)* 537
Csend *(Silentio)* 538
Csend *(Silentio)* 538
EGYSZERŰSÉG *(SIMPLICITA')* 538
SZÍNLELÉS *(SIMVLATIONE)* 539
URALOM *(SIGNORIA)* 539
ŐSZINTESÉG *(SINCERITA')* 539
Őszinteség *(Sincerità)* 539
JÓZANSÁG *(SOBRIETA')* 540
SEGÍTSÉG *(SOCCORSO)* 540
MAGÁNY *(SOLITVDINE)* 541
BUZGÓSÁG *(SOLLECITVDINE)* 543
BUZGÓSÁG *(SOLLECITVDINE)* 543
BUZGÓSÁG *(SOLLECITVDINE)* 543
Buzgóság *(Sollecitudine)* 544
NYÁRI NAPFORDULÓ *(SOLSTITIO ESTIVO)* 544
TÉLI NAPFORDULÓ *(SOLSTITIO HIEMALE)* 547
ÁLOM *(SONNO)* 548
Álom *(Sonno)* 548
Álom *(Sonno)* 549
SORS *(SORTE)* 549
Sors *(Sorte)* 550
GYANAKVÁS *(SOSPITIONE)* 551
VAGYON *(SOSTANZA)* 551
FINOMSÁG *(SOTTILITA')* 551
RÉMÜLET *(SPAVENTO)* 552
REMÉNY *(SPERANZA)* 552
REMÉNY *(SPERANZA)* 553
Remény *(Speranza)* 553
Remény *(Speranza)* 553
A FÁRADOZÁSBA VETETT REMÉNY *(SPERANZA DELLE FATICHE)* 554
REMÉNY *(SPERANZA)* 555
BIZTOS ISTENI REMÉNY *(SPERANZA DIVINA, ET CERTA)* 555
HIÚ REMÉNY *(SPERANZA FALLACE)* 555
ÁLLANDÓSÁG *(STABILITA')* 556
Állandóság *(Stabilità)* 557
ÉVSZAKOK *(STAGIONI DELL'ANNO)*
Tavasz *(Primauera)* 557
NYÁR *(ESTATE)* 558
ŐSZ *(AVTVNNO)* 559
TÉL *(INVERNO)* 560
ÉVSZAKOK *(STAGIONI)* 561
Évszakok *(Stagioni)* 561
TAVASZ *(PRIMAVERA)* 561
NYÁR *(ESTATE)* 562
ŐSZ *(AVTVNNO)* 562
TÉL *(INVERNO)* 562
TERMÉKETLENSÉG *(STERILITA)* 562

BOLONDSÁG *(STOLTITIA)* 563
A FÖLDMŰVESSÉG MUNKÁJA *(STVDIO DELL'AGRICOLTVRA)* 563
TANULÁS *(STVDIO)* 563
ESEDEZÉS ISTENHEZ *(SVPPLICATIONE)* 564
KEVÉLYSÉG *(SVPERBIA)* 564
KÉSLEKEDÉS *(TARDITA')* 565
MÉRTÉKLETESSÉG *(TEMPERANZA)* 565
Mértékletesség *(Temperanza)* 566
MÉRTÉKLETESSÉG *(TEMPERANZA)* 566
Mértékletesség *(Temperanza)* 567
Mértékletesség *(Temperanza)* 568
VIHAR, LEVEGŐNIMFA *(TEMPESTA NINFA DELL'ARIA)* 568
IDŐ *(TEMPO)* 568
Idő *(Tempo)* 568
Idő *(Tempo)* 569
Idő *(Tempo)* 569
Kísértés *(Tentatione)* 569
SZERELMI KÍSÉRTÉS *(TENTATIONE D'AMORE)* 570
TEOLÓGIA *(TEOLOGIA)* 570
RETTENET *(TERRORE)* 571
RETTENET *(TERRORE)* 572
FÖLDRENGÉS *(TERREMOTO)* 572
Félelem, avagy rettegés *(Timidità, ò Timore)* 573
RETTEGÉS *(TIMORE)* 573
ZSARNOKSÁG *(TIRANNIDE)* 574
TŰRÉS *(TOLERANZA)* 574
SZERELMI GYÖTRŐDÉS *(TORMENTO D'AMORE)* 575
ÁRULÁS *(TRADIMENTO)* 575
ÁRULÁS *(TRADIMENTO)* 575
Árulás *(Tradimento)* 576
TRAGÉDIA *(TRAGEDIA)* 576
CSENDESSÉG *(TRANQVILLITA')* 577
Csendesség *(Tranquillità)* 578
Csendesség *(Tranquillità)* 578
CSENDESSÉG *(TRANQVILLITA)* 578
GYÖTRŐDÉS *(TRIBVLATIONE)* 578
Gyötrődés *(Tribulatione)* 579
SZOMORÚSÁG, avagy kesergés a más baján *(TRISTITIA, OVERO Rammarico del ben'altrui)* 579
KIVÁLÓSÁG *(VALORE)* 579
Kiválóság *(Valore)* 579
HIÚSÁG *(VANITA')* 580
RÉSZEGSÉG *(VBRIACHEZZA)* 580
Öregség *(Vecchiezza)* 580
Öregség *(Vecchiezza)* 580
SEBESSÉG *(VELOCITA')* 581
Sebesség *(Velocità)* 581
BOSSZÚÁLLÁS *(VENDETTA)* 581
Bosszúállás *(Vendetta)* 582
SZELEK *(VENTI)*
Aeolus, a szelek királya *(Eolo Re de Venti)* 583
AEOLUS *(EOLO)* 583
SZELEK *(VENTI)* 584
EURUS *(EVRO)* 584
FAVONIUS vagy ZEPHYRUS, ahogy jobban tetszik *(FAVONIO, O ZEPHIRO, che dir vogliamo)* 585
BOREAS, AVAGY AQUILO *(BOREA, OVERO AQVILONE)* 585
AUSTER *(AVSTRO)* 586
SZELLŐ *(AVRA)* 587
IGAZSÁG *(VERITA')* 587
Igazság *(Verità)* 589
Igazság *(Verità)* 589
Igazság *(Verità)* 590
Igazság *(Verità)* 590
ÉBERSÉG *(VIGILANZA)* 590
Éberség *(Vigilanza)* 591
Éberség *(Vigilanza)* 592
Éberség *(Vigilanza)* 592
GYÁVASÁG *(VILTA')* 592
ERŐSZAK *(VIOLENZA)* 593
SZÜZESSÉG *(VIRGINITA')* 593
Szüzesség *(Virginità)* 593
SZÜZESSÉG *(VIRGINITA')* 593
Érett kor *(Virilità)* 595
Hősi erény *(Virtù heroica)* 595
Hősi erény *(Virtù heroica)* 596
HŐSI ERÉNY *(VIRTV' HEROICA)* 596
HŐSI ERÉNY *(VIRTV' HEROICA)* 596
A TEST ÉS A LÉLEK ERÉNYE ÉS EREJE *(VIRTV' DELL'ANIMO, ET DEL CORPO)* 597
ERÉNY *(VIRTV')* 597
ERÉNY *(VIRTV')* 597
ERÉNY *(VIRTV')* 597
FELÜLMÚLHATATLAN ERÉNY *(VIRTV' INSVPERABILE)* 599
Erény *(Virtù)* 599
Erény *(Virtù)* 599
Erény *(Virtù)* 600
ÉLET *(VITA)* 601
TEVÉKENY ÉLET *(VITA ATTIVA)* 602
Tevékeny élet *(Vita attiua)* 603
SZEMLÉLŐDŐ ÉLET *(VITA CONTEMPLATIVA)* 603

SZEMLÉLŐDŐ ÉLET *(VITA CONTEMPLATIVA)* 603
EMBERI ÉLET *(VITA HVMANA)* 604
NYUGHATATLAN ÉLET *(VITA INQVIETA)* 604
BŰN *(VITIO)* 605
GYŐZELEM *(VITTORIA)* 605
Győzelem *(Vittoria)* 606
GYŐZELEM *(VITTORIA)* 606
Győzelem a régieknél *(Vittoria de gl'antichi)* 606
TENGERI GYŐZELEM *(VITTORIA NAVALE)* 607
TENGERI GYŐZELEM *(VITTORIA NAVALE)* 607
Győzelem *(Vittoria)* 607
GYŐZELEM *(VITTORIA)* 607
GYŐZELEM *(VITTORIA)* 608
GYŐZELEM *(VITTORIA)* 608
GYŐZELEM *(VITTORIA)* 608
Győzelem *(Vittoria)* 608
Győzelem *(Vittoria)* 608
AKARAT *(VOLONTA')* 609
Akarat *(Volontà)* 610
Akarat *(Volontà)* 610
Kéj *(Voluttà)* 610
NAGYÉTKŰSÉG *(VORACITA')* 610
MEGSZOKÁS *(VSANZA)* 611
UZSORA *(VSVRA)* 611
HASZON *(VTILITA')* 611
HITBUZGÓSÁG *(ZELO)* 612

EGY ELFELEJTETT NYELV *(Utószó)* 615

Technikai megjegyzések 643

MUTATÓK

Rövidítések 647
Ikonográfiai mutató 649
A címszavak betűrendes mutatója 673
Tartalommutató 681

ISBN 963 506 154 4

Balassi Kiadó
Felelős kiadó Kőszeghy Péter igazgató
Felelős szerkesztő Tamás Zsuzsanna
Megjelent 62 (A/5) ív terjedelemben
A nyomdai munkálatokat az Akadémiai Nyomda végezte
Felelős vezető Reisenleitner Lajos